

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Національний університет
«Одеська юридична академія»

Наукове товариство молодих вчених,
аспірантів та студентів

МАТЕРІАЛИ

Всеукраїнської наукової конференції
молодих вчених

УКРАЇНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО В УМОВАХ ТРАНЗИЦІЇ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА НАПРЯМИ РОЗВИТКУ

16 травня 2020 року

Одеса
2020

УДК 340(477)(063)
У45

Рекомендовано до друку Вченою радою
Національного університету «Одеська юридична академія»
(протокол № 7 від 11.05.2020 р.)

Відповідальний редактор – Президент Національного університету «Одеська юридична академія», академік НАПрН України, академік НАПН України, доктор юридичних наук, Заслужений юрист України, професор **С. В. Ківалов**.

Укладачі:

Батан Юрій Дмитрович – голова ради молодих вчених НУ «ОЮА»;

Пигель Роксолана-Софія Іванівна – голова студентського наукового товариства (СНТ) НУ «ОЮА»;

Димов Кирило Борисович – прес-секретар СНТ НУ «ОЮА».

Матеріали видано в авторській редакції. Повну відповідальність за достовірність та якість поданого матеріалу несуть учасники конференції, їхні наукові керівники, рецензенти, які рекомендували ці матеріали до друку.

Українське суспільство в умовах транзиції: сучасні виклики та напрями розвитку : матеріали всеукраїнської наукової конференції (м. Одеса, 16 травня 2020 р.) / за ред. С. В. Ківалова ; уклад.: Ю. Д. Батан, Р.-С. І. Пигель, К. Б. Димов. – Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2020. – 920 с.

ISBN 978-966-992-089-8

У збірнику містяться матеріали доповідей, присвячених актуальним проблемам у різних галузях національного та міжнародного права, а також філософії, політології, соціології, психології та лінгвістики.

Подані матеріали конференції відповідають сучасним тенденціям розвитку правової системи України та можуть бути корисними як у навчальному процесі, так і при проведенні наукових досліджень студентами та молодими вченими.

УДК 340(477)(063)

© Національний університет «Одеська юридична академія», 2020
© Наукове товариство молодих вчених,
аспірантів та студентів НУ «ОЮА», 2020

ISBN 978-966-992-089-8

ВІТАЛЬНЕ СЛОВО ПРЕЗИДЕНТА НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ «ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»

Учасникам Всеукраїнської наукової конференції молодих вчених «Українське суспільство в умовах транзиції: сучасні виклики та перспективи розвитку»

Шановні учасники конференції! Продовжуючи багаторічні традиції, щиро вітаю Вас на відкритті такого визначного наукового заходу, як Всеукраїнська наукова конференція молодих вчених «Українське суспільство в умовах транзиції: сучасні виклики та перспективи розвитку».

Сьогодні в наукових та політичних колах актуальною залишається дискусія про роль держави в подальшому розвитку суспільства, яке найбільшою мірою відповідає українським традиціям та сучасним умовам. Підвищується інтерес до сучасних концепцій соціальної держави, що суттєво відрізняються від традиційних ліберальних поглядів на сутність і форми державно-суспільного устрою. Відомо, що ідеї правової держави склалися історично протягом багатьох століть у контексті розробки теорії права і державного будівництва. А ось концептуально-наукові уявлення про соціальну державу склалися порівняно нещодавно. Одна з причин цього – специфіка України, на відміну від Заходу, полягає в тому, що завдання формування соціальної державності виникла не на фундаменті державності, заснованої на праві і соціальній справедливості, а в обстановці чергової системної кризи українського суспільства, глибокого соціального розшарування і заглиблюється прірва між бідними та багатими, правового нігілізму, зневажливого ставлення до прав і свобод людини.

Тематика представлених доповідей достатньо широка, порушені актуальні питання загальнотеоретичної юриспруденції, цивільного права, кримінального законодавства, кібербезпеки. Було виявлено потребу подальшого вивчення й узагальнення різноманітних аспектів вітчизняного та зарубіжного досвіду розвитку держави і права, вдосконалення його форм і змісту.

Важливо зазначити, що сучасна політико-правова реальність охоплює всі сфери суспільного життя, у тому числі і сферу наукової діяльності. У сучасному суспільстві підвищується роль правового регулювання суспільних відносин, натомість залишається досить широкий пласт невирішених проблем правової практики, що підвищує значущість юридичної науки, сприяє пошуку нової методологічної (світоглядної) парадигми.

Обрана тематика конференції передбачає дослідження і обговорення класичних і сучасних науково-правових теорій, розгляд проблем сучасної правової науки, перспективи їхнього подальшого розвитку, використання наукових підходів у правотворчості та правозастосуванні, а також оцінку ролі юридичної доктрини у розвитку законодавства і правової практики.

Впевнений, що здобуті результати будуть корисні усім учасникам конференції, а запропоновані рекомендації дійсно знайдуть своє застосування у практичній діяльності.

Бажаю Вам цікавих дискусій та нових творчих успіхів!

Сергій КІВАЛОВ,
Президент Національного університету
«Одеська юридична академія»
доктор юридичних наук, професор
академік НАПрН України
заслужений юрист України

СЕКЦІЯ I

РОЗВИТОК ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНОЇ ЮРИСПРУДЕНЦІЇ

АНИСИМОВА ОЛЕКСАНДРА АНДРІЙВНА

студентка 1-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

СУЧАСНІ ВИКЛИКИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Нині можна говорити про створення фундаменту незалежної правової системи України, значною мірою очищеної від нашарувань соціалістичної системи попереднього періоду. За період незалежності України закладено правовий фундамент, що дозволяє стверджувати, що вона входить до романо-германського типу правової системи на правах особливого європейського різновиду.

Сьогодні правова система України розбалансована і перебуває у стані глибокої кризи. Незважаючи на проголошений Конституцією України людський вимір права [1], фактичне становище особи сьогодні не відповідає цим ідеалам і перспективам. Особливе занепокоєння викликають розбалансованість економіки, вкрай деформована структура виробництва, спотворена за своїм змістом система відносин власності, значна частина яких базується на тіньових, корумпованих засадах.

Причин такого стану є декілька:

- політичні причини, коли з кожною демократичною зміною персоналій у сфері державної влади та управління (усіх трьох гілок і президентів) відбуваються перманентні зміни в правовому полі;
- правовий нігілізм, нехтування приписами Конституції України як основного закону, якому мають відповідати всі інші закони і підзаконні акти;
- регулярні намагання президентів, керівників органів законодавчої і виконавчої гілок влади впливати на виконання функцій і повноважень органів правосуддя та забезпечення правопорядку [2].

Сьогодні для удосконалення правової системи України першочерговими завданнями є:

- боротьба з корупцією;
- забезпечення законності, рівності всіх перед законом;
- захист демократії, свобод і прав громадян та ін.

Однією з тенденцій розвитку права України є його тісна взаємодія з принципами і нормами міжнародного права. Стратегічним напрямом сучасної української держави є вхідження в європейський простір, об'єктивно й історично зумовлений її національним, культурним і правовим розвитком. 16 вересня 2014 року набула чинності постанова Верховної Ради України про заяву Верховної Ради України «Про європейський вибір України».

Верховна Рада України як єдиний орган законодавчої влади, що втілює волю своїх виборців, заявляє, що, ратифікувавши Угоду про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, Україна як європейська держава, яка поділяє спільні цінності демократії та верховенства права, підкреслює свій суверенний вибір на користь майбутнього членства в Європейському Союзі відповідно до ст. 49 Договору про Європейський Союз.

Верховна Рада України розглядає ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом не лише як стимулюючий фактор для здійснення подальших реформ в Україні, а й як черговий крок на шляху до досягнення кінцевої мети європейської інтеграції – набуття повноправного членства в Європейському Союзі [3].

Отже, удосконалення сучасної української правової системи на основі міжнародних та особливо європейських правових стандартів є складним та багатофункціональним процесом. Поступове наближення законодавства, норм та стандартів України до законодавства, норм та стандартів Європейського Союзу посилить здатність державних органів у здійсненні державної політики. Даний період розвитку суспільства України потребує ефективної реалізації інтеграційної, організаційної, регулятивної, охоронної та інших функцій правової системи, які покликані забезпечувати існування та добробут суспільства, реалізацію прав і свобод людини і громадянина.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – 141 с.
2. Бобровик С. В., Богінич О. Л. Система законодавства України: актуальні проблеми та перспективи розвитку. – К.: Наукова думка, 1994. – 106 с.

3. Постанова Верховної Ради України про заяву Верховної Ради України «Про європейський вибір України».

Науковий керівник: асистент Войткова А. В.

БАТАН ЮРІЙ ДМИТРОВИЧ

голова ради молодих вчених
Національного університету «Одеська юридична академія»

«СУЧАСНЕ ПРАВО» ЯК ПРАВОВА КАТЕГОРІЯ: РОЗУМІННЯ ТА ВЛАСТИВОСТІ

«Основною методологічною функцією правових понять є організація правового мислення та формування мови права». Категорії – їхній специфічний різновид, що формує узагальнений «контекст інтерпретації групи понять. [...] Концепти мають не лише логіко-семантичний, а й соціокультурний зміст, пов'язаний зі специфікою їх інтерпретації та усталеною практикою вживання» [1, с. 463]. Одним з таких концептів є «сучасне право».

Важливим є розуміння згаданої категорії. Мається на увазі не суб'єктивне право, а лише об'єктивне право. Одне з розуміннь права – це «система формалізованих, підтримуваних публічною владою правил, що забезпечують буття, самовираження та розвиток людини як біосоціодуховної істоти», або «сформована система нормативного регулювання, яка підтримується публічним, як правило, державним примусом» [2, с. 48–51]. Хоча, на відміну від більшості визначень у науковій літературі, цей підхід позитивно відрізняється від позитивістського, однак не цілком задовольняє потреби дослідження, наприклад, за рахунок не включення м'якого права – важливого складника сучасного права. Ще обмеженішим (підтримування реалізації прав і обов'язків суб'єктів суспільних відносин лише державою) є соціологічне визначення права, надане у Великій українській юридичній енциклопедії [3, с. 441]. Венеційська комісія визначає право через перелік джерел, «усі з яких є зобов'язальної природи» (п. 46 ухваленого 2016 року «Мірила правовладдя» (Rule of Law Checklist) у перекладі С. П. Головатого ([4, с. 17])). Вбачається за доцільне відмовитись від визначення права, водночас навести властивості сучасного права:

а) слово «сучасний» акцентує увагу не на темпоральному аспекті, тобто охоплює не наявні в конкретний історичний

момент правові системи, а тільки згідні з панівними у сучасних умовах уявленнями та критеріями;

б) поступова відмова від етатизму права, значне поширення та зростання ефективності недержавного права, багатшаровість правового простору, плюралізм джерел права та суб'єктів нормотворення. Якщо у класичний період держава дійсно була основною і ледь не єдиною політико-територіальною організацією суспільства та водночас єдиним суб'єктом нормотворення, то наразі це не відповідає політико-правовій реальності. «прибічники недержавного права доволі часто відмовляються давати визначення права» [5, р. 55; 6, с. 28]. «Право [...] може існувати на різних рівнях: глобальному (питання екології, гуманітарного права тощо), міжнародному (в класичному розумінні як право, що регулює відносини між суверенними державами, а в більш широкому контексті включає також питання прав людини та ін.), регіональному (ЄС, Рада Європи тощо), транснаціональному (ісламське право, іудейське, право ромів, транснаціональний арбітраж, інтернет-право, *lex mercatoria* тощо), міжобщинному (при врегулюванні відносин між релігійними громадами або, наприклад, різними етнічними групами); державному (включаючи правову систему національної держави), субдержавному і недержавному (включаючи право корінних народів)» [6, с. 28].

Крім того, зростає роль договору, використання якого «становить найважливішу тенденцію сучасного правового розвитку, а широке використання договірних відносин становить визначальну сторону буття сучасного права» [7, с. 215] – у цьому контексті позначається і зростання ролі медіації, яка у разі успішного завершення призводить до договірних відносин. Договірні відносини проникають і в колись суто публічно-правові галузі (адміністративний договір, угода обвинуваченого з прокурором, угода обвинуваченого з потерпілим, арбітражне застереження);

в) прагнення до досягнення верховенства права, антропоцентризму, конституціоналізму, належного врядування, сталого розвитку. К. В. Горобець зазначає, що «ідея верховенства права [...] стала одним із основних принципів сучасного права» [8, р. 33]. Південноафриканський конституціоналіст Франсуа Вентер (*Francois Venter*) у 2013 р. зазначав, що у 95 зі 125 текстів конституцій наявне поняття «верховенство права» [9, с. 79]. Так само оперують останнім Міжамериканська демократична хартія, акти Африканського союзу та Ліги арабських держав. Генеральна асамблея ООН у 2012 р. ухвалила Декларацію наради на високому рівні Генеральної асамблеї з питань верховенства права на національному та міжнародному рівнях, яка

закріпила, що «верховенство права належить рівною мірою до всіх держав та міждержавних організацій».

Антропоцентризм полягає в акценті на правах людини. «Людиномірність» юридичної науки повинна бути покладена в основу формування... поваги до права як феномену і цінності» [10, с. 122]. Права людини – це вимоги до держави, інших суб'єктів публічного та приватного права, які походять із потреб та правомірних інтересів, що не порушують потреби та правомірні інтереси інших осіб. Каїрська декларація прав людини в ісламі, Африканська хартія прав людини і народів, Американська конвенція з прав людини підтверджують універсальність концепту прав людини для сучасного права;

г) конвергенція національних правових систем;

г) превентивне призначення правових норм. Наприклад, норм про юридичну відповідальність: «у той час, як у доколоніальний період покарання виходило з міркувань відшкодування, в колоніальну епоху – превенції/відплати, а в постколоніальний період покарання ґрунтується на концепції превенції/реабілітації» [11, р. 237]. Г. Кельзен стверджував, що «тільки на порівняно пізній стадії еволюції ідея відплати була замінена на запобігання (превенцію)» [12, р. 22]. «Сьогодні концепція захисту прав людини перейшла від простого обов'язку утримуватись до зобов'язання держав запобігати порушенням прав людини» [13, р. 155].

Отже, сучасне право є регулятором суспільних відносин, який втілює прагнення до досягнення верховенства права, антропоцентризму, конституціоналізму, належного врядування, сталого розвитку тощо, а також спрямований на виявлення, усунення, зменшення рівня й масштабів або пом'якшення впливу детермінант порушень прав людини.

Список використаних джерел

1. Оборотов Ю. М., Горобець К. В. *Методологія правового пізнання. Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т.* Харків : Право, 2017. Т. 2 : Філософія права / редкол. : С. І. Максимов (голова) та ін. ; Нац. акад. прав. наук України; Ін-т держави і права імені В. М. Корецького НАН України; Нац. юрид. ун-т імені Ярослава Мудрого. С. 460–463.
2. Крестовська Н. М. *Цивілізаційний підхід в юриспруденції. Методологія та інноватика загальнотеоретичної юриспруденції : монографія / за ред. Ю. М. Оборотова.* Одеса : Фенікс, 2019. С. 48–63.
3. Петришин О. В. *Право. Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т.* Харків : Право, 2017. Т. 3 : Загальна теорія права / редкол. : О. В. Петришин (голова) та ін. ; Нац. акад. прав. наук України; Ін-т держави і права імені В. М. Корецького НАН України; Нац. юрид. ун-т імені Ярослава Мудрого. С. 441–447.

4. Мірило правовладдя. Європейська комісія «За демократію через право» (Венеційська комісія): коментар, глосарій / пер. з англ. С. Головатий. Київ : Ваіте, 2017. 163 с.
5. Berman P. S. Global Legal Pluralism. A Jurisprudence of Law beyond Borders. Cambridge University Press, 2012. 358 p.
6. Уварова О. О. Недержавне право: запрошення до дискусії. *Право і громадянське суспільство*. 2015. № 1. С. 14–32.
7. Оборотов Ю. М. Напрями інноватики загальнотеоретичної юриспруденції. *Методологія та інноватика загальнотеоретичної юриспруденції: монографія* / за ред. Ю. М. Оборотова. Одеса : Фенікс, 2019. С. 210–221
8. Gorobets K. International Rule of Law in a Discourse of Doubts. *Lex Portus*. 2016. № 2. Pp. 31–45.
9. Вентер Ф. Верховенство права как глобальная мера конституционализма. *Доктрины Правового Государства и Верховенства Права в современном мире: сборник статей/ Отв. ред.: В. Д. Зорькин, П. Д. Баренбойм*. М. : ЛУМ, Юстицинформ, 2013. С. 76–95.
10. Гудима Д. А. Філософсько-антропологічний підхід – методологічний фундамент сучасної юридичної науки. *Проблеми філософії права*. Том 1. 2003. С. 122–125.
11. Nwankwo P. Criminal Justice in the Pre-Colonial, Colonial, and Post-Colonial Eras. Lanham et al.: University Press of America, 2010. 432 p.
12. Kelsen H. General Theory of Law and State / Translated by A. Wedberg. Cambridge: Harvard University Press, 1949. 550 p.
13. Kriebaum U. Prevention of Human Rights Violations. *Austrian Review of International and European Law*. 1997. Vol. 2. P. 155–190.

Науковий керівник: д.ю.н., професор Крестовська Н. М.

БУЛАЦЕВСЬКА ЯНА ВАДИМІВНА

студентка 1-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

РІВЕНЬ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ В УКРАЇНІ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Правова культура як частина культури суспільства є основним фактором формування сучасних культурних цінностей. Розвиток правової культури не є відокремленим процесом від інших видів культури (політичної, моральної), це комплексна проблема. Без високої правової культури суспільства неможлива динаміка культурних цінностей, збереження традицій та звичаїв [1, с. 7]. Правова культура не залежить від юридичного права. Жоден закон не може підняти її рівень, оголосивши окремі правила. Правова культура не відображається в документах – її там не може бути; правова культура

виникає з життя. Процес її формування характеризується формуванням певних культурно-правових цінностей, сформованих під час розвитку нації [2, с. 105].

Сучасний стан українського суспільства характеризується зниженням рівня життя населення, зростанням соціальної напруги, корупції, глибокою кризою, що охоплює усі сфери життя. Негативні зміни не могли не відобразитися на рівні правосвідомості та правовій культурі населення. На мою думку, правова культура населення України поки що не дуже висока і не завжди відповідає сучасним вимогам. Основними причинами є, по-перше криміналізованість суспільства (згідно з показниками про стан та структуру кримінальних правопорушень в Україні за 2019 р. усього обліковано кримінальних правопорушень – 487133), по-друге, те, що законотрунхняні громадяни не завжди зважають на закони (правовий нігілізм), по-третє у громадян України поганий рівень знання закону, тобто правова безграмотність. Аджє, сучасна молодь обмежується знаннями про те, що грабувати та вбивати людину не можна, але це, мабуть, єдине. Деколи знання ключових статей із Кримінального кодексу становить загальну правову базу молодих людей. На жаль, у свідомості багатьох представників молоді досі поняття «побити за справу» і «під гарячу руку» залишається абсолютно нормальною явищем, незважаючи на те, що рукоприкладство карається нормами кримінального та адміністративного права. Більше того, багато хто щиро дивуються, дізнавшись, що застосування фізичних покарань виключно для виховного процесу є злочином, точно як і грубість у громадському місці супроводжується залученням до адміністративної відповідальності [3, с. 442].

Щоб вирішити проблеми низького рівня правової культури населення України потрібно багато часу. Першу причину, криміналізованість суспільства, на мою думку, вирішити до кінця неможливо. Але боротися зі злочинністю потрібно.

Вважаємо, що для ліквідації правопорушень необхідно: провести медико-біологічні заходи проти алкоголізму, наркоманії; організувати статистичний облік злочинності; боротися з наркобізнесом; громадяни повинні бути інформовані про правові вимоги, які пред'являються до них державою; підвищити результативність діяльності правоохоронних органів. Друга і третя причини існують через те, що в дитинстві не приділялось значної уваги правовому вихованню і це призводить до не до кінця сформованої законотрунхняності і правовій безграмотності.

На сучасному етапі розвитку громадянського суспільства в Україні найбільш важливим, з однієї сторони, є відображення в законодавстві правових уявлень, що панують в суспільстві,

а з іншої – піднімати рівень правової культури населення, молоді, зокрема. Необхідно формувати позитивне ставлення молодих людей до закону. Також визначати цінності та створювати ідеологію, а затим приводити законодавство у відповідність до останніх і починати тривалий процес виховання людей. І тоді можливо таке поняття, як «справедливість» буде у свідомості кожного громадянина, і саме тоді не буде потреби у прийнятті великої кількості законів щоб регламентувати кожний рух людини. До речі, ще древній римський філософ Сенека зазначав: «Писані закони, як павутиння, утримують тільки слабого». А китайський філософ Конфуцій з цього приводу казав: «Коли множаться закони та укази – зростає кількість грабежів». Виходить, така тенденція не є набуттям сучасності, вона була завжди. Також потрібно, щоб кожен громадянин виховував у своєму спадкоємцю глибоку пошану до закону, формував готовності активно брати участь у втіленні його положень у повсякденне життя. Лише тоді рівень правової культури населення досягне найвищого рівня розвитку, лише тоді кожен громадянин держави відчує власну приналежність до правового життя країни, буде активним учасником правового процесу й матиме змогу самостійно аналізувати чинне законодавство, відзначаючи його здобутки та недоліки [4, с. 26].

Отже, на жаль, на сьогоднішній день, якщо говорити про нашу державу, то високий рівень правової культури не спостерігається не лише у пересічного громадянина, часто його не вистачає навіть законодавцям, політичним лідерам, керівникам суспільних організацій. І справа не в тому, що вони не знають закону, а в тому, що вони не рахуються з ним. А це вже зневажання правом. Без культурної пам'яті і високого рівня правової культури неможливе збереження національних традицій, релігійних і моральних норм, формування ціннісних орієнтацій сучасного суспільства, плідний розвиток сучасної культури. Не потрібно піднімати рівень правової культури, необхідно підвищувати рівень культури загальної, а правова культура буде розвиватиметься автоматично.

Список використаних джерел

1. Бахновська І. П. Поняття та цінність правової культури суспільства / І. П. Бахновська // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2014. – № 24. – С. 7–10.
2. Дмитрієнко І. В. Українська правова культура як нормативне небіологічне явище // Держава і право: 36. наук. праць. – К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2009. – Вип. 44. – С. 105–110.

3. Акуленко В. Загальна культура і духовність в контексті правової освіти і культури молоді / В. Акуленко // Соціокультурні чинники розвитку інтелектуального потенціалу українського суспільства і молоді : наук. праці та мат. конф. – К. : Знання, 2001. – С. 442–445.
4. Третяк С. Правове забезпечення правової культури населення як умова створення основ громадянського суспільства / С. Третяк // Право України. – 2005. – № 4. – С. 26–28.

Науковий керівник: д.ю.н., професор Мельничук О. С.

БОНДАРЧУК ВОЛОДИМИР ВОЛОДИМИРОВИЧ

студент 1-го курсу факультету адвокатури
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЗАБОРОННІ НОРМИ ПРАВА ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ ПОШИРЕННЯ COVID-19 ТА РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВ ЛЮДИНИ

Епідемія, яка пов'язана з поширенням коронавірусної інфекції, спонукає усе людство співпрацювати, щоб побороти цю хворобу. Поки вчені та лікарі намагаються знайти ліки, лідери усіх цивілізованих країн почали активно застосовувати заборонні норми права, вводити карантин. Багато людей через незнання своїх прав та обов'язків, дуже обурені через правила, які з'явилися у зв'язку з карантином. Хтось вважає, що деякі заборонні норми права, які застосовують зараз для захисту, посягають на права людини, прописані у Конвенції з прав людини та Конституції України. Права людини як броня – вони захищають нас; вони як правила – говорять нам, як себе поводити; і вони як арбітри – ми можемо до них звертатися. Вони – як емоції, і як емоції вони належать всім й існують, щоб навколо не відбувалося. Вони подібні до природи, тому що їх можна «зневажити»; та до духу, тому що їх неможливо зруйнувати. Подібно до часу, вони однаково ставляться до всіх нас: багатих і бідних, старих і молодих, високих і низьких. Вони пропонують нам повагу, і вимагають від нас ставитися з повагою до інших. Вони подібні до доброти, правди і справедливості: ми можемо розходитися в думках стосовно їхнього визначення, але ми впізнаємо їх, коли бачимо, що їх порушують.

На нашу думку, прикладом певної колізії у даному питанні є реалізація прав людини, які зафіксовані у Конституції України та введення нових заборонних норм, які містяться у Постанові Кабінету Міністрів України від 2 квітня 2020 р., № 255, якою вносяться зміни до Постанови Кабінету Міністрів

України від 11 березня 2020 р., № 211 «Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2».

У цій Постанові йдеться про те, що «відповідно до статті 29 Закону України «Про захист населення від інфекційних хвороб» з метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2 (далі – COVID-19), з урахуванням рішення Державної комісії з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій від 10 березня 2020 р. Кабінет Міністрів України постановляє:

«1. Установити з 12 березня 2020 р. до 24 квітня 2020 р. на всій території України карантин (який *потім було продовжено до 11 травня – В. Б.*).

2. Заборонити до 24 квітня 2020 р.: ... 4) відвідування закладів освіти її здобувачами; 5) відвідування парків, скверів, зон відпочинку, лісопаркових та прибережних зон, крім вигулу домашніх тварин однією особою та в разі службової необхідності; 6) відвідування спортивних та дитячих майданчиків; 7) проведення всіх масових (культурних, розважальних, спортивних, соціальних, релігійних, рекламних та інших) заходів, крім заходів, необхідних для забезпечення роботи органів державної влади та органів місцевого самоврядування, за умови забезпечення учасників засобами індивідуального захисту, зокрема респіраторами або захисними масками, у тому числі виготовленими самостійно, а також дотримання відповідних санітарних та протиепідемічних заходів; 8) роботу суб'єктів господарювання, яка передбачає приймання відвідувачів, зокрема закладів громадського харчування (ресторанів, кафе тощо), торговельно-розважальних центрів, інших закладів розважальної діяльності, фітнес-центрів, закладів культури, торговельного і побутового обслуговування населення...» [4].

Тут вибрані ті пункти постанови, які, на нашу думку, порушують права людини. Наприклад, порушується ст. 43 Конституції України: «Кожен має право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується» [1, ст. 43] та у деякому сенсі присутня колізія зі ст. 23 Конституції України: «Кожна людина має право на вільний розвиток своєї особистості, якщо при цьому не порушуються права і свободи інших людей, та має обов'язки перед суспільством, в якому забезпечується вільний і всебічний розвиток її особистості» [1, ст. 23]. Звичайно ж, це є необхідна міра у захисті українського народу від хвороби, але не можна виключати вищезазначені суперечливі факти.

Також є розходження між заборонними нормами п. 7 вищезазначеної постанови та запискою Моніторингової місії ООН із

прав людини в Україні. Воно полягає в тому, що у записці ООН написано: «Карантин повинен вводитися з дотриманням безпеки і з належною повагою, за можливості – на добровільних засадах. Права осіб, які перебувають на карантині, повинні поважатися і захищатися, зокрема право на гуманне поводження, право на здоров'я, право на інформацію, право на доступ до питної води, свобода релігії чи переконань, а також свобода вираження поглядів.» [2], хоча у ст. 9 Європейської конвенції з прав людини констатується свобода думки, совісті і релігії, що свобода сповідувати свою релігію або переконання підлягає лише таким обмеженням, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах громадської безпеки, для охорони публічного порядку, здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб» [3], тобто як і у пункті 7 забороняється проведення усіх релігійних заходів для охорони здоров'я. З першого погляду тут немає ніяких порушень та, звичайно, це робиться для захисту населення, але це є певним обмеженням свободи відправлення релігії.

Крім того, дуже гостро стоїть питання зараз щодо бізнесу приватних підприємців. Реалізація п. 8 Постанови призвела до того, що дуже зменшився прибуток від роботи суб'єктів господарювання та підприємницької діяльності. Можна стверджувати, що ці заборонні норми посягають на права людини, які прописані у статті 42 Конституції України: «Кожен має право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом» [1].

Також у вищезазначеній записці ООН є такий пункт, який тільки підтверджує вищезазначене: «Невихід на роботу з метою «самоізоляції» може призвести до втрати заробітної плати або роботи, що може потягти за собою далекосяжні наслідки для засобів до існування і для життя людей. ...» [2], хоча наша країна і допомагає людям фінансово, але всім людям, які тимчасово не працюють в потрібному для них розмірі допомоги неможливо.

Таким чином, навіть розуміючи, що всі ці заборонні норми права використовуються для людського блага, не можна опускати факт того, що вони є в певній мірі порушенням прав людини. Вважаємо, що після ситуації, яка склалася у більшості держав з введенням заборонних норм щодо епідемії, дослідження цих норм буде дуже прискіпливим, особливо з позиції реалізації прав людини. Та, разом з цим, навчившись жити в нових умовах, якщо кожен прикладе зусиль, та за допомогою держави, все буде можливо виправити на краще.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28 червня 1996 року, ухвалена 28 червня 1996 року, прийнята на 5-й сесії Верховної Ради України 2-го скликання [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.president.gov.ua/documents/constitution>.
2. Записка Моніторингової місії ООН із прав людини в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.un.org.ua/images/documents/4850/ONCHR%20on%20COVID%20and%20human%20rights%20\(25%20March%202020\)%20UA.pdf](http://www.un.org.ua/images/documents/4850/ONCHR%20on%20COVID%20and%20human%20rights%20(25%20March%202020)%20UA.pdf).
3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (скорочено – Європейська Конвенція з прав людини) від 11 вересня 1997 року, ратифіковано Законом № 475/97-ВР від 17.07.97 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_UKR.pdf.
4. Постанова Кабінету Міністрів України від 2 квітня 2020 р. № 255 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://nv.ua/ukraine/politics/koronavirus-i-novye-pravila-karantina-kabmin-3-aprelya-novosti-ukrainy-50079941.html>.

Науковий керівник: д.ю.н., професор Мельничук О. С.

ВОЛКОВ МАКСИМ СЕРГІЙОВИЧ

студент 1-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

РОЛЬ ПРЕЗУМПЦІЙ У СУЧАСНОМУ ПРАВІ

Для виникнення юридичних наслідків, у тому числі і для зміни або припинення матеріальних чи процесуальних правовідносин, в окремих випадках мають значення не лише реальні фактичні життєві обставини, але і законодавчо допустимі припущення про їх існування, тобто так звані презумпції.

Термін «презумпція» походить від латинського слова “*praesumptio*”, що в перекладі означає «припущення». Самі римляни вживали термін “*praesumere*” в значеннях: передчасно вживати, насолоджуватися, наперед бажати, передбачати, здогадуватися, зважитися на що-небудь. Мовою укладачів Юстиніанового кодексу “*praesumere*” часто означає мати зухвалість, наважитися.

Презумпції є юридичними категоріями, які своїм корінням уходять вглиб стародавнього суспільства. Значна частина презумпцій, що використовується в сучасному законодавстві, була відома ще римському праву, а деякі з них застосовувалися навіть в період неписаного права. Як зазначається в науковій

літературі, правові презумпції за своїм походженням «значно давніше римського права і самої латини» [1, с. 51].

В науковій літературі виділяють наступні ознаки правових презумпцій: 1) вони являють собою спосіб встановлення саме юридичних фактів; 2) вони передбачають юридичний факт встановлення на підставі певного іншого явища; 3) описаний у гіпотезі презюмований факт є юридичним фактом, який підлягає доказуванню [2, с. 60-61].

Грунтовне дослідження ролі правових презумпцій в сучасному праві пов'язане з дослідженням їх функціональної спрямованості. Функції презумпцій у праві – це такі напрями їх впливу на суспільні відносини кожною окремою презумпцією чи презумпціями у цілому, з метою досягнення кінцевої мети, а саме: внесення стабільності у правовідносини, забезпечення законності та правопорядку, захисту прав, свобод та інтересів громадян. Презумпції у праві: 1) виступають в якості основних начал, цілей, ідей (принципів) правового регулювання, що мають найбільш загальне значення на рівні всієї системи норм права; 2) впливають на законодавчу техніку конструювання окремих норм та інститутів права; 3) набувають безпосереднє регулююче значення в правових відносинах.

Основними функціями презумпцій у правозастосовній діяльності є: встановлення фактів, що входять в предмет доказування; перерозподіл обов'язків по доказуванню; процесуальна економія; імперативна (властива правовим презумпціям) та оціночна (властива фактичним презумпціям), що становлять регулятивну функцію презумпцій у праві. Крім того, презумпції виконують охоронну функцію, що спрямована на захист різноманітних інтересів, прав та свобод суб'єктів правовідносин [3, с. 76].

Класифікація правових презумпцій може бути здійснена за допомогою низки критеріїв. Так, наприклад, О. С. Котуха вважає найбільш змістовно важливою класифікацію правових презумпцій за фактом правового закріплення. За цією ознакою правові презумпції поділяються на фактичні й законні. Фактична презумпція ґрунтується на загальнолюдських знаннях і досвіді, відповідає законам логіки. Вона є частиною уявлення людини про світ, тому не можна нехтувати її впливом на правовідносини. Зазвичай, використання фактичних презумпцій у реалізації правовідносин не має імперативного характеру, оскільки вони не відображаються у правових нормах. Законними презумпціями називаються припущення, що закріплені в нормах права [4, с. 80].

Також презумпції поділяють за можливості спростування – на спростовні і неспростовні (незаперечні), за сферою дії – на загально, міжгалузеві і галузеві, за значенням (ролі)

в правовому регулюванні – на матеріально-правові та процесуальні.

Презумпції що використовуються в кримінальному та кримінальному процесуальному праві традиційно поділяють на загальноправові та кримінально-правові. Загальноправовими презумпціями, є презумпція знання закону; презумпція добропорядності громадян; презумпція законності правових актів та ін. Кримінально-правовими є – презумпцію невинуватості, презумпцію істинності судового рішення, презумпцію деліктоздатності, презумпцію осудності, презумпцію посилення суспільної небезпеки діяння і особи, яка його вчинила, презумпцію зниження суспільної небезпеки скоєного і особи винного, презумпцію втрати особою суспільної небезпечності.

До кримінально процесуальних презумпцій належать презумпція невинуватості; презумпція істинності судового рішення; презумпція недопустимості доказів, отриманих внаслідок порушення кримінального процесуального закону; презумпція достовірності фактичних обставини кримінального провадження, що не досліджувалися судом першої інстанції при застосуванні спрощеного порядку судового розгляду кримінальної справи; презумпція допустимості матеріалів, отриманих у ході міжнародного співробітництва [5, с. 8].

В цивільному праві найбільш розповсюджені декілька доказових презумпцій, а саме: презумпція провини боржника; презумпція добропорядності громадянина; презумпція власності; презумпція смерті довго відсутнього громадянина; презумпція батьківства.

Слід вказати, що чинна редакція ГПК не містить спеціальних положень щодо фактів, стосовно яких існує так звана законна презумпція, на відміну від попередньої редакції ГПК, де вказувалося, що таке припущення може бути спростовано в загальному порядку. Водночас, виходячи з природи законних презумпцій (наприклад, презумпція правомірності правочину відповідно до ст. 204 ЦК), можна зробити висновок, що правило щодо можливості спростувати такі презумпції в загальному порядку продовжує діяти. Про це свідчить і новітня судова практика. Зокрема, у постанові КГС ВС від 04.03.2019 у справі № 5015/6070/11 зазначено, що «...згідно зі статтею 204 Цивільного кодексу правочин є правомірним, якщо його недійсність прямо не встановлена законом або якщо він не визнаний судом недійсним. Закріплена зазначеною статтею ЦК України презумпція означає, що вчинений правочин вважається правомірним, тобто таким, що породжує, змінює або припиняє цивільні права й обов'язки, доки ця презумпція не буде спростована, зокрема, на підставі рішення суду, яке набрало законної сили; у разі неспростування презумпції правомірності договору всі

права, набуті сторонами правочину за ним, повинні безперешкодно здійснюватися, а створені обов'язки підлягають виконанню» [6].

Отже роль презумпцій в праві обумовлена в першу чергу забезпеченням правильного застосування норм права. Чітка та однозначна система презумпцій здатна забезпечити точне і неухильне дотримання законів. Також презумпції дуже важливі у процесі доказування та застосовується майже у всіх видах судочинства.

Список використаних джерел

1. Черемнов Д. В. Юридичні презумпції та фікції в цивільному процесі України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.03 «Цивільне право та цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право/ Черемнов Д. В. – Одеса, 2015. – 51 с.
2. Калиновский К. Б. Отграничение правовых презумпций от обоснования юридических норм / К. Б. Калиновский // Философия и право: Материалы Международной научно-практической конференции, 28 февраля 2006 года. СПб.: Издательство СПбГУП, 2006. – С. 60–62.
3. Ляшенко Р. Д. Презумпції у праві питання теорії та практики: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Р. Д. Ляшенко Руслана Дмитрівна. – К., 2011. – 234 с.
4. Котуха О. С. Класифікація та характеристика окремих видів юридичних презумпцій / О. С. Котуха // Європейські перспективи. – 2012. – № 2 (1). – С. 79–86.
5. Гаргат-Українчук О. М. Презумпції у кримінальному процесі України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 / О. М. Гаргат-Українчук ; Одес. нац. юрид. акад. – О., 2010. – 19 с.
6. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 04.03.2019 у справі № 5015/6070/11. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/80308685>.

Науковий керівник: старший викладач Ковбасюк С. В.

ГАЙДА АННА ДМИТРІВНА

студентка 1-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРАВОВИЙ НІГІЛІЗМ ТА ШЛЯХИ ЙОГО ПОДОЛАННЯ

Однією з важливих цілей нашої держави є подолання деформації правосвідомості, яка впливає на рівень правової культури. Сьогодні в нашій країні ведеться активна робота щодо формування правової держави. Правова держава – це не тільки

ціль, але й засіб вирішення тих задач, що стоять перед нашим суспільством, а найголовніше – створення умов правової захищеності кожного громадянина України. На жаль, через те, що в нашій країні достатньо високий відсоток правового нігілізму, це уповільнює і навіть перешкоджає створенню сильної і незалежної держави. Поки в Україні існує така проблема про створення сильної країни не може йти і мови. Саме цим обґрунтовується актуальність даної теми.

Правовий нігілізм – деформований стан правосвідомості особи, суспільства, соціальної групи, що характеризується усвідомленим ігноруванням вимог закону, запереченням значимості норм права або зневажливим ставленням до правових принципів і традицій, однак виключає злочинний намір [1, с. 199].

Правовий нігілізм може бути породженням як суб'єктивних, так і об'єктивних чинників – недосконалістю норм права; відсутністю професіоналізму органів державної влади і місцевого самоврядування; психологічними властивостями особи, яка не терпить будь-яких обмежень. Тому правовий нігілізм не можна розкрити тільки через категорію «заперечення». Тут застосовуються й інші пояснення: невіра в надійність права, невіра в законність дій посадових осіб юридичних установ держави, психологічне прагнення звільнитися з-під контролю права, сили і примусу.

Було б невірним вважати, що правовий нігілізм означає заперечення права як соціального феномена. Він виражається в негативному ставленні до: чинного законодавства, що виявляється у виправданні незаконної поведінки; порядку як не правильного і несправедливого, тобто невідповідного законам; основних принципів правового регулювання – свободи, формальної рівності та інших цінностей, що спричиняє небажання будувати відносини на їх підставі [2, с. 239].

Тобто, правовий нігілізм може виступати як наслідок недосконалості правового інструментарію (норм права, нормативних актів, рішень судів), як властивість групової суспільної свідомості і навіть національної психології, що сформувалася в Україні.

Подолання правового нігілізму – це складне завдання, що вимагає важкої, щоденної, сумлінної та системної праці не лише представників державної влади, а й усього суспільства. Шляхами подолання цього надзвичайно небезпечного явища є реалізація відповідних завдань у зазначених напрямках подолання правового нігілізму [3, с. 77].

На мою думку, найкращими шляхами подолання правового нігілізму є такі:

- подолання корупції шляхом реалізації ефективної антикорупційної стратегії, створення та впровадження антикорупційного законодавства й запровадження всебічного громадського контролю за діяльністю державних органів і посадових осіб, а також прирівнювання корупції до злочинів проти держави;
- проведення ефективних демократичних реформ у галузі стабілізації системи державної влади й удосконалення системи державного управління, забезпечення їх відкритості, прозорості та контрольованості громадськістю;
- подальша систематизація законодавства України, його оптимізація, усунення колізій і, відповідно, підвищення його ефективності;
- реформування системи освіти у напрямі розповсюдження правової освіти з метою підвищення правової освіченості, правової культури та правової свідомості громадян та впровадження програм правового виховання як у межах системи освіти, так і поза її межами.

Перелік наведених пропозицій не є вичерпним, їх реалізація допоможе значно знизити рівень правового нігілізму в Україні. Весь вищезазначений матеріал дає змогу зрозуміти, що в сучасних умовах в українському суспільстві необхідно подолати правовий нігілізм, який вразив багатьох людей, виховати шанобливе ставлення до закону, надати почуття відповідальності, непримирності до свавілля та корупції. Основним шляхом подолання правового нігілізму є підвищення суспільної та правової культури громадян, їх правової і моральної свідомості. Адже це прямий і вірний шлях до створення сильної незалежної держави, у якій живе народ, що поважає один одного, закон та Україну.

Список використаних джерел

1. Волкіна К. Г. Правовий нігілізм і правовий ідеалізм / К. Г. Волкіна // Теорія держави і права: Навч. посіб. – К.: МАПУ, 2003. – 240 с.
2. Шитий С. Причини правового нігілізму та шляхи його подолання в Україні / С. Шитий, А. Бондаренко // Підприємництво, господарство і право. – 2017. – № 2. – С. 235–239.
3. Макарова О. Правовий нігілізм і правовий ідеалізм: реалії сьогодення / О. Макарова // Підприємство, господарство і право. 2009. – № 1 – С. 76–78.

Науковий керівник: д.ю.н., професор Мельничук О. С.

ГОМЕНЮК АМІНА РОМАНІВНА

студентка 1-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

СУЧАСНІ КОНЦЕПЦІЇ ІНТЕГРАТИВНОГО ПРАВОРОЗУМІННЯ

Праворозуміння є одним з ключових аспектів всієї проблематики сучасної теорії та філософії права. Право є особливо складним соціальним феноменом і саме тому розуміння його сутності є вкрай важливим для дослідження різних аспектів його існування. Особливу актуальність проблема праворозуміння набуває під час правозастосовної діяльності у ситуаціях, які пов'язанні з прогалинами у чинному законодавстві. Аналіз різноманіття підходів до розумінню права показує, що єдиної, щодо завершеності, концепції права, яка б враховувала всі сучасні соціально-політичні процеси ні у вітчизняній, ані в зарубіжній юриспруденції не існує. Приблизно в рівній мірі розвиваються як усталені класичні типи праворозуміння, так і некласичні.

Розрізняють, основні традиційні типи праворозуміння: юридичний позитивізм (нормативізм), соціологічна теорія права, теорії природного права й психологічний підхід до розуміння права. Крім цих класичних підходів, до розуміння права окремої уваги заслуговує інтегративне праворозуміння. Інтегративне праворозуміння ґрунтується не на механічному з'єднанні, а на взаємодії, взаємозалежності й сполученні у різному співвідношенні принципів, що лежать в основі перших чотирьох підходів. Розвиток некласичних типів праворозуміння несе за собою як, і прихильників так і супротивників. Але їх об'єднує усвідомлення, що труднощі у вирішенні проблем дослідження права обумовлені складністю опису права таким, яким воно постає в досвіді, адже праворозуміння потребує постійного корегування. Адже, якщо розглядати класичне праворозуміння, то всяке дослідження права орієнтувалося на універсальний концептуальний образ права.

В кінці XIX – початку XX ст. як альтернатива традиційним типам праворозуміння виникає інтегративний підхід до права. Його поява обумовлена, швидше, «передчуттям» прийдешніх соціальних змін, ніж об'єктивними соціально-політичними причинами. Інтегративне праворозуміння виявилось способом «антикризового мислення», спрямованого на осмислення права в самій його суті. У розвитку інтеграційного праворозуміння можна виділити, принаймні, чотири незалежних напрямки. Перший напрямок історично склався, як домінуючий.

Підтримуване ззовні такими ідеалами неklasичної раціональності, як плюралізм і міждисциплінарність наукових досліджень, воно засноване на використанні методологічних підходів, вироблених в контексті різних концепцій праворозуміння, синтезі понять і категорій з урахуванням наукової доцільності. Здається, саме цей напрям у розвитку інтеграційного праворозуміння представлено в спадщині російських філософів і теоретиків права – В. С. Соловйова, І. А. Львіна, П. А. Сорокіна, Г. Д. Гурвича [1].

Прикладом сучасного синтезу інтеграційного підходу є діалогічна концепція права І. Л. Честнова, в якій пропонується досліджувати феномен права з позиції єдності філософського, соціологічного і культурно-історичного критеріїв. Необхідність такого підходу є, по-перше, складністю права, як багатогранного явища, а по-друге, відповідністю, що виділяються автором критеріїв класичного, неklasичного і типам наукової раціональності [3].

Другий напрямок інтегративного праворозуміння пов'язаний з розвитком інтегративної юриспруденції, як окремої галузі юридичної знання зі специфічним понятійним і методологічним апаратом. У першій половині ХХ століття ідея створення такої науки була висловлена Дж. Холлом і Г. Дж. Берманом. Як писав Дж. Холл, «научный поиск философа права в конечном счете фокусируется на том, что в наиболее общем значении может быть обозначено термином «правовой объект знания». Хотя исследователь в своем анализе объекта должен провести его многочисленные различия, правовой объект знания является в действительности четко ограниченной взаимосвязанной структурой в постоянном процессе» [3].

Третій напрям розвитку інтеграційного праворозуміння є спробою знайти «вихідну клітинку». Основна ідея даного підходу полягає в тому, щоб, відмовившись від того, що вже відомо в історії права, зафіксувати умови можливості права як його протосмисл і момент передування.

Наступний напрямок інтегративного праворозуміння пов'язано з прагненням показати специфіку права через його сутнісний зв'язок з більш широким і, як наслідок, більш абстрактними підставами. В даному випадку мова йде не про загальновідомий визначенні виду через рід, а про пошук такої онтологічної даності права, виходячи з якої можна було б реконструювати історію права, показати його зв'язок з позаправовими соціальними явищами, вивести його універсальний сенс і структуру.

В епоху постмодерного мислення, коли пошук граничних підстав достовірного знання багатьма дослідниками визнається безнадійним, неможливо претендувати на монопольне, єдине,

абсолютне визначення права, об'єктивні процеси сучасного розвитку суспільства, а саме процеси глобалізації, постійне ускладнення та зростання різних форм комунікації, передачі й обробки інформації, роблять величезний вплив на формування тенденцій розвитку права, а отже, і типів праворозуміння [2].

Сучасний інтеграційний підхід до розуміння права як в вітчизняній, так і в зарубіжній юридичній науці демонструє свою світоглядну та методологічну неоднорідність. Він представлений різними навчаннями, має різноманітні філософські та методологічні основи розуміння природи права і, що особливо цінно, сприймає право як складне і органічно цілісне явище увсьому його різноманітті і суперечності, соціально-історичної мінливості, як незмінний синтез двох його взаємодоповнюючих начал: позитивістського і природно-правового, який виступає визначальною його природною характеристикою.

Підсумовуючі варто зазначити, що інтегративний тип правового мислення дозволяє всебічно, повно і об'єктивно відображати багатогранну природу права, що передбачає перехід від одновимірного сприйняття права, яке існувало в рамках класичних типів розуміння права, до всебічного його розгляду як складного соціального феномена.

Список використаних джерел

1. Антология мировой правовой мысли: В 5-и т. Т. 3. Европа. Америка: XVII – XX в. М.: Мысль, 1999 [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://istina.msu.ru/publications/book/1387269/>.
2. Палеха Р. Р. Интегративный подход в правопонимании: история зарождения идей и современное состояние Р. Р. Палеха Правосудие. – 2020. – Том 2. – № 1 [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://cyberleninka.ru/article/n/integrativnyy-podhod-v-pravoponimanii-istoriya-zarozhdeniya-idey-i-sovremennoe-sostoyanie/viewer>.
3. Пантыкина М. И. Интегративное правопонимание как неклассическая концепция права / М. И. Пантыкина [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://cyberleninka.ru/article/n/integrativnoe-pravoponimanie-kak-neklassicheskaya-kontseptsiya-prava/viewer>.

Науковий керівник: старший викладач Ковбасюк С. В.

**ГОРБЕНКО АННА МАКСИМІВНА,
КОНТАРЬ МАР'ЯНА ОЛЕКСАНДРІВНА**

студентки 1-го курсу факультету адвокатури
Національного університету «Одеська юридична академія»

СВЯЩЕННІ КНИГИ ЯК ДЖЕРЕЛО ПРАВА

З моменту виникнення людства і до сьогодні у світі існує близько 50 тисяч різних релігій. Кожна релігія має свою священну книгу, яка у своєму змісті має певні релігійні норми. Загалом, у більшості священних книг, таких як Біблія, Талмуд і Коран, певні релігійні положення містять ознаки правових норм. Це, насамперед, такі положення як: не вбий, не вкради, поважай батька та матір своїх, не брешти тощо. Окрім того, в них зазначаються і певні правила поведінки людини, подібні на кримінально-правові, цивільно-правові та процесуальні. Тобто, на початкових етапах розвитку людства релігійні норми не відокремлювались від норм права, а навпаки – норми права являли собою відповідні релігійні закони. І лише згодом ці правові норми почали відокремлюватися від «суто релігійних» [1, с. 169].

Священні книги – це релігійні тексти, в яких містяться правові норми, що застосовуються в судовій чи іншій юридичній практиці. Такі тексти в релігійних правових системах можуть мати юридичну силу на рівні або навіть вищу ніж закон. Найчастіше священні тексти містять відносно невелику кількість правових норм, таким чином більша частина права в релігійних правопорядках створюється через тлумачення цих текстів.

Зв'язок між самими священними текстами та актами їх тлумачення може трактуватися по-різному в різних правопорядках: деяким актам тлумачення може бути притаманний релігійний характер, адже вони походять від особливо шанованих інтерпретаторів (наприклад, Отці Церкви в християнській традиції); інші акти тлумачення можуть з часом змішуватися з тими текстами, які в цих актах витлумачені (така ситуація, здебільшого, з священними текстами індуїзму та їх тлумаченням); деякі акти тлумачення можуть мати релігійне значення, оскільки походять від осіб, що наділені релігійним авторитетом (наприклад, послання римських пап чи тлумачення на Святе Письмо з боку авторів, що визнані святими в християнстві). Велику роль має і те, наскільки безпосередньо самі священні тексти є чітко сформованими та мож-
на, відповідно, встановити їх автентичність.

Не варто сприймати релігійні тексти як частину права лише в релігійних правопорядках. В деяких випадках суди та інші

правозастосовні органи в світських правопорядках також можуть мати необхідність застосування релігійних текстів. Наприклад, якщо на ці норми посилаються у змісті угоди сторін чи норми офіційного державного права. Так, може бути застосовано до таких складів злочинів, як святотатство, блюзнірство, приниження гідності вірян та таке інше. Суд надає захист стосовно відповідних священних текстів тої чи іншої релігії. Варто відзначити, що застосування норм релігійного права буде неможливим лише в атеїстичних державах (СРСР, Франція часів якобінської диктатури). Водночас, норми світських держав зазвичай не містять заборон на застосування в судах та інших правозастосовних органах релігійних текстів.

Правила поведінки нормативного загальнообов'язкового характеру містяться лише в священних книгах тих країн, де релігія не відділена від держави. Тобто, релігія та церква в таких країнах визнається як один із державних інститутів. Священні книги як джерело права набули широкого розповсюдження у Середньовіччі, а на сьогодні мають офіційний характер лише в деяких країнах мусульманського Сходу та у Ватикані [2, с. 122].

Найяскравішим прикладом священної книги як джерела права є Коран – священна книга мусульман. Вона складається із різноманітних притч, молитов і проповідей, приписуваних пророку Муххамеду. Слід зазначити, що велика частина положень Корану носить казуальний характер і являє собою конкретні тлумачення, дані пророком по конкретним випадкам людського життя. Але при цьому багато релігійних настанов мають невизначений вид, і, власне тому, можуть набувати різного значення в залежності від того, який зміст в них вкладається [3].

При тлумаченні мусульманських правових норм варто сприймати мусульманське право в його широкому сенсі, тобто як божественний закон – шаріат. При такому підході не варто намагатися інтерпретувати юридичні приписи окремо від релігійних та моральних. Існуючі моральні та правові настанови, відповідно до мусульманських поглядів, мають дотримуватися лише у випадках їх відповідності шаріату. Таким чином, тлумачення норм мусульманського права є, перш за все, систематичним.

Коран як основне джерело мусульманського права має особливості тлумачення, що заслуговують окремої уваги. Мусульманське право має релігійне походження, тому юридичні приписи в ісламських країнах неподільно пов'язані з богослов'ям, моральними приписами та правилами культу. Навідміну від західного права, дія шаріату перш за все спрямована не на захист прав та свобод особистості, держави

чи суспільства, а на захист релігії. Відповідно, при інтерпретації мусульманських правових приписів не можна не брати до уваги цей факт.

Мусульманська юриспруденція розглядає норму мусульманського права як правило поведінки, встановлене Аллахом-законодавцем з будь-якого питання для вірян прямо – шляхом одкровення, або опосередковано – у формі висновку, який було зроблено найбільшими знавцями шаріату на основі тлумачення волі Аллаха [4].

У християнській релігії священною книгою виступає Біблія. Так, наприклад, згідно з Біблією Мойсей від імені Бога оголосив десять основних заповідей, які на сьогодні можна віднести до кримінальної тематики. І саме ці заповіді стали основою сучасної цивілізації, оскільки саме вони проголосили святість людського життя, недоторканність приватної власності, а також стали своєрідним фундаментом духовних взаємовідносин між людьми.

Слід зазначити, що саме закон Мойсея визначив відповідні межі покарання і вперше встановив співвідношення понять злочину і покарання. Також, аналізуючи Біблію, можна помітити, що вже в ті часи існували такі правові поняття, як умисел та необережність. Так, наприклад, умисел у Старому Заповіті розуміється як намір здійснити певний злочин: «А коли хто буде замишляти на ближнього свого, щоб забити його з хитрістю – візьмеш його від жертівника Мого на смерть» (Книга Вихід. Глава 21, 14). Існували також і обставини, які могли виключати злочинність людського діяння: у Старому Заповіті це була необхідна оборона. Яскравим прикладом цього може бути наведена далі цитата: «Коли злодій буде зловлений в підкопі, і буде побитий так, що помре, то нема провини крові на тому, хто побив» (Книга Вихід. Глава 22, 1). Тобто, в цій нормі йдеться про можливість перевищення меж необхідної оборони людиною [5].

Біблія надає великого значення саме проблемам судочинства. Також Біблейські заповіді містять відповідні настанови, згідно з якими судді повинні об'єктивно вирішувати усі судові справи. Так, наприклад, в одному із приписів зазначено: «Коли буде сварка між людьми і коли вони прийдуть до суду і стануть судити їх, то нехай праведного оправдають, а винуватого осудять» (Псалми 55: Біблія – Старий Заповіт). Однак, при цьому, деякі заповіді суперечать принципам гуманізму і навіть можуть принизити людську гідність. Яскравим прикладом може бути заповідь: «Сорок раз ударити його можна і не більше; щоб як битимете його більше раз над це, то брат твій буде принижений перед очима твоїми». (Книга п'ята Мойсея, Гл. 25, ст. 1, 2, 3).

В цілому ж, тлумачення релігійних норм із священних книг свідчить про те, що взаємодія відповідних релігійних норм і норм права має важливе значення у суспільстві, оскільки разом вони формують високу духовність і моральність людини. Відповідно до цього можна стверджувати, що не всі відносини у суспільстві потребують правового регулювання, оскільки регулятивну функцію здійснюють й інші соціальні норми, зокрема, релігійні. Тобто, саме релігійні норми можуть надати певну моральну оцінку відносинам у сфері цивільних, сімейних та господарських відносин, а також у забезпеченні правопорядку в суспільстві [6].

Отже, проаналізувавши досвід застосування священних книг як джерела права можна дійти висновку, що взаємна згода між соціальними нормами, у складі якої власне і містяться ці релігійні норми, створює сприятливі умови для реалізації правових норм у суспільстві. Багатовікова історія людства свідчить про те, що жодна держава не в змозі забезпечити правопорядок і владу у відповідному суспільстві лише за допомогою жорстоких законів та державного примусу. Саме тому потрібно пам'ятати про інші соціальні норми, серед яких можна виділити релігійні, і про священні книги, в яких власне і містяться відповідні релігійні норми.

Список використаних джерел

1. Загальна теорія держави і права: [Підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів] / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін. – Харків: Право, 2009. – 584 с.
2. Теорія держави і права: Навч. посіб. – К.: МАУП, 2003. – 240 с.
3. Алексеев С. С. Теория права – М.: Изд-во БЕК, 1994. – 224 с.
4. Сюкиянштейн Л. Р. Мусульманское право. М., 1986.
5. «Юридичний радник» № 5 (53), жовтень 2010, стаття «БІБЛІЯ – ДЖЕРЕЛО КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА».
6. Юридичний вісник України «Право і Біблія» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: <https://yvu.com.ua/pravo-i-bibliya>.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент Бондаренко А. І.

ГРИНЕВИЧ ВІКТОРІЯ ЮРІЇВНА

студентка 1-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

СУБСИДІАРНЕ ЗАСТОСУВАННЯ ПРАВА ЯК ЗАСІБ ПОДОЛАННЯ ПРОГАЛИН ЗАКОНОДАВСТВА

На сучасному етапі реформування системи права в Україні неможливо уникнути прогалин. В законодавстві прогалини – це повна або часткова відсутність законодавчого врегулювання певної групи суспільних взаємовідносин.

Жодне законодавство ні матеріальне, ні процесуальне не спроможне врахувати все багатоманіття суспільних взаємин, що потребує правового врегулювання.

Для усунення у законодавстві прогалин застосовується субсидіарне правозастосування – паралельне використання одної галузі або інституту права до відносин, що врегульовано іншою галуззю або інститутом права.

Виявлення та подолання прогалин методом використання субсидіарного правозастосування норм законодавства стала предметом дослідження багатьох відомих науковців. Розробкою наукової бази субсидіарного застосування норм законодавства займалися А. В. Ашихміна, Б. В. Фасій, Н. С. Кузнецова, В. В. Лазарев.

Проблема субсидіарного застосування права полягає, перш за все, в недоліках законодавчої техніки та застарілим законодавством, коли відбувається розрив між законом і регульованим ним суспільним відношенням, який стає критичним, а отже, буквальне застосування норм суперечить його сутності [1, с. 121].

Досить часто з такою проблемою субсидіарного застосування права зіткається господарське законодавство. Науковці щодо цього питання висунули дві концепції для правового регулювання господарських відносин: цивільно-правову та господарсько-правову.

Перша концепція базується на тому, що господарські відносини є складовою цивільних відносин і вони повинні регулюватись за допомогою субсидіарного застосування норм цивільного законодавства. Друга концепція – господарські відносини повинні регулюватися господарським законодавством.

Проте у Господарському Кодексі України чітко встановлені спеціальні правила, що унеможливають застосування загальних норм Цивільного Кодексу України [2].

Також проблемним вважають питання можливості субсидіарного застосування норм цивільного законодавства до

сімейних відносин. Багато науковців наголошують на позиції існування сімейного права, як самостійної галузі права, припускають, що застосування норм цивільного законодавства до сімейних відносин є невірним.

Проте, деякі правознавці, вважаючи сімейне право підгалуззю цивільного права, визнають виправданість субсидіарного (додаткового) застосування норм цивільного законодавства до регулювання сімейних правових відносин.

Але, відповідно до ч. 1 ст. 9 Цивільного кодексу України, його положення застосовуються до регулювання сімейних відносин, якщо вони не врегульовані іншими актами законодавства [3, с. 34].

Тобто, у разі відсутності у Сімейному кодексі України тієї або іншої правової норми, ми зможемо застосувати відповідне положення цивільного законодавства. Сімейний Кодекс України містить значну кількість положень, які урегульовують відносини власності в сім'ї. Зрозуміло, сімейні відносини регулюються сімейним законодавством. Однак, це не означає, що всі питання життя і розвитку сім'ї знаходять відгук тільки в сімейному праві. Існує теорія, що саме тут відбувається зв'язок норм цивільного і сімейного права.

Актуальність даної теми пов'язана з тим, що формування правової держави визначає пошану до законодавства, права, прискіпливе дотримання юридичних норм. У цьому випадку концепція проблеми застосування права набуває особливого раціонального значення. Аналіз реалізаційної діяльності права в різних аспектах є необхідним, адже шлях від створення закону до здійснення його приписів у практичну поведінку людей є дуже складним, він залежить від багатьох факторів.

Для подолання виявлених недоліків, потрібне детальне вивчення методів субсидіарного правозастосування, оволодіння та якісне використання діючих атрибутів процесу формування і реалізації правових норм.

Такий системний підхід до рішення прогалин дозволить збільшити ефект впливу субсидіарного застосування правових норм на сучасну структури законодавства. Крім цього, це сприяло б забезпеченню найбільш повної реалізації наявних нормативно-правових актів, мінімізувало зріст об'єму законодавчих прогалин.

Список використаних джерел

1. Колотова О. В. Відмежування аналогії закону від суміжних правових явищ / О. В. Колотова // Держава і право. Юрид. і політ. науки: зб. наук. пр. – 2009. – Вип. 45. – С. 119–125.

2. Інформаційний лист Вищого Господарського суду України «Про деякі питання практики застосування норм Цивільного та Господарського кодексів України» № 01-8/211 від 07.04.2008 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v_211600-08.
3. Фасій Б. В. Субсидіарне застосування норм цивільного законодавства в Україні: теорія та практика: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Фасій Богдан Володимирович. – Одеса, 2017. – 202 с.

Науковий керівник: д.ю.н., професор Мельничук О. С.

**ДЕРЕВЙОВА ВІКТОРІЯ СЕРГІЇВНА,
КАЛЬЧЕВА ІРИНА СЕРГІЇВНА**

студентки 1-го курсу факультету адвокатури
Національного університету «Одеська юридична академія»

**КОНТРОЛЬНО-НАГЛЯДОВА ВЛАДА ЯК САМОСТІЙНА
ЧЕТВЕРТА ГІЛКА ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ**

Основоположним принципом формування сучасної правої держави вважається розподіл влади на гілки. Класична теорія розподілу влади, що діє досі, була запропонована Ш. Монтеск'є, який писав: «В кожній державі є три роди влади: влада законодавча, влада виконавча, влада, що відає питаннями цивільного права... Остання карає за злочини і дозволяє зіткнення приватних осіб, її можна назвати судовою владою» [1, с. 290]. Вище зазначене є особливою ознакою всіх держав в яких панує демократичний політичний режим. Так як Україна є демократичною державою, то стаття 6 Конституції України проголошує: «Державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову» [2].

Незважаючи на класичну теорію розподілу влади, з плином часом виділилися «нетипові» гілки влади. Серед таких можна виділити: президентська влада, виборча влада, влада засобів масової інформації та контрольно-наглядова влада. Сучасні науковці найбільше приділяють увагу останній «нетиповій» гілці влади – контрольно-наглядовій.

Єдиного загальноприйнятого визначення поняття «контрольно-наглядова влада» на даний час не існує. Поки воно знаходиться лише на етапі розвитку в працях юристів-науковців. Все ж зазначимо, що контрольно-наглядова влада забезпечує дотримання законодавства та державної дисципліни у всіх сферах суспільного життя.

Перш, ніж трансформувати контрольно-наглядову владу в самостійну гілку влади, слід перелічити притаманні ознаки поняттю «гілка влади». До них належать:

1) кожна гілка влади має притаманні лише їй державні органи;

2) органи, які належать до певної гілки влади, об'єднуються в цілісні структури в державному механізмі;

3) державним органам притаманна самостійність та незалежність;

4) кожна гілка влади здійснює свою діяльність за допомогою власних способів, методів та процедур.

Всі вище зазначені ознаки знаходять своє відображення у контрольно-наглядовій владі, яка здійснюється в Україні. І це дає нам право на змогу виділення її як самостійної четвертої гілки влади.

Аналізуючи чинну Конституцію України, можна зробити висновок, що туди вже закладені ідеї контрольно-наглядової влади. Ця ідея виявлена в контексті, але тенденція свідчить, що згодом вона може бути виявлена законодавцем буквально. У деякому розумінні конституційні моделі вже притаманні певним її інститутам. Такими конституційними моделями є Конституційний Суд України, Прокуратура України, Антимонопольний комітет України, Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення, Рахункова палата, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини.

Оскільки, контрольно-наглядова влада досі залишається офіційно невизнаною, то робимо висновок, що існують певні обставини, які цьому перешкоджають. Слід почати з того, що Конституцією та законами України майже всі державні органи вже наділені певним обсягом контрольних та наглядових повноважень. Так як, будь-яка державна влада здійснюється і за допомогою контролю, то державні органи, звісно, в рамках певної гілки влади, володіють тими чи іншими контрольно-наглядовими функціями.

У сучасній літературі зазначається, що три фундаментальні гілки влади повинні бути доповнені інструментами контролю, які б стримували будь-яку з них, оскільки немає нічого більш небезпечного, ніж безконтрольна влада [3, с. 113].

Виходячи з всього вище сказаного, ми усвідомлюємо необхідність зібрати всі існуючі конституційні моделі в єдину контрольно-наглядову структуру. Результатом цього буде набагато ефективніша контрольно-наглядова діяльність цілої структури, ніж окремих розріджених органів. Вбачаємо єдиний шлях вірного подальшого розвитку – визнання контрольно-наглядової влади як самостійної четвертої гілки державної влади в Україні.

Тобто мають бути внесені зміни до статті 6 Конституції України, а саме закріплення контрольно-наглядової гілки у вже існуючому переліку. В результаті в Україні буде діяти конституційно закріплена четверта самостійна гілка влади.

Згодом буде доречним прийняття окремого Закону України «Про організацію діяльності системи контрольно-наглядової влади». Цей Закон має детально регламентувати співпрацю органів, які належать контрольно-наглядової гілки влади, щоб новостворена гілка влади без перешкод виконувала свої повноваження. Адже часто новостворені структури зіштовхуються з багатьма проблемами організаційного характеру, а цей Закон допоможе їх уникнути.

Підсумовуючи сучасний стан конституційно-наглядової влади, її проблематику та подальші шляхи розвитку стає очевидним потреба офіційного визнання контрольно-наглядової влади.

Список використаних джерел

1. Монтескьє Ш. Л. Избранные произведения. – М., 1995.
2. Конституція України – Верховна Рада України [Електронний ресурс] № 254к/96-ВР від 28.06.1996. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр>.
3. Конституційні засади державотворення і правотворення в Україні: проблеми теорії і практики : матеріали наук. практ. конф., 26 черв. 2006 р., Київ / за ред. Ю. С. Шемшученко ; НАН України. Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького, Акад. прав. наук, Ін-т законодавства ВРУ. – К., 2006. – 334 с.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент Бондаренко А. І.

КАНДАЛА ЮЛІЯ ВОЛОДИМИРІВНА

студентка 1-го курсу факультету прокуратури
та слідства (кримінальної юстиції)

Національного університету «Одеська юридична академія»

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ

Діяльність Збройних Сил України спрямована на захист суверенітету та територіальної цілісності держави. Виконання військовослужбовцями зазначених завдань пов'язано з високими психологічними та фізичними навантаженнями, підвищеним почуттям обов'язку перед державою, що визначає

специфіку їх правового статусу. Сьогодні, з урахуванням наявності збройного конфлікту на сході України, актуалізується вивчення особливостей правового статусу українських військовослужбовців.

Дослідження окремих аспектів правового статусу військовослужбовців було проведено В. Й. Пашинським. На його думку конституційно-правовий статус військовослужбовців являє собою таке їх становище у суспільстві, яке є юридично гарантованим, обумовленим певною сукупністю прав, свобод і обов'язків, що передбачені Конституцією України, загальним і спеціальним військовим законодавством. До правового статусу він також відносить гарантії здійснення прав і свобод та відповідальність військовослужбовців [1, с. 15].

Правовий статус військовослужбовців Збройних Сил України визначається певними нормативно-правовими актами, в яких міститься регламентація прав, обов'язків, юридичних гарантій та механізмів захисту цього правового статусу. Його основу становлять Конституція України та спеціальне законодавство, що регулює військову сферу, серед якого: Закони України «Про оборону України», «Про військовий обов'язок і військову службу», «Про соціальний і правовий статус військовослужбовців та членів їх сімей», «Про Дисциплінарний статут Збройних Сил України», «Про Статут внутрішньої служби Збройних Сил України», Указ Президента України «Про Положення про проходження громадянами України військової служби у Збройних Силах України» та ін.

Варто зазначити, що правовий статус військовослужбовців має свої специфічні ознаки та структуру. До специфічних ознак правового статусу військовослужбовців в Україні можна віднести те, що вони повинні користуватися конституційними правами та свободами із урахуванням певних обмежень, що обумовлюються службовим становищем, а також відповідно до посади та військового звання, котрий він має [2].

Зважаючи на дані ознаки можна говорити про те, що військовослужбовці України є суб'єктами, що мають спеціальний статус, який відображає зміст і особливості їх прав, свобод і обов'язків. О. Ф. Скакун зазначає, що спеціальний правовий статус притаманний представникам конкретної групи осіб, які є відокремленими від усього суспільства певним юридично-значущим началом, (професією, віком), які наділені додатковими правами та обов'язками, відповідно до законів та інших нормативно-правових актів. Спеціальний правовий статус обумовлений особливостями становища особи і необхідними потребами її функціонально-спеціальної активності (студенти, військовослужбовці) [3, с. 60].

Структуру правового статусу військовослужбовців в юриспруденції визначають як комплексний інститут, що складається із певних елементів. До елементів В. Й. Пашинський відносить: 1) норми права, котрі визначають особливості правового статусу; 2) основні права, обов'язки та свободи; 3) правосуб'єктність; 4) громадянство; 5) правові принципи; 6) юридичну відповідальність; 7) гарантії прав та свобод [1, с. 11]. Проте фундаментом і основною структурною частиною конституційно-правового статусу військовослужбовців слід визначити суб'єктивні права та юридичні обов'язки, які безпосередньо реалізуються через правовідносини. Права і обов'язки військовослужбовців є закріпленими в Конституції та законах України можливості, гарантовані державою, що дозволяють обирати вид своєї поведінки, а також користуватися наданими військовослужбовцям благами задля задоволення власних потреб та інтересів.

Обов'язки військовослужбовців – це межі, поведінки, визначені нормативно-правовими актами, що пов'язані з проходженням військової служби. Їх можна розділити на:

- загальні, дія яких поширюється на всіх військовослужбовців, без особливостей розподілу щодо службового становища, військового звання чи посади. До обов'язків слід також відносити і заборони. Наприклад, відповідно до ст. 5 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців і членів їх сімей», військовослужбовці не можуть бути членами будь-яких політичних партій або організацій чи рухів [4];

- посадові, специфіка яких обумовлюється посадовим положенням у певному підрозділі чи військовій частині. Так, у розділі 2 Статуту внутрішньої служби Збройних Сил України закріплені обов'язки командирів, серед яких можна виділити обов'язок планувати роботу, здійснювати заходи щодо удосконалення мобілізаційної та бойової готовності, а також вимагати їх дотримання та виконання, завжди мати точні відомості про озброєння, техніку, особовий склад, що є у військовій частині тощо [5];

- спеціальні, які пов'язані з виконанням певного доручення військовослужбовцем, що виходить за межі його посадових обов'язків та носить, зазвичай, тимчасовий характер. Наприклад, згідно із розділом 2 Статуту гарнізонної та вартової служби Збройних Сил України визначаються обов'язки військовослужбовців під час чергування в гарнізоні, проведення гарнізонних заходів, вартової служби [6].

В свою чергу, окрім обов'язків, військовослужбовці мають певні права, що є встановленою нормами права міра можливої поведінки, що безпосередньо пов'язана із проходженням військової служби. Права військовослужбовців поділяються на загальні, які притаманні всім військовослужбовцям, посадові,

що обумовлені специфікою проходження служби та спеціальні, які пов'язані із виконанням окремих завдань.

До загальних прав можна віднести право на зберігання, носіння та застосування зброї у порядку, передбаченому законодавством згідно із ст. 20 Статуту внутрішньої служби Збройних Сил України [5]. Прикладом права що належить військовослужбовцю за посадою, є право керівника гарнізону, залучати до виконання завдань особовий склад та транспорт військових частин даного гарнізону у разі потреби (ст. 9 Статуту гарнізонної та вартової служби Збройних Сил України). До спеціального права можна віднести, наприклад, право яке надається ст. 202 Статуту гарнізонної та вартової служби Збройних Сил України: «Начальник варті має право застосовувати зброю без попередження сам і складом варті у разі явного нападу на об'єкти, які охороняються, на чатових, вартових приміщеннях, зміну, що прямує до постів (із постів)» [6].

Таким чином, можна зробити висновок, що правовий статус військовослужбовців є досить складним явищем, що включає в себе чимало елементів, однак серцевину, основу їх правового статусу складають права та обов'язки, особливості яких обумовлені специфікою призначення і діяльності Збройних Сил України.

Список використаних джерел

1. Пашинський В. Й. Конституційно-правовий статус військовослужбовців в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.02 «Конституційне право» / В. Й. Пашинський. – К., 2007. – 22 с.
2. Положення про проходження громадянами України військової служби у Збройних Силах України: Указ Президента України від 10.12.2008 № 1153/2008 [Електронний ресурс] Законодавство України. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1153/2008>.
3. Скакун О. Ф. Теорія держави і права: Підручник / О. Ф. Скакун. – К.: Алерта, 2011. – 520 с.
4. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців і членів їх сімей: Закон України від 20.12.1991 № 2011-XII [Електронний ресурс] Верховна Рада України. Законодавство України. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12>.
5. Про Статут внутрішньої служби Збройних Сил України: Закон України від 24.03.1999 № 548-XIV [Електронний ресурс] Верховна Рада України. Законодавство України. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/548-14>.
6. Про Статут гарнізонної та вартової служби Збройних Сил України: Закон України від 24.03.1999 № 550-XIV [Електронний ресурс] Верховна Рада України. Законодавство України. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/550-14>.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Скуріхін С. М.

КОВАЛЬОВА МАРІЯ ВЯЧЕСЛАВІВНА

студентка 2-го курсу магістратури факультету адвокатури
Національного університету «Одеська юридична академія»

ТИПОЛОГІЗАЦІЯ ГАЛУЗЕЙ УКРАЇНСЬКОГО ПРАВА

Формування сучасної концепції типологізації галузей українського права з огляду на розвиток суспільних відносин та структурні перетворення в системі права є необхідним задля забезпечення ефективності механізму правового регулювання.

Типологізація галузей права на відміну від класифікації має багаторівневий характер та найбільш влучно визначається як «послідовний науково обґрунтований процес розчленування загального правового масиву, складових його норм – елементарних частинок, на різні структурні утворення – елементи системи права, вироблений за сукупністю типових ознак і якостей» [2, с. 47].

Процес типологізації галузей права здійснюється за двома підходами: за традиційним – типи галузей виокремлюються за історично обумовленими загальновідомими ознаками; за інноваційним – чинником типологізації стають специфічні ознаки нових правових утворень.

Основними критеріями типологізації галузей права найчастіше виступають критерії галузевої диференціації: предмет правового регулювання, метод правового регулювання та правовий режим, але важливу роль відіграють допоміжні критерії – визначальні ознаки галузей певного типу.

За предметом правового регулювання під час традиційної типологізації історично сформувався тип предметних галузей права, який майже втратив сенс у сучасному праві.

Наразі предмет правового регулювання покладено в основу виділення загальних (або профілюючих) та спеціальних галузей права, що відрізняються за колом суспільних відносин, які підлягають їх регулюванню [1, с. 66-67].

Використовуючи в якості критерію правовий режим, можна представити типологізацію галузей на фундаментальні, які повністю відповідають профілюючим та є базовими галузями, профілюючі, які в даному випадку виступають альтернативною спеціальних, та комплексні, які поєднують в собі ознаки галузей попередніх типів [3, с. 21].

Яскравим прикладом типологізації, в основу якої покладено цілий набір критеріїв є виділення приватного та публічного права, хоча фундаментальним критерієм такого поділу прийнято вважати метод правового регулювання у тому зв'язку, що

в галузях приватного права домінує диспозитивний метод, а в галузях публічного права – імперативний [3, с. 17–21].

За пріоритетною функцією права традиційно виділяють галузі матеріального права, де превалюючою є регулятивна функція, та галузі процесуального права, в яких переважає охоронна функція права.

Інноваційний підхід до типологізації галузей права зумовив спостереження щодо існування галузей права, які містять фундаментальні положення, що згодом розповсюджуються на інші галузі права, та призвів до виділення галузей інтегруючого типу.

Задля регулювання вузького кола відносин, що виникають у зв'язку з інноваційними процесами в суспільстві, з'явилися комплексні галузі права, які разом із цим містять основні положення, запозичені із загальних галузей права.

Стрімкий суспільний розвиток також спричинив виділення типів соціально-орієнтованих та економіко-орієнтованих галузей, останні з яких, в свою чергу, поділяються на підтипи: галузі, які безпосередньо регулюють економічні питання, галузі публічного права, що орієнтовані на управління економічними процесами суспільства, галузі права, що зорієнтовані на захист інтересів особистості в економічній сфері в умовах ринкової економіки та глобалізації.

На даний момент можна виділити наступні загальні підстави типологізації галузей права: особливості предмета правового регулювання, метод правового регулювання, функціональне призначення, спосіб функціонування, економічне орієнтування.

Проблематику типологізації галузей породжує багатогранна структура українського права: за одним і тим самим критерієм галузь може належати до декількох типів, створюючи ефект нашарування, або для виділення одного типу галузей можуть застосовуватися різні критерії.

Підвалини проблеми нашарування галузей криються у проблемі галузевої диференціації: оскільки предмет правового регулювання як критерій диференціації галузей складається з декількох компонентів, виникає колізія у випадках, коли за об'єктом правовідносин норму права можна віднести до однієї галузі, а за суб'єктом складом, наприклад – до іншої.

Типологізація галузей права має здебільшого умовний характер, адже, враховуючи багатовимірний характер феномену українського права, чіткий розподіл абсолютно всіх галузей права лише на типи був би досить категоричним та недоречним.

Проблеми типологізації галузей українського права посилюються за рахунок постійної зміни структуроутворюючої форми права: виникнення нових галузей права з оглядом на їх специфічні риси вимагає перегляду встановлених типів галузей.

Вирішення проблем типологізації галузей українського права передбачає повноцінне опрацювання явища типологізації на науковому рівні; запровадження більш глибокого вивчення типологізації у правову дисципліну; щільний розгляд нових галузей права, виявлення їх специфічних рис та ознак, які можуть бути застосовані при їх віднесенні до певного типу або виокремленні нового типу галузей.

Список використаних джерел

1. Алексеев С. С. Восхождение к праву. Поиски и решения / С. С. Алексеев. – М. : НОРМА, 2001. – 752 с.
2. Дуднік Р. М. Галузева диференціація українського права: поняття, рівні і тенденції розвитку. Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Дуднік Р. М. – Одеса, 2016. – 191 с.
3. Мінка Т. П. Правовий режим як критерій поділу права на галузі / Т. П. Мінка // Часопис Київського університету права. – 2010. – № 3. – С. 18–22.

Науковий керівник: д.ю.н., професор Мельничук О. С.

КОНДРАТЮК ЯНА СЕРГІЙВНА

студентка 1-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРИНЦИПИ ПОБУДОВИ ТА СИСТЕМА ОРГАНІВ КОНТРОЛЬНОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ

Існує уявлення про становлення контрольної галузі влади, яке пов'язано з досвідом соціалістичних держав, де було створено своєрідні органи загального контролю, а прокуратура одержала право здійснювати загальний нагляд за законністю. Система контрольної влади, що утворюється, відрізняється, по-перше, від контрольної діяльності інших органів, а, по-друге, від відомчих та інших форм спеціального, у тому числі адміністративного, контролю. З розвитком державних відносин необхідним ставала потреба створення та розвитку органів контролю. Протягом усієї історії формування української держави поставало питання щодо контрольної влади. Усі суспільні відносини слов'ян, правові норми і навіть політичні інститути ґрунтувалися на суворій регламентації усього укладу їхнього життя, одне з головних місць у якому посідав контроль [2].

Однак принцип розподілу влади на законодавчу, виконавчу та судову довгий час вважався вичерпаним. Лише з часом

теоретико-методологічні дослідження влади виявили специфічні функції, яких не можна було чітко й однозначно зарахувати до сфери компетенції лише якоїсь однієї з гілок державної влади. Контрольну функцію не слід поєднувати із будь-якими іншими функціями, оскільки у цьому разі контрольна функція втрачає свій реальний зміст і залишається не більш як формальною вимогою. Сутність контролю полягає в аналізові об'єктивної та достовірної інформації щодо ситуації у відповідній сфері, перевірці стану виконання рішень, покладених завдань та установлених нормативних приписів, нагляді за дотриманням норм та встановлених стандартів [1]. Однак нині немає жодної потреби у ґрунтовному доведенні ані відмінностей контрольної функції від, наприклад, функції виконання законів чи здійснення правосуддя, ані її значення для діяльності усієї системи державної влади.

Як один із видів діяльності держави, контроль, водночас, відіграє роль одного з каналів, за допомогою якого отримується об'єктивна інформація стосовно життєдіяльності суспільства в цілому, процесів, які мають місце у суспільстві і державі щодо забезпечення законності, правопорядку, охорони і захисту прав та свобод особи. Таким чином, основною метою державного контролю є підвищення ефективності діяльності органів державної влади і забезпечення захисту інтересів людини, суспільства, держави шляхом посилення відповідальності цих органів та їхніх посадових осіб за виконання покладених на них повноважень.

Розглядаючи принципи контрольної влади в Україні, можна виділити наступні [3]:

- незалежність контрольної влади;
- принцип об'єктивності і контролю, який передбачає аналіз реальних фактів і всебічність їх розгляду;
- дієвість контролю складається з реальних наслідків виявлення порушень чинного законодавства, прийнятих норм та правил;
- контрольна галузь влади має бути максимально деполітизована;
- принцип гласності;
- спеціалізація органів контрольної влади при здійсненні різних перевірок, виявленні та розслідуванні фактів правопорушень, які скоїли посадові особи державних органів;
- системність контрольних органів;
- законність;
- відповідальність;
- принцип систематичності та регулярності.

Контрольну владу спрямовано на забезпечення збалансованості усього державного механізму шляхом обмеження

повноважень органів інших гілок влади. Виходячи з цього, можна виділити формування тенденції відхилення від системи «стримувань і противаг» у механізмі державної влади та формування незалежних органів, які здійснюють контрольно-наглядову функцію [4, с. 63]. На думку Н. М. Крестовської, специфіка побудови контрольної влади полягає у тому, що органи контролю розосереджені, не мають єдиної ієрархічної системи, і кожен із них здійснює частину повноважень із загальнодержавного контролю. Сфера застосування контрольної влади не обмежена: вона має право контролювати навіть законодавчу владу. Сфера діяльності контрольної влади в Україні не є обмеженою. Органи контрольної влади незалежні у здійсненні своїх функцій та в процесі цього здійснення не підкорені ніяким іншим органам. Їх незалежність є однією з найважливіших ознак відокремлення цієї гілки державної влади.

Розрізняють такі органи контрольної влади: 1) органи конституційного контролю (конституційні суди); 2) органи загального нагляду (прокуратура); 3) органи фінансового контролю та антимонопольні органи (антимонопольний комітет); 4) органи контролю за дотриманням прав людини.

Інституції здійснення контрольної влади займаються розробкою стратегічних напрямів розвитку, вивченням стану справ, перевіркою, розслідуванням, не втручаючись в оперативну діяльність інших інституцій, і тільки у разі потреби припиняють або відповідно спрямовують їхню діяльність.

Вищою формою спеціалізованої контрольної діяльності визначають органи конституційної діяльності, в Україні – це Конституційний Суд України, який містить як особливості судової влади, так і контрольної. Але доцільніше відносити Конституційний Суд до контрольної влади, адже він спрямований на захист конституційного устрою.

Поряд із контролем за дотриманням законності, охороною прав громадян особливе місце посідає фінансовий контроль. Він є одним із видів державного контролю за утворенням, розподілом і використанням усіх ресурсів фінансової системи країни. Практично кожна сучасна держава стикається з необхідністю контролювати виконання податкової частини бюджету. Згідно із ст. 98 Конституції України, контроль за використанням коштів Державного бюджету України від імені Верховної Ради України здійснює Рахункова палата. Яку відносять багато вчених також до контрольної влади (В. О. Гергелейник, В. В. Шестак та ін.), тому що теорія поділу призвела до виникнення нового різновиду державної влади, яке спрямовано на забезпечення збалансованості усього державного механізму шляхом обмеження повноважень органів інших форм влади.

Ще досить важливим інститутом контрольної влади в Україні слід зазначити інститут омбудсмена (Уповноважений Верховної Ради України з прав людини), який є важливим механізмом захисту прав людини та укріплення законності у діяльності державних органів. Впровадження такого інституту свідчить про визнання суспільством і державою нагальної потреби у створенні і функціонуванні неформального, незалежного, деполітизованого органу, покликаного захищати права людини і громадянина та здійснювати контроль за їх дотриманням.

Отже, проаналізувавши історію становлення та принципи контрольної влади, основні інститути контрольної влади в Україні можна говорити про те, що розвиток та оптимізація державного контролю завжди були однією з найважливіших складових становлення державності. Контрольна влада цілеспрямовано формується у самостійну галузь державної влади, в якій функціонують особливі органи держави. Контрольну діяльність необхідно характеризувати як невід'ємну функцію державного апарату, яка фактично здійснюється усіма органами державної влади у різних формах, які відповідають їхній природі. Ця функція за загальним правилом здійснюється виключно у межах компетенції та процесуального порядку, встановлених законами або іншими нормативно-правовими актами. Специфіка цієї гілки влади полягає у тому, що її органи є розосередженими і незалежними та кожен із них здійснює часткову функцію загальнодержавного контролю.

Список використаних джерел

1. Андрійко О. Ф. Державний контроль: теорія і практика / О. Ф. Андрійко. – К. : Наук. думка, 1999. – 260 с.
2. Опаленко Д. А. Контрольна влада в Україні: від Вищої ради юстиції до Вищої ради правосуддя : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Опаленко Дмитро Анатолійович. – Одеса, 2016. – 211 с.
3. Тароева В. В. Принципи реалізації контрольної гілки влад / В. В. Тароева // Правове життя сучасної України: матеріали Міжнар. наук. конф. проф.-викл. та аспірант. складу / відп. за вип. В. М. Дрьомін; НУ ОЮА, Півд. регіон. центр НАПрН України. – Одеса: Фенікс, 2014. – Т. 2. – С. 92–94.
4. Тароева В. В. Центрирование органов контрольной власти в современном государстве / В. В. Тароева // Правове життя сучасної України: матеріали Міжнар. наук. конф. проф.-виклад. складу (м. Одеса, 20-21 травня 2011 р.). – Т. 1 / відп. ред. д-р юрид. наук. В. М. Дрьомін // Національний університет «Одеська юридична академія». – О. : Фенікс, 2011. – С. 63-64.

Науковий керівник: старший викладач Ковбасюк С. В.

МАЛЕНКО ОЛЬГА ВОЛОДИМИРІВНА

студентка 2-го курсу магістратури факультету прокуратури
та слідства (кримінальної юстиції)
Національного університету «Одеська юридична академія»

ІНТЕРНЕТ ЯК СФЕРА ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Обмін інформацією є одним з основних і найважливіших елементів людської комунікації. Проте у будь-який час є актуальним питання інформаційної безпеки. Наприкінці 60-х років минулого століття Сполучені Штати проводять розробку дослідної комп'ютерної мережі. Її основним завданням стала передача перспективних дослідницьких проектів Міністерства оборони [1, с. 1]. З метою підвищення інформаційної безпеки відбулося створення надійної системи для передачі даних, що може вважатися появою першого у світі Інтернету. Цей винахід відразу став досить популярним і на сьогодні кожен з нас може отримати всі необхідні йому відомості за лічені хвилини. Однак через відсутність єдиних правил доступу до інформації в мережі Інтернет, він став простором для існування багатьох зловмисників. Виникає питання, як контролювати цей «кіберпростір» з правового боку.

Розглядати Інтернет як суб'єкт чи об'єкт права ми не можемо, адже він не є юридичною особою або міжнародною організацією, як і немає єдиного, чітко визначеного власника цієї мережі. Засоби масової інформації мають передбачати доставку інформації до споживачів, що також не характерно для Інтернету.

Слід визначити два основні шляхи розповсюдження інформації за допомогою цієї мережі, які мають принципово різне значення для правового регулювання: активне (через електронну пошту) та пасивне (самостійне звернення споживача до розміщеної інформації на електронних сторінках) [2, с. 260]. Активне здійснюється проти волі адресата, наприклад масове розсилання рекламної або іншої інформації, що дістало назву «спам». Деякі країни запровадили обмеження таких дій на законодавчому рівні через те, що споживач змушений оплачувати прийняття електронних листів, які йому не потрібні.

Основними правовими цілями регулювання відносин у кіберпросторі є:

- 1) упорядкування цих суспільних відносин, та визначення меж державного втручання у цю галузь;
- 2) визначення правового статусу учасників;
- 3) створення умов для реалізації конституційного права на свободу слова у віртуальному просторі;
- 4) охорона та захист прав користувачів мережі Інтернет.

Похідними цілями слід вважати: здійснення правового інформування суспільства; державний контроль за деякими видами діяльності, що здійснюються в інтернеті та удосконалення державного механізму.

Соціальне регулювання даного середовища здійснюється за допомогою нових, раніше не відомих для правової науки понять, без використання яких неможливо досягти рівня світового інформаційного співтовариства розвинутих країн.

Метод правового регулювання інтернет-відносин вважається найбільш ефективним засобом впливу та полягає насамперед у специфічному взаємозв'язку прав та обов'язків між учасниками цих відносин; сукупністю юридичних фактів виникнення, зміни або припинення віртуальних відносин та особливих засобах вирішення конфліктів [3, с. 178].

Проблемними питаннями є захист прав інтелектуальної власності у мережі; захист персональних даних та приватного життя; правове регулювання електронної торгівлі та захист угод, укладених в інтернеті; боротьба з незаконним змістом інформації та протиправною поведінкою у кіберпросторі. Є актуальним питання запровадження юридичного значення інтернет-повідомлення, у разі відповідності його визначеним умовам.

Як вже зазначалося раніше, в наші дні досить легко і просто підключитися до мережі Інтернет. При підключенні до мережі Інтернет користувач інколи не отримує ніякої інформації про заходи захисту даного з'єднання і тим більше про те, яких запобіжних заходів варто дотримуватися. Необхідно розробити програми, програмні продукти і забезпечення захисту від можливих небезпек, пов'язаних з використанням мережі Інтернет (захищені протоколи зв'язку, криптографічні методи захисту інформації та інші), або спосіб попередження користувачів про можливі небезпеки. Особливо це важливо і актуально для тих користувачів мережі Інтернет, які тільки починають її освоювати, особливу увагу необхідно приділити неповнолітнім користувачам.

Законодавство України відображає поступове формування правової бази регулювання відносин у даній сфері діяльності, проте стрімкий розвиток інформаційно-телекомунікаційних технологій, особливо мережі Інтернет, не дає змоги вчасно оновлювати законодавчу базу, вносити зміни і доповнення.

Розвиток мережі Інтернет потребує глобальних змін в існуючому законодавстві, що породжує думку про створення нової галузі права, що регулює відносини в мережі Інтернет, визначить її правовий статус і правовий статус суб'єктів, що взаємодіють через мережу Інтернет, їх прав та обов'язків, а також види відповідальності за правопорушення і злочини, що здійснюються в мережі Інтернет. Лише за допомогою правового

регулювання усіх елементів відносин у сфері Інтернет, можливо захиститись від несанкціонованого доступу до приватної інформації, досягти якісного отримання необхідної інформації, порядку та гармонійного існування всього кіберпростору.

Список використаних джерел

1. Історія виникнення інтернету [Електронний ресурс] // Web Building. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <https://webbuilding.com.ua/ukr/articles/istoriya-interneta/>.
2. Майстренко О. Інтернет: законодавче регулювання / О. Майстренко // Право України. – 2002. – № 4. – С. 260–271.
3. Рассолов И. М. Право и интернет: теоретические проблемы: дис. докт. юр. наук / Рассолов Илья Михайлович, 2008. – 357 с.

Науковий керівник: д.ю.н., професор Оборотов Ю. М.

МАТВІЄВА АЛЬБІНА БОГДАНІВНА, ЧЕЧЕЛЬНИЦЬКА ВАЛЕРІЯ СТАНІСЛАВІВНА

студентки 1-го курсу факультету адвокатури
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРАВОВІ ВІДНОСИНИ У СУЧАСНІЙ ДЕРЖАВІ

Правові відносини – це врегульовані нормами права, вольові суспільні відносини, що виражаються в конкретному зв'язку між правомочними й зобов'язаними суб'єктами – носіями суб'єктивних юридичних прав, обов'язків, повноважень і відповідальності – та забезпечуються державою. Вчення про правовідносини сягає своїм корінням середини XIX ст. Можна говорити про те, що за час свого існування воно зазнало значних змін та позитивних модифікацій [1, с. 345].

Враховуючи ту обставину, що радянська й пострадянська правова наука значною мірою ґрунтується на традиціях юриспруденції, сформованих ще в часи існування Російської імперії, а потім – у руслі радянської доктрини права, у формуванні та розвитку теорії правовідносин виокремлюються такі основні періоди:

- 1) формування теорії правових відносин у контексті загального розвитку правової науки Російської імперії протягом другої половини XIX – початку XX ст.;
- 2) спроба формування оригінальної радянської теорії правовідносин протягом існування СРСР (оскільки етапи розвитку держави і права не збігаються, цей період можна датувати

точніше – друга половина 20-х рр. XX ст. – друга половина 80-х років XX ст.);

3) розвиток теорії правовідносин у вітчизняній правовій думці після набуття Україною незалежності (90-ті рр. XX ст. – наш час).

Із часу проголошення незалежності України юридична наука продовжувала вивчати та формулювати нові сенси в доктрині правовідносин [3, с. 153].

Професор Н. М. Оніщенко виділяв основні ознаки і особливості правовідносин:

Правовідносини є особливим різновидом суспільних відносин. Вони слугують юридичною формою взаємодії між учасниками економічних, політичних, соціальних та інших суспільних відносин. Не втрачають своєї природи, а лише набувають нового різновиду, нової форми – форму правовідносин.

Правові відносини формуються на основі правових норм, в яких відображається й закріплюється державна воля. Відносини можуть набути характеру і форми правовідносин тільки у зв'язку з їх урегулюванням нормами права.

Правовідносини складаються в результаті свідомих та вольових дій їх суб'єктів. На відміну, від виробничих відносин, які виникають незалежно від волі та свідомості людей, правові відносини є свідомими і мають вольовий характер.

Правовідносини реалізуються можливістю державного примусу. Норми права і зміст правовідносин спираються в більшості випадків на добровільну і свідому поведінку їх учасників. Однак, не виключається у випадку порушення правових приписів використання державного примусу [2, с. 432–435].

Дослідження та сучасні погляди на право й правовідносини в загальному показують: право має регулювати суспільні відносини, які виникли на основі природного права, а не на основі потреб глава держави чи будь-якої політичної сили. Для людини держава є головним лейтмотивом сучасного права, лише за таких умов українська правова система буде ефективною. Не меншу роль відіграє громадянське суспільство, оскільки саме його представники доносять до законотворців, які суспільні відносини потребують свого врегулювання, модернізації чи змін [4, с. 3–4].

Отже, розуміння правовідносин насамперед залежить від праворозуміння громадянина, а також від того що є право для держави. Завдяки вивченню правовідносин крізь призму галузей, підгалузей чи інститутів ми можемо отримати новий результат у наших дослідженнях. У XXI ст. ми повинні переходити межі теорії правовідносин на практичні дії науковців. Слід зауважити, що право – це живий організм, який

змінюється, на наших очах відбувається його становлення, розвиток, розквіт, а з часом і занепад. Метою вивчення правовідносин має бути не загальна картинка його теорії, а модернізовані дослідження задля його покращення.

Список використаних джерел

1. Скакун О. Ф. Теорія держави і права : підручник / О. Ф. Скакун ; пер. з рос. – Харків : Консум, 2001. – 656 с.
2. Теорія держави і права: Академічний курс : підручник / за ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. – Київ : Юрінком Інтер, 2006. – 688 с.
3. Харитонов О. І. Дисертація «Адміністративно-правові відносини: концептуальні засади та правова природа», 2004. – 435 с.
4. Шумило М. М: стаття «Розвиток вчення про правовідносини в сучасній українській юридичній науці», 2014. – 6 с.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент Бондаренко А. І.

МЕДВЕДЧУК ТЕТЯНА ЮРІІВНА

студентка 1-го курсу факультету міжнародно-правових відносин
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВООХОРОННОЇ ФУНКЦІЇ ДЕРЖАВИ

Актуальність даної теми зумовлена тим, що Україна, як зазначено у статті 1 Конституції, – суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава. Відповідно вона повинна базувати своє функціонування на принципах верховенства права, що визначено у статті 8 Основного Закону, а разом з тим – піклуватися про права та інтереси своїх громадян, тобто має існувати певна система, котра буде гарантувати їх дотримання та забезпечувати захист. Саме це є основною метою правоохоронної функції держави, від рівня забезпечення якої залежить рівень захищеності окремих індивідів та суспільства в цілому, а також перспективи розвитку держави [1].

Насамперед, правова охорона з боку держави є головним напрямом її діяльності, адже послаблення правоохоронної функції призводить до швидкого зростання рівня злочинності у суспільстві, а також до зниження рівня правової культури, збільшення кількості конфліктів між громадянами, передусім у громадських місцях. На думку Р. З. Лівшиця, охорона і захист прав, свобод та інтересів громадян – має стати основною функцією держави цивілізованого суспільства. Всі заходи виправдані лише в тому випадку, коли вони здійснюються на благо

суспільства, а усі гілки влади спрямовують свою діяльність на захист та охорону людини [2, с. 150].

Також, завдяки правоохоронній функції можна прослідкувати зв'язок суспільства та держави. Адже правовою державою можна назвати лише ту, де панує право, яке забезпечується усіма гілками влади у повній мірі.

І. В. Кріцак вважає, що усі заходи (іноді примусові), які ініційовані правоохоронним напрямом діяльності держави, мають базуватися на основі справедливості та ефективності, задля недопустимості порушень закону та правопорядку [3, с. 15].

Але разом з тим є певна відмінність між правоохоронною функцією та діяльністю держави. Функція держави – певний орієнтир діяльності усього державного апарату і основа діяльності усіх органів. Правоохоронна діяльність здійснюється спеціально створеними та уповноваженими органами, тобто це певна оперативна та правозастосовна діяльність задля охорони правопорядку із застосуванням засобів державного примусу до порушників закону, забезпечення виконання покарань, а також попередження виникнення правопорушень. Тобто, правоохоронна функція – лише напрямок діяльності держави, коли сама правоохоронна діяльність – форма здійснення даної функції. Щодо цього у праці «Функції і структура держави» Л. І. Каск говорив, що «...відмінність між функціями держави та її діяльністю у кращому разі може бути лише кількісною: функції – це хоч і провідні (головні) напрями, але все ж таки лише напрями діяльності держави» [4].

Часто можна прослідкувати ототожнення правоохоронної та правозахисної функцій. Правозахист реалізується, як правило, через правозахисні організації – громадські неурядові організації (громадські організації та рухи, ЗМІ тощо), основним завданням яких є захист прав і свобод людини та громадянина. В той час як, правоохоронна функція держави забезпечується через створені нею спеціальні органи, діяльність яких забезпечує охорону правопорядку (іноді навіть примусово).

На думку В. І. Шишкіна, охорона – це сукупність передбачених нормами права взаємопов'язаних заходів, спрямованих на попередження можливих порушень права, усунення причин, що їх породжують, а також заходів, що сприяють нормальному процесу його реалізації. Тоді як захист – передбачені нормами права дії (заходи) державних і громадських органів, спрямовані на примусове відновлення прав у разі їх порушенні [5, с. 177].

Відповідно до думок українських вчених, таких як М. В. Цвік, В. Д. Ткаченко та О. В. Петришин, правоохоронна функція держави розмежовується на:

1) охорона прав та свобод людини, де людина визнається найвищою цінністю;

2) забезпечення дотримання закону та правопорядку, що спрямоване на цілісне та повне функціонування правової та політичної систем [6, с. 75–78].

В другому випадку правоохоронні органи держави не можна назвати правозахисними через те, що вони, насамперед, захищають та охороняють інтереси держави та дотримання норм чинного законодавства. З цим погоджується і О. Ф. Скакун, розуміючи під правоохоронною функцією забезпечення охорони конституційного ладу, прав і свобод громадян, законності та правопорядку, довкілля, встановлення і регулювання правом усіх суспільних відносин [6, с. 48].

На мою думку, правоохоронна функція держави має бути одним з пріоритетних напрямів діяльності держави. Правоохорона та правозахист у певному розумінні можна ототожнювати, адже обидві функції діють для захисту суспільства від порушень їх прав. Відповідно до думок певних вчених, охорона прав не може здійснюватися без примусу, з чим я можу погодитись лише за умови забезпечення рівності, справедливості та законності.

Отже, аналізуючи усе вище зазначене, можна сказати, що правоохоронна функція держави спрямована на захист інтересів, прав та свобод громадян та разом з тим для забезпечення охорони конституційного ладу, суспільних відносин. Дана функція має системний характер та форми здійснення. Задля побудови держави на принципах фактичного верховенства права слід більшу увагу приділяти саме правоохоронній функції, адже в залежності від міри реалізації даної функції залежить ефективність діяльності держави не тільки у сфері правопорядку, а й в цілому.

Список використаних джерел

1. Конституція України [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1996. – № 30. – С. 141. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
2. Лившиц Р. З. Теория права: учебник / Р. З. Лившиц. – М.: БЕК, 1994. – 224 с.
3. Кріцак І. В. Правоохоронна функція держави та її вплив на формування функцій надання послуг населенню органами внутрішніх справ України / І. В. Кріцак // Форум права. – 2009. – № 3. – С. 365–372.
4. Загуменна Ю. О. Особливості юридичного змісту термінів «захист» та «охорона» у механізмі реалізації правоохоронної функції держави / Ю. О. Загуменна // Актуальні проблеми формування громадянського суспільства та становлення правової держави: зб. наук. праць Міжнар. наук.-практ. конф. (Черкаси, 30 вересня – 1 жовтня 2010 р.). – Черкаси: Черкас. нац. ун-т ім. Б. Хмельницького, 2010. – С. 123–125.

5. Шишкин В. И. Конституционное право на обжалование в суд действий должностных лиц / В. И. Шишкин. – К. : Политиздат Украины, 1990. – С. 117.
6. Загальна теорія держави і права: підруч. для студентів юрид. спеціальностей вищих навч. Закладів / [М. В. Цвік, В. Д. Ткаченко, Л. Л. Богачова та ін.] / за ред. М. В. Цвіка, В. Д. Ткаченка, О. В. Петришина. – Х., 2002. – С. 75–78.
7. Скакун О. Ф. Теорія держави і права : [підручник] / О. Ф. Скакун; [пер. з рос.]. – Х. : Консум, 2001. – С. 48.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент Бондаренко А. І.

НЕСТЕРЕНКО АЛІНА ОЛЕКСАНДРІВНА

студентка 1-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

ІНСТИТУТИ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА І ПРАВОВА ДЕРЖАВА

У кожного з нас є своя думка щодо тих чи інших питань, маємо свої власні погляди і інтереси. Але наші можливості реалізації інтересів розширюються за наявності однодумців. Саме тому і утворюються громадянське суспільство.

Існує багато підходів до визначення громадянського суспільства, однак всі вони акцентують увагу на здатності його автономного функціонування, на розмежуванні державної і громадської сфери відносин між індивідами. Громадянське суспільство представлено системою соціальних відносин і інститутів, що функціонують незалежно від державної влади і здатних на неї впливати.

Поняття «громадянське суспільство» вживають для означення такого суспільства, яке має достатню силу, що забезпечує певну автономію та захист громадян від авторитарних і гегемоністських зазіхань держави [1]. Це перш за все група людей, в якій кожен учасник вважає себе рівноправним та незалежним, і які об'єднані спільними інтересами (культурними, економічними та ін.) та усвідомлюють відповідальність за свої дії перед суспільством.

Важливою умовою є те, що громадянське суспільство знаходиться за межею регулювання держави, воно захищено від прямого втручання зі сторони держави. Зрозуміло, це може бути тільки в тих країнах, які розвивають принципи свободи слова, підтримують демократичний режим соціального життя, а також де є внутрішня свобода громадських відносин.

Компонентами сучасного громадянського суспільства є: 1) гуманітарний (людський склад – вільні індивіди); 2) соціальний (соціальні групи, класи); 3) духовний (наука, освіта, культура, релігія і т. п.); 4) інформаційний (засоби і форми інформації); 5) територіально управлінський (місцеве самоврядування); 6) організаційний (громадські та групові об'єднання).

До громадянських суспільств відносять професійні і творчі спілки, недержавні засоби масової інформації, громадські організації та багато інших. Всі вони саморегульовані та несуть недооцінену користь. Серед найважливіших цілей, які ставить перед собою громадянське суспільство, можна назвати такі: сприяння самоорганізації і реалізації наших власних інтересів; гарантування непорушності наших особистих прав; здійснення контролю за державною владою на всіх рівнях; служіння опорою в можливому протистоянні громадян з державою; можливість взяти на себе частину проблем, які важко або не під силу розв'язувати державі [3].

Формування громадянського суспільства не можна оформити тільки інституційно. Як і будь-яке інше соціальне явище, громадянське суспільство розвивається, проходячи певні стадії розвитку.

На першому (перехідному) етапі відбувається зміцнення в свідомості людей ідеології властивої громадянському суспільству; прилучення населення до досягненням науки, цінностей культури, формування всебічно розвиненої особистості.

На другому (зрілому) етапі громадянське суспільство базується на участі широких мас населення в соціальному управлінні; висока свідомість, громадянська активність, дисципліна і самодисципліна; система громадянського виховання, самовдосконалення і всебічного задоволення духовних потреб.

Важливо сказати, що забезпечуючи вільний розвиток об'єднань людей та окремих індивідів, а також визнаючи свободи і права людини як невід'ємне ціле, і підкоряючи свою діяльність інтересам і потребам суспільства, держава сама змінюється якісно, при цьому спочатку перетворюючись у ліберальну правову, а потім і на соціальну правову. Такий розвиток державності обумовлюється тим, що неправова держава не може допустити утворення інститутів громадянського суспільства, а тому негромадянське суспільство не здатне сприяти становленню правової держави. Правова держава і громадянське суспільство взаємопов'язані та виступають як рівноправні партнери, а їх взаємодія є запорукою успішного розвитку суспільства і держави.

В Україні процес утворення та принципи діяльності громадянських суспільств регулюється Законом України «Про

громадські об'єднання» [4]. Згідно з ним, громадське об'єднання має право не тільки звертатися до органів державної влади, а й брати участь у розробленні законопроектів. Чинниками формування громадянського суспільства в Україні є розвиток місцевого самоврядування, наявність економічного плюралізму та ринкових відносин, вільні політичні вибори та політичні партії, які мають право репрезентувати групові інтереси. Закон «Про політичні партії в Україні» розкриває нам право громадян на об'єднання в політичні партії, де, зокрема, зазначається про заборону втручання органів державної влади у їх діяльність, а також про можливість викладання власної позиції з питань державного і суспільного життя [5]. Ще одним нормативно-правовим актом, який регулює питання об'єднань громадян, є Указ Президента «Про сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні», в якому зазначено про створення Координаційної ради сприяння розвитку громадянського суспільства, як дорадчий орган при Президентові України, а також цей документ додатково розкриває нам сутність громадянського суспільства [6]. Ще одним інститутом громадянського суспільства є професійні спілки. Він регулюється Законом «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» визначає особливості правового регулювання, а також засади створення та права і гарантії діяльності професійних спілок [7].

Хоча в законі прописані всі можливості для створення окремих об'єднань та організацій, в нашій країні майже нерозвинута ідея громадянського суспільства. Причиною є низький рівень залученості громадян до організації суспільно-політичної діяльності на практиці, а також недовіра до влади та слабкий розвиток правової свідомості у людей. Сьогодні, накопичуючи досвід у західних країн світу, Україна може перетворитись на правову державу, в якій ідея громадянського суспільства буде не тільки розповсюджена по всій країні, а й буде допомагати владі при вирішенні окремих питань. Громадський контроль, тобто нагляд за діяльністю державних органів, яка спрямована на захист і забезпечення прав людини, а також інша реальна участь громадянського суспільства у процесі реалізації державної політики може сприяти становленню правової держави в Україні.

Хоча основною функцією громадянського суспільства є захист індивідів від надмірного втручання держави в їх діяльність, але власний розвиток та сприятливі умови насамперед залежать від основних характеристик держави. Правову державу та громадянське суспільство об'єднує верховенство права, яке є обов'язковим як для громадян, так і для держави. крім цього, у правовій державі не може бути зосередження влади в руках однієї особи або державної структури, тому з позицій

права закономірно здійснюється незворотний процес поступового поглинання державної влади громадянським суспільством та передача його інститутам більшої частини повноважень. Наявність зрілого громадянського суспільства визначає рівень демократичності держави, означає дотримання невід’ємних природніх прав людини, визнання їх моральної рівності.

Список використаних джерел

1. Кульчицький С. В. Громадянське суспільство [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 2: Г – Д / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. – К.: В-во «Наукова думка», 2004. – 688 с. : іл. – Режим доступу: http://www.history.org.ua/?termin=Gromadyanske_suspilstvo.
2. Взаємодія держави та інститутів громадянського суспільства : Роз’яснення; Мін’юст України від 03.02.2011 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України.
3. Буряк В. В. «Глобальное гражданское общество и сетевые революции» / Виктор Буряк [Книга]. – Симферополь: ДИАЙПИ, 2011. – 152 с.
4. Про громадські об’єднання : Закон України від 22.03.2012 № 4572-VI // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України.
5. Про політичні партії в Україні: Закон України від 05.04.2001 № 2365-III // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України.
6. Про сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні : Указ Президента України; Стратегія від 26.02.2016 № 68/2016 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України.
7. Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності : Закон України від 15.09.1999 № 1045-XIV // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України.

Науковий керівник: старший викладач Ковбасюк С. В.

ПЕРЕБЕЙНІС ТЕТЯНА ОЛЕГІВНА

студентка 1-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЕЛЕКТРОННОГО УРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ

Наше сьогодення вже неможливо уявити без використання інформаційних технологій. Вони успішно увійшли та тісно закріпилися в усіх сферах життя. Розвиток інформаційних технологій активно впливає і на стан політичної, економічної, оборонної та інших не менш важливих складових безпеки

держави. Необхідність їх використання вже не потребує доказів, адже технології стали невід'ємною частиною сучасної держави.

Кожна держава повинна дбати про свою інформаційну безпеку, захищаючи свій інформаційний простір, що у свою чергу потребує удосконалення існуючої законодавчої бази. Збалансована державна інформаційна політика є невід'ємною частиною її соціально-економічної політики, яка базується на пріоритеті національних інтересів та загроз національній безпеці країни.

В умовах глобалізації та розбудови інформаційного суспільства традиційні способи взаємодії органів державної влади та місцевого самоврядування з громадянами та бізнесом стають недостатньо ефективними. Для створення нових, більш зручних методів доступу до інформації та послуг все частіше застосовуються сучасні інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ).

Форма організації державного управління, яка за рахунок широкого застосування новітніх ІКТ забезпечує якісно новий рівень відкритої взаємодії держави та суспільства. Відбувається надання повного комплексу державних послуг для всіх категорій громадян та суб'єктів господарювання, впроваджується електронне урядування, яке передбачає реалізацію послідовного, комплексного та індивідуалізованого підходу до надання державних послуг та інформації для населення. Це означає структурну перебудову функціонування державних органів і їх взаємодії з громадянами, організаціями та власними співробітниками. Впровадження електронного урядування є складним процесом, що вимагає значних фінансових витрат і вирішення цілого комплексу взаємозалежних політичних, правових, адміністративних і технологічних проблем [5].

В Україні всі види інформаційних технологій, їх виробництво та засоби забезпечення цих технологій становлять спеціальну сферу діяльності, розвиток якої визначається державною інформаційною політикою та Національною програмою інформатизації. Визначення завдань Національної програми інформатизації, пріоритетних напрямів розвитку інформатизації, обсягів, джерел і порядку їх бюджетного фінансування покладається на Кабінет Міністрів України і щорічно затверджується Верховною Радою України.

Перешкодами для впровадження електронних державних послуг є:

- високі витрати та складність окремих послуг та регулювання транзакцій;
- відсутність правової бази для повноцінного функціонування державних установ інформацією в електронній формі, яка б забезпечила правову основу для практичного усунення проблеми розбіжностей у ЗМІ;

- відсутність великої кількості високоякісних державних службовців;
- недостатня зарплата державних службовців, що не створює мотивації до досконалого володіння комп'ютерними технологіями [6, с. 30].

Досвід інших країн передбачає запуск електронного уряду, проте це досить складний процес. В Австрії у сфері інформаційного суспільства держава відіграє в основному координаційну та регулятивну роль. Водночас в країні діє добре продумане законодавство, що складається, насамперед, з Закону про електронний уряд, Закону про електронний підпис та Закону про порядок адміністративних процедур, а також великого корпусу інших нормативно-правових актів.

Швеція є одним зі світових лідерів у сфері розвитку та впровадження ІКТ. У країні існує: добре апробована інституційна модель регулювання інформаційної сфери з чітким розподілом повноважень та сфер відповідальності; сучасна законодавча база, що має демократичні традиції та використовує кращі регуляторно-правові надбання ЄС; одна з кращих у світі систем е-урядування та надання е-послуг.

Федеративна Республіка Німеччина, у порівнянні з іншими європейськими країнами, надає перевагу в сфері регулювання ІКТ розвитку співробітництва і державно-приватного партнерства, уніфікації стандартів та конвергенції технологій.

Цікавим для України є досвід Фінляндії стосовно створення єдиного порталу для розміщення режимів доступу до усіх можливих урядових електронних ресурсів. Створення такого сайту є досить актуальним у зв'язку із необхідністю швидкого пошуку офіційної інформації.

У зв'язку з цим для України варто ретельно проаналізувати досвід європейських країн, щоб зменшити кількість помилок та недоліків. Адже, як і будь який суспільний процес, процес інформатизації має свої переваги та недоліки. Зокрема, використання інформаційно-довідкових та аналітичних систем позитивно впливає на сферу державного управління та створює можливості для вдосконалення і збагачення практики державного управління.

Україна вже використовує інформаційні технології в публічному адмініструванні, тож час запроваджувати їх й в здійсненні інших напрямків державної політики, це дозволить суттєво знизити рівень корупції та бюрократизму, що наразі процвітають. Впровадження електронного урядування сприятиме підвищенню відкритості та прозорості діяльності органів державної влади, а, отже, збільшить і їх ефективність.

Список використаних джерел

1. Державне агентство з питань електронного урядування [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.e.gov.ua/>.
2. Електронний уряд для початківців [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://24tv.ua/special/egovernment/> – Назва з екрану.
3. Європейський досвід нормативно-проектного забезпечення розвитку інформаційного суспільства: висновки для України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/Gnatyuk59546.pdf>.
4. Зарубіжний досвід побудови електронного уряду / Горячківська М. О., Ручинська Н. С. // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2017. – Випуск 19 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://globalnational.in.ua/issue-19-2017/27-vipusk-19-zhovten-2017-r/3374-goryachkovska-m-o-ruchinska-n-s-zarubizhnij-dosvidpobudovi-elektronnogouryadu>.
5. Концептуальні засади розвитку електронного урядування в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ktru.kpi.ua/wp-content/uploads/2016/02/Kontseptualni-zasadi-rozvitku-elektronnogouryaduvannya-v-Ukrayini.pdf>.

Науковий керівник: асистент Войткова А. В.

ПЛАЧКОВА МАРІЯ ХАРЛАМПІВНА

студентка 1-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

МОДЕЛІ СВІТСЬКОЇ ДЕРЖАВИ В УКРАЇНІ І СВІТІ

Питання релігії є доволі спірним у нас час, а визначення її ролі в державі вимагає обґрунтованих дій, щоб не пригнобити права представника будь-якої ідеології. Згідно з опитуванням 2018 року українським інтернет-виданням «Українська правда», 72 % опитуваних вважають себе віруючими, а 58 % згодні з тим, що релігія є невід'ємним аспектом їхнього життя [1].

В різних країнах і цивілізаційних умовах відносини між різними релігійними організаціями та державною владою формуються і проявляються по-різному. Все залежить від історично сформованого балансу сил між державними структурами, релігійними об'єднаннями та інститутами громадянського суспільства, між владою, церквою і громадянами. Усе більше людей в світі сприймають релігію не тільки як неодмінний елемент національної культури, а й як результат свого особистого самовизначення [2, с. 87].

Україна – світська та демократична держава. Зокрема, ст. 35 Конституції України закріплює, що кожен має право на свободу світогляду і віросповідання. Тому вважаємо за необхідним наголосити на особливостях взаємодії держави та релігії.

Держава та церква – два незалежні один від одного інститути. Але останнім часом все більш актуальним стає саме дослідження різних аспектів взаємодії цих двох інститутів. Політики, вищі посадовці вільно втручаються в релігійні справи: їхні поїздки до інших країн, з метою зустрітися з церковними ієрархами, фінансування та будівля церков. Будь-які форми злиття церкви та держави, незалежно від ступені інтеграції, порушують принцип світськості. Порушення відношень відокремленості релігійних організацій та релігійних лідерів від політичних процесів призводить до клерикалізації влади. У результаті ступінь злиття релігії та політики збільшується, що викликає різні негативні процеси. Одним з таких наслідків є посилення ролі окремих конфесій та дестабілізація міжрелігійного балансу відношень [3, с. 274].

Церква в світській державі має існувати за принципами політичної, економічної, ідеологічної, юридичної віддаленості та за принципом взаємного невтручання. Тому основним завданням побудови сучасної світської держави – знайти межі втручання держави в духовну сферу життя суспільства та межі поведінки сповідників тієї чи іншої релігії задля загальної безпеки суспільства. Треба враховувати, що у будь-якому суспільстві релігія виступає як чинник формування того чи іншого ставлення індивіда до правових інститутів, формування протиправної чи законослужняної поведінки [4, с. 65]. В наш час є багато невирішених питань, щодо зв'язку держави та церкви. Однією з актуальних проблем є використання конфесійного аспекту в політичному процесі. Різні державні органи, політики, посадові особи можуть користуватися становищем релігії, релігійних організацій в суспільстві задля особистих цілей. Політика відокремлена від церкви, але релігією продовжують користуватися в політичній боротьбі. Так, політики можуть фінансувати ті, чи інші релігійні об'єднання, отримуючи за це підтримку релігійних лідерів. Для того, щоб зберегти статус світської, наша держава повинна викорінити релігійні прояви в політиці.

Світська держава в ідеалі – це держава ідеологічно нейтральна і конфесійно збалансована. Це така держава, влада в якій належить громадянам, а не релігійним організаціям, владні повноваження органів державної влади та місцевого самоврядування не стикаються з функціями релігійних управлінських структур. Жодна релігія (або атеїзм) в такій державі не володіє статусом офіційної ідеології, жодне з віровчень не зізнається

обов'язковим чи переважним. Законом закріплюється лише то, які релігійні течії та вірування забороняються, які релігійні структури повинні реєструватися як іноземні агенти, а також положення про те, що діяльність офіційних структур не може супроводжуватися жодними було публічними релігійними церемоніями і обрядами [5, с. 72].

Сучасні моделі побудови світської держави поділяють на сепараційні та коопераційні. В державах сепараційної моделі (США, Франція) політика чітко відділена від церкви, їх діяльність ніяким чином не перетинається, ці інститути існують самостійно, незалежно один від одного. Коопераційна модель (Великобританія, Іспанія, Італія) передбачає відділення церкви від держави, але при цьому існує співробітництво між ними. Держава стає на захист релігійних традицій, підтримує та надає права конфесіям, що закріплено конституційними нормами.

На нашу думку, Україна відноситься до коопераційної моделі світських держав. Українці з давніх-давен боролися за право на свободу віросповідання, тому зараз державі необхідно підтримувати народ з цього питання: політичні діячі ходять разом з усіма громадянами в церкву, вітають з релігійними святами, фінансують діяльність релігійних організацій.

В сучасній Україні має бути чітко розроблений механізм взаємодії між державою, церквою, суспільством та індивідом. На думку С. І. Максимовича, деонтологічний світ права можливий лише за умови визнання свободи волі людини, тобто чинити так чи інакше і у відповідності до цього виконувати свій юридичний обов'язок [6, с. 152]. Для того, щоб був міцний зв'язок між державою та народом, була довіра народу до уряду, потрібна офіційна регламентація прав та свобод людини. Тому право на релігію має визнання в національному законодавстві України, а саме в Конституції України, в Законі України «Про свободу совісті та релігійні організації». Також в Цивільному Кодексі, в ст. 300 гарантується право на індивідуальність. Кожна фізична особа має право на збереження своєї національної, мовної, культурної та релігійної самобутності. Не залишилося без уваги право на релігію і в міжнародному праві. Саме ст. 18 Загальної декларації прав людини визначає, що кожна людина має право на свободу думки, совісті та релігії. А ст. 18 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права від 1966 року ще раз закріплює визнання права людини на віросповідання.

Україна після отримання незалежності обрала шлях світської держави. Зараз її головне завдання з питання релігії: чітко знайти межі взаємодії політики та держави. Відносини між цими двома інститутами повинні будуватись на повній незалежності, але з певною співпрацею. Ступінь цієї співпраці залежить від історичних умов, що склалися в суспільстві.

Світськість не означає повне ігнорування державою церкви, бо релігія – це історична цінність нашого народу, що має отримувати підтримку з боку держави. При цьому не можна допустити використання становища релігії в суспільстві політиками в особистих цілях, тим самим маніпулюючи народом.

Список використаних джерел

1. Інтернет-видання «Українська правда» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://life.pravda.com.ua/society/2018/04/26/230579/>.
2. Шандыбина М. О. Современное понимание сущности светского государства / М. О. Шандыбина // Право и управление. XXI век. – 2013. – № 4 (29). – С. 87–93.
3. Таранюк Ж. П. Принцип отделенности церкви от государства как базовый элемент светскости государства / Ж. П. Таранюк // Журнал «Известия Алтайского государственного университета», 2011.
4. Пайда Ю. Ю. Роль права та релігії в удосконаленні механізму реалізації прав людини / Ю. Ю. Пайда // Юридичний вісник «Повітряне і космічне право». – Том 1, 2012. – № 22. – С. 65.
5. Охотский Е. В. Выбор модели светского государства как проблема цивилизационного самоопределения России / Е. В. Охотский // Право и управление. XXI век. – 2015. – № 1 (34). – С. 72–78.
6. Максимов С. И. Правовая реальность: опыт философского осмысления / С. И. Максимов. – Х. : Право, 2001. – С. 152.

Науковий керівник: старший викладач Ковбасюк С. В.

РАДУЛОВА НАТАЛІЯ ПЕТРІВНА

студентка 1-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

РОЛЬ ПРАВОСВІДОМОСТІ В ПРАВОВОМУ РЕГУЛЮВАННІ

Правосвідомість становить собою органічну складову частину організованого в державу суспільства. Вона є відбиттям правового життя останнього, правових відносин у ньому, сутності й ролі правових установлень у свідомості суспільства взагалі, соціальної групи чи особи. Це є знання про право, оцінка чинного права й роздуми про його сутність та ідеї, про зміни для його поліпшення [3].

Це не лише просте відображення об'єкта права, а й засіб впливу на нього, на всю правову систему держави. Свідомість виникає в процесі діяльності індивідів і знаходить у ній свій прояв. Тому функції правової свідомості мають впливати з результатів діяльності її суб'єктів.

Визначити місце і роль правосвідомості в правовому регулюванні досить важко. Специфічна риса правосвідомості полягає в тому, що її роль не обмежена якоюсь однією стадією правового регулювання. Вона відіграє важливу роль і на стадії правотворчості, і на стадії застосування і реалізації норм права. Певною мірою вона впливає на всі елементи механізму правового регулювання – норми права, правовідносини, акти реалізації та застосування права. Правосвідомість оточує право з усіх боків, створює свого роду середу, атмосферу, в якій формуються і функціонують норми права. Правосвідомість пронизує весь механізм правового регулювання, передуює виданню юридичних норм і визначає їх ді [1, с. 7].

Призначення правосвідомості і її роль в правовому регулюванні найкращим чином розкривається через його функції. Відразу ж зазначимо, що правосвідомість має такі основні функції, як пізнавальна (інформаційна), оцінна (аксіологічна), регулятивна (установча). Вони впливають з єдності двох складових – спрямованості свідомості (пізнати, сприйняти, оцінити, піддати аналізу) і призначення права (бути регулятором суспільних відносин), переломленого через сознание. Між зазначеними функціями існує взаємозв'язок і кожної з них відповідає певна система, виражена в структурі її елементів і зв'язків між ними. Реалізація функцій забезпечує як сприйняття правової реальності, так і активний вплив на неї, хоча пріоритетним в кожній з них може бути той чи інший процес (сприйняття або впливу) [2, с. 94].

Виконуючи основну функцію – забезпечення втілення норм права (регулятивну), вона виступає своєрідним, важелем управління в системі правового регулювання. Ця обставина зумовлює тенденцію підвищення значущості проблем правосвідомості в процесі суспільного розвитку.

Регулятивна функція поміж усіх інших є центральною в системі функцій правосвідомості. Регулювання, з одного боку, – це спрямування до дій, наказ до певного вчинку, а з другого – встановлення рамок поведінки, заборона виходити за їх межі. Головне призначення цієї функції – регламентувати діяльність людей у різних суспільних відносинах відповідно до закону, що забезпечує інтереси індивіда, суспільства й держави в цілому.

Регулятивна функція правосвідомості здійснюється також за допомогою правових настанов і ціннісно-правових орієнтацій. Норми права регулюють суспільні відносини не безпосередньо, а шляхом впливу на свідомість конкретних суб'єктів суспільних відносин. Результатом цієї регуляції є поведінкова реакція у вигляді правомірної або протиправної поведінки. Тому в межах цієї функції варто виокремити ціннісно-орієнтаційну функцію як відносно самостійну. Чим вищий

рівень правосвідомості суспільства, тим яскравіше виражена її регулятивна роль у корегуванні поведінки людей згідно з нормами права.

Одним із проявів регулюючої ролі правосвідомості є її вплив на процес правореалізації, а саме на процес свідомого виконання, використання, дотримання і застосування приписів правових норм. Іншими словами, регулятивна функція правосвідомості зорієнтовує суб'єкта до певних дій у конкретних ситуаціях відповідно до отриманих знань, їх оцінки та власних інтересів. З метою підвищення ефективності правореалізаційного процесу населенню постійно роз'яснюється зміст норм права, закріплюється у свідомості людей за допомогою різних способів і методів, виховується повага до права та сприйняття його як соціальної цінності. Суспільна правосвідомість формує індивідуальний світогляд особи стосовно чинних норм права [5].

Право впливає на правосвідомість тим, що воно є найважливішим джерелом її формування, перетворення і розвитку. Але зміст, напрямок цього впливу залежать від якості законодавства, його відповідності реальним потребам та від рівня роботи державного апарату [5].

Всі дослідники однакові в тому, що чим вищий рівень правосвідомості, тим в більшій мірі вона виявляє свою регулюючу роль приведення поведінки у відповідність з цілями і волею, вираженими в праві, тим міцніше законність і правопорядок (за умови його позитивної спрямованості). Той факт, що виконання правових норм значною частиною людей здійснюється свідомо, в силу внутрішнього переконання, якраз і свідчить про регулюючої ролі правосвідомості.

Розгляд реалізації правосвідомості в процесі правового регулювання підводить до висновку, що механізмом забезпечення відповідності правосвідомості соціально-правовим вимогам виступає регулятивна функція правосвідомості як система заходів, завдяки яким дотримання норм права стає звичкою, органічною частиною свідомості індивідів у соціумі [4, с. 4-5].

Список використаних джерел

1. Рыбаков А. В. Регулирующая роль правосознания / А. В. Рыбаков // Вестник Омского университета. Серия «Право». – 2011. – № 3 (28). С. 6–12.
2. Правосознание в правовой системе Украины эволюционные особенности, профессиональное и региональное измерение / О. Ф. Скакун // Право Украины. – 2013. – № 1. – С. 93–116.

3. Функції правосвідомості: поняття й система / М. Є. Черкас [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/10409/1/Cherkas.pdf>.
4. Значення правосвідомості в системі суспільної свідомості / Д. Г. Федін [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/FP_index.htm_2011_3_137.pdf.
5. Теорія держави і права / О. В. Зайчук, Н. М. Оніщенко / Академічний курс // Київ Юрінком Інтер 2006 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ebk.net.ua/Book/law/zaychuk_tdp/part3/2602.htm.

Науковий керівник: старший викладач Ковбасюк С. В.

СТРІЧЕНКО ДИМИТРІЙ АНАТОЛІЙОВИЧ

студент 2-го курсу магістратури факультету адвокатури
Національного університету «Одеська юридична академія»

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ СУДОВОЇ АРГУМЕНТАЦІЇ В УКРАЇНІ

Права людини, її інтереси та свободи порушуються у найрізноманітніший спосіб з такою швидкістю, що законодавець не встигає адаптувати законодавство до сучасних жорстоких правових реалій, в необхідній для їх захисту мірі. Навіть саме поняття «адаптація», не зовсім вдало підходить для опису процесу внесення змін і поправок, так званого «вдосконалення», адже в половині випадків це відбувається невдало, а у іншій половині – недосконало, до таких висновків можна прийти проаналізувавши статистику репрезентативного опитування центру Разумкова. «...Переважає більшість українців не вважають українські суди об'єктивними та незалежними... Взагалі 82,5 % населення України повністю або скоріше погоджуються зі звинуваченнями українських судів у корумпованості, політичній залежності та необ'єктивності. Не погоджуються з такою точкою зору 7,0 % опитаних» [1]. Саме юридична аргументація покликана для того, щоб вирішувати подібні складності. Удосконалюючись у наукових та практичних аспектах, це система яка спирається на закони логіки, дух і принципи права, цінності та ідеали накопичені людством впродовж тисячоліть, наразі закинута, і згадується в якості утопічного рудимента у теоретичних дебатах науковців. Практичне ж застосування аргументації полягає більше у риторичних баталіях політиків та при математичних

розрахунках ніж у юридичній сфері, де обґрунтуванням «правильності» позиції слугує старанно підібрана доказова база з твердим посиланням на фактичні дані, а не так звана судова промова, яка «...впливає на формування внутрішнього переконання судді, допомагає суду глибше розібратися у всіх обставинах справи, всебічно, повно і об'єктивно дослідити ці обставини, установити істину у справі і прийняти правильне рішення...» [2, с. 416]. Дане твердження про «вплив» судової промови не здавалося б настільки абсурдним, якби не дублювало завдання судового провадження, які повинні виконуватись судом апріорі, незалежно від проголошеної промови, оскільки суд при винесенні рішення в резолютивній частині наводить саме статті відповідного закону, яким аргументував винесене рішення, а не красномовність учасника судового процесу. З іншого боку, припускаючи можливість подібного «впливу», чи не можна тоді було б заявити про суб'єктивність чи упередженість судді, який йде всупереч основним принципам судочинства, адже аргументація описується також як «...різні за своїм призначенням, спрямованістю й силою дії засобів психологічного впливу на людину... вплив на свідомість, почуття й волю людини за допомогою повідомлення, роз'яснення й доказу важливості того чи іншого положення, погляду, думки чи вчинку або ж доказу їх неприпустимості з метою примусити співбесідника змінити свої погляди, установки, позиції, відношення й оцінки або розділити ваші думки чи уявлення» [3, с. 48]. І хоча законодавець вилучив термін «об'єктивно» в усіх відмінках, замінивши його на «неупереджено»: «...як встановлено Бангалорськими принципами поведінки суддів, схваленими резолюцією № 2006/23 Економічної і Соціальної Ради ООН від 27 липня 2006 року, об'єктивність судді є необхідною умовою для належного виконання ним своїх обов'язків. Вона проявляється не тільки у змісті винесеного рішення, а й в усіх процесуальних діях, що супроводжують його прийняття...» [4].

В чинній редакції КПКУ лише одна норма містить дозвіл судді вдатись до внутрішнього переконання під час оцінки доказів: «...суд за своїм внутрішнім переконанням, яке ґрунтується на всебічному, повному й неупередженому дослідженні всіх обставин кримінального провадження, керуючись законом, оцінюють кожний доказ з точки зору належності, допустимості, достовірності, а сукупність зібраних доказів – з точки зору достатності та взаємозв'язку для прийняття відповідного процесуального рішення...» [5], – але і в цьому випадку існують певні рамки. «...Рішенням Європейського суду з прав людини від 19 квітня 1993 року у справі «Краска проти Швейцарії» визначено, що ефективність справедливого розгляду

досягається тоді, коли сторони процесу мають право представити перед судом ті аргументи, які вони вважають важливими для справи. При цьому такі аргументи мають бути почуті, тобто ретельно розглянуті судом. Іншими словами, суд має обов'язок провести ретельний розгляд подань, аргументів та доказів, поданих сторонами...» [6]. Хоча юридична аргументація і розглядається не лише в аспекті риторичного «інструменту», доводиться визнати, наша правова реальність поки що не впроваджує не лише інші, якісно-нові елементи доведення і переконання, але й не намагається привнести зміни до аргументації судових рішень на практиці. Одним з пережитків радянської системи є продовження застосування формально-дедуктивної моделі аргументації судових рішень, яка ґрунтується на однойменному логічному процесі виведення висновку на виникаючий правовий казус – менший засновок, з більшого засновку – чинної правової норми. Про дедуктивну модель аргументації судових рішень у своїх працях пише М. І. Козюбра, – «...Відповідно до цієї моделі право трактується як внутрішньо узгоджена, замкнута система, тобто у створюваних законодавцем нормах передбачено все, а тому дедуктивним способом за допомогою чисто логічних операцій із них можна вивести відповідь на будь-яке питання. Роль суду за названого підходу зводиться тільки до «вуст закону», тобто фактично до пасивного його застосування – виведення рішення з норм позитивного права. Аргументація, побудована виключно на правилах формальної логіки, накладає на право відбиток догматизму, який несумісний зі складністю реальної дійсності і гнучкістю життя, з динамізмом самого права. Як підтверджує практика, воно дає безліч прикладів порушення логічних правил, отриманих дедуктивним шляхом. Дедуктивна модель не враховує колізій між нормами, можливості формулювання правозастосовних рішень у супереч дослівному тексту норм (*contra legem*), зокрема у випадках їхньої застарілості, невідповідності правовим цінностям тощо... Зважаючи на суттєві недоліки, дедуктивна модель уже давно не розглядається як визначальна, а тим більше єдина модель правозастосування, хоч її гіпертрофований вплив на юридичну аргументацію все ще до кінця не подоланий, особливо у вітчизняній юриспруденції...» [7, с. 3–8].

Законодавчий процес повністю спрямований на свого єдиного реципієнта – суд, який застосовуючи застарілий тип аргументації, втрачає здатність захищати особу, суспільство і державу, охороняти права, свободи та законні інтереси через ряд причин, одна з яких – нездатність самого законодавця модернізувати правові засади організації судової влади та здійснення правосуддя в Україні. «Потовщення» зводу законів,

не означає їхню дієвість і справедливість, кореляцію з іншими нормами у відповідності до духу закону, однозначності тлумачення всіма суб'єктами. Подібне дотримання курсу розвитку права за радянськими критеріями не тільки йде в розріз з імплементацією норм Європейського законодавства та позицією Європейського суду з прав людини, який у низці своїх рішень наголошував на тому, що право – це інститут, який має бути здатним іти в ногу з обставинами, що змінюються. Варто прийняти комплекс нових рішень для якісних змін, щоб подальші «вдосконалення» не стали плодами отруйного дерева для майбутніх поколінь.

Список використаних джерел

1. Ставлення громадян України до судової системи [Електронний ресурс] // Соціологічна служба центру Разумкова. – 7. – Режим доступу до ресурсу: <http://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/stavlennia-gromadian-ukrainy-do-sudovoi-systemy>.
2. Риторика загальна та судова: Навч. посіб. / С. Д. Абрамович, В. В. Молдован, М. Ю. Чикарькова. – К.: Юрінком Інтер, 2002. – 416 с.
3. Алюшина Н. О. Психологічні механізми ефективного управлін. впливу: навч.-метод. матеріали / Н. О. Алюшина, Т. В. Новаченко. – К.: НАДУ, 2013. – 48 с.
4. Бангалорські принципи поведінки суддів [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_j67.
5. Кримінальний процесуальний кодекс України [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
6. Про визнання незаконною та скасування постанови Верховної Ради України № 1627-VIII «Про звільнення судді» [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v_529780-19.
7. Козюбра М. І. Моделі (типи) юридичної аргументації / М. І. Козюбра // Наукові записки. Т. 144-145. Юридичні науки. – 103 с.

Науковий керівник: д.ю.н., професор Мельничук О. С.

ТИМКІВ ВАЛЕНТИН БОГДАНОВИЧ

студент 1-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

ДО ПИТАНЬ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УКРАЇНИ В НАПРЯМКУ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Правова система Європейського Союзу є успішним прикладом спільного об'єднання ресурсів держав для власної безпеки та економічної стабільності. Тож закономірним є те, що державна політика розбудови Україною сучасної сильної правової держави та демократичного громадянського суспільства на сьогоднішній день відбувається шляхом залучення саме європейського досвіду. 27.06.2014 було підписано Угоду про асоціацію між Україною та ЄС і його державами членами, яка передбачає наближення національного законодавства до стандартів ЄС. Тобто, щоб стати асоційованим, а в наступному повноцінним членом цієї правової системи, виконати певні правові перетворення шляхом проведення відповідних реформ соціальної та економічної системи, розвитку громадянського суспільства, зміцнення демократичних інститутів держави, що по суті полягає у здійсненні Україною інтегративної функції.

Необхідність застосування інтеграційної функції полягає в тому, що між національними правовими системами держав-членів ЄС є взаємодія, що створює спільний європейський правовий простір через стандартизацію та уніфікацію законів.

Петрова Р. А. приводить наступні приклади: «Основними принципами права ЄС є примат права ЄС (обов'язок національного судді не застосовувати національні норми у випадку, якщо вони не відповідають праву ЄС; обов'язок держав-членів не ухвалювати закони, що не відповідають праву ЄС), пряме застосування (норми права ЄС застосовуються у державах-членах без подальшого схвалення національним законодавством; кожна особа може подавати клопотання про застосування права ЄС у його справі) та пряма дія» [2].

Тобто кандидати, які мають бажання стати членами ЄС повинні здійснити безліч реформ у різних сферах, імплементувати обов'язкові нормативно-правові акти та ратифікувати міжнародні договори, які зменшують національний суверенітет і передають деякі свої правові повноваження органам цієї організації. Якщо успішно було виконано всі умови, то ця держава стає членом ЄС і стає суб'єктом права ЄС.

Проблематика адаптації законодавства України полягає в декількох аспектах. По-перше, це геополітичний аспект. Суть його полягає в тому, що Україна знаходиться на стику двох

цивілізацій: західною (західноєвропейські держави та Сполучені Штати Америки) та східною (Росія та інші країни), основоположні ідеї яких є абсолютно різні. Кожна з них має свої цінності. Особливостями західної цивілізації є західне християнство (католицизм та протестантизм), верховенство права, плюралізм та громадянське суспільство, індивідуалізм, сформований капіталізм та демократія, наявність середнього класу, а – східної цивілізації є перебування держав на етапі переходу від соціалізму до капіталізму, демократизація, східне християнство (православ'я), великий розрив між багатими та бідними, у державах сформовані еліти, які допускають лише вибраних до влади. Внаслідок протилежних систем цінностей права та держави цих цивілізацій Україні важче адаптувати закони до стандартів ЄС.

Також є ще проблема відсутність ефективного механізму, імплементації правових норм. Україні набагато важче реалізувати закони на практиці, ніж підготувати чи прийняти законопроект, бо оскільки правовий менталітет українців характеризується низьким рівнем правосвідомості та містить високий рівень правового нігілізму, який сформувався після розпаду СРСР та знаходиться в перехідному періоді, що дещо затягнувся. Звісно, історичне минуле має вплив на процеси розвитку стану суспільства через менталітет кожного окремого народу має місце у будь-якій державі і Україна не стала винятком, адже, тривалий час перебувала під впливом тоталітарної системи та не мала власних уявлень про розбудову та функціонування громадянського суспільства і демократичної держави. Також тут варто згадати і про негативний вплив бюрократизму, що пригальмовує реалізацію інтегративних процесів.

Також варто звернути увагу на те, що наближення українського законодавства до стандартів ЄС не має системності. Як зазначає Н. М. Оніщенко: «Для будь-якої правової системи стабільність – важлива умова ефективності. Безумовно, законодавство повинно вдосконалюватися, особливо в умовах глибоких соціально-економічних реформ. Однак досить часті й не завжди виправдані руйнування і нововведення дезорієнтують громадян і правозастосувачів, дестабілізують правосвідомість населення, породжують правовий нігілізм» [1, с. 93].

Отже, вирішення зазначених проблемних аспектів та адаптація національного законодавства дозволить Україні наближитися до отримання членства ЄС, в якому є багато переваг: суттєве збільшення можливостей для забезпечення безпеки держави та власної території, налагодження взаємовигідного співробітництва та міжнародного партнерства, підвищення економічного розвитку за рахунок іноземних інвестицій, зміцнення позиції України у світовій системі міжнародних відносин.

Список використаних джерел

1. Оніщенко Н. М. Правова система: проблеми теорії: Монографія. – К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2002. – 352 с.
2. Петрова Р. А. Право Європейського Союзу: Навчальний посібник / За заг. ред. Р. А. Петрова. – 3-тє видання. – К.: Істина, 2010.

Науковий керівник: асистент Войткова А. В.

ЯРОШ АНАСТАСІЯ ІГОРІВНА

студентка 1-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

СПІВВІДНОШЕННЯ ІНСТИТУТІВ ДЕРЖАВНИХ ТА МІСЦЕВИХ ОРГАНІВ САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ

Децентралізація влади являє собою розподіл повноважень від центрального управління на місця. Цей феномен є невід'ємним елементом політики держави, адже основним завданням є задоволення потреб народу. Мешканці села, міста або селища хочуть і мають право на повноцінне та гарне життя, на якісну медицину і освіту, на чисті дороги, освітлені вулиці і т. д., тому, саме для реалізації цих потреб існують відповідні органи, які цим займаються – це міські або селищні ради і їх виконавчі органи місцевого самоврядування.

Децентралізація влади є однією із визначних реформ, метою якої є зблизити громадськість із владою та навпаки. На даний час децентралізація влади, як один із основних способів підвищення ефективності функціонування публічної влади, і зараз знаходиться в центрі дискусій експертів та науковців, також це є одним з основних політичних напрямів Європейського союзу. Адже саме від децентралізації багато в чому залежить рівень добробуту населення і якості життя. Процес децентралізації є дуже складним та важливим, який стосується факторів, які пов'язані з фінансами, підзвітністю, контролем та якісним регулюванням. Але, не зважаючи на спільні намагання політичних та економічних чинників, що потребують децентралізації, нерідко між справжнім становищем та цілями існує дисбаланс.

Відповідно до Конституції України окремі повноваження органів виконавчої влади можуть надаватися органам місцевого самоврядування, тобто безпосередньо радам [1, ст. 143]. Закон «Про місцеве самоврядування» передбачає, що органи місцевого самоврядування здійснюють власні самоврядні та делеговані

функції. Держава зі свого боку надає матеріальну основу для реалізації цих функцій у повному обсязі шляхом надання відповідної бюджетної субвенції чи трансферту. При цьому, органи місцевого самоврядування з питань здійснення ними повноважень органів виконавчої влади підконтрольні відповідним органам виконавчої влади [2, ст. 76].

Слід відзначити, що в результаті децентралізації влади були значно збільшені повноваження органів місцевого самоврядування, паралельно відбувалась й бюджетна децентралізація – громади отримали додаткові ресурси для реалізації своїх потреб. Водночас, здійснення делегованих функцій потребує і належної матеріальної основи. Це й забезпечення належного фінансування освіти, й охорони здоров'я, й діяльності відділів надання адміністративних послуг. Очевидно, що для ефективного виконання органами місцевого самоврядування делегованих повноважень вкрай необхідна належна кількість матеріальних і фінансових ресурсів, а також їх домірність переданим повноваженням і їх достатність для реалізації даних повноважень. Адже достатність такого ресурсу позначається на якості роботи та можливості в повній мірі реалізувати відповідну функцію. Вимога щодо домірності фінансових коштів місцевому самоврядуванню при здійсненні делегованих повноважень знайшла своє відображення в Європейській Хартії місцевого самоврядування [3].

Важливим аспектом в контексті зазначеного питання є контроль з боку державної влади за реалізацією делегованих повноважень. Такий механізм адміністративного нагляду за муніципалітетами в різних країнах має різний характер.

Проект конституційної реформи щодо децентралізації влади, запропонований президентами України П. Порошенко та В. Зеленським містить позицію, згідно якої функція адміністративного нагляду та контролю має відійти префекту. В останньому проекті, підготовленому Офісом Президента, префекти здійснюють виконавчу владу в регіонах та районах. Однак, наразі спостерігається тенденція до перегляду цього положення в бік закріплення виключно контролюючої функції префекта [4].

Проблемним аспектом сьогодення є наявність двовладдя на рівні районів та областей. Місцеві державні адміністрації наразі входять до структури державної влади, тоді як районні та обласні ради – до місцевого самоврядування. На мою думку, інститут місцевих державних адміністрацій має бути ліквідований. Замість нього на рівні областей, районів та громад мають бути утворені виконавчі органи місцевого самоврядування, які будуть здійснювати як власні, так і делеговані функції державної влади. Таким чином органи місцевого

самоврядування будуть вільні у формуванні кадрової політики. Безпосередньо же державний вплив має здійснюватись через префекта, який має стати урядовим контролером. Він повинен бути наділений правом тимчасово призупиняти акти органів місцевого самоврядування у разі їх протиріччя законодавству, а також брати участь в їх роботі, здійснювати нагляд, контроль та координацію виконавчих органів в частині реалізації делегованих функцій державної влади.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28 червня 1996 // Офіційний сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
2. Закон України «Про місцеве самоврядування» // Офіційний сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр>.
3. Європейська Хартія місцевого самоврядування від 15 жовтня 1985 р. // Офіційний сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_036.
4. Закірова С. Децентралізація в Україні: сучасний стан законодавчого процесу реформування / С. Закірова // Центр дослідження соціальних комунікацій НБУВ [Електронний ресурс]. – http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=2853:detsentralizatsiya-v-ukrajini-suchasnij-stan-zakonodavchogo-zabezpechennya-protseureformuvannya&catid=8&Itemid=350.

Науковий керівник: д.ю.н., професор Мельничук О. С.

ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ ТА ПРАВА

БУЛАЦЕВСЬКА ЯНА ВАДИМІВНА

студентка 1-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

**СЕЛЯНСЬКА РЕФОРМА 1861 р.
ТА ЇЇ РОЛЬ У ПРОЦЕСІ МОДЕРНІЗАЦІЇ УКРАЇНИ**

У Російській імперії 60–70-х рр. XIX століття. були проведені основні реформи, які пізно модернізувались та проводилися під тиском обставин. Його впровадження імперською владою було викликано кількома передумовами: 1) існування кріпосного права перешкоджало модернізації (в той час економіка Європи розвивалася набагато швидше). Це загрожувало імперії перетворенням удругорядну країну, про що свідчить її поразка в Кримській війні; 2) селянський рух посилювався в українських губерніях наприкінці Кримської війни, і через це виникла велика загроза соціальний вибух; 3) кріпосне право дуже сильно нагадувало рабство. Аморальність володіння людиною засуджувала більшість соціальних груп [1, с. 114].

Шляхи подолання економічної кризи в колі українських землевласників широко обговорювалися. Через це такі особистості, як цукрозаводчик граф Бобринський, харківські поміщики Хрущов і Шретер, чернігівські – Судієнко та Миклашевський, київський – Нейман підготували свої проекти щодо скасування кріпацтва та реформування відносин у сільській місцевості. Селянська реформа стала першою з реформ 1860-х – 1870-х років. Основними документами, що їх визначали, були «Маніфест від 19 лютого 1861 р.» про скасування кріпосного права та «Положення про селян, які вийшли з кріпацтва». На українських землях селянська реформа стосувалася долі 5,3 мільйона людей [2, с. 148]. Правова основа селянської реформи 1861 р. в Україні: одночасно з Маніфестом того ж дня було прийнято ще 17 законодавчих актів, що містили умови визволення селян. Документи, які були обов'язкові для всієї Російської імперії, так і спеціально призначені для українських губерній, розповсюджувалися на територію України [3, с. 105].

Законодавчі акти селянської реформи розв'язували такі основні питання: 1) скасування кріпосного права та

визначення нового правового статусу селян; 2) організація селянського самоуправління; 3) створення інституту мирових посередників між селянами й поміщиками; 4) наділення селян землею; 5) визначення повинностей тимчасово зобов'язаних селян; 6) викуп землі селянами [3, с. 104].

Рейформа мала неоднозначні результати тому, що якщо подивитися з одного боку, то вона давала селянам особисту свободу, створювала умови для господарської діяльності, з іншого зберігала поміщицьке землеволодіння. Розширення приватної власності на землю призвело до інтенсивних методів ведення сільського господарства. Були внесені зміни в обробіток землі. Основним наслідком реформи було надання селянам особистої свободи та певних громадянських прав. У той же час реформа враховувала інтереси поміщиків, що не могло не тривожити селян. Це повністю зберегло поміщицьке землеволодіння і навіть збільшило його розміри та покращило якість землі поміщиків. Вони давали жителям села гірші землі, іноді навіть непридатні для ведення господарства. Крім того, наділ міг складатися з декількох окремих секцій у різних місцях, що спричиняло незручності. Положення про реформи оголосили селян «тимчасово зобов'язаними». Вони повинні були терпляче чекати два роки, щоб поміщик вирішив, яку землю віддати звільненим кріпакам, а потім протягом 9 років вони ще зобов'язані були виконувати панщину чи платити оброк [4, с. 99].

У кожній губернії встановили норми землеволодіння для селян. Якщо селянський наділ перевищував норму, він скорочувався на користь поміщика (відрізки). Селяни, переконані, що звільнення від кріпацтва було в інтересах поміщиків, в багатьох місцях чинили опір реформі. Уроки після реформи значна частина повіту продовжувала селянські повстання, які часто були придушені каральними військами. Звільнені кріпаки отримали право збиратися на збори та утворювати органи сільського самоврядування. Була також запроваджена посада мирового посередника, який врегульовував суперечки між поміщиками та селянами, а також здійснював нагляд за органами місцевого самоврядування та проведенням дрібних судових процесів [5, с. 115].

На Правобережжі аграрна реформа мала ще й політичне підґрунтя: адже Росія намагається підірвати вплив польської шляхти і привернути на свій бік українських селян, за ними залишили право на отримання повного наділу. Щоправда, оформити юридично це право було дуже складно [6, с. 130].

Серед позитивних наслідків реформи – особисте звільнення селян та перетворення їх у власників, формування товарно-грошових відносин у сільському господарстві, впровадження нових досягнень агротехніки та тваринництва (багатоградна система землеробства, штучних добрив, розведення великої

рогатої худоби), поглиблення спеціалізації регіонального розвитку. Через обезземелення селян відбувається розвиток промисловості, що, в свою чергу, стимулювало фабричне виробництво. Маючи можливість купувати та продавати рухоме та нерухоме майно, селяни почали реалізовувати себе у різних галузях. Крім того, вони могли брати участь в органах громадського самоврядування, вступати до навчальних закладів тощо. Але коли вони стали вільними, селяни залишалися «нижчим класом». Протягом дев'яти років після оголошення реформи селяни не мали права відмовлятися від наділу, що в свою чергу означало неможливість покинути село. Але навіть тоді, щоб стати повністю вільним, довелося покинути сільську громаду, а вийти з неї було важко через різні обмеження [5, с. 116]. Несподівані обставини змусили царство внести зміни до закону про селянську реформу на Правобережній Україні. Там знову спалахнуло польське антиросійське повстання. Царський уряд прагнув знайти підтримку серед місцевих українських селян і тому пішов на деякі поступки в питанні землі. У цьому районі селянам додали деяку частину землі до тієї, яку вони мали раніше, і скасували тимчасовозобов'язаний стан [2, с. 148].

Отже, реформа була непослідовною, половинчатою, зберігала поміщицьке землеволодіння, сприяла обезземеленню селянства, аграрному перенаселенню, але все ж вона формувала нестанову приватну власність не землю, стимулювала розвиток підприємництва, сприяла становленню ринку робочої сили, створила умови для швидкого економічного поступу, який прийшов досить швидко.

Список використаних джерел

1. «Історія України» підручник для 9 класу (авт. Сорочинська Н. М., Гісем О. О.), 2017, с. 268.
2. «Історія України» підручник для 9 класу (авт. Турченко Ф. Г., Морозко В. М.) Видавництво «Генеза», 2017, 380 с.
3. «Історія України для загальноосвітніх навчальних закладів з поглибленим вивченням історії» підручник для 9 класу (авт. Гісем О. В., Мартинюк О. О.) Видавництво «Ранок», 2017, 258 с.
4. «Історія України» підручник для 9 класу (авт. Струкевич О. К.), «Грамота», 2017, 236 с.
5. «Історія України» підручник для 9 класу (авт. Бурнейко І. О., Хлібовська Г. М., Крижановська М. Є., Наумчук О. В.) Видавництво «Астон», 2017, 295 с.
6. «Історія України» підручник для 9 класу (авт. Власов В. С.) «Літера ЛТД», 2017, 305 с.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Остапенко Т. О.

ВЕДЬКАЛО АНГЕЛІНА ОЛЕКСІЇВНА

студентка 1-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

РЕФОРМУВАННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА В УКРАЇНІ ПІСЛЯ ПРОГОЛОШЕННЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ

Конституційний процес в Україні відіграє дуже важливу роль. Він є надзвичайно складним, але водночас займає найважливіше центральне місце в юридичному процесі. Особливістю є становлення правових аспектів нашої держави та закріплення правових норм у законодавстві. Ініціювання створення конституційного процесу в Україні відбулося першим Президентом країни Леонідом Макаровичем Кравчуком, для підвищення ефективності державної влади в умовах проголошення незалежності. Як відомо, 16 липня 1990 року була ухвалена Декларація про державний суверенітет України [4], 24 серпня 1991 року Верховна Рада Української РСР ухвалила Акт проголошення незалежності України [5], а вже 28 червня 1996 року прийняли Конституцію [1], що стало остаточним визнанням України незалежною, суверенною, демократичною державою. Ці події свідчать, що Україна проклала значний шлях до проголошення своє незалежності та самобутності.

Насамперед, слід зазначити, що конституційний процес – це процес формування конституціоналізму, тобто відбуваються зміни державного становища через конституційні реформи, а також, здійснення конституційного судочинства. В Україні він відбувся після прийняття Декларації про державний суверенітет України, відомо два етапи становлення конституційного процесу, згідно першому – головним було опрацювання на основі чинних конституційних положень легітимного етапу становлення, тобто врахування інтересів та сподівань громадян. Цей етап продовжувався протягом 1990–1993 років. Він характеризувався виробленням концепції нової Конституції, в результаті чого було запропоновано сім варіантів, але остаточно Конституцію було прийнято та затверджено Верховною Радою Української РСР у червні 1991 року. На основі Конституції було створено чотири варіанти її проекту, один з них Верховна Рада утвердила і вже за допомогою засобів масової інформації оприлюднили проект Конституції. Вже другий етап характеризується виробленням логічно та юридично завершеного документа, тобто Конституція вже складалася з преамбули та п'ятнадцяти розділів, у яких були визначені права і свободи людини і громадянина. Таким чином, Конституція регулює організацію і діяльність вищого законодавчого органу

України – Верховної Ради, що обирається всенародно терміном на чотири роки у складі 450 народних депутатів, які здійснюють свої повноваження на постійній основі. Зі складу депутатів обирається Голова Верховної Ради, перший заступник і заступник Голови. Вони керують роботою Верховної Ради.

Основний Закон України, а саме Конституція має глибоке історичне коріння, а саме, у XVIII столітті Пилип Орлик – гетьман та лідер Української держави, заснував першу Конституцію у світі, яка мала назву «Пакти і Конституції законів і вольностей Війська Запорізького» (1710) [7].

Реформування конституційного законодавства в Україні після проголошення незалежності мало декілька періодів. Політичні, громадянські, економічні та багато інших чинників зумовили необхідність зміни, а точніше реформування положень у Конституції. Період з 1990 року до 1996 року був характерний становленням проектів Конституції. Слід зазначити, що існував Конституційний договір між Верховною Радою України та Президентом України про основні засади організації та функціонування державної влади і місцевого самоврядування в Україні. Період з 1996–2004 роки характерний ускладненням соціально-економічних загострень у державі, була необхідність у реформуванні окремих положень Конституції України. Посиленням соціально-економічної кризи та суперечностей між Верховною Радою України та Президентом України позначився в Україні 2000 рік. Також у цей період у суспільстві була ідея поширення конституційного референдуму, тому почались створюватись ініціативні групи з питання проведення такого українського референдуму. Наступний період визначається подіями, пов'язани з виборами Президента України в 2004 році, що отримали в політичній теорії та практиці назву «Помаранчевої революції». Отже, цей етап реформування пов'язаний з процесом внесення змін та доповнень до Конституції України, тобто конституційною реформою, конституційною кризою 2007–2009 років і пошуком легітимних шляхів системного оновлення Основного Закону. Становлення реформування цього періоду припадає на 2004–2009 роки. В 2010 році було ліквідовано Національну конституційну раду. 21 лютого 2011 року, указ Президента України – Віктора Януковича постановляє підтримати ініціативу Кравчука Леоніда Макаровича – Президента України у 1991–1994 роках щодо створення Конституційної Асамблеї для підготовки змін до Конституції України, а також узяти до відома, що для напрацювання пропозицій щодо механізму створення і діяльності Конституційної Асамблеї, визначення засад, алгоритму та етапів її роботи, а також аналізу концепцій реформування Конституції України сформовано Президентом України у 1991–1994 роках Л. Кравчуком

Науково-експертну групу з підготовки Конституційної Асамблеї [2]. У 2014 році в політичному просторі України актуальними ставали пропозиції щодо відтворення та повернення до Конституції 2004 року. Під цим мається на увазі обрання парламенту за пропорційною системою, тобто голосування за кандидатів проводиться за партійними списками. 4 березня 2014 року Верховною Радою була утворена Тимчасова спеціальна комісія з питань підготовки законопроекту про внесення змін до Конституції України. Ініціювання комісії відбулося 29 січня. 3 березня 2015 року Президент Порошенко створив Конституційну Комісію, яка розроблятиме зміни до Основного Закону. Вона є спеціальним допоміжним органом при Президентові України з метою узагальнення практики виконання норм Конституції України, пропозицій щодо її вдосконалення з урахуванням сучасних викликів та потреб суспільства, а також напрацювання узгоджених пропозицій щодо проведення конституційної реформи в Україні [3].

Отже, зміни конституційного законодавства характерні низкою реформ, проведених у часи незалежності України. Конституційна реформа є необхідністю, яка повинна гарантувати подальший розвиток нашої країни, об'єднувати суспільство та владу, а також сприяти зміцненню авторитету України на міжнародному рівні. З періоду настання нашої країни незалежності реформування Конституції проводиться і дотепер. На мою думку, це сприяє покращенню політичного, соціального та економічного становища у нашої державі.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Указ Президента України про підтримку ініціативи щодо створення Конституційної Асамблеї: від 21 лютого 2011 р. – 2011. – № 224.
3. Указ Президента України про Конституційну Комісію: від 3 березня 2015 р. – 2015. – № 119.
4. Декларація про державний суверенітет України: Прийняття від 16.07.1990 р. // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1990. – № 31. – Ст. 429.
5. Постанова про проголошення незалежності України: Прийняття від 24.08.1991 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 38. – Ст. 502.
6. Навчальний посібник: Історія України, Лазарович М. В. – 2013. – К. – Ст. 685.
7. Навчальний посібник: Політична історія України, Танцюра В. І. – 2008. – К. – Ст. 552.
8. <https://www.ukrinform.ua/rubric-diaspora/2729457-28-cervna-ukraina-vidznacae-23-tu-ricnicu-z-dna-prijnatta-osnovnogo-zakonu-derzavi.html>.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Остапенко Т. О.

ВОРОНКОВА АННА ВОЛОДИМИРІВНА

студентка 1-го курсу факультету прокуратури
та слідства (кримінальної юстиції)
Національного університету «Одеська юридична академія»

МАГДЕБУРЗЬКЕ ПРАВО ТА ЙОГО ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ РОЗВИТКУ САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНСЬКИХ МІСТАХ

На сьогодні важливим завданням державотворення сучасної України є процес децентралізації влади та зростання ролі місцевого самоврядування. Для того щоб цей процес мав найбільший успіх та був ефективним необхідно передати владу на місцях органам та посадовим особам територіальних громад. Але забезпечити реальність та найбільший результат цього процесу неможливо без ґрунтовного вивчення поширення та розвитку магдебурзького права на Україні, дослідження його реалізації та особливостей розвитку.

Магдебурзьке право – середньовічне міське право, яке з'явилося у XIII ст. в німецькому місті Магдебурзі (звідки і назва) завдяки ньому міста звільнялися від управління з боку великих земельних власників (сеньйорів, феодалів), керувалися власними органами самоврядування, також право встановлювало порядок виборів і функції органів міського самоврядування, регулювало питання торгівлі, опіки, покарання, узаконювало нерівність у правах, зважаючи на стать, походження і віросповідання. Закріплювало права міського стану – міщан, ремісників, купців тощо [4, с. 48]. Його можна назвати юридичним виявом всіх досягнень міщанства в довгій боротьбі проти феодалів. Протягом XIII – XVIII ст. це право розповсюдилося у Литві, Польщі, Угорщині, Чехії, а звідти – на територію Білорусії та України, а згодом і в інших країнах. Узагальнюючи поняття магдебурзького права, виходячи із різних підходів зарубіжних та вітчизняних теоретиків правової науки, можна зробити висновок, що магдебурзьке право це – збірник законів та перша історична форма місцевого самоврядування.

Елементи магдебурзького права проявились в різноманітних збірках на території Польщі, України, Литви та інших земель. Так наприклад і на україно – польських територіях у різні часи створювались наступні праці:

1. Збірник «Зерцало саксонів» М. Яскера (Краків, 1536 р.);
2. «Право цивільне хелмінське» (1584 р.);
3. «Порядок прав цивільних магдебурзьких» В. Гроїцького (Краків, 1559 р.);
4. «Порядок судів міських» В. Гроїцького;

5. «Право міське магдебурзьке» П. Щербича;
6. «Артикули права магдебурзького» Я. Кірштейна (Краків, 1557 р.);
7. «Статут магдебурзького права» Б. Гроїцького (1556 р.);
8. «Права, за якими судиться малоросійський народ» (Київ, 1879 р.). В усіх них були присутні елементи магдебурзького права [2, с. 87].

Першим в Україні магдебурзьке право одержало м. Сянок Галицько-Волинського князівства 1339 р., Львову це право надано у 1356 р., Києву – 1496-1497 р. У XV – XVII ст. магдебурзьке право мала більша частина міст України. Норми магдебурзького права вміщувались у різних збірниках. Найбільш авторитетним був збірник під назвою «Статут магдебурзького права», що було видано у 1556 р. Бартоломеем Гроїцьким. У деяких містах, особливо західноукраїнських, надання магдебурзького права завжди супроводжувалося посиленням німецької і польської колонізації, обмеженням прав некаталицького населення. Після того, як Україна стала входити до складу Російської держави (1654 р.) магдебурзьке право залишилося тільки в деяких містах, що стали зватися привільованими. Так, як цар не був зацікавлений в обмеженні своєї влади, то магдебурзьке право в імперії не було дуже популярним до другої половини XIX ст. [3, с. 15]. Норми цього права враховувалися в усіх приватних та офіційних кодифікаціях права в Україні XVIII – початку XIX ст. (наприклад, «Права, за якими судиться малоросійський народ» Київ, 1879 р.). Указом 1831 р. Микола I остаточно скасував магдебурзьке право на території України, крім Києва, де воно існувало до 1835 р. На території Західної України, яка після першого поділу Польщі 1772 р. відійшла до Австрії, магдебурзьке право також існувало ще деякий час. У Львові магдебурзьке право було скасоване в 1786 р. [1, с. 21].

Узагальнюючі результати дослідження можна представити систему зображену на рис. 1 (дис. стор. 79).

Отже, поширення магдебурзького права на українських землях засвідчує, що, одночасно, розвивалося і зберігалось українське звичаєве право й українські землі, особливо західноукраїнські знаходилися під впливом європейського права і культури. Разом з тим, я переконана, що в процесі надання більшої самостійності місцевого самоврядування сучасної України, необхідно враховувати досвід впливу магдебурзького права на правову систему України з урахуванням негативних та позитивних аспектів.

Рис. 1.

Список використаних джерел

1. Колодій А. М., Копейчиков В. В., Лисенков С. Л. Загальна теорія держави і права / За ред. В. В. Копейчикова. – К.: «Юрінком Інтер». 1997. – 320 с.
2. Музиченко П. П. Історія держави і права України: навч. посіб. – 6-те вид., перероб. і доп. / П. П. Музиченко. – К.: Знання, 2007. – 471 с.
3. Музиченко П. П., Вітман К. М. Загальна історія держави і права. Частина 2. – Одеса: «Юридична Література», 2000. С. 37.
4. Полонська-Василенко Н. Історія України: У 2 т. Т. 1. До середини XVII століття. – 3-тє вид. – К.: Либідь, 1995. – 672 с.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Єфремова Н. В.

ГАРБУЗ АНАСТАСІЯ ЮРІЙВНА

студентка 2-го курсу магістратури факультету адвокатури
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕЄСТРАЦІЇ НЕРУХОМОГО МАЙНА ТА ПРАВ НА НЬОГО В УКРАЇНІ: ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ

Повсякчас одним із базових для будь-якої правової системи світу був і залишається інститут права власності. На сьогоднішній день саме нерухоме майно є чи не основним способом збереження та накопичення капіталу. Невпинний економічний розвиток та соціально – економічна значущість нерухомості вимагає від правової системи встановлення особливого режиму правового регулювання відносин, що стосуються обігу нерухомого майна. Обов'язкова державна реєстрація переходу права власності на нерухоме майно та державна реєстрація правочинів із нерухомістю є запорукою захисту конституційних прав громадян.

Перед тим як заглибитись у вивчення історичних передумов виникнення реєстрів нерухомості, необхідно визначитися безпосередньо із сутністю терміну «реєстр».

За Великим енциклопедичним словником «реєстр» походить від латинського слова *regestrum*, *registrum* і має ряд значень, серед яких: 1) список, перелік, опис; 2) книга для реєстрації ділових документів, майна тощо [1].

Українське законодавство у питанні визначення реєстрації нерухомого майна дає однозначне тлумачення даного поняття, а саме: Державний реєстр речових прав на нерухоме майно – єдина державна інформаційна система, що забезпечує обробку, збереження та надання відомостей про зареєстровані речові права на нерухоме майно та їх обтяження [5].

Чи не з перших етапів розвитку цивілізації між людьми виникали певні базові правові відносини. Значуща частина правовідносин як у давнину, так і на сьогоднішній день виникала і виникає саме через дії, направлені на певні одиниці різноманітного майна. Однією із перших писемних згадок поняття «власність» є пункт у статтях збірки законів часів правління царя Хамурапі (1792–1750 рр. до н. е.) [7].

На території сучасної України таке поняття як право власності виникло за часів Київської Русі. І. В. Яремова зазначає, що у Київській Русі набути права власності можна було за дев'яти способів, а саме: освоїти вільні землі, своєю службою заробити землю у дар від князя, захопити землі, отримати землі в дар, успадкувати за законом чи заповітом, привласнити

загальнодоступну територію, укласти договір купівлі – продажу, обміняти чи знайти щось [9]. Згадки про ведення будь-яких реєстрів нерухомості у ті часи відсутні.

Але вже за часів Великого Князівства Литовського Литовські статuti (1529, 1566, 1588 років) безпосередньо зобов'язують звертатися до князя чи ради Панів задля затвердження права власності на нерухомість. Литовські статuti також містять пункти про отримання дозволів, підтвердження на відчуження у випадках відсутності правовстановлюючих документів у зв'язку із строком давності володіння майном, порядок отримання таких документів. Отже, у Великому Князівстві Литовському сформувалася чітка система обліку нерухомого майна та певної реєстрації прав власності на нього [8].

Подальша історія розвитку реєстрів нерухомого майна на території України відносить нас до Російської імперії, а саме до укладання Приказів у XVI ст. Прикази – державні органи фіксації прав на нерухоме майно, які здійснювали облік та контролювали угоди із нерухомістю, здійснювали митні збори.

Наступним кроком стало створення Юстиц – Колегії. До повноваження цього органу входило формування істотних умов договорів, засвідчення підписів, внесення записів про укладені договори до кріпосних книг. 1981 рік – рік, коли міністр юстиції утврджує Правила ведення Реєстру кріпосних справ. Таких реєстр мав містити у собі інформацію про нерухомість, яка її характеризує, відомості про власників, існуючі обтяження тощо [7]. На початок XIX ст. в Росії вже була сформована система державного регулювання угод із нерухомим майном, в основі якої було покладено ведення Реєстру, що містив детальну інформацію про об'єкти нерухомості, власників, обтяження тощо.

Паралельно на західноукраїнських землях, які були колонією Австрійської імперії цивільні правовідносини регулювалися Галицьким цивільним кодексом 1797 року. За статтею 321 цього кодексу право власності на нерухому річ набувалося лише після внесення до публічної книги (земської, поземельної, міської), а припинялося шляхом погашення відповідного запису у такій книзі (стаття 350). Із 1811 року Галицький цивільний кодекс було повністю замінено Австрійським загальним цивільним уложенням. Записи про право власності на земельні ділянки та будівлі перейшло під відомство місцевих судів [8].

Період української революції суттєво затримав розвиток процесу реєстрації прав на нерухомість, оскільки саме у цей період статус власності змінювався неодноразово. Поняття приватної власності скасовувалося Українською Центральною Радою, відновлювалося П. Скоропадським на незначний час і знову скасовувалося Директорією УНР, але в своїй більшості ці зміни лишалися лише на папері. Паралельно із цими подіями

більшовиками приймається Декрет про землю від 26 жовтня 1917 року, який почав процес націоналізації земель та інших засобів виробництва. Термін «основні фонди» витіснив поняття «нерухомості». Положення про укладання Реєстру приватних будівель, який містив інформацію про особу власника та адресу будинку містилося у Житловому законі УРСР від 1 листопада 1921 року. Земельні ділянки більше не були основними об'єктами реєстрації, їх місце зайняли житлові будинки (домоволодіння) [7].

У 60–80 ті роки ХХ ст. реєстрація прав на нерухомість на території України здійснювалась відповідно до Інструкції про порядок реєстрації домів і домоволодінь в містах і селах міського типу УРСР від 31 січня 1966 року за погодженням із Верховним Судом УРСР від 15 січня 1966 року.

Із ціллю статистичного обліку нерухомого майна, а не підтвердження права власності на нього, 10 лютого 1985 року Радою Міністрів СРСР було прийнято Постанову № 105 «Про порядок державного обліку житлового фонду». Основним об'єктом реєстрації за даною Постановою ставали житлові будинки і приміщення [8].

На момент проголошення незалежності України питаннями обліку права власності на нерухоме майно займалися окремі органи: комунальні бюро технічної інвентаризації місцеві органи земельних ресурсів. Єдиної упорядкованої системи державних реєстрів не існувало.

Значним кроком у реформуванні тогочасного законодавства України стало прийняття нового Цивільного кодексу, який набрав чинності 01.01.2004 року. Він проголошував, що право власності на нерухомість переходить лише з моменту державної реєстрації. На підставі закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень», який набрав чинності 01.07.2004 року був утворений централізований державний реєстр речових прав на нерухомість [5].

30.09.2015 публічний доступ до державного реєстру речових прав на нерухоме майно було відкрито [2]. 25.12.2015 року Постановою Кабінету Міністрів № 1127 «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» було затверджено новий порядок державної реєстрації речових прав на нерухоме майно [6].

Задля усунення недоліків існуючого законодавства 03 жовтня 2019 року було прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо захисту права власності», а також 16.01.2020 року було прийнято Закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії рейдерству» за якими посилюється особиста відповідальність державних реєстраторів та нотаріусів [3], імплементуються додаткові протоколи перевірки статусу

нерухомості, можливих обтяжень, включаючи вимогу нотаріального посвідчення правочинів тощо [4].

Підсумовуючи, необхідність державної реєстрації нерухомого майна виникла не одразу із появою поняття права власності. Причиною виникнення перших реєстрів нерухомості стало оподаткування земель. Із плином часу реєстри набували все більше рис, які наближали їх до сучасного вигляду.

Незважаючи на те, що процес реєстрації нерухомого майна на території України був відомий вже сотні років, видозмінювався та поступово вдосконалювався, говорити про ідеальне функціонування системи реєстрації нерухомості ще зарано. Аналізуючи чинне законодавство та нещодавні нововведення, безперечно, неможливо заперечувати необхідність реформування та поступового впровадження змін.

Список використаних джерел

1. Большой энциклопедический словарь [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.vedu.ru/bigencdic/>.
2. Деякі питання надання інформації з Державного реєстру речових прав на нерухоме майно : Постанова Кабінету Міністрів України від 30.09.2015 № 786 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/786-2015-п>.
3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо захисту права власності : Закон України від 03.10.2019 № 159-IX [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/law/show/159-20>.
4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо протидії рейдерству : Закон України від 05.12.2019 № 340-IX [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/law/show/340-20>.
5. Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обмежень : Закон України від 01.07.2004 № 1952-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1952-15>.
6. Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень : Постанова Кабінету міністрів України від 25.12.2015 № 1127 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1127-2015-п>.
7. Синельникова В. Н. Становлення і розвиток реєстрація прав на нерухоме майно / В. Н. Синельникова // *НВ: Питання права і політики*. – 2014. – № 9. – С. 51–83 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://e-notabene.ru/lr/article_13094.html.
8. Слободянюк С. О. Окремі аспекти становлення та розвитку інституту державної реєстрації речових прав в Україні / С. О. Слободянюк // *Правне право і підприємництво*, 36 наук. пр. – 2011. – Вип. 10. – С. 66.
9. Яремова І. В. Розвиток законодавства та наукової думки про виникнення права власності на українських землях до першої половини XVII століття / І. В. Яремова // *Часопис Київського університету права*. – 2013. – № 4. – С. 227–232.

Науковий керівник: д.ю.н., професор Анішук Н. В.

ГОДУНКО ВІКТОРІЯ ВІТАЛІЙНА

студентка 1-го курсу факультету прокуратури
та слідства (кримінальної юстиції)
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОСВІТНЯ РЕФОРМА В УСРР 1919–1925 РОКІВ: ЇЇ ПРИЧИНИ ТА НАСЛІДКИ

Освіта відіграє провідну роль у формуванні висококультурного, свідомого людства. З розвитком суспільства та соціалізації в ньому особи, зростає потреба в отриманні більшої кількості інформації, що дає змогу повсякчас оновлювати свою картину світу.

Загальновідомий факт, що питання освіти є проблематичним у всі часи. Тому теперішні зміни у шкільній освіті роблять актуальною потребу поглянути у далеке минуле, де зазвичай містяться їх витoki та підвалини.

З приходом більшовицької влади стан освіти став незадовільний для всього населення. Це проявлялось у багатьох факторах, які призупиняли розвиток навчального процесу. На жаль, не було достатнього фінансування. Дедалі частіше спостерігалось посягання на життя інтелігенції. Великим мінусом було те, що студенти не мали ніякої підтримки з боку держави. Підтвердженням цього була проблема із проживанням, адже не надавалися гуртожитки. Також були великі матеріальні труднощі у здобувачів освіти через відсутність стипендії. Все це слідувало закриттю вищих навчальних закладів або їх необґрунтованим трансформаціям.

Оскільки на поч. 20 років 20 ст. стан освіти перебував у скрутному становищі, неминучим було проведення реформи. Вчені називають ці часи періодом експериментування й новаторства.

З 1919 р. Нарком УСРР зробив докорінні зміни у галузі шкільної освіти, створив і втілював у життя дієздатну, несхожу з іншими країнами, національно спрямовану систему, зокрема школу праці з прогресивними методами навчання. Водночас формувалася власна система освіти.

Недоліки розвитку педагогічної освіти УСРР значно обмірковувалися на першій Всеукраїнській нараді з найважливіших питань освіти у 1920 р. На ній порушувалося питання про необхідність підготовки вчителів з певною освітою для всіх шкіл. З такою метою протягом 1920-1921 років на базі окремих факультетів університетів, вищих жіночих курсів, учительських інститутів створювалися інститути народної освіти (ІНО).

Головним призначенням була підготовка вчителів для загальноосвітніх та професійних шкіл.

Наприкінці 1920-х років у системі вищої освіти УСРР відбулися значні зміни. Вони були пов'язані із переходом країни на новий етап соціально-економічних відносин. На такому перехідному етапі провідна роль у підготовці нових професійних кадрів відводилась саме вищій школі. Викладачі тодішнього періоду не могли впоратися із таким об'ємним завданням, а існуюча мережа вищих навчальних закладів не була спроможна задовольнити зростаючий попит на педагогів найкоротшим часом [4, с. 94].

Керівництво країни прагнуло впровадити жорсткі принципи єдиновладдя й централізованого планування в системі вищої освіти. У липні 1928 року ЦК ВКП(б) запропонував органам народної освіти із 1928-1929 рр. розпочати уніфікацію системи народної освіти в УСРР. Через це протягом 1928-1930 років тривала жвава дискусія. Згодом уніфікація системи вищої освіти призвела до радикального зростання кількості інститутів, контингенту студентів у них. Незважаючи на такі успіхи, діюча система підготовки вчителів була не в змозі задовольнити потреби шкіл, структура освітніх закладів не задовольняла вимог, які ставилися до кваліфікації педагога.

Реформа відзначилася певною жорсткістю. Школи праці перетворили на школу знання. З часом уніфікували українську систему освіти в радянську державну. Варто зауважити, що приватна форма навчання перестала існувати до початку 90-х років. З'явилася проблема, пов'язана із безпосереднім зв'язком церкви з освітою. Найбільші зміни пов'язані із наркомом освіти УСРР В. П. Затонським. Було видано декрет про відокремлення школи від церкви й заборонили викладати релігійне вчення у школах. Також скасували плату за навчання абсолютно у всіх школах. Було прийнято декрет про перехід усіх приватних вищих навчальних закладів на утримання держави [3, с. 258].

Згодом розпочався перепис для встановлення чисельності дітей шкільного віку. Проводилася робота щодо планування шільної мережі на 1919-1920 навчальний рік. В. П. Затонський, обіймаючи посаду Наркома освіти з січня 1919 р. по квітень 1920 р., робить кроки щодо вирішення проблеми українізації освітніх закладів. Крім того, у всіх школах «обов'язковим предметом стала одна з місцевих мов». «Таким чином, українській мові на території України надавався статус мови національних меншин» [2, с. 235].

Тому державна політика реформування в галузі освіти набувала загальносоюзного характеру. Уніфікація освітньої системи УСРР мала позитивний наслідок відродження 1933 року

університетів, що сприяло зростанню рівня вищої освіти і підготовки відповідних наукових кадрів. Негативним вважають повне згорання будівництва української моделі вищої освіти; припинення впровадження політики коренізації.

Підсумовуючи вищесказане, хочу зазначити, що стан освіти ніколи не був сталим. Багато факторів негативно впливали на освіту, наносивши, відповідно, непоправні зміни. Всі події попередніх років є підґрунтям нашої сучасної освіченості. Прикро усвідомлювати, але я не задоволена українською освітньою базою. Реформи останніх років ще більше погіршили становище вітчизняної науки. На сьогодні існує багато труднощів, для здобувачів освіти й безпосередньо для інтелігенції. Звісно в Україні є престижні навчальні заклади, які є одними із найкращих у світі, але, на жаль, навчатися там може далеко не кожен. Тому я хотіла б, щоб стан нашої освіти покращився в скорому часі, адже високоінтелектуальне суспільство – це невід’ємна складова у формуванні сучасної розвиненої держави.

Список використаних джерел

1. Антонець М. Я. Проблема реформування змісту шкільної освіти у поглядах В. О. Сухомлинського / М. Я. Антонець // Психол.-пед. проблеми сіл. шк.: зб. наук. пр. Уман. держ. пед. ун-ту ім. Павла Тичини / редкол. Н. С. Побірченко (гол. ред.) [та ін.]. – К.: Наук. світ, 2002. – Вип. 5. – 256 с.
2. Березівська Л. Д. Реформування шкільної освіти в Україні у XX столітті: [монографія] / Л. Д. Березівська. – К.: Богданова А. М., 2008. – 406 с.
3. Васькович Г. Шкільництво в Україні (1905–1920 рр.) / Г. Васькович. – К.: Мандрівець, 1996. – 359 с.
4. Гриценко М. С. Історія педагогіки: навч. посіб. / М. С. Гриценко. – К.: Вища шк., 1973. – 447 с.
5. Лікарчук І. Л. Міністри освіти України: В 2-х т. – Т. 1 (1917–1943 рр.). – [Монографія] / І. Л. Лікарчук. – К.: Видавець Ешке О. М., 2002. – 328 с.
6. Левченко В. В. Історія Одеського інституту народної освіти (1920–1930-ті роки), 2009.
7. Медвідь Л. А. Історія національної освіти і педагогічної думки в Україні: [навчальний посібник] / Л. А. Медвідь. – К.: Вікар, 2003. – 335 с.
8. Музиченко О. Реформа школи чи шкільна реформація? / О. Музиченко // ВУШ. – 1918-1919. – № 4. – С. 203–207.
9. Порадник по соціальному вихованню дітей / Упоряд. Ценсоцвих Нарком освіти УСРР. – Х.: Всеукраїнське держ. видавництво, 1921. – 131 с.
10. Скрипник М. О. Основні засади єдиної системи народної освіти СРСР. – Х.: Держ. видав. України, 1930. – 101 с.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Єфремова Н. В.

ГОЛОВАНЬОВА КАТЕРИНА СЕРГІЙВНА

студентка 1-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРЕДСЛАВ ЛЯНЦКОРОНСЬКИЙ: ЧИ БУВ ВІН ПЕРШИМ КОЗАЦЬКИМ ГЕТЬМАНОМ?

Питання про першого очільника українського козацтва хвилює українських науковців протягом багатьох століть. Варто зауважити, що зацікавленість виражають не лише вітчизняні дослідники, а й польські, литовські, російські, білоруські вчені. Насамперед важливим є встановлення особи першого гетьмана козацтва та його національна приналежність.

У науковому світі більшість істориків додержуються позиції, що князь Дмитро Байда-Вишневецький є першим представником українського козацтва. Безумовно, заперечувати визначну роль Д. Байди-Вишневецького у формуванні інституту козацтва в Україні було б дуже несправедливо. Проте доцільно буде дослідити питання можливості інших представників на посаді першого гетьмана козаків.

За право носити титул першого очільника українського козацтва сперечаються Предслав Лянцкоронський (іноді зустрічається варіант імені Пренцлав Лянцкоронський), Євстафій Дашкович (або Остафій Дашкевич) і Венжик Хмельницький (реальність існування якого не доведена). Проте, ще варто з'ясувати реальність відношення цих історичних персонажів до українського козацтва. Детально розглянемо постать польського шляхтича Лянцкоронського.

Предслав Лянцкоронський походив з роду Лянцкоронських, які жили на території Малопольщі у місті Бжезе. Батьком Предслава був Станіслав Лянцкоронський, а матір'ю – Анна Курозвенська. Точна дата народження Предслава Лянцкоронського не відома, проте деякі дослідники встановили приблизний рік – 1489. Відомо, що рід Лянцкоронських за підтримки короля польського Казимира III Великого одержав у XIV ст., згідно з заповітом останнього, у спадщину замок Лянцкорон. За однією з версій біографічних даних, юний Предслав був відісланий батьками за кордон для навчання лицарському ремеслу. Також відомо, що Лянцкоронський багато подорожував, зокрема відвідав Францію, Італію, Німеччину, Угорщину, здійснив паломництво до Святої землі й отримав титул «кавалера Гробу Господнього».

У Польщі Предслав Лянцкоронський брав участь у складі армії польсько-литовського короля Сигізмунда I під керівництвом віленського і брацлавського воєводи князя Костянтина

Острозького. Деякі факти також вказують на ймовірні родинні зв'язки між князем і Предславом, адже дружиною останнього була Софія Острозька.

Важливим моментом у визначенні безпосереднього відношення Предслава Лянцкоронського до українського козацтва стало його призначення старостою до подільського міста Хмільник. На той час місто було певним стратегічним об'єктом, бо розташовувалося з одного боку на долині річки Південний Буг аж до Брацлава, Ладижина, а з іншого – на Летичеві, Синяві, Меджибіччі й далі в глиб Поділля. Відповідно такому географічному положенню ця місцевість часто потерпала від навал ворогів. Через це в 1534 році тут було зведено замок.

Управлінська та військова діяльність Предслава не залишилась непоміченою. Його вдалі походи на татарські, турецькі поселення, активна оборона та захист кордонів, зрештою, відбилися в історичних джерелах. Так, в історичній роботі «Список именной всем бывшим в Малой России гетманам» О. І. Рігельмана про Предслава Лянцкоронського зазначено так: «Онй, из знатных польских господ, был после Дашкевича, и в 1516 году с накликанными вольными и охочими козаками, за вероломство татар белгородских (они и бесарабские), повоевал и попленил их удачно, за что таковым козакам, за их Польше услугу, по просьбе его, до самых днепровских порогов от того ж короля Сигизмунда I земли к прежней придано. А когда потом и по другую сторону Днепра имеют им земли дозволено, тогда как козаки так и гетманы Войска Запорожского титуловаться стали» [1, с. 16]. У «Літописі Григорія Грабянки» про постать П. Лянцкоронського зазначено: «...так року 1506, першим козацьким гетьманом був Предослав Лянцкоронський... Року 1506 гетьманом війська запорізького був Прецслав Лянцкоронський, людина з сенаторського роду» [2, с. 23].

Відзначився Лянцкоронський активною участю в обороні прикордонних міст, підготовкою і здійсненням кількох походів на татарські і турецькі поселення у пониззі Дніпра й Дністра. У 1516 році під його командуванням відбувся похід на Акерман, у результаті було захоплено півтисячі коней і приблизно 30 тисяч худоби, що на той час становило неабияке багатство [3, с. 31].

Важко сказати чи був Предслав Лянцкоронський першим гетьманом українського козацтва насправді. Відомо, що Лянцкоронському дійсно вдавалося майстерно керувати загонами козаків і бути взірцем військового ватажка. Предслав Лянцкоронський мав справжній талант до військової справи, був гарним стратегом та воєводою, саме ці риси повинен поєднувати в собі гетьман українських козаків. Не дивно, що в очах козацтва він став гідним очільником, бо мужньо відстоював

українські кордони, здійснював управління на посаді старости Хмільника аж до самої смерті 1531 року.

Отже, питання про першого очільника українських козаків не має достеменної відповіді. Про Предслава Лянцкоронського можна сказати точно, що він був одним з тих, хто заклав підвалини під інститут українського гетьманства. Цілком імовірно, що в майбутньому стане буде більше документальних підтверджень про особу першого гетьмана України, для цього потрібно розвивати дослідження в даній сфері.

Список використаних джерел

1. Ригельман А. И. Летописное повествование о Малой России и ее народе и казаках вообще / Собрано и составлено А. И. Ригельманом // – М., 1847. – 819 с.
2. Літопис гадяцького полковника Григорія Грабянки / Переклад із староукраїнської Р. Г. Іванченка. – К.: Товариство «Знання» України, 1992. – 192 с.
3. Сушинський Б. І. Козацькі вожді України. Історія України в образах її вождів та полководців XV – XIX століть. Том 1: Історичні есе / Б. І. Сушинський // Одеса: Альфа-Омега. – 1998. – 685 с.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Остапенко Т. О.

ГОРОВЕНКО АНАСТАСІЯ В'ЯЧЕСЛАВІВНА

студентка 2-го курсу магістратури факультету адвокатури
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЛЮБЛІНСЬКА УНІЯ, ЇЇ ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ У ЄВРОПІ І ДЛЯ УКРАЇНИ

Люблінська унія – один з найважливіших нормативно-правових актів 16 століття в історії Центрально-Східної Європи. Вчені дискутують щодо впливу документу на державотворення, правове та культурне життя народів, що об'єднала унію: поляків, литовців, українців, білорусів. У різні періоди історії, цей вплив оцінювали по-різному і навіть сьогодні питання про значення Люблінської унії спричиняє гарячі дискусії. 450 років тому створення Речі Посполитої як мультикультурної, багатомовної та полірелігійної держави стало величезним проривом та мало фундаментальне значення для інтеграційних процесів на теренах Європейського континенту.

В історії Центрально-Східної Європи Люблінській унії належить особливе місце, адже її геополітичним ефектом стала

поява на карті нової держави федеративного типу – Речі Посполитої. Внаслідок цього, «на тривалий час поєдналися історичні долі польського, литовського, українського та білоруського народів. Рішення сейму 1569 р. визначили геополітичну ситуацію в регіоні практично до кінця XVIII ст., а її відлуння відчувалося і в наступні часи» [3, с. 5].

Сьогодні багато вчених проводять паралель між Річчю Посполитою та Європейським Союзом у контексті «ідеальної моделі інтеграції Європи».

Значення Люблінської унії полягає, передусім, у тому, що перебування українських земель у складі Речі Посполитої стало періодом об'єднання усіх територій у лоні однієї держави. Не зважаючи на відсутність незалежності, 80 років спільного існування сходу і заходу України прискорило розвиток історичного, культурного, правового і політичного життя. Доказом цього є національно-визвольний рух 1648–1654 рр., що вніс зміни у геополітичну мапу Європи.

Аналізуючи переваги та недоліки Люблінської унії, Наталія Яковенко зазначає, що «вона принесла в Україну розбрат, кров і спустошення, але водночас – вивела її зі стану двохсотлітньої сплячки, розбудила для опору й боротьби за виживання усі зачаєні доти прояви суспільної активності: релігійної, національної, економічної, збройної. Усе те, що після останнього вибуху, очоленої Свидригайлом у 30-х роках XV ст. боротьби за незалежність, жевріло під товщею вод історії, спалахнуло з новою силою як незгасна купина народного духу» [4, с. 85].

Інтеграційні процеси, які ми можемо спостерігати на сьогодні у світі, не мають випадкового характеру, а є наслідком еволюційного, об'єктивного та закономірного процесу. Об'єднання, поглинання та розпад держав, імперій та економічних систем, в цілому, мають свою передінтеграційну історію.

Представники польської історіографії упродовж багатьох століть розробляють тему особливої місії Речі Посполитої в європейській історії та її впливу на інтеграційні процеси у Центрально-Східній Європі.

Тема історичної реабілітації Речі Посполитої як праобразу європейського союзу народів Центрально-Східної Європи представлена у роботі польського дослідника Анджея Камінського «Історія Речі Посполитої багатьох народів. 1505–1795» [1]. На думку польських дослідників є актуальним переосмислення Європи як цілого, і також є необхідність до перегляду ментальної карти Європи. Мається на увазі не карта географічна чи політична, де Європа представлена як геополітичний конструктор, а карта європейської цивілізації.

Створена Люблінською унією Річ Посполита зуміла проіснувати більше двох століть, не дивлячись на багатонаціональність

держави та відмінності у мові, релігії і праві її народів. Цей успіх можна пояснити умінням тогочасних можновладців ставити цілі загальнодержавного значення і досягати їх, знаходячи компроміси. На думку М. Г. Окладної, за аналогічними принципами сьогодні існує Європейський союз. Аналізуючи спільне, що є між Люблінською унією і створеним через 400 років ЄС, науковець зазначає наступне: «Передусім, це принцип субсидіарності і верховенства союзного права над національним. Крім цього, це рівність громадян усіх держав федерації, право на вільне придбання нерухомості, надання послуг та обіг капіталу. Аналіз історії показує, що в процесі становлення та розвитку об'єднаної Європи визначальну роль відігравали ідеї, які мали не виключно юридичний характер, а виявлялися зумовленими і тісно перепліталися на рівні доктрин і концепцій з ідеями, що відображають інтереси соціально – політичного та економічного плану» [2, с. 141].

Говорячи про інтеграційні проекти епохи Нового часу (Римська імперія, Католицька церква, Османська імперія, Російська імперія тощо), слід вказати, що їх провал був обумовлений перш за все тим, що тривалий час розробники інтеграційних проектів не повною мірою усвідомлювали, що розвиток об'єднаної Європи і формування в її межах правової системи – це результат не тільки і не стільки правових ідей, концепцій і навіть права в цілому, скільки політики, економіки, культури та соціально обґрунтованих рішень політичного керівництва і суспільства в цілому.

На історичних помилках ми вчимося. Досвід минулого дозволив створити нову модель інтеграції Європи – Європейський Союз. Нині, Україна рухається у напрямку ЄС для впровадження високих європейських стандартів у внутрішньому та зовнішньому розвитку держави.

Список використаних джерел

1. Камінський Сулима А. Історія Речі Посполитої як історія багатьох народів, 1505–1795 / Громадяни, їхня держава, суспільство, культура. – К., Наш час, 2011. – С. 55–65.
2. Окладна М. Г. Еволюція ідей про об'єднану Європу в епоху Нового часу // Державне будівництво та місцеве самоврядування. – 2012. – Вип. 24. – С. 132–141.
3. Спільна спадщина. Річ Посполита обох народів в польській і українській історичній думці XIX і XX ст.: колективна монографія / за редакцією Віталія Тельвака, Лідії Лазурко та Павла Серженги. – Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2019. – 380 с.
4. Яковенко Н. М. Здобутки і втрати Люблінської унії // Київська старовина. – 1993. № 3. – С. 77–85.

Науковий керівник: д.ю.н., професор Бехруз Х. Н.

КАНДАЛА ЮЛІА ВОЛОДИМИРІВНА

студентка 1-го курсу факультету прокуратури
та слідства (кримінальної юстиції)
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПОСТАТЬ ІВАНА СІРКА В ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОГО ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ

На сьогодні важливим аспектом життя і навчання сучасної молоді є вивчення історії своєї держави, і, зокрема, історичних постатей. Тому я обираю дану тему, оскільки вважаю, що дослідження і поширення інформації про долю однієї із славетних постатей української історії – Івана Сірка – є необхідним задля усвідомлення національної ментальності та виховання поваги до спадщини нашого народу у молодого покоління.

Актуальність моєї роботи полягає в тому, що праць по дослідженню життя і діяльності цієї історичної особистості досить мало, а вивчення правового становища під час його гетьманування взагалі немає. Постать І. Сірка досліджувалася Д. Яворницьким і знайшла втілення у праці «Іван Дмитрович Сірко, славетний кошовий отаман Війська запорозьких низових козаків» (1894) та доктором історичних наук Юрієм Мициком у роботі «Іван Сірко».

Точні дати того, коли він потрапив на Січ і у якому віці – не відомі, однак є згадки про те, що у 1646 році був найнятий французьким королем Людовіком XIV для здобуття фортеці Дюнкерк, у званні старшини загону запорожців [2, с. 142]. На політичну арену Сірко виходить навесні 1645 року, коли був у складі делегація на чолі з Б. Хмельницьким і брав участь у переговорах із французьким урядом щодо збройної допомоги Франції. Згодом брав участь у Національно-Визвольній війні українського народу (1648–1657), а у 1658–1660 роках був призначений полковником вінницьким (кальницьким).

Під час гетьманування Івана Виговського, І. Сірко, не підтримуючи його поглядів стосовно правового становища України, перейшов на сторону Юрія Хмельницького, але після укладення у 1660 році Слободищенського трактату, залишає і його та направляється на Січ. У 1663 році вперше обирається кошовим отаманом (хоча впродовж життя обиратиметься на цю посаду від 8 до 20 разів). За часів Руїни (1657–1667 рр.) політична ситуація в Україні постійно змінювалася через прагнення Московського царства, Швеції та Речі Посполитої заволодіти українськими землями. В ці часи Сірко є більшим прихильником Московської держави, аніж Речі Посполитої.

Свою політичну позицію Іван Сірко показує 17 жовтня 1659 року, відмовляючись ставити підпис під Переяславськими статтями, оскільки вони скасовували Гадяцьку угоду 1658 року з Річчю посполитою і суттєво звужували автономію України 1661 року Сірко веде запорожців у черговий похід проти Кримського ханства, під час якого було здобуто фортецю Перекоп. З тих пір, козацького очільника в документах називають «запорозьким гетьманом», що дає усі підстави перевірити ще раз першу дату обрання Сірка на посаду кошового отамана, що за іншими даними відбулася 1663 року.

1663 рік є надзвичайно важливим в історії України, оскільки 27 червня відбулася Чорна Рада у Ніжині, на якій гетьманом Лівобережжя було обрано Івана Брюховецького. 17 листопада цього ж року він підписав з представниками російського уряду Башмаковим і Фроловим Батуринські статті, що позиціонувалися як додаток до основних Переяславських статей 1659 року. Вони підтверджували Березневі статті 1654 року, але містили додаткові пункти, за якими гетьманська адміністрація зобов'язувалася утримувати коштом місцевого населення в Україні російське військо, упорядкувати козацький реєстр, визначений попередніми договорами, заборонити українським купцям продавати збіжжя на Правобережжі й вивозити горілку та тютюнові вироби в російські міста, аби не порушувати державної монополії; козакам заборонялося обирати і переобирати гетьмана без дозволу царя; гетьман не мав права проводити дипломатичні відносини із іншими державами, виступати у похід чи допомагати військовими засобами іншим країнам, а також самостійно полковників.

Також гетьман був зобов'язаний надавати Московському царству військову підтримку «за першим покликом». У цей документ по-новому порядку трактував відносини між Лівобережною Україною та Московською державою.

Взагалі, погляди та симпатії Івана Сірка дуже часто змінювалися й інколи на діаметрально протилежні. Таку поведінку кошового отамана Дмитро Яворницький так описав у своїх працях: *«...То він був на боці московського царя, то на боці польського короля, то підтримував Дорошенка, то ставав на бік його ворогів, Суховія й Ханенка, то виступав проти останніх і знову захищав Дорошенка, то допомагав російському цареві проти турецького султана й кримського хана, то йшов проти царя разом із султаном і ханом»* [5]. До часів обрання Івана Сірка на посаду кошового отамана правове становище залежало не лише від статей та угод, що підписувалися між Московським царством та Лівобережною Україною, але від соціального становища козака, тобто його належності до низового чи реєстрового війська. Зазвичай реєстровим козакам надавалися не

лише платня за службу, але й ширше коло прав. Наприклад, Переяславські статті 1659 року спиралися на україно-московську угоду 1654 року.

При І. Сіркові правове становище змінювалося відповідно до угод, що укладалися гетьманами України, хоча з більшістю пунктів він узагалі не погоджувався. У 1666 році, після укладання Андрусівського перемир'я, правове становище зазнало ще більших утисків, аніж раніше, а саме до попередніх пунктів 1663 року додавалися й інші. Наприклад, з козацьких млинів, половина доходу повинна була надходити у царську казну, а інша – на козака, а коли ж він загинув у бою, то на вдову його. Водночас суворо заборонялося вивозити не тільки тютюн та алкоголь за кордон, але й хліб за Дніпро і за порушення цієї заборони вчинялося жорстоке покарання. А ще до пунктів додавалося те, що в козацькі суди заборонялося втручатися боярам та воеводам, судити козаків повинні були старшина, гетьман, полковники, сотники. Отамани або є козацькі судді; боярам та іншим ратним людям заборонялося завдавати шкоду козацьким місцям (гаям, садам, займищам, сіножатям, полям та городам), а також право вдовам козаків та їхнім неповнолітнім дітям зберігати за собою право на маєток свого чоловіка. Однак саме Андрусівське перемир'я остаточно знищило державність України, розділивши її на Лівобережну та Правобережну, і практично підпорядковувала Лівобережну частину собі, з часом позбавивши козацтва майже усіх прав і вольностей [1, с. 210].

Отже, в результаті розглянутої роботи можна сказати, що Іван Сірко, як політичний діяч і особливо воєначальник, безперечно заслужив повагу не лише козаків, а й власних нащадків. До найбільших заслуг І. Сірка відносять його талант ведення битв, оскільки всі битви, ним очолювані, завжди закінчувалися перемогою. Щодо правового становища козаків, то воно змінювалося в залежності від політичної ситуації в Україні і поглядів гетьманів, котрі орієнтувалися у своїй політиці на різні країни. Сам Іван Сірко часто змінював свої політичні погляди і його дії і походи часто відображали ці політичні симпатії й антипатії. Становище козаків в загальному, під час періоду перебування Сірка на Запорізькій Січі, підпорядковувалося Батуринським статтям, підписаним у 1663 році. Більшість пунктів цих статей скорочували і обмежували права й вольності не тільки простого козацтва, а й гетьмана, котрий зобов'язувався все робити лише з дозволу Московського царя. Однак найбільшого удару єдності України при Іванові Сіркові завдало Андрусівське перемир'я, котре розділило Україну на дві частини, які опинилися під владою різних держав.

Список використаних джерел

1. Заруба В. Адміністративно-територіальний устрій та адміністрація Війська Запорозького 1648–1782 рр. / В. М. Заруба. – Дніпропетровськ: ПП «Ліра ЛТД», 2007. – 380 с.
2. Мельник Л. Боротьба за українську державність (XVII ст.) / Л. Г. Мельник. – К.: Освіта, 1995. – 192 с.
3. Іван Сірко: походи в Крим та Волоську землю / Дніпропетровський національний історичний музей ім. Д. І. Яворницького / [Електронний ресурс]. Режим доступу : http://www.museum.dp.ua/sirco_01.html.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Єфремова Н. В.

НЕПИЙВОДА АННА ВОЛОДИМИРІВНА

студентка 1-го курсу факультету прокуратури
та слідства (кримінальної юстиції)
Національного університету «Одеська юридична академія»

КОСТЬ ЛЕВИЦЬКИЙ – ПОЛІТИЧНИЙ ТА ГРОМАДСЬКИЙ ДІЯЧ УКРАЇНИ

Зважаючи на актуальні проблеми переосмислення історичних осіб, необхідно об'єктивно розглядати всі їхні дії. Однією із значних осіб був Кость Левицький, який вмів добре поєднувати теоретику і практику. Сьогодні і взагалі у всі часи існування світу, важливо вміти робити висновки, аналізувати політичні ситуації, а такою рисою був наділений Левицький.

В історії кожного народу є люди імена, яких ми бережемо у своїй пам'яті. Про них пишемо в книжках, які передаємо з покоління в покоління. Кость Левицький є одним із відомих діячів України, про якого мовчати не можна. Народився майбутній правознавець восени 1859 року у містечку Тисмениця, сьогодні Івано-Франківська область.

Це та людина, яка не тільки долучалася до життя свого краю, а й зміцнювала його. Левицький – це активний громадський діяч свого часу. Він був обраний заступником голови «Академічного братства» засідав в управі «Просвіти», співзасновник товариства «Дністер» – організація на підтримку селянства, пізніше стало кредитним кооперативом, але селяни не так легко йшли на такі об'єднання. Так як сто років тому західно-українські землі входили до Австро-Угорської імперії, можна сказати, що Галичині це пішло на користь, бо вона отримала змогу стати частиною Європи. Отже, можна було скористатися усіма здобутками розвинутої цивілізації. Завдяки Левицькому,

який добре вмів поєднувати теоретику і практику, робити серйозні наукові аналізи та висновки [1, с. 86–87].

Захистивши докторський ступень, він відкриває свою кантору з адвокатських справ, яка знаходилася у Львові. Кость Левицький досить часто брав участь у судових процесах, захищаючи права людей наприклад: Тимосевича, Устияновича та інших. Коли було звинувачено Устияновича у збудженні національної, соціальної неприязні, то К. Левицький так чітко показав недоліки цього звинувачення з точки зору процесуального оформлення прокуратурою, що обвинувачені, яким загрожувало покарання до десяти років ув'язнення були звільнені прямо в залі суду. Щодо мови, якої ведеться судовий процес, то чинне законодавство передбачало право сторін звертатися до суду крайовою мовою. Такими були українська та польська.

Кость Левицький завдяки своїй активності, витримці, розуму досягнув не мало, але на цьому не зупинявся. Як активний громадський та політичний діяч він усвідомлював, що правовий захист це добре, але його замало для українського народу, який потребував хоча б елементарної освіти. Тому він вступив до товариства «Просвіта» у 1883 році та став там секретарем.

Кость Левицький зробив значний внесок у розвиток цієї організації. Всі розуміли, що захоплення народними традиціями та звичаями це цікаво і корисно, але народ бідує. Тому потрібно робити зміни в економіці і ставити її на перше місце. У Статуті було вказано про створення складів для зерна, вказано про будівництва крамниць, створення товариств і тому подібне. На той час більшістю населення були селяни і головною проблемою було питання власності на землю, яка зосереджувалася в руках іноземних панів, а тому розпочалася масова еміграція до таких країн як Канада та Аргентина.

Галицькі селяни виживали за рахунок важкої праці, яка іноді була і принизливою. Але завдяки статуту розвинулася місцева економіка і ситуація покращилася. Завдяки Костю Левицькому «Просвіта» придбала будинок у Львові. Там були розміщені різні товариства, а також бібліотека і музей. Левицького вважали авторитетним адвокатом, його було обрано керівником львівської філії «Просвіта» [3, с. 113–115].

У 1898 році К. Левицький разом із Кулачковським і Федаком організували «Краєвий Союз Кредитовий» – займався не тільки фінансами, кредитами, а й організацією різних видів кооперацій. Отже, в свій час Кость Левицький відіграв важливу роль в економічному та правовому житті Галицького краю.

У 1899 році він став фактично творцем української національно-демократичної партії і деякий час її очолював. На її базі створюється українське національно-демократичне об'єднання членом, якого обирають Костянтина Левицького. Займаються

легальними формами боротьби, захищають українське культурне життя, бізнес, кооперативи і тому подібне. Крім того, він доповняв закони про військо, адміністрацію, судівництво, опрацьовував українські юридичні терміни, уклав німецько– український правничий словник. Займався не лише політичною діяльністю, але й став автором історичних фундаментальних праць.

Події, які увійшли в історію як «Листопадовий зрив» у Львові, дали початок у 1918 році проголошенню Західноукраїнської Народної Республіки. Президентом якої став Євген Петрушевич, а головою Державного Секретаріату та міністром фінансів – Кость Левицький. Ще на початку війни він сприймав її, як можливість створити власну державу, яка не буде ні від кого залежати. Лідерам ЗУНР вдалося ефективно налагодити роботу державного апарату на своїх землях. Кость Левицький – це перший прем'єр міністр Західноукраїнської Народної Республіки, під його проводом уряд ухвалив Конституцію через тринадцять днів після збройного повстання [2, с. 121–125].

На жаль, але Польща започаткувала політику пацифікації. Це означало, що українські школи, кооперативи та інші організації почали закривати, впроваджуючи політичні репресії. Кость Левицький продовжував займатися політичною діяльністю. У своїх статтях він говорив, що потрібно об'єднати всі українські партії, але, при цьому, участь брав тільки у легальних формах боротьби.

Помер відомий політик, активний громадський діяч восени 1941 року, похований у Львові біля генерала Тарнавського. Йосиф Сліпий, відзначаючи величезні заслуги К. Левицького перед українським суспільством, назвав його «керманичем політичного життя народу до останньої хвилини».

Отже, Кость Левицький – це людина з «великої букви», багатогранна особа, яка цікавилася і політикою, і бізнесом і видавничою діяльністю. Він робив усе, щоб задовольнити, зміцнити життя свого краю. Ніколи не здавався, діяв рішуче та легально боровся за кращу долю українського народу.

Список використаних джерел

1. Андрусак Т. Г. Левицький Кость Антонович // Енциклопедія історії України : у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. ; Інститут історії України НАН України. – К. : Наук. думка, 2009. – Т. 6 : Ла – Мі. – С. 87. – 784 с.
2. Солдатенко В. Ф. Левицький Костянтин Антонович // Українська дипломатична енциклопедія: У 2-х т. / Редкол.: Л. В. Губерський (голова) та ін. – К.: Знання України, 2004 – Т. 1. – 760 с.
3. Чорновол І. 199 депутатів Галицького сейму. – Львів : Тріада плюс, 2010. – 228 с. – С. 113–115, 152. – (Львівська сотня).

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Єфремова Н. В.

НОВІКОВА ДАР'Я ВІТАЛІЙВНА

студентка 1-го курсу факультету прокуратури
та слідства (кримінальної юстиції)
Національного університету «Одеська юридична академія»

ВОЛОДИМИР ВИННИЧЕНКО ЯК ПОЛІТИЧНИЙ ДІЯЧ

Актуальність обраної теми пояснюється тенденцією переосмислення значних історичних постатей та, іноді, одностороннього уявлення про них. Зокрема, це стосується політиків періоду Української революції 1917–1921 років. Задля досягнення остаточної перемоги тогочасним лідерам українського руху не вистачило згуртованості, різні погляди і шляхи досягнення незалежності не дали революції бажаного результату. Одним з таких лідерів і був Володимир Кирилович Винниченко. Дуже влучно сказав Я. Б. Пеленський: «Винниченко був нешлюбною дитиною Карла Маркса з вродливою і темпераментною українською молодницею» [1, с. 105].

Народився 16 (28) липня 1880 року. Ще гімназистом Володимир Кирилович починає брати участь у революційній організації. Після відрахування з гімназії, вже в 1901 році, він вступає до Київського університету, стає одним з учасників «Студентської громади» – таємної революційної організації. Через революційну діяльність виключений з університету. Восени 1902 року зараховано у ряди армії. Через занепокоєння влади щодо його революційного впливу, письменника тримали в солдатській канцелярії. Але це не заважає агітаційній діяльності, про що незабаром стає відомо. В. К. Винниченку повідомили, що готується арешт, тому він вчасно їде до Галичини і таким чином запобігає власному ув'язненню.

Початком партійної кар'єри стає вступ до Революційної української партії (РУП). Проводить агітаційну роботу та перевозить заборонену літературу. Володимира Кириловича Винниченка заарештовують та відправляють до в'язниці у м. Київ, звідки йому вдається втекти. Через нову загрозу ув'язнення політик знов емігрує аж до 1914 р. З 1907 р. З початком Першої світової війни В. К. Винниченко повернувся до Росії, де до 1917 р. проживав під чужим ім'ям та займався літературною діяльністю [2].

У 1917 р. він має можливість знову знаходитися у Києві, тепер як один з керівників Центральної Ради, з часом стає головою Генерального Секретаріату (першого уряду). Стає очільником української делегації, що у травні 1917 р. передала Тимчасовому урядові вимоги УЦР про надання Україні автономії. Так як В. К. Винниченко був талановитим письменником, саме він

грав головну роль у написанні програм, декларацій та актів уряду. У створених політиком документах можна чітко простежити еволюцію поглядів: від автономії України у складі Росії зі збереженням власної культури до відродження й розбудови самостійної української національної державності. Тяжке протистояння з російськими урядовцями дає Володимир Кириловичу Винниченку зрозуміти: де виникає українське питання – закінчується російська демократія [3].

Початок січня 1918 року видався критичним для України. По-перше, Раднарком оголосив стан війни між Росією та Україною, по-друге, українські соціал-революціонери зв'язалися з лівими есерами Росії, які були на боці більшовиків. Есери намагалися будь-якими способами дестабілізувати роботу уряду й усунути Винниченка від влади, але безуспішно. 11 січня, при опублікуванні Універсалу, присутні вітали В. Винниченка та М. Грушевського оплесками. Проте вже наступного дня есери вимагають від українських соціал-демократів, щоб вони віддали своє керуюче місце представникам українських соціалістів-революціонерів. Під натиском більшовицьких військ уряд УНР не має іншого варіанту, окрім як евакуюватися до Житомира. Винниченко разом з дружиною їде до Бердянська. У серпні 1918 р. він очолює опозицію режиму Гетьманату Скоропадського, відстоює позицію відтворення УНР з Директорією як головним органом. Після падіння гетьманської влади, В. К. Винниченко доручає члену УСДРП В. М. Чехівському очолити РНМ УНР. Винниченко висуває ідеї щодо проведення загальноукраїнського Трудового конгресу, де його обрано як голову Директорії. Проте ситуацію контролювати вже не вдавалося, 10 лютого голова уряду В. М. Чехівський та В. К. Винниченко пішли у відставку, після чого політик виїжджає за кордон. Попри бажання «обтруситися від політики» і повністю поринути у літературну діяльність, але залишитися осторонь всіх подій на Батьківщині Володимир так і не зміг.

Підбиваючи підсумки, можна сказати, головна мета В. К. Винниченка була утопічна, далеко не одразу він зрозумів неможливість поєднання української ідеї та соціалізму. Найслабшим місцем Винниченка-політика можна вважати саме реалізацію своїх ідей, які в теорії могли закінчитися перемогою, але помилки у втіленні стали перешкодою. Хоч результати його діяльності доволі суперечливі, не можна заплігувати очі на все, що він зробив для досягнення Україною незалежності. Він був видатним письменником, художником, філософом і, звісно, авторитетним політиком. Як висновок можна привести мантру В. Винниченка, яку він старанно наслідував: «Будь ні над колективом, ні під ним, ні поза ним, а тільки активною

відданою клітиною його. І тоді навіть страждання за нього буде тобі за вищу радість».

Список використаних джерел

1. Український соціалізм: люди, портрети, ідеї (початок XX сторіччя) // Політологічні читання. – Вип. 2. – К., 1992. – С. 105.
2. Винниченко В. Щоденники (упорядник Г. Сиваченко) // Київська старовина. – 2000. – № 4–6.
3. Винниченко В. Біографічні дані // Винниченко В. Публіцистика [упоряд. В. А. Бурбела]. – Нью-Йорк – Київ, 2002.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Єфремова Н. В.

РУБАН КАТЕРИНА ОЛЕКСАНДРІВНА

студентка 1-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

КОНСТИТУЦІЯ ПРУССІЇ 1850 РОКУ

Конституція є основним законом в державі, який закріплює цінності та пріоритети державно-правового розвитку. Саме тому історія світового конституціоналізму є значимим та ефективним джерелом досвіду правотворчості у цій сфері. З огляду на це, дослідження Пруської Конституції 1850 року і сьогодні є актуальним для розвитку сучасних країн. Пруська Конституція має вагоме історичне значення, адже на певному етапі розвитку правотворчості Німеччини стала документальним підтвердженням її національних орієнтирів в умовах доби абсолютизму, для якого характерні систематизовані збірники законів [1, с. 112]. Історична цінність та сучасне практичне значення даної теми виявляється в необхідності вивчення досвіду правотворчості для подальшого успішного та продуктивного розвитку сучасного права.

Прийняття Конституції Пруссії 1850 р. є реакцією та логічним наслідком соціально-економічних викликів суспільства. Піднесення та пропагування ідей французької революції 1848 р. про встановлення та гарантування соціальних прав та свобод знайшло свій відгосл в німецькому суспільстві. Так, у Берліні у 1848 р. виникали навіть збройні виступи. Ліберали вимагали від влади знищення поміщицьких судів над селянами, поліцейської влади поміщиків над залежними селянами, поширення суду присяжних на політичні злочини та вибори до ландтагу. Подібні гасла лунали не лише в Пруссії, а й в багатьох державах

Німеччини. Це свідчить про те, що федеральна Німеччина охоплена гаслами лібералістів чекає на відповідь влади, яка задовольнить дані вимоги. Дійсно, абсолютно очікуваним в даних умовах є занепокоєння влади такою нестабільністю та соціальним невдоволенням. У Франкфурті-на-Майні скликаються Установчі збори, які є тактичним ходом влади виграти час, щоб розробити стратегію придушення опору. Установчі збори мали за мету розроблення федеральної конституції, яка, на жаль залишилася лише у вигляді проекту. Пруські національні збори також працювали над створенням конституції, що пропонувала встановлення обмеженої монархії замість абсолютної, проте успіху ці напруження не мали. Франкфуртські депутати за згодою демократичних та ліберально-буржуазних сторін 28 березня 1849 р. прийняли загальнонімецьку конституцію, що задовольняла інтереси влади. Проте деякі німецькі держави відмовилися її ратифікувати. Згодом влада досягла цього заходами примусу. І революціонери зазнали невдачі. Німеччина зберегла свою територіальну роздробленість та водночас пройшла перевірку буржуазною революцією.

Об'єктивним буде стверджувати, що уроки революції є безпосередньою передумовою, мають ключове значення у прийнятті Конституції Пруссії 1850 р. Даний звід законів ухвалений промонархічними Національними зборами. Він отримав назву «конституція панівної контрреволюції» [2, с. 275].

Характеризуючи положення Конституції, можемо простежити її сильні та слабкі сторони, а також втілення у ній соціальних вимог, які були основою суспільної думки протягом революції та залишилися сподіваннями людей по її завершенню. Конституція Пруссії 1850 р. закріплювала обмежені громадянські права: рівність усіх перед законом, свобода науки, совісті та викладання, а також недоторканність особи та житла. Але за цими позитивними нововведеннями слідує одне парадоксальне уточнення, а саме, стаття 111 передбачала тимчасове припинення функціонування ряду статей про захист прав людини, та й, власне сама конституція не надавала гарантій їх реалізації.

Позитивно можна розцінювати і те, що Конституція Пруссії 1850 р. регламентувала права громадян на збори. Зокрема, стаття 29 визначала, що громадяни мають право на мирні та беззбройні зібрання у закритому приміщенні, що не є власністю когось із учасників. Члени зібрання розцінюються не як чийсь гості, а як особи, що прийшли на зібрання за запрошення, за власним бажанням. Щодо зборів під відкритим небом, то стаття 29 регламентувала проведення їх за згодою поліцейської влади, повідомленням їх про збори не менш як за 48 годин до їх початку. Згода надавалася за відсутності підозр

щодо порушення громадського порядку, що може бути наслідком зборів. Заборонялося їх проводити ближче ніж за 2 милі від резиденції монарха чи ландтагу.

Що стосується компетенції влади, яку визначала конституція, то вона розподілялася, в основному, в руках короля та двопалатного ландтагу. Королю належали широкі управлінські права: право абсолютного вето на рішення ландтагу та його розпуск, призначення уряду, підзвітного йому, законодавча ініціатива та зосередженість виконавчої влади в його руках. Парламент складався з двох палат: нижньої – виборної за куріальною системою, верхньої, що формувалася указом короля [3, с. 318]. Так, виконавча влада належить королю, законодавча – парламенту. Що ж до судової, то її здійснювали «незалежні суди», судді яких були призначені королем.

Отже, підводячи підсумок, можна стверджувати, що Конституція Пруссії 1850 р. оформила дуалістичну монархію, створила сприятливі для влади умови, формально визнала певні громадянські права та свободи та стала першим кроком на зустріч інтересам суспільства.

Список використаних джерел

1. Кузьминець О. В., Дурнов Є. С., Сокур Ю. В. Історія держави та права зарубіжних країн (схеми, коментарі, термінологічний словник). Навчальний посібник. Київ: 2012. 242 с.
2. Грубінко А. В. Історія держави і права зарубіжних країн: навчальний посібник. Тернопіль: 2010. 392 с.
3. Бостан Л. М., Бостан С. К. Історія держави і права зарубіжних країн. 2-е вид. перероб. й доп. : навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2008. 730 с.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Шершенькова В. А.

ШЕПОТЬКО АЛІНА АНДРІЙВНА

студентка 1-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

КРИМІНАЛЬНИЙ КОДЕКС В УСРР 1922 І 1927 рр.: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА

Перехід радянської України до мирного будівництва вимагав правового закріплення і гарантії нових суспільних відносин, які впроваджувались радянською владою. Це відображається в багатьох кодексах, які були прийняті впродовж 1922-1923 рр.

Одним з таких кодексів став Кримінальний кодекс УСРР, який був затверджений 23 серпня 1922 року.

Кримінальний кодекс мав 227 статей і складався з загальної та особливої частин. В кодексі насамперед йшлося про первинність захисту держави, а не громадянина. Це добре простежується в перших статтях Кримінального кодексу. Так, в статті 6 давалося визначення поняття злочину: «всяка суспільно-небезпечна дія або бездіяльність, що загрожує основам радянського ладу і правопорядку, встановленому робітничо-селянською владою на перехідній до комуністичного ладу період часу». Про верховенство держави над громадянином свідчить і завдання Кримінального кодексу. Також про першочергове забезпечення захисту держави свідчить розташування глав кодексу. Норми про види злочинів визначались в такому порядку: державні; посадові, порушення правил про відокремлення церкви від держави; господарські; злочини проти життя, здоров'я, свободи й гідності особи; майнові; військові; порушення правил, що охороняють народне здоров'я, громадську безпеку і громадський порядок [1, с. 202].

Кримінальний кодекс встановлював види покарань (ст. 32): вигнання з меж УСРР на термін або безстроково; позбавлення волі; примусові роботи; повна або часткова конфіскація майна; штраф; умовне засудження; звільнення з посади. Також застосовувалося покарання у вигляді смертної кари. Але формально вона не була включена у систему покарань, тому що її застосування вважалося винятковим. Смертна кара застосовувалась у вигляді розстрілу. Розстріл не використовувався по відношенню до неповнолітніх та вагітних жінок, і в тому випадку, якщо з моменту скоєння злочину минуло 5 і більше років. Особливістю Кримінального кодексу став принцип зворотної сили закону. Він заклав ідею примату держави, що буде простежуватись і в наступних кримінальних кодексах УСРР, прийнятих за часів радянської влади. Із прийняттям кримінального кодексу припинялась чинність раніше виданих законів.

Кримінальний кодекс УСРР затверджений ВУ ЦВК УСРР 8 червня 1927 р. та введений у дію з 1 липня 1927 р. Він побудований на принципах радянського соціалістичного права та посиленні репресивної функції радянської держави. Для судово-виправних заходів соціальної оборони приділялась особлива увага і їм приділялося 7 статей КК (ст. 9–12, 19, 21, 22). Різновидами таких заходів визнавались: оголошення ворогом трудящих з позбавленням громадянства УСРР і вигнання за межі СРСР назавжди; позбавлення волі; виправно-трудова робота; обмеження прав; громадська догана; конфіскація майна; штраф. Окрім цього, у загальній частині передбачалася стаття про замах на злочин (ст. 16), готування до злочину (ч. 1 ст. 18),

застосування заходів до окремих осіб злочину (ст. 19), за недонесення про вчинений або підготовлюваний злочин (ст. 20).

Кримінальний кодекс складався із розділів, в свою чергу, окремі розділи містили підрозділи. Назви розділів відповідали найменуванням відповідних груп злочинів. Також в 1927 р. до КК була введена ст. 54, що передбачала відповідальність за «контрреволюційну діяльність» та «зраду батьківщини».

Загальна частина Кримінального кодексу 1927 р. була суттєво перероблена у порівнянні з Кримінальним кодексом 1922 р. А саме були такі зміни: уточнено поняття умисного злочину, вдосконалені критерії визначення розміру санкції за злочини неповнолітніх, встановлено інститут зняття судимості, впровадження поняття давності виконання вироків [2, с. 94]. Була встановлена кримінальна відповідальність за умисне банкрутство. Кількість злочинів, що передбачали смертну кару, зросла з 36 за Кримінальним кодексом УСРР 1922 р. до 45 за кодексом 1927 р.

Відслідковуючи процес розвитку кримінального права можна сказати, що прийняття Кримінальних кодексів УСРР у 1922 і 1927 рр. було здійснено в період першої кодифікації радянського права. Першим виклав кримінально-правові норми за радянські часи Кримінальний кодекс 1922 р. Ухвалений в 1927 році Кримінальний кодекс УСРР відтворював основні риси попереднього КК але містив більш досконале формулювання. Він складався з двох частин – Загальної (5 глав) і Особливої (8 глав) та містили 227 статей. У Загальній частині встановлювалися завдання КК. Встановлювалось, що кримінальна відповідальність особи настає за наявності вини, а вона мала 2 форми – умисел і необережність. У Особливій частині було сказано про покарання за окремі види злочинів.

Список використаних джерел

1. Новак К. М. Основні особливості Кримінального кодексу УСРР 1922 р. / Новак Катерина Михайлівна // Теорія та практика сучасної юриспруденції: матеріали I Всеукр. наук. конф., Харків, 15 берез. 2013 р. – 15 квіт. 2013 р.; Конституційне будівництво в УРСР за радянських часів: матеріали круглого столу, Харків, 24 берез. 2013 р. – Х., 2013. – С. 201-202.
2. Михайленко П. П. Нариси з історії крим. зак-ва Укр. РСР, ч. 1. К., 1959.
3. Уголовный кодекс УССР. – Х., 1922.
4. Уголовный кодекс УССР. В редакции 1927 г. – Х., 1927.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Остапенко Т. О.

ШЕПОТЬКО АЛІНА АНДРІЇВНА

студентка 1-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

РОЗВИТОК КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА США У ХХ ст.

Процес розвитку права Сполучених Штатів дуже добре простежується на кримінальному праві. США не мають єдиної, кримінально-правової системи. Відповідна система існує саме через особливості американського федералізму. Така велика кількість штатів спричинила характерне для США явище, як правовий дуалізм. Іншими словами можна сказати, що право кожного штату діє тільки на його території, але за деяких особливих умов може діяти право федеральне. Важливо виділити, що у США кримінальне й кримінально-процесуальне право федерації й штатів – автономні системи, вони не доповнюють одне одного, а існують паралельно.

Основними джерелами кримінального права США є загальне, або прецедентне право і право статуту, а джерелами федерального кримінального законодавства є: Конституція США, акти конгресу, норми міжнародного кримінального права і, також, федеральні підзаконні акти.

Обмеженою є дія федерального кримінального законодавства. Значну роль в регулюванні кримінально-правових відносин на федеральному рівні грають підзаконні акти, які конкретизують норми федеральних законів (встановлюють кримінальну відповідальність за протиправні діяння).

Кожен штат мав свій кримінальний кодекс, у яких була відсутня загальна частина. У 1909 р. було прийнято федеральний кримінальний кодекс, у якому передбачено відповідальність за шпигунство, замах, підбукву грошей, торгівлю наркотиками [1, с. 333].

Поряд з законодавством джерелом кримінального права США є загальне право. За основу було взято англійське кримінальне право. З часом загальне право США розвивалося все більш самостійно. Характерним для США є те, що вони не мають загального права. На території кожного штату силу обов'язкового судового прецеденту мають рішення федеральних судів вищих інстанцій.

Процес кодифікації права в США розпочався ще до ХХ століття, але і протягом цього ж століття проблема кодифікації кримінального законодавства в США продовжувала бути актуальною. Американськими юристами неодноразово піднімалося питання про необхідність уніфікації законодавства. Якщо ситуація на рівні штатів залишалася цілком зрозумілою,

але невітійною, то федеральне законодавство, яке має бути єдиним та універсальним, знаходилося в нелогічному системному вигляді. Раціональним варіантом впорядкування юридичного хаосу вважалося створення єдиної американської моделі кримінального кодексу, який був би прийнятий за основу законодавства штатів [2].

Вважалося, що майже всі штати мають свій кодекс, але найчастіше він існував лише за назвою, тому що складався з прийнятих в різний час актів і норм.

Законодавство штатів, яке формувалося в різні часи та під впливом випробувань різних шкіл і напрямів, мало відмінності за всіма головними критеріями: за структурою, за колом кримінальних діянь, за санкціями за подібні або однакові злочини. За один і той же злочин у різних штатах буде інше покарання (наприклад, в Каліфорнії – позбавлення волі на строк до 50 років, а в Пенсильванії – до 5 років).

Законодавцем штату Нью-Йорк в 1965 р. було прийнято Кримінальний Кодекс (набрав чинності в 1967 р.). Новий КК має чітку та просту структуру і складається з чотирьох частин: Загальні положення. Покарання. Конкретні посягання. Адміністративні положення.

Вироблення Модельного кримінального кодексу проводилося Американським інститутом права на початку 30-х років ХХ століття. Роботу значним чином загальмували тогочасні суспільно-політичні та економічні проблеми, у результаті активна фаза дослідницьких робіт прийшлася на другу половину 1950-х років. Виданий у 1962 році офіційний текст кодексу висвітлював інноваційний підхід по американського права. Нарешті, Кодекс був системно структурований і складався з чотирьох частин, втім традиційно лише дві з них були присвячені матеріальному кримінальному праву, інші – регламентували процесуальні аспекти.

Модельний кримінальний кодекс реалізував новий погляд на кримінально-правові інститути. Структура Модельного кримінального кодексу також була цілком інноваційною. Модельний кримінальний кодекс був в першу чергу зорієнтований на реформу загальнодержавної ланки кримінального законодавства, оскільки кожний зі штатів прийняв свій власний варіант кодексу, які у порівнянні між собою мають не надто багато спільних рис [3, с. 183]. Напевно, відмова штатів цілковито замінити своє законодавство Модельним кримінальним кодексом багато в чому була продиктована і ідеями американського федералізму, відповідно до якої, кожний зі штатів намагається зберегти свою ідентичність, а право, безперечно, є одним з елементів ідентичності.

Таким чином, реформа кримінального законодавства проведена була майже у всіх штатах країни. Як і раніше у законодавстві штатів залишаються відмінності, нерідко значні. Можна стверджувати що, немає двох кодексів, де збігаються структури або вони є подібними.

Список використаних джерел

1. Хома Н. М. Історія держави та права зарубіжних країн. Навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти. 4-те видання, вип.-равлене. Львів: «Магнолія 2006», 2007. 480 с.
2. Полянський С. Ю. Щодо питання генезису кримінального права США [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/1488/Полянський.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
3. Орленко В. І., Орленко В. В. Історія держави та права зарубіжних країн: посіб. для підгот. до іспитів. 5-те вид. стереотип. К.: ПАЛИВОДА А. В., 2011. 244 с.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Шершенькова В. А.

ЗВОЛІНСЬКИЙ ЮРІЙ СЕРГІЙОВИЧ

студент 1-го курсу наукової магістратури факультету адвокатури
Національного університету «Одеська юридична академія»

ТРАНСФОРМАЦІЯ СТИЛЮ ПРОМОВ СУДОВИХ ОРАТОРІВ СТАРОДАВНЬОЇ ГРЕЦІЇ ТА СТАРОДАВНЬОГО РИМУ В ПРОЦЕСІ РОЗВИТКУ АДВОКАТУРИ

На думку Марка Тулія Цицерона, одного з найвидатніших ораторів в історії, ораторське мистецтво зародилося та почало розвиватися виключно в Афінах. Розвинене суспільне життя, демократичний устрій республіки, усність та публічність судочинства, принцип змагальності у цивільному та кримінальному процесах сприяли розвитку юридичного життя та зародженню адвокатури [1]. Поява професійних судових ораторів обумовлена необхідністю в судовому захисті осіб, які не були наділені ні юридичними знаннями, ні красномовством. Через примітивність законодавчої системи Стародавньої Греції, а також через те, що суддями були прості люди, які погано розбиралися в юриспруденції, ораторське мистецтво набуло вирішального значення для врегулювання багатьох питань.

З історії відомо, що першими прообразами адвокатів в Стародавній Греції були логографи, а пізніше – ритори та

софісти. З-поміж відомих ораторів Греції, які помітно вирізнялися на фоні інших, варто виділити Антифана, Лізія, Ісея та Демосфена.

Відомий грецький оратор Антифан (V ст. до н. е.) – перший хто присвятив себе практиці та вивченню мистецтва судового красномовства, однак обмежився професією логографа [2]. Його талант найбільше проявився в судових процесах які стосувалися вбивств. Завдяки методиці підготовки загальної побудови промови, яку Антифан став першим приміняти в судових промовах, він отримав можливість застосовувати її у будь-якій справі. Не зачіпаючи основу, а змінюючи лише відмінні обставини, він зробив таку промову універсальною.

Найбільш відомим логографом був Лізій (V ст. до н. е.) – який поєднував стриманість і виразність стилу Антифана, але пом'якшував його, використовуючи сучасну мову. Ставши логографом Лізій змінив деякі прийоми красномовства, зокрема відмовився від штучної мовної естетики, та почав застосовувати мову просту і доступну кожному, перестав використовувати імпровізації, намагався думати, відчувати та поводитися так як людина яка звернулася до нього за допомогою, це допомагало йому пристосовувати свою мову до особистих рис кожного клієнта. У такий спосіб Лізій міг вкладати природний зміст у промову свого клієнта, яка завдяки цьому виглядала більш невимушеною і справляла позитивне враження на суддів [2].

Ісей (поч. IV ст. до н. е.) – логограф і юрисконсульт. На відміну від багатьох інших він був відомим юристом в Афінах, вчителем Демосфена. Характерним для Ісея було постійне старання якнайкраще захистити інтереси клієнта. Значного успіху він досягнув завдяки веденню процесів що стосувалися спадкування у яких йому не було рівних [2].

Демосфен (384–322 рр. до н. е.) – один з найвидатніших представників грецької риторики, оратор і політик. Залишившись в ранньому віці без батька, він через необхідність захищати свої права в суді став навчатися красномовству у Ісея. У двадцятирічному віці він виграв у суді першу справу щодо повернення йому батьківського майна. Після цієї перемоги він почав удосконалювати свої навички і продовжив складати не тільки судові промови, а й політичні та багато працювати над дикцією під керівництвом актора Сатира. У своїх промовах Демосфен закликав греків захищати свободу і майбутнє країни, за що його було нагороджено золотим вінком. Однак, багато відомих та впливових діячів того часу виступали проти цього, здебільшого це було викликано його політичними успіхами. Демосфен їм відповів відомою промовою «Про вінок», в якій фактично розповів про своє життя і діяльність на благо держави. Збереглася 61 політична і судова промова Демосфена [2].

Промови Демосфена відрізнялися логікою, виразністю, емоційністю та незвичайним змістом. На думку Цицерона і Квінтіліана він був найвизначнішим грецьким оратором.

Відомими судовими ораторами Стародавнього Риму були Катон Старший, Красс та Антоній, Гортензій, Пліній Молодший, а також, звісно, Цицерон.

Катон Старший (384–322 рр. до н. е.) першим у Римі визначив головне завдання красномовства, він стверджував, що оратор повинен вдосконалювати свої навички в мистецтві говорити маючи на меті лише загальне благо [4].

Блискучими судовими ораторами були адвокати Красс і Антоній (II ст.), найвищим пріоритетом для них завжди виступали інтереси клієнтів [4].

Гортензій (I ст. до н. е.) – один з найвідоміших представників римської адвокатури – він значно вирізнявся з-поміж інших ораторів своїми витонченими манерами, гострим розумом та вмінням триматися на публіці, завдяки чому і здобув повагу та визнання людей. Він першим почав застосовувати прийоми побудови промови та методи аналізу доказів, що робило його виступи блискучими, доказовими, здатними по-особливому впливати на слухачів. Гортензій був настільки відомим і талановитим оратором, що певний час складав конкуренцію Цицерону.

Пліній Молодший (I – II ст.) – відомий адвокат, письменник та політичний діяч. Він був майстром слова і брав участь майже у всіх визначних процесах які припали на період його діяльності. Його відданість професії, відповідальне ставлення до кожної справи, чесність і безкорисливість, призвели до того, що згодом він розчарувався в адвокатській діяльності і відійшов від практики. Йому вдалося закріпити за собою титул останнього яскравого представника судового красномовства у Римі [3].

Проте чи не найголовніше місце в історії належить видатному оратору, адвокату, письменнику та державному діячу Марку Тулію Цицерону (106–43 рр. до н. е.). Своїм покликанням він вважав захищати ідеали свободи, ця ідея відображена в його обвинувальних і захисних промовах та літературних творах. Відомі промови проти Катіліни сприяли попередженню підпалу Риму, а судова промова на захист грецького поета Авла Ліцінія Архія зупинила незаконне позбавлення його громадянських прав. Відомим його зробили – діалоги «Про державу» та незавершений – «Про закони», трактат «Про оратора». Збереглися 58 його промов, в основному судових, 19 трактатів – з риторики та політики, з практичної філософії – «Тускуланські бесіди», «Про обов'язки», більш як 800 листів [5]. Відомий оратор Риму Квінтіліан, зазначав, що Цицерон цілком заслужено

вважається царем адвокатури тієї епохи і що його ім'я навіки стане символом красномовства [4].

Таким чином, досліджуючи ретроспективу розвитку стилю промов судових ораторів Стародавньої Греції та Стародавнього Риму ми бачимо, що для того, щоб стати судовим оратором на той період не потрібно було мати спеціальних юридичних знань. Однак, лише з розвитком права, адвокатура стала перетворюватися з вистави, подібної до тієї яку показують в театрі, на суворий і послідовний процес в якому перемагає той, хто відстоює свою позицію оперуючи реальними фактами, а не лише акторськими прийомами та красномовством.

Список використаних джерел

1. Риторика загальна та судова: Навч. посіб. / С. Д. Абрамович, В. В. Молдован, М. Ю. Чикарькова. – К.: Юрінком Інтер, 2002. – 416 с. – Риторика.
2. Борухович В. Ораторське мистецтво Стародавньої Греції // Оратори Греції. – М., 1985. – С. 5–24.
3. Оратор // Юридична енциклопедія : [у 6 т.] / ред. кол. Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) [та ін.] – К. : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2002. – Т. 4 : Н – П. – 720 с.
4. Мацько Л. І., Мацько О. М. Риторика: Навч. посіб. – К.: Вища шк., 2003. – 311 с.
5. Досягнення риторики Стародавнього Риму. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ru.osvita.ua/vnz/reports/culture/11556/>.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Попсуєнко Л. О.

ПРОБЛЕМИ МІЖНАРОДНОГО ТА ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПРАВА

ДИМОВ КИРИЛО БОРИСОВИЧ

студент 1-го курсу магістратури
факультету міжнародно-правових відносин
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПОРУШЕННЯ ПРАВ КРИМСЬКОТАТАРСЬКОГО НАРОДУ В АНЕКСОВАНИХ РОСІЙСЬКОЮ ФЕДЕРАЦІЄЮ АВТОНОМНІЙ РЕСПУБЛІЦІ КРИМ ТА М. СЕВАСТОПОЛІ

Загальновідомим фактом є те, що одразу після перемоги Революції Гідності в Україні та втечі тодішнього президента Януковича Російська Федерація розпочала військову операцію, яка була направлена на порушення територіальної цілісності та недоторканості України та анексію Криму. 16 березня 2014 року окупаційною владою був проведений фейковий «референдум» про визначення статусу півострова, який і став початком довгої кризи у сфері дотримання прав людини на цій частині території України.

Найбільш постраждалою категорією населення Криму стали кримські татари, які, згідно з законодавством України, а також міжнародними актами, вважаються національною меншиною та користуються низкою спеціальних прав і свобод. Так, розділ III Рамкової конвенції про захист національних меншин 1995 року встановлює, що країни-підписанти гарантують особам, які належать до категорії національних меншин, належний правовий захист, збереження культури, традицій, звичаїв, мови та релігії, а також забороняє будь-яку дискримінацію, яка пов'язана з приналежністю до національної меншини [4]. Закон України «Про національні меншини в Україні», в свою чергу, дає визначення досліджуваного поняття. Згідно з ним до національних меншин належать групи громадян України, які не є українцями за національністю, виявляють почуття національного самоусвідомлення та спільності між собою. Вказаний Закон здебільшого дублює положення Конвенції і забороняє обмеження прав та свобод за національною ознакою [3].

Закон України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» визначає територію Кримського півострова тимчасово окупованою внаслідок агресії Російської Федерації, і саме тому вона є об'єктом дії IV Гаазької конвенції про закони і звичаї війни на суходолі та додатку до неї: Положення про закони і звичаї війни на суходолі [2]. Частина III вказаного Положення визначає правила військового керівництва на території держави-супротивника. У даному випадку – керівництва, яке здійснює Російська Федерація щодо тимчасово окупованого Криму. Найважливішу для дослідження теми тезу закріплює стаття 43 Положення: *«З фактичним переходом до рук окупанта повноважень легітимної влади він вживає всіх залежних від нього заходів для того, щоб, по можливості, відновити і забезпечити громадський порядок і безпеку, дотримуючись існуючих у країні законів, за виключенням, коли це абсолютно неможливо.»* [1].

Представники кримськотатарського народу повністю проігнорували незаконний «референдум», підтримали територіальну цілісність України, а також виступили за захист власних звичаїв, традицій та культури. Через це до них були застосовані репресії та низка обмежень прав і свобод. Це підтверджують звіти багатьох міжнародних організацій. Так, проаналізувавши положення Резолюції Європейського Парламенту щодо ситуації з дотриманням прав людини в Криму, зокрема прав кримських татар, можна зробити невтішні висновки. Зокрема, російською окупаційною владою обмежуються свободи слова, асоціацій та мирних зібрань під виглядом боротьби з екстремізмом. Спостерігається обмеження віросповідання через закриття мечетей, обмеження доступу до них, заборону релігійної літератури. Також, з самого початку окупації півострова спостерігалось значне обмеження роботи представницького органу кримських татар – Меджлісу. Штаб-квартира цього органу була закрита, а значна частина майна – заарештована [5].

Згідно з повідомленням видання «Крим. Реалії» 29 вересня 2016 року Верховний суд Російської Федерації затвердив рішення щодо заборони Меджлісу [7]. Це є безпрецедентним порушенням колективних прав кримськотатарського народу і повне ігнорування норм Рамкової конвенції про захист національних меншин у частині щодо забезпечення розвитку культури, збереження традиції, мови релігії тощо, а також норм IV Конвенції про закони і звичаї війни на суходолі та додатку до неї: Положення про закони і звичаї війни на суходолі у частині щодо забезпечення державою-окупантом громадського порядку і безпеки. Адже саме запобігання (превенція) порушенням прав людини, зокрема й колективним, встановлена як національним, так і міжнародним правом як одна з цілей

сучасного права. Більшість міжнародних і значна частина внутрішньодержавних конфліктів виникає саме через порушення принаймні однією зі сторін соціального (у тому числі, правового) конфлікту колективних прав [6].

З боку російської влади не надходить жодних дій, які були б направлені на врегулювання можливого конфлікту на національному підґрунті. Заборона Меджлісу спричинила масові акції протесту та солідарності з братнім кримськотатарським народом по всій території України, а, зокрема, й на окупованому Кримському півострові, що дало окупаційній владі ще один привід для застосування репресій. Фактично цю заборону можна розцінювати як заборону існування народу вцілому, що є неприпустимим і неприйнятним.

У 2020 році ситуація з правами кримських татар на Кримському півострові залишається дуже напруженою. Стан ситуації погіршує тотальна інформаційна пропаганда з боку країни-агресора, а також відсутність чітких узгоджених дій з боку міжнародної спільноти та української влади щодо повернення окупованих територій до складу України. Для кримськотатарського народу мають бути забезпечені усі необхідні умови безперешкодного виїзду на територію, підконтрольну Україні, а також їхньої інтеграції у громадське та політичне життя нашої держави. Владою України повинна бути реалізована масштабна інформаційна кампанія щодо інформування населення про порушення прав і свобод людини на окупованих територіях, а також у більшому обсязі залучені міжнародні організації (ОБСЄ, Рада Європи тощо) до процесу моніторингу забезпечення цих прав.

Список використаних джерел

1. IV Гаазька конвенція про закони і звичаї війни на суходолі та додаток до неї: Положення про закони і звичаї війни на суходолі [Електронний ресурс]. – 1907. – Режим доступу до ресурсу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_222.
2. Закон України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2014. – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18>.
3. Закон України «Про національні меншини в Україні» [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1992. – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2494-12>.
4. Рамкова конвенція про захист національних меншин [Електронний ресурс]. – 1995. – Режим доступу до ресурсу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_055.
5. Резолюція Європейського Парламенту щодо ситуації з дотриманням прав людини в Криму, зокрема прав кримських татар [Електронний ресурс] // Європейський Парламент. – 2016. – Режим доступу

до ресурсу: <https://ukraine-eu.mfa.gov.ua/news/44503-rezolyucija-jevropejskykogo-parlamentu-shhodo-situaciji-z-dotrimannjam-prav-lyudini-v-krimu-zokrema-prav-krimsykih-tatar>.

6. Батан Ю. Д. Проблема колективних прав // Проблеми сучасної конституціоналістики. Вип. 4: Конституційне гуманітарне право : навч. посіб. / Н. В. Аніщук, М. В. Афанасьєва, Н. М. Бакаянова та ін.; за заг. ред. А. Р. Крусян та А. А. Єзерова. – Київ: Юрінком Інтер, 2018. – С. 324–343.
7. Путілов І. Заборона Меджлісу: наслідки та реакції [Електронний ресурс] / Іван Путілов // Крим. Реалії. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <https://ua.krymr.com/a/28024911.html>.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Грушко М. В.

ДИМОВ КИРИЛО БОРИСОВИЧ

студент 1-го курсу магістратури
факультету міжнародно-правових відносин
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ МЕДИЧНОГО ПЕРСОНАЛУ В УМОВАХ ПОШИРЕННЯ ХВОРОБИ COVID-19 ТА ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ НА СХОДІ УКРАЇНИ

З самого початку існування людства війна є логічним і закономірним засобом досягнення геополітичних цілей, набуття нових територій, природних ресурсів, впливу на міжнародній арені. І хоча від початку прийняття Статуту ООН у 1945 році погроза силою, або її застосування були заборонені за виключенням індивідуальної та колективної самооборони або за рішенням Ради Безпеки ООН, все одно наразі навіть у XXI столітті існує безліч міжнародних збройних конфліктів, у яких беруть участь у той чи інший спосіб різні категорії людей, а зокрема, медичні працівники, які потребують додаткового правового захисту через ризикованість їхньої діяльності, загрозу поранення чи навіть смерті, а також через те, що саме вони є тими, хто рятує військовослужбовців та цивільне населення, виконуючи свій лікарський обов'язок. І саме тому лікар, як ніхто інший, є надзвичайно важливим саме в умовах збройного конфлікту.

Поняття медичного персоналу було вперше закріплене на міжнародному рівні першим Додатковим протоколом до Женевських конвенцій, а саме, пунктом с статті 8, яка передбачає, що «медичний персонал» означає осіб, які призначені стороною, що перебуває в конфлікті, виключно для медичних

цілей, перерахованих у пункті «е» (розшуку, підбирання, транспортування, встановлення діагнозу чи лікування, включаючи надання першої допомоги, поранених, хворих тощо), для адміністративно-господарського забезпечення медичних формувань або для роботи на санітарно-транспортних засобах та для адміністративно-технічного забезпечення [1].

Надзвичайно актуальною є проблема захисту лікарів на сході України, де наразі відбувається збройний конфлікт, і саме тому до нього мають застосовуватися норми Женевських конвенцій 1949 року. Одним з основних документів, у яких на міжнародному рівні закріплені права та деякі пільги медичного персоналу, є Конвенція про поліпшення долі поранених і хворих у діючих арміях. А саме, у статті 24 Конвенції зазначено загальне твердження про те, що медичний персонал, який виконує певні функції (розшукування, транспортування, лікування поранених та хворих тощо) користується повагою та захистом за всіх обставин. Тобто, цей документ визначає медиків як окрему категорію осіб, які мають специфічні права та певні пільги. Також ця Конвенція визначає відмітні знаки, якими позначаються особи, які входять до складу медичних співробітників (червоний хрест, червоний півмісяць тощо), що мають запобігати випадковим та навмисним посяганням на їхнє життя та здоров'я [2]. Проте, це не заважає, наприклад, незаконним збройним формуванням, які наразі контролюють частину Донецької та Луганської областей, здійснювати обстріли та нападати на позначений знаками спецтранспорт, або безпосередньо на військових та цивільних медиків.

Так, згідно з повідомленням прес-служби Операції об'єднаних сил від 9 березня 2020 року, з безпілотної проросійських бойовиків було скинуто дві гранати на дах автомобіля військових медиків неподалік с. Талаківка на Донеччині, що могло стати причиною тяжких поранень чи смерті людей, які знаходились у ньому, проте цього разу був пошкоджений лише автомобіль [6]. Також, згідно з повідомленнями прес-служби 10 окремої гірсько-штурмової бригади Збройних сил України, 20 лютого 2018 року представниками незаконних збройних формувань були обстріляні військові медики, які надавали медичну допомогу цивільному населенню, внаслідок чого загинула старша медична сестра медичної роти [7]. Це є прямим порушенням статті 19 вищезгаданої Конвенції, яка зазначає, що на стаціонарні установи та пересувні медичні формування ні в якому разі не може бути здійснено напад. Навпаки, сторони конфлікту мають усіма засобами захищати їх та сприяти виконанню медичним персоналом своїх прямих обов'язків за умови, якщо, згідно зі статтею 24, ці медичні

формування не беруть участь у конфлікті шляхом ведення бойових дій, використання зброї не для самозахисту тощо [2].

Наразі спостерігається недотримання представниками про-російських збройних формувань міжнародних конвенцій, які мали б застосовуватися в умовах збройного конфлікту на сході України. Це дуже часто призводить до виникнення загрози життя та здоров'я медичних працівників, які виконують свої професійні обов'язки. Тож, задля врегулювання ситуації Верховною Радою України мають бути прийняті зміни до Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту». Зміни полягають у наданні статусу учасника бойових дій медичним працівникам, які були безпосередньо задіяні у збройному конфлікті. Це дозволить їм у подальшому мати спеціальні пільги та впевненість у підтримці держави, і, виходячи з цього, більшу мотивацію для виконання професійних обов'язків під час бойових дій. Відповідний проект Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» щодо надання статусу учасника бойових дій медичним працівникам» був зареєстрований ще у жовтні 2019 року, але ще й досі не прийнятий законодавчим органом. Слід прискорити процедуру його прийняття, тому що дане питання є надзвичайно важливим для лікарів та держави в цілому [4].

У 2020 році з'явився черговий виклик для вітчизняних лікарів – світова пандемія COVID-19. Кількість хворих та померлих від цієї хвороби зростає кожного дня, і дуже великий відсоток складають саме лікарі. В Україні ця проблема набула широких масштабів, адже наші медичні співробітники, які беруть безпосередню участь у боротьбі з хворобою, не мають достатнього забезпечення засобами захисту, матеріального забезпечення, а також соціальної захищеності. Крім цього, лікарі не мають належного правового захисту, адже ще у статті 39 Закону України «Про захист населення від інфекційних хвороб» визначено, що медичні працівники, а також деякі інші категорії працівників, підлягають обов'язковому державному страхуванню у випадку, якщо вони захворіють на інфекційну хворобу, проте порядку такого страхування, а також порядку отримання страхових виплат, не було встановлено, тому ця норма не є ефективною. Рішенням вищезгаданої проблеми може стати прийняття Верховною Радою України у найкоротші строки законопроекту 3376, зареєстрованого 22 квітня 2020 року, який передбачає внесення змін до ЗУ «Про захист населення від інфекційних хвороб» і додання у текст закону відомостей щодо виплати медичним працівникам страхову компенсацію у разі захворювання інфекційною хворобою у 100-кратному розмірі прожиткового мінімуму, а у разі їхньої смерті – у 750-кратному

розмірі. Після цього, виконуючи положення щодо умов виплати такої компенсації, Кабінет Міністрів України має розробити та затвердити порядок, який визначатиме порядок нарахування та виплати [3].

Реформуючи законодавство України у сфері захисту медичного персоналу в умовах боротьби з COVID-19, слід звернутися до досвіду Польщі, де нещодавно лікарі звернулися до прем'єр міністра з вимогою визнати коронавірусну хворобу професійним захворюванням та внести необхідні зміни до підзаконних актів. В Україні також є подібний підзаконний акт – «Перелік професійних захворювань», який був затверджений постановою КМУ № 1662 від 08.11.2000, тож, задля покращення та вдосконалення правового регулювання боротьби з COVID-19, а також покращення правового становища медичних працівників, Кабінет Міністрів повинен одразу ж після внесення змін Верховною Радою до відповідного закону, внести зміни до цієї постанови [5]. Подібна практика також існує у таких країнах, як Італійська Республіка, Французька Республіка, Республіка Кіпр тощо.

За даними видання “Hromadske” станом на 1 травня 2020 року в Україні були заражені коронавірусом більш ніж дві тисячі лікарів, що складає приблизно 20 відсотків від усіх хворих і є досить великим показником [8]. Це відбувається через тотальний дефіцит необхідних захисних матеріалів у лікарнях, недотримання техніки безпеки у зв'язку з відсутністю цих матеріалів, погані побутові та санітарні умови. Для вирішення цієї проблеми Кабінет Міністрів України має розробити програму забезпечення необхідними коштами державних та комунальних медичних закладів, які були раніше визначені опорними для боротьби з COVID-19, виключивши усі можливі способи для шахрайства та відмивання грошей на закупках цих матеріалів. Наразі ж, матеріальне забезпечення цих закладів здійснюється у більшості випадків за рахунок волонтерів та благодійних організацій.

В умовах раціональної та ефективної державної політики, плідної співпраці усіх політичних сил у законодавчому органі, а також швидкого реагування на усі виклики виконавчою владою, Україна здатна забезпечити необхідний захист для медичних працівників, які кожного дня стикаються з труднощами у своїй професійній діяльності і сподіваються на гідну державну підтримку.

Список використаних джерел

1. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних

- конфліктів [Електронний ресурс]. – 1977. – Режим доступу до ресурсу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199.
2. Конвенція про поліпшення долі поранених і хворих у діючих арміях [Електронний ресурс]. – 1949. – Режим доступу до ресурсу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_151.
 3. Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про захист населення від інфекційних хвороб» (щодо визначення розмірів обов'язкового державного страхування працівників державних і комунальних закладів охорони здоров'я, зайнятих у сфері захисту населення від інфекційних хвороб) [Електронний ресурс] // ВРУ. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68642.
 4. Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» щодо надання статусу учасника бойових дій медичним працівникам [Електронний ресурс] // ВРУ. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=67224.
 5. Андрошук Г. COVID-19 – професійне захворювання: вимога лікарів [Електронний ресурс] / Геннадій Андрошук // Юридична газета online. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/medichne-pravo-farmaceutika/covid19--profesiyne-zahvoryuvannya-vimoga-likariv.html>.
 6. Бойовики обстріляли машину військових медиків на Донеччині – що відомо [Електронний ресурс] // 5.ua. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.5.ua/regiony/boiovyky-obstrilaly-mashynu-viiskovykh-medykiv-na-donechchyni-shcho-vidomo-209898.html>.
 7. На Донбасі бойовики обстріляли медиків: загинула медсестра [Електронний ресурс] // Укрінформ. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/2407421-na-donbasi-bojoviki-obstrilali-medikiv-odin-zagiblij.html>.
 8. Тохмахчі А. Дві тисячі медиків інфіковані коронавірусом. Чому медична система не може захистити своїх? [Електронний ресурс] / Анна Тохмахчі // Hromadske. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <https://hromadske.ua/posts/dvi-tisyachi-medikiv-infikovani-koronavirusom-chomu-medichna-sistema-ne-mozhe-zahistiti-svoyih>.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Акіменко Ю. Ю.

ДІДЕНКО ОЛЬГА ОЛЕГІВНА

студентка 2-го курсу факультету міжнародно-правових відносин
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРОБЛЕМА ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ НОРМ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА В НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

Реалізацію норм міжнародного права у внутрішньодержавній сфері називають імплементацією. Інститут імплементації міжнародно-правових норм у національне право служить створенню державою необхідних умов для реалізації взятих на себе міжнародних зобов'язань. Механізм імплементації норм міжнародного права являє собою «сукупність національних правових і організаційних засобів, що застосовуються державою з метою всебічного, своєчасного і повного здійснення прийнятих відповідно до міжнародного права зобов'язань».

Структура національного механізму імплементації включає в себе наступні елементи:

- правові засоби забезпечення виконання міжнародних зобов'язань (в першу чергу, конституційне закріплення співвідношення міжнародного і національного права);
- систему державних органів, уповноважених на реалізацію міжнародних зобов'язань;
- національну правозастосовну практику;
- організаційні засоби [3, с. 264].

Для сучасного етапу розвитку міжнародного права характерно дедалі активне міжнародно-правове регулювання відносин, які споконвічно були предметом внутрішньодержавного правового впливу. Міжнародне і внутрішньодержавне право, регулюючи відносини в області спільного предмета регламентації, активно взаємодіють, причому механізм їх взаємодії визначається в основному в рамках національного права. Від належної організації цього механізму залежить досягнення цілей міжнародного і національного правового регулювання суспільних відносин, що відносяться до об'єкта обох систем права.

Основними імплементаційними елементами виступають процедури, інститути, фрагменти мови, нормативні правові акти, принципи, цінності, правові ідеї. Важлива роль в імплементації міжнародного права на внутрішньодержавному рівні належить такому елементу національного імплементаційного механізму, як правозастосовча практика. Саме правозастосовна практика покликана вирішувати завдання відносно адаптації міжнародного права до постійно мінливих умов навколишнього світу, узгодженим застосуванням як

самовизначених міжнародно-правових норм, так і норм національного права, що забезпечують реалізацію зобов'язань, які випливають з міжнародних договорів [1, с. 126].

Однією з проблем, пов'язаних з імплементацією норм міжнародного права в національне законодавство є вироблення дієвої системи заходів забезпечення реалізації цих норм.

Так, розглядаючи вплив правового змісту норм міжнародного права на процес їх реалізації на внутрішньодержавному рівні, слід зазначити, що за характером нормативних приписів і можливості їх застосування всередині держави в ньому міститься два види норм – самовизначенні і виконання яких залежить від допомоги національного права. Головним у змісті здійснених зобов'язань є те, що ухвалення відповідного національного законодавства має визнаватися однією з фундаментальних обов'язків держави [2, с. 217].

При цьому національне законодавство повинно становити основну частину від загального масиву заходів, що вживаються для гарантування належної імплементації норм міжнародного права, а застосування міжнародного права в великій мірі залежить від ефективного включення його правил в національне право. Тому головна мета, яка повинна бути при цьому досягнута – це повна узгодженість національного законодавства у всіх країнах з міжнародним правом, який за своєю суттю є певним зразком або стандартом.

Міжнародне і внутрішньодержавне право відображають один одного як нормативні явища. Це проявляється у взаємному наданні юридичного значення нормам, розрахованим на регулювання комплексних відносин, шляхом констатації національним правом наявності міжнародно-правового регулятора даних відносин і виражається у встановленні загального нормативного відсилання до міжнародного права, за допомогою якого закріплюється формальне визнання міжнародно-правових норм частиною права, чинного в країні [4, с. 47].

Тобто, проблема взаємодії міжнародного і внутрішньодержавного права є центральною в теорії міжнародного права, оскільки її дослідження дозволяє розкрити сутність обох правових систем, основи їх існування і розвитку. Їх взаємозв'язок в останні десятиліття настільки посилюється, що в окремих випадках розв'язання питання про те, яка з двох систем є визначальною при регулюванні будь-яких відносин, представляє значну складність. Більш того, особливо актуальним стає питання про те, як впливають норми однієї системи на формування та розвиток норм іншого.

Список використаних джерел

1. Білоричський Г. О. Особливості національної імплементації норм міжнародного права : світовий досвід і практика держави Ізраїль // Часопис Київського університету права : Укр. науково-теоретичний часопис. – 2005. – № 2. – 420 с.
2. Пережняк Б. А. Деякі питання імплементації міжнародного гуманітарного права на внутрішньодержавному рівні / Б. А. Пережняк // Международное право после 11 сентября : сб. науч. ст. 2004. – 290 с.
3. Солдатенко С. М. Загальновизнані міжнародно-правові норми та принципи як основа верховенства права // Проблеми гармонізації законодавства України з міжнародним правом : матеріали наук.-практ. конф. (Київ, жовт. 1998 р.). 1998. – 446 с.
4. Черкес М. Ю. Міжнародне право : підручник : рекомендовано МОН України / М. Ю. Черкес ; НУ «ОЮА». 6-те вид., виправл. і доповн. – Київ : Знання, 2011. – 397 с.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Жебровська К. А.

МЕНДУСЬ НАТАЛІЯ ВОЛОДИМИРІВНА

студентка 2-го курсу факультету міжнародно-правових відносин
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРОБЛЕМИ ВЗАЄМОДІЇ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА ТА НАЦІОНАЛЬНИХ ПРАВОВИХ СИСТЕМ

Проблема взаємодії міжнародного та національного права є однією з найбільш актуальних і складних проблем сучасної правової науки. Вирішення цієї проблеми можливе лише через дослідження реального співвідношення норм міжнародного права та національних правових систем. Серед вчених-юристів, які досліджували питання співвідношення міжнародного та національного права, слід відзначити таких, як Ф. Ф. Мартенс, Г. Трипель, Д. Анцілотті, В. Даневський, О. О. Ейхельман, Е. К. Сімсон, Бувайник Г. Є., Гавердовський О. С., Жуков Г. П. та ін.

Так, основною проблемою співвідношення міжнародного і національного права є саме визначення ступеня впливу цих двох видів права один на одного. Національне законодавство впливає на формування системи загальноосвітнього права. А міжнародне право, в свою чергу, закладає фундаментальні принципи у функціонування відносин між людьми на всіх рівнях.

Слід визначити відмінності та співвідношення між міжнародним та національним правом. Відмінності полягають у наступному:

- в залежності від суб'єктів: у міжнародному праві – держави, нації і міжнародні організації, у національному праві – фізичні та юридичні особи;

- у міжнародному праві самі суб'єкти створюють норми і закони, а у національному праві – національні органи влади;

- для суб'єктів міжнародного права характерний диспозитивний метод відносин, а для національного права – імперативний метод.

Щодо співвідношення міжнародного і національного права, то існує 2 теорії:

- моністична теорія, що означає зливання національного і міжнародного права в одну єдину правову систему;

- дуалістична теорія, при якій міжнародне і національне право існують як зовсім різні правові системи [1].

Окрему увагу треба приділити розгляду соціалістичної доктрини з питань співвідношення міжнародного і внутрішньодержавного права. Соціалістична доктрина – це дуалістичний підхід, тому що національне і міжнародне право розглядаються як дві різні системи права. Головною рисою цієї доктрини є те, що соціальна наука досліджує міжнародне і національне право в системі їх соціальних зв'язків.

Прихильником теорії примату внутрішньодержавного права над міжнародним правом був А. Фердросс. Основу міжнародного права він бачив у найвищій державній нормі – конституції, яка окреслює правову волю держави. Хоча потім, він зрозумів недоліки своєї першої теорії і відійшов від неї на користь моністичної теорії з приматом міжнародного права [2].

Для сучасної науки характерним є інший напрямок в моністичній теорії – концепція примату міжнародного права над внутрішньодержавним. Автором цієї концепції є видатний науковець Ганс Кельзен. Проаналізувавши співвідношення міжнародного та національного права, Г. Кельзен стверджував пріоритет міжнародного права над внутрішньодержавним. Він збудував єдину правову систему із «вищим правопорядком», тобто міжнародним правом і «підлеглими» національними правопорядками. В ній він встановлює джерело міжнародного права у вигляді основної норми, якою є основоположна норма “*pacta sunt servanda*”. Науковець зазначав, що міжнародне право переважає над національним правом, а разом вони утворюють єдину систему права, тому державне право повинно бути згодне з ієрархічно вищим правопорядком, та мусить йому підпорядковуватися. Стосунки між національним та міжнародним правом він прирівнював до стосунків, які виникають між конституцією та законами [3].

Отже, необхідно підкреслити, що проблема співвідношення міжнародного та національного права є однією

з найважливіших в теорії міжнародного права. Оскільки, в ході її практичного дослідження є можливість зіставити об'єкти регулювання кожної із систем, виявити особливості, просторову і суб'єктивно-об'єктивну сфери дії, методи регулювання, а також окреслити форми і способи здійснення норм в рамках окремих держав [4].

Так, можна зробити висновок, що проблема співвідношення міжнародного і внутрішньодержавного права багатогранна. Вона має велике практичне і теоретичне значення. Включення міжнародного права до складу національної правової системи вимагає нових підходів до поняття правової системи держави, а також додасть більшої стабільності та дозволить отримати більш глибокий вплив внутрішнього права на міжнародне, спонукаючи його до сприйняття позитивних новацій національного права. При цьому права людини мають стати фундаментом новітньої держави, її національною ідеєю, яка об'єднає усіх громадян.

Список використаних джерел

1. Буткевич В. Г. Соотношение внутригосударственного и международного права. – К.: Вища школа, 1981. – С. 311.
2. Тункин Г. И. Теория международного права. – М., 2000. – С. 197.
3. Анцелевич Г. О., Покрещук О. О. Міжнародне право. Підручник. К.: Алерта, 2003. – С. 410.
4. Ануфриева Л. П. Соотношение международного публичного и международного частного права: правовые категории. – М.: Спарк, 2002. – С. 322.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Жебровська К. А.

НИКОЛАЄНОК ДМИТРО ВІТАЛІЙОВИЧ

студент 1-го курсу магістратури
факультету міжнародно-правових відносин
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПОРУШЕННЯ ДЕРЖАВОЮ УКРАЇНА МІЖНАРОДНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ПІД ЧАС КАРАНТИНУ

У 2020 року людство зіштовхнулося з новим викликом, а саме з пандемією коронавірусної інфекції COVID-19. Безліч держав на європейському континенті, та й взагалі у всьому світі, стали жертвою цієї інфекції. Щоб забезпечити нормальне та здорове функціонування держави та захистити населення, –

держави Європи почали впроваджувати карантин. Багато держав навіть впровадили режим надзвичайної ситуації й 10 держав в Європі відступили від Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод [11].

11 березня 2020 року Кабінет міністрів України своєю Постановою № 211 впровадив режим карантину по всій території України з 12 березня та ряд обмежень, які випливали з цієї Постанови [7]. Після цього 2 квітня 2020 року КМУ видав нову Постанову № 255 з поправками до Постанови № 211, які ввели ще більше нових обмежень, яких повинен дотримуватись громадянин України. У переліку цієї постанови є пункти, які прямо порушують право на вільне пересування, а саме пп. 2; 3; 5; 9; 10; 11; 17 ч. 2 ст. 2 [8].

Треба зазначити, що у ч. 4 ст. 29 Закону України «Про захист населення від інфекційних хвороб» були внесені зміни 13.04.2020 р. А саме у цій частині зазначено, що встановлюються тимчасові обмеження щодо прав і свобод фізичних та юридичних осіб. Таким чином, держава намагається надати своїм законодавчим ініціативам та діям статус легальних [2].

Як можна побачити з заборон, що були зазначені вище, уряд обмежив права громадян. А саме право на пересування. Це право закріплено в Конституції України у статті 33 [4]. Також регулювання цього права закріплено в ст.ст. 2; 5, а також в п. 8 ст. 12 Закону України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні» [1]. Як відомо, в ст. 64 Конституції України закріплено, що конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України. Цими випадками є впровадження режиму надзвичайного стану або військового стану. Як відомо, цього стану не було впроваджено, тож держава Україна порушає право людини на пересування, які закріплені в зазначеному Законі. Відповідно до обмежень, які випливають зі ч. 4 ст. 29 ЗУ «Про захист населення від інфекційних хвороб» наочно можливо побачити колізію закону та Конституції України. Можливо Конституційний Суд України міг би дати правову оцінку цим нормам своїм рішенням. Так як, вищезгаданий закон порушує норми Конституції та не відповідає їй.

Також у відповідності до міжнародних зобов'язань на які держава Україна дала згоду й зобов'язалася перед міжнародним співтовариством не порушувати їх, можна побачити також цю проблему. Право на пересування закріплено в міжнародних документах, а саме в ст. 2 Протоколу № 4 до Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод [4], який Україна підписала 19.12.1996 року та ратифікувала 11.09.1997. Держава Україна могла б відступити від цієї статті

тільки у випадку передбачених у Конвенції. А саме, відповідно до ст. 15 Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод [10] повідомити Генерального Секретаря Ради Європи про всі вжиті Україною заходи і про причини їхнього вживання. А також проінформувати Генерального Секретаря про те, коли такі заходи будуть припинені і з якого часу положення Конвенції та протоколів до неї знову будуть виконуватися.

Другий міжнародний документ – це Міжнародний пакт про громадянські та політичні права, який був ратифікований Президією Верховної Ради Української РСР 19.10.1973 року. Право на вільне пересування закріплено в п. 1 ст. 12 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права. У пункті 3 цієї статті закріплено, що держава може відступити від цієї норми у випадках, які там передбачені, а також які є необхідними для охорони державної безпеки, громадського порядку, здоров'я чи моральності населення або прав та свобод інших і є сумісними з іншими правами, визначеними в цьому Пакті. Також відповідно до ст. 4 цього Пакту держава може відступити від зобов'язань, але також, держава має повідомити інші держави, що беруть участь у Пакті, за посередництвом Генерального Секретаря Організації Об'єднаних Націй про положення від яких держава відступила і про причини. Також, має бути зроблено повідомлення через Генерального Секретаря дату, коли держава припиняє такий відступ [5].

Також треба звернути увагу, що в Законі України «Про правовий режим надзвичайного стану», а саме у ст. 27 закріплено, що Україна відповідно до Міжнародного пакту про громадянські та політичні права при введенні надзвичайного стану негайно після його введення повідомляє через Генерального секретаря ООН державам, які беруть участь у цьому пакті, про обмеження прав і свобод людини і громадянина, що є відступ від зобов'язань за Міжнародним пактом, та про межу цього відступу і причини прийняття такого рішення.

У повідомленні зазначається також строк, на який вводяться відступ від зобов'язань, передбачених Міжнародним пактом про громадянські та політичні права.

У такому ж порядку Україна повідомляє про зміни межі відступу від зобов'язань за Міжнародним пактом про громадянські та політичні права або строку дії обмежень прав і свобод [3].

Як можна побачити з практики дій Кабінету Міністрів України, Верховної Ради України, а також, Президента України, нічого з вищезазначеного не було впроваджено. Порушення прав людини є дуже небезпечною діяльністю органів державної влади. На даний момент вже подано 11 позовів до національних судів щодо оскарження Постанов Кабінету Міністрів

України, які регулюють карантин [6]. Дата суду одного з цих позовів назначена на 11 травня 2020 року. Якщо ці позови будуть відхилені в усіх інстанціях національних суддів України, громадяни будуть мати право оскаржити Постанови в Європейському судді з прав людини. Багато позовів будуть мати позитивні рішення ЄСПЛ та держава Україна повинна буде компенсувати моральну та матеріальну шкоду, що дуже сильно вдарить по авторитету України щодо захисту прав людини на міжнародній арені, а також зазнає економічного спаду не тільки через кризу, яку спричинив COVID-19, а й через грошову компенсацію громадянам України, яку держава буде повинна виплатити.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні» [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 15. – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1382-15>.
2. Закон України «Про захист населення від інфекційних хвороб» [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 29. – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1645-14#n304>.
3. Закон України «Про правовий режим надзвичайного стану» [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 23. – Ст. 176. – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1550-14>.
4. Конституція України [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1996. – № 30. – С. 141. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#n4174>.
5. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права 1966 року [Електронний ресурс]. Прийнята: 19.10.1973. – Режим доступу до ресурсу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043.
6. Окружний адміністративний суд м. Києва заявляє, що Українці просять суд скасувати карантинні заходи: 11 позовів за 4 дні [Електронний ресурс] / Українська правда. – 2020 р. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.pravda.com.ua/news/2020/04/9/7247215/>.
7. Постанова Кабінету Міністрів України «Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2» [Електронний ресурс] / № 211 від 11 березня 2020 р. – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/211-2020-p>.
8. Постанова Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 11 березня 2020 р. № 211» [Електронний ресурс] / № 255 від 02 квітня 2020 р. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-vnesennya-zmin-do-postanovi-kabinetu-ministriv-ukrm020420ayini-vid-11-berезnya-2020-r-211>.
9. Протокол № 4 до Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод 1963 року [Електронний ресурс]. Прийнята:

- 11.09.1997. – Режим доступу до ресурсу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_059/ed19900101.
10. Європейська конвенція про захист прав людини та основоположних свобод 1950 року [Електронний ресурс]. Прийнята: 11.09.1997. – Режим доступу до ресурсу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004/ed19900101.
11. Notifications under Article 15 of the Convention [Електронний ресурс] / Council of Europe. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/webContent/62111354>.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Хендель Н. В.

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ МОРСЬКОГО, МИТНОГО Й ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРАВА

БОРДІАН ВІКТОРІЯ ВОЛОДИМИРІВНА

студентка 3-го курсу судово-адміністративного факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ МИТНОГО БРОКЕРА

В умовах євроінтеграції України усе більш актуальною в митній сфері стає діяльність, пов'язана з професійним посередництвом, яку здійснює митний брокер, що виступає сполучною ланкою між суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності та митними органами. Упровадження посередницької діяльності митних брокерів, контроль за якою здійснюють митні органи України, охоплює широке коло невирішених питань, які належать до компетенції державної влади. Ефективність здійснення такої діяльності залежить перш за все від належного нормативно-правового забезпечення діяльності підприємств – митних брокерів, проте можна констатувати, що врегулювання правового статусу митних брокерів на сьогодні має ряд пробілів.

Питання посередницьких послуг у митній сфері досліджували вітчизняні й закордонні науковці, серед яких: Є. В. Додін, С. В. Ківалов, А. В. Мазур, І. В. Міщенко, Д. В. Приймаченко, В. В. Прокопенко, І. І. Світлак, І. О. Федотова та інші.

Посередницька діяльність в митній справі виникла не так давно, лише у XIX ст. через суттєве ускладнення митних процедур і митних правовідносин, які були спричинені інтенсифікацією і ускладненням торговельних відносин між країнами. Митні процедури ставали занадто складними для того, щоб звичайна людина добре розбиралася в тонкощах митного оформлення та контролю. Слід сказати, що процеси інтенсифікації і ускладнення митних і торговельних відносин не зупинилися, а й досі набирають обертів, тож і сьогодні ми говоримо про митні правовідносини як одні з найбільш складних правовідносин взагалі. Тож створення митних посередників (брокерів) стало вдалим вирішенням цієї проблеми, адже людина, яка професійно займається цією справою, значно спрощує і ушвидчує проходження митниці різними категоріями товарів,

додатково при цьому значно знижується ризик помилки в митних процедурах, які можуть спричинити значні збитки.

Сьогодні митний брокер є важливим та незамінним учасником митних правовідносин як в Україні, так і за кордоном. В Україні діяльність митного брокера врегульована досить фрагментарно: їй присвячено ст.ст. 416–419 Митного кодексу (далі – МК) України і Наказі Міністерства фінансів України «Про діяльність митних брокерів» від 04.08.2015 № 693, в якому встановлено Порядок подання та розгляду заяв і надання дозволу на провадження митної брокерської діяльності та контролю за нею, форму заяви про надання/переоформлення дозволу на провадження митної брокерської діяльності, форму заяви про анулювання/зупинення дії дозволу на провадження митної брокерської діяльності, форму Витягу з реєстру митних брокерів. Жоден з вказаних нормативно-правових актів не закріплює права та обов'язки, відповідальність митного брокера, тобто наразі немає жодних правил проведення цієї діяльності. Вважаємо таку ситуацію неприпустимою, необхідним є прийняття наказу Державної митної служби України «Про правовий статус митних брокерів», який би встановлював права, обов'язки, відповідальність митного брокера, регулював відносини митного брокера із замовником та органами державної влади.

Ч. 1 ст. 404 МК України встановлює, що митна брокерська діяльність належить до видів діяльності, контроль за провадженням яких здійснюється митними органами. Такий контроль, в першу чергу, проявляється в тому, що на провадження митно-брокерської діяльності центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну митну політику, надається дозвіл (ст. 405 МК України).

З цього положення постає така проблема: нині центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну митну політику є Державна митна служба України, разом з тим в Наказі Міністерства фінансів України «Про діяльність митних брокерів» від 04.08.2015 № 693, яким встановлено Порядок подання та розгляду заяв на провадження митної брокерської діяльності, вказано, що така діяльність здійснюється Державною фіскальною службою України, яку реорганізовано, та Адміністрацією Державної прикордонної служби України. Отже, потрібно внести відповідні зміни до Наказу Міністерства фінансів України від 04.08.2015 № 693.

Другою організаційною проблемою є згадка в Наказі Міністерства фінансів України від 04.08.2015 № 693 Адміністрації Державної прикордонної служби України, мета участі якої в діяльності митних брокерів є незрозумілою. Зазначений Наказ навіть не погоджений з Адміністрацією Державної прикордонної служби України. І. В. Міщенко вказує, що жодних

формальних підстав для виконання Адміністрацією Держприкордонслужби зазначеного наказу немає, оскільки фактично заява на отримання дозволу на діяльність митного брокера подається не обом органам, уповноваженим надавати дозвіл, а лише до центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну митну політику, який відповідає за перевірку повноти та достовірності поданих відомостей, що фактично означає одноосібне прийняття рішення про надання або відмову у наданні дозволу. Попри неучасть прикордонного відомства у прийнятті та перевірці заяви, в Наказі стверджується, що прийняття рішення про надання дозволу здійснюється спільною групою, створеною відповідно до наказу ДФС та Адміністрації Держприкордонслужби. Очевидно, що жодного впливу на прийняття такого рішення Адміністрація Держприкордонслужби України не має [2, с. 31-32]. А отже, вважаємо, що Адміністрації Державної прикордонної служби України слід виключити з кола суб'єктів, відповідальних за видачу дозволу на митну брокерську діяльність і контроль брокерської діяльності.

Згідно Наказу Міністерства фінансів України від 04.08.2015 № 693 єдиною підставою для відмови в наданні дозволу є неповні та/або недостовірні відомості, що містяться у заяві. Це ж є підставою анулювання відповідного дозволу. На Урядовому порталі фахівці вказують, і ми з цим повністю погоджуємося, що така підстава для відмови в наданні дозволу на митну брокерську діяльність і те, що вона єдина, робить всю процедуру надання дозволів на здійснення митної брокерської діяльності суто формальною та призводить до нераціонального використання часу підприємств та державних органів [1]. З цього питання І. В. Міщенко задається питанням: «для чого взагалі запроваджено дозвільний порядок здійснення митної брокерської діяльності? Якщо лише для статистики та обліку з метою забезпечення подальшого контролю, то слід називати речі своїми іменами, наприклад, реєстрацією, акредитацією тощо та в жодному разі не наданням дозволів. Якщо ж це потрібно для регулювання ринку митно-брокерських послуг, не зрозуміло за якими критеріями повинен відбуватися відбір серед кандидатів на отримання дозволу» [2, с. 32]. Таким чином, вважаємо, що митну брокерську діяльність слід виключити з переліку видів діяльності, для провадження яких необхідно отримувати відповідний дозвіл, а відповідну процедуру замінити на процедуру реєстрації суб'єктів митної брокерської діяльності, що буде в більшій мірі відповідати сутності заходів, які провадяться для того, щоб розпочати діяльність митного брокера.

Таким чином, першочерговими заходами із вдосконалення правового статусу митного брокера в Україні вважаємо: 1) внесення змін до Наказу Міністерства фінансів України від

04.08.2015 № 693 щодо зміни центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну митну політику, з ДФС України на ДМС України; 2) виключення Адміністрації Державної прикордонної служби України з кола суб'єктів, відповідальних за видачу дозволу на митну брокерську діяльність і контроль брокерської діяльності; 3) виключення митної брокерської діяльності з переліку видів діяльності, для провадження яких необхідно було отримувати відповідний дозвіл, та заміна процедури надання дозволу на провадження митної брокерської діяльності на процедуру реєстрації суб'єктів, що здійснюють митну брокерську діяльність.

Список використаних джерел

1. Мінфін скасовує дозволи на впровадження митної брокерської діяльності // <https://www.kmu.gov.ua/news/250373572>.
2. Міщенко І. В. Проблемні аспекти організації та провадження діяльності митного брокера в контексті дерегуляції господарської діяльності України / І. В. Міщенко // Митна справа. – 2015. – № 5. – С. 29–35.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Коваль Н. О.

ГАДЖІЄВА РЕНА НАЗАРІВНА

студентка 1-го курсу судово-адміністративного факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРОБЛЕМИ КОДИФІКАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОГО МОРСЬКОГО ПРАВА

Морське право, як і будь-яка інша галузь, перебуває в динаміці в залежності від інтересів і потреб на певному етапі розвитку суспільства. Морські відносини на протязі всього часу забезпечувалися різними правовими засобами, однак у порівнянні з ними, Кодифікація є найбільш ефективним способом правового регулювання.

Під кодифікацією необхідно розуміти своєрідну форму переробки нормативно-правових актів, які вже діють у тій чи іншій державі. Як правило, це ефективний спосіб упорядкування законодавства. У процесі кодифікації дії спрямовуються на усунення існуючих суперечностей положень різних норм, закріплених на законодавчому рівні, а також на заміну застарілих приписів новими [1].

Не дивлячись на цілі, якими володіє кодифікація, на практиці існує дуже багато випадків невдач у даній сфері. Національне морське право України з безліччю прогалин у законодавстві і спірними положеннями одне з тих випадків.

Перші спроби кодифікації національного морського права були зроблені ще в радянські часи. Результатом таких спроб став Кодекс торговельного мореплавства 1929 року СРСР, який регулював морські правовідносини на тому етапі розвитку суспільства [2, с. 224–233].

Таким чином, кодифікація морського національного права сприяла упорядкуванню норм, які регулювали дану сферу. Однак, незважаючи на наявність головного акта – Кодексу торговельного мореплавства, а також цілого ряду інших нормативно-правових актів, простежується колізійність чинного правового поля і нечіткість правового регулювання. Це призводить до ряду проблем, що відображається на щорічному зменшенні кількості суден, які плавають під державним прапором України. Відразу ж зазначимо, що це завдає шкоди не тільки сфері судноплавства, як окремо взятій сфері, але і на всю економіку країни. З кожним роком рівень інвестицій стрімко падає, умови, які надаються чинним законодавством, є не зовсім привабливими для інвесторів.

На сьогоднішній день простежується тенденція мореплавства суден українських компаній під прапором іноземних держав. Пов'язано це, перш за все, з невігідністю плавання під прапором України, що також обумовлено прогалинами чинного законодавства. Кодекс торговельного мореплавства далекий від досконалості, процедура отримання дозволу на плавання під державним прапором пронизана безліччю проблем. Все це штовхає судновласників на вибір зміни прапора та поширення юрисдикції іншої країни, умови якої набагато вигідніше, ніж ті, які надаються Україною.

Спроби розвинути судноплавство в Україні були прийняті ще в 2015 році законопроектом «Про внесення змін до Кодексу торговельного мореплавства». Такого роду зміни відіграють велику роль, оскільки на даному етапі розвитку суспільства, діюче нормативно-правове поле необхідно підігнати під європейські стандарти, що безумовно, сприятиме розвитку даної сфери.

Другою причиною слід назвати відсутність на законодавчому рівні чіткої регламентації режиму деяких категорій морських просторів. Такі категорії, які знайшли своє відображення в Конвенції ООН, як режим територіального моря і внутрішніх морських вод, на національному рівні чинного законодавства не визначено. Хоча і спроби вдосконалити законодавство були зроблені, а саме за допомогою законопроекту «Про внутрішні води, територіальне море та прилеглу зону України» від

30.12.2002 року. На жаль, мета даного проекту досі залишається не реалізованою [3].

Слід також звернути увагу на водний транспорт. Тут також відсутнє чітке правове регулювання. З метою розвитку даної сфери був прийнятий законопроект «Про внутрішній водний транспорт» від 06.09.2019 року, який також не набув чинності.

Виходячи з численних проблем України в морській сфері, перед законодавчим органом виникає необхідність вдосконалення національного морського права. Норми українського морського права містять спірні правові положення, які потребують спеціальних досліджень.

Таким чином, законодавча база, яка регулювала б морську галузь, досі залишається незавершеною. Українське правове суспільство вживало заходи для поліпшення законодавчої бази, але на практиці вони досі залишаються нереалізованими. Очевидно, необхідно внести зміни в законодавство для того, щоб поліпшити морську систему України.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про державний кордон» від 04.11.1991 № 1777-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/1777-12> – Назва з екрана.
2. Александрова К. І. Коментар до КТМ СРСР. – М., 1973. – 397 с.
3. Висновок на проект Закону України «Про внутрішні води, територіальне море та прилеглу зону України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=2605&skl=5 – Назва з екрана.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Карпенко Г. Л.

ГАЛУШКА МИХАЙЛО ЕДУАРДОВИЧ, АГАТЮК ОЛЕГ ОЛЕКСАНДРОВИЧ

студенти 1-го курсу магістратури судово-адміністративного факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»

ШЛЯХИ ОНОВЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВИХ ЗАСАД ПРОТИДІЇ ПРОЯВАМ ПІРАТСТВА

Піратство як злочин міжнародного характеру належить до однієї з найдавніших загроз життєвим інтересам багатьох держав. У ХХ ст. питання боротьби з піратством мали певну актуальність переважно у рамках формування правового поля на рівні міжнародних стандартів про поняття піратства.

Зокрема піратство і методи боротьби з ним були визначені в Конвенції ООН з морського права, яка набула чинності 16 листопада 1994 року [1] та низці інших міжнародно-правових актів. У цей період кількість морських розбійних нападів щорічно обчислювалася буквально кількома десятками фактів. Дві перші декади XXI ст. ознаменовані вже багатьма сотнями піратських акцій, у результаті яких захоплюються заручники та гинуть моряки і пасажери морських суден, знищується і викрадається майно, посилюється тривога світової спільноти щодо масштабів і характеру кримінальної поведінки піратів. Все це дозволяє зробити висновок про те, що сучасні піратство представляє собою результат діяльності злочинних організацій у вигляді транснаціональних корпорацій, які займаються торгівлею наркотиками, зброєю, контрабандою, азартними іграми. Сьогодні вони перейшли і до розбою на морі.

Останніми роками особливо почастилися випадки нападу піратів на вантажні і торговельні судна. Головною причиною тому є глобальне уповільнення темпів економічного зростання. Товари, а також гроші на судах знову перетворилися на відносно легку здобич і стали приваблювати більшу кількість злочинців. Сучасні пірати опинилися у вигідному положенні, оскільки на відміну від минулих періодів, торговельні та пасажирські судна нині практично беззахисні. Екіпажі останніх років не мають зброї. Зменшилися і самі екіпажі: якщо в 1950-і рр. середньостатистичним танкером, який перевозив ті чи інші вантажі, управляла команда в 40–50 осіб, то наприкінці 90-х рр. їх кількість скоротилася більш ніж удвічі. Паралельно з цим зменшувалися сили, покликані протидіяти піратству. У світі донедавна практично не існувало сил, що спеціалізувалися б на вирішенні такого завдання. При цьому більшість схильна апелювати до зусиль силових структур, проте ті ж військові флоти мають іншу задачу: вони відповідають за оборону держави і можуть бути залучені до дій проти піратів лише у виняткових випадках, а підготовлені команди спеціального призначення орієнтовані на фізичну ліквідацію піратів, що, на думку ряду політичних і громадських діячів, є не гуманним.

Окрім того, як справедливо зауважують Т. Р. Короткий та А. П. Ладиненко, існуючі регіональні та національні стратегії боротьби з піратами повинні, по-перше, відповідати міжнародним правом, і, по-друге, складати єдину систему в рамках міжнародного співробітництва, правову основу якого складає досить повільне в своїй дії міжнародне право [3, с. 95].

Водночас не можна не відзначити, що по мірі того як морське піратство все більше загрожує торговельному і пасажирському судноплавству, активізуються і пошуки методів ефективної боротьби з ним. Так, наприклад, до боротьби

з піратством підключилось НАТО. Північноатлантичний альянс ще з 2009 по 2014 р. вперше проводив військово-морську операцію з протидії піратству «Океанський щит» [4, с. 37].

Особливо велику проблему являло собою піратство в Сомалійській республіці – кожен третій акт піратства приходив саме на цю республіку. Ще наприкінці першої декади ХХІ століття було прийнято Резолюцію Ради Безпеки ООН 1816 (2008) [2], в якій вперше зняті обмеження сфери дії морського піратства. Державам, які співпрацюють з перехідним федеральним урядом Сомалі у боротьбі з морським піратством і збройним розбоєм на морі, дозволено входити до територіального моря Сомалі з метою припинення актів піратства та збройного розбою на морі так, як це дозволяється робити у відкритому морі щодо піратства згідно з відповідними нормам міжнародного права, і використовувати всі необхідні засоби для припинення актів піратства та збройного розбою [2]. Резолюція РБ ООН – це обов'язковий документ для виконання.

На сьогодні існують ідеї створення – спочатку в масштабі акваторій Світового океану, прилеглих до Сомалі, – міжнародної групи швидкого реагування, що має систему моніторингу ситуації і складеної на базі ротації і справедливого розподілу витрат, систему бойового чергування і використання військово-морських сил з метою протидії піратству.

На зважаючи на певні кроки у напрямі протидії піратству, у світовому співтоваристві відсутня єдність щодо оптимальної моделі протидії морському тероризму [5, с. 96]. Зокрема, не всі підтримують ідею створення міжнародного трибуналу, багато «нестиковок» залишається в інших питаннях [5, с. 97]. Одним із складних моментів, який чинні міжнародні договори і резолюції Ради Безпеки ООН не вирішили до кінця, є питання про юрисдикцію, застосовної щодо актів піратства та озброєних пограбувань, а також питання проведення розслідувань і переслідування в судовому порядку осіб, відповідальних за такі діяння.

Частково вирішено питання з тим, що робити з захопленими піратами. Угоди, укладені США і Європейським союзом з Кенією про передачу їй піратів для кримінального переслідування, не знімають всіх глобальних проблем. Переважна більшість зусиль у цьому напрямі – паліативні та тимчасові заходи, не здатні вирішити проблему у цілому. У зв'язку з цим слід визнати необхідність комплексної міжнародної правової відповіді на піратські акти. Очевидно, що державам слід вжити додаткових заходів на міжнародному рівні, спрямовані на ефективне затримання, кримінальне переслідування і віддання під суд будь-яких осіб, винних у морському піратстві, особливо тих, хто організовує і фінансує такі дії.

Однією з ефективних заходів протидії морському піратству, що значно знижує ризик нападу на судно може стати, надання власникам судноплавних компаній охоронних послуг приватними збройними організаціями.

Таким чином, на сьогодні проблема піратства залишається однією з найважливіших. Це значно впливає на торгове судноплавство та стан регіональної безпеки. Успішна протидія піратству в сучасних умов можлива лише через координацію зусиль міжнародного співтовариства. На сьогодні міжнародне право не в змозі вирішити цю проблему, тому існує необхідність в його удосконаленні.

Список використаних джерел

1. Конвенція ООН з морського права з 16 листопада 1994 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_057.
2. Резолюція 1816 (2008), прийнята Советом Безопасности на его 5902-м заседании 2 июня 2008 года. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_h12.
3. Короткий Т. Р., Ладыненко А. П. Международно-правовые аспекты борьбы с пиратством в районе Сомали. *Международное право*. 2009. № 1. С. 95–102.
4. Цирфа Ю. «Океанський щит»: українська участь у протидії піратству. *Віче*. 2013. № 17. С. 37.
5. Шумов В. В. Модели противодействия терроризму: обзор. *Пространство и время*. 2012. № 3. С. 94–104.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Аверочкіна Т. В.

ДЕМІДОВ СТАНІСЛАВ ОЛЕКСАНДРОВИЧ

студент 2-го курсу магістратури судово-адміністративного факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ПРАВОВОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ ПОВНОВАЖЕНЬ МИТНИХ ОРГАНІВ ЩОДО КОНТРОЛЮ ЗА СПЛАТОЮ МИТНИХ ПЛАТЕЖІВ

Нарахування та сплата митних платежів, до яких належить мито, акцизний податок із увезених на митну територію України підакцизних товарів та податок на додану вартість із увезених на митну територію України товарів, є найбільшою проблемою при переміщенні таких товарів через митний кордон України. Причому не саме нарахування чи сплата викликає складнощі, а небажання декларанта витратити

кошти, а разом з тим доволі часті спроби мінімізації таких витрат. Аналізуючи існуючі в Митному кодексі (далі – МК) України склади порушень митних правил, можна з упевненістю зазначити, що переважна більшість з них пов'язана з тими чи іншими формами ухиляння від митного оподаткування чи його мінімізації. Відтак нагальною є проблема протидії таким неправомірним діям, від яких державний бюджет недоотримує суттєвих сум. За офіційними даними частка митних платежів у структурі доходної частини Державного бюджету України за 2019 рік складає більше 36 відсотків [1]. Від обсягів та своєчасності зазначених надходжень великою мірою залежить фінансування життєво важливих сфер соціального буття (медицина, оборона, соціальні виплати тощо). Тому не дивно, що одним з основних завдань митних органів відповідно до ст. 544 МК України є контроль правильності обчислення, своєчасності та повноти їх сплати, застосування заходів щодо їх примусового стягнення у межах повноважень, визначених законодавством України [2].

Реалізація зазначеного завдання, а точніше її правова регламентація, наразі не представлена зрозумілою системою правових норм, а розосереджена по різних нормативно-правових актах з питань митної справи. Так, ст. 345 МК України передбачено, що у ході реалізації такої форми митного контролю, як документальна перевірка, серед іншого перевіряється своєчасність, достовірність, повнота нарахування та сплати митних та інших платежів, контроль за справлянням яких покладено на митні органи. Крім того, в рамках формато-логічного контролю щодо документів та відомостей, які подаються митним органам під час переміщення товарів через митний кордон України, має місце контроль нарахування митних платежів. Він наразі здійснюється із застосування інформаційних технологій. Статтею 19-1 Податкового кодексу (далі – ПК) України визначено функції контролюючих органів, до яких належать і митні, виходячи зі ст. 41.3 ПК України. Серед основних функцій контролюючих органів за ПК України слід виокремити контроль своєчасності, достовірності, повноти нарахування та сплати податків, зборів, платежів [3].

Отже обидва кодекси встановлюють повноваження контролюючих (а значить і митних) органів стосовно контролю, поперше, за нарахуванням, по-друге, за сплатою митних платежів. Ці дві складові контрольної діяльності митних органів відділені одна від одної у часі, адже нараховуються платежі до переміщення товарів через кордон України, зокрема під час здійснення декларування товарів, а сплачуються здебільшого до або на день подання митному органу декларації для митного оформлення.

Порядок здійснення такого контролю врегульований обома кодексами із взаємними посиланнями на статті один одного, що суттєво ускладнює правозастосування у цій галузі та праворозуміння взагалі. Разом із цим така ситуація пояснюється різними джерелами регулювання самого оподаткування кожного з видів митних платежів. Так, правила оподаткування товарів, що переміщуються через митний кордон України, митом встановлюються МК України, а також міжнародними актами. Щодо оподаткування особливими видами мита, то воно регулюється спеціальними законами України «Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту», «Про захист національного товаровиробника від субсидованого імпорту», «Про застосування спеціальних заходів щодо імпорту в Україну», а так само окремим законодавчим актом щодо встановлення додаткового імпортного збору. Інша справа – з відмінними від мита митними платежами (ПДВ, акцизний податок), адже порядок оподаткування ними встановлюються ПК України, враховуючи специфіку, визначену МК України [2].

Вбачається, що подібне замкнене митно-податкове коло, яке сформувалося у правовому полі щодо оподаткування товарів митними платежами, а разом із тим і контролю за ним, багато в чому «завдячує» тривалим пошукам оптимальної моделі митної системи України, яка то являла собою окреме відомство, то поглиналася податковою службою чи входила до структури колишнього Міністерства доходів і зборів. Спільні повноваження митних і податкових (контролюючих) органів, які містяться у ПК України, а також конкретизуються чи мають винятки, встановлені МК України, на наш погляд, є не надто вдалим рішенням, оскільки все ж стосується двох різних інституцій. Окрім того, що здійснювати контрольні заходи відповідно до положень двох кодексів є доволі незручним для інспектора митниці, таке ускладнене і часом не зрозуміле регулювання, якщо не унеможливить, то принаймні, скоротить шанси декларанта при захисті своїх прав, якщо виникне така потреба. Тому вважаємо за потрібне чітко передбачити межі повноважень митних органів щодо контролю за сплатою митних платежів у МК України з мінімальним (винятковим) зверненням до ПК України.

Список використаних джерел

1. Доходи державного бюджету України за статтями доходів в 2019 р. – <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/income/2019/>.
2. Митний кодекс України від 13 березня 2012 р. № 4495-VI / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 2012. № 44-45, № 46-47, № 48. Ст. 552.

3. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 13-14, № 15-16, № 17. Ст. 112.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Міщенко І. В.

ДУМА ТЕТЯНА ПЕТРІВНА

студентка 3-го курсу судово-адміністративного факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»

УКРАЇНСЬКА ЗАЛІЗНИЦЯ: ЮРИДИЧНА ОСОБА ПУБЛІЧНОГО ЧИ ПРИВАТНОГО ПРАВА?

Нині у практичному зрізі залишається актуальним питання про те, як ідентифікувати ту чи іншу юридичну особу через відсутність у законодавстві чітко визначених критеріїв поділу юридичних осіб публічного і приватного права. Окремі аспекти даної проблематики неодноразово ставали предметом цивілістичних досліджень, серед яких слід вказати праці таких учених, як Р. А. Майданик, В. І. Борисова, Л. В. Винар, І. М. Кучеренко, С. О. Іванов та інші. Водночас науковцями не розроблено єдиновизнаного підходу щодо визначення ознак та видів юридичних осіб приватного і публічного права, а тому необхідно дослідити критерії такого поділу.

Першим критерієм, який застосовується для розмежування, є порядок створення юридичної особи. Він є доволі суттєвим та важливим й міститься в цивільному законодавстві України.

Згідно зі ст. 81 ЦК України [1], юридична особа приватного права створюється на підставі установчих документів, а юридична особа публічного права – розпорядчим актом Президента України, органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування. Однак самого факту створення юридичної особи розпорядчим актом відповідного органу не є достатнім для кваліфікації такої юридичної особи, як особи публічного права. Це пояснюється тим, що суб'єкти владних повноважень можуть створювати як юридичні особи публічного права, так і юридичні особи приватного права. Для цього слід піти від зворотного і з'ясувати, чи може юридичну особу публічного права створити приватний суб'єкт. Якщо може, значить перед нами юридична особа приватного права, якщо ні – юридична особа публічного права, без огляду на те, що обидві

перебувають в державній власності й створюються в однаковому порядку – розпорядчим актом носія влади.

Відразу виникає питання: чи може створити «Укрзалізницю» приватний суб'єкт? Відповідно до Закону України «Про особливості утворення акціонерного товариства залізничного транспорту загального користування» [2], «Укрзалізниця» є акціонерним товариством залізничного транспорту загального користування, 100 % акцій якого закріплюються в державній власності, а керівництво діяльності такого товариства здійснюють збори акціонерів в особі Кабінету Міністрів України. Звідси випливає, що «Укрзалізницю» створити приватна особа не може, а отже, перед нами юридична особа публічного права.

Наступна підстава для поділу – форма власності юридичної особи. Коли йдеться про форму власності, мається на увазі критерій, що визначає її суб'єкта, тобто того, кому належать об'єкти власності. Як правило, юридична особа приватного права перебуває у недержавній власності, а юридична особа публічного права – у державній власності.

За даною підставою Українська залізниця є юридичною особою публічного права, оскільки всі акції даного товариства належать державі та не можуть бути відчужені.

Третій критерій – наявність інтересу, на задоволення якого виключно або переважно спрямована діяльність юридичної особи. Визнання пріоритетності інтересу в цьому контексті є справедливим, оскільки дана категорія лежить в основі поділу самого права на приватне і публічне.

Зрозуміло, йдеться не просто про врахування категорії інтересу як такої, а про наявність приватного або публічного інтересу. Зокрема, для юридичних осіб приватного права характерним є те, що їх діяльність спрямована на задоволення приватного інтересу, а для юридичних осіб публічного права – публічного інтересу.

У найбільш загальному вигляді публічний інтерес являє собою рівну міру блага для всіх, тобто поширюється на невизначене коло осіб. Натомість задоволення приватного інтересу відбувається у формі, що не стосується інших осіб.

Як відомо, діяльність «Укрзалізниці» спрямована на задоволення потреб населення, а значить, на задоволення публічного інтересу. Звідси випливає, що Українська залізниця є юридичною особою публічного права.

Інша підстава – наявність в юридичної особи публічного права спеціальних конституційних прав, а не загальних.

Європейський суд з прав людини (далі – ЄСПЛ) визначив, що проти України може вступати в спір, подавати скаргу не лише фізична особа, а і юридична особа приватного права, яка зареєстрована на території нашої держави. Проте ЄСПЛ бере до

розгляду подання не всіх юридичних осіб, а тільки тих, які кваліфікуються, як такі, що є носіями загальних конституційних прав, тобто виступають як неурядові організації.

У свою чергу, юридична особа публічного права є спеціальним суб'єктом права – урядовою організацією – й не може подавати скаргу для розгляду до ЄСПЛ. Суд визначає урядовими організаціями тих суб'єктів, які здійснюють свою діяльність в певній сфері на основі дозволу держави, та забороняє в загальному порядку будь-яким учасникам того чи іншого ринку відчувувати відповідне право держави.

Таким чином, «Укрзалізниця» має спеціальні конституційні права, тобто є урядовою організацією, а тому не може вступати в спір проти України. Даний критерій знову ж таки відносить Українську залізницю до юридичних осіб публічного права.

Ще один критерій поділу юридичної особи – наявність або відсутність мети отримання прибутку внаслідок діяльності юридичної особи.

Зокрема, однією з організаційно-правових форм юридичних осіб є товариства, які відповідно до чинного цивільного законодавства України поділяються на підприємницькі та непідприємницькі. Ключовою ознакою підприємницького товариства є мета отримання прибутку для його наступного розподілу між учасниками. Натомість непідприємницькі товариства такої мети не мають. Відповідно, юридичні особи приватного права є швидше підприємницькими товариствами, а юридичні особи публічного права – непідприємницькими товариствами.

Згідно зі Статутом АТ «Українська залізниця» [3], метою «Укрзалізниці», окрім задоволення потреб населення та надання послуг, є отримання прибутку від провадження підприємницької діяльності, який знаходиться в повному розпорядженні товариства і використовується відповідно до рішень його загальних зборів. Виходячи з цього, «Укрзалізниця» є підприємницьким товариством, а значить, вищезгаданий критерій для розмежування дозволяє віднести її до юридичної особи приватного права.

Слід також вказати, що власником майна Української залізниці є саме товариство як юридична особа і відповідно до ч. 1 ст. 325 ЦК України [1] така власність належить до приватної власності. Іншими словами, якщо титул власності (акції) належать державі Україна, то державне майно є закріпленим за власністю акціонерного товариства «Укрзалізниця». Зрештою, це наводить на думку, що Українська залізниця є юридичною особою приватного права.

У 2018 році почали діяти зміни у законодавстві, яке регулює діяльність акціонерних товариств. Статтю 2 Закону України «Про акціонерні товариства» було доповнено новим

пунктом 15-2, відповідно до якого публічне акціонерне товариство – акціонерне товариство, щодо акцій якого здійснено публічну пропозицію та/або акції якого допущені до торгів на фондовій біржі в частині включення до біржового реєстру [4].

«Укрзалізниця» з часу свого існування в організаційно-правовій формі акціонерного товариства не здійснювала публічної пропозиції акцій, і її акції не перебували та не знаходяться в лістингу. На підставі цього, Урядом було прийнято рішення про зміну правового статусу акціонерного товариства «Укрзалізниця» з публічного на приватне. Насамперед, така зміна викликала необхідність привести Статут компанії у відповідність із законодавством.

Слід зазначити, що приватний тип акціонерного товариства жодним чином не змінює форму державної власності «Укрзалізниці», оскільки немає правових підстав для її приватизації. Як і раніше, 100 % акцій належать державі та заборонені для відчуження.

Підсумовуючи вище сказане, можна зробити висновок про те, що відносно нещодавно акціонерне товариство «Укрзалізниця» на підставі законодавства, яке регулює діяльність акціонерних товариств, було перейменовано на приватне, про що внесені відповідні зміни до Статуту даної організації. Проте, враховуючи вищенаведені критерії поділу юридичної особи публічного і приватного права, слід все-таки говорити про «Укрзалізницю», як юридичну особу публічного права.

Список використаних джерел

1. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40–44. С. 356.
2. Про особливості утворення акціонерного товариства залізничного транспорту загального користування : Закон України від 23.02.2012 р. № 4442-VI. Відомості Верховної Ради України. 2012. № 49. С. 553.
3. Питання акціонерного товариства «Українська залізниця» : Постанова Кабінету Міністрів України від 02.09.2015 р. зі змінами // Офіційний вісник України. 2015. № 78. С. 2596.
4. Про акціонерні товариства : Закон України від 17.09.2008 р. № 514-VI. Відомості Верховної Ради України. 2008. № 50-51. С. 384.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Міщенко І. В.

КЛЮБ КАТЕРИНА ІВАНІВНА

студентка 3-го курсу судово-адміністративного факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»

НОВА КОМП'ЮТЕРИЗОВАНА ТРАНЗИТНА СИСТЕМА (NCTS) ЯК ЗАСІБ ВПРОВАДЖЕННЯ МИТНОГО «БЕЗВІЗУ»

В кінці березня 2020 року підрозділи Державної митної служби почали тестувати софт, тобто сукупність програм системи обробки інформації і програмних документів, необхідних для експлуатації цих програм, для приєднання до Нової комп'ютеризованої транзитної системи (NCTS). В повідомленні митного органу, зазначалось, що NCTS дає, зокрема, можливість українській митниці напряду обмінюватися даними щодо результатів митного контролю з митними органами країн ЄС і навпаки [1]. Використання системи NCTS є одним з кроків України для приєднання до Конвенції про процедуру спільного транзиту від 20 травня 1987 року, що, в свою чергу, є складовою європейської інтеграції.

Система NCTS – це веб-система, яка розроблена на основі стандарту UN/EDIFACT для електронного документообігу. Відповідно головні цілі такої системи становлять: 1) підвищення ефективності транзитної процедури; 2) покращення як запобігання, так і виявлення шахрайства; 3) прискорення операцій, що здійснюються в рамках транзитної процедури та забезпечення їхньої безпеки [2, с. 42]. Тобто NCTS виступає інструментом управління спільною системою транзиту.

NCTS використовується в обов'язковому порядку як для зовнішніх, так і для внутрішніх союзів, а також для режиму спільного транзиту (за виключенням випадків визначених законодавством ЄС).

Принцип дії NCTS полягає в тому, що підприємець (перевізник) за допомогою електронних повідомлень особливого формату звертається до системи. Для використання системи в цілому в підприємця (перевізника) мають бути відповідні засоби (прилади) для відправлення та отримання таких повідомлень. В системі особа може створити електронну декларацію, а також розшифровувати повідомлення, надіслані NCTS. Зокрема, такі повідомлення містять відомості про дії, які відбуваються протягом процедури транзиту. До таких дій відносять випуск товарів, повідомлення про вивантаження тощо.

Однією з передумов впровадження NCTS є успішна експлуатація національної електронної транзитної системи. Поняття електронна транзитна система визначається Законом України «Про режим спільного транзиту та запровадження

національної електронної транзитної системи» від 12.09.2019 року, який набув чинності 25 березня 2020 року. Електронна транзитна система – електронна система, яку використовують для електронного обміну даними при режимі спільного транзиту, структурованими відповідно до стандартів електронних повідомлень, як і використовуються при обміні даними між комп'ютерними системами в комп'ютеризованій транзитній системі, що застосовується договірними сторонами Конвенції про процедуру спільного транзиту від 20 травня 1987 року [3]. Названа система входить до інформаційно-телекомунікаційної системи митних органів України.

Приєднання України до Спільної транзитної системи Європейського Союзу, зокрема застосування NCTS, передбачає багато позитивних моментів для української митниці. Впровадження NCTS дозволить, прикладом, здійснити переміщення вантажу за однією митною декларацією між Лісабоном та Києвом, зменшить затрати на транскордонну торгівлю товарами із європейськими державами, прискорить та зробить більш досконалим митні процедури стосовно товарів, що переміщуються через українсько-європейський кордон, забезпечить протидію різним намаганням митного шахрайства та контрабандним методом [4, с. 428].

Зокрема, із запровадженням NCTS виникне значна кількість переваг для перевізників вантажів, а саме: скорочення часу очікування на митниці, гнучкість використання спрощених процедур, прозорість і чіткість митних процедур, зменшення обсягу роботи з митними деклараціями, запровадження спеціальних транзитних спрощень.

Варто зазначити, що підприємці, які виявлять бажання скористатися такою системою мають володіти відповідним програмним забезпеченням, щоб отримувати та відправляти відповідні електронні повідомлення. Деякі науковці зазначають, що встановлення та експлуатація такого програмного забезпечення змусить понести підприємців досить великі витрати.

Отже, тестування Нової комп'ютеризованої системи (NCTS) транзиту виступає однією із головних стадій процесу приєднання України до Спільної системи транзиту відповідно до Конвенції та Європейського Союзу в цілому. Використання NCTS задовольняє потреби суспільства у торгівлі з високою швидкістю та є значним кроком до повної інтеграції України в систему європейських стандартів.

Список використаних джерел

1. Нова митниця почала тестувати софт NCTS [Електронний ресурс]. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.customs.gov.ua/?p=670>.

2. Transit Manual [Електронний ресурс] // European Commission. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: https://ec.europa.eu/taxation_customs/sites/taxation/files/transit_manual_en.pdf.
3. Про режим спільного транзиту та запровадження національної електронної транзитної системи від 12.09.2019 року № 78-IX [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/78-IX>.
4. Здебська А. В. Впровадження положень Конвенції про єдину транзитну процедуру до національного законодавства України як одне із зобов'язань за Угодою про асоціацію / А. В. Здебська, О. С. Калмикова // Порівняльно-аналітичне право. – 2019. – № 4. – С. 427–429.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Коваль Н. О.

КЛЮБ КАТЕРИНА ІВАНІВНА

студентка 3-го курсу судово-адміністративного факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЕЛЕКТРОННИЙ СЕРВІС ЗАМОВЛЕННЯ ДОЗВОЛІВ НА ВИКОНАННЯ МІЖНАРОДНИХ АВТОМОБІЛЬНИХ ПЕРЕВЕЗЕНЬ ВАНТАЖІВ ПО ТЕРИТОРІЇ ІНОЗЕМНОЇ ДЕРЖАВИ: ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ

На початку січня 2020 року Міністерство цифрової трансформації та Міністерство інфраструктури України запровадили Транспортний портал електронних послуг, де, зокрема, стало доступним електронне замовлення дозволів на виконання міжнародних автомобільних перевезень вантажів по території іноземної держави (далі – дозвіл). Державна служба України з безпеки на транспорті (далі – Укртрансбезпека) запровадження такої електронної процедури мотивувала оптимізацією процесу отримання та бронювання дозволів разових дозволів на вантажні перевезення. Така модернізація послуги має як переваги, так і недоліки.

Відповідно дозвіл на здійснення міжнародних перевезень автомобільним транспортом – документ, що видається уповноваженими органами Договірних Сторін між народним автомобільним перевізникам для в'їзду, транзитного проїзду через територію Договірних Сторін, а також здійснення інших видів перевезень, передбачених законодавством [1].

Для початку потрібно зазначити, що електронне онлайн-бронювання дозволу на транспортному порталі електронних послуг проводиться в такому порядку: 1) ідентифікація за

цифровим підписом; 2) обрання в розділі «електронні послуги» категорії «отримання дозволу на міжнародне перевезення вантажів автомобільним транспортом»; 3) заповнення даних для заявки; 4) вибір дозволу, зокрема країну і його тип; 5) підтвердження; 6) накладання електронного підпису; 7) оплата; 8) результат [2].

Основним позитивним моментом запровадження електронного онлайн-бронювання дозволів через Транспортний портал електронних послуг є можливість особи самостійно бронювати потрібний їй дозвіл без участі посадових осіб, що, в свою чергу, є також способом запобігання корупції. Наприклад, можлива видача посадовцями дозволів на міжнародне перевезення з порожніми полями для заповнення та з печатками Укртрансбезпеки. Також посадова особа могла за власним бажанням регулювати місце особи в черзі на замовлення дозволів та вирішувати кому спочатку видавати дозволи. Тобто впливові перевізники, які, наприклад, матеріально зацікавили посадову особу, могли швидше отримати дозвіл на перевезення вантажів, а, отже, і здійснити перевезення в цілому.

Наступна перевага стосується відсутності черг при замовленні дозволів в пунктах видачі дозволів Укртрансбезпеки (далі – ПВД). Раніше, до введення процедури онлайн-бронювання, дозволи оформлювались та видавались посадовими особами у ПВД у порядку черги за поданням заяви чи при усному зверненні перевізника. Через такий порядок, у ПВД формувались черги із перевізників, бажаних замовити дозвіл. Відповідно перевізники, користуючись послугою онлайн-бронювання дозволів, можуть замовити доступні дозволи безпосередньо на сайті. Проте, говорити про повну відсутність черг не можна, оскільки тепер вони з'явилися в ПВД при безпосередній видачі замовлених дозволів перевізникам. Як варіант мінімізації черг у ПВД можна запровадити видачу дозволів в цих пунктах в порядку електронної черги, наприклад як в Державній міграційній службі України.

Також до позитивних аспектів запровадження онлайн-бронювання дозволів можна віднести можливість скасування замовленого дозволу через Транспортний портал електронних послуг, цілодобовий доступ до послуги, публікування інформації про доступні до замовлення дозволи на сайті Укртрансбезпеки, яка оновлюється кожну годину. До того ж, сервіс дозволяє перевізнику планувати своє перевезення, оскільки дозвіл можна замовити до завантаження транспортного засобу.

Основним положенням, з яким не погоджувались перевізники на початкових етапах запровадження онлайн-бронювання, було не встановлення граничної кількості дозволів, які може замовити один перевізник. Як наслідок, з'явилась

категорія користувачів, які не використовували замовлені дозволи. Такий негативний момент у врегулюванні кількості дозволів на даний час уже виправлений Укртрансбезпекою. На початку березня 2020 року були запроваджені обмеження щодо кількості дозволів, які може замовити перевізник за один раз або протягом одного місяця на один транспортний засіб. Така кількість залежить від напрямку, тобто країни, куди здійснює перевезення транспортний засіб та виду дозволу. Проте залишається відкритим питання – чи всі перевізники, які бронюють дозволи, використали їх. Укртрансбезпека передбачає лише врегулювання процедури бронювання, а механізм контролю за такими дозволами та накладення відповідних санкцій за їх невикористання не передбачено.

Отже, запровадження електронного сервісу замовлення дозволів на виконання міжнародних автомобільних перевезень вантажів по території іноземної держави є значним кроком України до спрощеного порядку отримання адміністративних послуг фізичними та юридичними особами. Така інновація має багато позитивних аспектів, зокрема економія часу перевізників та зменшення корупційних ризиків. Проте, існують і недоліки, які негативно впливають на роботу відповідних міжнародних перевізників.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про автомобільний транспорт» від 05.04.2001 № 2344-III [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – 2001. – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2344-14>.
2. Інструкція користувача електронного сервісу замовлення дозволів [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.youtube.com/watch?v=uPO5eGLS2XE&feature=youtu.be>.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Міщенко І. В.

КОВАЛЬ КАРІНА ВАСИЛІВНА

студентка 1-го курсу магістратури
судово-адміністративного факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВНУТРІШНЬОГО ВОДНОГО ТРАНСПОРТУ

Розвиток транспортної інфраструктури в Україні на пряму залежить від базового законодавства, яке б повністю регулювало діяльність, функціонування кожного виду транспорту, не виключенням є і внутрішній водний транспорт. На сьогоднішній день нормативне закріплення внутрішнього водного транспорту наявне частково і в повній мірі не відповідає на усі питання щодо цієї галузі, у зв'язку з чим виникають прогалини та колізії. В різних нормативних актах містяться лише загальні положення, що регулюють даний вид транспорту, але окремий нормативний акт так і не прийнято станом на сьогоднішній день.

Варто зазначити, що неодноразово робилися спроби прийняти окремий закон щодо внутрішнього водного транспорту. Так, приміром в 2010 році Кабінет Міністрів України ініціював ухвалення Закону «Про внутрішній водний транспорт». Законопроект був спрямований на визначення основних правових та організаційних засад діяльності внутрішнього водного транспорту, але в результаті не був прийнятий.

У 2015 році Міністерство інфраструктури України розробило законопроект «Про внутрішній водний транспорт», який було подано до Верховної Ради України. Міністерство запропонувало створити сприятливі умови для розвитку перевезень вантажів та пасажирів внутрішніми водними шляхами та ініціювало в проекті закону певні новації: по-перше, створення таких органів, як Адміністрації внутрішніх водних шляхів; по-друге, відкриття внутрішніх водних шляхів для невійськових суден під іноземним прапором; по-третє, введення цільового річкового збору; по-четверте, спрощення процедур контролю під час здійснення входу у внутрішні водні шляхи або виходу суден з них, пов'язаних із дотриманням безпеки судноплавства, митними та прикордонними формальностями; по-п'яте, приведення умов проходження шлюзами, а також порядок їх утримання у відповідності до практики провідних країн Європейського Союзу тощо [1, с. 40]. Проте даний проект закону знову таки не був прийнятий.

6 вересня 2019 року народними депутатами Верховної Ради України Кіселем Ю. Г., Ковальовим А. В. та іншими було винесено на розгляд Верховної Ради України ще один проект Закону

України «Про внутрішній водний транспорт», у пояснювальній записці до якого визначено, що основною метою розробки цього проекту є правове регулювання правовідносин в галузі внутрішнього водного транспорту та встановлення економічних та організаційних засад діяльності внутрішнього водного транспорту.

Ініціаторами зазначеного законопроекту було визначено, що прийняття та реалізація проекту надасть можливість повною мірою врегулювати правовідносини в галузі судноплавства на внутрішніх водах в Україні. Також варто зазначити, що прийняття Закону дасть змогу урегулювати відносини, які виникають з використанням річкових та суден змішаного плавання під час їх плавання річками, правовий режим об'єктів інфраструктури внутрішнього водного транспорту, діяльність органів виконавчої влади при здійсненні контролю, нагляду за безпекою судноплавства на внутрішніх водах.

Внаслідок прийняття акту відбудеться поштовх розвитку берегової інфраструктури внутрішнього водного транспорту, значне покращення стану річкового господарства, сприяння розвитку на конкурентних засадах ринку послуг у даній сфері та залученню інвестицій, переорієнтація вантажопотоків на екологічний та економічний річковий транспорт тощо [2].

Слід зазначити, що 24 квітня 2020 року Верховною Радою України було винесено Постанову «Про прийняття за основу проекту Закону України про внутрішній водний транспорт», якою взято за основу даний проект та відправлено до Комітету Верховної Ради України з питань транспорту та інфраструктури на доопрацювання [3].

Прийняття Закону «Про внутрішній водний транспорт» дасть поштовх у розвитку внутрішнього водного транспорту, річкових перевезень, збільшення національного та іноземного інвестування. А це у свою чергу стане сильним стимулом для будівництва сучасних річкових суден, покращення стану водних шляхів, удосконалення технічного забезпечення [3].

Підсумовуючи, слід зазначити, що в нашій державі, як і в усьому світі, зростає попит на перевезення внутрішнім водним транспортом. Вантажовласники, насамперед металовиробники та зернотрейдери, в умовах економічної кризи, збільшення вартості на паливе, збільшення випадків нестабільної роботи залізничного та автомобільного транспорту, готові переключити значну частину вантажопотоку на річки, враховуючи, що за показниками енерговитрат річкового транспорту у п'ятеро ефективніший залізничного транспорту й удесятеро автомобільного та забезпечує найнижчу собівартість вантажних перевезень у перерахунку на одну умовну тону вантажу. Також це дозволить не тільки знизити

енергетичні витрати, а й скоротити шкідливі викиди в атмосферу, що є надзвичайно важливим на теперішній час. Тому прийняття базового закону щодо внутрішнього водного транспорту є стимулом щодо розвитку судноплавства, виключення колізій законодавства в даній сфері, приваблення інвесторів та як результат зміцнення економіки держави.

Список використаних джерел

1. Михайличенко К. М. Щодо ключових положень законопроекту «Про внутрішній водний транспорт» в контексті реформування економіки України [Електронний ресурс] / К. М. Михайличенко. – Режим доступу : http://soskin.info/userfiles/file/2015/9-10_2015/Mykhailychenko.pdf.
2. Проект Закону України «Про внутрішній водний транспорт» (реєстр. № 1182-1 від 06.09.2019 р.) – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=66739.
3. Постанова Верховної Ради України «Про прийняття за основу проекту Закону України про внутрішній водний транспорт» від 24.04.2020 р. № 567-IX – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/567-IX>.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Карпенко Г. Л.

КОТОВА АННА ІГОРІВНА

студентка 3-го курсу судово-адміністративного факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПОПЕРЕДНІЙ ДОКУМЕНТАЛЬНИЙ КОНТРОЛЬ ЯК ФОРМА ЗДІЙСНЕННЯ ЗАХОДІВ ОФІЦІЙНОГО КОНТРОЛЮ

Суттєве зменшення митних процедур й формальностей та намагання привести існуючі процедури до передових європейських та світових стандартів є головною передумовою конкурентоздатності України в світовому співтоваристві загалом й економічному аспекті зокрема. Довгий час в Українській політиці питання митниці було на «задньому плані». Проте, із підписанням Угоди про асоціацію з Європейським Союзом, Україна зобов'язалась здійснити цілісну реформу митних процедур. Інтеграція України в Європейське співтовариство повинна принести ряд позитивних зрушень в економічному секторі. Угода про асоціацію передбачає також й імплементацію митного законодавства Європейського Союзу (так званого Митного кодексу ЄС). Наступним кроком стало запуснення механізму «Єдиного

вікна» на митниці. Із початком роботи єдиного державного інформаційного веб-порталу «Єдине вікно для міжнародної торгівлі» значно зменшилась кількість бюрократичних процедур при митному оформленні товарів. Скасовано необхідність поданням суб'єктом зовнішньоекономічної діяльності чи митним брокером примірників паперових документів, весь необхідний пакет документів, надається вище вказаними особами одноразово та в електронному форматі.

Посадові особи митних органів України здійснюють заходи офіційного контролю тільки у форматі попереднього документального контролю. Заходами офіційного контролю відповідно до ст. 4 Митного кодексу України є фітосанітарний контроль, ветеринарно-санітарний контроль, державний контроль за дотриманням законодавства про харчові продукти, корми, побічні продукти тваринного походження, здоров'я та благополуччя тварин, що проводяться згідно із законодавством України [1].

Законом України «Про внесення змін до Митного кодексу України та деяких інших законів України щодо запровадження механізму «єдиного вікна» та оптимізації здійснення контрольних процедур при переміщенні товарів через митний кордон України» від 06.09.2018 р. № 2530-VII, пункт 42 частини 1 статті 4 Митного кодексу України викладено поняття переднього документального контролю – це форма здійснення заходів офіційного контролю, яка полягає у проведенні в пунктах пропуску через державний кордон України посадовими особами органів доходів і зборів перевірки відповідних документів і відомостей, а в разі потреби, за результатами застосування автоматизованої системи управління ризиками – візуального інспектування товарів, транспортних засобів, які ввозяться на митну територію України або поміщуються в митний режим транзиту [1].

Кабінетом Міністрів України приймається до розгляду та офіційно затверджується вичерпний перелік документів та відомостей, які повинні піддаватися перевірці під час здійснення попереднього документального контролю посадовими особами митниці. Даний перелік затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 24 жовтня 2018 року № 960 «Про деякі питання проведення заходів офіційного контролю товарів, що ввозяться на митну територію України (у тому числі з метою транзиту)».

Так, наприклад, при здійсненні ветеринарно-санітарного контролю перевіряються наступні документи: санітарний сертифікат, оригінал міжнародного ветеринарного сертифікату. Такий сертифікат повинен видаватись країною-експортером. Також перевіряється чи не перебувають товари в переліку кормових добавок, готових кормів, преміксів чи ветеринарних препаратів.

В свою чергу при фітосанітарному контролі проводиться перевірка оригіналу фітосанітарного сертифікату. Даний сертифікат видається державним органом карантину та захисту рослин країни-експортера. Такий сертифікат засвідчує відповідність фітосанітарного стану товару вимогам законодавства України. Для перевірки також надається сертифікат, який засвідчує якість насіння та садивного матеріалу. Як альтернатива можуть подаватись сертифікати ОЕСР та ISTA для насіння та садивного матеріалу. Такі сертифікати надаються за умови належності насіння й садивного матеріалу до сорту, занесеного до Реєстру сортів рослин України чи Переліку сортів рослин ОЕСР [2].

З моменту надання митним органам товару чи пред'явлення транспортних засобів комерційного призначення та подачі документів на вказані товари і транспортні засоби розпочинається попередній документальний контроль. Його здійснюють безпосередньо в пункті пропуску чи контролю через Український кордон [1].

Взагалі, здійснення попереднього документального контролю дає можливість: уникнути великої кількості незалежних у своїх діях контролюючих органів, скоротити час загального процесу контролю, оформлення, пропуску вантажів, зменшити черги транспортних засобів, прискорити товарообіг, а також підвищити імідж України як транзитної держави, стабільного торговельного партнера для країн ЄС та СНД.

Але поряд з позитивними моментами існують і деякі недоліки, а саме: необхідність проведення професійного навчання працівників митних органів, щоб удосконалити механізми здійснення попереднього документального контролю, розробки заходів для покращення взаємодії контролюючих органів на митному кордоні. Якщо говорити про навчання працівників, то воно повинно здійснюватися відносно вимог Європейського співтовариства, які пред'являються до проведення державного контролю та нагляду за безпечністю харчових продуктів [3].

Слід зазначити, що існують випадки, коли такий контроль взагалі не застосовується, це передбачено «Інструкцією з організації роботи посадових осіб митних органів під час здійснення попереднього документального контролю в пунктах пропуску через державний кордон України» від 22.02.2013 р. № 312/22844.

Незважаючи на можливі недоліки, слід зазначити, що попередній контроль у митній справі сьогодні є актуальним. Про це свідчить постійне удосконалення митного законодавства України. Завдяки реформуванню митниці було запущено функціонування «єдиного вікна» для полегшення та прискорення проходження митних процедур. З переходом на

здійснення електронного документообігу зменшилась кількість бюрократичних процедур й чисельність працівників митних органів, що позитивно позначилось на державному бюджеті. Також проведено зменшення кількості митних процедур шляхом скасування проведення на митних постах, у межах митного оформлення товарів заходів офіційного контролю (фітосанітарного, ветеринарно-санітарного, а також контролю за дотриманням законодавства про харові продукти, корми, побічні продукти тваринного походження, здоров'я й благополуччя тварин). Здійснення заходів офіційного контролю шляхом попереднього документального контролю значно полегшує й скорочує тривалість митних перевірок, що безумовно сприяє рості міжнародного іміджу української митниці [4].

Список використаних джерел

1. Митний кодекс України [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17>.
2. Про деякі питання проведення заходів офіційного контролю товарів, що ввозяться на митну територію України (у тому числі з метою транзиту): Постанова Кабінету Міністрів України від 24 жовтня 2018 року № 960 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/960-2018-p#n13>.
3. Спрощення митних процедур: огляд основних європейських нововведень. Юридична газета, № 33-34, від 20 серпня 2019 року [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.legalalliance.com.ua/publikacii/sprosenna-mitnih-procedur/>.
4. Законом України «Про державний контроль за дотриманням законодавства про харчові продукти, корми, побічні продукти тваринного походження, здоров'я та благополуччя тварин» від 18.05.2017 року № 2042-VIII [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2042-19/ed20190802>.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Коваль Н. О.

КУЗЕНКО МАРІЯ ПЕТРІВНА

студентка 2-го курсу Івано-Франківського юридичного інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРАВОВІ АСПЕКТИ БЕЗПЕКИ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ УКРАЇНИ

Важливим викликом для сучасного українського суспільства стало забезпечення безпеки інформаційного простору держави. Перебуваючи під систематичним інформаційним впливом

внутрішніх і зовнішніх медіаресурсів, громадяни України, як правило, виявляються незахищеними перед маніпулятивними, пропагандистськими політтехнологіями, які мають руйнівний вплив як на певну особистість, так і функціонування держави в цілому. За таких умов актуалізується необхідність вдосконалення українського інформаційного законодавства. Ця проблема знайшла відображення в дослідженнях сучасних авторів, зокрема, Вознесенської О. А. «Правові засади державного регулювання в галузі аудіовізуальних засобів масової інформації»; Галинської К. Ю. «Адміністративно-правове забезпечення інформаційного правопорядку в Україні»; Головка О. М. «Інформаційно-правова політика України у сфері безпеки людини у медіапросторі»; монографії Нашинець-Наумової А. Ю. «Інформаційна безпека: питання правового регулювання» [3, с. 339]. Проте, серед дослідників напрямів модернізації інформаційного законодавства України не існує єдності у визначенні шляхів розв'язання означеної проблеми.

Складність означеного процесу зумовлюється динамічністю, масштабністю сучасних інформаційних процесів та систематичністю трансформаційних процесів у становленні української правової системи [1, с. 79-80]. Правовий аспект інформаційної безпеки особистості, суспільства і держави визначається характером політичних процесів, структурою політичних, економічних, соціокультурних відносин українського суспільства. Петрик В. М. розкриває інформаційну безпеку як «стан захищеності особи, суспільства і держави, при якому досягається інформаційний розвиток (технічний, інтелектуальний, соціально-політичний, морально-етичний), за якого сторонні інформаційні впливи не завдають їм суттєвої шкоди» [4, с. 122]. У контексті цього визначення інформаційної безпеки особлива увага відводиться поняттю «суттєва шкода», хоча, вочевидь, це має неконкретизований, суб'єктивний характер з огляду на відсутність критеріїв визначення нанесеного рівня шкоди. Як зауважує Р. Максимович, у науковій доктрині не має чіткого визначення обставин, які беруться до уваги при розгляді фактів наявності чи відсутності істотної шкоди. Як наслідок, у судовій практиці це може призводити до неоднозначних і недостаєнь аргументованих рішень [2, с. 339].

Посилення на законодавчому рівні інформаційної безпеки українців відбувається, починаючи з 2014 р. Переконливим аргументом для прийняття законопроекту «Про засади інформаційної безпеки України» (від 28.05.14 р.) [5] став той факт, що в Автономній Республіці Крим під час анексії Російською Федерацією не тільки був задіяний військовий контингент, але й здійснювався систематичний інформаційно-психологічний тиск на громадян України засобами масової інформації

вказаної іноземної держави. Відтак, у ст. 1 цього законопроекту задекларовано, що: «інформаційна безпека – стан захищеності життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, при якому запобігається завдання шкоди через неповноту, несвоєчасність та недостовірність поширюваної інформації, порушення цілісності та доступності інформації, несанкціонований обіг інформації з обмеженим доступом, а також через негативний інформаційно-психологічний вплив та умисне спричинення негативних наслідків застосування інформаційних технологій» [5].

Багаторічний медійний вплив сусідньої держави на свідомість українського населення на Півдні та Сході України призвів не тільки до анексії українських територій, але й спричинив до військових дій із багатотисячними людськими втратами. Це слугує переконливим аргументом необхідності вдосконалення правового захисту населення в інформаційній сфері. При цьому важливим є не тільки убезпечення від неправдивої інформації, але й від психологічного тиску та маніпулюванням людською свідомістю. Відтак, експерти доцільно наголошують на актуальності застосовування поняття «інформаційно-психологічна безпека», що включає не тільки дезінформацію особи, але й застосування прийомів впливу на її психіку.

Таким чином, у правовому регулюванні інформаційної безпеки в Україні існують організаційні, нормативні, процесуальні проблеми, які потребують комплексного вирішення. Сучасні проблеми в правовому захисті інформаційної безпеки громадян зумовлюються недостатньою сформованістю як у теорії, так і практиці юриспруденції комплексного розуміння сутності інформаційної безпеки. Відсутність методологічних засад інформаційного нормотворення, в свою чергу, зумовлюють об'єктивні і суб'єктивні перешкоди для формуванні системи нормативно-правового регулювання інформаційної безпеки особистості, суспільства, держави. Важливим чинником удосконалення цього напрямку законодавства є відповідне до сучасних суспільно-політичних умов життєдіяльності українського суспільства усвідомлення законотворцями психологічного, соціокультурного та технічного значення інформаційної безпеки.

Список використаних джерел

1. Головка О. М. Право людини на безпечне інформаційне середовище в контексті природних прав людини // *Правова інформатика*. № 4 (44). 2014. С. 79-80.
2. Максимович Р. Л. Істотна шкода як наскрізне кримінально-правове поняття // *Науковий вісник*. 2013. № 3. С. 335–342.

3. Нашинець-Наумова А. Ю. Інформаційна безпека: питання правового регулювання: монографія. Київ: Видавничий дім «Гельветика», 2017. 168 с.
4. Петрик В. М. Сутність інформаційної безпеки держави суспільства та особи // *Юридичний журнал*. 2009. № 5. С. 122–134.
5. Про засади інформаційної безпеки України : проект закону України від 28.05.14 р. / Режим доступу : www.w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=51123.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Француз-Яковець Т. А.

МАРТИНОВ ІВАН ОЛЕКСІЙОВИЧ

студент 3-го курсу судово-адміністративного факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЕКСПЛУАТАЦІЇ НОВІТНІХ ВИДІВ ТРАНСПОРТУ

Невпинний, подекуди, навіть, революційний розвиток світової науки і техніки є багатим на різноманітні творчі результати і спрямований на поліпшення якості життя кожного з нас. До того ж, бажання людства максимально спростити повсякденне життя отримало своєрідне відображення в інноваційних видах транспорту. При цьому постійна урбанізація світу та ріст населення безпосереднім чином вплинули на новітні види транспорту, від яких зараз вимагається компактність габаритів, значна швидкість, безпека для довкілля, невисока вартість для виробника та споживача, економія фізичних ресурсів людини та енергоносіїв, які приводять такий транспорт у рух.

Варто вказати, що поява цих видів транспорту хоч і спрощує життя людства, але повинна балансуватися з інтересами власників класичних видів транспорту та з безпекою пішоходів. Така задача покладається на вітчизняний парламент, уряд та центральні органи виконавчої влади, нормотворчість яких необхідно спрямувати на правове забезпечення експлуатації новітніх видів транспорту.

Варто зробити уточнення, що в даному випадку інноваційність може виявлятися у використанні нетипових енергоносіїв (альтернативних видів пального відносно похідних від нафти), особливому способі управління (дистанційно, при мінімальному контакті з транспортним засобом, наприклад, нахиланням тіла, елементарними рухами рук на ніг, голосовими вказівками тощо), переважанням електронного способу керування над механічним, надзвичайно малих габаритах (наприклад,

гіроскутери шириною та висотою до одного метра), використанні відносно дешевих матеріалів у виробництві та комплектуванні цих видів транспорту (зокрема, поширеним є використання пластику, поліуретанів, гуми, органічного скла і т. д.).

Так, на сьогоднішній день новітніми можна назвати: гіроскутери, гіроборди, безпілотні автомобілі, гірокоптери (автожир), гіперлупи (hyperloop), моноколеса, літаючі таксі (спільний проект компанії Uber та НАСА, що має реалізуватись 2023 року) [6], квадрокоптери, сигвеї тощо.

Проте, не дивлячись на стрімкі темпи впровадження використання зазначених видів транспорту, правове регулювання їх експлуатації не має належного нормативно-правового відображення. Так, у Законі України «Про транспорт» ні в Розділі I Загальні положення, ні в Розділі II Транспортна система не йде мови про новітній транспорт, натомість є згадки лише про класичні види транспорту [1]. Також варто вказати, що інноваційні види транспорту найчастіше відповідають ознакам автомобільного транспорту, але знову ж таки про них у профільному законі згадок немає. Проте заслуговує уваги визначення понять автомобіль (в т. ч. легковий) та автомобільний транспортний засіб у ст. 1 ЗУ «Про автомобільний транспорт», які не містять положень щодо наявності водія та взагалі обов'язковості ручного управління [2], а це допускає охоплення об'ємом вказаних понять безпілотних автомобілів, хоча в підзаконних актах вказано, що відсутність водія в автомобіля та ручного керування є недопустимою.

Принагідно відзначимо, що чи не єдиним новітнім транспортним засобом відносно якого робились певні спроби правового урегулювання є квадрокоптери (безпілотні літальні транспортні засоби, які використовуються переважно для проведення відео- та фотозйомки, а також переміщення легких вантажів), але центральні органи виконавчої влади пішли шляхом не встановлення переліку дозволів та приписів експлуатації, а обмежень та заборон. Зокрема, 2018 року з ухваленням Державіаслужбою Правил використання повітряного простору України було надано визначення безпілотного ПС (офіційна назва квадрокоптерів та інших безпілотних літальних засобів), поряд з цим було заборонено використовувати ці безпілотні засоби (масою понад 20 кг) за відсутності спеціальних дозволів від Укпраероруху, в деяких випадках і від Повітряних сил ЗСУ, Держприкордонслужби тощо. Але до незначних за масою літальних засобів встановлено заборони лише щодо використання над скупченням людей, у місцях щільної забудови, біля аеродромів, державного кордону тощо [4].

Цікавим є той факт, що у Правилах дорожнього руху згадуються самохідні транспортні засоби, але жодної новизни вони

не мають, оскільки ними є добре відомі самохідні шасі, самохідні сільськогосподарські, дорожньо-будівельні, меліоративні машини та інші механізми [3]. Проте знову ж таки згадки досліджуваних транспортних засобів немає, хоча узагальнений термін «механічні транспортні засоби» є найбільш близьким. До того ж, слід зробити важливе уточнення: інноваційні засоби пересування, що приводяться в дію за допомогою електроенергії мають потужність двигуна здебільшого до 2 кВт, а механічні транспортні засоби можуть називатися такими за умови потужності двигуна у понад 3 кВт [5]. Загалом же особи, що використовують гіроскутери, сигвеї та інші подібні засоби підпадають під дію найбільш загальної нормативної категорії – учасники дорожнього руху. Через це дія адміністративної та кримінальної відповідальності, як на водіїв, на них не поширюється [5].

Загалом же, на нашу думку, збільшення кількості власників зазначених транспортних засобів та їх частіша поява в дорожньому русі не є виключною підставою обов'язкової дії вказаних вище нормативно-правових актів на ці новітні засоби пересування. Така позиція зумовлена тим, що критерії віднесення тих чи інших механізмів до автомобілів, літаків, поїздів тощо не можна повною мірою поширити на досліджувані транспортні засоби, адже вони за своїми технічними характеристиками та зовнішнім виглядом сильно вирізняються з-поміж традиційних транспортних засобів. Однак, деякі законодавчі прогалини дійсно негативно впливають на «класичних» учасників дорожнього руху.

Вирішення цієї ситуації можливе шляхом внесення змін, перш за все, до ЗУ «Про транспорт» (надати законодавче визначення вказаним видам транспорту), до Правил дорожнього руху (встановити окрему главу про «Вимоги до осіб, які керують одно- та двоколісними безконтактними електричними транспортними засобами»), до ЗУ «Про автомобільний транспорт» (щодо нормативного визначення безпілотних автомобілів та умов допустимості їх експлуатації). Що ж до використання квадрокоптерів (дронів), то тут нормативне врегулювання після резонансних подій 2018 р., коли значно обмежились можливості керувати цими засобами, набуло належних та цілком справедливих форм.

Список використаних джерел

1. Про транспорт: Закон України від 10.11.1994 р. № 232/94-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1994. 20 грудня (№ 51). С. 446.
2. Про автомобільний транспорт: Закон України від 05.04.2001 р. № 2344-III. Відомості Верховної Ради України. 2001. 01 червня (№ 22). С. 105.

3. Про Правила дорожнього руху: Постанова Кабінету Міністрів України від 10.10.2001 р. № 1306. Офіційний вісник України. 2001. 26 жовтня (№ 41). С. 1852.
4. Про затвердження авіаційних правил України «Правила використання повітряного простору України»: Наказ Державної авіаційної служби України від 11.05.2018 р. № 430/210. Офіційний вісник України. 2018. 12 жовтня (№ 78). С. 2608.
5. Я їжджу на гіроборді. Яких правил дорожнього руху мені потрібно дотримуватись? [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://uk.etcetera.media/ya-yizhdzhu-na-girobordi-yakih-pravil-dorozhnogo-ruhu-meni-potribno-dotrimuvatisya.html>.
6. Транспорт майбутнього. 5 технологій, які змінюють сферу транспорту. Електронний ресурс – Режим доступу: <https://futurenow.com.ua/transport-majbutnogo-5-tehnologij-yaki-zminyayut-sferu>.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Міщенко І. В.

МАРТИНОВ ІВАН ОЛЕКСІЙОВИЧ

студент 3-го курсу судово-адміністративного факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРАВООХОРОННИЙ СТАТУС МИТНИХ ОРГАНІВ УКРАЇНИ

Людиноцентристська доктрина сучасного публічного права спричиняє актуалізацію питання щодо поширення правоохоронної діяльності на центральні органи виконавчої влади, які не мають своєю основною та безпосередньою функцією підтримання забезпечення охорони прав, свобод і законних інтересів людини і громадянина в державі. На підтвердження цієї тези, слід вказати, що на даний час адміністративне право України спрямоване на всебічне забезпечення прав і свобод людини і громадянина, а тому і митне право, як похідне від адміністративного, має перейняти таку тенденцію. Реалізація таких загальнодержавних настроїв може відобразитись лише на спеціальних уповноважених суб'єктах, в даному випадку, на Державній митній службі України (далі – ДМСУ) та митницях як її територіальних підрозділах. При цьому, проблема поширення правоохоронного статусу на ДМСУ і митниці є досить актуальною попри давність постановки цього питання.

При цьому, перш за все, слід з'ясувати сутність правоохоронної функції центральних органів виконавчої влади та їх підрозділів. Так, на думку О. М. Полковніченка, така функція представляє собою забезпечений системою необхідних ресурсів комплексний напрямок діяльності держави в особі її

органів, який об'єднує низку заходів, заснованих на принципах справедливості та ефективності, що спрямовані на безконфліктну реалізацію прав і свобод людини і громадянина [4, с. 43].

Заслуговує цілком обґрунтованої уваги питання: чи можна вважати митні органи України правоохоронними? Адже ця проблема має значну теоретичну розробку, проте майже відсутнє її практико-законодавче відображення. На підтвердження тези про статус митних органів як правоохоронних слід навести наступні нормативно-правові акти:

- ЗУ «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів», який розповсюджує свою дію на службовців митних органів, відповідно до ч. 1 ст. 2 Закону (вони мають можливість застосовувати фізичну силу, спеціальні засоби та вогнепальну зброю у визначених законом випадках);

- Рішення Конституційного Суду України у справі щодо застосування кваліфікуючої ознаки «працівник правоохоронного органу» до працівника державної виконавчої служби, де ч. 3 мотивації Суду в переліку правоохоронних органів України прямо згадано ДМСУ та митниці;

- Інструкція про порядок використання правоохоронними органами можливостей НЦБ Інтерполу в Україні у попередженні, розкритті та розслідуванні злочинів від 09.01.97 р., де в переліку правоохоронних органів згадується Держмитслужба;

- інші акти (але зробимо уточнення, що такий перелік є вичерпним, адже кількість нормативно-правових актів, де йдеться про митні органи як правоохоронні мала, та додаткових підтверджень у вигляді законів щодо наведеної вище думки не існує).

Цікавим виявляються той факт, що відносно митних органів мали місце спроби наділити їх функцією проведення досудового розслідування, зокрема у справах щодо контрабанди товарів через митний кордон України. Так, у Кримінально-процесуальному кодексі старої редакції згадувалось про можливість митних органів проводити дізнання та оперативно-розшукову діяльність у зазначених вище категоріях справ.

Проте не всі дослідники вважають за можливе й доцільне віднесення митних органів до правоохоронних. Наприклад, В. Комзюк не включає до адміністративно-правового статусу ДМСУ та митниць функцію охорони прав і свобод [5, с. 27], а зводить задачу досліджуваних суб'єктів лише до реалізації окремих напрямків митної справи, визначених Митним кодексом України (далі – МКУ).

Так само, на думку колишнього заступника Голови ДМС П. В. Пашка, захисна або ж «правоохоронна» функція

досліджуваних органів полягає в забезпеченні національної безпеки України, підтриманні міжнародної безпеки України, захисті внутрішнього ринку та інтересів вітчизняних споживачів, захисті моральності, громадської безпеки тощо. Тобто в даній позиції ми можемо звести захисну функцію до забезпечення економічного благополуччя держави і громадян, і лиш в незначному об'ємі говорити про захист прав, свобод і законних інтересів, що мають характер громадянських, соціальних та політичних [3, с. 18].

Принагідно відзначимо, що на думку професора Додіна Є. В., процес збільшення ролі правозахисної функції митних органів має певну закономірність, зокрема: ті країни, де надходження до державного бюджету за рахунок справляння мит зменшується, напрямок діяльності митних органів у сфері протидії злочинності збільшується (наприклад, США та Канада) [2, с. 151].

Варто вказати, що положення ст. 544 МКУ серед широкого спектру завдань митних органів не виділяє як окрему функцію охорону прав і свобод людини і громадянина. Проте можна припустити що п. 20 ч. 2 вказаної статті («здійснення інших, передбачених законом повноважень») включає в себе і правоохоронну діяльність [1].

Отже, підсумовуючи вищевикладене слід вказати на існування діаметрально протилежних позицій відносно статусу митних органів України як правоохоронних. Проте переважає думка, що ДМСУ є правоохоронним органом. Формальних підтверджень такого статусу в законодавстві недостатньо, а ті які існують носять занадто загальний характер, тобто без закріплення функціональних та компетенційних підтверджень такого статусу. Змістовна характеристика ДМСУ та митниць вирізняється незначним обсягом правоохоронних повноважень, які здебільшого опосередковано обов'язками забезпечення митних інтересів України (наприклад, запобігання та протидія контрабанді, боротьба з порушенням митних правил, сприяння захисту прав інтелектуальної власності тощо). На основі нормативно-правових приписів можна погодитись із тим, що ДМСУ та митниці не є правоохоронними структурами в «класичному» їх розумінні.

Тому найбільш доцільним є пряме закріплення правоохоронного статусу митних органів в МКУ, зокрема внести зміни до ст. 8, де слід дещо модифікувати принцип «додержання прав та охоронюваних законом інтересів» на «забезпечення захисту та охорони прав...», також слід змінити положення згаданої ст. 544, де перелік завдань митних органів ніяк не згадує діяльність з приводу охорони прав і свобод людини; не слід ігнорувати законодавцю і статус працівників митних органів як правоохоронців, наведена теза, до речі, частково

підтверджується положеннями МКУ, але безпосередньо такий статус працівників митниць у Кодексі не відображено. Також цілком доцільним є створення спеціалізованого підрозділу ДМСУ – митної поліції, яка б забезпечувала запобігання та протидію контрабанді товарів, і залучалась би до підтримання правопорядку під час здійснення митного контролю та митного оформлення, подібно до податкової міліції.

Список використаних джерел

1. Митний кодекс України: Закон України від 13.03.2012 р. № 4495-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2012. 09 лист. (№ 44-45). С. 1858.
2. Додін Є. Зміст правоохоронної функції митних органів України. *Наукові праці НУ ОЮА*. 2010. Т. 9. С. 148–154.
3. Пашко П. Функції митної політики. *Вісник Академії митної служби України*. 2009. № 1. С. 16–22.
4. Полковніченко О. Сутність та зміст правоохоронної функції держави. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2011. № 3. С. 39–43.
5. Комзюк В. Поняття та структура адміністративно-правового статусу митних органів. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2013. № 95. С. 25–28.

Науковий керівник: д.ю.н., професор Кормич Б. А.

НАЛИВАЙЧЕНКО ВАЛЕРІЯ ОЛЕГІВНА

студентка 3-го курсу судово-адміністративного факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОПОДАТКУВАННЯ ПОШТОВИХ ПОСИЛОК, ЯКІ ВВОЗЯТЬСЯ НА МИТНУ ТЕРИТОРІЮ УКРАЇНИ

У зв'язку з активним розвитком інформаційних технологій, значного поширення набуває діяльність інтернет-баєрів, які доставляють товари з країн Європи та з США за цінами, набагато нижчими, ніж в торговельних центрах України. Це видається набагато вигіднішим, оскільки онлайн-шопінг заощаджує час та кошти. Проблема такої діяльності полягає в тому, що підприємці шляхом отримання посилок високої вартості ведуть підприємницьку діяльність через інтернет-торгівлю незаконно і внаслідок цього мінімізують свої витрати зі сплати податків до бюджету. Тому доцільним було прийняття рішення щодо внесення змін до Податкового кодексу, які почали діяти з 1 липня 2019 року задля організації офіційного

ввезення продукції зі сплатою податків, оскільки інакше ведення легального бізнесу неможливе.

Насамперед, необхідно визначити сутність понять «міжнародні поштові відправлення» та «міжнародні експрес-відправлення». Стаття 4 Митного кодексу закріплює: міжнародні поштові відправлення – листи, поштові картки, бандеролі, спеціальні мішки з позначкою «М», дрібні пакети, відправлення з оголошеною цінністю, поштові посилки, відправлення міжнародної прискореної пошти Express Mail Service, які або приймаються для пересилання за межі України, доставляються в Україну або переміщуються транзитом операторами поштового зв'язку з дотриманням однією умови: якщо всі вищеперераховані види посилок упаковані та оформлені відповідно до вимог актів Всесвітнього поштового союзу та Правил надання послуг поштового зв'язку. Щодо «міжнародних експрес-відправлень» – відправлення з документами чи товарним вкладенням, які приймаються, обробляються та перевозяться будь-яким видом транспорту за міжнародним транспортним документом з метою доставки одержувачу у встановлений строк. До речі, слід відмітити, що найчастіше доставка посилок з-за кордону відбувається двома видами транспорту: морський та авіатранспорт, проте, оскільки доставка авіатранспортом, хоч і набагато швидша, проте дорожча, частіше застосовується доставка посилок морським транспортом.

Загальні правила переміщення міжнародних поштових та експрес-відправлень регламентується статтею 233 Митного кодексу України. Фіксована вартість посилок, які переміщуються через митний кордон України є різною для фізичних осіб та фізичних осіб підприємців, юридичних осіб. У статті 234 МКУ зазначено, що товари, сумарна вартість яких не перевищує 150 євро, якщо одержувачем є фізична особа-підприємець та юридична особа і 100 євро – якщо одержувачем є фізична особа, оподатковуватися митним платежами не будуть, проте, якщо перевищує, то оподатковуються податком на додану вартість та митом.

Законодавство розрізняє особливості оподаткування операцій з ввезення на митну територію України товарів у міжнародних поштових та експрес-відправленнях у несупроводжуваному та у супроводжуваному багажі. Виняток становлять підакцизні товари. В першому випадку платником податку буде особа, на адресу якої надходять товари, що переміщуються, а в другому особа, яка ввозить товари на митну територію України. Правила «не більше 100 євро» або «не більше 150 євро» застосовуються лише до випадків ввезення товарів у несупроводжуваному багажі. Тобто, наприклад, якщо одержувачем посилки є фізична особа, яка не зареєстрована як ФОП, то у випадку вартості товару 150 євро, податок на додану вартість та мито буде

нараховуватися на 50 євро, тобто на ту частину, яка перевищує встановлену законодавством фіксовану величину. Ставка податку на додану вартість буде 20 % у випадку якщо даний товар не входять до переліку тих товарів, на які нараховується ставка 7 % або 0 %. Якщо йде мова про діяльність інтернет-баєрів, то вони, як правило, доставляють одяг, взуття, аксесуари та ті товари, які не входять до переліку, зазначеного у статті 193 Податкового кодексу України і мито буде сплачуватися у розмірі 10 %. Проте, як зазначає Голова Комітету ВРУ з питань податкової і митної політики, від таких змін фізичні особи не зазнають обмежень, оскільки відсоток посилок, вартість яких перевищує 100 євро – лише 1,4 %.

При цьому відповідно до статей 236 та 237 Митного кодексу переміщення товарів через митний кордон у міжнародних поштових та експрес-відправленнях, що не є об'єктами оподаткування митними платежами, здійснюється без офіційного контролю, а уся кореспонденція, поштові листи декларуються в усній формі і пред'являються товаросупровідні документи.

При надходженні таких посилок вони будуть затримані посадовими особами митних органів і покупцеві (одержувачу) буде надіслане повідомлення про необхідність сплати митних платежів. Також цікавим є той факт, що деякі форвардингові компанії за дорученням клієнта оформляють на себе і купівлю товару, і його розмитнення, тобто ім'я клієнта не фігурує взагалі, і замість ставок мита та ПДВ, які нараховуються, вони беруть за послуги від 10 до 20 % від повної вартості покупки.

Необхідним є взяття до уваги міжнародного досвіду, оскільки в багатьох країнах світу митний ліміт на ввезення посилок складає 22 євро. Наприклад, в Білорусі після таких нововведень, податкові надходження до бюджету суттєво зменшилися. У Канаді на оформлення посилок, митна вартість яких складає від 20 до 80 доларів США при закріпленні митного ліміту 20 доларів, держава витрачає 140 мільйонів доларів. А сума надходжень до державного бюджету від таких відправлень становить лише 40 мільйонів доларів.

В Європейському Союзі також встановлений митний ліміт у розмірі 22 євро, проте не слід забувати про те, що Європейський Союз є митним союзом, а отже це єдиний ринок, а отже обмежень при надсиланні посилки, припустимо, з Італії до Франції не буде.

Таким чином, оскільки метою закріплення таких обмежень є забезпечення збалансованості бюджетних надходжень, то в інтересах держави такі обмеження є необхідними, а в інтересах фізичних осіб спостерігаються суттєві обмеження, оскільки навіть придбання смартфона за кордоном, вартість якого набагато перевищує 100 євро, проте є суттєво нижчою,

ніж в Україні, наразі є проблемою. Саме тому, приєднання України до ЄС є необхідним, оскільки це обумовить встановлення взаємних та взаємовигідних домовленостей, спрямованих на значне зниження тарифів та інших бар'єрів у торгівлі або встановлення режиму безмитної торгівлі між ними.

Список використаних джерел

1. Митний кодекс України: Закон України від 13.03.2012 р. № 4495-VI [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17>.
2. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Коваль Н. О.

ОСТАПОВЕЦЬ ЛАРИСА ЮРІЇВНА, ПРОЦЮК ЕДУАРД ОЛЕКСАНДРОВИЧ

студенти 1-го курсу магістратури судово-адміністративного факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОСОБЛИВОСТІ АРЕШТУ МОРСЬКИХ СУДЕН: АНАЛІЗ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИХ НОРМ ТА НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

В сучасній практиці судноплавної галузі склався та успішно оновлюється самостійний інститут – право арешту морських суден. Розглядати даний інститут необхідно саме в контексті забезпечення морських вимог. Основною метою арешту суден є, власне, спонукання судновласника до виконання взятих на себе зобов'язань. Зважаючи на дуалістичну природу цього інституту, вважаємо доцільним проаналізувати нормативно-правові положення, якими регулюється механізм арешту морських суден в Україні.

Перш за все, слід звернутися до міжнародно-правових інструментів. Йдеться про Міжнародну конвенцію з уніфікації деяких правил щодо накладення арешту на морські судна 1952 року (далі – Конвенція 1952 р.). 7 вересня 2011 р. був прийнятий відповідний Закон про приєднання України до Конвенції 1952 р., але із застереженням щодо не застосування положень цієї Конвенції до військових кораблів та інших

державних суден, які використовуються з некомерційною метою [6, с. 11].

Відповідно до п. 2 ст. 1 Конвенції 1952 р. арештом судна є затримання судна за ухвалою суду для забезпечення морської вимоги, але при цьому не включає конфіскацію судна на виконання судового рішення [2]. Виходячи з положень цієї Конвенції, можна зробити висновок, що фактично арешт морського судна можливий лише за наявності морської вимоги. Разом з цим Конвенція визначає морську вимогу як будь-яку вимогу, що виникає з однієї або декількох обставин. Серед них: – збиток, завданий судном при зіткненні або в інший спосіб; – загибель людей або тілесні ушкодження, що заподіяні судном або пов'язані з його експлуатацією; – рятування судна або вантажу; – договір про експлуатацію або наймання судна на умовах чартеру або іншим чином; – договору перевезення вантажу на судні на умовах чартеру або іншим чином; – втрата або пошкодження вантажу, що перевозиться на судні, включаючи багаж; – загальна аварія; – буксирування; – лоцманське проведення тощо [2]. Загалом в Конвенції налічується 25 пунктів і перелік є вичерпним.

Конвенція не формулює визначення поняття «морське судно», але в тексті досить часто згадуються. Це означає, що Конвенція застосовується до будь-якого судна або будь-якої споруди, яка плаває у морських водних шляхах, включаючи, таким чином, судна, які використовуються у внутрішніх водах.

Варто відзначити, що згідно з Конвенцією 1952 р. врегулювання процедурних питань арешту відбувається відповідно до законодавства держави, в якій, власне, і відбувся арешт. Ст. 7 також дозволяє державам, у яких було заарештовано судно, за наявності певних умов, розглядати справу по суті [7, с. 275].

Загалом Конвенція 1952 р. внесла багато положень, що успішно застосовуються і досі, проте все ж не усунула деякі неточності щодо процедури арешту суден у різних країнах, оскільки, по-перше, не всі держави приєдналися до Конвенції; по-друге, у більшості з них історично склалися різні підходи до арешту суден залежно від правової системи.

В 1999 р. був прийнятий ще один документ – Конвенція про арешт суден, яка містить ряд положень, аналогічних Конвенції 1952 р., а також і внесла свої новели. Зокрема, став розширеним перелік морських вимог. До нього додано, наприклад, спеціальна компенсація при здійсненні рятувальних операцій; витрати на репатріацію і внески по соціальному страхуванню членів екіпажу та ін. Новим є й положення щодо захисту прав власника та фрахтувальника арештованого судна. Таким чином, Конвенція 1999 р. врахувала неточності Конвенції 1952 р.

і уніфікувала положення щодо арешту суден з тим, щоб відповідати сучасним тенденціям мореплавства та національного права різних держав. Проте Україна на даний час не є учасницею даної Конвенції.

Щодо національного регулювання інституту арешту морських суден, перш за все, необхідно звернутися до Кодексу торговельного мореплавства України (далі – КТМУ). Зокрема, Глава 4 закріплює положення про повноваження на арешт судна (ст. 41); морські вимоги (ст. 42); умови, за яких судно може бути заарештовано (ст. 43); звільнення з-під арешту (ст. 44) тощо.

З аналізу визначення, закріпленого в статті 41 КТМУ, можна сказати, що арештом судна є його затримання або обмеження в пересуванні. При цьому здійснюється таке затримання в морському порту України з метою забезпечення морських вимог. Арешт судна реалізується на підставі рішення суду, господарського суду або голови Морської арбітражної комісії [4, с. 42].

КТМУ також дає визначення терміну «морська вимога», що, власне, відрізняється від пояснення, закріпленого в Конвенції 1952 р. Так, стаття 42 КТМУ закріплює, що морська вимога – це вимога, яка виникає з права власності та інших майнових прав на судно, будівництво судна, управління, експлуатацію або комерційне використання судна, заставу судна чи здійснення заходів, пов'язаних з рятуванням судна [1]. І також зазначається, у зв'язку з чим може бути пред'явлена така вимога. Зокрема, в перелік входять такі ж обставини, як і в Конвенції 1952 р., але дещо конкретизовані.

І в КТМУ, і в Конвенції 1952 року до морських вимог віднесені певні договірні і недоговірні цивільно-правові та господарсько-правові зобов'язання; зобов'язання з оплати праці; зобов'язання у зв'язку зі сплатою зборів.

Варто відзначити, що в КТМУ крім арешту ще закріплено положення про затримання судна. Так, стаття 80 передбачає, що таким правом уповноважений капітан порту і воно може бути реалізоване на підставі зазначених вище морських вимог і протягом встановленого строку – трьох діб. Якщо зі спливом визначеного терміну не прийнято рішення суду, господарського суду або Морської арбітражної комісії про накладення на судно чи вантаж арешту, то судно повинно бути негайно звільнено [5, с. 41].

Крім спеціального законодавства слід сказати про цивільну та господарську галузі, де теж згадується поняття «арешт судна». В даному контексті арешт судна визнається одним із способів забезпечення виконання зобов'язання.

В цьому аспекті варто зазначити про Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо

визначення підсудності справ про арешт на морські судна» від 20 грудня 2011 р., який був прийнятий з метою уніфікації положень після приєднання України до Конвенції 1952 р. Стаття 114 ЦПК України була доповнена нормою щодо юрисдикції розгляду справ про арешт судна, що здійснюється для забезпечення морської вимоги. І так сформувалась практика, згідно з якою такі справи розглядаються судом за місцезнаходженням морського порту України, в якому перебуває судно, або порту реєстрації судна» [3].

У чинній редакції ЦПК України вказується на юрисдикцію розгляду справ про арешт судна, зокрема ч. 5 ст. 30 закріплює, що «справи про арешт судна, що здійснюється для забезпечення морської вимоги, розглядаються судом за місцезнаходженням морського порту України, в якому перебуває судно або до якого прямує, або порту реєстрації судна».

Глава 10 ГПК України також розглядає арешт судна як один із заходів забезпечення позову. Варто відмітити, що раніше арешт судна як захід забезпечення позову потребував обов'язкового наступного позову лише за законодавством України. Зараз же подати позов, що забезпечується, можна і в іншій країні [5, с. 43].

Таким чином, інститут арешту морських суден є порівняно новим, що перебуває в стані постійного оновлення. Вбачається доцільним привести національне законодавство у відповідність з міжнародними положеннями, що сприятиме уніфікації та систематизації норм з даного питання. Крім того, необхідно сформувати єдиний підхід в національному регулюванні інституту арешту морських суден з метою уникнення неоднозначного трактування змісту застосовуваних положень та формування однакової судової практики.

Список використаних джерел

1. Кодекс торговельного мореплавства України 1995. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/176/95-вр>.
2. Міжнародна конвенція про уніфікацію деяких правил, що стосуються арешту морських суден 1952 (Організація Об'єднаних Націй). Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g89.
3. Цивільний процесуальний кодекс України 2004. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>.
4. Сандюк Г. Систематизація правових норм, які регулюються арешт морських суден. Підприємництво, господарство і право. 2019. № 8. С. 41–45.

5. Селіванов М. Г. Процесуальний інститут арешту судна для забезпечення морської вимоги у господарському процесі в Україні. Lex Portus. 2018. № 6 (14). С. 36–48.
6. Сергєєв Ю. В. До питання про арешт суден для забезпечення морських вимог в Україні. Lex Portus. 2018. № 6 (14). С. 9–20.
7. Стрельцова Є. Д. Уніфікація в сфері правового регулювання арешту морських суден. Правова держава. Одеса, 2012. № 14. С. 271–278.

Науковий керівник: д.ю.н., доцент Аверочкіна Т. В.

ПАНЧУК АННА ОЛЕКСАНДРІВНА

аспірант кафедри морського та митного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ МОДЕЛІ УПРАВЛІННЯ LANDLORD PORT

Національною транспортною стратегією України на період до 2030 року, схваленою розпорядженням Кабінету Міністрів України від 30.05.2018 р. № 430-р визначено, що подальші етапи реформування портової галузі передбачають перехід ДП «АМПУ» до моделі управління Landlord Ports, відповідно до якої адміністрація порту має право надавати інвесторам земельні ділянки (або інші об'єкти) для будівництва чи реконструкції морських терміналів, а інвестори мають право на збудовані термінали протягом певного часу, після закінчення якого можуть або продовжити дію договору, або повернути земельну ділянку разом із терміналом до державної власності [2].

З огляду на міжнародний досвід, модель управління Landlord Ports успішно реалізована у портах Антверпена, Роттердама, Сінгапуру тощо, та надає державам можливість управляти портовою галуззю та розвивати порти.

Основна ідея моделі управління Landlord Ports базується на тому, що портова адміністрація, має право власності або іншим чином здійснює контроль за користуванням портовими територіями, відповідає за планування та комплексний розвиток портів, в свою чергу приватні портові оператори здійснюють стивідорну діяльність за договором концесії або оренди активів і землі із портовою адміністрацією. Однак, національному законодавству до реалізації зазначеної моделі необхідно суттєво адаптувати законодавство України. Оскільки сьогодні українські порти – це території, які знаходяться у користуванні різних суб'єктів, по останнім не може здійснюватися системне

планування та управління, що з однієї сторони створює ряд ризиків по збільшенню витрат на ведення бізнесу, з іншої – зниження рентабельності портової галузі. Однак уникнути цьому можливо шляхом встановлення консолідованого контролю у портах з боку адміністрації порту. Сьогодні, адміністрація порту (державне підприємство «Адміністрація морських портів України», надалі – ДП «АМПУ») обмежена у повноваженнях задля запровадження моделі управління Landlord Ports у порівнянні із провідними портовими адміністраціями інших країн.

Проблематикою дослідження форм управління морськими портами досліджувалось такими науковцями як Дем'янченко А. Г., Мишко А. М., Попелюк В. Т., Угровецьким О. П., Валуєвою Л. В. [3, с. 259] тощо.

Відповідно до Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності» отримати правовстановлюючі документи на земельну ділянку при забудові земель водного фонду, зайнятих внутрішніми морськими водами, територіальним морем, у тому числі акваторією морських портів, є неможливим через технічну неможливість встановлення меж земельної ділянки під водою, чіткого розподілу компетенції органів державної влади та місцевого самоврядування розпоряджатися землями під акваторією, що не належать до складу відповідних адміністративно-територіальних одиниць та обмежуються кромкою води та конфліктом, який майже завжди присутній між правами на земельну ділянку під водою, які належать одному суб'єкту і правами на водний об'єкт над нею, які належать іншому суб'єкту.

Правова невизначеність термінів, законодавча неврегульованість основних Законів та спеціальних нормативно-правових актів стало причиною неоднозначного трактування судами норм та відповідно неправомірне використання дна акваторій портів. Так, на теперішній час, великою проблемою є дублювання функцій державних органів, розпорядниками земель під акваторією одного морського порту можуть виступати як органи державної влади, так і органи місцевого самоврядування, що здійснюють землевідведення будь-яким суб'єктам господарювання без узгодженості із планами розвитку порту.

Крім того, недосконала система зборів коштів на розвиток порту та підтримання заходів, пов'язаних із забезпеченням безпеки судноплавства, які покладені на ДП «АМПУ». Однак останнє не є єдиним, на користь якого справляються портові збори. Як відомо, портові збори справляються не лише на користь користувача портової акваторії, а також власника операційної акваторії причалу (причалів), збудованої до набрання чинності Закону України «Про морські порти України» [1].

Поміж означеного, з року в рік спостерігається зростання приватного інтересу до портової галузі та сприяє цьому досить довга неефективна державна політика. Так, ДП «АМПУ» не є єдиним суб'єктом господарювання, на користь якого справляються портові збори, однак на останнє покладені виключні функції із забезпечення безпеки судноплавства, забезпечення проведення досить витратних днопоглиблювальних робіт тощо. При цьому, що на означене підприємство сьогодні покладено відрахування до державного бюджету частини чистого прибутку (доходу) у розмірі 90 %.

Підсумовуючи вищевикладене, вбачається, що запровадження моделі управління Landlord Ports в Україні, забезпечить можливість розвитку портової галузі та збільшить надходження коштів до бюджету. Однак, без систематизації законодавства та чіткого визначення компетенції та ролі кожного державного органу, відсутності дублювання функцій органів державної влади це буде недосяжно.

Список використаних джерел

1. Про морські порти України: Закон України прийнятий 17 травня 2012 року / Відомості Верховної Ради України. 2013, № 7, ст. 65. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4709-17>.
2. Про схвалення Національної транспортної стратегії України на період до 2030 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 30.05.2018 р. № 430-р. Офіційний вісник України / 2018, № 52, ст. 1848. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/430-2018-p>.
3. Дем'янченко А. Г. Вдосконалення системи управління морськими портами в Україні / Ефективна економіка, 2013, № 3. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2014_3_57.

Науковий керівник: д.ю.н., доцент Аверочкина Т. В.

ПІШЬ ІГОР ЮРІЙОВИЧ

студент 3-го курсу судово-адміністративного факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ МУЛЬТИМОДАЛЬНИХ ПЕРЕВЕЗЕНЬ В УКРАЇНІ

Сучасний етап розвитку торгівлі і виробництва характеризується значною глобалізацією, внаслідок чого виникає потреба в перевезенні великої кількості вантажу у будь-яку точку світу «від дверей до дверей» за найменший проміжок часу,

з використанням мінімальних ресурсів та з мінімальними пошкодженнями вантажу. Задля максимальної оптимізації вищезазначених критеріїв у XX столітті почали застосовуватись мультимодальні перевезення.

Мультимодальні перевезення – це перевезення вантажу двома або більше видами транспорту. Унаслідок процесу укрупнення вантажних одиниць, особливо контейнеризації, сформувався один з підвидів мультимодальних перевезень – комбіновані перевезення. Останньому притаманні такі особливості: перевезення вантажу відбувається в одній і тій самій вантажній одиниці або автотранспортному засобі, тому під час зміни транспорту перевантаження власне вантажу не відбувається; більша частина маршруту приходить на внутрішній водний, морський або залізничний транспорт, а будь-який початковий та/або кінцевий відрізок маршруту, на якому використовується автомобільний транспорт, є максимально коротким.

Мультимодальні та комбіновані перевезення мають значну кількість переваг, серед яких найбільш важливими є спрощення експедирування вантажу та уніфікація транспортної документації. До того ж, використання під час перевезення однієї і тієї самої вантажної одиниці гарантує високий рівень збереження вантажу, що, у свою чергу, підвищує ефективність експлуатації транспортних засобів та перевантажувальної техніки, а також знижує собівартість вантажно-розвантажувальних робіт.

Окрім того, комбіновані перевезення є екологічними, оскільки зменшується застосування автомобільного транспорту.

27.12.2019 до Верховної Ради України було передано проект Закону України «Про мультимодальні перевезення», котрий фактично замінює застарілі «перевезення у прямому змішаному сполученні» на мультимодальні перевезення. Законопроект впроваджує державне регулювання мультимодальних та комбінованих перевезень і надає визначення документу мультимодального перевезення вантажів, єдиного перевізного документу, договору мультимодального перевезення; закріплює правовий статус його сторін, визначає правовий статус мультимодального терміналу, різноманітні аспекти державної допомоги мультимодальним перевезенням.

Окрім вже зазначених переваг мультимодальних та комбінованих перевезень, прийняття Закону України «Про мультимодальні перевезення» буде мати ще деякі позитивні наслідки, зокрема запровадження єдиного перевізного документу забезпечує додатковий захист фактичному перевізнику, оскільки останній несе відповідальність лише за транспортування вантажу до пункту призначення і не набуває правового статусу представника вантажовідправника, як це існує у перевезеннях

в прямому змішаному сполученні. Також законопроект передбачає різноманітні напрями та форми державної підтримки мультимодальних перевезень, наприклад, залучення інвестицій у цю сферу, надання державної допомоги для будівництва та облаштування мультимодальних терміналів.

До того ж, прийняття законопроекту корелюється із зобов'язаннями України у сфері європейської інтеграції, зокрема положеннями статті 368 Глави 7 «Транспорт» Розділу V «Економічне та галузеве співробітництво» Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони [1], а також надає їй можливість приєднатись до Угоди про розвиток мультимодальних перевезень ТРАСЕКА та стати учасником транспортного коридору Європа – Кавказ – Азія. Це є значною зовнішньополітичною та зовнішньоекономічною перевагою.

Однак проект закону має значну кількість недоліків. Найбільш суттєвим з них є повна заміна мультимодальними та комбінованими перевезеннями перевезень у прямому змішаному сполученні, про що свідчать Прикінцеві та перехідні положення законопроекту [2]. Проблема в тому, що окрім великої кількості переваг, мультимодальні та комбіновані перевезення мають деякі недоліки: комбіновані перевезення є невігідними для масових та низкотарифікованих вантажів, оскільки через укрупнення вантажного місця значно підвищується вартість перевезення; мультимодальні ж перевезення можуть бути невігідними у випадку використання лише двох видів транспорту або перевезень на порівняно короткій відстані тощо. В багатьох країнах світу поряд з мультимодальними існують і сегментарні перевезення (аналог «прямого змішаного сполучення»). Тому повне виключення останнього звісно ніяк не впливає на цивільну «свободу договору», проте позбавляє його навіть мінімального державного регулювання і створює незручності для учасників.

Наступним недоліком є некоректне закріплення правового статусу мультимодального терміналу, котрий в законопроекті визначається як *виробничо-перевантажувальний комплекс* будь-якої форми власності, що використовується під час мультимодального перевезення для зміни видів транспорту, виконання операцій навантаження, розвантаження, зберігання вантажів тощо. Проте ще в 2008 році Україна приєдналась до Угоди між Урядами держав – членів Організації за демократію та економічний розвиток – ГУАМ про міжнародні мультимодальні перевезення вантажів (далі – Угода). І Угода також давала дефініцію мультимодального терміналу, в якому зазначала, що це є *«територією з комплексом будівель, споруд, інженерно-*

технічних засобів...» [3]. Виникає суперечність, що ж є мультимодальним терміналом: власне виробничо-перевантажувальний комплекс чи територія? Особливо гостро це питання буде розглядатись при визначенні обсягу прав орендаря чи концесіонера мультимодального терміналу.

Як вже зазначалося, законопроект містить істотні умови договору мультимодального перевезення (далі – договір), зокрема «вид та найменування вантажу». Вважаємо, що до переліку істотних умов договору слід віднести також і пакування вантажу. По-перше, вибір пакування, тари та, загалом, будь-якої форми укрупнення вантажних одиниць має першочергове значення у мультимодальних перевезеннях, оскільки саме від цього залежить чи є воно комбінованим. По-друге, істотність пакування вантажу підтверджується з-поміж іншого можливістю фактичного перевізника відмовитись від перевезення вантажу, якщо його пакування, тара не відповідає законодавству або договору. По-третє, істотність цієї умови часто передбачається у галузевих нормативних актах, наприклад, у ст. 50 Закону України «Про автомобільний транспорт».

Слід зазначити, що пропозиції щодо удосконалення проекту Закону України «Про мультимодальні перевезення» містяться і у Висновку на предмет відповідності праву ЄС проекту Закону України «Про мультимодальні перевезення» (далі – Висновок). Проте деякі з них, на нашу думку, є недоцільними, оскільки спрямовані на сліпу акультурацію Директиви Ради 92/106/ЄЕС від 7 грудня 1992 року і не враховують українську нормопректувальну техніку. Саме тому, пропонуємо звернути увагу лише на змістовні зауваження:

1. Законодавчо закріпити, що під час комбінованого перевезення відрізки маршруту, котрі приходяться на морський, внутрішній водний або залізничний транспорт, повинні бути не менше 100 км. В законопроекті міститься числове обмеження лише щодо відрізків маршруту автомобільних шляхів – не більше 150 км, якщо загальна відстань до 750 км, і 20 % від загальної відстані, якщо більше 750 км відповідно. Встановлення додаткового мінімального обмеження у 100 км сприяє запобіганню зловживанням пільгами, які надаються комбінованим перевезенням.

2. Також Висновок зазначає, що у проекті не враховані фактичні форми державної допомоги комбінованим перевезенням у вигляді, наприклад, звільнень від деяких податків. З цим можна погодитись частково. В Перехідних та прикінцевих положеннях законопроекту зазначено, що автомобільні транспортні засоби із знімними кузовами, що здійснюють комбіновані перевезення вантажів звільняються від сплати за проїзд платними автомобільними дорогами загального користування,

які не надано в концесію. Таким чином, форми державної допомоги існують, проте вони є незначними. В Іспанії, наприклад, перевізників звільняють від сплати податку на господарську діяльність і від податку на механічні транспортні засоби. В Україні, вважаємо, слід запровадити аналогічну пільгу, проте закріпити її за правилами національної нормопроектуючої техніки не у Законі України «Про мультимодальні перевезення», а у профільному законодавстві, наприклад, у Законі України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання».

3. Зовсім не врегульована законопроектом можливість відправника чи отримувача здійснити частину перевезення власними зусиллями, наприклад, якщо у нього є власні транспортні засоби.

Слід зазначити, що проект Закону України «Про мультимодальні перевезення» було відкликано 04.03.2020. Сподіваємось, що до нього будуть внесені зміни з урахуванням вищезазначених недоліків, оскільки прийняття відповідного закону неодмінно призведе до посилення конкурентоспроможності України на міжнародному ринку, прискорення процесу євроінтеграції та надасть їй можливість долучитись до транснаціональних коридорів.

Список використаних джерел

1. Висновок на предмет відповідності праву ЄС проекту Закону України «Про мультимодальні перевезення»: Висновок Комітету з питань інтеграції України з Європейським Союзом від 12.02.2020 р. № 2685. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=67796 (дата звернення: 20.04.2020).
2. Про мультимодальні перевезення: проект закону від 27.12.2019 р. № 2685. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=67796 (дата звернення: 20.04.2020).
3. Угода між Урядами держав – членів Організації за демократію та економічний розвиток – ГУАМ про міжнародні мультимодальні перевезення вантажів: міжнародний документ від 19.06.2007 р. № 886_008. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/886_008 (дата звернення: 20.04.2020).

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Міщенко І. В.

ПІТЬ ІГОР ЮРІЙОВИЧ

студент 3-го курсу судово-адміністративного факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПОНЯТТЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ “CUSTOM SCIENCE”

«Ми – організація, яка заснована на знаннях та орієнтована на діяльність» – так визначена одна з основних цінностей Всесвітньої митної організації (WCO) у її стратегічному плані на 2019–2022 роки [1]. Справді, сьогодні запровадження будь-яких змін як на національному, так і на міжнародному рівні, є неможливим без попередніх наукових досліджень та науково-технічних розробок. Митна сфера не є виключенням. Більш того, останнім часом роль наукової роботи у цій галузі значно зросла через широке впровадження інформаційних технологій у здійсненні митної справи, потреб країн в розробці нових методів аналізу митних даних та митної статистики, пошуку ефективних механізмів протидії та запобігання незаконному переміщенню товарів через митний кордон; стрімкий розвиток електронної комерції тощо. Тому розвиток митної науки повинен бути одним з пріоритетних напрямів державної митної політики.

На міжнародному рівні проведенням досліджень у митній сфері переважно займається WCO. Її діяльність у custom science є широкою та багатоаспектною. Зокрема, вона визначає пріоритетні напрями міжнародної науково-дослідної діяльності у сфері митної справи; проводить міжнародні конференції, круглі столи та інші організаційні заходи; створює та реалізує різноманітні програми із залученням митних адміністрацій і вищих навчальних закладів різних країн світу.

З 2009 року на веб-сайті WCO представлено результати 47 досліджень [2]. Серед найбільш ефективних та масштабних програм слід виокремити «Партнерство у галузі митних академічних досліджень та розробок» (PICARD). Його метою є створення рамок співробітництва між митними адміністраціями, спеціалістами-практиками задля просування наукових досліджень, пов'язаних з митницями і митним професіоналізмом [3]. PICARD у співпраці з INCU (Міжнародна мережа митних університетів) організовує різноманітні конференції, в котрих беруть участь представники університетів та наукововодослідних інститутів зі всього світу. Матеріали конференцій публікуються у “World customs journal” (далі – WCJ), котрий через деякий час стає відкритим у доступі та абсолютно безоплатним. До того ж, PICARD розробляє університетські програми та проводить їх стандартизацію.

На рівні національного законодавства поняття «митна наука» не закріплено. Тому можна звернутися до доктринального визначення. «Customs science або митна наука – це спеціально організована систематична діяльність, спрямована на одержання та використання теоретично систематизованих об'єктивних нових знань у сфері митної справи» [3, с. 82]. Дефініція не позбавлена певних недоліків: по-перше, першочерговим для митної науки є не безпосереднє «використання» нових знань, а пошук шляхів їх застосування, що, до того ж, корелюється з положенням п. 12 ст. 1 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність»; а по-друге, митна наука, як і будь-яка наука, є системою ідей, поглядів і концепцій, а не «діяльністю», оскільки в останньому випадку зміст поняття «наукова діяльність» повністю втрачається.

Тому пропонуємо таке визначення: митна наука або custom science – це спеціально організована система ідей, поглядів і концепцій щодо розвитку усіх компонентів митної справи, спрямована на одержання об'єктивних нових знань та пошук шляхів їх прикладного застосування.

В Україні для вирішення економічних, організаційно-управлінських, організаційно-правових та інформаційно-технічних проблемних питань, які виникають при здійсненні державної митної справи діє Науково-дослідний центр митної справи (НДЦМС) на базі Науково-дослідного інституту фіскальної політики. Діяльність установи можна назвати ефективною, адже з 2016 року завершено 85 наукових досліджень, тематика яких співвідноситься з відповідними завданнями митних органів, визначеними ст. 544 МК України [3, с. 82].

Аналізуючи звітність НДЦМС, також можна виділити його основні напрями діяльності: 1) законопроектна та нормотворча робота у сфері митної справи, наприклад, складення організаційно-розпорядчих та інформаційно-технічних вимог до механізму аналізу ризиків для застосування при митному контролі міжнародних поштових та експрес-відправлень; 2) співробітництво із зарубіжними науково-дослідними інститутами та ВНЗ у митній сфері; 3) проведення наукових та науково-комунікативних заходів, зокрема онлайн-конференцій, круглих столів тощо; 4) опублікування результатів науково-дослідної роботи; 5) здійснення інших заходів, наприклад, проведення експертиз, експертних оцінювань тощо [4]. Отже, тематики наукових досліджень НДЦМС є достатньо актуальними та відповідають тематикам програм WCO.

Таким чином, процес модернізації та глобалізації значно підвищив роль наукових досліджень у митній сфері. Митна наука на міжнародному рівні характеризується здійсненням заходів зі створення ефективного співробітництва між

митними адміністраціями та представниками ВНЗ і наукових інститутів світу. На національному рівні спостерігається запозичення науковими установами напрямів, форм і методів наукових досліджень міжнародних організацій, що є позитивним наслідком процесу глобалізації. Єдиним недоліком, як зазначає Пашко П. В. та Нагорічна О. С., є відсутність тематики на середньострокові наукові дослідження. Проте, на нашу думку, вбачається подальша стабільність в організації системи митних органів, що призведе до зросту попиту на більш глибокі і тривалі наукові дослідження.

Список використаних джерел

1. Strategic Plan 2019–2022. URL: <http://www.wcoomd.org/-/media/wco/public/global/pdf/about-us/administrative-documents/wco-strategic-plan-2019-2022.pdf?db=web> (дата звернення: 15.04.2020).
2. Word Customs Organization. Organization Mondiale des Douanes. URL: <http://www.wcoomd.org/en/topics/research/overview.aspx> (дата звернення: 15.04.2020).
3. Пашко П. В. CUSTOMS SCIENCE ТА НОВА МИТНИЦЯ / П. В. Пашко, О. С. Нагорічна // Збірник тез податкового конгресу / П. В. Пашко, О. С. Нагорічна. – Ірпінь, 2019. – (Університет державної фіскальної служби України). – (Податкова та митна справа в Україні). – С. 713.
4. Тематика ННТР [Електронний ресурс] // НДІ. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.ndifp.com/naukova-diialnist/tematyka-nntr/>.

Науковий керівник: д.ю.н., професор Кормич Б. А.

ПЛАТОНОВА АНАСТАСІЯ ВОЛОДИМИРІВНА

студентка 3-го курсу судово-адміністративного факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ НЕТАРИФНОГО РЕГУЛЮВАННЯ В УКРАЇНІ

Сучасні світові економічні кризи, поглиблення інтеграційних процесів, призводять до того, що митні тарифи не можуть в повному обсязі забезпечити належний рівень захисту національних ринків. Саме тому, в процесі виконання міжнародних угод, а також в умовах зниження тарифних ставок, – заходи нетарифного регулювання безумовно є більш ефективними засобами захисту вітчизняних ринків. Незважаючи на це, система нетарифних заходів регулювання в нашій країні розроблена недостатньо як на правовому, так і на економічному

рівні, що обумовлює актуальність дослідження її проблемних аспектів.

Застосування заходів нетарифного регулювання передбачається розгалуженою та не систематизованою кількістю нормативно-правових актів різного рівня – як кодифікованими актами, так і багатьма законами та підзаконними нормативно-правовими актами. До прикладу, поняття заходів нетарифного регулювання встановлюється Митним Кодексом України, а перелік таких заходів – Податковим кодексом України. Можливість регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні за допомогою актів нетарифного регулювання, встановлені Законом «Про зовнішньоекономічну діяльність». Але його умовою є необхідність передбачення таких актів вітчизняними законами та їх видання державними органами країни в межах їх компетенції.

У зв'язку з цим, в науковій юридичній літературі висувались пропозиції щодо необхідності прийняття єдиного законодавчого акта, який би врегулював всі аспекти нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності [1, с. 14]. Проте, на нашу думку, головна проблема полягає не у відсутності законодавчих актів чи у нестачі законодавчої бази у сфері нетарифного регулювання, а у ступені виконання існуючих законів, зокрема шляхом реалізації механізму застосування заходів нетарифного регулювання.

На підставі аналізу чинного законодавства та наукових підходів до з'ясування поняття заходів нетарифного регулювання, можна відзначити, що нетарифне регулювання зовнішньоекономічної діяльності є комплексом заходів заборонного та обмежувального характеру. Особливість їх полягає в тому, що вони не допускають проникнення на внутрішній ринок країни таких іноземних товарів, які можуть нанести шкоду національній економіці та вітчизняному виробництву, а також життю та здоров'ю населення країни, довкіллю, моралі, релігії. Таким чином, застосування таких заходів має бути спрямованим на забезпечення відповідних аспектів національної безпеки та інтересів країни.

До нетарифних заходів відносяться будь-які заходи неподаткового характеру з боку держави, які спрямовані на здійснення впливу на суспільні відносини в зовнішньоекономічній сфері для здійснення захисту не лише державних інтересів, але і інтересів суб'єктів цієї діяльності. При цьому, застосовуються вони не лише до імпорту, але і до експорту товарів [2, с. 167].

Обов'язковою ознакою сфери нетарифного регулювання є забезпечення митної безпеки держави. Враховуючи, що контроль за переміщенням через митний кордон України товарів та транспортних заходів наразі здійснює Державна

митна служба України, заходи нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності застосовує тільки держава в особі митниць Держмитслужби та їхніх посадових осіб [3]. Застосування заходів нетарифного регулювання реалізується шляхом подання митним органам відповідної підстави або дозвільного документа державного зразка.

Безперечно, реорганізація Державної фіскальної служби дозволила уникнути виконання митними органами не властивих їм фіскальних та контролюючих функцій. Позитивним кроком, спрямованим на посилення відкритості, прозорості та запровадження сучасних підходів у діяльності Державної митної служби України, слід вважати прийняття Закону «Про внесення змін до Митного кодексу України та деяких інших законодавчих актів України у зв'язку з проведенням адміністративної реформи» від 14 січня 2020 року [4].

На наш погляд, для стабільного та ефективного розвитку національної економіки вкрай необхідним є створення уніфікованої правової та організаційної бази для використання існуючих дозволених заходів нетарифного регулювання. При цьому бажаним є врахування міжнародної практики їх застосування. Незважаючи на встановлення Податковим кодексом України вичерпного переліку заходів нетарифного регулювання, слід звернути увагу на його неповноту та недостатню систематизованість. Враховуючи те, що у системі нетарифного регулювання митні органи відіграють надзвичайно важливу роль, виконуючи контролюючу функцію в процесі здійснення митного контролю і оформлення, – вважаємо, що перелік заходів нетарифного регулювання більш доречно було б узагальнити та систематизувати саме у Митному кодексі України. Вбачається, це позитивно вплине на правозастосування і надасть можливість учасникам зовнішньоекономічної діяльності ефективно використовувати правові норми в зазначеній сфері.

Список використаних джерел

1. Гуд А. М. Організація митно-правового регулювання зовнішньоекономічної діяльності підприємств: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / А. М. Гуд; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. – Харків, 2017. 20 с.
2. Денисенко В. В. Правове забезпечення митної політики: міжнародно-правові стандарти та українське законодавство: навч. посіб. / В. В. Денисенко. – Запоріжжя: ЗНТУ, 2018. 326 с.
3. Про затвердження Положення про Державну митну службу України: Постанова Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 року № 227 // *Офіційний вісник України*. 2019. № 26. Ст. 900.

4. Про внесення змін до Митного кодексу України та деяких інших законодавчих актів України у зв'язку з проведенням адміністративної реформи: Закон України від 14 січня 2020 року // *Офіційний вісник України*. 2020. № 16. Ст. 620.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Міщенко І. В.

СТЕЦЬОК ОЛЕКСАНДР ВОЛОДИМИРОВИЧ

студент 2-го курсу магістратури судово-адміністративного факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРАВОВИЙ РЕЖИМ МОРСЬКИХ ОХОРОНЮВАНИХ РАЙОНІВ

Роль Світового океану в історії людства важко переоцінити, адже він є невичерпним джерелом ресурсів для господарського, наукового та технологічного розвитку міжнародної спільноти. Втім, тривалі та прогресуючі масштаби використання морських ресурсів призводять до глобальних екологічних проблем, а часом й взагалі – катастроф, що не лише впливають на локальні зони виникнення, а й мають наслідки на світовому рівні. Дієвому стриманню та протидії причинам виникнення таких проблем заважає відсутність закріплення та чіткої правової визначеності механізмів та інструментів захисту морського середовища у відкритому морі поза національним законодавством, тобто, на міжнародному рівні.

Наразі одним із потенційно ефективних механізмів такого захисту є морські охоронювані райони (надалі за текстом – «МОР»). МОР розуміють як певну територію моря (морський район), на якій повністю або частково забороняється або обмежується діяльність людини (видобувна, транзитна, рибальська, викид відходів тощо), що встановлюється для підтримки та збереження в автентичному стані природного середовища або морських ресурсів, що мають культурну та/або історичну цінність [1, с. 63]. Тобто, МОР можна розуміти як певну визначену частину морського простору, що повинна мати спеціальний правовий режим проходження, перебування та діяльності на такому просторі. При цьому, з огляду на встановлений статтею 87 Конвенції ООН з морського права принцип свободи відкритого моря [3] та неможливість поширення національної юрисдикції на територію відкритого моря, такий механізм підлягає міжнародно-правовому врегулюванню.

Однак, в супереч критичній необхідності в застосуванні механізму МОР, для його впровадження відсутні достатні правові підстави. Так, наприклад, Конвенцією про охорону біологічного різноманіття від 1992 року, незважаючи на визнання державами-підписантами у вступі документу ряду цінностей таких як біологічне різноманіття, екологічне, генетичне, соціальне, економічне, наукове, виховне, культурне, рекреаційне і естетичне значення біологічного різноманіття та його компонентів, визначає заходи збереження природного середовища лише у межах національних юрисдикцій держав (ст. 4) [2].

Надалі, згаданою вище Конвенцією ООН з морського права встановлено лише певні декларативні зобов'язання держав «відповідно до своїх можливостей індивідуально або, залежно від обставин» разом вживати усіх сумісних з Конвенцією заходів, що необхідні для запобігання, скорочення та збереження під контролем забруднення морського середовища з будь-якого джерела (ст. 194) [3]. Конвенція наголошує про зобов'язання держав застосовувати стосовно своїх громадян заходів, що виявляться достатніми для збереження живих ресурсів відкритого моря, співробітництво в частині збереження живих ресурсів і управління ними, збереження живих ресурсів відкритого моря та морських ссавців (ст.ст. 116–120) [3]. Подібні декларативні положення, які наголошують на необхідність збереження стану морського та океанічного середовища, викладені також в Хартії океанів, що укладена в вересні 1997 року [4].

Враховуючи необхідність у юридичному закріпленні МОР в контексті поза національного регулювання, Генеральна Асамблея ООН своєю Резолюцією 69/292 встановила певний вектор у розробленні нового міжнародного обов'язкового документу, який регулюватиме збереження та контрольоване використання морських ресурсів за межами юрисдикцій держав [5].

Для повного розуміння необхідності юридичного визначення МОР як територій зі спеціальним статусом в просторах відкритого моря слід виділити ряд екологічних критеріїв виокремлення таких районів: 1) унікальність або рідкість флори та/або фауни; 2) критичне місце проживання – тобто місцевість є суттєво важливим для питання виживання чи репродукції певних видів тварин чи рослин; 3) залежність екологічних процесів від окремих мінливих складових екосистеми; 4) крихкість системи – екосистема вразлива до антропогенного впливу, що руйнує її цілісність; 5) наявність рідкісних біогеографічних якостей [6, с. 35–37].

Підсумовуючи наведене вище, можна дійти висновку у необхідності правової визначеності МОР як конкретного міжнародного механізму захисту особливих морських територій шляхом розроблення дієвого та обов'язкового для

виконання міжнародною спільнотою документу, який закріплював би на таких районах обмеження у веденні господарства, виробництва, викиду відходів, транзитному проходженні. Однак, до розробки та набрання юридичної сили такого документу, існує ризик знищення та деформації необмеженої кількості таких природних зон.

Список використаних джерел

1. Бякашев К. А., Бякешев Д. К. Міжнародно-правові проблеми встановлення морських охоронних районів. – LEX RUSSICA 2016 № 2. – С. 62–80.
2. Конвенція про охорону біологічного різноманіття від 1992 року, – прийм. ООН 22.05.1992 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_030 – назва з екрану.
3. Конвенція Організації Об'єднаних Націй з морського права, – прийм. Ген. Асамблеєю ООН 10.12.1982 р. – ратиф. Україною 03.06.1999 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_057.
4. Хартія океанів – підп. державами-членами НАТО та Україною 01.09.1997 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_804 – назва з екрану.
5. Резолюція, прийнята Генеральною Асамблеєю 19 червня 2015 року 69/292. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL: <http://undocs.org/ru/A/RES/69/292> – назва з екрану.
6. Звіт про науково-дослідну роботу – «Розробка рекомендацій щодо створення репрезентативної мережі морських охоронюваних районів у Південному океані, зокрема у морі Уеддела» Міністерство екології та природних ресурсів України НДУ «Український науковий центр екології моря»: керівник НДР наук. співроб. канц. біол. наук Дикий Є. О., викон.: Савіних-Пальцева Л. В., Комарова Л. Г., Коморін В. М, Котельнікова Ю. О. – Одеса, 2017 р. – 0117U007163 – інв. № xxxxxxxx. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL: http://www.sea.gov.ua/img/reports/2017/Theme_15.pdf – С. 34–43 – назва з екрану.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Карпенко Г. Л.

**VLADYSLAVA STOYANOVA,
KATERYNA CHUPRINA**

2nd year students of the Faculty of International Legal Relations
of the National University "Odesa Law Academy"

**COMPARATIVE CHARACTERISTICS OF HUMAN RIGHTS
RESTRICTIONS DURING A PANDEMIC IN UKRAINE,
CHINA, AND SOUTH KOREA**

The problem of rapid spread of the coronavirus is an urgent problem for the whole world at current time, and each state implements a number of preventive and anti-epidemic measures to reduce the rate of spreading and effective treatment of the infected population. Such a policy has introduced numerous restrictions on the broad range of daily activities, thereby limiting the rights and freedoms of people on a long-term basis. Appropriate measures are being implemented in Ukraine now, and including the global aspect of the epidemic, it is possible to analyze the experience of countries in the battle against the epidemic and to identify possible negative and positive aspects of the relevant restrictions.

The most common measures are: restrictions on the right of privacy respect; limitation of the right to liberty and security of person – forced placement of citizens in observation; restriction on freedom of movement: ban of crossing state border and movement across checkpoints, cancellation of transport connections; restriction of the right to freedom of peaceful assembly – the ban of gathering more than a certain number of persons; restrictions on the right to education – a prohibition of attending educational institutions; restrictions on the right to freedom of religion – prohibition of religious activities; restriction of the right of access to medical care – temporary suspension of planned measures for hospitalization and planned operations, except for urgent ones [1].

Is state interference in human rights justified? What is the limit of justification for this interference? Is it possible to restrict freedom under the conditions of such emergency? Yes, but a valuable reason is needed. This fundamental principle of the rule of law is reflected in the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, namely: Articles 8, 9, 10 and 11, which give

allowance for the interference in fundamental rights where it is “necessary in a democratic society for the protection of health” [3].

The first outbreak of the virus originated in the Wuhan province of the People’s Republic of China, where first measures to curb the spread of the disease were introduced. Korea is next on the path of distribution, and thanks to international travel processes, Ukraine along with plentiful other countries is in need to legally regulate the spread of pandemic. The outbreak of the disease in Wuhan Province began on December 31, 2019. The rapid spread of the disease, not only within Wuhan but also in other parts of the country, has forced the state government to resort to radical methods of dealing with the situation, which may seem even too harsh. Thus, since January, 22 in the city of Wuhan was closed for quarantine, and since January, 24 – adjacent to Wuhan city districts. On January, 23, the work of transportation was completely stopped and recommendations were issued to the population regarding restrictions on movement between settlements. The government of the state has decided to extend the celebration of the Spring Festival from 7 to 10 days to prevent the mass return of citizens. Since January, 30, WHO has recognized the COVID-19 outbreak as an international public health emergency [7].

Restrictions include the implementation of mandatory mask regime, restrictions on the movement of citizens not only between countries, but also cities and home leaving. In each residential complex all entrances and exits were barricaded and equipped with the specialized checkpoints, which required to mark coupons and throw them in the garbage under the supervision of the responsible person. In supermarkets, shops, markets, shoppers citizens were to scan the QR code and register by themselves before entering.

If someone in the complex got sick, the whole entrance initially got “sealed” with a strict prohibition on exit. And then the people who contacted the infected were to evacuated to special hotels. People had to report only about their own moving and their neighbors’. A specialized system for monitoring people was developed, which everyone had to install on their mobile device.

At each major driveway, specialized checkpoints with temperature measurement were set up when boarding the train. There was also a strict censorship of information on the dynamics of the spread of the virus. According to the ruling of the Supreme Court of the People’s Republic of China, the first legislative act on the coronavirus, fines or a criminal sentence of 3 to 7 years were provided for disseminating “false” information [4].

As for South Korea, it has reduced the number of new COVID-19 cases without imposing severe restrictions on expression and movement, such as China, or closing regions and causing economic damage, such as in Europe and the US. Through the introduction of

nationwide free public testing programs installed in common places, allowing tests for infection within minutes to record sick person, as well as to monitor their location through a special application that is installed mandatorily, and can be monitored and charged with fine of up to \$ 2,500 in case of a regime violation. Moreover, in some cases, intruders have been found on the Internet through the media pattern, and although such interference with the privacy of citizens is extreme, deterring more people from infecting it is worth it.

The Government has taken the position that the introduction of the equivalent of a state of emergency is not urgent, since in constitutional proceedings the situation is controlled by existing normative acts, including: the Law on Infection and Prevention, Framework Law on Disaster Management, Quarantine Law, Quarantine Law Health and the Law on the Prevention of Acquired Immunodeficiency Syndrome. The Infectious Disease Prevention Act is the most relevant COVID-19 outbreak law in South Korea, the result of the bitter experience of a respiratory syndrome outbreak in the Middle East in 2015, which provides for the hospitalized compensation and hospitalization for the quarantined [5].

According to the law of South Korea, there is no liability and prohibition with a certain number of congregations, and after a case with a “patient 31” who attended a church service, they do not quarantine at the Shinchongji Temple of the Tabernacle Testimony in Daegu, thereby increasing the official number from 34 to 346 February 21, 2020, according to the Centers for Disease Control and Prevention (KCDC), after which church institutions voluntarily canceled meetings, with the abolition of non-work related concerts, festivals and similar meetings [6].

Drawing attention to the situation in Ukraine, it should be noted that the Cabinet of Ministers adopted the Resolution “On Prevention of Spread of COVID-19 Acute Respiratory Disease Caused by the SARS-CoV-2 Virus Crown in Ukraine”, with subsequent amendments, according to which the stay in public places without personal protection, including a respirator or protective mask, including self-made ones; moving in groups of more than two persons, except for in cases of business necessity; stay in public places of persons under 14 years of age unaccompanied by adults; attending educational institutions by its applicants; visits to parks, squares, recreation areas, forest parks and coastal areas, except for pets walking by one person and in case of business necessity; visits to sports and children’s playgrounds; leave the observation sites without authorization; enter the streets without identification documents; visits to palliative care, social protection, social care institutions and institutions [2]. In order to ensure that the educational process would not suffer too much in an emergency situation both in China and in Ukraine, distance learning is introduced for all students and

students, so that young people would be able to continue their studies freely without transfer to the summer. The majority of the working population, in turn, have become more aware of ways to work in the online space by joining information technology tools to the largest extent than ever before, and in Korea, the implementation of this format is only envisaged since April 19, with a program to provide 10 % of students without access to any suitable gadgets due to financial status.

Therefore, given the experience of Korea's democratic restrictions and China's normative acts, it is possible to identify that a proper restriction on human rights and freedoms is justified, legal and necessary during a pandemic. The effectiveness of appropriate measures in comparing the number of infected and recovering can be recognized as critical to the prevention of methods in limited cooperation and a national factor. The termination of quarantine in Ukraine is still too early to speak of, since the spread of the disease began on its territory much later, although the government also has grounds to believe that the measures taken will help curb the disease faster and more effectively. Only with the cooperation of the population, legal restriction of rights and freedoms and supportive measures to support the population can a timely settlement of the spread of the pandemic be anticipated.

References

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр> (дата звернення: 17.04.2020).
2. Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 11 березня 2020 р. № 211 : постанова Кабінету Міністрів України від 02.04.2020 № 255. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-vnesennya-zmin-do-postanovi-kabinetu-ministriv-ukrm020420ayini-vid-11-bereznaya-2020-r-211> (дата звернення: 17.04.2020).
3. European Convention on Human Rights as amended by Protocols Nos. 11 and 14, supplemented by Protocols Nos. 1, 4, 6, 7, 12, 13 and 16. URL: https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_ENG.pdf (дата звернення: 17.04.2020).
4. National Health Commission of the Peoples Republic of China: Opinions on punishment according to law for prevention and control of crimes against pneumonia caused by new coronavirus. URL: <http://www.nhc.gov.cn/xcs/pfzs/202002/6090ed34d8e64d038fbcd94b9f957059.shtml> (дата звернення: 17.04.2020).
5. Korean legislation regarding COVID-19 pandemic in translation and chronological order. URL: <https://www.icnl.org/covid19tracker/> (дата звернення: 17.04.2020).
6. Seokmin Lee. Fighting COVID 19 – Legal Powers and Risks: South Korea. URL: <https://verfassungsblog.de/fighting-covid-19-legal-powers-and-risks-south-korea/> (дата звернення: 17.04.2020).

7. Official site of the Ministry of Health and Welfare on global pandemic.
URL: <https://www.mohw.go.kr/eng/> (дата звернення: 17.04.2020).

Scientific advisor: PhD in Law, Assistant Professor V. S. Vitkova

**АФРАМЧУК АНТОНІНА ОЛЕГІВНА,
БОБОВСЬКА МАРІЯ КОСТЯНТИНІВНА**

студентки 2-го курсу факультету міжнародно-правових відносин
Національного університету «Одеська юридична академія»

**СПІВВІДНОШЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИХ
СТАТУСІВ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА ТА НАРОДУ УКРАЇНИ**

На сучасному етапі державотворення аналіз теоретико-методологічних засад визначення змісту й сутності поняття конституційно-правового статусу людини і громадянина має як загальнотеоретичне, так і спеціально-наукове обґрунтування. З точки зору загальної теорії конституційного права, дослідження поняття конституційно-правового статусу людини і громадянина тісно пов'язане з проблемою визначення предмета конституційного права, який опосередковує собою чотири групи (блоки) суспільних відносин, зокрема, і відносини, що визначають характер зв'язків між державою і конкретною особою. З іншого боку, предмет конституційного права – це захист прав та свобод людини і громадянина, тоді як поняттям «конституційно-правовий статус людини і громадянина» описуються лише конституційно встановлені права та свободи людини і громадянина [1, с. 554].

Отже, актуальність цієї проблеми знаходить свій прояв на рівні конституційного регулювання і полягає в тому, щоб повністю забезпечити народний суверенітет, на конституційному рівні створити той необхідний фундамент, який би дав змогу українському народові сформуватись як самостійному, свідомому учаснику політико-правових відносин.

Серед вчених, які сприяли активізації правових і політологічних досліджень у цій галузі, слід відзначити К. А. Бабенка, Ю. Г. Барабаша, О. В. Кресіна, Л. Т. Кривенко, В. Ф. Погорілка, А. О. Селіванова, В. М. Скрипнюк, В. Л. Федоренка, В. М. Шаповала, О. І. Ющика та ін. Водночас замало уваги приділяється проблемі визначення конституційно-правового статусу українського народу.

Правовий статус особистості – це стан особистості в суспільстві, закріплений державою за допомогою юридичних

норм в текстах різних нормативно-правових актів. В основі правового статусу завжди так чи інакше лежить фактичний соціальний статус, тобто реальний стан людини в конкретній системі існуючих суспільних відносин. Право лише закріплює це положення, вводить його в нормативні рамки. Соціальний і правовий статус співвідносяться як зміст і форма. При цьому варто відзначити, що конституційно-правовий статус людини і громадянина та правовий статус особистості співвідносяться між собою як одне ціле, а використовувані сучасними юристами категорії «людина», «громадянин» і «особистість» повною мірою відповідають ідеям родоначальника німецької класичної філософії епохи Просвіщення Іммануїла Канта, згідно з якими людина – це «істота, обдарована почуттями», громадянин – обдарований «громадянською самостійністю», «спроможністю проголосувати», а особистість – «розумом» [2, с. 369].

Зміст правового статусу людини як особистості варіюється в залежності від переконань особи, котра його досліджує. Проаналізувавши різні точки зору вчених, висловлені за останні двадцять років щодо тих структурних елементів, які повинен охоплювати даний правовий інститут, було визначено, що існують так звані «вузький» і «широкий» підходи до вирішення даного питання.

Конституційно-правовий статус особистості, як відзначає А. О. Селіванов, служить для визначення місця людини в соціумі за допомогою належного йому обсягу прав і обов'язків. Автор справедливо зазначає, що правові норми, так само як і правосуб'єктність особи, виступають в якості передумов для отримання людиною певного кола прав та обов'язків і, відповідно, не можуть бути одночасно елементом правового статусу [6, с. 120].

Подібної думки дотримується у своєму дослідженні і Погорілко В. Ф. Хотілося б відзначити, що до передумов набуття певного правового статусу доцільно також віднести і громадянство, оскільки саме воно спричиняє наявність у людини визначеного набору прав і обов'язків, властивих тільки особам, що володіють стійким правовим зв'язком з тією чи іншою конкретною державою. Якщо проаналізувати існуючі підходи до визначення терміну «громадянство», то можна зробити висновок про те, що вона, не будучи ні правами, ні сукупністю прав, виступає в якості засобу, створює можливість застосування фізичною особою (чи іншими суб'єктами по відношенню до нього) певних правових норм [5, с. 560, 73].

Правові принципи являють собою основні положення, що лягають в основу того чи іншого інституту права, визначаючи його сутність і ключові риси. Тому коли мова йде про принципи правового статусу особистості, то можна говорити, що це

«категорія іншого порядку, ніж елемент правового статусу особи. Вони не входять у правовий статус особистості, а визначають його характер і зміст» [3, с. 220].

Юридична відповідальність за її цільовим призначенням є одним із засобів запобігання (за фактом її встановлення), превенції протиправної поведінки і стимулювання суспільно корисної поведінки, тобто, по суті, виступає в якості засобу забезпечення правового статусу, але аж ніяк не його елемента. Відповідно, до складу правового статусу особистості, як нам це представляється, дане поняття не входить і не має входити.

Думається, розглядаючи питання про взаємозв'язок конституційних прав і свобод громадянина із суверенними правами українського народу, необхідно вказати на їх спільні та відмінні ознаки. Спільними є те, що суверенні права народу, як і конституційні (основні) права і свободи громадян, відображають найбільш суттєві зв'язки між народом, державою і громадянином та охоплюють не тільки політичну сферу суспільства, а й економічну та культурну. Відмінність суверенних прав від конституційних прав і обов'язків громадян зводиться до такого: суб'єктом суверенних прав є соціальна спільнота – український народ, а суб'єктом основних прав і свобод – окремі індивіди; права народу виступають щодо конституційних (основних) прав і свобод громадян як природні, вихідні, а система конституційних прав і свобод похідна від суверенних прав народу; якщо суверенні права можуть реалізовуватися як через індивідуальну форму прав окремих громадян, так і шляхом здійснення окремих правомірностей іншими суб'єктами – державними органами, то конституційні права і свободи носять суто особистий характер втілюються в діяльності конкретних суб'єктів [9, с. 367].

У цьому контексті є всі підстави погодитися з думкою В. Л. Федоренко, який зазначає, що конституційна правоздатність народу України виражається у системі його конституційних прав і обов'язків, а конституційна дієздатність – у здатності реалізувати ці конституційні права та обов'язки. При цьому конституційна правоздатність і дієздатність українського народу є неподільною – існування конституційних прав та обов'язків народу України через закріплення в Конституції України принципу народного суверенітету передбачає й достатність в українського народу влади й волі до реалізації цих прав і обов'язків [7, с. 616].

Таким чином, без відповідних правових норм, головним чином конституційних, що регулюють найбільш важливі зв'язки громадянина і держави, встановлення і закріплення правового статусу є неможливим. Те саме можна сказати й про загальні (статутні) правовідносини, у яких перебувають всі громадяни

з державою і один з одним з приводу здійснення своїх основних прав, свобод і обов'язків, їх гарантій. Тобто можна це розуміти так, що конституційно-правовий статус українського народу включає загальні для всіх суб'єктивні права і обов'язки, які виникають і припиняються у суб'єктів правовідносин залежно від виконання ними тих чи інших завдань і функцій, суспільного статусу, характеру правових зв'язків, в яких вони перебувають [4].

Вказаний принцип, думається, має важливе значення для розуміння внутрішньої структури Конституції України. Конституційне законодавство має виходити з того, щоб усі соціальні можливості українського народу, його суверенні права, котрі виражені у формі конституційних принципів, повинні «втїлитися», знайти своє відображення в інституті основних прав, свобод і обов'язків громадян. І навпаки, права громадян, які поширюються на все населення країни, мають загальний, а не суто особистий характер, тому їх слід сформулювати в якості конституційних принципів суспільного ладу і політики [8, с. 464].

Отже, взаємозв'язок конституційно-правового статусу українського народу, людини і громадянина становить складний предмет дослідження, який може бути розглянуто з різних кутів зору. Утім, як видається, положення про те, що принцип народного суверенітету пов'язаний з основними правами, свободами і обов'язками громадян через суверенні права народу і останні конкретизуються і реалізуються опосередковано через конституційні права, свободи і обов'язки громадян, має важливе значення як у політичному, так і в юридичному (конституційно-правовому) аспектах [4].

Політична складова вказаного положення визначається тим, що конституційні права, свободи і обов'язки громадян є основою народного суверенітету, виступають однією із форм його практичної реалізації та закріплені в Конституції України. Юридичний (конституційно-правовий) аспект єдності народного суверенітету і конституційних прав, свобод і обов'язків громадян, пов'язаний із необхідністю відображення в Конституції України співвідношення і взаємозв'язку суверенних прав народу і конституційних прав, свобод і обов'язків громадян [4].

Список використаних джерел

1. Актульні проблеми конституційного права України: підручник / за заг. ред. проф. Олійника А. Ю. К.: «Центр учбової літератури», 2013. 554 с.

2. Головін А. С. Права людини: інтерпретаційна діяльність Конституційного Суду України. К.: Логос, 2012. 369 с.
3. Конституційне право України: навч. посіб. / Ю. О. Фрицький; Відкр. міжнар. ун-т розвитку людини «Україна», Ін-т права та суспіл. відносин. Київ: Університет «Україна», 2018. 220 с.
4. Неліна Н. Проблеми визначення конституційно-правового статусу українського народу [Електронний ресурс] / Наталія Неліна // ПРАВОЗНАВЕЦЬ – Режим доступу до ресурсу: <http://www.pravoznavec.com.ua/period/article/65922/H>.
5. Погорілко В. Ф., Федоренко В. Л. Конституційне право України: підручник. 5-те вид. перероб. і доповн. К.: Ліра-К, 2014. 560 с.
6. Селванов А. О. Конституційна юрисдикція: поняття, зміст, принципи верховенства права, правові позиції по справах прав людини і конституційних конфліктів у сфері публічної влади: монографія. Київ: Ін Юре, 2008. 120 с.
7. Федоренко В. Л. Конституційне право України: підруч. / до 20-ої річниці Конституції України та 25-ої річниці незалежності України. Київ: Видавництво Ліра-К, 2016. 616 с.
8. Шаповал В. М. Конституційне право зарубіжних країн: підручник. К.: Юрінком Інтер, 2014. 464 с.
9. Юринець Ю. Л. Конституційне право України: навч. посіб. Нац. авіац. ун-т. Ужгород: Бреза, 2014. 367 с.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Кулі-Іванченко К. К.

БАДЗЮНЬ ВІТАЛІЙ ВАСИЛЬОВИЧ

студент 2-го курсу судово-адміністративного факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

Завдяки стрімкому розвитку інформаційних технологій доступ до різноманітних каналів комунікації отримали не лише організації та корпорації, але й окремі особи. У сучасний період кожна людина має можливість створювати власні повідомлення та поширювати інформацію, яка буде доступна необмеженій кількості користувачів. У результаті масового і неконтрольованого доступу усіх членів суспільства до інформаційно-комунікаційних технологій приватна «завіса», яка ще донедавна дозволяла приховувати значний масив особистої інформації від сторонніх, була скинута [1, с. 102].

Привертає увагу випадок, коли керівник Офісу президента А. Єрмак, коментуючи звинувачення на його адресу від Г. Лероса – народного депутата України, вжив у своїх

висловлюваннях відомості про його попереднє ім'я: «Цей пан, який називає себе Гео Лерос, – його справжнє прізвище Корехян Георг Багратович» [2]. Таким чином А. Єрмак порушив право на захист персональних даних пана Г. Лероса, розголосивши особисті відомості останнього, а саме його попереднє ім'я. Ця ситуація сигналізує про те, що грамотність у сфері захисту персональних даних перебуває на невисокому рівні, тож видається актуальним аналіз засад законодавства України в галузі захисту персональних даних.

Стаття 32 Конституції України захищає право на недоторканність особистого та сімейного життя. У реаліях сучасного суспільства, все більшу увагу необхідно приділяти захисту інформації, яка безпосередньо стосується конкретної людини, тобто персональних або особистих даних фізичної особи (ч. 2 ст. 32).

Закон України «Про інформацію» у ст. 5 зазначає: «Реалізація права на інформацію не повинна порушувати громадські, політичні, економічні, соціальні, духовні, екологічні та інші права, свободи і законні інтереси інших громадян, права та інтереси юридичних осіб» [3].

Якщо підтримати тезу про превентивну роль Конституції та законів [4, с. 7], можна констатувати, що метою ст. 32 Конституції України та ст. 5 Закону України «Про інформацію» є запобігання порушенням прав на особисте та сімейного життя, на інформацію, а також запобігання зловживанням правом на інформацію, зокрема втручання у право на особисте та сімейне життя.

Профільним законом, який регулює відносини, пов'язані із захистом та обробкою особистих даних фізичних осіб у нашій країні, є Закон України «Про захист персональних даних», вказаний нормативно-правовий акт містить низку уточнювальних дефініцій, визначає вимоги та підстави обробки персональних даних, регламентує відносини, пов'язані з їхнім використанням та поширенням. Так, відповідно до цього закону, персональними даними (далі – ПД) є будь-яка інформація про фізичну особу, за допомогою якою можна ідентифікувати останню. Актуальною є ідея розподілу ПД на особисті та «делікатні». До особистих ми відносимо загальні відомості про людину (ім'я, контактні дані, адреса електронної пошти, біометричні дані). «Делікатні» ж дані – найбільш особисті відомості про людину, що стосуються її, наприклад, етнічного походження, расової належності, релігійних переконань, політичних поглядів, сексуальної орієнтації тощо.

Обробка ПД являє собою певні маніпуляції, пов'язані з накопиченням, зберіганням, реєстрацією, адаптуванням, зміною чи знищенням інформації. Українське законодавство

висуває перелік вимог щодо обробки ПД, серед яких можна визначити основні: ПД повинні бути точними та правдивими; їхня обробка має здійснюватися відкритим шляхом із використанням законних методів впливу; мета обробки ПД має бути легальною; ПД, обробка яких відбувається у формі, що дозволяє ідентифікувати особу, яких вони стосуються, мають зберігатися не більше ніж необхідно для реалізації цілей, для яких вони були надані; і найважливіша вимога – це отримання згоди на обробку ПД [5].

Окрему увагу слід приділити правам особи, ПД якої обробляються, її ще називають суб'єктом ПД. Суб'єкт ПД має право: на доступ до своїх ПД; на отримання відомостей про умови доступу до його даних; знати про джерело збору його даних, мету їхньої обробки; отримувати відповіді на запити про стан обробки відомостей про нього; відкликати дозвіл на обробку ПД; на відшкодування завданої незаконною обробкою відомостей про себе шкоди.

Використання ПД здійснюється володільцем ПД, ким є фізична або юридична особа, що отримує інформацію про суб'єкта ПД, визначає мету та процедуру обробки ПД, їхній склад. ПД може бути використано лише в разі створення всіх необхідних умов забезпечення їхнього захисту від втрати, незаконного чи неналежного використання.

Отже, базовою метою захисту ПД повинно бути забезпечення ключових прав та свобод громадян. Організаційно-економічним «майданчиком» для її реалізації повинен стати відповідний механізм, у якому основою має бути чинний Закон України «Про захист персональних даних» та в який гармонічно буде імplementовано ключові європейські норми з чітким визначенням норм щодо свободи інформації та захисту ПД, а також деталізацією взаємодії та фіксацією відповідальності за порушення норм у сфері захисту ПД.

Список використаних джерел

1. Гронь О. В., Погореленко А. К. Проблеми захисту персональних даних у контексті сучасної комунікації. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2018. Вип. 19 (1). С. 102–108.
2. Єрмак: Лерос є інструментом, плівки – це спланована операція. *Українська правда*. 2020. 31 березня. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2020/03/31/7245907/> (дата звернення: 01.05.2020).
3. Про інформацію: Закон України № 2657-XII від 02.10.1992. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12> (дата звернення: 01.05.2020).

4. Батан Ю. Д. Про юридичну базу реалізації превенції: чи можна вважати конституцію законом про профілактику? *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2018. № 1. С. 7–13.
5. Про захист персональних даних: Закон України № 2297-VI від 01.06.2010. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17> (дата звернення: 01.05.2020).

Науковий керівник: асистент Батан Ю. Д.

БІФЕРТ ОЛЬГА МИКОЛАЇВНА

студентка 2-го курсу судово-адміністративного факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРОБЛЕМА МНОЖИННОГО ГРОМАДЯНСТВА В УКРАЇНІ

Загальна декларація прав людини у статті 15 проголошує право кожної людини на громадянство. Громадянство є тією підставою, яка надає особі можливість володіти комплексом прав, свобод та юридичних обов'язків, передбачених національним законодавством.

Особливо актуальним питанням як для світової спільноти, так і для України, є інститут множинного громадянства. Останніми роками спостерігається тенденція до глобалізації, стирання кордонів та проголошення так званого принципу «людини світу».

Становлення інституту громадянства нерозривно пов'язано з формуванням новітньої української державності. Паралельно відбувається і розвиток множинного громадянства, що не можна не враховувати як конституційно-правові реалії сучасної України [2, с. 106].

Поняття поліпатризм має латинське походження та означає «більше» та “patris (patridos)” – «батьківщина». Тобто поліпатриди – це особи, які мають одночасно перебувають у громадянстві декількох країн. У більшості випадків такий стан виникає у разі колізії при застосуванні законів про набуття громадянства, а саме: перетинання принципу «права ґрунту» (народження дитини на території такої держави) від батьків, які є громадянами іншої держави, що застосовує «принципи крові». Але існує шлях натуралізації, тобто прийняття до громадянства певної держави зацікавленої особи, яка має громадянство іншої держави [3, с. 210].

Конституція України у статті 4 встановила принцип єдиного громадянства, підстави набуття і припинення якого визначаються законом.

Проте у Законі України «Про громадянство» встановлено, що єдиним громадянством є громадянство держави Україна, що виключає можливість існування громадянства адміністративно-територіальних одиниць України. «Якщо громадянин України набув громадянство (підданство) іншої держави або держав, то у правових відносинах з Україною він визнається лише громадянином України. Якщо іноземець набув громадянство України, то у правових відносинах з Україною він визнається лише громадянином України». Підтверджуючи превентивне призначення права [1], слід зазначити, що вимога відсутності іноземного громадянства висувається до державних службовців і найвищих політичних посад держави з метою запобігання обстоюванню інтересів закордонної держави.

Статтею 29 Закону України «Про громадянство України» встановлено, що посадові і службові особи, які порушили цей Закон, несуть відповідальність у порядку, передбаченому законами України. Проте варто зазначити, що таку відповідальність не передбачено ні Кримінальним кодексом, ні Кодексом України про адміністративні правопорушення.

Деякі вчені та пересічні громадяни вважають, що така норма Закону України «Про громадянство» суперечить Конституції України та «викривлює конституційний задум», та наводять ст. 19 Закону України «Про громадянство», де встановлено, що громадянин України може втратити громадянство у разі добровільного набуття громадянства іншої держави. Натомість, ця стаття також закріплює випадки, які не вважаються добровільним набуттям іншого громадянства.

Особливого розголосу засобами масової інформації набувають справи «про викриття» наявності множинного громадянства народних депутатів і депутатів місцевих рад. Причинами такого нігілістичного ставлення до вимог закону є відсутність санкцій, які б застосовувалися до таких осіб, а також складна, іноді навіть неможлива процедура виявлення множинного громадянства.

Негативними наслідками множинного громадянства можуть бути: 1) колізії у правовому статусі такої особи через суттєві розходження у законодавстві держав; 2) міждержавні конфлікти; 3) сепаратизм; 4) загроза національним інтересам однієї з країн; 5) наявність додаткових обов'язків для такої особи (сплата податків) [3, с. 98].

Було здійснено неодноразові спроби заборонити множинне громадянство: пропозиція такого змісту належала Президенту України у 2017 році, а Верховною Радою України було зареєстровано проект закону № 4116 від 7 лютого 2014 року про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо

відповідальності за неповідомлення громадянином України про набуття іноземного громадянства.

Натомість у багатьох державах світу спостерігається позитивне ставлення до множинного громадянства. 86 країн дозволяють мати множинне громадянство за умови виконання певних вимог. Наприклад, у Вірменії всі чоловіки зобов'язуються служити в армії незалежно від наявності громадянства іншої держави.

Перевагами множинного громадянства є додаткові гарантії реалізації і захисту прав і свобод, вигоди щодо права на проживання, здобуття освіти, збереження громадянства у змішаному шлюбі, легше інтегрування державою, що приймає, резидента з множинним громадянством, аніж іноземного громадянина [5, с. 110].

Інститут множинного громадянства не можна сприймати як «суто негативне» чи «суто позитивне явище». При вирішенні суперечностей стосовно його регламентації, варто проаналізувати усі чинники, передбачити можливі наслідки та адаптувати їх до відповідних українських реалій. Повну заборону полігромадянства за сучасних умов вважаємо недоречною та недоцільною.

Ефективним способом вирішення проблем правового статусу поліпатридів є укладання державами відповідних двосторонніх і багатосторонніх міжнародних договорів, спрямованих на ліквідацію множинного громадянства або ж взаємне визнання права громадян на множинне громадянство [2, с. 97].

Вбачається за доцільне розглянути можливість надання дозволу громадянам України набувати громадянство інших держав за умови подання декларації їхньої фінансової спроможності разом із подачею заяви про добровільне набуття громадянства іншої держави та інших необхідних документів. За наявності громадянства іншої країни, встановити обов'язковість фіксації та підтвердження цього факту в Україні, за приховування якого встановити кримінальну чи адміністративну відповідальність, враховуючи ступінь суспільної небезпечності та наслідки, які спричинило чи могло спричинити замовчування. З метою захисту національних інтересів, недопущення узурпації влади та посягань на територіальну цілісність пропонуємо залишити без змін положення щодо неможливості множинного громадянства державних службовців і найвищих політичних посад держави.

Список використаних джерел

1. Батан Ю. Про юридичну базу реалізації превенції: чи можна вважати конституцію законом про профілактику? *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2018. № 1. С. 7–13.

2. Великоречанін П. О. Множинне громадянство: конституційно-правове дослідження: дис. канд. юрид. наук: 12.00.02. Одеса, 2015. 201 с.
3. Кавун В. Ф. До проблеми правового регулювання статусу осіб з множинним громадянством. *Міжнародне право XXI століття: сучасний стан та перспективи розвитку*: [кол. моногр.: з нагоди 60-ліття В. М. Репецького]. Львів: Піраміда. 2013. С. 173–180.
4. Ковальський В. Біпатриди: подвійне громадянство чи подвійне життя? Небезпеки запровадження в Україні подвійного громадянства. *Юридичний вісник України*. 2017. № 12. С. 3.
5. Малиновська О. А. Подвійне громадянство в контексті міграційних переміщень доби глобалізації: загроза чи закономірність? *Стратегічні пріоритети*. 2012. № 1. С. 105–112.

Науковий керівник: асистент Батан Ю. Д.

БОСОВА ЮЛІА СЕРГІЙВНА

студентка 2-го курсу судово-адміністративного факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВА НА БЕЗПЕЧНЕ ДЛЯ ЖИТТЯ І ЗДОРОВ'Я ДОВКІЛЛЯ

Одним із напрямків державної політики України, що проголошений на рівні Конституції України, є забезпечення екологічно та техногенно безпечних умов життєдіяльності людей. Проблема збереження чистоти довкілля вже давно висвітлюється не лише на державному, але і на міжнародному рівні. Запобігання (превенція) порушенням прав людини, зокрема екологічних, встановлено національним і міжнародним правом як одну з цілей сучасного права [2, с. 324].

Актуальність дослідження цієї проблеми зумовлена критичною ситуацією щодо забруднення навколишнього середовища, суттєвим погіршенням здоров'я населення, різким підвищенням рівня захворюваності і смертності та зниженням тривалості життя. Тому на сьогодні значущість права людини і громадянина на безпечне для життя і здоров'я довкілля зросла як ніколи.

Не зважаючи на те, що загрози екологічній безпеці на міжнародному рівні існували вже досить давно, право на безпечне для життя і здоров'я довкілля було закріплено на законодавчому рівні лише після здобуття незалежності України. Вперше це право було зазначено у ст. 9 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» в 1991 р.: «Кожний

громадянин України має право на безпечне для його життя та здоров'я навколишнє природне середовище». А вже потім у 1996 р. це право закріплено у ст. 50 Конституції України: «Кожен має право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди». Ще пізніше воно було названо у ст. 293 Цивільного кодексу України серед особистих немайнових прав, що забезпечують природне існування фізичної особи.

Але в жодному з цих нормативних актів не відображено сутність та юридичний зміст права на безпечне для життя і здоров'я довкілля, що призводить до проблем з його захистом, охороною та забезпеченням.

Право на безпечне для життя і здоров'я довкілля – це основа для фізичного існування людини. Таким чином, можна стверджувати, що це природне невід'ємне право, яке виникає в людини від народження і не залежить від її соціального, майнового стану, роду і характеру занять, мови, освіти та інших ознак, воно не може зупинятися чи обмежуватися державою, виступати предметом цивільно-правових чи інших видів договорів. Природність названого права впливає з того, що його об'єктом є визначений стан природного середовища, що розвивається за природними законами. У біологічному плані людина невіддільна від природи ні матеріально, ні духовно. Її життя зумовлене порівняно вузькими межами фізичних і хімічних умов, що відповідають її анатомічній і фізичній характеристикам [3, с. 12].

Законодавець практично не визначає змісту права на безпечне для життя і здоров'я довкілля, але у Законі України «Про оцінку впливу на довкілля» визначається необхідність забезпечення правил екологічної безпеки, охорони довкілля, раціонального використання і відтворення природних ресурсів, у процесі прийняття рішень про провадження господарської діяльності, яка може мати значний вплив на довкілля, з урахуванням державних, громадських та приватних інтересів [1] тощо, що дозволяє говорити про створення засобів забезпечення досліджуваного права.

Забезпечення права на безпечне для життя і здоров'я довкілля можливе за умови дотримання та забезпечення інших екологічних прав: права на охорону навколишнього природного середовища, на використання природних багатств, права на безпеку продуктів споживання тощо. Також реалізація права громадян на безпечне для життя і здоров'я довкілля створює сприятливі умови для здійснення всіх інших соціальних, економічних та екологічних прав. Зокрема, відповідно до ст. 293 Цивільного кодексу України право на безпечне для життя і здоров'я довкілля включає в себе не лише право на безпечні

умови проживання, а також і право на належні, безпечні і здорові умови праці, навчання тощо.

У ст. 10 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» закріплюється перелік спеціальних гарантій екологічних прав громадян, у тому числі і права на безпечне довкілля, що включає систему різних заходів відновлення і поліпшення стану навколишнього середовища, запобігання шкідливому впливу господарської й іншої діяльності на навколишнє природне середовище, виконання екологічних вимог (дотримання нормативів екологічної безпеки), здійснення державного і суспільного контролю за дотриманням законодавства про охорону навколишнього природного середовища та ін.

Але система цих гарантій є недосконалою, що викликає труднощі під час реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля. Порушення екологічних прав і інтересів прослідковується майже в усіх сферах відносин об'єктів навколишнього природного середовища: використання та відтворення рослинного та тваринного світу; утворення, збирання та утилізація відходів; охорона атмосферного повітря; проведення екологічних перевірок; охорона вод від забруднення; охорона і використання територій та об'єктів природно-заповідного фонду тощо.

Таким чином, право на безпечне для життя і здоров'я довкілля – це природне особисте немайнове право, що виражається в гарантованій державою юридичній можливості конкретної особи реалізувати закріплені правовими нормами свободи та інтереси щодо існування в безпечному навколишньому середовищі, його належному використанні та забезпечення його захисту передбаченими законом способами.

Список використаних джерел

1. Про оцінку впливу на довкілля: Закон України від 23.05.2017 № 2059-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2059-19> (дата звернення: 20.04.2020).
2. Батан Ю. Д. Проблема колективних прав. *Проблеми сучасної конституціоналістики. Вип. 4: Конституційне гуманітарне право: навч. посіб.* / за заг. ред. А. Р. Крусян та А. А. Єзерова. Київ: Юрінком Інтер, 2018. С. 324–343.
3. Шемшученко Ю. С. Правовые проблемы экологии. К.: Наукова думка, 1989. 231 с.

Науковий керівник: асистент Батан Ю. Д.

ГРИНИК ЄЛИЗАВЕТА ОЛЕКСАНДРІВНА

студентка 2-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

ІНСТИТУТ КОНСТИТУЦІЙНОЇ СКАРГИ: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ТА РОЗВИТКУ

Сучасні процеси суспільних та державних перетворень, кардинальні зміни у соціальній, економічній, культурній, політичній та правовій сфері України зумовлюють реформацію конституційного судочинства та розвиток нових підходів та механізмів у забезпеченні конституційних прав і свобод громадян. Серед одних із найбільш дискусійних питань вдосконалення конституційно-правового регулювання постає питання про запровадження та розвиток інституту конституційної скарги, що є новелою інноваційного формування національного конституціоналізму.

Інститут конституційної скарги являє собою наявність в особи можливості звернутись до органу конституційної юрисдикції за захистом особистих прав та інтересів, закріплених в Основному Законі та порушених як державою, так і іншими суб'єктами конституційних правовідносин. Конституційною скаргою є письмове клопотання з приводу перевірки на відповідність Конституції закону чи окремих його положень, який використано в остаточному судовому рішенні [1, с. 84].

Генезис впровадження інституту конституційної скарги слід розглядати у двох етапах: перший характеризується початком конституційної реформи в Україні та прийняттям 02.06.2016 року Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» № 1401-VIII, який був покликаний повернути суспільну довіру до системи судочинства та згідно з п. 1 якого, Конституція України була доповнена статтею 151-1, за якою Конституційний Суд може вирішувати справи про відповідність Конституції закону за конституційною скаргою особи, яка вважає, що застосований у її справі закон суперечить Конституції України. Конституційна скарга може бути, подана тоді, коли всі засоби юридичного захисту вичерпано. Другий етап характеризується імплементацією конституційних положень в новий Закон України «Про Конституційний Суд України» від 13.06.2017 р., який був прийнятий лише через рік після законодавчого закріплення поняття конституційної скарги [2].

Досліджуючи практику зарубіжних держав, де інститут конституційної скарги є дієвим та реальним, можна зробити висновок, що в нашій державі необхідно запровадити ефективний

механізм використання даного інституту, який вже набув свого практичного застосування. Як показує статистика, за період з 30.09.2016 року і до сьогодні до Конституційного Суду надійшло менше скарг від громадян, ніж очікувалось і не відбулось того ажіотажу, який прогнозували. Яка ж причина такої пасивності, адже дана процедура сприяла б гарантуванню верховенства Основного Закону України та допомогла б усунути колізії та неконституційні положення законів нашої держави?

Хоча оцінити практичну дієвість конституційної скарги в Україні досить важко, проте очевидними є такі проблеми: суспільна необізнаність та некомпетентність з приводу існування такого поняття та навичок його застосування; модель конституційної скарги 2016 року передбачає обов'язкову наявність конкретної судової справи задля звернення до Конституційного Суду, а тому суб'єктом інституту конституційної скарги може бути лише учасник судового процесу, і індивід не може подати скаргу поза зв'язком з реальною загрозою для своїх основних прав; відсутність механізму обов'язкового приведення існуючого законодавства у відповідність рішенням Конституційного Суду України відповідно до практики Європейського Суду з прав людини; досить вузькі повноваження органу конституційної юрисдикції та безліч інших [3, с. 78].

Отже, варто визначити такі способи подолання нефективного функціонування інституту конституційної скарги:

По-перше, необхідно більш доступно проінформувати громадян з приводу даного інституту та їх ролі у ньому шляхом написання роз'яснювальних інструкцій, проведення конференцій та круглих столів тощо.

По-друге публічна влада у державі має бути організована таким чином, щоб захищати права та свободи громадян і бути легітимною. А тому, в основу предмету конституційної скарги можуть бути покладені положення законів, що не відповідають положенням не лише Конституції України, а й іншим конституційним приписам, як це передбачено п. 5 ст. 55 Закону України «Про Конституційний Суд України» [2].

По-третє, аби розширення обсягу повноважень органу конституційної юрисдикції, внаслідок збільшення навантажень через інститут конституційної скарги, не вплинуло на ефективність його діяльності потрібно встановити ряд вимог з метою розумного обмеження потоку індивідуальних звернень до Конституційного Суду, встановивши певні моменти, коли суб'єкт може звернутися з конституційною скаргою без проходження усіх етапів судового процесу.

Виходячи з зарубіжного досвіду, необхідно розширити предмет оскарження, тобто права на оскарження не лише законів, але й актів Верховної Ради України, Президента України,

Кабінету Міністрів України та ін. Адже більшість актів нормативно-правового регулювання припадає саме на підзаконну нормативно-правову базу, яка в деяких випадках суттєво суперечить конституційним приписам.

Таким чином, вважаємо, що законодавству України необхідно зазнати певних змін, аби інститут конституційної скарги дійсно ефективно функціонував та сприяв посиленню довіри громадян до судової системи України.

Список використаних джерел

1. Селіванов А., Євграфов П. Конституційна скарга громадян в реаліях сучасності / А. Селіванов, П. Євграфов // Право України. – 2003. – № 4. – С. 80–85.
2. Про Конституційний Суду України: Закон України від 13 липня 2017 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2017. – № 35. – Ст. 376.
3. Щербанюк О. Індивідуальна конституційна скарга як засіб забезпечення конституційної демократії / О. Щербанюк // Право України. – 2018. – № 12. – С. 77–91.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Бальцій Ю. Ю.

ДВОРНИКОВА АНГЕЛІНА ЮРІЙВНА

студентка 2-го курсу судово-адміністративного факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»

РІВНОПРАВНІСТЬ ЧОЛОВІКА І ЖІНКИ: ЗА ЧИ ПРОТИ?

Якщо більш детально дослідити історію становлення та розвитку прав чоловіків і жінок, рухи, основною метою яких був і є заклик до рішучості, до усвідомлення себе рівними, то можна дійти висновку, що між чоловіками та жінками відбувається неоголошена війна, жертвами якої стають можливості та права, що були притаманні лише одній статі, а після переходять до іншої, чи використовуються рівно.

Взагалі, питання рівності чоловіків і жінок турбує людство вже не перше десятиліття і навіть століття, проте така важлива проблема ще не отримала відповіді на всі існуючі запитання. Законодавство визначає однією з ознак рівноправності відсутність дискримінації людей за статевою ознакою. Запобігання (превенція) порушенням прав людини встановлено як національним, так і міжнародним правом як одну з цілей сучасного права [3, с. 324], а запобігання дискримінації – одну з форм запобігання порушенням прав людини. Сьогодні можна

побачити / почути безліч варіантів того, як необхідно сприймати в сучасних умовах роль чоловіка або жінки та якими правами їх наділяти, однак говорити про повну, безумовну рівноправність ще зарано.

Підписана та ратифікована Україною Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок [1], а також Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» [2] ніби регулюють цю сферу у повному обсязі: вони визначають рівність прав, захист від насильства за ознаками статі, гарантують можливість брати участь у суспільному та політичному житті країни жінкам та, в принципі, забезпечують відсутність гендерної нерівності. Водночас усе більшого розголосу набувають рухи феміністок, існує маскулізм (суспільний рух чоловіків за досягнення рівності в правах) та нікуди не зникає харасмент – «форма дискримінації, яка включає будь-яку небажану та настирливу фізичну і словесну поведінку, що ображає або принижує людину або порушує недоторканність її приватного життя» [5], або ж домашнє насильство. Але захиститись від такого явища важко, принаймні в Україні та в низці інших країн. І проблема полягає зовсім не в менталітеті, який так само відіграє значну роль, адже жінки певною мірою звикли терпіти некоректне ставлення до себе від чоловіків, що раніше було нормою; а чоловіки звикли вважати себе сильною статтю, яка не може проявити слабкість, через що у деяких осіб сила прирівнюється до жорстокості, від чого потім страждає його оточення та і він сам.

Варто сказати про те, що основною проблемою в Україні є недопрацьоване законодавство, яке не дає чіткого механізму захисту для жертви насилля за ознакою статі та певною мірою корумпованість або ж некомпетентність правоохоронних органів, які б мали сприяти вирішенню подібних ситуацій.

З огляду на вищевказане, можна запропонувати такі методи встановлення рівноправності у всіх моментах між чоловіками та жінками: по-перше, встановити реальну систему захисту прав чоловіків і жінок, з урахуванням усіх можливих ризиків, що можуть виникнути у цьому питанні; по-друге, надати механізм захисту від насильства за ознаками статі, яким би могли скористатись громадяни з будь-яким майновим становищем, оскільки сьогодні не надто забезпечені люди страждають від того ж домашнього насильства більше, але правоохоронні органи часто заплющують очі на подібні випадки. По-третє, намагатися виховати в суспільства адекватне сприйняття та усвідомлення принципу рівності жінки і чоловіка, тому що реальний зміст принципу розуміє далеко не кожен свідомий громадянин, для переважної частини зміст рівності статей полягає у наділенні жінки виборчим правом у тій же мірі,

як і чоловіка, у можливості працювати незалежно від статі та загальна думка – «самі за себе розраховуються», хоча не тільки ці пункти є ключовими. І, по-четверте, здолати таку й справді важливу проблему допоможе освіта, адже якщо з дитинства пояснювати людині, що всі ми рівні у своїх правах та можливостях, не намагатися виховати хлопчика міцним каменем, який не знає жалю, або ж дівчинку надто тендітною особою, то ми зможемо швидше дійти до переворотів свідомості у питаннях визнання рівності чоловіка і жінки.

На завершення можна висловитись фразою сьомого Генерального секретаря ООН Кофі Аннана: «Гендерна рівність є не лише метою самою по собі. Вона є умовою подолання бідності, сприяння сталому розвитку та впровадженню ефективного управління» [4]. Тож варто намагатися прийняти й укорінити цей принцип, який допоможе стати більш толерантними.

Список використаних джерел

1. Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок від 18.12.1979. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_207 (дата звернення: 18.04.2020).
2. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків : Закон України № 2866-IV від 08.09.2005. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15> (дата звернення: 18.04.2020).
3. Батан Ю. Д. Проблема колективних прав. *Проблеми сучасної конституціоналістики. Вип. 4: Конституційне гуманітарне право : навч. посіб.* / за заг. ред. А. Р. Крусян та А. А. Єзерова. Київ: Юрінком Інтер, 2018. С. 324–343.
4. Цитати та афоризми – Mala Vyska Library. URL: <https://sites.google.com/site/malavyska/citati-ta-aforizmi> (дата звернення: 18.04.2020).
5. Шевченко З. В. Словник ґендерних термінів. Черкаси, 2016. URL: <http://a-z-gender.net/ua/xarasment.html> (дата звернення: 18.04.2020).

Науковий керівник: асистент Батан Ю. Д.

ДІДЕНКО ОЛЬГА ОЛЕГІВНА

студентка 2-го курсу факультету міжнародно-правових відносин
Національного університету «Одеська юридична академія»

РОЛЬ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В ПОБУДОВІ КОНСТИТУЦІЙНОЇ ДЕРЖАВИ ТА ЗАКОННОСТІ

Сьогодні конституційно-правова відповідальність є важливим інститутом конституційного права, що виконує в цілому охоронну функцію, спрямований на забезпечення та дотримання конституційних норм. Така відповідальність настає за результатами рішень Конституційного Суду, а також внаслідок невиконання цих рішень. Саме в наш час, конституційно-правова відповідальність виступає серйозним засобом управління конституційної законності і побудови конституційної держави.

Проблема формування інституту конституційно-правової відповідальності є однією з актуальних в демократичному суспільстві, в якому конституція визначає вищі соціальні цінності, основи конституційно-правового статусу особи, устрій суспільства і держави. Сутність конституційної відповідальності полягає в юридичному захисті, охороні і забезпеченні стабільності конституційного ладу, спонукаючи учасників конституційно-правових відносин до належного виконання покладених на них прав і обов'язків.

Конституційно-правова відповідальність – це самостійний вид юридичної відповідальності, здійснення заходів якої (у вигляді різного роду несприятливих наслідків для суб'єктів) не тільки встановлюється конституційно-правовими нормами, а й спрямоване насамперед на захист конституційно-правових відносин, зміцнення конституційної законності і конституційного правопорядку в українському суспільстві [2, с. 79].

Коли конституційна законність не діє автоматично, під загрозою опиняються політичні, соціальні, економічні відносини, що охороняються Конституцією України і весь конституційний лад в цілому. Крім того, для підтримки конституційної законності на належному рівні в країні необхідний конституційний контроль, який здійснюється судовими органами, главою держави, парламентом і урядом [3, с. 27].

Конституційна законність передбачає:

1. Верховенство Конституції України: конституція є основним нормативно-правовим актом, що володіє найвищою юридичною силою в країні, якому не може суперечити жоден закон.

2. Політико-правові властивості конституції, яка своїми положеннями встановлює не тільки закони та порядок в державі, а й забезпечує стабільність політичного режиму в країні, проводить державну політику.

3. Пряма дія положень конституції: у разі виявлення невідповідності окремих норм в законодавстві Конституції України посилатися необхідно на конкретні статті Конституції України.

4. Дія конституції на всій території України.

Конституційно-правова відповідальність має на увазі здійснення конституційного контролю шляхом дотримання перерахованих вище позицій. По суті, будь-яке рішення Конституційного Суду накладає певну конституційну відповідальність на ті чи інші суб'єкти. Вона настає в разі прийняття відповідного рішення Конституційним Судом. Конституційно-правова відповідальність незворотна. Це закономірно призводить до того, що при виконанні конкретних вимог щодо дотримання законодавства відновлюються або підтримуються вимоги, встановлені Конституцією України.

Поняття «конституційно-правова відповідальність», «конституційна законність» і «конституційна держава» взаємопов'язані, оскільки неможливе існування конституційної держави, якщо в ній не дотримується закон і суб'єкти не несуть відповідальність. І навпаки, при наявності в державі закону, правопорядку, механізму, який накладає відповідальність на об'єкти правовідносин, можна говорити про те, що така держава є конституційною [1, с. 674].

В цілому конституційно-правова відповідальність грає ключову роль в побудові конституційної держави. Якщо в країні домінує принцип верховенства закону, то між владою і суспільством складаються гармонійні взаємини. Важливою особливістю конституційної відповідальності є те, що вона в основному завжди оформлена в жорстку форму, оскільки торкається першооснови існування держави.

В рамках дотримання конституційної законності і побудови конституційної держави повинен регламентуватися процес прийняття рішення судом, механізм виконання таких рішень і наслідки в разі невиконання рішень. В цілому, система конституційного контролю існує на даний момент, але вона вимагає вдосконалення в питанні повного стовідсоткового контролю виконання рішень Конституційного Суду [4, с. 104].

Отже, конституційно-правова відповідальність виступає гарантом в побудові конституційної держави та додержання конституційної законності в країні. Тому конституційно-правову відповідальність можна визнати соціальною цінністю, фактором побудови конституційної та соціальної держави. Тобто, роль конституційно-правової відповідальності

у зміцненні конституційної законності і побудови конституційної держави дуже вагомий.

Список використаних джерел

1. Балан С. В. Роль політичної відповідальності в процесі здійснення державної влади // Держава і право. Сер. Юридичні і політичні науки : зб. наук. праць, 2005. Вип. 27. 714 с.
2. Афанасьєва М. В., Бальцій Ю. Ю., Батан Ю. Д. [та ін.] Конституційне право України: прагматичний курс : навч. посіб. / за заг. ред. М. В. Афанасьєвої, А. А. Єзерова ; тех. ред. Ю. Д. Батан. Одеса : Юридична література, 2017. 256 с.
3. Майданник О. О. Конституційне право України: Навч. посіб. К.: Алерта, 2011. 380 с.
4. Савчин М. В. Конституційна відповідальність у контексті правового захисту Основного Закону // Держава і право. Сер. Юридичні і політичні науки : зб. наук. праць, 2002. Вип. 16. 524 с.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Кулі-Іванченко К. К.

ДРАЧ ДМИТРО ЛЕОНІДОВИЧ

студент 2-го курсу судово-адміністративного факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРАВО НА ВИЗНАЧЕННЯ ТА ЗМІНУ КОНСТИТУЦІЙНОГО ЛАДУ В УКРАЇНІ

Починаючи з характеристики концепції конституційного ладу, варто сказати, що, по-перше, немає нормативного закріплення визначення конституційного ладу; по-друге, вчені-правознавці по-різному визначають дефініції вказаного поняття. Одні стверджують, що це є сукупністю правовідносин, причиною появи яких є застосування конституційних норм та інших джерел галузі конституційного права; інші – що це система основоположних правовідносин, які закріплені конституцією. Наприклад, на думку Н. О. Богданової, «конституційний лад – це логічна побудова, яка відображає об'єктивовані в нормах конституційного права устрій держави і суспільства, а також становище людини в системі відносин: держава – суспільство – особистість» [1, с.12]. Підсумовуючи, можна сказати, що конституційний лад – це певний стан суспільних відносин, які регулюються нормами конституції.

Актуальність теми полягає в тому, що кожен громадянин повинен усвідомлювати своє становище в суспільстві, знаючи

та виконуючи норми, закріплені Конституцією України, адже саме ці норми забезпечують конституційний лад, заснований на принципах демократизму, які передбачають рівність всіх людей. Цим самим громадянин усвідомлює важливість своїх дій чи бездіяльності під час розробки та ухвалення конституційних змін.

Говорячи про особливості конституційного ладу, потрібно звернутись до Основного закону, а саме до ст. 5, згідно з якою єдине джерело влади в Україні – народ – здійснює владу безпосередньо та через органи державного управління та місцевого самоврядування; має виключне право визначати та змінювати конституційний лад. О. М. Клименко щодо цих норм зауважила, що поняття «конституційний лад» включає також питання республіканської системи, здійснення народовладдя, форм демократії, але не обмежується лише ними [2, с. 45]. Визнання народом певного ладу своєї держави характеризується усвідомленням своїх цінностей як життєвих орієнтирів і відчуттям народом своєї причетності до змін конституційного ладу. До речі, це відповідає гарантіям принципу народовладдя, зазначеним в Основному Законі [3].

Узагалі, конституційні правовідносини – основа конституційного ладу [4, с. 48]. Для панування ж конституційного ладу держава за допомогою вповноважених на те органів повинна гарантувати та охороняти права та свободи людини і громадянина, аби показати і довести народові, що законодавча система в країні працює і розвивається. Саме таким шляхом відбувається визнання народом вказаного ладу. Гарантією забезпечення визнання народом процесу розробки і затвердження конституційних змін є підключення до цього процесу кожного громадянина та кожного об'єднання. Тобто, можна сказати, саме в такій формі повинна відбуватися реалізація колективного права народу [5, с. 32] на визначення та зміну конституційного ладу.

Ще однією ознакою легітимності зміни конституційного ладу, на думку В. Тація, має бути повна ізолюваність майбутніх змін, спрямованих на подальший правовий розвиток держави, від бачення та впливу, наприклад, з боку якоїсь політичної сили [3]. Інакше кажучи, важливим є відсторонення впливу та думки, що, у свою чергу, впливає під час розробки змін до конституції, порівняно з іншими ідеями. Конституція є основним законом з найвищою юридичною силою, що закладає фундамент для його подальшого розвитку. З огляду на це, і підтримка певної політичної сили в суспільстві на час розробки або ухвалення конституційних змін не повинна стати вагомим чи навіть вирішальним чинником для прийняття остаточного рішення щодо конституційних змін [3].

Вбачається, що одним із ключових елементів права на визначення та зміну конституційного ладу є право власності. Взагалі, право власності лежить в основі існування людини. Проаналізувавши положення Конституції, що регулюють відносини власності, слід сказати, що ці відносини обіймають винятково важливе місце в системі конституційного устрою нашої держави. Право власності лежить в основі державного суверенітету, на що вказує ст. 17 Основного закону України, а також визначається універсальним та невід'ємним атрибутом свободи особистості та основою соціальної держави [2, с. 48]. До того ж, власність – це такий унікальний елемент, який забезпечує життєздатність державної економіки та існування і розвиток суспільства загалом. Право приватної власності, а також його гарантії, які забезпечуються державою – серед найважливіших складових правової, демократичної держави, де панує конституційний лад.

Підбиваючи підсумки, слід зауважити, що право власності стоїть в ряду головних прав людини, адже воно є таким елементом, який, у свою чергу, забезпечує розвиток демократичної держави, заснованої на пануванні конституційного ладу, оскільки саме за таких умов відбуватиметься спрямованість на гарантування прав і свобод людини і громадянина. Право власності є одним із інститутів конституційного ладу, що забезпечує розвиток соціально-економічних відносин.

Список використаних джерел

1. Прієшкіна О. В. Конституційний лад України: актуальні питання становлення, інституціоналізації та розвитку: моногр. О.: Фенікс, 2008. 280 с.
2. Клименко О. М. До визначення поняття конституційного ладу та права власності в його системі. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2011. № 1. С. 44–49.
3. Тацій В. Я. Право визначати і змінювати конституційний лад належить винятково народові України. URL: <http://www.golos.com.ua/article/77365> (дата звернення: 20.04.2020).
4. Савчин М. В. Конституційне право України: підручник / відп. ред. проф., д.ю.н. М. О. Баймуратов. К.: Правова єдність, 2009. 1008 с.
5. Батан Ю. Проблема колективних прав. *Проблеми сучасної конституціоналістики*. Вип. 4: Конституційне гуманітарне право: навч. посіб. / за заг. ред. А. Р. Крусян та А. А. Єзерова. Київ: Юрінком Інтер, 2018. С. 324–343.

Науковий керівник: асистент Батан Ю. Д.

ЗАВЕЩАНА КАТЕРИНА РОМАНІВНА

студентка 2-го курсу судово-адміністративного факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»

МОМЕНТ, З ЯКОГО ВИНИКАЄ ПРАВО НА ЖИТТЯ У ДИТИНИ

Право людини на життя є найфундаментальнішою цінністю людської цивілізації, визнаною та закріпленою в законодавчих документах багатьох країн. Під час дослідження теоретичних та практичних проблем цього права, на жаль, мало уваги приділяється праву дитини на життя, а саме не захищаються права ще не народженої дитини. Саме цей аспект призводить до хибного уявлення про порівняну безкарність за дії, які позбавляють життя дитини. Так, Україна визнає права та обов'язки дитини лише з народження, не захищаючи людський ембріон, який розвивається у череві матері, та дитину, що народжується. Українське законодавство ототожнює плід та породілля, тим самим узаконює, що посягання на життя ненародженої дитини є посяганням на здоров'я вагітної жінки. На мою думку, таке твердження є не зовсім доречним, тому що закон захищає лише новонароджену дитину. Проблеми, пов'язані з охороною життя дитини, поглиблюються через брак чітко закріпленого законодавством етапу розвитку, з якого ненароджена дитина перебуває під охороною держави та наділяється правом на життя.

Положення щодо права людини на життя, відображене в міжнародних документах, знайшло своє закріплення в українському законодавстві. Конституція України (ст. 27) та Цивільний кодекс (далі – ЦК) України (ст. 281) відзначають можливість кожної людини мати право на життя. Проте в Конституції України не вказується на момент, з якого виникає у людини це право. ЦК України пояснює зміст права на життя через категорії народження та смерті: «цивільна правоздатність виникає з моменту народження людини» (ст. 25).

Рівень правової захищеності життя ненародженої дитини зростає залежно від термінів вагітності. Це означає, що законодавство України не розглядає людський ембріон як носія прав [1, с. 6]. У цивілістиці існує декілька теорій визнання людини суб'єктом правоздатності: натусіальна та ембріональна. Натусіальна теорія пов'язує момент виникнення права на життя з моментом народження людини, а ембріональна теорія – до моменту народження [2, с. 51].

Чинне українське законодавство відображає прихильність до натусіальної теорії й пов'язує появу правоздатності як здатності мати права з народженням. Прихильники цієї теорії не вважають аборт вбивством, наголошуючи на тому, що

останній є правом жінки на визначення змісту свого особистого життя, або ж однією зі складових права на здоров'я [3, с. 149]. Натомість, ст. 1261 ЦК України визнає, що до першої черги спадкування входять діти спадкодавця, у тому числі зачаті за життя спадкодавця, ст. 110 Сімейного кодексу України вказує на те, що дитина, яка народжена до спливу десяти місяців після припинення шлюбу або визнання його недійсним, походить від подружжя, Кодекс законів про працю України у ст.ст. 184, 55, 63, 176, 178 забороняє відмовляти у прийнятті на роботу вагітним жінкам та звільняти їх, встановлює заборону на певні види роботи. З вищевказаних статей випливає висновок, що в окремих передбачених законом випадках усе-таки охороняється життя зачатої, але ще не народженої дитини.

На мою думку, дитині має бути гарантовано право на життя та його захист не тільки після пологів, а як до, так і в процесі формування людського ембріона.

Прихильники ембріональної теорії вважають, що поява життя починається з моменту зачаття. Як жива істота людський ембріон вважається реальним носієм інтересу існування в організмі матері та народження живим [4, с. 241]. Проте актуальність проблеми, пов'язаної з моментом виникнення права на життя та його нормативним закріпленням, набирає все більших обертів.

Для того, щоб визнати, що правоздатність виникає до народження, то необхідним кроком стане заборона абортів, оскільки це буде прирівнюватися до вбивства правоздатної особи, але це може мати більше негативних наслідків ніж позитивних. Так, наприклад, може зрости кількість абортів, як жінкою, так і некваліфікованою людиною, від небажаних діток будуть відмовлятися у пологових будинках тощо. Хоч про ці ситуації можна почути від ЗМІ й нині.

Отже, будь-яке посягання на життя як новонародженої дитини, так і ще зародка в організмі матері, є суспільно небезпечним діянням, яке має каратися законом.

Список використаних джерел

1. Рогова О. Г. Право на життя в системі прав людини : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Х., 2006. 20 с.
2. Малеина М. Н. О праве на жизнь. *Государство и право*. 1992. № 212. С. 50–59.
3. Цивільне право України: Академічний курс : підруч. : у двох томах / За заг. ред. Я. М. Шевченко. Т. 1. Загальна частина. К.: ІнЮре, 2003. 520 с.
4. Ромовська З. Українське цивільне право: Загальна частина. Академічний курс. Підручник. К.: Атіка, 2005. 560 с.

Науковий керівник: асистент Батан Ю. Д.

ІВАНОВА АННА ІГОРІВНА

студентка 2-го курсу судово-адміністративного факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРАВО НА КЛОНУВАННЯ ЯК БІОЛОГІЧНЕ ПРАВО ЛЮДИНИ ЧЕТВЕРТОГО ПОКОЛІННЯ

Право людини на клонування є особливим правовим феноменом, який об'єднує у собі використання нових технологій у медицині, генетиці, трансплантології, ембріології з вільною самореалізацією особистості у новій галузі прав людини – біомедицині та четвертому поколінні прав людини – соматичними (*soma – тіло*) правами. Такий симбіоз потребує ефективних юридичних гарантій з боку держави, належного правового регулювання, охорони та захисту, оскільки до прав людини четвертого покоління належать усі права, що виникли внаслідок наукового прогресу, зокрема право на евтаназію, клонування, зміну статі, віртуальне моделювання (штучний інтелект), сексуальні та репродуктивні права тощо. Реалії сьогодення свідчать про проблеми реалізації права на клонування в Україні одночасно з тим, що людині має бути забезпечене право на життя та охорону здоров'я на підставах і в обсязі, визначених чинним законодавством. З огляду на це актуальними є дослідження прав четвертого покоління, серед яких важливе місце відводиться праву на клонування.

Генеральна асамблея ООН у Декларації про клонування людини, переконана у терміновій потребі запобігання небезпеці клонування людини для людської гідності, закликала держав-учасниць ужити всіх заходів, необхідних для захисту життя людини в процесі застосування біологічних наук; заборонити всі форми клонування людей тією мірою, якою вони несумісні з гідністю людини та захистом життя людини [1]. У свою чергу Загальна декларація про геном людини та права людини у ст. 11 встановлює: «Не допускається практика, що суперечить людській гідності, така, як практика клонування в цілях відтворення людської особини. Державам і компетентним міжнародним організаціям пропонується співпрацювати з метою виявлення такої практики і прийняття на національному та міжнародному рівнях необхідних заходів відповідно до принципів, викладених в цій Декларації». Доцільно зауважити, що обидва згадані документи підтверджують думку про превентивне призначення права [2], в обох випадках декларуючи запобігання порушенням людської гідності.

В Україні заборонене як клонування, так і ввезення на територію України та вивезення з її території клонованих ембріонів

людини. Такий підхід є цілком виправданим, адже заборона втручатись у геном ембріона – не дискримінація, а маркер відповідальності суспільства перед нащадками та природою. Слід констатувати декларативний характер ст. 4 Закону України «Про заборону репродуктивного клонування людини» («особи, винні у порушенні цього Закону, несуть цивільно-правову, адміністративну або кримінальну відповідальність»). У зв'язку з цим, оскільки діє законодавча заборона клонування, говорити про це право людини поки що неможливо [3, с. 24]. Не можливо це і тому, що за умов реалізації права на клонування, спостерігаємо пониження життя на стадії ембріона, який прирівнюється до лабораторного матеріалу і програмовано знищується [4, с. 21].

З урахуванням цього, загрозами клонування людини можуть бути втрата індивідуальності та унікальності, адже таке багатовимірне поняття, як людина, характеризується особливими інтегрованими категоріями: особистість, індивід, індивідуальність. Відтак, природні та біологічні властивості, які даються людині від народження, є унікальними тому, що злиті воедино та визначають її неповторність, психофізичну цілісність як індивіда, так й особистості, тобто є віддзеркаленням того особливого індивідуального й унікального, що є в людині. Враховуючи це, небезпека дискримінації за генотипом зумовлена, передусім, втручанням у природну взаємодію біологічного саморозвитку людини, яке може змінювати, а інколи і пригнічувати певні гени людини, що призведе до неоднозначного впливу на людину як унікальне диво природи.

З другого боку, аргументами на підтримку клонування є такі: потенціал створення ідеально здорового індивіда з відсутністю ймовірності спадкових хвороб і з досконалими можливостями, значна кількість генетично однакових учасників наукових досліджень, змога мати дитину з конкретними рисами, змога безплідної пари мати дитину тощо. Відтак, є позитивні і негативні змістовні моменти у трактуванні права людини на клонування, як біологічного права четвертого покоління. Вбачається, що яким би шляхом не пішло людство, людина в жодному разі не має стати продукцією виробництва, оскільки неповторність та унікальність – це невід'ємна сутність особистості.

Закон України «Про заборону репродуктивного клонування людини» забороняє клонування людини, а також не врегульовує так зване «терапевтичне клонування», тобто клонування з метою регенерації органів тієї ж людини або виробництва медичних препаратів. Хоча репродуктивне клонування – це практика, спрямована на штучне створення людей з обраними параметрами, а терапевтичне клонування – це практика створення людських ембріонів у терапевтичних

цільох, все ж належне законодавче регулювання цих категорій в українському законодавстві переживає лише початкові кроки та бажає кращого. Так, Хартія Європейського Союзу про основні права, встановлюючи заборону репродуктивного клонування людських істот, не забороняє терапевтичне клонування, яке, на думку В. О. Міхальова, «може зробити переворот у лікуванні пошкоджених тканин та клітин. Такий метод дозволяє уникнути імунної несумісності «хазяїн – трансплантат» і відторгнення трансплантатів, оскільки ембріональні стовбурові клітини несуть генетичну інформацію організму, від якого отримані ядра, тобто від самого пацієнта [5, с. 381]. Погоджуючись із думкою вченого, також зазначимо, що саме терапевтичне клонування людських клітин є перспективним і закономірним етапом у розвитку людського суспільства.

Відтак, слід підтримати позицію про потребу ухвалення спеціального Закону України «Про терапевтичне клонування», який би закріпив підстави і вимоги для його проведення, права і обов'язки учасників цього методу лікування, відповідальність за порушення законодавства України, а також визначив відповідні біоетичні гарантії [6, с. 428]. Важливість ухвалення закону зумовлена і змогою клонування перезапустити усю систему трансплантації та зберегти життя сотням тисяч людей в Україні. Нові напрями законодавчого регулювання меж та змісту реалізації права на клонування з метою продовження життя, регенерації органів є надзвичайно перспективними, оскільки право людини на життя – це найвища цінність, яка має культивуватися державою.

Отже, права четвертого покоління (т. зв. соматичні права) є здебільшого особистими немайновими правами особи, спрямованими на охорону та реалізацію права людини на будь-які дії зі своїм тілом, але ті дії, які не заборонені законом. Серед таких прав людини особливе місце обіймає право на клонування. З огляду на законодавчу заборону клонування людини з метою розмноження та можливості клонування органів людини з медичною метою, існує потреба ухвалення спеціального Закону України «Про терапевтичне клонування», життєво необхідного для тієї ж людини з метою регенерації її органів або виробництва медичних препаратів. Також необхідним з метою не декларативного, а реального правового регулювання проголошеної статтею 4 Закону України «Про заборону репродуктивного клонування людини» цивільно-правової, адміністративної та кримінальної відповідальності є внесення змін до відповідних галузевих кодексів, що передбачають відповідальність за умисні чи необережні дії, вчинені з метою відтворення людини методом клонування.

Список використаних джерел

1. Декларація ООН про клонування людини від 8.03.2005. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_d57 (дата звернення 10.04.2020).
2. Батан Ю. Про юридичну базу реалізації превенції: чи можна вважати конституцію законом про профілактику? *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2018. № 1. С. 7–13.
3. Лаврик М. К. К теории соматических прав человека. *Сибирский юридический вестник*. 2005. № 3. С. 16–26.
4. Ліщинська-Милян О. І. Філософські та прикладні аспекти біоетики. Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2004. 24 с.
5. Міхальов В. О. Проблеми класифікації біологічних прав людини у світлі досягнень в галузі біології і медицини. *Молодий вчений*. 2017. № 7. С. 378–383.
6. Стеценко С. Г., Стеценко В. Ю., Сенюта І. Я. Медичне право України: підручник. К. : Правова єдність, 2008. 507 с.

Науковий керівник: асистент Батан Ю. Д.

КІСІЛЮК ДЕНИС БОГДАНОВИЧ

студент 2-го курсу судово-адміністративного факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОБМЕЖЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ ТА СВОБОД ЛЮДИНИ В УМОВАХ НАДЗВИЧАЙНОГО СТАНУ

Слід почати з того, що обмеження реалізації прав та свобод людини можна розглядати з двох боків. З одного боку, це, власне, обмеження прав людини, тобто безпосередньо позбавлення повного обсягу прав або частини прав у тієї чи іншої особи. З другого боку, це встановлення певних обмежень у процесі реалізації таких прав людиною, що призводить до того, що людина у повному обсязі не може реалізувати свої права. Зокрема, це може відбуватися через виникнення непередбачуваних обставин, у разі виникнення яких може бути введено надзвичайний стан, що в такому випадку буде обмежувати передусім права людини, проте ці обмеження є чітко визначеними та регламентуються законодавством.

На думку О. В. Скрипнюка, обмеження реалізації прав та свобод людини – це передбачений Конституцією України та законами правовий режим, у межах якого може відбуватися призупинення чи звуження обсягу прав та свобод людини, що визначаються та гарантуються Конституцією з метою

забезпечення прав і свобод інших людей, суспільства, держави в цілому [1, с. 8-9].

Передусім, режим надзвичайного стану тягне за собою обмеження людини в процесі реалізації нею її прав та свобод. Такі обмеження також можуть застосовуватися до юридичних осіб. Водночас як на фізичних, так і на юридичних осіб можуть накладатися певні обов'язки.

Варто відзначити те, що правові обмеження, що встановлюються під час введення надзвичайного стану, є найбільш відчутними в процесі реалізації прав та свобод людини. Саме тому виокремлюють декілька ознак обмежень у реалізації прав та свобод людини, що встановлюються в умовах надзвичайного стану:

1. Формування негативних умов, що перешкоджають особі реалізувати свої законні права та інтереси, що призводить до неможливості задовольнити власний інтерес.

2. Встановлення обмежень стосовно вільної поведінки людей, оскільки встановлюються заборони, що можуть перешкоджати вільному вибору людини, зокрема обмеження права на вільне пересування, заборона зібрань, зборів, мітингів, комендантська година тощо.

3. Обмеження мають чітко визначені межі їхньої реалізації. Тому можна говорити про виникнення певних видів реалізації цих обмежень, зокрема:

- просторові, тобто ті, що запроваджуються та діють на чітко визначеній території, що визначається актом, який впроваджує надзвичайний стан;

- строковість, тобто наявність певних встановлених строків таких обмежень прав та свобод людини. Саме тому ці обмеження, як і, власне, сам надзвичайний стан, можуть встановлюватися на 30 або 60 діб.

4. Обмеження прав, у разі введення режиму надзвичайної ситуації, можуть встановлюватися лише компетентними на те органами.

5. В умовах надзвичайного стану встановлювані правові обмеження є пов'язаними з розширенням компетенції органів управління [2, с. 128–131].

Слід також відзначити те, що Конституція України визначає коло прав, яке не може бути обмежено в умовах надзвичайного стану, зокрема це права, що передбачені такими статтями: 24, 25, 27, 28, 29, 40, 47, 51, 52, 55, 57, 59, 60, 61.

Обмеження реалізації прав та свобод людини також потрібно відрізняти від порушення прав людини, оскільки обмеження є законною формою звуження прав людини в умовах настання певної ситуації, а порушення прав людини являє собою незаконну діяльність та тягне відповідальність.

Вбачається, що обмеження прав людини в період надзвичайного стану є необхідним засобом, у першу чергу, охорони самої людини. Адже з настанням певної ситуації, яка загрожує людині, суспільству, державі загалом, реалізація тих чи інших прав людиною можуть призвести ще до більш важких наслідків, ніж це могло бути (наприклад, пересування людини по вулиці в місцях хімічного, біологічного чи радіаційного забруднення). Тому обмеження прав людини в цьому випадку є захисним елементом, хоча деякою мірою дискримінує людей загалом.

Важливо уточнити про те, що такі обмеження впроваджуються передусім для забезпечення суспільного інтересу в цілому.

Варто наголосити на тому, що перелік прав, що не можуть бути обмежені, визначені в статті 64 Конституції України, є досить широким. З огляду на це доцільним є вилучення з цього списку прав деяких статей, адже у вказаному переліку є права, які, на думку автора, не є предметом першої необхідності.

Натомість, слід відзначити і те, що обмеження такого права людини, як право на життя чи особисту свободу, не може бути виправданим будь-яким суспільним інтересом, а тому, ці права в жодному разі не можуть бути обмежені, адже саме вони є основою існування та функціонування правової, демократичної держави.

Список використаних джерел

1. Скрипнюк О. В. Конституційно-правове регулювання обмеження прав і свобод людини й громадянина в Україні. *Публічне право*. 2011. Вип. 3. С. 5–11.
2. Мельник Р. І., Чубко Т. П. Проблеми обмеження прав і свобод людини в умовах дії спеціального правового режиму. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2016. Вип. 1. С. 125–134.

Науковий керівник: асистент Батан Ю. Д.

КОДИМСЬКИЙ МИКИТА КИРИЛОВИЧ

студент 2-го курсу судово-адміністративного факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»

ВПЛИВ РАДИКАЛЬНОГО ФЕМІНІЗМУ НА ОБМЕЖЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ

Розвиток суспільства та інформаційних технологій повністю змінив світ. Разом із цим змінилося ставлення до багатьох явищ і процесів, але особливо це відбилося на правах жінок. Аналізуючи становище жінки у різні історичні етапи, не враховуючи сучасність, можна дійти висновку, що протягом багатьох століть права жінки були жорсткою та безпричинно обмежені. Станом на сьогодні, ситуація набагато краща. Існує ціла течія під назвою «фемінізм», яка активно бореться за права жінок у різних сферах в усьому світі. Але у цьому позитивному русі починають відмежовуватися інші, більш суперечливі. Яскравим прикладом слугує радикальний фемінізм, який, як здається, лобіює інтереси жінок, однак через свою неоднозначну форму вираження обмежує права інших груп людей.

Ціллю дослідження є виявлення впливу радикального фемінізму на права людини та виокремлення прикладів, коли рух за рівноправність самостійно порушував чиїсь права та інтереси.

Течія радикального фемінізму з'явилася у 60-х роках, під час другої хвилі політично-суспільних рухів у боротьбі за права жінок [1] як колективні (групові) права [3, с. 328]. Прихильники цього видозміненого руху дотримуються позиції, що патріархат не має право на існування. За допомогою радикальних та рушійних реформ цей режим потрібно змінювати. на їхній погляд, на більш толерантний [5].

Україна, як і більшість країн світу, визнає принцип, за який і ведуть боротьбу феміністки, а саме рівноправність. Рівноправність – рівність у правах та обов'язках кожного, незалежно від різних аспектів. Функціонування та реалізація цього принципу – один із основних обов'язків кожної демократичної держави. Одним із аспектів є рівність за ґендером. У цивілізованому суспільстві не має існувати жодних обмежень через належність людини до певної статі.

Але прихильники радикального фемінізму, видається, не розібрались до кінця у понятті цього принципу. Замість відстоювання прав жінок і створення у світі рівноправної системи, вони своїми діями дуже часто починають обмежувати права інших, таким чином порушуючи принцип, за яким ведуть боротьбу [6].

Наприклад, ситуація із працевлаштуванням. Призначаючи на посаду, роботодавець має базувати своє рішення лише на здібності робітників, незалежно від гендеру. Однак іноді трапляються ситуації, за яких радикальні феміністки у обранні роботодавцем на посаду чоловіка замість жінки вбачають певну дискримінацію і через засоби масової інформації звертають на це увагу. Наразі набуття у соціальних мережах звання «нетолерантної» для компанії може бути летальним (за приклад беремо ситуацію із N&M, який через конфлікт із расовою нерівністю зазнав величезних збитків і з яким було розірвано багато договорів із інвесторами та зірками). Тому прискіплива позиція, поширена радикальними феміністками через інтернет, може призвести до обмеження права на гідність, честь та ділову репутацію. Також, виходячи з цього прикладу, іноді роботодавець обирає жінку не через її здібності, а для того, щоб запобігти бурхливій реакції публіки до своєї компанії. Через це порушується право чоловіків на працю.

До течії радикального фемінізму соціологи також включають діяльність, пов'язану з боротьбою проти стереотипів щодо жіночого тіла. Це має назву «боді-позитив». Цей рух теж спричинює схожу ситуацію – реалізація дуже розважливих і позитивних намірів створює ситуації, через які обмежуються права інших.

Прикладом є публічний конфлікт компанії “20th Century Fox” та об’єднання феміністок. Рекламуючи новий фільм, компанія зображала своїх героїв на банері. На одному з них була зображена героїня з голеними пахвами. Прихильники руху боді-позитив вбачили в цьому розповсюдження стереотипного зобов’язання кожної жінки голитись. Побачивши цю «несправедливість», вони звернулись до користувачів інтернету з петицією. Вказані дії виконуються з вигаданих причин і спричинюють порушення права на авторитет і ділову репутацію компанії.

Не можна було уявити, що радикальні феміністки обмежуватимуть жінок у правах, але це сьогоднішня реальність. Іноді виникають ситуації, коли прихильниці руху починають «інтернет-булінг» проти відомих жінок з іншими поглядами, що поширюють стереотипи. Це утискає їхню свободу слова. Прикладом є закриття показу мод «Вікторія Сікрет» через надсилення великої кількості поганих відгуків щодо цього шоу радикальними феміністками. Їх ображало те, що у показі брали участь лише жінки з худими фігурами. Через це моделі, адміністратори, візажисти, дизайнери втратили роботу. Отже, тут ще раз показано приклад обмеження прав інших людей через дії радикальних феміністок.

Підсумовуючи, фемінізм як течія – дуже правильний рух, спрямований на розширення прав жінок. Але це розширення

та розвиток мають відбуватись без обмежень прав інших. Тому дії радикальних феміністок не збігаються із загальновідомим розумінням феміністичного руху, адже своїми діями «радикальні» дискримінують як жінок, так і інших суб'єктів, що є недопустимим. Виходом із ситуації є або зміна напрямку рухів радикальних феміністок, або виокремлення з феміністичного руху цієї групи як окремої лівої сили.

Список використаних джерел

1. Echols A. Daring to Be Bad: Radical Feminism in America, 1967–1975. Minnesota, 1990. 200 p.
2. Jordan Peterson: 'There was plenty of motivation to take me out. It just didn't work' [interview]/ by H. Lewis. 2019. 15 Jan. URL: <https://cutt.ly/Yu9p7QQ> (Accessed: 29.04.2020).
3. Батан Ю. Проблема колективних прав. *Проблеми сучасної конституціоналістики. Вип. 4: Конституційне гуманітарне право: навч. посіб.* / за заг. ред. А. Р. Крусян та А. А. Єзерова. Київ: Юрінком Інтер, 2018. С. 324–343.
4. Березовчук Л. У фемінізму не женское лицо. *Октябрь*. 2002. № 1. С. 104–129.
5. Крок О. Радикальні феміністки борються за свободу. *Політика і культура*. 2000. № 47. С. 20–21.
6. Український фемінізм і феміністки: що ми про це знаємо і як є насправді. 2020. 20 січня. URL: <https://cutt.ly/Ky9aqBP> (дата звернення: 27.04.2020).

Науковий керівник: асистент Батан Ю. Д.

КУРІННА ДАР'Я ДМИТРІВНА

студентка 2-го курсу освітньо-наукової магістратури
Національного університету «Одеська юридична академія»

ФІНАНСОВА САМОДОСТАТНІСТЬ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ДОСЯГНЕННЯ

Проведення конституційної реформи децентралізації влади в Україні актуалізує дослідження вихідних аспектів функціонування місцевого самоврядування, особливо фінансової самодостатності територіальних громад. Оскільки саме фінансовий потенціал та матеріальні ресурси місцевого самоврядування створюють умови для задоволення базових потреб територіальних громад та жителів відповідних адміністративно-територіальних одиниць, надання соціальних послуг на належному рівні.

Перш за все, варто звернути увагу на те, що у вітчизняній юридичній науці поняття «фінансової самодостатності» підміняється категорією «спроможності», яка розглядається у двох головних площинах: бюджетній та економічній. У дослідженнях А. Бутенко, Т. Уманець та О. Дарієнко, основним критерієм спроможності територіальної громади виступає її «бюджетна» складова, яка проявляється у спроможності здійснювати самозабезпечення за умови вже існуючої та функціонуючої організації виробництва, не використовуючи державну допомогу у вигляді бюджетних трансфертів. І навпаки: бюджетна спроможність об'єднаної територіальної громади, полягає в спроможності до самовідтворення суспільного сектору регіону завдяки бюджетним інструментам. «Економічна» спроможність територіальної громади на думку науковців, відображається в тому, що лише маючи власний народжений потенціал та фінансову стійкість можна задовольнити потреби населення та досягнути вищого рівня розвитку та функціонування [1, с. 229].

У широкому розумінні фінансова спроможність територіальної громади, на думку С. В. Сембер, О. Г. Чубарь, К. С. Машіко, враховує її можливості забезпечувати належний рівень задоволення потреб її членів, здатність вирішувати весь комплекс своїх соціальних та економічних проблем і залежить як від тих доходів, що акумулюються безпосередньо в бюджеті громади, так і від надходжень коштів іншим суб'єктам (вхідних потоків коштів на користь суб'єктів господарювання й домогосподарств) на території громади, які потенційно можуть бути використані для різних цілей соціально-економічного розвитку громади загалом, бізнесу та населення, що проживає на її території [2, с. 85].

У свою чергу, Т. В. Гургула виокремлює такі основні критерії фінансової спроможності об'єднаної територіальної громади: розрахунок на власні джерела фінансових поточних потреб громади; можливість залучення в необхідних обсягах зовнішніх фінансових ресурсів; формування ресурсної бази за допустимого рівня ризику; наявність інститутів, що забезпечують ефективність управління фінансами громади [3, с. 134].

Таким чином, більшість науковців сходиться на тому, що сутністю спроможності об'єднаної територіальної громади є фінансова самодостатність і незалежність такої об'єднаної громади в соціально-економічному відношенні від державної влади. Проте, варто погодитись з тим, що «такий підхід видається недостатньо обґрунтованим, оскільки хоча фінансова спроможність і має суттєве значення (є одним із основоположних критеріїв) під час визначення здатності об'єднаної територіальної громади самостійно вирішувати питання місцевого

значення, однак уважати його єдиним критерієм спроможності територіальної громади було б помилковим» [4].

Фінансова самодостатність є лише складником спроможності, який потребує перш за все ефективного адміністрування та використання органами місцевого самоврядування, що безпосередньо впливає на її стан.

Разом з тим, вітчизняні науковці виділяють цілий перелік проблем забезпечення фінансової самодостатності територіальних громад. Так, до них відносять «недостатність коштів на виконання повноважень територіальних громад як власних, так і делегованих; швидке зменшення чисельності сільського населення та сільських населених пунктів (на 2,5 млн осіб та майже 600 одиниць відповідно); переважання трансфертів над власними фінансовими ресурсами, що з року в рік підсилює залежність місцевого самоврядування від Державного бюджету; диспропорції в соціально-економічному розвитку територій; нерівномірна якість і доступність надання послуг населенню; невпорядкованість структури адміністративно-територіального устрою» [5, с. 140].

Однак, проблема швидкого зменшення чисельності сільського населення та сільських населених пунктів є загальнодержавною і, відповідно, може бути вирішена лише шляхом формування комплексної аграрноорієнтованої політики та стимулювання розвитку сільського виробництва, а також включати не тільки податкові стимули та пільгові кредити, а й розвиток соціальної, освітньої та медичної інфраструктури на початковому етапі децентралізації влади.

На думку Ю. М. Проценко «недостатність коштів на виконання повноважень територіальних громад, висока дотаційність місцевого самоврядування, невпорядкованість структури адміністративно-територіального устрою та великі диспропорції в соціально-економічному розвитку територій, необхідно вирішувати шляхами більш чіткого визначення повноважень і сфери діяльності органів місцевого самоврядування та місцевих державних адміністрацій, забезпечення умов для реальної самостійності територіальних громад у вирішенні питань місцевого значення, створити умови для більш широкій участі місцевого населення у вирішенні питань місцевого значення й забезпечити територіальні громади необхідними ресурсами» [6, с. 36].

Крім названих проблем, вбачається можливим виокремити ще й інші проблеми та загалом розподілити їх на групи:

1. Недосконалість нормативно-правового регулювання та обмеженість обсягу повноважень органів місцевого самоврядування.

2. Неефективність участі територіальної громади у вирішенні фінансових питань місцевого самоврядування.

3. Організаційна невпорядкованість адміністрування матеріально-фінансових ресурсів місцевого самоврядування, а саме відсутність стратегії їх наповнення та використання, моніторингу ефективності витрачання фінансових ресурсів.

4. Кадрове забезпечення.

5. Низький рівень правосвідомості громадян України.

Подолання перерахованих проблем можливе тільки після проведення конституційної реформи децентралізації державної влади, яка створить нормативну базу для формування фінансової самодостатності територіальних громад. Але для цього, потрібно на законодавчому рівні передбачити не тільки розширені повноваження органів місцевого самоврядування, а механізм їх реалізації із залученням до вирішення фінансових питань членів територіальних громад, зокрема через інститут партисипативного бюджетування, місцевих ініціатив тощо. Крім того, варто запровадити громадський контроль за станом матеріально-фінансових ресурсів, встановити обов'язковість щорічного звітування про виконання місцевих бюджетів, а також посилити відповідальність посадових осіб за неналежне витрачання коштів місцевого бюджету.

Список використаних джерел

1. Бутенко А. І., Уманець Т. В., Дарієнко О. В. Інноваційні підходи до оцінки економічної самодостатності територіальних громад // Економічні інновації. – 2016. – № 62. – С. 223–231.
2. Сембер С. В., Чубарь О. Г., Машіко К. С. Теоретичні підходи до визначення сутності фінансової спроможності та фінансових ресурсів територіальної громади // Регіональна економіка. – 2015. – № 3. – С. 81–90.
3. Гургула Т. В. Фінансове забезпечення спроможності територіальних громад: проблеми та шляхи їх вирішення // Науковий вісник [Одеського національного економічного університету]. – 2014. – № 12. – С. 36–48.
4. Panchyshyn R. Constitutional and legal nature of the capacity of the united national territorial community // Visegrad journal on human rights № 3, частина 2 2018. – С. 114–118. – http://vjhr.sk/archive/2018_3/part_2/22.pdf.
5. Пігуль Н. Г., Боярко І. М., Люта О. В. Європейський досвід формування доходів місцевих бюджетів // Вісник Хмельницького національного університету. Сер.: Економічні науки. – 2012. – № 5. – Т. 2. – С. 138–142.
6. Проценко Ю. М. Проблеми забезпечення фінансової самодостатності територіальних громад України / Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Серія : Економічні науки. – 2016. – № 5. – С. 33–38.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Олькіна О. В.

МЕЛЬНИК ІРИНА ВОЛОДИМИРІВНА

студентка 2-го курсу факультету міжнародно-правових відносин
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОСОБЛИВОСТІ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ НАРОДНОГО ДЕПУТАТА УКРАЇНИ

Україна є суверенною, незалежною, демократичною, соціальною та правовою державою. Демократичність нашої держави заснована на певних складових, таких як верховенство право, народний суверенітет, правові гарантії та багато інших. Народний суверенітет засновується на верховенстві волі нашого народу. Механізм народовладдя в нашій державі включає дві складові демократії: представницької та безпосередньої. Представницька демократія представлена тим, що народ здійснює публічну владу через обраних представників в органах державної влади та органах місцевого самоврядування. Органами державної влади в нашій державі виступають законодавчі, виконавчі та судові органи. Єдиним законодавчим органом державної влади в нашій державі є Верховна Рада України, тобто парламент, який складається з народних обранців. Народні депутати – це народні обранці, які обрані народом України для здійснення та виявлення через них своєї політичної волі. За допомогою діяльності народних обранців вирішуються питання загальнодержавного характеру, розвитку держави, захисту прав та інтересів населення. Однією з ключових функцій парламенту є законодавче забезпечення зовнішньої політики держави, яка спонукає до розвитку України. Також, народні депутати здійснюють міжнародну діяльність і представляють інтереси України на міжнародній арені за різними напрямками діяльності. Депутати мають свої права й обов'язки, які пов'язані з їх владно-управлінською діяльністю, тому важливим є їх конституційно-правовий статус.

Питання конституційно-правового статусу народних депутатів України завжди перебувало та перебуває у центрі уваги вчених-правників. Вивченням цього питання займалися такі вчені, як Александрова О. А., Григорчук Н. Г., Гошовський В. С., Грушанська Н. І., Данилюк Ю. В., Ртищова Т. О., Євграфов М. В., Климов П. Б., Крижанівський В. П., Лінецький С. В., Мішина Н. В., Шевченко Т. О. та багато інших.

Конституційно-правовий статус народних депутатів України визначається такими нормативно-правовими актами, як: Конституція України, Закон України «Про статус народного депутата України», Закон України «Про Регламент Верховної Ради України», Виборчий кодекс України тощо. Аналізуючи ст. 76

Конституції та ст. 124 Виборчого кодексу України, можна визначити такі вимоги на посаду народного депутата України: народним депутатом України може бути обрана особа, яка є громадянином України, якій на день виборів досягла двадцяти одnorічного віку, має право голосу і проживає в Україні протягом останніх п'яти років [1; 2]. Думається, усе це здійснюється для того, щоб уникнути корупції та максимально сконцентрувати народних обранців на основний вид їхньої діяльності, для більш ефективної роботи. Оскільки, українські парламентарії мають значний вплив на суспільні відносини в нашій країні.

До принципів статусу народних депутатів України слід віднести: здійснення повноважень народним депутатом на постійній основі, несумісність депутатського мандата з іншими видами діяльності (але сюди не відносять викладацьку, наукову та творчу діяльність), рівноправність депутатів та депутатську недоторканність [1]. Народний депутат вступає в свої повноваження з моменту складення присяги, а уже після набуття своїх повноважень він отримує депутатське посвідчення та нагрудний знак народного депутата України [3]. Діяльність народного обранця полягає, зокрема, в обговоренні та прийнятті парламентом рішень, що є його правом та обов'язком, у певному порядку, за відповідною процедурою та з урахуванням морально-етичних правил поведінки. Право голосу народного депутата України є особливим адміністративно-правовими інструментом, що впливає на відносини в яких вирішується доля населення всієї нашої держави. Народний депутат України має низку прав та обов'язків для виконання різного роду функцій у Верховній Раді України, а також є суб'єктом різноманітних правових відносин, оскільки взаємодіє з іншими суб'єктами державної влади.

В першу чергу слід сказати, що у своїй діяльності народний депутат України повинен керуватися інтересами держави, а також враховувати запити населення, підтримувати зв'язок зі своїми виборцями, розглядати їхні звернення та побажання, а також реалізовувати нові ідеї, вносити певні корективи, що допомагають розвинути нашу країну. Саме народний депутат присягає на вірність Українського народу і повинен відстоювати інтереси народу. Вкрай важливими складовими ефективної діяльності народного обранця є добра обізнаність із законодавством, що регулює роботу парламенту, знання всіх нюансів роботи та досвід, який здобувається уже під час самої роботи.

Таким чином, з наведеного вище можна зробити висновок, що народний депутат України – є представником українського народу, який від імені усього народу здійснює свої повноваження та діє на благо нашої держави та в інтересах українського народу, захищати їх права та інтереси. Вони мають досить

широке коло повноважень, які чітко визначенні та захищається Конституцією України та іншими нормативно-правовими актами, проте, вбачається, що потрібно внести деякі зміни до нашого законодавства щодо більш жорстких вимог при обранні на посаду народного депутата для більш ефективної роботи Верховної Ради, оскільки від її роботи залежить розвиток всієї України. Попри все народні депутати України мають самі відповідально та сумлінно ставитися до своєї діяльності, виконувати свої обов'язки, адже від їх дій та рішень залежить доля всієї країни.

Список використаних джерел

1. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30.
2. Виборчий кодекс України від 19.12.2019 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20>.
3. Про статус народного депутата України: Закон України від 17 листопада 1992 року // Відомості Верховної Ради України. 1993. № 3.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Кулі-Іванченко К. К.

МОНАКУ ВАЛЕРІЯ ВАЛЕРІЙВНА

студентка 2-го курсу факультету міжнародно-правових відносин
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ІНСТИТУТУ КОНСТИТУЦІЙНОЇ ЮСТИЦІЇ В УКРАЇНІ

Проголошені Конституцією України базові принципи організації та функціонування державної влади, що впливають з її визначення та змісту як демократичної, правової та соціальної держави, вимагають нових підходів і рішень. Основою фундаменту здійснення державної влади, що відбиває процес реалізації останньої, є принцип поділу влади, гарантований системою стримувань і противаг. Безсумнівно, що інститут конституційної юстиції є важливим і необхідним елементом цієї системи.

Серед родоначальників доктрини конституційної юстиції в Україні слід назвати таких авторів, як: П. Євграфов, М. Козюбра, П. Мартиненко, П. Рабінович, М. Тесленко, В. Тихий, П. Ткачук, Л. Юзьков та інші. Не дивлячись на таку

велику увагу з боку вчених до цієї проблематики, досі залишаються неоднозначними погляди вчених щодо правової природи, повноважень, рішень та висновків Конституційного Суду України.

У чинній Конституції України, як зазначалося вище, держава проголошується демократичною і правовою (ст. 1 Конституції України). Таким чином, на конституційному рівні закріплено концепція правової організації держави, поділ влади, затвердження прав і свобод як найвищої соціальної цінності. Особлива роль в практичній реалізації цієї концепції належить органам судового конституційного контролю. Ось чому Основний Закон України передбачив створення Конституційного Суду як захисника конституційних пріоритетів. Тобто в Україні була реалізована європейська модель конституційної юстиції [1, с. 125].

Конституційна юстиція – це діяльність судових органів, яка полягає в розгляді справ, предметом яких служать конституційно-правові питання, пов'язані із забезпеченням дотримання конституції державними органами, в першу чергу, парламентом, президентом, урядом і в прийнятті з цих питань рішень, що тягнуть за собою правові наслідки.

Сучасна конституційна юстиція не зводиться тільки до перевірки конституційності нормативно-правових актів, вона покликана забезпечувати верховенство конституції, яка є основою національно-правової системи країни, захист конституційних прав і свобод громадян, дотримання принципу поділу влади в різних його аспектах.

Динаміка зростання числа звернень до органів конституційної юстиції демонструє зростаючу затребуваність і довіру до них, об'єктивно диктує необхідність формування органів регіональної конституційної юстиції, вибудовування конструктивної взаємодії між ними та іншими судами. З метою підвищення ефективності як судової системи в цілому, так і конституційної (статутної) юстиції зокрема, необхідно ввести обов'язковий попередній досудовий порядок врегулювання публічно-правових спорів з посадовими особами державних, муніципальних органів у вищих органах в порядку підлеглості.

При цьому необхідно встановити штраф за відмову в такій процедурі, якщо згодом рішенням суду буде задовольняти вимогу громадянина. Дана міра знизить завантаженість судів, спростить процедуру розгляду публічно-правових спорів, підвищить відповідальність відповідних посадових осіб і органів влади. Хотілося б підкреслити, що однією з злободенних проблем вдосконалення судової діяльності на сучасному етапі розвитку суспільства є дійсне дотримання таких конституційних принципів, як відкритість і гласність [3, с. 14–23].

Конституція України відтворює особливості національної моделі конституційної юстиції, відповідно до якої захист прав і свобод громадян є конституційним обов'язком Конституційного Суду України. Так, згідно із ст. 151-1 Основного Закону Конституційний Суд України вирішує питання про відповідність Конституції України (конституційність) закону України за конституційною скаргою особи, яка вважає, що застосований в остаточному судовому рішенні в її справі закон України суперечить Конституції України.

Юридично Конституційний Суд України створений як єдиний орган конституційної юрисдикції, що має вирішувати конституційні спори органів влади щодо конституційності їхніх актів. По суті, його практичним завданням є забезпечення конституційного правопорядку у вищих ешелонах влади, а в доповнення до цього (коли це зручно та доцільно) – захист конституційних прав і свобод громадян. Тому в його актах фактичне співвідношення між захистом правопорядку та захистом прав громадян існує на користь першого [2, с. 40–43].

Крім того, як зазначалося, сам Конституційний Суд України почав уважніше ставитися до захисту конституційних прав громадян та юридичних осіб приватного права, що стало одним із факторів його еволюції в бік доктрини реального права. Проблеми трансформації Конституційного Суду України в повноцінний орган конституційної юстиції, зокрема, пов'язані із запровадженням конституційної скарги.

Таким чином, для подальшої трансформації Конституційного Суду України в повноправний орган конституційної юстиції, вважається, потрібна окрема Державна програма, яка визначала б:

а) організацію підготовки необхідних конституційних і законодавчих змін з питань конституційної юстиції стосовно вдосконалення на конституційному і законодавчому рівнях інституту конституційної юстиції, зокрема, конституційної скарги громадян;

б) формування наукового, інформаційного, фінансового, організаційного та інших видів забезпечення реформи конституційної юстиції;

в) організацію практичного вивчення зарубіжного досвіду конституційної юстиції судьями судів загальної юрисдикції та Конституційного Суду України тощо.

Отже, аналіз особливостей розвитку інституту конституційної юстиції в Україні вказує на складність та неоднозначність підходів до нього науковців, що одночасно вказує на необхідність подальшого дослідження цього інституту з метою вироблення більш високого рівня доктрини для обґрунтування механізмів вдосконалення його діяльності.

Список використаних джерел

1. Ткачук П., Ткачук А. Роль і місце Конституційного Суду України у захисті прав і свобод людини // Вісник Конституційного Суду України, 2010. № 4. С. 125.
2. Кампо В. Конституційний Суд України на шляху до доктрини реального права / В. Кампо ; [Бесіду вів М. Сисоєнко] // Український юрист. 2010. № 7-8. С. 40–43.
3. Кресс В. Н. К теории пользования конституционными правами и свободами человека / В. Н. Кресс // Государство и право. 2004. № 6. С. 14–23.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Кулі-Іванченко К. К.

МОРОЗОВ ДАНИЛО ВІКТОРОВИЧ

студент 2-го курсу судово-адміністративного факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПОРУШЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУД ЗА УЧАСТІ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ

Однією з найважливіших конституційних гарантій забезпечення та захисту прав та свобод особи є закріплення права на судовий захист. Воно прямо пов'язане з принципом верховенства права, який є запобіжником свавільному врядуванню, нехтуванню державою прав людини й основних свобод, ненаданню можливості оскаржити дії чи бездіяльність держави [1, с. 398]. Право на справедливий суд закріплюється в ст. 55 Конституції України і ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Одним з методів визнання порушення права на справедливий суд у Конституційному Суді України (далі – КСУ) є визнання певної норми неконституційною і такою, що суперечить ст. 55 Конституції. Так, за конституційною скаргою держслужбовці Ковтун О. М., Савченко Н. В., Чорнобук В. І. та Костогладов І. Д. домоглися визнання ч. 5 ст. 176 КПК неконституційною. Ця стаття створювала певну презумпцію, за якою наявність підозри у вчиненні окремих злочинів виключає можливість внесення застави і передбачає запобіжний захід у вигляді тримання під вартою. На думку вказаних держслужбовців, цей підхід є дискримінаційним, оскільки ставить осіб, щодо яких обирається такий запобіжний захід, у нерівні умови порівняно з тими особами, які підозрюються або обвинувачуються

увчиненні інших злочинів аналогічного ступеня тяжкості і відповідно порушує право осіб на справедливий суд [2]. Керуючись ст. 55 зокрема, КСУ виніс рішення № 7-р/2019, яким визнав ч. 5 ст. 176 КПК неконституційною. Вбачається, що захист права на справедливий суд у КСУ є не зовсім ефективним, після порушення цього конституційного права доцільніше звертатися до Європейського суду з прав людини (*далі – ЄСПЛ*). Про це свідчить і статистика: в судовій практиці КСУ налічується близько десяти конституційних скарг щодо порушення права на справедливий суд, більшість з яких відхилена.

Відповідно до прецедентного права ЄСПЛ право на справедливий суд визначається таким чином: «право на доступ до правосуддя не може бути обмежене таким чином або такою мірою, що сама його сутність виявиться зачепленою». Ще у 1999 р. у справі «Пеллегрін проти Франції» ЄСПЛ встановив «функціональний» критерій щодо справ за участю держслужбовців [3, с. 9].

Прикладом є справа судді Денисова проти України. Перед поданням справи до ЄСПЛ Денисов намагався оскаржити рішення Вищої ради юстиції у Вищому адміністративному суді України (ВАСУ) проте суд не знайшов порушень Конституції з боку ВРЮ. Проаналізувавши національне законодавство та міжнародні акти, ЄСПЛ постановляє одноголосно наявність порушення п. 1 ст. 6 Конвенції щодо принципів незалежності та безсторонності суду [4].

У судовій практиці ЄСПЛ наявні й колективні скарги на порушення права на справедливий суд. Так, про порушення цього права заявили троє з п'яти скаржників у справі «Полях та ін. проти України». Застосування до них обмежувальних заходів відповідно до Закону України «Про очищення влади» (люстрацію) порушило їхнє право на справедливий та безсторонній суд [5].

Справа «Волков проти України» є ще одним випадком порушення права на справедливий суд щодо держслужбовця. Рішення ЄСПЛ від 09.01.2013 вказує, що суддя Верховного Суду України був звільнений з порушенням ст. 6 Конвенції [6].

Для дослідження реальної ситуації щодо захисту конституційних прав Центр політико-правових реформ за підтримки Фонду сприяння демократії Посольства США в Україні провів незалежний моніторинг рішень КСУ та п'ятої палати ВАСУ за 2010-2011 роки з погляду реальної спроможності осіб в Україні захистити свої права і свободи, якщо на них зазіхають вищі органи влади. В результаті проведених досліджень проаналізовано судову практику й оприлюднено висновок про досить обмежений доступ осіб до правосуддя з метою захисту своїх конституційних прав. Цим

пояснюється й те, що Україна є одним з лідерів за скаргами на порушення конституційних прав.

Для зменшення обсягів порушення конституційних прав громадян (зокрема, і на справедливий суд) необхідно спростити вимоги до конституційних скарг. За 2018 р. до КСУ було подано 690 скарг, з яких лише 167 пройшли формальну вимогу. 131 скаргі було відмовлено. Ця статистика свідчить про складну процедуру подання конституційних скарг, що впливає на доступність правосуддя. У свою чергу, доступність правосуддя є тісно пов'язана із забезпеченням права на справедливий суд.

Список використаних джерел

1. Батан Ю. Д. Стабільність законодавства як складова верховенства права та запобіжник порушень прав людини // Проблеми сучасної конституціоналістики. Вип. 4: Конституційне гуманітарне право: навч. посіб. / за заг. ред. А. Р. Крусян, А. А. Єзерова. Київ: Юрінком Інтер, 2018. С. 397–415.
2. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними скаргами Ковтун Марини Анатоліївни, Савченко Надії Вікторівни, Костоглодова Ігоря Дмитровича, Чорнобука Валерія Івановича щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення частини п'ятої статті 176 Кримінального процесуального кодексу України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v007> (дата звернення: 23.04.2020).
3. Посібник зі ст. 6: Право на справедливий суд (цивільна частина) / Рада Європи; Європейський Суд з прав людини. 2013. 77 с.
4. Case of Denisov v. Ukraine – [Ukrainian Translation] by the Ministry of Justice of Ukraine. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/rus?i=001-191971> (дата звернення: 23.04.2020).
5. Case of Polyakh and Others v. Ukraine – [Ukrainian Translation] by the Ministry of Justice of Ukraine. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/rus?i=001-202334> (дата звернення: 23.04.2020).
6. Case of Volkov v. Ukraine – [Ukrainian Translation] by the Ministry of Justice of Ukraine URL: <http://hudoc.echr.coe.int/rus?i=001-172263> (дата звернення: 23.04.2020).

Науковий керівник: асистент Батан Ю. Д.

ПАХОЛЧАК ВЕРОНІКА ПАВЛІВНА

студентка 2-го курсу судово-адміністративного факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОСОБЛИВОСТІ ЧЕТВЕРТОГО ПОКОЛІННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ

Кожна людина наділена певними правами. Теперішнє суспільство не може існувати без закріплення цих прав та свобод. Упродовж століть відбувався розвиток філософії, медицини, гуманітарних та інших наук, виникали або припинялися суспільні відносини, які регулювалися тими чи іншими нормами. Також вченими були розроблені різні критерії класифікації прав, однією з яких є час виникнення, оскільки відомо, що не всі права з'явилися в той самий період. Саме це і стало підґрунтям для появи терміна «покоління прав людини».

Категорія прав четвертого покоління наразі перебуває у процесі вивчення такими науковцями, як О. Барабаш, А. Венгеров, Ю. Дмитрієв, В. Міхальов тощо.

Теорію поділу прав людини розробив французький правознавець К. Васак. В основі цієї концепції лежить генераційний підхід, а саме поділ прав на три покоління [1, с. 57]. Дискусійним серед науковців залишається питання щодо остаточного виокремлення та закріплення ще одного покоління прав – четвертого.

Нові дослідження, відкриття у науці, технічно-інформаційний розвиток – усе це впливає на життя людей, призводить до кардинальних змін у суспільстві. Тобто людство опинилося на новій стадії розвитку, у зв'язку з чим вже давно виникла необхідність опрацювання нового – четвертого – покоління прав, які стануть викликом ХХІ ст., коли буде йтися «про виживання людства як біологічного виду, про збереження цивілізації, про космічну соціалізацію людства» [2, с. 730]. Одні вчені називають четверте покоління прав людини правами людства і відносять до них право на мир, ядерну безпеку, інформаційні права [3, с. 307], однак перші два названі права радше належать до третього покоління [4, с. 331]. Інші ж дотримуються думки, що виникнення цих прав пов'язане з дослідженнями у сферах медицини, біології та інших науках.

До цієї категорії прав людини уналежують: евтаназію, клонування, генну терапію, корекцію статеві приналежності, трансплантацію органів та тканин, використання віртуальної реальності, біомедицинське експериментування, технології, що перешкоджають дітонародженню, штучне запліднення, біомедичне експериментування, медико-генетичне обстеження. Тобто це права, що виникли в результаті наукового прогресу,

не усі вони «підпорядковуються» нормам моралі та частково зазіхають на неповторність та унікальність кожної людини. Однак якщо виокремлюють такі права, то в цьому існує певна потреба, прихований сенс.

Наприклад, проблема штучного материнства і сурогатного запліднення. З одного боку, оскільки розвиток медицини досяг таких вершин, то безглуздо обмежувати право сім'ї на продовження роду чи забороняти своєрідне відновлення справедливості гуманним актом любові та співпраці. Але є й серйозна загроза перетворити материнство на договірну комерційну працю; така практика здатна вилитися у таку, що дегуманізує, аморальну тенденцію. Знову наявна суперечність на міжнародному рівні, бо коли одні держави підтримують таку практику, то інші – відверто засуджують (у Франції, наприклад, діє норма про суперечність сурогатного материнства законодавству про усиновлення та невідчужуваність людського тіла) [5, с. 215]. Однак людина самостійно вправі вирішувати, як розпоряджатися своїм тілом і чи використовувати ті права, які належать до четвертого покоління.

Біомедичним експериментуванням є будь-яке дослідження, в якому людська істота (на різних стадіях її розвитку: ембріон, зародок, дитина або дорослий) являє собою об'єкт, за допомогою якого збираються перевірити дію такого виду лікування (фармакологічного, хірургічного та ін.) у якийсь невідомий або не дуже добре відомий момент. Разом з тим, перехід до людини завжди містить елемент чогось нового і, відповідно, можливість ризику для людської істоти. ... Медицина повинна сприяти збереженню цих цінностей, а не нехтувати ними [6, с. 381].

Вказане питання є доволі дискусійним та перебуває в активному вивченні, як вже було сказано вище. Доцільно його спочатку ретельно дослідити, визначивши, чи справді усі права, які відносять до четвертого покоління, можна вважати найбільшою соціальною цінністю і взагалі називати Правами.

Вбачається, що деякі права четвертого покоління частково порушують або деякою мірою суперечать іншим правам людини. Якщо розглядати право на еутаназію, з одного боку, це навмисне прискорення смерті певними діями або бездіяльністю, тобто простежується порушення права на життя людини. З другого боку, еутаназія, яка відбувається за проханням тяжко хворого пацієнта, допомагає зменшити його страждання. Тому можна сказати, що існує певна неоднозначність щодо цього права.

Розвиток медицини загострив проблему еутаназії. Техніка реанімації уможливорює дивовижне і повне повернення до життя і водночас достатньо часто прирікає деяких людей скоріше на продовження агонії, аніж життя [6, с. 382].

З огляду на це видається доречнішим використовувати поняття не «четверте покоління прав», а «дозволені можливості поведінки людини». Наразі варто не поспішати закріплювати ці права на законодавчому рівні, а спочатку провести дослідження, впевнившись, що закріплення цих прав не матиме жодних негативних наслідків ані для людини, ані для суспільства.

Список використаних джерел

1. Супрун О. В. Права людини нового покоління. *Молодіжний науковий вісник Української академії банківської справи Національного банку України*. 2013. № 1. С. 57–59.
2. Тиріна М. Покоління прав людини: проблеми сучасної класифікації. *Держава і право*. 2011. № 52. С. 728–732.
3. Венгеров А. Б. Теория государства и права: учеб. для юрид. вузов. Москва: Юриспруденция, 2000. 528 с.
4. Батан Ю. Д. Проблема колективних прав. *Проблеми сучасної конституціоналістики. Вип. 4: Конституційне гуманітарне право: навч. посіб.* / за заг. ред. А. Р. Крусян та А. А. Єзерова. Київ: Юрінком Інтер, 2018. С. 324–343.
5. Барабаш О. О. Четверте покоління прав людини: загальнотеоретична характеристика. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Юридичні науки. 2016. № 837. С. 213–217.
6. Міхальов В. О. Проблеми класифікації біологічних прав людини у світлі досягнень в галузі біології і медицини. *Молодий вчений*. 2017. № 7. С. 378–383.

Науковий керівник: асистент Батан Ю. Д.

ПУХКАН ЛІДІЯ ВАСИЛІВНА

студентка 2-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

ІНСТИТУТ ІМПІЧМЕНТУ В УКРАЇНІ

Імпічмент – це звільнення з посади глави держави спеціально уповноваженими органами, найчастіше парламентом, за процедурою і підставами, передбаченими законами. Виникло це поняття в Англії у період Пізнього Середньовіччя і походило від латинського терміну “impedivi”, що в перекладі означає «перешкодив» або «припинив». Власне в назві і розкривається зміст процедури.

Суть процедури імпічменту полягає в тому, що парламент може ініціювати початок судового звинувачення, яке викриває правопорушення з боку вищих посадових осіб, якою

є і Президент. Президент, в силу особливого посадового становища, не може притягуватися до відповідальності на загальних з громадянами своєї країни підставах, в зв'язку з чим і розроблений особливий порядок порушення справ про відповідальність Президента.

Необхідно відзначити, що якщо порядок процедури імпичменту включає в себе кілька стадій і детально розроблений на законодавчому рівні, то підстави імпичменту, навпаки, не відрізняються своєю визначеністю. Так, одним з найбільш поширених підстав залучення Президента до відповідальності є державна зрада.

Звернемося до ретроспективи питання. У конституції процедура під назвою «імпичмент» вперше в світі була встановлена в США. Відсторонення від посади цивільного посадовця там загрожує за «серйозні злочини і правопорушення».

В історії США було всього три спроби імпичменту президентів. У 1868 році одного голосу не вистачило для відставки Ендрю Джонсона. У 1974 році президент Річард Ніксон уникнув імпичменту, заздалегідь подавши у відставку. Також провалився імпичмент Біллу Клінтону в 1998 році після скандалу з Монікою Левинскі.

Є приклад і більш близький до історії української державності. У 1964 році було відправлено у відставку першого секретаря ЦК КПРС – М. С. Хрущова. Його було звинувачено у волюнтаризмі. У 1999 році була ініційована процедура імпичменту щодо Б. М. Єльцина, основою якої стали п'ять звинувачень.

Незалежність України була проголошена 24 серпня 1991 року і за всю її історію процедура усунення Президента з поста в порядку імпичменту не застосовувалась жодного разу, хоча погрози про її порушення і озвучувалися майже всім колишнім Президентам України. Так, погроза порушення процедури імпичменту висувалась Леоніду Кравчуку у 1993 році в тому разі, якщо він не погодиться на дострокові президентські вибори. Оголошувалися такі міри і Леоніду Кучмі у 2001 році після зникнення Георгія Гонгадзе та гучного «касетного скандалу». Подібні попередження отримували і всі наступні українські президенти, окрім Віктора Януковича, щодо якого у 2014 році було прийнято рішення про самоусунення.

Такий стан справ і не є дивним. Причина в самій процедурі. В Україні процедура імпичменту передбачена Конституцією, а саме статтею 111 [1]. Дана конституційна норма про імпичмент є нетиповою. Санкція передбачає настання покарання у вигляді усунення з поста лише «у разі вчинення державної зради або іншого злочину». Формулювання вказаної статті є дивним, оскільки у більшості країн світу є досить поширеною

така підстава імпічменту, як порушення президентом норм самого Основного Закону.

Оскільки нормою статті 111 Конституції не передбачено початок процедури імпічменту за порушення Президентом самої Конституції і не кожне порушення Конституції можна класифікувати як злочин, то суб'єкт владних повноважень може систематично уникати зазначеної процедури за перевищення меж своєї компетенції.

Певні перешкоди викликало і те, що у 2009 році Закон України «Про тимчасові слідчі комісії, спеціальну тимчасову слідчу комісію і тимчасові спеціальні комісії Верховної Ради України» було визнано неконституційним [2]. Саме спеціальна тимчасова слідча комісія проводить розслідування після ініціювання питання про усунення президента з поста в порядку імпічменту більшістю від конституційного складу Верховної Ради.

А що ж ми маємо сьогодні? Однією із передвиборчих обіцянок чинного Президента Володимира Зеленського було прийняття закону про імпічмент, який мав би заповнити наявні прогалини. 29 серпня 2019 року Президентом було внесено до парламенту законопроект про особливу процедуру усунення Президента України з поста (імпічмент). Згодом, 10 вересня 2019 року законопроект № 1012 в порядку першого читання був прийнятий Верховною радою у складі 245 депутатів. А за кілька місяців до цих подій, 4 червня 2019 року, Верховна Рада VIII скликання прийняла закон «Про тимчасові слідчі комісії і тимчасові спеціальні комісії Верховної Ради України» (зареєстрований ще в кінці 2014 року). Перевірити, чи є дієвим та ефективним механізм усунення Президента України з поста в порядку імпічменту, що був закладений в 2019 році, ми зможемо тільки на практиці.

На жаль, досі неврегульованим залишається питання про норму статті 111 Конституції. Вважаю, що задля оперативної та результативної реалізації передбаченої санкції, статтю повинно бути розширено й додано до її гіпотези пункт про недотримання положень Основного Закону.

Проблемою є і те, що українська модель процедури є складною та нагромадженою, її реалізація ускладнена. Набагато кращим було б перейти до однієї із двох моделей, що існують у світі. Наприклад, до тієї, яка застосовується у випадку вчинення дій із порушенням Конституції, але не кримінально караних або у разі низького рівня довіри до Президента. Лише другий випадок потребує великої кількості голосів у парламенті для ухвалення рішення.

Отже, можна дійти висновку, що інститут імпічменту посідає надзвичайно важливе місце в механізмі державного будівництва України, який, в свою чергу, є життєво необхідним для

розвитку форми української держави. Досконала та ефективна процедура імпідменту є одним з основних, невід'ємних принципів побудови та розвитку правової держави. Саме тому влада має подбати про те, щоб процедура імпідменту стала чітко урегульована законодавством.

Список використаних джерел

1. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Рішення КСУ у справі за конституційним поданням Президента України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про тимчасові слідчі комісії, спеціальну тимчасову слідчу комісію і тимчасові спеціальні комісії Верховної Ради України» [Електронний ресурс] // Офіційний веб-сайт КСУ. – 10.09.09. – Режим доступу: <http://www.ccu.gov.ua/docs/580>.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Бальцій Ю. Ю.

СМИРНОВА МАРТА КОСТЯНТИНІВНА

студентка 2-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПИТАННЯ ДОЦІЛЬНОСТІ КОНСТИТУЦІЙНОГО ЗАКРІПЛЕННЯ ПРАВА НА ПОВСТАННЯ

Питання збереження суверенності та незалежності для України завжди було, є і залишатиметься болючим та актуальним. Описуючи вітчизняну історичну генезу загально і раціонально, використовуючи лінгвістичний метод деконструкції, що напрочуд добре підходить до застосування у теорії права через наявність в останній безлічі дихотомій, можна, певною мірою, визнати існування стійкої бінарної опозиції «узурпатор-народ», де незаконна влада стверджує свою беззаперечність, а народ її заперечує. Якщо є гноблення, йому завжди буде опір.

Будучи природним правом, право людини на повстання закріплено у міжнародних нормативно-правових актах, а також у більшості конституцій сучасних держав (ФРН, Греція, Португалія, Словаччина, Литва та ін.).

В Конституції України [1] прямого текстуального закріплення це право не отримало. Виникає логічне питання: чи є взагалі сенс у його закріпленні в Конституції України, враховуючи висловлення Ж.-Ж. Руссо про те, що «народ в будь-який

момент може змінити все в тому ключі, який йому буде найкращим чином підходити» і це право в будь-якому випадку не зможе обмежити жодна правова норма [2, с. 113]?

Вперше, право на повстання було зафіксовано в Декларації незалежності США 1776 р., де в преамбулі вказується, що «якщо будь-який державний устрій порушує вказані права, то народ вправі змінити його чи скасувати та встановити новий устрій, заснований на таких принципах та організуючий управління в таких формах, які мають найкращим чином забезпечити безпечність та благоденство народу... якщо помічено прагнення підпорядкувати народ абсолютному деспотизму, то правом й обов'язком народу є повалення такого уряду» [3]. Пізніше, у ст. 2 французької Декларації прав людини і громадянина 1789 р. також йдеться про право на опір гніту, як невід'ємного права людини, а ст. 3 встановлює, що «джерело всього суверенітету бере свій початок в нації; жодна група, жодна особа не може здійснювати владу, яка прямо не витікає з нього» [4].

В Україні концепція опору має також свої історичні витоки, а саме, ще у 1712 р. в своєму політико-правовому трактаті «Вивід прав України» гетьман П. Орлик не лише обґрунтував правомірність міжнародної інтервенції, а й виокремив тезу про те, що: «Козаки мають за собою право людське і природне, одним з принципів якого є те, що народ завжди має право на опір гнобленню і поновлення своїх стародавніх прав, коли для цього настане належний час» [5].

Своє нормативне закріплення право народу на повстання отримало 10 грудня 1948 року у Загальній декларації прав людини Генеральної Асамблеї ООН [6]. У Преамбулі зазначено, що декларація проголошується «...беручи до уваги, що необхідно, щоб права людини охоронялися силою закону з метою забезпечення того, щоб людина не була змушена вдаватися як до останнього засобу до повстання проти тиранії і гноблення».

Однак юридична природа, зміст і форма права на опір залишаються не повністю зрозумілими і викликають багато дебатів в наукових колах, аж, власне, до сумнівів у правовій сутності цього права. В. Джунь, розглядаючи феномен суспільних (масових) заворушень, зазначає, що «конституція як акт установчої влади народу не лише може, а й повинна містити припис, який легалізує право народу на опір деспотичній владі або опір будь-яким спробам узурпації державної влади». Інакше кажучи, нормативне закріплення права на повстання з його точки зору буде важливою конституційно-правовою гарантією народного суверенітету, так як завдяки ній забезпечуватиметься юридична можливість народу будь-коли повернути собі усю повноту установчої влади [7]. В. Головченко притримується позиції, що потреба у нормі КУ, яка легалізує право народу на

повстання, є нагальною, оскільки ст. 109 Кримінального Кодексу України унеможливорює його реалізацію [8]. На відміну від нього, С. Авак'ян відмічає, що нормативне закріплення цього права створить більше проблем, ніж пріоритетів: «право на опір гнобленню замість користі може стати деструктивним фактором у розвитку суспільства та держави» [9, с. 5]. Однак на мою думку, оскільки право на повстання є природним правом людини, реалізація якого здійснюється не з метою повалення чи насильницької зміни конституційного ладу, а задля його збереження, положення ККУ не встане на заваді права на повстання.

Вітчизняний законодавець прямо не застосовує такі терміни, як «право на повстання», «право на опір гнобленню» та інші близькі за значенням поняття. Втім, було вироблено наступний доктринальний підхід до розуміння права народу на повстання. Його прихильники розглядають ст. 5 Конституції України як таку, що фіксує чіткий принцип «Ніхто не може узурпувати державну владу» і закладене у поняття народного суверенітету природне право на повстання, хоч і у непрякій формі, дає народу можливість здійснювати спротив будь-якій спробі насильницького повалення конституційного устрою. Все ж таки слід відмітити, що цей підхід описує ситуацію, коли який-небудь орган чи особа привласнює неналежні йому повноваження, і в даному випадку право на повстання носить обмежений характер.

Зараз, після фактичної реалізації Українським народом права на повстання під час Революції гідності 2013-2014 рр., текстуальне закріплення цього права не видається принциповим чи обов'язковим, оскільки впливає із принципу народного суверенітету і наявність у народу цього права є річчю очевидною та беззаперечною. Народний суверенітет, у розумінні його як принципу, є джерелом легітимності державної влади, а отже підґрунтям існування суверенітету держави. Однак лише в тому випадку, якщо реалізація його не буде виходити за межі основоположних прав людини, які, в свою чергу, гарантуються політичною волею народу, що є основою співробітництва усіх видів влад в державі. На цей нюанс ще у XIX ст. звертав увагу французький вчений-конституціоналіст А. Есмен [10].

Підводячи загальний підсумок, процеси нормотворення слід спрямовувати не на закріплення права на повстання на законодавчому рівні, а скоріше на побудову стійкої системи взаємодії народу з владою, на формування політичної єдності, аби запобігти появі у народу потреби це право використати.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Прийнята на V сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Жан-Жак Руссо. Про суспільну угоду, або принципи політичного права. – К., 2001. – 349 с.
3. Jefferson, Thomas (July 4, 1776). “Declaration of Independence. In Congress, July 4, 1776, a Declaration by the Representatives of the United States of America, in General Congress Assembled”. *World Digital Library*. Philadelphia, Pennsylvania. Retrieved July 1, 2013. <https://www.wdl.org/en/item/109/>.
4. Декларація прав людини і громадянина 1789 // Юридична енциклопедія: [у 6 т.] / ред. кол. Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) [та ін.] – К.: Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 1998. – Т. 2. URL: https://leksika.com.ua/19570114/legal/deklaratsiya_prav_lyudini_i_gromadyanina_1789.
5. Вивід прав України // Юридична енциклопедія: [у 6 т.] / ред. кол. Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) [та ін.] – К.: Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 1998. – Т. 2. URL: <https://cyclop.com.ua/content/view/993/58/1/12/#51967>.
6. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text [дата звернення: 14.04.2020 р.].
7. Джунь В. В. До питання про право народу на повстання проти деспотизму URL: http://rd.ua/storage/attachments/Джунь_204.
8. Головченко В. В. Право на повстання: за і проти. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/konstytutsiine-pravo/pravo-na-povstannya-za-i-proti.html>.
9. Авакьян С. А. Демократия протестных отношений: конституционно-правовое измерение / С. А. Авакьян // Конституционное и муниципальное право. – 2012. – № 1. – С. 3–17.
10. Эсмен А. Общие основания конституционного права / А. Эсмен // Пер. с фр. ; под ред. В. Дерюжинского. – СПб. : Издание О. Н. Поповой, 1897. – 357 с.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Бальцій Ю. Ю.

ТЕРНОВСЬКИЙ МАТВІЙ АНДРІЙОВИЧ

студент 2-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ КОНТРОЛЬНОЇ ФУНКЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО ПАРЛАМЕНТУ

Розвиток вітчизняного громадянського суспільства та відповідної йому правової держави є можливим лише за умови забезпечення ефективного контролю за дотриманням принципів верховенства права, законності, контролю за відповідністю Конституції, Законам України, практики їх реалізації державою і суспільством. Такий контроль, насамперед, має здійснюватися з боку народу, як першоджерела влади, яку він реалізує, зокрема, через сформований ним єдиний загальнодержавний орган законодавчої влади – Верховну Раду України [1, с. 241].

Відповідно до ст. 75 Конституції України 1996 року [2]: єдиним органом законодавчої влади в Україні є парламент – Верховна Рада України. Треба зазначити, що наведена конституційна гарантія відіграла дуже важливу роль в процесі утвердження і розвитку українського парламентаризму. На сьогодні одним із найбільш актуальних питань ефективного функціонування українського парламенту є питання законодавчого оформлення та забезпечення реалізації функції парламентського контролю. Зазначена проблема потребує невідкладного рішення, адже всім зрозуміло, що ефективність реалізації законів в країні напряду залежить від ефективності реалізації контрольної функції парламенту. Не можна не звернути увагу на те, що порівняно із іншими функціями Верховної Ради України (законодавчою, установчою, бюджетно-фінансовою тощо), контрольна функція не має чіткого оформлення як на конституційному, так і на законодавчому рівнях. Серед основних проблем у правовому регулюванні контрольної функції Верховної Ради України треба зазначити: нечіткість конституційного визначення обсягу контрольних повноважень парламенту; відсутність визначення організаційно-правових форм здійснення парламентського контролю; досить суперечливе та нечітке законодавче регулювання у сфері парламентського контролю та ін.

Говорячи про недоліки, треба зазначити, що на законодавчому рівні не передбачено право парламенту висловлювати недовіру окремим членам Кабміну, не закріплено повноваження на здійснення контролю за комітетами самого парламенту, за його тимчасовими спеціальними і слідчими комісіями тощо. Також треба додати, що й практичну реалізацію парламентом

вже існуючих у законодавстві контрольних повноважень не можна назвати досить ефективною.

Парламентський контроль займає особливе місце в системі державного контролю. Як свідчить зарубіжний досвід та вітчизняна практика, парламентський контроль є важливим засобом, який запобігає безвідповідальній діяльності органів виконавчої влади, глави держави та інших владних установ та відіграє важливу роль у механізмі «стримувань і противаг». Ефективна реалізація парламентського контролю можлива за умови здійснення комплексу дій, спрямованих на: визначення доцільності та обґрунтованості діяльності підконтрольних суб'єктів; виявлення причин незаконної або недоцільної діяльності підконтрольних суб'єктів; вжиття заходів, спрямованих на вдосконалення, раціоналізацію їхньої діяльності; вжиття заходів щодо притягнення підконтрольних суб'єктів, які допустили порушення законодавства, до відповідальності; розробка заходів щодо запобігання порушень законодавства.

Таким чином, діяльність парламенту по здійсненню контролю спрямована на виявлення і припинення неправомірних дій фізичних і юридичних осіб, застосування до порушників заходів державного впливу. Виходячи із цього, контрольну діяльність парламенту можна розглядати як прояв, як різновид правоохоронної діяльності [3, с. 281].

Розглядаючи форми та методи реалізації парламентського контролю у різних напрямках та сферах, треба зазначити, що вони вимагають певного розвитку та оптимізації. Сьогодні об'єктивно існує необхідність підвищення ролі і значення такої форми парламентського контролю як депутатський запит. Інститут депутатського запиту вже сформовано, а тому лише певне його вдосконалення зробить його реалізацію дуже дієвою та ефективною. Серед шляхів вдосконалення треба зазначити:

1) по-перше, здійснення парламентом постійного контролю та аналізу стану реалізації вже існуючих запитів депутатів;

2) по-друге, забезпечення своєчасного і відповідного реагування на вимоги запитів з боку суб'єктів, яким їх адресовано;

3) по-третє, забезпечення застосування передбачених у законодавстві засобів впливу і стягнення за порушення його норм щодо реагування на депутатський запит.

Вирішення цих питань полягає, перш за все, у вдосконаленні норм законодавства, якими регулюються питання реалізації депутатського запиту. Слід також звернути увагу на існування потреби підвищення ефективності парламентського контролю стосовно діяльності уряду, що може, насамперед, бути досягнуте через встановлення у законодавстві засобів впливу щодо нього. Зазначимо, що саме контроль за Кабінетом Міністрів як за вищим органом

виконавчої влади з боку Верховної Ради України являє собою дуже важливий елемент вже згаданого механізму «стримувань та противаг». Враховуючи позитивний зарубіжний досвід здійснення контролю з боку парламентів за діяльністю урядів та виходячи із вітчизняної практики реалізації парламентом України контрольних повноважень щодо функціонування Кабінету Міністрів України, вбачається доцільним встановлення в Україні, серед форм парламентського контролю, інтерпеляції. Інтерпеляція – звернення депутата парламенту до уряду або його представника з певним питанням, після обговорення якого приймається відповідна ухвала. Це стане одним із вагомих засобів посилення відповідальності уряду та підвищення дійовості парламентського контролю в цілому [5, с. 87].

Підсумовуючи аналіз актуальних проблем та перспектив розвитку контрольної функції українського парламенту, треба зазначити, що сьогодні існує об'єктивна необхідність розширення його контрольних повноважень. В процесі реалізації цього мають бути внесені відповідні зміни і доповнення положень Конституції України та відповідних законів України. Аналізуючи проблеми реалізації контрольної функції Верховної Ради України, можна дійти висновку про доцільність розробки і прийняття окремого Закону України «Про парламентський контроль в Україні», який би чітко визначив і впорядкував всі складові щодо принципів, напрямів, мети, завдань, організаційно-правових форм, методів здійснення парламентського контролю та відповідальності за правопорушення, які виявляються в результаті його реалізації.

Список використаних джерел

1. Майданник О. О. Перспективи розвитку контрольної функції українського парламенту / О. О. Майданник // Актуальні проблеми сучасного конституційного права України: збірник наукових праць / відп. ред. академік НАН України Ю. С. Шемшученко та доктор юридичних наук, професор О. В. Батанов. – К.: Вид-во «Юридична думка», 2014. – С. 241–252.
2. Конституція України: Прийнята на V сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
3. Майданник О. О. Контрольна функція Парламенту: розуміння сутності, змісту, призначення / О. О. Майданник // Право України. – 2013. – № 5-6. – С. 280–286.
4. Барабаш Ю. Г. Парламентський контроль в Україні (конституційно-правовий аспект) / Ю. Г. Барабаш; Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. – Х.: Легас, 2004. – 191 с.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Бальцій Ю. Ю.

ТИМОФЄЄВА ЮЛІЯ ДЕНИСІВНА

студентка 2-го курсу судово-адміністративного факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОБМЕЖЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ В УМОВАХ КАРАНТИНУ

3 березня 2020 року Україна зіштовхнулася з пандемією коронавірусної хвороби, яка вже заповонила увесь світ і швидко поширилася на всій території України. Саме через це влада України мала вжити швидких заходів для застереження масового зараження. Тому 11 березня 2020 року Кабінет Міністрів України ухвалив постанову № 211, якою на території України встановив карантин з 12 березня. 25 березня внесено зміни до цієї постанови та запроваджено режим надзвичайної ситуації по всій території України до закінчення карантину [1].

Згідно з п. 2 постанови № 211 заборонено: перебування в громадських місцях без вдягнутих засобів індивідуального захисту, на вулицях – без документів, що посвідчують особу, громадянство чи спеціальний статус; відвідування закладів освіти; відвідування громадських місць; проведення масових заходів; перевезення пасажирів метрополітенами, автомобільним і залізничним транспортом в усіх видах внутрішнього сполучення [1].

Згідно зі ст. 29 Закону України «Про захист населення від інфекційних хвороб» у випадку спалаху особливо небезпечної інфекційної хвороби Кабінет міністрів України встановлює карантин і тимчасові обмеження прав фізичних і юридичних осіб та додаткові обов'язки, що покладаються на них [2]. Тобто під час карантину влада обмежує конституційні права. Натомість, ч. 2 ст. 64 Конституції України передбачає можливість окремих обмежень прав і свобод в умовах воєнного або надзвичайного стану [3], реалізуючи превентивну мету Конституції – запобігання свавільному обмеженню прав і надмірній концентрації влади у структурних частинах держави [4, с. 9]. Таким чином, у разі карантину обмеження конституційних прав людини є можливим, але у визначений Конституцією України спосіб, а саме встановлення надзвичайного стану.

Отже, через незапровадження режиму надзвичайного стану в Україні конституційні права людини та громадянина обмежуються державою неправомірно. Вбачається, що порушуються такі права: на освіту, свободу та особисту недоторканність, вільне пересування та вибір місця проживання, вільне залишення та повернення в Україну, свободу віросповідання, збори, страйк тощо.

Право на освіту гарантується ст. 53 Конституції України і порушується заборонаю відвідування здобувачами освіти під час карантину закладів освіти.

Право на свободу та особисту недоторканність гарантується ст. 5 Конвенції про захист прав і основоположних свобод людини (далі – *Конвенція*) та ст. 29 Конституції України і порушується за умови примусового переміщення громадян в обсервацію. Також до порушень цього права можна віднести ситуацію, коли громадян примушують носити засоби індивідуального захисту та ще й за порушення цього наказу накладають адміністративне стягнення, передбачене ст. 44-3 Кодексу України про адміністративні правопорушення [5]. Наприклад, можна звернутися до справи № 591/1906/20 Зарічного районного суду м. Суми, що, посилаючись на ст. 44-3 КУпАП, постановив, що громадянин Капкін О. є винним у вчиненні правопорушення та піддав його штрафу в сумі 17000 грн [6]. Доцільно рекомендувати цьому панові оскаржити постанову з огляду на неправомірність таких дій держави за відсутності надзвичайного стану.

Право на свободу віросповідання гарантується ст. 9 Конвенції та ст. 35 Конституції України, право на мирні збори – ст. 11 Конвенції та ст. 39 Основного Закону, право на страйк – ст. 44 Конституції. Усі ці конституційні права наразі порушуються заборонаю на мирні зібрання (релігійні, профспілкові тощо).

Найбільшого втручання зазнало право на свободу пересування та перетин кордонів (ст. 33 Конституції), що порушується через заборону пересування громадськими місцями, роботи громадського транспорту, закриття кордонів тощо.

Щодо запровадження режиму надзвичайної ситуації варто сказати, що він не є режимом надзвичайного стану, не може обмежити конституційні права, а є лише перехідним етапом до життя в умовах надзвичайного стану для видання владою необхідних правових актів і вжиття необхідних заходів для введення надзвичайного стану. Таким чином, режим надзвичайної ситуації не має порушувати конституційних прав, він встановлюється лише для того, щоб скоординувати роботу влади та служб цивільного захисту населення для подолання пандемії. У режимі надзвичайної ситуації про обмеження прав людини не йдеться в жодному разі.

Враховуючи наведене вище, вбачається два варіанти, що припинять неправомірне обмеження конституційних прав. По-перше, це – встановлення надзвичайного стану в Україні. Цей захід є необхідним, якщо влада хоче діяти не порушуючи Конституцію України. Але враховуючи реалії, є очевидним брак матеріальної бази держави для цього кроку. Тому другим варіантом є внесення змін до постанови № 211. Щоб не порушувати

Основний Закон, варто встановити не примусовий, а рекомендаційний характер положень постанови № 211. Але у цьому випадку громадяни повинні покластися на свій розсуд та чинити по совісті задля якомога найшвидшого подолання пандемії.

Список використаних джерел

1. Про запобігання поширенню на території України коронавірусу COVID-19: постанова Кабінету Міністрів України від 11.03.2020 № 211 (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/211-2020-п> (дата звернення: 23.04.2020).
2. Про захист населення від інфекційних хвороб: Закон України від 06.04.2000 № 1645-III (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1645-14> (дата звернення: 23.04.2020).
3. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 17.04.2020).
4. Батан Ю. Про юридичну базу реалізації превенції: чи можна вважати конституцію законом про профілактику? *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2018. № 1. С. 7–13.
5. Кодекс України про адміністративні правопорушення (статті 1–212-21): Закон України від 07.12.1984 № 80731-X (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10> (дата звернення: 23.04.2020).
6. Постанова Зарічного районного суду м. Суми від 01.04.2020 у справі № 591/1906/20. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/88539853> (дата звернення: 23.04.2020).

Науковий керівник: асистент Батан Ю. Д.

ШИЯН ВЛАДА МИКОЛАЇВНА

студентка 2-го курсу факультету міжнародно-правових відносин
Національного університету «Одеська юридична академія»

КОНСТИТУЦІЙНА ПРАВОСВІДОМІСТЬ У СИСТЕМІ СУЧАСНОГО КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ

Для розуміння поняття конституційної правосвідомості, як специфічного різновиду правосвідомості, потрібно насамперед визначити її сутнісні характеристики, особливості та внутрішню побудову, які відрізняють її від правосвідомості в цілому.

Конституційна правосвідомість має доволі специфічну структуру. Існує багато підходів до виокремлення структурних

елементів, що складають її зміст. Вбачається, що більш вдалою та аргументованою є позиція А. Р. Крусян.

Так, А. Р. Крусян пропонує розглядати конституційну правосвідомість в структурному плані як поєднання чотирьох основоположних компонентів: конституційно-правової психології; конституційно-правової ідеології; конституційно-правової духовності та конституційно-правового світогляду [1].

Конституційно-правова психологія простежується через емоційні установки й переживання індивідуальних суб'єктів, а також через масові психологічні стереотипи юридичної поведінки й ставлення до конституційно-правових явищ. Конституційно-правова ідеологія в системі конституціоналізму являє собою систему поглядів, що відображають цінності, принципи, процеси формування і функціонування конституціоналізму, його роль і значення в житті держави, суспільства, людини. Конституційно-правова ідеологія пов'язана з духовністю як всього суспільства, так і окремих його членів. У зв'язку з цим виділяється такий компонент як духовність. Цей елемент охоплює глибинний рівень конституційної правосвідомості та є системою думок, вірувань, навичок, правового духу, що створює цілісний образ конституційно-правового життя [3].

З конституційно-правовою духовністю безпосередньо пов'язаний такий компонент як конституційно-правовий світогляд. Конституційно-правовий світогляд є різновидом юридичного світогляду й відображає вихідну світоглядну позицію суб'єкта щодо конституційно-правових теорій і реалій [3].

На основі пізнання внутрішньої структури можна виділити основні ознаки та сутнісні характеристики такого феномену як конституційна правосвідомість.

Потрібно відзначити, що конституційна правосвідомість має безпосередній зв'язок з конституційною аксіологією, а саме конституційну правосвідомість можна розцінювати як конституційну цінність тому, що вона виступає фундаментальною, цілісною, багатогранною основою сучасного конституціоналізму.

Змістовно-ціннісну сутність конституційної правосвідомості об'єктивує ззовні передусім конституція як смисловий і нормативно-правовий стрижень системи сучасного конституціоналізму.

Норми Конституції України втілюють свій аксіологічний потенціал на зовнішньому рівні як безпосередньо через ціннісно-текстуальне наповнення їх змісту, так і за допомогою функціонування інститутів публічної влади та громадянського суспільства [2].

Ціннісно-орієнтовний вплив конституційної правосвідомості на дії суб'єктів правовідносин має багатофакторний і не випадковий характер. Конституційні цінності комплексно

сприймаються правосвідомістю та реалізуються у поведінці індивідів та органів публічної влади, вони стабільно залишаються мотиваційним орієнтиром, рушійною силою поведінки особи [2].

Слід зазначити, що конституційна правосвідомість детермінує ефективність дії системи українського конституціоналізму через ставлення носіїв правосвідомості до конституційно-правового буття публічно-інституційними засобами.

Конституційна правосвідомість розглядається як специфічний прояв суспільної та правової свідомості; як соціальний фактор, що дозволяє виявити ставлення до конституційних норм – визнання об'єктивної необхідності Конституції, її пріоритету в правовій системі.

Доцільним є вважати, що визначення конституційної правосвідомості як «вищої форми правової свідомості, що відображає ставлення індивіда, колективу, суспільства в цілому як до положень Основного Закону та інших чинних конституційно-правових актів, так і до практики їх реалізації, а також до бажаних змін конституційно-правових інститутів, як і до сучасних правових цінностей».

Отже, конституційна правосвідомість – це еталон поведінки, який містить ідеї, уявлення, погляди й почуття, оцінки та настанови носіїв правосвідомості щодо конституційно-правових відносин, які є базовими, основоположними та становлять основу складної системи соціальних зв'язків та є у свою чергу рушійною силою вдосконалення системи правового регулювання.

Список використаних джерел

1. Сучасний український конституціоналізм : монографія / А. Р. Крусян. К. : Юрінком Інтер, 2010. 560 с.
2. Салей М. І. Конституційна аксіологія в сучасній Україні: науково-практична парадигма : дис. ... канд. юрид наук : 12.00.02 / Салей Марина Іванівна. Одеса, 2017. 215 с.
3. Терлецький Д. Конституційна правосвідомість у системі сучасного конституціоналізму / Д. Терлецький // Юридичний вісник. 2014. № 5. С. 27–36.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Кулі-Іванченко К. К.

ЯЗАДЖИ ВІКТОРІЯ СЕРГІЙВНА

студентка 2-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЧЛЕНСТВА У НААУ КРІЗЬ ПРИЗМУ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ

Чи можна вважати обов'язкове членство у Національній асоціації адвокатів України (далі – НААУ) – конституційним? Сьогодні це питання дуже актуальне. Для того, щоб відповісти на нього, звертаючись до Конституції України (далі – КУ), треба визначити саму проблематику цього питання. Вона полягає у визначенні статусу членства у НААУ – воно є обов'язковим, як зазначено у положеннях Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» (далі – Закону), чи все ж таки примусовим, що суперечить основному Закону?

Відповідно до ст. 45 Закону, НААУ – це недержавна некомерційна професійна організація, яка об'єднує всіх адвокатів України та забезпечує реалізацію завдань адвокатського самоврядування [1]. Тобто, НААУ – це звичайне об'єднання громадян. Далі ст. 45 Закону визначає те, що з моменту створення НААУ її членами мають бути всі, хто має свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю. Усі інші стають членами Національної асоціації адвокатів України після складення присяги адвоката України. Але ж наявність адвокатського свідоцтва не може розглядатися як бажання вступити до об'єднання громадян – НААУ, тим паче треба зазначити, що більшість адвокатів отримала право на здійснення адвокатської діяльності ще до того, як Закон набув чинності. Тобто у адвокатів навіть не було права вибору – всі вони стають членами цієї асоціації автоматично і щорічно сплачують певні внески для реалізації адвокатського самоврядування [2]. У 2019 році розмір цього внеску складає 1921 гривні, також щорічний внесок треба сплатити у кінці року, не зважаючи на те, коли саме адвокат отримав свідоцтво про право на зайняття адвокатською діяльністю – на початку року, чи наприкінці. Більш того, внески необхідно сплачувати, навіть якщо адвокат призупинив адвокатську діяльність з певних вимушених причин, не дивлячись на те, чи є в нього прибуток. У разі несплати цього внеску, на адвоката буде накладено дисциплінарне стягнення, а разом з цим і виключення з НААУ.

На нашу думку, це положення повністю суперечить основному закону держави – Конституції України, адже за ст. 36 кожний громадянин України має право вільно обрати на власне бажання чи вступити йому у певні політичні партії та/або

громадські організації для забезпечення своїх інтересів, чи ні, тому що жоден не може бути зобов'язаний вступити в будь-яке громадське об'єднання [3]. Стаття 8 КУ зазначає, що в Україні функціонує, у першу чергу, принцип верховенства права, а Конституція відповідно має найвищу юридичну силу, та статтею 3 ЗУ «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», правовою основою діяльності адвокатури України є Конституція України. Таким чином, можна зробити висновок, що Закон суперечить положенням, що в ньому викладені.

Згідно зі Статутом НААУ статтею 4.2, членство в НААУ буде припинено за таких умов: 1) якщо адвокат припинить свою адвокатську діяльність; 2) якщо адвокат буде визнаним померлим або безвісно відсутнім; 3) якщо на адвоката буде накладено дисциплінарне стягнення або вирок, за який призначено покарання у виді позбавлення волі; 4) та якщо адвокатським самоврядуванням буде зафіксована подача фальшивих документів для отримання адвокатського свідоцтва. Таким чином ми бачимо, що припинити членство НААУ та залишити право на здійснення адвокатської діяльності неможливо, що також суперечить Конституції [4].

Серед науковців існує думка, що усі адвокати, обираючи майбутню професію розуміють, що разом із цим вони повинні вступити до Національної асоціації адвокатів України в обов'язковому порядку та це їх власне бажання, але, на нашу думку, здійснювати діяльність адвоката можна і без примусового вступу до певних організацій, не порушуючи закон. Таким чином, треба визнати, що обов'язкове членство у НААУ є все ж таки примусом, що ніяк не може відповідати КУ. Відштовхуючись від цього, потрібно вносити зміни до чинного законодавства та міняти положення, що діють сьогодні, які вже не будуть суперечити КУ та законним інтересам адвокатів.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»: від 05.07.2012 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17>.
2. Балон І., Радченко В., Павлюк А. Щодо обов'язкового членства в Національній асоціації адвокатів України // <http://legalweekly.com.ua/index.php?id=16061&show=news&newsid=123070>.
3. Конституція України: Прийнята на V сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
4. Статут недержавної некомерційної професійної організації «Національна асоціація адвокатів України» від 17.11.2012 р. https://unba.org.ua/assets/uploads/legislations/inshi-dokumenty/statut_naau.pdf.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Бальцій Ю. Ю.

ОСНОВНІ НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА ТА ПРОЦЕСУ, ФІНАНСОВОГО ПРАВА

STANISLAV VASYLOVYCH MUZHAILO

3rd year student of the Faculty of Civil and Economic Justice
of the National University “Odesa Law Academy”

THE ACCOUNTING CHAMBER OF UKRAINE: MODERN STATUS AND WORLD EXPERIENCE

Today, Ukraine is in the stage of reforming in accordance with the European standards of all sides of socio-economic and political life. But the current conditions in which the Ukrainian economy is located, as well as the late adaptation of state financial control to the economic changes of recent years and European standards have caused its efficiency to decline. That is why improving financial control and finding the most effective ways of implementation is becoming an urgent problem. This determines the relevance of this study.

It should be noted that the problems related to the state financial control are found in the writings of Goloyadova T., Gutsalenko L., Pikhotsky V., Stefanyuk I. and others.

In particular, T. Goloyadova notes that “according to Art. 1 of the Lima Declaration on the Principles of Financial Control, adopted by the Congress of the International Organization of Higher Financial Control Bodies (INTOSAI) in Lima in 1977, the control organization is a compulsory element in the management of public financial resources, since it entails responsibility to the public” [3, p. 105]. Deyak Ja. stresses that: “INTOSAI is an international professional organization that unites the highest financial control bodies of the countries that are members of the UN. A full member of INTOSAI since 1998 is the Accounting Chamber of Ukraine” [4, p. 52].

It should be noted that the Accounting Chamber of Ukraine is a body of financial and budgetary control, which is formed by the Verkhovna Rada of Ukraine, subordinated to and accountable to it. Works independently of other state bodies. Thus, according to Art. 98 of the Constitution of Ukraine: “The Chamber of Accounting exercises control over the use of finances of the State Budget of Ukraine on behalf of the Verkhovna Rada of Ukraine. The

organization, powers and procedures of the Accounting Chamber are determined by law” [1].

Among the main tasks of the Accounting Chamber are the following:

- 1) conducting financial and performance audits on the receipt of taxes, fees, compulsory payments and other income into the state budget, including administering such revenues to the controlling bodies;

- 2) carrying out the examination of the draft law on the State Budget of Ukraine submitted to the Verkhovna Rada of Ukraine and preparing the relevant conclusions and analysis of the implementation of the State Budget of Ukraine;

- 3) in case of detection of signs of a criminal or administrative offense inform about them to the relevant law enforcement agencies.

However, today, we can state that the Accounting Chamber of Ukraine does not perform warning and preventive functions, and acts as a “registrar” of violations of the budget legislation – informs law enforcement agencies about committed violations.

We will note that powers of the Accounting Chamber are limited only by spending of the state budget of Ukraine. At the same time, local budgets remained outside the scope of external independent control. Due to the high level of irregularities in the execution of local budgets, which detected by audit authorities during inspections, this situation is not positive.

It is known that international financial and legal standards of activity of higher financial control bodies have a hierarchical structure, there are four levels: level 1 – general principles, level 2 – prerequisites for the functioning of higher financial control bodies, level 3 – fundamental principles of audit, level 4 – recommendations general audit and recommendations on specific topics.

In this context, let us consider, for example, a number of countries, the experience of functioning of financial control bodies. The most common approach is one where the highest body of financial control is the Accounting Chamber.

Thus, according to Art. 100 of the Italian Constitution: “The Accounting Chamber (Corte dei conti) exercises preliminary control over the legality of acts of the Government, as well as subsequent controls over the implementation of the budget. In cases provided for by law and in certain forms, it participates in the control of the financial activities of organizations that are generally funded by the state. It reports to the Chambers on the results of the controls carried out” [2, p. 50]. The Accounting Chamber carries out the audit by the masters and the judicial functions by the prosecutors. Thus, the magistrates inform the Attorney General at the Accounting Chamber of the violations found, and the prosecutor, in turn, informs the

audit judges about the facts for which the necessary documentation is missing. In this case, the audit judges conduct the necessary investigation.

The Accounting Chamber of Brazil has its own prosecutor's office. Thus, according to the results of audits of the Accounting Chamber, a list of companies-violators who will no longer receive a state contract is compiled. Further, after completing the case, the Accounting Chamber transfers it to its own prosecutor's office, the decisions of which have the force of the level of the Constitutional Court.

Kosova E.'s view is pertinent that: "It is advisable for Ukraine to gradually introduce international financial and legal standards for the activities of higher financial control bodies. In the first stage, the activity of the Accounting Chamber of Ukraine should be brought in line with the standards of the first and second levels. In the second stage, national standards consistent with the fundamental principles of third-level audit should be developed. The final stage is the implementation of the fourth level standards" [5, p. 115].

Thus, based on the conducted research, we can draw the following conclusions: in the context of the world experience in question, the activity of the Accounting Chamber of Ukraine is characterized by imperfection. Therefore, the legislation of Ukraine in the field of financial control needs further development and systematic improvement in accordance with the world standards, taking into account the experience of the most advanced countries in this direction.

References

1. The Constitution of Ukraine: adopted June 28, 1996. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
2. La Costituzione della Repubblica Italiana. URL: <https://www.senato.it/documenti/repository/istituzione/costituzione.pdf>.
3. Goloyadova T. International experience of the Supreme bodies of state financial control in the USA, France, Uk, Germany and prospects of the state financial control in Ukraine / T. Goloyadova // Scientific Bulletin of the IHU. Ser.: Jurisprudence, 2014, № 11, p. 105–107.
4. Deyak Ja. International and foreign experience in the organization of public financial control / Ja. Deyak // Financial control, 2014, № 11, p. 52–57.
5. Kosova E. Problems of Implementation of International Financial and Legal Standards by the Accounting Chamber of Ukraine. URL: <http://www.jurnaluljuridic.in.ua/archive/2016/3/22.pdf>.

Scientific advisor: PhD in Law, Associate Professor T. Goloyadova

**АНТИМЕНЮК ВАЛЕРІЯ ОЛЕКСАНДРІВНА,
ГАСЬВА КАТЕРИНА ЯРОСЛАВІВНА**

студентки 3-го курсу факультету міжнародно-правових відносин
Національного університету «Одеська юридична академія»

СИСТЕМА ФІНАНСОВОГО ПРАВА

Сьогодні в умовах надзвичайної ситуації питання фінансів є дуже актуальним. На сучасному етапі розвитку національного права, термін «система фінансового права» передбачає фундаментальне положення у регулюванні фінансово-правових відносин.

У вивченні цієї категорії брали участь відомі вчені. Наприклад, Д. В. Вінницький, В. М. Вишновецький, М. В. Карасьова, Л. К. Воронова, Т. А. Латковська, С. В. Запольський, О. М. Горбунова та ін.

На підтвердження однієї найбільш поширеної позиції на побудову системи фінансового права є її обґрунтованість структурою фінансової системи держави. О. А. Лукашев підкреслює, що слід аналізувати особливості взаємодії таких категорій, як «фінансова система» і «система фінансового права», визначити взаємозв'язок елементного складу фінансової системи держави і структурного змісту фінансово-правової галузі.

Фінансова система – це особливий фактор, що дозволяє окреслити побудову системи фінансового права. Науковці наявної фінансової системи держави виділяють бюджетне право, інститут державних позабюджетних фондів, інститут державного і муніципального кредиту, податкове право, інститут неподаткових доходів бюджету та ін.

Крім того, слід чітко розмежовувати такі поняття, як «система» і «структура». Система є цілим, що складається із взаємопов'язаних частин, а структура – будова, розміщення елементів у системі. Відповідно, структура фінансового права виступає внутрішньою формою системи фінансового права, остання, у свою чергу, безпосередньо опановує взаємодію з зовнішньою формою (системою фінансового законодавства), охоплює фінансову політику та фінансову систему [2].

Г. Г. Пілікін вважає, що структура фінансового права являє собою внутрішню побудову єдиної і самостійної галузі права, яка має такі елементи, як фінансово-правові норми, групи норм, субінститути, інститути та підгалузі. Усі перераховані елементи структури фінансового права об'єднані загальною цілеспрямованістю та предметом регулювання [3, с. 181].

Фундаментальним є розуміння співвідношення структури фінансового права і системи фінансового законодавства,

оскільки ці категорії тісно взаємодіють між собою. Якщо структура фінансового права має деякі прогалини, то ці питання в повній мірі стосуються системи фінансового законодавства, і призводять до порушення регулювання балансу публічного і приватного інтересу.

Сьогодні в науці фінансового права існує багато позицій відносно сутності системи фінансового права і законодавства. До структурних елементів такої системи входять інститути або підгалузі чи інститути або розділи, підрозділи та інститути. Наприклад, Н. І. Хімічева під системою фінансового права розуміє внутрішню побудову права, зумовлену системою суспільних фінансових відносин, об'єднання та розміщення фінансово-правових норм у певній послідовності [4, с. 51].

Схожу позицію має і А. А. Пилипенко, визначаючи систему фінансового права як внутрішню структуру права, об'єднання фінансово-правових норм у відповідній черговості, що зумовлюється системою суспільних відносин, які виникають у сфері фінансової діяльності держави [3, с. 64].

За міркуваннями О. В. Малька і А. С. Шабурова, система права – це структура права, яка складається із взаємоузгоджених норм, субінститутів, інститутів, підгалузей і галузей права. Законодавство, як і право, має свою власну систему, під якою розуміють його внутрішню будову. Система права виступає змістом, а система законодавства – формою.

О. Ю. Грачева та О. Н. Горбунова вказують на те, що система фінансового права, як сукупність нормативних настанов держави, складається з двох частин: Загальної та Особливої, що мають свій зміст.

Загальна частина встановлює норми й інститути, які є універсальними для всіх фінансово-правових інститутів і становлять ключовий критерій для забезпечення функціонування відносин у сфері фінансової діяльності держави (наприклад, поняття фінансів, методи та принципи фінансової діяльності та ін.).

Що ж до складу особливої частини фінансового права, то вона може вибудовуватись на підставі існуючої фінансової системи. У межах ланок даної системи створюються підгалузі, які розділені на фінансово-правові інститути, що закріплюють курс фінансової діяльності держави та обирають галузі фінансової системи [1, с. 43].

На підставі проведеного дослідження, можна зробити наступні висновки. Кожний вид фінансових відносин є відносно самостійним у фінансовій системі і регулюється в зв'язку з цим такою ж відносно незалежною групою фінансово-правових норм, які в сукупності створюють інститути фінансового права. Система фінансового права – це внутрішня

організація фінансового права, яка базується на цілісності й координації відповідних норм та їх систематизація у фінансово-правові інститути й підгалузі.

Список використаних джерел

1. Воронова Л. К. Фінансове право України: Підручник. – К.: Прецедент; Моя книга, 2006. – 448 с.
2. Голоядова Т. О. Система органів державного фінансового контролю в Україні: сучасний стан та зміни. International scientific and practical conference (Snina, The Slovak Republic), 2019.
3. Пиликин Г. Г. Понимание и соотношение категорий «система финансового права», «структура финансового права», «система финансового законодательства» // Рос. юрид. журн. – 2011. – № 6. – С. 180–189.
4. Финансовое право : учебник / [отв. ред. Н. И. Химичева]. – М. : Юрист, 2004. – 749 с.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Голоядова Т. О.

БАЛАБАН ВІКТОРІЯ ВІКТОРІВНА, ШЕВЧЕНКО ЯНА МИХАЙЛІВНА

студенти 3-го курсу факультету прокуратури
та слідства (кримінальної юстиції)
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПОДАТКОВІ КАНІКУЛИ У ПЕРІОД НАДЗВИЧАЙНОЇ СИТУАЦІЇ

Для підтримання економічної стабільності, особливо в період надзвичайної ситуації, наша держава потребує законодавчих змін. Так, 18 березня 2020 року набрав чинності Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо підтримки платників податків на період здійснення заходів, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19)». Закон розроблений з метою запровадження податкових та неподаткових пільг, пов'язаних із строком сплати податків, нарахуванням заробітної плати за дні вимушеного простою, термінами подачі податкових декларацій, термінами проведення перевірок, нарахування штрафних санкцій та пені, тощо [2].

Актуальність обраної теми зумовлюється тим, що запровадження податкових канікул необхідно розглядати не лише як засіб підтримання податкової системи у період надзвичайної

ситуації у державі, але й як ефективний метод податкового стимулювання, що забезпечить активізацію інвестиційних процесів та сталий соціально-економічний розвиток вітчизняної економіки.

Багато авторів досліджували дане питання, а саме: О. Біла, З. Варналій, В. Геець, Т. Голоядова, А. Даниленко, О. Десятнюк, Я. Жаліло, С. Захаріна, О. Кудряшов та ін.

Податкові канікули – це тимчасове часткове або повне звільнення суб'єкта господарювання та фізичних осіб від сплати певних видів податків. Податкові канікули можуть вводитись як для суб'єктів господарювання, так і для особливих видів діяльності або для певних територій.

На сьогодні в Україні законом встановлено так звані «податкові канікули» для фізичних та юридичних осіб такі, як встановлення мораторію на податкові перевірки, відстрочення податкових зобов'язань за річною декларацією про майновий стан і доходи за 2019 рік, «податкові канікули» з плати за землю, звільнення від нарахування та сплати ЄСВ, відсутність штрафу і пені за період «податкових канікул» [2].

Проаналізувавши світовий досвід, щодо запровадження податкових канікул, варто відзначити, що останні є дієвим засобом для стимулювання економіки. Так, у Йорданії: податкові канікули надаються новоствореним підприємствам на строк до шести років; в Індонезії нові підприємства, що створюються у пріоритетних галузях економіки, можуть не сплачувати податки протягом періоду від двох до шести років, а Пакистан надає податкові канікули підприємствам добувної галузі (до п'яти років), низці підгалузей, пов'язаних із виробництвом продуктів харчування [3, с. 267].

В США податкові канікули вперше були реалізовані в Нью-Йорку. З тих пір ця ініціатива була прийнята 13 штатами. Це зазвичай відбувається у формі звільнення від оподаткування з п'ятниці по неділю, як правило, протягом періоду основних торговельних періодів, наприклад, незадовго до початку занять у школі. Протягом цього періоду, податок з продажу не стягується за окремими пунктами, наприклад, одяг і шкільне приладдя [4, с. 15].

В Україні також варто здійснювати податкове стимулювання інноваційної діяльності підприємств для збільшення їх конкурентоспроможності, особливо в умовах євроінтеграції національної економіки у світову. В першу чергу мають бути прийняті податкові преференції щодо податку на прибуток, для підприємств, що здійснюють інноваційну діяльність, та податку з доходів фізичних осіб, що є зайнятими в інноваційному процесі, як свідчить досвід європейських країн.

При введені податкових канікул певні сфери економіки стають привабливими для мобільних міжнародних компаній, що дозволить залучити іноземні інвестиції та покращити стан податкової політики в цілому.

Однак для цього необхідно здійснювати комплекс стимулюючих заходів, які передбачають: зниження податкового тиску, стимулювання інноваційної діяльності, сприяння розвитку малого підприємництва, підвищення фіскальної ефективності податків за рахунок розширення податкової бази, поліпшення адміністрування, зменшення масштабів ухилення від сплати податків та розробка ефективних механізмів податкового адміністрування. Розв'язання існуючих проблем податкової системи України має відбуватися через послідовну реалізацію стратегічних цілей податкової політики України, а саме: підвищення конкурентоспроможності вітчизняного бізнесу; скорочення витрат платників на нарахування і сплату податків і держави на їх адміністрування; адаптація податкового законодавства України до законодавства ЄС; забезпечення умов для добровільного виконання вимог податкового законодавства платниками податків [1, с. 362].

На підставі проведеного дослідження можна зробити наступні висновки, що запровадження податкових канікул в Україні буде ефективним лише у поєднанні з такими факторами як, стабільна макроекономіка, оперативна діяльність уряду, жорсткий контроль та невідворотність покарання за податкові правопорушення і подолання корупції, що позитивно сприятиме розвитку економіки нашої держави та залученню інвестицій.

Список використаних джерел

1. Голоядова Т. О. Податкова політика України: сучасний стан та зміни [Текст] / Т. О. Голоядова // “Young Scientist”. – 2018. – № 2 (54). – С. 259–363.
2. Діденко А. Податкові канікули для ФОП під час карантину. URL: https://biz.ligazakon.net/ua/analytics/193914_podatkov-kankuli-dlya-forpd-chas-karantinu.
3. Кміть В. М., Жук І. Ю., Чеботарь О. А. Зарубіжний досвід податкового стимулювання підприємства [Текст] / В. М. Кміть, І. Ю. Жук, О. А. Чеботарь // Східна Європа: економіка, бізнес та управління. – 2017. – № 3 (08). – С. 265–269.
4. Теоретичні та прикладні питання економіки. Збірник наукових праць. Випуск 23 (за ред. проф. Єханурова Ю. І., Шегди А. В.) – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2010. – 286 с.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Голоядова Т. О.

**БЕВЗЮК АНГЕЛІНА КОСТЯНТИНІВНА,
ГОЦУЛЕНКО ЮЛІЯ ВОЛОДИМИРІВНА**

студенти 3-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

**БЮДЖЕТНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ:
ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ**

Щодо бюджету, як фінансового плану державних структур, то він формується під впливом бюджетної та податкової політики. Останнє, в Україні формувалася в умовах важкого економічного кризису, що не міг не залишити свій негативний відбиток у майбутньому. З одного боку, постійно була проблема мобілізації коштів в бюджет для виконання державою своїх функцій та обов'язків, а з іншої – об'єктивною втратою одних джерел фінансових надходжень, та пошуку нових. Крім того, разом з впровадженням нових умов для покращення фінансової системи, з'явилися і ті, що тісно пов'язані з неефективним розподілом державного бюджету, фактами хищення державних коштів [4].

Дослідження проблемних питань щодо проблем розвитку бюджетної політики та перспектив привертає увагу багатьох вітчизняних науковців. А саме Латковська Т. О., Сідор М. І., К. В. Павлюк, С. В. Мочерний, М. С. Федосов та інші.

Як зазначає Т. О. Голоядова, на сьогодні необхідна потреба в формуванні податкової політики, а саме перетворення податкової системи на той засіб, що вдосконалює соціально-економічний розвиток країни, а не виконувати лише фіскальну функцію [1, ст. 361].

Економіка України, як і будь-якої країни, з тих чи інших причин може бути під загрозою росту інфляції і фінансової нестабільності. З цього випливає, що ці питання повинні завжди бути під наглядом уповноважених державних органів та Національного банку. Розвиток економіки України повинно характеризуватись з подальшою активізацією економічної діяльності. Варто зауважити, що будь-які зміни, які відбуваються та будуть відбуватися в бюджетній та податковій системі, відповідають вимогам щодо стабільного розвитку економіки. В цілому, бюджетний процес в умовах представницької демократії завжди являється процесом пошуку шляхів вирішення протиріч між:

- 1) інтересами різних груп платників податків;
- 2) виконавчою та законодавчою гілкою влади;
- 3) інтересами платника та уповноваженого державного органу.

Але держава в процесі розвитку знайшла шляхи вирішення проблем, щоб забезпечити баланс інтересів. Серед них – створення системи загального контролю над ефективним поділом бюджетних коштів, система правових обмежень дискреційних фіскальних дій уряду та парламенту.

Якщо аналізувати звіт про виконання Державного бюджету 2019 року, то доходи державного бюджету в 2019 році зросли на 7,6 % у порівнянні з 2018 роком до 998,3 млрд грн. З цього можемо зробити висновок, що вітчизняна державна економіка продовжила зростати [2].

Згідно Закону України «Про Державний бюджет України на 2020 рік» прогнозується зростання реального ВВП на 3,3 %. Але незважаючи на це, з розвитком економічної динаміки в 2014–2019 роках, за баченням Рахункової палати, ВВП 2020 року, не досягне ВВП 2013 року. Враховуючи зазначене, пропонується передбачити у спеціальному фонді державного бюджету на 2020 рік субвенцію на завершення будівництва сільських амбулаторій, що дозволить забезпечити повернення залишків субвенції до державного бюджету у 2019 році та повністю або частково спрямувати їх на завершення розпочатого будівництва [3].

У зв'язку з децентралізацією бюджетних коштів України, відбуваються і негативні наслідки щодо цього. Нині структура доходів місцевих бюджетів свідчить про зростання частки офіційних міжбюджетних трансфертів, із цього випливає, що зменшується фіскальне значення податкових надходжень.

Також, на нашу думку, не менш важливим для забезпечення економічного зростання нашої країни є вирішення проблеми ренти та рентних відносин в державі. Україна втрачає контроль над рентою та, згідно цьому, послаблюється важливий ресурс для розвитку. Важливим фактором усвідомлення того, що складовою фінансової системи є бюджет, тому й має відбуватися відповідна збалансованість та координація. Звичайно, проблема бюджетної системи та бюджетної політики неможливо ефективно вирішувати, не подолавши податкових, митних, банківських та інвестиційних проблем.

На підставі проведеного дослідження можна зробити такі висновки: саме бюджет у ринковій економіці відіграє роль соціально-економічного регулятора. Ефективність бюджетного процесу на загальнодержавному та місцевих рівнях залежить від усіх гілок влади, активної громадської позиції політичних партій, фахівців різного профілю та інших зацікавлених суб'єктів [5, ст. 260].

Список використаних джерел

1. Голоядова Т. О. Податкова політика України: сучасний стан та зміни Молодий вчений. 2018. № 2 (54). С. 359–363.
2. Газета Кабінету Міністрів України «Урядовий кур'єр». – URL: <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/informaciya-ministerstva-finansiv-ukrayini-pro-vik/>.
3. Висновки Рахункової Палати від 30.09.19 № 26-1. URL: https://rp.gov.ua/upload-files/Activity/Collegium/2019/26-1_2019/Vysn_26-1_2019.pdf.
4. Чутунов І. Я., Островецький В. І. Формування податкових надходжень бюджету як складова система бюджетно-податкового регулювання : file:///C:/Users/HP/Downloads/Npndfi_2006_3_2.pdf.
5. Державна політика : підручник / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України ; ред. кол. : Ю. В. Ковбасюк (голова), К. О. Ващенко (заст. голови), Ю. П. Сурмін (заст. голови) [та ін.]. – К. : НАДУ, 2014. – 448 с.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Голоядова Т. О.

БЛЯВСЬКИЙ ДМИТРО СЕРГІЙОВИЧ

студент 2-го курсу магістратури
факультету міжнародно-правових відносин
Національного університету «Одеська юридична академія»

ДО ПИТАННЯ КЛАСИФІКАЦІЇ ВИДІВ РОТАЦІЇ У ВІТЧИЗНЯНІЙ ПРАВОВІЙ ДУМЦІ

Дипломатична служба є особливою сферою професійної діяльності в області забезпечення суверенітету та міжнародної безпеки держави, захисту прав, свобод та інтересів громадян та юридичних осіб, що перебувають за кордоном. В Україні, як в більшості європейських країн, дипломатична служба є спеціальним видом державної служби. В сучасних соціально-правових та політичних умовах без розвитку та реалізації ефективного державного управління неможливо реалізувати досконалу та правильну зовнішню політику. Ефективна система управління будь-якої держави будується на базисі, що в свою чергу складається з ряду важливих елементів. Чи не найважливішою передумовою забезпечення життєдіяльності державного механізму є підбір кадрів та всебічна підтримка їх розвитку, вдосконалення, підвищення рівня професійної кваліфікації.

Застосування ротації службовців сприяє не тільки підвищенню професіоналізму кадрів органів МЗС України, запобіганню виникнення корупційних ризиків, але й підвищує якість

державного управління в цілому. Теоретичне дослідження інституту ротації має важливе як теоретичне, так і практичне значення, адже саме поглиблення розуміння суті речей має наслідком якісне втілення правових інновацій в державі.

Термін «ротація» походить від латинського слова “rotation”, що означає «рух по колу», «обертання». У довідковій літературі термін «ротація» визначають як «послідовне поступове переміщення елементів якої-небудь структури з місця на місце, членів якого-небудь колективу з посади на посаду» [3, с. 1276]. Виходячи з попереднього тлумачення, приходимо до висновку, що термін «ротація» найчастіше використовується для позначення динамічного явища, пов'язаного зі зміною розташування певних елементів, що має не одноразовий, а постійний, навіть системний характер. В статті 2 чинної редакції Закону України «Про дипломатичну службу» (далі за текстом також Закон) міститься законодавча дефініція поняття ротація. Так, відповідно до вказаного Закону, ротація – планове заміщення посад дипломатичної служби в органах дипломатичної служби посадовими особами дипломатичної служби [1]. Однак, відповідно до норм Закону, ротація може здійснюватися не лише через заміщення посад, а й шляхом переведення в системі органів дипломатичної служби (в порядку просування по службі шляхом зайняття вищої посади дипломатичної служби; на іншу рівнозначну або нижчу посаду дипломатичної служби в системі органів дипломатичної служби; на іншу рівнозначну або нижчу посаду дипломатичної служби в МЗС України або в представництві МЗС України на території України; в інших випадках, передбачених законодавством) [1].

Таким чином, ротація проходить не лише у випадках зовнішнього переведення (відрядження) осіб дипломатичної служби за кордон у дипломатичні установи та відділення МЗС України, а й може бути застосовано як внутрішнє переведення в рамках діючих на території України органах МЗС України.

Таким чином, приходимо до висновку, що ротація може бути поділена на 2 види:

- внутрішня ротація. Відбувається у випадках передбачених статтею 20 Закону України «Про дипломатичну службу» від 07.06.2018 року. При цьому, направлення дипломатичних службовців за кордон не відбувається, а навпаки, спостерігається рух всередині вітчизняної системи дипломатичних установ, що знаходяться на території України;
- зовнішня ротація. Відбувається у випадках, коли дипломатичні службовці направляються у довготермінове відрядження в закордонні представництва МЗС України, розташовані на території інших держав.

Окрім того, Н. Вапнярчук зауважує, що ротація передбачає два напрями – горизонтальний (географічно-просторовий) та вертикальний (заміщення посад). Перший передбачає переміщення працівника або службовця з однієї ділянки виробництва на іншу без зміни кваліфікаційного розряду чи посади, другий – як правило, супроводжується різними формами спеціальної підготовки і перепідготовки кадрів. Вертикальне переміщення набуло поширення в державній кадровій політиці у вигляді роботи з кадровими резервами. Горизонтальне – у спеціалізованих видах державної служби (приміром, ротація посадових осіб дипломатичної служби) [4, с. 265]. Також, Н. Вапнярчук приходить до висновку, що ротація працівників дипломатичної служби є однорівневою горизонтальною, а саме: переміщення дипломатичних службовців в межах ідентичної спеціальності, кваліфікації чи посади. Метою проведення такої ротації дослідниця вважає визначення рівня загальноосвітньої та професійної підготовки, що дає можливість всебічно вивчити фаховий рівень працівника та залучити найбільш перспективних до кадрового резерву на вищі посади. Крім цього, другорядною метою вважається запобігання розвитку корупційних зв'язків між працівниками дипломатичних установ [4, с. 265].

Більш розширену класифікацію ротації дає О. Акімов і пропонує наступний поділ:

- залежно від траєкторії руху ротацію поділяє на кільцеву (працівник пройшовши ряд посад повертається на свою) безповоротну (працівник не повертається після довготермінового відрядження на свою попередню посаду), «роківровка» (взаємопереміщення двох осіб на рівнозначні посади в територіально різних органах). Такий тип переміщень притаманний державним органам для ротації керівників вищої і середньої ланок;

- за рівнем спеціалізації: ротації на роботу іншої спеціальності, за суміжною спеціалізацією, зі зміною характеру роботи, тієї ж спеціальності, без зміни характеру роботи;

- залежно від ініціатора ротації: ті, що здійснюються за ініціативою адміністрації та ті, що здійснюються за ініціативою працівника;

- за масштабами переміщень ротації поділяються: на внутрішні – у межах одного підприємства або його підрозділу; зовнішні – між філіями й підрозділами організації, що перебувають в одному регіоні; міжрегіональні – переміщення зі зміною місця проживання в інший регіон на філію або структурний підрозділ організації; міжнародні – застосовуються транснаціональними компаніями, коли працівники переміщуються в інші держави;

– залежно від того, застосовується чи не застосовується навчання, ротація буває з навчанням і без нього;

– за орієнтацією в часі ротація буває планова й фактична. Планова ротація – та, що буде здійснена в майбутньому на підставі спеціально розроблених схем. Фактична – результат реалізації планів ротації;

– за цілями ротації поділяють: на переміщення для підготовки керівних кадрів; зміну умов роботи (коли людина обіймала посаду тривалий час і хоче одержати нові знання, навички на іншому місці); запобігання або вирішення конфліктів; підготовку універсальних фахівців; забезпечення взаємозамінності людей у випадку хвороб, відпусток тощо; пошук працівникові більш відповідної посади, якщо результат на займаній посаді незадовільний; підвищення ступеня згуртованості працівників організації, посилення комунікацій між ними і т. д.;

– за вертикальним рухом, її різновидами є посадове підвищення пониження за посадою [2].

Крім того, деякі автори поділяють ротацію на міжорганізаційну (перехід в іншу організацію) і внутрішньоорганізаційну. При цьому її розуміють як будь-які переміщення людини протягом трудового життя [5, с. 172].

Отже, як бачимо, класифікація видів ротації може варіюватися залежно від якісного критерію, що обирається для проведення відповідного розмежування. До таких критеріїв перш за все слід віднести напрям здійснення ротації, ціль ротації, орієнтація ротації, спосіб здійснення та ін. В подальшому, набуття інститутом ротації якісних змін, пов'язаних також зі зміною цієї категорії, її класифікація має адаптуватись до них.

Список використаних джерел

1. Про дипломатичну службу: Закон України від 07.06.2018 р. № 2449-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2449-19> (дата звернення: 23.12.2019).
2. Акімов О. Правові аспекти ротації кадрів на державній службі в Україні. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2014. Вип. 3 (22). URL: [http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2014/2014_03\(22\)/24.pdf](http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2014/2014_03(22)/24.pdf) (дата звернення: 30.04.2020).
3. Бусел В. Т. Великий тлумачний словник сучасної української мови. Київ, Ірпінь: Перун. 2005. 1728 с.
4. Вапнярчук Н. До питання ротації державних службовців дипломатичної служби. *Публічне право*. 2012. № 3 (7). С. 263–268.
5. Кагановська Т. Є. Кадрове забезпечення державного управління в Україні : монографія. Харків. 2010. 330 с.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Білоус-Осін Т. І.

БОНДАР ТЕТЯНА ІВАНІВНА

студентка 2-го курсу магістратури
судово-адміністративного факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРАВОВІ ЗАСАДИ УЧАСТІ ГРОМАДСЬКОСТІ В ЗАПОБІГАННІ І ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ

Визнання громадськості суб'єктом запобігання і протидії корупції закріплено національним законодавством та ґрунтується на положеннях Конвенція Організації Об'єднаннях Націй проти корупції від 31.10.2003 р., ст. 13 якої безпосередньо присвячена забезпеченню можливостей та визначенню напрямків для сприяння активній участі окремих осіб і груп за межами державного сектора, таких як громадянське суспільство, неурядові організації та організації, що функціонують на базі громад, у запобіганні корупції й боротьбі з нею та для поглиблення розуміння суспільством факту існування, причин і небезпечного характеру корупції, а також загроз, що створюються нею.

У національному антикорупційному законодавстві жодним чином не визначено поняття «громадськість». Ст. 21 Закону України «Про запобігання корупції», яка безпосередньо присвячена участі громадськості в заходах щодо запобігання корупції наведений лише перелік осіб, які можуть брати участь у запобіганні корупції: громадські об'єднання, їх члени або уповноважені представники, а також окремі громадяни.

Спробу дати визначення громадськості у контексті протидії корупції зробив Є. В. Глушко – це будь-яка особа права (фізична чи юридична особа, об'єднання громадян, їх організація тощо), не наділена публічно-владними повноваженнями, яка самостійно або спільно з іншими особами бере участь у відносинах з приводу запобігання і протидії корупції на підставі й у спосіб, передбачені чинним законодавством України [1, с. 115]. А. В. Білецький під громадськістю пропонує розуміти добровільне об'єднання фізичних осіб та юридичних осіб приватного права, які представляють інтереси, цілі й потреби широких верств населення та мають антикорупційну громадянську позицію [2, с. 195]. Відповідно, громадськості притаманні такі риси: не має переслідувати власні чи приватні інтереси інших осіб; відсутність владних повноважень; мета запобігання і протидія корупції.

Аналіз положень Закону України «Про запобігання корупції», насамперед, прав громадських об'єднань, їх членів або уповноважених представників, а також окремих громадян щодо запобігання корупції дозволяє виділяти низку функцій,

тобто основних напрямів участі громадськості у запобіганні та протидії корупції. Найбільш розгалужена система таких функцій запропонована А. В. Білецьким, який відносить до них: моніторинг за дотриманням норм антикорупційного законодавства; громадську адвокацію; здійснення комунікацій між суб'єктами протидії корупції; мобілізацію членів суспільства на протидію корупційним проявам [3, с. 45].

Моніторинг як функція громадськості з запобігання та протидії корупції – це плановий збір даних щодо запобігання та протидії корупції, з подальшим опрацюванням, аналізом, доведенням результатів до відома усіх заінтересованих осіб із метою розробки шляхів вирішення виявлених проблем Метою будь-якого моніторингу є подальша розробка ефективних шляхів удосконалення об'єктів моніторингу [4, с. 376].

Громадська адвокація здійснюється шляхом внесення пропозицій з питань запобігання корупційним злочинам, впливу на органи публічної влади, винесенням застереження про недопущення незаконних дій. До того ж, громадська адвокація проявляється у представництві інтересів територіальних громад, окремих громадян і суспільства в цілому.

Здійснення комунікацій між суб'єктами запобігання і протидії корупції полягає у донесенні громадськістю до суспільства перевіреної інформації щодо корупції та доброчесних моделях поведінки. Не в останню чергу це пов'язано з вивченням альтернативних поглядів, усвідомлення різниці між ними і необхідністю досягнення певного консенсусу [5, с. 113]. Громадськість також виступає інформатором органів державної влади, особливо правоохоронних органів шляхом повідомленні про факти вчинення корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, реальний, потенційний конфлікт інтересів спеціально уповноваженим суб'єктам у сфері протидії корупції, Національному агентству з питань запобігання корупції, керівництву чи іншим представникам органу, підприємства, установи чи організації, в яких були вчинені ці правопорушення або у працівників яких наявний конфлікт інтересів, а також громадськості.

Мобілізації членів суспільства на протидію корупційним проявам виявляється у залученні якомога більшої частини населення до вирішення проблеми протидії корупції. Така мобілізація реалізується шляхом партнерства громадських антикорупційних організацій та окремих членів суспільства.

Наведені функції участі громадськості в запобіганні та протидії корупції обумовлюють її специфічне місце у сфері запобігання і протидії корупції, що зумовлене відсутністю владних повноважень, притаманних спеціально уповноваженим органам у досліджуваній сфері, та без якого, втім, неможлива

ефективна реалізація державної антикорупційної політики в Україні.

Список використаних джерел

1. Глушко Є. В. Проблеми розуміння категорії «громадськість» у контексті протидії корупції. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2014. Вип. 10-2 (1). С. 113–115.
2. Білецький А. В. Громадськість як суб'єкт запобігання корупційній злочинності. *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення*: матеріали наук.-практ. конф. м. Київ, 25 берез. 2016 р., 2016. С. 194–198.
3. Білецький А. В. Участь громадськості в запобіганні корупційним злочинам в Україні: монографія / за наук. ред. Б. М. Головкин. Харків : Право, 2018. 188 с.
4. Корнієнко О. О. Правовий статус та гарантії діяльності громадськості як суб'єкта запобігання корупції. *Молодий вчений*. 2017. № 7. С. 374–378.
5. Боднарчук О. Г. Громадський контроль як механізм протидії корупції: проблеми його реалізації в пенітенціарній системі України. *Часопис Національного університету «Острозька академія»*. Сер.: Право. 2013. № 1. С. 110–115.

Науковий керівник: д.ю.н., професор Біла-Тіунова Л. Р.

БОНДАРЕНКО АНАСТАСІЯ ВАСИЛІВНА, КАМЕНЧУК ІЛОНА АНДРІЙВНА

студентки 3-го курсу факультету міжнародно-правових відносин
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ ПОДАТКУ

Податки – складна і багатофункціональна вартісна категорія, що пройшла тривалий історичний шлях становлення, як в теорії, так і на практиці. На кожному історичному етапі розвитку суспільства поняття «податок» змінювалося одночасно з розвитком теорії функціонування держави, її цілей, форм існування і методів управління. Постійні перетворення механізму податкового регулювання, що включає в себе економічну, фінансову та правову складову, стабілізують соціально-економічні процеси для забезпечення єдиних соціальних стандартів країни.

Податковим кодексом виокремлює три основні риси податку, а саме: обов'язковість (передбачає неможливість законного ухилення від сплати податку), безумовність (означає сплату податку,

що припускає, якщо буде потреба, забезпечення заходами примусового характеру; безумовність характеризується тим, що в податках умовою сплати може бути формування об'єкта оподаткування), надходження до відповідного бюджету (розподіл податків за бюджетами та фондами здійснюється відповідно до бюджетної класифікації і може відбуватися за двома основними напрямками: закріплення податку за певним бюджетом або розподіл коштів від сплати податку між бюджетами) [2].

Закріплення правової конструкції податку, втілення її у відповідну правову форму пов'язане з дослідженням і певними сутнісними підсумками при характеристиці поняття податкового механізму. Ця категорія характеризується в національних законодавствах, однак без деталізації та визначення змісту. При цьому необхідно виходити з того, що правовий механізм податку регулюється шляхом закріплення імперативного набору елементів, що визначають зміст і особливості реалізації податкового обов'язку.

Варто зазначити, що існує чітка межа між структурою та системою податкового права. Якщо структура виражає внутрішню будову елементів, що становлять сукупність податковоправових норм, виділення окремих відособлених базових податковоправових інститутів, то система податкового права являє собою складний інститут податкового права як логічно взаємопов'язану сукупність правових норм, акцентує увагу на характері взаємозв'язку між базовими інститутами, коли вони постають у системі взаємозв'язків з іншими інститутами, що утворюють цільну єдність» [3].

Система елементів правового механізму податку складається з обов'язкових і факультативних елементів. Серед обов'язкових елементів, у свою чергу, розрізняють основні й додаткові.

Основні елементи позначають сутнісні ознаки податку та створюють головний зміст податкового механізму. Відсутність будь-якого з цих елементів правового механізму податку не дає чіткого розуміння типу цього платежу, чим спричиняє податковий механізм невизначеним.

Платник податку чи збору; об'єкт оподаткування; ставка податку чи збору – складають основу правового механізму податку.

Додаткові елементи правового механізму податку деталізують специфіку конкретного платежу, створюють завершеної повну систему податкового механізму. Хоча ці елементи є додатковими, вони не мають факультативного характеру і є обов'язковими. Цілісний правовий механізм податку можливий тільки як сукупність основних і додаткових елементів, і відсутність хоча б одного з додаткових елементів не дає змоги законодавчо закріпити окремий податок чи збір (наприклад,

неможливо уявити податок, котрий незрозуміло куди надходить: до якого виду бюджету, до бюджету чи до цільового фонду).

Залежно від ступеня деталізації податкового механізму додаткові елементи деталізують основні або пов'язані з ними (предмет, база, одиниця оподаткування – категорії, що прямо залежать від об'єкта оподаткування) або мають самостійне значення (наприклад, податкові пільги, методи, терміни і способи сплати податку; бюджет чи фонд, куди надходять податкові платежі).

Додатковість елемента підкреслює не його необов'язковість, а особливості регулювання (можливість делегування компетенції і т. д.) [4].

Податковий механізм постійно актуалізує свої засади через перманентні або тимчасові зміни в суспільстві. Яскравим прикладом може стати останні зміни до Податкового кодексу України пов'язні із епідемією:

- не застосовуються штрафні санкції за порушення податкового законодавства, вчинені протягом періоду з 1 березня по 30 квітня 2020 року;
- встановлено мораторій на проведення документальних та фактичних перевірок з 18 березня по 30 квітня 2020 року;
- подовжено до 1 липня 2020 року термін подання річної декларації про майновий стан і доходи;
- не нараховується та не сплачується у період з 1 березня року по 30 квітня 2020 року плата за землю;
- об'єкти нежитлової нерухомості, які перебувають у власності фізичних або юридичних осіб не є об'єктом оподаткування податком на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки з 1 березня по 30 квітня 2020 року [6].

На період дії карантину, ввезення на територію України та постачання на території України товарів (в тому числі лікарських засобів, медичних виробів та/або медичного обладнання), необхідних для виконання заходів, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби, звільняються від оподаткування податком на додану вартість. Перелік таких товарів визначається Кабінетом Міністрів України.

На підставі аналізу загальних тенденцій можна зробити висновки, що податкові інструменти добре адаптовані до конкретних умов, які можуть виникати в країні, завдяки чітко побудованому правовому механізму.

Список використаних джерел

1. Податковий кодекс України Документ 2755-VI, чинний, поточна редакція – Редакція від 02.04.2020, підстава – 540-IX.

2. Голоядова Т. О., Латковський П. П. Податкове право: навчальний посібник (для здобувачів вищої освіти денної форми навчання) / Т. О. Голоядова, П. П. Латковський. 2020. 167 с.
3. Гаврилюк Р. Правовий механізм податку» чи «юридична конструкція податку»: дискусійні питання теорії та методології / Р. Гаврилюк // Право України. – 2008.
4. Фінансове право [Текст] : навч. посіб. / М. Г. Волощук, Т. О. Карабін, М. В. Менджул. – Вид. 3-тє, допов. та перероб. – Ужгород : Видавництво Олександри Гаркуші, 2017. – 244 с.
5. Закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-2019)» (проект № 3275).
6. Закон про внесення змін до Податкового кодексу (проект № 3220).

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Голоядова Т. О.

БУГАЄНКО КАРІНА ВІКТОРІВНА

студентка 3-го курсу факультету міжнародно-правових відносин
Національного університету «Одеська юридична академія»

ФІНАНСОВІ КРИЗИ ТА ПРИЧИНИ ЇХНЬОГО ВИНИКНЕННЯ

У сучасному світі все частіше можна спостерігати таке соціально-економічне явище, як фінансова криза. Фінансова криза завдає значної шкоди фінансовій системі держави, погіршує національну економіку та добробут населення, що в свою чергу актуалізує потребу забезпечення фінансової стабільності як на державному, так і на міжнародному рівні.

Термін «криза» походить від грецького слова «κρίση», що означає «вибір» або «вирішальний момент». Згаданий термін переважно використовується як синонім слів «погіршення», «руйнація» та завжди у негативному сенсі. Як економічна категорія «криза» означає проміжок часу або подію, після відповідної реакції на які відбувається докорінна зміна усталених, довготривалих умов функціонування економічної системи [2, с. 54].

На сьогоднішній день серед науковців відсутній єдиний підхід до визначення терміну «фінансова криза». Спільною рисою можна визначити тлумачення фінансової кризи як різкого погіршення стану грошово-фінансової системи або її окремих елементів (банківська, кредитна, фондова, бюджетна, боргова, валютна кризи тощо), внаслідок чого ускладнюється або унеможливорюється виконання нею своїх функцій і, відповідно, занепадає економіка [3, с. 117].

Загалом вчені нараховують 39 міжнародних фінансових криз – перша виникла у 1618 р. і була пов'язана з підрубкою монет, остання – у 2008 р. і частково триває донині. Починаючи з 30-х років минулого століття, фінансові кризи набувають постійного та глобально-руйнівного характеру. Це можна пов'язати з розвитком інноваційної економіки, яка призводить до виникнення нових ризиків, невіддільних окремим учасникам ринку [3, с. 118].

Вивчаючи зазначену тематику доводиться констатувати, що причин (чинників) фінансових ризиків існує велика кількість, і навести вичерпний перелік неможливо, що обумовлено динамічним розвитком економічних відносин. Відносно новою і, на наш погляд, обґрунтованою є класифікація причин фінансових ризиків за приналежністю до фізичної економіки і фінансово-грошової сфери, а також на внутрішні і зовнішні, об'єктивні і суб'єктивні. Розглянемо їх детальніше.

1. Причини фінансових ризиків, що належать до фізичної економіки і фінансово-грошової сфери. Фізична економіка має вартісно-грошову форму, що забезпечує існування грошово-фінансової системи у національній економіці. Ці дві сфери взаємодіють між собою таким чином, що можуть сприяти, як розвитку фізичної економіки, так і появі негативних явищ – фінансових криз.

Передумовами таких явищ у фізичній економіці є поява нових технологій, або продуктів, неефективне використання ресурсів тощо. А у грошово-фінансовій системі – це нестабільність банківської системи, посилення інфляції, завищений валютний курс, девальвація валюти, зростання дефіциту державного бюджету і державного боргу, дефіциту платіжного балансу, доларизація економіки тощо [3, с. 114].

2. Внутрішні і зовнішні причини. Прикладом внутрішнього чиннику фінансової кризи є завищений валютний курс. Як відомо, рівень валютного курсу безпосередньо впливає на стан національної економіки, і, відповідно, його тривале завищення може призвести до збільшення зовнішніх запозичень та поступового вичерпування валютних резервів для підтримання фіксованого валютного курсу. В результаті виникає фінансова криза, яка може перерости в економічну кризу. Прикладом такого механізму виникнення фінансової кризи є Україна (2008 рік) [3, с. 116].

Характеризуючи зовнішні причини фінансових криз, треба зазначити, що темпи розвитку економіки та стабільність її фінансової системи значною мірою залежить саме від зовнішнього оточення [1, с. 69]. І як приклад таких зовнішніх чинників – це різкі зміни напрямів потоків міжнародного капіталу між країнами. Головна умова тут – це конкурентоздатність

держави. Тобто, іноземний капітал залишиться в державі, якщо вона має всі передумови для швидкого і тривалого економічного зростання. І, навпаки, міжнародний фінансовий капітал швидко покине ту державу, в якій низький рівень конкурентоздатності, процвітає корупція, слабка банківська система та немає довіри до політики уряду [3, с. 116].

3. Об'єктивні і суб'єктивні причини. До об'єктивних чинників фінансових криз можна віднести неконтрольований рух міжнародного капіталу, валютні війни, зміни міжнародної конкурентоздатності країн. Натомість прикладом суб'єктивних чинників є помилки у економічній політиці уряду або нерациональні очікування бізнесу. Настрої учасників ринку є також важливим чинником розвитку фінансових криз, адже зміни у настроях сприяють відхиленню від рівноважних ринкових цін [3, с. 117].

На підставі викладеного вище можна дійти висновку, що фінансові кризи є досить поширеним явищем сьогодення. Вони мають негативне значення, адже завдають збитків фінансовій системі та національній економіці. Чимала кількість фінансових криз пояснюється, зокрема, розвитком інноваційної економіки та динамічністю економічних відносин, що сприяють появі фінансових ризиків, а далі і фінансових криз. Класифікація причин фінансових криз сприяє дослідженню самої сутності останніх, а їх виявлення, в свою чергу, допоможе розробити та реалізувати антикризову політику і, відповідно, досягти фінансової стабільності.

Список використаних джерел

1. Голоядова Т. О. Проблеми сучасного стану світової фінансової системи та її вплив на фінансово-економічний розвиток України / Т. О. Голоядова // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. – 2013. – № 5. – С. 68–70.
2. Лазня А. Фінансова криза: причини виникнення та вплив на світову економіку / А. Лазня // Світ фінансів. – 2012. – № 2. – С. 54–62.
3. Тивончук І. О. Фінансові кризи: аналіз причин та механізмів їх прояву / І. О. Тивончук, П. І. Стецюк, О. І. Тивончук // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Сер.: Проблеми економіки та управління. – 2011. – № 698. – С. 112–118.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Койчева О. С.

ВОЗНЯК ГАННА ВАСИЛІВНА

студентка 3-го курсу факультету прокуратури
та слідства (кримінальної юстиції)
Національного університету «Одеська юридична академія»

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА НЕЦІЛЬОВЕ ВИКОРИСТАННЯ БЮДЖЕТНИХ КОШТІВ

Актуальність дослідження: Забезпечення розбудови України як демократичної, незалежної, суверенної, соціальної та правової держави, що передбачає ст. 1 Конституції України, вимагає насамперед досягнення відповідних успіхів у боротьбі із злочинними посяганнями на ці суспільні цінності. Фінансова політика є складовою частиною економічної політики держави. Фінансова політика дуже тонкий та складний механізм.

У своїх наукових працях досліджували: Р. А. Волинець, О. О. Дудоров, В. М. Киричко, М. І. Бажанов, Ю. В. Баулін, І. Г. Богатирьов, І. М. Гальперін, В. К. Грищук, Т. А. Денисова, М. О. Стручков, В. Я. Тацій, Т. А. Латковська, М. І. Сідор, М. І. Хавронюк, М. Д. Шаргородський, С. С. Яценко, О. Ю. Шиян та ін.

Ст. 7 БКУ містить перелік принципів, які складають основу бюджетної системи України. Одним із них принцип цільового використання бюджетних коштів – бюджетні кошти використовуються тільки на цілі, визначені бюджетними призначеннями та бюджетними асигнуваннями.

Стаття 210 ККУ встановлює кримінальну відповідальність за нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням. Суспільна небезпека злочину полягає у порушення планів використання фінансових ресурсів, що призводить до розбалансованості системи державних фінансів та економіки.

Згідно ст. 119 Бюджетного кодексу України нецільовим використанням бюджетних коштів є витрачання їх на цілі, що не відповідають бюджетним призначенням, встановленим законом про державний бюджет України чи рішенням про місцевий бюджет, виділенням бюджетним асигнуванням чи кошторису. Винні у нецільовому використанні бюджетних коштів посадові особи притягуються до дисциплінарної, адміністративної чи кримінальної відповідальності у порядку, визначеному законами України. Наслідком нецільового використання бюджетних коштів є зменшення асигнувань розпорядникам бюджетних коштів на суму коштів, що витрачені не за цільовим призначенням.

Бюджетним кодексом України визначено послідовність дій із використання бюджетних коштів (ст. 46), яка передбачає документальне закріплення заходів із виконання бюджету за видатками на кожній із представлених стадій: 1) установа бюджетних асигнувань розпорядникам бюджетних коштів на основі та в межах затвердженого розпису бюджету; 2) затвердження кошторисів, паспортів бюджетних програм (у разі застосування програмно-цільового методу у бюджетному процесі), а також порядків використання бюджетних коштів; 3) взяття бюджетних зобов'язань; 4) отримання товарів, робіт і послуг; 5) здійснення платежів відповідно до взятих бюджетних зобов'язань; 6) використання товарів, робіт і послуг для виконання заходів бюджетних програм; 7) повернення кредитів до бюджету (щодо кредитування бюджету) [4, с. 354].

Цільове використання бюджетних коштів забезпечується кількома основними стадіями: 1) встановлення напрямів використання бюджетних коштів у кошторисній документації; 2) укладення договірної документації (взяття бюджетних зобов'язань); 3) використання коштів відповідно до взятих зобов'язань. Порушення може вчинятися на будь-якій стадії [5, с. 125].

Примітка статі 210 ККУ визначає, що до бюджетних коштів належать кошти, що включаються до державного бюджету і місцевих бюджетів незалежно від джерела їх формування.

У ч. 1 ст. 210 ККУ передбачено дії, за вчинення яких передбачена відповідальність. Вони складаються з декількох альтернативних форм: нецільове використання коштів з бюджетів; витрати бюджетів, без призначень або з їх перевищенням; надання з бюджетних коштів кредитів, без призначень або з їх перевищенням. Відповідальність за ст. 210 ККУ настає, якщо дії вчиняються: посадовцями (службовими особами) – розпорядниками бюджету всупереч бюджетному законодавству; щодо бюджетних коштів у великому розмірі (ч. 1) або особливо великому (ч. 2).

Великим розміром бюджетних коштів відповідно до ст. 210 ККУ сума, що в тисячу і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

Особливо великим розміром бюджетних коштів відповідно до ст. 210 ККУ вважається сума, що в три тисячі і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

Відповідальність за порушення податкового законодавства має системний та міжгалузевий характер. Тому за ступенем суспільної небезпечності «порушення податкового законодавства» може полягати у: 1) податковому правопорушенні (за що настає фінансова відповідальність); 2) адміністративному правопорушенні (проступку) (за що настає адміністративна

відповідальність); 3) злочині (за що настає кримінальна відповідальність [3, с. 91].

За конструкцією об'єктивної сторони склад злочину формальний і злочин вважається закінченим після вчинення будь-якої з незаконних дій чи бездіяльності з предметом злочину. Основним безпосереднім об'єктом цього злочину слід визнавати суспільні відносини, що забезпечують встановлений законодавством порядок виконання державного та місцевих бюджетів, порядок використання фінансових ресурсів держави для забезпечення функцій, здійснюваних органами державної влади України та органами місцевого самоврядування. Додатковими безпосередніми об'єктами можуть визнаватися відносини власності, авторитет органів влади, а додатковими факультативними – законні права та інтереси громадян, відносини сфери оподаткування.

Суб'єкт злочину спеціальний. Здійснюють безпосереднє використання виділених бюджетних бюджетні установи – органи державної влади, органи місцевого самоврядування, а також організації, створені ними у встановленому порядку, що повністю утримуються за рахунок відповідно державного бюджету чи місцевого бюджету. У Бюджетному кодексі вживається поняття розпорядник бюджетних коштів – бюджетна установа в особі її керівника, уповноважена на отримання бюджетних асигнувань, взяття бюджетних зобов'язань і здійснення витрат бюджету. Суб'єктивна сторона злочину характеризується наявністю умисної вини у вигляді прямого умислу, оскільки склад злочину є формальним [4].

На підставі проведеного дослідження можна зробити такі висновки: чинне законодавство є недосконалим та потребує вдосконалення. Предмет злочину потрібно розширити, включити цільові фонди, знизити розмір суми бюджетних коштів, за розтрату яких настає відповідальність. Необхідно включити до цієї статті схожі складу злочину та збільшити покарання, заборонити займати певні посади. Також керівники підприємств, установ та організацій мають у письмовій формі обґрунтовувати власні рішення щодо використання бюджетних коштів, або ж рішення щодо коригування порядку здійснення операції з використання бюджетних коштів.

Список використаних джерел

1. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 № 2456-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>.
2. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.

3. Голоядова Т. О., Латковський П. П. Податкове право: навчальний посібник (для здобувачів вищої освіти денної форми навчання) / Т. О. Голоядова, П. П. Латковський. 2020. 167 с.
4. Узагальнення судової практики щодо проведення аналізу та вивчення окремих проблемних питань правозастосування норм закону про кримінальну відповідальність щодо злочинів у сфері господарської діяльності URL: https://zib.com.ua/ua/print/74526-uzagalnennya_sudovoi_praktiki_schodo_provedennya_analizu_ta_.html.
5. Хоменко В. П. «Кримінальна відповідальність за нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів із бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням» Науковий Вісник Національної академії Внутрішніх справ № 1 (98), 2016.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Голоядова Т. О.

**ВОРОЖКО АНАСТАСІЯ ЛЕОНІДІВНА,
ФАРТУШОК АНАСТАСІЯ РОМАНІВНА**

студентки 3-го курсу факультету адвокатури
Національного університету «Одеська юридична академія»

**ПОДАТКОВА СИСТЕМА УКРАЇНИ
ТА НАПРЯМИ ЇЇ ВДОСКОНАЛЕННЯ**

Податковою системою, згідно з п. 6.3. ст. 6 Податкового кодексу України є сукупність загальнодержавних та місцевих податків та зборів, що справляються згідно з ПКУ [1].

У вузькому розумінні, податкова система являє собою сукупність податків, зборів, платежів. У даному випадку вона виступає як механізм, який регулює доходи держави, і може збігатися із системою податків, зборів, платежів. У широкому – податкова система України є сукупністю законодавчо закріплених у державі податків, зборів і платежів, а також, окрім цього, до неї входять принципи, форми і методи їх установа-лення чи зміни, скасування; дій, що забезпечують їх сплату, контроль і відповідальність за порушення податкового законодавства [2, с. 39].

Згідно з ПКУ, в Україні діє дворівнева система оподаткування. Перший рівень становлять загальнодержавні податки та збори, другий – місцеві податки та збори.

На даний момент, проблема побудови податкової системи в Україні залишається актуальною, незважаючи на те, що починаючи з 2013 року в Україні значно підвищився рівень розвитку податкової системи, що проявляється, наприклад,

у розвитку системи пільг, а також впровадження електронного сервісу «Електронний кабінет платника податків», що значно спростило способи взаємодії платників податків та ДПС.

Проте, як вже зазначалося, податкова система України має низку недоліків:

1) ускладнений характер податкової системи, а також системи адміністрування;

2) витрати на адміністрування деяких видів податків значно вищі, аніж дохід бюджету, який отриманий під час їх безпосереднього збирання;

3) недоліки у неоднозначності трактувань податкового законодавства;

4) значна кількість податкових пільг та існування різноманітних схем для ухилення від сплати податків [3, с. 50].

5) підвищена ставка податку на додану вартість у порівнянні з Європейськими країнами, у яких існує тенденція до зниження ПДВ;

6) ставка на доходи фізичних осіб є загальною, незалежно від розміру доходу платника, попри те, що у більшості країн цей податок є диференційований;

7) низький рівень суспільної свідомості в частині оподаткування [4, с. 167].

Підтвердженням наявності певних проблем у податковій системі, є місце України у міжнародних рейтингах, що стосуються показників оподаткування. Згідно з дослідженням Всесвітнього економічного форуму 2017 року «Індекс глобальної конкурентоспроможності», Україна увійшла в ТОП-25 країн з найвищими податками, посівши 23 місце [5].

Отже, як зазначається у літературі, потрібні не точкові зміни, а впровадження комплексного підходу до податкової реформи.

Для вирішення даної проблеми пропонуються наступні заходи:

1. Забезпечення стабільності податкового законодавства.
2. Спрощення процедури адміністрування податків.
3. Створення ефективної системи податкового контролю.
4. Подолання корупції та підвищення ефективності витрат бюджетних коштів [6].

Також, важливими є заходи щодо законодавчого формування плану довгострокового розвитку та короткострокової перспективи податкової системи; реформування системи податкових пільг; зниження податкових ставок на певні податки, наприклад ПДВ; розробки системи податку на доходи фізичних осіб відповідно до розвитку економіки. Також важливим залишається розвиток фінансової грамотності населення з метою підвищення рівня суспільної свідомості населення [4, с. 168].

Як зазначає Кравчук О. І. для вдосконалення податкової системи потрібні зміни орієнтирів системи в цілому. Так, у сучасних розвинутих країнах застосовують прогресивну шкалу оподаткування, що пропорційно залежить від суми заробітку конкретного громадянина. Такі зміни повинні поєднуватися із змінами у фіскальній політиці, зокрема у підвищенні прозорості контролю за їхнім використанням.

Наступним аспектом модернізації податкової системи є боротьба з тіньовою економікою. Станом на 2018 рік, розмір тіньової економіки склад 47,2 % від загального обсягу ВВП, а у 2017 році це показник становив – 46,8 %. Боротьба з тіньовою економікою є важливим фактором для збільшення бюджету країни, адже даний сектор не сплачує податків, і, як зазначає науковець, відбувається паразитування на офіційному сегменті [7].

Отже, можна зробити висновок, що на даному етапі, попри значні зміни та розвиток податкової системи, яка є однією із провідних складових системи доходів до бюджету, певні проблеми все ще залишаються. Для України важливим залишається зменшення податку на додану вартість та ліквідація корупційних схем у сфері оподаткування, зниження рівня розміру тіньової економіки, що певною мірою негативно впливає на розвиток податкової системи.

Список використаних джерел

1. Податковий кодекс України: Закон України № 2755-VI від 02.12.2010 р. ВВР. 2011. № 13–17. Ст. 112. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2755-17>.
2. Голоядова Т. О., Латковський П. П. Податкове право: навчальний посібник (для здобувачів вищої освіти денної форми навчання) / Т. О. Голоядова, П. П. Латковський. 2020. 167 с.
3. Паславська Р. Ю. Система адміністрування податків: дис. канд. ек. наук : 08.00.08 / Паславська Р. Ю. Львів, 2014. 222 с.
4. Вахновська Н. А. Реформування податкової системи України у період Євроінтеграції / Н. А. Вахновська, О. Л. Олексюк // Економічний форум. 2019. С. 228.
5. Хотенко О. Актуальні напрями реформування вітчизняної податкової системи. Національний університет водного господарства та природокористування. 2019. URL: <https://ngoipr.org.ua/news/aktualni-napryamy-reformuvannya-vitchyznyanoi-podatkovoyi-systemy/>.
6. Голоядова Т. О. Необхідність удосконалення податкової системи України для покращення інвестиційного клімату. Молодий вчений. 2017. № 2. С. 216.
7. Кравчук О. Кому на руку податки в Україні: європейські моделі та можливі альтернативи. 2018. URL: <https://commons.com.ua/uk/komu-na-ruku-podatki-v-ukrayini-yevropejski-modeli-ta-mozhlivi-alternativi/>.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Голоядова Т. О.

ГЕРАСИМЕНКО ВІКТОРІЯ ГРИГОРІВНА

студентка 3-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

ФІНАНСОВА СИСТЕМА ЯК СКЛАДОВА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ КРАЇНИ

Дана тема є актуальною, оскільки для функціонування економіки будь-якої країни є важливим аспектом наявність ефективної фінансової системи. Її функціонування засноване на колообігу фінансових ресурсів та спрямовується на створення сприятливих умов для суспільного виробництва [1, с. 29].

Важливим завданням фінансової системи є забезпечення оптимального розподілу валового внутрішнього продукту (ВВП) між її складовими та фінансово-економічних ресурсів між економічними суб'єктами, що спрямовано на стимулювання розвитку вітчизняної економіки [2, с. 35].

Фінансова система є складною, відкритою і динамічною, невід'ємною складовою соціально-економічної системи – на мікрорівні, і міжнародної фінансової системи – на макрорівні. Складність фінансової системи визначається неоднозначністю складових її елементів, різноплановістю зв'язків між ними та їх структурною різноманітністю. Це викликає різноманіття і відмінність елементів фінансової системи, їх взаємозв'язків, тенденцій, змін складу та стану системи, множинність критеріїв їхньої діяльності [3, с. 18].

Оскільки національна економіка України має удвічі вищий, ніж у середньому у світі, рівень залежності від світового господарства, що характеризується величиною зовнішньоекономічних потоків відносно ВВП, то світові тенденції фінансово-економічного розвитку є надзвичайно важливими для нас [4, с. 25].

Відповідно до Закону України «Про державний бюджет України на 2020 рік» від 14.11.2019 року одним з першочергових пріоритетів є вирішення соціальних питань. Так, якщо у 2019 році Міністерство соціальної політики отримало 177,4 млрд грн, то у 2020 р. передбачено, що сума складатиме 293,4 млрд грн. На виплату деяких видів допомог, компенсацій, грошового забезпечення та оплату послуг окремим категоріям населення заплановано виділити – 62,5 млрд грн, а на пільги та житлові субсидії громадян для оплати житлово-комунальних послуг – ще 47,5 млрд грн. У 2020 році фінансування Пенсійного фонду зросте до 172,5 млрд грн, у той час як 2019 року фінансування цього фонду складалось з 166 млрд грн [5].

На фінансову систему суттєво та у своїй більшості негативно впливає інфляція як складне соціально-економічне явище, яке виступає інструментом стихійного перерозподілу фінансових ресурсів між різними галузями економіки та групами населення [6].

Важливо також покращити інвестиційний клімат нашої держави для збільшення її привабливості для іноземного інвестора, а саме потрібно, щоб була макроекономічна рівновага, було здійснено підвищення якісного рівня інституційної складової суспільного розвитку та відбулися структурні перетворення економіки, подальшого вдосконалення бюджетно-податкової та грошово-економічної системи, посилення дієвості державного фінансового регулювання [2, с. 35].

Однією з основних проблем фінансової системи України є неефективна система державного регулювання, а отже ми вже не можемо говорити про сталість її розвитку. Щоб відбулася позитивна трансформація фінансової системи країни, ми повинні спиратися на прогресивний світовий досвід провідних країн світу (Великобританії, Німеччини, Японії) у галузі створення єдиного регулятора фінансової системи – мегарегулятора. Це допоможе нам уникнути протиріч у сфері контролю за фінансами та сформувати надійний базис для інтеграції України у світову фінансову систему. Також на фінансову систему впливає наявність тіньової економіки в країні, яка приховує справжній економічно-фінансовий стан підприємств усіх форм власності [7, с. 154].

Підсумовуючи, можна відзначити, що в умовах глобалізації Україна постійно взаємодіє з іншими країнами, а тому дуже важливо щоб її визнавали як надійного партнера зі стійкою у фінансовому плані позицією, а як відомо ефективна фінансова система є першим кроком, який забезпечить це.

Список використаних джерел

1. Петрова Т. С. Фінансова система як складова соціально-економічного розвитку країни // Всеукраїнська науково-практична конференція Фінансова система України в умовах економічних перетворень. 2018. С. 29-30.
2. Давидова І. І. Фінансова система як складова економічного розвитку // Всеукраїнська науково-практична конференція Фінансова система України в умовах економічних перетворень. 2018. С. 33-35.
3. Селівєрстова Л. С. Фінансова система України: особливості функціонування та напрями удосконалення // Економіка та держава. № 6. 2018. С. 17-20.
4. Голєядова Т. О. Тенденції розвитку фінансової системи України під впливом світової фінансової системи // Наукові записки Міжнародного гуманітарного університету. № 18. 2013. С. 24-26.

5. Про Державний бюджет України на 2020 рік: Закон України від 14.11.2019 № 294-IX // Відомості Верховної Ради України. № 5. 2020. Ст. 31.
6. Коваленко О. Інфляція в Україні: особливості та вплив на фінансову систему // Формування ринкової економіки в Україні. Вип. 19. 2009. С. 308–315.
7. Когут Ю. М. Сучасні проблеми та шляхи вдосконалення фінансової системи України // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – Вип. 28, ч. 1. 2019. С. 153–158.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Голоядова Т. О.

ГЛАДУН ЛІЛАННА ЛЕОНІДІВНА

студентка 3-го курсу факультету прокуратури
та слідства (кримінальної юстиції)

Національного університету «Одеська юридична академія»

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ БЮДЖЕТНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ: СУЧАСНИЙ СТАН

В умовах реформування економічної, політичної, правової сфер в Україні виникає сутічка перегляду характеру і змісту існуючих взаємовідносин. Нині з'являються випробування як із формуванням централізованого і місцевих фондів коштів, так і з їх застосуванням. Ці сутічки обумовлені прогалинами законодавства України в сфері регулювання бюджетної системи, сакраментальними способами організації бюджетних відносин.

Дослідженню цієї проблематики присвячені праці таких науковців, як, зокрема, Й. М. Бескид, Я. М. Казюк, В. П. Кудряшов, І. Я. Чугунов, С. І. Юрій, В. В. Латковська, М. І. Сідор, А. І. Іванський, Е. Н. Воронов. Дослідники відмічають недоліки сучасного стану бюджетного законодавства України та пропонують напрями його розвитку [8].

Сідор М. І. вказує, що за своєю сутністю бюджет є багатогранною категорією, що дає можливість розглядати бюджет у декількох аспектах. Таким чином, його можна розглядати як документ, що зовнішньо виражений у формі нормативно-правового акту та містить перелік запланованих доходів та видатків, а також, як централізований фонд грошових коштів, що формується, розподіляється та використовується шляхом здійснення економічних відносин.

Як стверджує Казюк Я. М., бюджетна система – це організована сукупність взаємодіючих елементів:

інституцій, бюджетних інститутів, державних засобів регулювання, бюджетного механізму тощо [1, с. 46].

Чугунов І. Я. наводить таке визначення: бюджетна система – це сукупність бюджетів, утворена на основі адміністративно-територіального устрою держави та взаємовідносин між ними, що формуються на основі оптимального розподілу і фінансового забезпечення повноважень органів влади між бюджетами всіх рівнів, спрямованих на економічний та соціальний розвиток [2, с. 19].

В роботі С. І. Юрія, Й. М. Бескида, бюджетна система розглядається як сукупність окремих ланок такої системи, юридично пов'язаних між собою, що ґрунтується на загальноприйнятих принципах, що відповідають міжнародним стандартам [3].

Відповідно до визначення М. Г. Назарова, бюджетна система – це заснована на економічних відносинах та юридичних нормах сукупність усіх бюджетів держави, взаємопов'язаних законодавчо встановленими відносинами [4, с. 80].

Бюджетна система – це сукупність державного бюджету та місцевих бюджетів, які формуються з урахуванням економічних відносин, державного й адміністративно-територіального устроїв та регулюються нормами права [5, с. 238].

Основними ланками бюджетної системи України є державний та місцеві бюджети. У процесі проведення бюджетної реформи у 2015 р. бюджети місцевого самоврядування доповнили бюджетами об'єднаних територіальних громад.

В сучасних умовах для держави необхідно реформувати організаційну структуру бюджетної системи. Правильний підхід щодо забезпечення перерозподілу фінансових ресурсів та їх використання у певній мірі впливає на стабільність економічного розвитку країни. На сучасному етапі відбуваються реформи у сфері соціальної політики, освіти та охорони здоров'я. В останній час уряд передав певні повноваження на місцевий рівень, та на превеликий жаль місцеві бюджети ще не готові ефективно виконувати ці додаткові повноваження, тому, що місцева влада немає достатньо власних фінансових коштів на виконання усіх функцій в повному обсязі.

На мою думку, необхідно пришвидшити бюджетну децентралізацію, що дасть можливість чітко розмежувати власні та делеговані повноваження між державними органами. В результаті такого розмежування повноважень, державні органи влади будуть виконувати лише загальнодержавні функції, а всі інші функції перейдуть на місцеві органи. Передача додаткових повноважень на місцеві органи влади потребує і відповідно збільшення власних доходів. При даних умовах потрібен приріст фінансових коштів на місцевому рівні, що

допоможе ефективно виконувати усі зобов'язання перед їхніми громадянами.

Європейський досвід показав, що місцеві бюджети є найефективнішим менеджментом цих послуг. Саме місцеві бюджети сприяють досягненню пропорційності у вирішенні щоденних питань економічного розвитку регіонів. Також потрібно вдосконалити процес перерозподілу фінансових ресурсів на місцевому рівні, що забезпечить стабільність економічного розвитку регіону і країни [6].

Як стверджує Голядова Т. О. з 2000–2015 рр. податкова система України стала потужним джерелом доходів держави, забезпечуючи понад 70 % доходів Зведеного бюджету України. За цей період уряд постійно шукав шляхи вдосконалення податкової політики. Розпочавши з високого рівня податкових ставок і надвисокого податкового тягаря, держава перейшла до зменшення податків та оптимізації пільг, проте питання податкової реформи перманентно не втрачає своєї актуальності. В значній мірі це обумовлено розгортанням фінансових кризових явищ і наростанням зовнішньої агресії. Нові умови створили потребу в подальшому реформуванні податкової системи [7].

Так, згідно з даними Державної служби статистики України можна визначити, що відсоток дефіциту Державного бюджету України з кожним роком зростав до 2018 року включно (склав аж 20,2 % від доходів Державного бюджету). І хоча у 2019 році він скоротився до рівня 5,8 %, все одно залишався на високому рівні. Наприклад, допустимий фактичний дефіцит державного бюджету у розвинутих країнах світу набагато нижчий (не більше 3 % ВВП) [8].

У державах з перехідною економікою досягти такого рівня дефіциту не вдається через низку відомих об'єктивних причин. Хоча надходження Державного бюджету з кожним роком зростають (за весь період зростання склало 69,8 %), зростання видатків відбувається ще більшими темпами (72,2 % за весь аналізований період), що, відповідно, негативно позначається на ефективності формування та використання державних фінансів.

Позитивним фактором у виконанні Державного бюджету можемо вважати фактичне виконання планових надходжень до нього у 2019 році у розмірі 100,5 %, тоді як у 2016–2018 роках було недовиконання планових надходжень на 9,7 %, 5,8 % та 5,4 % відповідно. Це пов'язано переважно зі змінами податкового законодавства у 2019 році, які привели до додаткових джерел наповнення бюджету.

Якщо розглядати ситуацію з місцевими бюджетами, то можна відзначити значно менший дефіцит порівняно з дефіцитом по Державному бюджету.

У зв'язку із сьогодишньою ситуацією (введення карантину спричиненого коронавірусом SARS-CoV-2) Верховною Радою України були внесені зміни до Закону України «Про Державний бюджет України на 2020 рік» від 13.04.2020 р. щодо скорочень статей доходів та видатків, що в свою чергу потягнуло за собою перерозподіл всіх бюджетних коштів.

Список використаних джерел

1. Казюк Я. М. Становлення бюджетної системи України та принципи її побудови / Я. М. Казюк // Збірник наукових праць Національної академії державного управління при Президентові України. – 2014. – С. 41–57.
2. Чугунов І. Я. Бюджетна система як інструмент регулювання економічного розвитку : дис. докт. екон. наук / І. Я. Чугунов. – К., 2003. – 583 с.
3. Бюджетна система. Вишкіл студії / за ред. С. І. Юрія, Й. М. Бескида. – К. : Таксон, 2002. – 255 с.
4. Енциклопедія фінансов / ред. М. Г. Назарова. – М. : Финстатинформ, 1995. – 785 с.
5. Теорія фінансів / за ред. В. М. Федосова, С. І. Юрія. – К. : Центр учбової літератури, 2010. – 567 с.
6. Бюджетний процес в Україні: стан та проблеми інституційного забезпечення: [монографія] / З. С. Варналій, Т. В. Бугай, С. В. Онищенко. – Полтава: ПолтНТУ, 2014. – 271 с.
7. Голоядова Т. О. Необхідність удосконалення податкової системи України для покращення інвестиційного клімату / Т. О. Голоядова // Молодий вчений. – 2017. – № 2. – С. 153–157. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2017_2_39.
8. Латковська Т. А. Бюджетне законодавство: сучасний стан та перспективи розвитку / Т. А. Латковська // Право України. – 2013. – № 1/2. – С. 57–64.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Голоядова Т. О.

ГОЛЮК НАДІЯ ГРИГОРІВНА

студентка 3-го курсу факультету прокуратури
та слідства (кримінальної юстиції)
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ФІНАНСОВОГО АУДИТУ

Запровадження урядового аудиту як найновішого самостійного виду урядового фінансового контролю обумовлено потребами не лише вирішення важливих завдань щодо попередження і виявлення фактів незаконного та неефективного

використання державних ресурсів, запобігання виникненню помилок і зловживань у діяльності підприємств урядового сектору.

На сьогодні недостатньо визначені основні принципи, процедури здійснення цього виду фінансового контролю: відсутні обґрунтування його методів; не на належному рівні досліджені питання інформаційного та програмного забезпечення процесу урядового аудиту, не врегульовано визначення критеріїв і процедур вибору об'єктів аудиту; неврегульованість взаємовідносин між державними фінансовими органами щодо призначення і проведення урядового аудиту та використання його результатів.

Згідно Закону України «Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні» [3], державний фінансовий контроль забезпечує центральний орган виконавчої влади, уповноважений Президентом України на реалізацію державної політики.

Аналізуючи підходи до визначення фінансового аудиту доцільно розуміти під ним динамічну форму урядового контролю, що полягає у перевірці та аналізі органом урядового фінансового контролю фактичного стану справ щодо законного та ефективного використання державних чи комунальних коштів і майна, правильності ведення бухгалтерського обліку і достовірності фінансової звітності, функціонування системи внутрішнього контролю [1].

У свою чергу потрібно врахувати, що на сьогодні немає єдиного підходу до визначення мети та завдань фінансового аудиту проте, ми можемо розглянути синтетично, що сприяє теоретичному дослідженню. Доцільно зауважити, що цілі та завдання фінансового аудиту реалізується з дотриманням правових засад.

Принципи одне із фундаментальних понять, що характеризують як складне явище, контроль.

Відповідно до Закону України «Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність» [2] від 21.12.2017 визначаються ґрунтовні засади фінансового аудиту. Серед яких: 1) законність – визначає дотримання органами контролю нормативно-правових документів у діяльності фінансового аудиту; 2) плановість – передбачає складання планових бюджетних показників, складанні бюджетних програм на подальший звітний період; 3) відповідальність – передбачає посадових осіб у реалізації контрольних повноважень; відповідальність підконтрольних суб'єктів та осіб на яких покладено зобов'язання по реалізації завдань виконання рекомендацій з фінансового аудиту; 4) ефективність – передбачає оцінку витрат, пов'язаних з проведенням контрольних заходів; 5) гласність – можливість

доступу контрольних органів та широкого кола суспільства до результатів контрольних органів.

Виходячи зі специфіки фінансового аудиту, вважаю за доцільне виділити групи принципів: базові, етичні, методологічні.

Базові принципи урядового аудиту – «це прогнози, передумови, логічні принципи та умови, що становлять підвалини розробки стандартів перевірки; ці загальні основи дозволяють аудитору складати висновки і звіти, зокрема, у випадках відсутності жодного чітко визначеного стандарту» [4].

Що ж стосується до етичних принципів їх значення полягає у виконанні роботи до стандартів професійності державних аудиторів, шляхом формування моральних вимог, категорій та норм поведінки. Дана мета полягає у задоволенні таких потреб: довіра, професійність, якість аудиторської роботи та дотримання проведення стандартів аудиту.

Серед принципів, що керується урядовий аудитор чи не найбільше значення є вирішення етичних конфліктів (конфлікту інтересів). В контексті дослідження цього принципу доцільно розглянути правові, етичні та економічні аспекти. Конфлікт інтересів – суперечність між особистими майновими чи немайновими інтересами урядового аудитора та його службовими повноваженнями, наявність якої може вплинути на об'єктивність прийняття рішень, а також на вчинення чи не вчинення дій під час виконання наданих службових повноважень [1].

Враховуючи вищевикладене правові засади фінансового аудиту вимагають подальшого дослідження проблеми вдосконалення і впровадження методологічних принципів.

Список використаних джерел

1. Методичні рекомендації щодо запобігання та врегулювання конфлікту інтересів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [ftp://91.142.175.4/2017/Методрекомєнд/№%20839%20Метод%20рек%20\(конфлікт%20інтересів\).pd](ftp://91.142.175.4/2017/Методрекомєнд/№%20839%20Метод%20рек%20(конфлікт%20інтересів).pd).
2. Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність: Закон України від від 21.12.2017 № 2258-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2258-19>.
3. Про основні засади здійснення урядового фінансового контролю в Україні: Закон України від 26.01.1993 № 2939-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2939-12>.
4. Стандарти з аудиту державних фінансів [Електронний ресурс] / Рахункова палата України. – Режим доступу: http://www.ac-rada.gov.ua/control/main/uk/publish/article/232351?cat_id=32836.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Голоядова Т. О.

ГРИЩЕНКО КАРИНА ІГОРІВНА

студентка 3-го курсу факультету адвокатури
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПОДАТКОВА ПІЛЬГА В УМОВАХ НАДЗВИЧАЙНОЇ СИТУАЦІЇ

В сучасних умовах, досить важливим стало питання щодо застосування програми антикризового регулювання для врівноваження та зміцнення економіки країни в умовах надзвичайної ситуації, що було впроваджено на всій території України відповідно до розпорядження Кабінету Міністрів України від 25 березня 2020 р. № 338-р. Введення в Україні даного режиму помітно знизило економічну спроможність усіх підприємств, що знаходяться на її території. Більшість підприємств малого та середнього бізнесу зазнають збитків та стають банкрутами, оскільки самостійно здійснювати економічну діяльність неможливо. Тому впровадження та виконання таких дій з боку держави надасть підтримку українському бізнесу та допоможе економіці країни залишатися на середньому рівні в умовах, що існують на даний час [1].

Органи державної влади для здійснення антикризових процедур та формування законодавчої бази в умовах економічної кризи здійснюють антикризове регулювання державними органами загальної та спеціальної компетенції, прикладом діяльності такого органу є агентство з питань банкрутства. Даний орган державної влади забезпечує контроль за підприємствами, що перебувають у стадії до банкрутства підприємства чи на стадії банкрутства підприємства та забезпечує умовами та фінансовою підтримкою для якнайшвидшого регулювання даної проблеми. Антикризове управління, повинно включати до своєї системи заходи, щодо зміни податкової політики, як обов'язковий елемент, що формується на рівні макроекономіки.

Одним з головних важелів антикризових дій є податкова пільга, що передбачає пряме державне фінансування, кредитування, надання грантів та інші види допомоги. В законодавстві міститься визначення поняття податкової пільги. В податковому кодексі визначають поняття податкової пільги як спосіб передбачений законодавством, що направлений на звільнення платника податків від здійснення обов'язку щодо нарахування та сплати податку та збору, а також здійсненні сплати в розмірі меншому від загальної суми сплати податку та збору платником, за наявності підстав, передбачених Податковим кодексом у пункті 2 статті 30 [2]. Дане поняття досить чітко пояснює сутність податкової пільги та її завдання в системі оподаткування.

Відповідно до ст. 17 Податкового кодексу платник податків має право:

- користуватися податковими пільгами за наявності підстав у порядку, встановленому Кодексом;
- одержувати відстрочення, розстрочення сплати податків або податковий кредит в порядку і на умовах, встановлених Кодексом [3].

В такий спосіб держава намагається забезпечити можливість недопущення банкрутства підприємств, що понесуть втрати в період запровадження надзвичайної ситуації на території України в зв'язку з пандемією.

Законодавець чітко надав перелік податкових пільг які можуть отримати підприємства, що потребують їх використання в період антикризових дій. Та прийняв відповідний законодавчий акт, що надає можливість правомірного застосування пільги та виключити можливість зловживання з боку недобросовісних підприємців. Законом України № 533 від 17.03.2020 року передбачено зміни до Податкового кодексу України, що наділяють додатковими правами платників податків у період надзвичайної ситуації.

Даним законодавчим актом, законодавець також вніс зміни до низки законів що стосуються загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, зборів та обліку єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та інших законів України щодо внесення змін до Податкового кодексу з питань здійснення розрахунків у сфері торгівлі та послуг та детінізації таких розрахунків [4].

На підставі проведеного аналізу можна зробити наступні висновки, що законодавець надав змогу підприємствам, що в складний час зіткнулися з можливістю стати банкрутами вирішити це питання шляхом застосування державної пільги. Впровадження, антикризових заходів, для врегулювання ситуації що виникла допоможе врегулювати рівень економіки та збільшення інвестування в майбутньому. А грамотне застосування норм законодавства надасть змогу утримати економіку на стабільному рівні розвитку та не призведе до економічного колапсу викликаного кризою великого бізнесу та банкрутством малого та середнього бізнесу в Україні в період надзвичайної ситуації, що була запроваджена на всій території України та значно послабила економічні можливості підприємств самостійно регулювати свою економічну спроможність та наповнювати державний бюджет шляхом сплати податків та зборів.

Список використаних джерел

1. Єфименко Т. І., Гасанов С. С. Податкові пільги у контексті євроінтеграційних процесів. – К.: ДННУ «Акад. фін. управління», 2014. – 54 с.
2. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 № 2755-VI / Верховна Рада. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
3. Голоядова Т. О., Латковський П. П. Податкове право: навчальний посібник (для здобувачів вищої освіти денної форми навчання) 2019. 167 с. URL: <https://hdl.handle.net/11300/12470>.
4. ЗУ «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо підтримки платників податків на період здійснення заходів, спрямованих на запобігання виникнення і поширення коронавірусної хвороби (COVID-19)» від 17.03.2020 року № 533 / Верховна Рада. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/533-20>.
5. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 25 березня 2020 р. № 338-р «Про переведення єдиної державної системи цивільного захисту у режим надзвичайної ситуації». URL: <https://www.kmu.gov.ua/npras/pro-perevedennya-yedinoyi-derzhavnoyi-sistemi-civilnogo-zahistu-u-rezhim-nadzvichajnoyi-situaciyi-338250320>.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Голоядова Т. О.

ГУМЕНЮК АЛІНА СЕРГІЙВНА, ЛИННИК ОЛЬГА АНАТОЛІЙВНА

студентки 1-го курсу магістратури факультету прокуратури
та слідства (кримінальної юстиції)
Національного університету «Одеська юридична академія»

ДЕКЛАРУВАННЯ МАЙНА ПОМЕРЛОГО: АБСУРД ЧИ ПРАВОВА РЕАЛЬНІСТЬ?

Процедура декларування майна – це певний вид звітності особи перед державною та суспільством, існування якого, в першу чергу, спрямоване на забезпечення принципів відкритості, прозорості, а також підзвітності різних категорій «відповідальних» осіб, діяльність яких в тій чи іншій мірі має вирішальний вплив на функціонування держави і суспільства в цілому. Такими особами, зокрема, є й публічні службовці. З огляду на це, цілком логічно припустити, що декларування виконує, так би мовити, «благородну» роль повідомлення громадян про доходи осіб, уповноважених на забезпечення нормальної життєдіяльності держави. Необхідність такого «повідомлення» служить своєрідною пересторогою, щоб останні, знаючи про те, що перебувають під постійним контролем, не зважувалися на отримання незаконних доходів і щоб громадськість, крім того, могла, так би

мовити, порівняти задеклароване особою майно і майно, яким вона фактично володіє, користується та розпоряджається. Тож, застосування подібного механізму є досить логічним у демократичному суспільстві. В той же час, він не позбавлений і деяких недоліків. Одним із них є необхідність декларування майна члена сім'ї декларанта, якщо навіть така особа померла у період, який підлягає звітності.

Відповідно до п. 30 розділу III роз'яснення Національного агентства з питань запобігання корупції (далі – Національне агентство) № 1 від 13 лютого 2020 року, особа, яка спільно проживала, була пов'язана спільним побутом, мала взаємні права та обов'язки із суб'єктом декларування (крім осіб, взаємні права та обов'язки яких не мають характеру сімейних) сукупно протягом не менше 183 днів протягом звітного року, вважається членом сім'ї суб'єкта декларування й інформацію про неї слід відобразити в декларації, навіть якщо станом на кінець року такий член сім'ї помер [1]. Вочевидь, йдеться не про будь-яку персональну інформацію, а саме про відомості, які стосуються майнового стану померлого члена сім'ї і повідомляються з метою перевірки законності набуття права власності на те чи інше майно останнім. Варто зазначити, що, хоча, на перший погляд, словесно ми концентруємося на вузькій категорії «майно», проте, фактично, маємо на увазі всю необхідну для декларування інформацію (і доходи, і фінансові зобов'язання, і корпоративні права, і банківські рахунки тощо), тобто, вважаємо категорію «майно» умовно-інструментально застосовною до всього масиву декларованого. Крім того, аналізуючи закріплені у наведеному роз'ясненні підстави для декларування майна уже померлої особи до яких, зокрема, належить факт попередньо спільного проживання на протязі певного періоду, пов'язаність спільним побутом, наявність спільних прав та обов'язків, можна цілком логічно стверджувати, що йдеться саме про відносини сімейного характеру, а не про будь-який інший тип відносин.

Важко не погодитися з тезою, що, на перший погляд, необхідність декларування майна таких осіб пов'язана з тим, що особа проживала з суб'єктом декларування протягом певного періоду часу, вела спільний побут та мала взаємні права та обов'язки. Проте, аналізоване положення, в той же час, видається досить абсурдним, оскільки, фактично, особа припинила, по-перше, своє право власності на будь-яке майно, а крім цього й перестала вести спільний побут з будь-ким та мати спільні права та обов'язки, що пов'язано з фактом її смерті.

Теза про те, що померла особа більше не володіє будь-яким майном підтверджується і позицією законодавця, що висловлена в Цивільному кодексі України. Так, відповідно до п. 11 ч. 1

ст. 346 цього Кодексу, право власності припиняється у разі припинення юридичної особи чи смерті власника [2]. Із цього положення можна зробити чіткий висновок про певне «анулювання» і відсутність будь-якого права власності у померлої особи. Тому, логічно було б припустити, що смерть – це юридичний факт, який звільняє декларанта від декларування майна померлого члена сім'ї, тому що власник останнього перестав існувати.

Для визначення «статусу» активів померлої особи необхідно також звернутися до положень спадкового права. Згідно з ч. 1 ст. 1270 Цивільного кодексу України, для прийняття спадщини встановлюється строк у шість місяців, який починається з часу відкриття спадщини. Часом відкриття спадщини, відповідно, є день смерті особи або день, з якого вона оголошується померлою (ч. 2 ст. 1220 Кодексу) [2]. Вказані положення свідчать про те, що таке майно протягом цього строку вважається, фактично, «нічийним» і перебуває, так би мовити, в «підвішеному» стані. Тобто, над ним не здійснює свою владу ні колишній власник (з огляду на його смерть), ні новий власник, оскільки він «з'явиться» у такого майна лише після спливу певного строку (шість місяців).

Така ситуація викликає деякі запитання до Національного агентства з приводу його позиції про необхідність декларування власності померлої особи, якщо остання є членом сім'ї декларанта. Так, по-перше, виникає питання як взагалі можна декларувати майно, відносячи його до власності особи, якій воно тепер не належить? А з огляду на те, що протягом певного строку воно взагалі не має власника, вже виникає питання як декларант може його декларувати як майно, що належить його члену сім'ї (і не забуваємо про те, що в подальшому воно може бути передане і особі, яка з декларантом нічого спільного взагалі не має)?

Така неоднозначність створює проблеми для адекватного сприйняття самого призначення декларування. Держава, встановлюючи вимогу про необхідність «опису» у декларації майна померлого і закріплення його за тим же власником, визнає збереження права власності на таке майно за «колишнім» володільцем. Такий висновок можна зробити виходячи і з форми самої декларації. Крім того, застосовуючи вимогу про єдність підходу, мусимо послідовно, дотримуючись встановлених вимог, зазначати відомості про таку особу по «всьому» тексту декларації, а не лише в певних її частинах. В той же час, такий підхід Національного агентства не зовсім узгоджується (тобто взагалі не узгоджується) з позицією, викладеною, зокрема, у Цивільному кодексі України. Для вирішення такої проблеми тоді б, можливо, ще і розділ додатковий в декларації

необхідно було створити (наприклад, розділ «Декларування права власності якого немає» або, офіційно, «Доходи, у тому числі подарунки, померлих членів сім'ї»)?

З такою позицією важко погодитися і нам, бо ж подібна непослідовність, нелогічність та неузгодженість роз'яснення Національного агентства з положеннями законів України створює чималі проблеми як для теоретиків (у частині розуміння та тлумачення відповідних положень), так і для практиків (в частині, крім того, необхідності та доцільності застосування). В той же час, держава, здається, забуває, що законодавство повинно бути зрозумілим та максимально простим у застосуванні для усіх категорій громадян. Згадуючи про ієрархію джерел права, авторам, крім того, видається дивним як роз'яснення, що носить рекомендаційний характер, може закріплювати положення, що суперечать чинному, офіційно прийнятому Закону України.

Подібні колізії вже не вперше підривають «авторитет» як органів, уповноважених на видання роз'яснюючих рекомендаційних актів, так і суб'єктів, які мусять «сліпо» виконувати такі спірні (це м'яко кажучи) положення. В той же час, особи, які розуміють, що декларування майна померлого члена сім'ї є не зовсім доцільним (або ж, як нам здається, зовсім недоцільним), обмежені у варіантах вибору своєї поведінки. З праксеологічної точки зору, декларанту бажано (задля уникнення юрисдикційних загроз), все таки, прислухатись до позиції Національного агентства та зазначати інформацію про майно померлого члена сім'ї, адже «незадекларування» останнього може служити підставою для початку провадження за фактом декларування завідомо неправдивих відомостей. Питання перспектив вирішення «справ» за подібними обвинуваченнями, очевидно, є складником більш широкої проблеми і потребує окремого дослідження. Обмовимося лише тим, що всім «незгодним» з таким «переслідуванням» варто звернутися до юридичної природи роз'яснення Національного агентства, але ситуація тут, знову ж таки, досить неоднозначна.

В подібній ситуації можна спостерігати як держава, фактично, перекладає «провину» за непослідовність та неузгодженість власних правових позицій зі своїх плечей на плечі осіб, що є суб'єктами подання декларації. В той же час, навіть дотримання формалістичного підходу, який «рекомендує» Національне агентство, сприяє заплутуванню у, і без того, не легкому процесі декларування. На жаль, не можна знайти адекватного пояснення таким рекомендаціям, як, власне, не можна ні знайти ні сенсу, ні логіки у необхідності декларування майна особи, яка уже нічим і не володіє.

З огляду на зазначене, можна з цілковитою упевненістю стверджувати, що юридично-консультаційна база, яка стосується досліджуваного питання, потребує удосконалення. Так, необхідним є приведення у відповідність роз'яснення Національного агентства до положень чинних законів України відповідно до їх ієрархії та юридичної сили. Зважаючи на те, що закріплення необхідності декларування майна особи, яка померла, не відповідає ні положенням чинного Цивільного кодексу України, ні засадам здорового глузду, вважаємо, що подібне майно декларуванню підлягати не повинно, а відповідні рекомендаційні акти, які таке положення закріплюють, повинні бути викладені в новій редакції, де ця вимога закріплена не буде. Зазначені зміни, в свою чергу, сприятимуть, по-перше, чіткому розумінню суб'єктами декларування своїх прав та обов'язків щодо того, які категорії майна повинні бути зазначені в декларації, і, крім того, будуть показниками логічності, узгодженості та послідовності всієї нормативної бази, якою досліджуване питання регулюється.

Список використаних джерел

1. Роз'яснення Національного агентства з питань запобігання корупції № 1 від 13 лютого 2020 року. URL: <https://nazk.gov.ua/uk/departament-perevirky-deklaratsij-ta-monitoringu-sposobu-zhyttja/metodychni-rekomendatsiyi-sub-yektam-deklaruvannya/> (дата звернення: 30.04.2020).
2. Цивільний кодекс України: Закон України № 435-IV від 16 січня 2003 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 30.04.2020).

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Хамходера О. П.

ГУНЬКО ОЛЕКСАНДРА ЄВГЕНІВНА, МАЗСН ІВАННА ДМИТРІВНА

студентки 3-го курсу факультету адвокатури
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПОДАТКИ ПІД ЧАС НАДЗВИЧАЙНОЇ СИТУАЦІЇ

Податкова система України постійно зазнає певних змін. Свідченням цього слугує Податковий кодекс України та його постійне удосконалення й доповнення. Попри недостатньо ефективну практику, що існує зараз і яка проявляється в ряді випадків у процесі здійснення удосконалюючих заходів, прагнення до формування оптимально збалансованої системи

оподаткування продовжує бути актуальним [4, с. 153]. Введення надзвичайної ситуації може також слугувати важливим поштовхом для змін у сфері оподаткування.

Відповідно до ч. 1 ст. 6 Податкового кодексу України податком є обов'язковий, безумовний платіж до відповідного бюджету, що справляється з платників податку відповідно до цього Кодексу [1, с. 17].

Згідно з чинним законодавством надзвичайною ситуацією слід розуміти ситуацію на окремій території, в межах організації, на водотоці чи водоймі, за якої порушуються нормальні умови життя населення [5]. Тобто прикладом може слугувати епідемія вірусу Covid-19 на даний час (державна надзвичайна ситуація природного характеру).

Український бізнес мусить адаптовуватися до сьогочасних умов ведення господарської діяльності. Нещодавно прийняті нормативно-правові акти встановлюють нові правила: певні обмеження діяльності, зміни щодо сплати податків та відносин між роботодавцем та робітниками.

Саме тому на сьогодні в Україні це питання є особливо актуальним.

Варто зазначити, що надзвичайна ситуація не є надзвичайним станом та відповідно, не передбачає втручання держави в діяльність бізнесу чи обмеження прав та свобод громадян. Разом з тим, закон встановлює загальні завдання та обов'язки для бізнесу, які були передбачені до оголошення надзвичайної ситуації.

Тимчасові пільги введені Законом України № 533-IX від 17.03.2020 року «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо підтримки платників податків на період здійснення заходів, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19)».

Однак такі пільги щодо сплати податків стосуються лише до:

- сплати єдиного соціального внеску (ЄСВ);
- плати за землю;
- сплати податку на нерухоме майно, яке перебуває у власності фізичних або юридичних осіб, відмінне від земельної ділянки;
- сплати ввізного мита та ПДВ лікарських засобів, медичного обладнання, медичних виробів, призначених для запобігання виникнення і поширення коронавірусної хвороби [2, с. 5].

Решта податків нараховуються та сплачуються у розмірах та в порядку, відповідно до законодавства.

Крім того, на виконання вимог згаданого Закону Кабінет Міністрів України удосконалив положення окремих нормативно-правових актів, які стосуються ввезення та введення в обіг на

території України деяких протиепідемічних і медичних товарів, операції із ввезення яких звільняються від оподаткування.

Таким чином, Уряд вніс зміни до шести постанов, відповідно до яких розширив перелік товарів та обладнання, які як при ввезенні в Україну, так і при виготовленні на території України звільняються від ПДВ, а також доповнив додатковими кодами згідно з УКТЗЕД деякі позиції переліку товарів протиепідемічного призначення, вивезення яких громадянами не допускається. Важливим моментом є визначення критеріїв віднесення товарів до товарів протиепідемічного призначення для цілей заборони вивезення громадянами з України, а також підстав для віднесення медичних виробів та медичного обладнання до таких, які звільняються від сплати ввізного мита та ПДВ [3].

Запровадження таких новацій надасть змогу удосконалити контроль за недопущенням вивезення громадянами з України товарів протиепідемічного призначення. Крім того, перелік лікарських засобів та медичних виробів, які звільнитимуться від сплати ввізного мита та ПДВ при ввезенні та/або постачанні, буде збільшений.

Однією з важливих новел Закону від 17.03.2020 року для деякого бізнесового сегменту є запровадження ряду пільг. У першу чергу це стосується фізичних осіб-підприємців, зокрема тих, які обрали спрощену систему оподаткування. До іншої категорії слід віднести осіб, які провадять незалежну професійну діяльність: наукову, літературну, художню, освітню або викладацьку, медичну, а також будь-яку юридичну практику. Сюди належать і члени фермерського господарства, якщо вони не підлягають страхуванню на інших підставах. Зазначені категорії населення на певний період будуть звільнені від нарахування та сплати єдиного соціального внеску (ЄСВ) (зокрема з 1 по 31 березня та з 1 квітня по 30 квітня 2020 року).

До того ж уникнути штрафних санкцій буде можливо і в разі несвоечасної або неповної сплати єдиного внеску, а також у випадку несвоечасного подання звітності до податкових органів.

На період з 1 березня по 30 квітня 2020 року платникам єдиного внеску не буде нараховуватись пеня, а нарахована пеня за ці періоди підлягає списанню. Крім того, з 18 березня по 18 травня 2020 року також встановлено мораторій на проведення документальних перевірок щодо правильності нарахування, обчислення та сплати єдиного внеску [3].

Отже, запровадження надзвичайної ситуації на території України передбачає необхідність внесення змін на законодавчому рівні, у тому числі і у сфері оподаткування. Власники бізнесу змушені пристосовуватися до нових умов ведення господарської діяльності. Крім того, прийняті нормативно-

правові акти встановлюють певні обмеження діяльності, зміни щодо сплати податків та відносин між роботодавцем та працівниками. Незважаючи на це, не варто забувати, що подібні заходи є тимчасовими і зумовлені нагальною необхідністю підлаштуватися під ситуацію, яка склалась в країні.

Список використаних джерел

1. Податковий кодекс України: Закон України № 2755-VI від 02.12.2010 р. [Електронний ресурс] // ВВР. – 2011. – №№ 13–17. – Ст. 112. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2755-17>.
2. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо підтримки платників податків на період здійснення заходів, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19): Закон України № 530-IX від 17.03.2020 [Електронний ресурс] // ВВР. – 2020. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/530-20>.
3. Барбашин С. Діяльність бізнесу під час карантину та надзвичайної ситуації [Електронний ресурс] / Сергій Барбашин // Юридичний портал Протокол. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <https://protocol.ua/>.
4. Необхідність удосконалення податкової системи України для покращення інвестиційного клімату / Т. О. Голоядова // Молодий вчений. – 2017. – № 2. – С. 153–157. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2017_2_39.
5. Яка різниця між надзвичайною ситуацією та надзвичайним станом? [Електронний ресурс] // Ліга.Закон. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <https://ns-plus.com.ua>.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Голоядова Т. О.

ДАРІЄНКО ВІКТОРІЯ ВІКТОРІВНА, СТАСЬ МАРК ЕДУАРДОВИЧ

студенти 3-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПЛАТНИК ПОДАТКУ НА ПРИБУТОК ПІДПРИЄМСТВ

Починаючи з реформи 30-х років XX століття була започаткована двоканальна система платежів, згідно якої було встановлено відрахування від прибутку, але, починаючи з часів незалежної України, податковим законодавством були закріплені правові механізми особистих податків – податок на доходи фізичних осіб та податок на прибуток підприємств. Важливість даного платежу підкреслюється великим відсотком

від його надходжень до Державного бюджету України. Податок на прибуток підприємств є загальнодержавним та прямим податком.

Платниками податку суб'єкти господарювання, резиденти, які ведуть господарську діяльність на території України та за її межами; нерезиденти України – юридичні особи, які утворені в будь-якій організаційно-правовій формі та представництва нерезидентів, які отримують прибутки із джерелом походження з України [1].

Характеристика платника податку на прибуток підприємств має два підходи – широкий та вузький, але із з'ясуванням родового та видового визначень. Родове визначення пов'язане із змістом прав та обов'язків платників будь-яких податків – ст. 15 Податкового кодексу України (далі – ПКУ). Видове ж визначення ґрунтується на закріпленні реалізації прав та обов'язків платника у зв'язку зі сплатою конкретного податку-податку на прибуток підприємств [2, с. 129].

Традиційно до податкових резидентів відносять юридичних осіб та їх відокремлені підрозділи. В той же час, помітно, що підхід законодавця до визначення цього виду резидентів змінився. По-перше, згідно з чинною редакцією ПКУ змінилася територіальна ознака резидентства, тобто такі особи мають здійснювати свою діяльність не лише з місцезнаходженням на території України, але і за її межами. Тим не менш така діяльність має здійснюватись виключно згідно з законодавством України. По-друге, з ПК вилучено посилання на суб'єктів, що не мають статусу юридичної особи, такі як представництва та філії, а замість них ввели поняття відокремленого підрозділу згідно ст. 14 ПК. До нерезидентів відносять юридичних осіб, що є іноземними, які утворені не за українським законодавством, але їх відокремлені підрозділи з місцезнаходженням на території України, які зареєстровані (акредитовані або легалізовані) відповідно до законодавства України, а також дипломатичні представництва й консульські установи іноземних держав в Україні, офіційні представництва держав і міжнародних організацій, які мають справляти податки та збори виключно в Україні. При цьому законодавець відмовився від акценту здійснення ними господарської діяльності [3, с. 9]. Тобто, для встановлення статусу податкового резидента застосовують два фактори: реєстрація за українським законодавством та діяльність щодо нього.

Голоядова Т. О. та Латковський П. П. ділять нерезидентів на дві групи, серед яких виокремлюють юридичних осіб, які утворені в будь-якій організаційно-правовій формі та отримують доходи з джерелом походження з України, за винятком установ та організацій, що мають дипломатичні

привілеї або імунітет згідно з міжнародними договорами України та постійні представництва нерезидентів, які отримують доходи із джерелом походження з України або виконують агентські (представницькі) та інші функції стосовно таких нерезидентів чи їх засновників [4, с. 98].

Водночас законодавець визначив і коло суб'єктів, які не є платниками, застосувавши дворівневий підхід до визначення цих осіб – це родові ознаки та самий перелік осіб, що не сплачують податок на прибуток підприємств. Родові ознаки стосуються порядку формування юридичної особи, її установчих документів та порядку розподілу грошових коштів у разі її ліквідації. Важливими є і обов'язкові для виконання вимоги щодо порядку створення та реєстрації юридичної особи в установленому законом порядку; внесення її контролюючим органом до Реєстру неприбуткових установ та організацій; заборона розподілу отриманих прибутків серед засновниками та членами організації.

У зв'язку з поширенням світом коронавірусної хвороби та запровадженням карантину територією України, Законом України від 30.03.2020 № 3275 введено певні податкові пільги для платників податків на прибуток, а саме: їх звільнено від застосування податкових різниць, передбачених п. 140.5.9 ПКУ щодо коштів (вартості лікарських засобів), які добровільно передані платниками податків хворим на коронавірус задля медичної допомоги, а закладам охорони здоров'я державної та комунальної власності та особі, уповноваженій на здійснення закупівель у сфері охорони здоров'я, надано право зменшувати об'єкт оподаткування на суму доходів унаслідок отримання ними ж коштів або товарів, а саме лікарських засобів, добровільно переданих юридичними або фізичними особами протягом поширення обмежень карантину [5].

Підсумовуючи вищевикладене, можна зробити висновки, що з прийняттям ПКУ в 2010 році, було визначено чіткий підхід до класифікації платників податку на прибуток підприємств за критерієм резидентства, який використовується в багатьох країнах. При оподаткуванні резидентів враховуються всі види доходів, що ними отримуються: як доходи, одержані на території України, так і доходи, отримані з джерел, що перебувають за межами держави, а при оподаткуванні нерезидентів – тільки за місцем джерел одержання доходів в Україні.

Список використаних джерел

1. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI // Відомості Верховної Ради України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.

2. Податкове право України : підручник / М. П. Кучерявенко. Право, 2013, 536 с.
3. Черних Д. С. Правове регулювання оподаткування прибутку підприємств: автореф. дис. на здоб. наук. ступ. к.ю.н.: 12.00.07. Київ, 2011, 19 с.
4. Голоядова Т. О. Податкове право: навч. посібник (для здобувачів вищої освіти денної форми навчання) / Т. О. Голоядова, П. П. Латковський. Одеса, 2019, 167 с. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/12470>.
5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-2019) : Закон України від 30.03.2020 № 3275. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/540-20>.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Голоядова Т. О.

СРШОВА КАТЕРИНА ВЯЧЕСЛАВІВНА

студентка 3-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ ПОДАТКУ

На сьогодні кожна держава має свою сукупність податків, зборів, відрхувань та платежів, що в загальній кількості складають структуру податкової системи країни. Так, дана структура займає вагоме місце у визначенні рівня економічного розвитку держави, зокрема як ефективного засобу соціально-економічної стратегії держави [3, с. 44]. Проте, на сучасні вимоги часу висуюають потребу в дослідженні правового механізму податку як складової податкової системи країни. У сучасних умовах податковий механізм відіграє досить важливу роль при удосконаленні економічної політики. Через податковий механізм податки можливо використовувати як фiскальний інструмент для ефективності економічного механізму загалом.

Для початку необхідно вказати, що податки безперечно пов'язані із інститутом державності та супроводжують історію людської цивілізації. Більш менш чітке формування поняття «податок» формується на ХІХ столітті, оскільки виникає необхідність розмежування податків від інших, подібних за певними характеристиками платежів. Так, до основних характеристик можливо віднести:

- односторонній характер платежу, відсутність певного зворотного руху послуг та товарів;

- економічний характер платежу, тобто фактичний грошовий або натуральний платіж, так як економічний характер протиставляється особистому;

- платіж має бути здійснений державі або суспільним групам;

- платіж призначається для задоволення необхідних потреб та пов'язаних з ними затрат [7, с. 163-164].

Таким чином, можливо вказати, що в сучасній економічній науці існують різні думки вчених щодо сутності податків. Вчений Худяков А. І. передбачає під податком складне, багатогранне явище, що одночасно є матеріальною, економічною та юридичною категорією [9, с. 46]. В свою чергу, науковець Іванов Ю. Б. під податками розуміють обов'язкові платежі, які законодавчо встановлює держава, сплачують юридичні та фізичні особи в процесі розподілу і перерозподілу частини вартості ВВП й акумулюють у центральних грошових фондах для фінансового забезпечення виконання державою функцій [5, с. 24]. Таким чином, податки є одним із найважливіших джерел наповнення державного та місцевого бюджету. Бюджетний процес щорічно поновлюється, проходячи одні й ті самі стадії [8, с. 140].

У теорії фінансового права системність податкового права прийнято розглядати за допомогою категорії «механізм правового регулювання», що внаслідок трансформації переходить у категорію «правовий механізм податку». Так, вчений М. Кучерявенко зазначає, що «регулювання правового механізму податку» здійснюється шляхом закріплення імперативного набору елементів, що визначають зміст та особливості податкового зобов'язання» [6, с. 137]. Так, «правовий механізм податку» розглядається певним чином як співвідпорядковану систему, що містить як обов'язкові так й факультативні елементи [2, с. 110].

В науковій літературі часто пропонується вживати термін «юридична конструкція податку», оскільки деякі вчені зазначають, що розвиток права – це історія становлення та удосконалення юридичних конструкцій, так як переваги тієї чи іншої юридичної системи багато в чому визначається досконалістю юридичних конструкцій.

Так, вчений Н. В. Іванов пропонує два погляди на правовий механізм податку:

- система законодавчо закріплених та таких, які реалізуються у правовідносинах, за наявності юридичних фактів, елементів моделі податку, що чітко визначає обов'язок платника податків стосовно обчислення та внесення податкового платежу в бюджет або позабюджетний фонд. Так, можливо вказати, що правовою формою реалізації юридичної конструкції податку є податкові відносини, що виникають між державою та

платником податків. Дані податкові відносини родиво назвати податковим зобов'язанням, так з одностороннім виконанням платником податків обов'язку зі сплати податку, що є частиною його майна, що він повинен передати державі за законом, без зустрічного задоволення [4, с. 56];

- прийом юридичної техніки як зразок формування законів про податки, зміст якої розкривається через об'єктивне право. Проте, зазначають, що юридична конструкція податку дає можливість розглядати податок в його динаміці у вигляді певного процесу, тобто представляє певну модельну побудову конкретного податку у взаємозв'язку норм юридичних фактів та правовідносин.

Необхідно згадати про нормативно-правове оформлення правового механізму податку. В свою чергу, необхідно зазначити, що норми права виконують таку роль як:

- норми визначають вид та закріплюють видові характеристики кожного елемента юридичної конструкції податку;
- при реалізації норм виникає комплекс правовідносин, що становлять каркас юридичної конструкції податку. Тобто, відносини, що лежать в основі правового явища можливо охарактеризувати як регулятивні відносини.

Необхідно вказати, що податок повинен, бути чітко визначеним. Так, у законі повинна міститися інформація про кожний податок, зокрема набір інформації, що дозволив би затвердити: зобов'язану особу, розмір зобов'язання та порядок його виконання, а також кордон вимог держави щодо майна платника податків.

Так, правове регулювання обов'язкових податкових платежів визначається як особливостями компетенції органів державної влади та управління щодо їх установлення із чітким закріпленням елементів.

Законодавець закріплює у п. 7.1 ст. 7 Податкового кодексу обов'язкові елементи податку, такі як: платник податку, об'єкт оподаткування, база оподаткування, ставка податку, порядок обчислення податку, податковий період, строк та порядок сплати податку строк та порядок подання звітності про обчислення і сплату податку [1]. Тобто, визначення обов'язкових елементів податку лежить саме на законодавцеві, зокрема у ст. 4 Податкового кодексу України зазначено таку основну засаду як єдиний підхід до встановлення податків – визначення на законодавчому рівні усіх обов'язкових елементів податку.

Проте, необхідно зазначити, що у разі, якщо законодавець при встановленні податку не визначить хоча б один із елементів податку, жодних наслідків для самого законодавця не буде. Проте, суди не завжди стають на користь платника податків, у разі якщо останній поставить питання про визнання

незаконним нарахування податкового зобов'язання за таким податком.

Таким чином, на підставі проведеного дослідження, можливо зробити висновок, що ключовою категорією фінансового права є категорія «правовий механізм податку», проте необхідно його розрізнити із поняттям юридична конструкція податку». Елементи механізму правового податку встановлені в Податковому кодексі України однозначно та чітко, проте одним із принципів податкового законодавства є стабільність, що виключає зміну елементів податку протягом бюджетного року, а також необхідно пам'ятати про принцип – єдиний підхід до встановлення податків, який також потребує більш чіткого урегулювання.

Список використаних джерел

1. Податковий кодекс України від 02.12.2010 року / Відомості Верховної Ради України. 2011. № 13. Ст. 112.
2. Гаврилюк Р. «Правовий механізм податку» чи «юридична конструкція податку»: дискусійні питання теорії та методології / Право України. 2008. № 6. С. 110–114.
3. Голоядова Т. О. Пріоритетні напрямки реформування податкової системи України / Реформування законодавства і державних інституцій: досягнення, недоліки та перспективи: збірник матеріалів Міжнародної юридичної науково-практичної конференції. 30 травня 2019 року. Київ. С. 44–47.
4. Іванов Ю. Б. Податкова система: підручник. К.: Атіка, 2006. 920 с.
5. Кучерявенко Н. П. Курс налогового права. В шести томах. Т. 3. Харьков: Легас-Право, 2005. С. 137.
6. Магопєць О. А. Визначення сутності поняття «податок» з урахуванням його змістовних характеристик / Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки. 2017. Вип. 32. С. 160–171.
7. Сідор М. І. Особливості правового статусу учасників бюджетного процесу на першій стадії бюджетного процесу / Право.ua. № 3. 2015. С. 140–146.
8. Худяков А. И. Основы налогообложения. СПб: Европейский дом, 2002. 432 с.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Голоядова Т. О.

КЛЕКОЦЮК МАРІЯ МИХАЙЛІВНА

студентка 4-го курсу судово-адміністративного факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ МАТЕРІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ В УКРАЇНІ

В сучасних умовах реформування інституту державної служби одним із найбільш актуальних питань є питання удосконалення та розвитку юридичної відповідальності державних службовців, оскільки зважаючи на обсяг повноважень, які вони виконують то і рівень відповідальності повинен бути надзвичайно вагомим. В адміністративно-правовій науці найбільше уваги приділяється питанням адміністративної, кримінальної, а останнім часом і дисциплінарної відповідальності державних службовців. У той же час питання матеріальної відповідальності залишається поза увагою науковців. У зв'язку з цим доцільно розглянути проблематику саме матеріальної відповідальності державних службовців.

Перш за все, варто зазначити, що з позиції загальної теорії права матеріальна відповідальність – це різновид юридичної відповідальності, яка настає у випадку порушення норм законодавства та неефективного виконання посадових обов'язків, що завдало шкоди. Матеріальна відповідальність виконує відновну функцію та передбачає відшкодування збитків.

Не можна не відмітити, що раніше чинний Закон України «Про державну службу» 1993 р. не належним чином врегулював питання матеріальної відповідальності державних службовців. Нині ж чинний Закон України «Про державну службу» 2015 р. правовому регулюванню матеріальної відповідальності приділив значну увагу та виділив самостійну главу розділу VIII Закону [1]. Однак це аж ніяк не означає, що проблема правового регулювання притягнення державних службовців до матеріальної відповідальності знайшла безумовне нормативне вирішення.

Так, ч. 1 ст. 80 Закон України «Про державну службу» визначає основну засаду реалізації норм про матеріальну відповідальність державних службовців. А саме матеріальна та моральна шкода, заподіяна фізичним та юридичним особам незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю державних службовців під час здійснення ними своїх повноважень, відшкодовується за рахунок держави [1].

Для визначення змісту понять «матеріальна шкода» та «моральна шкода» необхідно ж звертатися до норм Цивільного кодексу України. Так, з огляду на правову норму, закріплену у ст. 22 ЦК України, під матеріальною шкодою слід розуміти втрати, яких

особа зазнала у зв'язку зі знищенням або пошкодженням речі, а також витрати, які особа зробила або мусить зробити для відновлення свого порушеного права (реальні збитки); доходи, які особа могла б реально одержати за звичайних обставин, якби її право не було порушене (упущена вигода) [2].

У свою чергу, моральна шкода полягає у наступному: 1) у фізичному болю та стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку з каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я; 2) у душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку з протиправною поведінкою щодо неї самої, членів її сім'ї чи близьких родичів; 3) у душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку із знищенням чи пошкодженням її майна; 4) у приниженні честі та гідності фізичної особи, а також ділової репутації фізичної або юридичної особи [2].

При цьому, відповідно до Закону України «Про державну службу» держава в особі суб'єкта призначення має право зворотної вимоги (регресу) у розмірі та порядку, визначених законом, до державного службовця, який заподіяв шкоду, або ж посадової особи (осіб), винної (винних) у незаконному звільненні, відстороненні або переведенні державного службовця чи іншого працівника на іншу посаду, щодо відшкодування матеріальної та моральної шкоди, заподіяної державному органу у зв'язку з оплатою часу вимушеного прогулу або часу виконання нижче оплачуваної роботи [1]. У разі застосування зворотної вимоги (регресу) державний службовець несе матеріальну відповідальність тільки за шкоду, умисно заподіяну його протиправними діями або бездіяльністю [1].

Можна стверджувати, що вітчизняне законодавство безпосередньо покладає на державного службовця обов'язок відшкодування ним шкоди. Так, державний службовець зобов'язаний відшкодувати державі шкоду, заподіяну внаслідок неналежного виконання ним посадових обов'язків [1]. Не можна не помітити, що право зворотної вимоги не зовсім чітко врегульоване профільним Законом про державну службу. Так, Законом передбачено, що у разі застосування зворотної вимоги (регресу) державний службовець несе матеріальну відповідальність тільки за шкоду, умисно заподіяну його протиправними діями або бездіяльністю (ч. 3 ст. 80). Водночас в іншій нормі зазначається, що державний службовець зобов'язаний відшкодувати державі шкоду, що була заподіяна через порушення його посадових обов'язків (ч. 1 ст. 81), без згадки про її умисне заподіяння та за відсутності «застосування зворотної вимоги» і окремим видом шкоди пропонується визначити шкоду, заподіяну державним службовцем державі у вигляді виплаченого державою відшкодування шкоди, заподіяної державним службовцем третій особі через порушення його посадових обов'язків [1].

Проаналізувавши дані законодавчі положення, можна зробити висновок, що норми щодо матеріальної відповідальності державних службовців (статті 80, 81) викладені у чинному Законі «Про державну службу» є суперечливі і недостатньо послідовні, що допускає неоднозначне тлумачення і може призвести до необґрунтованого її застосування. Зокрема, зі змісту відповідних норм неможливо чітко встановити, про який вид відповідальності державного службовця у них йдеться: матеріальну відповідальність, яка регулюється нормами трудового права, чи майнову цивільно-правову відповідальність, яка регулюється нормами Цивільного кодексу України. У свій час, на такі невідповідності звернуло увагу і Головне науково-експертне управління при опрацюванні ще проекту Закону «Про державну службу» [3].

Нині чинне законодавство про державну службу також містить процесуальні норми щодо притягнення державних службовців до матеріальної відповідальності. Так, ст. 82 Закону України «Про державну службу» визначає порядок відшкодування шкоди. У відповідній статті зазначено, що для відшкодування шкоди керівник державної служби вносить державному службовцю письмову пропозицію, в якій зазначаються розмір, порядок і строки відшкодування шкоди, а також обставини, що стали підставою для відшкодування. Державний службовець повинен дати відповідь на пропозицію про добровільне відшкодування шкоди у письмовій формі [1].

Таким чином, одним із видів юридичної відповідальності державних службовців, що вимагає нормативного удосконалення є матеріальна відповідальність. Правовою основою такої відповідальності є положення, відповідно до якого державний службовець зобов'язаний дбайливо ставитися до державного майна та інших публічних ресурсів. Враховуючи вищезазначені недоліки законодавства, можна стверджувати, що на сьогодні Закон України «Про державну службу» в контексті матеріальної відповідальності потребує доопрацювання. Так, Законом України «Про державну службу» не закріплені чіткі вимоги щодо допустимих розмірів відповідальності, як це передбачено, наприклад, у трудовому законодавстві (глава IX Кодексу законів про працю України).

Список використаних джерел

1. Про державну службу: Закон України від 10 грудня 2015 р. № 889-VIII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19> (дата звернення: 16.04.2020 р.).
2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 16.04.2020 р.).

3. Висновок Головного науково-експертного управління від 15.04.2015 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=54571 (дата звернення: 16.04.2020 р.).

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Корнута Л. М.

КНИЖНИК ДЕНИС ОЛЕКСАНДРОВИЧ

студент 2-го курсу магістратури судово-адміністративного факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СТИМУЛЮВАННЯ ПРАЦІ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ

Ефективна реалізація функцій держави багато в чому залежить від корпусу державних службовців. Проте, сучасний стан української державної служби не повною мірою забезпечує якісне виконання державними службовцями їх обов'язків. Зазначене обумовлюється комплексом проблем, таких як плінність кадрів, неповна реалізація соціальних гарантій, недостатнє матеріальне забезпечення державних службовців тощо. Їх подолання неможливо без розуміння мотивів державних службовців, а також правильного використання стимулів до їх праці.

Під мотивацією праці державного службовця розуміють систему потреб, мотивів, інтересів, цілей, цінностей, яка спонукає державного службовця до професійного зростання, результативної праці, якнайповнішої реалізації особистого потенціалу під час виконання покладених на нього функцій та повноважень відповідно до цілей та завдань державного органу [1, с. 22].

Що ж до трактування стимулювання праці, то серед вітчизняних вчених превалює підхід до визначення даного поняття через систему заходів, що спрямовані на зацікавлення працівників працювати краще та результативніше [2, с. 315]. Стимулювання праці державних службовців – це цілеспрямований або нецілеспрямований вплив на державного службовця або групу державних службовців з метою підтримки визначених характеристик їх трудової поведінки, насамперед, міри трудової активності.

Отже, за своєю природою мотивація та стимулювання є різними процесами, де перший спрямований на зміну комплексу мотивів людини під дією цілеспрямованих стимулів, а другий – на вибір та застосування стимулів, направлених на

формування у людини системи мотивів до дій, що є очікуваними [3, с. 174].

Незважаючи на наведену різницю у двох поняттях є очевидним те, що і мотивація, і стимулювання мають спільну мету – підвищення результатів та продуктивності праці як окремого державного службовця, так і відповідного органу в цілому. Стимулювання є дієвим інструментом розвитку мотивації та зовнішнім чинником, націленим на задоволення потреб державного службовця, що спонукає його до корисних дій, спрямованих на задоволення потреб державного органу.

Стимулювання праці державних службовців виступає одним з методів, забезпечення виконання ними своїх посадових обов'язків. На відміну від інших елементів трудової ситуації (наказів, розпоряджень, цінностей і норм, які безпосередньо впливають на трудову поведінку державного службовця), стимулювання чинить опосередкований вплив. Так, В. Б. Авер'янов акцентував увагу на тому, що стимулювання праці державних службовців має широкий спектр правових, економічних, соціальних і моральних аспектів, які спрямовані на адекватну оцінку кінцевих результатів їх праці та визначення за неї відповідної винагороди [4, с. 181].

Виходячи з пріоритетів стимулювання праці державних службовців та з аналізу норм Закону України «Про державну службу» пропонується виділяти наступні різновиди стимулювання праці державних службовців: економічне стимулювання, неекономічне (організаційне і моральне) стимулювання та соціальне стимулювання.

Заходи економічного стимулювання праці державних службовців – оплата їх праці – виступають основним фактором впливу на мотивуючу основу для виконання поставлених перед державним службовцем завдань. Заробітна плата державних службовців має доволі розгалужену структуру і її величина залежить від низки складових. Проте ця структура має стимулюючий і мотивуючий характер, оскільки спонукає державних службовців до отримання вищих посад, набуття стажу та досягнення високих показників у роботі.

Неекономічне (організаційне і моральне) стимулювання включає: заохочення державних службовців; можливість кар'єрного просування та професійного зростання; належні умови для виконання посадових обов'язків.

Проходження державної служби передбачає можливість кар'єрного просування та професійного зростання. Правове просування державного службовця по державній службі з метою задоволення державних інтересів та реалізації своїх інтересів шляхом заміщення вищої посади або присвоєння вищого рангу визначається як службова кар'єра державного

службовця [5, с. 132]. Просування по службі державного службовця здійснюється шляхом зайняття більш високої посади на конкурсній основі, або шляхом присвоєння державному службовцю більш високого рангу.

Відповідно до ст. 48 Закону України «Про державну службу» державним службовцям створюються умови для підвищення рівня професійної компетентності шляхом професійного навчання, яке проводиться постійно.

Створення належних умов для виконання посадових обов'язків, відповідно до ст. 55 Закону України «Про державну службу» покладається на керівника державної служби, який вживає заходи для: 1) надання державним службовцям необхідної для виконання посадових обов'язків інформації; 2) облаштування приміщення, пристосованого для виконання посадових обов'язків; 3) належного облаштування робочих місць; 4) забезпечення державних службовців необхідним обладнанням.

Соціальне стимулювання праці державних службовців полягає в соціально-побутовому забезпеченні державних службовців, наданні щорічних відпусток тощо.

Список використаних джерел

1. Бабенко А. Г., Тичина О. Л. Мотивація праці державних службовців. *Культура народів Причорномор'я*. 2012. № 229. С. 21–24.
2. Овсюк Н. В. Мотивація та стимулювання праці: сутність понять та відображення їх в обліку. *Інноваційна економіка*. 2014. С. 314–318.
3. Мазур Н. О. Роль стимулів у системі мотивації персоналу. *Формування ринкової економіки*: зб. наук. праць Київського національного економічного університету. Спецвип. До 100-річчя КНЕУ та 40-річчя кафедри управління персоналом. Управління людськими ресурсами: проблеми теорії та практики. Київ. КНЕУ. 2005. Т. 2. С. 173–182.
4. Авер'янов В. Б. Державна служба в Україні: організаційно-правові основи і шляхи її розвитку / за заг. ред. В. Б. Авер'янова. Київ: Видавничий дом «Ін.-Юре», 1999. 272 с.
5. Біла-Тіунова Л. Р. Службова кар'єра державного службовця: поняття та особливості. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2012. Т. 11. С. 127–139.

Науковий керівник: д.ю.н., професор Ківалов С. В.

КОВАЛЬ ВІКТОРІЯ МИКОЛАЇВНА

студентка 3-го курсу факультету міжнародно-правових відносин
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ПРОГРЕСИВНОЇ СИСТЕМИ ОПОДАТКУВАННЯ ДОХОДІВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ

На даний момент розвитку України важливого значення набуває іноземний досвід системи оподаткування. У більшості зарубіжних країн податкові системи діють так, щоб зацікавити виробника залишити доходи у своїх країнах. Проте, на відміну від України в них діють вищі ставки оподаткування, тобто податкова політика жорсткіша [3].

Дослідженням питання світового досвіду оподаткування доходів займалися В. П. Вишневський, А. С. Веткін, І. О. Лютий, Л. П. Окунева.

Потрібно звернути увагу на те, що існує зовнішня (особливо-сті розподілу податків за відповідними бюджетами і фондами) та внутрішня (охоплює відносини щодо справляння податків і зборів) форми існування податкової системи [3, с. 38].

Світова практика оподаткування доходів показує те, що податок на дохід фізичних осіб є важливим джерелом надходжень до бюджету. Оподаткування слугує інструментом перерозподілу доходів між високозабезпеченим та малозабезпеченим населенням. Взагалі існує пропорційний та прогресивний підхід до оподаткування доходів фізичних осіб. Відповідно до пропорційного підходу наявна однакова податкова ставка незалежно від отриманого доходу [6, с. 56].

Забезпечити соціальну справедливість, ефективний перерозподіл доходів у суспільстві можливо за допомогою прогресивного способу оподаткування. Це можна досягти, якщо заможне населення буде сплачувати податок за вищою ставкою. А населення з низьким рівнем доходів сплачують податок за невисокими ставками або, навіть, звільняються від оподаткування. Тобто, за допомогою такої системи оподаткування створюються значні вигоди для малозабезпеченого населення, що в свою чергу компенсує нерівність у розподілі доходів [7, с. 47].

Якщо пропорційна система оподаткування забезпечує горизонтальну рівність в суспільстві, то при прогресивному підході забезпечується як і горизонтальна так і вертикальна рівність, яка залежить від платоспроможності платника податку. Тобто, таким чином відбувається податкове навантаження відповідно до розміру доходів, що в свою чергу протидіє нерівності статків. Дж. Конс і Д. Крюгер стверджують, що прогресивна система

оподаткування призводить до ефективнішого розподілу споживання, багатства і добробуту [2, с. 3].

Прогресивна шкала ставки податку характерна для країн із високим рівнем економічного розвитку. Наприклад, в Бельгії податкові ставки досить високі: 25 %, 40 %, 45 %, 50 %, і оподаткування здійснюється за прогресивною системою. У Нідерландах діє подібна система із високою граничною ставкою, однак із нижчими базовими ставками: 9 %, 10,45 %, 38,1 %, 51,75 %. У Нідерландах доходи громадян у розмірі 34300 євро оподатковуються відносно невисокими ставками (9 %; 10,45 %) Така прогресивна система оподаткування сприяє формуванню ефективної системи надання суспільних благ [4].

У Франції податок на доходи фізичних осіб (ПДФО) залежить від отриманої зарплати за 1 рік. Цікавим є те, що такий податок розраховується на родину і визначається за прогресивною шкалою. При наявності річного доходу від 26 000 до 51 000 євро – мінімальною ставкою є 10 %, а коли річний дохід понад 300 000 євро – максимальною ставкою є 75 % [5].

У Великобританії також існує прогресивна ставка оподаткування. Якщо дохід фізичних осіб не перевищує 3900 ф. ст. за 1 рік, то ставка дорівнює 20 %; дохід, що не перевищує 25 000 ф. ст. за 1 рік – 22 % (вважається базовою ставкою); 40 %, якщо доходи перевищують 25 000 ф. ст. за 1 рік [8].

Податкова система Швеції побудована прогресивним способом, в частині ПДФО встановлюються ставки 13 %, 23 %, 29 % та 50 %. За ставкою 13 % оподатковується річний дохід розміром не більше ніж 12 тис. євро або 100 тис. шведських крон; 23 % якщо його річний дохід становить до 33 тис. євро або 300 шведських 11 крон; 29 %, за якою оподатковуються доходи до 55 тис. євро або 500 шведських крон. Граничний рівень – ставка 50 %. В Італії ставку також розраховують за прогресивною шкалою. На дохід від 0 до 15000 євро – ставка 23 %, дохід від 15001 до 28000 євро – 27 %, дохід від 28001 до 55000 євро та від 55001 до 75000 євро – 38 % та 41 %. Гранична ставка оподатковується на рівні 43 % [9].

В Україні система оподаткування побудована за пропорційною системою з єдиною ставкою – 18 % (стаття 167 Податкового кодексу). Цікавим є те, що на місцевому рівні частка ПДФО в доходах місцевих бюджетів становить 60 %. Тоді, як на загальнодержавному рівні – 16 %. Але, на жаль, така система оподаткування передбачає високе податкове навантаження на малозабезпечені категорії населення; суперечить принципу соціальної справедливості; не сприяє збільшенню податкових надходжень [1].

17.02.20 у Верховній Раді було зареєстровано законопроект № 3076, в якому передбачається введення прогресивної ставки

на доходи фізичних осіб, тобто податкова ставка буде залежати від місячного або сукупного річного рівня доходів фізичних осіб. Так, прогресивна шкала оподаткування буде виглядати так: якщо розмір місячного доходу – до п'яти мінімальних зарплат – 15 %; від п'яти до п'ятнадцяти мінімальних зарплат – 18 %; від п'ятнадцяти до п'ятдесяти мінімальних зарплат – 21 %; від п'ятдесяти до двохсот мінімальних зарплат – 24 %; понад двохсот – 27 % [10].

Отже, підсумовуючи вищезазначене, можна стверджувати, що прогресивний підхід до системи оподаткування є досить поширеним серед зарубіжних країн, який в свою чергу має ряд переваг: реалізується принцип соціальної справедливості; збільшується податкові надходження; зменшується нерівність податкових надходжень; створюються пільги щодо малозабезпеченого населення. Тому, перспективою реформування податкової системи оподаткування в Україні є впровадження прогресивної ставки оподаткування на дохід фізичних осіб.

Список використаних джерел

1. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI // Відомості Верховної Ради України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
2. Бінай А. Аналіз політики оподаткування доходів фізичних осіб: Албанія проти США Міжнародний / А. Бінай, Л. Бінай, І. Лімай // Журнал економіки та фінансових питань. 2013. Вип. 3, № 1. С. 42–49.
3. Голоядова Т. О., Латковський П. П. Податкове право: навчальний посібник (для здобувачів вищої освіти денної форми навчання) / Т. О. Голоядова, П. П. Латковський. 2020. 167 с. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/12470>.
4. Європейська податкова база даних. Європейська Комісія URL: http://ec.europa.eu/taxation_customs/tedb/taxSearch.html.
5. Загальний податковий кодекс Франції. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?cidTexte>.
6. Задорожня Л. А. Регулятивна ефективність персонального прибуткового податку: приклад України: дис. канд. екон. наук, спец.: 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит / Л. А. Задорожня. – Ірпінь : Ун-т держ. фіск. служби України. 2017. 266 с.
7. Козмей К. Міждержавне порівняння прогресивності систем оподаткування доходів фізичних осіб / К. Козмей, Е. Ербан // Теоретична та прикладна економіка. 2014. № 21 (11 (600)). С. 57–70.
8. Офіційний рейтинг податків Paying Taxes. URL: <https://fbs-tax.com/uk/media-center/blog-uk/what-is-vat-and-its-rates-in-european-countries/>.
9. Податок на доходи фізичних осіб (або прибутковий податок) в Італії. URL: <https://udiaspora.com>.
10. Проект Закону про внесення змін до Податкового кодексу України (щодо звільнення від оподаткування податком на доходи фізичних осіб та військовим збором окремих доходів та запровадження

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Голоядова Т. О.

КОЛІБИК ІРИНА ОЛЕКСАНДРІВНА

студентка 3-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОСОБЛИВОСТІ ФІНАНСОВОГО ПРАВА ЯК ГАЛУЗІ ПРАВА

Фінансові відносини дуже важливі для функціонування всієї держави, відповідно повинні всебічно і об'єктивно вивчатися фінансово-правовою наукою і регулюватися правовими нормами. Одночасно системна організація цих норм, знаходячи своє закріплення в нормативних фінансово-правових актах, утворює систему фінансового законодавства.

Держава формує та контролює фінансову систему за допомогою права. Важлива роль в цьому належить фінансовому праву, значення якого полягає в тому, що воно охоплює своїм впливом фінансову систему в цілому.

Слід зазначити, що до цього часу науковці так і не дійшли одностайної думки: фінансове право – це самостійна галузь права; чи воно є підгалуззю конституційного, адміністративного й цивільного права; або це – змішана галузь, яка включає норми адміністративного й цивільного права. Однак до думки засновників фінансового права (Ю. А. Ровинського, В. В. Безчеревних, Н. І. Хімічевої, О. М. Горбунової) приєднується все більше вчених, які розглядають фінансове право як самостійну галузь, яка виникла разом з державою і яка в умовах закону вартості й пануючих товарно-грошових відносин не могла й не може існувати без фінансових ресурсів. Адже цілком очевидно, що жодне управлінське рішення ні державний, ні муніципальний орган без забезпечення фінансовими ресурсами прийняти не може [1, с. 15].

Можна стверджувати, що фінансове право як галузь права являє собою сукупність взаємопов'язаних правових норм, які закріплюють і регулюють суспільні відносини, пов'язані з утворенням і витрачанням публічних фінансів (фондів грошових коштів держави і місцевого самоврядування). Відповідно, як зазначає К. А. Кабірова, суспільні відносини в сфері фінансової діяльності, являють собою процес формування, розподілу, перерозподілу і використання централізованих та

децентралізованих фондів грошових коштів держави і муніципальних утворень [3, с. 119].

Слід зазначити, що в останні роки науковцями здійснюються інтенсивні дослідження з широкого кола проблем, пов'язаних з теорією та інструментами фінансового права, включаючи питання, що стосуються предмета галузі фінансового права.

Так, Є. П. Орлюк вважає, що предметом галузі фінансового права є суспільні відносини, які виникають, змінюються і припиняються у сфері публічної фінансової діяльності. Тому предметом регулювання галузі фінансового права виступають суспільні фінанси, ті, в яких втручання держави і наділення одного із суб'єктів фінансових правовідносин правом владних приписів, викликані самою суттю існування і діяльності держави [5, с. 97].

В науковій літературі існує думка, що предметом даної галузі права є грошові, організаційні та ряд інших суспільних відносин, які можуть виникати саме під час реалізації фінансової функції держави та муніципальних утворень, інакше кажучи в ході створення, розподілу (перерозподілу) та використання фондів грошових коштів, що забезпечують державу та муніципальні утворення фінансовими коштами, необхідними для виконання їх цілей і завдань.

В свою чергу, Т. А. Латковська та М. І. Сідор зазначають, що притаманна фінансовому праву специфіка відносин, обумовлених взаємопов'язаними ланками фінансової системи, дозволяють розглядати предмет фінансового права як сукупність суспільних відносин, що виникають у процесі мобілізації коштів у публічні централізовані і децентралізовані фонди держави й органів місцевого самоврядування, їх розподілу й використання, а також при здійсненні контролю за рухом цих коштів, їх ефективним та цільовим використанням, а також у зв'язку з емісією національної валюти. З позиції вчених предмет фінансового права включає не всі грошові відносини, а лише тільки ті, які пов'язані з утворенням, розподілом та використанням державних та муніципальних фондів коштів, що обумовлено їх публічним характером [4, с. 28].

На нашу думку, предмет галузі фінансового права складають відносини, пов'язані з державними фінансами, а також комплекс відносин, спрямованих на забезпечення належного функціонування фінансової системи країни. До них слід віднести: грошово-емісійні; валютні; податкові, включаючи митні (в частині, пов'язаній зі сплатою податків, мит, зборів) та обов'язкового страхування; бюджетні, включаючи відносини з державного кредиту (боргу); публічно-банківські; публічно-фондові; міжнародно-фінансові відносини.

При цьому особливість предмета галузі фінансового права полягає в «охопленні» відносин дворівневого характеру. Перший рівень пов'язаний з фінансами і досить великий, оскільки фінанси виступають в якості обов'язкової основи для функціонування інших, не тільки суто фінансових, правовідносин (звідси випливає, що цей перший рівень об'єктивно покликаний забезпечувати правильне середовище як для публічно-правових, так і для приватно-правових відносин). Другий рівень пов'язаний безпосередньо з державними фінансами і тому носить суто фінансово-правову природу (податкові, бюджетні, емісійні, валютні).

Відомо, що розмежування публічно-правових та приватно-правових відносин не має чіткої межі. Тому допустиме і застосовне «вторгнення» в фінансово-правову сферу приписів, інститутів інших галузей права, так само як і допустимий фінансово-правовий вплив на «зони відповідальності» цивільного, трудового, адміністративного права та ін. Ця взаємодія між галузями права розуміється як інтеграція, відтворення «чужих» юридичних конструкцій, свого роду перекладення їх на фінансово-правову мову, включення норм і понять іншої галузевої спеціалізації в тканину фінансово-правового регулювання шляхом презюмування.

Слід врахувати думку Голоядової Т. О., що сучасний розвиток фінансового сектору України відбувається на тлі масштабних трансформацій міжнародних фінансів, які розгортаються здебільшого навколо бюджетно-боргових проблем багатьох країн в умовах накопичених глобальних макроекономічних і макрофінансових дисбалансів [2, с. 68].

Отже, на підставі проведеного дослідження логічно буде зробити висновок, що фінансове право як складова публічного права – це система юридичних норм, що спрямовані на регулювання суспільних відносин, які існують нерозривно з фінансовою діяльністю держави для забезпечення і гарантування її постійного та стійкого функціонування незалежно від періоду її розвитку. Визначальним ознаками даної галузі права є імперативність, формальна визначеність, державна забезпеченість та специфічність прояву. Зважаючи на важливість тих відносин, що підлягають регулюванню, фінансове право сьогодні є однією із найважливіших та найперспективніших сфер права, які мають високу соціальну цінність в межах політичної та правової системи України.

Список використаних джерел

1. Воронова Л. К. Сутність предмета фінансового права. Л. К. Воронова. Проблеми законності. 2010. Вип. 111. С. 13–23.

2. Голоядова Т. О. Проблеми сучасного стану світової фінансової системи та її вплив на фінансово-економічний розвиток України. Т. О. Голоядова. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Юриспруденція. 2013. Вип. 5. С. 68–70.
3. Кабирова К. А. К вопросу о понятии финансового права. К. А. Кабирова, А. А. Маннасова, Н. Н. Бойко. Colloquium-journal. 2019. № 12. С. 119-120.
4. Латковська Т. А. Фінансове право: навчальний посібник (для здобувачів вищої освіти денної форми навчання). Т. А. Латковська, М. І. Сідор, О. С. Койчева. Одеса. 2019. С. 226.
5. Орлюк Е. П. Финансовое право как многогранное правовое явление. Е. П. Орлюк. Современная теория финансового права: сборник материалов международной научно-практической конференции. М., 2011. С. 96–98.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Голоядова Т. О.

ЛІСКОВА АННА КОСТЯНТИНІВНА

студенка 3-го курсу факультету міжнародно-правових відносин
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПОДАТКОВА СИСТЕМА УКРАЇНИ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ЗМІНИ

На сучасному етапі відбулося широке поширення COVID-19, яке вплинуло на економічну ситуацію у всьому світі. З кожним днем ситуація з поширенням коронавірусу все більш загострюється, але як відомо, що у будь-якій ситуації, навіть у найбільш катастрофічній є переможці та переможені. Як відомо, що в теперешній ситуації досить багато сфер зачепила коронавірусна хвороба. У зв'язку з цим Верховна Рада України підтримала Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-2019)» (Проект № 3275 від 29.03.2020 року) [2]. Виникає питання, які компанії та хто отримав користь від даної ситуації?

Тим часом в Україні надходження в Державний бюджет зменшилися, скоротилися витрати на науку, освіту, спорт та культуру. Багато підприємців припинили свою роботу. Експортери отримали менший дохід та сплатили менший податок. Проте існують компанії, які також отримали користь від проблеми, яка виникла у 2020 році. Американська компанія Amazon наразі не може впоратися з великою кількістю онлайн-

замовлень, тому компанія найняла більше ста тисяч співробітників. Аналізуючи роботу платформи для відеоконференцій Zoom, яка стала однією з передових не лише в Україні, але й у світі, варто зазначити, що під час пандемії коронавірусу акції подорожчали на 22 % через збільшення попиту, що більше середньодобового обсягу. Студенти та викладачі, учні та вчителі, співробітники багатьох компаній щоденно використовують цю платформу. Тільки за шість днів акції збільшилися більш ніж на 40 %, що складає 159,56 доларів за одиницю.

Варто зазначити, що Міжнародний валютний фонд вже намагається протидіяти кризі, яка починає стосуватися всіх країн світу. В Міжнародно валютному прогнозують, що в 2020 році глобальна економіка переживе рецесію не меншу, ніж під час фінансової кризи 2008-2009 років. У прогнозах зазначаються гіпотези, що Covid-19 буде поширюватися до червня 2020 року, а світова економіка відновиться у другій половині року.

Варто зазначити, що податкова система України є сукупністю не лише державних податків, зборів і платежів, але й принципів, форм і методів їх установа чення чи зміни, скасування, які законодавчо закріплені; певних дій, які будуть забезпечувати за порушення податкового законодавства сплату, контроль і відповідальність [4]. Саме в ситуації, яка склалась на сьогодні у світі реформа податкової системи відбувається вчасно, адже податки є фінансовою категорією, яка впливає на всі економічні явища та процеси.

Законом № 533-IX від 17.03.2020 «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо підтримки платників податків на період здійснення заходів, спрямованих на запобігання виникнення і поширення коронавірусної хвороби (COVID-19)» встановлено так звані «податкові канікули» для фізичних та юридичних осіб. Під час карантину фізичним особам-підприємцям надані певні податкові пільги. Наприклад, плата на землю (земельний податок та орендна плата за земельні ділянки державної та комунальної власності) не сплачується та не нараховується з 1 березня по 31 березня 2020 року, а також на земельні ділянки, які знаходяться у власності або користуванні, на умовах оренди, юридичних та фізичних осіб, зокрема застосовується ними в господарській діяльності. А також фізичні особи – підприємці в тому числі «спрощенці, особи, які провадять незалежну професійну діяльність члени фермерського господарства, якщо вони не належать до осіб, які підлягають страхуванню на інших підставах звільнилися від нарахування, обчислення та сплати ЄСВ за періоди з 1 по 31 березня та з 1 по 30 квітня 2020 року [2].

Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про Державний бюджет України на 2020 рік» від 13 квітня 2020 року

№ 553-IX також був підписаний президентом України [3]. Зміни до державного бюджету мають на меті оптимізацію видатків та ряд інших цілей, пов'язаних з коронавірусною хворобою та світовою економічною кризою.

Отже, на підставі проведеного дослідження можна зробити висновок, що пандемія коронавірусу призводить не лише до смерті та ураження людей по всьому світі, але й ставить під загрозу існування багатьох компаній та підприємств. Акції починають падати, дохід зменшуватися, податки надходять у меншому розмірі, що спричиняє дефіцит державного бюджету та ставить під загрозу економіку в цілому. В даній ситуації обговорюється секвестр бюджету. Податкова система, як сукупність усіх платежів та зборів підлягають мотивованому впливу від даної ситуації, але є зміни до Податкового кодексу які мінімізують можливі негативні наслідки від пандемії коронавірусу для людства, які стосуються економіки усього світу.

Список використаних джерел

1. Податковий кодекс України: Закон України № 2755-VI від 02.12.2010 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
2. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-2019)» (Проект № 3275 від 29.03.2020 року) [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/540-20>.
3. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про Державний бюджет України на 2020 рік» від 13 квітня 2020 року № 553-IX [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/553-20>.
4. Голоядова Т. О. Податкове право : навчальний посібник (для здобувачів вищої освіти денної форми навчання) / Т. О. Голоядова, П. П. Латковський. – Одеса, 2019. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://hdl.handle.net/11300/12470>.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Голоядова Т. О.

ЛІСЮТІНА ЄЛИЗАВЕТА ГЕННАДІЇВНА

студентка 3-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

ВИДИ ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ В УКРАЇНІ

Провідною умовою ефективного розвитку України є потреба організації відповідної системи фінансового контролю в умовах розбудови в країні соціально направленої економіки [1, с. 68].

Поняття фінансового контролю включає достатньо широкий та місткий зміст. Але наявність множинності видових категорій обумовлює питання їх поділу, тому що вони володіють спільними рисами за своїм напрямом та головною функцією – контролем. В науковій літературі немає єдності при визначенні видів фінансового контролю. Найбільш прийнятним вважається наступний поділ видів фінансового контролю [2, с. 71]:

1. За суб'єктами, які здійснюють контроль, фінансовий контроль підрозділяється на державний, який у свою чергу поділяється на загальний та спеціалізований (відомчий та позавідомчий), муніципальний, який складається з прямого та опосередкованого і незалежного контролю (аудит). Державний фінансовий контроль направлений на забезпечення інтересів країни та охоплює всі операції, які пов'язані з рухом державних коштів та управлінням державним майном. В Україні функції державного фінансового контролю здійснюють органи державної влади [3, с. 320-321]. Муніципальний фінансовий контроль здійснюється органами місцевого самоврядування [4, с. 276]. А недержавний фінансовий контроль охоплює всю контрольну діяльність, яка не належить до державної або муніципальної й здійснюється недержавними органами [5, с. 102].

2. За формою здійснення фінансовий контроль поділяється на наступні види: попередній – це вид фінансового контролю, який здійснюється на етапі прийняття управлінського рішення і здійснення фінансових операцій та сприяє запобіганню незаконних фінансових витрат; поточний – вид фінансового контролю, що реалізується під час виконання управлінських рішень і дає можливість визначати та усувати порушення; наступний – здійснюється після закінчення реалізації управлінських рішень з метою дотримання норм законодавства [6, с. 17].

3. В залежності від методів контролю фінансовий контроль підрозділяється на перевірку, обстеження, моніторинг, ревізію.

4. Залежно від відносин між об'єктом і суб'єктом фінансового контролю – на зовнішній та внутрішній, який підрозділяється на внутрішньовідомчий і внутрішньогосподарський контроль [7, с. 106].

5. За ступенем охоплення об'єкта контролем – на комплексний, тематичний, суцільний, вибірковий, повний, частковий.

6. В залежності від джерела інформації – на документальний та фактичний. Документальний контроль дозволяє виявити суть та правдивість господарських операцій за допомогою первинних документів. Використання методів фактичного контролю дає можливість підтвердити правдивість господарських операцій [2, с. 72].

7. За направленістю контрольних дій фінансовий контроль підрозділяється на стратегічний, який спрямовується на вирішення стратегії розвитку підприємства та тактичний, який скерований на розв'язання питань поточної фінансової діяльності.

8. За місцем здійснення фінансового контролю – місцевий (контрольні дії здійснюються безпосередньо на підконтрольному об'єкті) та дистанційний (об'єкти контролюються на відстані, користуючись інформацією, яка надходить через засоби зв'язку).

На підставі проведеного дослідження можна зробити наступні висновки. Розподіл фінансового контролю на види є складним науковим процесом. Саме тому, вищевказані види є основними та відтворюють багатоаспектність поняття фінансового контролю в Україні.

Список використаних джерел

1. Голоядова Т. О. Правові аспекти функціонування державного фінансового контролю в Україні та необхідність удосконалення вітчизняного законодавства до законодавства ЄС / Т. О. Голоядова // Південноукраїнський правничий часопис. 2015. № 1. С. 68–71.
2. Крамченко Р. А. Класифікація фінансового контролю як основа його удосконалення / Р. А. Крамченко // Формування ринкових відносин в Україні. 2015. № 1 (164). С. 70–73.
3. Костюк А. В. Правові засади, види, форми, елементи та методи здійснення державного фінансового контролю / А. В. Костюк // Форум права. – 2012. № 3. С. 319–325. URL: <http://nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2012-3/12>.
4. Тарасенко Н. Ю. Співвідношення видів, форм та методів фінансового контролю / Ю. Н. Тарасенко // Від громадянського суспільства до правової держави: збірник тез доповідей 27 квітня 2017 р. Харків, 2017. С. 273–276.
5. Михальський Ю. А. Види фінансового контролю та їх прояв у грошовому обігу / Ю. А. Михальський // Eurasian Academic Research Journal. 2016. № 5 (05). – С. 101–107.
6. Сідор М. І. Фінансовий контроль: навчальний посібник (для здобувачів вищої освіти денної форми навчання). Одеса, 2019. 145 с.

7. Гребень С. Є. Види, форми та методи державного фінансового контролю: сутність та принципові відмінності / С. Є. Гребень // Інвестиції: практика та досвід. 2017. № 22. С. 103–108.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Голоядова Т. О.

**ЛОНШАКОВА ВАЛЕРІЯ СЕРГІЙВНА,
МЕЛЬНИК ВЕРОНІКА МИКОЛАЇВНА**

студентки 3-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРАВОВІ ЗАСАДИ АУДИТУ

Сучасні відносини між суб'єктами господарювання розвиваються досить швидкими темпами й необхідним є контроль незалежними органами задля отримання точної та правдивої інформації щодо їх діяльності. Саме аудит забезпечує таку функцію. Для нашої країни він є порівняно новим напрямком економічного аналізу та контролю господарської діяльності і набув поширення тільки з початком економічних перетворень у зв'язку із роздержавленням власності. Важливим завданням є визначення основних принципів здійснення аудиту задля правильного розуміння його функціонування.

Питанням розвитку та впровадження аудиту займалось багато вчених та дослідників. Зокрема, дану проблематику розглянуто у працях таких вчених як В. Рудницький, Шелехов А. О. та інші.

Перш за все, потрібно визначитись із поняттям «аудит». Взагалі, закордонна та вітчизняна література, чинні законодавчі акти України та навіть міжнародні стандарти аудиту не містять чіткого визначення цього терміну. Здебільшого аудит визначають як форму незалежного фінансово-господарського контролю [3, с. 68]. Якщо контроль з боку держави полягає у його реалізації органами державної влади, то аудит має за мету функцію радника чи експерта, яка здійснюється через компетентного працівника.

Не слід плутати поняття аудиту з аудиторською діяльністю. Така діяльність є ширшим за обсягом терміном і являє собою надання аудиторських послуг [1, ст. 1]. Задля правильного розуміння можна виділити три основні особливості аудиту. Перш за все, це процес, який має відношення до такої процедури як контроль фінансової звітності. По-друге, в результаті такого процесу формулюється самостійна оцінка. По-третє,

дана думка повинна ґрунтуватись на правдивій інформації, яку можна віднайти у фінансових звітах. Найбільш правильним, на нашу думку, є визначення Рудницького В. С., згідно яким аудит – це процес, за допомогою якого компетентний працівник (аудитор) збирає і нагромаджує дані про господарські явища і факти з метою їх кількісної й якісної оцінки, визначення відповідності встановленим критеріям та надання зацікавленим користувачам достовірної інформації про об'єкти дослідження [4, с. 7].

Відповідно до Закону України «Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність» аудит фінансової звітності – аудиторська послуга з перевірки даних бухгалтерського обліку і показників фінансової звітності та/або консолідованої фінансової звітності юридичної особи або представництва іноземного суб'єкта господарювання, або іншого суб'єкта, який подає фінансову звітність та консолідовану фінансову звітність групи, з метою висловлення незалежної думки аудитора про її відповідність в усіх суттєвих аспектах вимогам національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку, міжнародних стандартів фінансової звітності або іншим вимогам [1, ст. 1]. Таке ж визначення міститься у Господарському Кодексі України у ч. 1 статті 363.

Також, важливе місце займає Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні». Саме в ньому можливо віднайти принципи ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності в Україні. Відповідно до статті 3 цього Закону метою даних дій є надання користувачам для прийняття рішень повної, правдивої та неупередженої інформації про фінансовий стан та результати діяльності підприємства [2].

Регулювання процедури проведення аудиту та аудиторської перевірки здійснюється великою кількістю нормативно-правових актів. Зокрема, такими законами як: «Про банки і банківську діяльність», «Про заставу», «Про Національний банк України» тощо. Так, один із обов'язків будь-якого учасника банківської групи є гарантування здійснення кожного року аудиторської перевірки звітності компетентною особою. Також аудиторська перевірка з питань правдивості та вичерпності балансів суб'єктів господарювання може мати місце при укладенні договору застави.

Якщо ж звернутися до Європейської практики, то слово «аудит» вживається як синонім контролю. Згідно із міжнародними стандартами аудиту (INTOSAI) існує кілька його видів:

- фінансовий – перевірка правильності або відповідності. Фінансовий аудит охоплює вивчення й оцінку фінансових

записів, аудит фінансових систем і трансакцій, перевірку відповідності чинним нормам;

– аудит ефективності, який охоплює аудит адміністративної діяльності, аудит ефективності трудових ресурсів, аудит ефективності з метою досягнення результатів [5, с. 138].

Можна зробити висновок, що аудит в Україні регламентується низкою нормативно-правових актів, таких як: ЗУ «Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність», ЗУ «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», ЗУ «Про банки і банківську діяльність», ЗУ «Про заставу», ЗУ «Про Національний банк України» тощо. Окрім основного закону, аудит в нашій країні також регулюється Міжнародними стандартами аудиту. Напрямами розвитку аудиту в Україні є розвиток екологічного, соціального, IT-аудиту. Але вітчизняне законодавство все ж таки перебуває на етапі приведення аудиту до міжнародного законодавства. Впровадження європейських та міжнародних стандартів у сфері аудиту є частиною зобов'язання України в контексті Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Адаптування національного законодавства і правильна імплементація норм є необхідною умовою для встановлення позитивної репутації професії – аудитора, встановлення довіри до фінансової звітності суб'єктів економічної діяльності тощо. Саме зарубіжний досвід допоможе виробити ефективну модель проведення аудиту.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність» від 21.12.2017 р. № 2210-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2258-19>.
2. Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16.07.1999 р. № 996-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14>.
3. Шелехов А. О. Судова бухгалтерія. URL: <http://dspace.oduvs.edu.ua/bitstream>.
4. Рудницький В. С. Методологія і організація аудиту. URL: https://www.studmed.ru/rudnickiy-vs-metodologiya-organzacya-auditu_ecbf78d.html.
5. Рубан Н. І. Аудит ефективності бюджетних коштів. Фінанси України. 2004. № 1. С. 138–143.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Голоядова Т. О.

МЕЛЬНИК ВІКТОРІЯ СЕРГІЙВНА

студентка 3-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ БЮДЖЕТУ

Бюджет відіграє вагомую роль у формуванні та розвитку сучасної демократичної держави. Саме він впливає на кожную сферу діяльності, яка потребує фінансування. А бюджет прийнятий у строки забезпечує стабільність та спокій кожному громадянину. Питання підходів є актуальне тому, що науковці досі не дійшли до єдиної думки відносно визначення бюджету, що є основоположним поняттям для його формування.

Дану проблему розглядали як українські так і зарубіжні вчені такі як І. О. Лютий, Г. І. Костромін, О. Д. Василика, В. М. Федосова, Ш. Бланкарт, Дж. Тобін та інші.

Відповідно до Бюджетного кодексу України бюджет – план формування та використання фінансових ресурсів для забезпечення певних функцій та завдань, які здійснюються органами державної влади, Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування протягом бюджетного періоду [1].

Державну політику у сфері фінансів здійснює Верховна рада, яка затверджує фінансові програми, бюджети, та внесення змін до нього. Також Верховна Рада здійснює контроль в ході розвитку проєктів та затвердження Державного бюджету України та звітів про його виконання [2, с. 68–71].

Бюджет – складне багатогранне явище, яке є невід'ємною ознакою будь-якої держави. Відповідно він може розглядатися, як економічна категорія, в матеріальному аспекті, як правова категорія, як бухгалтерська категорія в політичному сенсі [3, с. 18].

Теоретична невизначеність бюджету призводить до відсутності єдності теорії та практики фінансової науки. Для того, щоб дослідити підходи до визначення бюджету потрібно спочатку звернутися до його суті тобто матеріального та формального змісту. У матеріальному плані бюджет – централізований фонд фінансових ресурсів держави, а за формою – основний фінансовий план. Бюджет можна розглядати у різних аспектах, з політичної точки зору це так званий компроміс між різними політичними силами що до обсягу грошового фонду на певний конкретний період та контролю за ним. В організаційно-правовому аспекті – план використання та утворення бюджетних ресурсів на загальнодержавному та місцевому рівні, який затверджується відповідними представницькими органами. Економічна сутність бюджету пов'язана безпосередньо з розподільчою та контрольною функцією. Перша дозволяє

централізувати кошти та використати їх на задоволення загальнодержавних потреб, а друга – ефективність їх використання [4].

Один з перших науковців, якого зацікавило питання підходу до визначення бюджету був Р. Акофф. Його наукові праці насамперед відображають філософський погляд на проблему, але також і зазначають основні принципи, методи та етапи планування. Адже саме цей вчений виділив основний центральний елемент бюджетування – фінансову модель планування. Хоча потрібно зазначити, автор зауважив, що дана теорія обмежена рамками планування.

Наступними, хто визначав теорії бюджету були Р. Манна та Є. Майера їхня концепція полягала в розгляді бюджету як елементу контролінгу всередині системи. В широкому розумінні контролінг – система управління підприємством заснована на інформаційній основі діяльності.

Згідно з теорією українського науковця В. І. Оспіщева бюджет – це певна сукупність фінансових відносин держави з суб'єктами господарювання, а також з населенням стосовно формування та використання централізованого фонду грошових ресурсів для забезпечення функцій держави передбачених конституцією. Тобто науковець робить акцент саме на суті бюджету – взаємодії громадян та держави для досягнення загальної матеріальної стабільності [5].

Отже, зробимо висновок, що різноманіття підходів до визначення бюджету дає можливість для подальшого розвитку економіки шляхом всебічного її дослідження. Бюджет завжди нерозривно пов'язаний з різними економічними аспектами та станом країни загалом.

Список використаних джерел

1. Бюджетний кодекс України. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2010. № 50-51, ст. 572. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>.
2. Голоядова Т. О. «Правові аспекти функціонування державного фінансового контролю в Україні та необхідність удосконалення вітчизняного законодавства до законодавства ЄС. Південноукраїнський правничий часопис. № 1. Одеса. 2015 р. С. 68–71.
3. Латковська Т. А., Сідор М. І., Койчева О. С. Фінансове право: навчально-методичний посібник. 2019 р. Одеса. 86 с.
4. Рожко О. Д. Теоретичні засади та проблематика визначення сутності бюджету. Вісник Київського Національного університету імені Тараса Шевченка 2015 р. Київ.
5. Ювченко Н. М. «Теоретичні підходи до визначення сутності та природи бюджетування». Економічна наука. Інвестиції: практика та досвід № 7. 2017 р. Київ.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Голоядова Т. О.

НОВАК АНАСТАСІЯ ОЛЕКСАНДРІВНА

аспірант кафедри адміністративного та фінансового права
Національного університету «Одеська юридична академія»
помічник судді Одеського апеляційного суду

АДМІНІСТРАТИВНЕ ОСКАРЖЕННЯ ЯК МЕХАНІЗМ ЗАХИСТУ ПРАВ ПРИВАТНОЇ ОСОБИ

На сучасному етапі проведення адміністративних реформ, переходу України до концепту «сервісної держави», який передбачає трансформування відносин між органами публічної влади та громадянами, важливого значення набуває таке поняття як адміністративне оскарження.

Інститут адміністративного оскарження є одним із правових форм захисту осіб у відносинах з органами публічної адміністрації для ефективної реалізації мети, закріпленої у статті 40 Конституції України, а саме усі мають право направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових і службових осіб цих органів, що зобов'язані розглянути звернення і дати обґрунтовану відповідь у встановлений законом строк [1].

Адміністративне оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади до них самих або до органів вищих за ієрархією підпорядкування є вкрай необхідним механізмом позасудового захисту прав та законних інтересів приватних осіб у публічно-правових відносинах з органами публічної адміністрації і підлягає детальному теоретично-правовому дослідженню.

Становлення системи адміністративного оскарження, на думку О. Л. Соколенко, як повноцінного правозахисного механізму доповнюватиме інші форми захисту прав громадян, дасть змогу розвантажити судочинство і, зрештою, сприятиме налагодженню діалогу між суспільством і органами державного управління [2, с. 84].

Ю. П. Битяк вказує, що одним із найважливіших заходів щодо забезпечення законності й дисципліни в державному управлінні є право громадян на звернення до державних органів влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій різних форм власності, громадських об'єднань. Крім того вчений зауважує, що, захищаючи свої законні права та інтереси, громадяни звертають увагу компетентних органів на порушення законодавства і в такий спосіб захищають існуючі в державі та суспільстві правовідносини [3, с. 279].

У юридичній літературі адміністративне оскарження може бути розглянуто з декількох аспектів:

1) як гарантія дотримання прав і законних інтересів приватної особи, тобто наявність легального закріплення такого механізму відновлення порушених прав призводить до того, що публічні адміністрації дотримуються принципів верховенства права та законності, нормативно-правових актів України загалом, що надає їм змогу утриматись від вчинення протиправних дій;

2) як інструмент захисту прав і свобод;

3) як право приватної особи на подання відповідної скарги з метою відновлення законних прав та свобод;

4) як напрям публічно-управлінської діяльності;

5) як адміністративну процедуру;

6) як підстава та передумова здійснення публічної діяльності.

Отже, на нашу думку, адміністративне оскарження – це гарантія позасудового механізм захисту порушених прав та законних інтересів осіб у разі їх порушення рішеннями, діями чи бездіяльністю органів публічної адміністрації з метою дотримання Конституції та інших нормативно-правових актів України.

Як і будь-яке правове явище інститут адміністративного оскарження наділений характерними особливостями. Так, поперше, право скарги є абсолютним, необмеженим правом особи, яке передбачено Основним Законом. По-друге, можна говорити про дуалістичний характер скарги: з одного боку вона виступає як спосіб захисту законних прав та інтересів особи, а з іншого – виявляє прогалини та вже існуючі недоліки в роботі органів публічної адміністрації, що вподальшому допомагає в їх усуненні та покращенню роботи. По-третє, підставою для подання скарги є рішення, дії або бездіяльність органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ або організацій. По-четверте, публічна скарга може бути підставою для застосування інших засобів забезпечення законності та дисципліни в діяльності суб'єктів публічно-управлінської діяльності, а саме контролю та нагляду.

Переваги адміністративного оскарження над судовим оскарженням для приватної особи можливо визначити наступними факторами: економічність (відсутність сплати коштів за розгляд скарги); оперативність (розгляд скарги має менший термін, ніж розгляд адміністративного позову); відсутність надмірного формалізму (у порівнянні з судовим захистом розгляд скарг органами публічної адміністрації передбачає більш просту процедуру); зменшення навантаження на судову владу.

Крім того, вважаємо за необхідне зазначити, що в порядку адміністративного оскарження можливо переглянути рішення, дію або бездіяльність на предмет доцільності, а суд, визнавши

рішення, дію або бездіяльність незаконними, не може прийняти рішення за відповідний орган. Таким чином, особа, чії права були порушені, буде чекати виконання судового рішення, що, на жаль, не відбувається швидко.

Враховуючи вищевикладене, можна сказати, що питання захисту прав і законних інтересів приватної особи у правовідносинах з органами публічної адміністрації набувають подальшої актуальності і більшого значення під час адміністративного реформування з метою становлення концепту «сервісної держави» в Україні.

Однак впровадження механізму захисту прав і законних інтересів приватної особи шляхом подання скарги в порядку адміністративного оскарження зіштовхується з певними проблемами, серед яких відсутність єдиного нормативно-правового акту щодо регулювання процедури розгляду адміністративної скарги, прогалини законодавства щодо осіб, які мають право звертатись з відповідною скаргою тощо, що є підставою для подальшого теоретико-правового осмислення та здійснення відповідних наукових досліджень.

Список використаних джерел

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Соколенко О. Л. Адміністративне оскарження як форма захисту прав громадян у діяльності правоохоронних органів. О. Л. Соколенко. Науковий вісник Чернівецького університету, 2012. Випуск 636 «Правознавство». С. 83–87.
3. Адміністративне оскарження : [підручник] / [Ю. П. Битяк (кер. авт. кол.), В. М. Гаращук, В. В. Богущкий та ін], за заг. ред. Ю. П. Битяка, В. М. Гаращука, В. В. Зуй. Х.: Право, 2010, 536 с.

Науковий керівник: д.ю.н., професор Біла-Тіунова Л. Р.

ОЛІЙНИК МАРИНА МИКОЛАЇВНА

студентка 2-го курсу факультету прокуратури
та слідства (кримінальної юстиції)

Національного університету «Одеська юридична академія»

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПОДАТКОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Проблема оподаткування в усі часи була надзвичайно актуальною, адже саме податки є тим джерелом надходження коштів до державної скарбниці, без якого неможливо уявити

процвітаючу та стабільну країну. Податком є обов'язковий, безумовний платіж до відповідного бюджету, що справляється з платників податку відповідно до Податкового Кодексу [1].

Можна без перебільшення сказати, що, з одного боку, податки – це фінансове підґрунтя існування держави, мірило її можливостей у світовому економічному просторі щодо розвитку науки, освіти, культури, гарантування економічної безпеки, зростання суспільного добробуту народу. З другого боку, податки – це знаряддя перерозподілу доходів юридичних і фізичних осіб у державі, а їх мобілізація й використання зачіпає інтереси не тільки кожного підприємця чи громадянина, а й цілих верств населення і соціальних груп. Нині податки – це найефективніший інструмент впливу держави на суспільне виробництво, його динаміку і структуру, на розвиток науки і техніки, масштаби соціальних гарантій населенню [2].

Податкова система має відображати конкретні умови держави: ступінь розвитку економіки, соціальної сфери, зовнішньої і внутрішньої політики, звичаїв народу і безліч інших чинників. Усі без винятку держави мають свою сукупність податків, зборів, відрахувань і платежів, які разом складають структуру податкової системи. Слушною є думка Т. Голоядової про те, що дана структура займає вагоме місце у визначенні рівня економічного розвитку держави саме перетворення податкової системи з суто фіскального інструменту на ефективний засіб соціально-економічної стратегії держави [3].

Податкова система вважається однією з найважчих в правовій системі України. Як і будь-яка інша система вона має свої недоліки: нестабільність податкового законодавства, неефективність податкових пільг, ускладнені розрахунки окремих податків. Звідси випливає, власне, що інститути оподаткування не вважаються ефективними, про що свідчить зростаюче обурення суб'єктів підприємницької діяльності, значна тінізація економіки, масштабність корупції на державному та муніципальному рівні, тиск на платників.

Неоднозначність тлумачення податкового законодавства негативно впливає на діяльність суб'єктів господарювання, знижує привабливість національної економіки для іноземних інвесторів. Все це не лише не сприяє розвитку економіки, а в тому числі і не дає їй модернізації та оновленню. Зазначене говорить про необхідність реформування діючої податкової системи та перетворення її з фіскального на регулюючий інструмент реалізації загальної соціально-економічної стратегії країни.

Доказом недостатньої продуктивності системи оподаткування в Україні є дуже низькі позиції в міжнародних рейтингах, які характеризують податкові інститути країни.

Одним з показників, що визначають рівень становлення податкової системи, є податкове навантаження на платників податків. Високий рівень податкового навантаження призводить до скорочення економічної активності, уповільнення росту валового внутрішнього продукту і сприяє відтоку грошових коштів за кордон. Але в разі якщо податкове навантаження зменшити до дуже невисокого рівня, то виникне ситуація при якій бюджети всіх рівнів не будуть отримувати кошти і відповідно до цього не зможуть фінансувати програми економічного та соціального розвитку. Тому необхідно спрямувати реформування податкової системи України на досягнення балансу в частині податкового навантаження, щоб брати до уваги інтереси платників податків щодо їх платоспроможності та інтереси держави щодо достатності наповнення бюджету.

За ринкових умов господарювання роль податків як головного джерела поповнення доходів державного бюджету, а також знаряддя регулювання соціально-економічних процесів у суспільстві зростає. У той же час податки мають величезне значення не тільки на макрорівні, але й є важливим інструментом впливу на господарську діяльність підприємств та організацій на макрорівні. Приклад розвинених країн Заходу свідчить, що податки можна ефективно використовувати і на благо громадян. Для виконання цих завдань система оподаткування повинна мати міцну наукову базу та кваліфікованих фахівців на всіх рівнях [4]. Податкова система повинна стимулювати оновлення виробництва, розвиток інвестиційної та інноваційної діяльності, що потребує суттєвих змін у стратегії податкової політики держави.

Нещодавно, 18 березня 2020 року, набрав чинності Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо підтримки платників податків на період здійснення заходів, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19)» [5]. Зазначеним нормативно-правовим актом встановлено так звані «податкові канікули» для фізичних та юридичних осіб, тобто, впродовж встановленого законом терміну, певні групи підприємств звільняються від окремих видів податків або податків загалом.

На основі проведеного дослідження ми зробили наступні висновки, що зміни, які зараз відбуваються, є розумними і логічними кроками в умовах кризи. Звичайно, можлива тимчасова дезорієнтація бізнесу і підвищена потреба в оперативних роз'ясненнях контролюючих органів. Тому цілком вірогідною є наступна хвиля податкових змін, що буде спрямована на подолання наслідків епідемії та карантину.

Список використаних джерел

1. Податковий кодекс України: Закон від 02.12.2010 р. № 2755-VI. Відомості Верховної Ради України. 2011. № 13-14, № 15-16, № 17. Ст. 112.
2. Бородіна О. М., Бурлай Т. В., Горшкова Н. І., Гончар Н. Ю., Дубровський В. І. Конкурентоспроможність економіки України: стан і перспективи підвищення: моногр. / Інститут економіки та прогнозування НАН України / І. В. Крючкова (ред.). – К.: Основа, 2007. – С. 488.
3. Голоядова Тетяна Олексіївна. Пріоритетні напрямки реформування податкової системи України // 36. матеріалів міжнар. юридичної наук.-практ. конф. 2019 р. С. 44–46.
4. Афанасьєв Микола Васильович, Плоха Олена Борисівна. Економіка підприємства: навч.-метод. посіб. / Харківський національний економічний ун-т. – Х.: ВД «Інжек», 2007. – 320 с. – Бібліогр.: с. 310-311.
5. Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо підтримки платників податків на період здійснення заходів, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19)» від 17.03.2020 № 533-IX // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2020, № 17, ст. 106.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Голоядова Т. О.

ПРИЗ ЛЮДМИЛА ВАЛЕРІЙВНА

студентка 2-го курсу магістратури
судово-адміністративного факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»

ВДОСКОНАЛЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ДИСЦИПЛІНАРНИХ КОМІСІЙ З РОЗГЛЯДУ ДИСЦИПЛІНАРНИХ СПРАВ

Реформування національного законодавства України – це одна із головних умов для інтеграції України до Європейського Союзу. Такий досвід ми можемо побачити на прикладі країн Центральної та Східної Європи, які удосконалили свою нормативно-правову базу і отримали взамін ефективність у регулюванні суспільних відносин.

Головними моментами при вдосконаленні законодавства є інституційний розвиток та адміністративна спроможність країни. Реформування державного управління забезпечить унормованість та стандартизацію у цій сфері та надасть стабільності при врегулюванні спірних правовідносин. Сфера дисциплінарної відповідальності потребує запровадження нових

механізмів, які б гарантували професійність та незалежність при здійсненні дисциплінарного провадження.

Серед країн Європейського Союзу є поширеним термін європеїзація, що характеризується адаптацією норм та стандартів Європейського Союзу в національні системи інших держав. На прикладі України, це має бути внесення змін до нормативно-правових актів задля інтеграції до Європейського Союзу на умовах або повного членства або посиленого співробітництва.

Як вказано в Угоді про асоціацію, сторони мають вести співпрацю щодо забезпечення дієвості принципів діяльності демократичних інститутів, верховенства права та поваги до прав та свобод людини і громадянина. Це є одним із Плану завдань Угоди про асоціацію. Законодавче закріплення нових норм права, у нашому випадку щодо дисциплінарної відповідальності, гармонізованих з європейськими принципами також є одним із завдань, які закріплені в ухваленій Кабінетом Міністрів України Стратегії реформування державного управління України на 2016–2020 роки.

Отже, для вдосконалення діяльності дисциплінарної комісії з розгляду дисциплінарних справ хотілося б звернути увагу на деякі недосконалості та вразливі сторони.

Перша за все, це недосконалість регулювання вирішення дисциплінарної справи та неузгодженість трудового законодавства із законодавством про державну службу, що містить моменти щодо невідповідності у застосуванні видів дисциплінарних стягнень. Як відомо, відповідно до Кодексу законів про працю, до особи можуть бути застосовані такі види стягнень, як догана та звільнення, а відповідно до законодавства про державну службу та діяльність дисциплінарних комісій з розгляду дисциплінарних справ – можуть застосовуватися і інші види дисциплінарних стягнень. Дана проблема потребує унормування.

Потреба у забезпеченні належної мотивації особи щодо виконання своїх професійних обов'язків, що прямо залежить від вчинення дисциплінарного проступку. Введення в дію ефективних механізмів забезпечення трудової дисципліни.

Вдосконалення принципу політичної нейтральності потребує негайного втручання у діяльність дисциплінарної комісії з розгляду дисциплінарних справ та принципу об'єктивності. Дані принципи є фундаментом для справедливого здійснення дисциплінарного провадження.

Забезпечення реалізації принципів прозорості та відкритості в діяльності дисциплінарних комісій з розгляду дисциплінарних справ, що впливає на можливість реалізації прав особи, щодо якої здійснюється дисциплінарне провадження та інших осіб, які сприяють розгляду дисциплінарної справи.

Хочеться також запропонувати створення нового суб'єкта – це дисциплінарного адвоката за досвідом Австрії. Ця особа є спеціалістом з розгляду дисциплінарних справ та знає всі тонкощі таких спорів. Це було б доцільно для запровадження в українське національне законодавства, адже цей суб'єкт допоможе особі, щодо якої здійснюється дисциплінарне провадження захисти та відновити, у разі потреби, права [1].

Можемо звернути увагу на практику, яка існує у Фінляндії. У Фінляндії діє Консультативна рада з етичних питань, яка розробляє рекомендації щодо поведінки та етики державних службовців і відповідно до звіту цієї ради «Про етичні цінності та принципи поведінки», вирішенням питання про порушення державним службовцем етичних правил та норм займаються:

- безпосередній керівник – у 74 % випадків;
- керівник відомства – 37 %;
- відділ внутрішнього аудиту – 19 %;
- департамент управління персоналом – 11 % [2].

Можна визначити перелік пропозицій та можливих вдосконалень у сфері діяльності дисциплінарної комісії з розгляду дисциплінарних справ:

- введення можливості особі, щодо якої здійснюється дисциплінарне провадження брати участь у засідання дисциплінарної комісії за допомогою відеоконференцзв'язку;
- стандартизувати форму рішень дисциплінарних проваджень;
- переглянути та узагальнити практику вже розглянутих дисциплінарних справ та уточнити можливість її застосовувати при виникненні нових правових норм;
- зазначити критерії оцінки політичної нейтральності та реалізації принципу презумпції невинуватості;
- забезпечення реалізації принципу рівності у повній мірі, сприяння у витребуванні матеріалів у органів державної влади, органів місцевого самоврядування та інших суб'єктів;
- забезпечити унормованість у подаванні звітів органів, у яких здійснюються дисциплінарні провадження щодо наявних дисциплінарних проступків;
- удосконалення відповідності національних стандартів до міжнародних стандартів щодо дисциплінарної відповідальності;
- регулярно оприлюднювати звіти дисциплінарними комісіями щодо виявлених дисциплінарних проступків та рішень щодо них;
- не враховувати щодо обставин, які негативно характеризують особу позбавлення премії;
- розширити перелік видів дисциплінарних стягнень з метою пропорційності та ефективності (застосування різних

рівнів доган, тимчасове зниження заробітної плати, тимчасове відсторонення від виконання посадових обов'язків).

Список використаних джерел

1. Неселевська А. А. Зарубіжний досвід правового регулювання дисциплінарної відповідальності державних службовців та напрями його імплементації в Україні: Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського // Серія: юрид. науки. Том 29 (68). – 2018. – № 3.
2. State of Civil Service Ethics in Finland 2016 [Електронний ресурс]: <http://bit.ly/2FoKjPy>.

Науковий керівник: д.ю.н., професор Біла-Тіунова Л. Р.

РЯБОВ МАКСИМ ВІКТОРОВИЧ

студент 2-го курсу магістратури судово-адміністративного факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»

СТАЖ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ: ПОНЯТТЯ, ЗМІСТ ТА ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ

Держана служба виступає ключовим елементом системи публічного адміністрування, без підвищення ефективності якої неможлива ефективна реалізація його функцій. Реформування державної служби є однією із умов європейської інтеграції України й узгоджується із зобов'язаннями, передбаченими Угодою про асоціацію України із ЄС 2014 року і іншими міжнародними договорами. Питання розвитку державної служби закріплено Стратегією сталого розвитку «Україна – 2020», зокрема щодо створення професійного інституту державної служби та забезпечення її ефективності.

Серед основних проблем, які характеризують сучасний стан державної служби слід виділити наступні: плінність кадрів, неповна реалізація соціальних гарантій, недостатнє матеріальне забезпечення державних службовців тощо. Саме на кадровий склад державної служби та її професіоналізацію впливає плінність кадрів. Однією із умов професіоналізму державного службовця є наявність у нього стажу державної служби.

Біла-Тіунова Л. Р. стаж державної служби відносить до вимог, що висуваються до претендентів на заміщення конкретної посади, тобто кваліфікаційних вимог, під якими розуміються обов'язкові правові установи щодо: освітнього та освітньо-кваліфікаційного рівня, загального стажу та стажу державної служби та інших якостей. Наприклад: а) вища освіта

відповідного професійного спрямування за освітньо-кваліфікаційним рівнем спеціаліста, магістра; б) стаж роботи на державній службі у сфері правової діяльності на посаді провідного спеціаліста не менше 3 років або у сфері правової діяльності на посаді провідного спеціаліста на державних підприємствах, установах не менше 5 років; в) досконале володіння державною мовою тощо [1, с. 170].

Відповідно до ст. 46 Закону України «Про державну службу» під стажем можна розуміти певний період роботи особи на посаді державної служби, на визначених законом інших посадах, а також час навчання та деякі інші періоди, які дають право на встановлення державному службовцю надбавки за вислугу років і додаткову оплачувану відпустку.

Процедуру обчислення стажу державної служби затверджено Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку обчислення стажу державної служби» від 25 березня 2016 р. № 229 [2]. Зазначена процедура обчислення стажу державної служби здійснюється службою управління персоналом державного органу. Документом для визначення стажу державної служби є трудова книжка, копія послужного списку, військовий квиток та інші документи, які відповідно до законодавства підтверджують стаж роботи (довідки, виписки з наказів, дані реєстру застрахованих осіб Державного реєстру загальнообов'язкового державного соціального страхування тощо). Такий детальний механізм обчислення стажу державної служби суттєво полегшує роботу служби управління персоналом кожного державного органу.

Аналіз ст. 46 Закону України «Про державну службу» дозволяє визначити вичерпний перелік періодів роботи (служби, навчання) та деякі інші періоди, які зараховуються до стажу державної служби. Так, до стажу державної служби зараховується: 1) час перебування на посадах: державної служби відповідно до Закону України «Про державну службу», 2) народного депутата України, 3) працівників дипломатичної служби, 4) в органах місцевого самоврядування, передбачених Законом України «Про службу в органах місцевого самоврядування», 5) суддів, 6) прокурорів, 7) на яких присвоюються військові звання (час проходження військової служби) та спеціальні звання (наприклад час проходження служби на посадах поліцейських), 8) час, коли державний службовець не працював з поважних причин, але залишався у трудових відносинах з державним органом, 9) час перебування державного службовця у відпустці по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку, а в разі коли дитина потребує домашнього догляду – у відпустці без збереження заробітної плати тривалістю, визначеною у медичному висновку, але не більше ніж до досягнення дитиною

шестирічного віку, 10) радників, помічників, уповноважених та прес-секретаря Президента України, працівників секретаріатів Голови Верховної Ради України, його Першого заступника та заступника, працівників патронатних служб Прем'єр-міністра та інших членів Кабінету Міністрів України, помічників-консультантів народних депутатів, помічників та наукових консультантів суддів Конституційного Суду України, помічників суддів, а також патронатних служб в інших державних органах, 11) час професійного навчання державного службовця з відривом від служби, якщо не пізніше ніж через 75 днів після його завершення така особа повернулася на державну службу (крім випадків, установлених законом) [3].

Стаж державної служби виступає елементом фактичного складу при визначенні розміру надбавки за вислугу років, тривалості додаткової оплачуваної відпустки, а також стаж впливає на просування по службі, виступаючи однією із кваліфікаційних вимог для заміщення вакантної посади державної служби.

Список використаних джерел

1. Біла-Гіунова Л. Р. Службова кар'єра державного службовця: теорія та правове регулювання: дис. ... док. юр. наук: 12.00.07. Одеса, 2012. 545 с.
2. Про затвердження Порядку обчислення стажу державної служби: Постанова Кабінету Міністрів України від 25 березня 2016 р. № 229. Дата оновлення: 25.03.2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/229-2016-п>.
3. Про державну службу: Закону України від 10.12.2015 р. № 889-VIII. Дата оновлення: 18.04.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19>.

Науковий керівник: д.ю.н., професор Ківалов С. В.

СМАЛЬ КАТЕРИНА БОРИСІВНА, ЯКОВЕЦЬ ЖАННА ВОЛОДИМИРІВНА

студентки 3-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

ВЗАЄМОВІДНОСИНИ ПЛАТНИКІВ ПОДАТКІВ З КОНТРОЛЮЮЧИМИ ОРГАНАМИ В УКРАЇНІ

Однією з найважливіших і водночас складних проблем у процесі розвитку ринкової економіки в Україні є вдосконалення фінансових відносин, насамперед гармонізація відносин між

контролюючими органами у сфері оподаткування та платниками податків, суть яких полягає не тільки у відсутності партнерських відносин між суб'єктами, а й у наявності в них постійних та численних конфронтацій та конфліктів.

Наукові погляди на взаємозв'язок платників податків з регулюючими органами викладені у роботах багатьох українських вчених, зокрема В. Авер'янова, В. Андрушенка, А. Баїка, А. Бакуна, Д. Беззубова, В. Безуглая, Г. Беха, В. Білоуса, Я. Бородіна, Н. Весельського, В. Вишневецького, Р. Гаврилюка, Н. Губерської, Т. Голядової, В. Заросило, С. Єсімова, Ю. Іванова, Т. Коломoeць, І. Криницький, А. Крисоватий, В. Колпаков, В. Курило, М. Кучерявенко, Т. Кушнарева, Т. Мацелик, П. Латковського, В. Мельник, А. Мороз, Т. Проценко, С. Ріппа, О. Рябченко, А. Селіванова, А. Тильчик, В. Полуховича, В. Шамрай, В. Шкарупа, Х. Ярмака та ін.

Податкове регулювання здійснюється на підставі права державного органу встановлювати податки та застосовувати їх. Будь-яка схема управління в державі має специфічну ієрархічну систему, яка передбачає чітке розмежування прав та обов'язків владних органів щодо формування бюджету та власних доходів [2, с. 39].

Основною метою роботи контролюючих органів в сфері оподаткування має бути контроль за дотриманням податкового законодавства, при здійсненні якого потрібно чітко усвідомлювати, що бюджет поповнюється лише платниками податків та жодним чином не державними контролюючими органами у сфері оподаткування.

Якщо ця життєва правда реалізується, стає зрозумілим факт, що у випадку закриття та визнання підприємства неплатоспроможним внаслідок роботи відповідних державних органів бюджет очевидно втрачає. Навіть у тому разі, коли встановлено одноразове надходження великих коштів до бюджету, перспектива отримання податків від певного підприємства назавжди зникає.

Розробка нової стратегії організації роботи із громадськістю, призначенням якої є сприяння гармонізації відносин між державою та суспільством, пов'язана з необхідністю підвищити ефективність цієї важливої для державної податкової служби сфери діяльності, а також забезпечити єдині підходи до її здійснення органами державної податкової служби всіх рівнів [3, с. 25–32].

17 березня Верховна Рада України прийняла за основу та в цілому законопроект «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо підтримки платників податків на період заходів, спрямованих на

запобігання виникненню та поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19)» [1], яким:

- штрафні санкції за несвоєчасну чи неповну оплату ОСВ, а також за несвоєчасну звітність про ОСВ за періоди з 1 по 31 березня та з 1 по 30 квітня 2020 року не застосовуються;

Так, за порушення податкового законодавства, вчинене в період з 01.01.2020 р. до 31.05.2020 р. штрафні санкції не застосовуються (пункт 521, пункт 10, розділ XX Перехідних положень Податкового кодексу України) [3]. Проте є певні винятки, штрафи застосовуватимуться, як правило, стосовно таких порушень:

- порушення вимог до довгострокових договорів страхування життя або договорів страхування в рамках недержавного пенсійного забезпечення, зокрема, додаткового пенсійного страхування;

- відчуження майна, що перебуває у податкових заставах, без згоди контролюючого органу;

- порушення правил обліку, виробництва та обігу пального або етилового спирту на акцизних складах, застосовуються на загальних засадах;

- порушення нарахування, декларування та сплати ПДВ, акцизного податку, орендної плати.

- за період з 1 березня по 31 травня 2020 року платникам податків не нараховують пеню, а стосовно платників єдиного внеску, то для них за період з 1 березня по 30 квітня 2020 року;

- був встановлений мораторій на документальний та фактичний аудит з 18 березня по 31 травня 2020 року (за винятком перевірок на відшкодування бюджету). Перевірки, що розпочаті до 18 березня 2020 року та не завершені, на цей період тимчасово припиняються. До 30 березня 2020 року ДПС опублікує оновлений графік перевірок. Документальні перевірки ЄСВ припиняються на період з 18 березня по 18 травня 2020 року [1];

Таким чином, введення мораторію на перевірки не позбавляє платника податку права подавати заперечення проти актів перевірок, здійснених до введення мораторію, та оскаржувати податкові рішення, прийняті за їх результатами.

- граничний термін подання річної декларації про майновий стан та доходи продовжено до 1 липня 2020 року. Сума податкового зобов'язання, визначена для сплати, повинна бути сплачена до 1 жовтня 2020 року;

- тимчасово на періоди з 1 по 31 березня та з 1 по 30 квітня цього року фізичні особи-підприємці звільняються від нарахування та сплати єдиного внеску «для себе», включаючи тих, хто перебуває на спрощеній системі оподаткування, членів фермерських господарств, а також особи, що займаються незалежною професійною діяльністю [1].

Таким чином, можна зробити висновок, що цього року відносини між платниками податків та контролюючими органами вийшли на новий рівень. Було прийнято досить велику кількість позитивних аспектів щодо діяльності платників податків та податкових платежів, заходів та санкцій, які ефективно застосовуються у випадках ухилення від сплати податків.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо підтримки платників податків на період здійснення заходів, спрямованих на запобігання виникнення і поширення коронавірусної хвороби (COVID-19)» [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/533-20>.
2. Голоядова Т. О., Латковський П. П. Податкове право: навчальний посібник (для здобувачів вищої освіти денної форми навчання) / Т. О. Голоядова, П. П. Латковський. 2019. 167 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/12470>.
3. Михайлишин Л. О. Податкова система України: навч. посібн. / Л. О. Михайлишин. – Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2007. – 460 с.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Голоядова Т. О.

СТАДНІК ОЛЕКСАНДРА ІГОРІВНА

студентка 3-го курсу судово-адміністративного факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРИМУСОВИХ ЗАХОДІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

У законодавстві України відсутня дефініція поняття «примусові поліцейські заходи» (далі – ППЗ), але воно охоплюється родовим поняттям «поліцейські заходи», що, на відміну від першого, прямо визначене Законом, згідно з ч. 1 ст. 23 якого, – це дія або комплекс дій, що обмежує певні права і свободи людини та застосовується поліцейськими відповідно до закону для забезпечення виконання покладених на поліцію повноважень.

Існує декілька доктринальних підходів до визначення сутності ППЗ. Важливою для аналізу досліджуваного поняття є розуміння ППЗ як повноваження Національної поліції (далі – НПУ), зокрема в контексті протидії злочинності – одного з основних завдань поліції, яке втілюється саме через здійснення

повноважень [1, с. 154-155]. Згідно з ч. 1 ст. 42 Закону України «Про Національну поліцію» (далі – ЗУ), НПУ уповноважена застосовувати заходи примусу під час виконання повноважень. Варто зазначити, що формулювання «під час виконання повноважень» тут є умовою для їхнього застосування, а самі ППЗ – методом здійснення повноважень, адже повноваження є правообов'язком (сукупністю кореляційних прав і обов'язків) посадової особи, захід, на протигагу, – сукупність дій, засобів, з позицій загально-теоретичної юриспруденції, – метод реалізації повноважень. Крім того, ЗУ відносить ППЗ до повноважень, хоч і опосередковано (п. 4 ч. 1 ст. 23¹). Диспозицію вказаної норми більш доцільно викласти в редакції: «поліція під час виконання повноважень, за потреби, застосовує заходи примусу».

Обґрунтованим є розуміння ППЗ як комплексу методів поліцейської діяльності, які застосовуються посадовими особами НПУ відповідно до закону для виконання покладених на НПУ повноважень щодо «усунення загроз життю та здоров'ю фізичних осіб та публічній безпеці, що виникли внаслідок учинення кримінального, адміністративного правопорушення» (п. 4 ст. 23 ЗУ).

Від інших поліцейських заходів ППЗ відрізняються, насамперед, метою, задля якої вони застосовуються. Мета – це конкретний кінцевий результат, ефект, на досягнення якого спрямовано реалізацію завдань, що, у свою чергу, забезпечується шляхом здійснення повноважень. Так, згідно зі ст. 23 ЗУ, повноваження НПУ окреслені таким чином, щоб забезпечити можливість виконання НПУ її завдань. У свою чергу, ч. 2 ст. 29 ЗУ передбачає, що поліцейський захід застосовується виключно для виконання повноважень поліції.

Мета (ціль) ППЗ визначається через повноваження на вжиття заходів, спрямованих на усунення загроз життю та здоров'ю фізичних осіб і публічній безпеці, що виникли внаслідок учинення кримінального, адміністративного правопорушення. Саме це спрямування і є метою вжиття ППЗ.

Мета ППЗ полягає не лише в усуненні загроз охоронюваним об'єктам шляхом припинення протиправного діяння, а й у забезпеченні умов для здійснення провадження у справах про адміністративні чи кримінальні правопорушення. В адміністративно-правовій доктрині заходами припинення (ППЗ) є передбачена нормативно-правовими актами сукупність засобів впливу, спрямованих на примусове переривання протиправних діянь, спрямованих на недопущення їхніх

¹ За наведеним пунктом, поліція вживає заходів, спрямованих на усунення загроз життю та здоров'ю фізичних осіб і публічній безпеці, що виникли внаслідок учинення кримінального, адміністративного правопорушення.

шкідливих наслідків і забезпечення застосування до винного адміністративного стягнення, а у виключних випадках – і кримінального покарання [2, с. 84-85].

У контексті визначення мети ППЗ, важливе значення має їхній тісний зв'язок із превентивними поліцейськими заходами (далі – ПвПЗ), які НПУ застосовує для (отже, з метою) запобігання загрозам публічній безпеці та порядку. Загалом же, аналіз ЗУ уможливорює встановлення мети поліцейських заходів у цілому, так ч. 2 ст. 30 ЗУ зумовлюється застосування ППЗ та ПвПЗ метою (у ЗУ використовується формулювання «для») охорони прав і свобод людини, запобігання загрозам публічній безпеці та порядку або припинення їхнього порушення.

Термін «превентивний» походить від латинського «*praeventivus*», тобто «запобіжний», «той, що випереджає когось/щось», тож закріплене ЗУ запобігання загрозам публічній безпеці є детермінаційною властивістю, спеціальною метою, «об'єктом» [3, с. 96] ПвПЗ. Як консеквент маємо нормативно визначену мету (спеціальну) ППЗ – припинення порушення прав і свобод людини, загроз публічній безпеці та порядку. Водночас охорона прав і свобод людини, публічної безпеки та порядку є загальною метою для обох видів поліцейських заходів.

Про взаємозв'язок превенції та примусу у контексті мети поліцейських заходів свідчить і думка про те, що метою ППЗ є забезпечення подолання спротиву поліцейського заходу в аспекті його превентивної складової, а також затримання особи правопорушника, його доставлення до відповідного органу. Поліцейський, вважаючи, що така мета досягнута, а порушений порядок превентивної складової відновлено, зобов'язаний припинити застосування цього примусового заходу та повернутися до виконання попереднього завдання [4, с. 120].

Цікавою є думка про превентивну мету ППЗ, як і ПвПЗ, однак превенція в першому випадку має загальний характер – передусім, не щодо конкретного злочину, а щодо злочинності загалом [5, с. 629]. Такий підхід виправдовує комплексність встановленої ЗУ мети поліцейських заходів.

Список використаних джерел

1. Осадчий В. І. Кримінально-правова складова регламентування поліцейських заходів примусу в Законі України «Про Національну поліцію». *Юридичний вісник*. 2015. № 4. С. 154–160.
2. Адміністративна діяльність органів внутрішніх справ. Загальна частина: підручник / за заг. ред. О. П. Рябченко. Харків: Вид-во Харківського нац. ун-ту внутр. справ. 2009. 256 с.
3. Батан Ю. Д. Нормотворча стадія превентивного механізму права: людський вимір. *Юридичний вісник*. 2016. № 3. С. 95–102.

4. Комісаров О. Г., Бойко О. І. Теоретико-правова модель застосування заходів примусу Національною поліцією. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. Спецвипуск. Ч. 2. С. 120–124.
5. Батан Ю. Д. Вплив превентивного механізму права на неправомірну поведінку. *Правовий вплив на неправомірну поведінку: актуальні грані: монографія* / за ред. проф. О. В. Козаченка, проф. Є. Л. Стрельцова. Миколаїв : Іліон, 2016. С. 625–642.

Науковий керівник: асистент Батан Ю. Д.

СТОЯН АННА ВАСИЛІВНА

студентка 2-го курсу магістратури
судово-адміністративного факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»

СТАНДАРТИ ДОКАЗУВАННЯ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Розв'язання адміністративним судом публічно-правового спору і застосування правових норм неможливо без встановлення фактичних обставин адміністративної справи, що відбувається через доказування. Проблема полягає у реальній можливості встановлення таких обставин судом через місяці, а то й роки після певної події або дії, на основі зібраних доказів. Тому, дуже часто, суд вимушений вирішувати спір в умовах певної міри невизначеності щодо фактичних обставин справи. Якщо б наявність будь-яких сумнівів призводила до визнання факту недоведеним, практично жоден юридичний спір не міг бути адекватно вирішений, а права громадян та юридичних осіб – захищені.

Відповідно до ч. 1 ст. 90 КАС України суд оцінює докази за своїм внутрішнім переконанням. Внутрішнє переконання – це сформоване під час розгляду справи уявлення судді про те, як слід вирішити справу. Внутрішнє переконання формується на психологічному рівні, коли суддя надає перевагу одній чи іншій стороні, виходячи з фабули (обставин) справи та правових позицій сторін [1, с. 243]. Внутрішнє переконання не виключає можливість збереження у судді сумнівів при встановленні тих чи інших обставин справи. Проте, КАС України не говорить про допустимий рівень сумнівів суду при встановленні обставин справи. Отже, відповідь на питання про допустимий рівень таких сумнівів повинна бути знайдена кожним суддею, а на загальному рівні – бути предметом обговорення на

рівні правової науки і пов'язується з такою категорією, як «стандарт доказування» (standard of proof).

Під стандартом доказування розуміється ступінь достовірності доказів, за якої суд має визнати фактичну обставину доведеною. Мова йде про достатній рівень допустимих сумнівів, при якому обставина вважатиметься встановленою.

В цьому аспекті можна говорити про позитивний та нормативний стандарти доказування. Позитивний стандарт визначає яка ступень переконливості доказів сприймається судом за достатню на практиці. Позитивний стандарт – це те, що є соціальною нормою. Аналіз позитивного стандарту доказування дозволяє краще розуміти, як право працює в реальності. Право може намагатися впливати на процес визначення імовірності доказів і певною мірою уніфікувати підходи до визначення допустимого рівня сумнівів для одних категорій спорів або фактів, що вимагають підвищеного рівня переконливості для визнання спірних обставин доведеним для інших категорій спорів. В такому випадку можна говорити про нормативний стандарт доказування. Такий стандарт доказування актуальний тільки тоді, коли правова наука, законодавець або вищі суди беруть на себе роль управління ризиками судових помилок і намагаються стандартизувати, уніфікувати і вплинути на те, що стихійно складається в судовій практиці в процесі оцінки доказів [2, с. 142].

Як в позитивному, так і в нормативному розумінні стандарт доказування визначає мінімальний рівень переконаності, необхідний для визнання факту доказаним, і граничний рівень сумнівів, що поєднується з таким визнанням, тісно пов'язаний з поняттям ймовірності. А. Т. Боннер писав, що встановлення обставин справ з урахуванням високого рівня ймовірності – в дуже багатьох випадках єдино можливий і необхідний спосіб їх вирішення в умовах, коли достовірне встановлення істини практично недосяжно. Реконструюючи події, що мали місце в минулому, суд часом виходить не тільки із закріплених в законі презумпцій, а й з власного життєвого досвіду. При цьому він керується відомими йому закономірностями в розвитку явищ природи і суспільства. У світлі такого роду закономірностей одні обставини справи суд визнає дійсними, а інші відкидає, оскільки вони суперечать його життєвому досвіду [3, с. 189].

Стандарт доказування визначає точку на умовній шкалі суб'єктивної впевненості (ймовірності), при досягненні якої суддя готовий здійснити той самий логічний стрибок до висновку про достовірність і виносити рішення на основі доведеності спірної обставини.

Категорія стандарту доказування лише порівняно нещодавно почала набувати застосування у вітчизняній доктрині процесуального права та судовій практиці. Ця категорія бере витoki з доктрини правових систем загального права, звідки її запозичено у теорію та практику доказування у міжнародному комерційному арбітражі, інших міжнародних юрисдикційних органів, зокрема Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ), звідки поступово впроваджується у країнах континентальної правової традиції, зокрема й в Україні [4].

Британські суди використовують в цивільних справах стандарт «баланс ймовірностей» (balance of probabilities): слід довести, що факт скоріше був, а ніж не був, тобто суб'єктивна впевненість може бути виміряна як така, що дорівнює 51 % і вище [5]. В практиці ЄСПЛ також можна знайти багато рішень, де суд посилається на "balance of probabilities" для оцінки обставин справи. Наприклад, в рішенні у справі «Бендерський проти України» від 15.11.2007 р. суд застосовує «баланс ймовірностей». В рішенні у справі «J. K. AND OTHERS v. SWEDEN» від 23.08.2016 р. ЄСПЛ вказує, що цей стандарт притаманний саме цивільним справам.

Існує ще один відомий стандарт доказування – «поза розумним сумнівом» (beyond reasonable doubt). Згадки про нього можна знайти в рішеннях ЄСПЛ. Наприклад, в рішенні у справі «Кобець проти України» від 14.02.2008 р. суд повторює, що відповідно до його прецедентної практики при оцінці доказів він керується критерієм доведення «поза розумним сумнівом» (рішення у справі «Авшар проти Туреччини»). Таке доведення має впливати із сукупності ознак чи неспростовних презумпцій, достатньо вагомих, чітких і узгоджених між собою. Стандарт доказування «поза розумним сумнівом» закріплено й ч. 2 ст. 17 КПК України.

Серед правників висловлювалася думка, що зазначений стандарт доказування повинен застосовуватися й в адміністративному судочинстві [6, с. 296]. Проте, повертаючись до практики ЄСПЛ, слід зазначити, що ЄСПЛ визнає – стандарт доказування у кримінальних справах має бути вищий, ніж у цивільних (§ 38 рішення у справі "RINGVOLD v. NORWAY" від 11.02.2003 р.). В рішенні у справі "DYULDIN AND KISLOV v. RUSSIA" від 31.07.2007 р. ЄСПЛ відзначив, що суди застосовували незвично високий стандарт доказування (unusually high standard of proof).

Отже, ґрунтуючись на практиці ЄСПЛ, в цивільних, господарських та адміністративних справах стандарт доказування має бути нижчий, ніж у кримінальних. З урахуванням недопущення невинувато завищеного стандарту доказування, зокрема, в адміністративних справах слід застосовувати

стандарт доказування «баланс ймовірностей» (або «розумна ступінь достовірності»).

Список використаних джерел

1. Ківалов С. В., Каргузова І. О., Осадчий А. Ю. Курс адміністративного процесуального права України. Загальна частина : підруч. Одеса : Фенікс 2014. 342 с.
2. Dane F. In Search of Reasonable Doubt. *Law and Human Behavior*. 1985. No. 9 (2). 141–158.
3. Боннер А. Т. Проблемы установления истины в гражданском процессе: монография. СПб : 2009, 832 с.
4. Пільков К. Стандарт доказування як складова забезпечення права на справедливий суд. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/press-centr/zmi/816559/>.
5. Томаров І. Стандарт доказування: внутрішнє переконання чи баланс вірогідностей. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/sudova-praktika/standart-dokazuvannya-vnutrishne-perekonannya-chi-balans-virogidnostey.html>.
6. Яковенко Є. О. Стандарт доказування та його застосування в адміністративному процесі. *Актуальні проблеми держави і права*. 2019. № 82. С. 295–304.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Хамходера О. П.

ТОЧИЛО КАТЕРИНА СЕРГІЙВНА

студентка 2-го курсу магістратури
судово-адміністративного факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЗРАЗКОВА АДМІНІСТРАТИВНА СПРАВА: ПОНЯТТЯ, ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ЗНАЧЕННЯ, ПОРЯДОК РОЗГЛЯДУ ТА ВИРІШЕННЯ

В Україні судочинство неодноразово піддавалося реформативним змінам. 26.05.2015 № 276/2015 Указом Президента України було схвалено Стратегію реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки, що ознаменувало встановлення чергового етапу судової реформи, на тлі якого було оновлено систему судоустрою, що й обумовлювало потребу удосконалення процесуального законодавства [2]. 23.03.2017 Президентом України до Верховної Ради України в порядку законодавчої ініціативи було подано законопроект (реєстр. № 6232), який нараховує нові редакції одразу трьох процесуальних кодексів, а також деякі зміни до

інших законодавчих актів. Зокрема, у розділі III цього законопроекту містилася нова редакція КАС України, серед низки нововведень якої налічувалась характерна лише для адміністративного судочинства процесуальна новела – інститут зразкової справи, у рамках якого пропонувалося законодавчо закріпити нові юридичні категорії, зокрема: «типові адміністративні справи» і «зразкова адміністративна справа», а також особливості провадження у них [3]. У пояснювальній записці до згаданого законопроекту йшлося, що даний інститут є прототипом процедури ухвалення «пілотних рішень» Європейським судом з прав людини, яка за своїм змістом ґрунтується на розгляді системної проблеми, задля виявлення якої Суд обирає одну або декілька найбільш підходящих справ, які становлять загальну проблему, ідентифікує її причину та пропонує державі-відповідачу вжити «заходів загального характеру», а також водночас зупиняє низку схожих справ до прийняття державою відповідних заходів [6, с. 59]. Використання такої процедури в законодавстві більшості європейських держав відбувається за рахунок певних модифікацій.

У національному законодавстві, як зазначено вище, ця процедура знайшла відображення в адміністративному судочинстві шляхом прийняття Закону України від 03.10.2017 № 2147-VIII, розгляду якої й присвячена дана робота. Пунктами 21 та 22 частини першої статті 4 КАСУ надано дефініцію типових адміністративних справ та зразкової адміністративної справи з притаманними їм характеристиками, що відображають їх взаємозв'язок та взаємозалежність, за яких зразкова адміністративна справа – це типова адміністративна справа (виокремлена з-поміж інших типових справ) прийнята до провадження Верховним Судом як судом першої інстанції для постановлення зразкового рішення. У свою чергу, аби справа була визнана приналежною до типових для неї повинна бути характерна наявність: 1) одного і того самого суб'єкта владних повноважень (його відокремлені структурні підрозділи) в якості відповідача; 2) спору, що виник з аналогічних підстав; 3) спірних правовідносин, що регулюються одними нормами права; 4) аналогічних вимог, заявлених позивачами [1]. Деякі науковці зауважують, що не меншу вагу серед цих ознак відіграє визначення подібності характеристик позивачів (групи, до якої вони належать). У законодавстві Болгарії навіть окреслюється чітка мінімальна кількість позивачів з однаковими позовними вимогами [7, с. 68]. Слід відзначити вживання слів «одного й того ж самого», «аналогічних», що свідчить про наявність ознаки повторюваності, множинності.

Типові справи законодавцем включені до категорії «адміністративної справи незначної складності», чим виключається

можливість визначених у переліку частини четвертої статті 12 КАСУ справ бути типовими, маючи відповідні ознаки. Хоча, якщо споглядати на це через призму назви статті «форми адміністративного судочинства», то можливо річ полягає в застосуванні спрощеної процедури провадження, що досить обґрунтовано, але у випадку, коли за результатами розгляду зразкової справи вже прийняте рішення Верховного Суду, яким можна керуватися при здійсненні провадження у типових справах.

Досліджуючи категорію «зразкова адміністративна справа», необхідно звернутися зокрема до процедури її розгляду, регламентованої статтею 290 КАС України. Зокрема, для неї характерна наявність суб'єкта, що ініціює початок провадження у зразковій справі – суду у провадженні якого перебувають типові справи. Виокремлення даним суб'єктом типових справ, а серед них і зразкової відбувається на підставі категорії доцільності. Зауважимо, що у першому читанні законопроекту № 6232 було передбачено кількісний критерій, необхідний для звернення (наявність принаймні десяти типових справ), але в другому – шляхом внесення поправок (зокрема № 861) кількісну ознаку пов'язали з категорією доцільності. На нашу думку, у реаліях адміністративного судочинства відсутність кількісного критерію з однієї сторони видається доречним, адже в провадженні адміністративного суду може бути і дев'ять, і п'ять типових справ, які потребують визначення певного порядку правозастосування, але з іншої – за рахунок відсутності чітко визначеної межі, до Верховного Суду надходить чимала кількість подань, що зумовлює його надмірну завантаженість. Деякі науковці вказують на необхідність її встановлення, спираючись на законодавство інших країн, де однією з умов розгляду модельної справи передбачено наявність в суді першої інстанції: більш ніж десяти типових проваджень в Угорщині; двадцяти індивідуальних однорідних справ – в Німеччині, Литві [8, с. 123]. Водночас, звернення з поданням повинно базуватися на раціональності та доцільності, адже у випадку наявності позовів з аналогічними, пов'язаними між собою вимогами підставою виникнення або поданими доказами, а також зокрема, одного й того самого відповідача суд може просто вдатися до процесуальної дії, спрямованої на об'єднання позовів, якщо це звісно не справи, які розглядаються виключно в порядку загального позовного провадження. Недарма, І. В. Завальнюком однією з ознак, характерних для типової справи визначено «неможливість об'єднання справ» [4, с. 5]. Відзначимо, що передача такої адміністративної справи на розгляд Верховного Суду як зразкової здійснюється шляхом звернення з поданням. Практика Верховного Суду свідчить, що

іноді суди звертаються на підставі ухвали, що демонструє недостатню регламентованість даного питання [5, с. 28]. Наступною рисою є визнання справи зразковою шляхом постановлення, за відсутності підстав для відмови, ухвали про відкриття провадження у зразковій справі Верховним Судом як судом першої інстанції (колегією суддів Верховного Суду у складі не менше п'яти суддів протягом десяти днів з дня надходження). Інформація про це публікується на офіційному веб-порталі судової влади України, а також в одному із загальнодержавних друкованих засобів масової інформації не пізніше ніж за десять днів до дати судового засідання. З огляду на останнє, постає питання чи всі заінтересовані особи з моменту опублікування оголошення зможуть бути в такому порядку повідомлені належним чином, а у разі виявлення бажання, вчасно звернутися до суду з клопотанням про розгляд справи за викликом сторін. Для процедури розгляду характерним є застосування правил спрощеного позовного провадження. Слід наголосити, що провадження у зразковій справі безпосередньо стосується і має вплив на перебіг провадження в типовій справі, оскільки суд, який розглядає типову справу має право зупинити провадження за власною ініціативою чи за ініціативою учасника справи, якщо Верховним Судом відкрито провадження у відповідній зразковій справі. При цьому провадження підлягає відновленню з дня набрання законної сили рішенням Верховного Суду у відповідній зразковій справі. Деякі науковці зазначають, що таке положення може призводити до невиннованого затягування провадження у відповідних типових справах. Відзначимо, що серед особливостей провадження в зразковій справі передбачена можливість вступу сторін відповідних типових справ до нього, про що також наголошувалося при внесенні поправок у законопроект (поправка № 864) [3]. Усі процесуальні дії характерні для даного різновиду адміністративних справ спрямовані на ухвалення рішення Верховним Судом за результатами розгляду зразкової справи, в основі якого міститься правовий висновок. Між іншим, рішення Верховного Суду в зразковій справі підлягає перегляду Великою Палатою Верховного Суду тільки в апеляційному порядку. Таке рішення за своєю сутністю в адміністративному процесі позиціонується у якості взірця для проваджень у типових справах, забезпечує згуртованість та єдність судової практики, її передбачуваність і одноманітність, та ознаменує офіційне закріплення та застосування прецеденту.

Використання цієї процесуальної новели в адміністративному процесі є цілком виправданим за рахунок характерного лише для нього суб'єктного складу та наявності відповідного публічно-правового спору. Підсумовуючи наведене,

положення, що стосуються його функціонування потребують удосконалення в частині підтвердження або спростування можливості справ, визначених у переліку частини четвертої статті 12 КАСУ бути типовими у контексті їх дефініції шляхом уточнення характеру приналежності типових справ до справ незначної складності та відповідно їх співвідношення зі зразковими справами. У випадку спростування вказаного, необхідно встановити кількісний критерій для звернення з поданням про розгляд однієї з типових справ як зразкової, а у випадку підтвердження – доповнити статтю 290 КАСУ положенням, яке б регулювало можливість участі позивачів в типових справах, у якості третіх осіб, які не заявляють самостійних вимог на предмет спору, за рішенням суду, та переглянути форму провадження. Водночас, враховуючи формальні підстави відмови у відкритті провадження у зразковій справі, перегляду потребує частина шоста статті 29 КАСУ, зокрема, шляхом її доповнення після цифр «4-6», посиланням на пункт 7, що вказуватиме на недоцільність звернення суду в такому випадку на підставі ухвали. У свою чергу, закріплення потребує і вказівка на неможливість звернення з поданням до Верховного Суду за наявності рішення у відповідній зразковій справі.

Список використаних джерел

1. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 № 2747-IV // Відомості Верховної Ради України. 2005. – № 35-36, 37. – Ст. 446.
2. Указ Президента України «Про Стратегію реформування судочинства, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки» від 20.05.2015 № 276/2015 // Офіційний вісник Президента України – 2015. – № 13. – Ст. 864.
3. Проект Закону про внесення змін внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів № 6232 від 23.03.2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf353511=61415.
4. Завальнюк І. В. Спрошене провадження в адміністративному судочинстві України: автореферат дис. канд. юрид наук: 12.00.02 / І. В. Завальнюк // Національний університет «Одеська юридична академія». – Одеса, 2017. – 22 с.
5. Зразкові справи (аналітичний огляд). – Київ, 2020. – Вип. 2. – 30 с.
6. Караман І. В., Козіна В. В. Європейський суд з прав людини, Європейська конвенція з прав людини та індивідуальні заяви: перше знайомство. – К.: ВАІТЕ, 2015. – 136 с.
7. Миколаєць В. А. Болгарський досвід щодо правового регулювання зразкових та типових справ в адміністративному судочинстві / В. А. Миколаєць // Соціальне право. – 2019. – № 3. – С. 67–69.

8. Миколаєць В. А. Зразкові та типові справи в адміністративному судочинстві Литви / В. А. Миколаєць // Часопис Київського університету права. – Київ, 2019. – № 4. – С. 121–126.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Бедний О. І.

ХОДОРКОВСЬКА ОЛЕКСАНДРА АНДРІЙВНА

студентка 3-го курсу факультету міжнародно-правових відносин
Національного університету «Одеська юридична академія»

БЮДЖЕТНИЙ ПРОЦЕС В УКРАЇНІ

Питання формування основних векторів розвитку бюджетного процесу набирають особливої актуальності в умовах сьогодення. Тому що від результату, який досягається ухваленням закону про бюджет на кожен рік залежать основні напрями розвитку країни на визначений період часу: на що буде орієнтована держава – на соціальні потреби суспільства, яке проживає на даній території, чи увагу буде звернено на розвиток та модернізацію економіки, а ще краще, коли ці цілі досягаються разом.

Вагомий внесок у розвиток теорії бюджетного процесу зробили такі вітчизняні вчені, як: Т. А. Латковська, М. І. Сідор, О. Василик, В. Дем'янишин, О. Кириленко, І. Луніна, Ц. Огонь, В. Опарін, К. Павлюк, Ю. Пасічник, В. Суторміна, Л. Тарангул, В. Тропіна, В. Федосов, І. Чуницька, С. Юрій, С. Фролов та інші. Зазвичай, поняття бюджетного процесу визначається як сукупність дій уповноважених органів держави та місцевого самоврядування, які мають спеціальні повноваження, що здійснюється на підставі норм законодавства, що охоплює цю сферу, щодо складання, розгляду, затвердження й складання звітів про виконання бюджетів [2, с. 17]. Бюджетний процес в Україні проходить подвійним способом: за допомогою циклічності та періодичності. Бюджетний період здійснюється на протязі одного року, а ось бюджетний цикл містить у собі більший період від початку формування бюджету на рік до затвердження звіту про його виконання. Тобто зрозуміло, що триває він довше, ніж бюджетний період, тому що включає в себе декілька стадій і триває приблизно два з половиною роки. Бюджетний процес відбувається відповідними стадіями, які визначаються діяльністю державних органів і відповідно до пункту 1 статті 19 Бюджетного Кодексу України, у нашій країні визнається п'ять стадій:

- 1) складання та розгляд Бюджетної декларації (прогнозу місцевого бюджету) і прийняття рішення щодо них;
- 2) складання проектів бюджетів;
- 3) розгляд проекту та прийняття закону про Державний бюджет України (рішення про місцевий бюджет);
- 4) виконання бюджету, включаючи внесення змін до закону про Державний бюджет України (рішення про місцевий бюджет);
- 5) підготовка та розгляд звіту про виконання бюджету і прийняття рішення щодо нього.

Державний і місцевий бюджети обов'язково проходять всі вищезазначені стадії. Їм це вдається не досить складним, оскільки все стадії зазначеного процесу досить чітко вказані в процесуальних нормах бюджетного права. Це допомагає дотримуватися правил бюджетної дисципліни. Під час кожної окремої стадії підлягають розгляду питання, які не можуть бути вирішені в період іншої стадії, наприклад, питання надання міжбюджетних трансфертів, закріплення процентних відрахувань від загальнодержавних податків та зборів вирішуються на стадії складання бюджету, а затвердженню підлягають на стадії прийняття закону про державний бюджет тощо. Якщо вдаватися до проблем, то однією з основних таких бюджетного процесу в Україні залишається незбалансованість міжбюджетних відносин у системі «держава-регіони», тобто існує дисбаланс у фінансуванні та самостійності місцевих бюджетів. Згідно з аналізом, який провела З. Лободіна та вказала у своїй праці, до проблем фінансування та розвитку місцевих бюджетів можна віднести:

- місцеве самоврядування досить часто виконує державні функції, як делеговані повноваження, що є неправильним і не дозволяє йому прогресивно працювати;
- на делеговані повноваження від держави до місцевого самоврядування виділяється недостатня кількість коштів;
- кошти, що знаходяться у місцевому бюджеті підлягають неефективному використанню тощо [3, с. 123].

Найбільшою проблемою для Бюджетного процесу України є відповідальність і контроль за його виконанням. З бюджету повинна фінансуватися сама функція виконання, а не результат. Для цього контролю спеціальні повноваження та функції покладені на Рахункову палату України. Але вона не має права накладати штрафи, стягнення та санкції на порушників. Рахункова палата як член міжнародних організацій вищих органів державного аудиту має у діяльності спиратися на чинні міжнародні стандарти. Проте певні законодавчі обмеження перешкоджають їй повною мірою виконувати вимоги основоположних документів INTOSAI [4].

Як висновок можна сказати, що у сучасності, Україна дуже потребує бюджетної реформи, яка неможлива без відповідальної влади у країні. Необхідно створення органу, який би зміг виконувати функції контролю, моніторингу та всього комплексу заходів, спрямованих на модернізацію сучасної системи бюджетування в Україні. Реформа допоможе уникнути таких проблем, як нецільове використання грошових коштів з бюджету, не ефективне управління державними фінансовими ресурсами та багато інших.

Список використаних джерел

1. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 р. № 2456-VI / Відомості Верховної Ради України від 24.12.2010 р. – № 50-51. – С. 572. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>.
2. Латковська Т. А., Сідор М. І., Койчева О. С. Фінансове право: навчально-методичний посібник (для здобувачів вищої освіти денної форми навчання) / Т. А. Латковська, М. І. Сідор, О. С. Койчева. 2019. – 86 с.
3. Лободіна З. Фінансування видатків місцевих бюджетів: стан і проблеми здійснення / З. Лободіна // Галицький економічний вісник. – 2011. – № 2 (31). – С. 123–130.
4. Голоядова Т. О. Система органів державного фінансового контролю в Україні: сучасний стан та зміни. International scientific and practical conference. Snina, The Slovak Republic, June 7-8, 2019.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Голоядова Т. О.

ЧЕПАЛОВА АЛІНА ВАДИМІВНА

студентка 3-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

ФІНАНСОВЕ ПРАВО В СИСТЕМІ ПРАВА

Фінансове право – це важлива частина системи національного права. Як публічна галузь права, це сукупність правових норм, що регулюють суспільні відносини у процесі створення, розподілу й використання фондів грошових коштів. Необхідність існування фінансового права зумовлена використанням державою й місцевим самоврядуванням фінансів як основного важеля в процесі розподілу частини вартості валового внутрішнього продукту, зокрема національного доходу, а також частини національного багатства країни із здійсненням ним у зв'язку з цим відповідної фінансової діяльності [3, с. 29].

Визначаючи фінансове право як окрему самостійну галузь права, варто зазначити, що вона має свій предмет, метод правового регулювання, а також систему – внутрішню будову.

На думку Лукашева О. А., такі категорії, як «система фінансового права» і «фінансова система» є взаємопов'язаними між собою, адже побудова першої напряду залежить від структури фінансової системи держави. Вчений вважає, що юридична неоднорідність бюджетних, податкових та інших відносин, що виникають у сфері публічних фінансів значно ускладнює формування відносно відокремленої Загальної частини фінансового права. Тому актуальною залишається проблема пошуку універсальної системоутворюючої фінансово-правової категорії, яка повинна виконувати консолідуючу та координуючу функції в системі фінансово-правового регулювання. Такою категорією, була і повинна залишатися «фінансова система» [2, с. 119-120].

Голоядова Т. О. зазначає, що стабільність фінансової системи значною мірою залежить від зовнішнього оточення. Так, у 2012 р. унаслідок уповільнення темпів розвитку світової економіки та загострення фінансових проблем у Єврозоні в економіці України спостерігалися такі тенденції й процеси: формування значного дефіциту поточного рахунку платіжного балансу; зростання вартості ресурсів міжнародного ринку капіталів для уряду й корпоративних позичальників за наявності значних проблем у рефінансуванні існуючих боргів [1, с. 69].

Також, характеризуючи фінансове право, необхідно визначити його зв'язки з іншими галузями права в системі права України. По-перше, це зв'язок з конституційним правом. Конституція України, регулюючи найважливіші суспільні відносини в різних сферах життя суспільства, здійснює регулювання і фінансової діяльності. Наприклад, КМУ забезпечує проведення фінансової політики, розробляє проект закону про Державний бюджет України і звітує про виконання затвердженого згідно ст. 116 Конституції України. З іншого боку, фінансове право здійснює виконання положень Конституції, а також забезпечує функціонування органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Так, норми фінансового права регулюють виконання такого конституційного обов'язку, як сплата податків (ст. 67), а також питання фінансування судів (ст. 148¹), формування доходів бюджетів місцевого самоврядування (ст. 142) тощо.

По-друге, фінансове право має зв'язок з адміністративним правом. Створення, розподіл і використання фондів грошових коштів – що є предметом адміністративного права – можна вважати управлінською діяльністю. Проте на відміну від адміністративного права, владні розпорядження виходять від

органів, які спеціально створені державою для здійснення фінансової діяльності. При цьому повної залежності одного суб'єкта від іншого немає, адже владні вказівки виходять від фінансових органів, з якими інші суб'єкти відносин не перебувають у адміністративній залежності [4, с. 11].

Також, норми господарського права встановлюють засади здійснення господарської діяльності, а також господарські відносини (ст. 1 Господарського кодексу України). А відповідно до статті 4 Закону України «Про Національний банк України» від 20.05.1999 № 679-XIV, останній є юридичною особою, яка має відокремлене майно, що є об'єктом права державної власності і закріплено за ним на праві господарського відання, а отже є суб'єктом господарювання, який здійснює фінансові операції. Не можна не зазначити щодо зв'язку фінансового і кримінального права. Кримінальне право спрямоване на захист кредитно-фінансової системи України, з іншого боку категорії фінансового права є необхідними при кваліфікації окремих видів злочинів, наприклад ст. 199 Кримінального кодексу.

На підставі проведеного дослідження можна зробити наступні висновки. Фінансове право має тісний зв'язок з адміністративним правом та конституційним правом, а також фінансове право пов'язане з такими галузями права: як цивільне, кримінальне, трудове, земельне, екологічне та інші. Саме тому, фінансове право є самостійною галуззю права, але має комплексний характер.

Список використаних джерел

1. Голоядова Т. О. Проблеми сучасного стану світової фінансової системи та її вплив на фінансово-економічний розвиток України / Т. О. Голоядова // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. – 2013. – № 5. – С. 68–70.
2. Лукашев О. А. Побудова системи фінансового права: питання теорії / О. А. Лукашев // Державне будівництво та місцеве самоврядування. – 2006. – № 12. – С. 112–120.
3. Поптанич Ю. М. Нормативне регулювання фінансової сфери в чинному законодавстві України / Ю. М. Потапович // Науковий вісник публічного та приватного права. – 2018. – № 1 (Т. 2). – С. 29–35.
4. Фінансове право: навч. посіб. / М. Г. Волощук, Т. О. Карабін, М. В. Менджул. – Вид. 3-тє, допов. та перероб. – Ужгород: Видавництво Олександри Гаркуші, 2017. – 244 с.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Голоядова Т. О.

ШПЕНДАК ВІКТОРІЯ МИХАЙЛІВНА

студентка 3-го курсу факультету прокуратури
та слідства (кримінальної юстиції)

Національного університету «Одеська юридична академія»

МЕТОД ФІНАНСОВОГО ПРАВА І ЙОГО ОСОБЛИВОСТІ

Ні в кого не виникає сумнівів, що фінансове право є «молодою» галуззю права, яка відокремилась з адміністративного права, що швидко розвивається та реагує на стрімкі зміни сучасної ринкової економіки. Здійснюючи дослідження предмету правового регулювання, учені часто не звертають увагу на метод, який також має великий вплив на характер подальших відносин у фінансовому праві. Однак досі дискусійним питанням науки фінансового права залишається метод правового регулювання. На мою думку, проблематика методу фінансового права, є не менш важливою, оскільки саме метод показує яким чином регулюються ті чи інші відносини. У зв'язку з цим проаналізуємо сутність і зміст методу фінансового права.

Проблеми теорії фінансового права досліджували Л. К. Воронова, М. П. Кучерявенко, О. П. Орлюк, Ю. А. Ровінський, Н. І. Хімічева, Р. О. Халфіна, О. І. Худяков, С. Д. Ципкін та ін. Деякі проблематичні питання щодо методу фінансового права також підіймали в межах своїх досліджень А. Т. Ковальчук, Л. В. Вакарюк, О. А. Лукашева та ін. Проте, незважаючи на дослідження вказаних фахівців в галузі фінансового права, питання методу залишається досі дискусійним.

Перш за все, відмічаємо, що відповідно до загального правила, «метод правового регулювання стосується сукупності прийомів, способів і методів, за допомогою яких здійснюється вплив на учасників правовідносин» [1, с. 78].

Разом з тим, інший дослідник, А. Т. Ковальчук слушно вказує: «Метод – це конкретний шлях, спосіб досягнення цілей фінансової діяльності» [2, с. 307]. Іноді вчені надають і таке визначення: «Методи фінансової діяльності – це засоби здійснення фінансової діяльності держави та органів місцевого самоврядування» [3, с. 48]. Я підтримую таку позицію дослідників, оскільки методи – це фактично інструменти, засоби, способи впливу на певне коло суспільних відносин. В нашому випадку на фінансові.

Отже, в цілому, як показують погляди дослідників, фінансовому праву характерний імперативний метод правового регулювання. Тому, розглянемо його сутність детальніше.

Варто вказати, що імперативний метод встановлює нерівність суб'єктів відносин, забезпечуючи особливий стан і конкретне значення держави. Перш за все, він з'являється в нормативно-правових актах, наказах одних суб'єктів з боку інших, що представляють державу, органи самоврядування. Зазначимо, що у фінансово-правових нормах держава роздільно встановлює права та обов'язки суб'єктів фінансових правовідносин, які моделюються на основі підпорядкованості – з однієї сторони у них завжди існує суб'єкт, який наділений владою і виступає як керуюча особа, а з іншої – суб'єкт зобов'язаний.

Разом з цим, переважна більшість фінансово-правових норм мають на меті застосування примусу до порушників фінансової дисципліни. Потрібно звернути увагу на те, що ці примусові заходи не можуть бути встановлені або іншим способом змінені за згодою сторін. Окрім того, сторона, уповноважена застосовувати примусові заходи, не може застосовувати їх на свій розсуд і визначати ступінь таких заходів. Отже, ця особливість вказує на яскраво виражений імперативний характер вимог фінансових норм.

У фінансовому праві переважає імперативний метод, який характеризується приписами та заборонами, насамперед через публічний характер фінансових відносин та їх значення для ефективного функціонування держави.

При цьому, деякі вчені поряд із імперативним методом виділяють ще один метод фінансово-правового регулювання – диспозитивний.

Відстоюючи свою точку зору тим, що галузь фінансового права має унікальний метод, який об'єднує аспекти як імперативного, так і диспозитивного методів, але з перевагою першого. Також вони заявляють, що внаслідок розвитку держави в умовах реформ необхідне застосування диспозитивного методу правового впливу на фінансові відносини. У державній фінансовій сфері пропонується розглядати диспозитивність як можливість вибору варіанту поведінки учасників фінансових відносин.

На мою думку, диспозитивний метод у фінансовому праві має практично прихований зміст, оскільки відносини як в бюджетній сфері, так і в податковій чи фінансовому контролі регулюються імперативним методом.

Тому, на основі проведеного дослідження можна дійти такого висновку, що метод правового регулювання є самостійним і необхідним критерієм не лише визначення меж фінансового права, ідентифікації фінансового права як самостійної (некомплексної) галузі права, а й поділу фінансового права на підгалузі та інститути або, іншими словами, побудови системи фінансового права. Фінансове право поєднує в собі як метод диспозитивний

так і імперативний. Однак, з проаналізованого нами, можна з впевненістю сказати, що в фінансовому праві більшість норм містять імперативні приписи. Вважаємо, що проведене дослідження має важливе практичне значення для розуміння сутності та змісту методу фінансового права і чітко демонструє, що він має публічно-правовий імперативний характер.

Список використаних джерел

1. Рукавишникова И. В. Метод финансового права / И. В. Рукавишникова; отв. ред. Н. И. Химичева. – 2-е изд., перераб. и доп. М. : Юрист, 2006. 285 с.
2. Ковальчук А. Т. Фінансове право України. Стан та перспективи розвитку / А. Т. Ковальчук. – К. : Парламентське вид-во, 2007. 488 с.
3. Фінансове право України : [навчальний посібник] / Л. К. Воронова, М. П. Кучерявенко, Н. Ю. Пришва та ін. К. : Правова єдність, 2009. 485 с.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Голоядова Т. О.

ЯВЧЕНКО ДАР'Я В'ЯЧЕСЛАВІВНА

студентка 3-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ РОЗВИТКУ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНИ ТА ШЛЯХИ ЇХНЬОГО ПОДОЛАННЯ

Зовнішньоекономічна діяльність за своєю суттю є окремою сферою економічної діяльності України, що пов'язана з зовнішньою торгівлею, експортом та імпортом товарів із використанням іноземних інвестицій у різних сферах економіки. Впродовж останніх десяти років відбулися зміни в зовнішньоторговельній політиці України, а саме поступова переорієнтація з країн-членів СНД на ЄС та інші країни світу. Цьому передувало взяття Україною курсу на інтеграцію до ЄС [1].

За останні роки частка зовнішньої торгівлі України з країнами ЄС зросла з 25 % до 40 %. Разом з тим Росія залишається одним з основних партнерів України в зовнішньоекономічній діяльності. За даним Державної служби статистики за 2018 р. обсяги експорту до Росії зросли на 11 %, а імпорту на 30 %. Загалом різниця між експортом та імпортом у грошовому вираженні склала 2,7 млрд доларів на користь Росії. Дослідження обсягів торгівлі між Україною та ЄС показало

практично аналогічну картину, торгівельне сальдо склало мінус 3 млрд доларів. Такі дані свідчать про те, що імпорт перевищує експорт, що є згубним для зовнішньоекономічної діяльності нашої країни [2].

Це обумовлено наступними основними проблемами, які стоять на перешкоді для розвитку зовнішньоекономічної діяльності України:

По-перше, неефективність державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності у порівнянні з іншими країнами. Великий бюрократичний апарат, що створює певні проблеми для суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності.

По-друге, недосконалість законодавства. На сьогодні відбувається підлаштування вітчизняного законодавства під стандарти Європейського Союзу. Це в загалом має позитивний вплив, але прослідковується невідповідність сьогоденних реалій з тим, що намагаються впровадити законодавці.

По-третє, гальмування загальнодержавних процесів, що тягне за собою гальмування зовнішньоекономічного розвитку.

По-четверте, повільне реформування судової системи та не ефективна боротьба із корупцією. Недовіра до вітчизняного правосуддя лякає іноземних інвесторів до вкладання в економіку України капіталів і тим самим знижує імідж країни [3].

Також, слід зазначити, що одним із чинників, який свідчить про розвиненість зовнішньоекономічної діяльності країни є Індекс її інвестиційної привабливості. Потенційно Україна вважається інвестиційно привабливою країною завдяки наявності великої кількості людських ресурсів, місткого внутрішнього ринку споживання, а також свого вигідного географічного розташування, що має велике значення для виходу на міжнародний ринок.

Відповідно до даних The Global Competitiveness Index, Україна піднялась на шість сходинок та зайняла 83 місце зі 140 країн за Індексом глобальної конкурентоспроможності. При цьому було зазначено, що в Україні слабо розвинені інститути, нестійка фінансова система і макроекономічні показники.

Не зважаючи на певні позитивні тенденції щодо показників інвестиційної привабливості за останні роки, Україна все ще вважається країною з невисоким рівнем привабливості для іноземних інвесторів [4].

Вважаю за доцільне, що першочерговим завданням яке потребує вирішення для збільшення інвестиційної привабливості країни та розвитку зовнішньоекономічної діяльності країни є врегулювання політичної ситуації. Також необхідно постійно здійснювати пошук нових та відновлення втрачених ринків збуту вітчизняної продукції та послуг. Потребує розробки дієвий механізм забезпечення фінансових і правових передумов для

розвитку інвестиційної діяльності. Такий механізм повинен забезпечити політичну та економічну стабільність та повну прозорість механізму повернення коштів для інвесторів.

Безумовним підґрунтям для залучення інвестицій та активізації господарської діяльності є зниження рівня податкового навантаження та усунення обмежень у провадженні господарської діяльності, яке з певним часовим лагом забезпечить зростання податкового потенціалу, тобто рівня податкових надходжень у бюджети усіх рівнів. Проте разом зі зниженням ставок податків обов'язковою умовою ефективної реалізації податкової реформи мають стати супроводжувальні та не менш важливі заходи, насамперед:

1. Забезпечення стабільності податкового законодавства в Україні.

2. Спрощення процедур адміністрування податків.

3. Створення системи податкового контролю, яка обумовить невідворотність покарання за вчинення податкового правопорушення та водночас не обтяжуватиме законослухняних платників податків податковими перевітками.

4. Подолання корупції та підвищення ефективності витрачання бюджетних коштів [5].

Вирішення проблем необхідно здійснювати комплексно, тільки у такому випадку можливо за рахунок мультиплікативного ефекту досягти як умово скорішого підвищення рівня конкурентоспроможності нашої країни на міжнародному ринку та, відповідно, покращення показників, що характеризують зовнішньоекономічну діяльність.

Список використаних джерел

1. Санду В. М., Галушка Є. О. Проблеми та перспективи розвитку зовнішньоекономічної діяльності України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://globalnauka.com/naukova_ukraina/2490.html.
2. Зовнішня торгівля України товарами та послугами Статистичний збірник [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
3. Шкурупій О. В. Зовнішньоекономічна діяльність підприємства [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://libfree.com/128619811-ekonomikazovnishnoekonomichna_diyalnist_pidpriyemstva_shkurupiy_ov.html.
4. Інвестиційна привабливість України: стан та шляхи поліпшення [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.economyandsociety.in.ua/journal/18_ukr/6/pdf.
5. Голоядова Т. О. Необхідність удосконалення податкової системи України для покращення інвестиційного клімату [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cutt.ly/o9oaqFD>.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Голоядова Т. О.

ПИТАННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ДІЯЛЬНОСТІ СУДОВИХ, ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ ТА АДВОКАТУРИ

АНИСИМОВА ОЛЕКСАНДРА АНДРІЙВНА

студентка 1-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

СУДОВИЙ ЗАХИСТ ПРАВ НЕПОВНОЛІТНІХ ТА ЮВЕНАЛЬНА ЮСТИЦІЯ

На сьогоднішній день проблема злочинності неповнолітніх в Україні залишається актуальною, адже від її вирішення залежить не тільки стан злочинності в суспільстві, а й майбутнє нашої держави. Злочинність неповнолітніх розглядається не лише як загроза молодому поколінню, а і як загроза нормальному розвитку всього суспільства. Підліткова злочинність дуже турбує та непокоїть, викликаючи необхідність пошуку нових способів її попередження, вжиття заходів щодо зменшення її проявів у середовищі неповнолітніх.

Судовий захист прав неповнолітніх у нашій державі посідає важливе місце, адже соціальна, правова держава, в якій функціонує громадянське суспільство, неможлива без гарантій дотримання прав людини. Судово-правова реформа, яка знов набирає обороти останнім часом, передусім, націлена на підвищення механізму судового захисту законних прав і інтересів осіб, у тому числі і неповнолітніх. Це визначається Конституцією України, цілою низкою законів та підзаконних актів, а також міжнародно-правовими зобов'язаннями України. При цьому доступ до правосуддя і виконання та дотримання судового рішення мають бути максимально забезпечені [1].

Метою удосконалення судового захисту прав неповнолітніх є поліпшення рівня ефективності покарання, зменшення частоти застосування такого покарання, як позбавлення волі для неповнолітніх. Адже покарання неповнолітніх передбачає не тільки кару, але й перевиховання.

Актуальним є питання участі неповнолітніх у судових засіданнях. Так, неповнолітні (особи віком від 14 до 18 років) відповідно до норм Цивільного процесуального кодексу України,

можуть особисто здійснювати цивільні процесуальні права та виконувати свої обов'язки в суді у справах, що виникають з відносин, в яких вони особисто беруть участь. Слід зазначити, що суд, у передбачених законом випадках, може залучити до участі в таких справах законного представника неповнолітньої особи. Крім того, у разі реєстрації шлюбу фізичної особи, яка не досягла повноліття, вона набуває цивільної процесуальної дієздатності з моменту реєстрації шлюбу (ст. 47 ЦПК) [2].

Одним із найбільш дискусійних питань, пов'язаних із судовим захистом прав неповнолітніх, є перспектива утворення ювенальних судів. Система ювенальної юстиції є в багатьох країнах. Під такою системою розуміють сукупність усіх ланок державного механізму, органів місцевого самоврядування, які спільно працюють із неповнолітніми правопорушниками й діють на основі законодавчих актів і процесуальних норм, що регламентують поводження з неповнолітніми [3, с. 3].

Такі установи й організації, на думку експертів у цій сфері, повинні включати не тільки суди, які спеціалізуються на розгляді справ за участю неповнолітніх, але й органи прокуратури, поліцію, пенітенціарні установи, службу у справах неповнолітніх, а також управління виправних установ для неповнолітніх.

Розглядаючи систему ювенальної юстиції в інших країнах, можна побачити, що центральним елементом системи ювенальної юстиції, зазвичай, є ювенальний суд, до функцій якого входить судовий розгляд кримінальних, цивільних і адміністративних справи, в яких однією зі сторін виступає неповнолітня особа. Вважаємо, що не кожний суддя може здійснювати розгляд справ, в яких бере участь неповнолітня особа. Саме тому в Україні в місцевих загальних судах та апеляційних судах, до повноважень яких віднесено розгляд кримінальних справ, запроваджено посаду судді, що здійснює кримінальне провадження щодо неповнолітніх. Це правильний крок, оскільки з урахуванням особливого психічного та фізіологічного стану неповнолітні потребують особливого підходу.

Можна виділити позитивні та негативні моменти щодо створення ювенальних судів. В якості аргументів «за» ювенальної юстиції можна віднести такі: при створенні системи спеціалізованих судів можливий детальніший розгляд різних категорій справ при меншій траті часу, більш професійний розгляд справ у апеляційному й касаційному порядку. На нашу думку, це буде сприяти розвантаженню суддів інших судів і дасть їм можливість детальніше розглядати категорії справ, вирішення яких належить до їх компетенції.

Однак, існує багато перешкод для створення ювенальних судів – необхідність великих бюджетних внесків для створення системи спеціалізованих ювенальних судів, підготовку

висококваліфікованих кадрів, що зумовлює необхідність підвищення рівня кваліфікації суддів.

Однією із нагальних проблем є відсутність на даний момент якісної взаємодії суду із соціальними службами й системою органів запобігання злочинності й безпритульності неповнолітніх. Крім того, проблеми створення й роботи ювенальних судів зумовлені ще й тим, що робота з дітьми має свою специфіку й вимагає особливого підходу. Вважаємо, що з урахуванням того, що неповнолітні найчастіше вчиняють злочин уперше, суд повинен знайти шлях для їх виправлення та запобігти здійсненню підлітками повторних злочинів [4].

Позитивним можна назвати досвід, який передбачав би орієнтацію правосуддя не на покарання неповнолітніх, але й на юридичну охорону прав і законних інтересів неповнолітніх. До таких заходів можна віднести: 1) створення системи спеціалізованих судів, що складається із судді у справах неповнолітніх і колегіальних судів для розгляду найбільш серйозних злочинів; 2) залучення до роботи в даних органах фахівців з роботи з дітьми, таких як психологи, вчителі, соціальні працівники; 3) перехід до орієнтації на виховний характер правосуддя; 4) індивідуальний підхід до кожної справи, де стороною є неповнолітній.

Отже, можна сподіватися, що правильний і системний підхід до створення ювенальних судів (з урахуванням досвіду європейських країн) дозволить суттєво покращити ситуацію із злочинністю неповнолітніх. Україні необхідно відмовитися від каральних заходів щодо неповнолітніх, віддаючи перевагу реабілітаційній та виховній спрямованості правосуддя. Такий підхід зможе допомогти неповнолітнім правопорушникам не повторювати свої помилки у майбутньому.

Список використаних джерел

1. Ківалов С. В. Актуальні проблеми судового захисту прав людини в Україні і міжнародні стандарти // Актуальні проблеми політики. Збірник наукових праць. Вип. 13-14. С. 3–9.
2. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18 березня 2004 р. № 1618-IV // Відомості Верховної Ради України. 2004. № 40-41, 42. Ст. 492.
3. Крестовська Н. М. Ювенальне право України: генезис та сучасний стан: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.01 / Наталя Миколаївна Крестовська. Одеса, 2008. С. 24-25.
4. Раздвіл А. Покарання чи виховання? Введення ювенальної юстиції: за і проти // Закон і бізнес. 2013 № 26. URL: http://zib.com.ua/ua/print/33746-vvedennya_yuvenalnogo_pravosuddya_zh_y_proti.html.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Кісліцина І. О.

БАБЕНКО ІОАННА ВІКТОРІВНА

студентка 1-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СУДУ ПРИСЯЖНИХ В УКРАЇНІ

Захист прав та законних інтересів кожної особи у правовій державі, якою себе декларує Україна, неможливий без чіткої організації і функціонування судової влади. Суттєві зміни, які відбулися в різних сферах діяльності нашого суспільства, обумовили необхідність проведення судової реформи, одним із важливих напрямків якої є впровадження в Україні суду присяжних.

Питання щодо форм участі представників народу у здійсненні правосуддя в Україні в сучасних умовах є актуальним і в той же час дискусійним. Актуальність теми полягає в тому, що проблеми виникнення, правової природи, сутності даного правового інституту, його розвитку та функціонування в інших країнах належать до найскладніших та ключових питань.

Після здобуття Україною незалежності та при прийнятті Конституції України, у статті 127 було закріплено положення про суд присяжних [1], це, в свою чергу, дозволило громадянами брати участь у здійсненні правосуддя в якості присяжних, однак довгий час не було чітко встановлено механізму, який би залучав громадян до реалізації судової влади.

Важливим кроком у перед стосовно діяльності суду присяжних в Україні стало прийняття чинного Кримінального процесуального кодексу України, який закріпив можливість існування засади цього інституту народовладдя.

Враховуючи, що суд присяжних це порівняно новий інститут нашої держави, проте він принципово відрізняється від існуючого раніше інституту народних засідателів. Питання формування і функціонування інституту присяжних дуже актуальне та важливе, як для суспільства так і для судової гілки влади.

Участь громадян їх обізнаність, принциповість та волевиявлення у прийнятті судових рішень повинні позитивно вплинути на довіру до судової системи.

Присяжним може бути громадянин України, який досяг 30-річного віку і постійно проживає на території, на яку поширюється юрисдикція відповідного окружного суду. Але, не дивлячись на це, інколи виникають проблеми на місцевому рівні в зв'язку з тим, що місцева рада не досконало перевіряє документи, які подаються особами, що мають намір стати присяжними. Це призводило до того, що вже під час судового засідання

з'ясовувалося, що людина, включена до списку присяжних не досягла 30-ти річного віку [2].

Вважаємо, що саме після 2012 року інститут суду присяжних прискорив свій розвиток, але він ще не набрав швидких темпів розвитку і про це свідчить той факт, що зараз кількість осіб у списках присяжних не відповідає цифрі, яка мала б бути. Наприклад, на території Львівщини для ефективного функціонування суду присяжних необхідно набрати 955 присяжних, а набрано лише 629, що не спонукає до забезпечення безперервності судового процесу та доступу громадян до правосуддя. Така ситуація виникла через те, що процедура набору присяжних в Україні не досить ефективна та зрозуміла для більшості громадян.

Вважаємо, що інститут присяжних мав би великі перспективи розвитку, але низька ефективність суду присяжних в Україні бере свій початок з законодавчого рівня, в зв'язку з багатьма нерегульованими аспектами з питань організації судової влади і правосуддя. Тому спочатку потрібні серйозні зміни в законодавстві, що стосується діяльності присяжних та потребують врегулювання, наприклад, питання гарантій присяжних і їх відповідальності присяжних, ці питання стосуються в тому числі місцевих рад та роботодавців.

Ще однією перешкодою для розвитку суду присяжних на теренах України є саме небажання людей бути присяжними та необізнаність народу в тому, що в них є право, яке закріплено Конституцією, про то ще вони безпосередньо можуть брати участь у здійсненні правосуддя.

Наприклад, були випадки, коли людина, йдучи в присяжні не знали, що вони за виконання обов'язків присяжного в суді і отримання винагороди, повинні подати декларацію про майновий стан та доходи, це лякало людей і вони хотіли бути присяжними.

З одного боку, закріплене в Конституції право громадян на приймання участі у здійсненні правосуддя є невід'ємним правом, з іншого боку це також почесний громадянський обов'язок [3]. Присяжні повинні бути свідомі до того, що вони вирішують долю людини і допомагають в захисті прав та інтересів іншої особи.

Дуже ускладнює розвиток суду присяжних саме добір присяжних. В законі чітко приписано, як відбувається добір присяжних. Для затвердження списку територіальне управління Державної судової адміністрації України звертається з поданням до відповідних місцевих рад, які формують і затверджують у кількості, зазначеній у поданні, список громадян, які постійно проживають на територіях, на які поширюється юрисдикція відповідного окружного суду.

Список присяжних затверджується один раз на три роки і переглядається в разі необхідності для заміни осіб, які вибули зі списку, за поданням територіального управління Державної судової адміністрації України [2].

З огляду на вищевикладене слід зазначити, що в Україні існують усі перспективи для розвитку інституту присяжних, але для цього потрібен ряд перетворень. Для повноцінного функціонування роботи суду присяжних потрібні зміни не тільки законодавства, а і у системі судоустрою загалом. Також слід відновити довіру населення до системи судової влади, а це, у свою чергу, буде заохочувати громадян до участі у судовому розгляді в якості присяжних.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02 червня 2016 року № 1402-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2016. – № 31. – Ст. 545.
3. Хатуаева В. В. Суд присяжных : учебное пособие для бакалавриата, специалитета и магистратуры / В. В. Хатуаева, М. А. Авдеев. – Москва : Издательство Юрайт, 2019. – 181 с.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Кісліцина І. О.

БАЮШ ДІАНА ВАЛЕРІЙВНА

студентка 1-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

РОЛЬ СУДОВОЇ ВЛАДИ В СИСТЕМІ СТРИМУВАНЬ І ПРОТИВАГ

За своєю природою судова влада існує для того, щоб врегулювати конфлікти між людьми, соціальними і державно-правовими інститутами, через це вона повинна незалежно від політичних вподобань та пріоритетів інших гілок влади здійснювати свою діяльність відповідно до державної мети – досягнення та збереження соціального миру за допомогою певних правових методів, стримувати інші гілки влади і контролювати збереження рівноваги між інтересами держави та особи, перебування державної влади в правовому полі.

Але для того щоб така судова влада була ефективною, та і взагалі існувала, в повноцінній правовій державі повинен бути чіткий розподіл влади. Варто зазначити, що розподіл влади – це певна база, на якій будується політична демократія.

Розподіл влади – це політико-правова доктрина, конституційний принцип, який лежить в основі організації влади демократичної держави і який виступає одним з основних принципів, на яких базується політична демократія; це теорія про співвідношення влад у державі, згідно з якою для ефективного функціонування держави необхідним є існування незалежних одна від одної гілок влади законодавчої, виконавчої [1, с. 41].

Призначення такої теорії поділу влади слугує для того, щоб унеможливити концентрацію всієї влади в руках одного органу чи особи, який буде мати необмежену владу.

Реалізація принципу поділу влади виступає інституційним способом обмеження державної влади з метою захисту народного суверенітету, збереження прав і свобод громадян [2, с. 92]. Можна вважати, що це своєрідна гарантія від диктатури свавілля. Але при цьому окремість гілок влади не має переходити у повну автономію в державному механізмі.

Важливу роль саме в реалізації принципу поділу влади відіграє система стримувань і противаг, головним завданням якої є в уникнення небезпеки встановлення режиму необмеженої влади, що посягає на індивідуальну свободу. На думку окремих учених, судова влада повинна обмежуватися законом і правом та здійснювати свою діяльність у встановлених Конституцією межах, відповідно до законів, які узгоджуються з Основним законом [3].

Особлива роль суду як у механізмі державної влади, так і в системі стримувань і противаг визначається тим, що тільки органи судової влади здійснюють правосуддя. Саме в цьому полягають гарантії незалежності суду, а також забезпечення прав та інтересів людини і держави. Важливим є те, що суд не тільки реалізує принцип справедливості у правозастосовчій практиці, але й виступає як своєрідний арбітр у процесі законотворення. Одночасно суд виступає як своєрідне протиставлення двом іншим гілкам влади. Причому суд має певні переваги порівняно із законодавцем щодо встановлення правопорядку в державі. Так, у необхідних випадках суд може приймати рішення, керуючись не тільки буквою, а й духом закону, загальноприйнятими принципами права [4, с. 26].

У взаємодії з іншими гілками влади судова влада повинна бути самостійною і сильною, добре підготовленою професійно, організаційно забезпеченою, діяти у процесуальному порядку, утверджуючи ідеї справедливості.

Судова влада має право не застосовувати закони в процесі здійснення правосуддя, якщо вони суперечать Конституції. Таким чином, судова влада може обмежувати законодавчу владу, забезпечуючи реалізацію системи стримувань і противаг.

У той же час роль судової влади в системі стримувань і противаг має одну особливість. Мова йде про Європейський суд з прав людини. Цей суд, як наднаціональний орган для країн-членів Ради Європи виступає, з одного боку, міжнародним гарантом прав і свобод людини, а з іншого фактичною вершиною судової влади кожної із держав. Рішення Європейського суду з прав людини є остаточними та обов'язковими для держав-учасників Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод. У цьому відношенні варто підкреслити, що фактично саме Європейський суд з прав людини виступає тим фактором, з допомогою якого забезпечується законність у діяльності національних судів, повага та реалізація прав і свобод людини, одночасно запобігаючи судовому свавіллю [5, с. 22].

Таким чином, роль та місце судової влади в системі стримувань та противаг, що запобігає державному свавіллю, визначається двома групами факторів, одні з яких надають їй можливість контролювати рішення законодавчої та виконавчої влад, а інші ставлять судову владу у залежність від рішень та дій останніх. Якщо дія всіх цих факторів є збалансованою таким чином, що свобода індивіда залишається недоторканою, то система стримувань і противаг функціонує ефективно. У протилежному випадку судова влада або втручається в діяльність інших гілок влади, або виступає як складова виконавчої влади.

Список використаних джерел

1. Шатіло В. Стимування і протидія у механізмі державної влади України: теоретичні та прикладні аспекти [Текст] / В. Шатіло // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки. 2013. № 2 (96). С. 41–44.
2. Оніщук М. В. Система стримувань і протидія в українській моделі організації влади: проблеми і шляхи вдосконалення [Текст] / М. В. Оніщук // Часопис Київського університету права. 2012. № 3. С. 91–95.
3. Мовчан В. В. Проблеми визначення меж судової влади: теоретико-правові аспекти / В. В. Мовчан [Електронний ресурс]. Науково-практична Інтернет-конференція «Правопорядок у державному та суспільному розвитку: національний і міжнародний вимір» (24.02.2012). URL: http://legalactivity.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=224%3A120223-12&catid=40%3A-6&Itemid=57&lang=ru.

4. Мовчан В. В. Поняття, сутність та види меж здійснення судової влади [Текст] В. В. Мовчан // Вісник Академії адвокатури України. 2013. № 1 (26). С. 22–29.
5. Райлян П. Роль и значение судебной власти в системе разделения властей [Текст] П. Райлян // Закон и жизнь. – 2010. – № 11. С. 18–23.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Кіслицина І. О.

БІЛЧЕНКО ОЛЕНА ВАСИЛІВНА

студентка 1-го курсу факультету міжнародно-правових відносин
Національного університету «Одеська юридична академія»

СУЧАСНЕ РЕФОРМУВАННЯ ПРОКУРАТУРИ УКРАЇНИ

Прокуратура України є державним органом, який є незамінною частиною в сучасній системі правоохоронних органів, адже прокуратура забезпечує захист від неправомірних посягань на суспільний і державний лад, права й свободи людини, а також основи державного демократичного устрою засобами та методами, які передбачено Законом України «Про прокуратуру» від 24.10.2014 року [1].

Взагалі у прокурора є основні завдання та функції. Наприклад, організація і процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, вирішення відповідно до закону інших питань під час кримінального провадження, нагляд за негласними та іншими слідчими і розшуковими діями органів правопорядку, вирішити, чи слід порушувати судовий розгляд чи ні, і з'являтися до суду. Прокурор під час розслідування злочинів поліцією організовує розслідування злочину веде процесуальне керування ним. Він має контакт з особою, яка є підозрюваною у злочині, жертвою та свідками, а також має тісний контакт з поліцією. Після завершення попереднього розслідування прокурор вирішує, чи є достатні докази для доведення справи до суду. Якщо це незначний злочин, і підозрюваний визнає свою провину, прокурор накладає штраф. Це згадується як порядок суворого покарання, і суд не проводитиметься. Якщо порушено справу, відбудеться розгляд справи в суді. Завдання прокурора – довести, що підозрюваний вчинив злочин. Він допитує підозрюваного, свідків та експертів, щоб встановити, що підозрюваний винен.

В той час, коли наша держава рухається до Євроінтеграції, важливою подією, як передумов, є реорганізація прокуратури, тобто її реформування відповідно до західних зразків, розпочате

у 2019 році. Посилаючись на Закон про реформу прокуратури «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо першочергових заходів із реформи органів прокуратури», прийнятого Верховною Радою 19 вересня 2019 року, можна визначити мету реформи, яка передбачає створити прокуратуру у напрямку її ефективності у державі. Прокуратура України має бути прозорою та чесною, її престижність має бути підвищеною завдяки професійному розвитку та справедливому кар'єрному зростанню [2]. Слід визначити кроки реалізації змін:

1. Стратегія прокуратури та реорганізація органів прокуратури, тобто перетворення організаційної структури органів прокуратури відповідно до вимог та потреб суспільства.

2. Нова кримінальна політика та стандарти діяльності прокурорів, а саме відбудеться встановлення нових пріоритетів кримінальної політики, відповідно до яких й працюватиме прокуратура; зміна стандартів діяльності прокурорів, що сприятиме підвищенню ефективності розслідування.

3. Прокуратура для суспільства, означає те, що вона насамперед буде орієнтуватися на потреби суспільства, почне використовувати лише сучасні механізми комунікації з громадськістю.

4. Нова модель людського та організаційного розвитку прокуратури України полягає у: фундамент прокуратури складатимуть кращі сучасні практики професійного розвитку та мотивації працівників прокуратури; розробка оновленої процедури добору та стандартів професійної поведінки, яка сприятиме якісному наповненню органу прокуратури фахівцями та підвищить рівень її професійного потенціалу; справедлива система оцінювання якості роботи прокурора забезпечить умови для кар'єрного зростання відповідно до результатів особистих досягнень;

5. Національна академія прокуратури має перетворитися у новітній Тренінговий центр прокурорів, основним завданням якого буде забезпечувати професійний розвиток працівників прокуратури, прокурорам гарантуватиметься матеріальна мотивація та особистісний розвиток.

На даний момент можна говорити, що відбулося лише часткове перетворення, а саме було створено нову структуру органів прокуратури, яка має змінену назву її органів: Офіс Генерального прокурора (від 02.01.2020), обласні та окружні прокуратури; ліквідовуються військові прокуратури й замість них Генпрокурору надається право створювати спеціалізовані прокуратури; зменшено максимальну кількість працівників органів прокуратури (з 15 тис. до 10 тис.).

Деякі правознавці та політики з негативом сприйняли положення реформи, вважаючи що недоречними є зміна назв

органів прокуратури, її структури, а саме ліквідація військових прокуратур; «очищення» прокуратури від професійних кадрів, які там ще залишилися після неодноразових змін [3]. Я однозначно їх підтримую, адже зміна назв органів прокуратури ніяких позитивних зрушень не дасть, а лише більше заплутає сам процес реформування, адже потрібно все переіменувувати. Наступним негативним чинником виступає ліквідування військової прокуратури, які відповідно до наказу Генерального прокурора 29.08.2014 № 12гн «Про особливості діяльності військових прокуратур» мають важливі повноваження, насамперед такі як, нагляд за виконанням військового обов'язку та проходженням військової служби; запобігання і протидію корупції та організованій злочинності; зовнішньоекономічна діяльність та питання військово-технічного співробітництва та інші [4]. В той момент, коли у нашій державі є військовий конфлікт, масово вчиняються військові злочини, пов'язані з проходженням військової служби, нам потрібні військові прокурори, які перебували в непростих умовах, та мають більший досвід, ніж цивільні.

У висновку можна дійти до того, що ця реформа принесе Україні як позитивні, так і негативні наслідки, які вплинуть на подальше життя суспільства. Й так як прокуратура є важливим органом, то доречно було приймати зміни, які справді покращать призначення, організацію та діяльність, професійний розвиток кадрів та забезпечать захист суспільства й держави.

Список використаних джерел

1. Про прокуратуру: Закон України від 24.10.2014. Відомості Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18>.
2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо першочергових заходів із реформи органів прокуратури від 19.09.2019. Відомості Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/113-20>.
3. Реформа прокуратури 2019 // [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://yvu.com.ua/>.
4. Про особливості діяльності військових прокуратур: Генеральна прокуратура України; Наказ від 29.08.2014 № 12гн. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0012900-14>.

Науковий керівник: старший викладач Нестерчук Л. П.

БУГЕРА ОЛЕКСАНДРА ГРИГОРІЙВНА

студентка 1-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОСНОВНІ НАПРЯМИ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОКУРАТУРИ ЩОДО ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

Торгівля людьми існує впродовж багатьох століть і являє собою грубе порушення прав людини. В Україні наразі є досить великий спектр проблем, пов'язаних з протидією та запобіганням торгівлі людьми або іншими незаконними угодами щодо людини, починаючи з виявлення такого протиправного діяння. Правоохоронні органи, в тому числі, прокуратура, використовують різні методи, спрямовані, з одного боку, на виявлення злочинів і схем торгівлі людьми, притягнення винних до відповідальності, а, з іншого, – на гарантування і захист прав жертв торгівлі людьми.

Поняття протидії торгівлі людьми закріплене у Законі України «Про протидію торгівлі людьми» і звучить так: протидія торгівлі людьми – система заходів, спрямованих на подолання торгівлі людьми шляхом її попередження і боротьби з нею та надання допомоги і захисту особам, які постраждали від торгівлі людьми [1].

Суб'єкти, які здійснюють заходи протидії торгівлі людьми в Україні визначені у Законі України «Про протидію торгівлі людьми» і відповідно ними є: Президент України, Кабінет Міністрів України, органи виконавчої влади, як центральні так і місцеві, закордонні дипломатичні установи України, заклади, які надають допомогу жертвам торгівлі людьми [1] та інші органи і посадові особи. Нормативне регулювання є важливим кроком для протидії цьому злочину, адже достатня кількість суб'єктів має на меті забезпечити весь спектр засобів для боротьби із злочинами у цій сфері.

Нормативні акти, які регулюють діяльність протидії торгівлі людьми закріплені, як на міжнародному так на національному рівнях, вони зосереджені на превентивну роботу щодо торгівлі людьми, шляхом агітаційно-інформативних заходів, на розслідування цього злочину та покарання винних і на забезпечення допомоги постраждалим.

Зміст поняття «протидія торгівлі людьми» становить комплекс заходів, що спрямований на попередження, розкриття та покарання за злочини торгівлею людей. Комплекс цих заходів становить: превентивні заходи держави та громадських організацій з метою обізнаності населення та попередження вчинення даного злочину; боротьба із торговцями людьми, шляхом

розслідування даних злочинів та судовим процесом, який має на меті притягти до кримінальної відповідальності злочинців; надання допомоги жертвам торгівлі злочину, яка може бути, як психологічною, адже багато осіб мають психологічну травму після пережитого, правову, тому що жертви торгівлі людьми вивозяться закордон і потребують правової допомоги, щоб захистити свої права, відшкодувати завдану шкоду, повернутися додому і відновити правовий статус, також допомога може полягати в наданні побутових умов, послуг медицини та інших [1]. В протидії торгівлі людьми органи прокуратури відіграють важливу роль.

При досудовому розслідуванні на прокурора прокладаються наступні функції: нагляд за додержанням законів органами, що провадять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство [2]. Прокурор під час досудового слідства може скасовувати неправомірні або необґрунтовані рішення слідчого та подавати скаргу на рішення слідчого судді. Головним завданням виступає наглядова функція за правильним застосуванням закону та здійснення ефективного розслідування [3]. Також прокурор може самостійно вносити клопотання щодо здійснення процесуальних дій та гласних і негласних слідчих дій. Необхідно підкреслити, що вказівки прокурора для органів, які провадять досудове слідство є обов'язкові.

На етапі судового процесу прокурор займає головну роль у дослідженні матеріалів справи та повинен об'єктивно і неупереджено оцінювати їх. Під час судового розгляду прокурор може подавати клопотання про виклик до суду додаткових свідків або долучення додаткових доказів, про надання судових доручень, контролювати хід їх виконання і самостійно вносити подання. На судовому засіданні прокурор повинен негайно реагувати, якщо права та свободи учасників судового процесу порушуються або обмежуються. Також при наявності передбачених законом випадках, прокурор має право ставити питання перед судом про призначення додаткового покарання разом з основним та відшкодування матеріальних збитків та компенсації моральної шкоди, які були завдані злочином торгівлі людьми. І саме від надання доводів вини обвинуваченого залежить міра кримінальної санкції.

Можна дійти висновку, що прокуратура має широкі повноваження стосовно протидії торгівлі людьми, адже вона бере участь у протидії торгівлі людьми на всіх її етапах: від відкриття провадження до прийняття участі у винесенні справедливого рішення судом. Прокурор забезпечує права учасників на будь-якій стадії здійснення провадження та є процесуальним керівником при здійсненні досудового слідства і докладає всіх зусиль щодо припинення протиправних дій.

Список використаних джерел

1. Про протидію торгівлі людьми: Закон України від 20 вересня 2011 року № 3739-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3739-17>.
2. Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 № 1697-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18>.
3. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18.02.1992 р. № 2135-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12>.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Кіслицина І. О.

БУЛАЦЕВСЬКА ЯНА ВАДИМІВНА

студентка 1-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

АДВОКАТ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Роль та місце адвоката у кримінальному провадженні зростає з урахуванням змін, що відбулися у правовому просторі України у зв'язку з гуманізацією кримінально-процесуальної політики України та прийняттям чинного Кримінального процесуального кодексу, а також утворенням Центрів безоплатної правової допомоги.

Згідно із ч. 1 ст. 45 Кримінального процесуального кодексу України, захисником є адвокат, який захищає підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, виправданого, особу, щодо якої можуть застосовуватися примусові заходи (медичні чи виховні за своєю природою), або особу, яка підлягає розгляду питання про їх застосування, екстрадиція (екстрадиція) [1].

Адвокат, інформація про якого внесена до Єдиного реєстру адвокатів України, може бути захисником. Адвокат допускається до участі у кримінальній справі як захисник чи представник лише при пред'явленні свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю, а також ордера, договору про надання правової допомоги або дорученням органу (установи), уповноваженого законом на надання безоплатної правової допомоги [1]. Ніякі інші документи суд не має права вимагати.

Здійснюючи захист, на стадії досудового розслідування адвокат зобов'язаний вживати заходів для запобігання тиску з боку органів досудового розслідування, збирати докази для виправдання, встановлювати усі існуючі пом'якшуючі

обставини, оскаржити незаконні рішення, дії та бездіяльність слідчого, прокурора, слідчого судді в порядку, передбаченому законом, і не дозволяти органу досудового розслідування порушити презумпцію невинуватості.

Сторона захисту, зокрема захисник, збирає докази, вимагаючи та отримуючи від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, офіційних та фізичних осіб речі, копії документів, інформацію, висновки експертів, висновки ревізії та акти перевірок, тощо. Адвокат повинен переконатися, що всі належні та допустимі докази представлені в суді. Ініціювання стороною захисту проведення слідчих (розшукових) дій здійснюється шляхом подання слідчому, прокурору відповідних клопотань, що розглядаються в порядку, передбаченому ст. 220 КПК України. Постанова слідчого, прокурора про відмову у задоволенні запиту про проведення слідчих (розшукових) дій, негласні слідчі (розшукові) дії можуть бути оскаржені до слідчого судді відповідно до ст. 93 КПК України [2, с. 21].

Перелік прав захисника, за допомогою яких він може здійснювати діяльність, спрямовану на спростування підозри (обвинувачення) у кримінальному провадженні можна поділити на декілька груп.

До першої групи пропонуємо віднести права захисника, які передбачають безперешкодне здійснення спростування підозри (обвинувачення): право заявляти клопотання про проведення процесуальних дій щодо забезпечення безпеки стосовно себе, членів своєї сім'ї, близьких родичів, майна, житла тощо; право заявляти відводи.

До другої групи пропонується включити права захисника, які дають можливість правильно визначити напрямок провадження щодо спростування обвинувачення: право на конфіденційні візити з клієнтом; право знати, у якому кримінальному правопорушенні особа підозрюється чи обвинувачується; право ознайомитись з матеріалами кримінального провадження; право на ознайомлення в установах і організаціях з необхідними для здійснення професійної діяльності документами і матеріалами, крім тих, що містять інформацію з обмеженим доступом (відповідно до ч. 3 ст. 20 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»).

До третьої групи ми пропонуємо віднести права захисника (ст. 48 КПК), які надають можливості для отримання фактичних даних, які можуть мати значення для спростування підозри (обвинувачення): право на участь у процесуальних діях; право користуватися технічними засобами; право на збирання доказів у порядку, встановленому кримінальним процесуальним законом; право на допит осіб за їх згодою; право на отримання

письмових висновків фахівців та експертів з питань, що потребують спеціальних знань. Визначаючи свою правову позицію, адвокат не має права ігнорувати думку клієнта, його показання [1].

Таким чином, законодавець покладає на захисника обов'язок щодо надання всебічної юридичної допомоги клієнту, адвокат має великий інструментарій для захисту клієнта від кримінального обвинувачення. У деяких випадках неправильне використання адвокатом своїх прав призводить до затримування розгляду справи. Здійснюючи захист клієнта, адвокат повинен знаходити та використовувати для захисту всі слабкі сторони і помилки сторони обвинувачення, це допоможе довести невинуватість клієнта або дозволить отримати менш сувору міру покарання. Слід звернути увагу, що адвокат повинен діяти лише способом, визначеним законом і в межах своїх повноважень, не виходячи за їх межі.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 23.04.2020 № 4651-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
2. Ляш А. О., Благодир В. С. Захисник як суб'єкт доказування в судових стадіях кримінального процесу. Адвокат. 2012. № 10 (145). С. 19–21.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Кісліцина І.О.

ВАСЮТИНСЬКА АЛЬОНА ГРИГОРІВНА

студентка 1-го курсу судово-адміністративного факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА НЕПОВАГУ ДО СУДУ АБО СУДДІ

Суд – це орган, що чинить правосуддя у формі розгляду і вирішення цивільних, кримінальних, господарських, адміністративних та інших категорій справ у встановленому законом конкретної держави в процесуальному порядку. В Україні прояв неповаги до суду не вважається злочином проти правосуддя, за вчинення цього правопорушення передбачено адміністративну відповідальність. Розуміння того, яку саме поведінку (дії, бездіяльність) слід вважати проявом неповаги до суду та які примусові заходи застосовуються при її

допущенні, нам дають приписи ст. 185-3 Кодексу України про адміністративні правопорушення [1].

При розгляді судових справ нерідко складається ситуація, вважає Л. А. Остафійчук, коли учасники судового процесу, будучи належним чином сповіщеними про день і час розгляду справи, не приходять на судові засідання, не повідомляючи при цьому суд про причини своєї неявки [2, с. 10]. Також неодноразовими є випадки невідкорення з боку зазначених та інших осіб розпорядженням головуєчого в судовому засіданні. Все це може призводити до відкладення розгляду справ, чим і порушуються права та законні інтереси інших учасників процесу, які сумлінно виконують свої процесуальні обов'язки. Так і випадки повинні кваліфікуватися як прояв неповаги до суду.

Слід погодитись із Т. В. Хуторянська, яка зазначає, що в Україні, де за прояв неповаги до суду передбачена адміністративна відповідальність, існує в досить м'якій формі покарання, на відміну, від держав англосаксонської системи права, в яких, як правило, передбачено кримінальну відповідальність за неповагу до суду. Воно трактується досить широко. Будь-яке втручання у відправлення правосуддя: передчасні публікації у пресі, переговори з присяжними, тиск на сторони та свідків, недозволена поведінка в суді, невідкорення наказу суду – усе це може вважатися неповагою до суду. Також Т. В. Хуторянська, розкриваючи зміст поняття «неповага до суду», вважає, що до нього слід відносити некоректну поведінку присутніх у залі, образливі висловлювання на адресу суду, непокора суду, зневажливе ставлення до зауважень суду, хамство та вигуки [3, с. 92].

Повага до суду – це важливий фактор відповідного функціонування правової держави. Закон вимагає від учасників судового процесу та присутніх на судовому засіданні, проявляти повагу до суду. Слід зазначити, що за останні роки в Україні ще більше набуває свого поширення публічна демонстрація такої форми правового нігілізму, як прояв неповаги до суду та суддів. Розповсюдженість та актуальність цього негативного явища, зазначає Т. В. Туз, обумовлює неможливість виконання судовою владою своїх функцій у повному обсязі. Адже в результаті вчинення діянь, що посягають на авторитет судової влади, фактично нівелюються принципи всебічного, повного та об'єктивного розгляду справи будь-якої категорії [4, с. 427].

Отже, можна зробити висновок, що у нашій державі таке порушення, як прояв неповаги до суду, не вважається злочином проти правосуддя, і за його вчинення передбачено адміністративну відповідальність у вигляді штрафу. Розгляд і вирішення справ про такі адміністративні правопорушення не завжди

відбувається за загальними правилами КУПАП, оскільки нормами цього процесуального акта встановлюються певні особливості щодо порядку притягнення осіб до відповідальності саме за цією категорією справ. Слід відзначити, що законодавство, яке використовується під час дослідження, останнім часом зазнало певних змін. Деякі з оновлених нормативних приписів не позбавлені суттєвих недоліків і нерідко не узгоджуються з тими нормами, які діяли до таких змін, що, у свою чергу, має наслідком їх неоднакове застосування судами різних юрисдикцій та порушення прав як учасників судового процесу, так і інших осіб.

Список використаних джерел

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення // Відомості Верховної Ради Української РСР (ВВР) 1984, додаток до № 51, ст. 1122). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>.
2. Остафійчук Л. А. Юридична відповідальність за неповагу до суду : 12.00.10 : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / Остафійчук Людмила Аурелівна ; НУ «ОЮА», наук. керівник д.ю.н., проф. В. В. Долежан, офіційні опоненти: В. В. Сухонос, Ю. О. Фідря. – Одеса, 2015. – 20 с.
3. Хуторянська Т. В. Загальна характеристика юридичного складу адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 173-2 Кодексу України про адміністративні правопорушення / Т. В. Хуторянська // Актуальні проблеми держави і права: зб. наук. праць. 1994–. – 2014. – Вип. 73. – 560 с. – С. 91–96.
4. Туз Т. В. Експерт з питань права як учасник судового процесу: проблемні аспекти / Т. В. Туз // Грані права: XXI століття: у 2 т.: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Одеса, 19 трав. 2018 р.). 2018–: Т. 1. 2018. – 566 с. – С. 426–428.

Науковий керівник: старший викладач Нестерчук Л. П.

ВЕДЬКАЛО АНГЕЛІНА ОЛЕКСІВНА

студентка 1-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

РОЛЬ АДВОКАТА В ЗАХИСТІ ПРАВ І СВОБОД ГРОМАДЯН

Важливу роль у здійсненні судового процесу при вирішенні кримінальних, адміністративних, цивільних, господарських, сімейних та багатьох інших видів справ відіграють адвокати. На адвокатів покладається здійснення захисту, представництва або іншої правової допомоги особам, які її потребують.

Етимологічно сама назва слова адвокат походить від латинського “advoco”, тобто закликаю, запрошую [1]. Вважається, що вперше професія адвоката з’явилася у Стародавньому Римі, ним міг стати кожен, хто знав закони. Громадяни Стародавнього Риму, як і наші сучасники, потребували захисту своїх прав та обов’язків, хотіли отримувати консультації щодо певних спірних питань та вирішення конфліктних ситуацій. Як відомо, адвокати захищають інтереси підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, тим самим їхнім головним та основним завданням є довести невинуватість свого підзахисного, виправдати обвинуваченого у скоєному, надати суду достатню кількість доказів його невинуватості, для того, щоб суд призначив менш суворе покарання, або взагалі виправдав особу. Також адвокати можуть здійснювати представництво свого клієнта у суді, тим самим захищаючи його інтереси.

Відповідно до ст. 19 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» адвокат надає правову інформацію, консультації і роз’яснення з правових питань, правовий супровід діяльності юридичних і фізичних осіб, органів державної влади, органів місцевого самоврядування, держави, таким чином клієнт повинен бути достатньо проінформований. Адвокатська діяльність в нашій країні здійснюється на таких важливих принципах, як принцип верховенства права, законності, незалежності, конфіденційності та уникнення конфлікту інтересів [2]. Слід зазначити, що функціонування інституту адвокатури та здійснення адвокатської діяльності має здійснюватися виключно на підставі закону. Адвокат не може використовувати засоби захисту, які не передбачені, або не відповідають нормам законодавства. Адвокат має багато дієвих інструментів для захисту прав особи, одним із яких є можливість відправити адвокатський запит до будь-якого органу і отримати необхідно йому інформацію, яку адвокат зможе використати в якості доказу під час захисту прав свого клієнта у судовому порядку.

У нашій країні існують чимало об’єднань адвокатів, органів адвокатського самоврядування, які знаходяться у кожному регіоні України. Найголовнішою організацією є недержавний орган – Національна Асоціація Адвокатів України, яка об’єднує всіх адвокатів нашої держави, аби забезпечити реалізацію завдань адвокатського самоврядування. Зараз актуальним є питання забезпечення соціальних прав адвокатів, і оскільки, адвокатська корпорація є злагодженою спільнотою, то адвокати підтримують один одного. В Одеській області функціонує Рада адвокатів Одеської області, Кваліфікаційно-дисциплінарна комісія адвокатури Одеської області, крім того, функціонують різні об’єднання адвокатів – Одеська обласна колегія адвокатів,

а також різні адвокатські бюро і об'єднання. Ці організації створені з метою надання людям правової допомоги. На адвокатів покладено важливу місію з надання правової допомоги, захисту інтересів громадян, які опинились у складній ситуації і самостійно не можуть вирішити правовий конфлікт. Адвокат, як визнаний фахівець у галузі права із високим рівнем освіти і практичним досвідом може якісно знайти шлях вирішення правового конфлікту і надати допомогу особі, яка її потребує.

Необхідно звернути увагу, що згідно до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», адвокат може здійснювати адвокатську діяльність індивідуально або в організаційно-правових формах адвокатського бюро чи адвокатського об'єднання [2]. Обирати форму для здійснення своєї подальшої професійної діяльності адвокати можуть самостійно, проте практика свідчить, що молоді адвокати зазвичай надають перевагу колективним формам адвокатської діяльності, в той час як досвідчені адвокати однаково часто обирають всі існуючі форми для здійснення своєї діяльності. Працюючи в адвокатському бюро чи об'єднанні молодий адвокат має можливість постійно консультуватись із своїми колегами при вирішенні складних і дискусійних питань, а також не витрачати час на пошук робочого місця, рекламу, та інші засоби організаційного забезпечення своєї діяльності.

Слід зазначити, що у Конституції України закріплено право на правову допомогу. Так, згідно до статті 59 Конституції України кожен має право на професійну правничу допомогу, ця допомога має надаватися безоплатно, а також кожен є вільним у виборі захисника своїх прав [3]. Первинна безоплатна правова допомога надається всім громадянам України, це передбачено Конституцією України та Законом України «Про безоплатну правову допомогу», тобто кожен, хто перебуває під юрисдикцією України, може розраховувати на безкоштовне надання правової інформації, консультацій, пояснень з правових питань та допомоги при складанні процесуальних документів. Крім того, існує і вторинна правова допомога, яка надається не всім особам, а тільки тим, які відносяться до певних категорій осіб: наприклад, дохід особи за місяць у середньому не повинен перевищувати двох розмірів прожиткового мінімуму, також особи, які мають групу інвалідності, діти-сироти та інші.

Отже, адвокат відіграє важливу роль у наданні правничої допомоги. На мою думку, одним з найскладніших частин у наданні правової допомоги адвокатом є захист особи у суді, коли захисник повинен переконливо та достовірно передати інформацію суду та доказати свою правову позицію. Адвокат повинен здійснювати адвокатську діяльність відповідно до

Конституції України, законів України та інших нормативно-правових актів. Юридична допомога повинна надаватися кожному громадянину держави, незалежно від статусу особи та матеріального становища людини.

Список використаних джерел

1. Великий енциклопедичний юридичний словник (за ред. Ю. С. Шемшученка). 2-ге вид., переробл. і доповн. Київ : Юрид. думка, 2012. 1020 с. URL: <http://pravo-porada.com.ua/yurydychniy-slovnik/67-aa/251-advocat>.
2. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 5 липня 2012 року № 5076-VI. Відомості Верховної Ради. 2013. № 27. Ст. 282.
3. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Кіслиця І. О.

ВОЛКОВ МАКСИМ СЕРГІЙОВИЧ

студент 1-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

РОЛЬ ПРОКУРОРА У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Відповідно до зазначених задач цивільного судочинства, закріплених у ст. 2 Цивільного кодексу України (далі – ЦК), та з метою забезпечення верховенства права, єдності і зміцнення законності, прокурор бере участь в розгляді цивільних справ. Разом з тим, інститут участі у судовому процесі органів та осіб, яким законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб, внаслідок проведення конституційної реформи в частині правосуддя взагалі зазнав певних змін. Ці зміни торкнулись і участі прокурора у цивільному судочинстві, отже, це питання потребує подальшого наукового осмислення.

Законом України «Про внесення змін до Конституції України» від 02.06.2016 [1] було доповнено ст. 131-1 Конституції України, що передбачає деякі зміни у повноваженнях прокурора, а саме виключає повноваження щодо звернення прокурора у цивільній справі з метою захисту інтересів фізичних осіб [2, с. 36], навіть у тих нечисленних випадках, право на яке було надано Законом України «Про прокуратуру» від 14 жовтня 2014 року [3].

З аналізу норм Основного закону вбачається, що прокурор у цивільних справах здійснює представницькі функції тільки в інтересах держави і лише у виключних випадках, передбачених законом. Крім того, необхідно звернути увагу на ч. 9 п. 16 розділу XV «Перехідних Положень» Конституції України, де передбачається, що участь прокурора в цивільному процесі щодо захисту прав та інтересів фізичних осіб можлива тільки у випадках, якщо до набрання чинності Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» вже було відкрито провадження по справі. Отже, змінами до Конституції України було звужено представницьку функцію прокуратури.

Нормами закону України «Про прокуратуру» передбачено підстави, з яких прокурор має право звертатися до суду з відповідними заявами (скаргами) в інтересах держави, а саме якщо «... є порушення або загроза їх порушення, якщо захист цих інтересів не здійснює або неналежним чином здійснює орган державної влади, орган місцевого самоврядування чи інший суб'єкт владних повноважень, до компетенції якого віднесені відповідні повноваження, а також у разі відсутності такого органу» (ч. 3 ст. 23) [4].

Важливо, що форми та підстави участі прокурора у цивільному процесі чітко визначені законом. Так, прокурор у цивільному судочинстві входить до складу учасників справи, що визначено ч. 4 ст. 42 ЦПК. Відповідно до цієї норми прокурор має право брати участь у цивільному судочинстві у таких формах: 1) прокурор має право ініціювати цивільний процес шляхом звернення до суду з позовом (заявою) з підстав визначених законом; 2) прокурор має право приймати участь у розгляді справ за його позовами; 3) прокурор має право на оскарження рішення у вищестоящих інстанціях [5].

Сьогодні ні в законодавстві, ні в науковій літературі не сформовано єдиного підходу до визначення поняття «повноваження прокурора в цивільному процесі». Як правило, в якості таких повноважень у цивільному процесуальному праві розглядаються процесуальні права та обов'язки, що надані прокурору для реалізації завдань, поставлених Законом України «Про прокуратуру» та цивільним процесуальним законодавством. Отже, прокурор виступаючи учасником справи, має сукупність цивільних процесуальних прав та обов'язків особи, в інтересах якої він діє. Однак, необхідно звернути увагу, що законодавець обмежує його в єдиному праві це – укладання мирової угоди. Якщо є підстави для оскарження ухваленого рішення, однак провадження по справі відкрито не з ініціативи прокурора то прокурор має право ознайомлюватися з матеріалами даної справи. Також законодавець надає прокуророві право

підтримувати позов (заяву) і вимагати розгляду справи по суті, у тих випадках, коли відповідний орган відмовляється від поданого прокурором позову (заяви) та подає заяву про залишення такого позову без розгляду [5].

Необхідно звернути увагу, що однією із новел цивільного процесуального законодавства є інститут врегулювання спору за участю судді. Як вже зазначалось вище, прокурор обмежений правом укладати мирову угоду, отже, можливо припустити, що він не може брати участь у даній дії, оскільки одним з випадків припинення врегулювання спору за участю судді є укладання сторонами мирової угоди [5].

На даний час у юридичній літературі існують певні дискусії щодо правового статусу прокурора у цивільному процесі. Відсутність єдиного підходу до вирішення проблеми правового статусу прокурора в цивільному судочинстві обумовлює неослабний інтерес вчених до дослідження даного питання в науці цивільного процесуального права. Тенденцією сучасного процесуального законодавства є прирівнювання всіх учасників справи або до групи, іменованої сторонами або третьою особою. Так, наприклад, одні науковці вважають, що «прокурор у цивільному процесі займає процесуальний статус сторони чи третьої особи, інші стверджують, що прокурор приймає участь у цивільному процесі як представник» [6, с. 19]. Не погоджується ні з однією точкою зору Н. В. Волкова та справедливо зазначає, що прокурор не може займати правовий статус сторони або третьої особи, оскільки поперше він здійснює свої повноваження, які йому надані державою та вступає в процес з метою захисту не свого власного інтересу, а з метою захисту інтересів держави і то у виключних випадках. Щодо позиції деяких науковців, що прокурор займає процесуальний статус представника, то далі авторка, на підставі проведеного аналізу, визначає певні відмінності інституту захисту прав та інтересів інших осіб від інституту судового представництва та приходить до виваженого висновку, що прокурор не може займати процесуальний статус представника у цивільному судочинстві [7, с. 115]. Це підтверджується також нормами цивільного процесуального законодавства, які передбачають, що прокурор не є представником у цивільній справі, крім випадків коли він представляє орган від якого він діє, або є фізичною особою, яка представляє свої інтереси, чи третьою особою (ч. 3 ст. 61 ЦПК). Отже, необхідно зазначити, що прокурор як представник держави виконує свою посадову функцію, не будучи суб'єктом спірних матеріальних правовідносин, навіть в разі пред'явлення позову він залишається представником держави, основною метою якого є захист державних інтересів.

Проаналізувавши норми законодавства та різні точки зору науковців, можна прийти до висновків, що прокурор –

це самостійний суб'єкт цивільних процесуальних правовідносин. Його можна включити до складу кола органів та осіб, які законом наділені правом на звернення до суду інтересах інших осіб. Прокурор фактично виконує функцію представництва в суді з метою захисту виключно інтересів держави у випадках, передбачених законом.

Отже, можна дійти висновку, що в результаті судово-правової та конституційної реформи представницька функція прокурора зазнала обмеження. На даний час прокурор у цивільному процесі позбавлений повноважень щодо захисту прав та інтересів фізичних осіб у цивільному судочинстві. Фактично прокурор здійснює тільки представництво інтересів держави в суді, і лише у виключних випадках і в порядку, що визначені законом. Вважаємо, що такі обмеження є безпідставними та необхідно розширити представницьку функцію прокурора, надавши йому можливість представляти інтереси громадян, оскільки захист прав та інтересів громадян, можливість відстояти свої права у судовому порядку за допомогою прокурора є однією з ознак правової і соціальної держави.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28.06.1996 року // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Волкова Н. В. Участь прокурора у цивільному процесі відповідно до проекту змін до конституції України в частині правосуддя / Н. В. Волкова // Цивільне судочинство у світлі судової реформи в Україні : матеріали міжнародної науково-практичної конференції ім. Ю. С. Червоного (Одеса, 18 грудня 2015 року). Одеса : Фенікс, 2015. С. 36–38.
3. Нестерцова-Собакарь О. В. Статус прокурора в цивільному судочинстві. [Електронний ресурс]. Науковий вісник ДДУВС. – 2017. – № 4. – Режим доступу до ресурсу: <http://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/1773/1/6.pdf>.
4. Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 № 1697-VII. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 2-3, ст. 12.
5. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18 березня 2004 р. № 1618-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 40-41, 42. – Ст. 492.
6. Прокурор у цивільному процесі України : Сутність, завдання, повноваження : Навч. та наук.-практ. посіб. / За наук. ред. д.ю.н., проф. М. В. Руденко. Х. : Харків юридичний, 2006. 340 с.
7. Волкова Н. В. Щодо участі прокурора у цивільному процесі (окремі аспекти) / Н. В. Волкова // Правова держава. Вип. 21. Одеса : Фенікс, 2016. С. 115–121.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Кісліцина І. О.

ГАВРИЛЮК ОЛЬГА СЕРГІЙВНА

студентка 1-го курсу судово-адміністративного факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРИСЯГА СУДДІ ЯК НЕВІД'ЄМНИЙ СТРУКТУРНИЙ ЕЛЕМЕНТ ЙОГО ПРАВОВОГО СТАТУСУ

Присяга суддів є важливою частиною суддівської справи, адже вказує на важливість майбутніх судових рішень, які вони будуть приймати. Важливість об'єктивної оцінки справи та матеріалів вкрай необхідна, адже вирішується доля людини. Для нас це лише слова, а чиясь доля може бути зламана. Професія судді надзвичайно важка та відповідальна, вирішення справ різноманітного змісту та винесення справедливих судових рішень складніше ніж здається. Присяга як фундамент, адже із неї починається суддівська діяльність.

Кожен суддя складає присягу, яка знаходиться у Законі України «Про Вищу раду правосуддя» глава 4 стаття 19.

Зміст присяги: «Присягаю сумлінно, чесно і неупереджено здійснювати повноваження члена Вищої ради правосуддя для забезпечення незалежності судової влади, її функціонування на засадах відповідальності, підзвітності перед суспільством, формування доброчесного та високопрофесійного корпусу суддів, додержання норм Конституції України, а також професійної етики в діяльності суддів і прокурорів».

Прийняття державним службовцем присяги є надзвичайно важливим та необхідним для державної служби. З присягою безпосередньо пов'язаний вступ на державну службу. Індивід, який склав усі іспити та пройшов тестування, складає присягу в обов'язковому порядку та може бути зарахований на державну службу.

Якщо ж особа не погоджується то вона статусу державного службовця не набуває. Для деяких присяга не є елементом, який вони мають усвідомити, адже рахують її лише пустими словами, на які не варто звертати увагу. У цьому контексті вказується на некоректність норми п.6 ч.1 ст.30 чинного Закону України «Про державну службу», яка передбачає, що відмова від прийняття присяги є підставою для припинення державної служби. Адже у цьому разі повинно йтися не про припинення державної служби, а лише про скасування рішення про призначення особи на державну службу (посаду).

Присяга державних службовців передбачає обов'язки не тільки юридичного змісту, а й етичного, адже від об'єктивності залежить чиясь майбутня та доля. Будь-яку моральну сторону справи відкидати не потрібно, адже для всебічного розгляду

справи потрібно зважати на усі нюанси. Порушення присяги тягне за собою припинення державної служби, що передбачено п. 6 ч. 1 ст. 30 цього Закону. Важливо, щоб присяга не залишалася словами, а змушувала усвідомити важливість їхніх дій. Разом з тим, складаючи присягу, державний службовець покладає на себе не тільки службові зобов'язання, а й моральну відповідальність за їх об'єктивність та справедливість

Особливе значення присяга має для визначення статусу судді, адже на їх плечі покладено важливий обов'язок здійснювати правосуддя. У статтях 126, 129 Конституції України проголошено гарантію незалежності й недоторканності суддів та забороняється впливати на них у будь-який спосіб, а також незалежність суддів при здійсненні правосуддя. Також у Конституції сказано, що присяга це елемент професії, а не обітниця. Вплив під який намагаються загнати суддю пропонуючи хабар чи погрожуючи зв'язками не лише нехтують законом, а й вважають себе важливішими за інших людей, адже закон їх не стосується. Важливо, щоб суддя здійснював свої повноваження холодним розумом та не мав на меті корисних цілей. Кожен громадянин держави має бути зацікавленим у дотриманні присяги усіма державними службовцями, адже це наш гарант правового суспільства до якого усі прагнемо. Порушення присяги є підставою звільнення та карається законом.

З одного боку, у сьогоденні присяга суддів, здобула нового змісту та сенсу, адже судді стали свідомими та усвідомлюють важливість того, що промовили на присязі.

З іншого боку, сумно усвідомлювати, що для деяких суддів залишилась, лише формальність. І постановлення судового рішення не за доказами, а за власними корисними цілями стає нормою. Сумно це усвідомлювати, адже всі ми прагнемо змін, а вони починаються з себе завжди. Зараз у нашій країні не найкращий період, адже більшість людей розчаровані у державних службовцях через їхнє ставлення до роботи та корупцію. Усі забули, що коли не знаєш, як вчинити, вчини за законом.

Відповідно до положень Конституції, присяга судді виконує саме функцію обов'язку, а не обіцянки, яку бере на себе особа, покликана здійснювати правосуддя. Принесення присяги особою, яку призначили на посаду судді, є юридичним моментом набуття статусу судді й допуску до судової діяльності.

При здійсненні правосуддя дотримуватися Конституції та законів України, забезпечувати повний всебічний розгляд справ є елементом щоденної роботи, а не лише у тих випадках, коли це вигідно.

Отже, присяга судді є не від'ємним обов'язковим елементом його статусу, який перевтілює звичайну особу в суддю. Без прийняття присяги особа не може здійснювати правосуддя,

а прийняті нею рішення не мають законності та є не обов'язкові до виконання. Надзвичайно важливим є переосмислення значення присяги не тільки щодо дотримання суддею Конституції України та виконання своїх повноважень, а й щодо дотримання моральних вимог, які є для судді не просто бажаними, а обов'язковими.

Список використаних джерел

1. Конституція України [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1996. – № 30. – С. 141. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
2. Про вищу раду правосуддя: Закон України / [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2017, № 7-8, ст. 50, глава 4 стаття 19 – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-19>.
3. Про державну службу: Закон України / Відомості Верховної Ради (ВВР), 2016, № 4, ст. 43, п. 1 стаття 30.
4. Про судоустрій і статус суддів: Закон України 2 червня 2016 року № 1402-VIII 22 // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2016, № 31, ст. 545.

Науковий керівник: старший викладач Нестерчук Л. П.

ГАЙДА АННА ДМИТРІВНА

студентка 1-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

МІСЦЕ ПРОКУРАТУРИ У МЕХАНІЗМІ ДЕРЖАВИ

Питання щодо правового статусу такого особливого органу державної влади, як прокуратура, в правовому механізмі держави завжди викликало дискусії як у практиків, так і у вчених різноманітних галузей права. Прокуратура, з часів здобуття незалежності Україною не відносилась ні до однієї з гілок влади, ні до законодавчої, ні до виконавчої, ані до судової гілок [3]. Чинне законодавство України також не дає чіткої відповіді на це питання. У сучасних умовах комплексного дослідження місця органів прокуратури в системі правоохоронних органів та їх становище в системі поділу гілок влади проводилось дуже мало, що й обумовлює актуальність даної теми.

Для того щоб визначити статус прокуратури серед правоохоронних органів спочатку необхідно визначити її функції. Відповідно до статті 2 Закону України «Про прокуратуру» на прокуратуру покладаються такі функції: 1) підтримання державного обвинувачення в суді; 2) представництво інтересів громадянина

або держави в суді; 3) нагляд за додержанням законів органами, що провадять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство; 4) нагляд за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян [1].

Отже, зі змісту закону щодо функцій прокуратури, стає зрозумілим, що при здійсненні правоохоронної діяльності органи прокуратури взаємодіють з усіма галузями державного управління. Через те, що органи прокуратури по своїй правовій природі належать до системи правоохоронних органів, але при цьому суттєво відрізняються порядком утворення та своїм конституційним статусом, у науково-правовій літературі досі не сформувалася єдина точка зору стосовно того, до якої гілки влади слід віднести ці органи.

Зокрема, деякі дослідники вважають, що найбільш доцільно органи прокуратури віднести саме до виконавчої гілки влади. Якщо звернутися до визначення самого терміну «орган виконавчої влади», то в науковій літературі цей орган розглядається як організаційно оформлена система, яка має визначені завдання і функції, структуру та обсяг повноважень, необхідних для здійснення державної управлінської діяльності у відповідній сфері. Таким чином, ключовим моментом у визначенні приналежності того чи іншого державного органу до системи органів виконавчої влади, є конституційне закріплення за цим органом статусу органу виконавчої влади. А отже, відповідно до Конституції України, стверджувати про приналежність органів прокуратури до виконавчої гілки влади, не можна. Більше того, справедливо заперечується можливість конституційного віднесення прокуратури до цієї гілки влади. Адже в такому випадку на органи прокуратури будуть можливими вплив та натиск з боку центральних органів виконавчої влади, що унеможливило б здійснення ефективної та прозорої роботи прокуратури.

Також існує думка, що прокуратура відноситься до судової гілки влади, оскільки функції прокуратури пов'язані із здійсненням судочинства. Існує декілька аргументів, що свідчать на користь такої думки: по-перше, стаття 131-1 Конституції України, що присвячена прокуратурі міститься у розділі під назвою «Правосуддя» [2]. По-друге, положення законів про прокуратуру багато в чому нагадують судоустрій та статус суддів. Але є вагомий аргумент, який слугує проти того, щоб органи прокуратури відносити до судової гілки. Головним призначенням судової влади є здійснення правосуддя, чого прокуратура не робить. До того ж, у законодавстві України чітко визначається структура органів судової влади, і органи прокуратури до неї

аж ніяк не належать [3]. Саме через цей факт відносити прокуратуру до судової гілки влади буде недоцільним.

Серед науковців також зустрічалась думка, згідно якої органи прокуратури доцільно відносити до законодавчої гілки влади. Однак, деякі дослідники акцентують увагу на тому, що прокуратуру можна розглядати як один із механізмів практичної реалізації волі законодавця. Але це не дає підстав включати її до системи законодавчої влади, тому що нагляд за додержанням законів поряд із прокуратурою здійснюють численні контролюючі органи виконавчої влади, і було би нелогічно прокуратуру відносити до законодавчої влади, а всі інші контрольно-наглядові органи залишити поза її межами. А отже, той факт, що Генерального прокурора України призначає на посаду Президент України за згодою Верховної Ради України, ніяким чином не впливає на віднесення органів прокуратури до системи органів законодавчої влади [4].

Також право на існування має ще одна точка зору, яка полягає в утворенні нової, четвертої гілки влади – контрольно-наглядової. І саме до цієї, нової, гілки влади, на думку прихильників цієї позиції, було б доречним віднести органи прокуратури. Але на сьогоднішній день така теорія розподілу влади є застарілою, і на думку багатьох експертів такий захід може призвести до переходу важелів контролю та керівництва органами прокуратури до раніше піднаглядних органів.

Саме тому слід погодитись з іншою думкою, на мій погляд найзрозуміліша й найрозумніша. Із змісту Конституції України випливає, що прокуратура не відноситься ні до виконавчої, ні до законодавчої, ні до судової гілки влади. Особливе положення прокуратури України в системі суб'єктів державної влади полягає, насамперед, у тому, що вона є централізованою структурою органів, пов'язаних спільними завданнями та функціями, що не належить до виконавчої або судової гілок. Таким чином, органи прокуратури не належать до жодної гілки влади, виступаючи самостійною одиницею у системі правоохоронних органів. Така самостійність є необхідною умовою належного здійснення органами прокуратури правоохоронної функції.

Проаналізувавши весь різні позиції з теми дослідження можна дійти висновку, що органи прокуратури займають у системі правоохоронних органів особливе, незалежне та самостійне місце, що дозволяє визначити їх як єдину систему державних органів зі спеціальним конституційним та адміністративно-правовим статусом, який наділяє їх процесуальною незалежністю для ефективного та неупередженого виконання покладених на них обов'язків, основним функціональним призначенням яких є, по-перше, охорона, захист інтересів, прав

та свобод людини і по-друге – утвердження режиму законності та правопорядку в суспільстві та державі в цілому.

Список використаних джерел

1. Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 р. – Відомості Верховної Ради України. 2015, № 2-3, стор. 54. ст. 12.
2. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
3. Штогун М. Роль і місце прокуратури в системі поділу влади. URL: <https://lexinform.com.ua/dumka-eksperta/rol-i-mistse-prokuratury-v-systemi-podilu-vlady/>.
4. Комзюк А. Т. Місце органів прокуратури України в сучасній системі гілок влади. URL: <http://univd.edu.ua/science-issue/issue/875>.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Кіслицина І. О.

ГАЛАШЕВСЬКИЙ ЄВГЕНІЙ ІГОРОВИЧ, СРМЕНЧУК НАЗАР МИКОЛАЙОВИЧ

студенти 1-го курсу магістратури факультету адвокатури
Національного університету «Одеська юридична академія»

РЕФОРМУВАННЯ АДВОКАТУРИ У СФЕРІ ФІДУЦІАРНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ АДВОКАТА

Висококваліфікована та незалежна адвокатура – запорука правової держави та один із найважливіших показників рівня верховенства права країни. Розбудова правової держави неможлива без створення гарантій для захисту прав людини, без забезпечення механізму функціонування такого специфічного демократичного інституту як адвокатура.

В демократичному світі, незалежність, самоврядність і професійна спроможність адвокатури демонструє рівень реальної поваги до прав людини і верховенства права та віддзеркалює рівень демократії в країні.

З метою забезпечення громадян доступом до висококваліфікованої правової допомоги, в Україні була розпочата реформа адвокатури.

Зокрема, 14 вересня 2018 року до Верховної Ради був внесений законопроект № 9055-1 «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», що в свою чергу свідчить про важливість та актуальність проведення реформи адвокатури України.

Вважаємо, що законопроект потребує значного доопрацювання, однак деякі новели є досить інноваційними для адвокатури України та такими, що потребують додаткового вивчення.

Зокрема, пунктом 11 частини 1 статті 1 законопроекту було впроваджено нове для України явище – фідучіарна діяльність, як один із видів діяльності адвоката, адвокатського бюро або адвокатського об'єднання, яка полягає в управлінні майном клієнта від його імені у зв'язку з наданням клієнту професійної правничої допомоги.

Однак, відповідно до висновку Головного науково-експертного управління від 14.11.2018 в законопроекті не розкрито порядок реалізації фідучіарного управління капіталом. Враховуючи той факт, що фідучіарна діяльність є досить складним явищем, яке поширене в країнах англо-саксонської правової сім'ї, впровадження такого інституту потребує попереднього додаткового вивчення досвіду зарубіжних країн [1].

Вперше інститут фідучіарного управління був розроблений та впроваджений в Нідерландах. Згодом ініціативу перейняли юридичні компанії та адвокатські об'єднання прогресивних країн, от як, Англія, США, Канада, Австралія, Німеччина, які почали вперше додавали цей тип юридичних послуг у свій «юридичний портфель».

Слід зазначити, що Уряди вищенаведених країни охоче підтримують таку ініціативу, оскільки фідучіарні послуги є перш за все прибутковими, інноваційними та значною мірою спрощують механізм управління фінансовими активами. До прикладу Уряд Німеччини віднедавна почав вносити зміни до Німецького кодексу корпоративного управління та ряду інших нормативних актів з метою створення платформи, яка б дозволила великій кількості інвесторів заснувати в країні компанії, що спеціалізуються на управлінні фідучіарними активами довіритель [2].

Важливо зазначити, що станом на сьогодні не сформовано єдиного міжнародного підходу до розуміння системи фідучіарних послуг. Більш того, кожна країна виокремлює такий інститут виходячи з власного його розуміння та сприйняття. Наприклад, законодавство Канади розробило більш широке уявлення про систему державного регулювання фідучіарного зобов'язання, ніж американське законодавство. В той час, як австралійські та британські правові системи, традиційно, виробили більш консервативні підходи до усвідомлення та реалізації процедури фідучіарного управління активами, ніж США або Канада. Тобто, виходячи з досвіду іноземних держав, слід дійти висновку, що станом на сьогодні не існує всебічного та вичерпного переліку критеріїв, за якими можна класифікувати та встановити наявність, власне, фідучіарних відносин.

У 2014 році Вищі суди Англії та Уельсу розглянули справу, предметом спору якої стали фідучіарні обов'язки інвестиційних посередників. Судом було встановлено, що термін «фідучіар» може вживатись у багатьох різних розуміннях та визначеннях.

Питання про те, хто є фідучіар, – це «горезвісно непереборне» питання, яке виникло на початковому етапі формування інституту фідучіарного управління. У справі SEC (цінні папери та біржі США) проти Chenery Corporation учасник справи Джо Франкфуртер висвітлив найважливіші запитання:

Хто такий фідучіар? Кому він довірений? Якими зобов'язання на себе від взяв? Та якими будуть наслідки його ухилення федуціара від свого обов'язку [3]?

У зв'язку з відсутністю єдиного підходу до усвідомлення поняття «фідучіарне управління» – відповідь на вищевикладені запитання Уряди кожної країни «відшукує» для себе самостійно.

Отже, з урахуванням викладеного, слід дійти висновку, що реформувати систему адвокатури в Україні дійсно потрібно, але зважено і з врахуванням того, що реформа повинна стати складовою комплексної фундаментальної реформи всієї правової системи, наближення її до європейських правових стандартів.

Тільки цілісна і неподільна адвокатура може посісти належне місце у правовій системі України, що цілком вкладається у доктринальне бачення функціонування цього конституційного правозахисного інституту [4].

Список використаних джерел

1. Висновок на проект Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [Електронний ресурс] / В. П. Попович, Т. О. Ругаєва, І. Ю. Кунець, Є. В. Корнієнко. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=64595.
2. Lawyers Germany. The advantages of fiduciary services in Germany [Електронний ресурс] / Lawyers Germany. – 2015. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.lawyersgermany.com/fiduciary-services-in-germany>.
3. SEC v. Chenery Corp., 318 U.S. 80 (1943) [Електронний ресурс] // U.S. Supreme Court. – 1943. – Режим доступу до ресурсу: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/318/80/>.
4. Фазекош О. А. «Адвокатура має бути аполітичною, незалежною та самоврядною!» [Електронний ресурс] / Олексій Андрійович Фазекош. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <https://ua-reporter.com/uk/news/advokatura-maye-buty-apolitychnoyu-nezalezhnoyu-ta-samovryadnoyu>.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Храпенко О. О.

ГЕРЕЖЕНІВСЬКА КАТЕРИНА КОСТЯНТИНІВНА

студентка 1-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРОФЕСІЙНА ЕТИКА ТА ПОВЕДІНКА ПРОКУРОРІВ

Прокуратура є одним із найважливіших правоохоронних органів держави, це можна зрозуміти з її повноважень – на прокуратуру покладено захист прав і свобод людини. Дотримання прокурорами високих стандартів поведінки є необхідним з урахуванням важливості виконуваної прокуратурою місії і особливо високими вимогами, що висуваються для осіб, які мають намір стати прокурорами.

Професійна етика прокурора входить до складу загальнолюдської етики, а також професійної етики, до складу якої можна включити моральну свідомість і моральну практику. Також можна зазначити про те, що серед видів професійної етики особливе місце посідає юридична етика, адже додержання юридичної етики дозволяє націлювати використання і застосування норм права у морально-етичне русло. На думку деяких науковців прокурорська етика як вид професійної етики поступово виокремилася із судової етики. Держава покладає на прокуратуру чималі владні повноваження через те, що прокуратура являється органом захисту прав та життя людини. Зрозуміло, що до осіб, які обіймають посади прокурорів, ставляться високі моральні вимоги [1].

Поведінка прокурорів в Європі базується на інструкціях з питань етики та поведінки прокурорів, що були прийняті на Конференції Генеральних прокурорів у травні 2005 р. у Будапешті (Угорщина). Згідно з цими інструкціями прокурор повинен:

- реалізувати свої обов'язки згідно з національним і міжнародним законодавством;
- чесно, об'єктивно та оперативно здійснювати свої функції;
- захищати, шанувати людську честь та людські права;
- пам'ятати, що він працює від імені та в інтересах суспільства;
- знаходити баланс між інтересами суспільства та інтересами та правами індивідуума [1].

Як Європі є підготовлені інструкції з питань професійної етики та професійної поведінки працівників прокуратури, так і в Україні існує Кодекс професійної етики та поведінки прокурорів (далі – Кодекс), який орієнтований на запобігання неетичної поведінки та усунення сумнівів в належній прокурорській діяльності [2]. В Україні Кодекс існує як засіб застереження

ненормативної поведінки прокурорів, запобігання некоректних ситуацій у діяльності цього правоохоронного органу. Вважаємо, що положення Кодексу повинен знати та виконувати кожен працівник прокуратури. Принципи прокурорської етики, закріплені у Кодексі сприяють якісному, сумлінному та плідному виконанню прокурорами своїх обов'язків, підвищенню авторитету, зміцненню репутації працівників прокуратури та прокуратури як органу в цілому.

Можна виділити такі завдання Кодексу професійної етики та поведінки прокурорів:

- зміцнення престижу прокуратури;
- підвищення довіри громадян до прокурорів;
- розвиток почуття відповідальності, справедливості під час захисту життя громадян;
- відданості результатам своєї праці працівниками прокуратури;
- гарантування ефективного втілення прокурорами своїх професійних обов'язків на підґрунті законності, норм моралі та високої культури;
- створення принципової морально-правової позиції у взаєминах з громадянами, колегами, керівниками та підлеглими [3].

Для кращого розуміння положень, закріплених Кодексі професійної етики та поведінки прокурорів, необхідно детально проаналізувати його розділи. Структурно Кодекс складається з 5 розділів, 33 статей. У 1 розділі розміщено загальні положення про етику прокурорів. У 2 розділі розкрито питання про основні вимоги до професійної поведінки прокурора. У 3 розділі мова йде про основні вимоги до позаслужбової поведінки прокурора. У 4 розділі розповідається про взаємовідносини з різними державними та недержавними органами. У 5 (останньому) розділі говориться про відповідальність за порушення Кодексу професійної етики та поведінки прокурорів [2].

Отже, професійна етика та поведінка прокурорів чітко знаходиться під наглядом закону, оскільки вона врегульована Кодексом професійної етики прокурорів. Аналізуючи положення Кодексу та загальні етичні вимоги, можна зробити висновок, що прокурори у своїй діяльності повинні дотримуватися таких етичних засад: верховенства права та законність; поваги до прав і свободи громадянина, недопущення проявів дискримінації; свобода та самостійність; нейтральність; презумпція невинуватості; справедливість, неупередженість та об'єктивність; професійна честь і гідність; створення довіри до прокуратури.

Таким чином, прокурори повинні дотримуватись дотримання етичних норм і стандартів поведінки у своїй діяльності та позаслужбовий час. При спілкуванні з громадянами

прокурор повинен бути ввічливим та стриманим, це стосується як його участі у вирішенні питань процесуального характеру, так і розгляду звернень громадян, у тому числі організації особистого прийому. Прокурор, при виконанні покладених на нього функцій, повинен вести себе достойно, гідно та не піддаватися жодним провокаціям.

Список використаних джерел

1. Билиця І. О. Професійна етика прокурора : 12.00.10 : дис. ... канд. юрид. наук / Билиця Ігор Олегович; НУ «ОЮА». Одеса, 2014. 249 с.
2. Кодекс професійної етики та поведінки прокурорів: затверджений Всеукраїнською конференцією прокурорів від 27.04.2017 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001900-17>.
3. Прикладна етика. Навч. посіб. / За наук. ред. Панченко В. І. – К.: «Центр учбової літератури». 2012. 392 с.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Кісліцина І. О.

ГОЛОВАНЬОВА КАТЕРИНА СЕРГІЙВНА

студентка 1-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПОНЯТТЯ СУДОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Тлумачення поняття «судова система України» та його синонімів значною мірою впливає на розмежування сфер безпосереднього практичного застосування терміну. Це обумовлено декількома чинниками: дане визначення застосовується в різних галузях права, зокрема в конституційному та адміністративному законодавстві.

Аналізуючи дане питання слід звернути увагу на тлумачення поняття в законодавчих актах. У Конституції України використовуються такі терміни, як «судова система», «судоустрій», «судова влада» та інші. Співвідношення цих понять з одного боку неминуче, адже в Законі України «Про судоустрій і статус суддів» використовуються всі вищеперераховані поняття. Зокрема, у статті 1 вжито термін «судова влада», у статті 3 – «система судоустрою України», у статті 4 використовується поняття «судоустрій» [1]. Така різноманітність застосування визначення у законодавстві зумовлює неоднозначне розуміння і, врешті-решт, труднощі при застосуванні терміну на практиці.

Для ґрунтовного дослідження у сфері вивчення поняття судової системи України, слід дати визначення компонентам

терміну. Тож за допомогою Академічного тлумачного словника можна з'ясувати, що слово «система» має декілька визначень, а саме: 1) порядок, зумовлений правильним, планомірним розташуванням та взаємним зв'язком частин чого-небудь; 2) форма організації, будова чого-небудь; 3) сукупність яких-небудь елементів, одиниць, частин, об'єднаних за спільною ознакою, призначенням; 4) будова, структура, що становить єдність закономірно розташованих та функціонуючих частин [2, с. 203]. Якщо із визначенням другого компоненту терміну проблем не виникає, то при з роз'ясненням поняття «судова влада» все значно складніше.

Варто зазначити, що єдиного загальноприйнятого визначення терміну «судова система» у численних наукових працях та законодавстві не існує. Вивченню даної проблеми було присвячено багато досліджень вчених, зокрема це такі правники: В. І. Андрейцев, В. Д. Бринцева, Р. О. Куйбіда, І. В. Назаров, В. О. Сердюк, М. А. Фоміна, О. З. Хотинська-Нор.

Проаналізувавши наукову літературу, можна зазначити, що наразі існує три принципово відмінні підходи до роз'яснення терміну «судова система». Перший підхід полягає у тому, що «судова система» – це система державних судів України. Другий підхід базується на тому, що «судова система» – це система державних та альтернативних недержавних судів, інших органів державної влади, які взаємопов'язані безпосередньо з діяльністю судів. Третій підхід вміщує в собі положення попередніх двох підходів, розмежовуючи їх у вузькому та широкому значенні.

Стосовно останньої точки зору існують різні думки, проте її зміст є найбільш ґрунтовним і вичерпним. В Україні з моменту реформування судустрою діє триланкова система, яка складається з місцевих, апеляційних судів, до того ж Верховний Суд є найвищим судом у системі судустрою України [3]. Також відповідно до чинного законодавства можуть діяти вищі спеціалізовані суди, які сьогодні представлені такими судами: Вищий суд з питань інтелектуальної власності; Вищий антикорупційний суд [3]. Проте не варто забувати про діяльність державних органів, які сприяють забезпеченню функціонування судової системи. Насамперед, це Державна судова адміністрація, Вища кваліфікаційна комісія суддів, Вища рада правосуддя. Важливим аспектом також є участь України в міжнародній правовій системі. Це стосується Міжнародного суду, Європейського суду з прав людини, Міжнародного кримінального суду. При чому вирішення питання участі нашої держави в Міжнародному кримінальному суді стало можливим лише при внесенні змін у законодавство, а саме в Конституції України тепер зазначено, що Україна може визнати юрисдикцію Міжнародного кримінального суду на умовах, визначених

Римським статутом Міжнародного кримінального суду [3]. Не варто забувати і про існування альтернативної недержавної системи судів. Такими в Україні є третейські суди, які кваліфікуються на вирішенні спору, що виникає з цивільних та господарських правовідносин [4].

Таким чином, судову систему України відповідно до застосування цього визначення в законодавчих актах можна тлумачити як зовнішню та внутрішню упорядковану, організаційно єдину сукупність всіх судів, утворених відповідно до Конституції України та чинного законодавства, на які покладено виключні повноваження здійснення правосуддя [5]. До того ж слід зазначити про існування державних органів, що сприяють забезпеченню діяльності судів, третейських судів та міжнародних судових органів.

Підсумовуючи все вищезазначене, варто зауважити, що єдиного тлумачення поняття «судова система України» ні в нормативно-правових актах, ні в наукових роботах вчених не визначено. З моменту здобуття Україною незалежності була проведена низка реформ законодавства. Проте, навіть останні зміни в Законі України «Про судоустрій і статус суддів» зокрема, не додали чіткості розуміння правильного тлумачення термінів «судова система» та «система судоустрою», їх співвідношення. Відповідно до цього необхідність подальших досліджень даної проблеми є очевидною та нагальною.

Список використаних джерел

1. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02 червня 2016 року № 1402-VIII // Відомості Верховної Ради України. 2016. № 31. Ст. 545.
2. Словник української мови: в 11 томах. Том 9, 1978. 916 с.
3. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України від 28 червня 1996 // Відомості Верховної Ради. 1996. Ст. 124, ст. 125.
4. Про третейські суди: закон України від 11 травня 2004 року № 1701-IV // Відомості Верховної Ради України від 27.08.2004. № 35, стор. 1374, ст. 412.
5. Квасневська Н. Д. Поняття судової системи України: сучасний погляд / Н. Д. Квасневська // Форум права. 2015. № 5. С. 110–113 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2015_5_20 – Назва з екрана.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Кісліцина І. О.

ГОМЕНЮК АМІНА РОМАНІВНА

студентка 1-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

СУД ПРИСЯЖНИХ В УКРАЇНІ: ДИСКУСІЙНІ ПИТАННЯ

Інститут присяжних існує у судових системах багатьох країн світу, де присяжні відіграють значну роль у здійсненні правосуддя. Формування суду присяжних в Україні здійснюється з урахуванням закордонного досвіду, а також національних особливостей побудови судової системи, що підкреслює актуальність досліджуваної теми.

Правове регулювання функціонування суду присяжних в Україні закріплено у таких законодавчих актах, як Конституція України (ст.ст. 124, 127, 129) (далі – Конституція), Закон України «Про судоустрій і статус суддів» (далі – Закон), процесуальні кодекси тощо.

Якщо характеризувати роль суду присяжних через аналіз статей Конституції, то можна виділити такі аспекти:

- у ст. 124 Конституції закріплено забезпечення здійснення правосуддя в Україні через безпосередню участь народу. Також у цій статті вказано форму такої участі, а саме, що участь народу у здійсненні правосуддя можлива через присяжних [1];
- ст. 129 Конституції уточнює, що судочинство здійснює суддя одноособово, колегію суддів чи судом присяжних. У даному випадку, можна стверджувати, що український законодавець бачить в Україні англо-американську модель функціонування інституту суду присяжних. Проте національним законодавством не передбачено, що судочинство в Україні може здійснюватися за відсутності хоча б одного професійного судді, отже, присяжні можуть брати участь у здійсненні правосуддя тільки разом із професійними суддями.

Для розуміння як функціонує інститут присяжних, їх роль у здійсненні правосуддя аналізу лише норм Конституції недостатньо.

На перший погляд може здатись, що законодавець лише визначив та не описав феномену інституту присяжних, імплементувавши хороші новели з іноземного законодавства. Так, як норма про присяжних понад 10 років не мала свого реального втілення в українську модель судочинства. З прийняттям Закону у 2010 році було введено інститут суду присяжних у механізм функціонування українського судочинства. Чинний Закон, що був прийнятий у 2016 році, детально розкрив вимоги до осіб, що можуть бути присяжними.

Так, на даний момент, висувуються такі вимоги до присяжного: 1) українське громадянство; 2) мінімальний вік – 30 років; 3) проживати потенційний присяжний повинен на території, що належить юрисдикції відповідного суду [2]. Також законом встановлює осіб, які не можуть бути присяжними: 1) обмежено дієздатні або недієздатні; 2) особи з захворюваннями, які б заважали виконанню обов'язків присяжного; 3) особи, що мають незняту чи непогашену судимість; 4) особи, що є народними депутатами, нотаріусами, суддями та іншими державними службовцями, або посадовими особами місцевого самоврядування, тощо; 5) громадяни старше 65 років; 6) особи, що не володіють державною (українською) мовою; 6) особи, на яких накладалось стягнення за вчинення корупційного правопорушення (за останній рік) [2].

Особа, яка виявила бажання стати присяжним, має звернутись до місцевої ради із заявою про включення до списку присяжних. Після чого автоматизована система документообігу суду відбирає певну особу з цього списку для участі у конкретній справі. Присяжний зобов'язаний вчасно з'явитись на запрошення суду. У випадку неприбуття в судові засідання без поважних причин, передбачено адміністративну відповідальність, через те, що це вважається неповагою до суду.

Відповідно до англо-американської системи присяжні самостійно вирішують питання винуватості особи. Окрім цього, цій системі притаманна така риса, як ухвалення присяжними невмотивованого вердикту (рішення про те, чи винна особа чи ні приймає колегія присяжних, а безпосередньо вирок і призначення покарання проголошує самостійно професійний суддя). Підтвердженням цьому є наявність судової практики, коли присяжні виносять виправдувальний вирок, не зважаючи на те, що фактично було доведено беззаперечними доказами ознаки кримінального діяння у діях обвинуваченого. Такий вердикт має назву «нуліфікуючий вердикт» – це право присяжних на винесення виправдувального вироку, який суперечить наведеним доказам. Водночас більшість професійних суддів та юристів виступають проти цього права, обґрунтовуючи свою позицію тим, що присяжні є суддями «факту», а не емоцій, тоді як професійні судді є суддями права [3].

Частина науковців критикують модель суду присяжних і її варіанти. Вони визнають статус присяжних тільки за англо-американською системою, де присяжні не беруть до уваги юридичну сторону самої справи, а у прийнятті рішення керуються лише внутрішнім переконанням, власною совістю і звільненні від думки професійних суддів.

Підсумовуючи вище наведене, можна зробити висновок, що інститут суду присяжних потребує удосконалення, більш чіткої

та ширшої регламентації безпосередньо у законодавстві та беззаперечно ефективності використання на практиці.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02 червня 2016 року № 1402-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2016. – № 31. – Ст. 545.
3. Біла А. Суд присяжних: ілюзорне марення чи реальне існування? URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/sud-prisyazhnikh-ilyuzorne-marenniya-chi-realne-isnuvannya.html>.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Кіслицина І. О.

ГРИНЕВИЧ ВІКТОРІЯ ЮРІЇВНА

студентка 1-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

СУДДІВСЬКА ЕТИКА ЯК СПОСІБ ЗАПОБІГАННЯ ПРОФЕСІЙНІЙ ДЕФОРМАЦІЇ СУДДІВ

Морально-етична поведінка суддів або суддівська етика є різновидністю професійної етики та репрезентує порядок певних моральних вимог і приписів, звісно, з урахуванням властивостей професійній суддівській спільності. Іншими словами, суддівська етика є різновидом професійної етики, яка визначає етичні та моральні вимоги до поведінки суддів під час безпосередньої реалізації власних посадових обов'язків.

Слід звернути увагу, що вимоги до поведінки суддів також в певній мірі розкриваються в інших нормативно-правових актів, у яких зазначено права та обов'язки суддів в рамках чинного законодавства. Приміром, до таких актів можна віднести Конституцію України, Кримінальний процесуальний кодекс України, закони України «Про судоустрій і статус суддів», «Про прокуратуру», «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» тощо.

Норми Закону України «Про судоустрій і статус суддів», який є одним із основних нормативно-правових актів, що став результатом сучасної судової реформи в Україні та охоплює певні важливі норми, що регламентують положення щодо створення умов для забезпечення професійної етики судового процесу. Так, відповідно до ст. 56 цього закону, суддя повинен

дотримуватись правил суддівської етики під час виконання своїх професійних обов'язків та у вільний від роботи час [1]. Також у цьому законі зазначено, що питання етики суддів України врегульовано Кодексом суддівської етики, який затверджується з'їздом суддів України.

Одним із найважливіших завдань судової реформи в Україні є корінне оновлення галузі судочинства та запровадження в державну судову практику інтернаціональних стандартів прав людини. Це обумовлює утворення нових, більш серйозних вимог до поведінки суддів.

Сьогодні держава потребує існування судді абсолютно нового типу – професіонала, який має гуманістичне мислення та здатен постійно самовдосконалюватись, тому що ми бачимо цілковиту залежність ступеню ефективності правосуддя від морального та професійного росту судді. Саме тому пошуки життєтворчих ідеалів і прикладів, визначення всіх можливих шляхів і стратегій для самовдосконалення особистості судді, є властивими для внутрішнього оновлення в розумінні морального становлення взагалі і трансформації у напрямку етизації в сфері права і правозастосування [2, с. 30].

Необхідно зазначити, що філософське усвідомлення суті та причин появи певної деформації морально-правової свідомості суддів обумовлене двома факторами. По-перше, – це практичні проблеми функціонування судової системи України як цілісного організму. По-друге – теоретичні проблеми, які пов'язують зі світоглядно-методологічним фундаментом морально-правової свідомості судді.

Доволі часто деформацію морально-правової свідомості суддів уподібнюють до професійного вигорання. Синдром «професійного вигорання» вчені розглядають у трьох аспектах, зокрема: як синдром «хронічної втоми», тобто стан емоційного, психічного та фізичного знесилення; синдром деперсоналізації, який має у своєму значенні сильне емоційне виснаження, також погіршення ставлення до оточуючих. Багаторічні дослідження фахівців показали, що синдром вигорання несе негативні наслідки не тільки для трудової діяльності, а й віддзеркалюється на відносинах зі співробітниками [3, с. 445].

Професійна деформація суддів зводиться до того, що за роки трудової діяльності в деяких суддів з'являється професійний цинізм, який проявляється у байдужому відношенні до роботи та ігноруванні всього, що суперечить власній думці. Тому, якщо суддя не здатний до саморегуляції, це обов'язково зводиться до свавілля і цей факт прямо впливає на суддівську об'єктивність.

Також, через деформацію морально-правових якостей судді відбувається значне спрощення його мислення, що створює

обмежений підхід до вирішення різних справ, а це, у свою чергу призводить до значних судових помилок [4, с. 46].

З огляду на викладене, можна зробити наступні висновки. Подолання багатьох проблем судочинства нинішньої України безпосередньо залежить від якості морально-правової свідомості кожного судді. На жаль, сьогодні мають місце численні види деформації морально-професійної свідомості суддів України. Серед них виділяють: некомпетентність, хабарництво, зловживання владою, службовим становищем, упередженість, схильність до обвинувачення.

Також, головними причинами, що спричиняють виникнення морально-професійної деформації свідомості суддів, є моральний і правовий нігілізм, який виявляється як на суспільному так і на індивідуальному рівнях, недосконалість законодавчого масиву, велика завантаженість суддів.

Отже, виховання майбутнього судді має бути цілеспрямованим, комплексним впливом на його особистість. Адже професія судді – поприще духовних, високоосвічених, талановитих особистостей з гуманістичними поглядами на проблеми сучасності і людини у ній.

Список використаних джерел

1. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02 червня 2016 року № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>.
2. Денисенко Л., Сироїд О., Фадєєва І., Шаповалова О. Бути суддею: професія чи покликання. Київ, 2015. – 216 с.
3. Мащак С. О. Професійне вигорання особистості як соціально-психологічна проблема. 2012. – 452 с.
4. Шепітько В. Ю. Психологія судової діяльності: навч. посіб. / В. Ю. Шепітько; Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. Х.: Право, 2006. 160 с.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Кісліцина І. О.

ГУНЧАК ТЕТЯНА МИКОЛАЇВНА

студентка 1-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

РОЛЬ ПРИСЯЖНИХ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ДОВІРИ ДО СУДОВОЇ ВЛАДИ

На сьогоднішній день дуже важливим є питання про відновлення довіри суспільства до нашої вітчизняної судової системи. Для цього ми повинні мати надзвичайно сильну соціальну-правову комунікацію між громадою та державою, і ця комунікація повинна відповідати усім демократичним цінностям і принципам, якими керується суспільство в царині правосуддя, а також справедливості сучасних понять про демократію. Лише за допомогою суду присяжних ми можемо забезпечити таку комунікацію. Суду присяжних надається конституційне значення, як одному з найважливіших проявів демократизації здійснення правосуддя, необхідність його детального розгляду обумовлює актуальність теми дослідження.

Основною ідеєю запровадження суду присяжних – є саме необхідність відновлення довіри громади до правосуддя. Запровадження такого правосуддя, як «рівного над рівним» дає змогу не тільки підняти довіру до судочинства, а й мінімізувати вплив сторони обвинувачення на процес, захистивши цим самим підсудного від свавілля державних органів, а також уникнути однобічності при розгляді справи та винесенні рішення [1, с. 123].

Згідно зі ст. 1 Конституції України наша держава – є демократичною, правовою і соціальною [2]. А основним принципом правової держави є забезпечення прав і свобод людини, тому створення і функціонування правових інститутів, які могли б забезпечувати для кожного громадянина можливість безпосередньої участі у здійсненні державної влади, є необхідним. Одною із основних причин створення суду присяжних стало саме підвищення довіри населення до суду.

Отже, суд присяжних – це один з інститутів системи судоустрою та всієї системи органів державної влади, що втілює в себе принцип безпосередньої участі народу у здійсненні правосуддя [3].

Інститут присяжних в Україні – це форма здійснення народовладдя. Згідно з ст. 22 Конституції України, права людини, передбачені Розділом II Конституції, не є вичерпними. Отже, ми можемо припустити, що і у звичайної людини є право судити. На це, зокрема, вказують положення ст. 5 Конституції, відповідно до яких народ є єдиним джерелом влади в Україні,

отже і судової теж. А згідно із частиною 4 статті 124 Конституції, народ безпосередньо бере участь у здійсненні правосуддя саме через присяжних [2]. Таким чином, ми може зробити висновок, що введення на процесуальному рівні інституту присяжних є шляхом до позбавлення правосуддя від корупції та адміністративного тиску.

Присяжні не мають досконало знати закон, оскільки для цього є професійні судді. Вони повинні визначити, чи достатньо наведено доказів для того, щоб встановити, чи вчинила особа те діяння, яке їй інкримінується, і якщо так, то чи є це діяння дійсно суспільно небезпечним, чи ні. Тобто присяжні оцінюють ситуацію більше з моральної точки зору, а судді уже вирішують, яку саме норму права буде доречно застосувати, обов'язково беручи до уваги точку зору присяжних.

Згідно зі статтею 5 Конституції України – народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування. Це означає, що народ має право брати участь в управлінні державними справами, в тому числі і чинити правосуддя, що апріорі означає існування механізму взаємодії судової влади та суспільства саме через інститут присяжних.

Згідно із Законом України «Про судоустрій і статус суддів»: присяжним може бути особа, яка є громадянином України і ця особа повинна досягти тридцятирічного віку, а також постійно проживати на території України і на цю територію має поширюватися юрисдикція відповідного суду. Громадянина, у випадках визначених законом, залучають до здійснення правосуддя, забезпечуючи відповідно до Конституції України участь народу у здійсненні правосуддя. Суд присяжних має утворюватись при місцевому загальному суді, тобто при суді першої інстанції [4].

На присяжних так само як і на суддів, поширюються гарантії незалежності і недоторканності суддів. За обґрунтованим клопотанням присяжного, заходи безпеки щодо нього, можуть уживатися і після закінчення виконання цих обов'язків [4].

Виходячи з вищесказаного, ми можемо стверджувати, що присяжні являються своєрідним голосом народу у правосудді. Суд присяжних є демократичним принципом забезпечення участі народу в здійсненні судочинства, а також досить поширеною європейською практикою, тому введення інституту присяжних в Україні є досить позитивним кроком [5, с. 72] для судочинства в цілому.

Отже, відновити довіру нашого суспільства до системи правосуддя в Україні ми зможемо лише через суд присяжних. Тому що присяжні є «чесною і совістю громади», отже, судові рішення, які будуть ухвалені за участю присяжних, суспільство буде вважати

найбільш правомірними і справедливими. І саме до такої системи правосуддя буде непохитна довіра від громадськості.

Список використаних джерел

1. Тертишник В. Суд присяжних: суть ідеї, історичний досвід та актуальні проблеми сьогодення / В. Тертишник // Підприємництво, господарство і право. – 2003. – № 11. – С. 123–126.
2. Конституція України: закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96 // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
3. Шишкін В. І. Суд присяжних // Юридична енциклопедія : [у 6 т.] / ред. кол. Ю. С. Шемпученко (відп. ред.) [та ін.] – К. : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана. Т. 6 : Т – Я. – [Б. м.] : [б. в.], 2004. – 768 с.
4. Про судоустрій і статус суддів: Закон України // Відомості Верховної Ради України. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2016, № 31, ст. 545.
5. Русанова І. Становлення суду присяжних в Україні: деякі міркування // Право України. – 1999. – № 7. – С. 71–73.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Кісліцина І. О.

ГУТОРОВА ЄЛИЗАВЕТА ІВАНІВНА

студентка 1-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

ДОСТУП ДО ПРАВОСУДДЯ: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ

Право людини на доступ до правосуддя є головною гарантією права на судовий захист, закріпленого в Конвенції про захист прав людини та основних свобод, що була прийнята ще у 1950 році [1]. Проблема доступу до правосуддя та забезпечення цього права існує на території всієї України, проте особливо актуальним питання доступу до судів і правосуддя є для людей, які живуть у сільській місцевості, оскільки його специфіка вимагає створення додаткових гарантій доступу до правосуддя [2].

З урахуванням проблеми доступу до правосуддя у віддалених регіонах України, актуальним і необхідним є дослідження проблеми доступу до правосуддя в сільській місцевості в Україні та пошук шляхів їх вирішення.

Для жителів сільських районів необхідно розглядати доступ до правосуддя як можливість вільного входу до системи правосуддя для захисту своїх прав без будь-яких перешкод або труднощів. Однак, потребуючи звернення до суду, люди, які живуть у сільській місцевості, стикаються з безліччю проблем, таких як

територіальні, економічні та організаційні. У випадку наявності всіх цих перешкод доступ до правосуддя залишається фактично неможливим, громадяни довгий час не можуть вирішити правовий конфлікт через обставини, які від них не залежать.

Територіальні проблеми полягають у територіальній віддаленості органів судової влади від сільської місцевості. Сьогодні в Україні діють суди першої інстанції на рівні кількох округів. З одного боку, функціонування окремого суду в кожному невеликому населеному пункті не є доцільним, оскільки необхідно окреме приміщення, професійні судді, які будуть здійснювати правосуддя у цьому суді, апарат суду для організаційного забезпечення діяльності судів. З іншого боку, наявність одного суду на 5–10 селищ разом із проблемами транспортної мережі, створює проблеми доступу жителів цих населених пунктів до правосуддя, таким чином, народ країни віддаляється від судових органів.

Економічні проблеми полягають у високому рівні судових витрат та низькому матеріальному добробуті сільських жителів. У порівнянні з містами середній рівень доходів у сільській місцевості значно нижчий. Однак, сума судового збору і рівень судових витрат не враховує різниці в доходах людей з різних населених пунктів, які звертаються до суду. Більше того, сільські жителі спочатку несуть більші витрати, пов'язані з необхідністю поїздки до міста, в якому знаходиться суд. Крім того, щороку сума судового збору збільшується, а рівень забезпеченості сільських жителів залишається майже незмінним.

Організаційні проблеми полягають у відсутності в сільській місцевості необхідної інфраструктури, що полегшує доступ до суду (відсутність транспортної інфраструктури, відсутність високої швидкості Інтернету та можливість використовувати технології «електронного правосуддя»). Крім того, в судах, що розташовані в сільській місцевості зазвичай відсутнє необхідне обладнання для розгляду справ в режимі конференц-зв'язку, в той час, як в великих містах судовий розгляд часто відбувається в такому режимі. Можливість проведення розгляду справ в режимі конференц-зв'язку для жителів сільської місцевості є першочерговим завданням, оскільки належний рівень технічного забезпечення таких судів дозволить громадянам отримати доступ до правосуддя без необхідності відвідувати суди, які знаходяться на великій відстані від їх місця проживання.

Для вирішення проблеми доступу до правосуддя жителів віддалених регіонів України можна запропонувати наступні кроки: загальний розвиток інфраструктури у сільській місцевості; формування судової системи на основі рівномірного територіального розподілу; зменшення судових витрат для мешканців сільської місцевості пропорційно рівню їх доходів; розвиток інституту правосуддя, що діє в сільській місцевості [3].

Можна зробити висновок, що люди, які живуть у сільській місцевості, стикаються з багатьма додатковими перешкодами при зверненні до суду в порівнянні з мешканцями міста, тому їх доступ до правосуддя обмежений. Такими перешкодами є організаційні, територіальні та економічні проблеми, які потребують негайного комплексного вирішення.

Список використаних джерел

1. Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод 1950 року // Офіц. вісн. України. – 1998. – № 13. – С. 270–302.
2. Загальна декларація прав людини 1948 / [Електронний ресурс] [міжнародний документ від 10.12.1948]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_015.
3. Овчаренко О. М. Доступність правосуддя та гарантії його реалізації: Монографія. – Х.: Право, 2008. – 304 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/KNIGI/MonoOvcharenko.pdf.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Кіслиця І. О.

ДЕРЕВЙОВА ВІКТОРІЯ СЕРГІЇВНА, КАЛЬЧЕВА ІРИНА СЕРГІЇВНА

студентки 1-го курсу факультету адвокатури
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРОБЛЕМИ ОРГАНІЗАЦІЇ ВИЩОЇ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ КОМІСІЇ СУДДІВ УКРАЇНИ

Вища кваліфікаційна комісія суддів України (далі – ВККСУ) є одним з найважливіших судових органів, так як виконує надважливі функції добору суддів та їх кваліфікаційного оцінювання.

У жовтні 2019 року ВККСУ почало займатися надважливим доббором суддів до місцевих та апеляційних судів. Також в цей час все ще тривав добір до Вищого суду з питань інтелектуальної власності. Проте Закон України № 193-IX «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів», який набрав чинності 7 листопада 2019 року, повністю заблокував діяльність членів ВККСУ, оскільки постановив негайне розформування складу ВККСУ. Внаслідок – діяльність Вищої кваліфікаційної комісії України як органу суддівського врядування була призупинена.

На сьогоднішній день новий склад ВККСУ є досі несформованим, і як результат – зростання вакантних місць в судах, кількість яких вже досягла близько двох тисяч.

Згідно з новим законом ВККСУ складається з дванадцяти членів. Вищою радою правосуддя (далі – ВРП) для проведення конкурсу на зайняття посади члена Вищої кваліфікаційної комісії суддів України утворюється конкурсна комісія та затверджується її персональний склад. До складу конкурсної комісії входять: три особи, обрані Радою суддів України з числа її членів та три особи з числа міжнародних експертів [1]. ВРП затвердила Положення про проведення конкурсу та призначила його на 26 грудня 2019 року. Проте конкурс не відбувся і був продовжений ще двічі, оскільки не було сформовано персональний склад конкурсної комісії. Рада суддів України обрала своїх представників у найкоротший термін, тому проблема полягала у відсутності експертів, яких мали надати міжнародні організації, з якими Україна співпрацює щодо питань запобігання та протидії корупції. Можна навести короткий перелік: Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР), Європейське бюро боротьби з шахрайством (OLAF), Організація економічного співробітництва та розвитку (OECD), Рада Європи, Європейський Союз.

Виникає питання: чому міжнародні організації відмовили на звернення Вищої ради правосуддя делегувати експертів? Всі міжнародні організації одноголосно посилалися на істотні прогалини в Законі України № 193-IX «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів». Слід зазначити, що міжнародні експерти висловлювали свої зауваження ще до ухвалення цього закону. Одним з найвагоміших відгуків був з боку Венеційської комісії [2]. Також аналізуючи висловлювання Комітету Міністрів Ради Європи, можемо зробити висновок, що прогалини в законі експерти вбачають в некоректних змінах, які можуть загрожувати ефективності та незалежності судової влади в Україні. Ця загроза виникла внаслідок недостатньо налагодженої співпраці з судовими органами та організаціями при розробці цих змін.

Не лише міжнародні організації виявили недоліки впроваджуваних змін, а й найвищий суд у системі судоустрою України – Верховний Суд. Верховний Суд звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень законів України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року № 1402-VIII, «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та деяких законів України щодо діяльності органів суддівського врядування» від 16 жовтня 2019 року № 193-IX. Окреме місце серед порушених в зверненні питань

займають саме організаційні щодо діяльності Вищої кваліфікаційної комісії суддів України. Як зазначається у рішенні Конституційного суду: «Зміна кількісного складу та суб'єктів призначення членів Вищої кваліфікаційної комісії суддів України без запровадження відповідного перехідного періоду призвела до зупинення виконання конституційних функцій щодо добору та оцінювання суддів, неможливості здійснення Вищою радою правосуддя її окремих конституційних повноважень, а також створила істотні перешкоди для функціонування ефективного судочинства та в окремих випадках унеможливила реалізацію права кожного на доступ до правосуддя як вимог принципу верховенства права» [4].

Проаналізувавши сьогоденну ситуацію, що склалася, ми доходимо висновку, що ще на стадії розробки змін до закону, законодавець припустився фатальної помилки, розпорядившись негайно звільнити старий склад Вищої кваліфікаційної комісії суддів України. Адже тим самим законодавець призупинив сам процес розвитку реформи. Було б доречним, до утвердження нового складу ВККСУ, відтермінувати звільнення старого складу задля належного та своєчасного забезпечення судів першої та другої інстанції кадрами.

Зважаючи на всі існуючі обставини, єдиним раціональним рішенням є впровадження нових змін до Закону № 193-IX. Підкреслимо, що зауваження міжнародних організацій, з якими Україна співпрацює у сфері запобігання та протидії корупції, мають бути обов'язково прийняті до уваги при розробці нових змін. Крім цього, законодавець повинен врахувати рішення Конституційного Суду України щодо не відповідності Конституції деяких положень закону, тобто зробити їх конституційними.

Оскільки, Україна прагне до чесності і прозорості судочинства, аби правосуддя здійснювали лише доброчесні та справедливі судді, то очевидним є, що їх добором мають займатися не менш доброчесні та неупереджені члени ВККСУ. З метою налагодження, розвитку та підтримки відносин з міжнародними організаціями у червні 2017 року було створено Міжнародну консультативну раду при Вищій раді правосуддя. Опираючись на досвід добору суддів до Вищого антикорупційного суду, де велику роль грає Громадська рада міжнародних експертів, Міжнародна консультативна рада при Вищій раді правосуддя має продовжувати свої спроби залучити міжнародних експертів до процедури добору членів ВККСУ, оскільки це матиме лише позитивні наслідки для самого процесу.

Проте це питання можна освітлити з протилежної точки зору. Оскільки, ми не знаємо скільки часу потрібно ще чекати належних дій від міжнародних організацій, а робота ВККСУ найближчим часом має бути відновлена. То, можливо,

доцільним було б переглянути положення цього закону і повністю відмовитись від участі міжнародних експертів у конкурсній комісії добору членів ВККСУ.

Підсумовуючи все вище сказане, доходимо до висновку, що припинення здійснення функцій Вищої кваліфікаційної комісії суддів України негативно відобразилось на процедурі здійснення правосуддя в цілому, оскільки деякі суди навіть припинили свою діяльність через недостатню кількість суддів. Тому вирішення питання щодо формування конкурсної комісії для обрання членів ВККСУ є першочерговим для законодавця, так як механізм добору суддів на вакантні посади має бути запущений якомога швидше, через те що кадрова недостатність щоразу зростає. Вище зазначене перешкоджає громадянам використовувати право на доступ до правосуддя [3].

Список використаних джерел

1. Про судоустрій і статус суддів [Електронний ресурс]: Закон України № 193-XI від 07.11.2019. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19/ed20191128>.
2. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих по... [Електронний ресурс]: № 4-р/2020 від 11.03.2020. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v004p710-20>.
3. Конституція України – Верховна Рада України [Електронний ресурс] № 254к/96-ВР від 28.06.1996. Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
4. 969/2019 – Ukraine – Amendments to the legal framework governing the Supreme Court and judicial self-governing bodies / European commission for democracy through law (Venice Commission) [Електронний ресурс]. Режим доступу : [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2019\)027-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2019)027-e).

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Свида О. Г.

ДРАНЕНКО ВІКТОРІЯ ІГОРІВНА

студентка 1-го курсу судово-адміністративного факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОРГАНІЗАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ВИЩОЇ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ КОМІСІЇ СУДДІВ

Одним із важливих завдань розвитку державності в Україні є насамперед здійснення певних реформ, наприклад судово-правової, яка передбачає становлення незалежності судової гілки влади.

Як відомо, саме в Конституції України [1], яка поширює юрисдикцію на всі правовідносини, що існують в державі, саме в ній закріплено усі основні напрямки державної політики здійснення судової реформ, які насамперед гарантують судовий захист прав і свобод громадян, абсолютно на новий рівень підносить статус судів та остаточно закріпивши принцип незалежності судової влади в Україні.

Данні положення знайшли своє відображення в Законі України «Про судоустрій і статус судів» [2]. Саме цим законом врегульовано питання щодо організації діяльності судової влади, їх організаційного забезпечення. Державним колегіальним органом суддівського врядування, що діє на постійній основі в системі правосуддя нашої країни є Вища кваліфікаційна комісія судів України (далі – ВККС). ВККС є юридичною особою, із зображенням Державного Герба України, має свою найменування, самостійний баланс та інше. Саме ВККС:

- веде облік даних про кількість посад суддів;
- проводить добір кандидатів на призначення посад;
- кваліфікує та оцінює їх.

Отож, роблячи такий вагомий внесок, на мою думку, повинно бути належне організаційне забезпечення діяльності ВККС.

Організаційне забезпечення органів судової влади досліджують як систему адміністративних, інформаційних, фінансових та матеріально-технічних заходів, які спрямовані на створення та підтримання належних умов для того, щоб функціонування органів судової влади було ефективним.

Актуальністю дослідження питання організаційного забезпечення діяльності Вищої кваліфікаційної комісії судів було і є відкритим. Відповідно до Закону України «Про судоустрій і статус судів» стаття 102 «Забезпечення діяльності Вищої кваліфікаційної комісії судів України» зазначає, що секретаріат здійснює їх організаційне забезпечення [2]. Керівник секретаріату, який призначається за результатами конкурсу з урахуванням Закону України «Про державну службу» [3]

очолоє його, а Вища кваліфікаційна комісія суддів затверджує їхнє положення. Також в частині п'ятій статті 102 в редакції Закону № 193-IX від 16.10.2019 вказаний розмір винагороди члена Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, який не є суддею, розмір винагороди у розмірі посадового окладу судді вищого спеціалізованого суду, а який є суддею, дорівнює сумі його суддівської винагороди, якщо така сума перевищує розмір посадового окладу судді Верховного Суду з коефіцієнтом 1,5 [2]. Також виплата винагороди членам Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, заробітної плати працівникам секретаріату та інспекторам Комісії провадиться за рахунок коштів Державного бюджету України. Також положення Закону свідчить про те, що видатки Держбюджету України на утримання судової влади захищені безпосередньо Конституцією України і не можуть бути скорочені органами законодавчої або виконавчої влади нижче того рівня, який забезпечує можливість повного і незалежного здійснення правосуддя що і є конституційною гарантією повного і своєчасного фінансування функціонування судів і діяльності суддів.

Але на жаль дотримання принципів своєчасних виплат залежить тільки від економічної ситуації та можливостей країни. Також фінансування залежить від рівня правової культури, правосвідомості вищих посадових осіб в державі, та від цілої низки інших факторів.

Тому, на нашу думку, організаційне забезпечення діяльності Вищої кваліфікаційної комісії суддів є непоганим та позитивно впливає на судову систему України. Але все ж таки її діяльність можна і необхідно покращувати. Це може бути здійснено шляхом запровадження підвищення фінансування нагород, але як я зазначила раніше, що дотримання принципів фінансування, своєчасних виплат залежить тільки від економічних можливостей країни, ситуації та рівня правової культури, правосвідомості вищих посадових осіб в державі і від цілої низки інших факторів. У майбутньому вельми можливе покращення організаційного забезпечення діяльності Вищої кваліфікаційної комісії суддів.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради. – 1996. – № 30.
2. Про судоустрій і статус суддів: Закон України 2 червня 2016 року № 1402-VIII 22 // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2016, № 31, ст. 545.
3. Про державну службу: Закон України від 10 грудня 2015 року № 889-VIII // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2016, № 4, ст. 43.

Науковий керівник: старший викладач Нестерчук Л. П.

ДУРОВИЧ АНАСТАСІЯ АНДРІЙВНА

студентка 1-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

РОЛЬ ПРИСЯЖНИХ У ЗДІЙСНЕННІ ПРАВОСУДДЯ

У процесі відправлення ефективного, справедливого правосуддя, спрямованого на захист прав і свобод громадян, як і в будь-якій демократичній правовій державі, провідну роль відіграють, по-перше, досконале законодавство, по-друге, дієві механізми його реалізації та, по-третє, належна організація роботи системи судоустрою. Важливого значення для неупередженості та справедливості правосуддя набуває гарантована Конституцією України безпосередня участь народу у здійсненні правосуддя, що підкреслює актуальність досліджуваної теми.

Так, Конституція України у статті 124 проголошує, що народ безпосередньо бере участь у здійсненні правосуддя через присяжних [1, с. 141].

Характеризуючи ознаки такого інституту як суд присяжних, варто відмітити, що перша, основна характерна риса суду присяжних полягає в тому, що рішення про винність або невинність підсудного приймається не суддями, а колегією присяжних, які не є професійними суддями. За висловом Л. М. Карнозової, це «ядро процесуальної конструкції, навколо якого розгортаються всі інші особливості, а саме процесуальні, організаційні, психологічні» [2, с. 27-28].

Друга риса полягає в тому, що суд присяжних є симбіозом як народного, так і професійного елементів, роль кожного з яких об'єднує суд присяжних як ціле.

Слід зазначити, що думки науковців щодо аргументів «за» та «проти» такого явища як суд присяжних в українській судовій системі розділилися. Так, Є. Коротобай вважає, що серед прихильників інституту суду присяжних є вагомі аргументи про його необхідність в Україні, адже:

- суд присяжних є ознакою громадянського суспільства;
- народ повинен брати участь судовому процесі, бути більш правосвідомим;
- існування суду присяжних сприяє зростанню ролі інституту прокуратури і адвокатури, змагальність стає принципом правосуддя, а не лише закріпленою в законі гарантією;
- іноді на суть справи краще поглянути «неозброєним оком» [3, с. 15].

Як зазначає голова громадської організації «Українське юридичне товариство» О. Березюк, суд присяжних повинен функціонувати в Україні, і це надзвичайно позитивний сигнал,

однак його треба кваліфіковано організувати. Так, для належної організації діяльності суду присяжних в Україні та, відповідно, здійснення справедливого кримінального судочинства необхідна активізація всіх без виключення процесів у комплексі, які будуть спрямовані на демократизацію суспільства, реальне забезпечення прав і свобод людини, утвердження верховенства права, реалізацію принципів змагальності та рівності всіх сторін перед законом [4, с. 201].

Представник протилежної думки – В. Соловей, зазначає, що є чимало заперечень та негативних моментів функціонування суду присяжних, серед яких:

- запровадження суду присяжних створює додаткове навантаження для держави, оскільки нині суди й апарати судів фінансуються аж ніяк не на належному рівні;
- запровадження цього інституту може і не позначитися на рівні корупції в державі. Гарантувати, що до складу суду присяжних потраплять виключно ідеально чесні люди, неможливо. Не виключений тиск на присяжних засідателів з метою винесення неправосудного вердикту;
- складні юридичні справи неможливо ставити на вирішення особам без належної освіти і фахової підготовки;
- українці можуть бути неготові до запровадження інституту суду присяжних. На Заході люди більш правосвідомі, людина йде в присяжні не з фінансових міркувань, а з почуття дотримання закону [5, с. 89-90].

Таким чином, дослідивши різноманітні позиції науковців, можемо зробити висновок, що функціонування інституту суду присяжних в нашій державі є доволі спірним, багато представників науки та юристів-практиків наводять аргументи проти цього явища у структурі вітчизняної системи судоустрою. Але задля справедливості варто відмітити, що суд присяжних є необхідним елементом існування незалежного, неупередженого, справедливого правосуддя у сучасній правовій державі, де проголошений та діє принцип верховенства права.

Список використаних джерел

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України від 23.07.1996. – 1996 р., № 30. – Ст. 141.
2. Карнозова Л. М. Возрожденный суд присяжных. Замысел и проблемы становления – М.: NOTABENE. – 2000. – 366 с.
3. Коротобай Є. Проблеми та перспективи запровадження в Україні суду присяжних / Є. Коротобай // Юридичний вісник України. – 2010. – № 50 (806). – С. 15–19.
4. Лисюк Ю. В. Суд присяжних в Україні: шляхи до відродження // Юридичний науковий електронний журнал. – № 1/2015. – С. 200–204.

5. Соловей В. Переваги та недоліки створення інституту суду присяжних в Україні / В. Соловей // Юридичний журнал. – 2012. – № 3. – С. 88–90.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Кісліцина І. О.

КОНДРАТЮК ЯНА СЕРГІЙВНА

студентка 1-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

МІСЦЕ ПРОКУРАТУРИ В ДЕРЖАВНОМУ МЕХАНІЗМІ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ЗАКОНОДАВСТВА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Державний механізм являє собою складну та відкриту систему, що розвивається під впливом різноманітних внутрішніх та зовнішніх факторів. Він розглядається, з одного боку, як система органів держави, наділених державно-владними повноваженнями для реалізації її функцій та об'єднаними в державному апараті, а з іншого – як діяльність державних органів та їх взаємозв'язки між собою і з суспільством. Отже, державний механізм виступає як сукупність взаємодіючих підсистем, однією з таких підсистем є сукупність органів прокуратури, яким властиві як загальні ознаки державного механізму, так і специфічні ознаки, властиві лише органам прокуратури.

Прокуратура бере участь у здійсненні правової політики держави і реалізації її правоохоронної функції [1]. В умовах сучасних українських реалій правоохоронна функція цілком обґрунтовано покладена на прокуратуру, принципи організації і діяльності якої найкраще підходять для цієї ролі.

Аналізуючи точки зору теоретиків та науковців-практиків щодо місця прокуратури у системі поділу влади, можна визначити 5 найбільш поширених:

1. Віднесення прокуратури до виконавчої гілки влади. Проте, на нашу думку, на прокуратуру не покладене передусім здійснення управлінських функцій, які не властиві їй. Крім того, сучасний стан законності у структурах виконавчої влади вимагає поширення на них наглядової функції прокуратури.

2. Віднесення прокуратури до законодавчої гілки влади. Щодо цього погляду супротивники кажуть, що прокуратура здійснює такі функції, які зовсім неприйнятні законодавчим органам влади, наприклад підтримання публічного обвинувачення, отже прокуратуру не можна віднести до цієї гілки влади.

3. Віднесення прокуратури до судової гілки влади. Цей погляд обґрунтовується тим, що ст. 131-1 Конституції України [2], яка присвячена прокуратурі міститься у розділі «Правосуддя», прокурори частину своїх функцій виконують у судах (підтримання публічного обвинувачення, представництво інтересів держави). Також положення закону України «Про прокуратуру» [3] багато в чому нагадують положення закону України «Про судоустрій і статус суддів» (порядок зайняття посади прокурора, гарантії незалежності, система прокурорського самоврядування). В той же час компетенція прокуратури має принципово іншу природу, ніж судова гілка влади. Головним призначенням судової влади є здійснення правосуддя, що прокуратура не здійснює, тому відсутні підстави інтеграції прокуратури до складу судової влади.

4. Створення четвертої гілки влади. Так, існує теорія, яка передбачає застарілість класичної теорії розподілу державної влади, отже, відповідно до цієї теорії в державі можуть існувати такі органи, які доцільно віднести до окремої (четвертої) гілки влади – контрольно-наглядової. Прихильники цієї позиції пропонували створити таку четверту гілку влади і включити до неї прокуратуру та Державну податкову службу.

5. Прокуратура як незалежний державний інститут. Така позиція відображає сучасне місце прокуратури в Україні. Вважаємо, що прокуратура має становити систему незалежних органів державної влади, які не входять до жодної з гілок влади проте взаємодіють з кожною з них.

Розглядаючи механізм держави зарубіжних країн, можна визначити положення прокуратури в країнах Європи. Інститут прокуратури у Німеччині в його сьогодиншній формі порівняно молодий. У 1798 році у ФРН вперше було створено орган звинувачення на тодішніх окупованих лівобережних рейнських територіях. Пізніше це запозичили деякі інші німецькі землі. 1 жовтня 1879 року було введено прокуратуру на всій території Німецького Рейху. До цього часу суди могли здійснювати розслідування та виносити рішення. Тепер прокуратура повинна діяти як «сторож закону»: саме вона повинна, діючи при поліції та судах в якості сторожа закону, формувати посередницькі узи між ними. Із введенням прокуратури було пов'язане перш за все очікування того, що кримінальне провадження відбуватиметься в рамках справедливості [4].

З самого початку прокуратура Німеччини була підпорядкована Міністерству юстиції, а не Міністерству внутрішніх справ, а отже, Міністерству поліції, для того щоб репрезентувати «правову, а не силову волю держави». Задля того, щоб відповідати цим вимогам, згідно з судовою практикою Федерального конституційного суду та Федеральної судової палати, а також

згідно з власним уявленням, прокуратура є по відношенню до суду самостійним органом кримінальної юстиції, не підпорядкованим судовій владі, який спільно з судом повинен здійснювати повноваження щодо гарантування правосуддя. Таким чином, вона не є частиною судової влади в світлі Основного Закону (ст. 92), але, виходячи із своїх спеціальних повноважень в судовому процесі, вона не може бути віднесена і до виконавчої влади. Будучи органом державного кримінального переслідування, яке пов'язане законом і зобов'язано, так само, як і суд, направляти свої дії на встановлення істини та віднаходження справедливого вироку, прокуратура підпорядкована одночасно, само собою зрозуміло, сфері юстиції. Самостійність по відношенню до суду виписана чітко в Законі про судовий устрій, відповідно до якого прокуратура є незалежною від судів у виконанні своїх обов'язків (§ 150 Закону про судовий устрій). Але, все-таки згідно з Основним Законом Федеративної Республіки Німеччини судочинство ввірено тільки судам, та лише суддям надана предметна та особиста незалежність. На противагу цьому, прокурори є службовцями, щоправда, з особливим статусом, та повинні «слідувати службовим вказівкам своїх керівників» (§ 146 Закону про судовий устрій).

Однією з демократичних державних структур Португалії є прокуратура. Відповідно до ч. 2 ст. 221 Конституції «прокуратура має власний статус і наділена автономією у межах закону», а представниками прокуратури є «...підпорядковані один одному в порядку субординації магістрати...». Таким чином, прокуратура Португалії заснована на принципі централізму (у розумінні португальського законодавця – субординації). Вона являє собою «...суворо ієрархічно побудовану систему прокурорських установ». Що ж стосується незалежності, то цей термін замінений на менш категоричний за змістом – «автономія». Можливо, і прокуратуру України доцільно розглядати як автономну систему, оскільки реально вона не є незалежною ні від Президента, ні від парламенту, хоча здійснює свою діяльність автономно від них і наділена функціями, які не збігаються з функціями інших органів. «Автономія прокуратури, – говорить у ч. 2 ст. 2 Закону, – характеризується її зв'язками з критеріями законності і об'єктивності з виключним підпорядкуванням прокурорських працівників директивам, наказам та інструкціям, передбаченим законом». Своєрідний характер мають взаємовідносини прокуратури Португалії з судами і органами юстиції. Прокуратура представлена при судах: Верховному суді юстиції, Конституційному суді, Верховному військовому суді, при Рахівничому суді – Генеральним прокурором Республіки; при апеляційних судах і Центральному адміністративному суді – помічниками Генерального прокурора, при судах першої інстанції – прокурорами Республіки та їх

помічниками [5, с. 531]. Але при цьому органи прокуратури не інтегровані до судової системи і діють автономно від неї, хоча, як і в інших демократичних країнах, суди здійснюють процесуальний контроль за рішеннями і діями прокурорів.

Внаслідок аналізу законодавств країн Європи, а саме – України, Німеччини та Португалії, щодо місця прокуратури у механізмі державної влади можна зробити висновок, що прокуратура здебільшого має автономний характер. Деякі функції та повноваження є близькими до інших гілок влади, але наявні й визначні показники, які спростовують приналежність прокуратури до однієї з гілок влади.

Список використаних джерел

1. Сухонос В. В. Прокуратура в механізмі української держави: проблеми теорії та практики: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.10 / В. В. Сухонос; Нац. ун.-т «Одеська юридична академія». Одеса, 2009. 33 с.
2. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
3. Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 № 1697-VII. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 2-3, ст. 12.
4. Прокуратура України в умовах європейської інтеграції: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (19 травня 2016 року). К.: Національна академія прокуратури України, 2016. 334 с.
5. Сухарев А. Я. Правовые системы стран мира: Энцикл. справ. / Под ред. А. Л. Сухарева. М., 2000. 833 с.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Кіслицина І. О.

КОНТАРЬ МАР'ЯНА ОЛЕКСАНДРІВНА

студентка 1-го курсу факультету адвокатури
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОСОБЛИВОСТІ ПОВНОВАЖЕНЬ, ЯКИМИ НАДІЛЕНИЙ ВИЩИЙ СУД З ПИТАНЬ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Суди з питань інтелектуальної власності у різних формах та з різним рівнем компетенції існують у більшості провідних країн світу. Їх утворення найчастіше обумовлено необхідністю уніфікації судової практики у сфері захисту інтелектуальної власності, формування спеціалізації серед суддів та підвищення рівня поваги до інтелектуальних доробок інших громадян.

Необхідність утворення спеціалізованих судів є найбільш очевидною у патентній сфері, яка потребує високого рівня не лише юридичних, але й науково-технічних знань. Це можна пояснити існуванням у деяких країнах виключно патентних судів – наприклад, Федеральний патентний суд Швейцарії.

Відповідно до указу Президента України № 299/2017 «Про утворення Вищого суду з питань інтелектуальної власності» від 29 вересня 2017 року (набрав чинності 04.10.2017) в Україні було утворено Вищий суд з питань інтелектуальної власності з місцезнаходженням у місті Києві [1]. Проте законодавчі акти, що чітко регламентували б його роботу та затверджували відповідні повноваження знаходяться на стадії формування. Постає актуальне питання про визначення особливих повноважень та компетенцій Вищого суду з питань інтелектуальної власності.

Вищий суд з питань інтелектуальної власності (ВСПІВ) було створено як спеціалізований суд першої інстанції з розгляду окремих категорій справ. Утворення ВСПІВ стало вагомим кроком у напрямку посилення механізмів захисту інтелектуальної власності, яка в епоху так званого «онлайн життя» все частіше зазнає посягань на права правовласників. З рештою функціонування ВСПІВ є необхідною умовою задля покращення інвестиційного клімату України, адже більшість інвесторів зацікавлена у надійній охороні нематеріальних активів, які досить часто є більш цінними, ніж матеріальні.

Вищий суд з питань інтелектуальної власності розглядає справи в порядку, передбаченому Господарським процесуальним кодексом України [2]. Ініціатори його створення стверджували, що ВСПІВ надасть можливість швидко та оперативно розглядати справи, віднесені до його юрисдикції, висококваліфікованими суддями відповідної спеціалізації.

Хоча наразі невідомо, наскільки швидко та кваліфіковано будуть розглядатися справи ВСПІВ, та коли він розпочне свою роботу, питання яким чином буде реалізовуватися виконання його повноважень залишається відкритим.

Досить незрозумілою постає й назва спеціалізованого суду, основними повноваженнями якого є повноваження суду першої інстанції. Так, законодавець передбачає утворення Вищого суду з питань інтелектуальної власності за відсутності судів нижчих інстанцій з розгляду цієї категорії справ. Більше того, у відповідності до положень Закону України «Про судоустрій та статус суддів» та ст. 20 Господарського процесуального кодексу можна сказати, що в Україні розпочне роботу суд, назва якого не відповідає його інстанційним повноваженням [2], [3].

Суперечливими постають й положення ст. 25 ГПК України, які визначають повноваженнями Вищого суду з питань інтелектуальної власності переглядати прийняті ним же

рішення в апеляційному порядку. У частині 3 статті 25 ГПК зазначається, що у складі ВСПВ діє Апеляційна палата, яка переглядає його рішення в апеляційному порядку [3].

Відповідно до принципу інстанційності, яким керується українська система судоустрою, суд однієї ланки не повинен виконувати функції більш як однієї інстанції в одній і тій самій справі. Проте ст. 25 ГПК України суперечить цьому принципу. Так, справа у судах першої та другої інстанції відповідно мають бути розглянуті в межах діяльності двох різних юридичних осіб. Справи у Вищому суді з питань інтелектуальної власності мають переглядатися в іншому підрозділі однієї юридичної особи, відповідно до закону. Цей аспект організації роботи та розподілу повноважень ВСПВ є досить нелогічним.

ЗУ «Про судоустрій та статус суддів» дійсно передбачає можливість утворення палат у складі вищих спеціалізованих судів, але як свідчать положення цього ж Закону, такі палати можуть утворюватися лише для розгляду окремих категорій справ, а вищі спеціалізовані суди для розгляду справ, як суди першої інстанції.

Варто зазначити й той факт, що до кандидатів на посаду судді, уповноваженого здійснювати апеляційний перегляд справ законодавець висуває більш високі вимоги, ніж до кандидатів на посаду судді першої інстанції. Відповідно до Господарського процесуального кодексу України Апеляційна палата Вищого суду з питань інтелектуальної власності складається з суддів того ж суду. Тобто апеляційний перегляд справ будуть здійснювати судді, які відповідно до закону не повинні б були мати таких повноважень [3].

Отже, проаналізувавши правову базу, що регламентує роботу Вищого спеціалізованого суду з питань інтелектуальної власності, можна дійти висновку, що законодавче затвердження його повноважень має бути допрацьовано, у зв'язку з невідповідністю та суперечністю організації апеляційного перегляду справ, що відносяться до його юрисдикції.

Список використаних джерел

1. Указ Президента України від 29.09.2017 № 299/2017 Про утворення Вищого суду з питань інтелектуальної власності [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/299/2017>.
2. Господарський процесуальний кодекс України Кодекс від 06.11.1991 № 1798-XII [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12>.
3. Закон України «Про судоустрій та статус суддів» від 02.06.2016 № 1402-VIII [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#n207>.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Сvida О. Г.

КРИСТЕНЧУК КРИСТИНА СЕРГІЙВНА

студентки 1-го курсу факультету міжнародно-правових відносин
Національного університету «Одеська юридична академія»

РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ СУДОУСТРОЮ УКРАЇНИ ЯК ПРОЦЕС ЇЇ ОПТИМІЗАЦІЇ

За часи проголошення незалежності України судова влада отримала значні зміни. Після прийняття Закону України «Про судоустрій і статус суддів» у 2010 році у суспільстві стало вважатися, що суди та судді є залежними від політичної влади, перш за все від Адміністрації Президента. Населення України у своїй більшості сприймає це, як остання отримала можливість впливати на будь-кого із суддів через контролюючі штатні органи, наприклад, Вищу раду юстиції та Вищу кваліфікаційну комісію суддів. Які, на думку більшості населення, отримали вплив на формування органів судового самоврядування та змогли використовувати механізми дисциплінарної відповідальності відповідальність суддів.

Останнім часом проведення судової реформи стало одним з нагальних завдань [1]. Однак, це питання не було вирішене одразу після обрання нового голови держави, були внесені лише точкові зміни. Концепція реформування судової системи була розроблена та затверджена Асоціацією правників України від 19.09.2014 року. У цьому рішенні вказувався напрям, у якому необхідно рухатись та цілі яких потрібно досягти. Зокрема, вказується що головною метою проведення судово-правової реформи в Україні повинно було стати створення законодавчих та організаційних умов для утвердження в Україні незалежної, ефективної та відповідальної судової влади, якій довірятиме суспільство. Також у нормативно-правовому акті було вказано, що ця правова реформа в Україні повинна мати комплексний характер і передбачати внесення змін до Конституції України, законодавства з питань судоустрою та статусу суддів та передбачає реформування суміжних інститутів (прокуратури, адвокатури, правоохоронних органів), вдосконалення процесуального законодавства та законодавства, що регулює порядок виконання судових рішень [2].

Наступним важливим кроком у процесі оптимізації судової системи можна назвати прийняття Закону України «Про судоустрій та статус суддів» від 02.06.2016 року взамін одного Закону від 07.07.2010 року. Цим законом запропоновані деякі нові впровадження. Зокрема, вказується майбутній перехід до триланкової системи судів, тобто будуть

функціонувати місцеві суди, а пеляційні суди та Верховний Суд. Також вказується що буде ліквідовано Верховний Суд України та відбудеться утворення Верховного Суду, який розгляда тиме справи як суд касаційної інстанції, а у випадках передбачених процесуальним за конодавством – буде працювати як суд першої та а пеляційної судових інстанцій. До того ж у цьому нормативно-правовому акті вказана інформація про склад утвореного Верховного Суду, він становитиме не більше 200 суддів. У цього Суду діятимуть: Велика палата, Касаційний адміністративний суд, Касаційний господарський суд, Касаційний кримінальний суд і Касаційний цивільний суд [3].

Наступним кроком у реформуванні судової гілки влади було прийняття 07.06.2018 року Верховною Радою України Закону України № 2447-VIII «Про Вищий антикорупційний суд», яким визначено, статус та завдання, підсудність справ Вищого антикорупційного суду, вимоги до кандидатів на посади суддів Вищого антикорупційного суду, порядок зайняття посади, а також додаткові гарантії безпеки суддів цього суду. Та вже 21.06.2018 року Верховною Радою України було прийнято Закон України № 2470-VIII «Про утворення Вищого антикорупційного суду» [3].

Усі ці спроби покращили судову гілку влади в Україні. Зокрема, судова реформа, рішення про яку нещодавно було оприлюднено, 11 березня 2020 року Конституційним Судом України. Прес-служба Конституційного Суду України доносить до громадян таку інформацію, що Конституційний суд України ухвалив Рішення № 4-р/2020 у справі за поданням Верховного Суду щодо конституційності окремих положень законів України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 року № 1402-VIII, «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та деяких законів України щодо діяльності органів суддівського врядування» від 16.10.2019 року № 193-IX. Кореспондент розповідає у своїй статті що саме описано у прийнятому рішенні [4].

За результатами перевірки деякі положення не були прийняті, оскільки перечать Конституції України. Проте деяка кількість внесених переіначень були признані конституційними, зокрема вказується, що Конституційний Суд України прийняв правки до другої та четвертої частин статті 24 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» від 21.10.2016 року № 1798-VIII та визнав їх внесені до них зміни можливими [4].

Таким чином, ми можемо помітити що судова гілка влади гостро потребує оптимізації та вирішення посталих перед нею проблем. Оскільки перебування її в постійній трансформації не дає Україні змогу розвиватися в напрямку правової держави.

Список використаних джерел

1. Сучасний етап судової реформи. URL: <https://pravo.org.ua/ua/news/5889->.
2. Концепція Реформування Судової Системи України. URL: https://uba.ua/ukr/project_ref_sud/.
3. Судова реформа прийнята Міністерством юстиції 02.06.2016 р. URL: https://minjust.gov.ua/cat_414.
4. Ухвалено Рішення у справі за конституційним поданням Верховного Суду щодо судоустрою та статусу суддів. URL: <http://www.ccu.gov.ua/novyna/uhvaleno-rishennya-u-spravi-za-konstytuciynym-podanniam-verhovnogo-sudu-shchodo-sudoustroyu>.

Науковий керівник: старший викладач Нестерчук Л. П.

КУПРИЧ ДІАНА РУСЛАНІВНА

студентка 3-го курсу юридичного коледжу
Національного університету «Одеська юридична академія»

ДО ПИТАННЯ КЛАСИФІКАЦІЇ ПРИНЦИПІВ СУДОЧИНСТВА

Будь-яка діяльність ґрунтується на певних засадах, що визначають її напрям та керівні ідеї. Здійснення правосуддя, що за статтею 124 Конституції України покладено виключно на суди, не є винятком [1]. Що стосується поняття принципів судочинства, то Н. В. Чернишова визначає їх як «основоположні критерії цієї діяльності, їх неухильне дотримання при здійсненні правосуддя є гарантією захисту законних прав і свобод людини і громадянина незалежним і безстороннім судом» [2, с. 23].

В юридичній літературі з метою з'ясування правової природи принципів здійснюється їх класифікація в залежності від певних критеріїв, що покладені в основу поділу. Значення будь-якої класифікації зумовлено необхідністю вивчення структурних особливостей досліджуваного об'єкта, які не можуть бути досліджені ніяким іншим способом, окрім як через пізнання, організоване так, щоб його структура відповідала структурі об'єкта [3].

Варто зазначити, що як щодо системи принципів здійснення судочинства, так і щодо їх класифікації є різні точки зору. Це обумовлено тим, що кожен з принципів відрізняється своєю специфікою, певною сферою дії, колом суб'єктів, на які вони поширюються та рядом інших особливостей. В правовій літературі пропонуються різні критерії, які повинні бути покладені в основу класифікації принципів: за джерелом закріплення; в залежності від типу права; свого характеру; від того, чи

поширюються вони на одну чи декілька галузей права; за стадіями судочинства; правових інститутів і багато інших.

Не дивлячись на невичерпний перелік засад судочинства, що визначений Конституцією України в статті 129, вчені продовжують здійснювати класифікацію принципів, опираючись на Основний Закон. Так, Н. В. Чернишова здійснює класифікацію принципів судочинства на основі аналізу Конституції та виділяє такі засади судочинства як: здійснення правосуддя виключно судами (стаття 124 Конституції України), безпосередня участь народу в здійсненні правосуддя через присяжних (статті 124, 127 Конституції України), законність (стаття 8 Конституції України), здійснення судочинства державною мовою (стаття 10 Конституції України), рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом (пункт 1 частина 2 статті 129 Конституції України), ряд інших.

Однією з найпоширеніших класифікацій принципів судочинства є їх поділ за об'єктом регулювання. За цим критерієм виділяють організаційні та процесуальні принципи. Згідно такої класифікації, до першої групи належать такі принципи, як: законність; здійснення правосуддя тільки судом; призначення судді на посаду; незалежність суддів; безстроковість повноважень суддів; недоторканність суддів; поєднання одноосібного і колегіального складу суду при розгляді судових справ. До другої групи відносять принципи, що визначають саму діяльність по здійсненню правосуддя. Цю групу утворюють такі принципи, як: право кожного на судовий захист прав і свобод; рівність всіх перед законом і судом; змагальність і рівноправність сторін; державна мова судочинства; гласність судового розгляду; презумпція невинуватості; отримання кваліфікованої юридичної допомоги; забезпечення права підозрюваного і обвинуваченого на захист [4].

Конституція України закріплює засади судочинства, що мають елементи як організаційні, так і процесуальні. Наприклад, принцип незалежності та єдності судової системи суддів забезпечується з одного боку фінансуванням судів виключно з Державного бюджету України, що є організаційними гарантіями, а з іншого – передбачений законом порядок розгляду справ у формі судового засідання при дотриманні таємниці нарадчої кімнати, що є гарантіями процесуальними. Можна зробити висновок, що не існує принципів суто організаційних чи суто процесуальних – їх поділ носить формальний характер. Доцільніше казати про єдину систему принципів судочинства, а не суму взятих у довільному порядку положень, що згруповані випадковим чином. Правильно вести мову про об'єднані однією метою, взаємопов'язані та самостійні за змістом засади [5].

Вже ж таки, наведені класифікації не завжди в достатній мірі описують та враховують всі сторони поняття «принципи судочинства». Це є зрозумілим, адже кожний з вчених намагається виділити ту ознаку в основу своєї класифікації, яку вважає найбільш важливою.

Наведені класифікації не є беззаперечними. Так, на мій погляд, участь народу у здійсненні правосуддя через присяжних не може бути визначена як принцип судочинства, адже є формою розгляду справ. Також вважаю, що деякі засади діяльності суддів не можуть бути віднесеними до принципів. Маю на увазі такі положення, як недоторканність суддів, недопустимість втручання у діяльність судді щодо здійснення правосуддя під загрозою відповідальності, політична нейтральність судді, одноособовий та колегіальний розгляд справ, ряду інших. На мою думку, вищезгадані принципи утворюють систему гарантій принципу незалежності суддів. Що стосується одноособового та колегіального розгляду справ, то це положення є організаційною формою вираження такого принципу як здійснення правосуддя виключно судами.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Чернишова Н. В. Судова влада в Україні: [навчальний посібник] / Н. В. Чернишова. – Київ: Центр учбової літератури, 2011. – 104 с.
3. Кузнецов І. В. Структура наукової теорії и структура об'єкта // журнал «Питання філософії» – № 5, 1968. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://vphil.ru/index.php?option=com_content&task=view&id=503&Itemid=55.
4. Судові й правоохоронні органи України: [підручник] / під ред. проф. А. М. Бандурки. – Харків.: Ун-т внутр. справ, 1999 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.vuzlib.su/beta3/html/1/16632/16643/>.
5. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02 червня 2016 року № 1402-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2016. – № 31. – Ст. 545.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Кісліцина І. О.

КУПЦОВ СТЕПАН ОЛЕКСАНДРОВИЧ

студент 1-го курсу судово-адміністративного факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОСОБЛИВОСТІ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ СУДДІВ: ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ

Значення терміну «статус» тотожне та однакове щодо всіх суб'єктів, і визначає саме ті характеристики, які властиві широкому переліку явищ, таких як свобода індивіда та його можливість у вчиненні певної поведінки. Характеризуючи термін «статус» з іншого боку, слід зазначити, що даний термін вміщує у собі типові та загальноприйняті аспекти поведінки. Розрізняти осіб одного статусу від осіб іншого статусу можна через визначення його положення в системі соціально-публічних відносин шляхом з'ясування «міри свободи, певної можливості поведінки».

Своїм походженням термін «статус» має схожість до терміну «становище» («стан») когось чи чогось. Статусність особи надає їй певні можливості, характер і обсяг яких залежить від ролі особи в суспільстві, від виконуваних функцій, які здійснює статусна особа у суспільстві. Суддя виконує в суспільстві виняткову соціальну роль – він безпосередньо реалізує судову владу. Для реалізації своїх повноважень, держава наділяє суддю специфічним соціально-професійним статусом. Визначення статусу професійного судді України та удосконалення його законодавчого врегулювання має не аби-яке значення в період проведення судової реформи, на етапі становлення та утвердження самостійної судової влади в системі поділу влади. Правовий статус суддів – це сукупність їх прав та обов'язків, закріплених та гарантованих законом. В Україні правосуддя здійснюють уповноважені на те особи, а саме судді, в окремих випадках, які передбачені законом, правосуддя здійснюють присяжні та народні засідателі. Розгляд касаційних та апеляційних скарг та проваджень мають право здійснювати носії судової влади в Україні, тобто професіональні судді.

Вдаючись до характеристики суддівського статусу необхідно звертатися до встановленого Законом України «Про судоустрій і статус суддів» положення про встановлення одного статусу для всіх суддів України не зважаючи на те, в якому суді працює уповноважений суддя. Єдність статусу суддів забезпечується: однаковими вимогами до кандидатів на посаду судді; наділення суддів повноваженнями у встановленому законом порядку; сукупністю прав та обов'язків суддів; незалежністю та недопущення втручання у діяльність суддів; недоторканістю та

незмінюваністю суддів; засобами соціального, правового та матеріального забезпечення суддів; неприпустимість зайняття будь-яких інших оплачуваних, окрім випадків, передбачених у законі. Конституції України, а саме частина друга ст. 127, регулює діяльність професійних суддів. Відповідно цій статті, професійні судді не можуть брати участь у політичній діяльності, у професійних суддів відсутня можливість мати мандат або приналежність до будь-якої політичної партії, заборона на виконання іншої оплачуваної роботи, крім творчої, наукової та викладацької. Дані обмеження прийняті та встановлені за для гарантій неупередженого та незалежного правосуддя.

Проблематика щодо статусу судді. Стаття 36 Конституції України визначено право громадян щодо свободи об'єднання в політичні партії та громадські організації, для реалізації та захисту своїх прав і свобод. Однак в ч. 2 ст. 127 Конституції, встановлено положення, відповідно якому судді забороняється мати приналежність до політичних партій й громадських організацій. Дана вимога обумовлена тим, що ніякі упередження та політичні уподобання не мають заважати судді у справедливості винесення незалежного рішення. Ця вимога впроваджена для того, щоб підтвердити основний принцип у діяльності кожного судді, а це незалежність й неупередженість. На думку законодавців, приналежність судді до будь-якої політичної партії або громадської організації буде створювати перепони на шляху здійснення його суддівської діяльності.

Відповідно статті 127 Конституції України обраним на посаду судді може бути громадянин України, не молодший 30 років та не старший 65 років, із вищою юридичною освітою та при наявності стажу роботи галузі права не менше 5 років, котрий володіє державною мовою та проживає на території України не менше 10 років. Суддею апеляційного суду може бути особа, громадянин України, віком від 30 років, з вищою юридичною освітою та науковий ступінь у галузі права, наявністю стажу роботи у галузі права не менше 7 років, 5 з яких на посаді судді. Суддею вищого спеціалізованого суду може бути обраний громадянин України, вік якого становить від 30 років, із вищою юридичною освітою, стажем роботи на посаді судді не менше трьох років, досвід діяльності представника з питань інтелектуальної власності, має досвід представницької роботи адвоката не менше 5 років. Суддею ВСУ може бути обраний кандидат, вік якого на день обрання досяг 35 років, який має вищу юридичну освіту та наукову ступінь і стаж роботи науковця у сфері права не менше 10 років, має стаж роботи на посаді судді не менше 10 років, має стаж представницької діяльності адвоката 10 років, має сукупний стаж роботи у галузі права 10 років. На посаду судді Конституційного Суду України передбачені

окремі вимоги. Для кандидатів на посаду судді військового суду встановлені певні вимоги, а саме: кандидат повинен перебувати на військовій службі та входити в штатну чисельність Збройних Сил України, повинен мати військове звання офіцерського складу. Обов'язковою вимогою для зайняття посади судді будь-якого суду, є складання кожним кандидатом кваліфікаційного тесту.

Список використаних джерел

1. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 11.03.2020 № 1402-VIII // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>.
2. Про державну службу: Закон України від 18.04.2020 № 889-VIII // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19>.
3. Про статус суддів: Закон України від 11.03.2020 № 1402-VIII // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19> (втратив чинність).
4. Конституція України від 01.01.2020 № 254к/96-ВР // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.

Науковий керівник: старший викладач Нестерчук Л. П.

КУЧЕРУК ЮЛІЯ ВІКТОРІВНА

студентка 1-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ВИЩОГО СУДУ З ПИТАНЬ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Вищий суд з питань інтелектуальної власності, який ЗМІ ще називають «ІР-судом», «патентним судом» тепер є одним із спеціалізованих судів в Україні, створення якого було необхідною потребою часу, хоча не було обумовлене ніяким міжнародним зобов'язанням. Україна не перший рік належить до переліку держав, де з кожним роком фіксується велика кількість порушень права на об'єкти інтелектуальної власності, тому створення такої установи є великим кроком вперед.

Достеменно невідомо як швидко почне розглядати справи Вищий ІР-суд, та чи дійсно кваліфіковані фахівці пройшли конкурсний відбір до складу цього суду. На даний час Вищий ІР-суд зареєстровано як юридичну особу, проте склад суду ще не сформований, відповідно жодної справи цим судом ще

розглянуто не було. Загалом необхідність створення Вищого ІР-суду в наукових колах викликає чимало питань і змушує задуматись про його значущість для сучасної правової системи.

Можна виокремити три основні питання, які виникають стосовно Вищого суду з питань інтелектуальної власності:

1. Незрозумілим є підхід законодавця до формування складу патентного суду, який безперечно мав би складатись з висококваліфікованих спеціалістів в цій сфері. Це питання виникає на основі пояснювальної записки до Закону України «Про судоустрій і статус суддів», адже в ній було зазначено про формування якісного складу Вищого ІР-суду [1].

Виходячи з цього, спеціалізований суд з питань інтелектуальної власності мав би складатись із суддів, які мають не лише практичний досвід роботи в цій сфері, а і теоретичні знання, тобто спеціальну освіту в цій сфері. Проте ініціатори створення патентного суду, вирішили, що в такому суді можуть розглядати справи, надавати висококваліфіковану правову допомогу та здійснювати захист прав особи, судді, що не мають ані першої, ані другої, здавалось би, головних вимог.

Зокрема, в законі йдеться, що в конкурсному випробуванні можуть брати участь діючі судді та судді у відставці. За Законом України «Про судоустрій і статус суддів» на посаду спеціалізованого суду можуть претендувати громадяни України за наявності стажу роботи на посаді судді – 3 роки [2]. При цьому немає значення, претендент на посаду судді цього суду має стаж та досвід розгляду справ щодо інтелектуальної власності чи тільки стаж розгляду корпоративних, земельних, банківських та інших спорів.

2. Не менш важливою є проблема, яка стосується територіальної віддаленості для більшості громадян України. Так, якщо на сьогодні справи з питань інтелектуальної власності можуть розглядатися усіма господарськими, окружними та апеляційними судами, то з початком роботи Вищого суду з питань інтелектуальної власності – розгляд усіх цих спорів переходить до вказаного суду, який знаходитиметься у місті Києві. Безсумнівно, що це стане перешкодою для багатьох осіб, а також ця проблема проявлятиметься з фінансової сторони.

3. Ще одним аспектом, над яким слід задуматись, є питання: чому законодавець виділяє у системі судоустрою саме Вищий суд з питань інтелектуальної власності, тим самим приділяє більше уваги спорам, які стосуються об'єктів інтелектуальної власності. Звідси виникає ще одне питання: чому такі справи не можуть розглядатись місцевими судами? У пояснювальній записці до Закону України «Про судоустрій і статус судів» законодавець зазначає, що такий Суд потрібен для розгляду справ з питань інтелектуальної власності

суддями, які є кваліфікованими спеціалістами в цій сфері. Виходячи з цього, можна зазначити, що наша країна потребує створення і інших судів – Вищого податкового суду, Вищого суду з питань розгляду земельних справ, адже справи, щодо земельних, податкових питань потребують уваги зі сторони законодавця не менше та не поступаються за кількістю справ спорам щодо прав інтелектуальної власності. Ще однією загатою залишається, чому передбачається створення Вищого ІР-суду, але при цьому відсутні суди нижчих інстанцій, які розглядали б такі ж спори [3]. Так як по суті Вищий суд з питань інтелектуальної власності буде розглядати спори як суд першої і другої інстанції, то не зовсім логічним в його назві є слово «вищий».

Отже, формування такого важливого для України Вищого суду з питань інтелектуальної власності викликає дуже багато питань та суперечностей як у звичайних громадян країни, так і у фахівців юридичної сфери. Головними причинами такого ставлення до Вищого ІР-суду, який ще навіть не розпочав свою роботу є те що, процес його формування затягнувся на роки, в той час, коли Вищий антикорупційний суд вже давно розпочав свою роботу. Також сумніви виникають щодо того, чи це буде суд з дійсно професійними суддями, адже законом передбачається можливість стати суддею, не маючи ані досвіду, ані спеціальної освіти у цій сфері. Як зазначалося вище, ще однією проблемою для населення стане розташування суду в місті Києві. На мою думку, існує безліч варіантів вирішення цих проблем, щоб Вищий суд з питань інтелектуальної власності зміг надати доступ до правосуддя кожній особі та забезпечив своєчасний та кваліфікований розгляд справ.

Список використаних джерел

1. Про Вищий спеціалізований суд з питань інтелектуальної власності: Пояснювальна записка до Проекту Закону України // Додаток № 3.
2. Про судоустрій і статус суддів: закон України: від 02.06.2016 № 1402-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2016. – № 1402-VIII [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>.
3. Про утворення Вищого суду з питань інтелектуальної власності: Указ Президента України // 299/2017 р. від 29.09.2017 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/299/2017>.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Кісліцина І. О.

ЛІЩУК АНАСТАСІЯ ПАВЛІВНА

студентка 1-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПОВАГА ДО НЕЗАЛЕЖНОСТІ СУДДІВ ЯК ЗАСАДА ДІЯЛЬНОСТІ ПРОКУРАТУРИ УКРАЇНИ

Питання забезпечення незалежності судової влади та незалежності судді, зокрема при здійсненні судочинства, є досить актуальними та мають важливе значення і не тільки тому, що їх дотримання гарантоване Конституцією України. Насамперед, незалежність судді є важливою гарантією здійснення справедливого судочинства. Лише за умови діяльності незалежного суду можливий ефективний захист прав і свобод людини і громадянина, юридичних осіб, інтересів суспільства та держави.

У рамках Організації Об'єднаних Націй, ради Європи, інших міжнародних організацій розроблені певні рекомендації щодо стандартів незалежності суддів. Відповідно до них суддя має здійснювати свої суддівські функції незалежно, на основі власної оцінки фактів і відповідно до усвідомленого розуміння права, вільно від будь-якого зовнішнього впливу, спокус, тиску, погроз чи втручання, прямого чи не прямого, з будь-якого боку чи будь-якої причини. Він має бути незалежним від суспільства в цілому і від сторін спору, який вирішує. Суддя має не лише бути вільним від зв'язків з виконавчою чи законодавчою владами або впливу з їхнього боку, але й, з точки зору стороннього спостерігача. Здійснюючи суддівські функції, суддя має бути незалежним від інших суддів у зв'язку з рішеннями, які зобов'язаний приймати незалежно. Він повинен виявляти і підтримувати високі стандарти суддівської поведінки, щоб підвищувати рівень довіри громадськості до суду, яка є головною умовою для підтримання незалежності суддів.

Перейдемо власне до засад організації та діяльності прокуратури України. Їх можна визначити як закріплені в законодавстві загальні керівні положення, що визначають місце прокуратури в системі державних органів України, основи її організації та діяльності, характерні риси і ознаки діяльності органів та установ прокуратури, її відносини з іншими органами та основні вимоги, що пред'являються до осіб, які працюють в органах прокуратури. Іншими словами, засади організації та діяльності прокуратури є законодавчо визначеним базисом функціонування прокуратури, якими прокурори мають точно слідувати у своїй діяльності. Засада поваги до незалежності суддів є однією із засад організації

і діяльності прокуратури України, що закріплені Законом України «Про прокуратуру» [1] та Кодексом професійної етики та поведінки прокурорів [2].

Відповідно до п.8 ч.1 ст.3 Закону України «Про прокуратуру» засада поваги до незалежності суддів передбачає заборону публічного висловлювання сумнівів щодо правосудності судових рішень поза межами процедури їх оскарження у порядку, передбаченому процесуальним законом. Дана норма продубльована і в статті 17 Кодексу професійної етики та поведінки прокурорів. Більше того, Кодекс визначає взаємовідносини з органами державної влади та органами місцевого самоврядування (стаття 24), відповідно до чого прокурор не повинен втручатися в діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування, крім випадків, передбачених законом; він має у межах повноважень співпрацювати з ними при виконанні своїх службових обов'язків, якщо це не суперечить принципу його незалежності. А стаття 26 Кодексу професійної етики та поведінки прокурорів закріплює взаємовідносини прокуратури з органами судової влади [2]. Відповідно, з метою забезпечення справедливого та об'єктивного правосуддя прокурор у відносинах із суддями та присяжними повинен дотримуватися взаємоповаги, усвідомлюючи важливість спільних завдань щодо утвердження в суспільстві верховенства права та законності.

Виходячи з цього, взаємовідносини прокуратури та суду – це урегульовані правовими нормами та правилами професійної етики зв'язки, що виникають у процесі їх спільної діяльності і виражаються у поведінці уповноважених суб'єктів таких відносин, що спрямовані на найефективніше виконання мети та завдань зазначених органів. Таким чином, працівник прокуратури не може неправомірно впливати на здійснення правосуддя, у тому числі шляхом спілкування з представниками судової влади поза офіційною процедурою взаємовідносин у рамках відповідного провадження. Оцінка дій суддів та законності судових рішень може публічно надаватися працівником прокуратури лише в межах і порядку, встановлених законодавством. Повага до незалежності суддів передбачає заборону публічного висловлювання сумнівів щодо правосудності судових рішень поза межами процедури їх оскарження прокурором у порядку, передбаченому процесуальним законом [2].

На думку сучасного дослідника С. С. Аскерова, публічними слід вважати висловлювання чи коментарі, надані під час виконання особою своїх повноважень чи з використанням службового становища, а також при усвідомленні можливості опублікування їх у пресі, передання по радіо, телебаченню чи

з використанням інших засобів масової інформації; поширення в мережі Інтернет чи з використанням інших засобів телекомунікаційного зв'язку; викладення в характеристиках, заявах, листах, адресованих іншим особам; повідомлення в публічних виступах, в електронних мережах, а також в іншій формі. Тому, як зазначається, ця засада покликана бути ще однією «опорою» авторитету суду, його об'єктивності, справедливості та професіоналізму. Втім подібні вислови ставлять під сумнів не лише діяльність суду, а й етичні, професійні та моральні якості працівника прокуратури, який дозволяє собі їх здійснювати. Саме тому виникає потреба в існуванні ще однієї засади, яка гарантувала б особистісні якості кожного працівника прокуратури. У зв'язку із цим науковці називають такі універсальні основи взаємовідносин прокуратури та суду, із якими ми цілком можемо погодитися. По-перше, це принципи самостійності та незалежності в діяльності прокурорів та суддів. Це означає відсутність відносин підлеглості між ними, адміністративного втручання у справи один одного, самостійність у прийнятті рішень і виконанні своїх функцій. І прокуратура, і суди становлять собою автономні системи, повністю незалежні одна від одної, що є гарантією їх неупередженості, об'єктивності та справедливості при вирішенні покладених на них завдань, у тому числі у кримінальному судочинстві. По-друге, це принцип взаємної поваги у їх відносинах. Працівники суду та прокуратури будь-якого рівня мають поважати незалежність свого партнера у справі, неухильно дотримуватися етичних норм поведінки в процесі своєї діяльності, сприяти формуванню у громадян почуття поваги до органів прокуратури та суду. По-третє, це принцип законності. Взаємовідносини суду та прокуратури мають будуватися винятково на підставі норм чинного законодавства та правил професійної етики, а діяльність цих органів має проходити в межах наданих їм законом повноважень. По-четверте, принцип системності та субординації в організації діяльності кожного із зазначених органів. Він полягає у тому, що і суди, і прокуратура мають чітку систему органів, визначених законом, кожна з яких організаційно підпорядкована вищестоящому органу (Верховному Суду чи Офісу Генерального прокуратура в особі їх керівників). Процесуальними кодексами, наказами Генерального прокурора суворо регламентовані вид та обсяг взаємовідносин на відповідних рівнях. По-п'яте, принцип взаємодії та взаємного сприяння. Він полягає в тому, що прокуратура та суди спільно вирішують питання узагальнення судової та прокурорсько-слідчої практики, проведення навчальних конференцій та семінарів, обміну досвідом та інформацією, організації засідань суду, явки свідків,

забезпечення захисту учасників процесу, життя, здоров'я, майна суддів та прокурорів, їх близьких родичів випадках, визначених законом. По-шосте, принцип взаємного стримання та противаг. Стримання полягає у судовому контролі за рішеннями і діями прокурорсько-слідчих працівників, вирішенні судом скарг на дії, бездіяльність та рішення прокурорів, розгляді судом позовних заяв про відшкодування шкоди, завданої незаконними рішеннями і діями посадових осіб прокуратури, а з боку прокуратури – у ініціюванні перегляду судових рішень, кримінальної та дисциплінарної відповідальності суддів.

Можна підсумувати, що відповідно до Закону України «Про прокуратуру» прокурори зобов'язані неухильно дотримуватися засад організації та діяльності прокуратури України, а їх порушення тягне за собою відповідальність, встановлену законом. Візіювідносини прокурорів і суддів повинні будуватись на принципах взаємоповаги та незалежності один від одного.

Список використаних джерел

1. Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 № 1697-VII. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 2-3, ст. 12.
2. Кодекс професійної етики та поведінки прокурорів: затверджений Рішенням Всеукраїнської конференції прокурорів від 27 квітня 2017 року [Електронний ресурс]. Режим доступу: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001900-17/card6#Public>.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Кісліцина І. О.

МАМАШОВА МАРІЯ ІГОРІВНА

студентка 1-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ УЧАСТІ АДВОКАТА У СПРАВАХ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

В епоху сучасного інформаційного суспільства актуальності набуває захист прав інтелектуальної власності, оскільки щодня відбувається посягання на об'єкти, які належать до інтелектуальної власності. Зокрема, комп'ютерні програми, винаходи, літературні і музичні твори, потребують захисту від неправомірних дій. Ефективний захист від неправомірних посягань

у сфері інтелектуальної власності може забезпечити висококваліфікований адвокат.

Право інтелектуальної власності – це право особи на результат інтелектуальної, творчої діяльності або на інший об'єкт права інтелектуальної визначений Цивільним кодексом України (далі – ЦК України) та іншими законами. Так, ст. 418 ЦК України закріплено, що ніхто не може бути позбавлений права інтелектуальної власності чи обмежений у його здійсненні, крім випадків, передбачених законом (ст. 418) [1].

Проте, як і будь яка інша власність, інтелектуальна власність може піддаватися різним протиправним діям. Захист охорони законом права інтелектуальної власності здійснюється у передбаченому законом порядку, тобто за допомогою застосування належної форми, засобів та способів захисту прав. Об'єктами інтелектуальної власності є: патентні, авторські, суміжні права, виконання творів, фонограми, передачі мовлення, промислові зразки, знаки обслуговування, товарні знаки тощо. Суб'єктом права інтелектуальної власності може бути будь яка особа (як фізична так і юридична) [2, с. 81].

Підписавши угоду про асоціацію з Європейським Союзом, Україна взяла на себе низку зобов'язань, серед яких переглянути та вдосконалити механізми юридичного захисту у сфері інтелектуальної власності. 29.09.2017 року Указом Президента в Україні був створений Вищий суд з питань інтелектуальної власності, зараз відбувається формування кадрового складу цього суду.

Важливим залишається захист прав інтелектуальної власності від різних можливих посягань зі сторони третьої особи, а саме, імітування, копіювання, фальсифікації. Судові спори в даній сфері вимагають від адвоката спеціальних знань і навичок. Поряд із загальними знаннями у галузі права необхідно керуватися спеціальним законодавством у сфері охорони прав інтелектуальної власності. На нашу думку, для виконання вимог статті 21 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» при постійному підвищенні свого професійного рівня [3] адвокату, який займається захистом прав інтелектуальної власності, доцільно отримати спеціальну освіту у сфері інтелектуальної власності та/або статус представника у справах інтелектуальної власності.

Як показує практика по захисту прав інтелектуальної власності, адвокатська діяльність розпочинається зі збору доказів стосовно порушення інтелектуальних прав. Керуючись професійними правами, закріпленими у ст. 20 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», на даній стадії адвокати збирають дані про факти порушення прав інтелектуальної власності, звертаються з адвокатськими запитами з метою збору

інформації про предмет спору, отримують письмові висновки спеціалістів з питань, які потребують спеціальних знань [3]. Наприклад, якщо предметом спору є певний винахід, зокрема, хімічна речовина, фармацевтичний препарат, то заключення спеціалістів з вузьких питань інтелектуальної власності, а також хімії, фізики, біології можуть бути надзвичайно необхідними для формування правової позиції адвоката у справі.

У процесі збору інформації доказів корисною може бути робота адвоката зі спеціалізованими базами даних: «Зареєстровані в Україні знаки для товарів і послуг», «Винаходи (корисні моделі) в Україні», «Промислові зразки зареєстровані в Україні» тощо. З цих баз можна отримати важливу інформацію, а саме, про власників прав на зареєстровані знаки для товарів і послуг, винаходів, промислові зразки, які можуть виступати предметом спору. При продажі продукції з незаконним використанням об'єктів права власності в магазинах, супермаркетах, на ринках в процесі збору доказів варто проводити контрольні закупки таких товарів. При цьому обов'язково необхідно вимагати представлення чека чи іншого підтвержуючого документа з інформацією про продавця, фіксувати місце правопорушення на фото-, відеозйомку, в присутності свідків скласти акти огляду місця правопорушення. За дорученням клієнта з метою мирного врегулювання правопорушення доцільним може бути особисте вручення адвокатом листа-попередження особам, які порушують права (з отриманням розписки про отримання) безпосередньо на торговій точці, роз'яснення їм причини правопорушення. Така робота може закінчитися добровільним припиненням порушення прав інтелектуальної власності в максимально короткі терміни. З іншої сторони, навіть у випадку продовження порушення, факт вручення адвокатом листа-попередження буде свідчити про наявність в діях порушника прямої вини, направленої на подальше порушення прав, що може посилити його відповідальність, а в сукупності з іншими ознаками понести за собою кримінальне покарання, передбачене за статтями 176, 177, 229 Кримінального кодексу України за незаконне використання відповідних об'єктів права інтелектуальної власності [4].

Для кожного адвоката в епоху прогресивного розвитку телекомунікацій, а зокрема мережі Інтернет, важливою є своєчасна фіксація правопорушення для подальшого представлення доказів правоохоронним органам та суду. Слід зазначити, що власник (розробник) сайту може в будь-який момент припинити його роботу, згодом знову відновити роботу сайту чи змінити електронну адресу з метою уникнути від справедливої відповідальності.

Отже, в процесі збирання доказів адвокати можуть звернутися за письмовим висновком експертів у сфері

телекомунікаційних систем про те, якщо є підстави вважати, що за допомогою сайту було скоєне кримінальне правопорушення. Такі експертизи проводить Науково-дослідний центр судової експертизи з питань інтелектуальної власності, створений при Міністерстві юстиції України. Аналізуючи питання особливостей захисту прав інтелектуальної власності адвокатом, варто звернути увагу на важливість доведення наявності факту використання об'єкту інтелектуальної власності, доведення розміру шкоди, доведення дій порушника, можливість залучення фахівців і використання висновків експертів.

Список використаних джерел

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 року № 435-IV // Відомості Верховної Ради України від 03.10.2003. № 40. Ст. 356.
2. Право інтелектуальної власності: Науково-практичний коментар до Цивільного кодексу України / за заг. ред. М. В. Паладія, Н. М. Мироненко, В. О. Жарова. – К.: Парламентське видавництво, 2006. – 432 с.
3. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 5 липня 2012 року № 5076-VI // Відомості Верховної Ради України від 05.07.2013. № 27. Ст. 1438. Ст. 282.
4. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III // Відомості Верховної Ради України від 29.06.2001. № 25. Ст. 131.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Кісліцина І. О.

МАТВІЄВА АЛЬБІНА БОГДАНІВНА

студентка 1-го курсу факультету адвокатури
Національного університету «Одеська юридична академія»

РЕФОРМА СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Датою створення української спецслужби є 25 березня 1992 р. Саме у цей день Верховна Рада прийняла закон «Про Службу безпеки України».

Того часу перед СБУ постали такі завдання – захист державної безпеки і суверенітету, конституційного ладу, територіальної цілісності і оборонного потенціалу [1].

На даний момент перед СБУ покладене нове завдання – це реформація. Законопроект щодо СБУ подав Президент України 10 березня 2020 року.

Детально дослідивши матеріал, можна виокремити деякі нововведення порівняно із «старою» СБУ. Насамперед, це те, що значно скорочується чисельність Служби – як висловився, Іван Баканов – Голова СБУ – Це скорочення сильно змінить становище співробітників Служби, а саме: заробітна плата має збільшитись до рівня НАБУ та ДБР; соціальне забезпечення буде на новому рівні, іншими словами – покращиться. Варто зазначити, що заради цього чисельність Служби буде скорочена майже на 50 % [4, с. 156–160].

Наступною новацією, яка передбачає дана реформа є перехід на новий рівень підходів до роботи. Отже, те на чому базувалась діяльність СБУ набуде високого рівня. До реформи СБУ був властивий такий підхід роботи, як – реактивний. Суть реактивності збоку психології розглядається як вплив матеріального середовища або зовнішніх подразників, лише коли наявний збудник це піддається реакції. Наразі, завдяки реформі цей підхід буде змінено на – проактивний. Власне ж його суть зумовлена тим, що неважливо, що саме впливає, яке середовище чи які обставини навколо, «нова» СБУ хоче базуватись на тому щоб не ліквідовувати вже отримані наслідки, а попереджувати їх, реагувати на передумови тих чи інших ситуацій, а не на їх результати [2].

При реформуванні СБУ також враховується досвід європейських та світових колег. Часто коли щось стосується змін у державному апараті чи органах влади, український народ задає вже усталену фразу: «Подивіться, як у Європі...». Відштовхуючись від цього, було цілком логічно що досвід Європи з цього питання буде враховуватись, але як сказав Сергій Пунь – заступник керівника з питань реформування СБУ – «Насправді єдиних регламентів і директив, а тим більше стандартів ЄС щодо спецслужб, не існує. Ми з повагою ставимось до досвіду наших колег. Однак кожна країна шукає свій варіант облаштування системи безпеки».

Зупинімося докладніше на тому, що цей законопроект був поданий Президентом 10 березня 2020 року. Щодо цього не важко провести паралель між тим, яке становище було 10 березня у світі і реформою СБУ. Ні для кого не таємниця, що зараз світ переживає не найкращі часи, оскільки вони пов'язані з пандемією Covid-19. Як наслідок можна вважати, що однією із причин реформи СБУ – є цей новий виклик усього світу. Також на фоні цієї епідемії в Україні загострилась проблема щодо економічної злочинності. У зв'язку з цим, спеціалізація СБУ має бути гнучкою до становища в країні – внутрішнього впливу, та ситуації в світі – зовнішніх обставин.

Окрім того ще однією передумовою для реформування СБУ стало – чітке розмежовування її функцій та компетенцій

роботи. В першу чергу це пов'язано із ДБР, НАБУ та НПУ. Цим законопроектом передбачено, що вище перелічені структури не зможуть залучати співробітників СБУ до своїх слідчих дій та кримінальних проваджень, і загалом СБУ вийде з досудового розслідування корупційних та економічних злочинів. Наразі, саме навколо цього питання зібралось багато дискусій. Адже одні хочуть, щоб повноваження СБУ щодо цього питання були повністю обмежені, інші експерти вважають, що СБУ повинна вживати більш жорсткі дії щодо протидії економічній злочинності. Оцінюючи це питання, потрібно скорегувати усі подальші наслідки. По-перше, це те як протистояти нагальній проблемі – контрабанді медичних товарів. По-друге, якщо все-таки СБУ буде обмежена в повноваженнях щодо економічних злочинів, яка подальша доля схожих випадків? Яка структура повинна буде розглядати ці справи? Чи буде це мати хороший результат як за часів СБУ? Наразі, ці питання залишаються відкритими для дискусій [3, с. 298–302].

Отже, реформа СБУ – це не про розширення повноважень чи їх перерозподіл. Це про ефективність та розуміння того, що держава та її громадяни мають бути захищені навіть в моменти, коли змінюється весь світ.

Тому що, будь-яка реформа починається не просто з думки щось змінити, а з загального становища цієї структури у самій країні та у її ефективності щодо світових проблем. Проаналізувавши усі передумови до прийняття цієї реформи, можна підвести підсумок, що усе з часом потребує вдосконалення. Різноманітні нововведення тісно пов'язані із потребами держави, суспільства та світового ладу, тому що їх потреби модернізуються і виходять на новий рівень. Певна річ, усі складові державної структури мають властивість реформуватись унаслідок впливу часових проміжків та світових потреб.

Список використаних джерел

1. Закон України № 2229-ХІІ «Про Службу безпеки України».
2. Закон України № 3196 Про внесення змін до Закону України «Про Службу безпеки України» щодо удосконалення організаційно-правових засад діяльності Служби безпеки України».
3. Грідін О. В. Адміністративно-правовий статус СБУ – 2010. С. 298–302.
4. Резнік О. М. Специфіка адміністративно-правового статусу СБУ як суб'єкта захисту фінансової системи держави / О. М. Резнік, Н. С. Андрійченко // Часопис Київського університету права – 2016. – № 3. – С. 156–160.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Свида О. Г.

МЕДВЕДЧУК ТЕТЯНА ЮРІЇВНА

студентка 1-го курсу факультету міжнародно-правових відносин
Національного університету «Одеська юридична академія»

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ДОЦІЛЬНОСТІ ІСНУВАННЯ ІНСТИТУТУ ПРИСЯЖНИХ В УКРАЇНІ

Актуальність обраної теми полягає в тому, що відразу ж після прийняття Конституції України, суд присяжних став предметом широкого обговорення в науково-юридичних і політичних колах, незважаючи на нове більш прогресивне законодавство щодо судової гілки влади, тема запровадження суду присяжних і досі залишається однією з актуальних проблем сьогодення.

Сучасне українське суспільство ще не в повній мірі пристосоване до функціонування сучасної форми судочинства. Ідея перетворення України в соціальну, демократичну, правову, державу – вимагало проведення ряду реформ, зокрема й судово-правової, задля створення ефективного чинного законодавства, а також судової системи, що забезпечило б фактичний захист прав і свобод людини. Але на даному етапі існує низка проблем, адже введення цього інституту в нашу державну і правову систему вимагало зваженого підходу, врахування як історичного досвіду, так і сучасної практики його діяльності в зарубіжних країнах.

Присяжні, як представники однієї з гілок влади, мають відповідати певним критеріям. У статті 65 Закону України «Про судoustрій та статус суддів» чітко зазначені вимоги до присяжних, відповідно до якої присяжним може бути громадянин України, який досяг тридцятирічного віку і постійно проживає на території, на яку поширюється юрисдикція відповідного окружного суду, якщо інше не визначено законом. Вирішує справи у складі суду спільно із суддею (суддями), тим самим забезпечуючи фактичне дотримання 127 статті Конституції України (про безпосередню участь народу у здійсненні правосуддя).

За Законом до списків присяжних не включаються громадяни: визнані судом обмежено дієздатними або недієздатними, які мають хронічні психічні чи інші захворювання, що перешкоджають виконанню обов'язків присяжного, які мають незняту чи непогашену судимість, народні депутати України, члени Кабінету Міністрів України, судді, прокурори, працівники правоохоронних органів (органів правопорядку), військовослужбовці, працівники апаратів судів, інші державні службовці, посадові особи органів місцевого самоврядування, адвокати, нотаріуси, члени Вищої кваліфікаційної комісії суддів України,

Вищої ради правосуддя, особи, на яких протягом останнього року накладалося адміністративне стягнення за вчинення корупційного правопорушення, громадяни, які досягли шістдесяти п'яти років, особи, які не володіють державною мовою. Тобто, присяжні – особи, що не мають юридичної освіти, але є наявний певний життєвий досвід. Та не зважаючи на зазначені у законі норми, участь суду присяжних у судочинстві нашої держави не є досконалою, а на основі «непрофесіоналізму» і досі з'являються суперечки серед фахівців.

На даний час можна виділити дві основні паралельні позиції, щодо доцільності існування інституту суду присяжних, а саме:

1. Прихильники участі народу в процесі здійснення правосуддя, зокрема через присяжних, оскільки на їх думку це є гарантією чесного, якісного та прозорого судового процесу;

2. Противники залучення пересічних громадян у систему правосуддя, через непрофесійний погляд на судовий процес.

Іщенко Є. П., досліджуючи питання інституту присяжних засідателів, використав творчість Ф. М. Достоевського, який виразив своє негативне ставлення щодо запровадження суду присяжних, ще у 1873 році, виразивши у своєму щоденнику свою думку, а саме: «сплошь оправдывают...» [3, с. 205]. Ф. М. Достоевський посилався на те, що вважав суд присяжних неефективним, адже істинні злочинці, завдяки виправдальним вирокам присяжних, отримували набагато менше покарання ніж вони того заслуговували.

Натомість А. Ф. Коні, разом із іншими прихильниками запровадження такого інституту, вказував на важливість розмежування діяльності професійних суддів та присяжних, що не мають спеціальної освіти та знань. Тобто, на думку вченого, суддя має керуватися нормами закону, в той час коли присяжний має опиратися лише на власні емпіричні знання та питання совісті. Він вважав, що вироки, які виносяться присяжними найчастіше є більш справедливими, адже, як казав сам юрист: «Присяжних запитують не про те, чи вчинив підсудний злочинне діяння, а чи винен він у тому, що вчинив його...» [4, с. 38, 39].

Таким чином, думки українських юристів щодо доцільності запровадження суду присяжних в Україні досить неоднозначні і варіюються від повного несприйняття, заперечення його позитивного значення для забезпечення прав і законних інтересів підсудних, потерпілих та інших учасників процесу, до абсолютної впевненості у прогресивності цієї форми судочинства, її підвищеному правозахисному потенціалі.

Виходячи з вищезазначеного, вважаю, що тут слід погодитись з нашими попередниками, які зазначали, що немає

жодної ідеальної установи – кожна має свої переваги і свої недоліки. Але разом з тим, нам, як сучасній, демократичній, європейській державі, на мою думку, слід дійти до певного консенсусу, щодо питання доцільності існування інституту суду присяжних на теренах нашої країни.

Список використаних джерел

1. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 року // [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2016. – № 31. – Ст. 545. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>.
2. Конституція України // [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1996. – № 30. – С. 141. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/>.
3. Ищенко Е. П. О суде присяжных // Матер. междунар. науч.-практ. конф., посв. принятию нового УПК РФ (4-5 февр. 2002 г.). – М., 2002. – С. 205–207.
4. Кони А. Ф. Собр. соч. – М.: Юрид. лит., 1967. – Т. 4. – 542 с.

Науковий керівник: старший викладач Нестерчук Л. П.

МОКАН ВАЛЕНТИН ГЕОРГІЙОВИЧ

студент 1-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРИНЦИП НЕЗАЛЕЖНОСТІ У ДІЯЛЬНОСТІ ПРОКУРОРІВ

В наш час прокуратура посідає одне з головних місць у системі правоохоронних органів, саме вона забезпечує відповідно до покладених на неї завдань дотримання закону в нашій країні [1, с. 467]. Чинне законодавство визначає засади організації, діяльності та незалежності органів прокуратури. Проте в Україні визначена теорія розходиться з реальною практикою. Саме тому тема незалежності прокуратури була актуальною для дослідження на всіх етапах свого існування.

Незалежність прокуратури України в здійсненні повноважень є визначальним принципом її діяльності, що цілком відповідає міжнародним стандартам [2, с. 204]. Прокуратура функціонує на підставі дотримання чинного законодавства та діє на території України вільно та незалежно, без втручання будь-яких інших державних органів, політичних організацій і громадських об'єднань. Тобто, саме на підставі принципу незалежності визначається правове становище прокуратури

в державі. Воно характеризується певними особливостями. По-перше, прокуратура не може перебувати в підпорядкуванні будь-яких органів, громадських і політичних організацій, об'єднань, що забезпечує їй повну самостійність у виконанні покладених на неї функцій та завдань. По-друге, ніхто не може чинити вплив на органи прокуратури, це переслідується законом. По-третє, робітники прокуратури не мають права бути членами виборних органів. Законом встановлено, що входження прокурора до складу будь-якого органу означало б його підпорядкування, що певною мірою негативно вплинуло б на здійснення нагляду за виконанням цим органом законів. Із цієї ж причини прокурорам не можна бути членами громадських організацій, які мають політичну мету, і брати участь в їхній діяльності. Також органам прокуратури не дозволено створення політичних партій та їхніх організацій. По-четверте, робітникам прокуратури забороняється на постійній або тимчасовій основі займати посади за сумісництвом в будь-яких установах, виробництвах, фірмах та організаціях. Але, як виняток, вони можуть займатися викладацькою, науковою або творчою діяльністю [3, с. 238].

Проте на практиці в нашій країні доволі часто все відбувається зовсім інакше і незалежність прокуратури залишається під великим знаком питання. Існує точка зору, відповідно до якої максимально повної незалежності прокуратури можна досягти шляхом наближення на законодавчому рівні статусу прокурора до статусу судді. У зв'язку із цим я підтримую позицію С. В. Ківалова, що інтеграція прокуратури до судової гілки влади має зумовити поступове наближення правового статусу прокурора до статусу судді. Я вважаю, що гарантія незалежності прокурорів обов'язково має бути чітко визначена та закріплена в Конституції України так само, як і гарантія незалежності суддів. Працівники прокуратури будуть ефективно захищені, коли матимуть нормативно закріплені на рівні із суддями гарантії незалежності [4, с. 195]. Необхідно зазначити, що сьогодні в діяльності прокуратури спостерігається ціла низка проблемних питань, вони пов'язані з визначенням місця та ролі органів прокуратури, як суб'єкта адміністративного права в системі органів державної влади.

На мою думку, органи державної влади не повинні наділяти прокурора іншими правами або покладати на нього обов'язки, застосовувати у відношенні до нього заходи заохочення або стимуляції. Подібні дії становлять істотні посягання на незалежність органів прокуратури [5, с. 227]. Вплив на прокурора з боку органів державної влади та управління, громадських і політичних організацій, засобів масової інформації, службових осіб із метою прийняття ним рішення або перешкодження

його діяльності, все перелічене у будь-якій формі повинно нести за собою кримінальну відповідальність. Таким чином, ефективність функціонування системи органів прокуратури на пряму залежить від незалежності її діяльності.

Список використаних джерел

1. Косюта М. В. Проблеми та шляхи розвитку прокуратури України в умовах побудови демократичної правової держави: 12.00.10 / М. В. Коскла. – Х., 2002. – 467 с.
2. Марченкова С. О. Адміністративно-правовий статус прокуратури України: спец. 12.00.07 / С. О. Марченкова. – К., 2012. – 204 с.
3. Ішук О. С. Адміністративна юрисдикція органів прокуратури: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 / О. С. Ішук. Х, 2011. – 238 с.
4. Ударцов Ю. В. Адміністративно правовий статус державних службовців органів прокуратури України : дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 / Ю. В. Ударцов. – К., 2013. – 195 с.
5. Єрмаков Д. І. Адміністративно-правове забезпечення формування позитивного іміджу органів прокуратури України: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 / Д. І. Єрмаков. – Херсон, 2012. – 227 с.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Кісліцина І. О.

МОКРЯК КСЕНІЯ ОЛЕГІВНА

студентка 1-го курсу судово-адміністративного факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЗАСТОСУВАННЯ ОРГАНІВ СУДДІВСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ В ОРГАНІЗАЦІЙНОМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ДІЯЛЬНОСТІ СУДІВ

У тезах на доповідь з зазначеної теми розглядається сутність організації діяльності органів суддівського самоврядування у організаційному забезпеченні діяльності суддів.

Одними з необхідно важливих елементів судової влади в Україні є органи суддівського самоврядування. Після набуття Україною незалежності вперше у судовій системі виникають органи суддівського самоврядування й закріплюються у Законі України від 2 лютого 1994 року «Про органи суддівського самоврядування» [3]. Цим Законом були установлені завдання й мета, функції та організація, структура органів суддівського самоврядування. Закон містив у собі 22 статті, положеннями яких врегульовувалось зазначене вище. Цей Закон втратив чинність свого часу на підставі Закону України від № 2453-VI

07.07.2010 року «Про судоустрій і статус суддів», який також втратив чинність на підставі Закону України № 1402-VIII від 2.06.2016 року «Про судоустрій і статус суддів».

Необхідно зробити акцент на те, що органи суддівського самоврядування являють одну з тих гарантій щоб забезпечувати незалежність суддів судової влади в Україні. Органи суддівського самоврядування створюють належні організаційні вимоги у разі необхідності забезпечення унормованої діяльності суду і суддів, приймають участь у ході роботи підвищення кваліфікації суддів, займають не останнє місце у наданні методичної допомоги; постійно знаходять важелі щоб зміцнити незалежність суддів, захищати від утручання в їхню судову діяльність тощо.

Згідно статті 127 Закону України «Про судоустрій та статус суддів» стає зрозумілим, що суддівське самоврядування реалізується через такі утворення, як: 1) збори суддів місцевого суду, апеляційного суду, вищого спеціалізованого суду, Пленум Верховного Суду; 2) Раду суддів України; 3) з'їзд суддів України [1].

Згідно структурної декомпозиції [6, с. 153] складових елементів суддівського самоврядування стає зрозумілим, що суддівське самоврядування приймає участь у різних формах соціального управління у судах, забезпечує самостійність судів та незалежність суддів у здійсненні правосуддя. Крім того, суддівське самоврядування можна характеризувати як публічну самоврядну корпорацію суддів, на яку покладено державно-владні повноваження щодо управління судами. Складовою будь якого самоврядного суддівського органу є його сформованість за професійною ознакою. Ні у якому разі органи самоврядування у судах не є ланкою судоустрою і не здійснюють правосуддя, тобто не є судами. Вони утворюється за прямим приписом законодавця із закріпленою в законі метою. Таким чином органи суддівського самоврядування мають членство в суддівській спільноті і є невід'ємним атрибутом статусу судді.

Важливим є свідчення того, що нині існуючий правовий статус суддівського самоврядування було закріплено у ст. 130 Конституції України. Зокрема нею врегульовано: «Для вирішення питань внутрішньої діяльності судів діє суддівське самоврядування» [2]. Пізніше, у 2016 році ця конституційна норма перетерпіла змін і на тепер вона викладена в ст. 130¹ Конституції в чинній редакції: «Для захисту професійних інтересів суддів та вирішення питань внутрішньої діяльності судів відповідно до закону діє суддівське самоврядування» [2]. Тому надалі доречно проводити аналіз виходячи саме з цих конституційних положень. Зокрема, розширені права органи суддівського самоврядування отримали за Законом України «Про судоустрій України», прийнятого 7 лютого 2002 року, що здійняло низку юридичних сутичок і неозначених становищ в функціонуванні органів

судової влади та її уповноважених громадян. Закон поширив сферу органів суддівського самоврядування й відніс до них збори суддів місцевих та апеляційних судів.

Формулюючи провідні засади суддівського самоврядування в ст. 102 Закону України від 6 червня 2016 року, № 1402-VIII «Про судоустрій і статус суддів», законодавець засвідчив конституційне становище правової природи суддівського самоврядування, відмічаючи, що вони виготовляються для того, щоб уникнути проблем внутрішньої діяльності судів і тут же роз'яснює, що до проблем внутрішньої діяльності судів належать питання організації забезпечення судів та діяльності суддів, соціальне захищення суддів та їх сімей, а також інші проблеми, які не мають спільного із виконанням ними правосуддя [1].

Стосовно цього колишній голова Верховного Суду України В. Ф. Бойко зазначав, що у ході проведення судово-правової реформи зроблено вагомий внесок у визначення повноважень органів суддівського самоврядування, які мають такі мети, як створити найбільш сприятливу та комфортну обстановку для забезпечення діяльності судів та суддів; удосконалити підготовку кадрів, підвищити рівень кваліфікації суддів, проводити тренінги. Надавати їм методичну допомогу; зміцнювати незалежність суддів. Захищати від утручання у професійну діяльність; здійснювати контролювання за організацією діяльності судів [5, с. 4].

Отже, органам суддівського самоврядування, насамперед, потрібно надавати захист інтересів суддів, і вони створюються задля допомоги адміністративному керівництву судів, а у необхідних випадках здійснюють рівновагу адміністративному керівництву, тим самим створюють забезпечення балансу демократичності системи судоустрою в цілому. При тому, що такими широкими правами наділено органи суддівського самоврядування, їх членів та обраних керівників цих органів стосовно судів, голів цих судів та суддів, все ж таки, недостатньо повно вирішено питання щодо захисту суб'єктів їхньої діяльності – процедуру оскарження їхньої діяльності або бездіяльності.

Узагальнюючи вище зазначене, можна прийти до висновків, що система органів суддівського самоврядування потребує деяких змін. Основними проблемами суддівського самоврядування в Україні, як гаранта забезпечення професійних прав суддів та реалізації принципу незалежності суду й суддів, є: потрібність надання повного формулювання правової природи владних повноважень, наданих суддівському самоврядуванню державою; всебічне застосування з боку органів суддівського самоврядування захисту судової незалежності; необхідність утворення інспекцій з питань дослідження контрольних функцій суддівського самоврядування; нехватка консолідації понять

або недосконалості існуючих теоретичних визначень у сфері суддівського самоврядування; відсутність єдиної концепції щодо ефективного та поступового впровадження до чинного законодавства об'єктивно необхідного розширення прав суддівського самоврядування.

Список використаних джерел

1. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 6 червня 2016 року, № 1402-VIII // Відомості Верховної Ради України. 2016. № 41-42. Ст. 127.
2. Конституція України від 28 червня 1996 року, № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30.
3. Про органи суддівського самоврядування: Закон України від 2 лютого 1994 року, № 3909-XII // Відомості Верховної Ради України. 1994. № 22. Ст. 139 (втратив чинність).
4. Про судоустрій України: від 07.02.2002 року № 3018-III // Відомості Верховної Ради України від 12.07.2002 – 2002 р., № 27, стаття 187 {Закон втратив чинність на підставі Закону № 2453-VI (2453-17) від 07.07.2010, ВВР, 2010, № 41-42, № 43, № 44-45, ст. 529}.
5. Бойко В. Ф. Проблеми правосуддя в Україні і шляхи їх вирішення // Право України. 2002. № 3. С. 3–7.
6. Крусян Р. А. Реформування системи судоустрою України: досвід, сучасність, тенденції: дисертація. URL: [Ahttp://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/10682/Diss_Krusyan.pdf?sequence=3&isAllowed=y](http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/10682/Diss_Krusyan.pdf?sequence=3&isAllowed=y).

Науковий керівник: старший викладач Нестерчук Л. П.

МОСЕЙКІН ОЛЕКСАНДР СЕРГІЙОВИЧ

студент 1-го курсу факультету міжнародно-правових відносин
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРАВОВИЙ СТАТУС ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ

Актуальність даної проблеми полягає у тому, що Україна знаходиться у стані реформування правоохоронних органів, а одним із важливих питань інституційного забезпечення цього реформування є створення Державного бюро розслідувань України – нового органу, до функцій якого перейшло розслідування злочинів, скоєних державними високопосадовцями, суддями та правоохоронцями.

Питанням правового статусу Державного бюро розслідувань в Україні, його утворення та функціонування, займалися такі науковці, як О. В. Ільченко, О. Ю. Бусол, Є. Д. Скулиш, Р. М. Труба, В. І. Цимбалюк.

12 листопада 2015 року Верховна Рада України ухвалила Закон України «Про Державне бюро розслідувань» (надалі – Закон) [1], відповідно до цього Постановою Кабінету Міністрів України № 127 [2] від 29 лютого 2016 року утворено новий правоохоронний орган Державне бюро розслідувань. ДБР у своїй діяльності керується, перш за все, Конституцією України, міжнародними договорами ратифікованими Україною, за умови якщо їх обов'язковість визнана Верховною Радою України, Законом та іншими нормативними актами прийнятими на їх основі в Україні. Серед основних повноважень варто виокремити те, що ДБР бере участь у сфері протидії злочинності, а також здійснює оперативно-розшукову діяльність та займається досудовим розслідуванням злочинів безпосередньо віднесених до його підслідності.

Цимбалюк В. І. у своїй праці «Функція досудового слідства в повноваженнях Державного бюро розслідувань та Національного антикорупційного бюро» [4] вказує на те, що визначення функціональної компетенції ДБР стає наслідком реорганізації системи органів досудового розслідування, визначеної у КПК України заради покращення ефективності здійснення досудового розслідування кримінальних справ щодо правопорушень вчиненими: 1) Вищими посадовими особами; 2) Службовими особами НАБУ та САП; 3) Особи, які вчинили військові злочини. Це стало можливим через передання відповідних повноважень від Генеральної прокуратури України. З цього виходить, що місія Державного бюро розслідувань – встановлення справедливості у державі та суспільстві з шляхом незалежного, неупередженого та всебічного розслідування злочинів для притягнення винних до встановленої Законом відповідальності, незважаючи на їхні посади, зв'язки та ресурси.

Перший директор Бюро Труба Р. М. у статті «Особливості діяльності Державного бюро розслідувань в Україні» [3] стверджує, що установа організовується і діє на таких адміністративно правових засадах: 1) верховенства права, відповідно до якого людина з усіма її невід'ємними правами: на життя, здоров'я, честь, гідність, безпеку і недоторканість визначаються як найвища соціальна цінність, саме на гарантію їх реалізації має бути спрямована діяльність держави; 2) законності, справедливості та неупередженості; 3) незалежності і персональної відповідальності кожного працівника Державного бюро розслідувань; 4) відкритості та прозорості діяльності; 5) політичного нейтралітету і позапартійності; 6) вузькоспеціалізованості. Дані засади неодмінно знаходять офіційне визначення і у Законі.

Законодавчо закріплено, що забороняється незаконне втручання як державних органів так і окремих посадовців, політичних партій чи діячів, громадських утворень та активістів

а також інших фізичних або юридичних осіб у діяльність Державного бюро розслідувань. Будь-які, пропозиції, вимоги, доручення, настанови спрямовані до ДБР чи його службовців, що стосуються питань досудового розслідування в провадженні невідмінно прирівнюються до неправомірних. Отже, ДБР гарантується незалежність від незаконного втручання у його діяльність шляхом: 1) надання ДБР спеціального статусу; 2) особливим порядком вибору, призначення та звільнення Директора (керівника ДБР); 3) порядку здійснення повноважень установи; 4) також заборонаю незаконного втручання у дії працівників Бюро; 5) відповідною оплатою праці, соціально-правовим захистом і забезпеченням особистої безпеки працівників та людей з їхнього оточення – близьких родичів.

Державне бюро розслідувань має свою структуру і чисельну складову, а саме систему органу складають діючі слідчі та оперативні підрозділи внутрішнього контролю, порід із цим центральний апарат, територіальні управління, навчальні на науково-дослідні установи. Зазначається, що Бюро є юридичною особою публічного права і здійснює свої повноваження безпосередньо через територіальні управління. На чолі Бюро стоїть керівник – Директор, який призначається Президентом України (до речі і наказ про звільнення також затверджує Президент) за поданням спеціалізованої комісії, яка проводить конкурс на зайняття посади Директора строком на 5 років з правом бути переобраним не більше ніж на один строк. До осіб, які бажають обійняти посаду Директора ДБР Закон встановлює ряд вимог, зокрема такі найголовніші: володіння державною мовою, досвід роботи у сфері юриспруденції не менше 10 років та, що є важливим, на керівних посадах не менше 5, досягнення 35-річного віку, безпартійність. Служба в ДБР є різновидом державної служби особливого характеру, а отже службовці установи також керуються Законом України «Про державну службу». До числа працівників Державного бюро розслідувань належать особи, які безпосередньо працюють в органі – особи рядового і начальницького складу, державні службовці та особи, які уклали спеціальний трудовий договір (контракт) із Бюро.

Отже, можна дійти висновку, що положення наведені у Законі відповідають таким, що визначають правовий статус та засади функціонування новоствореного правоохоронного органу – Державного бюро розслідувань.

Список використаних джерел

1. Про Державне бюро розслідувань Закон України від 12.11.2015 № 794-VIII / Відомості Верховної Ради [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua>.

2. Про утворення Державного бюро розслідувань: Постанова Кабінету міністрів України від 29 лютого 2016 р. № 127 Київ / Відомості Верховної Ради [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua>.
3. Труба Р. М. Особливості діяльності Державного бюро розслідувань в Україні: адміністративно-правові засади // Часопис Київського університету права. 2018. 2.
4. Цимбалюк В. І. Функція досудового слідства в повноваженнях Державного бюро розслідувань та Національного антикорупційного бюро / В. І. Цимбалюк // Право і Безпека. – 2014. – № 3. – С. 160–164 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pib_2014_3_34.

Науковий керівник: старший викладач Нестерчук Л. П.

МУСАТОВ ЯРОСЛАВ ВАЛЕРІЙОВИЧ

студент 1-го курсу факультету міжнародно-правових відносин
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЩОДО ПРИЗНАЧЕННЯ НОВОГО РОЗГЛЯДУ В СУДІ ПЕРШОЇ ІНСТАНЦІЇ

Призначення нового розгляду справи у суді першої інстанції за наслідками розгляду у суді апеляційної інстанції є однією з проблем сучасного судочинства. Ця проблема є актуальною, адже, на даний момент часу, у законодавстві існують прогалини, що стосуються нового розгляду справи у першій інстанції судоустрою, і вони можуть призвести до помилок під час прийняття судового рішення.

Проаналізувавши статтю 404 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК), ми можемо зробити висновок, що судочинство, у вигляді другої ланки, під час свого провадження, повинне заново дослідити обставини, якщо вони не були досліджені повністю або досліджені з порушенням, такі дії виконуються з приводу клопотання учасника процесу. Також суди другої ланки мають право досліджувати докази, які не були взяті до уваги судом першої інстанції, але виключно у випадках, коли про їх дослідження заявили клопотання.

Також, до них належать докази, які стали відомі після ухвалення рішення, яке оскаржують. Згідно з іншими статтями про апеляційне оскарження, можна сказати, що апеляційні суди є судами «факту», адже зазвичай вони розглядають помилки, що стосуються дослідження обставин та доказів справи [3].

Суди третьої інстанції ми можемо назвати судами «права». Це пов'язано з тим, що вони перевіряють дії попередніх інстанцій, що стосуються правильного застосування норм права і не досліджує обставини та докази. Про це йдеться у статті 433 КПК [4].

У статті 407 КПК йде мова про рішення, які може виносити цей апеляційний суд. Найбільше нас цікавить пункт 6 за яким врегульовано, що суд має право скасувати вирок або ухвалу і призначити новий розгляд у суді першої інстанції [1].

Підстави для нового розгляду прописані у статті 415 КПК і згідно з нею суд другої ланки може призначити повторний розгляд у суді першої інстанції у випадках коли:

1. Встановлено порушення, передбачені пунктами 2, 3, 4, 5, 6, 7 частини другої статті 412 Кодексу.

2. В ухваленні судового рішення брав участь суддя, якому у попередніх судових засіданнях було заявлено відвід на підставі обставин, які очевидно викликали сумнів у неупередженості судді, і заяву про його відвід визнано судом апеляційної інстанції обґрунтованою.

3. Судове рішення ухвалено чи підписано не тим складом суду, який здійснював судовий розгляд [1].

Так, наприклад, Рада адвокатів Київської області вважає те, що вказане положення Закону закріплює саме вичерпний перелік підстав для призначення нового розгляду в суді першої інстанції [2].

Дослідивши матеріали, що стосуються заявленої проблематики, можна зробити такий висновок. У сучасному законодавстві України існують прогалини, що стосуються нового розгляду справи у місцевих судах. Основним недоліком є відсутність у статті 412 КПК України пункту, у якому б йшлося про правильну та повну оцінку доказів судами першої ланки, через цю проблему суд, у деяких випадках, не має можливості відправити справу на повторний розгляд з причини відсутності у нього на це повноважень.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України // [Електронний ресурс]. – 13. – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
2. Рада адвокатів Київської області – Проблемні питання призначення нового розгляду в суді першої інстанції за наслідками розгляду апеляційної скарги на вирок суду // [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://radako.com.ua/news/problemni-pitannya-priznachennya-novogo-rozglyadu-v-sudi-pershoyi-instanciyi-za-naslidkami>.

3. Гуменюк В. Верховный суд должен стать судом права, а не судом факта: URL: <https://podrobnosti.ua/2304100-verhovnyj-sud-dolzhen-stat-sudom-prava-a-ne-sudom-fakta-io-glavy-vsu-gumenjuk.html>.

Науковий керівник: старший викладач Нестерчук Л. П.

НЕСТЕРЕНКО АЛІНА ОЛЕКСАНДРІВНА

студентка 1-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

НЕЗАЛЕЖНІСТЬ СУДДІВ У СУЧАСНОМУ СВІТІ

Незалежність судді є показником рівня удосконаленості судової гілки влади в країні, а також забезпечення правопорядку в ній. Це перш за все наша гарантія в справедливості. Саме тому питання незалежності суддів має для нас надзвичайно важливе значення.

За статтею 129 Конституції України, суддя у здійсненні правосуддя є незалежним, а за порушення цієї норми встановлена кримінальна відповідальність [1]. Під поняттям «незалежність судді» зазвичай розуміють свободу у винесенні рішень. Є загальноприйнята думка, що незалежність супроводжується відсутністю тиску зверху під час розгляду справи, але це не єдиний чинник впливу. На суддівську незалежність можуть також впливати ЗМІ, які публікують статті негативного характеру, що, безумовно, позначається на репутації і є одним із способів впливу. Ще одним чинником, який може негативно вплинути на незалежність судді, є подання декларацій самим суддею. Зараз дані у Реєстрі електронних декларацій та реєстрі майнових прав доступні для всіх і, користуючись цим, злочинці можуть ідентифікувати особу, а також місце її фактичного проживання. Це породжує численні напади і не може не впливати на безпеку судді, а отже і на його остаточне рішення. Порівняно нещодавно з'явився ще один чинник, який негативно впливає на незалежність і неупередженість судді, – це наявність родичів або майна на тимчасово окупованій території. Судді не можуть бути повністю захищені від впливу і втручання у свою діяльність через загрози життю близьких. Вже були численні випадки, коли суддя заявляє про самовідвід у таких справах.

Згідно ст. 48 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», суддя здійснює правосуддя на основі Конституції і законів України, керуючись при цьому принципом верховенства

права. Втручання у діяльність судді щодо здійснення правосуддя забороняється і має наслідком відповідальність, установлену законом [2].

Із реорганізацією Вищої ради юстиції у 2017 році почала свою діяльність Вища рада правосуддя, в повноваження якої і входить розгляд справ про втручання в діяльність судді. В цьому аспекті слід визначити, що вважається втручанням в діяльність судді, а що ні.

Відповідно до ч. 1 ст. 376 Кримінального кодексу України, втручання у здійснення правосуддя визначається як «втручання у будь-якій формі в діяльність судді з метою перешкодити виконанню ним службових обов'язків або добитися винесення неправосудного рішення» [3]. Але таке визначення є доволі широким. Залишається незрозумілим поняття втручання, адже не кожен акт перешкодження може вважатися злочином. Наслідком такого нечітко сформульованого визначення можуть бути звернення суддів до Вищої ради правосуддя з повідомленнями, в яких описані такі обставини, які Вища рада правосуддя не вважає втручанням. Аналізуючи реєстр таких звернень на веб-сайті Вищої ради правосуддя [4] за 2019 рік періодом з січня по травень місяць (останні дані, які опубліковані), можна дійти висновку, що судді доволі часто заявляють про втручання в їх діяльність, про що свідчить їх кількість, а саме 243 справи. В той же час, як демонструють нам рішення членів ВРП, ці повідомлення доволі часто є некоректними, тобто вони є такими, в яких не зображено пряме втручання. Все це говорить про проблему розмитості щодо визначення в яких саме випадках судді повинні звертатися із скаргами до Вищої ради правосуддя.

Принцип незалежності суддів – це один з головних принципів правосуддя, на його основі формуються інші правові положення щодо гарантій діяльності працівників суду в державі [5]. Втім, принцип незалежності суду не гарантує судді абсолютної свободи у здійсненні своїх повноважень і його може бути притягнуто до дисциплінарної відповідальності, якщо порушено присягу, а саме: затягування безпідставно справу; розголошення таємниці, яка охороняється законом; вчинення корупційного правопорушення; подання неправдивих відомостей в декларації; а також втручання іншими суддями у процес здійснення правосуддя. Крім присяги, суддя може порушити вимоги щодо несумісності і це також буде вважатись підставою для звільнення. Слід зазначити, що при притягненні судді до відповідальності, може виникнути небезпека зниження рівня гарантії недоторканності судді. Тому важливе дотримання балансу між здійсненням контролю за суддею та його дійсною незалежністю.

Справедливий суд здійснюється тоді, коли особа, яка здійснює правосуддя, сама не бажає опинитися під впливом сторонніх людей. Це основна і головна передумова для уникнення впливу, це працює на рівні підсвідомості. Саме тому ми багато говоримо про особисті високі моральні якості, якими повинен володіти суддя; саме тому наша держава створила Громадську раду доброчесності, Кодекс суддівської етики, багато приділяє уваги цьому аспекту і в багатьох інших нормативно-правових актах. Тому коли говорять про розвиток корупції, яка нібито є наслідком малої заробітної плати, це не відповідає дійсності, оскільки суддя, який вважає себе професіоналом своєї справи, здійснює правосуддя від серця, тому що любить свою професію, тому що володіє такими якостями як Чесність і Справедливість.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02 червня 2016 року № 1402-VIII // Відомості Верховної Ради України. 2016. № 31. Ст. 545.
3. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 року № 2341-III // Відомості Верховної Ради. 2001. № 25. Ст. 131.
4. Реєстр повідомлень суддів про втручання в діяльність судді щодо здійснення правосуддя [Онлайновий] // Офіційний сайт Вищої ради правосуддя. URL: http://www.vru.gov.ua/add_text/203.
5. Шемпученко Ю. С., Зяблюк М. П., Горбатенко В. П. та ін. Юридична енциклопедія [Книга]. – Київ : Українська енциклопедія, 2003. Т. 4 : Н – П. 2002. 720 с.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Кісліцина І. О.

ПИЛИПЧАК ВЛАДА ЛЕОНІДІВНА

студентка 1-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЕЛЕКТРОННИЙ СУД: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ТА ВПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ

Сучасний світ викликає у людства прагнення «жити швидше» та встигати більше. У зв'язку з цим, зовсім не дивно, що існує доступ до різних сервісів в електронному вигляді і більшість держав вже давно користуються такими способами отримання і передачі інформації. Як відомо, у різних країнах

світу з'явилися «електронні уряди», «електронні суди» і тому подібні органи. Україна також почала активно використовувати технології, які пришвидшують та удосконалюють судовий процес. Наша держава намагається не відставати від технічної еволюції та від світових лідерів у запровадженні електронного судочинства.

У провідних країнах світу по-різному відбувається процес «електронізації» судочинства. Світовій практиці знайомі, а в деяких країнах вже добре протестовані системи електронного правосуддя, які відповідають усім рівням стандартизації судочинства. Такими прикладами, зокрема, є працююча в Сінгапурі Система електронної подачі документів (Electronic Filing System), яка з 2000 року є обов'язковою при подачі документів у цивільних справах; Інтегрована електронна система цивільних позовів (Integrated Electronic Litigation System); Служба електронного вилучення документів (Electronic Extract Service), яка дозволяє юридичним фірмам в режимі он-лайн шукати і переглядати документи, що надійшли до суду у цивільній справі; Електронна інформаційна служба (Electronic Information Service), котра дає змогу отримувати інформацію про всі процесуальні дії суду в режимі реального часу; Сайт системи LawNet, який є єдиною точкою доступу до судових сервісів тощо [1, с. 135].

Досить швидко розвивається напрям впровадження електронного судочинства у Норвегії. Ця країна посідає друге місце у світі в використанні IT-технологій в сферах права та законодавства.

В США система електронного правосуддя функціонує декілька років і має позитивні відгуки. Під електронним правосуддям в США мають на увазі відкритий доступ до суду за допомогою сучасних інформаційно-комунікаційних технологій та можливість отримати інформацію що до справ суду, пошук документів тощо. У США досить давно та успішно діє електронна система суду з вільним доступом – PACER. Дана система дає змогу одержувати інформацію про будь-який судовий документ, також дає доступ до реєстру прийнятих заяв, з її допомогою можна ознайомлюватись з перебігом розгляду справи та історією ухвалених рішень, а також переглядати календар призначених засідань. Для подання документів до відповідних правоохоронних органів використовується електронний додаток CM/ECF що має вигляд особистого кабінету, швидкий доступ до якого надається за виданим державними органами паролем, а всі надіслані документи подаються в pdf-форматі. Саме ця система і є уособленням електронного судочинства, оскільки забезпечує повний цикл обігу документів у непаперовому вигляді [2].

У Канаді за заявою сторони процесу суд може ухвалити рішення про проведення електронного судочинства. При цьому усі сторони повинні зазначати, як краще провести засідання та які при цьому використовувати технології. Безпаперова система судочинства поширена в Канадських судах усіх інстанцій і передбачає використання онлайн-подання документів, електронний доступ до судових протоколів, розкриття інформації та використання сучасних технологій у залі судового засідання [2].

Серед країн із континентальною правовою системою, як і в Україні, найбільш вірцевим є електронне судочинство в Німеччині. Зокрема, подання документації, їх редагування та навіть винесення рішення відбуваються в електронному форматі. Слід відмітити, що за допомогою платного особистого кабінету є можливість у письмовій формі вступати в дискусію з опонентом і оспорювати надані ним документи [2].

Аналізуючи останні зміни в законодавстві, можна зробити висновок, що Україна крок за кроком відходить від застарілих систем здійснення судочинства, що відстають від сучасного інформаційного розвитку. На сьогодні відбуваються перші намагання втілити досвід інших країн, змінюючи паперове судочинство на ефективніше – електронне.

Для цього вже було прийнято низку законів, серед яких такі: «Про електронний цифровий підпис», «Про електронні документи та електронний документообіг», інші законодавчі акти, що дають можливість в електронному вигляді подавати документи до суду, проводити судові засідання в режимі он-лайн, в електронному форматі або за допомогою смс-повідомлень інформувати учасників судового процесу, здійснювати аудіо- та відефіксацію судового розгляду тощо.

Науковці, зокрема, Н. Ю. Голубева, зазначають, що «Кабінет електронних сервісів» передбачає можливість здійснити он-лайн такі процедури:

- 1) оплатити судовий збір (на офіційному веб-порталі Судова влада України);

- 2) отримати інформацію з Єдиного державного реєстру судових рішень. Цей реєстр є автоматизованою системою збирання, зберігання, захисту, обліку, пошуку та надання електронних копій судових рішень;

- 3) отримати інформацію щодо стадій розгляду судових справ (на офіційному веб-порталі Судова влада України, передбачена можливість користувачів порталу перегляду / пошуку / друку інформації щодо стадій розгляду судових справ);

- 4) відправити процесуальні документи за допомогою електронної пошти учасникам судового процесу. Проте, в даному випадку мова йде про отримання електронних і паперових документів паралельно;

5) відправити судові повістки і судові повідомлення учасникам процесу у вигляді SMS-повідомлень;

6) отримати інформацію щодо перебування суб'єктів підприємницької діяльності (контрагентів, боржників, поручителів) в процедурі банкрутства [3].

Отже, слід зазначити, що активне впровадження проекту «Електронний суд» – це та новація, результати якої реально можуть сприяти виконанню принципу процесуальної економії, оскільки це дозволяє уникнути недоцільних витрат часу й коштів як під час розгляду судових справ, так і під час підготовки їх до розгляду.

У зв'язку із ситуацією яка склалась у період початку 2020 року, а саме спалаху вірусу COVID-19, світ був змушений здійснювати всю діяльність в віртуальному режимі. Правосуддя не стало виключенням, разом зі світом та сучасними технологіями, суди продовжують свою роботу дистанційно. Сучасні реалії змусили суди пристосовуватись до проведення засідань у режимі відеоконференцзв'язку.

Підсумовуючи, слід зазначити, що перехід від застарілого паперового судочинства до електронного не лише дасть змогу замінити паперову рутину та полегшити доступ усіх громадян до правосуддя, прискорення строки розгляду, заощадити кошти, а також сприятиме тому, щоб зробити правосуддя більш зручним для громадян, прозорим і менш корумпованим.

Світовий досвід доводить, що застосування електронних технологій у судочинстві має очевидні переваги. Електронне судочинство є досить перспективним напрямом удосконалення системи правосуддя та судової влади в Україні, оскільки: сприяє оперативнішій діяльності судових органів, спрощує обмін інформацією між судами та учасниками процесу. Можливо, в недалекому майбутньому, українці, сидячи зручному кріслі перед комп'ютером, у себе вдома або на роботі, матимуть можливість не тільки подати позовну заяву в суд, а з підтримкою відеоконференцзв'язку взяти участь у роботі суду, надати всі документи в електронному вигляді, без їх паперових копій.

Список використаних джерел

1. Соколенко О. П., Щербак С. В. Особливості розвитку електронного цивільного судочинства // Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції «Реформування правової системи в контексті євроінтеграційних процесів» (Суми, 23-24 травня 2019 року). Частина 1. С. 135–139.
2. Трут Д. Переваги електронного судочинства. Ідемо в ногу з часом! URL: https://uz.ligazakon.ua/ua/magazine_article/EA009834.

3. Голубева Н. Ю. Электронне правосуддя: Україна і світовий досвід впровадження. URL: <http://loyer.com.ua/uk/elektronne-pravosuddya-ukrayina-i-svitovij-dosvid-vprovadzhennya/>.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Кіслицина І. О.

**ПОЛИЩУК МАРГАРИТА ПЕТРОВНА,
ЧЕСНОВА АНАСТАСИЯ АНДРЕЕВНА**

студентки 1-го курса магистратуры факультета адвокатуры
Национального университета «Одесская юридическая академия»

**КОНСУЛЬТАЦИЯ КАК ПЕРВЫЙ ШАГ
К ПОНИМАНИЮ МЕЖДУ КЛИЕНТОМ И АДВОКАТОМ**

Практически каждый человек за свою жизнь хоть раз попал в ситуацию, когда необходимо либо самостоятельно применять знания в сфере юриспруденции, либо прибегнуть к консультации специалиста. Чаще всего таким специалистом является адвокат.

На сегодняшний день понятие консультации не закреплено ни в одном нормативно правовом акте Украины, лишь в Законе Украины «Об адвокатуре и адвокатской деятельности» упоминается понятие «консультация», как вид другой правовой помощи, который предоставляет адвокат, в свою очередь «другие виды правовой помощи» – виды адвокатской деятельности по оказанию правовой информации, консультаций и разъяснений по правовым вопросам, правового сопровождения деятельности клиента, составление заявлений, жалоб, процессуальных и других документов правового характера, направленных на обеспечение реализации прав, свобод и законных интересов клиента, предотвращения их нарушений, а также на содействие их восстановлению в случае нарушения» [1].

Консультация, как вид адвокатской деятельности, предоставляется исключительно адвокатом – физическим лицом, который оказывает юридическую помощь на основаниях и в порядке Закона Украины «Об адвокатуре и адвокатской деятельности». Кроме того, адвокатская консультация предоставляется специальному субъекту – клиенту. В соответствии с п. 7 ч. 1 ст. 1 упомянутого закона, клиент – физическое или юридическое лицо, государство, орган государственной власти, орган местного самоуправления, в интересах которых осуществляется адвокатская деятельность [1].

Консультирование клиента – очень важный этап при разрешении дела в целом. Для качественной консультации, адвокат должен не только иметь глубокие познания в сфере юриспруденции и действующего законодательства, но и быть своего рода психологом и оратором, ведь немаловажную роль играют взаимоотношения между адвокатом и клиентом, поскольку для правильного разрешения ситуации нужно углубиться в его истоки [3].

Итак, консультирование как вид правовой помощи охватывает по крайней мере два этапа:

1. Разъяснение сути вопроса (достигается путем собеседования с доверителем и получения от него информации, которая имеет правовое значение).

2. Построение линии защиты, путём анализа и сопоставления полученной информации и как следствие предоставление помощи клиенту в его вопросе. Начинаящие адвокаты находят это довольно проблематичным.

Зачастую, при изложении своей проблемы клиенты вводят адвоката в заблуждение, поскольку не придерживаются чёткой структуры и последовательности излагаемой информации, концентрируясь на эмоциональной стороне проблемы, задерживая внимание на второстепенных деталях, а для адвоката определяющими являются юридические факты. Более того обе стороны воспринимают информацию по-разному. Исходя из этого, для создания спокойной деловой обстановки, расположения к себе клиента адвокат должен быть тактичным, вежливым и что немаловажно – стрессоустойчивым.

Консультированию предшествует собеседование, которое состоит из таких стадий [3]:

1. Встреча, первое знакомство, разъяснение «правил игры».
2. Изложение доверителем сути обращения.
3. Определение характера конкретной правовой проблемы, установление хронологии событий.
4. Выводы.
5. Завершение собеседования.

Показателем профессионализма адвоката является его умение моделировать правовые ситуации на базе полученной информации, консультируя доверителя, адвокат должен не только разъяснить те или иные положения закона и практики их применения, но и удостовериться, что клиент его понял. Адвокат выстраивает отношения с доверителем, опираясь на его интересы. Такой подход получил название «опора на доверителя» [3].

Важно обратить внимание на то, что между собеседованием и консультацией должна быть выдержана пауза, которая заключается в подготовке консультации. Она может длиться

от нескольких минут до нескольких недель или даже месяцев. Для чего же она нужна? Всё просто, в период перерыва адвокат резюмирует полученные факты со слов клиента и в результате изучения документов. После того, как все необходимые манипуляции сделаны, подготовлены линии защиты, выбрана тактика и стратегия, происходит встреча с доверителем, во время которой адвокат излагает все возможные варианты решения проблемы и прогнозирует последствия для каждого из вариантов, а также время и затраты, необходимые для того или иного решения. Из всех предложенных решений доверитель отдаёт предпочтение одному, что и есть целью консультирования [2].

Исходя из вышеизложенного, можно сделать вывод, что консультация – одна из важнейших и ответственных форм деятельности адвоката, которая требует высокого уровня квалификации и профессиональных навыков. Кроме знаний в сфере юриспруденции адвокат должен обладать определенным уровнем знаний психологии и уметь их применять, а именно, использовать наводящие вопросы, эмпатию, перефразирование, технологию воронки и каминного дымохода. Адвокат должен строить отношения с доверителем, опираясь на его интересы. Адвокатское консультирование способствует охране прав и законных интересов граждан, соблюдению и укреплению законности, воспитанию граждан в духе точного и неуклонного исполнения законов, уважения к правам, чести и достоинству других лиц.

Список использованных источников

1. Закон Украины «Об адвокатуре и адвокатской деятельности» от 05.07.2012 № 5076-VI // Ведомости Верховной Рады (ВВР), 2013, № 27, ст. 282.
2. Зейкан Я. П. Подготовка адвоката к гражданскому процессу [Электронный ресурс] / Я. П. Зейкан // Фактор. – 2017. – Режим доступа к ресурсу: file:///C:/Users/User/Downloads/1zeykan_ya_p_pidgotovka_advokata_do_tsivil_nogo_protseesu.pdf.
3. Успенский С. А. Профессиональная юридическая консультация – первый шаг к успешному решению дела / С. А. Успенский // Гражданское, предпринимательское, хозяйственное и трудовое право. – 2015. – № 1. – С. 172–177.

Научный руководитель: к.ю.н., доцент Храпенко Е. О.

ПОЛЮЛЯ ВІКТОРІЯ ВАЛЕНТИНІВНА

студентка 2-го курсу магістратури факультету адвокатури
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОРГАНИ, ЩО ЗАБЕЗПЕЧУЮТЬ ФУНКЦІОНУВАННЯ СУДОВОЇ ВЛАДИ

Судова влада, як гілка влади, існує через потребу суспільства в підтриманні правового та соціального порядку. Судова влада виникає через необхідність та обов'язок держави трактувати свою волю в тому разі, коли нормативне трактування, яке виражене в нормі закону, суперечить нормативним трактуванням державної волі в процесі індивідуального регулювання [3, с. 21].

У межах реалізації власних функцій, судова влада має на прями здійснення господарської, управлінської, організаційної, фінансової діяльності, стратегічного планування тощо. Ця діяльність зумовлена необхідністю створення достатніх умов для належного здійснення правосуддя, що проявляється в достатньому фінансуванні, матеріально-технічному забезпеченні, вирішенні кадрових питань, проведенні на основі аналізу діяльності й вивчення досвіду інших країн заходів по вдосконаленню організації діяльності судів, ведення статистики тощо. Відповідальні за здійснення даної діяльності органи, що забезпечують функціонування судової влади, що і викликає необхідність їх належного дослідження задля подальшого покращення роботи цих органів, що в свою чергу буде сприяти розвитку судової влади в цілому.

Згідно ст. 147 Закону України «Про судоустрій та статус судів» в Україні діє єдина система забезпечення функціонування судової влади. В Конституції України також є норми, що стосуються даного питання, а саме положення розділу VIII «Правосуддя» та безпосередньо ст. 130, згідно якої держава повинна забезпечити фінансування системи судоустрою та створити належні умови для функціонування судів та діяльності судів [1]. Це ж саме положення дублюється в ст. 146 Закону України «Про судоустрій та статус судів».

Законодавством України визначено що саме включає в себе забезпечення функціонування судової влади:

- 1) здійснення видатків з Державного бюджету на утримання судів на рівні, що є достатнім для належного здійснення правосуддя;
- 2) законодавче гарантування повного та своєчасного фінансування судів;
- 3) гарантування достатнього рівня соціального забезпечення суддів.

Для здійснення даних завдань діє єдина система забезпечення функціонування судової влади, про що згадувалось раніше, і складається вона з наступних органів:

- 1) Вища рада правосуддя;
- 2) Вища кваліфікаційна комісія суддів України;
- 3) Державна судова адміністрація України;
- 4) Національна школа суддів України;
- 5) інші органи, у випадках і порядку передбаченому законодавством України.

Також, потрібно зазначити, що деякі органи державної влади, що не відносяться до судової влади, наділенні певними повноваженнями, в межах здійснення яких вони забезпечують функціонування судової влади. Такими органами є наприклад: Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, Міністерство юстиції України та інші [2].

Судова влада, незважаючи на її постійне реформування, все ще має певні недоліки та проблемні питання, що стосуються зокрема і органів, що забезпечують її функціонування, а саме:

1) недостатнє кадрове наповнення органів судової влади, що призводить до перевантаження діючих суддів, погіршення якості розгляду справ, затягування строків розгляду справ, і як наслідок – обмеження доступу громадян до правосуддя;

2) проблеми пов'язані з якістю кадрового складу судової системи, а саме недостатнім рівнем кваліфікації або низьким рівнем моральних якостей, що призводить до порушень етичних норм та норм законодавства України;

3) хронічне недофінансування судової влади, що має свій прояв як в низькому рівні заробітної плати працівників системи судоустрою, так і в низькому рівні матеріально-технічного забезпечення судів всіх необхідним для належного здійснення судочинства [4, с. 24–33].

Вирішення названих проблемних питань є одним з нагальних завдань нашої держави, адже це позитивно вплине на систему судової влади в Україні, в тому числі і на органи, що забезпечують її діяльність.

Отже, в Україні задля забезпечення функціонування судової влади діє єдина система органів, кожен з яких виконуючи власні повноваження створює належні умов для здійснення неупередженого, повного, незалежного та справедливого правосуддя, що є одним з найважливіших основоположних прав людини.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28 червня 1996 року [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.

2. Закон України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року № 1402-VIII [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>.
3. Судова влада в Україні: історичні витоки, закономірності, особливості розвитку: монографія / за ред. І. Б. Усенка; кол. авт.: О. Н. Ярмиш, Т. І. Бондарук та ін. – К.: Наук. думка, 2014. – 504 с.
4. Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні: Матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. (Чернівці, 24-25 жовтня 2019 р.); [ред. кол.: О. В. Щербанюк (голова), А. С. Цибуляк-Кустевич (відпов. секр.) та ін.]. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2019. 336 с.

Науковий керівник: д.ю.н., доцент Баканова Н. М.

ОНИЩЕНКО ВІОЛЕТТА ВІТАЛІЙВНА

студентка 1-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОЗОРОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ПРОКУРАТУРИ УКРАЇНИ

Щоб досягти ефективності, незалежності та прозорості в діяльності прокуратури, у 2014 році було прийнято Закон України «Про прокуратуру» (далі – Закон). Відповідно до норм Закону прокурор зобов'язаний діяти справедливо, додержуючись усіх законодавчих вимог. Прокурор має бути об'єктивним і чесним у відносинах з органами влади, суспільством та окремими особами й відноситися з великою відповідальністю до своєї діяльності, усвідомлюючи свою значущість у соціумі.

Сьогодні прокуратура України перебуває під пильним наглядом суспільства, також існує багато вимог щодо забезпечення прозорості. Вважаємо, що максимальній відкритості органів прокуратури громадяни країни будуть мати великий рівень довіри до них. Вимоги до діяльності цих органів закріплені в багатьох нормативно-правових актах. Наприклад, у статті 3 Закону України «Про прокуратуру» закріплено перелік засад, на яких ґрунтується діяльність органів прокуратури України. До цього переліку належать: територіальність, законність, справедливність, об'єктивність, політична нейтральність, незалежність прокурорів тощо. Але однією з головних засад є прозорість діяльності прокурорів, яка забезпечується відкритим і конкурсним зайняттям посади прокурора, вільним доступом до довідкової інформації, щодо надання якої немає обмежень [1]. Ще варто відмітити, що прокурор несе велику відповідальність перед суспільством. Саме тому він зобов'язаний діяти

справедливо, додержуючись вимог закону. Дотримуючись принципу верховенства права, прокурор стоїть на сторожі наших прав і свобод. Він несе велику відповідальність за громадян. Шкода, завдана незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю прокурора, відшкодовується державою.

Окрім цього, у статті 6 Закону закріплюється порядок інформування суспільства органами прокуратури. Органи прокуратури повинні двічі на рік інформувати суспільство про свою діяльність, мету і завдання. Це відбувається шляхом повідомлень у засобах масової інформації. Щодо Генерального прокурора, то він зобов'язаний не менше одного разу на рік звітувати перед Верховною Радою України на засіданні про діяльність органів прокуратури, разом з цим надавати аналітичні та статистичні підтвердження. Інформація про діяльність прокуратури оприлюднюється в загальнодержавних та місцевих друкованих засобах масової інформації і на офіційних веб-сайтах органів прокуратури [1].

Слід відмітити головні принципи забезпечення прозорості діяльності органів прокуратури. По-перше, це відкритість конкурсу на посаду прокурора, який повинен відбуватися на добровільній основі. Громадяни України, які можуть за своїми моральними та особистими якостями, віком, освітнім і професійним рівнем та станом здоров'я дієво виконувати свої службові обов'язки можуть брати участь на заняття вакантних посад в органах прокуратури. Інформація про подання заяви і документів для участі у конкурсі, дату, час та місце проведення конкурсного відбору оприлюднюється на офіційному веб-сайті Офісу Генерального прокурора України. Ця інформація публікується не пізніше ніж за 24 години до початку конкурсу. Конкурс на зайняття адміністративних посад у прокуратурі проводиться публічно, він має бути з вільним доступом для журналістів та з можливістю трансляції онлайн [2].

Другою необхідною умовою для забезпечення прозорості у діяльності прокурорів є відкритий доступ до інформації щодо діяльності прокуратури. Органи прокуратури повинні інформувати суспільство шляхом подання свідчень до засобів масової інформації. Це може бути, наприклад, публікації онлайн, що повідомляють про мету, функції, основні заняття органів прокуратури та результати їх діяльності за певний проміжок часу.

Однак, навіть з дотриманням усіх тих принципів, зазначених раніше, прокуратура, на жаль, на даний час не має високого рівня довіри громадян. Тому ще слід багато працювати у цьому напрямі, створювати дієві механізми, щодо доведення ефективності та об'єктивності, прозорості у діяльності прокуратури в Україні (наприклад, запуск дієвого он-лайн механізму запитів до прокуратури; оновлення веб-сайтів Офісу Генерального

прокурора України, обласних та окружних прокуратур тощо). Для забезпечення великого рівня прозорості у діяльності прокурорів можливе залучення представників суспільства для обговорення напрямків реформування органів прокуратури, вирішення актуальних проблем. Також слід організовувати постійні опитування і дослідження громадської думки щодо діяльності органів прокуратури, на основі яких можливо буде виявити недоліки у діяльності прокурорів та шляхи їх подолання.

Список використаних джерел

1. Про прокуратуру: Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1697-VII. Відомості Верховної Ради (ВВР). 2015. № 2-3. Ст. 12.
2. Про внесення змін до Закону України «Про прокуратуру» щодо забезпечення прозорості в організації діяльності Спеціалізованої антикорупційної прокуратури з метою виконання рекомендацій Міжнародного валютного фонду: Закон України від 18 лютого 2016 року № 1020-VIII. Відомості Верховної Ради (ВВР). 2016. № 11. Ст. 128.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Кісліцина І. О.

РАДУЛОВА НАТАЛІЯ ПЕТРІВНА

студентка 1-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО СТАТУСУ СЛІДЧОГО СУДДІ

Слідчий суддя – суддя суду першої інстанції, до повноважень якого приписується виконання судового контролю за дотриманням прав, інтересів та свобод осіб у кримінальному провадженні [1]. Він повинен забезпечувати судовий контроль на етапі досудового розслідування справи та проведення досудового розслідування у зазначені терміни.

На думку багатьох юристів-практиків і політичних діячів, перевага інституту слідчого судді у тому, що слідчий суддя не знаходиться у системі правоохоронних органів, які проводять розслідування, тому ця обставина забезпечує слідчому судді незалежне від слідчих органів становище. Метою введення інституту слідчого судді є виконання функцій охорони та захисту прав, свобод та інтересів обвинувачених і підозрюваних осіб у кримінальному провадженні.

Дослідженню участі слідчого судді в кримінальному провадженні у науковому колі приділено не багато уваги. У наукових працях В. Г. Гончаренка, С. В. Гончаренка, В. О. Кряжкова, В. В. Назарова, В. Я. Корсуна та інших розглядалися окремі аспекти роботи слідчого судді, відсутність комплексного дослідження означеної проблеми підкреслює актуальність теми і вимагає подальшого її розгляду.

Становлення та розвиток інституту слідчого судді в Україні пояснює потребу у ґрунтовному дослідженні організаційно-правових основ його функціонування. Функціональна спрямованість кримінально процесуальної діяльності слідчого судді – здійснення ним перш за все функції судового контролю. Одне із головних у цьому питанні є визначення правового статусу слідчого судді та його функцій. Нині законодавцем не приділяється належна увага покращенню правової бази діяльності новоствореного елемента в системі органів судової влади [3].

Правовий статус слідчого судді включає в себе систему закріплених нормативно-правовими актами норм і засад, які визначають його права, обов'язки, юридичну відповідальність, процесуальне становище, гарантії діяльності та повноваження слідчого судді. Основний елемент правового статусу судді – це його повноваження, які відображають державно-владну, функціональну, і правове походження його посади. Службові права, повноваження і обов'язки судді визначають межі можливої поведінки.

Повноваження слідчого судді – це система прав та обов'язків, які мають спрямованість на забезпечення виконання функцій судового контролю в досудовому провадженні, що здійснюються у порядку, передбаченому Кримінальним процесуальним кодексом України (далі – КПК). Функціональна спрямованість кримінальної процесуальної діяльності слідчого судді – це здійснення ним функції судового контролю.

Судовий контроль слідчим суддею здійснюється при проведенні процесуальних дій, які обмежують конституційні права людини; при застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження під час досудового розслідування; при оскарженні рішення до слідчого судді про видачу особи; при розгляді скарг на рішення, дії або бездіяльність органів досудового розслідування чи прокурора під час досудового розслідування [3].

До обов'язків слідчого судді належать реалізація захисту прав людини в порядку, передбаченому ст. 206 КПК; встановлення процесуальних строків в межах граничного строку, передбаченого ст. 114 КПК; розглядання усіх відводів під час досудового розслідування (ст. 81 КПК); встановлення строку

на ознайомлення з урахуванням обсягу, складності матеріалів досудового розслідування та умов доступу до них (ч. 10 ст. 290 КПК); вирішення питань щодо речових доказів (ст. 100 КПК) [4].

Загальні положення щодо правового статусу слідчого суддів визначені у законі України «Про судоустрій і статус суддів», повноваження слідчого судді закріплені у КПК, але ні в законі України «Про судоустрій і статус суддів», ні в КПК немає окремої статті, яка б містила в собі точний їх перелік. Цей недолік правового регулювання слід виправити, закріпивши повний перелік прав і обов'язків слідчого судді в одному правовому акті.

З урахуванням специфіки діяльності слідчого судді як елемента кримінального провадження, чітке законодавче урегулювання його правового статусу забезпечить неупередженість та незалежність у прийнятті ним рішень, які гарантуватимуть захист прав і інтересів учасників кримінального провадження.

Список використаних джерел

1. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02 червня 2016 року № 1402-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2016. – № 31. – Ст. 545.
2. Рогатинська Н. З. Слідчий суддя: постановка та дослідження проблеми в Україні / Н. З. Рогатинська // Право і суспільство. 2014. – № 1-2. С. 284–287.
3. Міщенко Є. М. Слідчий суддя як суб'єкт реалізації судового контролю під час здійснення досудового розслідування: окремі аспекти / Є. М. Міщенко // Часопис цивільного і кримінального судочинства. – 2012. – № 6 (9). – С. 88–96.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI // Відомості Верховної Ради України від 08.03.2013 – 2013 р. – № 9-10. – Стор. 474. – Ст. 88.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Кісліцина І. О.

РУБАН КАТЕРИНА ОЛЕКСАНДРІВНА

студентка 1-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

ДОБРОЧЕСНІСТЬ ТА ЕТИКА СУДДІВ

В умовах стрімкого розвитку та демократизації життя суспільства і країни все більш актуальним є питання вдосконалення функціонування державних органів, інститутів, механізмів. Така стратегія є запорукою авторитету держави з боку суспільства та посилення впливу на міжнародній арені. Не винятком втілення цих ідей є і система судочинства, яка розвивається, реформується і змінюється відповідно до вимог часу. Тому питання забезпечення професійними та кваліфікованими кадрами завжди буде пріоритетним та важливим напрямком науки та практики.

Закон України «Про судоустрій і статус суддів» серед вимог до кандидатів на посаду судді вказує на відповідну вищу юридичну освіту та наявність високих моральних якостей. Це означає, що поряд з професіоналізмом та компетентністю судді не менш пріоритетною складовою цієї професії є її людське обличчя, яке викликає довіру та має позитивну репутацію.

Здійснення права кожного на судовий захист на основі принципу верховенства права, здійснення правосуддя від імені держави Україна виключно на підставі Конституції та законів України, міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, висувають високі вимоги до моральних якостей кожного судді. Усвідомлюючи значимість своєї місії, з метою зміцнення та підтримки довіри суспільства до судової влади судді України вважають, що зобов'язані демонструвати і пропагувати високі стандарти поведінки, у зв'язку з чим добровільно беруть на себе більш істотні обмеження, пов'язані з дотриманням етичних норм як у поведінці під час здійснення правосуддя, так і в позасудовій поведінці [1, с. 1]. Так преамбула Кодексу суддівської етики тлумачить значення даного документу в діяльності суддів.

На мою думку, одним з ключових меседжів Кодексу є наступне твердження: «Суддя має докладати всіх зусиль до того, щоб на думку розсудливої, законослухняної та поінформованої людини його поведінка була бездоганною» [1, с. 2]. Це означає, що посадові обов'язки судді повинні здійснюватися відповідно до норм моралі та загальновизнаних норм поведінки. Окрім цього, Кодекс регламентує незалежність, неупередженість, тактовність, ввічливість, порядність, неухильне

дотримання закону та верховенство права при здійснюванні правосуддя.

Окрім Кодексу суддівської етики, Закону України «Про судоустрій і статус суддів» судді у своїй діяльності керуються Декларацією доброчесності. Завдання цього документу – контроль та перевірка додержання суддями закріплених для них законодавством приписів доброчесності. Декларація заповнюється суддями регулярно з певною періодичністю для стабільного контролю. Вона містить такі питання: чи відповідає рівень життя судді та його родини доходам, чи вчасно заповнюється Декларація родинних зв'язків, Декларація доброчесності, чи були випадки конфліктів інтересів у професійній діяльності, чи були вчинені корупційні правопорушення, чи була порушена присяга судді [2, с. 1-2]. Декларант дає відповідь у формі «Підтверджую» чи «Не підтверджую». Об'єктивно можна вважати таку перевірку передусім перевіркою на чесність та порядність людини і розцінювати її як необхідну умову роботи у професії судді.

Можна вважати, що законодавча діяльність держави, спрямована на вдосконалення та якісний відбір кадрів до суду, відіграє ключову роль у викоріненні проблеми непорядності, упередженості та зловживанні деякими суддями своєю благородною професією. Адже така проблема має місце на сьогодні, що свідчить про необхідність заходів щодо її усунення. Крім того це сприятиме посиленню авторитету до суду в обличчі порядного фахівця, що, в свою чергу, привертатиме увагу з боку молодого покоління до професії судді. Утвердження в свідомості молоді престижності та перспективності правничої професії – це успішна реалізація нових фахівців, які, керуючись світлою метою вдосконалення та процвітання власної Батьківщини, стануть запорукою розвитку України.

Отже, у висновку варто підкреслити, що підхід до створення сильної функціональної системи правосуддя включає в себе взаємозалежність між законодавчими вимогами і їх неухильним та дотриманням. Довіра до судді – це основа довіри суспільства до системи судоустрою [3, с. 23]. Імідж правосуддя формує імідж держави, тому для того, щоб теорія не залишилася лише декларацією добрих побажань, необхідно відповідально втілювати її на практиці.

Список використаних джерел

1. Кодекс суддівської етики: Рішення від 22.02.2013 Про затвердження Кодексу суддівської етики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001415-13>.
2. Декларація доброчесності суддів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://vkksu.gov.ua/ua/konkurs-do-wierchownogo-sudu/dokumenty1/dieklaraciia-dobrotchiesnosti-suddi/>.

3. Бігун В. С. Добročесність як нормативно закріплена інституційна об'єктивна чеснота у сфері правосуддя / В. С. Бігун // Часопис Київського університету права. – 2018. – № 3. – 25 с.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Кісліцина І. О.

РУСЬКА ОЛЕНА ВОЛОДИМИРІВНА

студентка 1-го курсу магістратури факультету адвокатури
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВИЩА АДВОКАТА У ВИРІШЕННІ СПРАВИ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Правова допомога щодо здійснення захисту законних інтересів і прав громадян та юридичних осіб у суді переважно полягає у формі цивільного процесуального представництва, яке не лише надає права особою, щодо самостійного представництва своїх інтересів у суді.

Законодавством України про адвокатуру передбачено, що однією з основних функцій діяльності адвоката є надання ним юридичної допомоги як представництва інтересів клієнта в цивільному судочинстві [1, с. 7].

Проблема, визначення правового статусу адвоката-представника, досліджувалась багатьма вченими. Серед них, є такі видатні вчені, як В. М. Буробіна, О. Д. Бойкова, Т. В. Варфоломеевої, В. М. Івакіна, І. О. Насонової, С. Ф. Сафулько, О. Д. Святоцького, О. В. Синього, Є. Г. Тарло, Л. В. Тацій, Д. П. Фіолевського, М. Й. Штефана та інші.

В процесуальних функціях адвоката поєднуються два види правовідносин взаємодії адвоката-представника – насамперед, між адвокатом і особою, представником інтересів якої він є, а також, між судом та адвокатом в цивільному процесі [2].

Відносини, які складаються між адвокатом і стороною, третьою особою, переважно закріплюють у собі процесуально-правовий та матеріально-правовий характер. Матеріально-правові відносини ґрунтуються на договорі надання правової допомоги. Процесуально-правові відносини з'являються на основі оформлення і визначення обсягу повноважень представника в цивільному процесі.

Процесуальне представництво є досить популярним в законодавстві України, завдяки цьому, адвокату надано права щодо представництва та захисту інтересів громадян та юридичних осіб на всіх стадіях цивільного судочинства.

Відносно саме самостійного правового становища адвоката-представника в цивільному судочинстві, в літературі наявні точки зору, за однією з яких, представник (у тому числі й у разі виконання представницької функції адвокатом) не може розглядатися як самостійний учасник такого судочинства, адже його права та інтереси, є похідними від інтересів особи, яку він представляє. Взагалі, цивільний процес являє собою своєрідне змагання між позивачем та відповідачем, з приводу тих, або інших факторів, а цивільне законодавство – правила цього бою. Адвокат у цьому двобої має свою стратегію та тактику, за допомогою чого, досягає певного результату. Обрана стратегія переважно відповідає меті цивільно-правового спору. Є дві стратегії, правильна та хибна. Суть правильної стратегії полягає в тому, що ціль «цього двобою» полягає у вирішенні спору для захисту оспорюваних чи порушених прав [3, с. 118]. Суть хибної стратегії полягає в тому, що право на звернення до суду використовується з метою, яка не пов'язана із захистом порушених прав. Нажаль, більшість адвокатів в наш час, обирають хибну стратегію, яка не пов'язана ні з цілями клієнта, ні з процесуальною метою справи. В таких випадках адвокат може передбачувати такі цілі, як: помста відповідачеві, «Справи принципу» у яких, адвокат прагне довести ті або інші цілі, відволікти увагу та ресурси відповідача від інших проблем, створити певну інформаційну сенсацію, затягнути вирішення іншої справи або зловживати своїм процесуальним становищем.

Від обраної стратегії залежить і тактика, яка полягає у процесуальній діяльності зацікавлених осіб. Цивільно-процесуальна тактика визначається у системі прийомів і засобів діяльності зацікавленої особи, завдяки яким забезпечується втілення вже обраної стратегії під час розгляду цивільної справи в суді. Саме всю систему процесуальної тактики становлять тактичні прийоми – способи діяльності зацікавленої особи, використання яких з урахуванням конкретної ситуації забезпечує найбільш ефективне вирішення окремих завдань.

На цій стадії використовуються різні прийоми тактичних нападів, але не всі вони можуть бути ефективними або такими, що не перевищують ті межі процесуальних прав та обов'язків, які вже є. Наприклад, недосвідчений адвокат може не передбачувати усі варіанти вирішення справи або будувати свою сторону захисту лише на атакуючих тактичних прийомах, що приводить до неналежного вирішення спору.

Список використаних джерел

1. Тацій Л. В. Юридична природа адвокатури в системі захисту прав і свобод людини і громадянина : автореф. дис. ... канд. юрид. наук :

- спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» / Л. В. Тацій. – Х., 2008. – 20 с.
2. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05 липня 2012 р. № 5076-VI // Офіційний вісник України. – 2012. – № 62. – Ст. 17. – [Електронний ресурс] – Режим доступу – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17>.
 3. Бичкова С. С. Окремі аспекти участі адвоката у цивільному процесі України / С. С. Бичкова, Г. В. Чурпіта // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2014. – № 9. – С. 116–122. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/jpdf/bmju_2014_9_31.pdf.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Храпенко О. О.

СКАЛЕЦЬКА ВІКТОРІЯ ВАДИМІВНА

студентка 1-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

НАЦІОНАЛЬНА АСОЦІАЦІЯ АДВОКАТІВ УКРАЇНИ ЯК ОРГАН АДВОКАТСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Адвокатське самоврядування є необхідним елементом функціонування адвокатури в Україні в якості недержавного самоврядного інституту. Утворення органів самоврядування в адвокатурі розпочалось із моменту набуття Україною незалежності, проте і зараз існує багато дискусійних питань стосовно організації роботи, завдань і функцій різних органів адвокатського самоврядування, в тому числі Національної асоціації адвокатів України.

Варто розпочати дослідження цього питання з визначення термінів «адвокатура» та «адвокатське самоврядування». Адвокатура є незалежним добровільним об'єднанням адвокатів, що забезпечує правничу допомогу особам, у випадках, передбачених законом. Конституція України гарантує право громадян на таку допомогу у разі потреби. Відповідно до Конституції України кожен є вільним у виборі захисника своїх прав [1]. Адвокатура діє незалежно від будь-яких органів державної влади, інших посадових чи службових осіб, а тому і питання щодо організації своєї діяльності має вирішувати самостійно. З цією метою діє адвокатське самоврядування. Головні засади адвокатського самоврядування визначені у Законі України «Про адвокатуру і адвокатську діяльність» від 5 липня 2012 року [2].

Досліджуючи норми законодавства, узагальнено можна сказати, що адвокатське самоврядування – це право адвокатів вирішувати питання щодо власної діяльності, гарантоване

державою та закріплене в нормативно – правових актах. Воно надане з метою забезпечення високого рівня професійної правової допомоги та забезпечення гарантій діяльності адвокатів.

Потрібно зазначити, що та система органів адвокатського самоврядування, яка зараз існує в Україні не завжди мала такий вигляд. До прийняття чинного Закону «Про адвокатуру і адвокатську діяльність» в Україні як орган адвокатського самоврядування діяла Спілка адвокатів України, яка була добровільним об'єднанням адвокатів. Цілком логічно, що вона не могла розробляти загальні для всіх адвокатів правила та принципи діяльності, оскільки не всі адвокати входили до її складу. Уже з кінця 2012 року почала формуватись сучасна система органів самоврядування адвокатів.

17 листопада 2012 року заснований такий орган як Національна асоціація адвокатів України (далі – НААУ). В законі визначено НААУ як недержавну організацію, що об'єднує абсолютно всіх адвокатів України. Так, відповідно до ч. 6 ст. 45 Закону України «Про адвокатуру і адвокатську діяльність» з моменту державної реєстрації цього органу його учасниками стали всі особи, що мали свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю. А новими членами стають адвокати після складання присяги адвоката України [2].

Найважливішими завданнями Національної асоціації адвокатів України є: представлення адвокатури у зносинах з органами державної влади, окремими особами, захист прав адвокатів (не особистих, а професійних, звичайно), забезпечення гарантій адвокатської діяльності, забезпечення відкритості інформації стосовно адвокатів [3].

НААУ об'єднує всі інші органи адвокатського самоврядування, що діють в Україні, а також має представництва в багатьох країнах світу. Завдяки чому можливим є здійснення представництва інтересів НААУ у відносинах з аналогічними, подібними органами інших держав, органами державної влади інших країн. Слід додати, що існування такої самостійної організації в нашій державі робить нас «ближчими» до європейських країн, країн західної півкулі.

Як висновок можна сказати, що на сьогоднішній день в Україні існує доволі розгалужена і складна система органів адвокатського самоврядування, які об'єднує Національна асоціація адвокатів. І це має величезне значення для згуртування всіх адвокатів як на загальнодержавному, так і на регіональному рівнях. Адже такі органи формують основні правила, яких мають дотримуватися всі адвокати і таким чином, це допомагає їм діяти незалежно, самостійно, та, звичайно, виконувати головну свою функцію: захищати права громадян, що потребують такого захисту.

Список використаних джерел

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України від 23.07.1996. – 1996 р., № 30. – Ст. 141.
2. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 05.07.2012 // Відомості Верховної Ради України від 05.07.2013. – 2013 р., № 27. – Стор. 1438.
3. Національна асоціація адвокатів України : офіційний сайт [Електронний ресурс] / Режим доступу : <https://unba.org.ua/naau>.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Кісліцина І. О.

ТЕЛУС СЕРГІЙ СЕРГІЙОВИЧ

студент 2-го курсу магістратури факультету адвокатури
Національного університету «Одеська юридична академія»

ДОГОВІР ПРО НАДАННЯ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

В умовах ринкових реформ, створення ринкових відносин виникають різні форми ринкових послуг. Умови ринкової економіки визначають попит і пропозицію на безліч послуг, з'являється потреба і в юридичних послугах, утворенні їх своєрідного ринку. Однак, незважаючи на відображення в законодавстві України особливостей регулювання зобов'язальних правовідносин, предметом яких виступають послуги, виявляється недостатність і теоретичної, і практичної бази договірного регулювання відносин, що складаються з приводу надання правової допомоги (правових послуг) адвокатом. Можливість укласти договір, який як має наперед чітко визначену і закріплену в законодавстві конструкцію, так і не має її, дозволяє контрагентам договірних відносин обрати з безлічі існуючих видів договорів, за допомогою яких вони хотіли б опосередкувати свої відносини. Специфіка відносин про надання правової допомоги, що виникають між адвокатом та клієнтом й визначає специфіку договору, що укладається між сторонами. Тому, актуальність теми дослідження обґрунтовується відповідною необхідністю дослідження договору про надання правової допомоги адвокатом.

Договір про надання правової допомоги сьогодні має дуже широке застосування. Він використовується всюди, де йдеться про вчинення дій чи здійснення певної діяльності юридичного характеру: надання консультацій (усних чи письмових) з правових питань, підготовка правових висновків, складання

різних юридичних документів (заяв, скарг тощо), здійснення представництва інтересів фізичних або юридичних осіб у судах, надання правових рекомендацій тощо. Причому зазначену юридичну конструкцію – договір про надання правової допомоги – суб'єкти надання цієї допомоги використовують нерідко незалежно від результату їхніх дій (діяльності): чи має він матеріальну форму, віддільну від самих дій, чи виражається лише в певному корисному ефекті, що споживає замовник (клієнт) під час їх здійснення. Як наслідок – неправильне застосування норм Цивільного кодексу України, а саме глав 61 та 63. Зазначена обставина обумовлена тим, що уявлення про договір щодо надання правової допомоги не завжди є однозначним. Це виражається у відсутності єдиної думки відносно суті предмета договору, співвідношення його із суміжними договорами, щодо розподілу ризиків різного роду між сторонами названого договору, випадків прояву «подвійності» цього договору [4, с. 180].

Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» у п. 4 ч. 1 ст. 1 визначає договір про надання правової допомоги як домовленість, за якою одна сторона (адвокат, адвокатське бюро, адвокатське об'єднання) зобов'язується здійснити захист, представництво або надати інші види правової допомоги другій стороні (клієнту) на умовах і в порядку, що визначені договором, а клієнт зобов'язується оплатити надання правової допомоги та фактичні витрати, необхідні для виконання договору [5].

Предметом договору про надання правової допомоги є дії з надання кваліфікованої юридичної допомоги і спрямовані на реалізацію, охорону та захист прав та інтересів особи, та досягнення згоди між виконавцем (адвокатом) та замовником (фізична або юридична особа), який потребує правової допомоги про характер, зміст, обсяг взаємних дій, щодо яких устанавлюються взаємні права та обов'язки після укладення договору про надання правової допомоги (правочин).

Договір про надання правової допомоги є договором надання послуг у тій мірі, в якій правова допомога є послугою. Справа в тому, що питання про те, чи може предмет договору про надання правової допомоги включати виконання робіт, а не тільки надання послуг, є дискусійним. З однієї сторони, в Рішенні Конституційного Суду у справі Солдатова йдеться про те, що «право на правову допомогу – це гарантована Конституцією України можливість фізичної особи одержати юридичні (правові) послуги» [6]. З іншої сторони у процесуальних кодексах говориться про те, що розмір витрат на оплату послуг адвоката має бути спів мірним із: складністю справи, витраченим часом, обсягом наданих адвокатом послуг та виконаних робіт. Вся проблема тут полягає у цивільно-правовому розумінні «робіт» та

«послуг», різниця між ними полягає у тому, що саме оплачується: процес – у послугі чи результат – у роботі.

На думку судді А. С. Вороняка, у зобов'язаннях по виконанню робіт на одного з контрагентів покладається обов'язок виконати роботу, яка б завершилася досягненням певного матеріального результату, а в зобов'язаннях про надання послуг діяльність контрагента спрямована на вчинення юридичних і фактичних дій, які безпосередньо не породжують матеріальних наслідків або зовсім не повинні завершуватися матеріальними наслідками, тобто споживання послуги має місце в процесі її надання, на відміну від роботи, споживання результату якої зазвичай не збігається з часом її надання [2].

Різновидом договору про надання правової допомоги є договір доручення щодо представництва інтересів замовника (фізичних або юридичних осіб) у судах, ведення від його імені переговорів з юридичних питань з контрагентами замовника тощо. Іншими словами, договором доручення охоплюються такі юридичні послуги виконавця, які спрямовані на здійснення юридично значимих дій, тобто дій, що тягнуть за собою виникнення, зміну або припинення прав та обов'язків у замовника щодо третіх осіб [4, с. 181].

На підставі аналізу юридичної літератури та законодавства визначають класифікацію договорів про надання юридичної допомоги за формою, змістом та дією:

- договори про надання платної правової допомоги;
- договори про надання безоплатної правової допомоги;
- договори про надання правової допомоги у формі юридичного консультування та інформування;
- договори про надання правової допомоги у формі професійного представництва;
- договори про надання правової допомоги у формі процесуального представництва;
- договори про надання правової допомоги у формі захисту.

Єдиною підставою для здійснення адвокатської діяльності та документом, який до прийняття Закону № 2147-VIII міг підтверджувати повноваження адвоката у всіх видах проваджень, є договір про надання правової допомоги. В науковій літературі відмічається позитивний характер положення вищевказаної ст. 26 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», оскільки до набрання чинності вказаним Законом на законодавчому рівні не передбачалося необхідність укладання між адвокатом та клієнтом договору про надання правової допомоги, а подібна норма містилася лише у ст. 15 попередніх Правил адвокатської етики [1, с. 117].

Повноцінна реалізація правового статусу адвоката можлива лише за умови належного оформлення повноважень адвоката

(щодо процесуальної форми його діяльності), або ж і вступу у відповідний процес. Оформлення повноважень адвоката є необхідною умовою повноцінної реалізації професійної складової цього статусу і визначає особливості його індивідуального правового статусу, більше того документи, що підтверджують повноваження адвоката, зокрема, можуть визначати й межі його процесуальної самостійності, а ключовим серед них є саме договір про надання правової допомоги [3, с. 411].

Список використаних джерел

1. Богославець В. М. Юридична характеристика договору правовідношення щодо надання правових послуг / В. М. Богославець // Приватне право і підприємництво. – 2007. – № 6. – С. 116–120.
2. Вороняк А. С. Співвідношення понять «послуга» та «роботи» в контексті розгляду судом господарських спорів [Електронний ресурс] / А. С. Вороняк // Судова влада України. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://vl.arbitr.gov.ua/sud5004/pres-centr/publications/738270/>.
3. Заборовський В. В. Правовий статус адвоката в умовах становлення громадянського суспільства та правової держави в Україні: 12.00.10. – дис. ... док. юрид. наук / Віктор Вікторович Заборовський. – Київ, 2017. – 577 с.
4. Павліш П. В. Договір про надання юридичної допомоги за законодавством України: 12.00.03. – дис. ... канд. юрид. наук / Павліш Павло Васильович. – Одеса, 2016. – 206 с.
5. Про адвокатуру та адвокатську діяльність [Електронний ресурс]: Закон України від 5 липня 2012 р. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17>.
6. Рішення у справі за конституційним зверненням громадянина Солдатова Г. І. [Електронний ресурс]: Рішення Конституційного суду України від 16 листопада 2000 р. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v013p710-00>.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Храпенко О. О.

ТИМКІВ ВАЛЕНТИН БОГДАНОВИЧ

студент 1-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ СУДДІВ

Проблема забезпечення незалежності суду була актуальною із давніх-давен. У Біблії була написана важлива теза: «Божественне походження судової влади і її незалежність – від царської влади» [1]. Ще про відокремлення судової влади від інших гілок державної влади згадували Платон і Арістотель, а пізніше Локк. Автором наукового обґрунтування поділу державної влади на три гілки був Ш. Монтеск'є, який звертав увагу на те, що «задачі суду є в тому, щоб рішення і вироки, завжди були лише точним застосуванням законів» [2].

Незалежність судової гілки влади є передумовою довіри людей до судової процедури, її авторитетності та ефективності, а самостійність прийняття судового рішення є суттю судової незалежності. Суддя не може підпорядковуватись жодній владі, крім закону, згідно з демократичними принципами, а також, крім власної совісті та почуття справедливості [3, с. 148].

Звичайно, люди мають можливість ефективно захищати свої права в судовому порядку лише за умови незалежності суддів, бо без гарантій незалежності судді не можуть якісно здійснювати правосуддя. В Україні прийнято ряд законів, що спрямовані на збереження принципу незалежності судової влади, що були необхідним кроком до становлення правової держави.

Однак, питання щодо забезпечення незалежності суддів є актуальними в сьогоденні, оскільки за 2019 рік до Вищої ради правосуддя надіслано більше трьохсот сповіщень від суддів щодо втручання в їхню діяльність. Вважаємо, це добре, що судді користуються механізмами захисту незалежності, але ми бачимо, що хтось хоче контролювати судову владу.

На жаль, народні депутати, правоохоронні органи, громадські організації та інші представники влади здійснюють тиск на суддів, що трапляється різними способами. Яскравим прикладом є те, що у 2018 році районний суд у Києві ухвалив рішення щодо арешту учасника справи, який під час судового засідання кинув пакет, в якому була мука, в обличчя судді, котрий був головуючим у цій справі.

Виділяють такі способи впливу на суддів: усні погрози, заявлення безпідставних відводів, публікації негативного характеру в ЗМІ та соціальних мережах, відеосюжети на телеканалах, позапроцесуальні звернення учасників, звернення до

правоохоронних органів із заявами про вчинення злочину суддею, пошкодження/викрадення майна судді, телефонні дзвінки та смс-повідомлення, повідомлення у месенджерах з вказівками щодо розгляду справи, погрозами, надсилання депутатських звернень тощо [4].

Важливим є те, щоб судова охорона мала можливість краще захищати суддів та членів їх родин. Наявність у суддів родичів чи майна на тимчасово окупованих територіях робить суддями залежним від когось, бо вони не є повністю захищені від тиску щодо своїх дій через погрози вбити близьких та знищити майно. Були випадки, що судді заявляли самовідвід у справах, які пов'язані з діяльністю незаконних республік на сході України, бо там живуть їхні батьки. Звичайно, судді бояться, що рідних людей вб'ють.

До речі свої зауваження щодо дій суддів учасники справи пишуть у скаргах про дисциплінарні проступки судді та суддів, що подається до Вищої ради правосуддя. В деяких випадках ціллю таких скарг є вплинути на суддю, погроза чи підстава для відводу судді. У відповідь на такі скарги суддя письмово пояснює, готує та надає відповідні документи в доказ своїх слів, а підготовка таких документів, звичайно, вимагає певного часу.

В той же час при дійсно грубих порушеннях суддею процесуальних законів, порушення принципів чесності, рівності перед законом сторін, подання скарги є єдиним механізмом, щоб суддю притягнули до відповідальності. Ці проступки можуть відбутися на будь-якому етапі судового провадження, коли суддя отримав позовну заяву.

В деяких випадках учасники думають, що скасування рішень судом вищої інстанції є явною причиною, аби суддя був притягненим до відповідальності, а також точно свідчить про зацікавленість судді на стороні конкурента. Безсумнівно, існують випадки, в яких порушення, вчинені чи допущені навмисно, є причиною притягнення судді до кримінальної відповідальності. Однак скасовані рішення – це лише результат перегляду рішення вищими судовими інстанціями.

Також в сьогоднішній безліч суддів незадоволені діяльністю Вищої ради правосуддя, що є певною мірою залежною від Офісу Президента. Однією з ключових гарантій незалежності суддів є особливий порядок притягнення до кримінальної відповідальності. Звичайно, важливими також є швидке та результативне розслідування кримінальних проваджень щодо суддів, що пов'язане з їхніми професійними діями. Проте, ніхто не може впливати на суддю та нав'язувати йому як діяти в певних ситуаціях.

Отже, необхідно краще забезпечити незалежність судової влади в Україні, оскільки існує безліч випадків втручання у дії

суддів, впливу та тиску на них, про що свідчить статистичні дані про сповіщення суддів щодо їхнього втручання. Також зростає кількість кримінальних справ, які порушені стосовно суддів через умисне прийняття ними рішень, що не відповідають законам України, а також стосовно корупційних діянь суддів. Сподіваємось, що влада зробить суддів більш незалежними, для того, щоб вони приймали справедливі рішення, в такому випадку всі люди будуть рівними перед законом і зможуть захистити свої права у суді, а Україна, у свою чергу, дійсно стане правовою державою.

Список використаних джерел

1. Святе Письмо. Переклад Хоменка. Рим: Видавництво українського католицького університету ім. св. Климента папи, 1991 р. – 470 с.
2. Монтеск'є Ш. «Избранные произведения». М., 1980. 803 с.
3. Баулін Ю. В. (голов. ред.) та ін. Теоретичні і прикладні проблеми відповідальності за порушення прав за кримінальним законодавством України. – Харків: Вид-во «Кросроуд». 2008. 148 с.
4. Горещкий О. «Незалежність суддів vs безкарність суддів: як знайти баланс» – Режим доступу: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/sudova-praktika/nezalezhnist-suddiv-vs-bezkarnist-suddiv-yak-znayti-balans.html>.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Кіслицина І. О.

ТЮТЮН ОЛЬГА ВОЛОДИМИРІВНА

студентка 1-го курсу факультету прокуратури
та слідства (кримінальної юстиції)

Національного університету «Одеська юридична академія»

ЯК ПІДВИЩИТИ ДОВІРУ ДО СУДУ?

Вже багато років поспіль в українському суспільстві постає проблема довіри до органів державної влади. Причин тому багато, але серед них можливо виділити перш за все нехтування своїми обов'язками з боку чиновників, поширення серед них корупції та іншими чинниками.

Безпосередньо судова влада, як складова органів державної влади, потерпає від найменшої довіри з боку громадськості. Практика свідчить про те, що особи, які брали участь у судовому процесі, мають більшу довіру до суду, ніж ті, що не користувалися судовими послугами взагалі. Це пов'язано з тим,

що власний досвід дозволяє зруйнувати деякі стереотипи, які закладені у підсвідомості усього суспільства.

В Україні був і залишається високим суспільний запит на очищення та оновлення суддівського корпусу, вироблення нових підходів до підготовки майбутніх суддів, оскільки особи, що надають судові послуги є представниками правосуддя і мають найбільший вплив на формування авторитету та довіри до суду.

Судова система України має спиратися на повагу, довіру та впевненість всіх громадян в її незалежності, безсторонності та ефективності.

На наш погляд, серед найважливіших завдань, що стоять перед судовою владою України щодо відновлення та подальшої підтримки належного рівня довіри громадськості до судів можливо виділити:

1. Підвищення якості навчальної та професійної підготовки суддів.

Мається на увазі вироблення нових підходів до підготовки майбутніх правників. Зокрема, створення практичних умов максимально наближених до реальних ситуацій, що сприятимуть якісній підготовці юристів; подальше покращення процедури добору кандидатів на посаду судді; забезпечення належного рівня обов'язкової фахової підготовки суддів у державній установі зі спеціальним статусом у системі правосуддя – Національній школі суддів України. Адже саме судова гілка влади володіє інформацією щодо необхідної кількості суддів, особливостей їхньої підготовки та іншими деталями у сфері судоустрою. Особлива роль у цьому процесі належить Вищій кваліфікаційній комісії суддів України.

У статті 68 Закону України «Про забезпечення права на справедливий суд», особливо підкреслюється, що: «Вища кваліфікаційна комісія суддів України зобов'язана забезпечити прозорість відбіркового та кваліфікаційного іспитів. На кожному з цих етапів та під час перевірки робіт можуть бути присутніми представники засобів масової інформації, громадських об'єднань, судді, адвокати, представники органів суддівського самоврядування, а також кожний кандидат на посаду судді, який брав участь у складенні відповідного іспиту.» [1].

2. Забезпечення вільного доступу громадян у мережі Інтернет до переліку справ, що будуть розглядатися в суді.

Сьогодні поінформованість населення є надзвичайно популярною та необхідною. Упровадження сучасних технологій у судочинство (електронний суд) дозволить: пришвидшити обіг інформації, зменшити витрати часу і коштів, зменшити ризики зриву судових засідань. До судового процесу зможуть долучитися особи, які знаходяться вдома чи на робочому місці,

люди з особливими потребами, а також іноземці або особи, котрі перебувають за кордоном. Завдяки цьому буде вирівняно навантаження на суди, оскільки справи, що розглядатимуться через систему електронного суду, можуть бути переглянуті без урахування традиційного принципу територіальності, оскільки дистанційний розгляд справи робить неважливим місцезнаходження суду.

3. *Забезпечення додержання принципу верховенства права, як одного з ключових елементів розвитку демократії в Україні.*

Безпосередньо право виступає як сила, здатна підкорити державу. Верховенство права передбачає рівність основоположних прав і свобод людини, як основи громадянського суспільства. Держава, яка прагне досягти високої політичної та правової культури, довіри та авторитет повинна брати до уваги громадянське суспільство, як історичну форму життєдіяльності людей, що склалася в процесі розвитку між вільними індивідами, адже це запорука становлення та розвитку демократичних основ.

4. *Дотримання принципу територіальності (стаття 125 Конституції України), тобто зручного місцезнаходження суду, як зовнішньої організації судоустрою.*

Саме подолання територіальних перешкод та вигідне розміщення суду впливає на рівень довіри та авторитет судової влади. Необхідною складовою довіри також є внутрішня організація суду, яка полягає в облаштуванні технічними зручностями для отримання інформації, забезпечуючи продуктивну співпрацю відвідувачів суду та працівників апарату.

5. *Забезпечення можливості виборів населенням претендентів на посаду суддів загальних місцевих судів з реальним правом їх відзиву з цієї посади.*

Сьогодні судді не мають почуття відповідальності перед населенням, вони виконують свої повноваження без розуміння того, що суспільство в змозі відкрито висловлювати свою недовіру до їх діяльності. Зважаючи на це, можливо було б у законодавчому порядку надати населенню право обирати і відкликати суддів, зокрема першої ланки, які найбільш наближені до населення. Це, в першу чергу буде зобов'язувати їх сумлінно виконувати свою роботу і відповідати перед населенням за наслідки своєї діяльності. На наше переконання, саме таке впровадження буде сприяти відновленню довіри у суспільстві до суддів.

Таким чином, можна дійти висновку, що довіра є важливою складовою управлінської діяльності судової системи і допомагає налагодити зв'язки з громадськістю та забезпечити авторитет суду в суспільстві. Також вона дозволить покращити взаємодію судової системи і особи, підвищити рівень

її правосвідомості, зменшити кількість скарг, повторних звернень та зауважень. У цілому для відновлення довіри до органів судової системи потрібно докладати максимум зусиль не лише спеціалістами в галузі права, адже це проблема усього суспільства, яке потерпає від низької правової культури. Саме тому ми, молодь, повинні допомогти знайти альтернативні шляхи вирішення та подолання цієї проблеми, щоб зберегти «Україну суверенною і незалежною, демократичною, соціальною, правовою державою» [2].

Список використаних джерел

1. Про забезпечення права на справедливий суд: Закон України від 21.05.2015 № 469-VIII // *Відомості Верховної Ради України*. – 2015. – № 30. – С. 284.
2. Конституція України від 28 червня 1996 року // *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1996, № 30. С. 141.

Науковий керівник: к.ю.н., професор Полянський Ю. Є.

ФАІЗОВА ОЛЬГА ОЛЕГІВНА

студентка 1-го курсу судово-адміністративного факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»

СТВОРЕННЯ НАЛЕЖНИХ ОРГАНІЗАЦІЙНИХ УМОВ ДЛЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ СУДІВ І СУДДІВ

Як відомо з багатьох наукових джерел, всі питання, щодо фінансування органів влади, часто відносять до суто технічних, які, на їх думку, не важливо вивчати на теоретичному рівні. Мені б хотілося заперечити правильність цієї думки щодо судових органів, адже їх фінансування має прямий вплив на функціонування суду як незалежну та самостійну гілку влади.

Відповідно до ст.6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. кожен громадянин має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом [2]. Отже, з цього ми можемо зробити висновок, що справжня незалежність суду є необхідною, для здійснення правосуддя належним чином. Українське законодавство називає два основних компоненти такої незалежності: незалежність судів як органів державної влади і незалежність суддів як носіїв судової влади. Держава гарантує цю незалежність певними шляхами, одним

з найголовніших є фінансова гарантія, відповідно до якої в Україні діє встановлений законом порядок фінансування та організаційного забезпечення діяльності судів.

Щодо порядку фінансування судових органів в Україні, він встановлюється великою кількістю правових актів, серед яких головним є Конституція України. На відміну від більшості країн світу, в конституціях яких фінансовому забезпеченню судів не відведено окремі норми, в Україні присвячена окрема стаття, а саме ст. 130, яка встановлює, що держава забезпечує фінансування та належні умови для функціонування судів та діяльності суддів. Державний бюджет визначає окремі видатки на утримання суддів, пропозиції щодо них вносить Вища рада правосуддя [1]. Як ми можемо помітити, Конституція України закріплює всі найголовніші організаційні моменти, які стосуються фінансування судів та суддів: обсяг фінансування; джерело фінансування; спосіб фінансування.

На мою думку, забезпечення державою «належних умов» означає, що фінансування повинно враховувати всі потреби судів та суддів, які мають відношення до здійснення правосуддя в Україні. Таким чином, фінансування включає в себе як найменше такі напрями:

- забезпечення функціонування судів як установ;
- покриття витрат, пов'язаних з розглядом справ;
- заробітна плата суддям;
- соціальне забезпечення суддів;
- підвищення кваліфікації суддів;
- атестація, переатестація суддів;
- виплати на утримання суддів, які перебувають у відставці;
- виплати пільг суддям;
- кошти на проведення заходів щодо забезпечення особливого захисту суддів та членів їх сімей;
- фінансування апарату судів та ін.

Варто зазначити, що на сьогоднішній день в Україні діє заборона на фінансування суддів коштами не з Державного бюджету. Але цей аспект не досяг повного усвідомлення в нашій державі. Відомим є той факт, що до 2006 р. суди регулярно отримували фінансування з місцевих бюджетів, що могло відбитися на їх об'єктивності та незалежності. Після судової реформи Україна взяла курс на демократичні європейські цінності, для яких незалежність та невідкупність є основним базисом.

В цілому ми бачимо, що в Україні сформована нормативна база, яка створює економічні умови для здійснення судової влади на основі принципів, закріплених у Конституції України, та більш детально сформульованих у Законі України «Про судоустрій та статус суддів».

Підводячи підсумок, я можу сказати, що незалежна судова влада в Україні може існувати лише тоді, коли питання щодо її функціонування будуть вирішені комплексним шляхом, з урахуванням потреб та реалій сучасного світу. Незалежна судова влада – це запорука великих демократичних перетворень у бік європейського зразка, до якого прагне Україна.

Список використаних джерел

1. Конституція України: від 28.06.1996 № 254к/96-ВР (Редакція від 30.09.2016, підстава 1401-19) [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://zakon3.gov.ua/laws/show/254k/96-vr>.
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 (Редакція: від 01.06.2010, підстава 994_527) [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_004.

Науковий керівник: старший викладач Нестерчук Л. П.

ЦАБІЙ НАТАЛІЯ ОЛЕКСАНДРІВНА

студентка 1-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

ФУНКЦІЇ ПРОКУРАТУРИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ

Прокуратура займає важливе положення в державному механізмі кожної країни. Від функцій, які покладаються на прокуратуру та ефективності здійснення цих функцій залежить стан правопорядку у державі. Реформування прокуратури передбачає перегляд її функцій з урахуванням сучасної системи правоохоронних органів та їх повноважень.

Коли вперше в XIV ст. у Франції було створено прокуратуру, її основною функцією був захист інтересів королівської влади в судах, а пізніше – нагляд за правопорядком. Наразі, прокуратура є цілісною системою, яка має на меті захист прав і свобод людини, загальних інтересів громадян та держави [1].

Слід зазначити, що на сьогодні немає однозначної думки щодо того, до якої з гілок влади належить прокуратура. Судячи з досвіду деяких зарубіжних країн, існують різні варіанти її віднесення в розподілі державної влади. Так, в одних країнах прокуратура може перебувати у складі Міністерства юстиції, в інших при судах.

До 2016 року в Конституції України містився VII розділ «Прокуратура», у цьому розділі зазначались основні повноваження

та функції прокуратури. Після внесення змін до Конституції України у 2016 році, норми, присвячені прокуратурі, містяться у статті 131-1 Конституції України у розділі «Правосуддя», тому є підстави вважати, що її відносять до судової гілки влади. Втім, коли прокурор здійснює обвинувачення в судовому засіданні, тим самим він, в межах своєї компетенції, втілює повноваження, які були покладені на нього законом. У такому випадку, на думку деяких дослідників, його можна охарактеризувати як суб'єкта виконавчої влади. Однак, правильним буде твердження, що в сучасному плані прокуратура України не відноситься до жодної з гілок влади – це, так би мовити, самостійна установа в механізмі держави, що функціонує в системі правоохоронних органів, захищає від незаконних посягань на суспільний порядок і державний устрій, при чому, здійснює це методами та способами, передбаченими законом.

Діяльність прокуратури в нашій державі регулюється низкою законів та підзаконних нормативно-правових актів. З моменту підписання Президентом України у вересні 2019 року закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо першочергових заходів із реформи органів прокуратури» розпочався черговий етап реформування прокуратури. В основному, це відбувається в кадровому складі, перш за все шляхом переатестації чинних прокурорів, а також надання можливості добровільним кандидатам отримати посаду на конкурсній основі [2]. Так, вже в квітні цього року Генпрокурором України було зазначено, що причин щодо завершення реформи немає, вона буде продовжена.

Для того, щоб безпомилково визначати межі повноважень прокуратури та функції, покладені на неї, потрібно постійно стежити за змінами в законодавстві. Разом із тим, свідоме розуміння сучасного стану організації прокуратури, залежить від правильного визначення та аналізу завдань, які вона виконує та дає змогу окреслити її загальні напрямки діяльності.

Напевно, функція виступає однією з основних понять, за допомогою якої розуміється зміст органів прокуратури. Тому, є підстави вважати, що її діяльність, насамперед, визначається соціальним призначенням, направленим на вирішення завдань і здійснюється за допомогою властивій їй компетенції [3, с. 47]. Завдяки цьому, функції прокуратури України, в основному, залишаються незмінними. Але, можливо, на деяких окремих етапах розвитку держави, діяльність прокуратури концентрується на сферах, які наразі є найбільш вагомими та вразливими.

Так, завдяки такій функції як підтримання прокурором публічного (державного) обвинувачення, суди звільняються від неприродної для них ролі – доведення вини особи. Відповідно до ст. 36 Кримінального процесуального кодексу України (далі –

КПК), участь прокурора в суді є обов'язковою, крім випадків, передбачених КПК [4]. Водночас, до повноважень прокурора в суді слід відносити не лише участь у дослідженні матеріалів та доказів, а насамперед викладення аргументів обвинувачення, їх активний розгляд та переконання в об'єктивності своєї обвинувальної позиції в суді. Прокурор, як суб'єкт доказування, має право спростовувати докази сторони захисту, подавати клопотання про залучення нових доказів, оцінювати вже зібрані докази тощо. Згідно ч. 1 ст. 349 КПК, докази обвинувачення досліджується першими, а сторони захисту – у другу чергу [4].

Інша функція прокуратури – представництво інтересів держави в суді, залишається вкрай актуальною сьогодні. Так, відповідно до ст. 23 Закону України «Про прокуратуру», прокурор представляє в суді інтереси держави тільки, якщо відбувається порушення або можлива загроза порушенню її інтересів, якщо захист цих інтересів не здійснюється чи здійснений невідповідним чином іншим органом [1]. Враховуючи це, потрібно також зазначити, що прокурор, який представляє інтереси держави в суді, у жодному випадку не може здійснювати представництво інтересів різних підприємств, установ та організацій. Тож, у такому разі, його представництво можна розглядати як допоміжне. Прикладом здійснення такої функції, про яку йдеться у ст. 290 Цивільного процесуального кодексу України, є подання позову про визнання необґрунтованими активами та повернення їх до державного доходу. Цей позов подає прокурор Спеціалізованої антикорупційної прокуратури і саме він здійснює представництво держави в суді [5].

Таким чином, підсумовуючи викладене, можна зробити висновок, що про значимість діяльності прокуратури в системі правоохоронних органів свідчать її функції, які мають суттєве значення для захисту прав особи та інтересів держави, оскільки функції прокуратури сприяють формуванню і зміцненню правової держави. Органи прокуратури України впродовж своєї історії існування виконують низку основоположних та необхідних завдань, що сприяють покращенню правопорядку в суспільстві. Від того, які функції прокуратура виконує, залежить її місце в системі органів державної влади в кожній країні. На сьогодні, механізми роботи органів прокуратури є одним із важливих чинників законності. Саме на прокуратуру покладено такі завдання як: недопущення порушення норм права, забезпечення охорони, належне застосування та дотримання законодавства України всіма суб'єктами права, – від вищих державних органів до громадян. Для покращення ефективності роботи прокуратури в Україні необхідно враховувати сучасні тенденції та досвід інших країн.

Список використаних джерел

1. Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 № 1697-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18> (дата звернення: 24.04.2020).
2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо першочергових заходів із реформи органів прокуратури: Закон України від 19 вересня 2019 року № 113-IX [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/113-20> (дата звернення: 24.04.2020).
3. Мичко М. І. Проблеми функцій і організаційного устрою прокуратури України: дис. ... доктора юрид. наук: 12.00.10 / Мичко М. І. Київ, 2001. 176 с.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 24.04.2020).
5. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18 березня 2004 року № 1618-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15> (дата звернення: 24.04.2020).

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Кісліцина І. О.

ШЕВЧЕНКО ЮЛІЯ ОЛЕКСАНДРІВНА

студентка 1-го курсу судово-адміністративного факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРАВОВИЙ СТАТУС ДЕРЖАВНОЇ СУДОВОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ УКРАЇНИ – СКЛАДОВОЇ СУДОВОЇ ВЛАДИ

Історична традиція правового статусу вітчизняної судової влади є дуже довгою та повчальною, але новітній і ретельний аналіз її становлення та розвитку й існування має величезне значення.

Згідно з академічним тлумачним словником української мови статус – це становище, стан, певний стан чого-небудь.

У сучасній правовій системі України регулювання статусу судової системи є гібридним.

Провівши детальний аналіз положень статуту, думок науковців, можна констатувати, що: по-перше, усі без винятку вчені вважають, що права та обов'язки (компетенції) суб'єктів влади є невід'ємною частиною адміністративно-правового статусу; по-друге, переважна більшість науковців відносять завдання та організацію діяльності до складових такого статусу; по-третє,

майже половина аналізованих вчених вважають, що елементами адміністративно-правового статусу є функції та обов'язки; по-четверте, деякі вчені відносять до елементів такого статусу, правосуб'єктність, принципи, структуру.

Наступним кроком є безпосередній аналіз адміністративно-правового статусу Державної судової адміністрації України через призму чинного законодавства. Потрібно звернутися до Закону України «Про судоустрій і статус суддів», а зокрема до статті 151, у якій зазначено, що Державна судова адміністрація України має за основне завдання забезпечення організаційної та фінансової підтримки діяльності судової влади. Не можна не згадати, що ця структурна установа підзвітна Вищій раді правосуддя, крім того вона має печатку із зображенням Державного Герба України, рахунки та баланс в органах Державної казначейської служби України, які є незалежними. Положення про територіальне управління та її типові положення затверджує Вища рада юстиції, але обов'язково проконсультувавшись з Радою суддів України [1].

Аналізуючи чинне законодавство, ми можемо зробити висновок, що адміністративні обов'язки ДСА включають наступне: прогнозування потреби у нових фахівцях, вивчення кадрових питань апарату суду; захист та відстоювання іміджу, законних потреб органів судової влади; забезпечення необхідних умов для підвищення кваліфікації працівників апарату суду, створення системи підвищення кваліфікації; розробку та внесення в установленому порядку пропозицій щодо вдосконалення роботи суддів; організація роботи з криміналістичної статистики, діловодства та архіву організація комп'ютеризації судових органів; контроль офіційного веб-порталу судової влади; забезпечення реалізації державної політики у сфері охорони державних секретів, контроль за її збереженням у судах та територіальних управліннях Служби державної безпеки України; забезпечення функціонування автоматизованої судової системи; призначення члена Вищої кваліфікаційної комісії суддів України; організація та фінансування будівництва, ремонту будинків та приміщень судів, забезпечення їх технічним оснащенням; забезпечення судів та суддів символікою судової влади; забезпечення незалежності, цілісності та безпеки суддів; організація діяльності служби судових адміністраторів; підготовка матеріалів для складання бюджетних пропозицій для судів [2].

Крім того, Державна судова адміністрація має правила внутрішнього службового розпорядку, у положеннях яких зазначено загальні правила поведінки, робочий час і час для відпочинку державного службовця, порядок доведення до працівників наказів, нормативно-правових актів, тому що саме чітке дотримання

цих правил кожного працівника зможе створити злагоджену систему діяльності цієї важливої у наш час установи.

Багато науковців, юристів провели дослідження статусу Державної судової адміністрації України, але, на мою думку, для характеристики цієї теми важливим є висловлення В. Куценка, який спеціально проаналізував це питання. Він вважає, що адміністративно-правовий статус ДСА полягає в тому, що він є провідним суб'єктом державного управління, що створює умови для здійснення фізичними та юридичними особами права на справедливий і гуманний суд, до складу якого входить адміністративні завдання (функції), адміністративні обов'язки та права служби (посадових осіб) та адміністративна відповідальність у цій галузі [3, с. 4].

Отже, головна державна функція ДСА – забезпечення судової влади усім необхідним для здійснення правосуддя суддями та надання якісних адміністративних послуг у судовій системі.

Список використаних джерел

1. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII // Відомості Верховної Ради. 2016. № 31. Ст. 545.
2. Про Державну судову адміністрацію України: положення, затверджено рішенням Ради суддів України від 22.10.2010 № 12 (у редакції рішення Ради суддів України 04.06.2015 № 50 (vr050414-15)): URL: <https://docs.dtkr.ua/doc/vr012414-10>.
3. Куценко В. Д. Адміністративно-правовий статус Державної судової адміністрації України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 / В. Д. Куценко. К., 2016. 20 с.

Науковий керівник: старший викладач Нестерчук Л. П.

ШЕПОТЬКО АЛІНА АНДРІЇВНА

студентка 1-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ВИЩОГО АНТИКОРУПЦІЙНОГО СУДУ

Для ефективної боротьби із корупційними злочинами необхідним є існування цілісного ланцюжка антикорупційних органів. В Україні останніми роками утворено таку систему антикорупційних органів – Національне Антикорупційне бюро України, Спеціалізована антикорупційна прокуратура та Вищий антикорупційний суд. Вищий антикорупційний суд України

розпочав свою роботу у вересні 2019 року, проте в його діяльності існує багато дискусійних питань, що потребують дослідження, одним із таких питань є повноваження цього суду.

Законом України «Про судоустрій і статус суддів» визначено, що у системі судоустрою діють вищі спеціалізовані суди як суди першої та апеляційної інстанції з розгляду окремих категорій справ [1]. Одним з таких судів є Вищий антикорупційний суд. Повноваження Вищого антикорупційного суду зазначені у ст. 4 Закону України «Про Вищий антикорупційний суд» [2]. Деякі науковці вважають, що створення спеціалізованого суду для вирішення кримінальних справ, пов'язаних з корупцією, було однією з вимог для отримання допомоги від Міжнародного валютного фонду. Крім того, запровадження в Україні спеціалізованого антикорупційного суду було однією з рекомендацій декількох авторитетних організацій, зокрема GRECO, Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) тощо.

Вищий антикорупційний суд діє як суд першої та апеляційної інстанції, здійснює судовий контроль у кримінальному провадженні у справах визначеним процесуальним законом [3].

Варто відзначити, що ідея створення спеціалізованих антикорупційних судів не є новою і досить значну кількість часу в різних формах реалізується в багатьох країнах для боротьби зі значною корумпованістю. Але цікавим є те, що деякі представники судової влади виступали проти створення Вищого антикорупційного суду України. А саме, представники Вищої Ради правосуддя багато разів заявляли, що створення спеціалізованих судів не відповідає Конституції України. Крім того, колишній Генеральний прокурор України Юрій Луценко пропонував обмежитись створенням окремих антикорупційних палат у складі Верховного Суду.

Критичне сприйняття ідеї антикорупційного суду зумовлено тим, що наявність лише двох інстанцій порушує право на апеляційне та касаційне оскарження судового рішення, суперечить чинному Кримінальному процесуальному кодексу України. Ще одним фактором проти було і те, що незначна кількість справ, підслідних Національному антикорупційному бюро України, на думку дослідників, не виправдовує створення під них окремої судової ланки.

У чинній редакції Закону України «Про Вищий антикорупційний суд» не передбачено порядок передачі проваджень за клопотаннями на стадії досудового розслідування та судових справ Вищому антикорупційному суду для розгляду в першій інстанції і перегляду постанов судів першої інстанції Апеляційною палатою Вищого антикорупційного суду. Закон встановлює, що Апеляційна палата Вищого антикорупційного

суду є апеляційною інстанцією тільки щодо судових рішень Вищого антикорупційного суду, прийнятих як судом першої інстанції. Це положення не можна назвати обґрунтованим, оскільки це означає, що фактично всі справи щодо злочинів, пов'язаних з корупцією, в яких протягом останніх трьох років Національне антикорупційне бюро України направило обвинувальні акти в суд, не будуть розглянуті в апеляційному порядку тим спеціалізованим судом і тими кваліфікованими суддями, які увійшли до складу суддівського корпусу Вищого антикорупційного суду.

Також до повноважень Вищого антикорупційного суду відноситься аналіз судової статистики, вивчення й узагальнення судової практики в кримінальних та інших провадженнях, інформування про результати узагальнення судової практики Верховний суд та надання йому пропозицій до висновків щодо проектів законодавчих актів, які стосуються організації та діяльності Вищого антикорупційного суду, спеціальних вимог суддів цього суду та гарантій їх діяльності, а також оприлюднення їх на своєму офіційному веб-сайті.

Отже, Вищий антикорупційний суд наділений повноваженнями, які властиві місцевим та апеляційним судам, що входять до системи судоустрою. Позитивним для стану здійснення правосуддя є те, що до складу суддівського корпусу Вищого антикорупційного суду крім досвідчених суддів увійшли також адвокати і науковці.

Ще з моменту розробки та прийняття Закону України «Про Вищий антикорупційний суд» окремі його положення досить завзято обговорюється юристами та експертами в області нормотворчості і боротьби з корупцією, звертається увага на недоліки правового регулювання діяльності Вищого антикорупційного суду.

Таким чином, створення Вищого антикорупційного суду, безумовно, є прогресивним кроком на шляху побудови демократичного суспільства, проте доцільно звернути увагу на проблемні аспекти правового забезпечення, які потребують вирішення для ефективного функціонування не тільки Вищого антикорупційного суду, але й усієї системи антикорупційних органів нашої держави.

Список використаних джерел

1. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02 червня 2016 року № 1402-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2016. – № 31. – Ст. 545.
2. Про Вищий антикорупційний суд: Закон України від 7 червня 2018 року № 2447-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2447-19>.

3. Ліщишин І. Щодо необхідності створення Вищого антикорупційного суду / І. Ліщишин. URL: <http://yurgazeta.com/publications/practice/sudova-praktika/shchodo-neobhdnostistvorennya-vishchogo-antikorupciynogo-sudu.html>.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Кісліцина І. О.

ШИНКАРЕНКО АННА ОЛЕКСІЇВНА

студентка 1-го курсу судово-адміністративного факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ОРГАНІВ СИСТЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ СУДОВОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ

Як відомо, судова влада в Україні займає особливе місце серед інших гілок влади. Важливим є те, що частина 1 статті 147 Закону України «Про судоустрій та статус суддів» констатує факт того, що система забезпечення функціонування судової влади в Україні є єдиною. Організаційне забезпечення діяльності судової влади є важливим елементом в даному процесі судової влади і держави. Частина 2 Статті 147 Закону України «Про судоустрій та статус суддів» перераховує органи державної влади та місцевого самоврядування, які і беруть участь в організаційному забезпеченні. А саме, це: Вища Рада правосуддя, Державна судова адміністрація, Вища кваліфікаційна комісія суддів України тощо [1].

Актуальність дослідження єдиної системи забезпечення функціонування судової влади в Україні полягає в тому, що питання забезпечення незалежного та справедливого правосуддя в Україні було і є відкритим. А саме органи, які входять до єдиної системи, у даний час виконують контроль та сприяють покращенню діяльності судів та суддів.

Поглиблюючись в минуле можна сконструювати наступну картину довіри українського народу до суду. Отже, беручи до уваги проаналізовані дані соціальних досліджень, рівень довіри до судової системи в 2013 році складав 16 %; у 2016 році цей показник склав 10 %; у 2019 році 11,4 % [2]. Дані показники є одними з найгірших у світі. Слід зауважити, що громадяни, які особисто були учасниками судового процесу виявляють більшу довіру ніж ті, хто керується інформацією засобів масової інформації (далі – ЗМІ) чи чутками про несправедливість у постановленні рішень.

Тобто формується 2 показника довіри:

- 1) вплив незадовільних даних у засобах масової інформації;
- 2) незаконний фінансовий вплив на діяльність суддів.

У першому випадку, зазвичай, проблема зникає при особистому зіткненні з Фемідою. Другий же пункт можливо вирішити лише реформами та забезпеченням максимально незалежної діяльності суддів.

Законодавство України, а саме Закон України «Про судоустрій та статус суддів» присвячує особливе місце регламентуванню необхідності незалежності та самостійності суддів. Згідно з цим законом забороняється будь-який вплив на справедливе для всіх рішення судді. Частина 5 статті 48 цього закону перераховує всі засоби забезпечення незалежності, та я хотіла б виділити пункт 7 – окремий порядок організаційного забезпечення та фінансування діяльності суддів. Саме належна оплата, визначена законом, дає змогу суддям діяти, керуючись лише чинним законодавством, а не діяти під впливом підкупів, тиску чи інших утручань. Тому цей пункт під час реформування має покращуватися збоку держави.

Також особливу роль несуть органи організаційного забезпечення. В першу чергу Вища рада правосуддя (далі – ВРП), яка є конституційним органом, діяльність якого спрямована на забезпечення суддівської незалежності. ВРП наділена такими повноваженнями:

- здійснювати дисциплінарним органом дисциплінарне провадження щодо судді;
- забезпечувати незалежність суддів та авторитет правосуддя.

На мою думку, діяльність ВРП позитивно впливає на судову систему як судоустрійну частину судової влади в Україні. Та все ж її діяльність можна ще більше покращити. Це може бути здійснено шляхом запровадження більшої взаємодії ВРП з Національного антикорупційного бюро України. Тобто, не потрібно чекати результатів кримінального провадження для притягнення судді до дисциплінарної відповідальності Вищою радою правосуддя.

Рада суддів України – це орган суддівського самоврядування, який теж входить до єдиної системи забезпечення функціонування системи судової влади України. Основним його завданням є розробка та виконання завдань для надання незалежності суддів. Завдяки тому, що Рада суддів України може звертатися зі своїми пропозиціями до органів державної влади, її діяльність дійсно результативна в межах повноважень.

Отже, з упевненістю можна сказати, що 100 % організаційне забезпечення діяльності судів є покращенням забезпечення незалежності суддів необхідне для справедливого суду та

верховенства права. У нашій країні створені органи, які цьому сприяють, а це означає, що в майбутньому обов'язково відбудуться покращення, які сприятимуть підвищенню рівня довіри народу до єдиної судової системи.

Список використаних джерел

1. Про судоустрій та статус суддів Закон України: від 02.06.2016 року // [Електронний Ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>.
2. Звіт за результатами дослідження «Ставлення громадян України до судової системи» // [Електронний Ресурс]. – Режим доступу: <http://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/stavlennia-gromadian-ukrainy-do-sudovoi-systemy>.

Науковий керівник: старший викладач Нестерчук Л. П.

ШУМИЛО МАКСИМ РУСЛАНОВИЧ

студент 1-го курсу судово-адміністративного факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЮРИСДИКЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ВИЩОЇ РАДИ ПРАВОСУДДЯ ТА ШЛЯХИ ЇЇ УДОСКОНАЛЕННЯ

Юрисдикційна діяльність Вищої ради правосуддя у контексті, що розглядається, являє собою встановлену законом сукупність повноважень, які розглядають та вирішують правові спори і справи про правопорушення, дають правову оцінку діям суб'єктів права з точки зору їх правомірності чи неправомірності, застосовують санкції до правопорушників. Свою юрисдикцією отримали як судові, так і квазісудові органи, саме одним з яких і є Вища рада правосуддя (ВРП, надалі доцільно вживати це скорочення). Наявність цього органу який передбачено статтею 131 Конституції України [1] та Законом України «Про судоустрій і статус суддів» [2], спеціальним Законом України «Про Вищу раду правосуддя» [3].

У статті 1 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» ВРП визначено органом, який є незалежним конституційним органом державної влади та суддівського врядування. Також зазначено у цій статті Закону ВРП є колегіальним органом. Слід розуміти, що ВРП діє постійно й забезпечує незалежність судової влади. Цей орган вимагає від органів судової влади, щоб вона функціонувала відповідально, не спростовуючи принципи за якими визначено її діяльність у різних її напрямках. Також

ВРП стоїть на позиціях щодо вимог до судової влади відносно її підзвітності та прозорості перед українським суспільством. Вища рада правосуддя формує добросовісний та високопрофесійний корпус суддів, що здійснюють правосуддя та іншу судову діяльність, додержуючись норм Конституції України, законів України та положень щодо професійної етики в щодо здійснення державних напрямів діяльності суддів і прокурорів.

До повноважень ВРП відносять розгляд питань щодо: внесення подань про звільнення з посад суддів, які працюють у судах відповідної юрисдикції, що порушується та розглядається на підставі матеріалів дисциплінарного провадження Вищою кваліфікаційною комісією суддів України; проведення дисциплінарного провадження щодо суддів Верховного Суду й суддів вищих спеціалізованих судів; прийняття рішень у справах про порушення суддями і прокурорами вимог щодо несумісності; розгляд скарг суддів апеляційних та місцевих судів, а також прокурорів на рішення про притягнення їх до дисциплінарної відповідальності.

Як відомо, ВРП здійснює розгляд питань віднесених до її юрисдикції керуючись не нормами процесуального законодавства в галузі судочинства, а власною особливою процедурою, (що не є ідеальною формою ведення справи таким чином), такий розгляд мусить базуватися на загальних принципах демократичного судочинства, а також – верховенства права та справедливості, законності та неупередженості, змагальності. Перелічені засади, на нашу думку, доцільно врегулювати правовою нормою в Законі України «Про Вищу раду правосуддя». Судді, матимуть змогу забезпечувати дотримання та реалізацію своїх суб'єктивних прав та законних інтересів. Саме така можливість для них передбачена в рамках колегіальної форми провадження стосовно їхньої поведінки, яка може бути предметом спору. Також, доцільно зауважити, що Закон має містити норми, які б унеможливлювали б можливість зловживанням зацікавленими особами процедурними правами і нормативно зазначеними можливостями.

Низка значущих фігур в політичному житті України і навіть деякі судді досить високого рангу подекуди вдаються не лише до критики діяльності ВРП, а висловлюють ґрунтовні обвинувачення на адресу цього органу та його членів, звинувачуючи їх у перетворенні на знаряддя неправомірного впливу на судову владу, підриві незалежності суддів на догоду політичним інтересам і навіть перетворення ВРП на поліцейський орган.

Як у теоретичних, так і у прикладних цілях, необхідно здійснювати чітку кваліфікацію порушень приписів закону з боку суддів, факт якого дає можливість притягнути останніх до дисциплінарної відповідальності.

Найголовніше слід виділити факти порушення суддями присяги, як передумови для Вищої ради правосуддя видати подання про звільнення таких «служителів Феміди». На підставі такого звільнення, так само як і звільнення судді за порушення ним вимог щодо несумісності, є формою вираження конституційної відповідальності згідно частини 5 статті 126 Конституції України.

Але слід зазначити, що конституційність такого виду відповідальності, не свідчить про те, що звільнення судді як різновид юридичної відповідальності втрачає належність до дисциплінарного стягнення, оскільки в обох випадках застосована санкція є наслідком найбільш серйозного порушення суддею професійних обов'язків, що завдає шкоди основам конституційного ладу держави.

У Законі України «Про судоустрій і статус суддів», а саме в статті 56-тій фактично, міститься перелік обов'язків судді. Аналізуючи, зміст присяги, до її порушень слід віднести діяння, що вважаються не об'єктивними, несправедливими, упередженими при здійсненні судочинства, а також порушення принципу верховенства права і сторонній вплив, який заключається в діях, що порушують морально-етичні засади.

Порушення присяги це основна підстава для звільнення судді! Існують інші, незначні порушення професійних обов'язків, які не можуть кваліфікуватися як порушення присяги і санкція, за вчинення яких, передбачає можливість застосування інших видів відповідальності. На рівні із порушенням присяги, підставою для звільнення є недотримання суддею вимог Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції».

Спірним є про покладення на ВРП розгляду питань, які стосуються діяльності прокуратури: встановлення з їх боку порушень вимог щодо несумісності служби в прокуратурі з іншими видами діяльності (п. 2 ч. 1 ст. 131 Конституції України) [1] і розгляду скарг про притягнення до дисциплінарної відповідальності (п. 3 ч. 1 цієї статті) [1]. Доцільною вважається делегування таких повноважень керівнику прокуратури, чи особі, яка займає вищу посаду, в певній прокуратурі, по відношенню до свого підлеглого, який звинувачується у неправомірних діях. Втручання у ці процеси Вищої ради правосуддя буде зайвим, оскільки це йде всупереч її першочерговому завданню – формуванню суддівського корпусу.

Щодо скарг прокурорів на дисциплінарні стягнення, то можна було б зробити крок уперед по шляху демократизації існуючого порядку їх накладення і розгляду скарг на прийнятті рішення шляхом покладення цих обов'язків на колегіальні органи, які складаються з прокурорів. Накладені стягнення можна оскаржувати і в судовому порядку.

Наприкінці вважаємо, що було б доцільно додатково запровадити дисциплінарне стягнення у вигляді попередження щодо прокурорів а також звільнити Вищу раду правосуддя від розгляду справ щодо прокурорів, які не входять до складу судової влади України.

Список використаних джерел

1. Конституція України / [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1996. – № 30. – С. 141.
2. Про Вищу раду правосуддя: Закон України від 15 січ. 1998 р. з наступними змінами // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 25. – Ст. 346.
3. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 7 лип. 2010 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2010 – № 41-42, 43, 44-45. – Ст. 529.

Науковий керівник: старший викладач Нестерчук Л. П.

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРАВА
ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ
ТА КОРПОРАТИВНОГО ПРАВА

STANISLAV VASYLOVYCH MUZHAILO

3rd year student of the Faculty of Civil and Economic Justice
of the National University “Odesa Law Academy”

**INTELLECTUAL PROPERTY – LEGAL REGULATION
IN UKRAINE AND OTHER COUNTRIES
AT THE PRESENT STAGE**

Nowadays, the importance of intellectual activity in the socio-economic development of society is growing rapidly, creative mental work is actualized as one of the most important factors of enhancing the innovation and investment activity of domestic enterprises. All this, in turn, exacerbates the problem of creating a reliable and effective system of security and protection of intellectual property rights.

It should be noted that the problems related to the protection of intellectual property rights have been fruitfully investigated by scientists Orlyuk E. P., Zinov V. G., Gornisevich A., Monastyrskaya A. A., Kharitonov Y. O., Kharitonova E. I. and many others.

It is well known that in Ukraine the protection of intellectual property rights is ensured by the Constitution of Ukraine, the Civil Code and other legal acts. Thus, at the national level, the fundamental principles of the United Nations Universal Declaration of Human Rights and the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights of Citizens are enshrined. Namely, in Art. 54 of the Constitution of Ukraine states that “citizens are guaranteed the freedom of literary, artistic, scientific and technical creativity, protection of intellectual property, their copyrights, moral and material interests arising in connection with various types of intellectual activity” [1]. It is on these principles that the fourth book of the Civil Code of Ukraine is based, in which, according to Art. 418, it is noted that “intellectual property right is a person’s right to the result of intellectual creative activity or to other object of intellectual property right, defined by this Code and other law” [2].

The Civil Code also includes provisions for the protection of this right, emphasizing that everyone has the right to go to court to protect their intellectual property rights. In turn, the court may, on the basis of an appeal from citizens, decide: “to apply immediate measures to prevent infringement of intellectual property rights and preserve relevant evidence” [2].

The current state of economic development of the countries is against the background of globalization processes. International trade is developing rapidly, the process of internationalization of economic life is underway, and economic ties are intensifying. All this is pushing countries to rethink ways to improve the protection of intellectual property rights. In other words, globalization is challenging the foundations of protecting intellectual property rights: the problem of protecting intellectual property rights is becoming common to the world community. In these circumstances, the activities of the World Intellectual Property Organization, which creates platforms for the exchange of experience between the countries of the world, in order to find ways to modernize the mechanisms of protection of these rights, are important.

Consider, for example, the practice of protecting intellectual property rights in several countries. In the Republic of Moldova, intellectual property rights are protected through civil, administrative and criminal law. A state-of-the-art balanced legal system has been created to provide legal owners with legal instruments to protect their rights, and allows government agencies to apply legal intervention measures. Various legal institutions for the protection of intellectual property rights also work fruitfully in the country. This is, for example, the National Intellectual Property Commission, which works to coordinate and ensure the interaction between ministries and other administrative bodies and right holders of intellectual property rights, as well as work to strengthen national intellectual property rights, combat and prevent the infringement of those rights, combat piracy and counterfeiting in Moldova. There is also the Intellectual Property Rights Observatory, which oversees the process of litigation on IPR infringement. Its members are representatives of public authorities, right holders and non-governmental intellectual property associations.

The experience of France may be interesting, as it is well known that French intellectual property law is one of the most developed in the world. According to Article 1 of the French patent law: “the invention or opening in any type of production is the property of its author; for this reason, the law must guarantee him full and complete use of it in accordance with the terms and conditions, which will be installed later” [3]. In 1992, all French patent law merged with the Code of Intellectual Property Laws. The French government is also pursuing a state-of-the-art technology policy that

is implemented through a special agency – Anwar – a government (state) agency with industrial-commercial status. Its mission is to promote technological progress and innovation.

Denmark is sufficiently advanced in intellectual property protection. As O. Humeha points out: “for the purposes of interagency cooperation the country has a Ministerial Network for Combating Intellectual Property Rights, which was established in 2008. This network involves such public authorities as: the State Prosecutor’s Office for Investigation of Serious Economic and International Crimes, the Danish National Police, the Customs Administration, the Ministry of Culture, which ensure its efficient functioning” [4, p. 92]. Within the framework of the activity of this organization: the term of criminal punishment for violation of intellectual property rights up to 6 years was increased, counterfeit medicines, food and drinks were liquidated.

In the context of the European experience under consideration, legal support for the protection of intellectual property rights in Ukraine is characterized by imperfection and has significant gaps.

Therefore, the legislation of Ukraine in the field of protection of intellectual property rights needs further development and systematic improvement in accordance with world standards, taking into account the experience of the most advanced, in this direction, European countries.

References

1. The Constitution of Ukraine: adopted June 28, 1996. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
2. Civil Code of Ukraine: adopted 16.01.2003. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
3. Code de la propriete intellectuelle. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?cidTexte=LEGITEXT000006069414>.
4. Humeha O. The experience of the European countries in the process of improving of civil protection of intellectual property rights // The theory and practice of intellectual property, 2015, № 6, p. 87–95.

Scientific advisor: PhD in Law, Associate Professor I. G. Babich

БОРДІАН ВІКТОРІЯ ВОЛОДИМИРІВНА

студентка 3-го курсу судово-адміністративного факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРОБЛЕМА ПАТЕНТНОГО ТРОЛІНГУ В УКРАЇНІ

В останні роки в Україні все більшого поширення набуває явище патентного тролінгу. Мова йде про недобросовісне патентування об'єктів права інтелектуальної власності з метою отримання виключних прав на заборону їх використання іншими суб'єктами. Це явище має величезний негативний вплив на нормальне ведення господарської діяльності, адже патентні тролі висувають свої вимоги до добросовісних суб'єктів господарювання, чим спричиняють їм великі збитки. Тому проблема законодавчої протидії патентному тролінгу стає все більш актуальною у вітчизняному правовому полі.

Проблему патентного тролінгу в своїх працях розглядали Г. О. Андрощук, В. В. Гордейчук, О. Ф. Дорошенко, А. Г. Жарінова, А. О. Кодинець, О. М. Левковець, Л. М. Лінник, Ю. Охромеев, О. А. Рассомахіна, В. В. Селіваненко, Р. Ф. Черниш та ін.

У вітчизняному праві інтелектуальної власності є певні прогалини, які слугують причиною існування патентного тролінгу. Так, згідно з положенням ст. 6 ЗУ «Про охорону прав на промислові зразки» промисловий зразок відповідає умовам патентоспроможності, якщо він є новим, а відповідно до ч. 2 ст. 5 об'єктом промислового зразка може бути форма, малюнок чи розфарбування або їх поєднання, які визначають зовнішній вигляд промислового виробу і призначені для задоволення естетичних та ергономічних потреб. Для видачі патенту на заявку на об'єкт майбутнього патентування проводиться науково-технічна експертиза.

Проте, як вказує Ю. М. Кіяшко, вже давно сформувалася практика використання не загальноновизнаних науково-технічних підходів до проведення експертизи, а видача охоронного документу на підставі результатів формальної експертизи, інакше кажучи йдеться про перевірку вірності заповнення необхідних документів, а також сплати всіх, законодавчо визначених зборів [2, с. 106]. З цим погоджується і С. Левицька, яка вважає, що головною проблемою виникнення «патентного тролінгу» є те, що охоронний документ на промисловий зразок видається під відповідальність заявника, без проведення кваліфікованої експертизи на патентну новизну [4]. К. А. Баша пише, що по суті формальна експертиза не передбачає встановлення відповідності об'єкта умовам патентоздатності, а деклараційний патент видається під відповідальність заявника. Унаслідок цього

недобросовісні патентовласники користуються можливістю блокувати господарську діяльність інших суб'єктів [1].

Окрім того, ч. 2 ст. 398 МК України правовласник має право безоплатно подати до центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну митну політику, заяву про сприяння захисту належних йому майнових прав на об'єкт права інтелектуальної власності з метою реєстрації такого об'єкта у митному реєстрі об'єктів права інтелектуальної власності, які охороняються відповідно до закону. Після чого митні органи застосовують заходи щодо сприяння захисту прав інтелектуальної власності на підставі даних такого реєстру (ч. 2 ст. 398 МК України). При недобросовісному використанні ці положення становлять реальний ризик втрати потенційних доходів, а також є можливо понести значні збитки по договірним зобов'язанням перед контрагентом.

Зараз єдиним способом протистояти патентним троям є судовий захист, а саме визнання патенту недійсним в судовому порядку, проте цей порядок є досить тривалим та дорогим. Як заходи вдосконалення цієї ситуації різні автори пропонують спрощену реєстрацію промислових зразків (Р. Б. Шишка [5, с. 77]); зміна порядку внесення даних до митного реєстру об'єктів права ІВ щодо патентів на промислові зразки та корисні моделі та створення ефективного механізму настання реальної відповідальності за вчинення дій, що мають ознаки недобросовісної конкуренції із використанням прав на об'єкти інтелектуальної власності (М. Котенко [3]); скасування деклараційних патентів та проведення експертизи заявок на видачу патентів на промисловий зразок або корисну модель на предмет їх новизни (К. А. Баша [1]); створення умов для проведення реальної науково-технічної експертизи, електронної публікації заявки, після стадії експертизи протягом місяця, з метою надання юридичної можливості її оспоровання (Ю. М. Кіяшко [2, с. 106]) та ін.

Таким чином, патентний тролінг в Україні вимагає адекватної правової протидії, що вимагає відповідних змін у законодавстві. Першим засобом протидії і запобігання правовому тролінгу ми вважаємо закріплення вимоги щодо реальної, а не формальної експертизи, з оприлюдненням заявки та оприлюдненням результатів експертизи для можливості її оспоровання.

Список використаних джерел

1. Баша К. А. Патентний тролінг: суть явища та шляхи подолання // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.inter-nauka.com/issues/2018/17/4245>.

2. Кіяшко Ю. М. Проблема системи охорони інтелектуальної власності в Україні в аспекті патентного тролінгу [Текст] / Ю. М. Кіяшко; наук. кер. Д. Д. Іваненко // Правові горизонти. – 2017. – Вип. 4 (17). – С. 108–102.
3. Котенко М. Патентний тролінг – ахіллесова п'ята системи охорони інтелектуальної власності в Україні // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/patentniy-troling-ahillesova-pyata-sistemi-ohoroni-intelektualnoyi-vlasnosti-v-ukrayini.html>.
4. Левицька С. Патентні тролі присвоюють чужі винаходи, використовуючи ... патентне право // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ua.racurs.ua/732-patentn-zlovzyvannia>.
5. Шишка Р. Б. Протидія патентному тролінгу в Україні // Р. Б. Шишка // Часопис цивілістики. – 2017. – Вип. 23. – С. 73–77.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Бааджи Н. П.

БУГАЄНКО КАРІНА ВІКТОРІВНА

студентка 3-го курсу факультету міжнародно-правових відносин
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЗАХИСТ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ ЄВРОПЕЙСЬКИМ СУДОМ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Сучасний світ просто неможливо уявити без досягнень науки, техніки, які забезпечують наші буденні потреби – автомобілі, фільми, мобільні телефони тощо. У зв'язку з бурхливими тенденціями створення і використання результатів інтелектуальної творчої діяльності нагальною є потреба забезпечення належної правової охорони об'єктів права інтелектуальної власності та прав на них.

Ст. 41 Конституції України зазначає, що кожна особа має право володіти, користуватися та розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності. А відповідно до ст. 55, після використання всіх національних засобів юридичного захисту особа може звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна [1]. В цьому контексті мається на увазі Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ).

Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, а також Протоколи до неї безпосередньо не передбачають захист права інтелектуальної власності. Стаття 1 Протоколу № 1 до Конвенції тлумачить, що кожна фізична або юридична особа має право мирно володіти своїм майном [3]. Проте можна

вважати, що положення цієї статті застосовуються і до інтелектуальної власності як такої. Так, у рішенні по справі *Anheuser-Busch Inc. v. Portugal* ЄСПЛ роз'яснює, що майном є інтелектуальна власність, яка користується захистом статті 1 Протоколу № 1 [4].

Загалом, прецедентну практика ЄСПЛ у сфері інтелектуальної власності є незначною. При цьому, так як зміст права інтелектуальної власності включає в себе дві складові – майнові та особисті немайнові права, можна поділити прецедентну практику ЄСПЛ: на таку, що стосується майнового права, а саме права власності на матеріальний носій, а також на таку, що стосується немайнових прав.

Як визначив Європейський суд з прав людини, стаття 1 Протоколу № 1 Конвенції стосується [2, с. 32]:

- торговельних марок і заяви про реєстрацію останніх ще до того, як така торгівельна марка буде зареєстрована (справа *Anheuser-Busch Inc. v. Portugal*);

- патентів (справи *Smith Kline and French Laboratories Ltd v. the Netherlands*; *Lenzing AG v. the United Kingdom*, Commission decision);

- авторських прав (справа *Melnychuk v. Ukraine*);

- ліцензії на надання доступу в Інтернет (справа *Megadat.com SRL v. Moldova*);

- виключного права використання і володіння зареєстрованими доменними іменами в Інтернеті (справа *Raeffgen GmbH v. Germany*).

Досить цікавою є справа *Melnychuk v. Ukraine* від 5 липня 2005 р. № 28743/03 [5]. Заявник – автор, твори якого були піддані критиці в місцевій газеті в двох статтях, в яких наголошувалося на сумнівні літературні та лінгвістичні переваги книг автора. Заявник порушив в суді позов проти газети з вимогою виплати компенсації за матеріальну шкоду та моральну шкоду, завдані публікацією згаданих статей. Суди трьох інстанцій виносили рішення проти заявника, тому він звернувся до ЄСПЛ.

Як результат, скарга була визнана неприйнятною. На думку Суду, право на опублікування статей, відповідей є важливим елементом свободи вираження поглядів, що підпадає під дію статті 10 Конвенції. Таким чином, рецензії на книги автора не вважається порушенням авторського права.

Крім того, під дію положення зазначеної статті підпадає:

- право на музичні твори та економічні інтереси, що випливають з них (справа *SIA AKKA/LAA v. Latvia*);

- право на опублікування перекладу роману (справа *SC Editura Orizonturi SRL v. Romania*). ЄСПЛ розтлумачив, що позбавлення такого майна (права) може бути виправданим тільки за умови підтримання публічного інтересу (суперечить

засадам суспільства). Але навіть незважаючи на те, що держава має широкі межі свободи розсуду, це не може виправдати позбавлення права власності на майно, яке було придбане на законній підставі [2, с. 33].

Інтереси суб'єктів права інтелектуальної власності захищаються статтею 1 Протоколу № 1. Як приклад, у справі *Neij and Sunde Kolmisoppi v. Sweden* від 9 лютого 2013 року № 40397/12 Суд постановив, що заявники порушили закон про авторське право шляхом надання допомоги користувачам інтернет-сайт “The Pirate Bay” (створеного заявниками) при порушенні авторських прав на фільми, музику, а також комп'ютерні ігри [2, с. 34].

Таким чином, кожна особа може звернутися до Європейського суду з прав людини за захистом своїх прав, у тому числі права інтелектуальної власності. Саме це має на увазі стаття 1 Протоколу № 1 Конвенції вживаючи термін «майно» у широкому значенні. Хоча прецедентна практика щодо захисту інтелектуальної власності є відносно невеликою, її наявність все одно свідчить про значущість охорони зазначеної сфери.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Посібник за статтею 1 Протоколу № 1 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод. Переклад українською: Олександр Дроздов, Вероніка Плотнікова, Олена Дроздова, Олександр Вінський, Юлія Ісаєва. – Режим доступу: file:///C:/Users/user/Downloads/Guide_Art_1_Protocol_1_UKR_-2019.pdf.
3. Протокол № 1 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод: Міжнародний документ від 20.03.1952 року (Ратифікація від 17.07.1997).
4. *Case of Anheuser-Busch Inc. v. Portugal* – [Ukrainian Translation] legal summary by the COE Human Rights Trust Fund. – Режим доступу: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22languageisocode%22:\[%22UKR%22\],%22appno%22:\[%2273049/01%22\],%22documentcollectionid%22:\[%22GRANDCHAMBER%22\],%22itemid%22:\[%22001-118416%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22languageisocode%22:[%22UKR%22],%22appno%22:[%2273049/01%22],%22documentcollectionid%22:[%22GRANDCHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-118416%22]}).
5. *Case of Melnychuk v. Ukraine* – [Russian translation] summary by Development of Legal Systems Publ. Co. – Режим доступу: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22languageisocode%22:\[%22RUS%22\],%22appno%22:\[%2228743/03%22\],%22documentcollectionid%22:\[%22ADMISSIBILITY%22\],%22itemid%22:\[%22001-185799%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22languageisocode%22:[%22RUS%22],%22appno%22:[%2228743/03%22],%22documentcollectionid%22:[%22ADMISSIBILITY%22],%22itemid%22:[%22001-185799%22]}).

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Еннан Р. Є.

ВІСЛОГУЗОВА МАРГАРИТА ДМИТРІВНА

студентка 3-го курсу факультету прокуратури
та слідства (кримінальної юстиції)

Національного університету «Одеська юридична академія»

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ТА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ВЛАСНІСТЬ

На сьогоднішній день інформаційні технології займають провідне місце в розвитку системи права та чинного законодавства. Штучний інтелект став феноменом кінця ХХ – початку ХХІ ст.ст., у зв'язку з цим існує необхідність врегулювання правовідносин, які виникають у результаті реалізації його функцій. Питання пов'язані із правами, якими володіє штучний інтелект ставали дослідженнями багатьох вчених, однак деякі питання залишилися поза межами їх досліджень.

Штучний інтелект – це властивість інтелектуальних систем виконувати творчі функції, які традиційно вважаються прерогативою людини.

Чинне законодавство України як і законодавство більшості країн світу не регулює питання захисту прав інтелектуальної власності на об'єкти, створені штучним інтелектом, а також не визнає штучний інтелект, як суб'єкта права інтелектуальної власності.

Слід зазначити, що Закон України «Про авторське право і суміжні права» не передбачає, що автором твору може бути визнаний штучний інтелект. Дана позиція існує тому, що згідно з національним законодавством автором може бути визнана лише фізична особа, творчою працею якої було створено твір, а винахідником – людина, інтелектуальною й творчою діяльністю якої створено винахід (корисну модель) [1].

Українське законодавства пов'язує авторство й створення об'єктів права інтелектуальної власності лише з людиною тому різні форми вираження штучного інтелекту серед, яких комп'ютери, програми та інше не є авторами й винахідниками.

Враховуючи світовий досвід є важливим зазначити, що існує декілька підходів до визначення авторства творів, створених штучним інтелектом:

По-перше автором визнається особа, яка створила штучний інтелект тобто його розробник.

По-друге автором є користувач штучного інтелекту.

По-третє автором безпосередньо вважається штучний інтелект тобто запровадження концепції «електронної особи».

Найпоширенішими є перші два підходи, проте за свою сутністю вони не відповідають ключовій особливості творів, які

належать до об'єктів інтелектуальної власності, а саме в них відсутня творча та інтелектуальна діяльність людини.

У законодавстві таких країн, як Сполучене Королівство, Індія, Нова Зеландія, передбачено, що авторами творів, згенерованих штучним інтелектом, є фізичні особи, за допомогою яких відповідна програма створила твір. Тобто автором музичного твору, який написала комп'ютерна програма, буде особа, що надала передумови для діяльності програми (розробила її або встановила налаштування) [3].

Найменшживаною є концепція, в якій штучний інтелект безпосередньо визнається автором твору. На сьогоднішній день така концепція не знайшла свого закріплення в жодній країні. Науковці у сфері інтелектуальної власності запровадили навіть відповідний термін – «електронна особа». Електронна особа за задумом матиме певну правосуб'єктність, що даватиме змогу визнавати її окремим суб'єктом правовідносин (автором творів або винахідником) [3].

На даний час в доктрині існує розмежування творів створених безпосередньо або за допомогою штучного інтелекту на дві групи.

До першої групи відносять твори, створені за допомогою штучного інтелекту, наприклад: фотографії, оброблені в графічному редакторі (наприклад, Adobe Photoshop); відео, оброблені у відео редакторі (наприклад, Sony Vegas Pro) тощо. В таких роботах відчутним є творчий внесок фізичної особи, тому авторство визнається за нею.

До другої входять твори, які створені безпосередньо самим штучним інтелектом. Зазначена група не підпадає під захист авторського права в більшості країн світу, адже вони не визнають штучний інтелект автором твору.

Відповідно до законодавства Австралії, твір, створений комп'ютером, не може отримати захист авторським правом, оскільки він не створений людиною. У Великій Британії законодавство визнає автором твору, створеного комп'ютером, того, чий зусилля були необхідні для створення твору. Проте, на відміну від більшості країн, в Японії набрало чинності законодавство, що захищає авторські права на твори, створені із використанням штучного інтелекту [2].

Чинне законодавство Японії є найбільш прогресивним в аспекті розвитку нанотехнологій, оскільки ще у 2016 р. на засіданні державної комісії з інтелектуального права Японії було прийнято рішення розпочати розробку нормативних документів щодо захисту авторських прав на продукти творчої діяльності, породжені штучним інтелектом. На думку очільників агентства, такий крок має стати підтримкою для компаній, які працюють над створенням і впровадженням інновацій.

Отже, існує нагальна необхідність врегулювання питання пов'язаного із встановленням права авторства на твір створений штучним інтелектом. При вирішенні даного питання слід зважати на міжнародний досвід та доктринальні роботи у цій галузі. Враховуючи досвід іноземних держав ми не повинні здійснити бездумну рецепцію положень пов'язаних зі штучним інтелектом, а виставити норми, які б ефективно б регулювали дане питання відповідно до нашої системи права.

Список використаних джерел

1. «Про авторське право і суміжні права»: Закон України від 1993 року [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12>.
2. Прес-центр Yaremchuk & Partners Штучний інтелект як суб'єкт авторського права [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ayaremchuk.com/en/press-center/347-shtuchnij-intelekt-yak-sub-ektavtorskogo-prava.html>.
3. Журнал Юрист & Закон № 17 від 09.05.2019 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.legalalliance.com.ua/publikacii/ci-e-obektom-prava-intelektualnoi-vlasnosti-tvori-stvoreni-stucnim-intelektom/>.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Кирилюк А. В.

ДУМА ТЕТЯНА ПЕТРІВНА

студентка 3-го курсу судово-адміністративного факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРАВОВА ОХОРОНА СТРИТ-АРТУ ЯК ОБ'ЄКТА АВТОРСЬКОГО ПРАВА В УКРАЇНІ

У ХХІ столітті вуличне мистецтво є одним з найбільш відомих художніх напрямів сучасної культури практично у всьому світі. Протягом усієї історії розвитку даного феномену ставлення до нього було неоднозначним: одні вважали його мистецтвом, інші – вандалізмом. Однак в останні десятиліття думка суспільства встигла змінитись кардинальним чином й на сьогодні стрит-арт виступає важливим видом соціального та політичного мистецтва.

Втім тема захисту авторським правом творів вуличного мистецтва не достатньо досліджена національною правовою спільнотою, що видається дивним з огляду на сучасні археологічні дослідження, які датують появу перших написів на стінах

тисячоліттями тому. А отже, особливої актуальності набуває питання необхідності й доцільності правової охорони стрит-арту як об'єкта авторського права в нашій державі.

Цивільний кодекс України [1] та Закон України «Про авторське право і суміжні права» [2] акцентують увагу на тому, що об'єктами авторського права є твори у галузі науки, літератури і мистецтва. Обидва законодавчі акти не дають повного переліку таких об'єктів, оскільки життя у своєму розвитку може породжувати нові й нові форми об'єктивного вираження творчої діяльності людей. Відповідно, перелік об'єктів авторського права не є вичерпним, і хоч прямо стрит-арт не зазначений у вищенаведених законах, це не виключає можливість його правової охорони.

Аби зрозуміти, чи є стрит-арт об'єктом авторського права, і чи можна його захищати авторським правом, він повинен відповідати наступним критеріям:

- 1) мати матеріальну форму втілення;
- 2) бути результатом творчої діяльності автора.

Як бачимо, твори вуличного мистецтва повністю охоплюється даними критеріями, а тому захищаються авторським правом. Тобто в автора виникають як особисті немайнові, так і майнові права, зокрема право називати себе автором твору, право на використання твору будь-яким способом, виключне право дозволяти або забороняти таке використання іншим особам тощо. Значить, і право вимагати захисту авторських прав в разі їх порушення також належить автору.

Виходячи з цього можна виділити дві форми порушення авторських прав на стрит-арт:

- 1) незаконне відтворення (розміщення фотографії твору вуличного мистецтва в мережі Інтернет без зазначення імені автора або друк такого фото на одязі та його несанкціонований продаж);

- 2) знищення (знесення будинку або зафарбування стіни, де був розміщений стрит-арт).

Таким чином, виникає нова проблема захисту творів, створених нелегально, тобто на об'єкті власності без відома власника, в результаті чого це може спричинити відмову суду в захисті такого твору, оскільки в якості «матеріалу» автор використовує те, що йому не належить, і тим самим втручається в абсолютне право власності особи, якій належить цей «матеріал» – будівля. Як наслідок, створення автором нелегального твору є підставою для притягнення його до кримінальної відповідальності (ст. 194, 296 Кримінального кодексу України).

Для того, щоб діяльність художника була законною, йому необхідно отримати дозвіл у власника нерухомості. При наявності такого дозволу створення твору вуличного мистецтва

є легальним та не породжує санкцій для автора. Звідси випливає, що найкращим способом запобігання конфлікту між власником стіни й творцем стрит-арту є укладення договору, де кожна сторона має право чітко визначити всі умови та наслідки їх недотримання. Також якщо автору важливо зберегти свій твір, то доцільно буде заздалегідь отримати дозвіл в адміністрації міста.

На підставі судової практики можна виділити два підходи до врегулювання конфлікту, який виникає між автором твору вуличного мистецтва і власником стіни будинку:

Перший підхід полягає у відділенні та викупі твору вуличного мистецтва. Перед знищенням об'єкта будівлі з твором його власник зобов'язаний запропонувати власнику авторських прав викупити те, на чому зображений стрит-арт за вартістю матеріалів. На жаль, в Україні така практика недостатньо розвинена, на відміну від іноземних країн, де є цілий аукціон робіт художника графіті Бенксі зі шматками стін.

Другий підхід розглядає вирішення спору між двома опонентами шляхом дозволу власника будівлі зробити автору останнє фото свого твору перед його знищенням. У ч. 2 ст. 12 Закону України «Про авторське право і суміжні права» [2] вказано, що власникові матеріального об'єкта забороняється руйнувати оригінал втіленого на ньому твору мистецтва. Таким чином, якщо будинок підлягає знесенню, власник повинен дозволити вуличному художнику спершу зробити копію твору.

Отже, у даний час вуличне мистецтво набуває все більшої популярності, виходить на новий рівень, художниками створюється вже не просто написи та примітивні зображення на стінах, а справжні витвори мистецтва. Відповідно, в процесі правозастосування необхідно вдосконалювати способи захисту прав автора на твори сучасного мистецтва, у тому числі й на твори вуличного мистецтва [3]. Попри відсутність спеціального законодавства про стрит-арт, на нього розповсюджуються норми Цивільного кодексу України та Закону України «Про авторське право і суміжні права».

Список використаних джерел

1. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40–44. С. 356.
2. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 23.12.1993 р. № 3792-XII. Відомості Верховної Ради України. 1994. № 13. С. 64.
3. Галкина А. М. Правовые проблемы стрит-арта. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/pravovye-problemy-strit-arta-statya>.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Бааджи Н. П.

КЛЮБ КАТЕРИНА ІВАНІВНА

студентка 3-го курсу судово-адміністративного факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРАВОВА ОХОРОНА ГЕОГРАФІЧНИХ ЗАЗНАЧЕНЬ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ ЄС

Інтеграційні процеси України на шляху вступу до Європейського Союзу стосуються гармонізації всіх норм українського законодавства до міжнародних норм та стандартів. Такі зміни стосуються, зокрема, норм права інтелектуальної власності. Особливої уваги заслуговує такий об'єкт інтелектуальної власності як географічне зазначення, адже в умовах ринкової конкуренції та індивідуалізації виготовленої продукції суттєву роль відіграють особливі властивості товару, пов'язані з географічним місцем його виготовлення [1, с. 51]. Дослідженням досвіду правової охорони географічних зазначень європейських країн займалися Бошицький Ю., Капіца Ю., Криволапчук В., Нагорна У., Фель С. та інші.

В Європейському Союзі більшу частину питань правової охорони географічних зазначень врегульовують регламенти. Так, основним документом, який регулює правову охорону географічних зазначень є Регламент Ради ЄС № 2081/92 від 14 липня 1992 року про захист географічних зазначень та найменувань походження сільськогосподарських продуктів та продовольчих товарів. Відповідно до п. «b» ч. 2 ст. 2 Регламенту географічне зазначення – це назва регіону, конкретного місця або, у виняткових випадках, країни, що використовується для опису сільськогосподарського продукту чи харчових продуктів [2].

Варто зазначити про особливу умову, завдяки якій географічне зазначення набуває статусу захищеного. Мова йде про специфікацію. В Регламенті наведені мінімальні критерії специфікації. Бошицький Ю. вважає, що встановлення специфікації або навіть критеріїв специфікації, які б підходили для усіх видів, товарів є неможливим [3].

Зареєструвати географічне зазначення може фізична або юридична особа. Заява на реєстрацію повинна містити згадану вище специфікацію. Потім заява надсилається державі-члену, в якій розташований географічний район. В свою чергу, держава-член перевіряє чи заявка належним чином обґрунтована. Якщо заявка задовольняє вимоги держави-члена, то вона передається до Комісії, включаючи специфікацію та документи, на основі яких вона (держава-член) винесла своє рішення. При цьому, якщо така заявка стосується також географічної області, розташованої в іншій державі-члені, то перед

прийняттям такого рішення слід проконсультуватись з цією державою-членом. Варто зазначити, що такий Регламент не встановлює конкретний порядок реєстрації. Вказується, що держави-члени вводять закони, підзаконні акти та адміністративні положення, де конкретизують порядок реєстрації. Тобто процедура реєстрації буде різнитись в країнах Європейського Союзу. Що ж до України, то порядок реєстрації географічних зазначень врегульований Законом України «Про правову охорону географічних зазначень» від 16.06.1999 року № 752-XIV.

Регламент передбачає, що географічні зазначення захищаються від будь-якого прямого чи опосередкованого комерційного використання найменування зареєстрованого, стосовно товарів, які не охоплені реєстрацією, якщо вказані продукти порівнянні з продуктами, зареєстрованими під цим найменуванням, або в частині, коли використання цієї назви використовує репутацію захищеного найменування. Заборонена також будь-яка інша практика, яка може ввести в оману громадськість щодо справжнього походження продукту.

В 2006 році був ухвалений новий Регламент Ради (ЄС) № 510/2006 щодо охорони географічних зазначень та зазначень походження сільськогосподарської продукції та продуктів харчування, який повторює зміст попереднього Регламенту та доповнює його новими положеннями.

Варто зазначити, що в ЄС для охорони географічних зазначень існує окремий акт – Регламент Європейського Парламенту та Ради ЄС № 110/2008 щодо визначення, опису, презентації, маркування та охорони географічного зазначення спиртових напоїв від 15 січня 2008 року. Цей Регламент передбачає анулювання географічного зазначення. Так, якщо відповідність специфікаціям, викладеним у технічному файлі, більше не гарантовано, Комісія ухвалює рішення про анулювання реєстрації відповідно до регуляторної процедури з ретельним вивченням, зазначеної в статті 25 (3) [4]. Рішення про анулювання реєстрації географічного зазначення публікується в Офіційному журналі ЄС, серії С.

Отже, можна дійти до висновку, що в Європейському Союзі правова охорона географічних зазначень регулюється регламентами, які конкретизуються в нормативних актах його держав-членів. Законодавство України, в основному, відповідає вимогам регламентів ЄС. Проте існують певні невідповідності, зокрема відсутність в Україні категорії «специфікації».

Список використаних джерел

1. Криволапчук В. Правова охорона географічних зазначень у контексті Угоди про асоціацію між Україною та ЄС /

- В. Криволапчук, С. Фель // Теорія і практика права інтелектуальної власності. – 2018. – № 3. – С. 51–59.
2. Council Regulation (EEC) No 2081/92 of 14 July 1992 on the protection of geographical indications and designations of origin for agricultural products and foodstuffs [Електронний ресурс]. – 1992. – Режим доступу до ресурсу: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A31992R2081>.
3. Правову охорону географічних зазначень на європейський рівень [Електронний ресурс] // Юридичний вісник України. – 2005. – Режим доступу до ресурсу: https://ts.lica.com.ua/b_text.php?type=3&id=264633&base=1.
4. Регламент Європейського Парламенту і Ради (ЄС) № 110/2008 від 15 січня 2008 року про визначення, опис, представлення, маркування та охорону географічних зазначень спиртних напоїв та скасування Регламенту Ради (ЄЕС) № 1576/89 [Електронний ресурс] // Європейський Союз. – 2008. – Режим доступу до ресурсу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/994_b12?.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Бааджи Н. П.

КОВАЛЬЧУК ІРИНА ВОЛОДИМИРІВНА

студентка 3-го курсу судово-адміністративного факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРИМУСОВЕ ЛІЦЕНЗУВАННЯ ЛІКАРСЬКИХ ЗАСОБІВ ЯК ОБ'ЄКТІВ ПАТЕНТНОГО ПРАВА

Патентування лікарських засобів є процесом, що безумовно визначає рівень інноваційного розвитку фармацевтичної галузі в Україні. З метою захисту прав людини на життя і здоров'я та узв'язку з численними випадками їх обмеження патентною монополією сучасна міжнародно-правова доктрина передбачає механізм видачі державою примусової ліцензії на винаходи у сфері медицини для їх некомерційного використання. Така соціальна функція держави щодо подолання патентної монополії та забезпечення доступу до лікування передбачена низкою міжнародно-правових документів, положення яких імплементуються на рівні національного або регіонального законодавства.

До питань примусового ліцензування зверталися як вітчизняні, так і зарубіжні науковці. Зокрема, В. В. Погуляев вважає, що примусова ліцензія – особливий вид дозволу на використання результату інтелектуальної діяльності, який надається користувачу незалежно, точніше проти волі правоволодільця [3].

Аналізуючи вимоги, які висуваються до примусових ліцензій, можна виокремити їх класифікацію. Так, примусові

ліцензії можуть бути класифіковані за критерієм виду рішення як підстави для їх видачі: за рішенням суду або за рішенням спеціально уповноваженого органу влади; за критерієм території дії можна виділити примусові ліцензії, що видаються для задоволення потреб населення всередині держави та для задоволення потреб населення в інших державах [2].

На сьогоднішній день виготовлення лікарських засобів за примусовою ліцензією зазвичай дозволяється для забезпечення потреб саме внутрішнього ринку країни, у якій такі препарати виробляються. В той же час, Угода Світової Організації Торгівлі про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності передбачає те, що дозвіл на використання запатентованого винаходу або корисної моделі, який стосується лікарського засобу, може розповсюджуватися як на внутрішню територію, так і на територію інших держав, про що обов'язково має бути зазначено у такому дозволі. Це надає можливість для експорту фармацевтичної продукції, яка вироблена за примусовою ліцензією, у країни, в яких недостатньо або взагалі відсутні виробничі можливості у фармацевтичній галузі для забезпечення власних потреб охорони здоров'я. Завдяки цьому, найбільш вразливі групи населення можуть отримати доступ до лікарських засобів, яких вони найбільше потребують. Це допомагає долати такі захворювання, як ВІЛ/СНІД, туберкульоз або малярію, а також інші епідемії.

Для застосування процедури надання примусового дозволу на використання запатентованого винаходу згідно з Постановою Кабінету Міністрів України Про затвердження Порядку надання КМУ дозволу на використання запатентованого винаходу (корисної моделі), що стосується лікарського засобу (далі – Порядок), не є обов'язковим настання надзвичайних обставин в галузі охорони здоров'я, достатньо просто посилатися безпосередньо на мету даної діяльності, тобто на забезпечення охорони здоров'я населення, включаючи боротьбу з ВІЛ-інфекцією / СНІДом та іншими соціально небезпечними захворюваннями [1].

Враховуючи вищезазначене, можна дійти висновку, що є необхідним визначення того, які ж саме хвороби можуть вважатися соціально небезпечними. В Порядку прямо зазначається одна з них – ВІЛ-інфекція/СНІД. Також, в Дохійській декларації і в пояснювальній записці до проекту Порядку згадується туберкульоз. Слід зазначити, що Дохійська декларація відносить до соціально небезпечних хвороб також малярію й інші епідемії.

Визначаючи межу, яка безпосередньо встановлює необхідність у примусовому наданні ліцензії і за якою настає обставина у сфері охорони здоров'я населення, можна дійти висновку,

що не зазначені чіткі якісні та кількісні показники її настання. Проте, аналізуючи законодавство у даній сфері, можна узагальнити, що така обставина настає, коли «власник патенту не може задовольнити потребу у відповідному лікарському засобі силами та потужностями, що звичайно використовуються для виробництва такого лікарського засобу», – тобто, коли попит на певний лікарський засіб перевищує пропозицію.

Патентний захист ліків часто призводить до обмеження кількості життєво важливих лікарських засобів на ринку і до їх високої вартості, що, у свою чергу, знижує їх доступність для населення. Вплив патенту на лікарський засіб зумовлює наявність на ринку тільки одного препарату і заборона іншим виробникам лікарських засобів виготовляти медикаменти, що містять таку ж діючу речовину, що і запатентований препарат [4].

Механізм примусового ліцензування дозволяє державі за певних обставин і умов використовувати запатентовані винаходи, зокрема і лікарські засоби, без дозволу патентовласника і дозволяти відтворення копій запатентованого продукту для забезпечення внутрішнього попиту в країні. Цей інструмент допомагає реагувати на виникнення надзвичайних ситуацій у сфері охорони громадського здоров'я [3].

Слід зазначити, що практика застосування примусового ліцензування зарубіжними країнами вказує на необхідність концептуального визначення системи захисту інтелектуальної власності в нашій країні. Тобто, законодавці та урядовці повинні вирішити, що ж вимагає більшої уваги – права громадян на доступ до лікарських засобів або захист прав патентовласників. Тільки після чіткої відповіді на зазначене запитання можна буде визначитись на майбутнє: або використовувати всі можливості, передбачені нормами міжнародного та національного законодавства для збереження життя і здоров'я громадян, або застосовувати європейський досвід і захищати інтелектуальну власність як найбільш цінний двигун науково-технічного прогресу.

Список використаних джерел

1. Про затвердження Порядку надання Кабінетом Міністрів України дозволу на використання запатентованого винаходу (корисної моделі) чи зареєстрованої топографії інтегральної мікросхеми. Постанова КМУ від 6 квітня 1998 року № 444 // Офіційний вісник України. – 1998. – № 14. – Стор. 49.
2. Базилевич В. Д. Інтелектуальна власність : підручник / В. Д. Базилевич. – 2-ге вид., стереотип. – К. : Знання, 2008. – 431 с.
3. Примусове ліцензування: забезпечення національної безпеки / захист прав інтелектуальної власності // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.apteka.ua/article/249584>.

4. Приходько О. Примусове ліцензування: забезпечення національної безпеки / захист прав інтелектуальної власності / Приходько О. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.apteka.ua/article/249584> – 15.11.2013.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Бааджи Н. П.

ЛЕБЕДЄВА ГАННА ВОЛОДИМИРІВНА

аспірантка кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
суддя Миколаївського окружного адміністративного суду

ВПЛИВ ПРИНЦИПІВ МОРАЛІ НА НАДАННЯ ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ РЕЗУЛЬТАТАМ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ, ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Інтелектуальна, творча діяльність є рушійною силою в інноваційному розвитку людства та економіки кожної країни. Належне правове регулювання відносин інтелектуальної, інноваційної діяльності є запорукою створення умов для охорони та комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності. Законодавець не може вплинути на процес розумової, творчої діяльності авторів, але може встановлювати межі здійснення прав інтелектуальної власності, певні обмеження для надання правової охорони об'єктам права інтелектуальної власності або їх можливості перебування у цивільному обороті.

Відповідно до Конституції України, зокрема статті 54 громадянам гарантується свобода літературної, художньої, наукової і технічної творчості, захист інтелектуальної власності, їхніх авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності. Крім цього статтею 41 закріплюється право кожного володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності.

При регулюванні відносин, що виникають між автором та потенційними або реальними споживачами об'єктів інтелектуальної власності, перед законодавцем постає питання встановлення балансу між правами та інтересами учасниками таких відносин. З врахуванням положень частини 4 статті 13 Цивільного кодексу України при здійсненні цивільних прав особа повинна додержуватися моральних засад суспільства. І саме для недопущення здійснення права на творчу діяльність

всупереч принципам моралі, законодавець встановив обмеження, що стосується наступного.

По-перше, можливості отримання правової охорони об'єктами інтелектуальної власності, адже:

- правова охорона надається знаку, який не суперечить публічному порядку, принципам гуманності і моралі, вимогам Закону України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки» та на який не поширюються підстави для відмови в наданні правової охорони, встановлені цим Законом (ст. 5 Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг»);

- правова охорона надається винаходу (корисній моделі), що не суперечить публічному порядку, принципам гуманності і моралі і та відповідає умовам патентоздатності (ст. 6 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі»);

- правова охорона надається промисловому зразку, що не суперечить публічному порядку, принципам гуманності і моралі та відповідає умовам патентоспроможності (ст. 5 Закону України «Про охорону прав на промислові зразки») тощо.

По-друге, можливості перебування об'єкта інтелектуальної власності у цивільному обороті, адже:

- твір не може бути опублікований, якщо він порушує права людини на таємницю її особистого і сімейного життя, завдає шкоди громадському порядку, здоров'ю та моральності населення (ч. 2 ст. 442 ЦК України);

- сорт вважається придатним для поширення в Україні, якщо він відмінний, однорідний та стабільний, може бути використаний для задоволення потреб суспільства і не заборонений для поширення з підстав загрози життю і здоров'ю людей, нанесення шкоди тваринному і рослинному світу, збереженню довкілля, а назва сорту не повинна суперечити принципам гуманності і моралі (ст. 13, 14 закону України «Про охорону прав на сорти рослин») тощо.

Подібні обмеження встановлюються виключно задля забезпечення балансу між правами творців та суспільства при перебуванні у цивільному обороті об'єкта інтелектуальної власності. Такі обмеження є цілком логічними та відповідають концепції здійснення права власності, зокрема статті 319 ЦК України, відповідно до якої при здійсненні своїх прав та виконанні обов'язків власник зобов'язаний додержуватися моральних засад суспільства. Власник не може використовувати право власності на шкоду правам, свободам та гідності громадян, інтересам суспільства, погіршувати екологічну ситуацію та природні якості землі.

Отже, враховуючи, що принципи моралі безпосередньо пов'язані з наданням охорони об'єктам права інтелектуальної власності та можливістю їх перебування у цивільному обороті, виникає потреба у змістовному розкритті поняття «мораль», «моральність», цікавим є порівняння змісту принципів моралі в Україні та у інших зарубіжних країнах в аспекті відмови наданні правової охорони об'єктам права інтелектуальної власності або заборони перебування їх у цивільному обороті внаслідок саме невідповідності нормам моралі. Досвід зарубіжних країн, а особливо судової практики, сприятиме можливості ефективного тлумачення цієї оціночної категорії, а також виробленню чітких критеріїв для визначення відповідності об'єктів інтелектуальної власності нормам моралі в Україні.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Глиняна К. М.

МАРТИНОВ ІВАН ОЛЕКСІЙОВИЧ

студент 3-го курсу судово-адміністративного факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»

МУЛЬТИМЕДІЙНІ ТВОРИ ЯК ОБ'ЄКТИ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Науково-технічний розвиток протягом останніх десятиліть є багатим на творчі результати, в тому числі на нові об'єкти загалом права інтелектуальної власності та зокрема авторського права. Так, невпинний ріст значення сфери медіа розваг потребує постійного оновлення та модернізації, які проявляються у винайденні новітніх способів передачі зображень, звуків та інших ефектів широкому колу глядачів. Традиційний перелік об'єктів авторського права в Україні містить такі результати індивідуальної та колективної творчої діяльності у сфері науки, літератури та мистецтва, які людству добре відомі принаймні близько тридцяти років, за виключенням комп'ютерних програм та баз даних.

Вимоги споживачів та виробників у сучасній медіа сфері щодо поліпшення якості продукту, його новизни, незвичності та яскравості, а також доступності стали результатом появи мультимедійних творів. При цьому, мультимедійні твори рішуче і безповоротно увійшли в нинішнє життя подібно книгам, музичним компакт-дискам, відеофільмам. Сучасне життя важко уявити без мультимедійних творів.

Тим не менше, мультимедійні твори залишаються дискусійним об'єктом міжнародної правової охорони.

Перш за все, відзначимо, що перелік об'єктів авторського права у профільному законі не містить поняття мультимедійних творів, а тому звісно і його нормативно-правового визначення у вказаному акті не існує [1]. Проте серед перелічених в законі об'єктів є ті, що найбільше нагадують мультимедійні твори, до того ж, поєднання деяких з них власне і становить сутність поняття мультимедії. Так, до вказаного твору можуть входити звуки, тексти, графічні зображення, аудіовізуальні твори.

Однак чи не єдиним нормативно-правовим актом, де згадуються мультимедійні твори і надається невеликий за обсягом їх перелік, але без надання визначення досліджуваного поняття є Інструкція про порядок складання звіту про використання програмних продуктів і комп'ютерних мереж, (наприклад, програми для оцифрування звуку та редагування відео, програмне забезпечення для відеоконференцій, відеоредактори) затверджена наказом Держкомстату 1998 року [4, с. 100].

Як вказує Л. А. Сухорукова, мультимедіа є одночасним використанням різних видів медіа з метою створення певного розважального продукту, який може використовуватись в цілях мовлення, розваг, освіти тощо [2, с. 120]. При цьому, мультимедійні твори слід розуміти як своєрідне поєднання текстів, статичних і рухомих зображень разом із музичним супроводом [4, с. 99].

Принагідно відзначимо, що на думку професора Харитонові Є. О. та професора Харитонові О. І., об'єкти авторського права залежно від вираження їх на певному носіїв можна поділити на три групи: твори виражені початково в інформаційному коді, а потім перенесені у світ матеріальних речей; твори початково створені як матеріальні речі та твори виключно у вигляді інформаційних кодів [3, с. 120]. Остання група включає в себе аудіовізуальні твори, фонограми, музика з текстом і без неї, літературні твори і, зокрема, мультимедіа. Віднесення до цієї групи мультимедії виправдовується її існуванням виключно як інформаційного коду, що неможливо виразити як матеріальну річ, відчутти на дотик, надати певної форми тощо. Проте мультимедійні твори спрямовані на створення зорових та слухових вражень. До того ж, як вважає Вашинець І. І., мультимедійні твори разом з базами даних та комп'ютерними програмами становлять якісно однорідну, нову групу об'єктів авторського права [4, с. 98].

Варто вказати, що в науці права інтелектуальної власності мультимедійні твори прийнято поділяти на: інтерактивні (безпосередньо стосуються сфери розваг) – комп'ютерні ігри, веб-ресурси, підручники тощо; неінтерактивні (стосуються

створення певного соціального та освітнього ефекту) – соціальна реклама, презентації, інсталяції, музичні кліпи (хоча останні можливо віднести і до попередньої групи) [2, с. 120].

Однозначно заслуговує уваги питання правової охорони мультимедійних творів. Оскільки самого законодавчого закріплення і визначення досліджуваного поняття не існує, говорити про його цілісну та комплексну правову охорону не видається можливим. Наприклад, у питанні охорони авторського права на найбільш поширений прояв інтерактивної мультимедії – комп'ютерні ігри, слід застосовувати положення Цивільного кодексу України про комерційне найменування (ст. 489), якщо йде мова про захист назви гри, також можна застосувати положення ЗУ «Про авторське право та суміжні права», якщо говорити про захист правил гри, при цьому можливість правової охорони графіки гри впливає з положень ЗУ «Про охорону прав на промислові зразки» тощо [5]. Тобто йде мова про неможливість правової охорони мультимедійних творів як єдиного цілого.

Отже слід зробити висновок про те, що чинна нормативно-правова база не визначає правового режиму використання мультимедійних творів і не надає їм цілісної та достатньої правової охорони. Приблизне розуміння поняття мультимедії формується лише на основі теоретичних досліджень. Через це йде мова про можливе безкарне та безперешкодне порушення авторських прав у цій сфері. Тому вітчизняний законодавець мусить звернути значну уваги та ресурси задля подолання окресленої проблеми. Вирішення цієї ситуації може відбутися наступним шляхом: внесення змін до ЗУ «Про авторське право та суміжні права» для встановлення у ст. 1 визначення досліджуваного нами поняття; закріплення у ст. 8 серед переліку об'єктів авторського права мультимедійних творів; зміна II Розділу вказаного закону, де слід додати статтю «Авторське право на мультимедійні твори», а також відповідно надати повноваження Мінекономіки щодо реєстрації авторського права на мультимедійні твори.

Список використаних джерел

1. Про авторське право та суміжні права: закон України від 23.12.1993 р. № 3792-XII. Відомості Верховної Ради України. 1994. 29 бер. (№ 13). С. 64.
2. Сухорукова Л. А. Основні види та функції мультимедійних творів. Концепція сучасної мистецько-дизайнерської освіти України в умовах євроінтеграції: зб. матеріалів міжнар. наук.-метод. конф. проф.-викл. складу і молодих учених в рамках VIII міжнар. форуму «Дизайн освіта 2015», 15-16 жовтня. Харків, 2015. С. 120-121.

3. Харитонов Є. О., Харитонova О. І. Інформаційні технології та авторське право. Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України. 2017. № 10. С. 119–127. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vprc_2017_10_19.
4. Вашинець І. І. Деякі питання визначення правового статусу творів мультимедіа. Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права. 2004. № 4. С. 98–104. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Unzap_2004_4_18.
5. Захист та патентування ігор [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.inventa.ua/ua/jak-zapatentuvati-gru/>.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Бааджи Н. П.

ПОТОКІ АНТОНІНА ЮРІЙВНА

студентка 3-го курсу судово-адміністративного факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРАВОВА ПРИРОДА ЛІЦЕНЗІЙНОГО ДОГОВОРУ

Закріплення Конституцією України права для кожного громадянина вільно здійснювати літературну, художню та технічну творчість [1, ст. 54] сприяє розвитку механізмів гарантування та реалізації прав інтелектуальної власності. Одним із таких механізмів є ліцензійний договір, який нині найефективніше забезпечує розпорядження виключним правом на результат інтелектуальної діяльності або засіб індивідуалізації. Разом з тим, попри значний суспільний інтерес до цієї категорії, правова природа ліцензійного договору не має ґрунтового теоретичного осмислення, що і обумовлює актуальність даного дослідження.

Перш за все, варто зазначити, що конструкція ліцензійного договору доволі молода. Так, перші ліцензійні договори були зареєстровані в країнах Західної Європи в кінці XVIII ст. Разом з тим, формування правових норм, що регулюють поняття даного договору, сфери його застосування, відповідальність за порушення, на території України з'явилося лише на початку XX ст., а за радянських часів було значно пригальмовано. Однак, нині вказана конструкція займає важливе місце в чинному цивільному законодавстві [4, с. 514].

Зокрема, у відповідності до ч. 1 ст. 1107 ЦК України ліцензійний договір є однією з підстав розпорядження майновими правами інтелектуальної власності. При цьому, у ст. 1109 вказаного нормативно-правового акту, визначено, що під ліцензійним договором слід розуміти домовленість сторін,

відповідно до якої однією стороною (ліцензіаром) надається іншій стороні (ліцензіату) дозвіл на використання об'єкта інтелектуальної власності (ліцензії) на умовах, що встановлюються за взаємною згодою сторін з урахуванням вимог положень чинного законодавства [2].

Слід відмітити, що таке регулювання досліджуваної конструкції є доволі прогресивним, оскільки в більшості держав воно мінімальне або ж навіть і відсутнє. Як приклад, у Великобританії чимало нормативно-правових актів містять положення щодо цього виду правочину (Закон «Про патенти» (1977 р.), Закон «Про обмеження свободи торгівлі» (1976 р.), Закон «Про конкуренцію» (1980 р.), Закон «Про ціни перепродажу» (1976 р.), однак, значною правовою базою та судовою практикою досі не надано визначення терміну «ліцензійний договір». Цивільний Кодекс Франції та Кодекс Законів про інтелектуальну власність цієї держави відносять ліцензійний договір до так званих «пойменованих» договорів, тобто до таких, які не мають детального регулювання чинним законодавством. Тотожною ситуація є в Італії, в якій Закон «Про патенти» та Цивільний Кодекс не визначають ліцензійний договір як окремий вид договору, тому і не дають його тлумачення [3, с. 47].

Тривала відсутність офіційного нормативного закріплення ліцензійного договору призвело до численних дискусій щодо правової природи вказаного договору як серед вітчизняних, так і серед зарубіжних науковців. Зокрема, його неодноразово відносили до договорів купівлі-продажу, і до договорів найму, і до договорів оренди, і до договорів товариства. Крім того, поширеним було твердження, що ліцензійний договір є не якимось самостійним видом договору, а лише збірною назвою різних форми використання патенту без втрати володарем патенту прав відносно нього.

Разом з тим, нині домінує думка про самостійність ліцензійного договору як цивільно-правового договору. Дана думка видається цілком вірною з огляду на те, ліцензійний договір є одним з варіантів оформлення ліцензії на використання об'єктів права. Крім того, йому притаманні певні специфічні ознаки, що робить його особливим правовим механізмом, який забезпечує обіг матеріальних та нематеріальних благ (які є змістом складних об'єктів права інтелектуальної власності), та відображає динаміку суспільних відносин у сфері зазначених об'єктів.

Зокрема, вказаний договір є консенсуальним, двостороннім, і, як правило, оплатним. Основною юридичною метою договору ліцензування є надання дозволу (видачі ліцензії) на використання певного об'єкта права інтелектуальної власності [5, с. 135].

З огляду на вказане, видається, що, ліцензійний договір є однією з головних підстав перетворення творчих авторських правовідносин інтелектуальної власності у похідні «обмежені» правовідносини інтелектуальної власності, за якої зберігаються й первісні правовідносини. Він являє собою певний самостійний легальний засіб передачі і використання складних об'єктів права інтелектуальної власності за формою й умовами визначеними нормами чинного законодавства. Вказане робить неможливим віднесення досліджуваного договору до договорів купівлі-продажу, найму, оренди чи до договорів товариства та ін.

Резюмуючи вищевикладене, видається доцільним зробити висновок, що ліцензійний договір є самостійним цивільно-правовим договором, предметом якого є передача правовласником виключного права на конкретний об'єкт, що охороняється законом об'єкт інтелектуальної власності для використання способами і в межах, встановлених в договорі.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28 червня 1996 року. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 року № 435-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. №№ 40–44. Ст. 356.
3. Дем'яненко Е. В., Шпак А. В. Понятие и правовая природа лицензионного договора. Юрист – Правоведъ. 2019. № 4 (91). С. 47–50.
4. Землянова А. Н., Бегимбетов Р. П., Гуленков М. С. К вопросу об истории понятия лицензионного договора в России. Молодой учёный, 2017. № 14 (148). С. 512–514.
5. Семенюк О. С. Ліцензійний договір як одна із форм складних об'єктів інтелектуальної власності. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Юриспруденція. 2014. Вип. 9-1. С. 134–137.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Бааджи Н. П.

СКИБА НАТАЛЯ АНДРІЇВНА

студентка 3-го курсу судово-адміністративного факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПЕРСОНАЖ ЯК САМОСТІЙНИЙ ОБ'ЄКТ АВТОРСЬКОГО ПРАВА

Вже досить тривалий час ведуться дискусії в теорії права інтелектуальної власності з приводу питання визначення персонажу як самостійного об'єкта авторського права.

На жаль, на законодавчому рівні поняття персонажу не визначено, законодавець лише відносить його до категорії інших об'єктів авторського права. Однак, деякі положення містяться зокрема в понятті карикатури. Відповідно до ст. 1 Закону України «Про авторські та суміжні права», карикатура – це твір образотворчого мистецтва, який є творчою переробкою іншого правомірно оприлюдненого твору, в тому числі персонажу твору або імені персонажу твору, що за своїм змістом має комічний, сатиричний характер або спрямовується на висміювання певних осіб або подій [1].

Також деякі положення, що стосуються гарантій правової охорони від неправомірного використання образу персонажа у підприємницьких цілях, містяться в Законі України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг». Зокрема, не реєструються як знаки, позначення що відтворюють: назви відомих в Україні творів науки, літератури і мистецтва або цитати і персонажі з них, твори мистецтва та їх фрагменти без згоди власників авторського права або їх правонаступників [2].

Використовуючи дедуктивний метод – аналіз явища від загального до конкретного, можна зробити висновок, що персонаж може виступати як об'єкт правової охорони авторських прав. Притримуючись даного положення, персонаж розглядається як частина твору, яка самостійно може використовуватися та за законодавством підлягає правовій охороні.

Яскравим прикладом є праці таких вчених, як Л. Бентлі, Б. Шерман, які досліджували літературний персонаж в контексті складових елементів літературно-художнього твору. Вони зазначали що персонаж належить до групи юридично значимих елементів літературного твору [3].

Для набуття персонажем ознак об'єкта авторського права, він має відповідати певним умовам. Зокрема, персонаж повинен бути створений творчою діяльністю фізичної особи. Відповідно до п. 18 Постанови Верховного Суду України «Про застосування судами норм законодавства у справах про захист авторського права і суміжних прав» назва твору, фрази, словосполучення та інші частини твору, які можуть використовуватися самостійно, підлягають охороні як об'єкт авторського права тільки у тому випадку, коли вони є результатом творчої діяльності автора і є оригінальними [4].

Також, персонаж обов'язково повинен мати об'єктивну форму вираження, що підтверджує факт створення у придатному вигляді та можливість його відтворення. Персонаж розглядається як діва особа, у тому числі літературного, художнього, відео-, аудіовізуального, сценічного твору, а також комп'ютерної гри. Він наділений низкою характерних тільки

йому ознак, що прямо впливає з конкретного твору та направлена на передачу чіткої сюжетної лінії, за допомогою передачі почуттів, портрету, костюму, характеру, звичок, притаманних рухів, конкретних висловлювань цим персонажем, які є оригінальними та можуть бути застосовані для ідентифікації цього персонажу. Тому для забезпечення правової охорони даного об'єкта повинен бути визначений чіткий опис усіх його ознак. Серед них виділяють: оригінальне ім'я або назву персонажа, його візуальний опис, його характеристика, останні повинні бути подані обов'язково условесній формі, тобто об'єктивно визначені, адже положення щодо захисту авторських прав не поширюються на ідеї, домисли, враження та ін.

Наступною ознакою є те, що персонаж повинен бути частиною твору, тобто в даному контексті він є похідним, а його створення об'єктивно впливає з попередньої діяльності зі створення твору.

Останньою ознакою є здатність та можливість самостійного використання персонажу. Це зокрема впливає з сучасної практики комерційного використання у рекламах, фірмових назвах, на товарних знаках та ін., що є популярним маркетинговим заходом для популяризації даного товару. Однак таке використання повинно здійснюватися лише за згодою автора чи іншого суб'єкта, який відповідно до законодавства набув таких майнових прав.

Отже, охорона персонажу здійснюється відповідно до норм національного законодавства з питань авторського права. Однак на сьогоднішній день, чинним законодавством не в достатньому рівні урегульовані деякі питання стосовно правовідносин, що виникають з приводу використання персонажу, як результату творчої діяльності.

Список використаних джерел

1. Закон України Про авторське право і суміжні права від 23 грудня 1993 р. // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1994, № 13, ст. 64.
2. Закон України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» від 15 грудня 1993 р. № 3689-ХІІ // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1993.
3. Бенгли Л., Шерман Б. Право интеллектуальной собственности: Авторское право / Пер. с англ. В. Л. Вольфсона. – СПб.: Издательство «Юридический центр Пресс», – 2004. – 535 с.
4. Постанова Верховного Суду України «Про застосування судами норм законодавства у справах про захист авторського права і суміжних прав» № 5 від 04.06.2010 р. // Вісник Верховного Суду України. – 2010. – № 6 від 18.06.2010 р.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Бааджи Н. П.

ЧЕМЕРИС ОЛЬГА КОСТЯНТИНІВНА

студентка 2-го курсу магістратури
судово-адміністративного факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА НЕВИКОНАННЯ ДОГОВОРІВ У СФЕРІ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Поряд з нормативно-правовим регулюванням відносин щодо створення об'єктів права інтелектуальної власності важливого значення набуває договір, як найбільш розповсюджена форма узгодження волевиявлення сторін. Договірна форма використання творів найбільшою мірою забезпечує реалізацію та охорону як особистих, так і майнових прав авторів та осіб, які набули майнові авторські права на підставі договору чи закону. Для зменшення настання можливих ризиків, сторони при укладанні договору у сфері права інтелектуальної власності, приділяють увагу саме відповідальності сторін за невиконання або неналежне виконання умов договору.

Необхідно зазначити, що раніше в законодавстві не приділялося належної уваги договірним порушенням та відповідальності за них автора і користувачів. Дане питання розглядалося виходячи з типових договорів, які встановлювали лише матеріальну відповідальність за перевищення вартості планової коректури, верстки, правки, пропуск терміну надання твору автором, випуску твору видавцем.

У разі порушень умов договору у сфері права інтелектуальної власності, сторони можуть нести два види відповідальності: договірну та позадоговірну. Однак, якщо у договорі закріплені спеціальні положення щодо відповідальності, то вони мають переважне застосування по відношенню до законодавчих положень, і це є договірною відповідальністю. Порушення зобов'язання, що виникло не з договору, а за іншими підставами, тягне позадоговірну відповідальність і, відповідно, притягнення до неї здійснюється виключно на підставі норм діючого законодавства. Таким чином, різниця між договірною і позадоговірною відповідальністю полягає у тому, що договірна відповідальність настає не тільки у випадках, передбачених законодавством, але й у випадках, передбачених умовами договору. При укладенні договору сторони мають право не тільки посилити відповідальність порівняно із тією, що встановлена в законі, але й зменшити її розміри [6, с. 285].

В залежності від виду порушення договору, договірну відповідальність можна поділити на відповідальність за невиконання і відповідальність за неналежне виконання зобов'язань [6, с. 287].

Законодавство України містить лише загальну норму щодо розмірів та видів відшкодування. Відповідно до ст. 34 Закону України «Про авторське право і суміжні права», сторона, яка не виконала або неналежним чином виконала зобов'язання за авторським договором, зобов'язана відшкодувати іншій стороні всі збитки, в тому числі упущену вигоду. Якщо автор не передав твір замовникові відповідно до умов авторського договору замовлення, він повинен відшкодувати замовникові збитки, в тому числі упущену вигоду [5].

Оскільки відповідальність за невиконання авторського договору є цивільно-правовою відповідальністю, то будь-які порушення договірних зобов'язань сторонами авторського договору, призводять до застосування багатьох загальних норм про відповідальність за порушення зобов'язання [6, с. 290].

Специфіка відповідальності за порушення авторського договору полягає в тому, що спектр можливих заходів примусу тут значно вужче, ніж в інших цивільно-правових зобов'язаннях. Основні обов'язки сторін за авторським договором не можуть бути виконані під примусом. Якщо оцінити заходи впливу на порушників, які застосовуються в договорах, щодо прав інтелектуальної власності, то виявиться, що основні з застосовуваних у даній сфері санкцій заходами відповідальності в загальноприйнятому сенсі не є. Справді, примусове стягнення обумовленого договором гонорару, повернення авансу у зв'язку з неподанням твору, одностороннє розірвання договору у зв'язку з допущеним порушенням і т. д. – всі ці заходи не покладають на порушника будь-яких додаткових обтяжень і тому в точному сенсі відповідальністю вважатися не можуть. Справедливість цього висновку визнається більшістю фахівців в сфері права інтелектуальної власності [3]. Так, обов'язок повернути отриманий за договором аванс хоча і не є для автора додатковим обтяженням, але, безумовно, має для нього негативне значення. Точно так само дострокове розірвання договору може мати негативний наслідок для користувача, оскільки витрачені ним зусилля на підготовку використання твору виявляються марними. Звичайно, в теоретичному відношенні, подібне трактування відповідальності є досить нестійким, однак у практичному плані з такою позицією цілком можна погодитися.

Важливою особливістю відповідальності за порушення авторського договору є те, що відповідальність учасника, з одного боку, і відповідальність користувача, з іншого боку, не збігаються між собою ні за підставами, ні за обсягом. Зокрема, відповідальність автора ґрунтується на загальному принципі відповідальності за провину і в авторських договорах замовлення обмежується обов'язком відшкодувати реальний збиток, заподіяний замовнику. Інші збитки, що виникли

у замовника, зокрема упущена вигода, відшкодуванню не підлягають. Що ж стосується користувача, то він в більшості випадків несе відповідальність незалежно від своєї вини у невиконанні обов'язків за договором і відповідає перед автором у повному обсязі.

Неналежним виконанням договору вважається одностороння відмова від виконання зобов'язань за договором, одностороння зміна умов договору, включаючи прострочення виконання договору, у випадках, якщо це не передбачено Законом, умовами договору або не впливає із суті зобов'язання. Якщо в результаті неналежного виконання договору особа зазнала збитків – прямих або непрямих (упущена вигода) – дуже важливо мати документальні докази факту збитків, в іншому випадку суд відмовить у їх відшкодування на підставі відсутності доказів [4].

За загальним правилом, якщо має місце неналежне виконання договору, зокрема, порушені обумовлені в договорі терміну особа може, на свій розсуд:

- визначити для виконання умов договору новий термін;
- зажадати зменшення ціни за об'єкт договору;
- доручити виконання предмета договору третім особам і зажадати від виконавця відшкодування понесених витрат;
- забезпечити виконання предмета договору власними силами і зажадати від виконавця відшкодування понесених витрат;
- розірвати договір в односторонньому порядку;
- зажадати повного відшкодування збитків, отриманих у результаті несвоєчасності виконання умов договору.

На сьогоднішній день, є дуже частими випадки неналежного виконання своїх договірних зобов'язань сторонами. Саме для захисту своїх прав інтелектуальної власності сторін звертаються до суду. Дана категорія справ, виникає при неналежному виконанні сторонами взятих на себе зобов'язань за договором. Це можуть бути спори, пов'язані з невиконанням грошових зобов'язань, тобто неналежна оплата користувачем винагороди правласнику, або неналежне виконання інших зобов'язань [2, с. 180].

По «грошовій» категорії справ суд повинен встановити – факт укладення договору, чи не був він згодом оскаржений і чи є підтвердження невиконання грошових зобов'язань. Якщо дані факти будуть встановлені – суд задовольняє позов і зобов'язує особу виконати взяті на себе грошові зобов'язання [1].

Сьогодні в деяких країнах спостерігаються тенденції до уніфікації договірної та деліктної відповідальності, допускається можливість застосування норм, які регулюють деліктну

відповідальність, до договірних відносин, а в окремих з них сформувалося поняття так званої конкуренції позовів. Вона означає, що потерпілий має право самостійно визначитися, подавати позов про відшкодування шкоди як такої, що завдана в договірних відносинах або спричинена правопорушенням (деліктом), чи ні. Наслідки пред'явлення позову будуть дещо різними, оскільки існують суттєві розбіжності в регулюванні договірної та деліктної відповідальності щодо умов виникнення, тягаря доведення, наявності вини як обов'язкової умови відповідальності, можливості вимагати відшкодування моральної шкоди тощо. Конкуренція позовів допускається в праві ФРН, Англії та США, але не допускається французьким законодавством [7].

Список використаних джерел

1. Висновки Верховного Суду України, викладені в постановках, ухвалених за результатами розгляду заяв про перегляд судового рішення з підстави, передбаченої п. 1 ч. 1 ст. 355 Цивільного процесуального кодексу України, за II півріччя 2013 р. Верховний Суд; Висновок, Витяг від 01.02.2014. – URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/n0001700-14>.
2. Кирилюк А. В. Ліцензійний договір на використання літературних творів як вид авторського договору / А. В. Кирилюк // Актуальні проблеми держави і права: 36. наук. праць. – Одеса: Юридична література, 2009. – Вип. 51. – С. 180–186.
3. Орлюк О. П. Право інтелектуальної власності: Акад. курс: Підруч. для студ. вищих навч. закладів / О. П. Орлюк, Г. О. Андросчук, О. Б. Бутнік-Сіверський та ін.; За ред. О. П. Орлюк, О. Д. Святоцького. – Київ: Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. – 696 с. – С. 590.
4. Правові наслідки невиконання або неналежного виконання цивільного обов'язку. URL: http://www.lnu.edu.ua/faculty/pravo/cp2/cyvilne_tema_4.doc.
5. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 23.12.1993 р. № 3792-XII. Дата оновлення: 04.11.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12>.
6. Вахонєва Т. М. Відповідальність за невиконання авторського договору / Т. М. Вахонєва. Держава і право. 2011. № 52. – С. 285–291.
7. Шимон С. І. Цивільне та торгове право зарубіжних країн: навч. посіб. (Курс лекцій) / Шимон С. І. // ред. О. Дукова.; тех. ред. Т. Піхота. Київ: КНЕУ, 2004. – С. 220.

Науковий керівник: д.ю.н., професор Харитонова О. І.

ШПЕНДАК ВІКТОРІЯ МИХАЙЛІВНА

студентка 3-го курсу факультету прокуратури
та слідства (кримінальної юстиції)
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ СПІВАВТОРСТВА

Співавторство в авторському праві є доволі поширеним явищем, однак його правове регулювання на даний час залишається дискусійним і складним питанням. Створення об'єктів права інтелектуальної власності може відбуватись як самостійно автором, так і за участі декількох суб'єктів права інтелектуальної власності. Порядок створення таких об'єктів суттєво впливає й на умови їх використання, необхідність дотримання майнових та немайнових прав всіх співавторів.

Відносини, які виникають між співавторами, достатньо детально врегульовані в законодавстві, також є предметом багатьох наукових досліджень. Деякі аспекти співавторства висвітлено в працях: В. А. Дозорцева, О. В. Жилінкової, М. Я. Кирилова, С. М. Клейменової, О. А. Підпригори, В. Хохлова, Р. Б. Шишки.

Згідно ст. 13 Закону України «Про авторське право і суміжні права» співавторами визнаються особи, які спільною творчою роботою створили твір [2].

Виділяють неподільне і подільне співавторство. До випадків неподільного співавторства належить створення в результаті спільної творчої праці співавторів твору, що є нерозривним цілим. Якщо частина твору, створена одним зі співавторів, може використовуватися окремо, незалежно від інших частин твору, то має місце подільне співавторство [3, с. 416].

Залежно від того, яке співавторство існує між авторами, визначається порядок використання об'єкта авторського права. Відповідно до чинного законодавства укладання договору між співавторами не вимагається. Якщо відсутній такий договір авторське право на твір здійснюється всіма авторами спільно. У науці нерідко відмічають про обов'язковість, а часом й про повне заперечення необхідності укладання угод між співавторами.

М. Я. Кирилова зазначає, що «у ряді випадків відносини співавторства можуть виникнути і при відсутності угоди. Наприклад, співавторство може бути встановлене в судовому порядку, коли хоча і не було попередньої згоди, але фактично твір став результатом творчої діяльності двох чи більше осіб» [4, с. 56].

Проте однією з умов визначення співавторства є угода про спільну працю, тому відсутність її між співавторами, в якій би

визначався порядок використання як самого об'єкта, так і окремих його складових, якщо їх виокремлення є можливим, призводить до спірних ситуацій, розв'язувати які можливо лише в судовому порядку.

Але найбільш вагому ланку в судових позовах займає категорія про визнання особи співавтором. Так, Рішенням Овідіопольського районного суду Одеської області від 03 листопада 2014 року у Справі № 509/4876/14-ц про встановлення факту (в порядку окремого провадження) суд на підставі наявних у справі доказів визнав факт співавторства заявника, який працює над дисертацією для отримання ступеню кандидата медичних наук на тему «Діагностика, лікування та профілактика рецидивного ехінококоза печінки», у п'яти наукових статтях, які друкувалися у журналі «Клінічна хірургія» та виданнях «Актуальні проблеми сучасної медицини», «Проблеми військової охорони здоров'я» [5].

Необхідно відрізнити співробітництво від співавторства, при якому немає творчого внеску в створений твір іншою особою, яка здійснює допомогу при створенні твору, однак результати її праці не знаходять відображення у кінцевому результаті. Нажаль у авторському праві на сьогодні відсутня правова регламентація відносин співробітництва.

Також досить обговорюваним є питання щодо визначення ролі редактора і його внеску у створення твору. Так, більшість вчених придержуються думки, що редактор твору не може бути визнаний співавтором. І. Я. Іонас висловив протилежну точку зору і зазначив, що редактор може бути визнаний співавтором, якщо він, діючи зі згоди автора, прийняв участь у створенні образної системи або художньої форми твору (обмальовка персонажів, їх характерів). Але те, що має на увазі І. Я. Іонас, виходить за межі редагування. І в такому разі особа, що працює редактором, може бути співавтором твору, але для цього необхідне дотримання умов співавторства. Встановлювати якісь інші, відмінні умови співавторства для редакторів є недопустимо.

Також, нині існує нагальна потреба у виробленні комплексного підходу щодо правової охорони співавторства, яка б відповідала реаліям сьогодення. Забезпечення такої охорони можливе лише за наявності відповідної нормативно-правової бази, що адекватно відображала б існуючі реалії в економічному та суспільному житті держави. Притому Конституція України в ст. 54 закріплює та гарантує фундаментальні права і свободи людини і громадянина у сфері інтелектуальної власності, а саме свобода літературної, художньої, наукової і технічної творчості, захист інтелектуальної власності, їхніх авторських

прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності.

Проте слід зазначити, що найчастішими порушеннями прав співавторів є дії, що порушують немайнові та майнові права співавторів, серед них можна виділити: піратство; плагіат; ввезення на територію України екземплярів твору без дозволу осіб, що володіють авторським правом, тощо.

Оскільки на даний час наявні проблеми у правозастосовчій практиці щодо співавторства, то є актуальним подальше дослідження цього питання з врахуванням судової практики розв'язання спорів, які виникають при співавторстві, дослідження договірної практики використання об'єктів права інтелектуальної власності, створених декількома авторами, а також міжнародного досвіду регулювання співавторства.

Таким чином, нині існує нагальна потреба в проведенні ґрунтовного та концептуального дослідження різних аспектів співавторства, як на теоретичному, так і на практичному рівнях, що надасть можливість адекватного вдосконалення механізму реалізації охорони та захисту співавторства.

Список використаних джерел

1. Конституція України // Верховна Рада України. Офіційний портал [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
2. Закон України «Про авторське право і суміжні права» // Верховна Рада України. Офіційний портал [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12>.
3. Близнец И. А. Авторское право и смежные права : учебник / И. А. Близнец, К. Б. Леонтьев ; под ред. И. А. Близнеца. – Москва: Проспект, 2011. – 416 с.
4. Кирилова М. Я. Развитие советского авторского права : [учебник] / М. Я. Кириллова. – Свердловск : Свердлов. юрид. ин-т, 1982. – 56 с.
5. Рішення Овідіопольського районного суду Одеської області від 03 листопада 2014 р. у справі № 509/4876/14-ц [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/41394835>.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Кирилюк А. В.

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ
ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА

БАБАЛУНГА ОЛЕСЬ МИХАЙЛОВИЧ

студент 1-го курсу магістратури
факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

**СПІВВІДНОШЕННЯ УСНОЇ ТА ПИСЬМОВОЇ ФОРМ
ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУ**

В теорії цивільного процесуального права є різні визначення поняття цивільної процесуальної форми. Так, одні вчені розглядають цивільну процесуальну форму як сукупність однорідних процесуальних вимог, що висуваються до дій учасників процесу і спрямовані на досягнення певного результату [1, с. 174]. Інші зазначають, що процесуальна форма являє собою форму судової діяльності й відносин, які виникають із цієї діяльності, оскільки її особливості визначаються змістом діяльності суду [2, с. 24-25].

Але, на наш погляд, більш вдалим є формулювання О. С. Захарової. Так, вона зазначає, що цивільна процесуальна форма – це встановлений нормами цивільного процесуального права порядок розгляду і вирішення цивільної справи, за недотримання якого наступає встановлена законом відповідальність. Цивільна процесуальна форма характеризується тим, що має чітко визначену процесуальним законом регламентацію, гарантується конституційними засадами здійснення правосуддя, фіксується у певному процесуальному документі (рішенні або ухвалі) та забезпечується, за її недотримання, певними санкціями [3, с. 28].

В теорії цивільного процесуального права не виникає дискусії щодо видів процесуальної форми. Так, за загальним правилом, цивільна процесуальна форма поділяється на усну та письмову.

Під усною формою слід розуміти процесуальний порядок, за якого процесуальні дії здійснюються усно, а лише пізніше протокуються. Саме за допомогою даної форми реалізується принцип відкритості судового процесу та його повне фіксування

технічними засобами. Для прикладу можна навести частину 3 статті 217 Цивільного процесуального кодексу України (далі ЦПК) та частину 7 статті 230 ЦПК. Перша стаття зазначає, що розгляд справи по суті розпочинається після того, як головуєчий суддя оголошує судове засідання відкритим. Стаття 230 зазначає, що допит свідка розпочинається з пропозиції суду розповісти все, що йому особисто відомо у справі, після чого першою ставить питання особа, за заявою якої викликано свідка, а потім інші учасники справи в черговості, зазначеній ЦПК.

Дія усності має важливе практичне значення. Особисте спілкування сторін у процесі між собою та із судом створює найкращу можливість досягнення вірного знання в процесі, полегшує сприйняття доказів у справі і ухвалення законного та обґрунтованого рішення. Усна форма спілкування підвищує ефективність змагання сторін у процесі вирішення спору.

Письмова процесуальна форма передбачає встановлення основних вимог щодо документа, як до основного виду письмової форми, а саме форма і зміст, реквізити, тощо. Прикладом даної форми є стаття 175 ЦПК, де зазначаються основні вимоги до форми і змісту позовної заяви. Доволі цікавою є практика інших держав, у яких інколи позовні заяви можуть подаватися в усній формі. Головна їх характеристика в тому, що вони подаються, як правило, в нижчестоящі суди і лише у малозначних справах (Німеччина, Куба). В Китаї можна подати усний позов про розірвання шлюбу і стягнення аліментів. Проте вітчизняний законодавець не передбачив дану можливість в ЦПК. На наш погляд, це вірно, оскільки пред'явлення позову в письмовій формі є додатковою гарантією серйозності намірів позивача.

Основним видом письмової форми у цивільному судочинстві, як зазначалося вище, є процесуальний документ. Під процесуальним документом слід розуміти фіксовану інформацію на матеріальному носії, відповідно до вимог цивільного процесуального законодавства, що має юридичну силу.

Під юридичною силою документа слід вважати наступне. Юридична сила – виданий уповноваженим органом або особою, з дотриманням встановленого порядку і відповідного оформлення документ, який має властивість офіційного документа.

Так, в діяльності суду використовуються різноманітні документи, які надходять від сторін та інших учасників судового процесу, а також ті, які суд сам складає відповідно до ЦПК у процесі реалізації своїх повноважень.

Встановивши і проаналізувавши дані поняття можна дійти висновку, що дані форми не конкурують, а органічно співіснують і доповнюють одна одну. Тобто лише за умови єдності усної

та письмової процесуальних форм можливе функціонування судової системи і виконання завдань цивільного законодавства.

До подібних висновків в своїй праці дійшла і О. М. Перунова. Вчена зазначила, що усна форма спілкування на різних стадіях цивільного судочинства неможлива без підкріплення письмового оформлення актів-документів, фіксації процесуальних дій за допомогою технічних засобів. Тільки в разі використання цих елементів у зв'язку, причому в якісному його застосуванні, згідно з лінгвістичними вимогами; вимогами юридичної сили; вимогами належного оформлення тощо, ми можемо говорити про винесення судом законного й обґрунтованого рішення, яке буде необхідним і зрозумілим для всіх учасників цивільного процесу. Юридична значимість застосування технічних засобів полягає в тому, що вона тепер передбачена законом і неодмінно викликає потребу у відповідній юридичній і технічній кваліфікації спеціалістів суду та учасників цивільного процесу, це пов'язано з використанням і застосуванням різних методів і засобів юридичної інформаційної техніки й нових технологій оформлення документообігу суду [4].

Аналізуючи чинне законодавство, можна зробити висновок, що законодавець також дотримується даної точки зору, оскільки в ЦПК є багато норм, які регулюють і деталізують дані форми. Так, законодавець встановив мову цивільного судочинства (стаття 9 ЦПК), функціонування єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи (стаття 14 ЦПК), окрім того визначив регламент діяльності стадій і етапів судового процесу, який поєднує усну та письмову форми вчинення процесуальних дій.

Список використаних джерел

1. Юридическая процессуальная форма: теория и практика / под общ. ред. П. Е. Недбайло и В. М. Горшенёва. М.: Юрид. лит., 1976. 280 с.
2. Чечина Н. А. Норма права и судебное решение. Ленинград: Изд-во Ленинградского ун-та, 1961. 78 с.
3. Захарова О. С. До питання про цивільну процесуальну форму. *Вісник Академії адвокатури України*. 2009. № 2. С. 27–30. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vaau_2009_2_5.
4. Перунова О. М. Співвідношення принципу усності з фіксування цивільного процесу в процесуальній формі цивільного судочинства. URL: http://pap.in.ua/4_2018/33.pdf.

Науковий керівник: д.ю.н., професор Андронов І. В.

БУРАЧОК СЕРГІЙ ВІТАЛІЙОВИЧ

студент 1-го курсу магістратури
факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

ВПЛИВ НЕНАЛЕЖНОГО ФІНАНСУВАННЯ СУДІВ НА ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВОСУДДЯ

Відповідно до статті 124 Конституції України правосуддя в Україні здійснюється виключно судами. В умовах формування правової держави, становлення громадянського суспільства та проведення політики європейської інтеграції роль суду в житті суспільства значно підвищується. Це пояснюється виникненням необхідності захисту порушених прав, свобод та інтересів, що призводить до початку процесу, особливого значення в якому набуває суд як гарант здійснення правосуддя.

Незалежність і недоторканність суду гарантуються Конституцією і законами України, що полягає в їх самостійності, відсутності будь-якого стороннього впливу та втручання, вирішення суддею судового спору за своїм внутрішнім переконанням. Однією з гарантій незалежності судів є встановлений особливий порядок фінансування судів, обов'язок забезпечення якого покладено на державу, яка повинна створити належні умови для функціонування судів і діяльності суддів.

У Державному бюджеті України окремо визначаються видатки на утримання судів в обсягах, які повинні гарантувати судову діяльність відповідно до законодавства України, забезпечувати належні економічні умови для повного і незалежного здійснення правосуддя, фінансування потреб судів та обмежити будь-який вплив на суд [1].

Законодавство України прямо ставить перед державою обов'язок здійснювати належне фінансування, а також заборону на таке фінансування з будь-яких інших джерел, щоб забезпечити діяльність установи відповідно до засад, які закріплюються в нормативно-правових актах держави та запобігти втручання, впливу або тиску з їх сторони.

Належне фінансування, яке спрямовується на забезпечення повного та незалежного правосуддя, є одним із складових елементів більш загального поняття – належного матеріального забезпечення судів з метою реалізації ідеї справедливого, неупередженого та своєчасного розгляду і вирішення справ.

Тому питання фінансування є досить актуальним, так як оновлене цивільне процесуальне законодавство спрямоване на наближення системи українського правосуддя до європейських стандартів. Активне реформування судової системи призвело

до значного навантаження суддів, час для розгляду справи значно збільшився, що призводить до зниження ефективності правосуддя, а в окремих випадках до неможливості його здійснення. Це пояснюється тим, що забезпечення гарантованого фінансування судової влади значно погіршилося, що ставить під сумнів право кожної особи на справедливий суд, який гарантує захист її прав, свобод та інтересів у розумні строки незалежним, безстороннім і справедливим судом [2].

Цивільне процесуальне законодавство передбачає право кожної особи звернутися до суду за захистом своїх порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи законних інтересів.

Завданням цивільного судочинства є справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ з метою ефективного захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави [3].

Виходячи з вищевказаного, захист прав та інтересів кожної особи повинен забезпечуватися своєчасним розглядом справи впродовж розумного строку.

Розумним слід вважати такий строк, який об'єктивно необхідний для виконання процесуальних дій, прийняття процесуальних рішень та розгляду і вирішення справи з метою забезпечення своєчасного (без невинуватених зволікань) судового захисту.

Проте в умовах сьогодення для цивільного судочинства досить характерним є порушення строків розгляду цивільних справ, на що безумовно впливає неналежне матеріально-технічне забезпечення судів. Проблема недофінансування виступає значною перешкодою в забезпеченні незалежності судової влади держави та призводить до їх значного навантаження, так як з'явилася досить велика кількість негативних факторів, які призводить до зниження ефективності правосуддя.

Розглянувши Закон України «Про Державний бюджет України на 2020 рік» можна впевнено говорити про те, що кошти, які передбачені бюджетом, не відповідають реальним потребам суду. На судовій системі вирішили зекономити, заклавши в неї майже на 1 млрд гривень менше ніж в 2019 році

Таке фінансування не може забезпечити належні умови діяльності судів і конституційні права громадян на справедливий, неупереджений судовий захист впродовж розумного строку. Адже суди при здійсненні цивільного судочинства не мають достатніх коштів на найнеобхідніше для розгляду судових справ: поштові відправлення; придбання марок та конвертів для відправлення кореспонденції; судові повістки; придбання оргтехніки та її обслуговування, особливо комп'ютерної

техніки та систем фіксування судового процесу в достатній кількості для забезпечення безперервної роботи судів; виплата винагороди присяжним; ремонт, облаштування та охорона судових приміщень, що призводить до тяганини при розгляді справ, порушення законних прав та інтересів осіб.

Окремої уваги заслуговує недостатня кількість працівників апарату суду, які незважаючи на збільшене навантаження, продовжують отримувати низьку заробітну плату, при цьому виконуючи досить важливу роль у системі здійснення правосуддя.

У зв'язку з внесенням змін до Цивільного процесуального кодексу, в Україні була створена Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система, яка забезпечує функціонування електронного судочинства в усіх судових установах України та дає змогу забезпечувати обмін документами в електронній формі між всіма учасниками судового процесу та судом, а також фіксування судового процесу та участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції.

Проте протягом останніх років електронному судочинству так і не вдалося в повній мірі функціонувати. Правова спільнота досить позитивно відноситься до впроваджені системи «Електронного суду», створене належне законодавство, яке в теорії забезпечує ефективне його функціонування, але для повноцінного впровадження даної системи необхідна взаємодія двох важливих чинників – людський фактор та належне фінансування електронного суду.

Відсутність належного фінансування судової системи взагалі, і видатків на інформатизацію, зокрема, призводить до неспроможності задоволення потреб усіх охочих у користуванні певними сервісами внаслідок недостатності потужності відповідних програмно-апаратних комплексів (програмне забезпечення, дата-центри, серверне та інше обладнання) та недостатності спеціалістів для їх обслуговування [4, с. 20]. Можливість ефективної роботи системи електронного судочинства у великих містах не викликає заперечень. Однак у маленьких містечках, де в судах бракує людських ресурсів для забезпечення якісного та швидкого судочинства у «паперовій формі», учасники процесу не можуть місяцями отримати рішення суду, перспективи електронного судочинства виглядають досить недосяжними.

Отже, підводячи підсумки вищезазначеного, можна зробити висновок, що потрібні певні зміни, які б реалізували гарантовану Конституцією незалежність судів, захист прав та основних свобод людини, а також забезпечення доступу до правосуддя. Ключовим при вирішенні цієї актуальної проблеми є перегляд засад фінансування судів, що передбачає збільшення обсягів виплат на їх матеріально-технічне забезпечення та заробітну плату працівникам апарату суду.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Про судоустрій та статус суддів: Закон України від 02.06.2016 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 31. С. 545.
3. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 року № 1618-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 40-41, 42. Ст. 492.
4. Бринцев О. В. «Електронний суд» в Україні. Досвід та перспективи: монографія. Харків: Право, 2016. 72 с.

Науковий керівник: д.ю.н., професор Андронов І. В.

КОРЖАН АНГЕЛІНА ВОЛОДИМИРІВНА

студентка 2-го курсу магістратури
факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРАВОСУДДЯ У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ. ДОСТУПНІСТЬ ПРАВОСУДДЯ

Доступність правосуддя в цивільних справах щодо реалізації права на справедливий судовий розгляд у цивільному процесі розглядалася багатьма науковцями, такими як О. М. Овчаренко, Н. Ю. Сакара, Є. П. Євграфова, В. А. Кройтор та інші. Ця тема є актуальною і сьогодні, через те, що судова система є однією з основоположних складових правової, соціальної, демократичної держави. Саме тому позбавлення особи права на захист та поновлення своїх прав в судовому порядку є неприйнятним.

Відповідно до ст. 1 Конституції Україна є правовою державою, тобто державою, що заснована на визнанні та забезпеченні прав і свобод людини і громадянина, верховенстві права, взаємовідповідальності людини і держави. Одним з основоположних принципів такої держави є незалежна судова система, формою здійснення якої є правосуддя, що забезпечує захист прав і свобод людини та громадянина.

Визначальним критерієм оцінки ефективності судової влади та правосуддя в правовій державі є доступність судового захисту прав, свобод та інтересів фізичних та юридичних осіб. Конституція України у цьому відношенні закріпила право на судовий захист як необмежене та невідчужуване право. Це право набуло свого безпосереднього відображення

в Конституції України, яка в ч. 1 ст. 55 закріпила, що «права і свободи людини і громадянина захищаються судом». Частина 2 ст. 124 Конституції України передбачила, що «юрисдикція судів поширюється на всі правовідносини, що виникають у державі» [1].

Окрім національного законодавства таке закріплення можна знайти і у міжнародно правових актах, так можна зробити висновок, що доступність до правосуддя є певним стандартом, який відбиває вимоги справедливого й ефективного судового захисту та конкретизується в необмеженій судовій юрисдикції, належних судових процедурах, розумних строках, і безперешкодного звернення усякої зацікавленої особи до суду [6, с. 251].

О. М. Овчаренко у своїй монографії доцільно звертає увагу на таку проблему як поділ на формальний та реальний доступ до правосуддя. Незважаючи на нормативне закріплення принципу доступності існують різного характеру перепони, а саме, «правові (обмеження юрисдикції суду) і фактичні (коли внаслідок недосконалої організації роботи судів звернення громадян розглядаються повільно або створюються різні перешкоди бюрократичного характеру)» [5, с. 69].

Реалізація права на доступ до правосуддя у повній мірі можлива лише за певних умов. Такою умовою є налагодженість відповідного механізму, тобто виконання основних завдань останнього. До таких можна віднести збалансовану охорону, комплексний захист, ефективне поновлення порушеного права і також виплату справедливого відшкодування включно.

У зв'язку з цим, першорядне значення має не лише матеріальне закріплення права (чого, нажаль, не спостерігається стосовно права на доступ до правосуддя), але й законодавче визначення базових елементів його реалізації, головним чином – процесуальних.

Отже, можна зробити висновок, що судочинство і доступність правосуддя є взаємообумовленими та взаємопов'язаними категоріями. Система судочинства має відображати доступність правосуддя в таких ознаках: реально існуючий доступ до будь-якої судової інстанції, а не лише формальним; правосуддя відповідає вимогам справедливості та забезпечує ефективне поновлення в правах; судочинство має бути побудованим на засадах «послабленої» змагальності; злагоджено поєднанні у судочинстві публічні та приватноправові засади.

Список використаних джерел

1. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр/>.

2. Цивільний процесуальний кодекс України (зі змінами та доповненнями) № 1618-IV від 18.03.2004 року. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>.
3. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 07.07.10 р. № 2453-VI // Офіційний вісник України. 2010. № 55/1. Ст. 1900.
4. Кройтор В. А. Проблеми доступності цивільного судочинства в Україні у зв'язку з реальним закріпленням принципу змагальності. Право і безпека. 2004. Т. 3. № 1. С. 98–101.
5. Овчаренко О. М. Доступність правосуддя та гарантії його реалізації: монографія. Х.: Право, 2008. 304 с.
6. Сакара Н. Ю. Проблема доступності правосуддя у цивільних справах: монографія. Х.: Право, 2010. 256 с.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Бут І. О.

СЕЛИХ ЄВГЕН МИКОЛАЙОВИЧ, РУСЬКА ОЛЕНА ВОЛОДИМИРІВНА

студенти 1-го курсу магістратури факультету адвокатури
Національного університету «Одеська юридична академія»

ТИПОВІ ПОМИЛКИ В МОВІ І СТИЛІ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ДОКУМЕНТІВ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

В кожній галузі людської діяльності можливі помилки. На жаль, не становлять виключення і процесуальні документи судочинства. Небезпека таких помилок полягає в тому, що процесуальні документи можуть тлумачитись двозначно, або взагалі перешкоджати можливості їх розуміти правильно. Тому досить важливо при роботі з процесуальними документами розуміти їх типові помилки в мові і стилі оформлення цих актів, а також своєчасно знаходити їх і виправляти.

Сутність цивільного процесуального акту-документа полягає в тому, що це є встановлений порядок оформлення процесуальних дій, який регулює вимоги до складу реквізитів, послідовності їх викладення і розташування їх у документі, вимоги до змісту його форми і тексту. Будь яке відхилення від цього порядку можна назвати помилкою у процесуальному документі. Важливо, що процесуальні акти мають: 1) офіційний характер; 2) технічний, письмовий або електронний спосіб вираження і закріплення; 3) не мають єдиної процесуальної форми і змісту документа; 4) письмова форма суворо зумовлена діями учасників цивільного процесу і закріплена в законі [2, с. 117].

Окремо слід зупинитись на з'ясуванні процесуальної форми та змісту документу, що являє собою зовнішнє і внутрішнє

вираження акту. Так, більшість документів в цивільному процесі мають письмове вираження і його недотримання тягне за собою недійсність цього процесуального документу. Зміст документів, як правило, закріплюється в цивільно-процесуальному законодавстві, наприклад, ст. 175 ЦПК містить вимоги щодо форми і змісту позовної заяви [1]. Належне дотримання змісту позовної заяви дає можливість, перш за все, якісно виразити інтереси позивача. Недотримання або нівелювання будь-яким положенням щодо змісту і форми позовної заяви, має наслідком залишення її без руху.

Помилки при оформленні будь-якого процесуального акту можна поділити на процесуальні і граматично-логічні.

До процесуальних помилок відноситься: 1) неправильне оформлення дат (дати оформлюються комбінованим або цифровим способом), також після оформлення процесуального документу потрібно звернути увагу, щоб дати повністю збігалися; 2) неправильне оформлення реквізитів сторін, наприклад, при оформленні позовної заяви обов'язково повинна вказуватись інформація, яка передбачена в ч. 2 ст. 175 ЦПК; 3) Посилання на недіюче чи законодавство зарубіжних країн, тому обов'язково потрібно перевіряти норми права, які застосовує сторона на їх чинність; 4) Недодання необхідних додатків, які вимагає законодавець (особливо це важливо при складанні позовної заяви, адже кожен документ, на який посилається сторона, повинна бути підтверджений відповідними доказами).

До граматично-логічних помилок відносяться: 1) неправильна побудова словосполучень (на протязі, згідно ч. 2 ст. 175 ЦПК, тощо); 2) лексичні помилки (використання русизмів, слів, які не є офіційною діловою мовою); 3) логічні помилки проявляються в неправильній побудові речень, що спотворює сприйняття тексту взагалі (так громіздкі і неправильно побудовані речення сприяють їх неправильному розумінню читачем).

Окремо слід звернути увагу на такий процесуальний документ як судові рішення. В ст. 269 ЦПК визначена така процедура, як виправлення описок та арифметичних помилок. В Постанові Верховного суду від 14 січня 2019 року визначено, що описки – це помилки, зумовлені неправильним написанням слів. Виправленню підлягають лише ті описки, які мають істотний характер. До таких належить написання прізвищ та імен, адрес, найменувань спірного майна, зазначення дат та строків. Не є опискою граматичні помилки, які не спотворюють текст судового рішення та не призводять до його неправильного сприйняття. Таке положення Верховного суду, на нашу думку, зумовлене тим, що якщо будуть враховуватись граматичні помилки, як описки, то це призведе до того, що

збільшиться кількість апеляційний скарг із заяв пов'язаних з виправленням цих помилок.

Також потрібно враховувати, що судові рішення повинні бути максимально простими і зрозумілими для читача. Це досягається використанням відомих і широкоживаних зворотів, стислих фраз. Перезавантаження судового рішення складними граматичними конструкціями (зворотами, складнопідрядними реченнями) ускладняють сприйняття рішення в цілому. Також судді досить часто зловживають нормативно-правовими актами, які використовуються настільки часто, що важко зрозуміти думку судді щодо тої чи іншої позовної вимоги. Тому, задля поняття та правильного написання судового рішення, потрібно вживати зрозумілі для сторін та інших осіб звороти та речення.

На практиці, досить часто, більшість помилок робиться у позовній заяві. У зв'язку з цим, більшість позовних заяв не приймає канцелярія суду та особа не може захистити своє порушене право. Сторони забувають про реквізити один одного та не вказують електронну адресу, номер телефону та адресу проживання сторони. Для того, щоб позовна заява або інший процесуальний документ був належним чином оформлений, потрібно звертатися до чітко визначеного процесуального законодавства та користуватися спеціальними нормами, які чітко прописують структуру позовної заяви, судового рішення або інших процесуальних документів.

Список використаних джерел

1. Цивільно процесуальний кодекс України [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – 18.03.2004 – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>.
2. Терела Г. В. Юридична техніка та складання процесуальних документів [Електронний ресурс] / Г. В. Терела // ВНЗ Укоопспілки «ПУЕТ». – 2016. – Режим доступу до ресурсу: http://pravo.puet.edu.ua/files/lic2016bac/uts_03.pdf.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Гонгало Р. Ф.

ГОСПОДАРСЬКЕ ТА ГОСПОДАРСЬКЕ
ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО

БАЛАБАН ВІКТОРІЯ ВІКТОРІВНА

студентка 3-го курсу факультету прокуратури
та слідства (кримінальної юстиції)
Національного університету «Одеська юридична академія»

**ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ПІДСТАВ
НЕДІЙСНОСТІ ГОСПОДАРСЬКИХ ДОГОВОРІВ**

У сучасних умовах внаслідок досить швидкого розвитку підприємництва та зростання ділової активності суб'єктів господарювання істотно збільшується роль господарських договорів. Укладання господарських договорів здатне вирішувати загальнодержавні, економічні та соціальні задачі, сприяє плануванню та організації господарської діяльності. Загалом, договірні відносини характеризуються диспозитивністю, про що свідчить вільне волевиявлення щодо встановлення змісту договору, але з урахуванням обмежень, визначених господарським законодавством.

Як свідчить аналіз судової практики, чимало спорів виникають з приводу визнання господарських договорів недійсними, що актуалізують дослідження стану правового забезпечення цього питання.

Слід зауважити, що недійсність господарських договорів у своїх роботах розглядали такі науковці, як Беляневич О. А., Боднар Т. В., Знаменський Г. Л., Прилуцький Р. Б., Спасибо-Фатеева І. В. та ін.

На думку А. Г. Бобкової, недостатність та нечіткість законодавчого регулювання у цьому питанні, наявність проблем у правозастосуванні безпосередньо пов'язані із невизначеністю правової природи господарського договору [2]. Невизначеності цьому питанню додає і субсидіарне застосування положень ЦК України до господарських договорів, невідповідність між положеннями якого щодо підстав недійсності та норм ГК України з цього питання породжувала ряд колізій та протиріч.

Як відомо, недійсність правочину встановлюється в судовому порядку. Суд під час вирішення спорів про визнання

договорів недійсними, повинен встановити чи наявні фактичні обставини, з якими закон пов'язує визнання господарських договорів недійсними на момент їх укладення і настання відповідних наслідків, та в разі задоволення позовних вимог зазначати в судовому рішенні, в чому конкретно полягає неправомірність дій сторони та яким нормам законодавства не відповідає оспорюваний правочин [1]. З метою узгодження судової практики щодо підстав визнання господарських та цивільних договорів недійсними, з ГК України було виключено ст. 207, а перелік підстав наразі визначається за ЦК України. Тим не менш, важливим є узгодження судами різних юрисдикцій розуміння їх змісту.

Так, наприклад, невизначеним наразі залишається зміст такої підстави, як суперечність господарського договору інтересам держави і суспільства, а також його моральним засадам.

Моральні засади суспільства, в даному випадку, вчені вбачають у певних загальнолюдських цінностях, як-от: добро, розумність, справедливість, чесність, повага до іншої особи та її інтересів тощо.

М. В. Руденко вірно зауважує, що термін «інтереси держави» має невизначений зміст, і в кожному конкретному випадку необхідно встановити, порушені чи ні інтереси окремої особи або держави. На його думку, інтереси держави – це закріплена Конституцією та законами України, міжнародними договорами (іншими правовими актами) система фундаментальних цінностей у найбільш важливих сферах життєдіяльності українського народу і суспільства [3, с. 13].

Згідно із судовою практикою, інтересам держави і суспільства суперечать господарські договори, що посягають на суспільні, економічні та соціальні основи держави і суспільства, вони спрямовані на: незаконне використання державної або комунальної власності; незаконне заволодіння, користування розпорядження об'єктами права власності українського народу; відчуження викраденого майна; виробництво і відчуження певних об'єктів, які вилучені або обмежені в цивільному обігу. Також суперечить інтересам держави і суспільства виготовлення і поширення літератури або іншої продукції, що пропагує війну, національну, расову чи релігійну ворожнечу; ухилення від сплати податків; виготовлення чи збут підробних документів і цінних паперів; незаконне вивезення за кордон валютних коштів, матеріальних чи культурних цінностей; використання власного майна на шкоду інтересам суспільства, правам, свободі і гідності громадян [1].

Однак, відповідно до Цивільного кодексу України, зміст поняття «правочин, що суперечить інтересам держави і суспільства» повністю поглинає поняття «правочин, що

порушує публічний порядок». У свою чергу, правочин, що посягає на публічний порядок, спрямований на порушення конституційних прав і свобод людини і громадянина, знищення, пошкодження майна фізичної або юридичної особи, держави, територіальних громад, незаконне заволодіння ним. Таким чином, зміст досліджуваної підстави за ГК України та ЦК України не є однаковим.

На підставі зазначеного можна зробити висновок, що законодавчі норми потребують істотного удосконалення із застосуванням системного підходу до їх визначення для підвищення ефективності правового регулювання визнання недійсними господарських договорів. Необхідно внести зміни та доповнення в Господарський кодекс України в частині вимог визначення порядку визнання недійсними господарських договорів для уникнення колізії і, як наслідок, неоднакового застосування господарськими судами матеріальних норм права щодо визнання договорів недійсними з підстав їх суперечності інтересам держави. Існує потреба в узгодженні норми ЦК України та ГК України, оскільки невідповідності ставлять під сумнів правильне вирішення спорів.

Список використаних джерел

1. Постанова Пленуму ВГСУ «Про деякі питання визнання правочинів (господарських договорів) недійсними» від 29.05.2013 № 11. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0011600-13#Text>.
2. Бобкова А. Г. Щодо правової природи договорів на реалізацію арештованого майна. Підприємництво, господарство і право. 2008. № 4. С. 3–6.
3. Руденко М. В. Теоретичні проблеми представництва прокуратурою інтересів держави в арбітражних судах : автореф. дис. на здоб. наук. ступеня док. юрид. наук: спец. 12.00.10 / Х., 2001. 36 с.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Будурова Г. М.

ГУРО ДАР'Я ОЛЕКСАНДРІВНА

студентка 4-го курсу судово-адміністративного факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОЗОВУ У ГОСПОДАРЬСЬКОМУ ПРОЦЕСІ

Інститут забезпечення позову покликаний охороняти інтереси і позивача, і відповідача. Основною метою забезпечення позову є захист інтересів позивача, від можливих недобросовісних дій відповідача, для того щоб у майбутньому забезпечити належне та ефективне виконання судового рішення.

В основу інституту забезпечення позову покладено конституційний принцип рівності усіх учасників судового процесу перед законом і судом. Тому як позивачу так і відповідачу надаються рівні можливості для захисту своїх прав та інтересів від можливих порушень [1].

Забезпечення позову у господарському процесі є широко регламентовано главою 10 Господарського процесуального кодексу України, але в процесі реалізації таких норм виникають проблеми, що потребують негайного вирішення.

У судовій практиці досить часто зустрічаються справи, в яких суд приймає рішення про відмову у забезпеченні позову з підстав необґрунтованості та недоведеності обставин, які є підставою для забезпечення позову в господарському процесі.

У пункті 3 Постанови Пленуму ВГСУ від 26.12.2011 р. № 16 зазначено про те, що обставини, з якими пов'язують необхідність застосування відповідного заходу забезпечення позову є достатньо обґрунтованими для забезпечення позову, якщо вони підтверджені доказами. Однак, Господарський процесуальний кодекс не встановлює підстави, які є доцільними для звернення до суду із заявою про забезпечення позову, а також докази, які мають бути подані заявником для підтвердження своїх доводів [2].

Необґрунтовані судження, припущення про можливе ухилення відповідачем від виконання судового рішення у майбутньому є недостатніми підставами для задоволення судом такої заяви. Так, в Ухвалі Господарського суду міста Києва від 27.02.2020 № 910/2911/20 суд прийняв рішення про відмову у задоволенні заяви про забезпечення позову, через те що доводи заявника визнано необґрунтованими побоюваннями, і вони не підтверджені належними доказами, які б доводили реальну загрозу невиконання рішення суду у цій справі [3].

У зв'язку з відсутністю норми, яка б встановлювала обставини, які є підставою для застосування заходів забезпечення

позову, а також докази, які мають підтверджувати такі обставини, заявник не завжди розуміє, які саме докази необхідно подати, щоб підтвердити обставини, на які він посилається як на підставу своїх вимог.

Можна навести орієнтовний перелік обставин та доказів, які будуть достатніми для задоволення судом заяви про забезпечення позову:

- є припущення що відповідач вчиняє певні дії (наприклад, укладає договір купівлі-продажу чи застави) щодо майна, яке на час виконання судового рішення може вже не належити відповідачу, або бути в непридатному стані. У такому випадку позивач має надати докази, що підтверджують факт передачі або продажу такого майна;

- якщо відповідач не виконує зобов'язання щодо повернення коштів позивачу, то позивач має надати докази, які б підтверджували здійснення необґрунтованих витрат відповідачем, замість погашення боргу;

- інші причини, які сприяють ухиленню відповідача від виконання судового рішення [4].

Інститут зустрічного забезпечення є порівняно новим у господарському процесі, тому деякі питання є недостатньо врегульованими. Зустрічне забезпечення є гарантією захисту прав та інтересів відповідача і відшкодування йому матеріальних збитків, заподіяних забезпеченням позову.

Зі змісту статті 141 Господарського процесуального кодексу можна зрозуміти, що зустрічне забезпечення застосовується або з ініціативи суду, або за клопотанням відповідача. Зважаючи на це, є необхідність в чіткому розмежуванні повноважень суду та процесуальних прав відповідача, що стосуються зустрічного забезпечення. Крім того, господарським законодавством не передбачено форму та зміст заяви про зустрічне забезпечення [5].

Інститут забезпечення позову є дієвим механізмом, спрямованим на запобігання можливим зловживанням процесуальними правами з боку недобросовісних сторін, а у майбутньому своєчасного та реального виконання судового рішення [6].

Таким чином, щоб усунути недоліки, які гальмують функціонування даного інституту, перш за все необхідно внести зміни у законодавство.

Насамперед встановити перелік обставин, які підлягають доказуванню та вимоги, яким повинні відповідати докази, щоб заявник міг переконатися у правильності і доцільності своїх припущень і доводів, перш ніж подати таку заяву.

Також, забезпечити рівний захист інтересів сторін, шляхом встановлення зустрічного забезпечення не як можливості, а як обов'язку для заявника (позивача). Додати

Господарський процесуальний кодекс нормами, які б конкретизували порядок реалізації зустрічного забезпечення.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr>.
2. Постанова Пленуму Вищого господарського суду України «Про деякі питання практики застосування заходів до забезпечення позову» від 26.12.2011 р. № 16 (зі змінами від 14.07.2016 р. № 7) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0016600-11>.
3. Ухвала Господарського суду міста Києва від 27.02.2020 р. у справі № 910/2911/20 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/87863812>.
4. Ухвала Господарського суду Запорізької області від 15.07.2019 р. у справі № 908/1319/19 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/83085810>.
5. Господарський процесуальний кодекс України від 6 листопада 1991 р. № 1798-ХІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12>.
6. Бойчук А. П. Забезпечення заходів в господарському процесі: Юридична газета. – 2018. – № 41 (643) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/gospodarske-pravo/zabezpechennya-zahodiv-v-gospodarskomu-procesi.html>.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Гофман О. Р.

КУЛЬБАБА ІННА ВІКТОРІВНА

студентка 4-го курсу судово-адміністративного факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»

РОЗГЛЯД СПРАВ ПІД ЧАС КАРАНТИНУ В ПОРЯДКУ ГОСПОДАРСЬКОГО СУДОЧИНСТВА

Зважаючи на втілення в життя Міністерством цифрової трансформації України проекту «Держава в смартфоні», можна стверджувати, що Україна реалізує свою політику у сфері електронного урядування. Поруч постає питання невід'ємного компонента цього поняття – реалізація електронного судочинства. Для забезпечення конституційних, а також галузевих принципів господарського судочинства, в рамках вчинення правосуддя здійснюється розподіл справ автоматизованою програмою, яка називається Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна

системи. Нею ж регулюється порядок обміну документами (надсилання та отримання) в електронній формі між судами, судом та учасниками судового процесу, учасниками судового процесу, а також регламентується порядок фіксування судового процесу. Як зазначено в Законі України від 02.06.2016 № 1402-VIII, судові рішення надає можливість учасникам справи бути присутнім у судовому засіданні завдяки режиму відеоконференції, а обов'язок з його здійснення покладається на суд [1]. Однак, чи буде реалізовано таке право учасників господарського процесу, зважаючи на ускладненість здійснення процедур та навантаження судів у період карантину, запровадженого у зв'язку із масовим зараженням COVID-19?

Загальновідомо, що через введення карантину будь-які скупчення великої кількості людей є забороненими та впроваджуються нові правила співіснування громадян протягом та після обмежувального періоду. У такий складний час на органи законодавчої, виконавчої та судової влади покладається величезна відповідальність, державні служби працюють, хоча і дещо в іншому, однак в напруженому режимі. У зв'язку із світовою пандемією та, передусім, з метою запобігання хвороби в Україні, парламент України прийняв Закон України від 30.03.2020 № 539-IX [2], відповідно до якого Господарсько-процесуальний кодекс України від 06.11.1991 року (далі – ГПК), зокрема було доповнено новою частиною статті 192. Новим є те, що відтепер брати участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції учасники справи можуть поза межами приміщення суду з використанням власних технічних засобів, відтак учасник справи підтверджує свою особу з допомогою електронного підпису, а якщо вони не мають такого підпису, то у відповідності до Закону України від 20.12.2012 № 5492-VI [3] або Державною судовою адміністрацією України.

У свою чергу Наказ Державної судової адміністрації України від 08.04.2020 № 169, затверджує порядок роботи під час судового засідання в господарському процесі з технічними засобами відеоконференції зв'язку за участі сторін поза межами приміщення суду [5]. Так, здавалося б цей нормативно-правовий акт регламентує роботу суду та учасників справи, однак не зрозуміло, яким чином буде забезпечений сам процес та чи не виникне сумнівів у сторін справи чи то інших учасників щодо неупередженості, об'єктивності, законності ухвалених рішень, а також чи є підстава вважати, що засоби зв'язку через мережу інтернет є безпечними та надійними.

Варто зазначити, що існує проблема подання «електронних доказів». Стаття 96 ГПК України частково регулює, однак не містить чіткого механізму захисту електронних доказів від підробки та знищення. Більше того, існують певні протиріччя

у визначенні понять «оригінал електронного доказу» та «копія електронного доказу» [4].

Не можна залишити без уваги питання строків в господарському процесуальному законодавстві, так, відповідно до Закону України від 30.03.2020 № 539-IX [2], під час дії карантину, встановленого урядом України з метою запобігання поширенню COVID-19, строки, які закріплені статтями 232, 269, 322, 324 ГПК України продовжуються на строк дії карантину. Досліджуючи питання відтермінування певних процесуальних дій, необхідно вирішувати його не з теоретичного, а з практичного аспекту, адже як показує досвід: не завжди можна втілити в життя законодавчо прописані моменти, з огляду на ті, чи інші обставини, які аж ніяк не можна було передбачити в світовому масштабі. На шляху вирішення цієї проблеми, іноземні суди загалом вжилися до таких заходів, як відкладення справ на дати після карантинного періоду, або ж всі процесуальні строки продовжили на строк дії карантину, деякі країни заборонили відвідування судових засідань окремими особами, однак все-таки більшість судових процесів відбуваються з причин невідкладності справ за загальними правилами.

Отже, хоча і створено комплекс технічних засобів, програмного забезпечення для розгляду справ у режимі відеоконференцій, однак існує певна недовіра суспільства щодо її функціонування та надійності, а тому в перспективі, електронний суд повинен пройти етап реформування для гарантування права, свобод громадян, для дотримання принципів судочинства та ефективності судів загалом. На мою думку, розгляд справ в порядку електронного судочинства, за умови забезпечення коректної роботи інформаційно-телекомунікаційних систем, це можливість удосконалити загалом діяльність е-суду та надалі більш активно розглядати справи завдяки сучасним технологіям.

Список використаних джерел

1. Див: Закон України «Про судоустрій та статус суддів» від 02.06.2020 року № 1402-VIII // Відомості Верховної Ради. – 2016. – № 31, ст. 545.
2. Див: Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення лікування коронавірусної хвороби (COVID-19) від 30.03.2020 № 539-IX // Відомості Верховної Ради України. – 2020. – № 17, ст. 107.
3. Див: Закон України «Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус» від 20.12.2012 № 5492-VI // Відомості Верховної Ради. – 2013. – № 51, ст. 716.

4. Див: Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2: Постанова Кабінету Міністрів України від 04.04.2020 № 255 // Урядовий кур'єр, – 12 бер., 2020. – № 47.
5. Державна Судова Адміністрація України «Про затвердження Порядку роботи з технічними засобами відеоконференцв'язку під час судового засідання в адміністративному, цивільному та господарському процесах за участі сторін поза межами приміщення суду». С. 12 – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://dsa.court.gov.ua/userfiles/media/dsa_pres_slujba_2019/dsa_pres_slujba_2020/N_169_20.pdf.
6. Дрогозюк К. Б. Проблеми визначення оригіналу і копії електронних доказів у цивільному судочинстві України / К. Б. Дрогозюк // Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія»: збірник наукових статей. – Чернівці, 2019. – № 3. – С. 244.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Гофман О. Р.

**ЛІТВІН НАТАЛІЯ ПЕТРІВНА,
МАКАРЕНКО ЮЛІЯ ОЛЕКСАНДРІВНА**

студентки 4-го курсу факультету прокуратури
та слідства (кримінальної юстиції)
Національного університету «Одеська юридична академія»

**ПОВНОВАЖЕННЯ ПРЕДСТАВНИКІВ
У ГОСПОДАРЬКОМУ ПРОЦЕСІ**

Інститут представництва в господарському процесі – це важливий елемент реалізації господарського процесуального права і засіб процесуального регулювання суспільних відносин у господарській сфері. Нині вказаний інститут має значний розвиток, що викликано збільшенням правової активності населення країни, виникненням нових складних соціально-правових спорів, динамікою зміни законодавства та ін. З огляду на вказане, актуальним є з'ясування особливостей повноважень представника у господарському процесі.

Перш за все, зазначимо, що основною процесуальною функцією, яка покладається на представника у господарському процесі, є функція представництва, метою якої є не тільки забезпечення реалізації прав його клієнтів, а й захист їхніх порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів. Разом з тим, виконання цієї функції є неможливим без відповідних для цього повноважень.

В теорії права під повноваженнями прийнято розуміти офіційно надане кому-небудь право певної діяльності, ведення справ. Повноваження є одночасно і правом, і обов'язком. Особа, що володіє повноваженням, має певні додаткові можливості, проте не може використовувати їх на свій розсуд, а тільки у формально визначений спосіб. Тому справедливо буде сказати, що повноваження є обов'язком здійснити (реалізувати, застосувати) конкретне суб'єктивне право.

Законодавець, розуміючи всю важливість повноважень представника у господарському процесі для реалізації прав та обов'язків сторін, третіх осіб, а також осіб, яким законом надано право звертатися до суду в інтересах іншої особи, закріпив їх у ст. 61 ГПК України. Так, як вбачається із раніше зазначеної норми, представник, який має повноваження на ведення справи в суді, здійснює від імені особи, яку він представляє, її процесуальні права та обов'язки [1].

Як показує аналіз судової практики із Єдиного державного реєстру судових рішень, найчастіше під час розгляду господарських справ, послугами представництва користуються сторони. Тому, у разі представлення інтересів однієї із сторін, представники наділяються їхніми правами, відповідно до ст. 42, 46 ГПК України.

Якщо здійснюється представництво прав та інтересів третіх осіб, то з аналізу ст. 49 ГПК України, можна дійти висновку, що представники третіх осіб, які заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору, користуються усіма правами і несуть усі обов'язки позивача, натомість представники третіх осіб, які не заявляють самостійних вимог, мають лише процесуальні права та обов'язки, що визначені ст. 42 вказаного нормативно-правового акту.

Схожими є положення щодо повноважень і відносно органів та осіб, які звернулися до суду в інтересах інших осіб. Так, останні відповідно до ч. 1 ст. 55 ГПК України мають процесуальні права та обов'язки особи, в інтересах якої вони діють [1].

Разом з тим, слід зазначити, що межі здійснення процесуальних повноважень є неоднаковими для договірних представників і для законних представників. Обсяг прав законного представника не залежить від волі особи, яку представляють, в той час як обсяг прав добровільного представника навпаки цілком залежить від неї. Таким чином, обсяг повноважень представника встановлює межі його діяльності [3, с. 612–615].

Зокрема, представник, який виступає за договором, чинить самостійно від свого імені тільки деякі процесуальні дії.

Крім того, представник не може здійснювати самостійно такі дії, які охороняються матеріальним законом або тягнуть для особи, інтереси якої представляють, матеріально-правові

наслідки, а саме – повністю чи частково відмовитись від позову, змінити предмет позовних вимог і та ін. Такі дії називаються розпорядчими, тому що вони безпосередньо і суттєво зачіпляють інтереси особи, яку представляють у господарській справі» [2].

Прослідковується це положення і в ч. 2 ст. ГПК України, в якій зазначено, що органи та особи, які відповідно до цього Кодексу мають право звертатися до суду в інтересах осіб, за винятком осіб, яким законом надано право звертатися до суду в інтересах юридичної особи у спорах про відшкодування збитків, заподіяних їй посадовою особою, не мають права укласти мирову угоду.

Таким чином, представник може здійснювати дії розпорядчого характеру тільки за умови, наявності спеціального письмового дозволу особи, інтереси якої представляє.

Попри те, що такі обмеження є своєрідним захистом для довірительів від незаконних дій представників, доволі часто перші надають право на здійснення процесуальних дій розпорядчого характеру. Зокрема, як вбачається із рішення Господарського суду Одеської області від 19 лютого 2020 р. у справі № 916/3846/19, відповідно до розділу 5 договору адвокат адвокатського об'єднання під час виконання доручення клієнта за цим договором серед численних повноважень має й повноваження (права): висловлювати свою думку з питань, які виникають під час розгляду справи; давати усні та письмові пояснення, доводи і міркування; повністю або частково відмовитися від позову; змінити предмет або підставу позову, збільшити або зменшити розмір позовних вимог; визнати позов повністю або частково; досягнути примирення; оскаржувати судові рішення (ухвали, постанови); передати повноваження іншій особі (передоручення) та ін. [4].

Законний представник є самостійним суб'єктом процесуальної діяльності, який, відповідно до закону, вступає до провадження з метою захисту прав та законних інтересів особи, яка з об'єктивних причин позбавлена можливості на самозахист.

Законний представник може користуватися процесуальними правами без спеціального дозволу особи, інтереси якої вони представляють. При цьому ініціатива заявлених тих чи інших вимог, пов'язаних із захистом особистих і майнових прав та інтересів підопічного також виходить від законного представника. Йому не потрібно особливої згоди від особи, інтереси якої він захищає, щодо заявлення цивільного позову, його визнання чи зміну розміру позовних вимог, тощо. Ці дії законний представник здійснює самостійно, від свого імені, і суд зобов'язаний оцінити їх як юридично значущі правомірні дії,

оскільки вони скеровані на забезпечення інтересів учасника провадження, який не володіє повною дієздатністю.

Підводячи підсумок вищевказаному, можна зробити висновок, що попри загальність законодавчого тлумачення повноважень представників у господарському процесі, їх обсяг та межі значно відрізняються в залежності від підстав виникнення представництва.

Список використаних джерел

1. Господарський процесуальний кодекс України від 6 листопада 1991 року № 1798-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. 2017. № 48. Ст. 436.
2. Писарчук С. Про межу здійснення представником прав на досудовому слідстві. URL: <http://radnuk.info/component/content/article/24965-----c.html>.
3. Пожар В. Г. Межі повноважень представників у кримінальному провадженні: проблеми визначення «Молодий вчений». 2016. № 12 (39). С. 612–615.
4. Рішення Господарського суду Одеської області від 19 лютого 2020 р. у справі № 916/3846/19 // Єдиний державний реєстр судових рішень. – URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/87758180>.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Романадзе Л. Д.

ЛОКАЙЧУК ВАЛЕРІЯ ДМИТРІВНА

студентка 3-го курсу факультету прокуратури
та слідства (кримінальної юстиції)
Національного університету «Одеська юридична академія»

РОЗМЕЖУВАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДОГОВОРУ ПОСТАВКИ ЗА ГОСПОДАРЬСКИМ ТА ЦИВІЛЬНИМ КОДЕКСАМИ

Поставка є однією з найбільш використовуваних договірних конструкцій у сфері господарювання. Разом з тим, з моменту прийняття Цивільного та Господарського кодексів України і до сих пір не усунуто суперечностей між правовим регулюванням договору поставки цими законодавчими актами, що не сприяє швидкому розв'язанню спірних ситуацій, які виникають при їх укладанні та виконанні.

Так, наразі розмежування норм Цивільного та Господарського кодексів щодо договору поставки можна проводити:

1. Визначенням договору поставки. Відповідно до ч. 1 ст. 712 ЦК України, за договором поставки продавець (постачальник), який здійснює підприємницьку діяльність, зобов'язується передати у встановлений строк (строки) товар у власність покупця для використання його у підприємницькій діяльності або в інших цілях, не пов'язаних з особистим, сімейним, домашнім або іншим подібним використанням, а покупець зобов'язується прийняти товар і сплатити за нього певну грошову суму [4]. Але чинний ГК України закріплює інше поняття договору поставки: згідно з ч. 1 ст. 265 за договором поставки одна сторона – постачальник зобов'язується передати (поставити) у зумовлені строки (строк) другій стороні – покупцеві товар (товари), а покупець зобов'язується прийняти вказаний товар (товари) і сплатити за нього певну грошову суму [1]. Варто звернути увагу, що дана дефініція майже співпадає від поняття договору купівлі-продажу.

2. Суб'єктивним складом договору поставки. Так у ч. 3 ст. 265 ГК України, визначено, що сторонами договору поставки є суб'єкти господарювання, які визначені у п. 1 ч. 2 ст. 55 ГК, та до яких відносяться: господарські організації та фізичні особи підприємці. Однак, ЦК України визнає сторонами договору лише суб'єктів підприємництва, звужуючи це коло суб'єктів за рахунок виключення суб'єктів некомерційного господарювання.

3. Істотними умовами договору. З дефініції договору поставки за ЦК можна визначити такі істотні умови, як предмет та строк. Відповідно до ч. 2 ст. 712 ЦК України до такого договору застосовуються загальні норми про купівлю-продаж. Проте у положеннях про купівлю-продаж ціна не є істотною умовою договору, а згідно зі ст.ст. 691 та 632 ЦК України якщо ціна у договорі не встановлена і не може бути визначена виходячи з його умов, вона визначається виходячи із звичайних цін, що склалися на аналогічні товари на момент укладення договору [3, с. 107–109]. Разом з тим, частиною 1 статті 180 ГК України у сфері господарювання предмет, ціна та строк дії договору визначені як істотні умови для всіх видів договорів. При цьому умови про предмет в договорі поставки повинні включати вимоги до якості товару, кількість та найменування продукції відповідно до ст. 266 ГК України [1].

4. Предметом договору поставки. У ч. 1 ст. 266 ГКУ предметом поставки є визначені родовими ознаками продукція, виробі з найменуванням, зазначеним у стандартах, технічних умовах, документації до зразків (еталонів), прейскурантах чи товарознавчих довідниках. Предметом поставки можуть бути також продукція, виробі, визначені індивідуальними ознаками [1]. Але характерною рисою предмета поставки є те, що це партія товару, а така партія може складатися тільки з товарів,

які визначені родовими ознаками. Такий висновок можна зробити на підставі ст. 184 ЦК, що містить поняття речі, яка визначена індивідуальними ознаками, та речі, яка визначена родовими ознаками. Тому доцільним є уточнення складу речей, що можуть бути предметом поставки.

Варто наголосити, що згідно з ч. 6 ст. 265 ГК України якщо відносини договору поставки не врегульовані нормами ГК України, то варто застосовувати норми ЦК України. У постанові Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду № 911/1205/18 у справі за позовом Дочірнього підприємства «Телегруп – Україна» до Товариства з обмеженою відповідальністю «Компанія Пегас» про розірвання договору поставки та стягнення 239 154,04 грн, підкреслено, що Господарський кодекс України по відношенню до Цивільного кодексу України є систематизованим законодавчим актом, який регулює особливості господарських відносин та спеціальні норми ГК України, які встановлюють особливості регулювання майнових відносин суб'єктів господарювання, підлягають переважному застосуванню перед тими нормами ЦК України, які містять відповідне загальне регулювання. Винятком є випадки, коли норми ГК України не містять особливостей регулювання майнових відносин суб'єктів господарювання, а встановлюють загальні правила, які не узгоджуються із відповідними правилами ЦК України. Тоді слід застосовувати правила, встановлені ЦК України [2].

У зв'язку із зазначеним, приходимо до висновку про необхідність приведення у відповідність загальних положень щодо договору поставки за ЦК України та ГК України, які б враховували особливості застосування договору поставки у господарській сфері. Усунення досліджуваних протиріч сприятиме унормуванню відносин, що виникають у зв'язку з поставкою, та уніфікації судової практики з цієї категорії спорів.

Список використаних джерел

1. Господарський кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. ВВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#n384>.
2. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду у справі № 911/1205/18. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/83567199>.
3. Аналіз наявних суперечностей та неузгодженостей між Цивільним та Господарським кодексами України / В. В. Посполітак, Р. Ю. Ханик-Посполітак. К. : Реферат, 2005. 264 с.
4. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. ВВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Будурова Г. М.

МАТВІЙЧУК МАР'ЯНА ПЕТРІВНА

студентка 4-го курсу судово-адміністративного факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПІДТВЕРДЖЕННЯ ПОВНОВАЖЕНЬ АДВОКАТА ЯК ПРЕДСТАВНИКА У ГОСПОДАРСЬКОМУ ПРОЦЕСІ: ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ

Адвокати – це особи, які на професійних засадах здійснюють представництво осіб у суді. У господарському процесі правове регулювання документального підтвердження повноважень представника здійснюється ст. 60 Господарського процесуального кодексу України (далі – ГПК України), згідно з якою «повноваження адвоката як представника підтверджуються довіреністю або ордером, виданим відповідно до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [1].

Однак, у вказаній статті не зазначається про договір щодо надання правової допомоги як такий, що підтверджує повноваження адвоката як представника. Хоча у ст. 26 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» передбачено, що «документами, що посвідчують повноваження адвоката на надання правової допомоги, можуть бути: 1) договір про надання правової допомоги; 2) довіреність; 3) ордер; 4) доручення органу (установи), уповноваженого законом на надання безоплатної правової допомоги» [2].

У зв'язку з цим приходимо до висновку, що ГПК України звужує перелік документів, якими можна підтвердити повноваження адвоката як представника. Проте, якщо сторона, наприклад, заявляє вимогу про відшкодування витрат на професійну правничу допомогу, то договір з адвокатом потрібно надати. Це впливає з положень ст. 126 ГПК України, згідно з якими «розмір витрат на професійну правничу допомогу адвоката, в тому числі гонорару адвоката за представництво в суді та іншу професійну правничу допомогу, пов'язану зі справою, включаючи підготовку до її розгляду, збір доказів тощо, а також вартість послуг помічника адвоката, визначається згідно з умовами договору про надання правничої допомоги та на підставі відповідних доказів щодо обсягу наданих послуг і виконаних робіт та їх вартості, що сплачена або підлягає сплаті відповідною стороною або третьою особою» [1].

Використання ордеру як окремого документу для підтвердження повноважень адвоката як представника також має свої особливості. Так, ще декілька років тому норми процесуального законодавства на практиці тлумачилися таким чином, що адвокат повинен був подавати до суду і ордер, і договір про

правову допомогу (або витяг з нього) [3, с. 133]. Проте, сьогодні і судова практика (у тому числі практика Верховного Суду), і аналіз норм чинного ГПК України свідчать про те, що ордер є самостійним і достатнім документом для підтвердження повноважень адвоката як представника.

Але з ордерами також не все так просто. По-перше, виникає питання, чи обов'язково ордер має подаватися в оригіналі, чи можливо буде достатнім наявність завіреної копії? З цього питання навіть Верховний Суд має неоднозначну позицію. Так, наприклад, в ухвалі Верховного Суду у складі Касаційного адміністративного суду від 24.01.2019 р. у справі № 808/3502/17 вказується, що «касаційна скарга позивача підписана представником за відсутності підтвердження повноважень такої особи на здійснення представництва». Тут же суд зазначає, що для підтвердження повноважень представника позивача разом з касаційною скаргою було надано завірену копію ордера. Інші рішення Верховного Суду у складі Касаційного адміністративного суду говорять про те, що деякі положення норм процесуального права дають підстави для висновку, що повноваження адвоката як представника сторони мають бути підтверджені оригіналом ордера, що посвідчує такі повноваження, або його копією, засвідченою у визначеному законом порядку, зокрема особою, яка має повноваження на засвідчення копії довіреності (постанова Верховного Суду від 17.12.2018 р. у справі No308/8995/17, від 21.11.2018 р. у справі No317/343/17) [4].

По-друге, досить довгий час не вирішеним залишалося запитання, що саме слід писати в ордері в графі «назва органу, у якому надається правова допомога». Остаточне рішення було викладене Великою Палатою Верховного Суду, що вказала: «... в ордері на надання правової допомоги має бути зазначено не абстрактний орган державної влади, а конкретна назва такого органу, зокрема суду» [5].

По-третє, 12 квітня 2019 р. Радою адвокатів України було затверджено «Положення про ордер на надання правничої (правової) допомоги» у новій редакції, де передбачається перехід до електронних ордерів, які формуються в особистому кабінеті адвоката на сайті Національної асоціації адвокатів України. Ці ордери є односторонніми та кольоровими. Тому на практиці виникало запитання, чи може адвокат подавати такий ордер, роздрукований на чорно-білому принтері? Стосовно цього питання Рада адвокатів України видала роз'яснення, відповідно до якого: «Положенням не передбачено обов'язку адвоката щодо роздрукування ордеру у кольоровому та/або чорно-білому вигляді. Отже, адвокат вправі роздруковувати ордер як у чорно-білому так і в кольоровому вигляді на власний розсуд» [6].

По-четверте, непоодинокими є випадки, коли продовжують вимагати у адвокатів, окрім ордеру, надання копії договору про правничу допомогу або витягу з нього. Разом з тим, такі вимоги є незаконними, оскільки:

1) ордер є документом, що підтверджує повноваження адвоката (ч. 4 ст. 60 ГПК);

2) ордер може бути оформлений адвокатом / адвокатським бюро / адвокатським об'єднанням тільки на підставі вже укладеного договору (ч.ч. 1, 3 ст. 26 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»);

3) про будь-які обмеження повноважень адвоката наразі вказується в ордері (п. 12.8 «Положення про ордер на надання правничої (правової) допомоги», затвердженого рішенням Ради адвокатів від «12» квітня 2019 року № 41);

4) адвокат несе кримінальну відповідальність за завідомо неправдиве повідомлення суду про повноваження представляти іншу особу в суді, і також умисне невнесення адвокатом до ордеру відомостей щодо обмежень повноважень, які встановлені договором про надання правничої допомоги (ст. 4001 Кримінального кодексу України).

Отже, постійне оновлення процесуального законодавства впливає на практичні особливості підтвердження повноважень адвокатів у судовому процесі. Але через суперечливість і лаконічність правових положень зазначені питання вимагають вирішення судовою практикою.

Список використаних джерел

1. Господарський кодекс України: Закон України № 436-IV від 16.01.2003 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgiibin/laws/main.cgi?nreg=436-15>.
2. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України в редакції від 20.03.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17>.
3. Бутирська І. А. Професійна правнича допомога у господарському процесі. Судова апеляція. 2019. № 2. С. 131–139.
4. Чарторийський К. Копія ордеру посвідчує повноваження адвоката? Юридична газета online. 2019. № 8. URL: <http://bit.ly/2MBkux1>.
5. Постанова Великої Палати Верховного Суду у справі № 9901/847/18 від 5 червня 2019 р. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/82703509>.
6. Рішення Ради адвокатів України № 68 «Про затвердження роз'яснення щодо застосування форми (бланку) ордеру на надання правничої (правової) допомоги» від 26 червня 2019 р. URL: <http://bit.ly/32dNUYT>.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Будурова Г. М.

НСМИКІНА АННА СЕРГІЙВНА

студентка 4-го курсу факультету прокуратури
та слідства (кримінальної юстиції)
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЗАСТОСУВАННЯ ВРЕГУЛЮВАННЯ СПОРУ ЗА УЧАСТЮ СУДДІ

Судовий захист є пріоритетною формою захисту основоположних прав, свобод, законних інтересів осіб, тому прийняття у 2017 році Закону України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» [5], яким було введено інститут врегулювання спору за участю судді, є дуже значущим, адже він є ефективним способом мирного і взаємовигідного вирішення конфлікту між сторонами у господарському процесі. Впровадження даного інституту було позитивно оцінене багатьма вченими, зокрема, І. А. Ізаровою та Т. А. Цувіною [3, с. 22; 11, с. 38-39; 2, с. 198].

Процесуальні аспекти врегулювання спору за участю судді закріплено в розділі 4 розділ III Господарського процесуального кодексу України. Суть даної новели в тому, що за домовленістю сторін проводиться врегулювання спору за участю судді до початку розгляду справи по суті [1, ч. 1 ст. 186]. Процедура проведення врегулювання спору за участю судді виконується у двох формах: спільних (проводяться за участю всіх сторін, їх представників і судді) і/або ж закритих нарад (проводяться з ініціативи судді з будь-якою зі сторін окремо.

Якщо врегулювання спору за участі судді відбувається у формі проведення спільних нарад, то в такому випадку суддя, який приймає участь у даному врегулюванні, роз'яснює сторонам спору мету, порядок проведення даної процесуальної дії, їх права та обов'язки. В подальшому він з'ясовує підстави, предмет позову, пропонує можливі шляхи мирного врегулювання конфлікту.

Якщо ж врегулювання спору за участі судді відбувається у формі проведення закритих нарад, то, як визначає ГПК України, такі наради відбуваються щодо кожної сторони окремо. Є важливим, що саме під час таких нарад суддя може наводити приклади судової практики з подібними справами, а також пропонувати стороні можливі шляхи мирного залагодження спору.

Що стосується фіксування даної процесуальної дії, то кодекс прописує, що протокол наради не ведеться та не здійснюється фіксування технічними засобами, тому як інформація, що

отримана від сторін та судді, має конфіденційний характер [1, ч. 2, 4, 5, 8 ст. 188]. Запорукою конфіденційності виступає також те, що суддя не може бути допитаний у якості свідка про ту інформацію, котра стала йому відома при врегулюванні спору за його участі [1, п. 4 ч. 1 ст. 67].

Припинення врегулювання спору за участю судді ймовірно в декількох випадках: 1) коли сторони подають заяву про припинення врегулювання спору за участю судді; 2) у зв'язку із закінченням строку врегулювання спору за участю судді; 3) з ініціативи судді в разі затягування врегулювання спору якоюсь із сторін; 4) в разі підписання сторонами мирової угоди і звернення до суду із заявою про її затвердження або ж звернення позивача до суду із заявою про залишення позовної заяви без розгляду, або ж у разі відмови позивача від позову або ж визнання позову відповідачем [1, п. 1, 2, 3, 4, ч. 1 ст. 189].

Власне що стосується проблемних аспектів, то вони полягають:

1. У правовому статусі судді, як посередника. На мою думку, суддя зобов'язаний володіти знаннями не тільки в галузі права, а й мати конкретні особистісні якості, такі як: вміння вислуховувати і аналізувати, чітко формулювати власні думки, бути гнучким в мисленні і поведінці, терплячим при досягненні цілей, терпимим до критики, а також мати знання в психології, для більш повного розуміння позицій сторін та шляхів подолання ними їх суперечок та досягнення консенсусу сторонами [4, с. 19].

2. Досить складною і проблемною є межа між вищезгаданим правом судді давати сторонам пояснення і заборонаю давати сторонам юридичні рекомендації та оцінку доказів по справі. Тому як під час нарад немає ніякої фіксації, залишається незрозумілим питання, яким чином у випадках невиконання суддями приписів законодавства щодо даної процедури можна буде це обґрунтувати, а також до якої відповідальності можуть бути притягнуті судді за це.

3. Обмеженість у термінах. У зв'язку з тим, що сторони мають лише місяць на вирішення конфлікту, а повторного розгляду справи за участю судді бути не може, велика кількість осіб не досягають примирення, і справа надсилається на розгляд новому судді і все починається з початку.

Але є і позитивні моменти цієї новели, а саме:

1. Тенденції розвитку цього інституту полягають в демократизації і гуманізації судового процесу.

2. Попри те, що судді забороняється надавати юридичні рекомендації і поради, давати оцінку доказам, все ж таки він має можливість запропонувати нові шляхи подолання конфлікту.

3. Введення даного інституту може допомогти зберегти договірні відносини між сторонами і психологічно більше комфортним, ніж судовий розгляд.

Отже, інститут врегулювання спору за участю судді слугує гарантією неупередженого та своєчасного розгляду і вирішення спорів з метою захисту порушених прав, свобод чи законних інтересів, а також сприяє більш швидкому вирішенню конфліктів.

Список використаних джерел

1. Господарський процесуальний кодекс України від 06.11.91, № 1799-ХІІ ВВР, 1992, № 6, ст. 57.
2. Цувіна Т. А. Впровадження інституту присудової медіації як перспективний напрямок реформування процесуального законодавства України. Україна на шляху до Європи: реформа процесуального законодавства: зб. наук. праць Міжнародної науково-практичної конференції. Київ 7 липня 2017 р. К.: ВД Дакор, 2017, 200 с.
3. Ізарова І. О. Реформи процесуального законодавства в незалежній Україні: 1991–2017. Україна на шляху до Європи: реформа процесуального законодавства: зб. наук. праць Міжнародної науково-практичної конференції. Київ 7 липня 2017 р. К.: ВД Дакор, 2017. 35 с.
4. Гусев А. І. До проблеми особистісно орієнтованої підготовки медіаторів / А. І. Гусев // Освіта та розвиток обдарованої особистості : науково-методичний журнал. – 2015. – № 7. – 98 с.
5. Закон України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» від 03.10.2017 № 2147-VIII, № 2147-VIII від 03.10.2017. ВВР. 2017. № 48. Ст. 436.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Романадзе Л. Д.

ПРИХОДЬКО ІРИНА АНАТОЛІЙВНА

студентка 3-го курсу факультету прокуратури
та слідства (кримінальної юстиції)

Національного університету «Одеська юридична академія»

ЕЛЕКТРОННА КОМЕРЦІЯ В УКРАЇНІ: ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТА НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ

В умовах утворення інформаційного суспільства прискорюється розвиток інформаційно-комунікаційних технологій, що допомагає вирішувати складні економічні проблеми як для окремих комерційних структур, так і країни загалом. Одним із способів впровадження та підтримки процесів інформатизації в господарському середовищі є електронна комерція, яка дозволяє максимально ефективно проводити торгові операції,

швидко реагуючи на зміни на ринку товарів і послуг, розширюючи сферу впливу суб'єктів господарювання та збільшуючи їх конкурентні переваги [5].

Електронна комерція може розглядатися як одна із сучасних форм організації та господарської діяльності, відмінною рисою якої є використання загальнодоступних інформаційних систем та комп'ютерних мереж, підключених до Інтернету. Незважаючи на кількість переваг, електронна комерція в Україні ще недостатньо розвинена.

Закон України «Про електронну комерцію» від 03.09.2015 р. врегулював ряд аспектів, які пов'язані з правочинами у цій сфері, деталізувавши, окрім іншого, процес укладення електронних договорів та визначивши права і обов'язки учасників е-commerce. Даний правовий акт визначає електронну комерцію наступним чином – як відносини, спрямовані на отримання прибутку, що виникають під час вчинення правочинів щодо набуття, зміни або припинення цивільних прав та обов'язків, здійснені дистанційно з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем, внаслідок чого в учасників таких відносин виникають права та обов'язки майнового характеру [1].

При цьому, електронна комерція – це системна галузь, що охоплює відносини у сфері електронних договорів, електронних правочинів, використання електронних підписів, документообігу взагалі, окрім цього, регулювання даних відносин здійснюється за допомогою ряду різних нормативних актів, зокрема законом про електронні довірчі послуги, про електронні документи та електронний документообіг, про платіжну систему, постановами НБУ тощо.

Поняття «електронна комерція» здобуло велику популярність завдяки ототожненню з терміном «електронний бізнес». Однак з часом вчені почали відокремлювати електронну комерцію від електронного бізнесу. Так, Т. С. Максимов та Д. В. Сорочан [3, с. 274] зауважили, що розуміння електронної комерції лише як процесу купівлі та продажу товарів в Інтернеті дуже обмежене. Дійсно, електронна комерція розпочалася з купівлі та переказу коштів через комп'ютерні мережі. Але сьогодні електронна комерція поєднує в собі процеси розвитку, маркетингу, продажу, доставки, обслуговування та оплати товарів та послуг через Інтернет, створюючи віртуальні спільноти споживачів та ділових партнерів. Таким чином, електронна комерція включає не тільки господарські операції, пов'язані з прямим отримання прибутку (купівля та продаж товарів і послуг), але й процеси підтримки отримання прибутку (створення попиту на товари та послуги, після підтримки продажу та обслуговування клієнтів, полегшення взаємодії між діловими партнерами).

Слід також розуміти, що сутність поняття «електронна комерція» повинна розглядатися в різних аспектах:

- господарському (електронна господарська діяльність, пов'язана з продажем та постачанням товарів (робіт, послуг), вибір і замовлення яких здійснюються через комп'ютерні мережі, а платежі між покупцем і постачальником здійснюються електронними засобами);

- юридичному (сукупність правил, що регулюють порядок здійснення відносин між замовником та постачальником при виконанні договорів купівлі-продажу товарів (робіт, послуг), спрямованих на отримання прибутку на основі здійснення електронних процедур) [4, с. 62].

Отже, електронна комерція базується на структурі традиційної торгівлі, а використання електронних мереж надає їй гнучкості. Відповідно до дефініції електронної комерції, можна визначити такі властивості господарських правовідносин у цій сфері, як дистанційність, майновий та комерційний характер, переважно дво- та багатосторонність, особливий порядок ідентифікації суб'єктів. Також особливістю є те, що договори, які потребують нотаріального засвідчення або ж державної реєстрації, не можуть бути віднесені до цих правовідносин, адже наразі здійснити таке посвідчення за допомогою мережі Internet не є можливим.

Суб'єктом таких правовідносин може бути лише фізична особа-підприємець, що діє з метою отримання прибутку, а в деяких випадках – державні органи. Щодо об'єкту – Закон України № 675-VIII визначає, що у цій сфері не можуть бути укладені договори, що стосуються грального бізнесу, окрім благодійних не грошових лотерей, а також не можуть укладатися договори, предметом яких є об'єкти, обмежені або вилучені з цивільного обігу. Ряд науковців розглядають такий специфічний об'єкт правовідносин, як електронний цифровий контент, проте дане питання не є дослідженим та закріпленим.

Переваги функціонування електронної комерції:

- 1) глобальний масштаб і охоплення (розширення ринків збуту, а також асортименту товарів);
- 2) додаткові робочі місця (аутсорсинг та фрілансерство);
- 3) прискорення бізнес-процесів, зручність і швидкість здійснення угоди, доступність, оперативність отримання інформації;
- 4) менше витрат на обслуговування операції, що тягне за собою зниження цін для споживачів;
- 5) значно менший час виходу товару на ринок та підвищення конкурентоспроможності;
- 6) зменшення кількості носіїв інформації, які потрібні для збереження та опрацювання даних.

Для подолання бар'єрів поширення електронної комерції та активного залучення України до міжнародного електронного бізнесу необхідно проводити наступну державну політику

в сфері інформаційних технологій: вдосконалювати законодавство щодо регулювання електронної комерції; вносити зміни до зовнішньоекономічної політики України; розробляти системи оподаткування електронної комерції та способи захисту прав споживачів, порушені в результаті укладення електронних правочинів; залучення висококваліфікованих спеціалістів в сфері ІТ, створення великого внутрішнього ринку і стимулюючих державних програм. У такому випадку за сприяння держави переваги електронної комерції стануть доступними українським споживачам та виробникам. Значну увагу слід також приділити підвищенню довіри населення до електронної комерції та впровадженню її перспективних інструментів.

Список використаних джерел

1. Про електронну комерцію: Закон України від 03.09.2015 р. № 675-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/675-19>.
2. Легенчук С. Ф., Скакун А. С. Сутність електронної комерції: обліковий вимір. Вісник ЖДТУ. Серія: Економічні науки. 2011. № 4 (58). С. 59–65. URL: <http://eztuir.ztu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/4263/59.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
3. Максимова Т. С., Сорочан Д. В. Використання електронної комерції роздрібними торговельними підприємствами. Торгівля і ринок України: Тематичний збірник наукових праць. 2010. Вип. 29. С. 273–279.
4. Міщенко В. І., Шаповалов А. В., Юрчук Г. В. Електронний бізнес на ринку фінансових послуг. К.: Знання, КОО, 2003. 278 с.
5. Шелудяков Р. С. Електронна комерція: сутність, генеза, правове регулювання. URL: https://otherreferats.allbest.ru/law/00979154_0.html.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Будурова Г. М.

СЛОБОДЯНЮК КОСТЯНТИН СЕРГІЙОВИЧ

студент 4-го курсу факультету прокуратури
та слідства (кримінальної юстиції)

Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ДОКАЗУВАННЯ, ЩО ПОВ'ЯЗАНІ З ВИКОРИСТАННЯМ ЕЛЕКТРОННИХ ДОКАЗІВ У ГОСПОДАРЬСЬКОМУ ПРОЦЕСІ

Сьогодні ми живимо у складний час, який можна назвати «переломним», – коли відбуваються активні та жваві реформи у всіх сферах суспільного життя, це не минуло й господарське судочинство. Не так давно, у 2016 році, було внесено зміни до

Основного Закону України – Конституції України, зокрема, було прийнято Закон України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 2 червня 2016 року № 1401-VIII, водночас було прийнято Закон України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року № 1402-VIII. З 15 грудня 2017 року почала діяти нова редакція Господарського процесуального кодексу України (далі – ГПК України). Метою проведених реформ була практична реалізація принципу верховенства права та забезпечення функціонування судової влади, що відповідала би суспільним очікуванням щодо незалежного та справедливого суду, а також європейським цінностям та стандартам людини. Реалізуючи вказані завдання, а також відповідно до ст. 17 ЗУ «Про судоустрій і статус суддів» постало питання переходу від чотириланкової системи до триланкової: першої, апеляційної та касаційної [1]. У зв'язку з проведеними чисельними нововведеннями та змінами, також нагальним стало питання щодо того, які саме види доказів можна використовувати під час розгляду господарських справ у судах, тому тема цієї роботи є досить актуальною.

Саме глава 5 ГПК України передбачає процесуальні форми надання доказів у справі (або можна сказати – джерела доказів у господарському процесі). Під доказами (відповідно до ст. 73 ГПК України) розуміють будь-які дані, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин (фактів), що обґрунтовують вимоги і заперечення учасників справи, та інших обставин, які мають значення для вирішення справи. Зокрема, до засобів доказування законодавець відносить: 1) письмові, речові та електронні докази; 2) висновки експерта; 3) показання свідків [2].

На практиці постає багато питань саме щодо змісту та форми зазначених доказів. Зокрема, розглянемо декілька найбільш гострих проблем, що виникають під час доказування у господарському процесі. По-перше, відповідно до ГПК України *письмовими доказами* є документи (крім електронних документів), які містять дані про обставини, що мають значення для правильного вирішення спору (ч. 1 ст. 91 ГПК) [2]. За формою письмові докази у доктрині зазвичай поділяють на групи: 1) документи простої письмової форми; 2) документи обов'язкової форми та змісту; 3) нотаріально посвідчені правочини та 4) письмові договори, які потребують подальшої державної реєстрації.

Електронні докази (відповідно до ст. 96 ГПК України) є інформацією в електронній (цифровій) формі, що містить дані про обставини, які мають значення для справи, зокрема електронні документи (в тому числі текстові документи, графічні зображення, плани, фотографії тощо), веб-сайти (сторінки),

текстові, мультимедійні та голосові повідомлення, метадані, бази даних та інші дані в електронній формі. Такі дані можуть зберігатися, зокрема, на портативних пристроях (картах пам'яті, мобільних телефонах тощо), серверах, системах резервного копіювання, інших місцях збереження даних в електронній формі (в тому числі в мережі Інтернет) [2]. *Електронні докази* можуть подаватися в паперових копіях, при цьому остання не буде вважатися *письмовим доказом*, тобто у цьому випадку, постає питання що саме слід розуміти під оригіналом документа та вміти правильно визначити що саме є оригіналом (письмовим документом), а що – паперовою копією електронного документа. На нашу думку, вказана ситуація на практиці може викликати певні складнощі під час розгляду господарських справ та потребує додаткових вказівок та рекомендацій з приводу того, в яких саме ситуаціях докази, викладені в паперовій формі, будуть саме письмовими доказами, а не письмовою копією електронних доказів.

По-друге, на нашу думку, найбільша проблема виникає саме з використанням *електронних доказів*, бо на сьогодні в Україні немає спеціально створених алгоритмів та програм, які надали б змогу достовірно стверджувати щодо того, що зазначений електронний доказ, є саме оригіналом, а не його копією. Що значним чином ускладнює роботу «машини правосуддя». На нашу думку, використання у судовому процесі зазначеного виду доказів потребує використання спеціальних знань та, відповідно, залучення експерта у цій галузі (у цьому випадку ми отримаємо новий засіб доказування – висновок експерта), бо суд та інші учасники судового процесу не володіють належним рівнем знань, який дозволив би їм повно та об'єктивно дослідити надані докази, зробити відповідні висновки та прийняти рішення по справі. Отож у час бурхливого розвитку інформаційних технологій, підвищення обізнаності населення щодо використання різноманітних програмних забезпечень та алгоритмів, дедалі складнішим стає аналіз зазначених доказів у суді.

Тож можна підвести підсумки, що, незважаючи на бурхливе та жваве проведення реформ судоустрою України, зокрема, це стосується і господарського судочинства, законодавцю необхідно провести ще досить масштабну та об'ємну роботу щодо нормативного врегулювання використання електронних доказів під час доказування.

Список використаних джерел

1. Про судоустрій та статус суддів: Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 31. Ст. 545.

2. Господарський процесуальний кодекс України: Закон України від 06.11.1991 № 1798-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 6. Ст. 56.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Романадзе Л. Д.

СНІСАРЧУК ТЕТЯНА МИХАЙЛІВНА

студентка 4-го курсу судово-адміністративного факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЗВУЖЕННЯ КОЛА ЗАХОДІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОЗОВУ ПІД ПРИЗМОЮ ОНОВЛЕННЯ ГОСПОДАРСЬКОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Забезпечення позову є надзвичайно важливим інститутом, адже іноді виступає необхідною умовою належного виконання рішення суду. Господарське процесуальне законодавство перебуває в процесі постійної трансформації і зазначені зміни стосуються також питань, пов'язаних із заходами забезпечення позову, саме тому дослідження та аналіз вказаної теми є надзвичайно актуальними.

Перш за все, варто з'ясувати квінтесенцію поняття «забезпечення позову», так як на законодавчому рівні воно не визначено. Дефініцію зазначеного терміну можна знайти в Постанові Пленуму Верховного Суду України від 22 грудня 2006 року № 9 «Про практику застосування судами цивільного процесуального законодавства при розгляді заяв про забезпечення позову», де сказано, що *«забезпечення позову – це сукупність процесуальних дій, які гарантують виконання рішення суду в разі задоволення позовних вимог»* [1]. Процитоване визначення відображає сутність призначення згаданих заходів, однак не описує всіх ознак, які їх характеризують, тому на підставі аналізу ГПК України можна запропонувати таке розуміння вказаного дефінієндуму: **забезпечення позову** – це сукупність процесуальних заходів, які має право вжити суд за заявою учасника справи у разі, якщо їх нежиття може істотно ускладнити чи унеможливити виконання рішення суду або ефективний захист або поновлення порушених чи оспорюваних прав або інтересів позивача, за захистом яких він звернувся або має намір звернутися до суду (ч. 2 ст. 136 ГПК України) [2].

Перелік заходів забезпечення позову є невичерпним і наводиться в ч. 1 ст. 137 ГПК України. 15 січня 2020 року був прийнятий Закон України «Про внесення змін до Господарського

процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України щодо вдосконалення порядку розгляду судових справ» № 460-IX, яким було внесено ґрунтовні зміни до ст. 137 ГПК України. Вказаним законом було **виключено** такі заходи забезпечення позову як *«встановлення обов'язку вчинити певні дії»* та *«передача речі, що є предметом спору, на зберігання іншій особі, яка не має інтересу в результаті вирішення спору»* [3]. Перелічені нововведення є досить полемічними, адже з одного боку практична реалізація заходів, які були виключені Законом № 460-IX була проблематичною, так як не закріплювалися чіткі правила, коли вони можуть застосовуватись, в ст. 137 встановлювалися (збереглися і в чинній редакції ГПК України) лише деякі обмеження стосовно забезпечення позову в спорах, що виникають з корпоративних відносин; встановлення для Національного банку України, його посадових осіб заборони або обов'язку вчиняти певні дії та ін. [2]. В результаті недостатнього правового врегулювання відповідних питань виникали складнощі в практичному використанні таких заходів, адже, поперше, «встановлення обов'язку вчинити певні дії» може виступати не лише заходом забезпечення позову, а й також способом захисту, тому важливо в такому випадку правильно розмежувати забезпечення позову від позовних вимог, так як суд не може задовольнити вимогу позивача про забезпечення позову шляхом встановлення обов'язку вчинити певні дії, якщо така вимога є ідентичною предмету позову, тому що відповідні питання мають вирішуватись в процесі безпосереднього розгляду справи. Подібна проблема стосується і такого заходу забезпечення як *«передача речі, що є предметом спору, на зберігання іншій особі, яка не має інтересу в результаті вирішення спору»*, у заяві по справі № 910/3922/19 про застосування заходу забезпечення позову у вигляді передачі не зберігання Товариству з обмеженою відповідальністю «ГІС-Зерно» товару, що перебуває на зберіганні у ТОВ «Запласзький елеватор» на зернових складах (зернохосвищах) ухвалою Господарського суду міста Києва було відмовлено в задоволенні такої заяви, аргументуючи це тим, що застосування відповідного заходу фактично і буде вирішенням справи по суті [4]. Таким чином, попри значні проблеми, які виникають в процесі правозастосування, доцільніше було б не виключати такі заходи забезпечення, а визначити справи, в яких вони не можуть застосовуватися або ж законодавчо регламентувати правила їх реалізації, так як скасування відповідних положень не корелює з вимогами Конституції України, адже звернення до суду із заявою про забезпечення позову є правом особи, а відповідно до Основного Закону: *«при прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження*

змісту та обсягу існуючих прав і свобод (ст. 22), права і свободи людини і громадянина захищаються судом (ст. 55), право на захист судом не може бути обмежене, навіть в умовах воєнного або надзвичайного стану (ст. 56)» [5].

Отже, можна зробити такі висновки, що забезпечення позову є однією з гарантій захисту позивача, тому виключення із переліку певних видів відповідних заходів може на практиці призвести до мінімізації можливостей реалізації судового рішення або належного захисту/поновлення прав або інтересів позивача, які є порушеними чи оспорюваними.

Список використаних джерел

1. Про практику застосування судами цивільного процесуального законодавства при розгляді заяв про забезпечення позову: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 22 грудня 2006 року. № 9. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va009700-06>.
2. Господарський процесуальний кодекс України: Закон України від 06 листопада 1991 року. № 1798-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text>.
3. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України щодо вдосконалення порядку розгляду судових справ: Закон України від 15 січня 2020 року. № 460-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/460-20>.
4. Ухвала Господарського суду міста Києва від 01 квітня 2019 року по справі № 910/3922/19. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/80917638>.
5. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр>.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Гофман О. Р.

ТОЛКАЧ СВІТЛАНА АНАТОЛІЙВНА

студентка 4-го курсу судово-адміністративного факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»

ДЕЯКІ АСПЕКТИ «ВИЧЕРПНОСТІ» ПЕРЕЛІКУ ПІДСТАВ ПОВЕРНЕННЯ АПЕЛЯЦІЙНОЇ СКАРГИ: СУДОВА ПРАКТИКА

Стаття 174 Господарського процесуального кодексу України (далі – Кодекс) встановлює вичерпний перелік підстав, керуючись яким, суд приймає рішення про повернення позовної заяви [1]. Статті 260 та 292 Кодексу є спеціальними нормами щодо кожної з інстанцій, але при цьому містять відсилку до

статті 174 Кодексу, яка, ймовірно, є як загальною статтею для всіх інстанцій, так і спеціальною для першої. Об'єктом дослідження стане саме апеляційна ланка та перелік підстав для повернення відповідної скарги згідно з вичерпним переліком Кодексу.

Дефініція терміну «вичерпний» відображає сукупність ознак певного явища як всебічного та повного [2]. Саме такий термін використовує законодавець для того, щоб охарактеризувати перелік певних умов, підстав, обов'язків тощо, щодо яких варто застосовувати принцип «тільки так, ніяк інакше». Ознайомившись з практикою застосування відповідних приписів, можна побачити випадки, коли суди відходять від імперативності цієї норми, а, отже, нехтують її вичерпністю. На це звернув увагу Касаційний господарський суд Верховного Суду (далі – КГС ВС) у справі № 2/118. Скаржник подав апеляційну скаргу одночасно на рішення суду першої інстанції та на відповідну ухвалу про виправлення помилки в ньому. У свою чергу суд повернув її на підставі пункту 2 частини 5 статті 174 Кодексу, мотивуючи це тим, що «одночасне оскарження різних процесуальних документів суду першої інстанції, які є окремими самостійними об'єктами апеляційного оскарження, в одній апеляційній скаргі перешкоджає їх одночасному розгляду в апеляційному порядку». До того ж було акцентовано увагу на тому, що оскільки вони є самостійними об'єктами, то судовий збір у разі відкриття провадження повинен бути сплачений за кожне з них [3]. Але Кодекс не містить такої підстави як тої, що призведе до повернення відповідного процесуального документа. КГС ВС визнав необхідним відступити від висновку про застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного в раніше ухваленому рішенні Касаційного господарського суду від 23.08.2018 у справі та, як наслідок, навіть ухвалив протилежне йому рішення [3]. Наразі варто повернутися до «загальної» 174 статті Кодексу, яку слід використати для пошуку додаткових підстав для повернення відповідної скарги. Але на це у КГС ВС також є своя позиція: «зазначені приписи (крім тих, які визначені частиною 4 цієї статті) підлягають застосуванню виключно судом першої інстанції та не можуть бути застосовані апеляційним судом як права підстава для повернення апеляційної скарги за аналогією» [3]. Тож остаточний висновок з вищенаведених положень такий: апеляційний суд використав підставу повернення апеляційної скарги, якої немає в Кодексі. Такі дії можна розцінювати як порушення принципу «законності» та «верховенства права». Але щоб не поспішати з гучними висновками, варто зрозуміти, що спричинило неправомірні дії з боку апеляційного суду. Чи варто взагалі ці процесуальні документи розглядати окремо? Постановлення ухвали відіграє допоміжну роль по відношенню

остаточного рішення суду, оскільки вирішує процедурні питання під час розгляду справи. Факт того, що ухвалу можна оскаржити окремо, доводить тільки про її процесуальну самостійність та незалежність. Хоча термін «оскаржити окремо» не фігурує в Кодексі, але наявність припису про можливість її оскарження загалом свідчить про опосередковану наявність цієї норми. Наприклад, окремо можна оскаржити ухвалу про стягнення штрафу, про забезпечення позову або про відмову у забезпеченні позову. Такі процесуальні документи можуть стати самостійним предметом оскарження. Але, відповідно до п. 4 ч. 5 ст. 260 Кодексу, є випадки, коли оскарження ухвали окремо від рішення суду неможливе (ухвала про відкриття провадження) [1]. Тому, напевно, «окреме оскарження» потрібно трактувати як «може оскаржуватися незалежно від інших актів». Та навіть якщо ухвала може оскаржуватися окремо від рішення суду, то раціональніше було б розглянути їх разом в певних випадках, для того, щоб не здійснювати додаткового навантаження на суд, під час необхідності відкрити два окремих провадження. На жаль, саме так на практиці трактується термін «окреме оскарження», оскільки суди (наразі розглядаємо апеляційне рішення по конкретній справі) розуміють його так, як таке, відносно якого потрібно відкривати окреме провадження, сплатити судовий збір тощо. Але це може призвести до порушення принципу «оперативності», «ефективності» та зловживання процесуальними правами, а саме «затягування» процесу.

Повертаючись до висновку КГС ВС, варто відмітити, що він ухвалив рішення про задоволення касаційної скарги, не тому, що погодився з неможливістю розгляду двох процесуальних рішень разом, а тому, що не існує такої підстави для повернення апеляційної скарги, на яку послався суд. Передумовою цього стало неправильне трактування положень законодавства. Тож для того, щоб уникнути майбутнього виникнення хибного тлумачення нормативно-правових приписів та нехтування їх імперативністю, необхідно звернути увагу на такі способи вирішення досліджуваної проблеми. По-перше, прагнути до максимальної відповідності українського законодавства принципу «правової визначеності». Почати слід з удосконалення правотворчої техніки, яке призведе до відсутності понять у вітчизняному законодавстві, які можуть трактуватися судами по-різному. По-друге, варто намагатися не вчиняти дій з боку суб'єктів правозастосування, які можуть ускладнити/обтяжити судовий процес. А щоб уникнути виникнення випадків нехтування імперативністю норм, законодавець повинен або внести зміни до Кодексу, які розширять перелік підстав для повернення апеляційної скарги скаргнику, або, які своїм існуванням

нададуть остаточну відповідь на запитання: «чи можна відходити від існуючого переліку під час судової практики?».

Список використаних джерел

1. Господарський процесуальний кодекс України: Закон України від 06.11.1991 № 1798-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12> (дата звернення: 07.04.2020).
2. Словник української мови: в 11 томах. Том 1, 1970. 537 с.
3. Рішення Верховного Суду у складі суддів об'єднаної палати Касаційного господарського суду справі № 2/118: від 17.02.2020. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/87808649> (дата звернення: 07.04.2020).

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Гофман О. Р.

ХАЛІМОНЧУК ІРИНА СЕРГІЇВНА

студентка 4-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ДОКАЗІВ У ГОСПОДАРЬКОМУ ПРОЦЕСІ

Завдяки стрімкому розвитку сучасних електронних засобів які проникли майже у всі сфери діяльності інформаційного суспільства, актуальною є тема використання електронних доказів у господарському процесі. Адже їх процесуальна форма має суттєву специфіку, що потребує дослідження.

Ст. 96 Господарського процесуального кодексу України (далі: ГПК України) містить у собі визначення поняття «електронні докази», у даній статті законодавець визначає порядок їх подання, а саме те, що такий вид доказів особи подають в оригіналі або в електронній копії, яка повинна бути засвідчена електронним цифровим підписом, прирівняним до власноручного підпису [1].

Аналізуючи судову практику, слід звернути увагу на проблемні питання, що виникають при використанні електронних доказів у господарському процесі. З ними можна зіткнутися вже на етапі залучення електронних документів до матеріалів справ, адже вимоги щодо формату надання будь-яких фактичних даних в електронній формі, щодо порядку дослідження надання електронних документів і порядку залучення їх до матеріалів судової справи відсутні у законі.

Достатньо важливими є проблемні питання, які виникають через технічну невідповідність суду, внаслідок чого електронні докази не досліджуються судом як прямі докази.

Беручи до уваги судову практику можна вважати, що оригінал електронного доказу – це та первинна інформація в електронній (цифровій) формі, що є своєрідною основою для відтворення і копіювання, яка містить дані про обставини, а учасник справи, який подає копію електронного доказу, повинен зазначити про наявність у нього або іншої особи оригіналу електронного доказу. Також суд може встановити чи засвідчені електронні докази належним чином у встановленому законодавством порядку. У разі, якщо судом встановлено що вони не засвідчені належним чином, суд може вилучити оригінали документів. Відповідно до частини 5 статті 96 ГПК України, якщо оригінал електронного доказу не поданий, а учасник справи або суд ставить під сумнів відповідність поданої копії (паперової копії) оригіналу, такий доказ не береться судом до уваги (Ухвала Господарського суду міста Києва від 4.12.2019 р. у справі № 910/13395/19).

На жаль, залишається не врегульованим питання щодо статусу електронних доказів, адже існують певні суперечності в законодавстві. Це насамперед проявляється в тому, що у п. 13 ст. 11 Закону № 675-VIII йдеться про те, що докази які подані в електронній формі або ж у формі паперових копій електронних повідомлень, вважаються письмовими доказами згідно перш за все із ГПК України. Проте, в самому ГПК України у ст. 96 вказано порядок подання електронних доказів. За ч. 3 ст. 96 ГПК України – паперова копія електронного доказу не вважається письмовим доказом, а лише оригінал. Більше того, в цьому кодексі зазначено, якщо оригінал електронного доказу не подано, а учасник справи або суд ставить під сумнів відповідність поданої копії (паперової копії) оригіналу, такий доказ не береться судом до уваги [3].

Відповідно до цього виникає запитання, яким чином подати оригінал електронного договору? Адже надрукований на папері електронний договір ніяк не може вважатись оригіналом апріорі. На те він і електронний, щоб існувати в електронній формі. В Законі № 675-VIII хоча і йдеться про умови виготовлення паперових копій, проте вони не визнаються, як оригінали.

Одним із способів встановлення достовірності походження електронного документа є електронний цифровий підпис.

Прикладом можна навести ухвалу у справі № 920/490/18 Господарського суду Сумської області від 03.08.2019, де клопотання не підписано електронним цифровим підписом уповноваженої особи, тому не може вважатися оригіналом електронного

документа у зв'язку з чим суд повертає клопотання і залишає його без розгляду [4].

Можна дійти до висновку, що питання використання електронних доказів і їх статусу потребує більш чіткого регулювання законом.

Адже і порядок оформлення, подання та дослідження електронних доказів та інші нюанси поки не врегульовано на законодавчому рівні. Тому в судовій практиці з цього приводу часто виникають непорозуміння. Відповідно до ст. 8 Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг» від 22.05.2003 р. № 851-IV, юридична сила електронного документа не може бути заперечена виключно через те, що він має електронну форму [5]. Водночас неналежне оформлення електронних доказів нерідко було підставою для їх відхилення судом.

Список використаних джерел

1. Господарський процесуальний кодекс [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12>.
2. Ухвала Господарського суду міста Києва від 4.12.2019 р. у справі № 910/13395/19 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/86074542>.
3. Господарський процесуальний кодекс [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12>.
4. Ухвала Господарського суду Сумської області від 03.08.2019 р. у справі № 920/490/18 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/75661527>.
5. Закон України «Про електронні документи та електронний документообіг» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15>.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Будурова А. М.

ЧЕРНИШ АНДРІАНА АНДРІЇВНА

студентка 4-го курсу судово-адміністративного факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»

НЕНАЛЕЖНИЙ СПОСІБ ЗАХИСТУ У ГОСПОДАРЬКОМУ ПРОЦЕСІ ТА ПРАВОВІ НАСЛІДКИ ЙОГО ЗАСТОСУВАННЯ

Оскільки Конституція України гарантує кожному захищати свої права та свободи у суді, залишається досі актуальним питання щодо правильного вибору належного способу захисту.

Законодавець чітко встановлює перелік способів захисту за допомогою яких позивач може звернутися до господарського суду. Однак, існує ряд обставин, котрі унеможливають використання передбачених законодавством способів, а це є доволі проблематичним моментом, що істотно ускладнює здійснення судом захисту порушених прав та інтересів учасників правовідносин. Тому постає питання у можливості використання неналежного способу захисту свого права у суді, і, відповідно, які ж правові наслідки можуть настати при його застосуванні.

Нормативного визначення способу захисту немає, тож, з наукової точки зору під ним варто розуміти закріплені законом або договором сукупність матеріально-правових засобів, які спрямовані на попередження, припинення порушення права, а також на його відновлення [4]. Звідси, під неналежним способом захисту, як правило, слід розуміти той спосіб, на який не посилається норма закону чи той, котрий прямо не передбачений у договорі. Виникає питання, яким чином ми можемо використовувати неналежний спосіб захисту і при яких обставинах суд визнає такий спосіб належним?

Варто наголосити на тому, що поняття «неналежний спосіб захисту» можна розглядати у двох площинах: 1) коли особа обирає спосіб захисту, котрий не є адекватним щодо заявлених вимог, тобто той спосіб, що їм не відповідає; 2) коли особа обирає інший спосіб захисту, оскільки передбачені загальні та спеціальні способи не відповідають умовам ефективності для розгляду цієї конкретної справи. Звідси, у першому випадку у разі відсутності обґрунтованого доведення використання неналежного способу наслідком буде залишення судом позовної заяви без руху на підставі ч. 1 ст. 174 Господарського процесуального кодексу України (далі – ГПК України), а у другому випадку, якщо такий вибір буде обґрунтованим, суд повинен визнати обраний спосіб належним і здійснити розгляд справи за такими вимогами.

За загальним правилом, що встановлено ч. 1 ст. 5 ГПК України, суд, здійснюючи правосуддя, захищає права, свободи та інтереси фізичних і юридичних осіб, державні та суспільні інтереси у спосіб, визначений законом або договором. Однак, у ч. 2 цієї ж статті передбачено наступне: «У випадку, якщо закон або договір не визначають ефективного способу захисту порушеного права чи інтересу особи, яка звернулася до суду, суд відповідно до викладеної в позові вимоги такої особи може визначити у своєму рішенні такий спосіб захисту, який не суперечить закону» [1]. В принципі стає зрозумілим, що законодавець дозволяє вийти за рамки зазначених способів захисту, ба більше він це констатує тезою «...та іншими справами у спорах між суб'єктами господарювання». Однак,

проблематика полягає у тому, що через відсутність правового закріплення чітких критеріїв застосування інших способів захисту, складно обрати найбільш підходящий спосіб, враховуючи усі обставини та складність справи. Відсутність чітко закріплених критеріїв істотно ускладнюють господарський процес, адже, з одного боку, суд може визнати обраний спосіб невідповідним, а з іншого боку, позивач може обрати неправомірний спосіб, тобто той, який не відповідає вказаним правовим вимогам у заяві.

До того ж, варто констатувати, що Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод у статті 13 зазначає, що «Кожна, чий права та свободи, визнані в цій Конвенції, було порушено, має право на ефективний засіб юридичного захисту в національному органі, навіть якщо таке порушення було вчинене особами, які здійснювали свої офіційні повноваження» [2]. Звідси випливає можливе використання тих способів захисту, що не передбачені законодавством, але з умовою, що вони є ефективними. Так, Верховний Суд вказує на те, що спосіб захисту, який позивач може обрати, а суд застосувати при здійсненні судочинства, у будь-якому випадку має бути ефективним. Він повинен відповідати змісту порушеного чи оспорюваного права, характеру порушення та наслідкам, що спричинені цим порушенням. Ефективний спосіб надає змогу забезпечити реальне поновлення порушених прав. Звідси випливає ще одне правило – перед тим, як обрати спосіб захисту, позивачем спершу має перевірятися чи не передбачає закон або договір ефективного способу захисту. Обрання ж іншого, неналежного, повинно містити викладене лаконічно та співрозмірно вимогам у позовній заяві обґрунтування такого використання.

Таким чином, обраний неналежний спосіб захисту повинен відповідати певним критеріям ефективності, відповідно, ними є: 1) неефективність існуючого способу – передбачений спосіб не гарантує належного здійснення захисту прав та свобод учасника спірних правовідносин; 2) обґрунтована вимога позовної заяви – у позовній заяві позивач повинен чітко, лаконічно то обґрунтовано довести, що тільки обраний ним спосіб захисту є найбільш ефективним; 3) законність обраного способу, тобто він не має порушувати норми законодавства; 4) співрозмірність обраного способу по відношенню до правопорушення – спосіб захисту повинен відповідати тільки тим вимогам, які зазначені позивач; 5) наявність механізму реалізації; 6) недопущення порушення прав та інтересів інших суб'єктів [5]. Важливо аби були дотримані усі вищеперераховані критерії, адже у своїй сукупності вони сприяють правомірному використанню неналежного способу захисту.

Отже, враховуючи вищенаведене, відповідність закону або договору не є виключними критеріями способів захисту прав суб'єктів господарювання. У роботі підтверджена теза доцільності використання неналежних способів захисту за умови їх ефективності, законності та обґрунтованості. Обраний позивачем спосіб захисту права повинен чітко відповідати критеріям, які визначають його використання належним та правомірним. Відповідно, пропонуємо внести зміни до Господарського процесуального кодексу України та Цивільного кодексу України, шляхом доповнення положень критеріями обрання способу захисту. Закріплення критеріїв на законодавчому рівні гарантуватиме як для позивача, так і для суду встановлення належного способу захисту, що посприє здійсненню справедливого правосуддя у господарському процесі.

Список використаних джерел

1. Господарський процесуальний кодекс України: прийнятий від 06 листопада 1991 року № 1798-XII // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1992. – № 6. – Ст. 56.
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 року // URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004.
3. Цивільний кодекс України: прийнятий від 06 листопада 1991 року № 1798-XII // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2003. – №№ 40–44. – Ст. 356.
4. Огляд Верховним Судом проблемних питань застосування судами окремих положень ГПК України за результатами проведених нарад, семінарів, круглих столів із місцевими та апеляційними судами від 01 липня 2019 року // URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/Ogljad_GPK_07_2019.pdf?fbclid=IwAR2GBTi07XJbvBTK2N3qdNFcL4BDnFaiB28p1rxtul96BwQ77zDk6-gH9bo.
5. Петруня В. В. Поняття та система способів захисту прав суб'єктів господарювання: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.04 / В. В. Петруня; НУ «ЮА». – Одеса, 2019. – 20 с.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Гофман О. Р.

ШЕВЧЕНКО ЯНА МИХАЙЛІВНА

студентки 3-го курсу факультету прокуратури
та слідства (кримінальної юстиції)

Національного університету «Одеська юридична академія»

РОЗВИТОК ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА В УКРАЇНІ (НА ПРИКЛАДІ КОНЦЕСІЇ)

Актуальність обраної теми обумовлена активним запровадженням Україною різних форм співробітництва з приватними суб'єктами господарювання щодо капіталоемних інфраструктурних проєктів, зокрема, державно-приватне партнерство і концесію, як його найбільш розповсюджену форму.

Відповідно до Закону України «Про державно-приватне партнерство», під державно-приватним партнерством розуміють договірне співробітництво між державою та приватним партнером, внаслідок якого останній отримує у строкове користування активи держави, управляє ними, розбудовує інфраструктуру та/або надає суспільно важливі послуги [1].

Концесійна форма державно-приватного партнерства дає змогу встановити баланс між інтересами держави і приватного партнера в процесі проєктування, будівництва, реконструкції, фінансування, експлуатації, управління, володіння, передачі об'єктів державної власності, призначених для задоволення громадських потреб важливої соціально-економічної значущості.

Не можна не виділити переваги такого співробітництва для держави, скільки, приватний партнер отримує у користування активи держави, побудова яких не є рентабельною, що зробило б увесь проєкт економічно не вигідним. Також, приватний партнер отримує певні державні гарантії, а також підтримку держави у питаннях розвитку інфраструктури об'єкта, тощо.

Прикладів розширення переліку об'єктів, що передаються в концесію, наразі достатньо. Серед останніх можна відзначити передачу майна державних підприємств (далі – ДП) «Стивідорна компанія Ольвія» та «Херсонський морський торговельний порт», а також майна ДП «Адміністрація морських портів України» в порядку концесії у вересні 2019 року, ініційовані Міністерством інфраструктури, оскільки до цього в Україні майно ЄМК державних портів у приватні руки за договорами концесії не передавалось.

Особливого резонансу набула передача у концесію ДП «Херсонський морський торговельний порт». Ще на початку оголошення концесійного конкурсу було анонсовано, що переможець інвестує в проєкт 300 мільйонів гривень. Окрім основного інвестиційного зобов'язання передбачається висока

ставка змінного концесійного платежу, сума якого становитиме 12 мільйонів гривень одним платежем, і додатково 7 % доходу щорічно. Також, переможець зробить значний вклад у місцеву інфраструктуру у розмірі приблизно 18 мільйонів гривень. 5 березня 2020 року Антимонопольний комітет України надав дозвіл на отримання у концесію активів даного державного підприємства, що було важливою умовою концесійного договору, відповідно до якого ТОВ «Рісоіл-Херсон» має інвестувати 215 мільйонів гривень в зазначений об'єкт [2].

Однак, прослідковуються і негативні чинники, що можуть впливати на державно-приватне партнерство, а саме: бюрократія, що, на жаль, є невід'ємною складовою таких відносин, – і політичний чинник, від якого залежить стан економіки і держави в цілому.

За даними органів державної влади та місцевого самоврядування, в Україні на 1 січня 2020 року укладено 187 договорів на засадах державно-приватного партнерства. Нині, активне державно-приватне партнерство в Україні здійснюється у сферах збору, очищення та розподілу води; інфраструктури; туризму [3]. Потужним поштовхом у розвитку державно-приватного партнерства слід вважати новий Закон України «Про концесію» від 03.10.2019 р. № 155-IX, що містить багато позитивних новел у порівнянні з попереднім нормативно-правовим актом.

Серед найбільш вагомих – розширення переліку способів укладання договорів концесії: окрім обставини, – проведення концесійного конкурсу, у випадках, передбачених Законом України «Про концесію» – також за результатами конкурсного діалогу або за результатами прямих переговорів з орендарем державного майна, що передається у концесію. На нашу думку, необов'язковість проведення концесійного конкурсу дає учасникам даних відносин більше свободи та можливостей для укладення договору, що було неможливим раніше та зводило нанівець спроби передати нерентабельні об'єкти в концесію за неможливості дотримати формальні умови конкурсу.

Однак, дана тенденція може розглядатись позитивно лише за умови, що процедура конкурсного діалогу та прямих переговорів, окрім декількох статей Закону України «Про концесію», буде детально регламентуватись підзаконним нормативно-правовим актом, й забезпечувати рівність у прав усіх без винятку потенційних інвесторів. Тому, згідно із засад верховенства права, законності, публічності й прозорості, пропонуємо Наказом Міністерства економіки, торгівлі і сільського господарства України затвердити Інструкцію Про порядок укладення концесійних договорів шляхом проведення конкурсного діалогу та прямих переговорів.

Список використаних джерел

1. Про державно-приватне партнерство: Закон України від 01.07.2010 № 2404-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2404-17>.
2. Про надання дозволу на концентрацію: Рішення АКМУ від 05 березня 2020 р. № 153-р. URL: <https://amcu.gov.ua/npas/pro-nadannya-dozvolu-na-koncentraciyu-168>.
3. Монастирський В. Концесія: всі «за» і «проти» державно-приватного партнерства. – Економічна правда. 2020. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2020/03/5/657701/>.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Будурова Г. М.

ШТЕЛЬМАХ ЄВГЕНІЯ ОЛЕКСАНДРІВНА

студентка 4-го курсу судово-адміністративного факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»

ТРЕТЕЙСЬКІ СУДИ В СИСТЕМІ АЛЬТЕРНАТИВНИХ СПОСОБІВ ВИРІШЕННЯ ГОСПОДАРСЬКИХ СПОРІВ

В умовах сьогодення питання порушення прав, свобод та законних інтересів учасників господарських правовідносин не втрачає актуальності, не зважаючи на усі спроби розширити способи боротьби з даним явищем.

Згідно ст. 55 Конституції України, права і свободи захищаються судом. Кожен має право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань. Зазначене конституційне право не може бути скасоване (ст. 22 Конституції України) або обмежене (ст. 64 Конституції України) [1]. При цьому, не існує виключного переліку можливих та допустимих засобів захисту прав та інтересів осіб. Очевидно, що право на звернення до альтернативних шляхів захисту забезпечується законом.

Термін «альтернативне вирішення спорів» (alternative dispute resolution або ADR) виник у 60-ті роки ХХ ст. у США та позначає засоби несудового впливу на спір, що виникає в процесі здійснення господарської діяльності, метою яких є усунення суперечностей між сторонами, його розв'язання або мінімізація негативних наслідків для учасників за мінімальних витрат часу і коштів [2].

Система альтернативних шляхів вирішення спорів є достатньо розгалуженою. Така розгалуженість насамперед зумовлюється розвитком ділових комунікацій та зростанням кількості конфліктів. Інколи звернення до альтернативних

засобів вирішення спорів є ефективнішим порівняно із зверненням до господарських судів, зокрема, через зацікавленість у сторін у якомога швидшому вирішенні спору. Важливо зазначити, що застосування альтернативних способів неможливе без згоди хоча б однієї сторони. При цьому, ступінь контролю сторін над результатом і процесом є досить високим.

Одним із елементів системи альтернативних шляхів вирішення спорів є третейські суди. Попри їх ефективне функціонування у зарубіжних країнах, в Україні цей інститут не демонструє значної ефективності. Так, ще при створенні таких судів в Україні допустились значних помилок: по-перше, виникло розділення арбітражу на міжнародний, який існував раніше, і внутрішній – третейські суди, які утворювалися; по-друге утворення третейських судів стало доступним фактично всім бажаним – для утворення суду потрібно було зареєструвати об'єднання підприємств або створити громадську організацію, що не складало значних проблем. В результаті, у короткий термін було створено декілька сотень третейських судів. Проте, на сьогодні фактично немає третейських судів, які відповідають запиту потенційних споживачів їх послуг. Приміром, з 515 зареєстрованих третейських судів 267 не розглянули жодної справи, що є негативною тенденцією.

Очевидно, що Україна не реалізувала потенціал третейського судочинства як альтернативного способу вирішення спорів. Проте, досвід арбітражу Федеративної Республіки Німеччини у вирішенні корпоративних спорів вказує, що даний правовий інститут у німецькому законодавстві (нім. *Schiedsrichterliches Verfahren*) фактично є аналогом вітчизняного третейського судочинства, та є законодавчо закріпленим на рівні Цивільного процесуального кодексу ФРН. Положення про арбітраж ЦПК ФРН загалом базуються на принципі автономії сторін, що надає певну свободу сторонам при вирішенні спору (на перший план висувається диспозитивний тип врегулювання правовідносин). Так, сторони в арбітражній угоді можуть погодити процедуру арбітражу (призначення арбітрів, мову процедури, місце арбітражу тощо), у свою чергу сторонам надано право погодити використання окремих арбітражних правил [3]. Проте, при здійсненні аналізу положень Закону України «Про третейські суди», наочно вбачається певна «зарегульованість» їх діяльності, при тому, що діяльність третейських судів мала б носити позасудовий та неформалізований характер (зокрема, виходячи із того, що третейський суд виступає елементом системи альтернативних способів захисту). При існуючому нормативному регулюванні третейські суди не виконують їх основної функції – не пришвидшують та не спрощують процедуру вирішення спору.

На нашу думку, нормативне регулювання діяльності третейських судів має бути удосконалено і наближено до європейських стандартів. Враховуючи, що правова система ФРН близька до вітчизняної, логічним було б здійснити запозичення напрацювань у питанні діяльності арбітражу та третейських судів у ФРН. Одночасно, український досвід показує, що розвиток альтернативних методів вирішення спорів має відбуватися на тлі побудови незалежної, якісної судової системи та широкої дерегуляції і скасування корупційо-генних нормативних обмежень у сфері бізнесу.

Варто визнати, що українська система альтернативних способів вирішення спорів потребує серйозних удосконалень, при цьому неналежне нормативно-правове врегулювання функціонування альтернативних засобів стає перешкодою для їх використання. Застосувавши позитивний досвід інших країн, Україна зможе посилити можливості захисту прав та законних інтересів суб'єктів господарювання не лише у національних судах, а й в компетентних третейських судах із внесенням власних побажань у процес задля економії часу, коштів та збереження ділової репутації.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1996. № 30. Ст. 141.
2. Вознюк Н. О. Класифікація видів альтернативних способів вирішення господарсько-правових спорів. Юридичний журнал «Право України». 2014. № 6. С. 222–229.
3. Балух В. С. Альтернативне вирішення корпоративних спорів: Німецька модель. Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка. 2013. № 4. С. 154–162.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Будурова Г. М.

СУЧАСНИЙ СТАН
ТА РОЗВИТОК ТРУДОВОГО ПРАВА
ТА ПРАВА СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

ALLA CHAIKA

3rd year student of the Socio-Legal Faculty
of the National University “Odesa Law Academy”

AGEISM IN LABOUR RELATIONSHIP

The notion of “ageism” comes to us from United States of America. According to Cambridge dictionary, ageism is unfair treatment of people because of their age [1]. In fact, this problem is quite common in today’s labour market not only in Ukraine but also in countries of Europe. We live in the world dominated by capitalism. This is quite obvious, that every employer wants to have as much profit as possible, which in some way depends on the activity of the employee.

Article 43 of the Constitution of Ukraine guarantees everyone the right to work and articles 21, 24 of the same Law guarantee equality of people [2]. However, we often can be witnesses of restrictions on this right for reasons of age discrimination. If you visit such popular Ukrainian internet sites as “robota.ua” or “work.ua”, you will make sure that every second employer has age requirements. Thus, there is still a need to dive into this problem deeper in order to improve regulation of this issue.

G. J. Chipperfield and Betty Havensc suppose the origin of the problem of ageism is found in the fact that human beings are not isolated from each other. We all find ourselves in a world with other people. In other words, to be a human being is to be an interpersonal being. We make choices as to how we will think of ourselves, but those choices are made in a situation that is partly personal and partly social [3, p. 2]. That is mean age discrimination is caused by the behavioural aspects of society and the individual’s perception of some things. That is why it is much harder to deal with this problem than any other. It is always very difficult to eradicate something, which has been shaped by time.

Ageism spreads to young people as well as the elderly one. Both types of discrimination are unfavourable and even dangerous for the labour market.

Discrimination related to young people reminds vicious cercal. A lot of graduates of higher education institutions are looking for work but they come into problem of experience absence. Almost every employer in private sector is not ready to hire a person without experience. Much more profitable to prevent wasting time on tuition of a person and to employ someone, who already knew about all pitfalls in a particular sphere. As a result, many graduates find work outside the profession.

Discrimination related to elderly people is widespread too. Difficulties in employment of elderly people are caused by a number of reasons that are often unrelated to the qualities of a potential employee. There are negative prejudices about disability of elderly people in society. Employees of this age group can have some problems due to lack of knowledge in the field information technologies. Such individuals are often needed additional training or retraining. It can be economically disadvantageous for employer. At the same time, we can single out one more the possible grounds for discrimination of persons after 40 years. It is unwillingness or even inability of manager, in case when he or she is younger, to rule such employees [4, p. 68].

Nevertheless, national legislation achieved some success at this point by adopting legal acts aimed at counteracting age discrimination. In this field, the following legal acts should be considered: Labour Code of Ukraine, Law of Ukraine "On employment", Law of Ukraine "On Compulsory State Pension Insurance", Law of Ukraine "On basic principles of social protection veterans of work and other elderly citizens in Ukraine", Law of Ukraine "On the Principles of Prevention and Combating Discrimination in Ukraine" and even Law of Ukraine "On Advertising" and so on.

According to Article 21 (1), it is prohibited to indicate the age of candidates in job advertisements (hiring) [5]. But the question arose about the controlling of implementation of such provisions. Who is responsible for legality of advertisements? Such authorised person is not enshrined exactly by law, because it is accepted that this is obligation of advertising agency (producer of advertisement).

On the other hand, too strict anti-discrimination policies can be perceived by private enterprises as a restriction on their rights. For example, a cafe owner conducts a marketing policy whereby all staff is exclusively young people. This attracts customers and promotes better revenue. Therefore, it is impossible to adopt a law that clearly stipulates a ban on paying attention to an employee's age.

At the end should be repeated that a number of laws against age discrimination are already in place. However, current realities are evidence that age discrimination is still in society. So, there is a need to establish additional safeguards for young people as well as for elderly people. Due to the fact that the problem of any kind of discrimination lies in the minds of people, the main way to combat this problem is information. Educational activities need to be strengthened, first of all, in relation to public authorities and local self-government, and secondly, to members of the community. Such activities may include lectures and seminars for employees; creation of online courses, conducting educational events. Also, it will be more effective to involve public organizations in this process.

References

1. Cambridge Dictionary. URL: <https://dictionary.cambridge.org/ru/словарь/английский/ageism>.
2. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
3. G. J. Chipperfield, Betty Havensc. Why is Ageism a Serious Social Problem and What Can Be Done about It. *Canadian Journal on Aging*, 1992. URL: <https://www.cambridge.org/core/services/aop-cambridge-core/content/view/S0714980800014471>.
4. Сахарук І. С. Дискримінація за ознакою віку в сфері праці. *Вісник Запорізького національного університету*. № 3. 2011. URL: <http://www.law.journals.znu.zp.ua/archive/visnik-3-2011/10.pdf>.
5. Про рекламу: Закон України від 3 липня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 39. Ст. 181. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/270/96-вр>.

Scientific advisor: PhD in Law, Associate Professor A. Hudz

АРІАПУР ЛЕЙЛА АББАСІВНА, КУЛИНИЧ ВЕРОНІКА МИКОЛАЇВНА

студентки 2-го курсу факультету адвокатури
Національного університету «Одеська юридична академія»

СВІТОВИЙ ДОСВІД ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ ПЕНСІЙНОГО СТРАХУВАННЯ ТА МОЖЛИВОСТІ ЙОГО ВИКОРИСТАННЯ В УКРАЇНІ

Право громадян на пенсійне забезпечення в Україні гарантовано Конституцією України (ст. 46). Основні засади системи пенсійного забезпечення в Україні, порядок призначення та

здійснення пенсійних виплат, – ці та багато інших питань регулюються великим спектром нормативно-правових актів вітчизняного законодавства.

Слід зазначити, що з прийняттям законів України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» і «Про недержавне пенсійне забезпечення» в 2004 році розпочато впровадження пенсійної реформи, сутність якої полягає в переході до трирівневої пенсійної системи: перший рівень – солідарна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, другий рівень – накопичуваної система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, третій рівень – системи недержавного пенсійного забезпечення. Зазначимо, що пенсійна система – це сукупність, створених в Україні правових, економічних та організаційних інститутів та норм, метою яких є надання громадянам соціального забезпечення у вигляді пенсій. Таким чином, пенсійна система є важливою складовою соціального захисту населення.

На жаль, пенсійна система України на сьогоднішній день не є досконалою, головною причиною цього є брак коштів в держави на фінансування пенсійних виплат. Багато вчених в існуванні цієї проблеми звинувачують солідарну пенсійну систему. Таким чином, пенсійна система України потребує рішучих змін, що полягає у переході від солідарної пенсійної системи до запровадження накопичувальної. На нашу думку, задля ефективного реформування пенсійної системи України, необхідно звернутися до зарубіжного досвіду країн, де такі системи результативно працюють.

Формування систем пенсійного забезпечення в розвинутих країнах почалося досить давно, однак пенсійні системи регулярно переглядаються відповідно до соціально-економічних умов. Так, пенсійна система Великої Британії має трирівневий характер [1]. До першого рівня належить державна пенсія по старості, яка гарантується державою для всіх громадян, до другого рівня належить державна пенсія за вислугу років, яка залежить від стажу роботи і заробітної плати працівника, та до останнього третього рівня належить недержавна довічна пенсія (накопичувальна пенсія).

У сусідній від Сполученого Королівства – Франції, державна пенсійна система заснована на двох рівнях: основному та накопичувальному. При розрахунку основної пенсії береться до уваги середня заробітна плата французів. Фінансування такого виду пенсії здійснюється за рахунок соціальних внесків підприємців та найманих працівників. Що стосується накопичувальної пенсійної системи, то пенсія в цьому разі виплачується за рахунок коштів, які людина відкладає протягом своєї трудової діяльності.

У такій скандинавській країні як Данія, пенсія забезпечується розподільною системою, але всі працівники в обов'язковому порядку повинні брати участь у загальнодержавній накопичувальній програмі [2]. Пенсійним законодавством Данії також передбачені дві схеми, в основі яких лежать дані про персональні внески та спеціальні пенсійні ощадні схеми (65 % внесків здійснюється роботодавцями та 35 % – працівниками). Слід підкреслити, що добровільними схемами недержавних пенсій користуються приблизно 80 % зайнятих громадян Данії.

Пенсійна система Німеччини заснована на принципі солідарності поколінь, коли працюючі громадяни оплачують утримання пенсіонерів в державний пенсійний фонд, з якого потім також будуть отримувати свою пенсію. Середній внесок німецького громадянина в пенсійний фонд становить близько 20 % від щомісячної заробітної плати, при цьому половину сплачує роботодавець. На додаток до державної існує виробнича пенсія від підприємств, також багато працівників беруть участь в недержавних пенсійних фондах і мають особистий пенсійний план. Досить цікавим є факт того, що у Німеччині непрацюючий громадянин або громадянин, що працював офіційно менше 5 років, не буде отримувати пенсійні виплати.

Пенсійна система Нідерландів має два основні рівні, що складаються з державної системи виплат зафіксованою ставкою та дохід-орієнтованих професійних планів [3]. У цій країні накопичувальні програми мають галузевий характер і є обов'язковими для всіх працівників певної галузі. Слід підкреслити, що більше 90 % всіх зайнятих нідерландців користуються накопичувальними пенсійними програмами.

Отже, аналіз зарубіжного досвіду показує, що майже у всіх країнах пенсійна система складається з двох частин: державної та накопичувальної (в деяких наявний також третій рівень). Вважаємо, що вивчення досвіду європейських країн буде корисним для їх застосування в процесі побудови і реформування власної пенсійної системи. На нашу думку, необхідно запозичити досвід розвинених європейських країн у галузі запровадження накопичувальної системи та системи добровільних пенсійних внесків задля ефективного реформування пенсійної системи. Адже використання накопичувальної пенсійної системи та системи добровільних пенсійних внесків – це найоптимальніший варіант для пенсійної системи України.

Список використаних джерел

1. МакТаггарт Г. Досвід реформування пенсійної системи у країнах Східної Європи та СНД [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.pension.kiev.ua/files/dosvid-porivn-Ukr.pdf.

2. Особенности развития накопительной пенсионной системы [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://pensionreform.ru/files/39227/06.2013.pdf>.
3. Гайдук К., Слабченко Д. Реформы пенсионных систем: обзор наиболее важных аспектов [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://old.research.by/pdf/wp2008r07.pdf>.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Трюхан О. А.

БОНДАРЕНКО ЄЛИЗАВЕТА АНАТОЛІВНА

студентка 2-го курсу соціально-правового факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»

НОВЕЛИ В ЗАКОНОДАВСТВІ ПРО ПРАЦЮ, ЗУМОВЛЕНІ ЕПІДЕМІЄЮ КОРОНАВІРУСНОЇ ІНФЕКЦІЇ (COVID-19)

2020 рік не тільки перед Україною, але й перед всім світом поставив новий виклик – протидія коронавірусній інфекції (COVID-19). На превеликий жаль, поява даної інфекції змусила зупинитися практично всі сектори економіки і в результаті держава зазнала нищівних збитків. Велика кількість громадян нашої держави в результаті поширення коронавірусу втратила роботу, практично з незалежних від роботодавців причин і своє конституційне право заробляти собі на життя. Всі ці обставини змушують законодавця вносити зміни до законодавства, пов'язаних з врегулювання трудовими відносинами, а тому визначимо основні новації в досліджуваній сфері.

30 березня 2020 року Верховна Рада України прийняла Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19)» [1], яким було внесено зміни до низки законодавчих актів, в тому числі й до актів трудового законодавства, зокрема Кодексу законів про працю України [2] і Закону України «Про зайнятість населення».

Так, зокрема, в частині трудового законодавства було внесено наступні зміни. Змінено поняття трудового договору, закріпленого у частині першій ст. 21 КЗпП України, з якого виключено обов'язок працівника підлягати внутрішньому трудовому розпорядку. Така зміна є спірною, адже вона розрахована на роботодавців-фізичних осіб, у яких правила внутрішнього трудового розпорядку не затверджуються. Що ж стосується роботодавців-юридичних осіб, то виключення такої ознаки трудового договору, як підлягання працівника правилам

внутрішнього трудового розпорядку викликає заперечення. В юридичній особі-роботодавця діють такі правила, а їх дотримання працівниками є однією з ознак, які дозволяють відокремлювати трудовий договір від суміжних цивільно-правових договорів, пов'язаних із працею.

У новій редакції викладено статтю 60 КЗпП України та змінено її назву, якою працівникам надано можливість працівникам працювати дистанційно чи на дому. На нашу думку, така зміна носить частково ліберальний характер, оскільки тут дається працівникам право вибору чи працювати в умовах пандемії дистанційно, тобто вдома чи йти у відпустку. При цьому не вказується чи це відпустка за власний рахунок, чи оплачувана.

Власникам закладів, підприємств, установ, різних організацій надане право змінювати режим роботи, але за умови обов'язкового інформування населення про це через інтернет та іншими способами. Як видається, такі новації певною мірою не є досить правильними, оскільки змінювати режим роботи потрібно виключно за домовленістю із працівником і без відповідного попередження через мережу інтернет).

Зазначені зміни стосуються заборони на проведення заходів держнагляду та контролю. Така новація дійсно є слушною, оскільки в умовах пандемії COVID-19 підприємствам, установам і організаціям досить складно виконувати вимоги законодавства, а тому фактично вони звільняються від перевірок органів держнагляду і контролю.

Передбачено, що у разі встановлення Кабінетом Міністрів України карантину відповідно до Закону України «Про захист населення від інфекційних хвороб» термін перебування у відпустці без збереження заробітної плати на період карантину не включається у загальний термін, встановлений частиною першою цієї статті. Така зміна свідчить про те, що право працівника на відповідну відпустку не обмежується, якщо він захоче її використати в майбутньому.

Законом № 530-IX від 30 березня 2020 року внесені й інші зміни та доповнення до актів чинного трудового законодавства. Аналіз зазначених вище змін і доповнень до трудового законодавства, пов'язаних із поширенням коронавірусу, дозволяє дійти висновку, що такі зміни та доповнення спрямовані на збереження вітчизняної економіки та стабільності трудових відносин між роботодавцем і працівником.

Список використаних джерел

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19): Закон України від 30.03.2020 № 530-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2020. № 16. Ст. 100.
2. Кодекс законів про працю України: Затв. Законом № 322-VIII від 10.12.1971. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1971. Додаток до № 50. Ст. 375.

Науковий керівник: д.ю.н., професор Чанишева Г. І.

БУТОР ХРИСТИНА ВАСИЛІВНА, ДЕРКО ВІКТОРІЯ РОМАНІВНА

студентки 2-го курсу соціально-правового факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗАЙНЯТОСТІ ТА ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ В УКРАЇНІ

Забезпечення зайнятості населення в Україні постає найбільшю проблемою нашої держави. Досягнути повної, ефективної і вільно обраної зайнятості неможливо без існування ефективного і якісного правового регулювання зайнятості і працевлаштування населення. Так, на думку А. С. Пашкова, саме правові норми у галузі забезпечення зайнятості покликані сприяти становленню трудових відносин, а також виникненню відповідних прав і обов'язків роботодавця і особи, яка знайшла роботу [1, с. 106].

О. М. Медведєва вважає, що специфіка правового регулювання зайнятості та працевлаштування виявляється у встановленні прав та обов'язків учасників відповідних суспільних відносин, у визначенні видів їх можливої та належної поведінки. Водночас, вчена зауважує, що правове регулювання відповідних суспільних відносин бере свій початок задовго до їх виникнення. Мається на увазі, діапазон всіх регулюючих факторів права у сфері забезпечення зайнятості, який є досить об'ємним [2, с. 37].

Питання зайнятості та працевлаштування регулюються в Україні достатньою кількістю нормативно-правових актів, а саме: Законом України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» від 5 лютого 1993 року, Законом України «Про професійний розвиток працівників» від 12 січня 2012 року, Законом України «Про організації роботодавців,

їх об'єднання, права і гарантії діяльності» від 22 червня 2012 року, Законом України «Про зайнятість населення» від 5 липня 2012 року, постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку підтвердження результатів неформального професійного навчання осіб за робітничими професіями» від 15 травня 2013 року № 340 та іншими актами законодавства.

Законодавець у Законі України «Про зайнятість населення» від 5 липня 2012 року по-новому підійшов до трактування основоположних термінів правового регулювання зайнятості, зокрема, під зайнятістю у даному нормативно-правовому акті розуміється незаборонена законодавством діяльність осіб, яка спрямована, насамперед, на задоволення їх особистих та суспільних потреб з метою одержання прибутку (заробітної плати) у грошовій або іншій формі, а також діяльність членів однієї сім'ї, які здійснюють господарську діяльність або працюють у суб'єктів господарювання, заснованих на їх власності, у тому числі безоплатно (у той час, як згідно з Законом УРСР «Про зайнятість населення» від 1 березня 1991 року під зайнятістю розумілася діяльність громадян, яка пов'язана із задоволенням власних та суспільних потреб і така, що, зазвичай, приносить їм дохід у грошовій або іншій формі).

Водночас на переконання значної кількості науковців недостатньо виваженими є поняття «безробіття» і «безробітний», сформульовані у Законі України «Про зайнятість населення». Так, відповідно до даного нормативно-правового акту безробіття – це соціально-економічне явище, коли частина осіб не в змозі реалізувати своє право на працю та отримання заробітку (винагороди) як джерела існування. Важко пояснити, що означає «не має змоги реалізувати своє право на працю». Під цим можна розуміти, зокрема, погіршення стану здоров'я або наявність маленької дитини. Поняття «безробітна особа», до якої Закон відносить особу віком від 15 до 70 років, яка через відсутність роботи лишилась заробітку або інших, передбачених законодавством доходів, які виступають джерелом існування, готова та здатна приступити до роботи [3], окрім цього є незрозумілим у частині встановлення вікових меж, особливо, якщо взяти до уваги визначення працездатності особи, яка настає саме з 16 років, також не вказана обов'язкова вимога для визнання особи безробітною – реєстрація в органах служби зайнятості.

У сучасних умовах національної економіки слід розуміти під безробіттям не тільки економічну, але й серйозну соціальну проблему. Варто зазначити, що соціальні наслідки цієї проблеми несуть загрозливий характер як для суспільства, так і для національної економіки. Безробіття – соціально-економічне явище, внаслідок якого значний відсоток працездатного населення не в змозі знайти роботу; стан зайнятості частини

економічно активного населення. Стан безробіття базується на певних орієнтирах, які повинні задовольнятися одночасно: «без роботи», тобто відсутність роботи за наймом або самозайнятості; «готовність і здатність працювати на даний момент»; «пошук роботи» [4, с. 569].

Аналізуючи норми Закону можна визначити окремі форми забезпечення зайнятості населення, а саме працевлаштування через службу зайнятості, переведення в іншу організацію (до іншого роботодавця) або в іншу місцевість, розподіл та перерозподіл трудових ресурсів. Достатньо актуальними є такі форми забезпечення зайнятості населення, як професійне навчання та сприяння само зайнятості безробітних громадян, розвиток трудової мобільності та інше.

Отже, можемо підсумувати, що правове регулювання зайнятості та працевлаштування в Україні забезпечується значною кількістю нормативно-правових актів, які, на жаль, все ж таки містять чимало недопрацьованих понять, які необхідно відредагувати й закріпити на законодавчому рівні.

Список використаних джерел

1. Пашков А. С. Правовое регулирование подготовки и распределения кадров (некоторые вопросы теории и практики). Л.: ЛГУ, 1966. 231 с.
2. Андреева Л. А., Медведев О. М. Правовое регулирование обеспечения занятости в России: учебное пособие. М.: МИИР, 2004. 264 с.
3. Про зайнятість населення: Закон України від 05.07.2012 р. № 5067-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 24. Ст. 243.
4. Ткаченко Є. О. Безробіття та проблеми сталого розвитку сільських територій України. *Молодий вчений*. 2017. № 9 (49). С. 567–571.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Бориченко К. В.

ГАПОНОВА МАРИНА ОЛЕКСАНДРІВНА

студентки 2-го курсу соціально-правового факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»

МЕДІАЦІЯ ЯК СПОСІБ ЗАХИСТУ ПРАВ ПРАЦІВНИКІВ ТА ВИРІШЕННЯ ТРУДОВИХ СПОРІВ

Загальний контекст потужних державно-правових реформ в Україні зумовлює необхідність пошуку інноваційних підходів до розв'язання різноманітних питань, які є однаково значущими як для публічного, так і для приватного сектору життєдіяльності суспільства. В умовах економічної кризи особливої

актуальності набуває проблема пошуку альтернативних засобів і способів вирішення трудових спорів з метою забезпечення найбільш повного захисту трудових прав та інтересів [1; 2].

Серед альтернативних способів вирішення трудових спорів особливого значення набуває медіація, що передбачає врегулювання розбіжностей шляхом переговорного процесу між сторонами при зверненні до посередника (посередників), які іменуються медіаторами.

На сьогодні фактично медіатором виступає тільки незалежний посередник, який відповідно до ст. 10 Закону України «Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів)» визначається за спільним вибором сторін. У спеціальній літературі доводиться необхідність залучення медіаторів до вирішення індивідуальних трудових спорів [3].

У судовій практиці медіація набуває поширення при розгляді різних категорій спорів [4].

У цей час медіація в національній юридичній практиці не врегульована спеціальним законодавчим актом. Верховній Раді України не вдалося прийняти проект Закону України «Про медіацію» № 3665.

28 грудня 2019 року Кабінет Міністрів України подав до Верховної Ради України проект Закону України «Про медіацію» № 2706, який включено до порядку денного за № 485-IX від 4 лютого 2020 року.

У зазначеному законопроекті медіація визначена як добровільна, позасудова, конфіденційна, структурована процедура, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів [5]. У ст. 1 законопроекту визначено й низку інших важливих понять, що збагачують понятійно-категоріальний апарат трудового права. Так, у чинному трудовому законодавстві на цей час ще не застосовуються такі поняття, як медіатор, договір про проведення медіації, правила проведення медіації, медіаційна угода, сторони медіації та ін.

Звертає на себе увагу закріплення у законопроекті досить широкої сфери застосування медіації. Відповідно до частини першої ст. 2 законопроекту медіація може застосовуватися у будь-яких конфліктах (спорах), які виникають у цивільних, сімейних, трудових, господарських, адміністративних правовідносинах, а також кримінальних провадженнях під час укладання угод про примирення між потерпілим та підозрюваним, обвинуваченим та в інших сферах суспільних відносин.

Якщо застосування медіації у конфліктах (спорах), що які виникають у адміністративних правовідносинах, а також у кримінальних провадженнях є дискусійним, то доцільність

залучення медіатора до вирішення трудових спорів (конфліктів) не викликає сумнівів і підтримується у науковій літературі.

У законопроекті особлива увага приділяється добровільності медіації. Участь сторін у медіації їх добровільним волевиявленням.

В окремому розділі законопроекту закріплюється статус медіатора. У ст. 9 встановлюються вимоги до медіатора, однією з яких є наявність вищої освіти. На нашу думку, частина перша ст. 9 законопроекту потребує доповнення і зазначення в ній про наявність не просто вищої, а вищої юридичної освіти. Це видається необхідним для надання більш кваліфікованої допомоги сторонам спору (конфлікті) у його вирішенні.

Потребують доповнення й положення ст. 10 законопроекту, в якій ідеться про підготовку медіаторів. Зі змісту зазначеної статті незрозуміло, який саме орган має координувати таку підготовку. Зазначається тільки про заклади освіти, організації, суб'єкти господарювання.

Законопроект № 2706 містить і інші положення, що потребують більш виваженого підходу задля забезпечення ефективної та якісної процедури медіації. Втім, незважаючи на окремі недоліки, необхідність його прийняття вже доведена на теоретичному та практичному рівнях.

Отже, впровадження альтернативних способів врегулювання виробничих суперечок потребує глобального вирішення. Перш за все, необхідно внести відповідні зміни до чинного КЗпП України, проекту Трудового кодексу України, а також до відповідних законів, які регулюють порядок вирішення трудових спорів та виконання рішень, що стосуються цих питань конфлікти.

Список використаних джерел

1. Чанишева Г. І. Примирні процедури вирішення трудових спорів : монографія / Г. І. Чанишева, В. М. Дейнека. Одеса : Фенікс, 2016. 196 с.
2. Бурак В. Я. Трудові спори: порядок їх вирішення в Україні. К. : Т-во «Знання», КОО, 2003. 382 с.
3. Дараганова Н. В. Медіація як один із альтернативних способів вирішення індивідуальних трудових спорів. *Юридична наука*. 2011. № 6. С. 77–83.
4. Паладій М., Шевелева Т. Не хоче вирішувати конфлікт у суді – зверніться до медіатора. *Інтелектуальна власність*. 2006. № 12. С. 4–7.
5. Про медіацію [Електронний ресурс] : проект Закону України № 2706 від 28.12.2019. Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=67831.

Науковий керівник: д.ю.н., професор Чанишева Г. І.

**ГУМЕНЮК АЛІНА СЕРГІЇВНА,
ЛИННИК ОЛЬГА АНАТОЛІЇВНА**

студентки 1-го курсу магістратури факультету прокуратури
та слідства (кримінальної юстиції)
Національного університету «Одеська юридична академія»

**СОЦІАЛЬНИЙ СТАТУС ОДИНОКОЇ МАТЕРІ ЯК ЗАСІБ
СПЕКУЛЯЦІЇ ДЛЯ ОТРИМАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ВИПЛАТ**

Право людини на соціальне забезпечення – це надане державою та законодавчо закріплене невідчужуване право особи, що реалізується, в першу чергу, через призму правових положень Основного Закону України, зокрема ст.ст. 3 та 46. Діяльність органів державної влади, повинна бути спрямована, в першу чергу, на соціальний захист та забезпечення достатнього життєвого рівня соціально незахищених верств населення, якими, зокрема, є: інваліди, багатодітні сім'ї, особи пенсійного віку, самотні матері тощо. Проте, такі особи не завжди є дійсними «вигодонабувачами» таких виплат. Актуальним є, зокрема, дослідження проблеми спекуляції особою своїм статусом «одинокі матері» з метою незаконного отримання таких соціальних виплат, як допомога самотніми матерями.

Законом України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» від 21.11.1992 № 2811-ХІІ регламентується право на отримання допомоги на дітей самотніми матерями. Так, ст. 18-1 цього Закону встановлює категорії суб'єктів, які мають право на отримання такої допомоги. Крім того, вказано, що жінка, яка має дітей від особи, з якою вона не перебувала і не перебуває в зареєстрованому шлюбі, але з якою вона веде спільне господарство, разом проживає і виховує дітей, права на одержання допомоги, встановленої на дітей самотніми матерями, не має [1].

Аналіз законодавчих положень цього розділу приводить до висновку, що держава прагне забезпечити достатній життєвий рівень та можливість вільного розвитку всім категоріям громадян, а особливо дітям, як категорії осіб, що не можуть самотійно забезпечити належний рівень свого життя та життя своєї сім'ї до досягнення певного віку. З огляду на це, логічним є зауважити, що така допомога, в першу чергу, спрямована не на забезпечення достатнього рівня життя самотньої матері, а на надання достатніх правових можливостей її дитині жити в достатку та реалізувати себе як особистість.

Не зважаючи на, здавалося б, досить велику соціальну «благородність» досліджуваного інституту, непоодинокими є випадки зловживання таким правом. Так, досить часто особи, які, на перший погляд, мають право на отримання такої

допомоги, зловживають довірою, що виявляє до них держава, та отримують грошову допомогу неправомірно. Статистичні дані ілюструють, що за останні 10 років кількість так званих «матерів-одиначок» в нашій країні зросла в 23 рази. Тобто, кожна п'ята дитина, що народжена поза шлюбом та, відповідно до «офіційних» даних, виховується без батька, в дійсності ж виховується в повноцінній сім'ї без оформлення офіційних шлюбних відносин між матір'ю дитини та її співмешканцем. Заявлення права на отримання такої допомоги з боку подібних сімей є таким собі «лайфхаком» для неправомірного отримання допомоги на дитину з використанням статусу одинокої матері. Так, непоодинокими є й випадки фіктивної відмови від батьківських прав з метою отримання подібного матеріального забезпечення від держави. На додаток до цього, такий вид допомоги не виключає можливість застосування і інших видів соціального забезпечення, а соціальний статус одинокої матері ще й дає право на оформлення житлової субсидії та статусу «незаможної» сім'ї, оскільки доходи батька, фактично, не фігурують в жодних документах і, як наслідок, не враховуються при обчисленні сукупного доходу сім'ї, що необхідно при наданні будь-якого виду соціальної допомоги.

Така ситуація складається, в першу чергу, через недосконалість роботи органів, уповноважених на надання допомоги на дитину одиноким матерям. Так, особи, що здійснюють обслуговування таких категорій населення, проявляючи недбалість та безвідповідальне ставлення до своїх службових обов'язків, не завжди сумлінно перевіряють правдивість всіх заявлених у документах відомостей, що, в свою чергу, і призводить до виникнення подібних зловживань. В той же час, з урахуванням такої «позитивної» практики, такі органи все ж «вивчають» алгоритми дій подібних шахраїв та можуть застосовувати певні методи моніторингу життя так званих «матерів-одиначок». Це, зокрема, такий метод перевірки, як спілкування з сусідам та близькими особи, що претендує на отримання соціальної допомоги одинокої матері, з метою встановлення факту самостійності виховання дитини та ведення власного побуту. Крім цього, можливим і доцільним є проведення детальних документальних перевірок поданих такими особами документів та відомостей, що в них містяться, яке може виражатися навіть в виїзді за місцем проживання такої «соціально незахищеної» особи. Під час такої перевірки може бути виявлено невідповідність між заявленою у документах інформацією та фактичним соціальним статусом такої матері, що може стати підставою для відмови у наданні таких виплат або їх припинення. Крім цього, у випадку встановлення факту надання неправдивих відомостей, є підстави для порушення

кримінального провадження за фактом шахрайства (ст. 190 Кримінального кодексу України), що, в свою чергу, після винесення рішення компетентним судом, може призвести до стягнення з таких «матерів-одиначок» як суми уже наданих виплат, так і інших матеріальних збитків, зокрема суми штрафу за вчинення такого правопорушення.

Основними доказами, що можуть стати підставою для прийняття судом рішення про зловживання особою правом на надання соціальної допомоги як одинокій матері, є: копії актового запису про народження дитини, який записаний за вказівкою відповідної матері; повний витяг з Державного реєстру актів цивільного стану щодо актового запису про народження дитини; копії індивідуальних карток вагітної і породіллі; довідка від Управління праці та соціального захисту населення конкретної районної державної адміністрації з якої вбачається, що така матір отримувала допомогу на дитину, як одинока матір [2].

Крім описаного проблемного аспекту, необхідно звернути увагу і на розмір відповідних виплат. Так, згідно з Законом України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» (ст. 18-3) та Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження порядку призначення і виплати державної допомоги сім'ї з дітьми» від 27.12.2001 № 1751 (п. 34), допомога на дітей одиноким матерям надається у розмірі, що дорівнює різниці між 100 відсотками прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку та середньомісячним сукупним доходом сім'ї в розрахунку на одну особу за попередні шість місяців. Відповідно, в період з 01.01.2020 по 30.06.2020 визначено такі суми виплат: на дітей віком до 6 років – 1779 грн; на дітей віком до 18 років – 2218 грн; на дітей віком від 18 до 23 років (за умови навчання за денною формою у закладах загальної середньої, професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти) – 1921 грн [1; 3]. Такий, на нашу думку, мізерний розмір виплат не є свідченням виконання «благородної» функції соціального забезпечення, що її має виконувати наша держава по відношенню до соціально незахищених верств населення, зокрема і одиноких матерів. Так, фактично, складається ситуація, коли одинока матір, яка реально потребує такого виду соціального забезпечення, виявляється в нерівному становищі з особами, для яких отримання такої допомоги є лише шахрайством.

Вважаємо, що, для покращення ситуації необхідним є посилення контролю з боку уповноважених органів за достовірністю відомостей, що надаються особами, які претендують на отримання такого виду соціального забезпечення. Зокрема, можливим є розширення переліку документів, що надаються такими особами для отримання допомоги одинокій матері шляхом,

наприклад, зобов'язання подавати характеристику сусідів, а також інших осіб, які можуть мати відомості про фактичну сімейну ситуацію такої одинокої матері, введення обов'язкового відвідування (з певною періодичністю, наприклад один раз на 14 днів) такої особи за місцем реєстрації або фактичного проживання (особливо коли особа не знатиме про точний час здійснення такого візиту), що також може стати ще одним способом перевірки правомірності заявлених матір'ю відомостей.

На нашу думку, застосування таких заходів допоможе уповноваженим органам з поміж всіх осіб, які претендують на отримання соціальної допомоги як одинока матір, надавати такий вид соціального забезпечення саме тим суб'єктам, які дійсно його потребують. Крім того, за рахунок «відсієння» недобросовісних «претендентів», можливим стане збільшення розміру таких виплат, чим реально могло бути забезпечено достатній життєвий рівень кожної сім'ї, в тому числі і сім'ї, де виховання здійснюється лише матір'ю.

Список використаних джерел

1. Про державну допомогу сім'ям з дітьми: Закон України від 21.11.1992 р. № 2811-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 5. Ст. 21.
2. Вирок Борівського районного суду Харківської області від 10.12.2015 р. Справа № 614/229/15-к. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/54218620>.
3. Про затвердження порядку призначення і виплати державної допомоги сім'ї з дітьми: Постанова Кабінету Міністрів України від 27.12.2001 р. № 1751. *Офіційний вісник України*. 2002. № 52. Ст. 2365.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Андропова В. А.

ГРИНИШИНА ЄВА ВАДИМІВНА, РЕВЕНКО ТЕТЯНА АНАТОЛІЙВНА

студентки 2-го курсу соціально-правового факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»

ФУНКЦІЇ ПРОФЕСІЙНИХ СПІЛОК В УКРАЇНІ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

Серед органів, покликаних здійснювати охорону та захист трудових прав працівників, у першу чергу слід виділити професійні спілки, які утворилися внаслідок генезису методів захисту та охорони конституційно-трудова прав з поправкою на вектор розвитку прав і свобод держави. Їх роль особливо

зростає тоді, коли на підприємстві, в установі чи організації відбувається реорганізація й намічаються кадрові зміни. У цьому випадку роботодавець вправі розірвати трудовий договір із найманим працівником, укладений на невизначений термін, а також достроково припинити дію трудового договору.

Профспілки є реальною силою, яка представляє найманих працівників на переговорах із роботодавцем щодо визначення умов функціонування соціально-трудових відносин на підприємстві, в установі, організації. Завдяки реалізації профспілками покладених на них функцій у відносинах трудового колективу і роботодавця реалізуються, у першу чергу, інтереси найманих працівників.

У сучасний період основними функціями профспілок є представницька і захисна. Проте у літературі відзначається, що така класифікація функцій даного суб'єкта трудового права є досить умовною, оскільки під функцією можна розуміти як одиницю, так і декілька взаємопов'язаних напрямків діяльності [1, с. 36]. При цьому в одному напрямку діяльності профспілок можуть проявлятися обидві ці функції, тому їх не завжди можна розмежувати.

І все ж прийнято вважати, що захисна функція передбачає охорону трудових прав працівників, попередження їх порушень та поновлення у разі порушення. Захисна функція реалізується під час встановлення умов праці на підприємстві, здійснення громадського контролю за додержанням трудового законодавства. Масове порушення роботодавцями трудових прав працівників, складна ситуація на ринку праці, зниження життєвого рівня населення посилюють значення захисної функції профспілок.

Крім того, права та обов'язки профспілок, виходячи з мети їх створення, спрямовані на реалізацію охоронної функції, яка проявляється як у правозастосовній, так і в правотворчій діяльності. При цьому варто підкреслити, що правозастосування в діяльності профспілок під час реалізації охоронної функції може бути двох видів: внутрішнє та зовнішнє.

Під час внутрішнього правозастосування профспілки застосовують норми права, що регулюють порядок їх діяльності, створення об'єднань професійних спілок, обрання виборного органу, тобто ті норми, які стосуються внутрішньої організації та створення профспілок.

Зовнішнє правозастосування здійснюється тоді, коли профспілки самостійно або спільно з іншим уповноваженим суб'єктом забезпечують реалізацію прав працівників. За цих обставин не можна не відмітити того факту, що в чинному законодавстві спостерігається розділення тих працівників,

права яких захищають профспілки, на дві категорії: ті, що входять до профспілок, та ті, що не входять до їх складу.

Так, захист прав працівників, що не входять до профспілок, може здійснюватися даним суб'єктом трудового права, але не є їхнім обов'язком, за умови якщо порушуються індивідуальні права працівника. При цьому відповідальності за відмову профспілки у наданні превентивної охорони, здійсненні представництва в разі звернення працівника до профспілки чинним законодавством не передбачено. Що ж стосується порушень прав декількох працівників, то профспілка здійснює їх представництво незалежно від того, чи є працівник членом профспілки.

З цього приводу цікавою видається думка І. В. Лагутіної, яка зазначає, що «захисна функція профспілок проявляється на всіх стадіях правового регулювання праці: а) при прийнятті нових нормативно-правових актів; б) при прийнятті рішень роботодавцем щодо застосування окремих норм трудового законодавства; в) при наданні допомоги працівникам при захисті своїх трудових прав та законних інтересів (при вирішенні індивідуальних та колективних трудових спорів)» [2, с. 175].

Отже, можна стверджувати, що діяльність професійних спілок – важлива складова громадянського суспільства, спрямована на вдосконалення систем і механізмів соціального захисту працівників, забезпечення соціальних гарантій і допомоги кожному працівнику, підвищення ефективності взаємодії з органами влади і роботодавцями. Створення впливових профспілок, спроможних ефективно захищати інтереси працівників, – невід'ємний атрибут цивілізованої держави.

Список використаних джерел

1. Нікіфоров В. Ю. Захист профспілками соціально трудових прав працівників в умовах ринкової економіки (теоретично прикладний аспект): монографія / Національний ун-т внутрішніх справ. Х., 2005. 325 с.
2. Лагутіна І. В. Форми захисту трудових прав працівників: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.05. О., 2007. 206 с.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Бориченко К. В.

**ДІДИЧ ОЛЬГА-МАРІЯ ЮРІЇВНА,
ШАМАНСЬКА ЯНА ІГОРІВНА**

студентки 2-го курсу соціально-правового факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»

**ІСТОРІЯ І СУЧАСНИЙ СТАН ЗАКОНОДАВСТВА
ПРО ТРУДОВИЙ ДОГОВІР В УКРАЇНІ**

Трудовий договір, будучи центральним інститутом трудового права, був сформований наприкінці XIX сторіччя, проте він і на цей час займає важливе місце у системі галузі. Саме з трудовим договором пов'язується виникнення, зміна та припинення трудових правовідносин.

Формування первинних засад трудового права зумовив капіталістичний спосіб виробництва, а з ним революція у Франції. Саме Французька революція 1848 р., яка проголосила свободу праці, тобто свободу попиту та пропозиції робочої сили, вважається родоначальницею трудового права [1, с. 113].

Українське трудове законодавство пройшло тривалий шлях розвитку, починаючи з розпаду Російської імперії і до нашого часу. Якщо розглядати розвиток законодавства України, то варто почати з Кодексу законів про працю 1918 року, але він не діяв, оскільки мав більш формальний, аніж практичний характер.

На законодавчому рівні поняття «трудовий договір» вперше було закріплене у КЗпП УРСР 1922 року [2, с. 16]. Кодекс називав трудовим договором угоду двох сторін, одна з яких надавала свою працю за певну плату. Цікаво те, що такий договір укладався і тоді коли був договір колективного характеру, і коли його не було. Хоча така угода не відділяла договір трудовий від інших договорів про працю, адже як такої ознаки трудового договору ще не було, до того ж не було умови, що вказувала про обов'язки сторін. По суті, КЗпП УРСР був повним віддзеркаленням російського Кодексу, хоча й доволі ефективним регуляторним актом для свого часу. Проте все змінилось після 1924 року, коли влада набула централізації разом з наступом на права громадян, у тому числі трудові.

Після закінчення громадянської війни головною формою залучення громадян до праці була трудова повинність, хоча із впровадженням нової економічної політики відчувався поступовий перехід до договірних основ у трудових відносинах.

Важливим етапом у становленні трудового права стало прийняття Конституції УРСР від 1937 року, яка встановила нові принципи організації праці [3, с. 19].

Протягом тривалого часу трудовий договір не зазнавав суттєвих змін, що пов'язується з пануванням адміністративно-командних методів управління та існуванням однієї форми власності. Трудове право позаочі інакше ще називали «адміністративним» трудовим правом.

Визначальними для подальшого розвитку національного трудового законодавства стали 1970-1971 роки, адже вони знаменували собою прийняття Кодексу законів про працю УРСР, в частині першій якого було легально визначене поняття трудового договору як угоди між робітником чи службовцем та адміністрацією підприємства, установи, організації.

Згодом Законом України «Про внесення змін і доповнень до Кодексу законів про працю України при переході до ринкової економіки» від 20 березня 1991 р. було внесено зміни до ст. 21 КЗпП України [3, с. 313]. У законодавство були запроваджені такі терміни, як «власник підприємств, установи, організації або уповноважений ним орган» та «працівник», контрактну форму трудового договору. Тобто мали місце позитивні тенденції у розвитку трудового права нашої держави, пов'язані з розширенням договірних засад правового регулювання трудових відносин.

Нарешті почалось поступове пом'якшення норм трудового законодавства, кульмінацією яких став Закон України «Про внесення змін і доповнень до Кодексу законів про працю України» від 5 червня 1995 р. Зазначеним Законом було уточнено визначення другої сторони трудового договору, яка стала іменуватися «власник підприємства, установи, організації або уповноважений ним орган або фізична особа».

Важливою віхою у розвитку законодавства про трудовий договір стало прийняття Конституції України від 28 червня 1996 року [4]. Зі змісту ст. 43 Конституції України випливають такі важливі принципи, як принцип свободи трудового договору, заборони дискримінації у сфері праці, заборони примусової чи обов'язкової праці.

У частині першій ст. 21 Кодексу законів про працю України (далі – КЗпП України) (у редакції Закону України № 540-IX від 30.03.2020 [5] трудовий договір визначається як угода між працівником і власником підприємства, установи, організації або уповноваженим ним органом чи фізичною особою, за якою працівник зобов'язується виконувати роботу, визначену цією угодою, а власник підприємства, установи, організації або уповноважений ним орган чи фізична особа зобов'язується виплачувати працівникові заробітну плату і забезпечувати умови праці, необхідні для виконання роботи, передбачені законодавством про працю, колективним договором і угодою сторін. Із попереднього визначення поняття трудового

договору Законом України № 540-IX від 30.03.2020 виключений обов'язок працівника підлягати правилам внутрішнього трудового розпорядку.

Із вище зазначеного можна побачити, що трудове законодавство в Україні пройшло складний та тривалий шлях становлення. Наразі триває третя кодифікація національного трудового законодавства, основне завдання якої – врахувати всі нормотворчі історичні помилки та не допустити їх повторення. Для цього варто звертати увагу не лише на вітчизняний законодавчий досвід, але й на досвід інших країн, тому що це допоможе визнати перспективи розвитку трудового законодавства й надалі. Потрібно зробити все можливе, щоб практика трудових відносин відповідала чинному законодавству. Це важко вдається і тому, що зараз фундаментом трудового законодавства продовжує бути КЗпП України, прийнятий ще у 1971 р., тоді як тепер ми живемо в абсолютно іншому суспільстві. Тому слід уникати половинчастості реформ, більше звертати уваги на соціальний захист працівника: встановлювати додаткові гарантії, продовжувати регулювати трудові відносини на договірних засадах, розвивати соціальний діалог як основу взаємовідносин працівників і роботодавця.

Отже, варто розуміти, що розбудова нашої держави та її зміцнення, у тому числі й в економічному аспекті, спираються на працю населення країни. На сьогоднішній день трудове право залишається однією з провідних галузей права України. Воно є невід'ємною частиною правової системи держави з розвиненою ринковою економікою, а трудовий договір продовжує залишатися його основою, яку не здатний замінити жоден цивільно-правовий договір, пов'язаний з працею.

Список використаних джерел

1. Бірюкова А. Г. Трудове законодавство України у контексті становлення та розвитку. *Наше право*. 2013. № 10. С. 113–118.
2. Дейнека В. С. Історія, сучасний стан і перспективи розвитку законодавства про трудовий договір в Україні. *Актуальні проблеми трудового права та права соціального забезпечення* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 90-річчю з дня народж. чл.-кор. НАПрН України, акад. Міжнар. кадрової акад., заслуж. діяча науки України, д-ра юрид. наук, проф. О. І. Процевського (Харків, 5 квіт. 2019 р.). Харків, 2019. С. 311–315.
3. Дмитренко Ю. П. Трудове право України : підручник. К.: Юрінком Інтер, 2009. 624 с.
4. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

5. Кодекс законів про працю України: Затверджений Законом № 322-VIII від 10.12.71. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1971. Додаток до № 50. Ст. 375.

Науковий керівник: д.ю.н., професор Чанишева Г. І.

ДУХНЕВИЧ АНАСТАСІЯ АНДРІЙВНА

студентка 2-го курсу соціально-правового факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ ТРУДОВОГО ПРАВА ЗА ПРОЕКТОМ ТРУДОВОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Роль та значення принципів в правовій науці важко переоцінити, адже вони у стислому вигляді, концентровано відображають найсуттєвіші риси, керівні ідеї у конкретній сфері суспільних відносин. Саме починаючи з появи ідей, а ідея досить часто формується у вигляді правового принципу, принцип визначає, направляє розвиток права.

Проблеми принципів трудового права досліджуються у наукових працях українських учених: О. Т. Барабаша, Н. Б. Болотіної, В. Я. Бурака, В. В. Жернакова, І. П. Жигалкіна, Д. О. Карпенка, О. Я. Лаврів, Д. А. Панькова, П. Д. Пилипенка, В. І. Прокопенка, І. С. Сахарук, Н. М. Хуторян, Г. І. Чанишевої, О. М. Ярошенка та інших.

Незважаючи на чималу кількість наукових праць, присвячених даній проблематиці, у вітчизняній науці трудового права відсутні єдині підходи до переліку основних принципів правового регулювання трудових відносин, їх класифікації та змісту. Певною мірою це пояснюється відсутністю належного законодавчого закріплення основних принципів трудового права. При цьому йдеться саме про галузеві принципи, що застосовуються для всіх видів суспільних відносин, які виокремлюються в предметі трудового права. Це має важливе теоретичне та практичне значення, адже саме галузеві принципи є основоположними засадами регулювання галузевих суспільних відносин. Від цих принципів відрізняються принципи підгалузей (якщо такі є в структурі системи галузі) та принципи окремих правових інститутів у структурі її системи. Такий підхід до класифікації галузевих принципів має бути відображений на законодавчому рівні.

Саме такі основні принципи правового регулювання трудових відносин мають бути закріплені в одній із перших статей

у основному галузевому законодавчому кодифікованому акті. На жаль, у чинному Кодексі законів про працю України (далі – КЗпП України) [1] відсутня окрема стаття про принципи правового регулювання трудових відносин. Зі змісту окремих статей чинного КЗпП України можна виділити такі принципи правового регулювання трудових відносин, як заборона дискримінації у сфері праці (ч. 2 ст. 22), свобода трудового договору (ч. 1 ст. 21) та деякі інші.

Що стосується законодавчого закріплення основних принципів правового регулювання трудових відносин, то в усіх нових трудових кодексах пострадянських країнах ці принципи закріплені в окремій статті. Інтерес для національного законодавця представляють, наприклад, положення Трудового кодексу Литовської Республіки від 14 вересня 2016 року [2]. В окремій ст. 2 закріплені принципи правового регулювання трудових відносин. Стаття 2 складається з двох частин: у першій частині закріплені галузеві принципи правового регулювання трудових відносин. У частині другій зазначається, що регулювання правових відносин окремих інститутів трудового права здійснюється й відповідно до інших принципів трудового права. Такий підхід литовського законодавця повністю заслуговує на підтримку.

Прогалину у законодавчому закріпленні принципів правового регулювання трудових відносин намагалися усунути розробники проекту Трудового кодексу України. До усіх наявних законопроектів, у тому числі й законопроекті № 1658, прийнятого у першому читанні, включено окрему статтю, в якій закріплені основні принципи правового регулювання трудових відносин. Такі принципи закріплені, наприклад, у ст. 2 законопроекту № 2410 від 08.11.2019 [3].

Перелік із 19 принципів, установлений у даній статті, свідчить про відсутність чіткого критерію їх класифікації. У переліку не передбачені всі чотири основоположні принципи, проголошені Декларацією МОП про основоположні принципи і права у сфері праці від 18 червня 1998 року. Так, у ст. 2 законопроекту не передбачені такі основоположні принципи, як дійове визнання права на колективні переговори та заборона на найгірших форм дитячої праці.

До ст. 2 включені принципи, що не стосуються регулювання трудових відносин (наприклад, принцип 10 щодо забезпечення права працівників на загальнообов'язкове державне соціальне страхування).

До зазначеного переліку включені принципи, що стосуються окремих інститутів трудового права, що викликає заперечення. Наприклад, принцип 17 щодо забезпечення права представників профспілок здійснювати громадський контроль за дотриманням трудового законодавства стосується регулювання

суспільних відносин із діяльності профспілок, їх об'єднань, а відтак відноситься до такого правового інституту, як правове становище профспілок, їх об'єднань у сфері праці.

Потрібно чітко виокремлювати принципи трудового права як галузі права та принципи окремих правових інститутів, які є у структурі галузі.

Список використаних джерел

1. Кодекс законів про працю України: Затв. Законом № 322-VIII від 10.12.1971. Відомості Верховної Ради УРСР. 1971. Додаток до № 50. Ст. 375.
2. Трудовой кодекс Литовской Республики от 14 сентября 2016 года № XII-2603. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/77e984b2340a11e8a149e8cfbedd2503?fwid=-k3id7tf7e>.
3. Проект Трудового кодексу України № 2410 від 08.11.2019. https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=67331.

Науковий керівник: д.ю.н., професор Чанишева Г. І.

ЛУКАЩУК КАРИНА РУСЛАНІВНА

студентка 1-го курсу магістратури соціально-правового факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»

МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ У СФЕРІ ОПЛАТИ ПРАЦІ ТА ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ

Актуальною проблемою сучасної науки трудового права є дослідження питань відповідності національного трудового законодавства України міжнародним стандартам у сфері оплати праці. Розробка теоретично обґрунтованих пропозицій щодо приведення законодавства України про оплату праці у відповідність до міжнародних трудових стандартів у цій сфері є необхідною для забезпечення проголошених у ст. 43 Конституції України права кожного на заробітну плату, не нижчу від визначеної законом, та права на своєчасне одержання винагороди за працю [1].

Проблеми міжнародно-правового регулювання оплати праці досліджувалися у наукових працях таких учених, як В. М. Божко, Н. Б. Болотіна, В. В. Жернаков, М. І. Іншин, І. Я. Кисельов, В. І. Ніндіпова, П. Д. Пилипенко, С. М. Прилипко, М. М. Феськов, Г. І. Чанишева, О. М. Ярошенко та ін.

Законодавство України про оплату праці включає низку законів, підзаконних нормативно-правових актів, актів

соціального діалогу, локальних актів і є досить об'ємним. Його основою є Конституція України, відповідно до ч. 4 ст. 43 якої «кожен має право на заробітну плату, не нижчу від визначеної законом». У ч. 7 ст. 43 міститься важлива норма про те, що «право на своєчасне одержання винагороди за працю захищається законом».

Складовою законодавства України про оплату праці є міжнародні договори, ратифіковані Україною. Ідеться про акти ООН, МОП, Ради Європи.

Міжнародно-правовими стандартами у відповідній сфері є впорядкована система вимог щодо оплати праці, розроблена на основі діяльності міжнародних організацій та взаємних угод між державами. Утворення цієї системи, забезпечення її цілісності, єдності та функціональної здатності є результатом нормотворчої діяльності, яка здійснюється в рамках ООН, Міжнародної організації праці, регіональних об'єднань держав та дво- і багатосторонніх домовленостей між ними.

Характеризуючи універсальний рівень міжнародно-правової системи регулювання оплати праці, необхідно зазначити, що вихідні положення, в яких знаходиться відображення право працівників на гідну винагороду за працю, містяться у фундаментальних міжнародно-правових актах з прав людини Організації Об'єднаних Націй.

Так, у ст. 23 Загальної декларації прав людини передбачено «право працівників одержувати рівну оплату за працю рівної цінності без будь-яких проявів дискримінації» [2].

Міжнародна організація праці була заснована урядами декількох країн згідно з рішенням Паризької конференції 11 квітня 1919 р. з метою міжнародного співробітництва для усунення соціальної несправедливості шляхом поліпшення умов праці. Одним із перших правових документів, спрямованих на регулювання процедури встановлення мінімальної заробітної плати на універсальному рівні, стала прийнята Міжнародною організацією праці в 1928 році Конвенція № 26 про запровадження процедури встановлення мінімальної заробітної плати [8]. Україною ратифіковано низку конвенцій МОП про оплату праці.

Для ефективної реалізації універсальних міжнародно-правових норм ООН та МОП на регіональному рівні Радою Європи було прийнято правові норми, що регламентують питання винагороди за працю в європейському регіоні.

Згідно зі ст. 9 Конституції України «чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України». Тому, основні міжнародні зобов'язання України у сфері оплати праці, які наразі закріплені у Міжнародному пакті про економічні, соціальні та культурні права 1966 р., основоположні

Конвенції МОП № 95 про охорону заробітної плати 1949 року, Конвенції МОП № 131 про встановлення мінімальної заробітної плати з особливим урахуванням країн, що розвиваються 1970 року, Європейській соціальній хартії (переглянутій) 1996 року виступають невід'ємною частиною законодавства, а їх положення повинні бути належним чином відображені у ньому [5; 4; 6; 3].

Чинне трудове законодавство України про оплату праці повною мірою не відповідає міжнародним стандартам, закріпленим у зазначених вище міжнародних актах. Зокрема, Україна до цього часу не взяла на себе зобов'язання за п. 1 ст. 4 «Визнати право працівників на таку винагороду, яка забезпечує їм і їхнім сім'ям достатній життєвий рівень» Європейської соціальної хартії (переглянутої) від 03 травня 1996 року, ратифікованої Законом України від 14 вересня 2006 року. На сьогодні в Україні рівень заробітної плати не забезпечує достатнього життєвого рівня працівників та членів їх сімей. Розмір мінімальної заробітної плати є найнижчим серед європейських країн.

Окремі положення міжнародних актів, ратифікованих Україною, хоча і є частиною національного законодавства, але залишаються декларативними і не реалізуються на практиці. Наприклад, норми Конвенції МОП № 156 «Про рівне ставлення і рівні можливості для трудящих чоловіків і жінок: трудящі із сімейними обов'язками» від 1981 р. (рат. 22.10.1999) [7]. У реальному житті розмір заробітної плати жінок, як правило, менше ніж у чоловіків. Це порушує проголошені у міжнародних актах принципи рівної оплати за працю рівної цінності без будь-яких проявів дискримінації та справедливої винагороди за виконану працю.

У цей час в Україні триває реформування трудового законодавства, результатом якого має стати прийняття нового кодифікованого законодавчого акту. Цей процес обумовлений докорінними змінами всієї системи суспільних відносин, що відбуваються в Україні у зв'язку з формуванням ринкових відносин та соціально-економічних перетворень, і тією чи іншою мірою пов'язані з працею. Спроба прийняття Трудового кодексу України № 1658 від 27.12.2014 р. не увінчалася успіхом. Наразі очкується прийняття Закону України про працю, в главі V якого містяться норми про оплату праці. Проте зміст цієї глави потребує доопрацювання з урахуванням міжнародних трудових стандартів у сфері оплати праці. Також до змісту глави V не включені деякі важливі норми, зокрема, норми про відповідальність роботодавця за порушення законодавства про оплату праці, що має дуже важливе значення у сучасних соціально-економічних умовах.

Таким чином, одним із основних напрямів реформування національного трудового законодавства про оплату праці є приведення його у відповідність із міжнародними трудовими стандартами в цій сфері.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.96. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Загальна декларація прав людини: прийнята резолюцією 217 А (III) ГА ООН від 10.12.1948 р. Документи ООН A/RES/217A: *Права людини. Міжнародні договори України, декларації, документи* / упоряд. Ю. К. Качуренко. 2-е вид. К.: Юрінформ, 1992. С. 18–24.
3. Європейська соціальна хартія. Збірка договорів Ради Європи. К.: Парламент. вид-во, 2000. С. 65–86.
4. Конвенція МОП № 95 про захист заробітної плати; Конвенція, Міжнародний документ від 01.07.1949 № 95 [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/993_146.
5. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права: пакт ООН від 16.12.1966 р. *Вісник КС України*. 2006. № 4.
6. Конвенція МОП «Про встановлення мінімальної заробітної плати з особливим урахуванням країн, що розвиваються» № 131 від 1970 р. Конвенції та рекомендації МОП. К.: Право, 1997. 387 с.
7. Конвенція МОП № 156 «Про рівне ставлення і рівні можливості для трудящих чоловіків і жінок: трудящі із сімейними обов'язками» від 1981 р. (рат. 22.10.1999) *Конвенції та рекомендації МОП*. К.: Право, 1997. 387 с.
8. Конвенція МОП № 26 «Про запровадження процедури встановлення мінімальної заробітної плати» від 1928 р. *Конвенції та рекомендації, схвалені Міжнар. конференцією праці*. 1919–1964. – Т. I. Женева: Між-нар. бюро праці, 1991. С. 78-79.

Науковий керівник: д.ю.н., професор Чанишева Г. І.

ОРЛОВА ВАЛЕНТИНА ЯРОСЛАВІВНА, ЮХИМЧУК КАТЕРИНА ІВАНІВНА

студентки 2-го курсу соціально-правового факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЗАБОРОНА ПРИМУСОВОЇ ПРАЦІ ЯК ПРИНЦИП ТРУДОВОГО ПРАВА

Проголошення України демократичною, соціальною та правовою державою, а її найвищою соціальною цінністю – людину обумовлює необхідність реформування механізмів реалізації,

гарантування права на працю як такого, що виступає правовим базисом по відношенню до усієї системи соціально-економічних прав людини, забезпечує її економічну і соціальну свободу. Заборона примусової праці є принципом сучасного трудового права, який покладено в основу норм, що регулюють трудові відносини.

Примусова праця – грубе порушення прав людини й обмеження свобод людини в тому вигляді, в якому вони визначені у відповідних конвенціях Міжнародної організації праці та в інших міжнародно-правових актах. Заборона примусової праці є засадою трудового права, похідною від принципу свободи праці – однієї з керівних ідей сучасного трудового права.

Як зазначають експерти Міжнародної організації праці примусова праця є воістину глобальною проблемою, яка зачіпає значну кількість людей у всіх куточках земної кулі. Водночас найбільше осіб, зайнятих примусовою працею, налічується в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні, за ним слідують Латинська Америка і Карибський басейн, а також країни Африки, на південь від Сахари. Однак використання примусу до праці є досить поширеною ситуацією і в промислово розвинених країнах, країнах із перехідною економікою, країнах Близького Сходу, чому сприяє поява нових форм примусової праці, пов'язаних із процесами глобалізації, міграції та торгівлі людьми.

Проголошений у ст. 23 Загальної декларації прав людини від 10 грудня 1948 року [1] принцип свободи праці певною мірою відображено і в чинному трудовому законодавстві, зокрема, у ст. 43 Конституції України.

З відповідних положень міжнародно-правових актів та національного законодавства України впливає дві обставини, які мають юридичне значення для визнання роботи чи служби примусовою працею. По-перше, такою обставиною є відсутність добровільної пропозиції особи надати свої послуги для виконання якоїсь роботи (психологічний примус, тобто наказ про виконання робіт, що підкріплюється покаранням за неслухняність; обман або брехливі обіцянки щодо виду й умов праці; затримка та не виплата заробітної плати; утримання посвідчень особи). По-друге, це покарання чи насильство у випадку відмови від виконання такої роботи.

Рекомендація МОП № 35 щодо непрямого примушування до праці від 28 червня 1930 року закликає держави у доповнення до обов'язків, встановлених у Конвенції МОП № 29 про примусову чи обов'язкову працю від 28 червня 1930 року, уникати будь-якого опосередкованого примусу до праці, тобто заходів, які штучно створюють тиск на населення з метою примусити шукати роботу. Зокрема, за приписами названих міжнародно-правових актів такими заходами можуть вважатися обкладення

населення такими податками, які призвели б до того, що фізичні особи були б вимушені шукати роботу на приватних підприємствах, введення таких обмежень на володіння або користування землею, які б створили такі серйозні перешкоди для працівників, як навмисне розширення загальноприйнятого поняття «бродяжництво». Особливо пропонується уникати будь-яких обмежень добровільного переміщення робочої сили з одного виду зайнятості до іншого або з одного району в інший, що могло б мати опосередкованим результатом примус трудящих шукати роботу у певних галузях господарства або районах [2]. Очевидно, що цих заходів варто уникати тому, що своїм застосуванням вони мають ціль, наперекір дійсній волі працівника, пристати на пропозиції роботи, яку він вільно не обирає чи на яку вільно не погоджується. Він мусить скористатися цією пропозицією – бо інших варіантів для отримання засобів для існування для себе і своєї сім'ї він не має.

Одночасно принцип заборони примусової праці виступає однією із юридичних гарантій свободи трудового договору, на обов'язковість існування яких наголошується науковцями, зокрема О. В. Старчук [3, с. 16].

Принцип заборони примусової праці визначає формулу можливостей, простір виявлення свободи волі роботодавця щодо зміни умов трудового договору. Ця формула виглядає так: працівник має виконувати довірену йому роботодавцем на підставі трудового договору роботу особисто як це витікає зі ст. 21, ст. 30 КЗпП України, а власнику або уповноваженому ним органу забороняється вимагати від працівника виконання роботи, що не визначена у трудовому договорі. Таким чином, чинний КЗпП України, в першу чергу, акцентує увагу на охороні від посягання на таку умову трудового договору як трудова функція, оскільки саме вона фактично є предметом угоди його сторін. Цілком обгрунтованою у зв'язку з цим є позиція національного законодавця, що її зміна, за загальним правилом, так само і як зміна будь-яких інших його умов, може відбуватися лише за взаємною згодою.

Отже, принцип заборони примусової праці є одним з головних принципів правового регулювання трудових відносин та важливою гарантією трудових прав і законних інтересів працівника.

Список використаних джерел

1. Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 року. *Офіційний вісник України*. 2008. № 93. Ст. 3103.

2. Рекомендація МОП № 35 щодо непрямого примушування до праці від 28 червня 1930 року. *Міжнародне законодавство про охорону праці*. Київ: Конвенції та рекомендації МОП, 1998.
3. Старчук О. В. Принципи трудового права України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.05. К., 2012. 20 с.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Бориченко К. В.

СЛОБОДЯНИК СОФІЯ МИХАЙЛІВНА

студентка 2-го курсу соціально-правового факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОСОБЛИВОСТІ ТРУДОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ФРІЛАНСЕРІВ В УКРАЇНІ

Всесвітня економічна криза внаслідок пандемії стрімко охопила всі сфери суспільного життя і насамперед трудову. Глобалізація, інформатизація та розвиток науково-технічного прогресу кардинально змінили соціально-економічний розвиток багатьох країн світу, зокрема й України. У таких умовах ринок праці зазнав значної трансформації, на перший план якого вийшли дистанційні види праці та гнучкі форми зайнятості. Однією з таких форм є фріланс (від англ. “freelancer” – вільний списоносець), який швидко розповсюджується на світовому ринку праці та є розумною альтернативою стандартного працевлаштування.

Із кожним роком кількість фрілансерів у всьому світі продовжує збільшуватися і Україна не є винятком. За даними дослідження, яке проводила «Економическая правда», тільки з 2018 року по 2019 рік кількість фрілансерів в Україні збільшилась на 42 %. Застосування їх праці здійснюється через спеціальні веб-сайти – біржі фрілансу або сайти рекрутингових компаній, на яких майже кожен віддалений співробітник може знайти собі роботу за його родом діяльності, а замовник – кваліфікованого працівника, який виконуватиме конкретні завдання та проекти [1].

До переваг роботи на фрілансі можна віднести:

- вільний вибір напрямку діяльності;
- вільний вибір тривалості робочого часу;
- можливість одночасно виконувати декілька проектів навіть для конкуруючих компаній;

- не виходячи з дому співпрацювати із зарубіжними замовниками, що дозволяє отримувати валюту для країни, при цьому їх заробітки вищі за середні в Україні.

Але така організація праці має й низку недоліків. Однією з головних проблем фрілансерів є відсутність гарантій зайнятості та оплати праці. Людина, зайнята дистанційною роботою, не впевнена у своєму доході, так як така робота є непостійною. Новачкам у цій сфері зайнятості доводиться виконувати велику кількість завдань за малу плату, щоб наповнити портфоліо. Вигідною ця робота є виключно для досвідчених професіоналів, адже саме до них у першу чергу звертаються замовники.

Крім того, в Україні відсутнє належне правове регулювання дистанційної зайнятості оскільки потреба в ньому не визнана на державному рівні. Українське законодавство не містить чіткого визначення «фрілансу», засад його регулювання.

Окремим недоліком відсутності належного нормативного забезпечення фрілансу в Україні є те, що Державна служба зайнятості України та система суб'єктів контрольно-наглядової діяльності у сфері праці не мають важелів забезпечення законності у процесі виконання дистанційної роботи. Існує вірогідність, що фрілансом матиме змогу займатись безробітна людина, яка знаходиться на обліку в центрі зайнятості та отримує призначений вид соціальної допомоги, що може, у свою чергу, призвести до нераціонального використання бюджетних коштів, які сплачуються платниками податків.

Досить поширеним явищем є несплата фрілансерами податків або сплата їх в неповному обсязі. Громадяни України, які отримують дохід навіть без реєстрації підприємницької діяльності, зобов'язані сплачувати 18 % податку на доходи відповідно до розділу 4 пункту 167.1 Податкового кодексу України [2]. Якщо фрілансер, який не платить податки, буде спійманий, то він повинен буде сплатити цей податок і 25 % штрафу. Раціональним варіантом вирішення даної проблеми є реєстрація фрілансером себе як підприємця, ставши при цьому на третю групу єдиного податку (вибрати групу можна підрахувавши свій дохід). За таких умов фрілансер буде мати змогу платити лише 5 % від усього заробітку. Але ж на практиці більшість фрілансерів не мають статусу фізичної особи-підприємця та не укладають ні трудових, ні цивільних договорів, а працюють на «вільних» засадах, що тягне за собою ухилення від сплати податків, яке переслідується у кримінальному порядку та робить їх нелегальними працівниками. Доходи, що отримують фрілансери, як і будь-які тіньові доходи, приводять до розвитку корупції та тіньової економіки.

На вирішення окремих питань застосування фрілансу в Україні був спрямований Закон України «Про внесення змін

до деяких законів України щодо усунення адміністративних бар'єрів для експорту послуг» від 3 листопада 2016 року [3], яким була надана можливість спростити роботу фрілансерів, які працюють на експорт, адже при неможливості надати інформацію про рівень доходів можуть виникнути труднощі у отриманні кредитів, віз, соціальних послуг тощо. Водночас врегулювання окремих питань, пов'язаних з оплатою роботи фрілансерів щодо виконання «експортних» завдань, не може вважатися вирішенням проблем правового регулювання праці дистанційних працівників в цілому в Україні.

Підсумовуючи все вище сказане доцільно зазначити, що фріланс як форма гнучкої зайнятості є досить прогресивним та набирає у сучасних умовах все більшої популярності на українському ринку праці, приваблюючи до себе осіб та роботодавців, готових до співпраці на віддаленій основі. Ринок фрілансу розвивається в Україні дуже стрімкими темпами, але на законодавчому рівні недостатньо врегульований. Існують проблеми щодо офіційного працевлаштування та у сфері соціального захисту такої категорії працівників, а тому держава має сприяти захисту прав фрілансерів аби надати їм можливість стати повноцінними учасниками суспільного життя.

Список використаних джерел

1. Кулеш С. Статистика по рынку фриланса в регионах Украины [инфографика]. URL: <https://itc.ua/news/statistika-po-ryinku-frilansa-v-regionah-ukrainyi-infografika/>.
2. Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 року № 2755-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 13-14, № 15-16, № 17. Ст. 112.
3. Про внесення змін до деяких законів України щодо усунення адміністративних бар'єрів для експорту послуг: Закон України від 3 листопада 2016 року № 1724-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 52. Ст. 860.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Бориченко К. В.

ТОРГОВИЦЬКА ДАР'Я ЄВГЕНІЙВНА

студентка 2-го курсу факультету адвокатури
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОСОБЛИВОСТІ ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ ОКРЕМИХ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

На сьогоднішній день питання щодо працевлаштування осіб з інвалідністю в Україні є дуже актуальним, так як ХХІ ст. – є століттям реформ, які безумовно охопили і сферу трудового права. Для того, щоб реформування відбувалося раціонально та безпомилково, вважаємо, що необхідно звернутися до міжнародного досвіду та проаналізувати його.

Насамперед слід розглянути працевлаштування осіб з інвалідністю у Франції. Приблизно десята частина всіх жителів Франції – особи з інвалідністю. Звернемо увагу на систему установ, що займаються наданням роботи особам з інвалідністю. У державному секторі це перш за все – національне агентство з працевлаштування, в приватному – спеціальні служби підготовки осіб з інвалідністю, контрольованих державними органами, в яких працівники працюють під патронажем професійних тренерів і наставників. Зазначимо, що влада надає підприємцям грошову допомогу при переобладнанні робочого місця для осіб з інвалідністю, а власник зобов'язаний дотримуватися встановленої законом квоти – інваліди складають від 2 до 6 % всього персоналу. При цьому, після рішення відповідних інстанцій, власник може знизити заробітну плату тому, чия працездатність обмежена, але, якщо стан здоров'я не впливає на продуктивність праці, особи з інвалідністю повинні отримувати винагороду нарівні з усіма іншими колегами.

Слід акцентувати увагу, що у Франції працюють різноманітні програми для підтримки і працевлаштування осіб з обмеженими можливостями. Від субсидованих контрактів і програм трудової інтеграції, до спеціально створених підприємств, в яких люди з обмеженими можливостями становлять не менше 80 % працівників. Питання щодо працевлаштування осіб з інвалідністю у Франції врегульовано на законодавчому рівні. Законами затверджені права осіб з інвалідністю на професійну підготовку та перенавчання, на працевлаштування в рахунок квотування робочих місць, на переваги в трудовому договорі, сприяння в самозайнятості. Окрім цього, спеціально створений фонд по трудовій інтеграції допомагає з навчанням; пошуком роботи; оформленням допомог та компенсацій; стежить

за виконанням зобов'язань роботодавців з працевлаштування осіб з обмеженими можливостями; виписує штрафи за порушення таких зобов'язань [1, с. 27].

Вартий уваги той факт, що у Конституції Німеччини зазначено: «Ніхто не може бути обмежений з причини своєї інвалідності». Конституція Німеччини надає всім громадянам право на працевлаштування. Особи з інвалідністю в Німеччині мають певні переваги при наймі на роботу, а для працюючих – захист від звільнення, законне збільшення тривалості відпустки. Особи з інвалідністю мають право на відповідним чином обладнане робоче місце, асистента і т. д. Великі підприємства зобов'язані за законом мати певний відсоток співробітників з інвалідністю. Так, у Німеччині в основі законодавства про осіб з інвалідністю лежить ідея про те, що реабілітація та подальше працевлаштування осіб з інвалідністю економічно вигідніше, ніж постійне забезпечення їх пенсіями і посібниками. Діє Федеральна програма зайнятості осіб з важким ступенем інвалідності, що передбачає різні пільги і субсидії підприємцям, які працевлаштовують інвалідів. Правове регулювання праці і квотування робочих місць для інвалідів у Німеччині врегульовано Законом «Про осіб з важкою формою інвалідності» і Соціальним кодексом.

Звернемо увагу, що у Німеччині та Франції, діє система квотування робочих місць. Підприємства, в штаті яких більше 20 співробітників, згідно із законом зобов'язані працевлаштувати у себе 2 % осіб з інвалідністю, при наявності у тих відповідної кваліфікації. Крім того, для роботодавців передбачено низку заохочувальних заходів. Компанії, що укладають з працівниками, які мають інвалідність контракти на термін більше року, отримують за кожного такого співробітника державні одноразові виплати.

Захист трудових прав осіб з інвалідністю, а також реалізація цих прав – це також актуальна проблема і для України. Вважаємо, найефективніший спосіб боротьби з відмовою у прийнятті на роботу, скороченням та незаконним звільненням зазначеної категорії осіб – захист на законодавчому рівні. На нашу думку, за необхідне у проєкті Трудового кодексу № 1658 слід розробити окрему главу, яка була б присвячена правовому регулюванню праці осіб з інвалідністю. Також повинна бути встановлена чітка заборона щодо скорочення зазначеної категорії осіб і передбачена відповідальність роботодавця за недотримання або порушення трудових прав осіб з інвалідністю [2, с. 261]. Підсумовуючи вищевикладене, можна дійти висновку, що в передових країнах світу реалізуються програми, які допомагають людям з інвалідністю. Країни охоче і з великим успіхом переймають один у одного досвід

і, безумовно, позитивний міжнародний досвід для України є необхідним для удосконалення системи працевлаштування осіб з інвалідністю.

Список використаних джерел

1. Гаврюшенко Г. Працевлаштування осіб з обмеженими фізичними можливостями: світовий досвід та пропозиції щодо його запровадження в Україні / Г. Гаврюшенко // Соціальний захист. 2005. № 11. С. 27-28.
2. Трюхан О. А. Захист трудових прав осіб з інвалідністю в зарубіжних країнах: досвід для України / О. А. Трюхан // Всеукраїнська науково-практична конференція інтеграції України в європейський, політичний, економічний, безпековий, інтелектуальний простір» присвячений пам'яті проф. В. Д. Волкова (м. Хмельницький, 23 квітня 2019 р.). С. 254–262.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Трюхан О. А.

ТОЦЬКА ВАЛЕРІЯ СЕРГІЇВНА, ЛИСЕНКО АНГЕЛІНА ВОЛОДИМИРІВНА

студентки 2-го курсу соціально-правового факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРОБЛЕМИ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ У ТРУДОВИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ

Наразі наша держава перебуває на етапі трансформації, яка спрямована на побудову сильної, демократичної правової і соціальної держави. Проте її формування є неможливим без дієвого і раціонального функціонування інституту гендерної рівності, що виступає основоположним показником та стандартом демократичного розвитку суспільства.

Проблема гендерної рівності між чоловіками та жінками завжди була та залишається актуальною, адже історично склалося так, що жінка з самих ранніх етапів розвитку інституту громадянського суспільства володіла меншим обсягом прав і свобод, порівняно з представниками чоловічої статі. Це знаходило свого прояву у забороні відвідувати вищі навчальні заклади, здійснювати виборче право, займати адміністративні посади в органах державної влади, встановленні меншого розміру заробітної плати тощо.

Питання гендерної рівності і статевого паритету в сфері трудових правовідносин досліджують такі вчені, як: В. М. Андріїв,

Ю. В. Лічман, С. С. Макаренко, Н. А. Чередниченко,
М. А. Буроменський та інші.

Потрібно зазначити, що проблема статевого паритету є актуальною у всьому світі. Тому принцип непорушності гендерної рівності закріплений у багатьох міжнародно-правових актах всесвітнього та регіонального рівнів. Наприклад, міжнародно-правовим актом універсального характеру є Загальна декларація прав людини, схвалена як резолюція Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 року, якою проголошено, що від народження кожна людина є рівною, порівняно з іншими людьми, у правах, незалежно від своєї статі. Так, у ст. 23 Загальної декларації прав людини закріплюються права кожної людини на працю, на вільний вибір роботи, на справедливі і сприятливі умови праці, на захист від безробіття, на рівну оплату праці за рівну працю без будь-якої дискримінації [4].

У Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок від 18 грудня 1979 року містяться положення про рівність чоловіків і жінок в процесі реалізації їх права на працю і регламентовано принцип гендерної рівності як один з основоположних.

На ліквідацію всіх проявів дискримінації, з якими особа може зіткнутися в процесі трудової діяльності, спрямовані конвенції Міжнародної організації праці (МОП), зокрема Конвенція МОП № 100 про рівне винагородження чоловіків і жінок за працю рівної цінності від 29 червня 1951 року, Конвенція МОП № 111 про дискримінацію в галузі праці та занять від 25 червня 1958 року, Конвенція МОП № 156 про рівне ставлення й рівні можливості для трудящих чоловіків і жінок: трудящі із сімейними обов'язками від 23 червня 1981 року.

Законодавство України у сфері гендерної рівності в цілому відповідає міжнародним стандартам. На сучасному етапі розвитку українського суспільства правове становище жінки значно покращилось і наразі представники протилежних статей мають рівні права, свободи і можливості, що закріплено на законодавчому рівні.

Так, у частині першій ст. 43 Конституції України задекларовано право кожного на працю, яка гарантовано здійснюється на рівних умовах і можливостях працівників. Статтею 24 Основного Закону нашої держави передбачено низку спеціальних заходів, що спрямовані на утвердження ідеї рівності між чоловіком і жінкою у трудових правовідносинах. Зазначеною статтею передбачені гарантії щодо охорони праці жінок, їх професійної підготовки, рівня необхідної фахової освіти, можливості надання оплачуваних відпусток та інших пільг жінкам, які мають дітей, створення необхідних умов для поєднання виконання службових та материнських обов'язків [1].

У чинному КЗпП України також закріплений принцип рівності трудових прав чоловіків та жінок, який прослідковується у ст. 2-1, де зазначено, що будь-яка дискримінація у сфері праці є недопустимою і забороняється, зокрема це стосується й гендерної дискримінації [2].

Зі змісту ст. 22 КЗпП України випливає, що встановлення переваг, а також обмеження прав і свобод особи, яке може проявлятися як в прямій так і в непрямій формах, під час укладення, зміни або припинення трудового договору, залежно від її гендерної приналежності – заборонено. Забезпечення рівності трудових прав працівників повинно здійснюватись в Україні повною мірою незалежно від їх статі.

На законодавчому рівні працю жінок врегульовано главою XII КЗпП України. Так, статтями 174–186 Кодексу передбачено низку пільг, які, з одного боку, покращують і полегшують становище жінки як працівниці, а з іншого – ставлять під сумнів рівність її можливостей з чоловіками в трудовій сфері. Адже із положень цієї глави випливає те, що жінка у трудових правовідносинах володіє більшим обсягом привілеїв, це створює додаткові питання з приводу того, як це можна трактувати і назвати, диференціацією чи, все таки, дискримінацією?

Наведеними вище статтями передбачаються заборона праці жінок на деяких видах робіт, низка обмежень щодо роботи у нічний час, особливості, які стосуються заборони залучення вагітних жінок і жінок, діти яких не досягли трирічного віку, до певних видів робіт, відпустки вагітних жінок і жінок, які мають дітей, гарантії щодо прийняття на посаду і заборону позбавлення роботи вагітних жінок і жінок, які мають дітей.

Задля позбавлення українського суспільства проблеми гендерної дискримінації був прийнятий Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок та чоловіків» від 01.01.2016 року [3], яким проголошується гендерна рівність. Законом визначено поняття можливостей чоловіків та жінок, якими відповідно до якого законодавством визнається рівний статус для обох (жінки й чоловіка), а також однакові умови, можливості та способи реалізації цього статусу.

На сьогоднішній день одним із найважливіших є питання відповідальності за порушення статевого паритету, проте, на жаль, у чинному законодавстві така відповідальність поки ще не конкретизується. Якщо особа передбачає можливість або фактично потерпає від гендерної нерівності або сексуального домагання, то за захистом своїх прав вона може звернутися до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини або з позовом до суду. Судовий порядок захисту в даному випадку є найбільш ефективним і дієвим.

Отже, аналіз міжнародно-правових актів і актів національного законодавства щодо гарантій гендерної рівності працівників дозволяє дійти висновку, що на підставі зазначених актів було зроблено чимало позитивних кроків на шляху до зміцнення статевого паритету в трудових правовідносинах, проте проблеми все ще наявні. Для їх вирішення необхідно, перш за все, припинити мислити стереотипами і усвідомити, що немає «суто чоловічих» або «суто жіночих» посад та професій, бо всі ми рівні у можливостях і стать ніяк не впливає на трудовий потенціал людини. Окрім цього, очевидно, що внесених змін до законодавства в цій сфері ще недостатньо, необхідно ще вдосконалювати нормативно-правову базу з урахуванням євроінтеграційного курсу України, адаптувати її до європейських стандартів. Також необхідно усвідомлювати, що гендерна політика є лише частиною соціальної політики і зміни будуть значно ефективнішими, якщо здійснювати їх у комплексі, використовуючи системний підхід.

Список використаних джерел

1. Конституція України, прийнята на V сесії Верховної Ради України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 24.
2. Кодекс законів про працю України: Затв. Законом УРСР від 10 грудня 1971 р. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1971. Додаток до № 50. Ст. 375.
3. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок та чоловіків: Закон України від 08.09.2005 № 2866-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 52. Ст. 561.
4. Загальна декларація прав людини, прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року. *Офіційний вісник України*. 2008. № 93. Ст. 23.

Науковий керівник: д.ю.н., професор Чанишева Г. І.

ШКІЛЬНЮК АНАСТАСІЯ ДМИТРІВНА

студентка 1-го курсу магістратури соціально-правового факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОДНОРАЗОВА ГРОШОВА ДОПОМОГА В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ: СУЧАСНІ РЕАЛІЇ

3 кінця грудня 2019 року світ здригнувся від нової хвороби COVID-19, яка з'явилась у Китайській Народній Республіці та у січні-лютому 2020 року почала поширюватись по всьому

світові. Не оминула проблема і Україну, у зв'язку із чим Уряд прийняв рішення про введення карантину з 13 березня 2020 року на всій території країни, а згодом і режиму надзвичайної ситуації. Обмеження, що були введені, виявились достатньо жорсткими та більша половина працездатного населення залишилась без робочих місць, частково призупинено роботу підприємств, пов'язаних із вугільною та паливною промисловістю через профіцит вугільних та паливних ресурсів.

Постановою Кабінету Міністрів України «Деякі питання підвищення пенсійних виплат і надання соціальної підтримки окремим категоріям населення у 2020 році» від 01 квітня 2020 року № 251 [1] та Законом України «Про внесення змін до Закону України «Про Державний бюджет України на 2020 рік» [2] передбачено зміни щодо пенсійного забезпечення наступних категорій громадян:

- 1) пенсіонерів, розмір пенсії яких становить менше 5000 грн;

- 2) осіб з інвалідністю з дитинства, а також дітям з інвалідністю;

- 3) осіб, які отримують соціальну допомогу та не мають права на пенсію;

- 4) осіб, які отримують соціальну допомогу, не працюють, досягли пенсійного віку, але не набули права на пенсію.

Безумовно, матеріальна допомога малозахисним верствам населення є ознакою соціальної держави, а також значною підтримкою осіб, які цього потребують, але окрім позитивної сторони таких виплат в умовах пандемії є і «зворотна сторона медалі», про що буде йти мова далі.

Зміни до Закону України «Про державний бюджет України на 2020 рік» [3] значною мірою змінили кількість видатків щодо забезпечення виплати пенсій, надбавок та підвищень до пенсій, призначених за пенсійними програмами та дефіциту коштів Пенсійного фонду України, а саме сума видатків зросла на 29,7 млрд гривень, з яких близько 10 млрд грн спрямовані на одноразові виплати найменш захищеним верствам населення на час пандемії COVID-19.

Прийнятим законом також виділено кошти Міністерству охорони здоров'я у сумі 15,8 млрд грн за бюджетною програмою «Реалізація програми державних гарантій медичного обслуговування населення» для здійснення додаткових доплат до зарплати медичних та інших працівників [2].

Порівнюючи сфери пенсійного та медичного забезпечення в умовах пандемії, варто звернути увагу на те, що видатки спрямовані на забезпечення медичної сфери не набагато перевищують видатки на одноразові грошові виплати.

Також, варто звернути увагу на те, що незахищеними категоріями населення в умовах пандемії також залишаються здобувачі вищої освіти, а також громадяни, які з різних причин були звільнені з роботи або пішли у відпустку за власний рахунок, для чого також були внесені зміни до Кодексу законів про працю України.

Збільшення видатків для покриття дефіциту коштів Пенсійного фонду України не було такою необхідною мірою, оскільки з 1 травня 2020 року передбачається індексація пенсій за коефіцієнтом 1,11. Доцільніше було б зазначені кошти спрямувати на забезпечення громадян, які пішли у відпустку за власний рахунок на невизначений період, у тому числі, багато таких осіб мають дітей непрацездатного віку та залишились без будь-якої матеріальної підтримки на час карантину, оскільки пенсіонери стабільно щомісячно отримували пенсійні виплати, в умовах карантину їх ніхто не скасовує, а як доводить практика, навіть їх розмір збільшується.

Так, дійсно, кожна особа в Україні заслуговує на достатній рівень життя (житло, харчування та одяг), що передбачено статтею 48 Конституції України, але у сучасних умовах дбаючи про тих, хто завжди хотів покращення у сфері пенсійного забезпечення, держава не надає підтримки тим, хто раптово опинився у досить невідгідному становищі і виникає питання щодо реалізації вищевказаної статті, а також про раціональне розподілення та використання коштів з державного бюджету. Медичні працівники, ризикуючи власним здоров'ям, станом на квітень 2020 року, не отримали доплат до заробітної плати, не дивлячись на те, що хворих на COVID-19 серед них з кожним днем стає все більше, так і індивідуальних комплектів захисту у медичних закладах досі бракує.

Список використаних джерел

1. Деякі питання підвищення пенсійних виплат і надання соціальної підтримки окремим категоріям населення у 2020 році: Постанова Кабінету Міністрів України від 01 квітня 2020 року № 251. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/deyaki-pitannya-pidvishchennya-pensijnih-viplat-i-nadannya-socialnoyi-pidtrimki-okremim-kategoriyam-naselennya-u-2020-roci-i010420-251>.
2. Про внесення змін до Закону України «Про Державний бюджет України на 2020 рік»: Закон України від 13.04.2020 року № 553-IX. *Голос України*. 2020. № 68.
3. Про державний бюджет України на 2020 рік: Закон України від 14.11.2019 № 294-IX. Дата оновлення: 18.04.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/294-20>.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Андропова В. А.

ПРОБЛЕМИ ЗЕМЕЛЬНОГО, АГРАРНОГО
ТА ЕКОЛОГІЧНОГО ПРАВА

**БАСАЛЬКЕВИЧ АЛІНА ВАСИЛІВНА,
ІВАНОВА ОЛЕСЯ ОЛЕКСАНДРІВНА**

студентки 2-го курсу соціально-правового факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»

**ПРАВОВІ АСПЕКТИ АЛЬТЕРНАТИВНОГО ВРЕГУЛЮВАННЯ
ЗЕМЕЛЬНИХ СПОРІВ**

Земельний кодекс України не дає чіткого визначення поняттю «земельні спори», тому доцільним буде сформулювати це визначення, як вид правових відносин, суть яких полягає у вирішенні конфліктних ситуацій, що назрівають у зв'язку з недотриманням прав власності та користування земельними ділянками, так само із відводом або вилученням землі, що виникають між суб'єктами землекористування, третіми особами та державними органами різних рівнів, які відповідальні за управління такими ділянками.

У сучасному світі, коли у людей виникають певні спори, то найперше з чим вони в них асоціюються – це судовий розгляд справи та винесення рішення.

Згідно з Законом України «Про третейські суди» до третейського суду може бути переданий будь-який спір, що виникає з цивільних та господарських правовідносин, крім випадків, передбачених законом [1]. Однак не завжди доведення справи до суду це дієвий і, тим більше, швидкий процес. На жаль, альтернативне врегулювання земельних спорів в Україні не має ще такого визнання, як в інших європейських країнах. Враховуючи світовий досвід, можна стверджувати, що у розвинених країнах та таких, що розвиваються саме за допомогою альтернативних способів вирішується приблизно 80 % цивільних, господарських та адміністративних справ.

Напевно найбільш суттєвим недоліком для особи, яка вирішила врегулювати земельний спір через суд стане судовий збір, який необхідно буде сплатити для того, щоб вашу заяву прийняли та розглянули. Закон України «Про судовий збір» зазначає, що судовий збір сплачується за подання до суду

позовної заяви та іншої заяви, передбаченої процесуальним законодавством [2]. Отже, незалежно від того, яким буде результат будуть понесені певні збитки.

Зрозумілим є те, що однією з найголовніших ознак розвиненої країни є вміння вести переговори, простіше кажучи – домовлятися.

Український центр медіації пропонує такий термін: «Альтернативне врегулювання спорів (АВС) – це такі процеси, які допомагають вирішувати спори і конфлікти без звернення до формальної системи судочинства».

Першим та найбільш ефективним процесом можна зазначити переговори.

Переговори можна визначити як вільну розмову з опонентом, у процесі якої можна досягти згоди з конкретного питання (компроміс). Це найпростіший вихід із ситуації, який дає змогу не загострювати стосунки і не долучати до спору посередника. В основному це стосується таких суб'єктів земельних спорів, як орендар і орендодавець, у яких можуть виникнути спори, наприклад, з приводу підвищення орендної плати за землю без дотримання умов договору.

Медіація – це спосіб врегулювання спорів із залученням медіатора, який сприяє тому, щоб конфліктуючі сторони домовились і змогли проаналізувати ситуацію так, щоб згодом прийняти рішення, яке задовольнить потреби кожного з них. У даному випадку медіатор виступає нейтральною стороною, яка зосереджується лише на інтересах конкретних опонентів. Саме цей факт відрізняє медіацію від арбітражу, який є третьою складовою, яка допомагає нам вирішити питання без залучення суду.

Головною перевагою медіації як альтернативного способу вирішення земельних спорів на сучасному етапі розвитку є те, що особа має можливість зберегти або відновити ділові взаємини з партнером, з яким виник земельний спір, чого б вона точно не змогла б, якби вирішувала справу через суд, зберегти конфіденційність та, що не менш важливо, зекономити кошти, які були б витрачені при вирішенні справи через суд.

Арбітраж – це процес, у якому підготовлений арбітр вислуховує дві конфліктуючі сторони і в результаті виносить обов'язкове або необов'язкове для виконання сторонами рішення, залежно від того, про що вони домовились заздалегідь (як правило, у контракті). Фактично арбітраж створює приватну судову систему. Можливий такий розвиток подій, що один з опонентів не захоче виконати усі умови рішення або того, що прописано в договорі й уже тоді змусити його до виконання угоди можна через суд.

Це три найголовніші варіанти, які допоможуть дійти до згоди без залучення судової влади.

Підсумовуючи вищесказане, можна зазначити, що головною перевагою застосування таких способів врегулювання земельних спорів, як переговори, медіація та арбітраж, є те, що, зазвичай, особи домовляються про все на вигідних для кожного з них умовах, що не скажеш, про судовий процес, у якому обов'язково буде сторона, що зазнає поразки (можливо, навіть у дуже великих розмірах, наприклад, втрата земельної ділянки).

Список використаних джерел

1. Про третейські суди: Закон України від 11 травня 2004 року № 1701-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 35. Ст. 412.
2. Про судовий збір: Закон України від 8 липня 2011 року № 3674-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 14. Ст. 87.

Науковий керівник: д.ю.н., професор Гавриш Н. С.

БІЛОУС КАРІНА ВІТАЛІЙВНА, ТИМИНА АЛЛА ОЛЕКСАНДРІВНА

студентки 2-го курсу соціально-правового факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРЕДМЕТНА ЮРИСДИКЦІЯ СУДІВ У ЗЕМЕЛЬНИХ СПОРАХ

Будучи основним багатством Українського народу, земля підлягає підвищеній охороні з боку держави, в тому числі шляхом використання специфічних правових засобів такого засобу, таких, наприклад, як застосування спеціальних правил судового захисту суб'єктів земельних правовідносин. В контексті наведеного особливо актуальною проблемою у національній правозастосовній практиці є визначення та розмежування предметної юрисдикції судів у земельних спорах, оскільки правильне визначення юрисдикції дозволяє забезпечити швидкість та ефективність відповідного спору, що виникає із земельних правовідносин.

Обрана тема дослідження перебувала у полі наукового інтересу таких дослідників, як О. В. Бринцев, А. Є. Кобрін, В. О. Коверзнев, Л. В. Логуш, Є. В. Петров, О. С. Снідевич та інші.

Термін «юрисдикція» в перекладі з латинської (*jurisdiction*) означає: судочинство, відправлення правосуддя. Під судовою юрисдикцією вчені-процесуалісти розуміють правочинність судових органів розглядати і вирішувати певні види справ [1, с. 536].

На думку В. О. Коверзнева, судову юрисдикцію можна поділити на функціональну (обсяг повноважень судів з точки зору інстанційності), предметну (обсяг повноважень щодо відповідних правових об'єктів судового захисту) і територіальну (охоплює повноваження, визначені певною територією діяльності органів судової влади) [2, с. 223].

Як вдало вкаже дослідниця М. Вікторчук, якщо при розмежуванні функціональної та територіальної юрисдикції зазвичай не виникає питань, то проблеми розмежування предметної юрисдикцій в Україні зумовлені неузгодженістю критеріїв його здійснення, внаслідок чого один і той самий спір формально може бути розглянутий судами різних юрисдикцій [3, с. 50].

Говорячи про предметну юрисдикцію українських судів щодо земельних спорів, на нашу думку, можна вести мову про мультиюрисдикційну традицію відповідного нормативного регулювання, тобто про наявність можливості вирішення земельних спорів із різним предметом у цивільній, господарській та адміністративній юрисдикції відповідно. Така традиція з одного боку дозволяє вести мову про більш високу якість судових рішень у земельних спорах, що у більшості випадків є складним, завдяки спеціалізації судів, а також про гнучкість процесу (під якою ми пропонуємо розуміти адаптивність судових процедур залежно від специфіки матеріальних земельних правовідносин).

З іншого боку, розпорошення предметної юрисдикції у земельних спорах призводить до проблем, пов'язаних із колізійністю судової практики та про колізію юрисдикційності.

У спрощеній моделі предметна юрисдикція судів у земельних спорах визначається за суб'єктним принципом (суб'єкти – фізичні особи – цивільна, суб'єкти – юридичні особи чи суб'єкти підприємницької діяльності – господарська, суб'єкт – суб'єкт владних повноважень – адміністративна юрисдикція відповідно). Однак на сьогодні у ході формування нової судової практики Верховним Судом та Касаційними судами у його складі, ми стикнулись із проблемою, коли досить часто у земельних спорах предметна юрисдикція визначається, виходячи не з цього критерію, а з критерію «дооформлення» судовою практикою, яка, як вже зазначалось вище досить неоднотипна.

Також варто відзначити, що складність у визначенні предметної юрисдикції судів у земельних спорах пов'язана також із тим, що вид юрисдикції визначається також і за додатковим критерієм – визначенням основної та похідної вимог, що на практиці теж є досить складним і потребує глибоких теоретичних знань та практичних навичок у сфері земельного права.

Ще однією проблемою у визначенні предметної юрисдикції судів у земельних спорах є загальний підхід законодавця до нормативного оформлення категорій спорів, що розглядаються в тій чи іншій юрисдикції. Оскільки перелік категорій справ, підсудних судам господарської та адміністративної юрисдикції є вичерпними, в той час коли для цивільної юрисдикції вичерпний перелік категорій справ не встановлено.

Отже, виходячи з вищенаведеного, можна зазначити, що визначення предметної юрисдикції у земельних спорах сьогодні є проблемою, оскільки ускладнюється, по-перше, мультиюрисдикційністю земельних спорів, по-друге, відсутністю чітких критеріїв розмежування предметних юрисдикцій у цій категорії, оскільки нормативні критерії доповнюються динамічно змінюваною та неоднозначною судовою практикою. Подолати цю проблему, на нашу думку, можливо за комплексного підходу, що включатиме перегляд відповідних положень процесуальних кодексів, уніфікацію судової практики, та, можливо, перехід до моноюрисдикційної моделі.

Список використаних джерел

1. Бринцев О. В. Розмежування компетенції адміністративних і господарських судів: проблеми та перспективи. Х.: Право, 2007. 64 с.
2. Коверзнев В. О. Розмежування юрисдикції адміністративних і господарських судів України: проблеми теорії та практики. *Форум права*. 2013. № 2. С. 223–229. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.
3. Вікторчук М. Розмежування юрисдикції адміністративних і господарських судів в Україні. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2016. № 3. С. 49–57.

Науковий керівник: д.ю.н., професор Гавриш Н. С.

БОЙМІСТРУК ТЕТЯНА ПЕТРІВНА

студентка 2-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ НАДАННЯ ЗЕМЕЛЬНІЙ ДІЛЯНЦІ КАДАСТРОВОГО НОМЕРА: ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА

Враховуючи те, що земля вважається національним багатством, то її використання, надання та набуття права власності на неї відноситься до питань державного значення. Саме набуття права власності на землю громадянами, юридичними особами та державою закріплено в Конституції України.

Передача земельної ділянки у власність у зв'язку з безоплатною приватизацією займає одне з головних місць серед підстав набуття права власності на земельну ділянку. У статтях Земельного кодексу України чітко закріплені процедура та вимоги такої приватизації [1]. Одним з етапів процедури приватизації є отримання особою кадастрового номеру земельної ділянки.

Саме надання земельній ділянці кадастрового номеру є головним етапом оформлення прав на неї та є підставою для подальшої реєстрації прав на такий об'єкт приватизації. Адже без такого номера здійснення правомочності розпорядження земельною ділянкою не є можливим.

Для здійснення державної реєстрації права власності на земельну ділянку особі, якій за рішенням органу виконавчої влади або місцевого самоврядування надано дозвіл на розроблення документації із землеустрою, треба звернутися до державного кадастрового реєстратора в територіальному органі Державної служби України з питань геодезії, картографії та кадастру із заявою про державну реєстрацію земельної ділянки. Подана заява розглядається державним реєстратором протягом 14 днів [2]. Якщо документи складені відповідно до вимог законодавства, межі ділянки не порушують кордонів вже зареєстрованих ділянок, а також, якщо земельна ділянка розташована на території даного Державного земельного реєстратора, така земельна ділянка реєструється в Державному земельному кадастрі і видається витяг із зазначенням наданого кадастрового номера.

На практиці існує ж багато випадків порушень з боку державних службовців, якими є реєстратори, які потребують судового вирішення. Зокрема, розгляд судами даних справ розмежовується між цивільним, адміністративним та господарським судочинствами [3]. Так, земельні відносини з майнових спорів, якщо сторонами в них є юридичні особи або фізичні особи – підприємці, відносяться до відання господарських судів [4], а усі інші розглядаються цивільними судами, але, крім, справ за позовами про оскарження рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень при реалізації ними владних управлінських функцій у сфері земельних правовідносин, що відносяться до компетенції адміністративних судів [5].

Дивлячись на це та проаналізувавши практику судів у даному питанні, можна дійти висновку, що незалежно від виду судочинства, найчастіше виникають у цій сфері: 1) спори, пов'язані з відмовою у присвоєнні кадастрового номеру; 2) спори, пов'язані з бездіяльністю державного реєстратора; 3) спори, пов'язані зі знаходженням в межах земельної ділянки, яку передбачається зареєструвати, іншої земельної ділянки або її частини; 4) спори, пов'язані з неузгодженням меж земельної ділянки з сусідами, а отже, визнання кадастрової зйомки та

реєстрації кадастрового номеру неправомірними; 5) спори, що виникають у справах про визнання за спадкоємцем права на завершення приватизації розпочатої спадкодавцем тощо.

У зв'язку з цим також вважається за необхідне привести приклад судового рішення одного з найпоширеніших спорів – пов'язаних зі знаходженням в межах земельної ділянки, яку передбачається зареєструвати, іншої земельної ділянки або її частини. Так, Києво-Святошинський районний суд Київської області 09.07.2012 року розглянув справу в порядку адміністративного судочинства про зобов'язання вчинити дії. Суть справи полягала в тому, що позивачу був наданий дозвіл на розробку проекту землеустрою щодо відведення у власність земельної ділянки із земель державної (комунальної) власності. Після його розробки позивач звернувся з заявою про проведення процедури присвоєння кадастрового номера земельній ділянці, але йому було надано відповідь, відповідно до якої присвоєння кадастрового номеру не відбулось з посиланням на накладення земельної ділянки на інші ділянки. У цьому випадку суд, зіславшись на норми ст. 118, 125 ЗК України, керуючись статтями КАС та вказуючи, що позивачем дотримано всі вимоги законодавства щодо отримання земельної ділянки, вирішив справу таким чином: зобов'язав зареєструвати ділянку і видати витяг з Державного земельного кадастру із зазначенням наданого кадастрового номера.

Проаналізувавши все вищесказане, можна зробити висновок, що будь-яка прописана процедура на практиці може порушуватись. І тому в даних категоріях справ, якщо є реальні підстави вважати, що державний реєстратор порушив вимоги законодавства, суд визнає винесене ним рішення недійсним і зобов'язує виконати певні дії.

Список використаних джерел

1. Земельний кодекс України від 25.10.2001 № 2768-III // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 3-4, ст. 116, 118, 121.
2. Про Державний земельний кадастр: Закон України // Відомості Верховної Ради України від 24.02.2012, № 8. – Ст. 24.
3. Про практику застосування судами земельного законодавства при розгляді цивільних справ: Пленум Верховного суду України від 16.04.2004 № 7 // Вісник Верховного суду України від 2004 р., № 6.
4. Господарський процесуальний кодекс України від 16.01.2003, № 436-IV // Відомості Верховної Ради України від 02.05.2003. – П. 6 ч. 1 ст. 12.
5. Кодекс адміністративного судочинства від 06.07.2005 № 2747-IV // Відомості Верховної Ради України від 09.09.2005, № 35. – П. 1, 3 ч. 1 ст. 17.

Науковий керівник: д.ю.н., доцент Харитонova Т. Є.

БОЙМІСТРУК ТЕТЯНА ПЕТРІВНА

студентка 2-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЕКОЛОГО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ОХОРОНИ ЧОРНОГО МОРЯ

У даних умовах гостро постає проблема погіршення стану навколишнього природного середовища. Адже кожна людина намагається активно пристосувати природу залежно до своїх потреб та звичок. Тому, зважаючи на недбайливе відношення до природних ресурсів та порушення людиною основних правил природокористування, здійснюється негативний антропогенний вплив на морську екосистему України.

Перелік причин забруднення акваторії Чорного моря є невичерпним. Проте, основними джерелами забруднення є стоки річок, стічні води з берегових джерел, викиди промислових і господарських відходів, морський транспорт, видобування корисних копалин з морського дна, аварійні викиди з трубопроводів, умисне поховання забруднюючих речовин у морі, забруднення атмосфери. Саме такі річки як Дунай, Дністер та Дніпро приносять зі стоками найбільше речовин, які забруднюють воду. Внаслідок цього відбувається «цвітіння» води у північно-західній частині моря. Прибережна смуга страждає від змивання та ерозії. Це є причиною руйнації близько 2600 км берегової лінії. Понад 100 га землі втрачається для різноманітного використання щороку. Це призводить до зменшення територій для містобудування і розвитку туризму, а також має пагубний характер впливу на берегову екосистему [1, с. 30-31].

Зокрема, прибережна частина Чорного моря, а саме, зона діяльності портів, гирлові річкові зони, зони впливу великих міст, є найчутливішою до антропогенного навантаження. Прибережну частину Чорного моря забруднюють берегові підприємства, які скидають стічні води в море. Значна частина забруднюючих речовин потрапляє до моря внаслідок діяльності об'єктів комунального господарства великих міст на узбережжі – Одеси, Севастополя, Феодосії та інших. Саме нафтопродукти, особливо в межах акваторій портів, є найбільш поширеними та небезпечними забруднювачами морського середовища. В Одеському, Чорноморському та Керченському портах міст нафтопродуктів у воді перевищує гранично допустиму концентрацію (ГДК) в 1,5–2 рази. Близько 160 видів фауни знаходяться на межі вимирання. Це спричинено тим, що води Чорного моря насичені сірководнем на 87 % [2, с. 12].

Охорона та захист водних просторів є одним з найважливіших обов'язків держави і суспільства та гарантією

реалізації конституційних принципів щодо права кожної людини на безпечне життя і здоров'я довкілля. Основним документом, що регулює питання охорони Чорного моря є Конвенція про захист Чорного моря від забруднення, підписана, в тому числі, і Україною в 1992 році в Бухаресті (Бухарестська конвенція). Згідно цієї конвенції сторони-учасники зобов'язуються забезпечувати захист морського середовища Чорного моря та збереження його живих ресурсів в межах суверенітету та юрисдикції кожної з цих держав. Існує також і перелік інших міжнародних документів, в рамках яких здійснюється міжнародне співробітництво в галузі захисту та відновлення ресурсів Чорного моря: Міністерська Декларація про захист Чорного моря від забруднення, 1993 року; Стратегічний план дій щодо відтворення та захисту Чорного моря, 1996 року; Декларація про захист води та водних екосистем Чорноморського регіону, 2001 року.

На національному рівні захист Чорного моря як одного з найважливіших водних об'єктів регулюється Водним кодексом України. Усі води (водні об'єкти) підлягають охороні від забруднення, засмічення, вичерпання та інших дій, які можуть погіршити умови водопостачання, завдавати шкоди здоров'ю людей, спричинити зменшення рибних запасів та інших об'єктів водного промислу погіршення умов існування диких тварин, зниження родючості земель та інші несприятливі явища внаслідок зміни фізичних і хімічних властивостей вод, зниження їх здатності до природного очищення, порушення гідрологічного і гідрогеологічного режиму вод [3]. Задля реалізації цих положень існує Державна екологічна інспекція України та її територіальні органи, які здійснюють контроль за дотриманням екологічного законодавства у межах територій від початку української частини річки Дунай, безпосередньо у Чорному морі, його затоках та лиманах.

Слід відзначити що правова охорона Чорного моря включає в себе такий важливий напрямок як збереження біоресурсів. З цією метою були створені Чорноморський біосферний заповідник, Карадазький заповідник, Дунайські плавні та інші. З 1996 року заборонено промисел чорноморських дельфінів. Ряд тварин опинилися на межі вимирання. Під охороною перебувають багато видів водоплавних птахів [4, с. 23].

Підводячи висновки можна сказати, що на сучасному етапі екологічних стан Чорного моря залишається незадовільним. Це обумовлено рядом факторів: високий рівень забруднення антропогенного та техногенного характеру, недостатньо ефективна робота компетентних органів влади в галузі управління та охорони навколишнього природного середовища. Проте держава активно співпрацює з міжнародним співтовариством

та бере участь у розробці шляхів оптимізації охорони Чорного моря та вирішення пов'язаних з цим екологічних проблем.

Список використаних джерел

1. Долинський С. К. Сучасний екологічний стан Чорного моря. Вода і водоочисні технології. 2002. С. 30–33.
2. Лоева І. Д. Екологічний стан Чорного моря. Рідна природа, Київ, 2007. № 2. С. 11–15.
3. Водний кодекс України від 06.06.1995 № 213 // Відомості Верховної Ради України від 06.06.1995 № 24. – Ст. 2.
4. Заболотна С. О., Поліщук Г. А. Вивчення флори і фауни Чорноморського біосферного заповідника. Інформаційні технології в освіті, науці та виробництві. 2014. С. 23–27.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Канівець Л. А.

БОНДАР ОЛЬГА РОМАНІВНА

студентка 2-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЩОДО ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА САМОВІЛЬНЕ ЗАЙНЯТТЯ ЗЕМЕЛЬНОЇ ДІЛЯНКИ

Останнім часом все частіше практика використання земель стикається з проблемою самовільного зайняття та використання земель, що належать суб'єктам земельних правовідносин [3]. Це правопорушення найчастіше може стосуватися саме земель сільськогосподарського призначення, що надаються громадянам, які ведуть на них товарне сільськогосподарське виробництво.

Відповідно до чинного законодавства власники як земельних ділянок так і земельних часток (паїв), можуть господарювати на своїй землі самостійно, а також мають право передавати це іншим суб'єктам, а саме орендарям. Найчастіше відбувається порушення чинного законодавства з боку орендарів щодо самовільного зайняття та використання самовільно зайнятих земель. Законодавче визначення поняття самовільного зайняття земельної ділянки міститься у Законі України «Про державний контроль за використанням та охороною земель» від 28.12.2015 року [1]. Так відповідно до зазначеного закону самовільне зайняття земельних ділянок – це будь-які дії особи, які свідчать про фактичне використання не наданої їй земельної ділянки чи намір використовувати земельну ділянку

до встановлення її меж у натурі (на місцевості), до одержання документа, що посвідчує право на неї, та до його реєстрації. Самовільне зайняття особою чужої земельної ділянки і використання її без наявності законних підстав, тобто за відсутності оформленого у встановленому порядку права власності чи іншого передбаченого чинним законодавством права на землю, наприклад, договору оренди землі, це і є сутністю самовільного зайняття земельної ділянки. Бувають такі випадки, коли заволодіння земельною ділянкою відбувається з порушенням визначеного порядку надання земельних ділянок, що здійснюється без відведення землі в натурі (на місцевості) й одержання документа, що буде посвідчувати право приватної власності на землю. Це і вважається самовільним зайняттям земельної ділянки. За самовільне зайняття земель та самовільне будівництво встановлювалась кримінальна відповідальність за раніше діючим Кримінальним кодексом України. У зв'язку з набранням новим Кримінальним кодексом України чинності в 2001 році, ці діяння були декриміналізовані. Навряд чи цей крок законодавця можна було вважати виправданим. Такий внесок напрошується тому, що земля для людини – це об'єкт господарювання, об'єкт природи, об'єкт власності тощо. Важливість землі для людини та поширеність такого правопорушення як самовільне зайняття земель спричинило повернення у чинний КК України норми – заборони щодо самовільного зайняття та використання чужої землі [5].

На сьогоднішній день встановлена перш за все адміністративна відповідальність за самовільне зайняття земельних ділянок. Так, згідно зі статтею 53 КУпАП за самовільне зайняття земельної ділянки передбачається адміністративне стягнення у вигляді штрафу. Законом також передбачена і цивільно-правова відповідальність за це правопорушення, але результатом її є лише відшкодування збитків власнику самовільно зайнятої земельної ділянки чи законному землекористувачу, а не покарання винної у цьому особи. Кримінальне право виконує функцію охорони найважливіших суспільних відносин, благ, соціальних цінностей, а також покарання винних у вчиненні суспільно небезпечних діянь [6, с. 9–16]. Держгеокадастр є центральним органом виконавчої влади, який реалізує державну політику у сфері державного нагляду (контролю) в агропромисловому комплексі в частині дотримання земельного законодавства, використання та охорони земель усіх категорій і форм власності. Цей орган виконавчої влади наділений компетенцією давати обов'язкові для виконання вказівки (приписи) з питань використання та охорони земель і дотримання вимог земельного законодавства [2]. З цієї метою державні інспектори з контролю за використанням

і охороною земель діють у межах Закону України «Про державний контроль за використанням та охороною земель». У випадку виявлення порушення земельного законодавства згідно з цим законом державний інспектор складає акт чи протокол про адміністративне правопорушення та, з метою усунення наслідків виявленого порушення, видає припис про його усунення [4, с. 295]. Але, як свідчить практика, засоби адміністративного впливу на правопорушників є не досить дієвими. Значна кількість так званих орендарів використовує тисячі гектарів земель сільськогосподарського призначення, які належать землевласникам та законним землекористувачам. Проте, всупереч земельному законодавству, вони частіше ухиляються від укладання договорів оренди, або умисно порушують укладені договори оренди та самовільно використовують протиправно зайняті земельні ділянки. Мета таких дій – ухилення від сплати орендної плати та отримання прибутку від протиправного використання таких ділянок. У свою чергу, державний та місцеві бюджети недоотримують сотні тисяч гривень податку через не оформлення орендних відносин.

Зважаючи на це, можна простежити недосконалість нормативно-правових норм в сфері регулювання прав осіб на земельні ділянки, будь-то право власності чи право землекористування. Неоднозначність норм права, зокрема цивільного та земельного права, породжують зловживання в цій сфері. Аналіз теоретичних, законодавчих положень щодо самовільного зайняття земельних ділянок, а також правозастосовної практики може свідчити про неоднорідність підходів праворозуміння висвітленого питання.

На мою думку, слід наголосити на приведенні норм законодавства до єдиного розуміння правозастосування положень приписів законодавства, а також централізованого визначення повноважень керівництва органами, які мають повноваження з захисту, контролю за використанням земельних ділянок та їх охорони.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про державний контроль за використанням та охороною земель» від 28.12.2015 року.
2. Закон України «Про Державну службу України з питань геодезії, картографії та кадастру».
3. Земельний кодекс України.
4. Кодекс України про адміністративні правопорушення: за станом на 1 вересня 2008 р. / Верховна Рада України. – Офіц. вид. – К.: Парлам. вид-во, 2008. – 295 с.
5. Кримінальний кодекс України.

6. Семчик В.І. Контрольна діяльність органів виконавчої влади як гарантія захисту прав громадян на землю // Державний контроль за дотриманням земельного та екологічного законодавства : стан, проблеми та шляхи вдосконалення : матеріали міжнар. наук.практ. конф. (м. Київ, 17 червня 2008 р.). – К., 2009. – С. 9–16.

Науковий керівник: д.ю.н., доцент Харитонова Т. Є.

**БУГОР ХРИСТИНА ВАСИЛІВНА,
ДЕРКО ВІКТОРІЯ РОМАНІВНА**

студентки 2-го курсу соціально-правового факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»

**ЗЕМЕЛЬНА РЕФОРМА ТА ЇЇ НАСЛІДКИ:
ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ**

У 1991 році зародилася земельна реформа, сутність її полягала в тому, що органи державного управління передавали землі органам місцевого самоврядування або колгоспам. Головною її метою було створення ринків оренди та продажу землі. В результаті сільські жителі (близько 16 % загальної кількості населення) отримали 27 млн га сільськогосподарських угідь (біля 45 % загальної території країни) у приватну власність шляхом розпаювання земель колишніх колгоспів [1, с. 137].

В перші роки здійснення земельна реформа мала позитивні наслідки в запровадженні приватної та колективної власності на землю, здійснення приватизації та роздержавлення земель в сільському господарстві через земельно-правовий механізм, визначення основного реформування земельних відносин територій сільських і селищних рад.

Указ Президента України від 10 листопада 1994 року «Про невідкладні заходи щодо прискорення земельної реформи у сфері сільськогосподарського виробництва» [2] наблизив до завершення процесу роздержавлення землі. Передача земель у колективну власність аграрних підприємств стала початковим етапом щодо земельної реформи в Україні, завершення якого відбулося у 1999 році, але позитивного результату не було досягнуто.

Другий етап реформи пов'язується з прийняттям реформаторського Указу Президента України «Про Основні напрями земельної реформи в Україні на 2001–2005 роки». Метою цього етапу стало підвищення цінностей та забезпечення ефективного застосування земельних ресурсів. Створення кращих умов

для суттєвого збільшення виробничого і соціального потенціалів землі, перебудування у самостійний фактор економічного зростання [3].

Подальшому реформуванню земельних відносин було прийняття Земельного кодексу України у жовтні 2001 року (в новій редакції), який утворив нові правові засади земельної реформи. Головною заслугою ЗК України є те, що він закріпив всю напрацьовану практику приватизації земель сільськогосподарського призначення. Були виконані широкі можливості для формування земельних відносин, під якими розуміють суспільні відносини щодо володіння, користування та розпорядження землею [4, с. 121].

Основними напрямками земельної реформи в Україні з 2011 по 2020 роки визначено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 26.10.2011 р. № 1072-р «Про затвердження плану дій з проведення земельної реформи та створення прозорого ринку земель сільськогосподарського призначення». Саме за цим планом передбачається опрацювання та надання на розгляд проектів законів: щодо встановлення спрощення процедури меж населених пунктів, про затвердження Загальнодержавної цільової програми розвитку земельних відносин в Україні на період до 2020 року. Затверджено внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо систематизації та приведення до єдиного електронного формату кадастрової інформації та скасування безоплатної приватизації земельних ділянок [5].

Верховна Рада України 7 липня 2011 року прийняла Закон України «Про Державний земельний кадастр», який набирає чинності з 1 січня 2013 року. Прийняття цього Закону є однією з умов зняття мораторію та створення ринку землі.

Підсумковим етапом земельної реформи має стати застосування повноцінного ринку земель сільськогосподарського призначення. Під час проведення земельної реформи відбулися зміни у структурі земельного фонду та власниками землі. Найбільш значні зміни відбулися у розподілі землі за формами власності.

Доктор економічних наук А. Г. Мартін зазначив: «Реформування земельних відносин в нашій державі здійснюється вже понад 18 років». Основним принципом, який визначив напрями реформування, стало подолання монополії держави на земельну власність і встановлення багатого суб'єктності права власності на землю. Пріоритетним завданням земельної реформи повинно було стати формування ринкових земельних відносин, які забезпечили б подальший ефективний перерозподіл земельних ресурсів на основі ринкової саморегуляції.

Потрібно зазначити, що 31 березня 2020 року Верховна Рада України ухвалила закон, який буде регулювати обіг

сільськогосподарських земель та фактично скасує 20-річний мораторій на купівлю та продаж земель сільськогосподарського призначення. 2020 р. має всі шанси стати роком земельної реформи. До того ж ця реформа не обмежиться запровадженням ринку земель сільськогосподарського призначення. Щодо скасування мораторію, можна виділити такі наслідки: позитивні (зростання продуктивності праці, підвищення родючості землі, перероблювання продукції, яка буде зростати, якщо будуть вкладені фінансові ресурси, капіталізація бізнесу та доходу); негативні (занепад фермерства, виникнення хаосу в земельних відносинах, зростання корупції, нераціональне використання земель заради малого прибутку) [6].

Ми підтримуємо ідею динаміки земельного законодавства, яке важко назвати систематизованим, незалежно від наявності Земельного кодексу. Однак це завдання буде складним для нашої країни. В першу чергу, для вирішення цього завдання повинно встановитися земельно-правове регулювання, передумовою для цього є суттєве вдосконалення нинішнього регулювання, яке можливо здійснити шляхом розв'язання певних проблем, особливо тих, які були не вирішені за час реформи.

Отже, через відсутність стратегічної концепції Україна хоч і робила значні кроки з самого початку існування земельної реформи, але не обходилося і без помилок. Завдяки історико-правовому аналізу розвитку земельної реформи, можна дійти висновку, що кожний етап мав свої прогалини. Надалі для досягнення цілей слід вжити такі заходи як: відкрити доступ до кадастрової інформації, забезпечуючи захист конфіденційної та особистої інформації для кожного користувача; усунути основне джерело концепції у земельних відносинах; надати органам місцевого самоврядування право ініціювання інвентаризації земель, яке збільшило б податкові надходження; також слід адаптувати законодавство України до законодавства ЄС з метою вдосконалення земельних відносин.

Список використаних джерел

1. Заєць О. І. Правові аспекти земельної реформи в Україні / О. І. Заєць [Монографія]. – К. : КНУ, 2006. – 165 с.
2. Указ Президента України «Про невідкладні заходи щодо прискорення реформування аграрного сектора економіки»: № 1529/29 від 03.12.1999 р. // [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <https://www.president.gov.ua/>.
3. Указ Президента України «Про Основні напрями земельної реформи в Україні на 2001–2005 роки» № 372/2001 від 30.05.2001 // [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <https://www.president.gov.ua/>.
4. Земельний кодекс України: Наук.-практ. коментар / За заг. ред. В. І. Семчика. – К.: Ін Юре, 2003. – 676 с.

5. «Про затвердження плану дій з проведення земельної реформи та створення прозорого ринку земель сільськогосподарського призначення». Закон України від 26.10.2011 р. // КМУ, 2011, № 1072, 213 с.
6. «Земельна реформа: вітчизняна модель обігу земель сільськогосподарського призначення»: Закон України від 01.11.2019 р. // ВВР, 2019, № 49, 350 с.

Науковий керівник: д.ю.н., професор Гавриш Н. С.

ВОЙЦЕХІВСЬКА ДІАНА БОГДАНІВНА

студентка 2-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРОБЛЕМИ СПАДКУВАННЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ НА ЗЕМЛЮ ІНОЗЕМНИМИ ОСОБАМИ

Актуальність обраної теми полягає в тому, що у Конституції зазначено, що усі іноземці, які перебувають на території України тільки на законних підставах можуть користуватись тими ж правами, що і українці. Проте виникає багато запитань щодо спадкування іноземними особами права власності на землю, адже існують певні заборони, через які така особа повинна відчужити успадковані земельні ділянки. Тобто виникає різниця між правами іноземних осіб і власне українців, тому ця тема потребує дослідження.

Насамперед слід зазначити, що земля має особливу цінність, тому її визнають головним багатством держави, а право власності на земельні ділянки перебуває під охороною та регулюється державою. Чинний Земельний кодекс визнає суб'єктами, які можуть володіти землею, громадян України та іноземців. Тобто це свідчить про те, що іноземні громадяни можуть набувати права власності на земельні ділянки в порядку спадкування. Навіть процедура успадкування іноземним громадянином нічим не відрізняється від її здійснення громадянином України. Тобто іноземець у строки, які встановлює Цивільний кодекс України приймає спадщину, після чого, якщо у строк в шість місяців не буде ніяких заперечень з боку інших спадкоємців, та у спадкоємця будуть усі необхідні документи, видається свідоцтво про право на спадщину, тобто може зареєструвати свої права на землю, яку успадкував. Але при успадкуванні земельних ділянок існують і певні особливості, адже потрібно впевнитись чи спадкодавець дійсно мав право власності на

землю, яку передає у спадщину та чи ця земля занесена до Державного земельного кадастру [1, с. 31].

При цьому виникає питання, чи не буде це суперечити Конституції та інтересам громадян України, адже все-таки саме українці виступають головними суб'єктами права власності на землю. Тому варто зазначити, що іноземні громадяни значно обмежені в земельних правах на території України. Так, відповідно до ч. 5 ст. 22 Земельного кодексу України землі сільськогосподарського призначення не можуть передаватись у власність іноземним громадянам. Тому якщо іноземець спадкує право власності на землю сільськогосподарського призначення, протягом року він зобов'язаний відчужити цю отриману земельну ділянку. У випадку коли ця особа знехтує законом, то це стане підставою для припинення такого права власності у судовому порядку [2, с. 107]. Прикладом примусового відчуження є судові рішення від 11.03.2014 року Миколаївського районного суду Одеської області, справа № 508/295/13-ц. Згідно цієї справи громадянин Російської Федерації отримав за заповітом земельну ділянку, яка знаходилась на території, яка була призначена для ведення товарного сільськогосподарського виробництва, та протягом року не відчужив цю земельну ділянку. Судом було задоволено позов, щодо примусового відчуження земельної ділянки, адже громадянин являється іноземцем та він не здійснив протягом відповідного строку добровільного відчуження спадщини, яка за Земельним кодексом не може перебувати у його власності. Тобто законодавець надає пріоритет використання сільськогосподарських земель українським громадянам.

З однієї точки зору є правильним те, що певні земельні ділянки не можуть знаходитись у власності громадян іноземних держав, адже саме українці повинні мати більші, у порівнянні, права, бо вони є повноправними громадянами своєї країни. Але є інша точка зору, зокрема в Конституції України, а саме у статті 41 зазначається, що примусове відчуження об'єктів права приватної власності може бути застосоване лише як виняток з мотивів суспільної необхідності. Звісно у цій статті не зазначені іноземні громадяни, але виходячи із того, що Конституція надає право користуватись іноземцям такими ж правами, що й українці, можна припустити, що нею можуть послуговуватись обидва суб'єкта. Цю конституційну норму можна трактувати, як те, що якщо не виникає суспільна необхідність, іноземець не піддає небезпеці суспільні інтереси здійснюючи своє право власності, то він може не відчужувати таку земельну ділянку. Також може виникнути така ситуація, коли громадянин України, який прийняв у спадщину землю сільськогосподарського призначення, змінить громадянство.

Виникають питання чи може така особа надалі володіти такою землею на території України, чи вона повинна відчужити її. Законодавець не надає пояснень та чіткого порядку дій щодо таких випадків. Також варто зазначити, що Земельний кодекс не деталізує процедуру примусового відчуження права на землю. Тобто можна зазначити, що існують певні прогалини щодо здійсненні цієї норми.

Отже, на підставі вищевказаного, можна зробити висновки, що іноземець може успадковувати земельну ділянку сільсько-господарського призначення, проте існують певні проблеми, які стосуються таких земель. Так у чинному законодавстві існують норми, які потребують перегляду та чіткого визначення і тому, щоб уникнути різного їх трактування, слід дати відповіді на всі запитання, які виникають щодо порушення чи не порушення інтересів громадян України та іноземців при здійсненні права власності на землю в порядку спадкування.

Список використаних джерел

1. Губарев С. В. Право власності на спадкування земель // Право і суспільство. – 2015. – № 4 ч. 2. – 222 с.
2. Літошенко О. Особливості земельної правосуб'єктності іноземних громадян, осіб без громадянства, іноземних юридичних осіб та іноземних держав // Підприємництво, господарство і право. – 2017. – № 9. – 259 с.
3. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України, 1996. – № 30. – Ст. 141.
4. Земельний кодекс України від 25.10.01 N 2768-III // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2002. – № 3-4. – Ст. 27.

Науковий керівник: д.ю.н., доцент Харитонova Т. Є.

ГЕМБАРІВСЬКА ЮЛІЯ МИХАЙЛІВНА, ГЛАВАЦЬКА ТЕТЯНА ВІТАЛІЙВНА

студентки 2-го курсу соціально-правового факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПЛАТИ ЗА ЗЕМЛЮ В УКРАЇНІ

Конституція України проголошує, що земля є основним національним багатством України, яке перебуває під особливою охороною держави. Право власності на землю, яке набувається і реалізується громадянами, юридичними особами та державою, гарантується. Дане конституційне положення підкреслює

ту надзвичайно важливу роль, яку відіграють земельні ресурси в усіх сферах життєдіяльності народу і пов'язану із цим необхідність створення найбільш оптимальних організаційно-економічних умов для їх раціонального та ефективного використання. Визнання унікальності землі та відокремлення її від будь-яких інших об'єктів нерухомості обумовлює необхідність встановлення особливого правового режиму її використання. При цьому прийнято вважати, що основною функцією управління земельними ресурсами є їх охорона, тобто захист від шкідливого антропогенного впливу, недопущення необґрунтованої зміни цільового призначення землі, відтворення і підвищення родючості ґрунтів, забезпечення особливого режиму використання деяких категорій земель тощо. Водночас, останнім часом і політики, і науковці все більше уваги акцентують на інших якостях земельних ресурсів, а саме, на їх спроможності виступати в ролі стратегічного джерела підвищення рівня економічного зростання України. І вагому роль у цьому процесі відіграє плата за землю.

Згідно з чинним законодавством, використання землі в Україні є платним. Плата за землю справляється у вигляді земельного податку або орендної плати. Орендну плату за землю згідно з укладеним договором оренди сплачують орендарі – суб'єкти господарювання, які орендують землю державної або комунальної власності (ст. 288.2 ПКУ). Розмір плати за землю залежить від виду межах населеного пункту чи поза його межами, категорії землекористувача, нормативної грошової оцінки ділянки, ставки податку. Нормативна грошова оцінка землі підлягає індексації. Величину коефіцієнта індексації нормативної грошової оцінки земель щороку за станом на 1 січня поточного року розраховує Центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері земельних відносин (Держгеокадастр) [1].

Плата за землю це обов'язковий платіж, який справляється з власників та користувачів землі (як фізичних, так і юридичних осіб) до місцевих бюджетів з метою ефективного та раціонального використання земель як основного національного багатства України.

Плата за землю, як різновид податкового обов'язку, у широкому розумінні включає три основні складові елементи: ведення обліку плати за землю; подання звітності із плати за землю; сплата плати за землю.

На нашу думку, положення про орендну плату за земельні ділянки державної і комунальної власності слід виключити з податкового законодавства у зв'язку з її приватноправовою природою. Реалізація зазначеного підходу підвищить ефективність адміністрування плати за землю, розвантажить

контролюючі органи, звільнить платників плати за землю від податкових формальностей та взаємодії з контролюючими органами, а орендодавці матимуть можливість використовувати неподаткові механізми спонукання орендарів до належного виконання їх обов'язків.

Правове регулювання плати за землю в Україні здійснюється державою в особі переважно Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України. У Податковому кодексі України визначено майже всі елементи механізму сплати земельного податку та орендної плати за земельні ділянки державної та комунальної власності, у зв'язку з чим органи місцевого самоврядування наділяються незначним обсягом дискреційних повноважень щодо їх регулювання. Зокрема, Податковим кодексом України встановлено коло платників зазначених платежів, порядок визначення бази оподаткування ними, граничні межі розмірів ставок земельного податку, пільги щодо сплати земельного податку, порядок обчислення та сплати плати за землю та інші елементи механізмів земельного податку та орендної плати за земельні ділянки державної та комунальної власності. Водночас, плату за землю віднесено до місцевих податків, кожен з яких покликаний акумулювати кошти для задоволення потреб територіальних громад [2].

Плата за землю складається з двох елементів, які повинні мати відмінний порядок обліку, звітності та сплати: податку на землю та орендної плати. Водночас, з одного боку, правове регулювання податку на землю та орендної плати є подібним, а з іншого – Податковий кодекс України закріплює занадто складний та неповний порядок регулювання процедури звітності та сплати податків, а також визначення суб'єктів, на яких покладено зазначені обов'язки, що створює значну невизначеність у їх правовому регулюванні [3].

Таким чином, з огляду на норми Конституції та Податкового кодексу України, кожен зобов'язаний сплачувати податки і збори в порядку і розмірах, встановлених законом, а тому сплата таких платежів є конституційним обов'язком громадянина. Однак є необхідність подальшого законодавчого оформлення змін механізму начислення та використання коштів, які надходять за плату землі.

Список використаних джерел

1. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 № 2755-VI. Відомості Верховної Ради України. 2011. № 13-14, № 15-16, № 17. Ст. 112.
2. Плотнікова Ю. І. Об'єкт, предмет, мета, завдання та способи податкового контролю щодо плати за землю / Ю. І. Плотнікова // Юридичний вісник. – 2017. – № 1. – С. 237–244.

3. Плотнікова Ю. І. До питання про вдосконалення правового регулювання плати за оренду земельних ділянок державної і комунальної власності / Ю. І. Плотнікова // Вітчизняна юридична наука в умовах сучасності : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 20-21 берез. 2015 р.). – Харків : ГО «Асоціація аспірантів-юристів», 2015. – С. 25–28.

Науковий керівник: д.ю.н., професор Гавриш Н. С.

ГОРОДЕЦЬКА АНГЕЛІНА СЕРГІЇВНА

студентка 2-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВА ВЛАСНОСТІ НА ЗЕМЛЮ ІНОЗЕМНИХ ДЕРЖАВ

Актуальність обраної теми зумовлена тим, що на сучасному етапі відбувається активний розвиток суспільних відносин в сфері міжнародного права, це стосується і земельних відносин в тому числі. Особливий інтерес становить той факт, що у чинному Земельному кодексі України передбачається особлива процедура придбання земельних ділянок державної власності іноземними державами, але не міститься жодної вказівки про те, в який саме спосіб повинно оформлюватися право власності на землю іноземної держави.

Відповідно до ч. 1 ст. 9 Конституції чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною українського національного законодавства [1]. Попередній Земельний кодекс містив розділ, що був присвячений міжнародним договорам, що регулюють сферу земельних відносин на відміну від нового ЗК. Однак, варто зазначити, що земельне законодавство нашої країни визнає та слідує нормам і принципам міжнародного права, які пов'язуються з регулюванням земельних відносин.

Наведене вище конституційне положення стало першоосновою у конкретних нормах Земельного кодексу, що присвячені земельним правам іноземних громадян й осіб без громадянства, іноземних юридичних осіб та іноземних держав. Наша держава визнає їх суб'єктами земельних відносин, в тому числі суб'єктами права власності на конкретні земельні ділянки. Таке положення слугує підтвердженням визнання Україною всезагального принципу надання іноземним громадянам правового статусу національного рівня нарівні з громадянами

країни, за винятком випадків, що передбачені національним законодавством.

Значний інтерес з боку науковців та правознавців становить регламентація права власності на земельні ділянки іноземних держав. Відповідно до ст. 85 ЗК іноземні держави можуть набувати у власність земельні ділянки для розміщення будівель і споруд дипломатичних представництв та інших, притриманих до них, організацій згідно з міжнародними договорами.

В межах практики, існує чимало випадків продажу земельних ділянок іноземній державі. Наприклад, рішення Київської міської ради № 350/3811 від 27.10.2005 «Про продаж земельної ділянки Сполученим Штатам Америки в Україні для будівництва, експлуатації та обслуговування комплексу будинків та споруд для розміщення дипломатичної місії Сполучених Штатів Америки в Україні та забезпечення її діяльності на вул. Танковій, 4 у Шевченківському районі м. Києва». Варто звернути увагу на те, що у першій редакції рішення йшлося про продаж земельної ділянки посольству, а не Сполученим Штатам Америки як державі. Рішення передбачає звернення до Головного управління земельних ресурсів « оформити та видати Сполученим Штатам Америки в Україні в установленому порядку державний акт на право власності на земельну ділянку», проте слід відзначити, що даний казус, який розглядався на той момент, існуюча форма державного акта на право власності ніяким чином не передбачала можливості оформлення державного акта, на державу [3].

В земельному законодавстві існують певні обмеження щодо набуття права власності іноземцями на землі, які використовуються для сільськогосподарських потреб. Лише інші земельні ділянки, які зазначені у вичерпному списку земельного фонду нашої країни для використання їх у зазначених цілях можуть бути придбані іноземними державами у власність. Таке положення стосується усіх іноземних суб'єктів інституту права власності, адже земельний закон взагалі виключає можливість передачі їм земель сільськогосподарського призначення. Це пов'язано із тим, що відповідно до ч.1 ст.1 ЗК земля є основним національним багатством нашої країни, що знаходиться під особливою охороною держави. Ось чому законодавець вважає, що її використання іноземними суб'єктами на праві власності може спричинити реальну шкоду чи навіть загрозу правам та інтересам вітчизняних громадян і нашого суспільства в цілому [2].

У ч. 4 ст. 22 ЗК є пряма вказівка, що землі, зазначеної вище категорії, не можуть передаватись у власність іноземним державам. Проте, при зазначенні такого обмеження, законодавець не врахував допущення наслідків при отриманні

сільськогосподарської земельної ділянки іноземною державою, у випадках, наприклад, успадкування, у порядку правонаступництва, та на інших правових підставах, що можуть мати місце в межах реальної практики. Питання щодо юридичної долі таких категорій земельних ділянок вирішується аналогічно їх успадкуванню іноземними юридичними особами.

Україна надає конкретній іноземній державі земельні ділянки на тій же правовій основі, на якій протилежна сторона надає ділянки нашій державі, ця базова основа дістала назву принципу взаємності, що лежить в основі передачі відповідних категорій земельних ділянок іноземним державам. Водночас, необхідно зазначити, що у межах міжнародної практики нерідко зустрічаються випадки, коли нехтування цим принципом призводить до передачі земельної ділянки національною державою на більш пільгових умовах, ніж це робиться іноземною державою. Такі випадки розцінюються як акт доброї волі і жодною мірою не порушують норм чинного законодавства.

Отже, на основі вищезазначеного, можна зробити висновок, що існує об'єктивна необхідність у розширенні законодавчого регулювання права власності на землю іноземних держав. Зокрема, врегулювати питання щодо процедури оформлення такого права і визначити наслідки одержання земельної ділянки сільськогосподарського призначення іноземною державою, у випадках правонаступництва, успадкування та на інших правових підставах. В такий спосіб можна уникнути казусів, що трапляються на практиці.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28.06.1996 // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Земельний кодекс України // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2002. – № 3-4. – Ст. 27.
3. Мірошниченко А. М., Марусенко Р. І. Науково-практичний коментар Земельного кодексу України. – К., 2009. – 496 с.

Науковий керівник: д.ю.н., доцент Харитонova Т. Є.

ДИДЕНКО ОЛЬГА ОЛЕГІВНА

студентка 2-го курсу факультету міжнародно-правових відносин
Національного університету «Одеська юридична академія»

ДЕЯКІ ПИТАННЯ СУЧАСНОГО РОЗВИТКУ ЕКОЛОГІЧНОГО ПРАВА

На сьогодні, екологічне право відіграє важливу роль, яке вважається молодого наукою. Відзначимо, що екологічне право є базисної надбудовою до сталого розвитку держави і суспільства, а також в цілому потребує активної державної підтримки, за допомогою якої створюються сучасні наукові положення, що дозволяють повністю вирішити питання модернізації промисловості, транспорту і будівництва. Таким чином, екологічне право безпосередньо залежить від природо-ресурсних відносин, що складаються в економіці країни, які впливають на ці відносини. Наука екологічного права, як будь-яка галузь права, має свої проблеми і невирішені питання [1, с. 26].

На протязі не одного десятиліття формувався значний масив екологічного законодавства, державне управління в галузі охорони навколишнього середовища, а також набирали силу різні громадські об'єднання. Однак на практиці ми можемо спостерігати недостатнє правове регулювання і велику кількість проблем, які пов'язані з реалізацією права на сприятливе навколишнє середовище. Причинами є помилки законодавця, а також соціально-економічні та політичні чинники, економічні кризи, недостатнє фінансування, сам пристрій промисловості та економіки. На жаль, низький рівень екологічної культури серед населення надає також негативний вплив.

Проблеми розвитку екологічного законодавства в умовах ринку пов'язані зі збільшенням масштабів виробництва, яке відсунуло на задній план тему стану екології. Недоліки правової бази в сфері захисту навколишнього середовища обумовлені прогалинами у законодавстві, недостатньою обізнаністю громадян і низькими санкціями за порушення закону.

До актуальних проблем екологічного права також відносяться незнання і некомпетентність громадян в питаннях природокористування. В Україні слабо розвинена екологічна культура, тому мало хто знає про свої права та обов'язки в цій сфері. Відсутнє постійне інформування населення про поточний стан навколишнього середовища. Звідси випливає пасивна поведінка громадян і небажання втручатися в екологічну сферу. Причинами відсутності дозволу екологічних суперечок серед населення є: некомпетентність в області власних прав і обов'язків; необізнаність про необхідність судових розглядів

при нанесенні шкоди здоров'ю в результаті екологічного злочину; проблеми судової системи.

В даний час існує безліч проблем, які пов'язані із забрудненням навколишнього середовища. Це питання актуальне на сьогоднішній день, так як життя суспільства залежить від того, наскільки обережно люди будуть користуватися природою і раціонально використовувати її ресурси [2, с. 8].

Проблеми в сфері компенсування шкоди здоров'ю людини, заподіяної забрудненням навколишнього середовища в результаті господарської чи іншої діяльності суб'єктів, перш за все, пов'язані з визначенням погіршення стану здоров'я і встановленням суми компенсації на його відновлення. Вся складність полягає в тому, що фізичні особи, звернувшись до суду, зобов'язані подати докази заподіяння шкоди здоров'ю, а також наявність причинно-наслідкового зв'язку між заподіяною шкодою і господарською діяльністю підприємства, що забруднює навколишнє середовище. Так як вплив шкідливих речовин на організм людини та вплив негативної екологічної обстановки протікає протягом тривалих термінів, то і довести, що конкретне захворювання виникло безпосередньо від господарської діяльності підприємства практично неможливо.

Відбувається порушення прав людини і в сфері компенсування шкоди навколишньому середовищу при здійсненні екологічних правопорушень, зокрема, реальне відновлення компонентів природного середовища не відбувається, при розгляді питань компенсуванні шкоди використовуються різні методи його підрахунку, а також складно обґрунтувати розмір заподіяної шкоди. Перераховані проблеми в подальшому впливають на результати розгляду судових справ в екологічній сфері, так як судами не вироблена єдина практика застосування еколого-правових норм з цього питання [3, с. 47].

Рішення проблем в екологічній сфері можливо шляхом створення нових, а також усунення протиріч між чинними нормативно-правовими актами, систематизацією законодавства і встановленням єдиної практики застосування норм. У зв'язку з цим реалізація екологічних прав людини залежить від якості нормативних правових актів і ефективного їх застосування.

Тобто, актуальні проблеми екологічного права мають двоступеневий характер. Для розвитку законодавства потрібне дотримання правил і всебічне інформування про відповідальність. Головна проблема лежить в законодавстві, яке вимагає змін, покращень і створення єдиного Кодексу.

Список використаних джерел

1. Екологічне право : [підруч. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл.] / за ред. А. П. Гетьмана. – Х.: Право, 2013. – 432 с.
2. Екологічне право України: підручник для студ. вищих навч. закладів з гриф МОН України / За ред. Каракаша І. І. – Одеса : Фенікс, 2012. – 788 с.
3. Кравчук А. А. Роль геологічного знання у вирішенні екологічних проблем сучасності / А. А. Кравчук// Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка : Філософія. Політологія : [зб. наук. ст.]. – 2010. – Вип. 98. – 60 с.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Чумаченко І. Є.

ДІДИЧ ОЛЬГА-МАРІЯ ЮРІЙВНА

студентка 2-го курсу соціально-правового факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»

РИНОК ЗЕМЛІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ В УКРАЇНІ: ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ

На сьогоднішній день одним з доволі важливих завдань сучасної земельної реформи в Україні є включення такого ресурсу як землі сільськогосподарського призначення до економічного обороту й напрацювання прозорих інструментів його регулювання. Без існування земельного ринку не можна вважати логічно завершеним перетворення земельних відносин на зразок європейських.

Зазначимо, що мораторій на відчуження земель сільськогосподарського призначення регулюється Земельним кодексом України, в п.15 Перехідних положень якого впроваджено заборону на відчуження земель сільськогосподарського призначення до вступу в дію закону про обіг земель сільськогосподарського призначення, але не раніше 1 січня 2020 року [1].

28 квітня 2020 року стало відомо, що Президент України підписав Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо умов обігу земель сільськогосподарського призначення» № 552-IX, який Верховна Рада України ухвалила ще 31 березня цього року.

У зв'язку з підписанням закону головою держави, виникає необхідність розглянути детальніше, які ж зміни у законодавстві будуть запроваджені щодо обігу земель сільськогосподарського призначення.

Перш за все, в Україні з 1 липня 2021 року право власності на земельні ділянки сільськогосподарського призначення площею до 100 гектарів можуть набувати виключно громадяни України [2]. Згідно з даними Державного земельного кадастру загальна площа земель України становить 60,35 млн га, з яких 41,5 млн га (68,8 % території) – землі сільськогосподарського призначення (в тому числі орна земля – майже 33 млн га). Тобто близько 70 % земель в Україні залишаються поза ринком.

По-друге, з 1 січня 2024 року таку можливість отримають також юридичні особи, власниками яких є громадяни України. Вони зможуть купувати до 10 тисяч гектарів землі. Це може насправді призвести до залучення додаткових коштів для роботи на землі, створення додаткових робочих місць та інших наслідків, що можуть позитивно вплинути на економічні процеси в країні [2].

По-третє, законом передбачена заборона на продаж державних та комунальних земель. Варто також додати, що іноземці отримають право на право на придбання земель сільськогосподарського призначення або частки в юридичних осіб (власників землі) тільки в разі схвалення цього на референдумі [2].

Президент держави зазначає, що хоче провести референдум, для того щоб Український народ визначив чи варто скасовувати мораторій на продаж сільськогосподарських земель. На жаль, в Україні поки немає відповідного закону про референдуми, а також закон «Про всеукраїнський референдум» був визнаний не конституційним.

Також, скасування мораторію на продаж земель сільськогосподарського призначення передуює прийняття низки законодавчих актів, таких як наприклад «Про обіг земель сільськогосподарського призначення». Також, повинні бути прийняті інші пріоритетні закони, які б мали доповнити і позитивно вплинути на формування системи законодавчих актів у контексті зняття мораторію на купівлю продажу земельних паїв, щоб мінімізувати негативні наслідки у системі земельних відносин і управління земельними ресурсами [3, с. 824–829].

На разі ніхто не може дати однозначної відповіді, чи буде скасовано мораторій на продаж земель сільськогосподарського призначення чи ні. Думки науковців з цього питання також розділились. Варто звернути увагу на дані соціологічного опитування, проведеного Київським міжнародним інститутом соціології. Дослідження виявило, що тільки 22 % громадян готові підтримати скасування мораторію на продаж земель сільськогосподарського призначення, в той час як 59 % громадян виступають проти цього.

На нашу думку, відкриття ринку землі сьогодні вимагає прийняття багатьох зважених та добре обдуманих рішень.

Треба бути вкрай обережними, розглянути всі негативні та позитивні наслідки цього впровадження. А зробити це зможе лише держава за допомогою контролю та застосуванню заходів, які «змусять власників використовувати землі цілеспрямовано та за призначенням».

Список використаних джерел

1. Земельний Кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2768-14>.
2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обігу земель сільськогосподарського призначення: Закон України від 10.10.2019 № 2178-10 // Голос України. – 2020.
3. Сальникова Т. В. Ринок землі: чи готова Україна до нього та які наслідки несе зняття мораторію // Молодий вчений. – № 3 – 2017 – С. 824–829.

Науковий керівник: д.ю.н., професор Гавриш Н. С.

ДОРОШЕНКО МАР'ЯНА ВАЛЕРІЙВНА

студентка 2-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРАВОВИЙ СТАТУС ЗЕМЕЛЬ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОГО ПРИЗНАЧЕННЯ

Виділення земель історико-культурного призначення в окрему категорію земель особливої державної охорони пов'язане з необхідністю збереження об'єктів культурної спадщини українського народу, які знаходяться на відповідних землях. Унікальний історико-культурний потенціал України був віднесений Законом України «Про Генеральну схему планування території України» [1], до передумов використання її території, що сприяють соціально-економічному розвитку держави. Саме тому забезпечення реконструкції та реставрації історичних будівель, охорони і збереження пам'яток історико-культурної спадщини, природного ландшафту визнано одним із пріоритетних завдань у сфері містобудування. Тому вирішення проблем, які гостро постали перед українською державою щодо використання земель історико-культурного призначення, передбачає всебічний аналіз та об'єктивну оцінку правового статусу таких земель.

У ст. 54 Конституції України [2] зазначено, що культурна спадщина охороняється законом. Держава забезпечує

збереження історичних пам'яток та інших об'єктів, що становлять культурну цінність, вживає заходів для повернення в Україну культурних цінностей народу, які знаходяться за її межами. Ці загальні положення продовжують своє відображення у главі 10 Земельного кодексу України [3], де закріплений правовий статус земель історико-культурного призначення та визначається, що до таких земель належать:

- землі, на яких розташовані пам'ятки культурної спадщини;
- землі, на яких розташовані комплекси (ансамблі) пам'яток культурної спадщини;
- землі, на яких розташовані історико-культурні заповідники;
- історико-культурні заповідні території;
- охоронювані археологічні території;
- землі, на яких розташовані музеї просто неба;
- землі, на яких розташовані меморіальні музеї-садиби.

Землі історико-культурного призначення можуть перебувати у державній, комунальній та приватній власності [3]. Я вважаю, що деякі землі історико-культурного призначення можуть знаходитись лише у державній власності, як, наприклад, землі зайняті пам'ятками археології, землі зі своїми охоронними зонами. Тому доцільним було б закріпити в законодавстві вичерпний перелік земель, які можуть знаходитись лише у державній власності, тим самим забезпечити вищий рівень захисту, охорони від негативних посягань.

Відповідно до ст. 34 Закону України «Про охорону культурної спадщини» [4], землі, на яких розташовані пам'ятки, історико-культурні заповідники, історико-культурні заповідні території, охоронювані археологічні території, належать до земель історико-культурного призначення, включаються до державних земельних кадастрів, планів землекористування, проектів землеустрою, іншої проектно-планувальної та містобудівної документації. Це сприяє веденню ефективного обліку земель історико-культурного призначення та забезпечує посилену їх охорону. Окрім того, таким чином закріплюється правовий статус земель історико-культурного призначення на законодавчому рівні.

Характеризуючи правовий статус земель історико-культурного призначення, варто зазначити, що вони, відповідно до ст. 150 Земельного кодексу України, відносяться до особливо цінних земель. На мою думку, віднесення земель до особливо цінних відбувається не тільки на підставі їхніх природних якостей, а й з урахуванням їх використання для певних соціально значимих потреб, а саме – для культурних.

Отже, правовий статус земель історико-культурного призначення визначається Конституцією України, Земельним кодексом України та Законом України «Про охорону культурної спадщини». Дослідивши ці нормативно-правові акти, можна визначитись з тим, що ці землі потребують посиленої охорони через їх культурну цінність. Саме тому обґрунтовується необхідність їх включення до проектно-планувальної та містобудівної документації.

Список використаних джерел

1. Про Генеральну схему планування території України: Закон України від 07.02.2002 року № 3059-III (станом на 18.11.2012 року) // Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3059-14>.
2. Конституція України від 28.06.1996 року № 254к/96-ВР (станом на 01.01.2020 року) // Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
3. Земельний кодекс України від 25.10.2001 року № 2768-III (станом на 21.02.2020 року) // Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14>.
4. Про охорону культурної спадщини: Закон України від 08.06.2000 року № 1805-III (станом на 25.01.2019 року) // Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-14>.

Науковий керівник: д.ю.н., доцент Харитонова Т. Є.

ЖУРАВЕЛЬ ЮЛІЯ МИКОЛАЇВНА

аспірантка кафедри аграрного, земельного та екологічного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ДО ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ШТУЧНА ТЕРИТОРІЯ»

Що більшим стає масив юридичних норм, то ймовірнішими є ризики термінологічної плутанини [2, с. 12]. Наразі у вітчизняному законодавстві поняття штучних територій та пов'язаних з ним суміжних категорій, таких як штучна земля, штучна земельна ділянка та штучний острів, використовуються здебільшого в нормативно-правових актах, що регулюють порядок створення та функціонування морських портів. Разом з тим, термін «штучна територія» останнім часом достатньо часто зустрічається в доктрині права. Більшість авторів, досліджуючи цю категорію приходять до висновку, що під штучними територіями слід розуміти земельні ділянки, що створюються

на водних об'єктах шляхом насипу чи наміву ґрунту, або із застосуванням інших технологій. Таке визначення збігається й з правовою дефініцією, що міститься в Законі України «Про морські порти» (стаття 1) [1]. Однак, беручи до уваги відсутність ґрунтовних теоретичних напрацювань щодо наукового визначення поняття «штучна територія», вважаємо за необхідне здійснити розвідку в цьому напрямку з метою окреслення меж предмету подальшого дослідження порядку створення та використання штучних земельних ділянок в Україні.

Для того, щоб визначити сутність поняття «штучна територія», вважаємо за необхідне звернутися до його етимологічного змісту. Так, сучасний термін «територія» походить від латинського слова “territorium”, що значить «область, земля навколо міста». Окрім того, його корені також можна побачити й в латинському “terra”, тобто «ґрунт, земля», а в більш ранніх історичних періодах в праїндоевропейській мові існувало “ters”, що в перекладі означало «сухий, сушити» [3, с. 125, 205–210].

В різних тлумачних словниках під терміном «територія» розуміється: 1) обмежений земельний простір; 2) земельний простір, обмежений якою-небудь межею, кордоном; 3) частина земельної кулі, що включає воду, сушу та повітряний простір над ними, що належить тій чи іншій державі. Разом з тим, не дивлячись на загальний характер визначення досліджуваного поняття, його сутнісний зміст може диференціюватись в предметах дослідження різних наук. При цьому, залишаючи свою загальну сутнісну характеристику, увага в дослідженнях акцентується на одному з аспектів поняття. Зауважимо, що термін «територія» не має свого універсального визначення й в самій правовій сфері, а його визначення міститься в різних нормативно-правових актах та варіюється в різних галузях права.

В доктрині права термін «територія» має свою окрему еволюційну історію, однак наразі, існує два актуальні підходи до його визначення: публічно-правовий (визначення території як водного, земельного та повітряного простору, чітко обмеженого лінією державного кордону) та приватноправовий (визначення території як індивідуально визначеного об'єкта права власності та/або приватноправового обігу).

Дослідження поняття «територія» традиційно не входить до сфери наукового пізнання цивілістичної науки. Разом з тим, аналіз напрацювань дослідників приватного права в Україні дозволяє зробити висновки, що з точки зору цивільного права територія, здебільшого, розглядається через таку категорію як земельна ділянка, що є об'єктом цивільних прав.

Окрім того, для найбільш повного та точного розуміння поняття «територія» необхідно провести розмежування її від суміжних понять, зокрема, таких як простір, земля та ін.

Вважаємо, що в межах дослідження такого предмета як «штучна територія» в галузі приватного права, враховуючи специфіку цього наукового напрямку, під територією слід розуміти обмежений земельний простір, що має межі та відносно якого може встановлюватися той чи інший правовий режим.

Термін «штучний» може визначатися як: 1) неприродний, створений подібно природньому; 2) неприродний, створений, несправжній; 3) створений силами людини, на відміну від природнього [4].

Враховуючи попередньо зроблені нами висновки щодо поняття «територія» та беручи до уваги приватно-правовий підхід в аналізі, можна зробити висновок, що під штучною територією слід розуміти матеріальний об'єкт, створений неприродними силами (людиною), що перебуває в обмеженій матеріальній формі (обмежений земельний простір), що перебуває під юрисдикцією держави та має ознаки об'єкта цивільних прав.

Відповідно, з такого визначення поняття можна виокремити такі ознаки:

- «рукотворність» об'єкту – створення території в результаті діяльності людини за допомогою спеціальних технологій, засобів та механізмів;
- можливість перебування на штучно створеному об'єкті інших матеріальних речей (зазвичай, штучні території і створюються з метою розміщення на них будівель, споруд і т. д.);
- фізичне існування об'єкту як земельної ділянки, що має ті ж характеристики та статус, як і природня земельна ділянка.

Список використаних джерел

1. Про морські порти України : Закон України від 17.05.2012 № 4709-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4709-17> (дата звернення: 28.04.2020).
2. Батан Ю. Д. Поняттєво-категорійний апарат превенції як призначення права. *Вісник ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка*. 2017. № 4. С. 11–19.
3. Гроций Г. О праве войны и мира. М., 1994. 642 с.
4. Словник української мови в 11 томах. URL: <http://sum.in.ua/s/shtuchnyj> (дата звернення: 28.04.2020).

Науковий керівник: д.ю.н., доцент Харитонova Т. Є.

ІВАНОВА АНАСТАСІЯ ВАДИМІВНА

студентка 2-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

УМОВИ ДОГОВОРУ КОРИСТУВАННЯ ЧУЖОЮ ЗЕМЕЛЬНОЮ ДІЛЯНКОЮ ДЛЯ ЗАБУДОВИ

На сьогоднішній день будь-який договір являється важливим регулятором усіх сфер суспільного життя. Звичайно, будівництво не є винятком адже для забудови не обов'язково мати право власності на земельну ділянку оскільки за допомогою договору можна отримати право користування чужою земельною ділянкою для забудови.

Враховуючи такі акти законодавства як Цивільний та Земельний кодекс можна зазначити, що особливістю права користування чужою земельною ділянкою для забудови (далі-суперфіцій) є те, що воно може бути відчужуваним землекористувачем або переданим у порядку спадкування на підставах договору або заповіту і саме це дає можливість власнику землі отримати додатковий дохід від об'єктів, побудованих на земельній ділянці, за умови суперфіцію.

Згідно з ст. 638 Цивільного кодексу договір вважається укладеним якщо обидві сторони погоджують істотні умови договору. До них відносять дані щодо земельної ділянки, мету її надання, вид будівництва, умови та розмір плати за користування об'єктом. Але так як істотних умов договору суперфіцію не визначено, необхідно звернутися до інституту оренди землі.

У Законі України «Про оренду землі» вказані такі умови, як предмет оренди, строк дії договору, права та обов'язки землевласника, права та обов'язки землекористувача, відповідальність сторін за порушення договору та інші умови, які можуть бути суттєвими для сторін. Але ми можемо паралельно застосувати вищезазначені умови і до договору суперфіцію.

Предметом договору буде виступати земельна ділянка, цілкове призначення якої – для будівництва промислових, побутових, житлових споруд та будівель. Також зазначають її кадастровий номер, місце розташування, розмір, цілкове призначення, правостановлюючий документ власника землі та у разі необхідності оцінку ділянки.

До того ж зазначається мета використання об'єкта, а саме для будівництва на ній.

Наступною складовою є строк дії договору. Важливим є те, що укладення договору можливо на невизначений строк, але землі державної та комунальної власності мають обмеження, а саме не більше 50 років, термін дії якого починається з дня державної реєстрації. Також вказують причини припинення права користування об'єктом.

У пункті прав та обов'язків власника землі зазвичай зазначені такі положення як право на отримання своєчасної та повної плати, обов'язок власника землі передати земельну ділянку у належному стані, придатному для використання її за цільовим призначенням.

Права та обов'язки землекористувача виділяють такі, як право починати забудову лише виконавши усі вимоги законодавства, право власності на побудовані ним будівлі, землекористувач зобов'язується дотримуватися законодавства, державних стандартів, санітарних норм та місцевих правил забудови населених пунктів. Землекористувач повинен вносити своєчасну та повну плату за користування земельною ділянкою, збереження стану об'єкта, а саме згідно її цільового призначення.

Необхідним пунктом є відповідальність сторін за порушення умов договору та земельного законодавства, а саме цивільна, адміністративна чи кримінальна. Також визначають наслідки невиконання договору.

У прикінцевих положеннях зазначають те, що суб'єкти договору однаково розуміють значення, умови та наслідки договору, їх волевиявлення є вільним та те, що договір не має характеру фіктивного та удаваного правочину.

Отже, досліджуючи дане питання, можна зробити такий висновок, що договір суперфіцію не має належного правового регулювання в чинному законодавстві. Саме тому у ч. 2 ст. 6 Цивільного кодексу України суб'єкти договору можуть самостійно врегульовувати відносини, які не врегульовані законодавством. Аналіз практики вирішення спорів закріплюють вищесказане, адже навіть суди не завжди належно визначають правову природу договору суперфіцію. Підтверджуючим фактом цього є Постанова Вищого господарського суду України від 23.10.2007 р., де суд вказав на помилку використання Одеським апеляційним господарським судом норм про суперфіцій до відносин оренди землі і зазначив, що договір оренди землі та договір суперфіцію підлягають особливому правовому регулюванню та мають властиві їм особливості.

Список використаних джерел

1. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. // Відомості Верховної Ради України від 03.10.2003 р. – 2003. – № 40. – Ст. 356.
2. Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001 р. // Відомості Верховної Ради України від 25.01.2002 р. – 2002. – № 3. – Ст. 27.
3. Вищий господарський суд України. Узагальнення судової практики розгляду господарськими судами справ у спорах, пов'язаних із земельними правовідносинами від 01.01.2010 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua>.

Науковий керівник: д.ю.н., доцент Харитонova Т. Є.

КОЛАРЕВИЧ ВЛАДИСЛАВА ЖИВКІВНА

студентка 2-го курсу факультету міжнародно-правових відносин
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЩОДО ПРОБЛЕМИ ЗАБРУДНЕННЯ ВОДНИХ ОБ'ЄКТІВ ФОСФАТАМИ

Вода є такою важливою складовою нашого життя, без якої неможливе існування людства. Проте людська діяльність нині і є основним каталізатором забруднення навколишнього середовища загалом та водних об'єктів зокрема. Екологічне становище складається таким чином, що сьогодні вчені невпинно б'ють на сполох – екологічна катастрофа близько. Проблема забруднення води фосфатами є актуальною сьогодні в Україні, адже забруднення водних об'єктів негативно впливає не тільки на навколишнє природне середовище, а й на здоров'я кожного з нас. Тому в інтересах кожного з нас якнайшвидше подолати так званий «фосфатний Чорнобиль» і запобігти негативним наслідкам.

Відповідно до статті 1 Водного кодексу, водний об'єкт – природний або створений штучно елемент довкілля, в якому зосереджується води (море, лиман, річка, струмок, озеро, водосховище, канал, а також водоносний горизонт).

Перш за все варто з'ясувати, що вважається фосфатами. Фосфати – це хімічні сполуки різних металів і фосфорної кислоти. Фосфор необхідний для росту організмів і є поживним ресурсом, що визначає первинну продуктивність водойми. У водоймах, де фосфати обмежують продукцію, викид необроблених або забруднених стічних вод, сільськогосподарський стік або води промислових підприємств сприяють росту фотосинтезуючих водних мікро- та макроорганізмів у небажаних кількостях [1, с. 78]. Тож проблема полягає лише в кількості фосфатів та їх визначеності на нормативному рівні.

Основним нормативно-правовим актом, що регулює це питання є Технічний регламент мийних засобів затверджений Постановою КМУ від 20 серпня 2008 року № 717 (у редакції постанови КМУ від 12 червня 2013 р. № 408), відповідно до якого вміст фосфору у пральному порошку не повинен становити чи перебільшувати 0,5 грама для використання в основному циклі процесу прання та 0,3 грами в стандартній дозі мийних засобів для посудомийних машин. Тобто законодавчо встановлена норма – 0,5 г за одне прання, а це 0,5 % від 100 г прального порошку, в середньому необхідного для одного стандартного циклу прання. Проте, не слід забувати про велику частку промислових підприємств, діяльність яких не завжди є контрольованою. Даний регламент востаннє редагувався ще

у 2013 році, тому постає питання щодо його ефективності та відповідності сучасним реаліям та стандартам європейського законодавства.

Повертаючись до проблеми, необхідно наголосити на появі негативної тенденції забруднення фосфатами річки Дніпро, водами якої користується більш ніж 70 % населення України. Так, концентрація вмісту фосфатів за 2010–2017 роки свідчить про зростання вмісту фосфатів у 2–2,5 рази [2]. Відомо, що щороку у водойми України потрапляє приблизно 4,5 млн кг сполук фосфору (фосфатів та фосфонатів), а безпосередньо у басейн р. Дніпро 2 млн кг [3]. Така кількість безумовно є величезною, що спричиняє негативні наслідки, зокрема для здоров'я людини у вигляді появи різноманітних дерматологічних та онкологічних захворювань, для біосистеми та рекреаційних потреб людини, адже фосфати спричиняють швидкий ріст ціанобітів – синьо-зелених водоростей, які поглинають стрімко поглинають кисень та призводять до вимирання риби, а після відмирання ці водорості викидаються на берег.

Таким чином, постає питання щодо можливості подолання цієї проблеми.

На законодавчому рівні не одноразово були проведені спроби прийняти відповідні закони. Так перший раз це питання порушувалось у 2013 році, коли був розроблений законопроект 2535 від 14.03.2013 року, відповідно до якого передбачалась заборона виробництва, імпорту та реалізації на ринку на митній території України синтетичних миючих засобів та товарів побутової хімії з вмістом фосфатів. Проте законопроект так і не був прийнятий. У 2019 році також була аналогічна спроба, коли був зареєстрований Проект Закону про державне регулювання у сфері мийних засобів № 1170 від 29.08.2019 р., проте і цей проект було відхилено у жовтні 2019.

Зарубіжний досвід свідчить про заборону фосфатів у багатьох країнах. Так, нині у Німеччини, Швейцарії, Австрії, Італії, Нідерландах перуть порошками без фосфатів. У інших країнах, наприклад, у Бельгії близько 80 % мийних засобів не містять фосфатів. Стосовно промисловості, то фосфоровмісні сполуки нормуються, а за перевищення норми або за їх злив передбачено високі штрафи.

Вирішення проблеми забруднення водних об'єктів в Україні передбачає впровадження та реалізацію низки комплексних заходів. По-перше, це прийняття відповідного нормативно-правового акту, яким передбачається повна заборона використання фосфатів, що на мою думку буде ефективніше, ніж редукування вмісту фосфатів, адже на сьогодні ми згаяли багато часу та пройшли точку неповернення. Тому у цьому аспекті необхідна повна відповідність сучасним світовим нормам та

законодавству Європейського Союзу, курс на інтеграцію якого взяла наша країна. По-друге, посилити контроль та заборонити підприємствам зливати відходи із фосфатами у водні об'єкти, реалізація цього пункту можлива шляхом збільшення штрафів та посилення контролю з боку Державної екологічної інспекції. По-третє, необхідно провести очищення вже забруднених водоймів та встановити нові високотехнологічні очисні споруди. По-четверте, сформувати у населення уявлення про небезпеку фосфатовмісних миючих засобів шляхом регулярного інформування.

Резюмуючи, слід наголосити, що вирішення даної проблеми є, як ніколи, необхідним, адже від цього залежить здоров'я кожного громадянина взагалі та екологічне становище України зокрема.

Список використаних джерел

1. Прокопчук О. І. Фосфати у водних екосистемах / Прокопчук О. І., Грубінко В. В. // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. Серія: Біологія. – 2013. – Вип. 3 (56). – С. 78–85.
2. Про фосфати, фосфонати та проблеми забруднення водойм в Україні. URL: <https://www.davr.gov.ua/pro-fosfati-fosfonati-ta-problemi-zabrudnennya-vodojm-v-ukraini>.
3. Як фосфати потрапляють у вашу склянку з водою. URL: <https://life.pravda.com.ua/columns/2019/11/26/239042/>.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Чумаченко І. Є.

КУЗНЕЦОВА АНАСТАСІЯ МИХАЙЛІВНА

студентка 2-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

ВІДКРИТТЯ РИНКУ ЗЕМЛІ: ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ

Конституцією України, а саме статтю 13, закріплено положення, згідно з яким земля, її надра, атмосферне повітря, водні та інші природні ресурси, які знаходяться в межах території України, природні ресурси її континентального шельфу, виключної (морської) економічної зони є об'єктами права власності Українського народу [1]. Родючі чорноземи України здавна були об'єктом інтересу не тільки її громадян, але й іноземних суб'єктів. Протягом багатьох років в Україні існував мораторій на продаж сільськогосподарських земель, що не в повній мірі

відповідало тенденціям економічного розвитку сучасності, а також суперечило досвіду цілої низки розвинених та економічно сильних країн, таких як Швейцарія, Іспанія, Німеччина, Нідерланди тощо. Проте і певної усталеної та однорідної практики в країнах Європи немає, тож в цьому аспекті наша держава повинна виробити власний та індивідуальний механізм, який б відкрив нові можливості для розвитку її економічного потенціалу, адже 42 мільйони гектарів землі, що становить приблизно 70 % від усієї території України, можуть принести до бюджету понад 50 млрд доларів інвестицій та спричинити зріст ВВП на 2 %. Все це стало передумовою для відкриття ринку земель, який було запроваджено законопроектом № 2178-10 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обігу земель сільськогосподарського призначення», тобто надання права власникам продавати землі сільськогосподарського призначення.

Варто зазначити, що наразі для реалізації цього процесу влада робить тільки перші кроки, проте вони вже встигли викликати велику кількість суперечок між науковцями, юристами та саме власниками земель такої категорії. Для цього існує цілий ряд причин.

Загалом, внесені зміни до Земельного кодексу України, виділяють таких суб'єктів, яким буде надано право купувати землі сільськогосподарського призначення: фізичні особи – громадяни України, держава, територіальні громади та юридичні особи (до 2024 року тільки фізичні особи). Також було встановлено кількісні обмеження володіння землею для однієї особи, а саме до 100 га для фізичних осіб та до 10 тисяч для юридичних осіб. Участь іноземних суб'єктів у ринку землі буде вирішена всеукраїнським референдумом.

До однозначних плюсів відкриття ринку земель можна віднести: надання довгоочікуваного права власникам сільськогосподарських земель вільного розпорядження їх майном, відновлення їх конституційних прав; підвищення ВВП України за прогнозами на 2-3 %, а також розвиток економічного потенціалу держави за допомогою залучення іноземних інвестицій, в разі якщо іноземцям буде надано право купувати землі; підвищення рівню прозорості ринку земель, його легалізація та ліквідація існуючого до сьогодні «тіньового» ринку земель, при існуванні якого землі часто передаються у користування та власність нелегально, що обумовлює не постачання коштів до місцевих і державних бюджетів; спрощення процедури консолідації сільськогосподарських земель; зупинення процесів деградації земель; відновлення та подальший стрімкий розвиток зрощуваного землеробства, який призведе до зросту рівня врожайності; можливість банківської застави та отримання

нових інвестицій для власників земель сільськогосподарського призначення; розвиток та перебудова сільського господарства за нових та більш сучасних умов господарювання; введення обмеження максимального розміру земель, які можуть бути придбані в одні руки, а також встановлення мінімальної ціни на рівні нормативно-грошової оцінки тощо.

Проте, такий механізм має і ряд вагомих недоліків, до яких можна віднести: переваги купівлі земель для орендарів, що їх орендують, що суперечить принципу рівності, можливість монополізації ринку; надання права купувати землі сільськогосподарського призначення українським юридичним особам, власниками яких є іноземці, ризик захоплення та викупу більшої частини земель іноземним капіталом, що є в разі більшим за український, а отже й ризик подальшої можливої втрати Україною її стратегічної переваги і неможливості конкурувати з іноземними інвесторами; відсутність в законі норми, яка б не дозволяла змінювати після придбання землі її цільове призначення; можливість зростання цін на землю та її оренду після відкриття ринку землі, що невигідно для користувачів; погіршення положення дрібних фермерів та господарів та багато інших проблем.

Підсумовуючи вищесказане, можна зробити висновок, що запровадження державою ринку земель – необхідний крок в сучасних реаліях, проте він вимагає зваженості та продуманості, адже є дуже важливим для кожного громадянина України. Цей процес повинен проходити поступово, до нього необхідно залучити провідних науковців у сфері земельного права та економіки України, які б уважно стежили за тенденціями та подіями, що будуть розвиватися після відкриття ринку земель.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28.06.1996 р. – (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141).
2. Земельний кодекс України від 25.10.2001 р. – (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2002, № 3-4, ст. 27).
3. Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обігу земель сільськогосподарського призначення від 10.10.2019 р.
4. Мічурін Д. О. «Фермерський погляд на ринок землі: хто виграє і програє» [Електронний ресурс]: Режим доступу: <https://agropolit.com/blog/337-fermerskiy-poglyad-na-rinok-zemli-hto-vigraye-i-prograye>.

Науковий керівник: д.ю.н., доцент Харитонова Т. Є.

МАЛЮТА ВЛАДИСЛАВ ВАСИЛЬОВИЧ

студент 2-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

РІЗНИЦЯ МІЖ ЕМФІТЕВЗИСОМ ТА ОРЕНДОЮ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ЗЕМЕЛЬНОЇ ДІЛЯНКИ

Актуальність обраної теми дослідження слід розглядати в нерозривній сукупності певних ознак, що дозволяють визначити цю тему як актуальну. Такими складовими є: відповідність сучасному стану наукового дослідження, відповідність тенденціям розвитку наукової думки, наявність проблем на практиці.

В контексті сучасного розвитку наукових поглядів на правові інститути емфітевзису та оренди слід виділити роботи деяких вчених, які здійснили наукове оформлення цієї проблематики та розвинули тему до сучасного рівня. Серед них: Т. Є. Харитонова, В. Д. Сидор, О. В. Степська, Ж. Л. Чорна, В. В. Гутьєва, П. Ф. Кулинич та інші видатні науковці.

Оскільки початкове оформлення даної проблематики відбулось ще за античних часів, а правові інститути емфітевзису та оренди зазнали багатовікового розвитку, перед сучасними науковцями постає завдання узагальнити історико-правове надбання та подолати існуючі прогалини. Тому дана робота має узагальнюючий, доповнюючий, уточнюючий та імплементаційний характер, і її слід вважати такою, що відповідає сучасному стану наукового дослідження та актуальним тенденціям.

Практична актуальність обраної проблеми полягає у схожості юридичної номенклатури цих понять, що спричиняє низку труднощів при виборі форми договору. Теоретико-правове розмежування понять емфітевзису та оренди створює достатню базу для усунення таких практичних проблем, тому розгляд цієї теми є необхідною умовою подолання існуючих прогалин.

Оренда землі – це засноване на договорі строкове платне володіння і користування земельною ділянкою, необхідною орендареві для проведення підприємницької та інших видів діяльності [1].

Емфітевзис – це право користування чужою земельною ділянкою для задоволення сільськогосподарських потреб, що встановлюється договором між власником земельної ділянки й особою, яка виявила бажання користуватися цією земельною ділянкою, та може бути успадковане. Така дефініція не закріплена у законодавстві, а є тлумаченням внаслідок синтезу положень статті 407 Цивільного Кодексу України [2].

Варто зазначити, що першою проблемою, яка перешкоджає конкретному виокремленню правового інституту емфітевзису

з-поміж інших та інституту оренди сільськогосподарської земельної ділянки зокрема, є саме відсутність профільного закону про емфітевзис, що не тільки залишає поза увагою законодавця цілу низку правових нюансів, а навіть не дозволяє здійснити офіційне термінологічне забезпечення.

Для того щоб надати об'єктивну правову оцінку відмінностей між орендою сільськогосподарської ділянки та емфітевзисом, слід розглядати їх у порівняльній характеристиці. У якості першого критерію для оцінки слід розглянути розмір оплати за умовами договору. Про наявність переваг у такому випадку свідчити некоректно, бо якщо для землевласника ціллю є максимізація прибутку, то для орендаря чи емфітевта – мінімізація витрат, тобто їх інтереси є протилежними, тому пріоритет слід надавати формі договору, що може здійснити правове забезпечення домовленості суб'єктів. Податковим Кодексом України у статті 288 передбачено граничні допустимі розміри орендної плати у розмірі від 3 % до 12 % від розміру нормативної грошової оцінки земельної ділянки на рік, що створює певні обмеження для встановлення домовленостей з нижчою або вищою вартістю [3]. Натомість, ані в Земельному кодексі, ані в Цивільному кодексі не передбачено розрахування плати за емфітевзис з використанням експертної оцінки, що створює більше можливостей для сторін дійти спільних домовленостей.

Тенденція до більшої диспозитивності у договорі емфітевзису прослідковується також у визначенні строків та термінів. За договором емфітевзису, на відміну від договору оренди, можна встановити як періодичну оплату, так і одноразову. В обох договорах максимальний термін складає 50 років, проте договором емфітевзису не передбачається мінімальний строк користування земельною ділянкою, що створює можливість мобільності емфітевтів, але з іншого боку створює ще одну проблему емфітевзису – руйнівний вплив постійної зміни землекористувачів в короткі проміжки часу, в інтересах яких максимізувати прибуток, навіть виснажуючи земельні ресурси.

Також договір оренди, на відміну від договору емфітевзису, має типову форму, що сприяє більшій імперативності у побудові договірних відносин та створює обмеження у виборі факультативних умов договірних відносин. Натомість, практика з використання договорів оренди є більш розповсюдженою та усталеною, внаслідок наявності належного правового забезпечення та судової практики [4].

Згідно із п. 281.3 Податкового кодексу України від сплати земельного податку звільняються на період дії єдиного податку четвертої групи власники земельних ділянок, земельних часток (паїв) та землекористувачі за умови передачі земельних ділянок та земельних часток (паїв) в оренду платнику єдиного

податку четвертої групи. Про інші види передачі правна на землю не вказано, з чого Державна фіскальна служба України робить висновок про зобов'язання сплачувати земельний податок саме землевласником.

Для договору емфітевзису встановлені суб'єктні обмеження, а саме сторонами договору можуть бути тільки землевласник та емфітевт, що унеможливорює встановлення договору емфітевзису між первинним емфітевтом та вторинним, за аналогією з суборендою.

Підбиваючи підсумки, слід зазначити, що більшість переваг і недоліків емфітевзису в порівнянні з орендою зумовлена саме відсутністю нормативно-правової визначеності. Для подолання проблеми їх правового розмежування необхідно прийняти відповідний профільний закон «Про користування чужими земельними ділянками», в якому слід врегулювати існуючі прогалини та систематизувати норми емфітевтичних правовідносин та врегулювати шкідливу для земельних ресурсів мобільність емфітевтів, шляхом встановлення обмежень для «недобросовісних» емфітевтів та заходів стимулювання землекористувачів, які сприяють відновленню земельних ресурсів. Також, ми дійшли висновку, що переваги та недоліки емфітевзису та оренди, які не викликані прогалинами в законодавстві мають відносний характер, тому обрання того чи іншого виду договору залежить від поставлених цілей, тому слід використовувати емфітевзи, щоб уникнути обмежень оренди, і навпаки, – доречно використовувати договір оренди, за можливості, щоб уникнути негативних наслідків емфітевзису.

Список використаних джерел

1. Про оренду землі: Закон України від 06.10.1998 № 161-XIV // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/161-14> (дата звернення: 01.05.2020).
2. Цивільний кодекс України: Кодекс України; Закон, Кодекс від 16.01.2003 № 435-IV // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/435-15> (дата звернення: 30.04.2020).
3. Податковий кодекс України: Кодекс України; Закон, Кодекс від 02.12.2010 № 2755-VI // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2755-17> (дата звернення: 01.05.2020).
4. Про затвердження Типового договору оренди землі: Постанова Кабінету Міністрів України; Договір, Форма типового документа від 03.03.2004 № 220 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/220-2004-п> (дата звернення: 01.05.2020).

Науковий керівник: д.ю.н., доцент Харитонova Т. Є.

МЕНДУСЬ НАТАЛІЯ ВОЛОДИМИРІВНА

студентка 2-го курсу факультету міжнародно-правових відносин
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЗАБРУДНЕННЯ ПОВЕРХНЕВИХ ВОД СТІЧНИМИ ВОДАМИ: ЕКОЛОГО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ

Вода, водні об'єкти, ресурси – одні з головних компонентів навколишнього природного середовища, а також необхідна умова життєдіяльності людини. Постає необхідність вдосконалення положень щодо правового регулювання скиду стічних вод у поверхневі води суб'єктами господарювання, а також у розробці та правовій регламентації підходу щодо виявлення джерел, через які забруднюючі речовини зі стічних вод потрапляють у поверхневі водні об'єкти. Забезпечення належної кількості та якості води є однією з найбільш важливих проблем і має глобальне значення [1, с. 102].

Забруднення водних ресурсів стає причиною зростання захворюваності і підвищення смертності населення, скорочення тривалості життя та життєвого рівня, активної міграції, що безпосередньо впливає на соціально-економічну структуру країни. Основною причиною забруднення поверхневих водних об'єктів є скид забруднених стічних вод [2, с. 23]. Дослідження факторів та джерел забруднення водних ресурсів широко висвітлені в працях українських, російських та закордонних вчених-екологів. Правовими проблемами охорони та використання вод займалися такі науковці як: В. І. Гордєєв, В. О. Джуган, І. В. Труфан, І. Є. Чумаченко, С. В. Шарапова тощо.

Згідно Водного кодексу України від 1995 року (ст. 48, 49) скидання стічних вод відноситься до спеціального водокористування та потребує спеціального дозволу [3, с. 53]. А видача дозволу на спеціальне водокористування погоджується з державними органами водного господарства (ст. 49 ВК України), що затверджується Кабінетом Міністрів України [4, с. 61]. Деякі підприємства здійснюють скид забруднюючих речовин у поверхневі водні об'єкти за допомогою технічних пристроїв, які не перелічені у дозволах на спеціальне водокористування. А це є порушенням водного законодавства та тягне за собою юридичну відповідальність (ст. 110 ВК України). Крім того, джерела забруднення не повинні забруднювати водні об'єкти понад встановлених нормативів (ст. 35 ВК України).

Доречно звернутися до статистики скиду стічних вод у поверхневі води. Так, протягом 2019 року у поверхневі води в Україні було скинуто 48,5 тис. тонн шкідливих забруднюючих речовин другого та третього класів небезпеки. Виявлено, що

найбільшими забруднювачами є саме підприємства комунального господарства, які скидають більше 60 % забруднюючих стічних вод. Так, найбільше підприємств, які забруднюють води, належить до комунальної галузі – 74, промисловості – 18 (підприємства чорної металургії – 6). Загальна кількість підприємств, що скидають забруднені стічні води – 539, загальний обсяг скиду забруднених зворотних (стічних) вод – 952 млн куб. м [5].

Згідно з «Правилами охорони поверхневих вод від забруднення зворотними водами» забороняється допускати у водні об'єкти витіки з нафто- і продуктопроводів, нафтопромислів, а також скиди неочищених стічних і баластних вод та інших речовин з плавзасобів водного транспорту. Забороняється скидати стічні води у водойми, оголошені заповідними. Так, в Україні існує Державне агентство водних ресурсів. Основними завданнями якого є:

- 1) реалізувати державну політику у сфері управління, використання та відтворення поверхневих водних ресурсів, розвитку та охорони водного господарства;

- 2) вносити пропозиції щодо забезпечення формування державної політики у сфері розвитку водного господарства та гідротехнічної меліорації земель, управління, використання та відтворення поверхневих водних ресурсів.

Так, для очищення стічних вод в Україні існує низка різноманітних методів: флоатація, гіперфільтрація, ультрафільтрація, електродіаліз. На мою думку, найефективнішим вирішенням проблеми забруднення стічними водами поверхневих водойм буде створення безвідходних технологічних процесів. Термін «безвідходна технологія» слід розуміти як комплекс заходів, який скорочує до мінімуму кількість шкідливих викидів. Можна виділити певні напрямки безстокової технології очищення стічних вод:

1. Створити різні безстокові технологічні системи і водооборотні цикли на базі існуючих та створити перспективні способи очищення водойм.

2. Розробити і впровадити систему переробки відходів виробництва, які на підприємстві розглядаються як вторинні матеріальні ресурси.

3. Створити та впровадити нові процеси отримання традиційних видів продукції, які б дозволили виключити або скоротити технологічні стадії, які дають основну кількість відходів.

4. Створити промислові комплекси із замкнутою структурою потоків сировини.

Тому, використання хоча б одного з цих методів є обов'язком кожного суб'єкта господарювання. Адже ми всі повинні пам'ятати, що повністю залежимо від природного середовища.

Список використаних джерел

1. Кобецька Н. Р. Екологічне право України: Навч. посібник / Н. Р. Кобецька. – К.: Юрінком Інтер. – 2007. – С. 352.
2. Виставна Ю. Ю., Чернікова О. Ю. Оцінка впливу чинників водокористування на здоров'я населення в регіонах України / Ю. Ю. Виставна, О. Ю. Чернікова. – № 87. – 2009. – С. 91.
3. Водний кодекс України від 6 червня 1995 року № 213/95-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 24. – С. 189.
4. Про затвердження Порядку погодження та видачі дозволів на спеціальне водокористування // Офіційний вісник України. – 2002. – № 12. – С. 88.
5. Статистичні данні скиду стічних вод у поверхневі. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/2883961-v-ukraini-najbilse-zabrudnue-vodu-komunalne-gospodarstvo.html>.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Чумаченко І. Є.

НОВІКОВА ДАР'Я ВЯЧЕСЛАВІВНА

студентка 2-го курсу факультету міжнародно-правових відносин
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЕКОЛОГО-ПРАВОВІ ПИТАННЯ ЗБЕРЕЖЕННЯ ЯЛИЦЕВО-БУКОВИХ ЛІСІВ КАРПАТСЬКОГО РЕГІОНУ

Дуже часто через гонитву за заробітком і власною матеріальною вигодою люди роблять забагато фатальних помилок, які призводять до цілих екологічних катастроф. Схожа ситуація на сьогоднішній день складається і з проблемою вирубки ялицево-букових лісів Карпатського регіону.

Ліс є важливим природним чинником, який завдає серйозного впливу на клімат, ґрунт, формування поверхневого стоку, ландшафту, а також бере участь у накопичуванні сонячної енергії, фільтруванні води, регулюванні рівня річок, затримання вологи на полях, виробці кисню та є плацдармом для існування флори і фауни. Ліси є найпотужнішими рослинними угрупованнями, які обумовлюють кліматичний і гідрологічний режим регіону, ґрунтоутворення. Також ліс покращує якість води, адже завдяки зменшенню швидкості водного потоку під впливом лісу і колюматувальній здатності його підстилки каламутність води зменшується здебільшого на 60–90 % [1, с. 60].

Не менш важливим фактором є те, що ліс дуже позитивно впливає на стан здоров'я людини, як на фізичний, так і на психічний. Є і інші корисні властивості, котрі характерні цій

екосистемі. Не дивлячись на цей невичерпний перелік, люди дуже часто знищують навколишнє природне середовище, не замислюючись про наслідки.

Ліси Закарпатської, Львівської, Івано-Франківської та Чернівецької областей, розташовані в межах гірської системи страждають через незаконну, злочинну вирубку. Звісно ж, ця галузь є дуже прибутковою і однією з основних економічних складових цього району, адже близько 5 % населення регіону задіяно на цьому поприщі, але тут вже треба мислити більш раціонально і тоді можна дійти висновку, що ось таке вільне розпорядження лісами може призвести до повного його винищення.

Держава почала приймати міри щодо цієї проблеми – так 10-го жовтня 2019-го року був підписаний Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо заборони суцільних рубок на гірських схилах в ялицево-букових лісах Карпатського регіону», що стало одним з потрібних кроків для реформування цієї системи шляхом введення заборони на будь-які суцільні рубки головного користування та суцільні рубки формування та оздоровлення лісів [2].

З метою збереження корисних властивостей лісів та запобігання проявам негативних наслідків природних явищ у цьому регіоні встановлюється заборона на проведення суцільних рубок головного користування та суцільних рубок формування та оздоровлення лісів, крім розробки суцільних вітровалів і буреломів, а також суцільно вражених шкідниками і хворобами дерев. Здавалося б, ці заходи мають цілком захистити насадження дерев від браконьєрства, але і тут все не настільки ідеально як хотілося б.

Окрім того, незаконна або «чорна», як її ще називають, вирубка лісів шкодить повсякденній діяльності місцевих, а іноді навіть туристичному бізнесу, адже багато доріг, які ведуть до населених пунктів або на полонини чи галявини для збору ягід, грибів, полювання просто зруйновані, адже деревина перевозиться вантажівками, котрі майже переорюють ґрунтову дорогу [3].

За статистикою в нашій країні ще не найгірша картина щодо незаконної масової вирубки лісів серед європейських країн – ми стоїмо між Британією і Францією, а найгірша ситуація в Португалії, де за останні роки було втрачено приблизно 9 % території (близько 40 % усіх лісів) [4].

Принаймні, ситуація в Карпатах складається набагато краще, ніж в Поліссі.

На мою думку, всі ці події мають змусити суспільство замислитися і дійти висновку, що ми потребуємо нових рішень щодо цієї проблеми, наприклад, було б куди доцільніше створювати більшу кількість національних природних парків –

саме такий компроміс давно інтегрується в розвинених країнах. Мова йде про національні природні парки, де обмежена господарська діяльність, і де територія знаходиться у державній власності. Це є своєрідним замінником заповідникам, які повністю обмежують будь-яку господарську діяльність на своїй території. Національні парки будуть головними осередками збереження унікальної лісової екосистеми, що в майбутньому допоможе нам не тільки зберегти, але і відновити лісові насадження.

Список використаних джерел

1. Генсірук С. А. Ліси України // Наук. тов. ім. Шевченка, УкрДЛТУ. – Львів, 2002. – 495 с.
2. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо заборони суцільних рубок на гірських схилах в ялицево-букових лісах Карпатського регіону» від 30 жовтня 2019 року № 51 // Відомості Верховної Ради України – 2019. – № 51. Ст. 383.
3. Парламент удосконалив законодавство щодо заборони суцільних рубок на гірських схилах в ялицево-букових лісах Карпатського регіону. URL: http://dklg.kmu.gov.ua/forest/control/uk/publish/article?art_id=204822&cat_id=32888.
4. Найбільше лісів в Україні вирубують не в Карпатах, а на Поліссі. URL: https://zaxid.net/naybilshe_lisiv_v_ukrayini_virubuyut_ne_v_karpatah_a_na_polissi_n1493757.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Чумаченко І. Є.

СУНЬКО ЯНА РУСЛАНІВНА

студентка 2-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЩОДО НАБУТТЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ НА ЗЕМЕЛЬНІ ДІЛЯНКИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ ІНОЗЕМЦЯМИ

Питання про право власності на землю завжди було і залишиться актуальним, особливо, що стосується прав на землі України іноземних громадян, адже саме земля являється найдорожчим скарбом українського народу, так стаття 14 Конституції України зазначає, що земля є основним національним багатством та перебуває під особливою охороною держави [1]. Тому, держава зацікавлена в тому, щоб усі землі України належали українцям.

З кожним роком актуальність теми, про яку йдеться, набирає більш широкого розгляду і досліджень, адже іноземці зацікавлені у родючих українських чорноземах.

Варто зазначити, що право власності на землю – це право мати, використовувати та розпоряджатися земельними ділянками. Вони можуть перебувати у приватній, комунальній та державній власності [2]. Це право виникає лише з моменту державної реєстрації цього права у державному реєстрі речових прав на нерухоме майно і оформлюється відповідно до Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» [3].

Понад 70 % території України займають землі призначені для сільськогосподарського виробництва, тобто ті землі, що надані громадянам нашої країни для виробництва власної продукції сільського господарства, здійснення аграрної наукової, дослідницької та навчальної діяльності, розміщення певного виробництва, а також оптових ринків сільськогосподарської продукції, або призначені для цих цілей, що зазначено в статті 22 Земельного кодексу України [2].

Суб'єктами права власності та використання земель з ціллю ведення на них сільського господарства відповідно до земельного законодавства є громадяни; фермерські господарства; аграрні науково-дослідні установи та навчальні заклади, професійно-технічні училища та загальноосвітні школи; сільськогосподарські підприємства, установи та організації, релігійні організації і об'єднання громадян; оптові ринки сільськогосподарської продукції. Проте іноземцям, фізичним чи юридичним особам інших держав, такі землі передаватись у власність не можуть [2].

Варто чітко розуміти поняття «іноземець». Згідно із Законом України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» пункту 6, частини 1, статті 1, іноземець – це особа, яка не є громадянином України і є громадянином чи підданим іншої держави або держав [4]. Нагадаємо, що відповідно до законодавства України, громадянин України не може бути водночас і громадянином іншої держави (Закон України «Про громадянство України») [5]. Всі права іноземців гарантовані статтею 26 Основного Закону України, в якій йдеться про те, що іноземці, що перебувають в Україні на законних підставах, користуються тими самими правами та свободами як і громадяни України, за винятком встановлених законодавством України та міжнародними договорами обмежень [1].

Серед таких обмежень є те, що іноземцям не можуть передаватись у власність землі сільськогосподарського призначення, що зазначається у частині 5 статті 22 Земельного кодексу. Проте, у цій же статті сказано, що іноземці можуть отримати

право власності на такі землі лише тоді, коли їх передають у спадок [2].

Зазначу, що громадяни іноземного походження можуть набувати права власності несільськогосподарського призначення, на підставі цивільно-правових договорів або викупу земельних ділянок, на яких розташовані об'єкти нерухомого майна, що належать їм на праві власності, а також у разі прийняття спадщини (частина 2-3 статті 81 Земельного кодексу) [2].

Як зазначається у частині 4 статті 81 Земельного кодексу, землі сільськогосподарського призначення, що прийняли у спадщину іноземні громадяни, повинні бути відчужені протягом року. Під таким поняттям, як відчуженням нам слід розуміти добровільну відмову від права власності на ділянку у будь-який спосіб. Для прикладу це може бути продаж чи дарування, чи відчуження для потреб держави [6].

Проте, припустимо, що іноземець отримує спадщину від свого родича-українця. Родинні зв'язки з українцями можуть бути підставою для отримання громадянства за етнічним походженням [5]. Якщо іноземець, протягом року встигне набути громадянства України, він може не відчужувати землі, що дісталися йому у спадок.

Відчужити нерухоме майно можна шляхом укладання цивільно-правових договорів. Цивільний кодекс передбачає такі їх види: купівлі-продажу, міни, дарування, довічного утримання, пожертви та спадщини [7].

Що стосується довічного утримання та спадщини, у випадку з іноземцями вони є досить сумнівними, оскільки довічне утримання українцем іноземця, в силу того, що дві особи будуть проживати в різних країнах не можливе, а у випадку зі спадщиною, іноземець не може утримувати своє право власності на земельну ділянку до смерті.

Якщо у іноземця немає необхідності у цих землях, він може за договором дарування передати їх, припустимо, іншим родичам-українцям, чи друзям-українцям. Можливо, теоретично він подарує земельну ділянку і не буде мати жодних юридичних прав на неї, проте між суб'єктами дарування може існувати усна домовленість, про те, що ті, кому врешті дісталася земля будуть користуватися нею, але, наприклад, ділитися вирощеною на ній продукцією.

Іноземець може пожертвувати свою земельну ділянку у благодійний фонд чи на користь держави. В такому разі він не отримає нічого, проте зробить добру справу.

Також можливе застосування договору міни. В такому випадку іноземець може обміняти свою земельну ділянку сільськогосподарського призначення на ділянку несільськогосподарського

призначення, бо, як зазначалося раніше, набувати права власності на несільськогосподарські ділянки іноземці можуть.

Що стосується купівлі-продажу, іноземець може продати українцю земельну ділянку, в даному випадку іноземець отримає певну суму коштів, отже матиме матеріальну вигоду. Як на мене, це найбільш вдалий спосіб відчуження, адже і землі залишаються у власності народу України, і іноземець має власну вигоду.

Якщо іноземець не встигне протягом року відчужити право власності на земельну ділянку несільськогосподарського призначення, то таке право власності перейде до територіальної громади, до якої відноситься дана ділянка [1].

Важливо зазначити, що у зв'язку з новими змінами у земельному законодавстві, які визначені Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обігу земель сільськогосподарського призначення» № 2178-10 від 31.03.2020 р. передбачено умови обігу земель сільськогосподарського призначення для іноземців, а саме:

- участь іноземців в купівлі землі на території України можлива лише якщо це буде дозволено безпосередньо українцями шляхом всеукраїнського референдуму;

- незалежно від результатів референдуму, забороняється набуття права власності на земельні ділянки призначені для сільського господарства, юридичними особами, членами яких є іноземці, на земельні ділянки державної і комунальної власності, земельні ділянки, виділені на місцевості власникам земельних часток (паїв), ділянки, які розташовані ближче 50 кілометрів від державного кордону України;

- не можуть набувати право власності на землю юридичні особи, учасниками є громадяни держави, визнаної Україною державою-агресором або державою-окупантом, а також індивіди, які належать чи належали до терористичних організацій [8].

На мою думку, такі зміни є доречними, оскільки таким чином законодавець дав можливість народу визначати долю своїх земель, проте з обмеженням для іноземців. Крім того, пункт про те, що право власності не зможуть набувати громадяни держав-агресорів та члени терористичних організацій є своєчасним у сучасних українських реаліях.

Отже, якщо громадянин іншої держави отримує у спадок право власності на земельну ділянку сільськогосподарського призначення, він змушений протягом року відчужити це право у будь-який спосіб, передбачений Земельним чи Цивільним кодексами України. В іншому випадку, його право власності припиниться на вищезгаданих підставах. Оскільки, наша держава має принципову позицію, щодо того, що землі України

повинні належати лише українцям, однак ми самі можемо вирішувати чи продавати їх шляхом референдуму чи ні.

Список використаних джерел

1. Конституція України. Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Земельний кодекс України: прийнятий Верховною Радою України від 25.10.2001 р. № 132/94-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 3-4. – Ст. 27.
3. Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень: Закон України // Відомості Верховної Ради. – 2004. – № 51. – Ст. 533.
4. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства: закон України від 2012 року // Відомості Верховної Ради України. – 2012. – № 19-20. – Ст. 179.
5. Про громадянство України: Закон України: від 18 січня 2001 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 13. – Ст. 65.
6. Про відчуження земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, які перебувають у приватній власності, для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності: Закон України // Відомості Верховної Ради. – 2010. – № 1. – Ст. 2.
7. Цивільний кодекс України. Прийнятий 16 січня 2004 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40-44. – Ст. 356.
8. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обігу земель сільськогосподарського призначення: Закон України від 31.03.2020 р. № 2178-10 // Відомості Верховної Ради – 2020.

Науковий керівник: д.ю.н., доцент Харитонова Т. Є.

ЯЗАДЖИ ВІКТОРІЯ СЕРГІЇВНА

студентка 2-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРОБЛЕМИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ ЗЕМЛІ В УКРАЇНІ

Україна, в умовах постійного розвитку, знаходиться в фазі активного реформування земельних відносин. Це зумовлено тим, що наша країна є досі молодію та правила землеволодіння формуються поступово, разом із виникненням практичних проблем. Актуальність даної теми полягає у тому, що, на жаль, сьогодні законодавець не досягнув основної мети земельної реформи, а саме створення продуктивних землевласників та

зростання економіки завдяки правильному використанню земельних ресурсів.

Задля виявлення прогалин у земельному законодавстві на практиці, потрібно з'ясувати зміст самого поняття. Отже, ринок землі – це сукупність юридично-правових і економічних відносин, що виникають між суб'єктами такого ринку в процесі обігу земельних ділянок: їх оренди, обміну, купівлі-продажу, застави, дарування і спадкування [1]. Невід'ємними складовими земельного ринку є: об'єкти, а саме, земельні ділянки, які перебувають в державній, комунальній та приватній власності; суб'єкти, а саме, громадяни та юридичні особи України, територіальні громади, іноземні громадяни та особи без громадянства та іноземні юридичні особи, іноземні держави; інфраструктура земельного ринку та державна регулююча правова база. Також потрібно визначити, що саме над цими елементами здійснюється державне регулювання – вплив держави, спрямований на досягнення цілей її економічної політики в умовах ринкової економіки завдяки ряду механізмів, основними серед яких є правовий, адміністративно-організаційний та економічний [2]. Відповідно державне регулювання ринку землі слід розглядати як сукупність цілей, стратегій, форм та методів реалізації зваженої та збалансованої державної політики щодо забезпечення ефективного використання ресурсного потенціалу країни задля економічного зростання України. Більш того, відповідно до положень ст. 14 Конституції України земля визнається основним національним багатством, що знаходиться під особливою охороною держави. Право власності на землю гарантується та в цій же ст. 14 Конституції України зазначається, що право власності на землю набувається та реалізується громадянами, юридичними особами та державою виключно у відповідності з законом [3]. Гарантується право розпоряджатися землею, в тому числі й сільськогосподарського призначення, і положеннями Земельного кодексу України [4].

Отже, розуміючи, з чого формується поняття, слід зазначити, що Україна пройшла тернистий шлях для визначення, у якому напрямку їй потрібно далі рухатися. Дивлячись на історичний розвиток можна виокремити певні етапи становлення та вирішення проблем ринку землі після того, як Україна стала незалежною державою. Отже, перший етап (1990–1995 рр.) зумовлений руйнуванням державної монополії на землю та створенням певного поділу земельного фонду України з призначенням юридичних і фізичних осіб власниками певних земельних масивів або ділянок. Другий етап (1995–2001 рр.) – це реальне забезпечення першого етапу на законодавчому рівні, та прийняття перших програмних документів. Третій етап (2001–2015 рр.) – це набуття чинності

Земельного Кодексу України та вдосконалення чинного земельного законодавства, побудова електронного врядування та регулювання обліку земель та повноцінне інформаційне забезпечення земельного моніторингу. Та на четвертому етапі (2015 р. – до теперішнього часу) з'являється напрямок активних реформ вже чинного законодавства, а саме земельна децентралізація, перерозподіл повноважень, зміна системи земельних податків та планування земельних відносин громадою в контексті довгострокових перспектив розвитку територій.

Розглянувши основні етапи формування земельного законодавства, потрібно зупинитися на останньому пункті та розглянути його більш детально, так як нині існує багато проблем, що потребують реформування, основні з них:

1) проблема мораторію на купівлю-продаж землі в Україні. Він був накладений з метою усунення аграрної монополії, але він повністю блокує здійснення операцій із землею. Обмежене використання та розпорядження землею стосується, в тому числі, власників паїв. На підставі діючого мораторію майже всі землі сільськогосподарського призначення, що перебувають в приватній власності, не можуть бути продані. Винятком для мораторію є лише землі надані для особистого селянського господарства, отримані шляхом приватизації державних сільськогосподарських підприємств тощо. Через дію мораторію на продаж та купівлю земель сільськогосподарських призначення, більше половини усіх власників паїв здають їх в оренду, близько 90 % сільськогосподарських підприємств працюють на орендованій землі, та, як наслідок, більшу частину земель обробляють не власники, що були б зацікавлені у дбайливому ставленні до землі, як до ресурсу. Таким чином, є певні переваги зняття мораторію на продаж землі. З'явиться конкуренція на ринку, що може допомогти зростанню ВВП тощо. Варто зазначити, що немає жодної Європейської держави з подібним мораторієм – у них панує вільний ринок землі [5];

2) також можна виокремити такі питання, як: проблеми кадастру – відсутність прозорості інформації про кількість та якість земельних ресурсів; відсутність підготовчого періоду з точки зору формування достатніх фінансових ресурсів для придбання землі за ринковими цінами та відсутність механізмів фінансової підтримки фермерів на етапі приватизації і у подальшому задля забезпечення дотацій, на прикладі європейських країн; високий рівень тіньової економіки та сумнівних операцій щодо відчуження земельних ділянок.

Таким чином, в Україні не склалися належні умови до впровадження прозорого та ефективного ринку, який став би підґрунтям виходу економіки України на новий рівень, що, безумовно, дуже важливо. Для вирішення зазначених проблем, які

суттєво перешкоджають реальному реформуванню відносин власності щодо землі, задля забезпечення ефективної державної політики, на нашу думку, необхідно вирішити усі вищезазначені проблеми на законодавчому рівні, спираючись на власний історичний досвід та зарубіжний досвід функціонування ринку землі в країнах, які продемонстрували найвищий рівень результативності та мали подібні до України умови. Лише після здійснення певних заходів державної політики можна сподіватись на створення реальних сприятливих умов для проведення подальших реформ у сфері землевласності.

Список використаних джерел

1. Алейнікова О. В. Державне регулювання аграрного сектора економіки в контексті продовольчого забезпечення населення України: теорія, методологія, сучасні механізми. Монографія, Миколаїв, 2012. 485 с.
2. Ковбасюк Ю. В. Державне регулювання в умовах ринкової економіки. – Київ: НАДУ, 2011. – Т. 1: Теорія державного управління. – С. 153-154.
3. Конституція України: від 28 червня 1996 р. // URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
4. Земельний Кодекс України: від 25.10.2001 р. // URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14>.
5. Державне регулювання ринку землі в Україні: механізми, економічні аспекти, стратегічні орієнтири // URL: <https://knute.edu.ua/file/NjY4NQ=/436cd5d0e5a1ce184bc1fb7250b2ef6a.pdf> (дата звернення: 01.05.2020).

Науковий керівник: д.ю.н., доцент Харитонova Т. Є.

ЯЗАДЖИ ВІКТОРІЯ СЕРГІЇВНА

студентка 2-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЩОДО ОХОРОНИ МИСЛИВСЬКИХ ТВАРИН ТА БОРОТЬБИ З БРАКОНЬЄРСТВОМ

Актуальність питання захисту диких тварин набуває все більш високе значення та глобальний характер у суспільстві ХХІ сторіччя, адже з кожним новим виданням, на жаль, Червона книга України доповнюється новими видами тварин, що ще декілька років тому вважалися абсолютно звичайними, до прикладу, такі як вухаті їжаки, білі зайці, видри, тушканчики, зубри, рисі, ведмеді та багато інших [1]. Є певна низка причин

їх часткового або повного зникнення, але головним чинником є саме браконьєрство. Виникає питання: як так склалося? Адже екологічне законодавство регламентує питання щодо ведення полювання та боротьби з браконьєрством.

Браконьєрством позначається видобуток або знищення диких тварин з порушенням правил полювання та інших вимог законодавства про охорону тваринного світу. Тоді як мисливством визначається спеціальне використання тваринного світу шляхом добування мисливських тварин, що перебувають у стані природної волі або утримуються в напіввільних умовах у межах мисливських угідь. Можна сказати, що мисливське господарство України стоїть на краю прірви через браконьєрство. Так склалося історично, що людина у процесі еволюції полювала на тварин для того, щоб вижити. Нині потреба у знищенні диких тварин заради прожитку відпала, а полювання, як розвага – ні. Також, на жаль, браконьєри нині задля досягнення своєї мети користуються такими засобами, як капкани, сітки, певні отруйні та вибухові речовини, що змушує тварин відчувати страшні муки перед загибеллю. Тому виникла необхідність створення державою певного механізму правового захисту, завданням якого є охорона навколишнього середовища методами правового регулювання, визначеними Законом України «Про охорону навколишнього природного середовища» [2] та іншими законодавчими актами.

Браконьєрство в Україні – надзвичайно серйозна проблема, що завдає шкоди не тільки природі, але й економіці держави. Відповідальність за незаконне полювання передбачена ст.ст. 85, 90 Кодексу України про адміністративні правопорушення України [3], а саме відповідальність настає за порушення правил використання об'єктів тваринного світу (що включає в себе і незаконне полювання в тому числі), виготовлення та збут заборонених знарядь добування тваринного світу, а також за порушення вимог щодо охорони тварин і рослин, занесених до Червоної Книги України. Відповідальність за незаконне полювання передбачена і Кримінальним Кодексом України [4], у ст.ст. 248 і 249 за незаконне полювання та незаконне зайняття звіриним промислом.

Проаналізувавши дані нормативні акти, необхідно зробити висновок про те, що в них досить повно і чітко позначені діяння, які тягнуть за собою настання юридичної відповідальності і тому у браконьєрів не може бути ні найменших шансів ухилитися від неї. Тоді, зрозуміло, постає логічне запитання: чому ж, при наявності такого законодавства, у нас в країні до цього часу присутнє таке ганебне і дуже небезпечне для природи і держави явище, як браконьєрство? Відповідь проста – вся справа в реалізації законодавства на практиці,

в безпосередньому виконанні своїх обов'язків органами, які повинні займатися контролем і припиненням фактів незаконного полювання, а в разі виявлення такого факту – приймати необхідні оперативні заходи (в залежності від конкретної ситуації). Є низка практичних проблем, а саме:

1) єдина державна служба, яка протистоїть бракон'єрам, захищаючи державний мисливський фонд, перебуває у жахливому стані. Йдеться про районних мисливствознавців держлісгоспу, які практично без державної підтримки виконують свої службові обов'язки. Державним службовцям бракує фінансування для забезпечення їх діяльності, а саме закупки форми, штатної зброї, транспорту та забезпечення його паливом;

2) із першого пункту виникає наступне – високий рівень корупції. Коли звичайні державні службовці, борючись із злочинністю усвідомлюють, що не можуть перешкоджати бракон'єрам у здійсненні їх злочину через недостатнє оснащення державою, то єдине, що вони можуть зробити – здобути власну вигоду, домовляючись із порушником закону «на місці».

Виходячи із вищезазначеного можна зробити висновок, що рівень реалізації законодавства потребує всебічного аналізу державою та усунення прогалин. Як альтернативний вихід з цієї ситуації – посилення відповідальності, зокрема, штрафів за незаконне полювання. Тим самим держава не тільки істотно знизить рівень бракон'єрства в країні і частково компенсує заподіяну природі шкоду, але і зможе поповнити державний бюджет за рахунок штрафів та профінансувати діяльність відповідних органів, відповідальних за боротьбу за бракон'єрством.

Список використаних джерел

1. Червона книга України. URL: <https://redbook-ua.org/>.
2. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1996 р. Відомості Верховної Ради України. 1991. № 41. Ст. 546.
3. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. Відомості Верховної Ради УРСР. 1984. Додаток до № 51. Ст. 1122.
4. Кримінальний Кодекс України від 05.04.2001 р. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25-26. Ст. 131.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Канівець Л. А.

**АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ
КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА**

ВЕЛЬМА ОЛЬГА АНДРІЙВНА

студентка 2-го курсу магістратури факультету прокуратури
та слідства (кримінальної юстиції)
Національного університету «Одеська юридична академія»

**РІШЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ
ЯК ДЖЕРЕЛО КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ
ТА КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА**

Конституційний Суд України – це особливий орган конституційної юрисдикції в Україні, який забезпечує верховенство Конституції України [1, с. 1]. Його рішення є обов'язковими для виконання та торкаються широкого кола питань, зокрема й у сфері кримінального судочинства.

За допомогою своїх рішень, що містять кримінально-правову інформацію з істотних питань кримінальної відповідальності, Конституційний Суд України впливає на науку кримінального права та ставить перед кримінально-правовою політикою вагомі теоретично-практичні завдання [2, с. 98].

Що ж до правової природи рішень, то вони не мають чіткої регламентації у законодавстві. У вітчизняній літературі дане поняття широко досліджувалося та висловлювались різноманітні думки. Зокрема підтримуємо думку щодо прецедентного характеру рішень, яку підтримують більшість науковців. Офіційне тлумачення рішень Конституційного Суду України на пряму залежить від становища самого Суду в системі механізму держави та компетенції.

Рішення Конституційного Суду України являють собою самостійне джерело права, що має нормативно-інтерпретаційну природу. На Конституційний Суд України покладена функція правотворчості, зокрема у кримінально-процесуальній сфері. При цьому фактична зміна кримінально-процесуального регулювання відбувається виключно на підставі судового рішення органу конституційного правосуддя, а не внаслідок подальшого рішення законодавця. Конституційний Суд України завершує процес регламентації певних кримінально-правових відносин, відбувається

конкретизація загальних конституційних настанов, уточнюється зміст положень кримінального закону, що проявляється у правових позиціях Конституційного Суду України.

Кримінальний кодекс України і рішення Конституційного Суду України про визнання неконституційними окремих положень закону про кримінальну відповідальність є фундаментальними поняттями для регламентації кримінально-правових відносин.

Необхідно наголосити на значенні рішень Конституційного Суду України як джерела кримінального права України. Скасування рішення можливе у випадку визнання неконституційним певного фрагменту кримінально-процесуального закону. Процедура опрацювання передбачає детальний аналіз конституційно-правового змісту кримінально-процесуального закону. Далі Конституційний Суд України надає офіційне нормативне тлумачення та рішення вступає у силу.

З іншого боку, досі не врегульовано положення щодо надання рішенням зворотньої сили, співвідношення із іншими приписами та судовими рішеннями. Законодавцю правильнішим було запропонувати включити до Кримінального кодексу України положення про застосування рішень Конституційного Суду України: із моменту прийняття Конституційним Судом України рішення про неконституційність закону (або частини закону) у кримінально-правовій сфері, він втрачає чинність.

Ми підтримуємо точку зору Кузембаєва О. С. у тому, щоб запропонувати доповнити Кримінальний кодекс України, окрім запропонованих положень, також словами «рішення Конституційного Суду України діють безпосередньо і не вимагають підтвердження іншими органами» [3, с. 99].

Список використаних джерел

1. Закон України «Про Конституційний Суд України» від 13.07.2017 № 2136-VIII // Відомості Верховної Ради України. – (ВВР). – 2017. – № 35. – С. 376.
2. Карелова Г. А. Місце та роль правових позицій Конституційного Суду України з питань кримінальної відповідальності в науці та правозастосовній практиці / Г. А. Карелова // Часопис Київського університету права. – 2014. – № 2. – С. 98–101. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chkup_2014_2_24.
3. Кузембаєв О. С. Конституція України як джерело кримінального права / О. С. Кузембаєв // Від громадянського суспільства – до правової держави: Теорія та практика протидії злочинності: VI Міжнародна науково-практична конференція (15 квітня 2011 р., м. Харків): зб. тез доп. – Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2011. – С. 97–99.

Науковий керівник: старший викладач Іскендеров Ф. III.

ЖЕЛОБНИЦЬКИЙ ЯРОСЛАВ СЕРГІЙОВИЧ

студент 2-го курсу магістратури факультету прокуратури
та слідства (кримінальної юстиції)
Національного університету «Одеська юридична академія»

РОЗМЕЖУВАННЯ ОБ'ЄКТУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ ВІД ОБ'ЄКТУ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ

Поняття «об'єкту кримінального правопорушення» є однією із фундаментальних проблем в науці кримінального права. Визначення сутності та змісту даної категорії відкриває шлях до розв'язання проблемних питань науки і практики. Разом з тим, в науці кримінального права часто зустрічається також поняття «об'єкт кримінально-правової охорони». У зв'язку з чим, виникає питання щодо з'ясування сутності та змісту даних понять.

Варто зауважити, що попри важливість даної категорії, в численних наукових працях та дослідженнях немає єдності щодо розуміння об'єкту кримінального правопорушення. Зокрема, більшість вчених визначають об'єкт кримінального правопорушення як суспільні відносини (М. Й. Коржанський, А. Н. Готін, А. Н. Миколенко, М. О. Мягков, Ю. О. Кучер, А. А. Пінаєв, В. Я. Тацій, А. В. Савченко, І. І. Чутунников, В. І. Борисов); інші – як соціальні цінності (Т. І. Присяжнюк, П. С. Матишевський, Є. В. Фесенко); деякі – як соціальні блага (А. Ф. Зелінський, С. Б. Гавриш, та В. М. Куц); сфери життєдіяльності людей (В. П. Ємельянов); правовідносини (С. Я. Лихова) [1, с. 196].

Втім, домінуючою в українській кримінально-правовій науці є позиція, відповідно до якої під об'єктом кримінального правопорушення розуміють суспільні відносини, що поставлені під охорону кримінального закону [2, с. 98].

Об'єктом злочину є ті суспільні відносини, на які посягає кримінальне правопорушення, шляхом заподіяння їм певної шкоди (або створенням загрози такого заподіяння), і які поставлені під охорону закону про кримінальну відповідальність. В. Я. Тацій зазначав, що тільки ті суспільні відносини, що поставлені під охорону кримінального закону, можуть бути об'єктами кримінального правопорушення [3, с. 112].

Розглядаючи питання співвідношення понять «об'єкт кримінального правопорушення» та «об'єкт кримінально-правової охорони», можна виокремити декілька точок зору щодо вирішення даної проблеми. Зокрема, існує позиція, що дані поняття

є тотожними, а їх використання залежить від контексту і поставленої наукової задачі [4, с. 289].

Заперечуючи тотожність даних категорій, Є. Л. Стрельцов зауважує, що за відсутності злочинного посягання, суспільні відносини існують як такі, що поставлені під охорону закону, тобто є об'єктами кримінально-правової охорони. Як об'єкти кримінального правопорушення, суспільні відносини виступають вже після вчинення суспільно небезпечного посягання [5, с. 103].

Як зазначає О. В. Тихонова, об'єкт кримінально-правової охорони створює загальне уявлення про коло суспільних відносин, що охороняються законом, йому властиве загальносоціальне значення. Такі суспільні відносини є об'єктом кримінально-правового захисту до моменту вчинення злочинного посягання. Після чого, такі відносини стають об'єктом кримінального правопорушення, якому, на відмінну від загальносоціального значення об'єкта кримінально-правової охорони, властиве вже кримінально-правове значення, оскільки він є елементом складу кримінального правопорушення [6, с. 247].

На думку А. А. Музики та Є. В. Лащук, об'єктом кримінально-правової охорони є суспільні відносини, які знаходяться під охороною кримінального закону, суб'єкти яких не зазнали шкоди від суспільно небезпечного діяння (або ж не зазнали загрози заподіяння такої шкоди), або ж зазнали такої шкоди від діяння, що не містить у собі склад кримінального правопорушення [7, с. 56]. Таке заподіяння шкоди за відсутності складу кримінального правопорушення може мати місце, зокрема, у випадку правомірного захисту потерпілим чи іншими особами, які зобов'язані здійснювати їх захист у зв'язку з виконанням професійних чи службових обов'язків, або особами, яким закон надає право чи покладає обов'язок здійснювати захист взятих ним під охорону суспільних відносин.

Обґрунтованим є твердження, що поняття «об'єкт кримінально-правової охорони» буде первинним відносно поняття «об'єкт кримінального правопорушення», адже перш за все, закон бере під охорону певний обсяг найважливіших суспільних відносин, в результаті чого вони стають об'єктом кримінально-правової охорони. І лише в результаті вчинення суспільно небезпечного посягання, вони перетворюються на об'єкт кримінального правопорушення.

Говорячи про об'єкт кримінально-правової охорони, варто зауважити, що під охорону закону беруться тільки найбільш значущі та важливі для держави та соціуму суспільні відносини. Коло таких відносин може як розширюватись в результаті процесів криміналізації певних діянь, так і навпаки – звужуватись внаслідок декриміналізації діяння.

Таким чином, можна зробити наступні висновки. Об'єкт кримінально-правової охорони є більш широким поняттям, ніж об'єкт кримінального правопорушення. Об'єкт кримінально-правової охорони передбачає виникнення та існування кримінально-правових відносин не лише у випадку вчинення кримінального правопорушення, але і тоді, коли діяння не містить ознак складу кримінального правопорушення (необхідна оборона, крайня необхідність, вчинення суспільно небезпечного діяння у стані неосудності), тобто кримінальний закон охороняє коло суспільних відносин, яке є ширшим, ніж та їх сукупність, яку охоплює об'єкт кримінального правопорушення. Таким чином, ключова відмінність полягає в тому, що об'єктом кримінально-правової охорони виступають суспільні відносини, які ще не зазнали шкоди (або загрози заподіяння такої шкоди) від суспільно небезпечного діяння, а об'єктом кримінального правопорушення – суспільні відносини, які охороняються кримінальним законом, котрим завдана шкода (або створена загроза її заподіяння). Суспільні відносини стають об'єктом кримінально-правової охорони шляхом встановлення законодавцем потенційної кримінальної відповідальності, до якої притягується особа, яка вчинить посягання на такі відносини.

Список використаних джерел

1. Колос С. Об'єкт злочину у науці кримінального права. – Підприємство, господарство і право. – 2018. – № 11. – 278 с.
2. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник / В. І. Борисов, В. Я. Тацій, В. І. Тютюгін та ін.; за ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. – 5-те вид., переробл. і допов. – Х.: Право, 2015. – 528 с.
3. Об'єкт і предмет злочину в кримінальному праві: монографія / В. Я. Тацій. – Х.: Право, 2016. – 256 с.
4. Кримінальне право України. Загальна частина: [підручник] / За ред. А. С. Беніцького, В. С. Гуславського, О. О. Дудорова, Б. Г. Розовського. – К.: Істина, 2011. – 1121 с.
5. Стрельцов Є. Проблеми встановлення соціально-правової шкоди від злочину / Є. Стрельцов // Право України. – 2011. – № 9. – 412 с.
6. Тихонова О. В. Об'єкт кримінально-правової охорони та об'єкт злочину: співвідношення понять. – Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – 2014. – № 2. – 326 с.
7. Музика А. А. Предмет злочину: теоретичні основи пізнання: [монографія] / А. А. Музика, Є. В. Лащук. – К.: Вид. Паливода А. В., 2011. – 192 с.

Науковий керівник: к.ю.н., професор Мирошниченко Н. А.

ЗАДОРЖНЯ ОЛЕНА ОЛЕКСАНДРІВНА

студентка 2-го курсу магістратури факультету прокуратури
та слідства (кримінальної юстиції)
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЩОДО ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ РОДОВОГО ТА БЕЗПОСЕРЕДНІХ ОБ'ЄКТІВ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ МИРУ, БЕЗПЕКИ ЛЮДСТВА ТА МІЖНАРОДНОГО ПРАВОПОРЯДКУ

Усвідомлення міжнародним співтовариством необхідності належної юридичної оцінки т. зв. «чорних сторінок» світової історії, а також визнання стану стабільності та розвитку «міжнародного середовища» в якості загальнолюдського блага, багато в чому, лягли в основу еволюції поглядів щодо т. зв. «міжнародних злочинів» [8, с. 125] та тривалого процесу формування уявлень, як стосовно поняття, так і специфіки конкретних складів злочинів проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку.

І дійсно, адже з моменту проголошення незалежності, Україна, шляхом участі у різних міжнародних договорах (деклараціях, пактах, конвенціях та ін.), прагнула до активної співпраці з міжнародним співтовариством, зокрема, щодо питань стосовно досягнення спільної мети в частині забезпечення «світового правопорядку». Примітно, що до 2001 року українське кримінальне законодавство містило лише деякі окремі заборони у сфері т. зв. «миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку» [4]. Однак, згодом, регламентація кримінальної відповідальності за подібні діяння знайшла своє відображення в окремому, самостійному розділі нового (нині діючого) Кримінального кодексу України (далі – КК України) [3]. Саме так в національному кримінальному законодавстві України з'являється Розділ XX («Злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку») [3], що охоплює систему злочинів, які розглядаються в якості особливо небезпечних для всього людства, адже під загрозою знаходяться «основи міжнародного правопорядку» та існування мирних й впорядкованих міжнародних відносин [6, с. 17]. Однак, не зважаючи на це, поступове «насичення» національного кримінального законодавства нормами міжнародного права, з часом, призводить до появи низки дискусійних питань, одним з яких є і залишається сьогодні проблематика, визначення як родового об'єкту злочинів проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, так і безпосередніх об'єктів злочинів, передбачених конкретними складами злочинів, що закріплені в тій чи іншій статті відповідного розділу.

Слід зазначити, що найбільш поширеною позицією серед науковців в питанні визначення родового об'єкту злочинів, передбачених Розділом XX чинного КК України [3], сьогодні є виокремлення трьох об'єктів злочинів, а саме, – миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку [9, с. 389; 2, с. 566], хоча існують й інші думки з цього приводу [5, с. 196–197]. Проте, навіть за таким «триоб'єктним» визначенням родового об'єкту цих злочинів, й досі тривають дискусії щодо того, які саме склади злочинів мають бути віднесені в ту чи іншу групу.

Так, наприклад, на думку В. О. Поповичука, *мир* є «загальним» об'єктом для таких злочинів як пропаганда війни (ст. 436 КК України) та планування, підготовка, розв'язування та ведення агресивної війни (ст. 437 КК України); *безпека людства* виступає «загальним» об'єктом для таких злочинів, як порушення законів та звичаїв війни (ст. 438 КК України), найманство (ст. 447 КК України), застосування зброї масового знищення (ст. 439 КК України), розроблення, виробництво, придбання, зберігання, збут, транспортування зброї масового знищення (ст. 440 КК України); екоцид (ст. 441 КК України); геноцид (ст. 442 КК України); а злочинами, що посягають на *міжнародний правопорядок* є виготовлення, поширення комуністичної, нацистської символіки та пропаганда комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів (ст. 436¹ КК України), посягання на життя представника іноземної держави (ст. 443 КК України), злочини проти осіб та установ, що мають міжнародний захист (ст. 444 КК України), незаконне використання символіки Червоного Хреста і Червоного Півмісяця, Червоного Кристала (ст. 445 КК України), а також піратство (ст. 446 КК України) [7, с. 322; 3]. У свою чергу, А. В. Шевчук та М. Д. Дякур займають відмінну позицію та наголошують на міжнародному правопорядку, як об'єкті найманства [9, с. 392].

Разом з цим, існує й принципово інша позиція. Так, наприклад, на думку М. В. Даньшина та Я. О. Лантінова, *безпека людства* є об'єктом злочинів, передбачених ч. 1, 2 ст. 436, ч. 1, 2 ст. 437, ч. 1 ст. 438, ч. 2 ст. 442, ч. 1 ст. 443 КК України; об'єктом протиправного посягання злочинів, передбачених ч. 1 ст. 439, ч. 1 ст. 440, ч. 1 ст. 441, ч. 1 ст. 442 КК України є *виживання людства*, а *неналежне керування в сфері міжнародних відносин* – об'єктом для злочинів, передбачених ч. 1, 2 ст. 444, ч. 1 ст. 445, ч. 1 ст. 446, ч. 1, 2 ст. 447 КК України [1, с. 5–23; 3]. Однак, така точка зору сьогодні не вбачається загальноприйнятною.

Слід також зазначити, що запекла дискусія нині триває і навколо т. зв. «відносно нової» для кримінального законодавства статті 436¹ КК України, що, як правило, традиційно відноситься до злочинів, що посягають на міжнародний порядок. Натомість

В. О. Поповичук відзначає те, що по своїй суті діяння, передбачені диспозицією відповідної статті доволі важко віднести до «міжнародного злочину» чи «злочину міжнародного характеру»; а сама стаття, – скоріш за все, є певним віддзеркаленням політичної ситуації в країні [7, с. 322]. Тому, на нашу думку, абсолютно справедливим вбачається порушення питання щодо доцільності її розташування в межах Розділу XX чинного КК України.

Таким чином, слід зазначити, що проблема визначення родового об'єкту злочинів проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, складнощі визначення безпосередніх об'єктів злочинів, а також відсутність єдності наукових думок щодо них неодмінно свідчить про надзвичайну актуальність відповідної тематики, а також необхідність подальших наукових досліджень.

Список використаних джерел

1. Даньшин М. В., Лантінов Я. О. Злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку: альбом схем / за заг. ред. Я. О. Лантінова. Харків : Харків юридичний, 2012. 32 с.
2. Кримінальне право України. Особлива частина: підручник / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. ; за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. 4-те вид., переробл. і допов. Харків : Право, 2010. 608 с.
3. Кримінальний кодекс України : Закон від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 25.04.2020).
4. Кримінальний кодекс України : Закон від 28.12.1960. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2001-05> (дата звернення: 25.04.2020).
5. Кузьмін Е. Е. До дискусії щодо визначення родового об'єкта злочинів проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку. *Правове життя сучасної України*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 трав. 2019 р.): у 2 т. / відп. ред. Г. О. Ульянова. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2019. Т. 2. С. 196–198.
6. Мохончук С. М. Кримінально-правова охорона миру та безпеки людства : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08, 12.00.11. Харків, 2014. 39 с.
7. Поповичук В. О. Визначення категорії «злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку». *Часопис Київського університету права*. 2015. № 3. С. 320–323.
8. Стрельцов Є. Л. До питання про відповідальність фізичних осіб у міжнародному праві. *Гуманітарний та інноваційний ракурс професійної майстерності: пошуки молодих вчених*: матеріали II міжнар. наук.-практ. конф. студ., аспір. та молод. вчених (м. Одеса, 27 жовт. 2016 р.). Одеса : Фенікс, 2016. С. 125-126.
9. Шевчук А. В., Дякур М. Д. Кримінальне право України (Особлива частина) : навч. посіб. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2013. 472 с.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Кузьмін Е. Е.

ЗВЕЗДУН ІННА ІГОРІВНА

студентка 2-го курсу магістратури факультету прокуратури
та слідства (кримінальної юстиції)
Національного університету «Одеська юридична академія»

НЕДОТОРКАННІСТЬ ПРИВАТНОГО ЖИТТЯ: СИСТЕМА КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Побудова правової держави зумовлює необхідність посилення захисту прав і свобод людини і громадянина, у тому числі прав на невтручання в особисте і сімейне життя та на конфіденційну інформацію про особу (ч. 1 і 2 ст. 32 Конституції України). Також, це викликано збільшенням випадків незаконного втручання в сферу приватного життя, особливо тих, що характеризуються використанням технічних засобів для незаконного збирання відомостей про особисте та сімейне життя фізичних осіб, їх наступного зберігання, використання та поширення.

З метою посилення кримінально-правової охорони приватного життя законодавець при прийнятті Кримінального кодексу України 2001 р. (далі – КК України) включив до нього систему кримінальних правопорушень, що складається із ст. 182 «Порушення недоторканності приватного життя» та ст. 163 КК України «Посягання на недоторканність приватного життя є посягання у виді порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції, що передаються засобами зв'язку або через комп'ютер».

На підставі аналізу та дослідження ми прийшли до певних висновків:

1. За основу необхідно брати все ж таки «приватне життя» оскільки воно включає в себе не тільки індивідуальність та особистість особи, а також його сімейне життя, родинні, дружні зв'язки, домашній устрій, інтимні та інші особисті стосунки, симпатії та антипатії, спосіб індивідуального мислення людини, манеру її поведінки та інше. Цей перелік не є вичерпним.

До злочинних посягань на недоторканність приватного життя в Україні нами було визначено такі кримінальні правопорушення які відносяться до складів кримінальних правопорушень, передбачених статтею 182 КК України та статтею 163 КК України.

2. Дослідивши об'єктивні ознаки складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 182 і ст. 163 Кримінального кодексу України ми прийшли до висновку, що і тут немає одностайної думки щодо визначення змісту об'єкта та об'єктивної сторони цього кримінального правопорушення.

Родовим об'єктом цих видів кримінального правопорушення виступають суспільні відносини, що забезпечують конституційні права та свободи людини і громадянина, а саме: право на недоторканість особистого і сімейного життя, право на охорону конфіденційної інформації про особу [1, с. 443].

Предметом складів кримінальних правопорушень, що посягають на недоторканність приватного життя виступає інформація. Однак законодавець не вказує на те, яка саме інформація підлягає правовій охороні тим, самим зробивши диспозиції статей 163, 182 КК бланкетними, оскільки нам необхідно звернутися до інших нормативно-правових актів для визначення переліку інформації за порушення якої настає кримінальна відповідальність передбачена ст. 182, 163 Кримінального кодексу України. В свою чергу, порівнюючи кримінальні правопорушення, передбачені ст. 182 та 163 КК, за ознаками їх предмету, необхідно розрізнявати три ситуації. По-перше, коли предметом злочинних дій є інформація, як документовані відомості, наприклад, інформація, що фіксується у листі, який особа посилає певному адресату. По-друге, предметом втаємничення за ст. 163 КК, на відміну від ст. 182 КК, може бути й такий предмет, який не є інформацією.

3. Об'єктивну сторону порушення недоторканності приватного життя передбачений ст. 182 КК складають альтернативні незаконні дії, які вчиняються за допомогою конфіденційної інформації про особу, а саме: збирання; зберігання; використання; знищення; поширення; зміна. А за ст. 163 КК виражається в одній із трьох форм порушень: таємниці листування; таємниці телефонних розмов чи телеграфних повідомлень; таємниці інших повідомлень громадян. Критерієм, що розмежовує порушення таємниці листування і порушення недоторканності приватного життя є предмет злочинного посягання.

4. Проаналізувавши суб'єктивну сторону даних кримінальних правопорушень, що посягають на недоторканність приватного життя можна зробити висновок про те, що суб'єкт складів кримінальних правопорушень передбачених ст. 182 і ст. 163 КК є загальний з 16 років. Суб'єктивна сторона цих складів кримінальних правопорушень, що посягають на недоторканність приватного життя характеризується умисною формою вини.

5. На підставі результатів комплексного дослідження щодо кримінальної відповідальності за порушення недоторканності приватного життя ми вважаємо доцільним внести певні зміни в дану норму: по-перше, диспозицію статті доповнити інформаційним аспектом, а саме: «Порушення недоторканності таємниці приватного життя особи»; по-друге, закріпити певний перелік інформації, яка підлягає кримінально-правовій охороні на підставі цієї норми, однак зробити цей перелік

не вичерпним; по-третє, як кваліфікуючу ознаку, вказати на корисливий мотив вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 182 Кримінального кодексу України, тим самим посилити за це відповідальність.

Список використаних джерел

1. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / За ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка – 7-ме вид., переробл. та допов. – К.: Юридична думка, 2010. – 1288 с.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Кузембаєв О. С.

ЗІНЕВИЧ МИХАЙЛО СЕРГІЙОВИЧ

студент 2-го курсу магістратури факультету прокуратури
та слідства (кримінальної юстиції)
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОСОБЛИВОСТІ ВИЗНАЧЕННЯ МІСЦЯ ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ ІТ-ТЕХНОЛОГІЙ

Будь-яка форма поведінки людини, яку ми здатні спостерігати (аналогічно – інші явища фізичної або соціальної форми руху матерії), завжди прив'язана до просторово-часового континууму. Юридичні явища, будучи складовою соціальної форми руху, виникають, розвиваються та закінчують своє існування відповідно до законів розвитку суспільних явищ. Як правомірна, так і протиправна поведінка людини завжди вчиняється у певний час та в певному місці [1, с. 30].

З цього випливає важливий висновок – місце вчинення злочину не може бути «будь-де», так само, як і час вчинення злочину не може бути «будь-коли» – завжди існує «прив'язка» поведінки особи до просторово-часового континууму [2].

Враховуючи особливості предмета (який може бути як матеріальний так і віртуальний), засобів та знарядь вчинення злочинів в сфері ІТ-технологій дослідження місця вчинення таких злочинів надуває особливого значення.

Всі злочини, передбачені Розділом XVI Особливої частини КК України «Злочини у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку», можуть бути вчинені лише із застосуванням дистанційних комунікацій з використанням ІТ, за винятком злочину «Порушення

правил експлуатації електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку або порядку чи правил захисту інформації, яка в них обробляється», який може бути вчинений у зазначений спосіб лише в частині порушення порядку та правил захисту інформації, що обробляється комп'ютерними системами. Готування до вчинення злочинів, передбачених і цим розділом КК, може вчинюватися за посередництва дистанційних комунікацій, як і в інших випадках. Дистанційною слід вважати комунікацію, яка здійснюється між віддаленими суб'єктами з використанням ІТ [3].

Тобто, мова йде, про певний простір вчинення злочинів в сфері ІТ-технологій, а саме кібернетичний простір, який можна визначити, як штучне електронне середовище існування інформаційних об'єктів у цифровій формі [4, с. 80].

В той же час, кібернетичний простір, є досить умовною категорією. Адже в будь-якому випадку коли вчинюється злочин в сфері ІТ-технологій місцем його вчинення є інформаційно-телекомунікаційна мережа, в якій відбувається введення, видалення, блокування, модифікація комп'ютерної інформації або інше втручання у функціонування засобів зберігання, обробки або передачі комп'ютерної інформації. З іншого боку, місцем скоєння злочину в сфері комп'ютерної інформації є місцезнаходження конкретного комп'ютера, з якого здійснюється неправомірний доступ. Крім того, в ряді випадків може бути залучено декілька пристроїв. При цьому між такими пристроями може бути досить велика реальна відстань.

В науковій літературі є підхід, який варто підтримати, в аспекті конкретизації того, що входить до складу «кібернетичного простору»: – окремі приміщення або їх набір, в яких розміщені автоматизовані інформаційно-обчислювальні системи з відповідним технічним комплексом забезпечення її діяльності (системи зв'язку, електроживлення, заземлення і т. п.); – засоби автоматизованої обробки інформації (обчислювальні машини і їх системи); – канали телекомунікацій і передачі даних (в тому числі звукові хвилі і електромагнітні поля); – машинні носії інформації, що забезпечують зберігання інформації у вигляді придатному для її автоматизованої обробки; – безпосередньо сама інформація, представлена у вигляді придатному для її автоматизованої обробки (дані у відповідних форматах, керуючі програми і т. п.); – порядок і послідовність автоматизованої обробки інформації, а також встановлені правила і розподіл обов'язків між посадовими особами автоматизованої інформаційної системи [5, с. 15-16]. Підсумовуючи сказане вище, вважаємо, що питання про місце вчинення злочинів в сфері ІТ-технологій вирішуються кожен раз індивідуально.

Поряд з цим, враховуючи специфіку цих злочинів, досить часто виникає питання – право якої держави повинно застосовуватися, якщо об'єкт та суб'єкт знаходяться в різних країнах. Європейська Конвенція про кіберзлочинність 2005 р. не розтлумачує питання, які кіберзлочини слід вважати вчиненими на території країни та поняття «місце вчинення злочину», і залишає це його на розсуд національних судів.

Зважаючи на особливість злочинів в сфері IT-технологій, місце знаходження зловмисника можливо відшукати за ір-адресою пристрою вчинення, що стосується сторони, якій завдано шкоду, ми можемо про це дізнатися після настання наслідків. Загострення набуває ситуація, коли, наприклад, вірус спричинив шкоду інтересам двох чи більше держав, або, якщо це була логічна бомба, яка спрацює при настанні певних обставин.

У міжнародній правозастосовчій практиці питання кримінальної юрисдикції поставлене в залежність від існуючого поділу таких злочинів за колом об'єктів: – злочини, що націлені та спричинюють шкоду конкретним об'єктам (наприклад, установі банку, електронній скринці приватної особи тощо); – злочини, що націлені та посягають на невизначене коло об'єктів (наприклад, у разі розповсюдження комп'ютерних вірусів або порнографічної продукції) [6, с. 113].

Питання застосування закону держави про кримінальну відповідальність в аналізованих випадках вирішується за правилами об'єктивної територіальності. Застосовуючи можливості комп'ютерної мережі, знаходячись в одній країні, особа може спрямувати злочинне діяння на територію іншої держави. І в більшості випадків злочин виявляється вже по наслідкам, які настають в іншій країні. У таких випадках досить важливим є міждержавне співробітництво. Правопорушник притягується до відповідальності на території країни перебування, або ж видається «потерпілій» країні за умов наявності відповідних міжнародних договорів та задоволення інших правових вимог, які супроводжують процедуру екстрадиції. Однак процедура екстрадиції є досить складною і є скоріше винятком, ніж правилом розв'язання подібних питань [7]. Тобто, ці питання належать до вирішення національними судами, які вирішують його на підставі принципів міжнародного права.

В той же час, в міжнародній практиці є виняткові випадки, коли «потерпіла» країна вирішує питання про притягнення злочинця до кримінальної відповідальності без звернення до країни його місця знаходження. Так, у 2000 р. громадянин Російської Федерації О. Іванов, здійснивши «хакерську атаку» на систему захисту корпорації з електронної комерції, яка знаходиться у штаті Коннектикут, США, отримав ключові паролі

доступу і контролю над усією системою. Він погрожував знищити всю комп'ютерну мережу корпорації, якщо керівництво відмовить йому у трудовлаштуванні на посаду експерта з безпеки. О. Іванова запросили на співбесіду до США, де він був заарештований та відданий правосуддю. У суді О. Іванов намагався довести, що суд США не має предметної юрисдикції щодо вчиненого ним злочину, оскільки в момент «хакерської атаки» він знаходився в Росії. Суд відкинув ці аргументи, а у судовому вирокі зазначив, що О. Іванов прагнув спричинити своїми діями шкоду на території США, хоча і перебував під час реалізації злочинного наміру за її межами, на території Росії, та застосував до нього статут, що не має прямої екстериторіальної дії [8].

Інший підхід застосовується в випадку вчинення злочинів, які посягають на невизначене коло об'єктів та відповідно порушують правопорядок у невизначеній кількості країн. У таких випадках, притягнення особи до кримінальної відповідальності можливе за правилами екстериторіальності, проте із застереженням – за умови наявності в ній кримінальної заборони щодо «кіберзлочинів».

Підсумовуючи, можемо зазначити, що місце вчинення злочинів в сфері ІТ-технологій вирішуються кожен раз індивідуально, враховуючи при цьому характеристики дистанційних комунікацій, кібернетичного простору та характеристик інформаційно-телекомунікаційної мережі. Що стосується юрисдикції, то сьогодні країнами світу до злочинів в сфері ІТ-технологій застосовуються традиційні принципи кримінальної юрисдикції, засновані на ідеології географічної територіальності.

Список використаних джерел

1. Родіонова Т. В. Місце вчинення злочину за кримінальним правом України: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2018. 247 с.
2. Родіонова Т. В. Розмежування понять «місце вчинення злочину», «предмет злочину» та «обстановка вчинення злочину». *Наука і правоохорона*. 2015. № 4 (30). С. 166–172.
3. Савінова Н. А. Кримінально-правова політика забезпечення розвитку інформаційного суспільства в Україні: Дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.08. – Львівський державний університет внутрішніх справ, 2013. 510 с. URL: <https://www.savinova.info>.
4. Погорецький М. А. Поняття кіберпростору як середовища вчинення злочину *Інформаційна безпека людини, суспільства, держави* № 2 (2), 2009. С. 80–85.
5. Мещеряков В. А. Основы методики расследования преступлений в сфере компьютерной информации : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Воронеж, 2001. 39 с.
6. Європіна І. В. Види протиправних діянь у сфері новітніх інформаційних технологій. *Вісник Академії адвокатури України*. 2010. Число 3. С. 129–136.

7. Ричка Д. О. Особливості кримінально-правової кваліфікації злочинів у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку. Дис. ... канд. юр. наук. Ірпінь. 2019. 208 с.
8. Юртаєва К. В. Визначення місця вчинення злочинів з використанням комп'ютерних технологій *Форум права*. 2009. № 2. С. 434–441.

Науковий керівник: д.ю.н., професор Туляков В. О.

КУШНІР РОМАН СЕРГІЙОВИЧ

студент 2-го курсу магістратури факультету прокуратури
та слідства (кримінальної юстиції)
Національного університету «Одеська юридична академія»

КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ ПРОТИ ЖУРНАЛІСТІВ

Протягом останніх років кримінально-правовий захист журналістів зазнав суттєвих змін. Законами України: «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення гарантій законної професійної діяльності журналістів» від 14.05.2015 р. та «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо удосконалення захисту професійної діяльності журналістів» від 04.02.2016 р. були внесені зміни в ст. 163 КК України «Порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції, що передаються засобами зв'язку або через комп'ютер» та ст. 171 КК України «Перешкоджання законній професійній діяльності журналістів» та доповнено КК України наступними статтями: погроза або насильство щодо журналіста (ст. 345-1 КК України), умисне знищення або пошкодження майна журналіста (ст. 347-1 КК України), посягання на життя журналіста (ст. 348-1 КК України), захоплення журналіста як заручника (ст. 349-1 КК України).

Загалом система норм КК України, спрямованих на охорону журналістів і здійснюваної ними діяльності, створює правові гарантії безпеки їхньої законної професійної діяльності, охорону суспільні відносини, що складаються в цій сфері, особу журналіста, підтримує авторитет органів державної влади й управління в цілому, уможливує забезпечення диференційованого підходу до вирішення питань про кримінальну відповідальність за відповідні злочини й індивідуалізацію покарання за їхнє вчинення [1, с. 57].

Поряд з цим, в науковій літературі є підхід щодо недоцільності таких змін. Так, К. М. Буряк, серед іншого, зазначає про недоцільність введення ст. 348-1 до КК України пояснюючи це тим, що наразі немає особливих тисків на дану категорію потерпілих, не зростає кількісна динаміка потерпілих осіб. Введення даної статті можна пояснити лише суспільною думкою, яка гіперболізована через необізнаність, ст. 348-1 лише переважтажує КК України, не виправдано надаючи журналістам статус спеціального суб'єкта потерпілого [2]. Окрім того, Є. Письменський вказує, що наявний стан кримінально-правового забезпечення охорони журналістської діяльності, навіть без урахування внесених коректив до КК України, є більш ніж достатнім. Вчений додає, що проблеми ефективного правового захисту журналістів як представників «четвертої гілки влади» передусім криються в механізмі застосування відповідних кримінально-правових заборон (точніше його удосконаленні), а не в їх нагромадженні [3, с. 152].

Однак, ми підтримуємо тих науковців, які виступають за доцільність таких змін до КК України. Адже складно заперечити, що професійна діяльність журналіста має досить великий соціальний вплив та перетворилася в Україні у небезпечну професію. В Україні за роки незалежності лише за самими скоромними підрахунками було вбито 70 осіб, які безпосередньо є журналістами. У середньому – за рік в Україні вбивають трьох журналістів [4]. Відповідно до інформації, оприлюдненої у Єдиному звіті про кримінальні правопорушення, затверджені наказом Генеральної прокуратури України за погодженням з Держкомстатом України за 2015–2018 рр. обліковано наступну кількість кримінальних правопорушень, вчинених щодо журналістів (ст. 171, ст. 345-1, ст. 347-1, ст. 348-1, ст. 349-1 КК України): у 2016 році – 141; у 2017 – 174; у 2018 році – 177 [5]. Вказані дані, ще раз підтверджують, динаміку та поширеність кримінальних правопорушень, вчинених відносно журналістів у зв'язку з їх професійною діяльністю.

Слід зауважити, що законодавець вирішив не виокремлювати злочини проти журналістів в окремий родовий об'єкт, а надав їм значення видового об'єкта, охопивши названі вище норми у розділ XV Особливої частини КК «Злочини проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян та злочини проти журналістів». С. Я. Лихова зазначає, що навіть, якщо уявити, що з'явиться ідея захищати інтереси журналістів окремим розділом, то родовим об'єктом тут варто визнати правові відносини, які складаються у процесі реалізації права журналістів на свободу слова (тоді право інших громадян та ту саму свободу слова треба захищати якимось інакше), а безпосередніми об'єктами в кожній зі

запропонованих статей треба вважати життя, здоров'я, власність тощо. Але, на думку вченої, такий підхід у КК України не є невиправданим. Відповідно до принципу структурності в основі поділу Особливої частини КК України наявне розуміння родового об'єкта, а не такий елемент юридичного складу злочину, як потерпілий [6].

Тому вважаємо, що законодавець передбачив оптимальний спосіб закріплення злочинів проти журналістів. Водночас, було б доцільно статтю 171 КК України «Перешкоджання законній професійній діяльності журналістів» перенести в розділ XV Особливої частини КК «Злочини проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян та злочини проти журналістів», щоб всі злочини проти журналістів були закріплені в рамках одного розділу. В той же час, виправдано врахувати вказану рекомендацію при розробці та прийнятті нового КК України, робота над яким зараз відбувається.

Список використаних джерел

1. Кримінально-правове забезпечення охорони законної професійної діяльності журналіста : монографія / І. І. Митрофанов, Є. Л. Стрельцов ; за заг. ред. Є. Л. Стрельцова. Одеса : Фенікс, 2017. 302 с.
2. Буряк К. М. Доцільність криміналізації суспільно небезпечних діянь проти журналістів / Юридичний вісник. Повітряне і космічне право. 2015. № 4. С. 134–138. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npnau_2015_4_27.
3. Письменський Є. О. Журналістська діяльність в аспекті завдань кримінального права // Проблеми науки кримінального права та їх вирішення у законотворчій та правозастосовній діяльності: матеріали міжнародної науково-практичної конференції 8-9 жовтня 2015 року. Харків: Право, 2015. С. 151–155. Кто истребляет журналистов на Украине. URL: <http://job-sbu.org/kto-istrebyaet-zhurnalistov-na-ukraine-77321.html>.
4. Кто истребляет журналистов на Украине URL: <http://job-sbu.org/kto-istrebyaet-zhurnalistov-na-ukraine-77321.html>.
5. Статистичні дані Генеральної прокуратури України: офіційний сайт Генеральної прокуратури України. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/statinfo.html>.
6. Лихова С. Я. Криміналізація суспільно-небезпечних діянь проти журналістів як приклад порушення принципу структурності кримінального закону. URL: er.nau.edu.ua.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Степаненко О. В.

НАДТОЧИЄВА АННА ПЕТРІВНА

адвокат, аспірантка 1-го курсу
Національного університету «Одеська юридична академія»

СУБ'ЄКТИ КОРУПЦІЙНИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Питання визначення суб'єктів корупційних кримінальних правопорушень є надзвичайно актуальним з огляду на останні українські та світові тенденції боротьби з корупцією, оскільки має вирішальне значення для встановлення в певному діянні ознак складу злочину та належності цього злочину до корупційних.

Відсутність поняття «корупційного злочину» в національному законодавстві та визначення на законодавчому рівні корупційних кримінальних правопорушень шляхом встановлення їх переліку в примітці до ст. 45 Кримінального кодексу України (далі по тексту – КК) викликає багато питань у правозастосовній діяльності, створює правову невизначеність та допускає застосування негативних наслідків вчинення корупційного кримінального правопорушення до осіб, які вчинили діяння, віднесені до корупційних злочинів, без корисливого мотиву та без мети отримання неправомірної вигоди, які є обов'язковими ознаками корупції.

Питанням визначення категорії суб'єктів корупційних кримінальних правопорушень та правопорушень, пов'язаних з корупцією, займались Хавронюк М. І., Мельник М. І., Невмержицький Є. В., Заброда Д. Г., Михайленко Д. Г., Нетеса Н. В. та інші. Але аналіз наукових публікацій демонструє, що значно більшу увагу науковці приділяють визначенню суб'єктів протидії корупційним правопорушенням, тоді як вбачається, що суб'єкти протидії мають визначатись виходячи з того, на кого саме має бути спрямована ця протидія.

Законодавче визначення корупції подано у ст. 1 Закону України «Про запобігання корупції» від 14.10.2014, яка визначає корупцію як використання особами, які наділені службовими повноваженнями державного органу чи органу місцевого самоврядування (або особами, прирівнюваними законом до таких), своїх повноважень та пов'язаних із ними можливостей задля одержання неправомірної вигоди або обіцянки її надання для себе чи інших осіб або надання такої вигоди чи обіцянки з метою схилити особу, яка наділена службовими повноваженнями, до їх протиправного використання або використання пов'язаних з ними можливостей [1].

Особливістю корупційних правопорушень є те, що їх здійснюють спеціальні суб'єкти, визначені у ст. 3 Закону України «Про запобігання корупції» – особи, уповноважені на виконання функцій держави і місцевого самоврядування, особи прирівняні до них для цілей цього закону, та службові особи юридичних осіб приватного права [1]. Тобто спеціальний суб'єкт корупційних правопорушень – це особа, яка порушує свої службові обов'язки з метою тим чи іншим способом задовольнити власні інтереси, які суперечать принципам публічної служби.

Однак корупційні діяння не завжди потребують застосування заходів кримінально-правового характеру. Лише корупційні злочини, які належать до найбільш суспільно небезпечних корупційних правопорушень, потребують ефективних заходів реагування з боку держави на їх вчинення.

На даний час питання суб'єктів корупційних кримінальних правопорушень залишається недостатньо вивченим та доволі дискусійним, а відсутність чітких критеріїв, неточність формулювань та постійні зміни в антикорупційному законодавстві викликають неоднозначність у визначенні категорії осіб, які можуть бути суб'єктами корупційних злочинів та інших правопорушень, пов'язаних з корупцією.

Складність у визначенні чіткого кола осіб, що підпадають під визначення суб'єктів корупційних кримінальних правопорушень, полягає в тому, що норми статей Кримінального кодексу України, віднесені статтею 45 цього кодексу до корупційних злочинів, містять відсилання до інших законів: посилання на Закон України «Про запобігання корупції» зазначено в примітці до ст. 366-1 КК; посилання на Закон України «Про державну службу» та Закон України «Про службу в органах місцевого самоврядування» – в примітці до ст. 368 КК; посилання на Закон України «Про запобігання впливу корупційних правопорушень на результати офіційних спортивних змагань» – в примітці до ст. 369-3 КК.

04.03.2020 Законом № 524-IX, були внесені зміни у примітку до ст. 369-2 КК («Зловживання впливом») та виключено з неї посилання на Закон України «Про засади запобігання і протидії корупції», який втратив чинність ще в 2016 році у зв'язку із введенням в дію Закону України «Про запобігання корупції», що фактично протягом кількох років унеможливлювало застосування цієї норми на практиці.

Особливе значення в колі суб'єктів корупційних злочинів посідають службові особи як спеціальні суб'єкти корупційних правопорушень, які на думку Хавронюка М. І. поділяються на три види, кожен з яких має свої різновиди:

1) будь-яка службова особа (частини 3 і 4 ст. 18, статті 366, 367 КК);

2) публічна службова особа (статті 364, 368 КК);

3) службова особа юридичної особи приватного права (частини 3 і 4 ст. 368-3 КК) [6, с. 74-75].

Кримінальний кодекс містить визначення поняття та ознак «службової особи» в частинах 3 і 4 статті 18 КК, в п. 2 примітки до ст. 364 КК, в пунктах 2 і 3 примітки до ст. 368 КК.

За певних обставин службовою особою може бути визнано фізичну особу-підприємця та віднесено її до кола суб'єктів кримінальних правопорушень, передбачених, наприклад, статтями 366, 367 КК, а також статтею 354 КК, що віднесена до корупційних злочинів. Водночас, вбачається неможливим за будь-яких умов притягнення фізичної особи-підприємця до відповідальності за злочини, передбачені статтями 364 та 364-1 КК [6, с. 79].

Спеціальними суб'єктами корупційних злочинів також є особи, які надають публічні послуги (статті 365-2, 368-4 КК), суб'єкти декларування (ст. 366-1 КК), спортсмени, допоміжний спортивний персонал та інші особи, визначені в частині другій статті 17 Закону України «Про запобігання впливу корупційних правопорушень на результати офіційних спортивних змагань» (ст. 369-3 КК).

Хоча Кримінальна Конвенція про боротьбу з корупцією (ETS 173), підписана від імені України 27.01.1999 та ратифікована нею 18.10.2006, до кола суб'єктів корупційних діянь відносять також і юридичних осіб, національне законодавство пішло шляхом запровадження щодо юридичних осіб інституту заходів кримінально-правового характеру за вчинення її уповноваженою особою від імені та в інтересах юридичної особи ряду зачинів, в тому числі віднесених до кола корупційних (Розділ XIV-1 КК «Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб»).

Вказані заходи за своїм юридичним змістом не можуть вважатись проявом кримінальної відповідальності щонайменше тих підстав, що законодавець не визнає юридичних осіб суб'єктом злочину, яким відповідно до ч. 1 ст. 18 КК продовжує визнаватись виключно фізична особа [5, с. 297].

Серед суб'єктів корупційних злочинів окремої уваги потребують «представники влади», які згадуються, зокрема, в примітці до ст. 364 КК, а використання влади (в тому числі – зловживання, перевищення) є способами вчинення злочинів, передбачених статтями 364, 368, 369 КК. Тоді як примітка до статті 364 КК включає до кола службових осіб в тому числі осіб, які постійно, тимчасово чи за спеціальним повноваженням здійснюють функції представників влади чи місцевого

самоврядування, її зміст свідчить про те, що службова особа характеризується двома групами взаємозумовлених ознак, поєднання яких є обов'язковим: функціональними та посадовими, що унеможливорює визнання особи службовою за наявності у неї лише посадової або лише функціональної ознаки. Натомість, народні депутати або депутати органів місцевого самоврядування, які очевидно є представниками влади, як правило не поєднують функціональні ознаки представника влади з посадовими ознаками при здійсненні своїх повноважень. Виключенням є обіймання ними посад голови Верховної ради, його заступників, голів комітетів, їх заступників, секретарів комітетів.

Кримінальна відповідальність має персональний, особистий характер, притягнення до відповідальності за дії інших осіб у національному кримінальному праві не допускається. А це означає, якщо суспільно небезпечне діяння вчинене множинністю суб'єктів, то це потребує доведення спільності та узгодженості їх дій як співучасників, а якщо цей факт не доведений, то особа не може нести відповідальність за рішення, яке приймалося колегіально [7]. З цих підстав викликає сумніви можливість притягнення членів колегіального органу (Верховної та місцевих рад, наглядових рад банків, державних підприємств та організацій, що мають на меті одержання прибутку, тощо) до кримінальної відповідальності за корупційні злочини, пов'язані з виконанням членами колегіального органу своїх функціональних та/або посадових обов'язків.

Окрім спеціальних суб'єктів, суб'єктом корупційного кримінального правопорушення може визнаватись загальний суб'єкт – фізична осудна особа, якій виповнилось 16 років. Як правило – це злочини, пов'язані з наданням, пропозицією неправомірної вигоди та підкупом (статті 368-3, 368-4, 369 КК, ч. 1 ст. 369-2, 369-3 КК).

Особливе місце серед суб'єктів корупційних злочинів займають «треті особи», в інтересах яких вчиняються протиправні дії. Зокрема, про інших (третіх) осіб, йдеться в статтях 364, 364-1, 365-2, 368, 369 КК, ч. 1 ст. 354, ч. 1 ст. 368-3 КК. У Конвенції ООН проти корупції 2003 року у статтях 15, 16, 18 та 21 згадується про обіцянку, пропозицію, надання, вимагання та прийняття неправомірної переваги для іншої фізичної чи юридичної особи [4].

В залежності від обставин такі інші (треті) особи можуть нести відповідальність як пособники (ст. 27 КК) відповідного злочину або відповідати за іншими статтями Кримінального кодексу, а набута ними неправомірна вигода, як правило, підлягає спеціальній конфіскації (ч. 4 і 5 ст. 96-2 КК).

Аналіз антикорупційного законодавства свідчить про те, що визначення в ст. 3 Закону України «Про запобігання корупції» переліку осіб, які є суб'єктами відповідальності за корупційні та пов'язані з корупцією правопорушення, має лише опосередковане значення для застосування при кваліфікації діянь за статтями КК, віднесеними до корупційних злочинів. Кримінальне законодавство, в свою чергу, не дає чітких критеріїв визначення суб'єктів корупційних кримінальних правопорушень, потребує доопрацювання та систематизації.

Зокрема, вбачається доцільність закріплення на законодавчому рівні в кримінальному законодавстві терміну «корупційний злочин», встановлення чітких критеріїв та ознак суб'єктів корупційних кримінальних правопорушень, необхідність перегляду переліку злочинів, віднесених до корупційних, з урахуванням наявності чи відсутності в їх складах обов'язкових ознак корупції (предмет – неправомірна вигода чи мета – одержання неправомірної вигоди, корисливий мотив), а також нормативне згрупування всіх корупційних кримінальних правопорушень в окремий розділ Кримінального кодексу.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18>.
2. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Закону України “Про запобігання корупції”» від 4 березня 2020 року № 524-IX // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/524-20#n31>.
3. Кримінальна Конвенція про боротьбу з корупцією (ETS 173) від 27.01.1999 // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_101?find=1&text=юридичн.
4. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції від 31.10.2003 // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16.
5. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. – 11-те вид., переробл. та допов. – Київ : ВД «Дакор», 2019. – 1384 с.
6. Настільна книга детектива, прокурора, судді: коментар антикорупційного законодавства / за ред. М. І. Хавронюка. – 2-ге вид. переробл. і доповн. – К. : ВД «Дакор», 2017. – 522 с.
7. Нетеса Н. В. Щодо кримінальної відповідальності за зловживання владою або службовим становищем службової особи – керівника колегіального органу / Вісник Асоціації кримінального права України, 2017, No 2 (9). – Режим доступу: http://nauka.nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/12/09_Netesa.pdf.

Науковий керівник: к.ю.н., професор Мирошниченко Н. А.

НАСІННИК МИКОЛА МИКОЛАЙОВИЧ

студент 2-го курсу магістратури факультету прокуратури
та слідства (кримінальної юстиції)
Національного університету «Одеська юридична академія»

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ НАСЛІДКИ ВЧИНЕННЯ КОРУПЦІЙНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

У ст. 1 Кримінального кодексу України (КК України) закріплені основні завдання, що стоять перед законодавством про кримінальну відповідальність у сучасних умовах. Безумовно, що чим ефективнішим буде виконання цих завдань, тим більш суттєвою буде і соціальна цінність цієї галузі законодавства в правому регулюванні складних процесів суспільного розвитку [1]. В той же час, формування правової держави в Україні потребує, поряд з реформуванням законодавства, удосконалення всіх видів управлінської діяльності. Від якості та об'єктивності реалізації службовими особами своїх повноважень залежать доля політичних, соціальних, економічних реформ, розвиток громадянського суспільства в Україні, а також рівень довіри Українського народу до державної влади. У зв'язку з цим, розробка теоретичних і прикладних питань кримінально-правової протидії корупції є актуальною, а їх вивчення набуває все більшого значення.

Крім того, досліджувана тема набуває особливої актуальності ще й тому, що починаючи з 2014 року норми КК України, які передбачають кримінальну відповідальність за вчинення корупційних правопорушень, зазнали суттєвих змін. Зауважимо, що в цьому дослідженні ми вживаємо поняття «корупційні правопорушення», а не «корупційні злочини» адже відповідно до Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» (набрання чинності відбудеться 01.07.2020 р.) [2] в КК України будуть внесені суттєві зміни відповідно до яких злочин та проступок є видами кримінального правопорушення, а також в Законі закріплено види саме корупційних кримінальних правопорушень.

Загалом, оновлену систему норм КК України, які передбачають кримінальну відповідальність за вчинення корупційних правопорушень та правопорушень, пов'язаних з корупцією, варто охарактеризувати позитивно, адже в цілому вона відповідає вимогам міжнародних угод і загальноєвропейським стандартам, а норми, що утворюють цю систему, є такими, що забезпечують правоохоронні органи та суд можливість більш ефективно протидіяти корупції [3, с. 154]. Між тим, і сьогодні

залишається ряд проблемних та дискусійних моментів, які потребують особливої уваги науковців, серед них питання доцільність законодавчих нововведень в частині посилення репресивності КК України щодо корупційних правопорушень.

Кримінальне законодавство передбачає низку положень, які стосуються саме корупційних правопорушень, і які суттєво обмежують можливості суду в контексті звільнення від кримінальної відповідальності, покарання або його відбування. Так, із прийняттям Закону № 1698-VIII від 14 жовтня 2014 року (набрав чинності 26 січня 2015 року) до осіб, які вчинили корупційні правопорушення:

- 1) унеможливлено застосування положень КК України щодо:
 - звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із дійовим каяттям, примиренням з потерпілим, передачею на поруки, зміною обставинки (статті 45–48 КК України);
 - призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом (ч. 1 ст. 69 КК України);
 - звільнення від покарання «з урахуванням бездоганної поведінки і сумлінного ставлення до праці» (ч. 4 ст. 74 КК України);
 - звільнення від покарання з випробуванням (ч. 1 ст. 75, ч. 1 ст. 79 КК України);
 - дострокового зняття судимості (ст. 91 КК України);
- 2) суттєво обмежено застосування положень КК України щодо:
 - умовно-дострокового звільнення від відбування покарання (п. 1 і 2 ч. 3 ст. 81 КК України);
 - заміни невідбутої частини покарання більш м'яким (п. 1 і 2 ч. 4 ст. 82 КК України);
 - повного або часткового звільнення від відбування покарання за амністією та помилуванням (ч. 4 ст. 86, ч. 3 ст. 87 КК України);
- 3) може утворити підставу для застосування до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру (ст. 96-3 КК України) [3; 4].

Безумовно вказані вище положення мають важливе значення в контексті забезпечення невідворотності кримінальної відповідальності за корупційні правопорушення, адже раніше (до 2014 року) саме ці механізми використовувалися судами для того, щоб корупціонери залишалися непокараними [3, с. 160].

Поряд з цим, Д. Г. Михайленко вказує, що посилення репресивності КК України щодо корупційних правопорушень у результаті набрання чинності Законом України від 14.10.2014 № 1698-VII(78) за збереження основи дієвості механізму кримінально-правової протидії корупції у вигляді наявності політичної волі на це вищого керівництва держави виглядає створенням ще

більш жорсткого інструмента управління владними структурами України. У цей контекст також вписується залишення в ч. 2 ст. 75 КК України єдиної передбаченої законодавством підстави (окрім закінчення строків давності) не відбувати покарання, яке передбачене в санкції статті про корупційне правопорушення, у зв'язку зі звільненням від відбування покарання з випробуванням у випадку затвердження угоди про примирення або про визнання вини з особою, яка вчинила корупційне правопорушення, оскільки застосування ч. 2 ст. 75 КК України прямо залежить не тільки від суду (і не стільки), а й від прокуратури (більшою мірою), яка, як відомо, значно більше залежна, прямо чи непрямо підпорядкована чинному політичному керівництву держави, ніж суди [4, с. 94].

В свою чергу, І. І. Чугуніков зазначає, що виділення в межах КК України переліку корупційних правопорушень і посилення щодо них кримінально-правових заходів створило негативний побічний ефект. До останнього, зокрема, зазначений учений зарахував появу нової ознаки правопорушення – корупційність, що, на його думку, не тільки суперечить ч. 1 ст. 11 КК України, і принципам побудови Особливої частини, яка відповідного розділу не передбачає, а й створює певні умови для штучного посилення кримінально-правових заходів без необхідного кримінально-правового обґрунтування, що суперечать як Конституції України, яка життя людини, його права і свободи проголошує найвищою соціальною цінністю, так і завданням кримінального законодавства, головне з яких – правове забезпечення охорони прав і свобод людини та громадянина [5, с. 223].

Враховуючи зазначене в науковій літературі є підхід [6, с. 249] щодо можливості внесення змін до всіх статей Загальної частини КК України, які мають антикорупційний підтекст, зокрема, до ст. 45 («Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям») КК України шляхом виключення тексту «... крім корупційних правопорушень ...» та примітки до неї, адже можливість звільнення особи, яка після вчинення правопорушення щиро покалася, активно сприяла розкриттю правопорушення і повністю відшкодувала завдані нею збитки або усунула заподіяну шкоду, повинна мати місце для будь-якого злочину невеликої тяжкості або необережного злочину середньої тяжкості, що вчинений вперше, без будь-яких виключень, що пов'язані з його тією чи іншою спрямованістю (корупційною, військовою, проти правосуддя, журналістів тощо). Так само слід вчинити і з Розділом XIV-1 «Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб» Загальної частини КК України, а саме – визнати його таким, що

не відповідає загальним положенням і принципам вітчизняної правової доктрини, і скасувати у найближчий термін [6, с. 249].

Такий підхід вважаємо досить кардинальним, адже не дивлячись на вказані недоліки значне обмеження суддівського розсуду під час обрання заходу кримінально-правового характеру щодо особи яка вчинила корупційне правопорушення є закономірним з урахуванням того, що така особа, як правило, має значні майнові ресурси для подальшого «корумпування» суддів, що призводить до дисфункції механізму кримінально-правового впливу й перетворює з винятку у правило застосування за вчинений корупційних правопорушень несприятливих наслідків, передбачених КК України, не пов'язаних із реальним відбуванням покарання.

Поряд з цим, вважаємо, що законодавчий підхід, коли за умисне вбивство (ч. 1 ст. 115 КК України) враховуючи можливості статей ст. 69 та ст. 75 КК України особа взагалі може уникнути реального відбування покарання, а за вчинення корупційного правопорушення – ні, то це не відповідає принципу верховенства право та положенням Конституції України, про що писав І. І. Чугуніков [5, с. 223]. Тому зміни в законодавстві, з частини заборони застосування заохочувальних кримінально-правових засобів за корупційні правопорушення, повинні бути переглянуті при розробці нової редакції КК України, робота над якою зараз відбувається.

В той же час, ми переконані, що одними засобами кримінальної репресії зменшити кількість корупційних правопорушень неможливо. Саме тому ми підтримуємо висновок професора Є. Л. Стрельцова [7, с. 6], що реальна програма боротьби з корупцією, зокрема, і в Україні повинна також підключати до такої діяльності громадські організації та їхніх представників; а ще – доступність інформації щодо таких заходів громадськості.

Список використаних джерел

1. Відгук І. В. Борисова на дисертацію Д. Г. Михайленка «Концепція кримінально-правової протидії корупційним злочинам в Україні». URL: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/9929>.
2. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2617-19>.
3. Запобігання корупції: методичні рекомендації для місцевих активістів / [Д. О. Калмиков, Д. В. Сінченко, О. О. Сорока, М. І. Хавронюк, Г. Л. Шведова]; за заг. ред. М. І. Хавронюка. К.: ФОП Москаленко О. М., 2017. 242 с.

4. Михайленко Д. Г. Протидія корупційним злочинам засобами кримінального права: концептуальні основи : монографія / Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2017. 582 с.
5. Чугунников И. И. Кризис уголовного права или уголовное право кризиса? / Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»: збірник наукових праць / редкол.: М. В. Афанасьєва (голов. ред.) та ін.; відп. за вип. М. В. Афанасьєва. Одеса : Юридична література, 2016. Том XVIII. С. 213–226.
6. Радутний О. Е. Корупція – образ ворога у кримінально-правовій політиці України / Політика в сфері боротьби зі злочинністю : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. Івано-Франківськ, 2017. С. 246–252.
7. Стрельцов Є. Членство України в Раді Європи: правові аспекти / Юридичний вісник України. 2016. 29 липня – 4 серпня. С. 6-7.

Науковий керівник: д.ю.н., професор Стрельцов Є. Л.

ШЕВЧЕНКО ЮЛІЯ АНДРІЙВНА

студентка 4-го курсу Інституту прокуратури і кримінальної юстиції
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ДО ПРОБЛЕМИ РОЗУМІННЯ МЕЖ ПОНЯТТЯ «ІСТОТНОЇ ШКОДИ» ЗА ПРИМІТКОЮ ДО СТАТТІ 364 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ НАЙВИЩИХ СОЦІАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ ЛЮДИНИ

На сьогоднішній день питання розуміння сутності суспільно небезпечних наслідків у вигляді «істотної шкоди» за визначенням, запропонованим пунктом 3 примітки до статті 364 Кримінального Кодексу України (далі – КК України) є вкрай актуальним. Така актуальність зумовлена тим, що з моменту приведення в сучасний вигляд вказаної примітки й до сьогодні існують проблеми визначення наявності чи відсутності істотної шкоди при кваліфікації діянь, передбачених статтями 364, 364-1, 365, 365-2 та 367 КК України. Вказані проблеми полягають у труднощах при визначенні наявності істотної шкоди у справах, де суб'єкти злочину посягають на найвищі соціальні цінності людини.

Відтак, згідно зі статтею 3 Конституції України людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю [1]. Вважаємо, що конструкція зазначеної норми абсолютизує вказані цінності, а отже втручання у них будь-яким чином спричинить порушення прав людини. Така позиція узгоджується зі змістом статей 27, 28 Основного Закону, де вказано, що ніхто не може

бути свавільно позбавлений життя, а також не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню.

Продовжуючи аналіз найвищих соціальних цінностей, не можна не звернути увагу на Рішення Конституційного суду України від 1 червня 2016 року № 2-рп/2016, де останній наголосив, що свобода є серед фундаментальних цінностей дієвої конституційної демократії, а отже для виконання державою свого головного обов'язку – утвердження і забезпечення прав і свобод людини – законодавець та інші органи публічної влади мають забезпечувати ефективне правове регулювання, яке відповідає конституційним нормам і принципам, та створювати механізми, необхідні для задоволення потреб та інтересів людини [2].

Загалом розглядаючи соціальні цінності людини, варто згадати про їх розуміння Європейським судом з прав людини, який тлумачить Європейську конвенцію з прав людини і основоположних свобод, оскільки практика вказаного Суду є мінімальним стандартом, до якого повинна прагнути держава. Право на життя та здоров'я, а також на непорушність честі й гідності є невід'ємними і абсолютними правами людини, а тому будь-яке неправомірне втручання зумовить порушення вказаних прав.

Щодо законодавчого визначення поняття «істотної шкоди», то його подано наступним чином: істотною шкодою у статтях 364, 364-1, 365, 365-2, 367 вважається така шкода, яка в сто і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян [3]. Як справедливо було вказано професором В. Навроцьким вказане визначення поняття породило дискусії в літературі та сумніви на практиці щодо того, охоплюють поняття істотна шкода та тяжкі наслідки лише матеріальну шкоду чи й інші наслідки – наслідки нематеріального характеру [4, с. 73].

Хочемо наголосити, що питання було частково вирішено Судовою палатою у кримінальних справах Верховного суду України у Постанові від 27 жовтня 2016 року у справі № 5-99кс19, де Суд вказав наступне: істотна шкода охоронюваним законом правам, свободам та інтересам окремих громадян або громадським чи державним інтересам, чи інтересам юридичних осіб може становити не лише майнову шкоду, а й включати *прояви немайнової шкоди, але тільки ті, які можуть одержати майнове відшкодування* (як істотна шкода може враховуватися будь-яка за характером шкода, якщо вона піддається грошовій оцінці та відповідно до такої оцінки досягла встановленого розміру); наслідки нематеріального характеру, які піддаються грошовій оцінці (реальна шкода) та відповідно до такої оцінки досягли встановленого розміру («істотної шкоди» чи «тяжких наслідків») із заподіянням шкоди

охоронюваним Конституцією України чи іншими законами правам та свободам людини і громадянина (соціального, політичного, морального, організаційного чи іншого характеру), можуть бути із: спричинення фізичної шкоди – витрати на лікування чи протезування потерпілої особи; порушення законних прав та інтересів громадян – витрати на відновлення таких прав (виплати незаконно взятому під варту чи ув'язненому або незаконно звільненому з роботи чи навчання, відшкодування за невиконання судового рішення, компенсацію шкоди від поширення відомостей, які ганьблять особу тощо); політичної шкоди (витрати на проведення нових виборів та заходів антитерористичного характеру тощо); організаційної шкоди (витрати на відновлення роботи установи) [5]. При цьому Верховний суд України наголосив, що має бути чітко встановлено і доведено, що саме вчинення того чи іншого службового злочину стало причиною відповідних наслідків. Обчислення їх розміру також має бути належним чином підтверджено (у т.ч. цивільним позовом, як підтвердження факту та розміру реальної майнової шкоди) та не викликати сумніву.

У зв'язку з вказаною позицією для національних судів значно розшилились межі тлумачення істотної шкоди у її нематеріальному аспекті. Водночас виникла нова проблема, яка потребувала негайної відповіді судовою практикою, адже тепер цивільно-правове відшкодування шкоди і заходи кримінально-правової відповідальності були поєднані в одне ціле, хоча й мали різну правову природу. Таким чином, встановлення розміру шкоди перебувало у прямому причинному зв'язку від процесуальної поведінки потерпілого щодо заявлення чи незаявлення цивільного позову та, у разі заявлення, від визначеного судом розміру відшкодування. Хочемо зауважити, що й останнє змістовно має багато суб'єктивних чинників, як-от: урахування характеру обсягу душевних страждань людини, тяжкості вимушених змін у її житті, часу й зусиль, необхідних для відновлення, що в кожному конкретному випадку може суттєво варіюватися залежно від індивідуальних фізичних, психологічних особливостей потерпілого, його соціального становища тощо. На вартість лікування безпосередньо впливає не лише об'єктивний характер завданої злочином шкоди, а і фінансові можливості особи, котра її зазнала, оплачувати відповідні медичні послуги. Виходячи з вищеведеного, можна прийти до такого висновку, що кваліфікація діяння суб'єктів злочинів, передбачених статтями 364, 364-1, 365, 365-2 та 367 КК України, буде залежати від обставин, які не є закономірним результатом відповідних протиправних дій та їх наслідків, а мають випадковий характер, і надання грошової оцінки кожному порушенню права людини, особливо тому, яке

належить до найвищих соціальних цінностей, паплюжитиме зміст цих прав, а також призведе до ігнорування тієї високої мети відновлення прав шляхом надання справедливої сатисфакції у вигляді притягнення винних осіб до відповідальності за фактично завдану шкоду.

Звертаємо увагу на те, що ця проблема залишалась на рівні наукового обговорення до ухвалення Великою Палатою Верховного суду Постанови від 5 грудня 2018 року у справі № 301/2178/13-к у контексті перевірки правильності кваліфікації дій засудженого за частиною 2 статті 365 КК України, де власне Суд дослідив питання меж істотної шкоди через призму найвищих соціальних цінностей, вказавши наступне: невід’ємні права кожної людини на зазначені вище блага за своєю юридичною природою належать до особистих немайнових, які спрямовані на забезпечення її фізичного, соціального та духовного буття і *не мають економічного змісту та матеріального вираження*. Такі права пов’язані з безумовною цінністю людської особистості самої по собі, а завдана людині в результаті їх порушення фізична та/або моральна шкода є самодостатнім критерієм для оцінки відповідних протиправних дій як найбільш тяжких. Обмеження критеріїв визначення суспільної небезпечності таких посягань, а тим більше вирішення питання про їх криміналізацію чи декриміналізацію матеріальним еквівалентом шкоди суперечило би самому змісту відповідних об’єктів кримінально-правової охорони, а також ієрархії соціальних цінностей, закріпленій у Конституції України та визначеній міжнародними стандартами [6].

Зважаючи на вказане вище, хочемо підкреслити, що тлумачення правових норм не може здійснюватись ізольовано від наслідків, які воно спричинить, та їх відповідності закріпленим у законодавчих нормах моральним засадам суспільства. Адже право не є «річчю в собі», а має бути чутливим до соціального контексту, в якому існує. На цьому акцентував увагу Конституційний Суд України в рішенні від 02 листопада 2014 року № 15-рп/2004. Як зазначено в цьому рішенні, одним із проявів верховенства права є те, що право не обмежується лише законодавством як однією з його форм, а включає й інші соціальні регулятори, зокрема норми моралі, традиції, звичаї тощо, які легітимовані суспільством і зумовлені історично досягнутим його культурним рівнем [7]. З цього випливає, що держава зобов’язана підтримувати здоровий баланс до відновлення порушених прав, особливо тих, які вважаються найвищими соціальними цінностями людини, шляхом надання справедливої сатисфакції особі-потерпілому, адже такою є вимога сучасного демократичного суспільства. Власне таку позицію було висвітлено й у вказаному вище рішенні Великої Палати Верховного суду.

Проте, не слід забувати й про дотримання державою вимог статті 7 Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, зокрема принципу *nullum crimen sine lege*, який за своїм змістом наголошує на передбачуваності кримінального закону. Адже звертаємо увагу, що схожа зі змістом проблема тлумачення поняття «істотної шкоди» вже розглядалась Європейським судом з прав людини на предмет порушення прав людини, визначених статтею 7, проте з іншого боку, аніж описувалось раніше. Так, у рішенні у справі “Liivik проти Естонії” Суд вказав, що естонське національне кримінальне законодавство не було достатньо чітким. Зокрема, йшлося про те, що визначення поняття «істотна шкода» як наслідок зловживання владою чи службовим становищем було широким. Воно не дозволяло з’ясувати, чи шкода нематеріального характеру, зокрема нематеріальна шкода державі, загроза спричинення матеріальної шкоди, охоплюється поняттям «істотна шкода». Як наслідок, норма кримінального закону визнана такою, що не відповідає вимогам передбачуваності, а тому порушується принцип *nullum crimen sine lege* [8].

Аналізуючи вказане, можна прийти до висновку, що дійсно законодавцем надано чітке визначення поняттю «істотна шкода», яке під своїм змістом розуміло наслідки у матеріальному вигляді. Але, згодом це поняття було піддано тлумаченню і розширило свої межі завдяки судовій практиці. Безумовно таке широке тлумачення є пропорційним і переслідує легітимну мету, яка спрямована на відновлення порушених невід’ємних прав потерпілих. Водночас, необхідно дослідити наскільки такі методи відповідають необхідності у демократичному суспільстві у контексті унеможливлення порушення прав й самого суб’єкта злочину.

У рішенні у справі «S. W. проти Сполученого Королівства» Європейський суд з прав людини наголосив, що будь-яке правопорушення має бути чітко визначене в законі; такий вимозі відповідає стан, коли особа може знати з формулювання відповідного припису, а за потреби – *за допомогою його тлумачення судом*, за які дії або бездіяльність її може бути притягнуто до кримінальної відповідальності [9]. Тобто національні суди в праві тлумачити і роз’яснювати норми і приписи таким чином, щоб надати чітку форму межах відповідальності, що на наше переконання в описаній проблемі і було зроблено судовими органами, а тому можна стверджувати, що подібні дії відповідають вимогам, які висуває демократичне суспільство.

Виходячи з вищенаведеного можна підсумувати, що на сьогоднішній день найвищі соціальні цінності людини є важливою й основною складовою демократичного суспільства. У разі порушення таких цінностей держава повинна вживати максимальних заходів для того, щоб відновити права людини шляхом

надання справедливої сатисфакції. При цьому, не можна вимірювати обсяг порушеного основоположного права у грошовому еквіваленті задля визначення обсягу такої сатисфакції, оскільки це призведе до нівелювання змісту порушеного права і тих високих цілей, захищати які воно спрямоване.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр>.
2. Рішення Конституційного суду України у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень третього речення частини першої статті 13 Закону України «Про психіатричну допомогу» (справа про судовий контроль за госпіталізацією недієздатних осіб до психіатричного закладу) від 1.06.2016 року № 2-рп/2016 [Електронний ресурс] // Конституційний Суд України. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-16#n42>.
3. Кримінальний кодекс України [Електронний ресурс]: Закон України від 05.04.2001 № 2341-ІІ // Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
4. Корупційні схеми: їх кримінально-правова кваліфікація і досудове розслідування / За ред. М. І. Хавронюка. – К.: Москаленко О. М., 2019. – 464 с.
5. Постанова Судової палати у кримінальних справах Верховного суду України від 27.10.2016 року у справі № 5-99кс19 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/62692636>.
6. Постанова Великої Палати Верховного суду від 05.12.2018 року у справі № 301/2178/13-к [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/78529879>.
7. Рішення Конституційного суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання) від 2.11.2004 року № 15-рп/2004 [Електронний ресурс] // Конституційний Суд України. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v015p710-04>.
8. Judgment of European Court of Human Rights in case of Liivik v. Estonia (Application no. 12157/05) dated 25.06.2009 [Електронний ресурс] // The HUDOC database. – Режим доступу: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-126164>.
9. Judgment of European Court of Human Rights in case of S. W. v. United Kingdom (Application no. 20166/92) 22.11.1995 [Електронний ресурс] // The HUDOC database. – Режим доступу: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57965>.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Харитонova О. В.

ШОР АНАСТАСІЯ МАКСИМІВНА

студентка 3-го курсу юридичного коледжу
Національного університету «Одеська юридична академія»

ДО ДИСКУСІЇ ЩОДО ПРИЗНАЧЕННЯ НЕПОВНОЛІТНІМ ПОКАРАНЬ У ВИДІ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ НА ПЕВНИЙ СТРОК

Особливості притягнення неповнолітніх до кримінальної відповідальності, а також призначення їм покарань завжди були й залишаються нині одними з найбільш широко обговорюваних питань у теорії кримінального права. Разом з цим, сучасні реалії сьогодення сповна свідчать про те, що, незважаючи на довготривалу запеклу дискусію, ціла низка проблем все ще залишається надзвичайно актуальною, чільне місце серед якої посідають питання щодо специфіки застосування окремих засобів кримінально-правового впливу до неповнолітніх осіб [3], зокрема, в частині призначення тих чи інших конкретних видів покарань [6].

Так, з-поміж наявних видів покарань, що можуть бути застосовані судом до неповнолітніх, визнаних винними у вчиненні злочинів, передбачених чинним законом про кримінальну відповідальність [4], особлива увага, як правило, приділяється такому виду покарання, як позбавлення волі на певний строк, передбаченого п. 5 ч. 1 ст. 98 Кримінального кодексу України (далі – КК України) [4], що зазвичай обумовлюється тим, що відповідний вид покарання прийнято вважати «... найсуворішим покаранням, що може бути призначене особам, яким на момент вчинення злочину не виповнилося 18 років ...» [9], а також через те, що позбавлення волі на певний строк сьогодні, фактично, є «базовим» покаранням серед неповнолітніх» [3, с. 45], а також таким, «... що застосовується найчастіше ...» [2].

Подібна ситуація, багато в чому, лягла в основу наукових дискусій щодо ефективності, а також доцільності застосування відповідного виду покарання до неповнолітніх. Примітно, що в історичній ретроспективі, однією з домінуючих була думка про те, що призначення неповнолітнім покарань у виді позбавлення волі на певний строк сприяло подальшому укріпленню законності та правопорядку, а також успішній боротьбі із вчиненням злочинів неповнолітніми особами [1, с. 71]. Однак, з плином часу, починає формуватися ідея щодо відношення до зазначеного покарання, скоріш як до вимушеного явища, аніж до бажаного [12, с. 66], що поступово приводить до того, що

сьогодні ефективність відповідних заходів ставиться під питання та загалом оцінюється доволі критично [7, с. 191].

На думку Є. Л. Стрельцова, такий стан речей, насамперед, пояснюється «особливим ставленням» до неповнолітніх, а також гуманізацією кримінально-правової політики, пов'язаною із таким ставленням [10, с. 369]. Мова йде про т. зв. «більш м'який, лояльний підхід», що має враховуватись під час призначення покарання неповнолітнім [11, с. 228], що, як правило, полягає у необхідності обов'язкового врахування «особливостей їх особистості», зокрема, «особливостей психічного та фізичного розвитку», а також «вікових особливостей» неповнолітніх [13, с. 157], про що зазначається, зокрема, наприклад, у ч. 1 ст. 103 КК України, а також інших встановлених чинним КК України, особливостей та обмежень [4]. Подібна ситуація, у свою чергу, слугує підґрунтям для появи низки інших (суміжних) дискусійних питань щодо реальної можливості досягнення мети покарання, зокрема, в частині виправлення засуджених [13, с. 155], «подвійного» врахування під час призначення покарання такої обставини, як «вчинення злочину неповнолітнім» [8, с. 188], а також стосовно «наявності санкцій безальтернативного характеру для неповнолітніх», що фактично суперечить самій ідеї певного «привілейованого стану» неповнолітніх [8, с. 188].

Таким чином, наявність низки вищезазначених надзвичайно складних проблем, що наразі мають місце у сфері призначення неповнолітнім покарань, зокрема, щодо такого покарання, як позбавлення волі на певний строк, свідчать про нагальну необхідність проведення подальших наукових досліджень задля вдосконалення чинного законодавства України про кримінальну відповідальність, з урахуванням зарубіжного досвіду провідних країн світу [5, с. 35].

Список використаних джерел

1. Бажанов М. І. Принципи призначення покарання за радянським правом. *Радянське право*. 1971. № 2. С. 78–82.
2. Вишневецька І. Особливості кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: Юридичні науки*. 2017. Вип. 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnadpcurn_2017_1_17 (дата звернення: 25.04.2020).
3. Дмитришина Т. І. Призначення покарання неповнолітнім: концептуальні основи: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Одеса, 2016. 205 с.
4. Кримінальний кодекс України : Закон від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 25.04.2020).

5. Кузьмін Е. Е. Кримінальне право зарубіжних країн : навч.-метод. посіб. / Е. Е. Кузьмін ; передмова Є. Л. Стрельцова. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2018. 96 с.
6. Мирошніченко Н. А. Деякі пропозиції щодо удосконалення покарання у виді позбавлення волі до неповнолітніх. *Традиції та новачії юридичної науки: минуле, сучасність, майбутнє* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 19 трав. 2017 р.) : у 2 т. / відп. ред. Г. О. Ульянова. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2017. Т. 2. С. 236–238.
7. Мирошніченко Н. М. Деякі пропозиції вдосконалення законодавства щодо заходів кримінально-правового впливу на неповнолітніх. *Правовий вплив на неправомірну поведінку: актуальні грані* : монографія / за ред. О. В. Козаченка, Є. Л. Стрельцова. Миколаїв : Ліон, 2016. С. 189–207.
8. Ободовський О. Про караність злочинів, учинених неповнолітніми: від особливостей до самостійності. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 9. С. 187–191.
9. Про практику застосування судами України законодавства у справах про злочини неповнолітніх : Постанова Верховного суду України від 16.04.2004 № 5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va005700-04> (дата звернення: 25.04.2020).
10. Стрельцов Є. Л. Сучасність та перспективи розвитку кримінального права України: 20 років потому. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»* : зб. наук. пр. / редкол.: С. В. Ківалов (голов. ред.), В. М. Дрьомін (заст. голов. ред.), Ю. П. Аленін та ін. ; відпов. за вип. В. М. Дрьомін ; МОН України, НУ «ОЮА». Одеса : Юрид. л-ра, 2012. Т. 11. С. 365–373.
11. Тимофеева Л. Особливості застосування європейських стандартів щодо неповнолітніх у кримінальному праві України. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 4. С. 228–232.
12. Хохряков Г. Ф. Наказание в виде лишения свободы: оценка эффективности. *Советское государство и право*. 1989. № 2. С. 65–73.
13. Чупринський Б. Проблеми призначення покарання неповнолітнім. *Історико-правовий часопис*. 2017. № 1. С. 155–160.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Кузьмін Е. Е.

ЯКОВЕНКО АНАСТАСІЯ ВАЛЕРІЙВНА

студентка 2-го курсу магістратури факультету прокуратури
та слідства (кримінальної юстиції)
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРОБЛЕМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ СІМЕЙНИХ ПРАВ

Значення сім'ї для суспільства є неоціненним, адже сім'я була і залишається найбільш сталим соціальним інститутом. Поряд з цим, інститут сім'ї неминуче реагує на будь-які позитивні й негативні зміни у всій соціальній системі, підпадаючи під її вплив. Постійні зміни, нестабільність, негаразди в різних сферах суспільного життя призвели до занепаду сімейних цінностей.

Аналіз чинного кримінального законодавства України показує, що у ньому передбачено низку статей, які встановлюють відповідальність за посягання на сімейні відносини. Ці статті розташовані у різних розділах Особливої частини Кримінального кодексу України (далі – КК України), наприклад: ст. 126-1 «Домашнє насильство», ст. 137 «Неналежне виконання обов'язків щодо охорони життя та здоров'я дітей» – у розділі II «Злочини проти життя та здоров'я особи»; ст. 148 «Підміна дитини» та ст. 150 «Експлуатація дітей» – у розділі III «Злочини проти волі, честі та гідності особи»; ст. 156 «Розбещення неповнолітніх» – у розділі IV «Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи», тощо.

Невпорядкованість статей у кримінальному законодавстві не утворюють єдиної цілісної системи, що значно знижує можливості кримінального права щодо здійснення ефективної кримінально-правової охорони сім'ї.

У літературі проблеми кримінальної відповідальності за злочини проти сім'ї досліджувалися у роботах І. О. Бандурка, О. І. Белова, Ф. Г. Бурчака, В. В. Гальцова, І. М. Даньшина, Л. В. Дорош, В. В. Дзундзи, В. П. Ємельянова, О. М. Костенка, Л. М. Кривоченко, І. П. Лановенка, С. Я. Лихової, П. С. Матишевського, О. І. Мілевського, Л. П. Михайлової, В. О. Навроцького, В. К. Негоденка, Ю. Є. Пудовочкина, В. С. Савельєвої, О. С. Сотули, Є. Л. Стрельцова, І. Ю. Топольскової, М. І. Трофімова, Н. С. Юзікової, С. С. Яценка та ін.

Метою дослідження є розробка системи вирішення теоретичних та практичних проблем відповідальності за злочини проти сімейних прав.

З огляду на те, що визначені злочини і норми, в яких встановлено кримінальну відповідальність за ці злочини, віднесені

законодавцем до різних розділів Особливої частини КК України, слід прийти до висновку, що вони мають різні і відмінні родові об'єкти. Так, злочини, передбачені в нормах розділу II Особливої частини КК України, мають родовим об'єктом суспільні відносини, які забезпечують життя та здоров'я особи (ст. 137 КК України); злочини, передбачені в нормах розділу III КК України України – честь, волю та гідність особи (ст.ст. 148, 150, 150 [1, ст. 108] КК України); злочини, передбачені в нормах розділу IV КК України – статеву свободу та статеву недоторканність особи (ст.ст. 155, 156 КК України) та інше.

Ураховуючи, що на дану групу відносин посягають злочини, які мають суттєву схожість за соціальною сутністю – завжди і у всіх випадках спричиняють шкоду суспільним відносинам у сфері сім'ї та прав і інтересів неповнолітніх, цю групу відносин слід розглядати як родовий об'єкт, а злочини, які на них посягають, відносити до самостійної групи злочинів [1, с. 108].

У зв'язку з викладеним, в порядку *de lege ferenda*, доцільним є виокремити норми про кримінальну відповідальність за ці злочини в єдиний і самостійний розділ (блок) Особливої частини КК України під назвою «Злочини проти сім'ї». Основою такого рішення та інтегруючим фактором, що є підґрунтям об'єднання (консолідації) вказаних норм, виступають специфічні суспільні відносини у сфері сім'ї, прав і інтересів неповнолітніх, їхній належний, фізичний, психічний та інтелектуальних розвиток. Близькими до такого твердження були пропозиції й інших науковців: П. П. Андрушка [2, с. 159–164] Л. В. Дорош [3, с. 185–190], І. О. Зінченко [4, с. 320], С. Я. Лихової [5, с. 76–88], М. І. Мельника [6, с. 784–786] та інші.

Також, слід урахувати досвід систематизації кримінального законодавства зарубіжних країн, у якому суспільні відносини у сфері сім'ї та суспільні відносини, які забезпечують права й інтереси неповнолітніх виділено в окремий розділ або главу. Наприклад: КК Польщі – у главі XXVI «Злочини проти сім'ї та опіки», КК Білорусі – у розд. VII гл. «Злочини проти укладу сімейних відносин та інтересів неповнолітніх», КК Іспанії – у розд. XII «Злочини проти сімейних відносин», КК Франції – у Книзі 2 гл. VII «Про посягання на неповнолітніх осіб та сім'ю».

До проблем кримінальної відповідальності за злочини проти неповнолітніх необхідно віднести також і те, що у багатьох нормах Особливої частини КК України не передбачено посиленого кримінально-правового захисту неповнолітніх.

У низці норм КК України, задля диференціації кримінальної відповідальності за відповідні види злочинів та подальший кримінально-правовий захист неповнолітніх від злочинних посягань, кваліфікуючою ознакою слід визначити «вчинення злочину відносно неповнолітнього». Зокрема, у статтях 121

«Тяжке тілесне ушкодження», 122 «Умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження», 127 «Катування», 129 «Погроза вбивством», 143 «Порушення встановленого законом порядку трансплантації органів або тканин людини», 168 «Розголошення таємниці усиновлення (удочеріння)» Кримінального кодексу України є необхідним передбачити у якості кваліфікуючої ознаки вчинення зазначених злочинів відносно неповнолітнього, зі встановленням за ці злочини більш суворого покарання.

Таким чином, захист життя та здоров'я неповнолітніх, їхніх прав та інтересів повинно забезпечуватися шляхом диференціації та індивідуалізації кримінальної відповідальності й покарання шляхом застосування більш суворого покарання до осіб, які вчинили злочини проти дитини, її прав та законних інтересів. Отже, урахування законодавцем пропозицій щодо вдосконалення чинного кримінального законодавства сприятиме виконанню завдання, передбаченого ст. 1 КК України, та належним чином забезпечить кримінально-правову охорону сім'ї, сімейних відносин, прав та законних інтересів дітей від суспільно небезпечних посягань.

Список використаних джерел

1. Панов М. І., Гальцова В. В. Проблеми вдосконалення кримінально-правової охорони сім'ї, прав та інтересів неповнолітніх. Бюлетень Міністерства юстиції України, 2013. С. 106–112. С. 108.
2. Андрушко П. П. Права громадян на задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних й інших інтересів та їх захист як об'єкт кримінально-правової охорони / П. П. Андрушко // Нові Цивільний та Кримінальний кодекси важливий етап кодифікації законодавства України: матеріали наук.-практ. конф., Івано-Франківськ, 3-4 жовт. 2002 р. Івано-Франківськ, 2002. С. 159–164.
3. Дорош Л. В. О систематизации преступлений, посягающих на интересы семьи и детей / Л. В. Дорош // Проблемы совершенствования законодательства и практики его применения в современных условиях. К. : УМК ВО / Отв. ред. Н. И. Панов, 1992. С. 185–190.
4. Зінченко І. О. Кримінально-правова охорона виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина: аналіз законодавства і судової практики : моногр. / І. О. Зінченко. Х. : Вид. СПД ФО Вапнярчук Н. М., 2007. 320 с.
5. Лихова С. Я. Кримінально-правова охорона інтересів сім'ї, підопічних та неповнолітніх / С. Лихова, С. Морозюк // Прокуратура. Людина. Держава. 2005. № 10. С. 76–88.
6. Научно-практический комментарий Уголовного кодекса Украины от 5 апреля 2001 г. / Под ред. Н. И. Мельника, Н. И. Хавронюка. К.: А.С.К., 2004. С. 784–785.

Науковий керівник: д.ю.н., професор Сотула О. С.

ПРОБЛЕМИ КРИМІНОЛОГІЇ
ТА КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОГО ПРАВА

ГОГУНСЬКИЙ АРТЕМ АНДРІЙОВИЧ

студент 2-го курсу магістратури факультету прокуратури
та слідства (кримінальної юстиції)
Національного університету «Одеська юридична академія»

**ДЕРЖАВНЕ БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ
У СИСТЕМІ СУБ'ЄКТІВ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ**

Прийнятий реанімаційний пакет реформ, створив правоохоронний орган Державне бюро розслідувань (далі – ДБР), який покликаний боротися не тільки зі злочинами високопосадових осіб, але й протидіяти злочинам, з метою забезпечення безпеки людини та суспільства, а також забезпечення справедливого правосуддя в Україні. Закон України «Про Державне бюро розслідувань» від 12.11.2015 (далі – Закон) регламентує, що ДБР провадить інформаційно-аналітичні заходи щодо встановлення системних причин та умов проявів організованої злочинності та інших видів злочинності, протидію яким віднесено до компетенції Державного бюро розслідувань, вживає заходів до їх усунення [1].

Таке рішення частково пов'язане з тим, що було необхідно привести діяльність прокуратури у відповідність до стандартів, затребуваних європейською спільнотою, щодо відсутності у прокуратури інструменту слідства. Тому, ДБР на самому початку своєї спеціалізованої діяльності отримало слідчі функції органів прокуратури [2, с. 387]. Але, як ми бачимо, виходячи з положень Закону, не лише слідство але й протидія є основним пріоритетом у формуванні та реалізації державної політики у цій сфері.

По-перше, для успішної протидії, перш за все, необхідна переорієнтація довідкової роботи, а саме «інформаційно-аналітичної» в розвідувальну та роботу з планування. Такий прийом можливий за допомогою розширення доступу до отримання та обробки відкритих джерел інформації, інформаційних систем та мережі Інтернет, статистичного моніторингу, кримінологічного прогнозування, моніторингу засобів комунікацій

та кримінологічного планування заходів попередження тих чи інших видів злочинів за конкретний період на конкретно визначених територіях.

По-друге, існує нагальна необхідність співвідношення кримінологічних функцій та завдань які відносяться до компетенції ДБР. Не торкаючись організаційних та процесуальних моментів діяльності ДБР, які вивчаються фахівцями інших галузей, професор Дрьомін В. М. акцентує увагу на кримінологічних функціях ДБР, що значно розширює кримінологічну значущість структури, яку не можна ігнорувати. Перш за все, порівнянна сигнальна функція кримінології, яка властива саме Бюро, тому що у відповідності до Закону, ДБР здійснює правоохоронну діяльність з метою запобігання, виявлення, припинення, розкриття та розслідування злочинів, віднесених до його компетенції. Саме запобігання повинно стати тим «кримінологічним сигналом», який віднесено до компетенції установи [3, с. 377].

А також, виходячи з тлумачення букви закону, ДБР бере участь у формуванні та реалізації державної політики у сфері протидії злочинності, вносить відповідні пропозиції на розгляд Кабінету Міністрів України; здійснює інформаційно-аналітичні заходи щодо встановлення системних причин та умов проявів організованої злочинності та інших видів злочинності. Саме такі компетенції корелюють з аналітичною, інформаційною, описовою, перетворювальною функціями кримінології [3, с. 377].

Подібне співвідношення кримінологічних функцій та завдань, покладених на ДБР повинні сприяти своєчасній «подачі сигналу» про криміногенний стан в країні та надати привід для організації потужної співпраці фахівців досліджуваної нами структури та вітчизняних кримінологів, які володіють прийомом кримінологічного прогнозування та своєчасної профілактики злочинів.

По-третє, необхідне практичне розмежування та відсутності дублювання повноважень між ДБР та іншими правоохоронними структурами, такими як СБУ, НАБУ. Мається на увазі ширший підхід, що означає виключну орієнтованість ДБР на протидію злочинам посадових осіб високого рівня. Така ситуація стосується військових злочинів. Адже, у відповідності до підслідності, до компетенції ДБР належить ще й протидія злочинам, особами, які вчинили військові правопорушення, окрім передбачених статтею 422 Кримінального кодексу України [4].

Тут мова йде про четвертий аспект успішної роботи ДБР, як суб'єкта протидії злочинам, а саме своєчасне недопущення перевантаження цієї структури. Згідно статистичних показників, відомо, що найбільш масштабна категорія злочинів – це військові [5]. Вони займають зараз більше половини проваджень ДБР, і це є проблемою. За своєю природою, більшість зі

скоєних військових злочинів мають «технічну» природу та здебільшого пов'язані з незаконним залишенням місця служби. Слідчий зобов'язаний його розслідувати та не ігнорувати такий злочин, а це майже дві з половиною тисячі злочинів кожен рік. Тому, необхідно залишити у підслідності ДБР тільки злочини, які вчинені вищим офіцерським складом, щоб хоч якось розвантажити підслідність цих категорій справ. Це також буде відбивати основну парадигму діяльності ДБР щодо проведення слідства по відношенню до високопосадовців [6, с. 182].

По-п'яте, необхідне кримінологічне розширення значущості ДБР як суб'єкта протидії. З урахуванням вимог сьогодення та міжнародної практики, не менш важливим завданням має стати ліквідація передумов злочинних проявів та визначення місця ДБР як центрального органу виконавчої влади, що має такий функціональний обов'язок. Унеможливлення доступу до злочинної мети та об'єкту злочинного посягання, як засоби ранньої ситуативної профілактики злочинності стануть у нагоді щодо зниження показників злочинності. Тому, ліквідація передумов, наприклад, корупційної діяльності повинна вирішуватися не тільки на рівні апарату управління Державним бюро розслідувань, але й на рівні державного управління. Рівень криміналізації суспільства залежить й від фонових явищ та процесів, які відбуваються на тлі суспільного розвитку. ДБР є державним органом, який виявляє криміногенні фактори, що зумовлюють вчинення злочинів, а також безпосередньо реалізує заходи щодо протидії злочинності.

А отже, ДБР здійснює безпосереднє управління окремими напрямами запобігання злочинності та координує цю діяльність; виявляє та пізнає об'єкт запобіжного впливу, інформує про них інших суб'єктів; виконує запобіжні заходи щодо випередження, обмеження, усунення криміногенних явищ та процесів, захисту соціальних благ і особи; реалізує заходи щодо відвернення і припинення злочинів і злочинності. Тому серед суб'єктів протидії, ДБР займає значне та специфічне місце [7, с. 197].

Список використаних джерел

1. «Про Державне бюро розслідувань» Закон України від 12.11.2015 № 6 зі змінами від 20.03.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-19>.
2. Цитряк В. Я. Особливості правового статусу Державного бюро розслідувань як спеціалізованого органу в сфері протидії білокомірцевій злочинності. «Державне бюро розслідувань: на шляху до розбудови»: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, 16 червня 2018 р., м. Одеса / редкол.: Г. О. Ульянова (голова) та ін. Юридична література, 2018, 432 с.

3. Дрьомін В. М. Кримінологічні функції та кримінологічна діяльність ДБР. «Державне бюро розслідувань: на шляху до розбудови: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, 16 червня 2018 р., м. Одеса / редкол.: Г. О. Ульянова (голова) та ін. Юридична література, 2018, 432 с.
4. Підслідність. Офіційний сайт Державного бюро розслідувань. URL: <https://dbr.gov.ua/pidslidnist>.
5. Звіт про роботу ДБР 2018. URL: https://dbr.gov.ua/sites/default/files/2019-03/zvit_final.pdf.
6. Цюприк І. В. Перспективи функціонування Державного бюро розслідувань, як суб'єкта боротьби з організованою злочинністю. Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. 2016. № 2 (99). С. 177–186.
7. Носевич Н. Кримінологічне розуміння Державного бюро розслідувань як суб'єкта протидії злочинності в Україні. Підприємництво, господарство і право. 2019. Випуск 7. С. 194–199.

Науковий керівник: д.ю.н., професор Дрьомін В. М.

ЗАЙЦЕВА СОФІЯ ІГОРІВНА

студентка 4-го курсу факультету прокуратури
та слідства (кримінальної юстиції)
Національного університету «Одеська юридична академія»

КРИМІНОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДЕТЕРМІНАЦІЇ РЕЦИДИВНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ

Досить глобальною і масштабною проблемою на сучасному етапі розвитку нашого суспільства є рецидивна злочинність серед неповнолітніх, яка відноситься до одного із найбільш небезпечних видів злочинності. Нестійка економічна ситуація в країні, прагнення швидко досягнути матеріального достатку, аморальний спосіб життя, впевненість у безкарності своїх суспільно небезпечних діянь та безліч інших факторів сприяють виникненню, становленню та збільшенню рецидивних злочинів серед молоді.

Рецидивна злочинність неповнолітніх осіб обумовлена такими детермінантами, як перша судимість, яка тягне за собою негативні наслідки, та навішування суспільством «ярликів» на колишнього засудженого; незворотні психічні процеси, які неможливо уникнути особі, що відбуває покарання, особливо якщо це позбавлення волі; проблеми, пов'язані з постпенітенціарною адаптацією. Понижена самооцінка, відсутність підтримки або, навпаки, гіперопіка з боку сім'ї та

близьких, невизначеність ціннісних орієнтацій колишнього засудженого часто штовхають його до вчинення нового умисного злочину.

Причини рецидивної злочинності неповнолітніх виникають під впливом як макросередовища (держави та суспільства загалом), так і мікросередовища (сім'ї, близького оточення, перебування в навчальних закладах і т. д.). Перш за все, варто проаналізувати сім'ю як малу соціальну групу, на яку покладено обов'язок виконувати виховну функцію, що включає в себе розвиток поваги до правових і моральних норм суспільства та формування світогляду, ціннісних орієнтацій неповнолітнього. Слід зазначити, що неблагополучні сім'ї не справляються з таким відповідальним завданням, що сприяє криміналізації особи неповнолітнього. Адже алкоголізм, наркоманія, насильство, постійні конфлікти, відсутність педагогічного виховання з боку батьків утворюють нездоровий моральний клімат, в якому знаходиться підліток. Така негативна обстановка породжує та виховує в неповнолітній особі антигромадські погляди та правовий нігілізм, який вона сприймає як належне явище.

Значна кількість рецидивних злочинів неповнолітніх вчинена у співучасті. Тобто підліток потрапляє у кримінальну субкультуру (здебільшого внаслідок підбурювання дорослим) і стає її складовою. Більшість дорослих рецидивістів характеризуються тим, що почали свою злочинну діяльність ще в ранньому віці. Вони, як правило, становлять верхівку злочинної ієрархії. Ці «лідери» досягнули певного статусу та повагу в «злочинській сім'ї» такою жакливою ціною, як спричинення значної шкоди охоронюваним законодавством про кримінальну відповідальність суспільним відносинам.

А. А. Коренюк зазначає, що структура рецидивної злочинності неповнолітніх у загальній структурі неповнолітньої злочинності демонструє деяке зниження в останні роки, зокрема питома вага злочинів корисливого та корисливонасильницького спрямування (у середньому 60 %), з них: крадіжки (68 %), грабежі (27,5 %) та заволодіння чужим транспортним засобом (13,6 %) [1, с. 14]. Варто звернути увагу на те, що основні детермінанти рецидивної злочинності серед молоді носять економічний характер. Економічні цілі та прагнення неповнолітніх осіб часто не збігаються з фактичними фінансовими можливостями. Суспільство, більшість якого зазнає погіршення свого матеріального становища внаслідок економічних перетворень при переході до ринкових відносин, потребує соціального захисту з боку держави. Переважно саме невпевненість у завтрашньому дні та низький рівень життя штовхають молодь до рецидивної злочинності.

Неповнолітня особа, відбувши покарання, потребує відновлення в навчанні або ж забезпечення роботою, певний матеріальний фундамент з боку держави та розуміння і толерантності з боку суспільства. Якщо вона цього не отримує, то виникає висока ймовірність її повернення до злочинного способу життя. Тому важлива роль у поверненні колишнього неповнолітнього засудженого до самостійного та повноцінного життя в суспільстві належить ресоціалізації, яка включає в себе сукупність соціальних, медичних, психолого-педагогічних та організаційних заходів, які сприяють його реінтеграції в соціум. У ч. 1 ст. 149 КВК України зазначено, що для надання допомоги адміністрації виховної колонії в організації навчально-виховного процесу і зміцненні матеріально-технічної бази колонії, здійснення громадського контролю та оцінки рівня дотримання прав людини, вирішення питань соціального захисту засуджених, трудового і побутового влаштування осіб, які звільняються, при виховних колоніях створюється піклувальна рада з представників органів державної влади, органів місцевого самоврядування, громадських організацій.

Отже, детальне та всебічне дослідження детермінантів рецидивної злочинності неповнолітніх є одним із пріоритетних напрямків кримінологічного вивчення. Оскільки система протидії цьому негативного явища далека від ідеалу, вона потребує значного вдосконалення та вагомих дій від держави та суспільства, спрямованих на усунення головних причин його виникнення.

Список використаних джерел

1. Коренюк А. А. Взаємодія органів пробації з релігійними організаціями у запобіганні рецидивним злочинам неповнолітніх в Україні : дисертація канд. юр. наук : 12.00.08 / Коренюк Анастасія Анатоліївна. – К., 2019. – 22 с.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Чернишов Г. М.

КЛИМ ОКСАНА СТЕПАНІВНА

студентка 2-го курсу магістратури факультету прокуратури
та слідства (кримінальної юстиції)
Національного університету «Одеська юридична академія»

КРИМІНОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ТА ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИННОСТІ У СІЛЬСЬКІЙ МІСЦЕВОСТІ В УКРАЇНІ

Наразі актуальність вивчення сільської злочинності в Україні обумовлена постійними соціально-економічними змінами в країні, які впливають на безробіття, відтік працездатного населення в містах і за кордон. Це зумовлює зміни і в структурі злочинності загалом, і в структурі і ознаках сільської злочинності.

Дослідження сільської злочинності в Україні представлені різними працями українських та зарубіжних вчених. Серед них українські кримінологи А. М. Бабенко, Т. І. Шевчук, В. І. Скрибець, В. Г. Лихолоб, В. В. Голіна, І. М. Даньшин, А. Ф. Зелінський, А. А. Приходько, Я. Б. Олійник, які досліджували як сільську злочинність, так і феномен злочинності загалом.

Станом на 2019 рік, в Україні було вчинено 348 380 злочинів в містах і 85 537 злочинів – у сільській місцевості [1].

Для вивчення злочинності в сільській місцевості в Україні було проаналізовано статистичні дані Генеральної прокуратури. Крім цього для вивчення особливостей сільської злочинності регіонів України було обрано Чернівецьку область, в якій 54 % від всього населення області складає сільське населення.

Коефіцієнт інтенсивності злочинності в сільській місцевості в Україні на 100 тис. складає: в 2015 – 858, 2016 – 873, 2017 – 797, 2018 – 717, 2019 – 663. В той час як коефіцієнт інтенсивності в містах складає: в 2015 – 1466, 2016 – 1561, 2017 – 1379, 2018 – 1299, 2019 – 1191. Враховуючи викладене, можна зробити висновок, що в країні переважає міська злочинність.

Рівень інтенсивності сільської злочинності в Чернівецькій області складає: в 2014 – 382, 2015 – 461, 2016 – 505, 2017 – 566, 2018 – 468, 2019 – 427. Рівень злочинності в містах складає: в 2014 – 1546, 2015 – 1715, 2016 – 1458, 2017 – 1585, 2018 – 1336, 2019 – 1277. Таким чином, коефіцієнт злочинності у сільській місцевості менший за коефіцієнт злочинності в містах. Це пов'язано з тим, що злочинів в сільській місцевості реєструється менше, ніж у містах (на 2796 злочинів за 2019 рік). При цьому сільського населення переважає міське (на 123 тисячі за 2019 рік).

Щодо динаміки злочинності в сільській місцевості за період 2014–2019 років, слід зазначити, що найбільше було

zareєстровано злочинів у 2017 (2934) і за останні два роки спостерігається зниження злочинності.

Динаміка злочинності в місті має свої особливості, адже злочинність набагато вища за сільську злочинність. По-друге, найбільше було вчинено злочинів у 2015 – 6697 та в 2017 – 6198. За останні роки відбувається поступове зниження кількісних показників [2; 3].

Для відображення структури сільської злочинності було проаналізовано і вивчено обвинувальні вироки за 2018 рік Чернівецької області у кількості 739. Так, структуру складають: злочини проти життя та здоров'я особи – 121 (16 %); злочини проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина – 8 (1 %); злочини проти власності – 341 (47 %); злочини у сфері господарської діяльності – 16 (2 %); злочини проти довкілля – 11 (1 %); злочини проти громадської безпеки – 23 (3 %); злочини проти безпеки виробництва – 3 (0 %); злочини проти безпеки руху та експлуатації транспорту – 49 (7 %); злочини проти громадського порядку та моральності – 19 (3 %); злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші злочини проти здоров'я населення – 42 (6 %); злочини у сфері охорони державної таємниці, недоторканності державних кордонів, забезпечення призову та мобілізації – 28 (4 %); злочини проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян та злочини проти журналістів – 12 (2 %); злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг – 15 (2 %); злочини проти правосуддя – 23 (3 %); злочини проти встановленого порядку несення військової служби – 21 (3 %) [4].

Щодо особливостей сільської злочинності, то значну частину складають корисливі. Предметами крадіжок в основному є сільськогосподарська продукція, малоцінні речі, предмети, господарські інструменти. Крадіжки в сільській місцевості в більшості випадків здійснюються у вечірній час (53,3 %) [5, с. 42–49]. Шосту частину крадіжок за ч. 3 ст. 185 КК України становлять крадіжки з дачних і садових будиночків, як правило, вони погано охороняються або взагалі не охороняються [6, с. 260–267]. Більшість крадіжок у сільській місцевості вчиняються шляхом вільного доступу. Місцеві жителі залишають відкритими приміщення будинку, комори, гаражу чи сараю, що уможливило вільний туди доступ.

Розкрадання майна вчиняються в дрібних і середніх розмірах, Викрадають, як правило, у знайомих осіб чи навіть у родичів. Так, предметом були худоба – справа № 715/2338/18, продукти харчування – № 713/961/18 [7-8]. Тому можна зробити висновок, що корисливі злочини вчиняються для того, щоб

себе прогодувати або в подальшому на кошти, які отримані із збуту викрадених предметів, придбати продукти харчування. Як правило, викрадають банки сала, повидла консервованих овочів, варення, замороженого м'яса, самогон, фарш, рибу, ковбасні вироби і крупи та фрукти. Задля запобігання слід вживати заходи соціально-економічного характеру та змінювати судову практику, яка свідчить про те, що у більшості призначають за корисливі злочини штраф. Але так як сільські злочинці – це особи, які в основному ніде не працюють, або які перебиваються випадковими тимчасовими заробітками, слід призначати частіше громадські роботи, особливо якщо діяння вчиняється повторно, адже це матиме більший вплив на особу та на її ставлення до вчиненого.

Щодо насильницьких злочинів, то найчастіше вчиняються легкі тілесні ушкодження побутовими предметами (палкою, руками, взуттям). Як правило, на побутовій основі, в результаті конфлікту і у стані алкогольного сп'яніння. Відбуваються такі діяння між знайомими друзями, співмешканцями чи сусідами. Ббивства вчиняють набагато рідше.

Особливостями злочинів у сфері обігу наркотичних і психотропних засобів є те, що для сільської місцевості лише характерні легкі наркотики (канабіс і конопля), а для міста – і амфітамін, і марихуана.

Отже, підсумовуючи, слід відмітити, що для запобігання злочинності в селі потрібно розробляти науково обґрунтовані рекомендації і пропозиції, вдосконалювати законодавство і практику та запроваджувати комплексну систему запобігання злочинності в сільській місцевості.

Список використаних джерел

1. Статистична інформація Генеральної прокуратури // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://old.gp.gov.ua/ua/statinfo.html>.
2. Статистична інформація Чернівецької прокуратури // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://chnr.gp.gov.ua/ua/static?dir_id=111669&libid=.
3. Офіційний сайт Головного управління статистики у Чернівецькій області. URL: <http://www.cv.ukrstat.gov.ua/>.
4. Єдиний державний реєстр судових рішень / Чернівецька область // 2018 рік // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua>.
5. Сюравич В. Г. Обставини, що зумовлюють корисливі злочини в аграрному секторі економіки України // Наук. вісн. Нац. акад. внутр. справ України. – 2002. – № 4. – С. 42–49.
6. Місюра Н. М. Типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування крадіжок індивідуального майна, вчинених у сільській місцевості, та дії слідчого щодо їх вирішення / Н. М. Місюра // Науковий

вісник Національної академії внутрішніх справ. – К., 2011. – No 11. – С. 260–267.

7. Єдиний державний реєстр судових рішень / Чернівецька область // 2018 рік // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/77972280>.
8. Єдиний державний реєстр судових рішень / Чернівецька область // 2018 рік // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/76744817>.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Дикий О. В.

ОВЧАРУК ПАВЛО СЕРГІЙОВИЧ

студент 2-го курсу магістратури факультету прокуратури
та слідства (кримінальної юстиції)
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ СТВОРЕННЯ СЛУЖБИ ФІНАНСОВИХ РОЗСЛІДУВАНЬ В УКРАЇНІ: КРИМІНОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ

Інституціональні механізми в питаннях заходів боротьби та протидії окремим видам злочинів вбачаються перспективними та дієвими на даному етапі розвитку країни. Адже, якщо ми говоримо про економічну злочинність, то забезпечення безпеки у фінансово-економічній сфері як для кожного конкретного підприємства, так і держави в цілому неможливе без належного рівня організації та координації діяльності контролюючих органів на відомчому (міжвідомчому) та загальнодержавному рівнях, без використання послуги «фінансових розслідувань» консалтингових та аутсорсингових фірм.

Це призвело до появи проекту Закону щодо створення служби фінансових розслідувань, а точніше перша версія назви – «Про Службу фінансових розслідувань України (фінансову поліцію)» від 2013 року, а потім – Бюро фінансових розслідувань (далі – БФР). На таку організацію у перспективі планується покласти повноваження щодо розслідування злочинів проти держави, як вчинені в економічній та фінансовій сферах держави. Існує думка про те, що такою структурою планується замінити податкову поліцію та перетворитися в ефективний механізм боротьби зі злочинами проти держави у фінансовому секторі. В свою чергу, підпорядковуватися БФР повинне Міністерству фінансів України. Такі основні моменти підкреслені у поданому законопроекті № 1208, який був зареєстрований у Верховній Раді України від 30 серпня 2019 року.

У проекті закону зазначається, що Бюро фінансових розслідувань – це центральний орган виконавчої влади, який реалізує державну політику з питань запобігання, виявлення, припинення, розслідування та розкриття кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності, які прямо чи опосередковано заподіюють шкоду публічному інтересу у сфері фінансів [4].

Проте, на даний час існує проблематика того, що така служба й досі залишається у статусі законопроекту та займає занадто багато часу та бюджетних коштів на її створення. А по-друге, прийняття такого закону може мати наслідком припинення діяльності податкової міліції в системі Державної фіскальної служби (далі – ДФС). Існує думка про те, що головною метою створення нового органу є вирішення глобальних проблем, пов'язаних з роботою податкової міліції, які негативно позначаються на бізнес-середовищі.

Серед подібних проблем також можна виокремити наявність великої кількості випадків безпідставного внесення податковою міліцією відомостей про вчинення кримінального правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань та негативні результати їх розслідування. Черговою проблемою є велика кількість прийняття незаконних податкових повідомлень-рішень (ППР) органами ДФС України і як наслідок здійснення досудового розслідування кримінальних проваджень саме цією структурою [6].

Проте, як наголошує експерт з питань податкової політики Інституту суспільно-економічних досліджень Ю. Федчишин, в рамках закону не запропоновано критерії оцінки діяльності працівників фінансової поліції. Він вважає, якщо увага новоствореної служби буде прикута лише до малого і середнього бізнесу, то така фінансова поліція у нашій соціально-економічній ситуації буде не потрібна [1]. Якщо ж фінансова поліція буде шукати несплату податків там, де вона найбільше здійснюється, а саме у великому бізнесі, тоді до державного бюджету країни будуть надходити дійсно великі гроші [3, с. 168].

З кримінологічної точки зору, робота нової служби має бути направлена на системну протидію всьому спектру економічних злочинів, зменшення тиску на бізнес та позбавлення ДФС інструменту системної корупції. Імплементация у вітчизняне законодавство європейської моделі органів, що поєднують в собі контрольно-перевірочні функції з функціями досудового розслідування у сфері запобігання та боротьби з економічними правопорушеннями дозволить максимально наблизити Україну до європейських стандартів [2, с. 23-24].

Незважаючи на збільшення витрат на боротьбу з економічними злочинами та шахрайством, багато українських

організацій все ще не займаються профілактикою шахрайства, а лише реагують або захищаються від нього, коли факт шахрайства вже вчинений.

Виходячи з цього, в економічно розвинених країнах набула потужного розвитку послуга «фінансових розслідувань», яка допомагає виявити потенційні проблеми шляхом фінансового та юридичного аудиту фінансового та нефінансового характеру, що спрямований на аналіз як внутрішнього, так і зовнішнього середовища підприємства [2, с. 21-22].

Ключовим моментом законопроекту є заміна силового підходу розслідування фінансових злочинів на комплексно-аналітичний. Відповідно до положень документу, планується оптимізація системи кримінальної юстиції у сфері протидії економічним злочинам, усунення дублювання функцій правоохоронних органів [5].

А тому, варто зазначити, що саме протидія з кримінологічної позиції є дієвим важелем «декриміналізації» сучасного суспільства, очищення корумпованої влади та оновлення підходів до своєчасного виявлення, аналізу та усунення причин виникнення такого виду злочинів.

Список використаних джерел

1. Беззуб І. Чи полегшить життя українському бізнесові «Фінансова поліція»? [Електронний ресурс]. Режим доступу до сайту: <http://www.nbuvip.gov.ua/index.php?option350>.
2. Долбнева Д. В. Шляхи трансформації боротьби з економічними злочинами в Україні з урахуванням досвіду країн Європейського союзу. Scientific Journal “Science Rise” № 2-3 (55-56) 2019. С. 21–27.
3. Ніпаліді О. Перспективи створення служби фінансових розслідувань: Українські реалії та зарубіжний досвід. Актуальні проблеми правознавства. Випуск 3 (11). 2017 р. С. 165–170.
4. Проект Закону України «Про Бюро фінансових розслідувань» від 30.08.2019 № 1208 [Електронний ресурс]. Режим доступу до сайту: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JI00232A.html.
5. Станет ли Бюро финансовых расследований новой налоговой милицией? Экономическая правда [Електронний ресурс]. Режим доступу до сайту: <https://www.epravda.com.ua/rus/columns/2019/09/24/651886/>.
6. Які перспективи створення в Україні служби фінансових розслідувань. Українське право [Електронний ресурс]. Режим доступу до сайту: https://ukrainepravo.com/scientific-thought/legal_analyst/yaki-perspektivi-stvorenniya-v-ukraini-sluzhbi-finansovikh-rozsliduvan.

Науковий керівник: д.ю.н., професор Дрьомін В. М.

ПАСТЕРНАК ЮРІЙ ЮРІЙОВИЧ

студент 3-го курсу факультету кібербезпеки
та інформаційних технологій
Національного університету «Одеська юридична академія»

НЕБЕЗПЕКА ВИКОРИСТАННЯ СЕРВІСІВ ВІДЕОЗВ'ЯЗКУ НА ПРИКЛАДІ ПЛАТФОРМИ ZOOM

Проблема конфіденційності в мережі Інтернет була актуальною протягом усього її існування. А зараз, коли пандемія коронавірусу змусила мільйони людей по всьому світу залишатися вдома протягом кількох місяців, велика кількість людей перейшла на режим дистанційної роботи та освіти. Сервіси для відеоконференцій стали використовуватися не лише для особистого спілкування, а й для навчання, обміну інформацією між керівниками великих компаній, та, навіть, для засідань урядів деяких країн.

Одним з найпоширеніших сервісів відеоконференцій, що використовується людьми по всьому світу став Zoom. Кількість зустрічей на платформі дійшла до 300 мільйонів на день, а з таким зростанням популярності з'явилися і ризики конфіденційності. Починаючи з можливостей проникнення у відеоконференції та закінчуючи зломами хмарних серверів та великими витоками даних усіх користувачів. Хоча платформа увійшла до масового користування лише кілька місяців тому, вона вже стала жертвою великої кількості скандалів, пов'язаних із порушенням інформаційної безпеки. Одним з найперших таких скандалів було розслідування видання "The Motherboard", яке довело що додаток ZOOM під iOS відправляє усі дані щодо використання сервісу до Facebook, навіть якщо в користувача немає облікового запису цієї соціальної мережі [1]. Ще через декілька днів було з'ясовано, що Zoom не використовує е2е шифрування, хоча представники платформи заявляли про його використання під час реклами. Першого квітня Ілон Маск заборонив працівникам SpaceX використання додатку Zoom з міркувань безпеки, а наступного дня у мережі з'явилося програмне забезпечення що автоматично знаходить зустрічі та зламує їх.

Безумовно, відділ кібербезпеки платформи щоденно поліпшує системи захисту та працює над виправленням усіх вразливостей, але, нажаль, не встигає за хакерами. З подібними проблемами стикається кожна платформа для онлайн-зустрічей. На сьогоднішній день не існує жодної системи, яку неможливо було б зламати, а коли система починає користуватися попитом по усьому світу, вона одразу стає жертвою для усіляких

кібератак. Будь-яка інформація, що потрапляє до глобальної мережі, майже одразу перестає бути конфіденційною. Через такі вразливості багато світових компаній стають жертвами витоків даних. Наприклад, коли тисячі записів відеоконференцій Zoom потрапили у відкритий доступ, багато компаній втратили свої комерційні таємниці [2], а вже зараз багато облікових записів Zoom продаються у мережі. Але така популярність засобів для відеоконференцій також може приносити користь у розшуку деяких людей. Наприклад, вже зараз в Китаї використовують технологію Face Recognition та вуличні системи відеоспостереження для встановлення місцезнаходження злочинців. Аналогічно цьому можна обробляти записи відеозустрічей на предмет участі в них людей, що знаходяться в розшуку [4].

З цього усього можна зробити висновок, що проблема конфіденційності при використанні платформ для відеоконференцій є однією з найактуальніших та найнебезпечніших кіберзагроз під час карантину, тому що окрім проблем, що можуть завдати витоків даних економічному становищу населення, також хакери можуть отримати доступ до інформації що має стратегічне значення для держави. Через легкість проникнення у зустріч та можливість зловмисників сховищ використання відеоконференцій для обміну інформацією, що має цінність є повністю небезпечним. Нажаль, незважаючи на такі проблеми відеоконференцій, зараз немає безпечного аналогу для обміну інформацією онлайн.

Сервіси електронної пошти та месенджери також зламуються хакерами навіть в більшій кількості. У зв'язку з цим багато великих компаній використовує так звані «корпоративні сервіси зв'язку» – месенджери, створені спеціально для обміну інформацією між співробітниками однієї компанії чи, іноді, одного відділу. Це дозволяє зберегти знання про існування сервісу лише у вузькому колі осіб та не привертати зайву увагу до платформи. В будь-якому випадку, такий спосіб також не є повністю безпечним, бо головний показник уразливості інформації – її зломовигідність. Через це, та через сучасні події в світі проблема обміну інформацією в мережі постає однією з найсерйозніших та тих, що потребує негайного вирішення.

Список використаних джерел

1. Zoom iOS App Sends Data to Facebook Even if You Don't Have a Facebook Account [Електронний ресурс]. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: https://www.vice.com/en_us/article/k7e599/zoom-ios-app-sends-data-to-facebook-even-if-you-dont-have-a-facebook-account.
2. Zoom security issues: Zoom buys security company, aims for end-to-end encryption [Електронний ресурс]. – 2020. – Режим доступу до ресурсу:

<https://www.cnet.com/news/zoom-security-issues-zoom-buys-security-company-aims-for-end-to-end-encryption/>.

3. Zoom boss apologises for security issues and promises fixes [Електронний ресурс] // BBC. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.bbc.com/news/technology-52133349>.
4. Дикий О. В. Можливості використання технологій Face Recognition та TouchID: кримінологічний аспект. Кібербезпека в сучасному світі: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Одеса, 29 листопада 2019 р.) Одеса, 2019. С. 7–10.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Дикий О. В.

ПИГЕЛЬ РОКСОЛАНА-СОФІЯ ІВАНІВНА

студентка 4-го курсу факультету адвокатури
Національного університету «Одеська юридична академія»

СУСПІЛЬСТВО VS ЗАСУДЖЕНІ?

В Україні в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах станом на 1 квітня 2020 року трималось 52609 осіб [3].

Будучи дзеркальним відображенням суспільного буття, установи кримінально-виконавчої системи теж схильні до тих негараздів, що кояться в державі взагалі. Це і економічна несталість, і занепад суспільного життя, і руйнація морально-етичних важелів суспільного життя, і спад виробництва, і безробіття і т. і. Як неодноразово доведено світовою історією, зменшення суспільних протиріч внаслідок проведення гнучкої і розумної соціальної політики, змінює ставлення у суспільстві до місць позбавлення волі і до їх «мешканців», що у кінцевому розрахунку дозволить істотно знизити рівень і тяжкість злочинних проявів.

Зокрема, будучи необхідною мірою підтримки законності і правопорядку, застосування покарання як найгострішого прояву кримінальної репресії, особливо в плані захисту від найбільш суспільно небезпечних посягань – позбавлення волі – разом з позитивними моментами пов'язане з численними соціально-економічними, соціально-психологічними, демографічними і медичними витратами, які актуалізують питання щодо скорочення об'ємів його застосування і пошуку альтернативних шляхів [4].

За даними деяких досліджень, приблизно 37 % осіб, що звільняються від відбування покарання у зв'язку із закінченням строку покарання, протягом року з моменту звільнення знову повертається до установ виконання покарань (звісно, у зв'язку

із вчиненням злочину і засудженням) [6]. Значна кількість засуджених відбуває покарання неодноразово, і ця цифра дедалі зростає.

Питання знаходження раціонального механізму виправлення та ресоціалізації засуджених лежить в площині зміни уявлення суспільства про роль і місце кримінально-виконавчої системи у забезпеченні безпеки, в бік актуалізації значення та ефективності ресоціалізації (реінтеграції) засуджених. А отже, на перший план виходить демілітаризація системи виконання покарань та соціальна робота, яка виступає як окремий вид діяльності пенітенціарного персоналу та служби пробації, що спрямовується на підтримку засудженого у складних життєвих ситуаціях, роботу з його свідомістю та підготовку до законотримного життя на волі.

Ще наприкінці XIX століття соціологи звертали увагу на явище «десоціалізації», підкреслюючи певні обставини, за яких людині легко втратити зв'язок із своєю соціальною групою і як важко відновити цей втрачений зв'язок.

Дане твердження цілком і повністю проеціюється на засуджених, особливо при відбуванні покарання в місцях позбавлення волі. У зв'язку із вчиненням злочину і засудженням соціальні ролі і статуси трансформуються: особа втрачає (суб'єктивно) свою соціально схвальну роль та по суті отримує (об'єктивно) новий статус у суспільстві – «злочинець». Своєрідна «стигма», яка в умовах і ментальних традиціях нашого суспільства, переслідує особу все життя і в усіх сферах життєдіяльності. Такий стан речей безумовно стає одним із чинників, що перешкоджає поверненню даної категорії громадян в русло чесного, узгодженого з законом існування через виправлення та ресоціалізацію.

У зв'язку із вчиненням злочину і засудженням, «соціалізуючись» в субкультурі злочинного світу людина потрапляє в такі екстремальні умови, що процес десоціалізації проходить занадто глибоко, руйнуються моральні основи особистості, а ресоціалізаційні механізми – переорієнтування основних складових особистості та адаптація в суспільстві, в результаті чого забезпечується відновлення засудженого у соціальному статусі та повернення до самостійного життя, виявляються недовірними, наслідком чого є неспроможність відновити свої втрачені соціально-корисні зв'язки.

Кримінальні закони і традиції – це своєрідний неформальний регулятор поведінки і життя засуджених в місцях позбавлення волі, починаючи з надходження особи до слідчого ізолятору тимчасового утримання.

Але й тоді, коли засуджені поступають до кримінально-виконавчої установи, продовжується їх обробка іншими

злочинцями під різними приводами. Так здійснюється поступовий перехід до злочинського способу життя і поведінки з неофіційною системою стосунків. І цей процес активно йде не тільки в місцях позбавлення волі, а й поза їх стінами [2].

Так, без протидії кримінальній субкультурі неможливе ані виправлення, ані ефективна ресоціалізація засуджених, адже навіть в умовах несвободи злочинці набувають кримінального професіоналізму, консолідуються, створюють злочинні угруповання для вчинення злочинів після звільнення, і це негативно впливає не тільки на систему виконання покарання, а й сприяє рецидиву злочинів з боку цієї категорії осіб.

Не можна не погодитись, що: «життя у в'язниці вивокрує особливу свідомість, свою філософію, яка, у свою чергу викликає деформацію психіки засудженого» [7].

Зазначене в більшій мірі обумовлюється специфікою соціально-психологічних станів засуджених в місцях позбавлення волі, а саме: соціально-психологічні стани межують між повним співпадінням (адаптація) і повним неспівпадінням (деадаптація) особистості і оточуючого середовища.

Саме примусове переміщення особи із звичного середовища в формально сформовану групу осіб, які уже проявили у взаємовідносинах з оточуючим світом крайню форму девіації – вчинили злочин; ізоляція та відчуження від суспільного життя і фізично, й психологічно, й морально, постійне знаходження як на очах у адміністрації установи виконання покарання, так і на очах у інших засуджених, незадовільні соціально-побутові умови, постійна психологічна напруженість серед засуджених, вплив кримінальної субкультури [1] є основними факторами дезадаптації особистості.

Стан дезадаптації супроводжується, а надто, продукує значною мірою ослаблені і перекручені емоціональні, інтелектуальні та інші психологічні зв'язки з оточуючим середовищем, що слугує «поживним ґрунтом» для вибору або продовження злочинного способу життя і як наслідок протиправна поведінка стає нормою вирішення життєвих проблем, задоволення потреб і виходу з конфліктних ситуацій.

Отже основою для досягнення мети покарання та процесів виконання кримінальних покарань, а тим більш забезпечення безпеки суспільства, є ресоціалізація засуджених. Підкреслюємо, що соціальна реінтеграція (ресоціалізація) – це багатогранний процес, який охоплює комплекс питань моральної, психологічної, практичної підготовки засуджених до життя в суспільстві, освоєння ними нових соціальних ролей, відновлення корисних контактів, усунення або нейтралізації негативних чинників, що обумовлюють або можуть обумовити вчинення злочину [5].

Отже, проблема сприйняття суспільством засуджених, є проблемою, що визначає «етичне обличчя» системи кримінальної юстиції, від чого, в свою чергу залежить вся спрямованість та жорстокість репресивного апарату, а отже й ефективність покарання.

Список використаних джерел

1. Антонян Ю. М., Гульдан В. В. Криминальная психология. – М.: Наука, 1991. – С. 80.
2. Гуров А. И. Профессиональная преступность: прошлое и современность. – М.: Юрид. лит., 1990. – С. 286.
3. Загальна характеристика Державної кримінально-виконавчої служби України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.kvs.gov.ua/peniten/control/main/uk/publish/article/628075>.
4. Кримінально-виконавче право: навч.-метод. посіб. (для студентів факультету адвокатури) [Електронний ресурс] / [Аркуша Л. І., Федчун Н. О., Хижняк Є. С.]. – Одеса, 2020. – Режим доступу: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/1233>.
5. Лукашевич М., Шандор Ф. Соціологія соціальної роботи: теорія та практика: Підручник. – Ужгород: ТОВ «РІК-У», 2018. – 232 с.
6. Скоков С. І., Ващенко І. В. Кримінологічна характеристика осіб, що відбувають покарання в місцях позбавлення волі. Навч. видання. – Харків: Ун-т внутр. справ, 1999. – С. 6.
7. Ягунов Д. В. Сучасна пеналогія: альтернативний курс / Д. В. Ягунов. – О. : Фенікс, 2010. – 176 с.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Федчун Н. О.

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ
КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА

ALLA CHAIKA

3rd year student of the Socio-Legal Faculty
of the National University “Odesa Law Academy”

**IMPROVING THE INVESTIGATION OF TRAFFICKING
IN HUMAN BEINGS CRIMES**

Secretary of USA Mike Pompeo on June 20, 2019, presented the United States Annual Report on Trafficking in Human Beings. The results are unsatisfactory. Statistics make it clear that crime in the field of human trafficking is still at a high level in Ukraine. This problem is exacerbated in connection with the civil revolution of 2014. A large number of citizens from the Lugansk and Donetsk regions are internally displaced. Women and girls from these areas have been kidnapped for the purposes of sex and labour trafficking in Ukraine and Russia. Internally displaced persons were subjected to trafficking, and some Ukrainians were subjected to forced labour on territory not under government control [1, p.478].

That all create new challenges for Forensics. So, it is necessary to reconsider the method of investigating crimes of human trafficking in modern conditions in order to provide a more effective way for disclosure of such crimes.

The investigative process of trafficking in human beings was studied by such domestic scientists as: M. I. Andrienko, N. M. Akhtyrskaya, V. F. Deriuzhinsky, T. A. Denisova, O. M. Dzhuzha, V. O. Ivashchenko, N. S. Karpov, K. B. Levchenko, K. I. Levchenko, V. V. Maksimov, M. S. Nabrusko, D. I. Nikiforchuk, N. V. Plahotniuk, L. D. Udalova, A. F. Vozniy, V. I. Varivoda, T. I. Vozna, A. I. Volkova and others.

It should be noticed, that over recent years, many states including Ukraine have stepped up efforts against human trafficking. However, counter-trafficking still has weak points. There is still a lack of political will, operational capacity, and knowledge on trafficking and on what counter-strategies work best. As a consequence, human trafficking continues to thrive [2, p. 17]. This forces us to delve deeper into the problem again and again.

Firstly, it needs to consider the role of scientific research in the process of investigation. The forensic characteristic of crime plays a very important role in the process of investigation. Some domestic scientists ambiguously viewed this category of forensic science, but anyway it is indispensable in process of the investigation. It is an informative model of typical features of particular kinds of crimes. A forensic characteristic of crime includes typical and stable patterns, which show the mechanism of committing crimes. Forensic characteristic gives grounds to put forward particular investigative versions. An effective investigation of trafficking in human beings depends on the investigator's ability to identify and correctly evaluate the criminal characteristics of the committed crime [3, p. 219]. Also, given into account the fact that this type of crime is a trans-national, it is important to join forces of the international scientific community in combating the crime. In the field of forensic science, it is important to study the experience of investigation in different countries.

In general, there are the following stages of trafficking in human beings crime:

1. Searching of persons who may be used for labour or sexual exploitation.
2. Establishing contacts with foreign "buyers" for "sale of goods".
3. Choosing a way to transport selected persons abroad.
4. Establishment of corruption relations with officials.
5. Choosing how to transport the money received from the sale [4, p. 269].

In the first stage, it is difficult to identify the intent to commit a crime. However, monitoring the appearance of unscrupulous employment agencies can help reduce the number of victims of this crime. The problem is that announcements can be placed on some Internet sites, where it is very difficult to perform control functions.

It is important to note that crime prevention is at the forefront of this issue. Very often people fall victim to human trafficking due to the poor level of legal culture and legal ignorance. This applies to people seeking employment abroad. They turn to unreliable agencies or companies that promise employment abroad, but in reality, such companies pursue a completely different purpose. In view of the above, it is necessary to inform people about the risks of trafficking in human beings.

National legislation includes provisions about preventive measures. Particularly, Article 10 of the Law of Ukraine "On Combating Trafficking in Human Beings" of 20.09.2011 states that one of the tasks in the field of prevention of trafficking in human beings is to increase the level of awareness of the population about the causes and consequences of trafficking in human beings.

This task should be fulfilled by conducting information campaigns against trafficking in human beings [5].

Presumably, metallization of this provision would improve the performance of this task. Information actions should be held not once a year on the World Day against Trafficking in Persons (30 July), but also on an ongoing basis. Only this will ensure that citizens are properly aware of this issue.

So, the investigation of such crime as trafficking in human beings is the real problem, the existence of which violates human rights and freedoms. That is why it will be better to fulfil the following actions:

1. In the scientific field: to conduct studies of the forensic characteristics of this type of crime; to study the experience of foreign scientists in sphere of investigation of this type of crime.

2. In the field of lawmaking: to make more specific the rules of the legislation on responsibility and competencies of particular service for counter-trafficking policy; to pay special attention to preventive methods of struggle, namely to raise the level of legal awareness of the citizens on this issue.

References

1. Trafficking in Persons Report of 2019. URL: <https://www.state.gov/wp-content/uploads/2019/06/2019-TIP-Report-Narratives-T-ZSpecial-Case.pdf>.
2. Strategies Against Human Trafficking: National Defence Academy and Austrian Ministry of Defence and Sports. The Role of the Security Sector. Vienna and Geneva, September 2009. URL: https://ec.europa.eu/anti-trafficking/sites/antitrafficking/files/strategies_against_human_trafficking_the_role_of_the_security_sector_1.pdf.
3. Набруско М. С. Значення криміналістичної характеристики торгівлі людьми для розслідування злочинів цього виду. *Форум права*. – 2014. – № 4. – С. 216–223. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=FP_index.htm_2014_4_39.
4. Карпов Н. С. Криміналістична характеристика торгівлі людьми. *Університетські наукові записки*. – 2005. – № 3 (15) – С. 268–273. URL: <http://www.univer.km.ua/visnyk/838.pdf>.
5. Про протидію торгівлі людьми: Закон України від 20 вересня 2011 року // Відомості Верховної Ради України. – 2012 р. – № 19. – Ст. 173. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3739-17>.

Scientific advisor: PhD in Law, Associate Professor V. Dintu

ВЕРНИГОРА ІРИНА ІГОРІВНА

студентка 2-го курсу магістратури факультету прокуратури
та слідства (кримінальної юстиції)
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОСОБЛИВОСТІ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ ВИЗНАННЯ ТА ВИКОНАННЯ ВИРОКІВ СУДІВ ІНОЗЕМНИХ ДЕРЖАВ ТА МІЖНАРОДНИХ СУДОВИХ УСТАНОВ У ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ, РЕСПУБЛІКИ МОЛДОВА ТА РЕСПУБЛІКИ КАЗАХСТАН

В умовах боротьби зі стрімким поширенням міжнародної злочинності забезпечення здійснення правосуддя як на міжнародному, так і на національному рівні та виконання судових рішень має пріоритетне значення. Визнання та виконання вироків судів іноземних держав та міжнародних судових установ є одним із найважливіших інститутів міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні.

Питання визнання та виконання вироків судів іноземних держав та міжнародних судових установ були об'єктом досліджень таких вчених як А. Г. Маланюк, А. В. Підгородинська, Я. І. Тростянська та ін. Втім, регламентація зазначеного інституту у вітчизняному кримінальному процесуальному законодавстві потребує вдосконалення та доопрацювання. Для цього необхідним є вивчення досвіду зарубіжних країн.

Аналіз регламентації визнання та виконання вироків судів іноземних держав та міжнародних судових установ у Кримінальних процесуальних кодексах (далі – КПК) України, Республіки Молдова та Республіки Казахстан дозволяє зробити наступні висновки.

Перш за все у КПК України та Республіки Казахстан на відміну від КПК Республіки Молдова існує норма, що декларує можливість визнання та виконання вироків міжнародної судової установи. Незважаючи на відсутність правового закріплення порядку здійснення такої форми міжнародного співробітництва, наявність зазначеної норми є важливим кроком у напрямі до визнання вироків Міжнародного кримінального суду.

Також слід зазначити, що у кримінальному процесуальному законі досліджуваних країн інститут визнання та виконання вироків судів іноземних держав має спільні риси. Перш за все, це власне процедура, що полягає у розгляді запиту центральними органами, прийняття ними рішення та звернення до національного суду з відповідним клопотанням. Водночас існують наступні відмінності.

Так, у КПК Республіки Молдова на відміну від КПК України та Казахстану не передбачені строки розгляду національними судами клопотань про визнання та виконання вироків судів іноземних держав. Вважається, що на практиці відсутність законодавчо закріплених строків може призвести до затягування процесу та зловживань з боку судів.

Також КПК досліджуваних країн містять відмінні положення щодо участі засудженого у судовому провадженні з визнання та виконання вироків іноземних держав. Так, у КПК Республіки Молдова зазначено, що засуджений бере участь у провадженні, КПК України передбачає можливість участі засудженого, а у КПК Республіки Казахстан закріплено, що розгляд клопотання здійснюється без участі засудженого. Вважається, що участь засудженого у провадженні щодо визнання та виконання вироку суду іноземної держави повинна бути забезпечена у випадках, якщо засуджений знаходиться на території запитуваної держави.

Окрім цього, відмінною рисою КПК Республіки Казахстан є наявність переліку вимог до судового рішення про визнання та виконання вироків, що включає:

- 1) найменування суду іноземної держави, час і місце ухвалення вироку чи постанови про застосування примусових заходів медичного характеру;

- 2) відомості про останнє місце проживання в Республіці Казахстан засудженого або особи, до якої застосовано примусові заходи медичного характеру, місце його роботи і рід заняття до засудження або застосування примусових заходів медичного характеру;

- 3) кваліфікація кримінального правопорушення, у вчиненні якого особа визнана винною, і на підставі якого кримінального закону вона засуджена або до неї застосовано примусові заходи медичного характеру;

- 4) кримінальний закон Республіки Казахстан, що передбачає відповідальність за кримінальне правопорушення, вчинене засудженим або особою, до якої застосовано примусові заходи медичного характеру;

- 5) вид і термін покарання (основного і додаткового), початок та закінчення строку покарання, яке засуджений повинен відбутися в Республіці Казахстан; вид кримінально-виконавчої установи, порядок відшкодування шкоди за позовом; вид примусових заходів медичного характеру, який підлягає застосуванню щодо особи, яка перебуває на примусовому лікуванні [2].

Закріплення у кримінальному процесуальному законі такого переліку є важливою передумовою для належного виконання вироку суду іноземної держави та забезпечення єдиної судової практики щодо даного питання.

Отже, вивчення досвіду зарубіжних країн щодо регулювання інституту визнання та виконання вироків судів іноземних держав та міжнародних судових установ є важливим для вдосконалення кримінального процесуального закону нашої держави. Вважаємо, що запозичення досвіду Республіки Казахстан щодо закріплення у КПК переліку обов'язкових елементів рішення про визнання та виконання вироків судів іноземних держав мало б позитивний вплив на розвиток досліджуваного інституту.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. / Верховна Рада України. – К. : Міністерство юстиції України, 2012. – 398 с.
2. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Казахстан от 04.07.2014 № 231-V (с изменениями и дополнениями по состоянию на 11.01.2020 г.). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://online.zakon.kz/document/?doc_id=31575852#pos=652;-50.
3. Уголовно-Процессуальный кодекс Республики Молдова от 14.03.2003 № 122-XV – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://pravo.org.ua/files/__.pdf.

Науковий керівник: д.ю.н., професор Гловчук І. В.

ГРАБОВА НАТАЛІЯ ІГОРІВНА

студентка 2-го курсу судово-адміністративного факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»

ГУМЕНЮК АЛІНА СЕРГІЇВНА

студентка 1-го курсу магістратури факультету прокуратури
та слідства (кримінальної юстиції)
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПОРУШЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ЗАТРИМАННЯ ОСОБИ ПРАЦІВНИКАМИ ДЕРЖАВНИХ ОРГАНІВ

Запобігання (превенція) порушенням прав людини встановлено як національним, так і міжнародним правом як одну з цілей сучасного права [1, с. 324]. Дотримання прав особи під час застосування запобіжних заходів, а особливо їхнього окремого виду – затримання, є однією з актуальних проблем кримінального процесуального права і забезпечення конституційних гарантій прав людини. Як свідчить практика, порушення

прав людини під час затримання особи і, як наслідок, обрання щодо підозрюваного необґрунтованого запобіжного заходу є непоодиноким випадком, що стало темою для полеміки між вітчизняними та зарубіжними вченими. Зокрема, проблеми дотримання прав особи у цьому аспекті відображено у працях багатьох науковців: Ю. П. Аленіна, В. Д. Берназа, А. Ф. Волобуєва, І. В. Гловюк, А. Я. Дубинського, О. В. Малахової.

Затриманням вважається тимчасовий запобіжний захід, що передбачає тимчасове позбавлення свободи особи. Згідно із законодавством, затримання відповідної особи відбувається за наявності рішення суду, але, водночас, ч. 3 ст. 29 Конституції України передбачає, що затримання особи може відбуватися і у випадку відсутності рішення суду «у разі нагальної необхідності запобігти злочинові чи його перепинити». Такий вид затримання дістав назву кримінального та може застосовуватись лише до тієї особи, яка підозрюється у вчиненні злочину, згідно з яким покарання призначається у такому виді, як позбавлення волі. Але для застосування кримінального затримання потрібна підстава, наприклад, «якщо безпосередньо після вчинення злочину очевидець, в тому числі потерпілий, або сукупність очевидних ознак на тілі, одязі чи місці події вказують на те, що саме ця особа щойно вчинила злочин» (п. 2 ч. 1 ст. 208 КПК України).

Затримання, яке проводиться без дотримання встановлених вимог, є порушенням Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (*далі – Конвенції*), зокрема ст. 5 п. 1. У деяких випадках Європейський суд з прав людини (*далі – Суд*) констатував порушення Україною вказаного положення. Наприклад, у справі «Нечипорук і Йонкало проти України» (*Nechiporuk and Yonkalo v. Ukraine*, заява № 42310/04, рішення від 21 квітня 2011 року) Суд встановив таке порушення. Суть справи полягала в тому, що, на думку заявника, його затримання було незаконним і не ґрунтувалось на обґрунтованій підозрі у вчиненні ним правопорушення. Крім того, незаконність затримання була зумовлена «неповідомленням» близьких осіб заявника про таке затримання, яке, по суті, було задокументовано як адміністративне, але фактично було приводом для допиту та отримання зізнавальних показань у вчиненні заявником вбивства. Таке затримання було визнано неправомірним, оскільки не було обґрунтованої підозри у вчиненні заявником вказаного вбивства, а за відсутності обґрунтованої підозри особу за жодних обставин не може бути затримано або взято під варту з метою примушення її зізнатися у злочині, свідчити проти інших осіб або з метою отримання від неї фактів чи інформації, які можуть служити підставою для обґрунтованої підозри.

Поняття обґрунтованої підозри чітко не визначено національним законодавством, але таке формулювання зустрічається у тексті КПК. Зокрема, коли йдеться про застосування до особи запобіжних заходів, вказано, що підставою їхнього застосування є наявність обґрунтованої підозри у вчиненні особою кримінального правопорушення. Крім того, виходячи із загальних засад кримінального провадження, кримінальне процесуальне законодавство України застосовується з урахуванням практики Суду (ч. 5 ст. 9 КПК). З позиції Суду, термін «обґрунтована підозра» означає, що існують факти або інформація, які можуть переконати об'єктивного спостерігача в тому, що особа, про яку йдеться, могла вчинити правопорушення, також ця вимога передбачає наявність доказів, які об'єктивно зв'язують підозрюваного з певним злочином і вони не повинні бути достатніми, щоб забезпечити засудження, але мають бути достатніми, щоб виправдати подальше розслідування або висунення звинувачення.

Аналізуючи практику Суду, також можна зробити висновок, що незадокументоване затримання особи свідчить про абсолютне ігнорування принципово важливих гарантій статті 5 Конвенції і виявляє грубе порушення цієї статті. Відсутність вказівок на такі відомості, як дата, час і місце затримання особи, її контактні дані, підстави для затримання та ім'я особи, яка здійснює затримання, вважається порушенням вимог Конвенції, оскільки суперечить вимозі законності і самій меті статті 5 [2]. У вказаній справі Суду, окрім порушення зазначених вимог, до затриманої особи були застосовані заходи фізичного та психічного примусу, які полягали, зокрема, у катуванні заявника електричним струмом, побитті протягом тривалого часу та погрозах катування його дружини, яка перебувала на восьмому місяці вагітності. Суд визнав таке поводження порушенням відповідних положень Конвенції, зокрема ст. 5 п. 1.

Також Комітет проти катувань ООН у п. 2 Заключних зауважень до шостої періодичної доповіді України вказав, що недостатність правових гарантій була доведена до відома держави-учасника у попередніх рішеннях через те, що затримані, на практиці, не користуються всіма основними правовими гарантіями з самого початку позбавлення свободи, зокрема, під час затримання в поліції і центрах тимчасового утримання [3]. До таких правових гарантій можна віднести, зокрема, те, що особа повинна бути завчасно проінформована в повному обсязі про власні права, розуміти їх, мати змогу захистити себе шляхом надання їй кваліфікованої правової допомоги та повідомити близьких осіб про її затримання. Недотримання таких «елементарних» прав робить незаконне затримання однією

з головних проблем сучасного кримінального процесуального права і нагальним є вирішення цього питання.

З огляду на те, що під час затримання можуть виникати численні порушення закону, Комітет проти катувань ООН вирішив надати Україні рекомендацію, в якій зазначив, що для вирішення цієї ситуації потрібно створити єдиний національний реєстр затримань, у якому зазначалися б фактичні відомості про затриманих осіб, зокрема місце затримання, а також його час, що відраховувався б із самого початку позбавлення свободи особи.

Незаконне затримання особи є однією з форм порушення прав людини, що може призвести до несприятливих змін у правовому становищі особи та, в цілому, нівелює мету кримінального процесуального права. Це, в свою чергу, свідчить про існування такої проблеми, як недотримання гарантій захисту осіб від неналежного поводження з боку працівників уповноважених органів. Така ситуація неприпустима як на думку українських науковців, так і з погляду міжнародної спільноти та потребує негайного вирішення. Тому, доцільним є врахування рекомендацій міжнародного співтовариства під час удосконалення, зокрема, національної нормативної бази, якою регулюється досліджуване питання та подальше дослідження цього важливого питання.

Список використаних джерел

1. Батан Ю. Д. Проблема колективних прав. *Проблеми сучасної конституціоналістики. Вип. 4: Конституційне гуманітарне право: навч. посіб.* / за заг. ред. А. Р. Крусян та А. А. Єзерова. Київ: Юрінком Інтер, 2018. С. 324–343.
2. Бущенко А., Сапожнікова О., Шинкаренко О. *Precedent UA – 2015.* Київ: КВІЦ, 2015. 412 с.
3. Право на свободу: правові підстави та практика затримання особи. URL: <http://khpg.org/en/index.php?id=1432292931> (дата звернення: 01.05.2020).

Науковий керівник: асистент Батан Ю. Д.

ДЕРАЧИЦЬ НІНА ОЛЕГІВНА

студентка 4-го курсу факультету адвокатури
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПИТАННЯ ДОПУСТИМОСТІ ДОКАЗІВ У ПРАКТИЦІ ЄСПЛ

Важливою властивістю доказів, яка свідчить про їх придатність для встановлення фактичних обставин справи, є допустимість. Саме ця ознака свідчить про здатність доказу бути джерелом доказової інформації завдяки дотриманій формі та законній процедурі, що включає в себе належного суб'єкта, належну процесуальну дію щодо отримання доказу та законність її проведення.

Допустимість як принципово важливе явище доказового права незмінно є предметом досліджень у науці процесуального права. Зокрема, проблемі допустимості доказів приділяли увагу такі науковці: Ю. П. Аленін, С. С. Алексеев, Д. О. Бочаров, А. П. Запотоцький, В. М. Іщенко, Я. Ю. Конюшенко, Ю. О. Ланцедова, О. С. Степанов, П. Є. Недбайло, П. М. Рабінович, В. Д. Юрчишин та ін.

Допустимість доказів містить у собі не тільки право на справедливий судовий розгляд, а й презумпцію невинуватості. У випадку, коли докази отримані неналежним або незаконним способом, вони не можуть братися до уваги суду при розгляді певної справи. Однак конкретних вимог, критеріїв щодо допустимості доказу не встановлено ні Європейською Конвенцією з прав людини, ні Європейським судом.

Аналізуючи практику Європейського суду з прав людини, слід зазначити, що на національному рівні суди гарантують обвинуваченому право оскаржувати допустимість доказів, заперечувати проти них, доводити обставини, за допомогою яких докази вважатимуться неприпустимими (справи: “Jalloh v Germany”, «Биков проти РФ»). Важливим є те, що досліджуючи й оцінюючи докази, суди також зобов'язані враховувати зауваження та доводи, подані сторонами. Оскільки лише за даних умов розгляд на підставі § 1 ст. 6 конвенції буде справедливим.

Цікавим є те, що Суд на практиці застосовує теорію «плодів отруєного дерева», сутність якої полягає в тому, що за умови визнання джерела доказів недопустимим, уся інша інформація, яка здобута за його використання теж не матиме доказової сили у справі (справа «Гефган проти Німеччини», п. 66 рішення у справі «Яременко проти України (№ 2)»). Основним критерієм, за яким докази вважаються «плодами отруєного дерева» є наявність достатніх підстав вважати, що відповідні відомості не були б здобуті без використання інформації, здобутої

незаконно. Суд застосовує дану теорію за умови, що сторона кримінального провадження, яка просить її застосувати, повинна довести, як недопустимість одних доказів вплинула чи могла вплинути на недопустимість інших [2].

Однак, існують приклади, за яких Суд допускає можливість використання в доказуванні доказів, отриманих з порушенням права на повагу до особистого і сімейного життя, закріпленого в ст. 8 Конвенції, якщо це допускається законодавством відповідної держави і немає сумніву в їх достовірності. Наприклад, у справі «Шенк проти Швейцарії» Суд прийняв рішення, відповідно до якого використання незаконно отриманого доказу (магнітофонного запису) не було визнано порушенням права на справедливий судовий розгляд. В даному випадку магнітофонний запис був незаконний, оскільки він був здійснений без дозволу суду та згоди особи, яку прослуховували (тобто отриманий з порушенням права на повагу до особистого і сімейного життя, передбаченого ст. 8 Конвенції) [5].

Європейським судом з прав людини не встановлено імперативної норми стосовно того, яким чином національні суди повинні застосовувати критерії недопустимості доказу. Він наділяє їх повноваженнями на власний розсуд здійснювати оцінку допустимості чи недопустимості доказу з урахуванням дотримання права на справедливий суд. Зокрема, у справі ЄСПЛ «Перна проти Італії» Суд зауважує, що допустимість доказів – це насамперед питання регулювання національним законодавством. Завдання Суду в рамках Конвенції є не постановляти рішення про те, чи правильно показані свідчення свідків як докази, а скоріше встановити, чи справедливі провадження в цілому, включаючи спосіб вибору доказів [4]. Варто вказати, що ЄСПЛ неодноразово вказував на велике значення доказів, їх якості (придатності) та процесуального порядку отримання для справедливого судового розгляду. Процедура одержання доказів для визнання його допустимим буде вважатись належною за таких умов: 1) належне процесуальне джерело; 2) належний суб'єкт збирання доказів 3) належна процесуальна форма [3].

Особливе значення для дотримання належності процедури одержання доказів має заборона отримання доказів унаслідок катування, жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність особи, поводження або погрози застосування такого поводження. ЄСПЛ неодноразово і категорично висловлювався про абсолютну непридатність доказів, отриманих унаслідок тортур та жорстокого поводження (наприклад, у справах «Яллох проти Німеччини», «Коробов проти України», «Кудла проти Польщі»). Показання, здобуті таким чином, не можуть бути використані для обґрунтування певного рішення суду.

Конвенцією проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або принижуючих гідність видів поводження і покарання також передбачено, що заява зроблена із застосуванням катування може використовуватися як доказ проти особи, звинуваченої у здійсненні катувань, але лише як факт того, що таку заяву було зроблено» [1].

Враховуючи прецедентну практику Європейського суду з прав людини, український законодавець закріпив у процесуальному законодавстві певні вимоги щодо допустимості доказів, а також визначив критерії та обставини, за якими докази вважаються недопустимими, встановив процедуру визнання доказів недопустимими.

Вищесказане дозволяє зробити висновок, що сучасні дослідження питань судового доказування мають ґрунтуватись на рішеннях Європейського суду з прав людини, що відображають вимоги до належного судового доказування, дотримання яких, власне, і забезпечує справедливість судового розгляду.

Список використаних джерел

1. Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання : міжнар. док. від 10 грудня 1984 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_085.
2. Закон і Бізнес [веб-портал] / Ланцюжки незаконності / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL: https://zib.com.ua/ua/print/142326-yak_doktrinu_plodiv_otruenogo_dereva_mozhe_uspishno_zastosov.html.
3. Іщенко В. М. Принцип допустимості і достатності засобів кримінально-процесуального доказування / В. М. Іщенко // Право України. – 2003. – № 7. – С. 90–92.
4. Рішення ЄСПЛ у справі «Перна проти України» від 25.07.2001 [Електронний ресурс]. Режим доступу : URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_051.
5. Рішення ЄСПЛ у справі «Шенк проти Швейцарії» від 12 липня 1988 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: URL: <https://precedent.in.ua/2016/04/09/shenk-protyv-shvejtsaryy/>.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Волошина В. К.

ПЕЧКАН ВІКТОРІЯ ВАСИЛІВНА

студентка 4-го курсу факультету адвокатури
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ОСВІДУВАННЯ ОСОБИ

Будь-яка слідча дія повинна проводитися з дотриманням прав і свобод людини. Освідування являє собою специфічну слідчу дію, особливістю якої є огляд оголеного тіла живої людини для з'ясування обставин справи. Тому важливим є дотримання честі і гідності особи при проведенні цієї процесуальної дії, інакше вона буде визнана незаконною, а всі отримані докази недопустимими.

Проблеми інституту освідування та непорушність прав людини під час проведення слідчих дій досліджували Ю. П. Аленін, І. М. Бацко, І. Є. Биховський, А. Я. Дубинський, А. Е. Жалінський, Л. М. Лобойко, М. А. Погорецький, В. О. Попелюшко, В. М. Тертишник, Л. Д. Удалова, М. Г. Щербаковський та ін.

У законодавстві не передбачено перелік варіантів, коли може бути проведено огляд тіла особи, тому що це залежить від конкретної ситуації, які не можна передбачити. Формальною підставою проведення є постанова прокурора, а фактичною – відомості про те, що на тілі людини можуть бути особливі прикмети вчинення злочину. Оскільки ця процесуальна дія проводиться шляхом оголення тіла людини, то суб'єктом, що її проводить може бути особа тієї статі, що і особа, яка піддається освідуванню (за винятком лікаря). Проводиться з метою виявлення особливих прикмет на тілі людини (наявність татуювання, шрамів, родимих плям) або ознак злочину (крові, волосся, пилу та ін.).

Найчастіше проводиться щодо підозрюваного – щоб виявити сліди злочину, але також можливе освідування потерпілого, наприклад, з'ясування тяжкості тілесних ушкоджень. Дана слідча дія проводиться і щодо свідка, якщо є достатні підстави у можливості її проведення [1].

Варто зазначити, що слідче освідування відрізняється від судового-медичного. Останнє розглядають як судово-медичну експертизу. Вона проводиться особою, яка володіє спеціальними знаннями за допомогою спеціальних приладів. Якщо, наприклад, необхідно встановити факт сп'яніння особи, то тільки освідування особи не достатнє, оскільки воно передбачає огляд тільки зовнішніх ознак на тілі людини, а встановлення даного факту можливе тільки у разі встановлення внутрішніх характеристик організму. Також встановити тяжкість тілесних

ушкоджень або будь-які інші характеристики недостатньо буде лише слідчим освідуванням, тут потрібні спеціальні знання. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень», дата набрання чинності якого відкладена, передбачено проведення медичного освідування щодо кримінальних проступків. Це можливе щодо встановлення факту алкогольного чи наркотичного сп'яніння, перебування особи під впливом лікарських засобів. Особа доставляється в медичний заклад. Тривалість такого освідування до трьох годин. Порядок проведення такого освідування не передбачено і не зрозуміло як воно буде урегульовано з дійсною системою слідчих дій [3].

Якщо особа відмовляється добровільно пройти освідування, то воно здійснюється в примусовому порядку, законність якого є обрунтованою з метою недопустити затягуванню розслідування, а також це пов'язано з тим, що шкіра здатна до регенерації, що у майбутньому може завадити з'ясуванню реальних обставин справи.

Міжнародні стандарти встановлюють мінімальний обсяг прав і свобод, які держави повинні імплементувати в своє законодавство і дотримуватися їх. Права можуть бути обмежені, якщо це передбачено законом і є необхідним в демократичному суспільстві, мається на увазі, чи були виправдані причини і чи дотримано пропорційність досягнення встановленої мети [2].

У рішенні ЄСПЛ «Венрайт проти Сполученого Королівства» суд визнав недотримання процесуальних гарантій при проведенні освідування, оскільки особи не були суб'єктами вчинення злочину і під час проведення даної слідчої дії не було дотримано правил захисту людської гідності, втручання у приватне життя не було необхідним. Суд встановив, що заявникам не було забезпечено доступних засобів для отримання компенсації шкоди, заподіяної порушенням їх прав, передбачених ст. 8 Конвенції. Відтак Суд визнав порушення ст. 13 Конвенції.

Огляд тіла особи здійснюється звичайним спостереженням, а в деяких випадках застосовуються збільшувальні і світлові прилади, наприклад, якщо сліди злочину на тілі людини невеликі за розмірами або непомітні у разі звичайного огляду. Важливим є правильне дотримання умов проведення цієї процесуальної дії, адже це завжди стресова ситуація для особи щодо якої проводиться ця дія, необхідним є швидке проведення освідування та роз'яснення слідчим або прокурором проведення будь-якої дії з метою встановлення певного психологічного контакту з особою щодо якої вони проводяться. Використовувати прилади

і умови, які не є небезпечними для здоров'я особи, які не призведуть до простуди особи [4].

Виходячи із вищесказаного, можна зробити висновок, що проблеми вивчення інституту освідкування є досить складними. Складність полягає в тому, щоб під час проведення цієї процесуальної дії були дотримані права і свободи особи, особливо якщо це стосується примусового освідкування і не відбулося посягання на честь і гідність, що є важливим в умовах сучасного суспільства для особи.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон від 13.04.2012 № 4651-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 9-10, № 11-12, № 13 (із змінами від 02.04.2020 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04 листопада 1950 року // Урядовий кур'єр. – 2010. – № 215.
3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень : Закон від 20.12.2019 // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2019, № 17, ст. 71 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2617-19#top>.
4. Криміналістика : [підруч. для студ. вищ. навч. закл.] / [ред. В. Ю. Шепітько]. – К. : Ін Юре, 2010. – 496 с.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Волошина В. К.

ОРЕЛ РОСТИСЛАВ ВАСИЛЬОВИЧ

студент 2-го курсу магістратури факультету прокуратури
та слідства (кримінальної юстиції)
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЩОДО ЗМІНИ ЗАПОБІЖНОГО ЗАХОДУ СУДОМ ПЕРШОЇ ІНСТАНЦІЇ

Діючий КПК України встановив презумпцію незастосування запобіжних заходів у кримінальному провадженні. Такий висновок ґрунтується на позиції Вищого спеціалізованого суду України, який свого часу зазначив, що слідчим суддям, судам слід враховувати, що запобіжні заходи у кримінальному провадженні обмежують права особи на свободу та особисту недоторканність, гарантовані ст. 5 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод 1950 року (Конвенція) [1], а тому

можуть бути застосовані тільки за наявності законної мети та підстав, визначених КПК, з урахуванням відповідної практики Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ) (абз. 2 п. 1 Інформаційного листа ВССУ [2]). Вважаю, що такі нормативні вимоги повинні в повній мірі стосуватися і процедури зміни запобіжних заходів.

Слід зазначити, що діючий КПК України [3] передбачив чітко мету, підстави і умови застосування запобіжних заходів. Аналізуючи норми статті 177 КПК України виникає питання: що слід розуміти під «достатністю підстав», яким обсягом знань повинен володіти суд, щоб прийняти законне і обґрунтоване рішення і, зрештою, чи можна на підставі прогнозу про можливу майбутню поведінку обвинуваченого прийняти таке рішення, яке б було законним та обґрунтованим. У законі йдеться про наявність ризиків, які дають підстави вважати, що ця особа може порушити процесуальні обов'язки чи проявити неправильну процесуальну поведінку, тобто йдеться про обґрунтовану підозру у цьому.

Закон поклав на суд процесуальну відповідальність за триманням обвинуваченого під вартою під час судового розгляду, оскільки це найсуворіший захід який суттєво обмежує свободу особи і згідно Конституції України тримання особи під вартою без вмотивованого судового рішення є неприпустимим.

На практиці досить часто суди автоматично пролонгують тримання обвинуваченого під вартою, особливо у провадженнях щодо тяжких і особливо тяжких кримінальних правопорушень, не дивлячись на відсутність законних підстав для його продовження. Річ у тім, що ЄСПЛ у справах проти України неодноразово визнавав необґрунтованими такі судові рішення. Вважаю, що одним з виходів з такої негативної ситуації є розширення підстав для зміни запобіжних заходів.

Одним із факторів що впливає на зміну запобіжного заходу є сплив часу. Справа у тому, що відповідно до вимог ч. 3 ст. 5 Конвенції [1] після спливу певного проміжку часу (досудового розслідування, судового розгляду) навіть обґрунтована підозра у вчиненні злочину не може бути єдиним виправданням тримання під вартою підозрюваного, обвинуваченого.

Зміна запобіжного заходу також може пояснюватися тим, що вона виявилася недостатньо ефективною, або тим, що була обрана без достатніх до того підстав. Так, приводом для постановки питання про зміну запобіжного заходу на більш суворий є неналежна поведінка обвинуваченого, тобто, невиконання ним процесуальних обов'язків або настання ризиків, передбачених ст. 177 КПК. Найчастіше приводом для зміни запобіжного заходу на більш суворий є порушення (недотримання) підозрюваним умов застосованого до нього запобіжного заходу.

Тому важливе значення має дослідження судом на підставі наданих сторонами кримінального провадження матеріалів дотримання обвинуваченим умов застосованих запобіжних заходів, якщо вони застосовувалися до нього раніше (п. 9 ч. 1 ст. 178 КПК). Це зазвичай свідчить про реальність або нереальність існуючих ризиків, передбачених ст. 177 КПК. Такі дані підлягають обов'язковому врахуванню при вирішенні поданого клопотання, оскільки впливають на достовірність підстав (ризиків) для застосування того чи іншого виду запобіжного заходу.

Запобіжний захід змінюється на більш м'який, якщо підозру змінено на менш тяжке чи ступінь ймовірності неналежної поведінки підозрюваного або настання ризиків, передбачених ст. 177 КПК стає незначною. Також відповідно до ст. 178 КПК України при вирішенні питання про застосування запобіжного заходу потрібно враховувати стан здоров'я обвинуваченого, яке в умовах ізоляції може суттєво змінюватися. Отже, якщо суттєво погіршився стан здоров'я обвинуваченого, що унеможливило застосування до нього того чи іншого запобіжного заходу, як сторона захисту, так і прокурор можуть подати відповідне клопотання про зміну запобіжного заходу.

Чинне законодавство прямо не визначає конкретних обмежень щодо застосування запобіжного заходу – взяття під варту до обвинувачених, які хворіють на тяжкі хвороби чи мають фізичні вади. З урахуванням того, що закон не передбачає особливих правил застосування запобіжних заходів до тяжко хворих категорії осіб, вважаємо доцільним запропонувати відповідні зміни до законодавства, передбачивши створення спеціальних медичних ізоляторів для таких осіб, або застосування до них менш суворих запобіжних заходів.

Крім того, слід брати до уваги не лише наявність певного захворювання, а ймовірність прогресування хвороби та погіршення стану здоров'я у випадку утримання обвинуваченого в слідчому ізоляторі. Відповідно, у клопотанні про зміну до такого хворого обвинуваченого запобіжного заходу слід обґрунтовувати необхідність звільнення його з під варти, враховуючи при цьому ризик погіршення його здоров'я.

Враховуючи те, що запобіжні заходи застосовується відносно особи, яка відповідно до принципу презумпції невинуватості ще не визнана винуватою у вчиненні злочину [4, с. 52], тому вони повинні бути якомога коротшими і змінюватися на більш м'який одразу ж, як тільки в ньому відпаде потреба. На реалізацію цього положення направлене право обвинуваченого самостійно клопотати про зміну запобіжного заходу (ст. 201 КПК). Зміст такого клопотання законом чітко не визначений, тому вважаємо, що доцільно було б передбачити у КПК

правову регламентацію цього питання, що сприятиме реалізації цього інституту в кримінальному провадженні.

Список використаних джерел

1. Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод 1950 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004.
2. Лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 04.04.2013 р. № 511-550/0/4-13 «Про деякі питання порядку застосування запобіжних заходів під час досудового розслідування та судового провадження відповідно до Кримінального процесуального кодексу України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0511740-13>.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
4. Фулей Т. Презумпція невинуватості: концептуальні підходи. *Слово Національної школи суддів України*. № 1 (1). 2012. С. 39–53.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Підгородинська А. В.

ПАВЛЮК АРТУР МИКОЛАЙОВИЧ

студент 4-го курсу факультету адвокатури
Національного університету «Одеська юридична академія»

ВІДКРИТТЯ ДОКУМЕНТІВ, ЯКІ БУЛИ ПІДСТАВОЮ ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

Кожна стадія кримінального провадження містить ряд прав і обов'язків для сторін, не виключенням є і стадія досудового розслідування, а саме його закінчення. Серед всіх інших процесуальних дій, які зобов'язаний вчинити слідчий або прокурор, вагоме значення має їх обов'язок відкрити матеріали кримінального провадження, оскільки це сприяє для втілення в життя принципу змагальності сторін.

Значна кількість вчених, досліджуючи дане питання висвітлює ряд наукових ідей і висновків, які сприяють легшому сприйняттю і можливому вдосконаленню положень законодавства щодо відкриття матеріалів на стадії досудового розслідування. Це наприклад такі науковці, як: В. М. Биков, А. Я. Дубинський, Г. К. Кожевніков, В. А. Осмолян, О. В. Танцюра.

Розкриття матеріалів кримінального провадження – це дії, за яких сторони судового процесу вивчають дані, що були підставами та результатами слідчих дій або судового розгляду,

та інших даних, які сприяють найбільш повному та легкому захисту власних прав та законних інтересів. Дані дії, зокрема, є надійним свідченням того, що досудове слідство було проведено всебічно, повно та неупереджено [1, ст. 9].

Про необхідність відкриття матеріалів, які були підставою для проведення НСРД свідчать висновки Великої Палати Верховного Суду. Зокрема, дане питання було детально розглянуто у справі № 554/12215/15-к. Судді зазначили, що матеріали є недопустимими доказами, якщо сторони не відкрили їх за порядком, передбаченим статтею 290 КПК. Обов'язок відкрити матеріали, які були правовою підставою здійснення даних дій дасть змогу суду та стороні захисту упевнитись в допустимості їх як доказів. Вагомою умовою є те, що в КПК відсутнє будь-яке зобов'язання сторони захисту проявляти ініціативу даного відкриття, оскільки це не містить ніякої необхідності зважаючи на уже наявний обов'язок сторони обвинувачення вчинити дії щодо такого відкриття [2].

Та попри такі виключні положення кримінально-процесуального закону існує певний виняток із загального правила, за якого дослідження документів досудового слідства відбувається безпосередньо під час судового розгляду. Правовою основою виникнення такої ситуації є Інструкція про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні. Згідно даному документу прокурор може розсекретити відомості які стосуються НСРД лише в тому випадку, якщо керівник органу, що засекретив матеріальні носії інформації, задовольнить його клопотання про таке розкриття. Дане клопотання прокурора може бути задоволене лише в тому випадку, якщо відповідне розкриття матеріалів НСРД не спричинить негативних наслідків для державних інтересів. Крім того, суд разом із встановленням дотримання законності документів, що стали підставою для проведення НСРД зобов'язаний дослідити причини, що унеможливили їх надання в більш ранній строк [3].

Даної думки, зокрема, дотримується і Європейський суд з прав людини зауважуючи те, що право на розкриття відповідних доказів не є абсолютним. ЄСПЛ мотивує це тим, що процесуальні гарантії сторін можуть здійснюватися не в повному обсязі, якщо дане здійснення спричинить загрозу безпеці фундаментальних суспільних відносин. Дані позиції висвітлюються у рішеннях ЄСПЛ стосовно справ «Якуба проти України» від 12.02.2019 року та «Леас (Leas) проти Естонії» від 06.03.2012 року. У даних рішеннях ставиться наголос на тому, що суд має створити для сторони захисту належні процесуальні гарантії, які дадуть змогу представити свої доводи щодо належності та

допустимості відповідних матеріалів досудового розслідування [4; 5].

Суд не може визнавати нерозсекречені докази як недопустимі лише на підставі того, що вони були відкриті вже після передачі справи в суд. Це мотивується тим, що в певних випадках сторона обвинувачення може вжити всі необхідні та залежні від неї заходи щодо розсекречення процесуальних документів, які встановлювали законність проведення НСРД, але вони не були відкриті з певних інших підстав, що ніяк не пов'язані з процесуальною поведінкою прокурора. У даному випадку необхідно здійснити взаємну оцінку доказів, що стали результатом проведення НСРД та процесуальні документи, на основі яких були проведені такі дії.

Список використаних джерел

1. Осмолян В. А. Ознайомлення учасників процесу з матеріалами кримінальної справи: дис. канд. юрид. наук: 12.00.09. – К., 2012. – 196 с.
2. Постанова Верховного суду у складі колегії Касаційного кримінального суду від 25.07.2018 р. у справі № 554/12215/15-к. Єдиний державний реєстр судових рішень [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/75528773>.
3. Інструкція про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0114900-12#n16>.
4. Справа «Якуба проти України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL: <https://www.echr.com.ua/translation/sprava-yakuba-proti-ukraini-tekst-rishennya/>.
5. Справа «Леас (Leas) проти Естонії» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL: <https://www.echr.com.ua/translation/sprava-leas-proti-estonii-tekst-rishennya/>.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Волошина В. К.

РОЗУМОВИЧ АЛІНА ОЛЕКСАНДРІВНА

студентка 2-го курсу магістратури факультету прокуратури
та слідства (кримінальної юстиції)
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЩОДО УМОВ ТА ПІДСТАВ ВІДСТОРОНЕННЯ ВІД ПОСАДИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Суть відсторонення від посади полягає у забороні особі виконувати свої функціональні обов'язки протягом здійснення кримінального провадження на певний строк, встановлений у судовому рішенні. Мета такого заходу є досягнення дієвості цього провадження, тобто, забезпечення ефективної реалізації завдань кримінального провадження, закріплених ст. 2 КПК України [1], та завдань окремих стадій кримінального провадження. Це забезпечується тим, що факт позбавлення особи можливості виконувати свої посадові обов'язки та користуватися службовими повноваженнями сприяє припиненню кримінального правопорушення, мінімізує або запобігає протиправній поведінці підозрюваного чи обвинуваченого, зокрема шляхом знищення чи підробки речей і документів, які мають доказове значення для досудового розслідування, залякування свідків, потерпілих, експертів та інших учасників, або іншим чином чинити супротив ефективному здійсненню провадження.

Умовами застосування відсторонення від посади є наступна сукупність юридичних фактів: 1) наявність розпочатого кримінального провадження; 2) повідомлення особи про підозру (висунення обвинувачення у встановленому законом порядку) у вчиненні злочину середньої тяжкості, тяжкого чи особливо тяжкого злочину, і незалежно від тяжкості злочину – щодо особи, яка є службовою особою правоохоронного органу. Наявність розпочатого кримінального провадження є загальною умовою для застосування до особи будь-якого заходу забезпечення, лише в межах конкретного кримінального провадження внесеного до ЄРДР це можливо. Набуття особою процесуального статусу підозрюваного також дає можливість накладати на таку особи процесуальні обмеження, в тому числі, у вигляді відсторонення від посади. Проте цього може бути недостатньо, оскільки закон висуває умову щодо тяжкості вчиненого діяння (ч. 1 ст. 154 та 155-1 КПК).

Приводом для вирішення питання про відсторонення особи від посади є клопотання прокурора, слідчого за погодженням з прокурором. КПК встановлює особливі процесуальні гарантії при відсторонення від посади окремих категорій осіб (ч. 3 ст. 154 КПК).

КПК встановив чіткі вимоги до клопотання про відсторонення від посади та певні додатки до нього, проте виникає логічне питання, які саме документи можуть додаватися на його обґрунтування. Ними можуть бути протоколи допитів свідків, потерпілих, огляду місця події, приміщення, речей та документів, протокол затримання, обшуку у робочому кабінеті підозрюваного, тимчасового вилучення речей і документів, результати негласних слідчих (розшукових) дій та ін.

Аналіз ст. 157 КПК дозволяє стверджувати, що підставами для відсторонення особи від посади є достатні данні, які є в матеріалах кримінального провадження і свідчать про необхідність застосування цього заходу для припинення кримінального правопорушення, припинення або запобігання протиправній поведінці підозрюваного чи обвинуваченого. Слідчий прокурор повинні обґрунтувати перед слідчим суддею, судом що такий підозрюваний, обвинувачений у разі знаходження на посаді, потенційно може знищити чи підробити речі і документи, які мають доказове значення для досудового розслідування, протиправним чином впливати на певних свідків, потерпілих, експертів та інших учасників, або іншим чином чинити супротив ефективному здійсненню провадження.

Таким чином, тягар доказування цих підстав законом покладено на сторону обвинувачення (слідчого, прокурора). У випадку його невиконання або неналежного виконання наступають певні негативні процесуальні санкції у вигляді відмови у задоволенні клопотання про відсторонення від посади.

Аналіз практики застосування цього заходу забезпечення свідчить, що відсторонення від посади часто застосовується на упередження як превентивний захід, без достатніх фактичних підстав, без обґрунтування ризиків перешкоджання кримінальному провадженню, лише ґрунтуючись на обґрунтованість підозри у вчиненні злочину [2]. При цьому часто не враховується достатність доказів, які вказують на вчинення особою кримінального правопорушення та негативні наслідки такого заходу для інших осіб. Така ситуація вимагає уточнення (конкретизації) на законодавчому рівні підстав відсторонення від посади та обмеження сфери її застосування лише тяжкими і особливо тяжкими злочинами. Вважаю, що такі пропозиції сприятимуть підвищенню рівня гарантованості та захисту прав і законних інтересів осіб у кримінальному провадженні.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

2. Відсторонення від посади: нові підходи для заперечення та оскарження. *Опубліковано в № 42 (644).* URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/sudova-praktika/vidstoronnennya-vid-posadi-novi-pidhodi-dlya-zaperechennya-ta-oskarzhennya.html>.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Пожар В. Г.

РЯБОКІНЬ КСЕНІЯ ВАСИЛІВНА

студентка 4-го курсу факультету адвокатури
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЩОДО ПРОБЛЕМИ ПРОВЕДЕННЯ ОБШУКУ ПІД ВИГЛЯДОМ ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ: ПРАКТИКА ВС ТА ЄСПЛ

В національній правозастосовній практиці кримінального судочинства останнім часом досить активно проводиться така слідча дія як обшук замість огляду місця події. Тобто слідчі для того щоб легалізувати незаконне проникнення до житла особи та зібрані докази складають протокол огляду місця події, що потім долучають до матеріалів кримінального провадження.

Огляд місця події регламентується ст. 237 КПК України, де зазначено що це невідкладна слідча (розшукова) дія, яка проводиться з метою виявлення та фіксації відомостей щодо обставин вчинення кримінального правопорушення. Ч. 2 ст. 327 КПК України встановлює, що огляд житла чи іншого володіння особи здійснюється згідно з правилами цього Кодексу, передбаченими для обшуку житла чи іншого володіння особи, тобто відповідно до ст. 233 та ст. 234 КПК України, а отже проводиться виключно на підставі ухвали слідчого судді.

В Постанові ВС ВКСС по справі № 159/451/16-к від 12.02.2019 року Судом проаналізовано співвідношення понять «огляд місця події» та «огляд житла чи іншого володіння особи» [1]. Суд дійшов висновку, що, якщо подія, з приводу якої проводиться огляд, відбулась у житлі чи іншому володінні особи, на проведення такого огляду місця події поширюються вимоги, передбачені ст. 30 КУ та відповідними положеннями ст.ст. 13, 233, 234 та 237 КПК. Суд не вбачає жодних логічних суперечностей в цих нормах або практичних труднощів у виконанні вимог негайно після огляду місця події внести відомості у ЄРДР та невідкладно звернутися до слідчого судді, якщо таких огляд було проведено у житлі та іншому володінні особи без попереднього дозволу суду.

Як вже зазначалось, в правозастосовній практиці неодноразово виникають спірні ситуації, сутність яких зводиться до того, яку саме слідчу (розшукову) дію варто проводити в конкретному випадку – обшук чи огляд. Як свідчить судова практика, зокрема, Верховний Суд неодноразово визнавав неприпустимість проведення обшуку під виглядом огляду місця події, а саме в Постановах від 07.06.2018 (справа № 740/5066/15-к) [2], від 26.02.2019 (справа № 266/4000/14-к) [3], від 19.03.2019 (справа № 380/157/14-к) [4].

Європейський суд з прав людини також висловлював свою думку щодо даних порушень кримінального процесуального законодавства. Так, наприклад, у справі «Белоусов проти України», заява № 4494/07, від 07.11.2013 Суд зазначив, що будь-яке втручання державних органів згідно з п. 1 ст. 8 конвенції повинне бути виправданим у розумінні п. 2 як таке, що здійснюється «згідно із законом» і є «необхідним у демократичному суспільстві» задля досягнення однієї або більше законних цілей, що в ньому наводяться [7]. У цьому рішенні ЄСПЛ дійшов висновку, що огляд працівниками міліції житла не проводився згідно із законом, оскільки дозвіл на огляд отримано за обставин, в яких були відсутні процесуальні гарантії, що захищають здатність заявника висловлювати свою справжню думку, а також порушено право на невтручання у приватне життя особи.

На нашу думку, з огляду на поширеність такого роду проблемних ситуацій, варто з'ясувати причини, що спричиняють відповідні порушення кримінального процесуального законодавства. Наприклад, у Постанові ВС ККС по справі № 640/2449/16-к від 22.05.2019 року зазначено, що незважаючи на здійснення таких дій слідчим, як вилучення маски, пістолету, газових балончиків та грошей (22000 іракських динарів), що є ознаками проведення обшуку, процесуально вони були оформлені протоколом як огляд місця події [5]. Суд визначив, що огляд місця події фактично був обшуком, який згідно з приписами ч. 2 ст. 234 КПК проводиться лише на підставі ухвали слідчого судді, тому отримані внаслідок такої слідчої дії докази є недопустимими й не можуть бути використані судом при прийнятті рішення.

Ми вважаємо, що одним із чинників, що потенційно може сприяти поширенню практики проведення огляду замість обшуку, є передбачена законом можливість проведення саме огляду в житлі чи іншому володінні особи за згодою володільця такого об'єкта, що виключає потребу попереднього отримання дозволу слідчого судді. Закон не визначає спеціальних засобів доказування добровільності згоди на проникнення до житла або іншого володіння особи, а тому добровільність має бути встановлена виходячи з сукупності обставин, за яких

відбувалося проникнення до житла чи іншого володіння особи, і ці обставини можуть доводитись або спростовуватись сторонами за допомогою будь-яких засобів доказування (Постанова ВС ККС № 159/451/16-к від 12.02.2019) [6].

Ще одним чинником, що певною мірою може спровокувати слідчих і прокурорів проводити замість обшуку огляд місця події, можна розглядати положення ч. 3 ст. 214 КПК України, яке полягає у тому, що у разі наявності ситуації невідкладності слідчий і прокурор до внесення відомостей до ЄРДР можуть провести лише таку слідчу (розшукову) дію, як огляд. Умовою проведення обшуку є внесення відомостей до ЄРДР навіть у випадках наявної загрози життю людини, майну або безпосереднього переслідування особи, підозрюваної в учиненні злочину.

Підсумовуючи викладене, вважаємо за доцільне передбачити в КПК України процедуру та критерії доведення наявності добровільної згоди на проведення обшуку чи огляду; підстави й процедуру отримання судового дозволу для проведення в житлі та іншому володінні особи будь-яких слідчих (розшукових) дій, якщо відсутня згода такої особи, а не лише обшуку й огляду. Перспективним напрямом дослідження провадження невідкладних слідчих (розшукових) дій є забезпечення розумного балансу приватних і публічних інтересів осіб у ході кримінального провадження, що має стати орієнтиром для подальшого вдосконалення чинного кримінального процесуального законодавства.

Список використаних джерел

1. Постанова ВС ВКС по справі № 159/451/16-к від 12.02.2019 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/80224144> – Назва з екрана.
2. Постанова ВС ВКС по справі № 740/5066/15-к від 07.06.2018 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/74598730> – Назва з екрана.
3. Постанова ВС ВКС по справі № 266/4000/14-к від 26.02.2019 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/80304896> – Назва з екрана.
4. Постанова ВС ВКС по справі № 380/157/14-к від 19.03.2019 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/80681410> – Назва з екрана.
5. Постанова ВС ККС по справі № 640/2449/16-к від 22.05.2019 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/82001802> – Назва з екрана.
6. Постанова ВС ККС по справі № 159/451/16-к від 12.02.2019 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/80224144> – Назва з екрана.

7. Рішення ЄСПЛ «Белоусов проти України», заява № 4494/07 від від 07.11.2013 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_989 – Назва з екрана.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Волошина В. К.

ФАЛЕС ОЛЕКСАНДРА ГЕОРГІЙВНА

студентка 4-го курсу факультету адвокатури
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРОБЛЕМИ РОЗУМНОСТІ СТРОКІВ АРЕШТУ МАЙНА У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

На сьогодні одним із найбільш поширених заходів забезпечення кримінального провадження є арешт майна [1, с. 216]. При цьому, такий захід не завжди є актом забезпечення правосуддя, а окремо застосовується як елемент незаконного впливу, в тому числі у рейдерських схемах захоплення активів підприємств.

В результаті здійснення попередніх процесуальних дій, сторонами, з'ясовуються як обставини та підстави арешту майна, так і правомірність застосування цього заходу у випадку продовження строків досудового розслідування. Оцінюючи положення 17 розділу КПК, очевидним є порушення права власності третіх осіб щодо майна яких було вирішено питання про арешт, тобто у тих кримінальних справах де не було оголошена підозра жодній з осіб. Законодавець намагався виправити ці недоліки прийняттям доповненої статті 64-2, де розписаний статус осіб щодо майна яких вирішується питання про арешт.

Якщо звернутися до ст. 64-2 КПК України, то проглядається прогалина завершеності процесуального статусу третіх осіб, щодо майна яких вирішується питання про арешт, адже після прийняття ухвали слідчого судді про арешт майна і не оголошення підозри зі сторони слідства, з'являється вакуум процесуального статусу власника майна, адже питання арешту майна є процесуально «вирішеним». За власником майна, в статусі третьої особи, залишається лише право подачі клопотання про скасування арешту майна. Вагомою прогалиною, в даному випадку є те, що цією третьою особою, прямо не передбачено право подачі клопотання про закриття кримінального провадження.

ВАКС підкреслює, що судами залишається невирішеним, відповідно оскаржується питання складу правопорушення та

доцільності арешту майна, так як слідством не було заявлено підозри ні власнику майна щодо неправомірного його отримання, ні іншим особам [3, с. 13].

Особливої актуальності такий правовий казус набуває в разі продовження строків досудового слідства, адже:

- власнику майна можуть бути завдані непоправні збитки в результаті втрати цінності майна, або навіть повного його знецінення чи псування;

- майно, якщо воно перебуває під арештом, не може бути відчужене, а також бути предметом підприємницького активу, в тому числі бути частиною пасивного доходу від його оренди чи використання його плодів (наприклад комерційна нерухомість, банківські активи, свійські тварини, тощо);

- згідно Інструкції № 51/401/649/471/23/125, за рішенням сторони обвинувачення, таке майно може бути реалізовано, знищено, переміщено, перетворено, тощо [4].

Відповідно до ст. 28 КПК України, «під час кримінального провадження кожна процесуальна дія або процесуальне рішення повинні бути виконані або прийняті в розумні строки. Розумними вважаються строки, що є об'єктивно необхідними для виконання процесуальних дій та прийняття процесуальних рішень» [2, ст. 28].

В той же час, ст. 219 КПК, передбачає досить великий термін здійснення досудового розслідування з моменту внесення відомостей до ЄРДР, до оголошення підозри: 12 місяців. Крім того, ст. 294 КПК передбачається неодноразове продовження строків за клопотанням сторони обвинувачення, що фактично означає те, що майно може перебувати під арештом роками, безпідставно, лише у зв'язку із тим що у слідства є «сумнів» щодо його походження, який потрібно з'ясувати.

Таким чином, з огляду на вищевказане, доцільно було б внести зміни до КПК в частині регулювання строків арешту майна, зокрема, щодо встановлення обмеження таких строків шляхом прив'язки їх до моменту оголошення обґрунтованої підозри. Інакше буде зберігатися практика відкриття кримінальних проваджень не заради з'ясування істини у кримінальній справі, а заради арешту майна, для забезпечення інших особистих інтересів, що суперечить основним засадам кримінального процесу.

Список використаних джерел

1. Котова О. С. Арешт майна у кримінальному провадженні: порівняльно-правовий аспект. *Науковий вісник УжНУ*. 2019. № 3. С. 216–221.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9-10, № 11-12, № 13. Ст. 88.

3. Огляд причин відмови слідчими суддями Вищого антикорупційного суду в задоволенні клопотань, скарг і заяв, поданих на стадії досудового розслідування кримінального провадження, за період з 05.09.2019 по 05.12.2019. ВАКС [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: https://hcac.court.gov.ua/userfiles/media/VAKS/statistics/review_12.2019.pdf (дата звернення: 25.04.2020).
4. Про затвердження та введення в дію Інструкції про порядок вилучення, обліку, зберігання та передачі речових доказів у кримінальних справах, цінностей та іншого майна органами дізнання, досудового слідства і суду (в новій редакції). Спільний наказ Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Державної податкової адміністрації України, Служби безпеки України, Верховного Суду України, Державної судової адміністрації України, від 27.08.2010 № 51/401/649/471/23/125 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0051900-10> (дата звернення: 25.04.2020).

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Волошина В. К.

ШИРОБОКОВА ЛІЛІА ОЛЕКСАНДРІВНА

студентка 2-го курсу магістратури факультету прокуратури
та слідства (кримінальної юстиції)
Національного університету «Одеська юридична академія»

ВИДИ ПРОВАДЖЕНЬ ЩОДО НЕПОВНОЛІТНІХ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Вікова неадаптованість (неприспосованість) неповнолітніх потребує її компенсації за допомогою спеціального підвищеного правового захисту цих осіб. Наявність у КПК України норм, якими врегульовуються особливості провадження у справах про злочини і суспільно небезпечні діяння неповнолітніх, узгоджується з вимогами Мінімальних стандартних правил ООН у яких вказано, що в рамках національної юрисдикції необхідно вжити зусилля для прийняття комплексу законів, правил і положень, що стосуються безпосередньо неповнолітніх правопорушників, установ і органів, до функцій яких входить відправлення правосуддя у справах неповнолітніх [1].

КПК України [2] передбачає норми про особливості провадження кримінальних справ про злочини неповнолітніх (Глава 38). Кримінальне провадження щодо неповнолітніх повинно також здійснюватися із дотриманням принципу забезпечення реалізації неповнолітніми особами права користуватися додатковими гарантіями, встановленими вітчизняним законом та

міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

У кримінальному судочинстві існує два види провадження у справах неповнолітніх:

1) відносно неповнолітніх, які скоїли кримінальні правопорушення у віці до 18 років, тобто власне у кримінальних провадженнях щодо злочинів (в даному випадку можливо як притягнення вказаних осіб до кримінальної відповідальності, так і застосування замість кримінальної відповідальності примусових заходів виховного характеру);

2) провадження у справах про суспільно-небезпечні діяння осіб, що не досягли віку кримінальної відповідальності, тобто, власне провадження по застосуванню до них примусових заходів виховного характеру.

Для підвищення правового захисту неповнолітніх на досудовому слідстві і у судовому розгляді законом передбачено низку спеціальних гарантій, зокрема: участь законного представника, який має статус учасника провадження (ст. 488 КПК); обов'язкова участь захисника (ст. 52 КПК); можливість застосування примусових заходів виховного характеру замість кримінального покарання (ст. 497 КПК); порядок затримання й обрання запобіжного заходу щодо неповнолітнього (ст. 492 КПК); участь педагога або лікаря, чи інших законних представників у допиті неповнолітнього обвинуваченого, коли він не досяг 16 років або якщо його визнано розумово відсталим (ст. 491 КПК); порядок виклику неповнолітнього підозрюваного, обвинуваченого (ст. 489 КПК); участь у судовому розгляді справи представників служби у справах дітей та уповноваженого підрозділу органів Національної поліції (ст. 496 КПК); тимчасове видалення неповнолітнього із залу судового засідання під час дослідження обставин, що можуть негативно вплинути на неповнолітнього (ст. 495 КПК); передавання неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого під нагляд батьків, опікунів, піклувальників або адміністрації дитячої установи (ст. 493 КПК), тощо.

Однією з особливостей провадження в справах про злочини неповнолітніх є розширення меж предмета доказування, тобто включення до нього більш широкого, ніж у справах дорослих осіб, кола груп обставин, які мають бути встановлені під час досудового розслідування та судового слідства (ст. 485 КПК).

Позитивним кроком є те, що новий КПК закріпив можливість проведення двох видів експертиз, які мають дуже важливе значення для вирішення справ щодо неповнолітніх: комплексної психолого-психіатричної та психологічної експертизи неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого. Метою першої є встановлення наявності у неповнолітнього психічного

захворювання чи затримки психічного розвитку, а також його здатності повністю або частково усвідомлювати значення своїх дій і керувати ними в конкретній ситуації. Другий вид експертизи проводиться з метою з'ясування рівня розвитку, інших соціально-психологічних рис особи неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого. Такі обставини мають значення та враховуються при призначенні покарання і обранні заходу виховного характеру.

Судовий розгляд справ про злочини неповнолітніх відбувається за загальними правилами, передбаченими главами 24–28 КПК України з урахуванням особливостей, які зумовлені необхідністю з'ясування найбільш повно і всебічно усіх обставин справи і забезпечення додаткових гарантій права неповнолітнього на захист та виховного запобіжного впливу судового процесу у цих справах.

Загалом правова регламентація обох видів проваджень щодо неповнолітніх в Україні є більш менш належною, хоча під час дослідження цієї тематики виявлені й певні недоліки у діючому законодавстві України, які потребують вирішення, а саме:

- відповідно до п.13 Мінімальних стандартних правил ООН [1] тримання під вартою неповнолітнього до суду повинно відбуватися протягом найкоротшого часу. Однак КПК України, який встановлює можливість для надто тривалого тримання неповнолітнього під вартою (до 12 місяців), ніяких обмежень щодо строку тримання під вартою особи, яка не досягла повноліття, не передбачає. На нашу думку, необхідно було б встановити обмеження строків тримання під вартою для неповнолітнього під час досудового розслідування: до 3 місяців – щодо злочинів невеликої та середньої тяжкості; до 6 місяців – щодо тяжких та особливо тяжких злочинів;

- судді, які розглядають кримінальні справи відносно неповнолітніх, згідно КПК України повинні мати спеціалізацію з розгляду таких справ. Із суддями, яким доручено розглядати такі справи, повинні проводитись відповідні семінари, заняття за участю спеціалістів у галузі педагогіки та психології. На сьогоднішній день в державі повинні бути створені умови для підготовки професійних суддів у галузі ювенальної юстиції;

- КПК України передбачає особливості допиту малолітньої або неповнолітньої особи (ст. 226 КПК), але не передбачено ніяких гарантій для неповнолітніх та малолітніх осіб, які приймають участь у таких слідчих діях як пред'явлення для впізнання особи та освідування особи. Оскільки ці слідчі дії можуть негативно вплинути на психіку малолітньої або неповнолітньої особи, вважаємо за необхідним внести відповідні доповнення до КПК України. Так, наприклад, освідування

неповнолітньої особи необхідно проводити лише за обов'язкової участі законних представників та лікаря, а пред'явлення для впізнання за участі таких осіб має проводитися у присутності законного представника та педагога або психолога;

– необхідно створити умови для підвищення ефективності застосування домашнього арешту щодо неповнолітніх підозрюваних або обвинувачених замість тримання під вартою, щоб не допустити негативного впливу місць тримання під вартою на психіку таких осіб та формування злочинної свідомості.

Вважаю, що такі пропозиції сприятимуть підвищення рівня гарантованості та захисту прав і законних інтересів неповнолітніх, як вразливої категорії осіб у кримінальному провадженні.

Список використаних джерел

1. Мінімальні стандартні правила Організації Об'єднаних Націй, що стосуються відправлення правосуддя щодо неповнолітніх («Пекінські правила») від 29.11.1985 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_211.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Підгородинська А. В.

ШИШАЦЬКА ЮЛІЯ ОЛЕГІВНА

студентка 2-го курсу магістратури факультету прокуратури
та слідства (кримінальної юстиції)
Національного університету «Одеська юридична академія»

СКРИНШОТ ЯК ЕЛЕКТРОННИЙ ДОКАЗ У СУДОВІЙ ПРАКТИЦІ УКРАЇНИ

На обрії повної діджиталізації усіх прошарків повсякденного життя виникає потреба у пристосуванні до цих процесів, а також створення ефективної системи правового регулювання.

У часи стрімкого розвитку цифрових технологій, тотальна електронізація становить загрозу не тільки для інформаційної безпеки України, але й небезпечна для кожного з нас. Формування певної категорії суспільно-небезпечних винних діянь, таких як кіберзлочини, стала каталізатором до змін в сучасному процесуальному законодавстві.

На даному етапі з'являється термін як «електронний доказ» – інформація в електронній (цифровій) формі, яка містить дані про

обставини, що мають значення для справи, зокрема електронні документи (у тому числі текстові документи, графічні зображення, плани, фотографії, відео- та звукозаписи тощо), веб-сайти (сторінки), текстові, мультимедійні та голосові повідомлення, метадані, бази даних й інші дані в електронній формі. Такі дані можуть зберігатися, зокрема, на портативних пристроях (карта пам'яті, мобільних телефонах тощо), серверах, системах резервного копіювання, в інших місцях збереження даних в електронній формі (у тому числі в мережі Інтернет) [1].

Використання електронних доказів у доказуванні має особливості, пов'язані як із технічною складовою, так і з тим, що КПК України практично не регламентує цього джерела доказів.

Як слушно зазначається практичними працівниками у аспекті господарського процесу, у зв'язку з недостатнім врегулюванням інституту електронних доказів у процесі з'являються багато проблемних питань при їх використанні. Перші проблеми виникають вже на етапі залучення електронних документів до матеріалів справ. У законі відсутні вимоги щодо форми та формату надання будь-яких фактичних даних в електронній формі, щодо порядку дослідження форм надання електронних документів і порядку залучення їх до матеріалів судової справи. Найчастіше електронні документи повинні подаватися в суд не на технічному, а на паперовому носії, тобто перетвореними в друкований вигляд, що дозволяє візуально досліджувати і обговорювати подані докази. На практиці виникає ситуація, коли електронні докази не досліджуються судом як прямі докази через технічну невідповідність суду або існуючий протягом тривалого часу паперовий документообіг в судах. Суд буде оцінювати як прямий доказ або копію електронного документа на паперовому носії (коли електронний документ несе в собі текстову або графічну інформацію), або висновок експерта (якщо оскаржується електронний цифровий підпис на електронному документі і призначається експертиза) [2]. Ці проблеми характерні і для кримінальних проваджень.

Проте, якщо дослідити та провести аналіз судових рішень України на наявність електронних доказів у кримінальних провадженнях за останній час, можна виділити використання «скріншотів».

Скріншот – це знімок з екрану комп'ютера, телефону або іншого пристрою, який відображає відповідну веб-сторінку, в момент фіксації цього зображення. Скріншоти веб-сторінок в якості доказу в суді можуть використовуватися для фіксування: факту розміщення в Інтернеті інформації, яка не відповідає дійсності і порушує виключні права; підтвердження факту розміщеної в Інтернеті інформації, яка порушує авторські права; підтвердження факту неналежного виконання або

невиконання договірних зобов'язань другою стороною у справі; інший юридично значимої інформації розміщеної у мережі [3].

Так, аналіз практики вирішення кримінальних, цивільних, господарських суперечок українськими, білоруськими та англійськими судами показує, що вони приймають листування в месенджерах як доказ у справі. Для того, щоб суд визнав листування в месенджері належним доказом, потрібно, щоб вона дозволяла встановити відправника, адресата, дату і час відправлення та інформацію про отримання. Тоді цю інформацію можна буде розцінювати як допустимі і достовірні докази [4].

На прикладі останніх судових проваджень формується чітка визначеність місця скриншотів як джерел доказів, що можуть бути використані у сукупності із іншими джерелами доказів, а інформація, яка в них міститься – для обґрунтування рішення суду.

Так, у судовому провадженні № 1-кп/211/139/20 від 16 квітня 2020 року Довгинцівського районного суду м. Кривого Рогу Дніпропетровської області суддя визначив, що скриншот переписки між обвинувачуваною та її напарницею свідчить про те, що органи досудового розслідування дії обвинуваченої вірно кваліфікували за ст. 383 ч. 2 КК України за ознаками: завідомо неправдиве повідомлення органу досудового розслідування про вчинення злочину, вчинене з корисливих мотивів [5]. Суд указав на речові докази по справі – 3 аркуша паперу на яких знаходяться скриншоти переписки між ОСОБА_1 та її напарницею ОСОБА_7 [5], тобто визнав скриншоти речовими доказами.

У судовому провадженні № 1-кп/755/556/20 від 19 березня 2020 року у вироку Дніпровський районний суд м. Києва зазначив, що скриншот робочого столу персонального комп'ютеру обвинувачуваної встановив її вину у злочині в службовій діяльності, а саме невжиття заходів щодо направлення матеріалів перевірки за належністю до Управління патрульної поліції у м. Києві і, як внаслідок, було встановлено злочинний умисел на одержання неправомірної вигоди [6].

Крім того, обвинувачуваного визнали винним у судовому провадженні № 1-кп/347/88/20 від 6 березня 2020 року у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 296 КК України, із посилання у тому числі саме на скриншот з відеозапису камери відеоспостереження, яка розташована у приміщенні продуктового магазину, що доводить умисними дії, які виразилися у грубому порушенні громадського порядку з мотивів явної неповаги до суспільства, що супроводжувалось особливою зухвалістю [7].

Більш того, скриншот екрану телефону про зняття грошей з рахунку як електронний доказ довів злочинний умисел обви-

нுவаченого направлений на таємне викрадення чужого майна, до кінця, був врахований у судовому провадженні № 1-кп/541/62/2020 від 7 квітня 2020 року [8].

Цікаво зазначити, Богородчанський районний суд Івано-Франківської області у судовому провадженні № 1-кп/338/12/20 від 5 березня 2020 року прийняв як доказ скриншоти переписки підсудного та дружини потерпілого у мережі «Фейсбук», що підтверджував наявність майнових претензій потерпілого до підсудного стосовно коштів, які не повернуті внаслідок невиконання досягнутих домовленостей щодо оформлення документів [9].

Таким чином, скриншот вже використовується в правоохоронній практиці нашої держави у кримінальних провадженнях. Проте, залишається остаточно не визначеною правова природа скриншоту як електронного доказу, правила його «введення» у доказову базу. Крім того, варто завжди уважно вивчати джерело скриншоту та його технічну цілісність через можливість використання будь-яких програм, що можуть змінювати змістовну та графічну складову цього носія інформації для використання у доказуванні.

Список використаних джерел

1. Термін «електронні докази» // Відомості Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/term/ru/40260/sp?sp=:max100&lang=uk>.
2. Найченко А. М., Куртакова Г. О. Електронні докази: реалії сьогодення [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://maup.com.ua/assets/files/expert/1/elektronni-dokazi.pdf>.
3. Дрогозюк Кристина. Как использовать скриншот в качестве доказательства в суде? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://yaizakon.com.ua/kak-ispolzovat-skrinshot-v-kachestve-dokazatelstva-v-sude/>.
4. Бандык О. Переписка в мессенджере как средство доказывания в суде [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ilex.by/perepiska-v-messendzhere-kak-sredstvo-dokazyvaniya-v-sude/>.
5. Єдиний державний реєстр судових рішень [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/88801717>.
6. Єдиний державний реєстр судових рішень [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/88370115>.
7. Єдиний державний реєстр судових рішень [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/88056954>.
8. Єдиний державний реєстр судових рішень [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/88622328>.
9. Єдиний державний реєстр судових рішень [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/88056323>.

Науковий керівник: д.ю.н., доцент Гловук І. В.

СУЧАСНІ НАУКОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ
У СФЕРІ КРИМІНАЛІСТИКИ

БОЙКО АНГЕЛІНА АНДРІЇВНА

студентка 1-го курсу магістратури факультету прокуратури
та слідства (кримінальної юстиції)
Національного університету «Одеська юридична академія»

**ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ
ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ**

В процесі досудового розслідування досить часто виникає необхідність використання спеціальних знань задля встановлення фактичних обставин, що мають значення для кримінального провадження та використовуються при розкритті злочинів. Норми чинного кримінального процесуального законодавства в ст.ст. 69 та 71 КПК України хоч і оперують терміном «спеціальні знання», проте не визначають змісту зазначеного поняття [1, с. 206].

Аналіз сучасної юридичної літератури вказує, що спеціальні знання – це не загальновідомі знання, що не мають масового поширення та якими володіє обмежене коло фахівців (фахівець – загальне поняття для позначення особи, яка володіє спеціальними знаннями). В ході досудового розслідування можливі дві форми використання спеціальних знань: 1) залучення експерта, 2) залучення спеціаліста.

Особлива необхідність в спеціальних знаннях виникає при проведенні слідчих (розшукових) дій. У діяльності органів досудового розслідування серед інших слідчих дій, спрямованих на розкриття злочинів, широко застосовується слідчий експеримент.

Слідчий експеримент є однією з найбільш процесуально складних слідчих дій і проводиться з метою перевірки і уточнення відомостей, які мають значення для встановлення обставин кримінального правопорушення шляхом відтворення дій, обстановки, обставин певної події, проведення необхідних дослідів чи випробувань. Ч. 2 ст. 240 КПК України вказує на можливість залучення спеціаліста до участі у слідчому експерименті «у разі його необхідності» [1, с. 535].

Варто зазначити, що на практиці найбільш поширеними є використання спеціальних знань криміналістів, судових медиків, інженерів-автотехніків, спеціалістів пожежного відділу [3, с. 5].

На жаль, норми чинного КПК України не регламентують процесуального порядку залучення спеціаліста до участі у слідчому експерименті. Оскільки процесуальне рішення слідчого має бути виражене у формі постанови, то обґрунтованою видається позиція, згідно з якою рішення про залучення до участі спеціаліста у слідчому експерименті оформлюється постановою.

Таким чином, з точки зору кримінального процесу участь спеціаліста у слідчому експерименті не є обов'язковою. Проте, з криміналістичних міркувань, при проведенні слідчих експериментів щодо окремих категорій злочинів участь спеціаліста є необхідною. Наприклад, при дослідженні механізмів дорожньо-транспортних пригод, умисних підпалів або ж проведенні слідчих експериментів на великих виробництвах, які пов'язані зі складними технологічними процесами, використання спеціальних знань є необхідною передумовою для ефективного розслідування злочинів.

Організаційно слідчий експеримент можна поділити на три етапи: етап підготовки до слідчого експерименту, робочий етап слідчого експерименту, етап фіксації та оцінювання результатів слідчого експерименту [2, с. 10].

Використання спеціальних знань можливе на кожному з етапів слідчого експерименту. Так, на етапі підготовки до слідчого експерименту забезпечується ознайомлення спеціаліста з місцем та обстановкою проведення цієї слідчої дії. Для цього спеціаліст може долучатися до вивчення матеріалів кримінального провадження, з дозволу слідчого бути присутнім при допиті майбутніх учасників слідчого експерименту та задавати їм запитання задля кращого розуміння обставин вчинення злочину.

Використання спеціальних знань при вирішенні завдань робочого етапу слідчого експерименту залежить від особливостей злочину та фаху спеціаліста, якого залучають задля проведення цієї слідчої дії. Умовно ці завдання об'єднано в групи: організаційно-технічні, техніко-криміналістичні, консультативні, довідкові, інформаційні, комунікативні. Аналізуючи кримінальні провадження можна дійти висновку, що під час досудового розслідування з використанням спеціальних знань проводять такі основні види слідчих експериментів з метою перевірки й уточнення відомостей щодо: механізму вчинення певних дій; закономірностей утворення слідів; можливостей бачити в певній обстановці людину, подію, річ, а також розрізнити

деталі, що характеризують об'єкт; можливостей чути конкретні звуки; професійних навичок особи тощо [2, с. 10].

На етапі фіксації та оцінювання результатів слідчого експерименту спеціаліст надає консультації та довідки. Консультації та довідки можуть надаватися спеціалістом як в усній, так і в письмовій формі. Проте слід надавати перевагу саме письмовій формі надання консультацій та довідок, так як за чинним КПК України письмова інформація має статус додатка до протоколу, її відображають у письмових поясненнях спеціаліста, який брав участь у проведенні слідчого експерименту [1, с. 534].

Таким чином, слідчий експеримент є однією з найбільш процесуально та тактично складних слідчих дій, яка потребує ретельної підготовки, якісного проведення та належної фіксації отриманих результатів.

Отже, можна дійти висновку, що для виявлення та оцінки всіх обставин, що мають значення для розслідування кримінального правопорушення, правильного відбору тих об'єктів, які пов'язані зі вчиненням злочину діяльності слідчого інколи може бути недостатньо. Тому задля ефективності проведення слідчого експерименту необхідною є участь спеціаліста та використання ним спеціальних знань.

Потребують подальшого вдосконалення норми, що регулюють порядок залучення спеціаліста до проведення слідчого експерименту, адже це, безумовно вирішить ряд існуючих практичних суперечностей. Також окрема увага має приділятися у розробках вчених-криміналістів питанням тактики використання спеціальних знань при проведенні слідчого експерименту.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: наук.-практ. комент. / За заг. ред. проф. В. Г. Гончаренка, В. Т. Нора, М. Є. Шумила. – К.: Юстініан, 2012. – 1328 с.
2. Гусаченко Є. О. Актуальні проблеми використання спеціальних знань при проведенні слідчого експерименту. Правоохоронна та правозахисна діяльність поліції в умовах формування громадянського суспільства в Україні : матеріали підсумк. Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 9 квіт. 2016 р.). Київ, 2016. С. 223–227.
3. Ищенко П. П. Специалисты в следственных действиях (уголовно-процессуальные и криминалистические аспекты) / П. П. Ищенко. – М.: Юрид. лит., 1990. – 158 с.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Гресь Ю. О.

ВИСТОРОБЕЦЬ АЛІНА КОСТЯНТИНІВНА

студентка 1-го курсу магістратури факультету прокуратури
та слідства (кримінальної юстиції)
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДУ «МОЛЕКУЛЯРНОГО» ФОТОРОБОТУ ДЛЯ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ

Одним з найважливіших джерел криміналістично значимої інформації для ідентифікації особи злочинця під час розслідування різного роду правопорушень є сліди біологічного походження.

Ефективний засіб під час доказування причетності підозрюваного до вчиненого злочину є метод ДНК-аналізу, тобто дослідження мікрослідів на клітинному рівні. Вперше метод ДНК-ідентифікації був застосований в Англії в 1987 році при виявленні злочинця, який зґвалтував і вбив двох дівчаток. У судовій медицині дане поняття з'явилося завдяки англійському вченому Алексу Джеффрісу та отримало назву «ДНК-аналіз», «генотипоскопія», «судово-медичний ДНК-аналіз». «ДНК-дактилоскопія» або «геномний фінгенпринтинг» – «геномна дактилоскопія».

Наука не стоїть на місці, і на разі новим витком прогресу у криміналістиці зокрема є метод молекулярного фотороботу. Професор генетики й антропології з Пенсильванії Марк Шрайвер і його друг онколог Кейт Ченг по волі випадку задумалися над розшифровкою генома людини і встановили взаємозв'язок між генами і ознаками зовнішності людини [1]. Ген, що визначає пігментацію шкіри, носить назву SLC24A5C. За наявними базами даних Ченг і Шрайвер встановили, що ген може бути в двох варіантах: треоніновий і аланіновий. Якщо у європейців переважає треоніновий варіант, то у НЕ європейців майже завжди аланіновий. Тоді стали перевіряти гени метисів і мулатів. І з'ясувалося, що ті, у кого в геномі «Аланіновий ген» – більш темношкірі.

Випадок для перевірки даної теорії не змусив себе чекати. На вулицях міста БаттонРуж (штат Луїзіана) орудував серійний маніяк, який вбивав самотніх жінок. Доказів після себе, крім ДНК, не залишав, але в базах даних такий генетичний профіль не значився. Випадкові свідки, всі як один, повідомляли, що підозрюваний білий чоловік.

Однак спираючись на свої досліді і дослідивши геном маніяка, Шрайвер повідомив, що вбивця чорношкірий. Як не дивно, але поліція повірила Шрайверу і зосередила зусилля на розшук «кольорового» злочинця.

27 травня 2003 року був заарештований Дерек Тодд Лі, 35-річний афроамериканець, який проживав в цьому ж місті. Наступні аналізи ДНК показали його причетність мінімум до 7 вбивств в період з 1992 по 2003 роки.

Після цього випадку професор Шрайвер продовжив дослідження, порівнюючи ланцюжки ДНК вбивці з його реальним портретом, в результаті чого було встановлено вплив етнічного походження на відображення в рисах особи.

Визначені були «ключові точки» – ділянки обличчя, що найвиразніше відображають генетичний вплив (наприклад, кінчик носа і кути рота). Почалося клопітке вивчення впливу кожного гена на будову особи. Для цього були проаналізовані відомі мутації, що призводять до характерних змін в формі обличчя і голови. В результаті було виділено 20 основних генів, що найбільше істотно впливають на зовнішній вигляд людини [2].

Було досліджено генетичний матеріал близько 600 осіб, серед яких порівну представники африканського та європейського походження. Кожного, хто брав участь в експерименті, перевіряли на наявність 76 геномних мутацій, які тягнуть за собою зміни зовнішності. Узагальнивши дані, обчислювалася ймовірність впливу кожного одонуклеотидного поліморфізму на конкретну рису обличчя і була вирішена задача, протилежна дослідженню – створена 3D-модель особи, ДНК якого представлена на дослідження.

Треба сказати, що не тільки вчені з Університету штату Пенсільванія (США) займаються складанням «генетичного фоторобота». В Європі діє загальноєвропейський проект “Visage” у 13 дослідницьких, юридичних і поліцейських відомствах 8 держав Євросоюзу, в рамках якого проводяться практично аналогічні дослідження.

В рамках міжнародного проекту діє консорціум “Visigen”, що включає групи вчених Великобританії, Австралії, Нідерландів та Італії, створений з метою дослідження генетичних основ рис зовнішності людини. Метою концерну, за словами глави професора Кайзера, є в рамках одного єдиного тесту дослідити сотні, а по можливості навіть тисячі генетичних маркерів. У 2012 році проект представив унікальний чіп, який визначає стать, колір волосся і очей, а також етнотип людини по слідах біологічного походження, виявлених на місці події.

У базу даних чіпа закладена інформація про сотні тисяч ланцюжків ДНК, що володіють одонуклеотидним поліморфізмом, порівнюючи які зі зразками, виявленими на місці події, чіп «вгадує» ознаки зовнішності. Роботу чіпа можна вважати задовільною. За результатами експерименту з 3000 зразків ДНК з усієї Земної Кулі, чіп з вірогідністю у 99 % визначає стать,

на 97 % визначає європейців і азіатів, на 88 % – африканців, в 63 % випадків точно визначає колір волосся.

Можливо це і недостатній результат для машини, але в сукупності з іншими даними, отриманими під час огляду місця події, досить непогана підмога, а зі збільшенням контрольних (індикаторних) зразків в базі даних чіпа зросте і його точність.

Схожа методика застосовувалася шість років тому після серії терактів в Мадриді, коли вдалося по ДНК ідентифікувати генетичний матеріал їх організаторів. Всі вони виявилися марокканцями, членами «Аль-Каїди».

У березні 2010 року Російська академія наук повідомила, що найближчим часом зробить подарунок криміналістам і позбавить їх від складання фотороботу зі слів потерпілих і свідків. Портрети підозрюваних будуть складатися на основі генетичної карти, отриманої за результатами аналізів біологічних слідів з місця події. Такими розробками займалися співробітники Московського фізико-технічного інституту (ФІАН) за підтримки Роснауки в рамках федеральної цільової програми «Дослідження і розробки за пріоритетними напрямками розвитку науково-технологічного комплексу Росії на 2007–2012 роки» [4].

На відміну від західних колег, російські вчені за основу вибрали ген амелогеніна, що визначає статеву приналежність, гени системи ABO (груп крові), а також ті, що визначають колір волосся і очей – гени пігментації. З цією метою в Інституті молекулярної біології ім. В. А. Енгельгардта РАН розробили технологію біологічних мікрочіпів, які за аналогією з чіпом концерну «Visigen» за слідами біологічного походження прямо на місці події по виділеній ДНК визначали параметри злочинця.

Паралельні дослідження велися в Російському кардіологічному науково-виробничому комплексі Росмедтехнологій, де створено DeScript – графічний портрет ДНК. Секрет розробки полягає в тому, що західні технології не дозволяють створювати ДНК-портрети, які не повторюються, а DeScript гарантує отримання індивідуальних зображень, які розрізняються навіть у близьких родичів. Крім того DeScript дозволяє отримати інформацію не тільки про зовнішніх даних людини, але і про його генетичну схильність: інтелектуальні задатки, пристрасті, фізичні здібності [5].

Як видно з вищесказаного, створення «молекулярного» або «генетичного фоторобота» не така вже й казка, хоча багато ставляться до цього скептично. Погодьтеся, ідея дуже приваблива. Але поки, на мій погляд, можна говорити про загальні тенденції.

Отже, американці заявили в 2009 році, що знаходяться на порозі створення технології реконструкції зовнішності людини

за генетичними даними. Російські вчені в 2010 році вразили криміналістів заявами про свої успіхи в створенні «генетичного фоторобота». У 2016 році Бельгійські вчені представили готовий портрет людини, створений на основі ДНК-аналізу, який теж далекий від ідеалу.

Так в чому ж причина того, що за 10 років так і не сталося прориву, так і не створена технологія, що дозволяє створити портрет підозрюваного? На це могло вплинути кілька причин.

По-перше, мало статистичних даних про формування зовнішніх ознак в залежності від наявності конкретних генів і впливу одонуклеотидного поліморфізму. Максимальна група людей, яка піддавалася дослідженню, складала всього 600 осіб. При населенні Землі в 7,5 мільярдів чоловік це навіть не крапля в морі, а випадковий набір ознак, пов'язаний з генетичними даними [3].

По-друге, найімовірніше, науковий прогрес не встигає за мутаціями генів, що призводять до змін зовнішності людини. Тобто накопичений і узагальнений деякий матеріал про вплив генів на зовнішність швидко застаріває, так як в результаті мутацій змінюються і гени, і відповідно обличчя. Вивчалися зміни вигляду, пов'язані із заміною тільки одного нуклеотиду в ланцюжку ДНК, але замінитися в результаті мутацій можуть і кілька нуклеотидів, а такі зміни вимагають додаткового вивчення.

В епоху тотальної комунікації стираються відстані не тільки між містами, а й між країнами і континентами. Люди в наш час знаходять один одного і народжують дітей не залежно від національності, раси, кольору шкіри. Це призводить до додаткового змішання генофондів, а в кінцевому підсумку до взаємодії алелей генів, які раніше не могли взаємодіяти.

Як це відіб'ється на ознаках зовнішності? Крім того, при такому змішуванні можуть виникати «сплячі алелі», які на даний момент не виявляють себе, а через одне, два або кілька поколінь проявлять себе та нові риси обличчя.

І все-таки «генетичний» або «молекулярний фоторобот» – це перспектива розвитку ДНК-аналізу, хочемо ми цього чи ні. Адже, як відомо, якщо є думка, вона обов'язково рано чи пізно реалізується. Такий портрет не позбавлений недоліків, він не враховує процеси старіння, особливості харчування і, звичайно ж, наслідки травм і хірургічних або косметичних втручання, але багато інших способів ідентифікації особистості, такі, як реконструкція зовнішності по черепу або складання словесного портрета, також ці параметри враховують умовно.

Іноді навіть орієнтовні відомості про злочинця або розшукуваного особі можуть зіграти ключове значення в розслідуванні. А ДНК у випадках неочевидності може стати німим свідком про особу.

Таким чином, в сукупності дані, отримані в результаті дослідження ДНК біологічних об'єктів з місця події, можна буде звужувати коло підозрюваних, а відповідно і виходити на конкретне обличчя.

Хто знає? Але ДНК, як і раніше, є одним з основних методів ідентифікації особистості і всі можливості і перспективи ДНК-аналізу перед нами ще не відкриті.

Список використаних джерел

1. ДНК как способ создать точный фоторобот человека [Электронный ресурс]. URL: <https://progress.online/nauka/593-dnk-kak-sposob-sozdat-tochnyy-fotorobot-cheloveka/>.
2. Сьюзен Мэйтсон. Фенотипирование ДНК: снимок преступника», Elsevier Inc., 2016.
3. Комаха В. О. До питання відносно проблеми створення інформаційної бази даних з метою ідентифікації рецидивістів за ознаками ДНК / В. О. Комаха, Г. Ф. Кривда, Ю. М. Сиволап // Інформаційне забезпечення протидії організований злочинності: зб. наук. статей / за ред. М. П. Орзіха, В. М. Дрьоміна; Бібліотека журналу «Юридичний вісник». – Одеса: ФЕНИКС, 2003. – С. 142–150.
4. Молекула ДНК способна помочь в составлении фоторобота [Электронный ресурс]. URL: <https://www.nkj.ru/news/24065/>.
5. Результат налицо [Электронный ресурс]. URL: <https://newizv.ru/news/>.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Гресь Ю. О.

ВІСЛОГУЗОВА МАРГАРИТА ДМИТРІВНА

студентка 3-го курсу факультету прокуратури
та слідства (кримінальної юстиції)

Національного університету «Одеська юридична академія»

ОСНОВИ ПІДГОТОВКИ ДО ПРОВЕДЕННЯ ДОПИТУ

Правові засади (основи) допиту закріплюються на законодавчому рівні, а саме в Кримінальному процесуальному кодексі України (далі – КПК України). В ньому зазначається поняття допиту, деякі вимоги до проведення даної слідчої дії, учасників та ін.

Допит – це вербальна слідча (розшукова) дія, спрямована на збирання доказової та орієнтуючої інформації, а також перевірку наявних даних, що мають значення для розслідуваної події.

Підготовка до проведення допиту розпочинається з визначення предмету даної слідчої (розшукової) дії та мети її проведення. Предметом допиту є з'ясування обставин, які

мають значення для встановлення істини у справі. Хоча сьогодні КПК України не оперує поняттям «істина», проте воно міцно увійшло до наукового понятійного апарату.

Після визначення предмету та мети допиту слідчий повинен ознайомитися з матеріалами кримінального провадження, а саме з: протоколом огляду місця події, проколом попереднього допиту даної особи, протоколами допитів інших осіб, що є фігурантами даного кримінального провадження, результатами проведених експертиз та ін.

Під час підготовки до допиту слідчий має визначитися із допитуваною особою.

Йому слід з'ясувати:

- 1) процесуальне становище допитуваної особи;
- 2) особу допитуваного (вікову характеристику особи, наявність в особи фізичних чи психологічних вад, інтелектуальний розвиток особи, анкетно-біографічні дані, інформацію про місце проживання та місце роботи допитуваної особи та ін.);
- 3) встановити чи допитувалася особа раніше;
- 4) отримати інформацію чи не є підозрюваний родичем допитуваної особи;
- 5) дізнатися чи не працювала дана особа у правоохоронних органах.

Наступним етапом у підготовці до допиту є необхідність визначитися із часом і місцем проведення допиту. Відповідно до положень КПК України особа, яка має бути допитана, повинна отримати повістку про виклик. Повістка може бути надіслана поштою, електронною поштою або факсимільним зв'язком, здійсненням виклику по телефону або телеграмою [1]. В більшості випадків слідчі користуються телефонним зв'язком для виклику особи на допит, застосовуючи інші способи у випадку ухилення такої особи від участі у проведенні слідчої дії.

При виборі часу допиту слідчий повинен враховувати особливості організму людини, які полягають у тому, що мозок людини у першій половині дня має більшу активність, ніж в другій половині дня. Неврахування цієї психологічної особливості людини може вплинути на хід допиту в цілому.

Під час здійснення підготовки до допиту слідчому слід звернути увагу на необхідність налагодження психологічного контакту з допитуваною особою. При цьому не зайвим буде продумати тактичні прийоми, які він буде використовувати під час допиту. Серед тактичних прийомів, які може використовувати слідчий, слід виокремити:

- 1) встановлення психологічного контакту;
- 2) викладення показань у формі вільної розповіді;
- 3) поставлення запитань;
- 4) актуалізація забутого в пам'яті допитуваного та інші.

Також одним з важливих елементів підготовки до допиту, з яким слідчому необхідно визначитися, є склад учасників, які прийматимуть участь у проведенні допиту. Зміст даної дії полягає в реалізації гарантованих прав особі на захист, наданні адвоката, залученні перекладача під час допиту іноземних громадян, обов'язковій присутності батьків або педагога під час допиту неповнолітньої особи.

Одним із ключових етапів підготовки до допиту є складання плану. План може бути як усним, так і письмовим. При розслідуванні складних, багатоелементних злочинів найчастіше слідчі складають розгорнутий письмовий план, який складається з наступних елементів:

- 1) обставин, які підлягають з'ясуванню;
- 2) наявних матеріалів провадження;
- 3) запитань допитуваній особі.

На етапі підготовки до допиту слідчому також необхідно визначитися та перевірити на справність технічні засоби, на які буде здійснюватися запис допиту. На цього підготовка завершується і слідчий приступає до самої слідчої дії – допиту особи.

Список використаних джерел

- 1 Кримінальний процесуальний кодекс України: Кодекс України від 13.04.2012 [Електронний ресурс] / Верховна Рада України / Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Гресь Ю. О.

ГАЄВА КАТЕРИНА ЯРОСЛАВІВНА

студентка 3-го курсу факультету міжнародно-правових відносин
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОСНОВИ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ТРАСОЛОГІЇ

На сучасному етапі розвитку криміналістики, така наука як трасологія є однією з основних галузей криміналістичної техніки. Вона відіграє значну роль у розслідуванні будь-якого злочину, оскільки сліди являють собою відображення здійснення протиправного діяння.

Дослідженням цієї категорії займалися значна кількість науковців, серед яких можна виділити Аверьянову Т. В., Грановського Г. Л., Колмакова В. П., Лозовського В. М. та ін.

Актуальність даної теми полягає в необхідності використання та впровадження найбільших ефективних засобів та методів, які допомагають розкрити злочин. Слід зазначити, що необхідно удосконалювати та посилювати роботу з технічними приладами, усувати недоліки в роботі при отриманні доказової інформації.

Термін «трасологія» походить від французького “trace” – слід і грецького “logos” – учення і розуміється як учення про сліди. В. В. Пясковський визначає, що трасологія є галуззю криміналістичної техніки, яка займається вивченням основ слідоутворення, закономірностей виникнення слідів, що розробляють механізм кримінального правопорушення, утворює технічні засоби, методи і прийоми для дослідження слідів та використання їх в процесі розслідування [1, с. 95].

Сліди в широкому сенсі включають такі складові як: сукупність елементів, пов'язані з певними подіями (наприклад, сліди пожежі); зміни обстановки на місці вчинення злочину (зникнення предметів, зміна їх місця розташування); зміна вигляду предмета (розбите вікно).

До різновидів слідів можна віднести такі: сліди звуків, сліди запаху, сліди-мікрочастинки, сліди-речовини, сліди генетичного коду людини. Взагалі відповідна наука досліджує сліди у вузькому сенсі, а саме – матеріально фіксовані відображення зовнішньої будови одного об'єкта на іншому. Під цими розуміється таке поняття як сліди-відображення. Вони з'являються під час взаємодії двох об'єктів. Прикладом може слугувати сліди рук або ніг, сліди взуття, транспортних засобів, інструментів тощо. Сліди-відображення виступають одним з основним видом вивчення у трасології [2, с. 60].

Трасологія надає змогу вивчити закономірності виникнення слідів, встановити за допомогою отриманої інформації обставини вчинення злочину. Сьогодні ця галузь криміналістичної техніки є базовою та досягає високого рівня свого розвитку. Але виникають проблеми у зв'язку з тим, що сучасний світ, навіть злочинний, не стоїть на місці. Суспільні відносини постійно розвиваються, тому злочинці винаходять нові методи та способи здійснення протиправних дій. Виникає потреба удосконалення та покращення прийомів у криміналістиці, у тому числі дослідження слідів.

Кожен злочин, не дивлячись на те, яке саме правопорушення було скоєно, обов'язково на місці злочину залишає сліди злочину. Виділяють сліди видимі та невидимі. Видимі – це ті, що сприймаються зором, а невидимі – це ті, для сприйняття яких необхідні спеціальні прилади.

Визначення слідів має велике значення, оскільки це допомагає встановити певні обставини кримінального

правопорушення, засоби вчинення злочину, події за яких було скоєно правопорушення, отримати інформацію щодо суб'єкта, який його застосовував.

І. І. Прокооров, зазначає, що «знання механізму утворення слідів, їх класифікації дозволяє судити про спосіб вчинення певних дій, результатом яких дані сліди є, і про особливості об'єктів, що утворили ці сліди» [3, с. 7].

Таким чином, сліди є основним джерелом отримання інформації щодо вчинення злочину. Головним завдання співробітників правоохоронних органів виступає вміння «читати» такі сліди та використовувати сучасні прилади для їх дослідження. Також необхідно покращувати методику збирання доказів, розробляти рекомендації, досліджувати досвід зарубіжних країн. За допомогою цих напрямків можна подолати наявні недоліки та прискорити процес з розкриття будь-якого злочину.

Список використаних джерел

1. Криміналістика : підручник / В. В. Пясковський, Ю. М. Черноус, А. В. Іщенко, О. О. Алексєєв та ін. – К. : «Центр учбової літератури», 2015. – 544 с.
2. Криміналістика : підручник / Кол. авт.: В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова, В. А. Журавель та ін. / За ред. проф. В. Ю. Шепітька. – 4-е вид., перероб. і доп. – Х. : Право, 2008. – 464 с.
3. Прокооров І. І. Общее положение трасологии / І. І. Прокооров // Криміналістическая экспертиза, 1968. – Вып. 6. – С. 7.8; Бойко О. Д. Історія України: навч. посіб. 3-тє вид., вип., доп. / О. Д. Бойко. – К. : Академвидав, 2007. – 688 с.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Динту В. А.

ГАЛДАК КАТЕРИНА АНДРІЇВНА

студентка 2-го курсу магістратури факультету адвокатури
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЖУРНАЛІСТСЬКЕ РОЗСЛІДУВАННЯ У ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Активний розвиток «слідчої журналістики» у нашій країні являє собою, в першу чергу, захисну реакцію суспільства на негативні явища у всіх сферах соціально-економічного життя країни. Необхідність висвітлити, винести на розсуд громадськості всі приховані протиправні дії високопоставлених посадових осіб, випадки негідної діяльності керівників органів

державної влади різних рівнів, негативні сторони становлення в країні ринкової економіки, зухвалу протиправну поведінку окремих членів суспільства тощо – стало основою мотивації діяльності ЗМІ у задоволенні інформаційних потреб суспільства у цій сфері. З розвитком жанру «журналістського розслідування» чітко окреслилося коло тем, до яких прикута увага як окремих «журналістів-слідчих», так і ЗМІ в цілому. Такими темами, насамперед, є: злочинність у всіх її проявах, корупційні діяння можновладців, незаконна приватизація державного і суспільного майна, окремі так звані «темні сторінки» нашої історії і сьогодення [4].

У ст. 34 Конституції України зазначено, що кожному громадянину України незалежно від його професії гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань. Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб на свій вибір. Реалізація цих прав може бути обмежена законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя. Крім цього, в ч. 3 ст. 15 Конституції України встановлено, що цензура в Україні заборонена.

Положення Конституції України щодо свободи масової інформації розвиваються та конкретизуються у понад 200 документах. Серед них базові закони України «Про інформацію», «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні», «Про телебачення та радіомовлення», «Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів», «Про інформаційні агентства», «Про державну таємницю», «Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації» та ін. [2, с. 143].

Під журналістським розслідуванням слід розуміти професійну діяльність журналіста (кореспондента), який за дорученням ЗМІ або з власної ініціативи здійснює методами і засобами, дозволеними чинним законодавством України і нормами професійної журналістської етики, збір інформації щодо конкретної події (умов, обставин, учасників і свідків) протиправної поведінки окремих осіб для своєчасного і добросовісного інформування суспільства та надання інформаційної допомоги органам досудового слідства у розслідуванні такої події з метою публічного захисту конституційних прав та інтересів людини і громадянина [1, с. 175].

В науковій літературі виділяють наступні етапи журналістського розслідування:

- 1) складання плану заходів;
- 2) збір та обробка первинної інформації;
- 3) робота з джерелами;
- 4) систематизація зібраної інформації;
- 5) формування доказової бази;
- 6) генеральне інтерв'ю;
- 7) юридична експертиза;
- 8) підготовка та випуск матеріалу.

Досліджуючи процес трансформації матеріалів журналістських розслідувань у докази більш детально, визначимо, за допомогою проведення яких саме слідчих (розшукових) дій чи застосування заходів забезпечення кримінального провадження це стане можливим. У цьому контексті доцільно розглянути особливості зазначеного процесу трансформації залежно від носія непроцесуальної інформації.

1. Трансформація в докази інформації, носієм якої є журналіст як суб'єкт журналістського розслідування, а також інші особи – учасники такого розслідування. Найбільш поширеною слідчою (розшуковою) дією, що дає змогу отримати інформацію від так званих «живих» джерел, якими є журналіст, а також інші особи, що брали участь у журналістському розслідуванні, безперечно, є допит. У разі, якщо слідчий під час досудового розслідування отримає достатньо підстав уважати, що особа може дати показання, які матимуть значення для кримінального провадження, він може викликати цю особу для допиту як свідка. Відповідно до ст. 65 КПК України, свідком є фізична особа, якій відомі або можуть бути відомі обставини, що підлягають доказуванню під час кримінального провадження, і яку викликали для давання показань [1, с. 175].

2. Трансформація в докази інформації, носіями якої є документи, зібрані під час проведення журналістського розслідування. У криміналістиці документ зазвичай розглядають як матеріальний об'єкт, на якому за допомогою знаків, символів та інших елементів природної або штучної мови зафіксовано відомості про факти, що мають юридичне значення.

Проаналізувавши чинне законодавство, можемо зазначити, що залучення документів, зібраних під час проведення журналістських розслідувань, як доказів до кримінального провадження можливе в результаті:

а) подання за власною ініціативою фізичними та юридичними особами – суб'єктами журналістських розслідувань (журналістами, кореспондентами, засобами масової інформації, редакціями). Подання доказів слід усвідомлювати як добровільне й ініціативне передавання особою документів, що стосуються

розслідуваної події, суб'єкта, уповноваженого приєднувати їх до матеріалів кримінального провадження як докази;

б) тимчасового доступу на підставі ухвали слідчого судді, суду, що полягає в наданні стороні кримінального провадження особою (журналістом, представником засобу масової інформації тощо), яка володіє документами, можливості ознайомитись із ними, зробити їх копії, а в разі прийняття відповідного рішення слідчим суддею, судом – вилучення;

в) вилучення під час обшуку, що проводиться на підставі ухвали слідчого судді.

3. Трансформація в докази інформації, носієм якої є безпосередньо опублікований в електронному засобі масової інформації матеріал журналістського розслідування. Зазначеним матеріалом може бути стаття, телепередача, відеосюжет, у яких викладено висновки, зроблені журналістом на підставі зібраних ним даних [1, с. 177].

Існуючі до сьогодні форми використання ЗМІ в сфері кримінального судочинства потрібно переглянути з сучасних 280 позицій, суттєво доповнити й удосконалити. Виконані дослідження дають змогу зробити висновок, що сучасний стан використання повідомлень ЗМІ правоохоронними органами в розкритті та розслідуванні злочинів включає такі напрями: формування відповідної громадської думки; розшукова діяльність; виявлення злочинів; подолання протидії розслідуванню; виявлення таємних комунікацій учасників організованих злочинних груп і членів терористичних організацій.

Зазначені напрями використання правоохоронними органами можливостей ЗМІ в сфері кримінального судочинства не є вичерпними. В подальшому ефективність їх використання для укріплення правопорядку та протидії сучасній злочинності багато в чому визначатиметься рівнем вивчення й узагальнення практики оперативно-розшукової та слідчої діяльності, виникненням нових способів і прийомів протиправного використання повідомлень ЗМІ. Звичайно, що використання можливостей ЗМІ у діяльності державних органів, які розкривають і розслідують злочини, є лише одним з напрямів удосконалення правоохоронної діяльності. Однак не звертати уваги на посилення впливу інформаційних чинників практично на всі сфери життя суспільства вже не можна. Тому і діяльність правоохоронних органів України в сфері кримінального судочинства повинна спиратися на знання закономірностей діяльності ЗМІ [3].

Отже, перед правоохоронцями стоїть завдання вчитися взаємодіяти із засобами масової інформації, використовувати їх можливості у вирішенні завдань з розкриття та розслідування

злочинів, уміти нейтралізувати негативний вплив, спрямований на діяльність правоохоронних органів.

Список використаних джерел

1. Данієль А. В. Використання результатів журналістських розслідувань у кримінальному процесуальному доказуванні / А. В. Данієль // Науковий вісник національної академії внутрішніх справ. – 2016. – № 1. – С. 172–179.
2. Заєць І. С. Запобігання перешкоджанню законній професійній діяльності журналістів в Україні : дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 / І. С. Заєць. – К., 2014. – 242 с.
3. Криміналістична тактика і методика розслідування окремих видів злочинів: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. [Електронний ресурс] / П. Д. Біленчук, А. П. Гель, Г. С. Семаков. – К.: МАУП, 2007. – Режим доступу до ресурсу: <https://textbook.com.ua/pravo/1563884514/s-5?page=12>.
4. Сущенко В. М. Журналістське розслідування правопорушень: загальна характеристика та поняття з точки зору правознавства [Електронний ресурс] / В. М. Сущенко // Наукові записки НАУКМА. Юридичні науки. – 2011. – Режим доступу до ресурсу: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/2614/Sushchenko_Zhurnalistiske_rozsliduvannia_pravoporushen.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Хижняк Є. С.

ГОРКОВЕНКО ВАЛЕРІЯ СЕРГІЇВНА

студентка 3-го курсу факультету прокуратури
та слідства (кримінальної юстиції)

Національного університету «Одеська юридична академія»

ВИКОРИСТАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ПОЛІГРАФОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ЯК ДОКАЗУ У СУДІ

Злочинність, як і будь-яке явище, розвивається одночасно із суспільством. Тому, такі властивості як організованість та професіоналізм все більше заважають встановити істинну при розслідуванні злочинів. Сучасні злочинці знаходять різні способи протидіяти розслідуванню та розкриттю злочинів, а також протистоять прийняттю стосовно них справедливого судового рішення. Зокрема, на допомогу в цьому приходять прогалини в законодавстві. З огляду на такі процеси стає необґрунтованим недооцінка інформації, отриманої за допомогою поліграфа під час розслідування кримінальних правопорушень.

Причиною закриття багатьох кримінальних проваджень є недоведеність вини обвинуваченого, що відбувається через те, що вони не відповідають критеріям, що встановлені законодавством (ст. 94 КПК).

Зміст допустимості як властивості кримінально-процесуального доказу складається з чотирьох правил (умов, критеріїв): а) належний суб'єкт отримання фактичних даних; б) належне джерело фактичних даних; в) належна процесуальна дія; г) дотримання процесуального порядку її проведення (якщо це передбачено КПК) [1].

Допустимість доказів проявляється в тому, що належні факти отримані слідчим або судом з джерела, що визнається законом та закріплені відповідно до вимог кримінально-процесуального закону.

Тож, постає питання, чи вважається належним суб'єктом доказування експерт-поліграфолог? Експерт-поліграфолог є спеціалістом, його процесуальний статус міститься у змісті ст. 71 КПК України. Спираючись на це, можна зробити висновок, що результати, що отримані від його професійної діяльності мають консультативний характер, тобто, слідчий використовує отримані знання як допомогу у розслідуванні та вона не має сили доказів по справі. Щоб отримати статус експерта – необхідно створити відповідний реєстр судових експертів поліграфологів, їх кваліфікація повинна підтверджуватися відповідними документами єдиного зразка. Також, законом передбачена можливість отримання роз'яснень від спеціаліста як на стадії досудового розслідування, так і в суді, він може надавати пояснення, але які не будуть джерелом доказів (ч. 8 ст. 95, ст. 360 КПК) [2].

Відповідно до положень Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень метою отримання орієнтувальної інформації за наявності письмової згоди особи, можуть проводитися опитування за допомогою комп'ютерного поліграфа. Отже, отримана таким чином інформація може прийматись судом в рамках призначеної психологічної експертизи.

Що стосується критеріїв належної процесуальної дії та процесуального порядку її проведення, то, на нашу думку, застосування поліграфа не суперечить чинному законодавству. Вченими в області криміналістики досліджуються критерії допустимості науково-технічних засобів, зокрема, найголовніші з яких це законність, тобто, використані засоби мають відповідати нормам законодавства, безпечність, наукова обґрунтованість.

Вчені дискутують щодо відповідності «детектора брехні» цим критеріям, і на нашу думку, він відповідає всім вимогам. Використання поліграфа не суперечить нормам КПК (хоча,

і прямо не передбачено). Критерій науковості також властивий поліграфу, адже його застосування регулюється положеннями відповідних наук, а також є безпечним для того, кого тестують.

Судова практика досі знаходиться на стадії формування. Частина суддів категорично не сприймає використання поліграфа, інші ж – за наявності інших переконливих доказів, сприймають їх у сукупності. Наприклад, Оболонський районний суд м. Києва у справі № 756/13081/17 аналізуючи докази по справі у їх сукупності, дійшов висновку, що вина обвинуваченого у скоєнні злочинів за встановлених обставин доведена. Учасники провадження давали показання, які узгоджуються між собою та з іншими дослідженими судом доказами, тому сумніватися в їх достовірності у суду не було підстав.

Важливим є й те, що у правосудді особливо цінується здатність критично сприймати усі без виключення докази. Тому, від професійності поліграфолога залежить успіх сприйняття такого доказу, на скільки правильно буде проведена така дія, і як дані будуть узгоджуватись із уже наявними доказами по справі.

Підсумовуючи викладене, зазначимо, що результати поліграфних досліджень, які оцінюються суб'єктом доказування, можуть бути достовірними, тобто такими, що відповідають дійсності, проте бути неналежними у кримінальному провадженні, в якому вони встановлені. Недопустими докази також не завжди містять недостовірні відомості про обставини, встановлювати які вони повинні. Проте лише за наявності всіх необхідних і передбачених законом (ч. 1 ст. 94 КПК України) властивостей – належності, допустимості й достовірності можна говорити про наявність кримінально-процесуального доказу у провадженні. На сьогодні джерелом такого доказу може бути документ або показання поліграфолога у процесуальному статусі свідка, що проводив поліграфні дослідження, або дані, що отримані під час проведення психологічної експертизи. Відсутність атестованих та зареєстрованих належним чином методик поліграфних досліджень у Реєстрі методик проведення судових експертиз Міністерства юстиції України є головною причиною того, судові експертизи, виконані поліграфологами (окрім випадку залучення поліграфолога до проведення психологічної експертизи), не є допустимими доказами у вітчизняному кримінальному процесі.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2013, № 9-10, № 11-12, № 13, ст. 88. – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

2. Сергеева Д. Б. Доказове значення результатів використання поліграфа у досудовому розслідуванні [Електронний ресурс] / Д. Б. Сергеева // Доповідь під час проведення Науково-практичної конференції «Актуальні питання впровадження поліграфа у сучасних умовах: теорія і практика». Організатори: ГО «Колегія поліграфологів України» та Київський національний університет ім. Т. Г. Шевченка, м. Київ. – 3009.

Науковий керівник: асистент Єлховський І. В.

ГРАЖДАН КАТЕРИНА ДМИТРІВНА

студентка 1-го курсу магістратури факультету прокуратури
та слідства (кримінальної юстиції)
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ПОЧАТКОВОГО ЕТАПУ РОЗСЛІДУВАННЯ ВБИВСТВА МАТІР'Ю СВОЄЇ НОВОНАРОДЖЕНОЇ ДИТИНИ

Життя – невід’ємне право кожної особи від народження, відповідно до ст. 27 Конституції України [1]. Це право охороняється державою з моменту фізіологічних пологів, у разі народження живої дитини. Вбивство матір’ю своєї новонародженої дитини, мабуть, один із найжорстокіших злочинів у сучасному світі. Український законодавець передбачив відповідальність за навмисне вбивство матір’ю своєї новонародженої дитини під час пологів чи одразу після них у статті 117 Кримінального кодексу України [2]. Відповідно даним Єдиного державного реєстру судових рішень з 2010 року в Україні було винесено 75 вироків [3], у 2018 році було відкрито 12 кримінальних проваджень щодо таких матерів [4]. Але, незважаючи на невеликий показник таких злочинів порівняно з іншими, вони мають один з найбільших рівнів суспільного резонансу, адже вбивство матір’ю своєї дитини – це дикість у сучасному достатньо розвиненому суспільстві. Тому на органи досудового розслідування покладається подвійна відповідальність за проведення та результати розслідування таких вбивств.

Розслідування, зокрема початковий етап, даного злочину має безліч тонкощів. Визначення напряму розслідування залежить від слідчої ситуації, які науковці умовно розділяють на три групи:

- є повідомлення про вбивство матір’ю своєї новонародженої дитини, особа-злочинця відома, але не затримана, труп немовля не виявлено або виявлено;

- виявлено труп новонародженої дитини з ознаками насильницької смерті або без таких, інформація про жертву встановлена, інформація про особу-злочинця відсутня;
- виявлено труп новонародженої дитини з ознаками насильницької смерті або без них, інформація про жертву та особу-злочинця відсутня.

Перша типова слідча ситуація є найбільш сприятливою для ефективного розслідування, встановлення особи-злочинця проводиться за допомогою комплексу гласних слідчих розшукових дій (допит заявника, огляду місця події, огляд трупа), найчастіше після їх проведення вдається затримати особу-злочинця та встановити місце знаходження трупа дитини. Після цього проводяться експертизи для встановлення батьківства, причин смерті тощо. Може проводитися обшук за місцем проживання підозрюваної для виявлення та фіксації доказів (найчастіше це закривавлений одяг, медичні інструменти, безболіючі препарати та знаряддя злочину).

Для другої типової слідчої ситуації характерною є співпраця з оперативними працівниками, яким доручається проведення обходу найближчих будинків, споруд, установ, проведення опитування громадян, особливо, сторожів та двірників. Це дає можливість з'ясувати, чи знаходилася запідозрена особа у певному місці у певний час. Оскільки найчастіше жінки залишають труп дитини недалеко від місця свого проживання (найближчі сміттєві баки, недобудовані будівлі тощо), то за допомогою проведення огляду місця події, інформації, яка була надана очевидцями, слідчий має змогу встановити приблизне місце знаходження (проживання) особи-злочинця. Особлива увага приділяється гуртожиткам та підприємствам з великою кількістю жінок-робітниць.

Третя типова слідча ситуація є найменш сприятливою для проведення ефективного розслідування. Окрім проведення стандартного набору слідчо-розшукових дій, таких як, огляд місця події, огляд трупа, допит заявника та опитування можливих свідків тощо, на слідчо-оперативну групу покладається робота із працівниками місцевих жіночих консультацій та пологових будинків для виявлення інформації про жінок, які стояли на обліку по вагітності та інформація про їх пологи відсутня, також можлива співпраця з оперативниками сусідніх населених пунктів задля виявлення такої інформації в їх медичних установах. Також проводяться інші слідчо-розшукові дії ідентичні першій та другій слідчій ситуації.

Отже, початковий етап розслідування вбивства матір'ю своєї новонародженої дитини має свої особливості. На органі досудового розслідування покладається велика робота з виявлення особи-злочинця, із взаємодії з медичними

установами та органами досудового слідства інших регіонів. При проведенні достатніх слідчо-розшукових дій найчастіше вдається встановити особу-злочинця та ефективно здійснювати подальше розслідування, доведення вини особи та притягнення її до відповідальності у суді.

Список використаних джерел

1. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
2. Кримінальний кодекс України: Кодекс України, Кодекс, Закон від 05.04.2001 № 2341-III // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 25-26, ст. 131.
3. Єдиний державний реєстр судових рішень [Електронний ресурс] : [Веб-сайт]. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/>.
4. Офіційний сайт Офісу Генерального прокурора [Електронний ресурс] : [Веб-сайт]. – Режим доступу: <https://www.gp.gov.ua/ua/index.html>.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Гресь Ю. О.

ДАНИШЕНКО ДІАНА ІГОРІВНА

студентка 3-го курсу факультету міжнародно-правових відносин
Національного університету «Одеська юридична академія»

РОЛЬ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ У РОЗСЛІДУВАННІ ТА РОЗКРИТТІ ЗЛОЧИНУ

Щодня кількість користувачів соціальних мереж стрімко зростає. Згідно із дослідженням, станом на листопад 2019 року, користувачами соціальних мереж в Україні є 23 мільйони українців, що становить 71 %. При цьому, більшість користувачів віком від 25 до 44 років.

На сьогоднішній день, враховуючи ситуацію в світі, яка виникла у зв'язку із поширенням COVID-19 і запровадженням обмежувальних заходів на період карантину, українці опинились замкнуті в домівках. Паралельно із цим, зросла активність в Інтернеті, в тому числі і злочинна.

Так, з приводу соціальних мереж, варто зазначити про переваги, такі як зручність у комунікації, автоматизацію процесів та потужний майданчик можливостей для особистісного розвитку. Проте, соціальні мережі вже не перший рік стають не лише засобом, а й місцем вчинення злочину. Незважаючи на

стрімку діджиталізацію, досі залишається не врегульоване питання щодо використання соціальних мереж задля виявлення, розкриття і попередження злочинів.

Проаналізувавши загрози в соціальних мережах, можна класифікувати їх на 4 групи: перша категорія вміщує класичні загрози, які не тільки загрожують користувачам соціальних мереж, але й користувачам Інтернету, які не використовують соціальні мережі. До них можна віднести загрози для конфіденційності і безпеки, зокрема інтернет-шахрайство. Найпоширенішим його проявом є фішинг, який полягає у замаскуванні доменних імен.

Друга категорія охоплює сучасні загрози, тобто загрози, які в основному є унікальними для середовища соціальних мереж. За своєю правовою природою вони не можуть бути розглянуті як злочин, а лише як засіб. До такої групи можна віднести використання VPN (віртуальна приватна мережа), яка дозволяє змінювати геолокацію та унеможливорює встановлення чіткого місцезнаходження.

Третя категорія складається з комбінованих загроз, за допомогою яких нападники поєднують різні типи атак для створення більш складних нападів.

Четверта і остання категорія включає в себе загрози, спеціально орієнтовані на дітей, які використовують соціальні мережі. В даному випадку варто вести мову про кібербулінг. Наразі в Україні статтею 173-4 Кримінального кодексу України встановлено покарання за булінг, проте я вважаю, що дане поняття найчастіше має місце саме у соціальних мережах, тому існує необхідність говорити про кібербулінг.

Особливу занепокоєність викликає розповсюдження дитячої порнографії. За даними фонду Internet Watch Foundation, Україна посідає 7-ме місце у світі за розповсюдженням дитячої порнографії у всесвітній мережі. За даними Інтерполу, український ринок порнографічної продукції оцінюється у 100 млн доларів на рік. У червні 2011 року Україна ратифікувала «Конвенцію Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства», підписану від імені України 14 листопада 2007 року в м. Страсбурзі. Таким чином, поширення дитячої порнографії суперечить як національному, так міжнародному законодавству [3].

Досить цікавим і корисним у цьому плані є досвід зарубіжних країн. Зокрема у Великобританії діє Фонд Інтернет-нагляду (Internet Watch Foundation), в якому інтернет-провайдери, інформуються у разі виявлення на їхніх серверах інтернет-ресурсів, заборонених законодавством. При цьому інтернет-провайдер швидко реагує: або блокує, або видаляє інформацію. Насамперед, Internet Watch Foundation сприяє мінімізації

доступу до онлайн-контенту сексуального насильства по відношенню до дітей [2].

Варто відзначити, що ніколи не відомо, хто сидить по той бік екрану і який бекграунд у тієї людини. Ідучи на контакт із незнайомцями в соціальних мережах, людина може піддати себе небезпеці спілкуванню як з психічно-хворими людьми, так і злочинцями. Взагалі в криміналістиці під особою злочинця розуміється складне інтегруюче поняття, що включає в себе біологічні, психологічні, і соціальні сторони людини, сукупність специфічних соціально-психологічних властивостей і якостей, що є причинами і умовами вчинення злочинів. На практиці під формуванням особи злочинця розуміють безпосередній тривалий процес її взаємодії із соціальним середовищем. В даному випадку соціальним середовищем може виступати частина інформаційного суспільства, що невідривно пов'язана із функціонуванням соціальних мереж [1].

Таким чином, користувачам соціальних мереж необхідно дотримуватися правил кібер-гігієни, які полягають у використанні ліцензійних операційних систем та антивірусних програмних забезпечень.

Соціальні мережі можуть стати рушійною силою при розслідуванні злочинів. На мою думку, в цьому безперечно є перспектива і необхідність. Зокрема, перспективним є використання соціальних Інтернет-мереж для моніторингу кримінологічно значимої інформації, а також задля превенції та розслідування злочинів.

Список використаних джерел

1. Автухов К. А. Кримінологічний погляд на соціальні МЕ [Електронний ресурс] / К. А. Автухов, Н. О. Андріїв. – 2013. – Режим доступу до ресурсу: http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/1856/1/Avtuxov_150-153.pdf.
2. Бугера О. Використання соціальних Інтернет-мереж для запобігання злочинності [Електронний ресурс] / Олена Бугера // Підприємництво, господарство і право. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2018/5/47.pdf>.
3. Гавловський В. Д. Щодо використання соціальних мереж для виявлення, розкриття та попередження злочинів / В. Д. Гавловський // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). – Київ: Міжвідом. наук.-дослід. центр з проблеми боротьби з організ. злочинністю. – 2012. – № 2 (28). – С. 271–282.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Динту В. А.

**ДАЦЕНКО МАРІЯ СЕРГІЇВНА,
МАКЕДОНСЬКА ЮЛІЯ ТРИФОНІВНА**

студентки 3-го курсу соціально-правового факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»

КІБЕРТРАСОЛОГІЯ

З появою всесвітньої мережі Інтернет, людство зробило великий крок в новітню епоху інформаційного суспільства, коли комп'ютери і телекомунікаційні системи охоплюють всі сфери життєдіяльності людини і держави. Але з подальшим розвитком з'явилася і нова загроза – кіберзлочинність, яка створює неабияку небезпеку і тягне за собою серйозні, а іноді незворотні наслідки. Сьогодні жертвами злочинців, що орудують в віртуальному просторі, можуть стати не тільки люди, а й цілі держави. За даними Інтерполу, кількість злочинів, скоєних в кіберпросторі, росте пропорційно числу користувачів комп'ютерних мереж.

Україна, на жаль, посідає провідне місце серед держав, які потерпають від зростаючої кількості кіберзлочинів. Американський журнал Computerworld навіть присвятив цілу статтю Україні, назвавши її «раєм для кіберзлочинців» та наголосивши, що українські кіберзлочинці відомі в цілому світі та становлять загрозу багатьом країнам.

Вчинення багатьох злочинів супроводжується певними змінами середовища у навколишньому оточенні. Такі зміни прийнято називати слідами злочину. Кіберзлочини, як і всі інші злочини, мають свою особливу слідову картину, аналіз якої дасть змогу встановити механізм скоєного злочинного діяння [3, с. 45].

В криміналістичній техніці розрізняють матеріальні та ідеальні сліди. До перших відносяться «відбитки» події на будь-яких матеріальних об'єктах: предметах, документах, тілі потерпілого тощо. Під ідеальними слідами розуміють відбитки події у свідомості, пам'яті злочинця, потерпілого, свідків та інших людей.

На думку Мещерякова В. А., з одного боку, «віртуальні сліди» можна відносити до матеріальних, оскільки вони існують реально на матеріальному носії, їх виявлення та вилучення можливо тільки із застосуванням програмно-технічних засобів і безпосередньо сприйматися не можуть. Однак включати дані сліди до складу матеріальних слідів недоцільно, тому що вони залежать від способу зчитування, не мають нерозривний зв'язок з пристроєм, за допомогою якої здійснювався запис

інформації, і є нестійкими, що зближує їх з ідеальними слідами [1, с. 266].

Аналіз наукових джерел дозволив виділити наступні терміни, які використовуються автори визначають «віртуальний слід», до таких відносяться такі терміни: «електронно-цифровий слід» і «бінарний слід» [2, с. 305].

На нашу думку, віртуальним слідами є відображення злочинних дій та їх окремих елементів у вигляді цифрового образу чи електронного сигналу в віртуальному просторі.

Серед найпоширеніших джерел накопичення слідової інформації можна виділити:

1) електронна поштова скринька (тут можуть бути залишені віртуальні сліди у вигляді переписки);

2) інтернет-сайт (зазвичай це популярні ресурси в мережі Інтернет);

3) профіль у соціальних мережах («Instagram», «Фейсбук», «Твіттер» та ін.);

4) рахунок в електронних платіжних системах («Qiwigamaneць», «Perfect Money» та ін.);

5) база даних (абонентів операторів зв'язку та ін.);

6) локальна мережа (можливість доступу до ресурсів (програми, файли, папки та ін.) усіх з'єднаних між собою за допомогою кабелів (телефонних ліній, радіоканалів) комп'ютерів);

7) комп'ютер (жорсткий диск містить інформацію про його включення, застосування різних матеріалів, надсилання рахунків, виконання інших маніпуляцій; завдяки роботі пам'яті комп'ютера відомості про активності ресурсів операційної системи зберігаються, тому їх можна використовувати як джерело доказів у кримінальному процесі) [2, с. 306].

Отже, слід зазначити, що з настанням доби цифрової криміналістики, необхідно не тільки переосмислити «традиційні» кримінально-процесуальні і криміналістичні категорії, а й розробити нові, що відображатимуть сутність і особливості використання інформаційних технологій в розслідуванні злочинів. З огляду на це, хочемо запропонувати виділити такий розділ криміналістичної техніки, як кібертрасологія, завданням якої буде дослідження механізму слідоутворення у віртуальній реальності, особливостей виявлення таких слідів, їх фіксації, вилучення і дослідження.

Список використаних джерел

1. Мещеряков В. А. Следы преступлений в сфере высоких технологий / Мещеряков В. А. // Библиотека криминалиста. – 2013. – № 5 (10). – С. 265–269.

2. Найдьон Я. Поняття та класифікація віртуальних слідів кіберзлочинів / Яна Найдьон // Підприємництво, господарство і право. – 2019. – № 5. – С. 304–307.
3. Смушкін А. Б. Віртуальні сліди в криміналістиці / А. Б. Смушкін // Законність. – 2012. – С. 43–49.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Комісарчук Р. В.

**ДЕМ'ЯНЕНКО АННА ЮРІЇВНА,
СОЛОМАНІНА ТЕТЯНА ЄВГЕНІВНА**

студентки 3-го курсу факультету міжнародно-правових відносин
Національного університету «Одеська юридична академія»

РОЛЬ ІННОВАЦІЙ У РОЗВИТКУ КРИМІНАЛІСТИКИ

Інновації відіграють важливу роль у всіх сферах життя людини, тому не має сумніву, що детальне вивчення даної сфери впливає на швидкість розслідування злочинів та проведення експертиз.

Закон України «Про інноваційну діяльність» у ст. 1 надає законодавче визначення інновації, проаналізувавши яке можна дійти висновку, що інноваціями у криміналістиці є розроблені та впроваджені, з метою покращення правозастосовної діяльності, методи, технології та технічні засоби [3, с. 50].

Актуальність вдосконалення і розвитку криміналістики зумовлена тим, що злочинці все частіше для вчинення злочинів використовують новітні технології, або самостійно, через недостатню обізнаність, залишають інформаційні сліди. Нерідко в мережу потрапляють фото та відео, на яких відображаються злочинні дії деяких осіб, і саме за допомогою новітніх технологій можливо знайти злочинців та притягнути їх до відповідальності. Неможливо не згадати страти американських журналістів Дж. Фоулі та С. Сотлоффа, відеозаписи яких були викладені ісламськими бойовиками у Всесвітній мережі [4, с. 919].

Можна виділити декілька напрямків реалізації інноваційних технологій у криміналістиці:

- інтеграція інновацій із різних галузей знань та адаптація їх до потреб криміналістичного забезпечення розслідування злочинів;
- розробка власного криміналістичного інноваційного продукту [3, с. 50].

Активно розвивається техніко-криміналістичний напрям. Значна увага приділяється проблемам ідентифікації особи.

Науковцями проводяться дослідження у сфері ідентифікації людини за її зовнішніми ознаками через відеосистеми, з використанням тепловізійної техніки; по голосу, по артикуляції під час вимови окремих звуків, слів [3, с. 50].

Рита Сінгх, спеціаліст університету Карнегі-Меллона, США, зауважує, що за голосом людини можливо встановити не лише її стать або приблизний вік, а й місцезнаходження особи, її зріст, структуру черепа та вагу [5]. Не менш важливими є дослідження щодо розпізнавання голосу людини, який був умисно змінений за допомогою програми.

Широкого поширення набуло сканування сітківки ока для ідентифікації особи, яке поширено в банківській системі безпеки. Вивчення такого біометричного методу ідентифікації людини за малюнком дна або райдужної оболонки ока є досить важливим та може підвищити ефективність проведення слідчої діяльності. За даними американських учених, райдужна оболонка ока має 256 характеристик, в той час, як відбитки пальців – 40, отже підробити її буде дуже важко [3, с. 51].

Інформаційні системи надають можливість доступу до інформаційних баз з будь-якої віддаленої точки доступу, вони можуть в автоматичному режимі здійснювати аналіз інформації, здатні формувати відповіді на запити [3, с. 51]. Створюється велика кількість баз даних, реєстрів, доступ до яких можна отримати онлайн, що значно пришвидшує діяльність правоохоронних органів та громадян.

Використання інформаційних технологій, зокрема Всесвітньої мережі інтернет, для досудового розслідування має велике значення, оскільки кожна людина має «два життя» – реальне та віртуальне. За допомогою доступу до інтернет сторінок можна дізнатися дуже багато про життя людини і отримані знання можуть допомогти у встановленні поведінкового типу, спрогнозувати можливі майбутні дії особи. За даними МВС України, соціальні мережі допомогли в розшуку 15 % зниклих без вісті дітей [4, с. 319].

Інноваційні технології впроваджуються в національне кримінальне процесуальне законодавство. Кримінальним процесуальним кодексом України встановлений обов'язок фіксації ходу й результату процесуальної дії за допомогою технічних засобів (ст. 104 КПК), передбачене проведення допиту, впізнання в режимі відеоконференцій (дистанційне судове розслідування) (ст. 232 КПК), обов'язкове фіксування за допомогою технічних засобів кримінального провадження в суді (ст. 107 КПК).

Впровадження інноваційних технологій в криміналістичну діяльність може мати деякий спротив зі сторони органів влади, оскільки, в деяких випадках, можна зустріти вузький власний

інтерес окремих осіб, неправильне розуміння ситуації, різна оцінка ситуації керівником і окремими виконавцями [3, с. 51].

Таким чином, постійний розвиток інноваційних технологій вносить багато змін у життя людей та потребує постійного моніторингу, пристосування та вдосконалення нормативних актів зі сторони законодавця. Криміналістична діяльність рухається у напрямку змін, але недостатньо швидко, тому регламентація слідчих дій в інтернет-мережі або діяльності слідчих не завжди законодавчо визначена, тому виникає велика кількість проблем щодо встановлення особи злочинця. Необхідне більш детальне вивчення та пристосування до виконання криміналістичних завдань технологій аналізування метаданих абонентів зв'язку, автоматичного пошуку, розпізнавання та ідентифікації осіб за цифровими фото, відеозображеннями, розміщеними в мережі Інтернет або записках відеореєстраторів, розташованих на вулицях міст та ін.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-УІ // Відомості Верховної Ради України. – 2013, № 9-10, № 11-12, № 13, ст. 88.
2. Закон України «Інноваційну діяльність» // Відомості Верховної Ради України. – 2002, № 36, ст. 266 – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15>.
3. Берназ П. В. Інновації – основа криміналістичного забезпечення діяльності з розслідування злочинів / П. В. Берназ // Південноукраїнський правничий часопис. – 2015. – № 4. – С. 49–53.
4. Маланчук П. М. Інформаційні технології в криміналістиці: крок в майбутнє [Електронний ресурс] / П. М. Маланчук, Ю. А. Невмержицька // Молодий вчений. – 2017. – № 11. – С. 918–921. – Режим доступу: <https://bit.ly/2VGRRTY>.
5. Пивоваров С. За голосом людини можна дізнатися, як вона виглядає і де перебуває [Електронний ресурс] / Сергій Пивоваров // Бабель. – 2019. – Режим доступу: <https://bit.ly/2XKmXN5>.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Динту В. А.

**ІСМАЙЛОВА ДІНА АЛІШЕРІВНА,
СІВАЧЕНКО ДАРИНА РОМАНІВНА**

студентки 1-го курсу магістратури факультету прокуратури
та слідства (кримінальної юстиції)
Національного університету «Одеська юридична академія»

**ОСОБЛИВОСТІ СУДОВОГО ПОЧЕРКОЗНАВСТВА:
ДЕЯКІ ПОМИЛКИ В ІДЕНТИФІКАЦІЇ ПОЧЕРКУ**

Криміналістичне дослідження письма (судове почеркознавство) – розділ криміналістичного дослідження документів, що включає систему наукових положень і заснованих на них засобів, прийомів і методів використання і дослідження рукописних документів на основі аналізу письмової мови і почерку з метою розкриття, розслідування та запобігання злочинам. Криміналістичне дослідження письма базується на інформації щодо психофізіології нервової діяльності людини та лінгвістики, на загальних положеннях теорії ідентифікації. В наш час з цією метою широко використовуються методичні та технічні засоби математики, кібернетики та інших наук.

Необхідність дослідження почерку зросла внаслідок збільшення потреб людської цивілізації та задля вдосконалення розслідування злочинів. Експерти-почеркознавці стали частіше проводити почеркознавчі дослідження і від їх результату залежать питання майна, свободи і т. д. Завдання, що ставлять на вирішення, вимагає технічної досвідченості і спеціальних знань, які повинні бути науково обґрунтованими та належним чином використані і застосовані. Тому проведення почеркознавчого дослідження передбачає необхідність дотримання методики проведення судово-почеркознавчої експертизи, що дозволить уникнути виникнення певних помилок [2].

Головні причини помилок при встановленні автентичності рукопису, чи був він написаний певною особою чи ні, можуть бути розподілені на три групи. Перша група обіймає собою помилки через нездатність особи, яка береться за дослідження почерку при недостатності знань і досвіду. Друга група – ту, при якій умови постановки завдання або ж умови в провадженні дослідження можуть викликати помилки. І, нарешті, в третій групі причиною виникнення помилок є умови, що абсолютно не відносяться до дослідження.

До помилок першої групи або до тих, в основі яких лежить нездатність або неспроможність експерта, належать: а) висновки, засновані на загальному вигляді почерку або на загальному враженні від нього; б) висновки, засновані на одній лише формі букв; в) змішування загальних ознак почерку

з окремими і заснований на них висновок; г) змішування ознак системи письма з окремими ознаками почерку і заснований на них висновок; г) змішування, окремих ознак почерку, які притаманні групі осіб якоїсь національності (у зв'язку з правописом) з окремими ознаками почерку; д) висновки, засновані на абсолютно випадкових та незначних варіаціях або змінах; е) неприйняття до уваги важливих відмінностей з числа мало яких що кидаються в очі, але істотних ознак почерку.

Помилки, які залежать від сутності дослідження або пов'язаних з ним умов: а) висновок, заснований на незначній кількості досліджуваного матеріалу або на незначній кількості зразків для порівняння; б) висновок, заснований на дуже невеликій кількості ознак почерку або на ознаках невідомого значення; в) висновок без знання часу виконання розглянутого письма або часу виконання зразків почерку; г) надання певного висновку по зробленому розчерку, замість підпису, або зовсім нерозбірливому тексту при відсутності достатньої кількості окремих ознак [1, с. 164–175].

Помилки третьої групи, або ті, які лежать поза умов належать до дослідження документів: а) обґрунтування висновку на факти, які мають відношення до самого рукопису або самого документа; б) висновок, що прийнятий занадто поспішно або при несприятливих обставинах; в) висновок під впливом чужої думки або експертизи іншого експерта; г) висновок, складений в цілому або частково під впливом і прихильності чи неприхильності, упередженості, або приведених захисником доказів які відносяться до фактів, які не мають прямого відношення до почерку.

Кожен результат дослідження почерку повинен бути ретельно розглянутий, щоб встановити, чи є в наявності хоча б одне з названих джерел помилок. Деякі із зазначених положень не потребують подальшого розвитку, тому що їх значення очевидно. Однак деякі з їх числа, що мають істотне значення, потребують детального розгляду [3, с. 246–254].

Також потрібно звернути увагу на ще один розподіл експертних помилок. Вчені звертають увагу на те, що за своєю природою експертні помилки неоднорідні і можуть бути розділені на три класи: помилки процесуального характеру; гносеологічні помилки; операційні помилки. Помилки процесуального характеру полягають у порушенні процесуальної процедури експертного дослідження (наприклад, вихід експерта за межі своєї компетенції; вираження експертної ініціативи в не передбачених законом формах; відсутність у висновку необхідних за законом реквізитів і т. п.). Виникнення гносеологічних помилок пов'язане зі складністю процесу експертного пізнання сутності, властивостей, ознак об'єктів експертного дослідження,

відношень між ними. Також ситуація виникнення гносеологічної помилки може мати місце на етапі оцінки результатів експертного дослідження, що призводить до формулювання неправильного висновку. Операційні помилки пов'язані зі здійснюваними експертом операціями і процедурами з об'єктами дослідження і можуть полягати в порушенні правильної послідовності цих процедур, у неправильному використанні засобів дослідження або використанні негожих засобів, в одержанні неякісного порівняльного матеріалу і т. д.

Підводячи підсумок, слід звернути увагу на значимість вказаних вище помилок, які допускаються багатьма експертами. Крім того, істотною проблемою є те, що значна частина виявлених типових помилок і порушень взаємопов'язані, і здавалося б незначний методичний недолік тягне за собою більш суттєві помилки, які в результаті можуть призвести до помилкового висновку.

Список використаних джерел

1. Техника исследования документов: пер. с нем. изд. "Der technisch hachweis von schriftfälschungen": учебник / пер. А. С. Осборна; обработ. С. М. Потаповым. М.: ГИСЗ, 1932. 197 с.
2. Гора І. В. Сучасні проблеми криміналістичного дослідження письма // Часопис Академії адвокатури України. № 15 (2'2012) [Електронний ресурс]. Режим доступу: e-pub.aau.edu.ua/index.php/chasopys/article/view/304.
3. Свобода Є. Ю., Захаркіна А. Ю. Судово-почеркознавча експертиза: сучасний стан і актуальні питання // Криміналістика і судова експертиза: міжвідом. наук.-метод. зб. / Київський НДІ судових експертиз; редкол.: О. Г. Рувін (відповід. ред.) та ін. Київ, 2016. Вип. 61. С. 246–254.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Гресь Ю. О.

КОВАЛЬ ВІКТОРІЯ МИКОЛАЇВНА, СЕРЕДЕНКО МАРИНА ПЕТРІВНА

студентки 3-го курсу факультету міжнародно-правових відносин
Національного університету «Одеська юридична академія»

ВІРТУАЛЬНІ СЛІДИ ЯК НАПРЯМОК КРИМІНАЛІСТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

До недавнього часу інтернет-злочини розглядалися тільки в рамках групи злочинів у сфері комп'ютерної інформації. Нині ж Інтернет прийнятий на озброєння злочинцями

будь-яких категорій, будучи не тільки способом, а й засобом скоєння «традиційних» злочинів. Окремої уваги серед інтернет-злочинів заслуговує дослідження кіберзлочинів та відображення їх у слідах. Саме аналіз слідової картини дає змогу встановити механізм скоєного злочинного діяння [2].

Окремі питання віртуальних слідів злочинів, пов'язаних з використанням засобів комп'ютерної техніки, досліджували такі науковці, як: В. Ю. Агібалов, А. А. Васильєв, О. Г. Волеводз, М. С. Гаджієв, В. О. Мещеряков, Г. В. Семенов, Т. Л. Тропіна та інші.

Термін «слід» може бути вжито як у процесуальному, так і криміналістичному значенні. Зміст вказаного поняття, з процесуальної точки зору, полягає в тому, що отримана з його допомогою інформація використовується для формування доказової бази і згодом відображається в процесуальних документах. Криміналістика ж розглядає поняття «слід» у більш широкому сенсі: як будь-які зміни в середовищі, що виникають внаслідок вчинення злочинної діяльності. Сліди є носіями певної сукупності інформації, яка може бути використана як для розшукових дій, так і для висування версій, визначення напрямку дій слідчого [1].

На сьогоднішній день в теорії криміналістики не має точно-го і єдиного визначення поняття «віртуальні сліди». Адже, одні автори розглядають дане поняття і з точки зору впливу людини на комп'ютерні системи, інші з точки зору фізичних зв'язків комп'ютерних систем, треті – з точки зору здійснення певних операцій. Поняття «віртуальні сліди» в криміналістиці вперше запропонував використовувати В. О. Мещеряков, який під віртуальними слідами розуміє «будь-яку зміну стану автоматизованої інформаційної системи, пов'язану з подією злочину і зафіксовану у вигляді комп'ютерної інформації». Такі сліди займають умовно проміжну позицію між матеріальними та ідеальними слідами». З одного боку, «віртуальні сліди» можна відносити до матеріальних, оскільки вони існують реально на матеріальному носії, їх виявлення та вилучення можливо тільки із застосуванням програмно-технічних засобів і безпосередньо сприйматися не можуть. Однак включати дані сліди до складу матеріальних слідів недоцільно, тому що вони залежать від способу зчитування, не мають нерозривний зв'язок з пристроєм, за допомогою якої здійснювався запис інформації, і є нестійкими, що зближує їх з ідеальними слідами. Слід зазначити, що віднесення віртуальних слідів до ідеальних було б помилковим, оскільки вони зберігаються не в пам'яті людини, а на матеріальних об'єктах [5, с. 265–269].

Не можна не відзначити, що в наукових публікаціях розгорнулася широка дискусія щодо застосування самого терміна

«віртуальний слід». Так, Вехов В. Б. дотримується точки зору, що термін «віртуальний» походить від латинського *virtualis*, що означає «не має фізичного втілення або сприймається інакше, ніж реалізований в дійсності» [1].

Аналіз наукових джерел дозволив виділити наступні терміни, які використовують автори визначаючи «віртуальний слід», до таких відносяться такі терміни: «електронно-цифровий слід» і «бінарний слід». Під «електронно-цифровим слідом» розуміється «будь-яка криміналістично значима комп'ютерна інформація, тобто відомості (повідомлення, дані), що знаходяться в електронно-цифровій формі, зафіксовані на матеріальному носії за допомогою електромагнітних взаємодій або передаються по каналах зв'язку за допомогою електромагнітних сигналів». Мілаш В. А. визначає «бінарні сліди» як «результати логічних і математичних операцій з двійковим кодом» [6].

Так, Ю. В. Гаврилін і М. М. Литкін називають «віртуальні сліди» «комп'ютернотехнічними», які являють собою результати перетворення комп'ютерної інформації, що причинно пов'язані з подією злочину. Але при цьому не можна вважати цей термін правильним, оскільки досліджувана категорія слідів відображається не тільки в комп'ютерних, але і в цифрових пристроях (смартфони, фотокамери, мобільні телефони, планшети тощо) [4].

Можна спробувати розкрити сутність віртуальних слідів через призму їх класифікації. Так, в наукових джерелах виділяють наступні типові підстави класифікації: фізичний носій віртуального сліду; місце виявлення сліду; механізм слідоутворення.

О. Г. Волеводз запропонував класифікацію віртуальних слідів на підставі безпосереднього фізичного їх носія: 1) сліди на жорсткому диску, магнітній стрічці, оптичному диску, на дискеті; 2) сліди в оперативних запам'ятовуючих пристроях ЕОМ, периферійних пристроях, комп'ютерних пристроях зв'язку і мережевих пристроях; 3) сліди в дротяних та інших електромагнітних системах і мережах зв'язку [2, с. 159-160].

Далі, Л. Б. Красновою запропонована класифікація віртуальних слідів за механізмом слідоутворення на первинні і вторинні сліди. Первинні формує безпосередній вплив користувача з використанням будь-якої інформаційної технології, а вторинні – в результаті впливу технологічних процесів без участі людини [3, с. 17].

Варто звернути увагу на ще одне важливе питання, що обговорюється в наукових колах. Так, О. Р. Россинська пропонує розширити предмет розділу «Криміналістична техніка» і включити в нього «Криміналістичне дослідження комп'ютерних засобів і системи». У зв'язку, з чим представляється закріпити в науці «Криміналістика» закономірності

виникнення, руху, збирання та дослідження комп'ютерної інформації при розслідуванні злочинів, де об'єктами виступатимуть комп'ютерні засоби і системи, особливості криміналістичних технологій збирання (виявлення, фіксації, вилучення) і дослідження цих об'єктів для отримання доказової і орієнтуючої інформації [7].

Місцем виявлення віртуальних слідів можуть бути як матеріальні, так і нематеріальні об'єкти: електронна поштова скринька; інтернет-сайт («Instagram», «Фейсбук», «Твіттер» та ін.); рахунок в електронних платіжних системах («Qіwі-гаманець», Perfect Money та ін.); база даних (абонентів операторів зв'язку та ін.); локальна мережа; комп'ютер.

У висновку дозволимо висловити надію, що «віртуальні сліди» і прийоми роботи з ними (пошук, виявлення, фіксація, вилучення, дослідження) поповнять собою предмет розділу криміналістики «Криміналістична техніка», що буде сприяти підвищенню ефективності виявлення і розслідування «кіберзлочинів», а значить і протидії «кіберзлочинності» в цілому.

Список використаних джерел

1. Вехов В. Б. Основи криміналістичного вчення про дослідження і використання комп'ютерної інформації і засобів її обробки : монографія. Волгоград, 2008. С. 84.
2. Волеводз А. Г. Протидія комп'ютерним злочинам: правові основи міжнародного співробітництва. Москва: ТОВ «Видавництво Юрлітінформ», 2001. 496 с.
3. Краснова Л. Б. Комп'ютерні об'єкти в кримінальному процесі та криміналістиці: автореф. дис. канд. юрид. наук. Воронеж, 2005. С. 17.
4. Литкін М. М. Використання комп'ютерно-технічних слідів в розслідуванні злочинів проти власності: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. М., 2007. С. 10.
5. Мещеряков В. А. Сліди злочинів в сфері високих технологій. Бібліотека криміналіста. 2013. № 5 (10). С. 265–269.
6. Мілаш В. А. Проблеми тактики пошуку, фіксації і вилучення слідів при неправомірному доступі до комп'ютерної інформації в мережах ЕОМ: автореф. дис. ... канд. юр. наук. М., 2004. С. 18.
7. Россинська О. Р. До питання про приватну теорію інформаційно-комп'ютерного забезпечення криміналістичної діяльності // Звістки Тульського державного університету. Економічні і юридичні науки. 2016. Вип. 3-2. С. 111.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Динту В. А.

КРИВДА ЛЮДМИЛА РУСЛАНІВНА

студентка 2-го курсу магістратури факультету прокуратури
та слідства (кримінальної юстиції)
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЗЛОЧИННА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ОБ'ЄКТ КРИМІНАЛІСТИКИ

Правильне визначення об'єкта кожної науки є вихідним завданням, що зумовлює напрями її досліджень. Звідси відкриваються теоретично обґрунтовані можливості для повного і точного визначення предмета конкретної науки, сутність якого пов'язана з виявленням і дослідженням тих закономірностей, які властиві саме цій науці.

В криміналістиці довгий час на її об'єкт не зверталось уваги, оскільки вважалось, що її єдиним об'єктом є діяльність з розслідування злочинів, а предметом – методи, прийоми і засоби розкриття і попередження злочинів [1, с. 4]. Хоча деякі вчені вказували на те, що об'єктом криміналістики є злочини: ті, що задумані, готуються і вже вчинені, але у визначенні предмета цієї науки про вивчення цього об'єкту не згадувалось [2, с. 404].

У новому визначенні предмета криміналістики, яке надав Р. С. Белкін, з'явився вираз «закономірності виникнення доказів» [3, с. 9], що зумовило необхідність в розширенні розуміння об'єкта криміналістики, адже виникають докази в ході підготовки, вчинення і приховування злочинів. Необхідно знати і вивчати закономірності механізму злочину та механізму утворення слідів. А оскільки розслідування – діяльність інформаційно-пізнавальна, то її об'єктом безумовно стає злочин (злочинна діяльність), що утворює додатковий об'єкт криміналістики.

З початку 90-х років минулого століття злочинна діяльність стала розглядатися як об'єкт криміналістики поряд з діяльністю з розкриття і розслідування злочинів [4, с. 7; 5, с. 15-16; 6, с. 15 та ін.]. Більш точною, на нашу думку, є позиція щодо двоєдиного об'єкту криміналістики, який складає взаємопов'язані види людської діяльності: з одного боку – злочинна діяльність (діяльність з підготовки, вчинення і приховування злочинів), а з іншого – діяльність з її виявлення і розслідування [7, с. 18; 8, с. 429; 9, с. 6].

Спостерігаються і деякі розбіжності у поглядах на об'єкт криміналістики. Так, замість злочинної діяльності об'єктом визначається злочинність [10, с. 32], що виводить завдання криміналістики на рівень вивчення не просто кримінальної діяльності, а на рівень дослідження соціального явища і тим самим – за межі функцій криміналістичної науки. В іншому

випадку зазначені об'єкти криміналістики (злочинна діяльність і діяльність з розслідування) доповнюються таким об'єктом як інформація, що породжується злочином та пов'язана з ним [11, с. 32]. Тут можна сказати, що всі сліди злочину містять криміналістично значущу інформацію, але вона вивчається разом з механізмом злочинної діяльності і тому її недоцільно виокремлювати у самостійний об'єкт криміналістики. Слід звернути й на зауваження В. Я. Колдіна щодо уточнення визначення злочинної діяльності як об'єкту криміналістики. Оскільки подія, що розслідується, визначається як злочин тільки після винесення вироку і вступу його у законну силу, то об'єктом криміналістичного дослідження є не злочин, а кримінально-релевантна подія, тобто подія, яка містить ознаки злочину але таким після розслідування або судового розгляду може й не бути. Наприклад, пожежа може розглядатися як злочин тільки після того як буде доказано, що мали місце підпал або порушення правил пожежної безпеки [12, с. 37]. З цим зауваженням у принципі можна погодитися, але вивчаються закономірності саме злочинної діяльності (кримінальної поведінки), що надає змогу розпізнати у події, що розслідується, наявність або відсутність злочинних дій.

Викликає заперечення думка В. А. Образцова про те, що злочин є тільки об'єктом кримінально-процесуального пізнання, проте не є об'єктом криміналістичної науки, оскільки такий об'єкт забезпечується науковою продукцією. На думку В. А. Образцова визнання злочинної діяльності об'єктом криміналістики означало б необхідність її наукового забезпечення [13, с. 9-10]. Це не так, тому що криміналістика вивчає злочинну діяльність з метою пізнання відповідних закономірностей (залежностей) в її механізмі та подальшої розробки ефективних методів і засобів її виявлення, розкриття, зупинення і попередження [14, с. 6].

Слід відмітити, що злочинну діяльність вивчає не лише криміналістика. Перш за все, вона є об'єктом кримінального права, яке визначає ті риси протиправних дій, що вказують на їх підвищену суспільну небезпеку, а тому визначаються як злочини (ч. 2 ст. 1 Кримінального кодексу України). Кримінальний закон визначає поняття злочину, його ознаки (ст. 11 КК України), класифікує злочини за ступенем тяжкості (ст. 12 КК України) та за об'єктом злочинних посягань. В кримінології злочинна діяльність розглядається як прояв злочинності [15, с. 140], як предметна активність, викликана злочинними мотивами та наміром реалізувати поставлену мету під впливом об'єктивних і суб'єктивних факторів [16, с. 79–97]. Вивчення злочинної діяльності в кримінології розглядається під кутом зору виявлення причин та умов кримінальної поведінки особи.

В криміналістиці злочинна діяльність вивчається в аспекті виявлення і дослідження закономірностей механізму її здійснення з метою побудови моделі злочину, що розслідується, на основі знань про певні його обставини та аналізу закономірностей слідоутворення для оптимального пошуку, декодування, фіксації і використання в доказуванні криміналістично значущої інформації. Подальше дослідження вказаної проблеми відкриває нові шляхи до оптимізації пізнавальної діяльності у розслідуванні всіх форм і видів злочинної діяльності.

Список використаних джерел

1. Криминалистика / Отв. ред. С. П. Митричев, М. П. Шаламов. М.: Юрид. лит., 1966. 607 с.
2. Колмаков В. П. Введение в курс науки советской криминалистики. Лекция. Одесса, 1973 / Избранные труды по криминалистике. Одесса: Юридическая литература, 2008. 447 с.
3. Криминалистика / Под ред. Р. С. Белкина и Г. Г. Зуйкова. М.: Юрид. лит., 1968. 696 с.
4. Криминалистика / Под ред. И. Ф. Пантелеева, Н. А. Селиванова. М.: Юрид. лит., 1993. 592 с.
5. Криминалистика / Под ред. А. В. Дулова. Мн.: Экоперспектива, 1996. 415 с.
6. Яблоков Н. П. Криминалистика. М.: Юрайт, 2013. 303 с.
7. Криміналістика / За ред. А. Ф. Волобуєва. Харків, 2011. 665 с.
8. Велика українська юридична енциклопедія. Т. 20: Криміналістика, судова експертиза, юридична психологія. Харків: Право, 2018. 952 с.
9. Криминалистика / Под ред. Н. П. Яблокова, В. Я. Колдина. М.: МГУ, 1990. 464 с.
10. Аверьянова Т. В., Белкин Р. С., Корухов Ю. Г., Россинская Е. Р. Криминалистика. М.: Норма, 2005. 992 с.
11. Возгрин И. А. Введение в криминалистику. СПб.: Юридический центр Пресс, 2003. 475 с.
12. Криминалистика: информационные технологии доказывания / Под ред. В. Я. Колдина. М.: Зерцало-М, 2007. 752 с.
13. Образцов В. А. Криминалистика: модели средств и технологий раскрытия преступлений. М.: ИМПЭ-ПАБЛИШ, 2004. 400 с.
14. Тищенко В. В. Теоретичні і практичні основи методики розслідування. Одеса: Фенікс, 2007. 260 с.
15. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології. Т. 1. К.: Ін Юре, 2007. 424 с.
16. Дремін В. Н. Преступность как социальная практика. – Одесса: Юрид. лит., 2009. 614 с.

Науковий керівник: д.ю.н., професор Тищенко В. В.

ЛУЦЕНКО ЮЛІЯ ВІТАЛІЇВНА

студентка 3-го курсу факультету прокуратури
та слідства (кримінальної юстиції)
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОСОБЛИВОСТІ ВСТАНОВЛЕННЯ ЗВ'ЯЗКУ «ЖЕРТВА – ЗЛОЧИНЕЦЬ» В РОЗСЛІДУВАННІ ВБИВСТВ

Актуальність даної теми полягає в тому, що розслідування вбивств – це дуже складний та багатогранний процес, в ньому застосовуються безліч способів, засобів та методів для розкриття злочину. Вивчення даного питання дає можливість для наукової розробки нових та більш ефективних засобів розслідування злочинів. Ми можемо спостерігати, що рівень боротьби зі злочинністю є досить низьким, тому нагальним питанням є дослідження та виявлення нових методик, методів та прийомів, що будуть допомагати слідчим у розкритті вбивств.

При розслідуванні вбивств значну увагу потрібно приділяти зв'язку між жертвою та злочинцем, адже саме він може мати значення для з'ясування способу, засобу, знаряддя, мотиву вчинення злочину та безпосередньо самого злочинця. Також важливим є вивчення даного питання при розслідуванні серійних вбивств, адже дослідивши зв'язок «жертва-злочинець» слідчий може провести аналіз щодо вбивств, які містять схожі ознаки, та виявити серію. Завдяки цьому з'явиться більше інформації про обставини вчинення злочинів і це дасть можливість для продуктивного та ефективного розслідування вбивств. Важливим аспектом вивчення зазначеного зв'язку є також і те, що навіть при мінімальній поінформованості слідчого щодо інших обставин злочинної події з'являється можливість встановлення кола підозрюваних, що позитивно впливає для з'ясування обставин вбивства.

Якщо злочинцем буде особа, що має певні психічні порушення, то слідчий може припускати, що зв'язок між жертвою та злочинцем міг зіграти спонукальну роль для вчинення особою даного вбивства. Жертва злочину своєю поведінкою могла пробудити спогади злочинця з минулого (наприклад хтось принизив або образив у дитинстві), тому дослідивши зв'язок між даними особами слідчий може встановити важливі обставини вчинення вбивства [1, с. 214].

В криміналістичній літературі зв'язок між злочинцем та жертвою поділяють на дві групи:

- 1) об'єктивні зв'язки;
- 2) суб'єктивні зв'язки.

Між будь-яким злочинцем та жертвою буде об'єктивний зв'язок, але не між кожним злочинцем та жертвою буде суб'єктивний зв'язок. Що ж до об'єктивного зв'язку, то це зв'язок, що виникає між даними особами у момент вчинення злочину (їх об'єднує час та сам факт вчинення вбивства). Цей зв'язок завжди буде нести кримінальний характер. У свою чергу суб'єктивний зв'язок полягає в тому, що жертва та злочинець були знайомі до моменту вчинення злочину. Даний зв'язок спочатку має особистий та (або) побутовий характер, а вже після вчинення вбивства набуває кримінального [2, с. 590]. Слідча ситуація при якій між жертвою та злочинцем є суб'єктивний зв'язок найбільш сприятлива для розслідування.

Адже при такій ситуації легше з'ясувати мотив та мету вчинення злочину. Початковий етап розслідування вбивств завжди починається з встановлення суб'єктивних зв'язків жертви. Наприклад, при вбивстві жінки, в першу чергу завжди перевіряється версія щодо причетності її чоловіка. Також якщо слідчий під час досудового розслідування встановив, що у жертви була велика заборгованість грошових коштів певній особі, то проаналізувавши зв'язок жертви з цією особою слідчий повинен перевірити версію причетності даної особи, до вчинення злочину. А от злочини в яких між жертвою та злочинцем наявний тільки об'єктивний зв'язок завжди розслідувати значно важче. Наприклад, це такі злочини як серійні вбивства на сексуальному ґрунті. Жертвами таких злочинів завжди стають незнайомі особи. Через те, що жертва та злочинець не були знайомі до вчинення злочину, то встановлення кола підозрюваних стає дуже складним процесом. Прикладом може слугувати усім відома справа «вбивці століття» Чикатила. Одним з аспектів складності розслідування цієї справи саме і був об'єктивний зв'язок між жертвою та злочинцем. Так як Чикатило не був знайомий зі своїми жертвами, то було складно встановити його зв'язок з ними.

Взагалі при розслідуванні вбивств на зв'язок жертви та злочинця можуть вказувати й характер слідів на тілі, що несуть важливе значення для встановлення способу та обстановки вчинення злочину. Не потрібно забувати й про встановлення зв'язку жертва-злочинець навіть якщо особа злочинця є встановленою. Факти щодо цього зв'язку можуть ефективно вплинути для з'ясування мотивів та мети вчинення вбивства злочинцем [2, с. 592]

Отже, ми можемо зробити висновок, що напрям дослідження зв'язку жертва-злочинець є перспективним та актуальним. Нагальним є питання щодо з'ясування та систематизації методів вивчення даного зв'язку. В науці існує багато підходів щодо визначення видів зв'язку між жертвою та злочинцем, але все ж

вони потребують детальнішого дослідження та узагальнення. Завдяки належному з'ясуванню зв'язку жертва-злочинець розслідування убивств стане більш ефективним та продуктивним. Детальне вивчення цього питання слідчим при досудовому розслідуванні дасть можливість оперативніше встановити коло підозрюваних, мотив, мету, знаряддя, обстановку та інші важливі обставини для розслідування злочину.

Список використаних джерел

1. Кучинська О. П. Деякі особливості розслідування серійних вбивств. *Вісник Запорізького національного університету*. 2010. № 4. С. 212–216.
2. Кашук О. О. Значення використання зв'язку «жертва – злочинець» у розслідуванні злочинів. *Актуальні проблеми держави і права*. 2012. Вип. 65. С. 588–593.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Гресь Ю. О.

МАЩЕНКО НАТАЛІЯ РУСЛАНІВНА

студентка 1-го курсу магістратури факультету прокуратури
та слідства (кримінальної юстиції)

Національного університету «Одеська юридична академія»

КРИМІНАЛЬНІ ТА ПОСТКРИМІНАЛЬНІ ПОДІЇ: ПОНЯТТЯ ТА ЗНАЧЕННЯ В РОЗСЛІДУВАННІ

На даний час існує велика кількість наукових робіт, які присвячені наявним проблемам проведення попередніх досліджень у розслідуванні злочинів.

Одним із проблемних питань є саме сутність передкримінальних і посткримінальних подій та їх значення для розслідування.

Автор С. О. Торопов у своїй праці «Попередні балістичні дослідження на місці події» зазначає, що основною метою попередніх досліджень на місці події – є саме оперативне та невідкладне отримання всієї інформації за обмежений проміжок часу про обставини скоєного злочину за допомогою вогнепальної зброї. Вся інформація, яка буде здобута, використовується для розкриття злочину по «гарячих» слідах [1]. Це може бути: розшук особи, побудова слідчих версій.

Безпосередніми носіями інформації про злочинця є його сліди, залишені на місці події. Це можуть бути: сліди ніг, рук, чобіт, машини. Сліди-відображення це важливі джерела інформації про особу, що вчинила злочин, що має важливе

криміналістичне значення. Уже в процесі попереднього дослідження таких слідів є можливість встановити дані про зовнішні ознаки зазначеної особи, використовуючи, наприклад, метод кореляційного зв'язку між розмірними характеристиками частин тіла людини та її статтю, віком і зростом.

Вкрай важливого значення набувають саме складові способів і засоби вчинення злочину, а саме придбання зброї, змова співучасників, вибір місця злочину, усунення перешкод. Оскільки для їх використання потрібна певна підготовка.

Після вчинення злочину, слідчий повинен з'ясувати де була придбана дана зброя, хто міг допомогти особам вчинити злочин, де вони можуть переховуватися, а також встановити місце зберігання та збуту викраденого.

Важливу роль у цьому відіграє потерпілий, оскільки саме він може близько контактувати зі злочинцем, що може допомогти слідству. Це обумовлено тим, що у більшості випадків між потерпілим і злочинцем є певний соціальний зв'язок (службовий, корисливий, побутовий, статевий, тощо).

В. Д. Корма зазначає, що основною метою посткримінальних подій є саме визначити особу, яка вчинила цей злочин, зібрати всі необхідні докази, висунути криміналістичні версії, здійснити повне і всебічне доказування всіх обставин, які підлягають встановленню [3].

Основний зміст процесуальних дій складають допити підозрюваних, виявлених свідків, допити двох або кількох осіб, слідчі експерименти, повторні огляди і обшуки, призначення та проведення експертиз. Саме окреслений перелік заходів сприяє обґрунтованому висуненню та об'єктивній перевірці криміналістичних версій.

Криміналістична версія – це обґрунтоване припущення, що стосується сутності розслідуваного кримінального правопорушення або його окремих обставин, що має значення для його розслідування, і пояснює походження, зміст і зв'язок між цими обставинами [2].

Також, слід зазначити, що особі, яка розслідує певний злочин, потрібно з'ясувати, що саме спонукало дану особу вчинити його. Можливо існували якісь передкримінальні події, які змусили вчинити даний злочин (наприклад, сварка, безробіття, скрутне становище, тощо). Тобто доречно говорити про отримання інформації орієнтуючого характеру, яка у тому числі може орієнтувати на пошук особи по «гарячих» слідах.

При цьому, орієнтуюча інформація – це дані про факти, наявність яких передбачається чи встановлюється ймовірно. У кримінальному провадженні така інформація має більш орієнтуюче значення, ніж доказове.

Сутністю передкримінальних та посткримінальних досліджень є саме аналіз орієнтуючої інформації щодо:

- особи, яка вчинила злочин або яка була присутня при вчиненні цього злочину;
- обставин вчинення злочину;
- слідів, об'єктів, які були виявленні на місці вчинення злочину (наприклад, таких як, знаряддя злому, відбитки пальців, взуття, зброя) [4].

Таким чином, значення інформації, яка отримується у результаті попередніх досліджень, є корисною не тільки для розшуку злочинців по «горячих» слідах та відповідно швидкого розкриття злочину, а й з інших причин, наприклад, задля обґрунтування рішення щодо затримання особи, висунення та перевірки окремих та загальних версій щодо події злочину в цілому та окремих його обставин, тощо.

Список використаних джерел

1. Торопов С. О. Попередні балістичні дослідження на місці події. Форум права. 2008. № 3. С. 485–489.
2. Криміналістична версія. Організація та планування розслідування. 2015. URL: https://arm.naiau.kiev.ua/books/kriminalist/lections/lection_3.18.html.
3. Корма В. Д. Предварительные криминалистические исследования следов применения оружия: учебно-практическое пособие; под ред. Е. П. Ищенко. М.: «Приор-издат», 2007. 143 с.
4. Хрусталеv В. Н., Трубицын Р. Ю. Участие специалиста-криминалиста в следственных действиях: учебное пособие. СПб.: Питер, 2003. 208 с.

Науковий керівник: д.ю.н., професор Аркуша Л. І.

МУРАШКО АНАСТАСІЯ СЕРГІЇВНА

студентка 4-го курсу факультету прокуратури
та слідства (кримінальної юстиції)
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ЗНАЧЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ПСИХОФІЗІОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ ПОЛІГРАФА

З прийняттям у 2012 році Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК) суттєво розширилося коло процесуальних дій, що використовуються слідчим як тактичні засоби

розслідування злочинів. Втім не всі такі заходи, які дійсно широко застосовуються в слідчо-судовій практиці, отримали процесуальне закріплення, до них, зокрема, можна віднести психофізіологічне дослідження з використанням комп'ютерного поліграфа. Проблемам використання поліграфа під час розслідування злочинів присвятили свої праці багато вітчизняних та закордонних науковців: Р. С. Белкін, П. Д. Біленчук, Л. П. Ващук, А. Ф. Волобуєв, Я. В. Комісарова, В. К. Лисиченко, А. В. Мовчан, Т. Р. Морозова, О. О. Пунда, М. М. Ржевська, П. П. Тищенко, В. В. Черней, С. С. Чернявський та інші. Суперечливість думок теоретиків та практиків щодо процесуального значення результатів психофізіологічного дослідження із застосуванням поліграфа зумовлює подальші наукові розробки з вказаної тематики та мету цієї роботи.

У п. 2 Порядку проведення психофізіологічного дослідження із застосуванням поліграфа у Державному бюро розслідувань зазначено, що це нешкідливе для життя і здоров'я людини опитування з використанням комп'ютерного технічного засобу, призначеного для реєстрації психофізіологічних реакцій, під час якого проводиться аналіз динаміки зазначених реакцій суб'єкта дослідження у відповідь на психологічні стимули, представлені у формі варіантів відповідей, предметів, схем, фотографій тощо, що дає можливість виявити симуляцію і представити зареєстровані результати в аналоговій та/або цифровій формі [1]. Проте, необхідно зазначити, що в Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень зазначено, що з метою отримання орієнтувальної інформації можуть проводитися опитування із застосуванням спеціального технічного засобу – комп'ютерного поліграфа (п. 6.8) [2].

Використання поліграфа підпадає більше під формулювання «інші досліді», якщо звернути увагу на ключовий принцип застосування поліграфа, визначений в ч. 3 ст. 28 Конституції України – жодна людина без її згоди не може бути піддана медичним, науковим чи іншим дослідом [4].

Фактичне застосування зазначеного виду дослідження в Україні стало можливим в рамках дії Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», ст. 8 закріплює право органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, опитувати осіб за їх згодою [5]. Відповідно, використання поліграфа у цьому контексті можна трактувати як різновид саме опитування (з використанням спеціального обладнання). Проте результати такого роду досліджень не будуть розглядатися судом як докази, адже відповідно до ч. 2 ст. 84 КПК наведений захід не входить в перелік процесуальних джерел доказів [3]. Опитування із застосуванням поліграфа має лише тактичну

функцію, на основі отриманої інформації працівники правоохоронних органів визначають напрямки подальшого пошуку та джерел отримання доказів у справі.

Однак, як показує аналіз окремих вироків суду, застосування психофізіологічного дослідження з використанням комп'ютерного поліграфа в кримінальному судочинстві є цілком допустимим, як приклад можна розглянути вирок щодо провадження № 1-кп/448/47/14, де суд робить посилання на довідку № 18 психофізіологічного дослідження ОСОБИ_6 з використанням комп'ютерного поліграфа, що проводилося спеціалістом-поліграфологом.

Для того, щоб суддя мав можливість посилатися на результати застосування поліграфа, дослідження повинно відповідати наступним критеріям: законності (адже жоден правовий акт не містить прямої заборони використання поліграфу), етичності (поліграф ніяк не принижує гідність людини і не є аморальним за умов правильного його застосування) та безпечності (жодної небезпеки життю чи здоров'ю особи він не становить) [6, с. 33]. Для проведення поліграфологічного дослідження обов'язковою умовою є дотримання певних правил, зокрема: необхідна письмова згода особи, щодо якої буде проводитися дослідження, наявність спеціального обладнання та приміщення, що мають певні сертифікати відповідності, проведення дослідження лише особою, яка пройшла певну підготовку у цій галузі та має допуск до зазначеного виду робіт, разом з тим слід наголосити, що так як психофізіологічне дослідження з використанням поліграфа не передбачено в переліку експертиз, то, відповідно, його можуть проводити особи, які не є співробітниками Експертної служби МВС України.

Упровадження такого пізнавального інструмента вимагатиме залучення людей, які володіють спеціальними знаннями та навичками щодо проведення психофізіологічного дослідження, проте, на жаль, чинне законодавство України не передбачає спеціальної норми закону, яка саме регулювала б питання залучення поліграфологів для проведення даного роду дослідження.

Основною прикладною проблемою застосування даного виду дослідження під час розслідування злочинів є відносність ствердження про правду або неправду показань опитуваної особи. Адже існує безліч факторів, які можуть вплинути на результат, зокрема, розглянемо на прикладі – особа, що була свідком вбивства проходить дослідження з використанням згаданого пристрою, їй ставляться питання щодо відомої їй інформації, що пов'язана зі злочином. У цьому випадку, незалежно від того, що особа, дійсно, була лише свідком, результати дослідження можуть вказати на те, що саме ця особа

вчинила цей злочин. Справа тут полягає у тому, що під час того, як лунає питання, пов'язане з вбивством, людина буде відчувати емоційне напруження, яке буде сприймати чутливий пристрій, що буде вказувати на те, що особа, відповідаючи на запитання, говорить правду/бреше, що не відповідає дійсності. Крім того, було розроблено техніки, використовуючи які можна здійснювати вплив на результати дослідження, наприклад, це може бути покусування язика, напружування м'язів тощо.

Отож, на сьогодні результати психофізіологічного дослідження з використанням комп'ютерного поліграфа можуть використовуватися лише як джерело фактичних даних, а не джерело доказів. Документи, в яких фіксуються результати застосування поліграфа, є не процесуальними, такими, що складені не в ході процесуальної дії, але мають орієнтуюче (тактичне) значення для органів слідства та суду. Додаткового нормативного врегулювання потребує питання щодо залучення поліграфологів до проведення психофізіологічного дослідження під час досудового розслідування злочинів.

Список використаних джерел

1. Про затвердження порядку проведення психофізіологічного дослідження із застосуванням поліграфа у Державному бюро розслідувань: затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 11.05.2017 № 449. *Урядовий кур'єр*. 2017. 14 липня.
2. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень: наказ Міністерства юстиції України від 08.10.1998 р. № 53/5. *Офіційний вісник України*. 1998. № 46. Ст. 172.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9-10, № 11-12, № 13. Ст. 88.
4. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
5. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18.02.1992 № 2135-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 22. Ст. 303.
6. Нанівський В., Лешкович Т. Перспективи використання поліграфа у кримінальному судочинстві. *Вісник національної академії прокуратури України*. 2014. № 1.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Самойленко О. А.

МУХАТИНОВ МАКСИМ ЮРІЙОВИЧ

студент 1-го курсу магістратури факультету прокуратури
та слідства (кримінальної юстиції)
Національного університету «Одеська юридична академія»

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗСЛІДУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ЗРАДИ

В Україні громадянин недостатньо захищений від іноземного впливу для використання його в «злочинних комбінаціях» з метою послабити державну владу. Головна небезпека при скоєнні цього злочину виходить ззовні, так як дії громадянина України підтримуються силами і засобами іноземної держави, які мають в своєму розпорядженні потужні фінансові й технічні ресурси. Один із шляхів розв'язання цієї проблеми є дослідження криміналістикою специфіки даної форми реалізації злочинної діяльності з метою вироблення дієвих засобів її виявлення, попередження і припинення.

Розпочнемо з дефініції, яка закріплена в ст. 111 КК України: держана зрада – діяння, умисно вчинене громадянином України на шкоду суверенітетові, територіальній цілісності та недоторканності, обороноздатності, державній, економічній чи інформаційній безпеці України: перехід на бік ворога в умовах воєнного стану або в період збройного конфлікту, шпигунство, надання іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги в проведенні підривної діяльності проти України [1].

Залежно від цілей іноземних спецслужб суб'єкти злочину ретельно розробляються, вивчають «різні підходи» для подальшого використання «завербованих громадян» в своїх злочинних цілях. Так як іноземні організації знайомі зі специфікою роботи українських спецслужб, в більшості випадків у тактико-оперативну комбінацію включають осіб, які володіють інформацією або мають доступ до потрібних відомостей при здійсненні своєї професійної діяльності. Наприклад, це можуть бути фахівців в області атомної енергетики, наукові співробітники дослідницьких інститутів, високопосадовці в структурі державної влади стосовно оборонної сфери і сфери захисту державної безпеки, а також популярні серед населення політичні лідери [2].

Відповідно до чинного КПК України ч. 2 ст. 216 підслідність досудового розслідування злочину під назвою «державна зрада» здійснюють слідчі Служби безпеки України [3].

Виходячи з особливостей методики розслідування даної категорії злочинів, СБУ у значній мірі зацікавлені у співпраці з суб'єктами злочину саме на стадії готування до злочину.

Бо надалі при використанні відомостей про дане злочинне діяння і належній реалізації оперативно-розшукової діяльності співробітниками органів безпеки істотно підвищаться шанси на розкриття злочину.

Відповідно до закону Про «СБУ» досудовим розслідуванням цього злочину будуть займатися слідчі оперативні співробітники департаменту захисту національної державності або як його ще називають департамент «Т» (спецпідрозділ СБУ) [4].

Що стосується методики розслідування, то на початку розслідування, коли інформації про підготування злочинного діяння є доволі мало, оперативним співробітникам необхідно встановити наступне: чи дійсно в діях суб'єктів злочину передбачаються ознаки складу злочину або суб'єкти ретельно замаскували свої «злочинні наміри» і тим самим створюють тактичну комбінацію з метою відвернути органи СБУ від проведення невідкладних дій.

Для перевірки вищевказаної оперативної версії необхідно: а) створення агентурного апарату; б) проведення комплексу оперативно-розшукових заходів, спрямованих на отримання відомостей, що становлять оперативний інтерес вже від впроваджених агентів; в) співробітникам оперативного підрозділу необхідно проводити перевірочні заходи щодо агентів з метою перевірки достовірності відомостей, що представляють оперативний інтерес. Якщо будуть проведені ретельні оперативно-розшукові заходи, то слідчі вийдуть на зрадників і припинять злочинне діяння. Але все ж таки ми маємо справу з особливим злочином, який потребує кваліфікованого розслідування та певних особливостей в підходах у зв'язку зі значною протидією, якою супроводжується протиправна діяльність злочинців. Крім того затримання тільки особи виконавця – це не розкриття злочину, а лише завдання удару по агентурі іноземної держави.

При проведенні допиту затриманого вже відомо деякі факти того, що відбувається, але, тим не менше, для встановлення нових даних і закріплення інформації слідчому СБУ необхідно з'ясувати ряд питань: а) суб'єктивний склад діяння (форма співучасті, пасивна, активна участь кожного суб'єкта в злочинному діянні); б) якими засобами була надана допомога іноземній державі або їх представникам у діяльності, що спрямована проти безпеки України; в) фінансова допомога; г) матеріально-технічна допомога (які технічні «спец прилади» були використані для досягнення злочинних цілей); д) якою державою був завербований, хто є посередником між виконавцем і замовником, і так далі. Залежно від слідчої ситуації перелік питань може бути істотно розширений.

В більшості випадків даний вид злочинного діяння припиняється шляхом проведення саме оперативно-розшукових

заходів. Оперативні співробітники гласними або негласними методами надають інформацію слідчому, який в свою чергу після всебічного і об'єктивного дослідження виносить процесуальні рішення. При цьому тактика і методики проведення оперативно-розшукових заходів, їх методів отримання інформації не підлягають розголошенню, так як питання стояться державної безпеки України.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року № 2341-III: станом на 28 квітня 2020 р. Електрон. текст. дані. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
2. Кончук Н. С. Кримінальна відповідальність за державну зраду: дис. ... к.ю.н.: спец. 12.00.08. Львів, 2019. 218 с.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI [Електронний ресурс]: станом на 28 квітня 2020 р. Електрон. текст. дані. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
4. Про Службу безпеки України [Електронний ресурс]: Закон України від 25 березня 1992 року № 2229-XII. Електрон. текст. дані. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-12>.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Гресь Ю. О.

ОПАРІНОВА ВАЛЕРІЯ АНДРІЙВНА

студентка 1-го курсу магістратури факультету прокуратури
та слідства (кримінальної юстиції)
Національного університету «Одеська юридична академія»

МІСЦЕ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ У СИСТЕМІ СУЧАСНОЇ КРИМІНАЛІСТИКИ

Криміналістика виникла і розвивається як наука, що сприяє своїм науково-теоретичним і практичним потенціалом роботі правоохоронних органів. У зв'язку з розвитком суспільства, а саме інформаційних, технологічних проривів, не можна уникати питання визначення ролі криміналістичної технології на сучасному етапі науки криміналістики.

На даному етапі розвитку криміналістичної науки різними науковцями було здійснено спроби дати визначення поняття «технологія». Але єдиного підходу до розуміння цього поняття та загального значення криміналістичної технології для науки ще не було сформовано в криміналістиці.

Так, В. В. Тіщенко трактує технологію в контексті методики розслідування як складну форму реалізації сукупності алгоритмів, що, знаходять своє вираження у відповідних програмах вирішення стратегічних завдань розслідування. Причому криміналістичний алгоритм визначається як науково обґрунтований припис до найбільш доцільного порядку виконання певних дій у визначеній послідовності [3, с. 144].

В свою чергу Р. С. Белкін також вживає термін «технологія» у контексті дослідження криміналістичної методики з метою більш чіткого та наглядного вираження змісту останньої. Також вчений зазначає, що криміналістична методика – це насамперед певна технологія процесу розслідування [5, с. 378]. Такої ж думки притримується й А. В. Шмонін, який визначає окрему криміналістичну методику розслідування як технологію розслідування злочинів.

В. В. Тіщенко стверджує, що технологія дозволяє оптимально реалізовувати діяльність із розслідування злочинів завдяки організації та координації всіх необхідних дій і заходів на шляху послідовного та поетапного виконання завдань, передбачених комплексною програмою розслідування [2, с. 246]. При чому організаційна властивість криміналістичної технології спрямована на створення конкретних умов, у яких реалізується криміналістична діяльність, вжиття необхідних заходів тощо.

У сучасній науковій літературі поняття «методика розслідування конкретного виду злочинів» підміняється поняттям «технологія розслідування конкретного виду злочинів». На прикладі вищезазначених визначень можна говорити також про ототожнення поняття «технологія розслідування» та «методика розслідування». Однак слід зазначити, що методика розслідування – це системи наукових положень та розроблених на їх основі рекомендацій щодо процесу розкриття та розслідування злочинів [4]. Тому поняття «методика розслідування» є ширшим за своїм змістовим наповненням, а «технологія розслідування» характеризує окремі аспекти діяльності з розслідування злочинів як особливого процесу. У зв'язку з цим ототожнення цих понять є недоцільним.

Також в криміналістичній літературі поряд з поняттям тактики стало вживатися і поняття технології. Так, третій розділ в підручнику криміналістики за редакцією Р. С. Белкіна [5, с. 453] називається «Криміналістична тактика і технологія». Проте пояснень щодо змісту та значення терміна «технологія» немає. Крім того, Є. П. Іщенко і В. О. Образцов так само пишуть про тактику і технологію окремих слідчих дій. Проблема в тому, що автори не розкривають точний зміст використаного поняття, тому про ототожнення чи співвідношення терміном

«тактика» та «криміналістична технологія» досить складно говорити.

Традиційно під криміналістичною тактикою розуміють розділ криміналістики, куди включаються наукові положення й засновані на них рекомендації з організації та планування розслідування, вибору поведінки слідчого, а також прийомів виконання слідчих дій. Звідси виникають завдання з розробки змісту планування, раціональної взаємодії слідчого з органами дізнання, організації використання допомоги громадськості, закономірностей з підготовки і проведення слідчих дій, тактичних комбінацій і операцій, порядку вивчення особистостей учасників кримінального судочинства, тактичних прийомів слідчих дій та інші.

А в свою чергу, на думку Ю. О. Гресь, криміналістична технологія – це впорядкована система алгоритмів та програм, що за умов застосування відповідних людських і технічних ресурсів сприяють оптимальному поетапному вирішенню конкретних завдань криміналістичної діяльності [1, с. 60]. З цього випливає, що технологія є допоміжним щаблем для тактики, тобто допомагає вдосконалити останню.

Таким чином, виходячи з визначень понять можна говорити про те, що криміналістична технологія досить неоднозначно трактується кожним вченим. Але не дивлячись на це вона має характерні для неї ознаки, які допомагають дійти до висновку, що криміналістична технологія має займати окреме місце в системі криміналістики.

Список використаних джерел

1. Гресь Ю. О. Формування технологічного підходу у криміналістичній тактиці: [дисертація] / Ю. О. Гресь. – Одеса 2017. – 255 с.
2. Тищенко В. В. О современных направлениях развития криминалистической методики расследования преступлений // Современное состояние и развитие криминалистики: сб. науч. тр. Харьков: Аполитиль, 2012. С. 237–250.
3. Тищенко В. В. Теоретичні засади формування технологічного підходу в криміналістиці: [монографія] / В. В. Тищенко, А. А. Барцицька. – Одеса: Фенікс, 2012. – 198 с.
4. Криміналістика: підручник / В. П. Сабадаш [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://westudents.com.ua/knigi/425-kriminalistika-sabadash-vp.html>.
5. Криминалистика / Под ред. Р. С. Белкина. – М.: Норма, 2005.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Гресь Ю. О.

ПІНЧУК АНАСТАСІЯ СЕРГІЇВНА

студентка 2-го курсу магістратури факультету прокуратури
та слідства (кримінальної юстиції)
Національного університету «Одеська юридична академія»

ДО ПИТАННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ МАНІПУЛЮВАННЯМИ НА ФОНДОВОМУ РИНКУ

Останнім часом на світових фондових ринках, у тому числі і на вітчизняному, зросла кількість і масштабність зловживань і правопорушень. В результаті маніпулятивних операцій учасники несуть фінансові втрати, інвестиційна привабливість підприємств реального сектору економіки втрачається, а імідж компаній-емітентів погіршується. Репутацію вітчизняних фондових бірж підриває розповсюджена практика обігу фіктивних, або так званих «технічних», цінних паперів, що також суперечить інтересам інвесторів, ставить під питання надійність фінансових інститутів та ефективність фондової біржі. Проблемаами розслідування злочинів, пов'язаних з маніпулюванням на фондовому ринку займалися в контексті економічних злочинів такі автори: В. О. Гацелюк, Д. В. Каменський, К. Б. Лещук та багато закордонних науковців.

Згідно статті 10-1 ЗУ «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні» маніпулювання визначають як здійснення або намагання здійснити операції чи надання заявки на купівлю або продаж фінансових інструментів шляхом вчинення умисних протиправних дій, в тому числі шахрайства чи використання інсайдерської інформації [1]. Кримінальна відповідальність за дії прямо віднесені до маніпулювання передбачена ст. 222-1 Кримінального кодексу України (КК), а безпосередньо до незаконного використання інсайдерської інформації – ст. 232-2 КК. В Україні злочини, пов'язані з маніпулюванням на фондовому ринку, мають високий рівень латентності, що підтверджується статистичними даними Генеральної Прокуратури України. Так, за період останніх п'яти років (2016–2020) було відкрито лише 18 проваджень за ст. 232-1 і 79 проваджень за ст. 222-1 [2]. При цьому активізація розслідувань за цими статтями спостерігається лише з 2019 року, адже 17 з 18 проваджень за ст. 232-2 КК були розпочаті саме за один рік. Цьому є логічні пояснення, адже ефективному виявленню таких злочинів перешкоджає відсутність налагодженої на практичному рівні взаємодії між правоохоронними органами та Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку (НКЦПФР). Остання, за умови якщо до її компетенції не входить накладення адміністративних стягнень за відповідні правопорушення, має право

надсилати до правоохоронних органів матеріали стосовно фактів правопорушень, за які передбачено кримінальну відповідальність, зокрема щодо злочинів, що пов'язані з маніпулюванням на фондовому ринку [3].

З одного боку, сьогодні по суті контроль за законністю діяльності на фондовій біржі в першу чергу покладено на саму біржу. Згідно з Порядком запобігання маніпулюванню цінами під час здійснення операцій з цінними паперами на фондовій біржі (Рішення Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 19 червня 2011 р. № 716) фондова біржа, зобов'язана здійснювати заходи, які запобігатимуть маніпулюванням, наприклад, здійснювати контроль за укладанням біржових контрактів, поданням учасниками торгів заявок на купівлю-продаж цінних паперів, здійснювати нагляд у реальному часі за проведенням торгів на біржі, визначати структурний підрозділ та/або працівника (працівників) для здійснення запобігання маніпулюванню, а також в ході вказаних заходів виявляти та проводити аналіз нестандартних біржових контрактів [4]. З іншого боку контроль за законністю діяльності на фондовій біржі покладено на НКЦПФР, до якої звертається біржа, якщо вдається виявити в маніпуляціях ознаки правопорушення, а згодом ці матеріали оцінюються та направляються до правоохоронного органу як джерело інформації для відкриття кримінального провадження. Ці матеріали повинні мати відповідну судову перспективу та бути високої якості, мати чіткі критерії для оцінки певної діяльності як маніпулювання на фондовому ринку. Наприклад, в країнах Європейського союзу присутня з цього приводу більш успішна практика, особливо щодо виявленні незаконного розповсюдження інформації інсайдерами, адже там є індикатори інсайдерської торгівлі, наприклад: надмірна концентрація трансакцій з одним клієнтом, з різними рахунками одного клієнта або з обмеженим колом клієнтів (особливо якщо клієнти пов'язані між собою); неадекватна кількість повторних трансакцій між невеликим колом осіб протягом певного часу; трансакція, яку вимагає провести клієнт, значно відрізняється від попередньої його поведінки у сфері інвестування; надзвичайна концентрація трансакцій, щодо певних цінних паперів.

Отже, в Україні для усунення проблем початку провадження щодо злочинів, що пов'язані з маніпулюванням на фондовому ринку, по-перше, потрібно ретельно вивчати досвід країн, які для боротьби із такими злочинами розробляють максимально деталізовані і методично обґрунтовані рекомендації (наприклад країн ЄС, де уся торгівля, яка проводиться з використанням інсайдерської інформації є показником недобросовісної діяльності на фондовому ринку), та налагодити

співробітництво між правоохоронними органами та НКЦПФР на етапі, що передує направленню матеріалів перевірки до правоохоронного органу.

Список використаних джерел

1. ЗУ «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні» стаття 10-1 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/448/96-вр>.
2. Офіційний сайт Генеральної прокуратури України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://old.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=113895&libid=100820.
3. Положення про Національну комісію з цінних паперів та фондового ринку, п. 5, 42 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1063/2011>.
4. Порядок запобігання маніпулюванню цінами під час здійснення операцій з цінними паперами на фондовій біржі, затвердженим рішенням Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 19 червня 2011 року № 716 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1045-11>.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Самойленко О. А.

СТЕЛЬМАНЦУК МАРГАРИТА МИХАЙЛІВНА

студентка 1-го курсу магістратури факультету прокуратури
та слідства (кримінальної юстиції)
Національного університету «Одеська юридична академія»

СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЗАСТОСУВАННЯ ГРАФОЛОГІЧНОГО АНАЛІЗУ В РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ

Цікавість до дослідження почерку людини виникла досить давно. Сьогодні графологічний метод характеристики особистості активно використовується у психології та в HR-менеджменті. Усі поважні компанії запрошують кандидата на вакантну посаду тільки після складання його психологічного портрету, зокрема, і за почерком.

Відомий французький вчений Д. Тарт ще у XIX столітті говорив: «Навіщо мені фотографія людини, для мене набагато важливіше клаптик списаного паперу, так як в ньому виражаються злочинність, радість, печаль, озлобленість, настрої духу тощо» [1].

Чи означає це, що графологічний аналіз може допомогти у розслідуванні кримінальних правопорушень, звужити коло підозрюваних, вказати на особливості злочинця чи

пришвидшити процес встановлення особи невідомого злочинця? Це питання досі є спірним.

Так, низка вчених з недовірою ставляться до графології, адже вона не вказує прямо на особу злочинця, а лише характеризує особистість. В Україні до цієї науки з відкритою недовірою ставляться ще з радянських часів, адже вона, на думку багатьох, «...межує із гаданням на магичному кристалі». Крім того, в історії недовіри до графології можна врахувати той факт, що вона була заборонена в Радянському Союзі після того, як вчені-почеркознавці дослідили рукописи Йосипа Сталіна і охарактеризували його як психічно хвору і нерівноважену людину.

Часи, коли науковців обмежували у думці давно минули, але і сьогодні потенціал графології для української криміналістики, на відміну від зарубіжної, ще не розкритий. Так, наприклад, графологію викладають у всесвітньо відомих університетах Гамбурга, Мюнхена (ФРН), дані курси проводяться у Сорбоні (Франція), в університетах Берна, Цюриха (Швейцарія). Деякі університети включають у програму цю дисципліну після завершення курсу психології, в інших – вона є частиною медичного курсу.

Вчені встановили, що у почерку людей закладені особливості їх виховання, навчання, розумові здібності, психічні вади та відхилення. Графологічний метод включає у себе психологічний аналіз почерку. Так, виконуючи рукописний текст, людина несвідомо виявляє свої особистісні особливості, відображає на папері свій внутрішній світ, емоції і схильності.

Сьогодні в Україні все ж можна знайти освіченого графолога, однак вони, як правило, працюють не у структурі правоохоронних органів, а в приватній сфері. Так, одна з українських юридичних компаній, яка позиціонує себе як приватне детективне агентство, описує графологічне дослідження наступним чином. Процедура аналізу почерку складається з двох етапів. На першому експерт-графолог складає загальну картину особистості, на другому – детально виявляє індивідуальні особливості характеру. Крім того, графологічний аналіз слід проводити, не повідомляючи людину про це. Цікавим є той факт, що для графолога не має значення, якою мовою написано текст, адже це дослідження ґрунтується на параметрах написання букв. Більш того, проаналізувати можна не лише оригінал документу, а й його копію [2].

За для удосконалення графологічного методу дослідження особистості, вчені не раз вдавалися до аналізу рукописних текстів відомих на увесь світ злочинців. Так, наприклад, аналіз почерку Андрія Чикатило проводила графолог Лариса Дригваль. На початку дослідження їй не було відому, кому належать

наступні рядки: «Я людина сільська, люблю сім'ю і дітей». Л. Дригваль зазначила, що особа має шизоїдний склад особистості, літери гострі і незграбні, розібрати слова майже неможливо, рівні, майже паралельні рядки свідчать про хитрість і розважливість, жорстока і агресивна натура. Нагадаємо, що Андрій Чикатило вчинив 53 звірячих вбивства, його не могли спіймати понад 10 років.

На нашу думку, застосування графологічного методу необхідно використовувати у розслідуванні низки видів кримінальних правопорушень, зокрема, при незаконному позбавленні волі або викраденні людини, доведенні до самогубства, тощо.

Аналіз записок, які лишають викрадачі, може прискорити процес їх пошуку, а після їх затримання визначити, чи правдиву інформацію вони надають. Так, російський графолог Тетяна Гуделова у своєму інтерв'ю поділилася досвідом у подібній ситуації. Вона розповіла, як після затримання поліцією трьох викрадачів необхідно було встановити роль кожного та особу, яка вчинила вбивство. Звісно, аналіз почерку не дав прямої відповіді на питання, однак вказав, хто з затриманих має схильності до лідерства, хто міг віддавати накази і вчинити вбивство. Результати даного дослідження повністю підтвердилися при подальшому проведенні слідства [3].

Таким чином, почерк можна порівняти з відбитками пальців, адже він теж індивідуальний. Сформований до 12 років в момент становлення особистості, з віком він може змінитися тільки у загальних рисах. Але є деталі, змінити які не можливо. Можна змінити зовнішність, статус, але натуру – почерк, змінити неможливо.

Список використаних джерел

1. Когутич І. І. Криміналістичні знання, їх сутність і потреба розширення меж використання: моногр. Львів, 2008. 420 с.
2. Романова Е. С. Графические методы в практической психологии: Учеб. пособие для студентов вузов. М.: Аспект Пресс, 2011. 400 с.
3. «Приковали цепью, пытали»: лучший графолог МВД рассказала о раскрытых преступлениях [Електронний ресурс]: Газета «Московский комсомолец» № 27295 від 10.01.2017 р. Режим доступу: <https://www.mk.ru/social/2017/01/09/prikovali-cepju-pytali-luchshiy-grafolog-mvd-rasskazala-o-raskrytykh-prestupleniyakh.html>.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Гресь Ю. О.

ТИТОВ АРТЕМ ОЛЕКСІЙОВИЧ

студент 2-го курсу магістратури факультету прокуратури
та слідства (кримінальної юстиції)
Національного університету «Одеська юридична академія»

ВЗАЄМОДІЯ СЛІДЧОГО ІЗ ЗАСОБАМИ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ З МЕТОЮ ПОДОЛАННЯ ПРОТИДІЇ РОЗСЛІДУВАННЮ ЗЛОЧИНІВ

Діяльність з розслідування злочинів та викриття винних являє собою цілісну, взаємопов'язану систему. Задля того, щоб така система ефективно виконувала свої функції, вона має бути захищена від певних негативних факторів, які можуть впливати на її роботу та працездатність. Одним із таких факторів є протидія, що вчиняється під час розслідування кримінальних справ. Зважаючи на фактор «трансформування особи злочинця», що стає більш професійним в кримінальній та процесуальній сферах закономірно перед слідчим постає доволі складне завдання – подолати протидію розслідуванню з боку зацікавлених осіб. Цьому питанню приділяли увагу такі відомі вчені, як Аркуша Л. І., Ахтирська Н. М., Белкін Р. С., Бурганова Г. В., Курляк М. Д., Лук'янчиков Є. Д., Лепісевич П. М., Олександренко О. В., Петрова А. Н., Шепітько В. Ю., Щур Б. В. та ін. Метою цієї роботи є визначити роль ЗМІ у процесі організації слідчим подолання протидії розслідуванню.

Подолання протидії під час розслідування злочинів являє собою комплекс організаційних, правових, криміналістичних, кримінологічних заходів, що здійснюються уповноваженими на те суб'єктами або іншими суб'єктами, задля уникнення тиску на правоохоронні органи, учасників справи та суд з метою недопущення необ'єктивності розгляду справи та уникнення винних від відповідальності.

Взаємодію розуміють як необхідний, що ґрунтується на законі і відомчих нормативних актах, координований за проміжною метою напрям діяльності незалежних один від одного щодо адміністративності органів, та спрямовується слідчим і здійснюється за умови комплексного поєднання та ефективного використання повноважень, методів і форм, властивих кожному з них, для розкриття злочинів, припинення злочинного діяння і встановлення обставин, які входять до предмета доказування у кримінальній справі [3, с. 13]. В цих процесах взаємодія зі ЗМІ виступає доволі ефективним засобом подолання протидії розслідуванню. Форми використання ЗМІ слідчим в процесі подолання протидії розслідуванню можна згрупувати наступним чином.

По-перше, взаємодія зі ЗМІ може бути поєднана з тактичною комбінацією підчас здійснення слідчих (розшукових) або процесуальних дій. Наприклад, для набуття справою широкого суспільного резонансу та для того, щоб підозрюваний чи обвинувачений у кримінальному провадженні був позбавлений можливості у здійсненні протидії, проводити затримання такої особи у присутності ЗМІ. В такому випадку факт затримання буде задокументовано не тільки слідчими органами, а ще й ЗМІ, що позбавить потенційної можливості посягань на правильність проведеної процедури з боку корумпованих органів, а репортажі дадуть можливість створення психологічної перепони у прагненні допомогти злочинцеві, зважаючи на вже наявну увагу погляд суспільства, швидкого реагування правоохоронних органів.

По-друге, з урахуванням слідчої ситуації можливо залучати співробітників ЗМІ у проведення першочергових слідчих (розшукових) дій, тим самим робити слідчу діяльність максимально наближеною до громадськості [1, с. 77]. Особливо ефективний даний прийом буде при розслідуванні корупційних злочинів, злочинів пов'язаних із перевищенням службових повноважень, контрабанди тощо.

По-третє, обмін інформацією між слідчим та ЗМІ в контексті результатів проведення журналістських розслідувань з метою відкриття кримінальних проваджень за фактами вчинення кримінального правопорушення, виявленого в результаті діяльності представників ЗМІ. На разі, в Україні відсутній чіткий закон чи інший нормативно-правовий акт, з приводу передачі інформації ЗМІ про наявні факти злочинної діяльності. З одного боку стосунки між правоохоронними органами та ЗМІ є дещо напруженими у питанні підходу до трактування процесуально важливої інформації, через можливу юридичну необізнаність кореспондентів ЗМІ, конфліктність з приводу порушень таємниці слідства. До того, наявність у злочинних осередків власних телекомунікаційних мереж та засобів загальної комунікації (радіо, телебачення, сайтів) може впливати на спотворення потенційно важливої для слідства інформації. З іншого в результаті здійснення журналістських розслідувань представникам ЗМІ вкрай потрібно буде допомога та захист з боку правоохоронних органів.

З цього приводу окремі науковці вже висловлюють пропозицію щодо потреби створення нормативної бази для точного регламентування відповіді на такі питання: хто має право, з дозволу кого та у якому випадку і обсязі надавати інформацію про факти вчинення і розслідування злочинів для ЗМІ [2, с. 94]. Можливість договірних відношень із чітким зазначенням взаємних функцій дасть змогу більш якісно проводити окремі

слідчі пошукові операції, застосування психологічних прийомів розслідування за допомогою ЗМІ, з метою дезорганізувати злочинця (наприклад, ініціювання у злочинця бажання вчинити дії з приховування злочину, зазначення інформації про певні матеріальні цінності, з метою проведення розширеного слідчого експерименту, «затримання на гарячому»).

Отже, взаємодія слідчого зі ЗМІ у діяльності з подолання протидії розслідуванню грає важливу роль. За умови правильної та тактично налагодженої взаємодії з представниками ЗМІ, кожний з суб'єктів такої взаємодії розширює власний інструментарій. При цьому потрібно враховувати, що заходи, спрямовані на протидію розслідуванню через використання ЗМІ мають виконуватися у строгій відповідності до основних принципів права, а також поваги прав людини та громадянина.

Список використаних джерел

1. Журавський Р. Т., Гула Л. Ф. Криміналістичне забезпечення подолання протидії під час розслідування злочинів / Журавський Р. Т., Гула Л. Ф. // Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції № 2. Том 2. 2018. С. 75–78.
2. Коташевський О. В. Використання засобів масової інформації для розкриття, розслідування і попередження умисних вбивств / О. В. Коташевський // Слідча практика України: із досвіду слідчої роботи органів прокуратури. – К.: КримАрт. – Вип. 1. – С. 91–94.
3. Слинько С. В. Сутність, форми та правові основи взаємодії слідчого з органом дізнання: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.0009 / С. В. Слинько. – Х., 1991. – 26 с.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Самойленко О. А.

ХАРКОВЕНКО НАТАЛІЯ СЕРГІЇВНА

студентка 3-го курсу факультету прокуратури
та слідства (кримінальної юстиції)
Національного університету «Одеська юридична академія»

ТАКТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ДОПИТУ ІНОЗЕМЦІВ

Актуальність даної теми полягає у тому, що в сучасному світі, є характерна тенденція міграційного процесу, що насамперед обумовлено соціально-економічними змінами, які відбуваються у суспільстві. Перебування на території України іноземців на протязі останніх років, негативно впливає на кримінальну ситуацію, яка й так залишається напруженою. Насамперед

зазначені злочини значною мірою, пов'язані з порушенням державного кордону, тобто нелегальна міграція, злочини, пов'язані із контрабандою, злочини, пов'язані із торгівлею людьми, та інші. Також іноземці на території країни, в якій вони перебувають, але не являються її громадянами, вчиняють і інші злочини, або іноземець навіть може стати свідком злочину, та потерпілим. І тоді постає питання, як само треба допитувати таку особу, які треба застосувати тактичні особливості, щоб не порушувати права іноземного громадянина?

Доцільним спочатку розглянути поняття іноземця, та поняття допиту. Поняття іноземець закріплене у ст.1 Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства», згідно чому «іноземець – це особа, яка перебуває на території України, але не являється громадянином цієї країни». У свою чергу, допит – це слідча (розшукова) дія, метою якої є отримання фактичних обставин. Отже, розглянемо особливості підготовки та проведення допиту іноземця.

По-перше, перше, що слідчий повинен зробити під час підготовки до допиту, він повинен ретельно та уважно дослідити матеріали провадження, це потрібно для того щоб, правильно визначити предмет допиту, та потім встановити порядок та послідовність побудови питань. Під час такого етапу треба, уважно й обґрунтовано складати питання, питання повинні мати такий характер, щоб була можливість дізнатися всі факти, які відомі особі. Такий характер питань зумовлений тим що, у більшості випадків повторний допит не можливий.

По-друге, під час формування питань для допиту, потрібно звертати особливу увагу не тільки на юридичний зміст поставлених питань, а й на політичну та ідеологічну направленість. Потрібно уникати питань, які стосуються політичних поглядів або національних почуттів особи, що допитується. Якщо допитують іноземного громадянина, який є потерпілим, або свідком, то питання повинні бути конкретними, та коректними.

По-третє, можливе бути таке, що на допиті забажають бути присутні працівники прокуратури, та інших правоохоронних органів, то про таку особу необхідно повідомити іноземця, а також роз'яснити йому, чому така особа бажає бути присутньою на допиті. Мотивацією присутності таких службових осіб може бути те, що вони опікуються захистом його прав.

По-четверте, не менш важливим є встановлення психологічного контакту з іноземцем, це потрібно для того, щоб особа, що допитується, була б більш відкритою, задля уникнення напруженості під час допиту. Але це може бути складно, і це обумовлено тим, що іноземний громадянин, може бути не досить недоброзичливо налаштований до країни, в якій він допитується, тому слід уникати політичної дискусії, навпаки

слідчий повинен переконати іноземного громадянина, що його політичні погляди ніяк не пов'язані із допитом, а тільки із вчиненим злочином. Іноземець на допиті в більшості випадків, поводить себе замкнуто, тому що він знаходиться у незвичних для нього умовах, не зовсім розуміє діюче на Україні законодавство, що може спонукати страх щодо застосування до нього не законних дій. При цьому завданням слідчого і перекладача спростовувати наявні у іноземців уявлення про відсутність законності та етики у діяльності органів розслідування [1].

Дуже важливим тактичним прийомом є залучення до процесу допиту перекладача. Як зазначається у Кримінальному процесуальному кодексі України, під час підготовки до проведення слідчих (розшукових) дій, насамперед допиту іноземного громадянина, слід звернути увагу на з'ясування питання про володіння ним мовою кримінального провадження. Якщо іноземець не володіє мовою, якою ведеться кримінальне провадження, згідно з вимогами КПК України з моменту встановлення цього факту має бути забезпечена участь перекладача. Загалом ще до проведення слідчих (розшукових) дій за участю іноземців потрібно з'ясовувати, чи володіють вони українською або російською мовами (мовою більшості населення певної місцевості), якою мовою бажають надавати пояснення чи показання і чи є необхідність залучення перекладача.

Має певні особливості і допит іноземного громадянина який володіє дипломатичним імунітетом. Кримінальне провадження, що на відповідній стадії буде включати допит такої особи, може здійснюватися за згодою особи або за згодою компетентного органу держави (міжнародної організації). Дозвіл на проведення допиту відносно іноземної особи з дипломатичним статусом, буде запитуватися через Міністерства закордонних справ України. Тобто, щоб допитати таку особу, треба відповідні етапи – спочатку отримати згоду від іноземного громадянина, потім від Міністерства закордонних справ України, і тільки потім можливий сам допит особи [2].

Отже, проаналізувавши тактичні особливості проведення допиту іноземних громадян, можна сказати що, ця слідча (розшукова) дія є важливим елементом у кримінальному провадженні. Під час застосування тактичних прийомів, налагоджується контакт між слідчий та особою, що допитується, завдяки чому з'ясовуються відповідні фактичні дані, але тільки завдяки дотримання слідчим вимог діючого законодавства.

Список використаних джерел

1. Назаров Т. К. Правовий статус іноземців в Україні, 1997. С. 28–31.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України : наук. практ. коментар [за ред. Гончаренка В. Г., Нора В. Т., Шумила М. Є.]. К. : Юстиніан, 2012. 1224 с.

Науковий керівник: д.ю.н., професор Аркуша Л. І.

ХАРЧУК ОКСАНА ОЛЕКСАНДРІВНА

студентка 3-го курсу факультету прокуратури
та слідства (кримінальної юстиції)

Національного університету «Одеська юридична академія»

СУЧАСНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗРАЗКІВ ДНК ТА ЇХНЄ ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ КРИМІНАЛІСТИКИ

Ідентифікація злочинців завжди була одним з пріоритетних і найважливіших завдань розслідування. З давніх-давен для ідентифікації використовувалися різноманітні методи, а саме: використання «словесного портрету», «бертильонажа», дактилоскопії. Однак, наприкінці 20 століття був відкритий молекулярно-генетичний метод ідентифікації, об'єктом дослідження якого стала молекула дезоксирибонуклеїнової кислоти (ДНК).

Ефективному застосуванню методу ДНК-аналізу в криміналістиці та судово-експертній діяльності правоохоронних органів сприяли наукові дослідження та праці таких авторів з числа вчених, криміналістів та судових медиків, як: Т. Авер'янова, Е. Афанасьєв, С. Гунарьов, П. Іванов, С. Кондрашов, Г. Пучков, Л. Платоненко, Т. Сахнова та ін.

Експертиза ДНК (ДНК-генотопоскопія, метод ДНК-аналізу або метод генетичної ідентифікації) вважається найбільш ефективним і перспективним методом дослідження слідів біологічного походження.

У криміналістиці ідентифікація особи на підставі даних ДНК-аналізу виконує два основних завдання: аналіз відповідності біологічних зразків, виявлених на місці злочину, зразкам, що отримані від підозрюваного у вчиненні злочину; встановлення рідства за характерними ознаками ДНК [1, с. 93–97]. Даний метод ДНК-аналізу застосовується в експертно-криміналістичній практиці багатьох країн світу: США, Канади, Великобританії, Японії, Китаю, Малайзії, Чилі, Колумбії, Нової Зеландії та інших.

До переваг використання експертизи ДНК вчені відносять генетичну сталість організму, а також захищеність від

навколишніх впливів та індивідуальну унікальність. В ДНК є індивідуальні ділянки, які служать немов особистим знаком людини, тобто вони є неповторними. Людина може постаріти, вік, хвороби й життєві стреси змінять її фігуру й обличчя, проте кожна клітина організму, починаючи з внутрішньоутробного періоду й до самої смерті, зберігатиме свій, суворо незмінний вид індивідуальних елементів ДНК [2, с. 38–42].

Сучасний ДНК-аналіз дозволяє досліджувати практично всі тканини і біологічні рідини організму людини, що містять ДНК; біологічні об'єкти, забруднені мікрофлорою; мікрокількості біологічного матеріалу; змішані сліди. ДНК-профілі можуть бути отримані з будь-якого біологічного матеріалу (кров, сперма, слина, виділення з носа, волосся, піхвові виділення, лупа, м'язова, кісткова та інші тканини людини). Такі біологічні рідини, як сеча, піт, слюзи у багатьох випадках містять невелику кількість епітеліальних та інших клітин, лейкоцитів, тому можуть бути придатними для ДНК-аналізу.

На сьогодні одним із основних та найбільш ефективних способів ідентифікації особи є молекулярно-генетична експертиза, за допомогою якої можливо ідентифікувати біологічні зразки та біологічні сліди особи. Дана експертиза є найбільш інформативною і дозволяє досліджувати особливі ділянки ДНК, специфічні для кожного індивіда, та отримувати унікальний генетичний «паспорт» людини. Саме завдяки молекулярно-генетичній експертизі відбувається індивідуалізація ознак, що визначаються на рівні ДНК, і зберігаються незмінними протягом усього життя людини [3].

Сьогодні при проведенні судово-медичної молекулярно-генетичної ідентифікації застосовується чутливий і специфічний метод аналізу варіабельності ДНК, який базується на виокремленні полімеразної ланцюгової реакції (ПЛР) (Mullis K. B., 1994; Innis M. A. et al., 1995). Використовуючи ПЛР, можна синтезувати мільйони копій одного гена або будь-яких специфічних ділянок ДНК у пробірці впродовж короткого часу. Реакція ланцюгова, тому що полімераза буде відтворювати реплікацію кожної копії ДНК, що утворилася, нескінченну кількість разів.

До проблемних аспектів застосування експертизи ДНК у розслідуванні злочину належать наступні:

- відсутність єдиного банку даних ДНК-аналізу, який би став важливим плацдармом для підвищення ефективності розслідування злочинів;
- необхідність максимально повного законодавчого врегулювання механізму збору та обробки генетичного матеріалу, а також створення бази даних генетичних ознак;
- необхідний механізм захисту таких баз даних.

Таким чином, застосування ДНК-аналізу відкриває широкі можливості для дослідження та розкриття злочинів, але дослідження біологічних слідів людини має здійснюватися за різними напрямками для отримання об'єктивної інформації не тільки про джерело їх походження (конкретну людину), але і відповідність часу утворення біологічних слідів часу вчинення злочину. Якщо злочинець заздалегідь приготував предмет з біологічним матеріалом, а потім підкинув його на місце злочину, цей час буде відрізнятися, що потребує ретельної перевірки і співставлення з іншими доказами у провадженні.

Список використаних джерел

1. Старченко А. В. Современные возможности использования метода генотипоскопии в биологической экспертизе при расследовании преступлений. А. В. Старченко – Известия Тульского государственного университета 2015. № 2-2. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/sovremennye-vozmozhnosti> (дата звернення 20.04.2020).
2. Лук'янчиков Є. Д. Використання днк-аналізу у кримінальному провадженні: матеріали кругл. столу [«Сучасні криміналістичні експертизи в розслідуванні злочинів»], (Київ, 25 лют. 2015 р.) / Є. Д. Лук'янчиков. – К.: НАВС, 2015. – С. 38–42.
3. Заграй Т. С. Проблеми використання даних днк-аналізу при розслідуванні злочинів. Т. С. Заграй // Голос України. – 2015. URL: <https://www.naiu.kiev.ua/files/naukova-diialnist/naukovi-zaxodi/zbirniki/2015/zb-krum-ekspert.pdf> (дата звернення 20.04.2020).

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Гресь Ю. О.

ХОДОРКОВСЬКА ОЛЕКСАНДРА АНДРІЙВНА

студентка 3-го курсу факультету міжнародно-правових відносин
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОСОБЛИВОСТІ ВИЯВЛЕННЯ ТА ВИЛУЧЕННЯ СЛІДІВ КРОВІ

Під час розслідування злочинів та огляду місця події здійснюється виявлення слідів крові, їх вилучення та дослідження. В подальшому отримана інформація сприяє моделюванню обставин події, визначенню основних напрямів розслідування, плануванню проведення слідчих (розшукових) дій тощо.

Вагомий внесок в галузі криміналістичного вчення про особливості виявлення та вилучення слідів крові зробили, такі вчені, як Р. С. Белкіна, П. Д. Біленчук, В. К. Весельський,

В. О. Коновалова, В. С. Кузьмичов, М. В. Салтевський,
В. Ю. Шепітько та інші.

Слід зазначити, що для встановлення обставин події і визначення способу появи слідів, звертається увага насамперед на їх розмір та форму. Форми бувають різні: помарка (від дотику до якої-небудь поверхні), калюжа (від витікання великої кількості крові), відбиток (від повного зіткнення з якою-небудь поверхнею), пляма від краплі (від краплі крові, що падає на підлогу) та інші [3, с. 50].

Сьогодні для пошуку крові як сліду використовують новітні технології, високочутливі методи дослідження, які дають можливість виявляти та встановлювати кров, наприклад, у старих та досить маленьких плямах. Для таких завдань використовують хроматографію, мікролюмінесцентний аналіз і використання найрізноманітніших тестів.

Виявлення та фіксація слідів крові (помарок, калюж, бризок на стінах, меблях, дверях, інших предметах, стелі, підлозі, одязі тощо) – це досить складний процес. У такій діяльності необхідна обов'язкова участь особи, що є спеціалістом у даній галузі, яка зможе використати спеціальні знання та відповідні заходи [1, с. 68].

Вбачається, що проводити попереднє дослідження повинен спеціаліст-біолог. За умов залучення такого спеціаліста, гарантовано зберігання мікрослідів, які виявлено на місці злочину.

Необхідно зазначити, що вилучення слідів крові здійснюється за допомогою різних методів, які різняться залежно від об'єкта носія. При чому потрібно дотримуватися чітко встановлених правил, щоб не допустити їх пошкодження.

Як приклад можна привести випадок, коли слід знаходиться на невеликому предметі. У такому разі зазначений предмет потрібно вилучити повністю разом з слідом крові. Якщо кров знаходиться на досить великому об'єкті, що не становить цінності, можна вилучити частину об'єкта, де знаходиться слід, а якщо це зробити неможливо, то сліди крові можуть бути вилучені шляхом змиву марлевим тампоном, змоченим у фізіологічному розчині або дистильованій воді. Однак, слід зазначити, що маючи предмет цілком, легше вирішити питання про механізм появи слідів.

У разі виявлення крові на снігу, на ґрунті або піску тощо, сліди вилучають разом з речовиною, але у такому випадку, цієї речовини повинна бути мінімальна кількість. В даному випадку сліди поміщуються на згорнуту в декілька разів марлю, яку кладуть на чистий скляний посуд та висушують при кімнатній температурі без впливу сонячного світла та нагрівальних приладів.

Вилучення слідів крові необхідно проводити на завершальному етапі огляду місця події. Це допоможе дати правильну оцінку способу їх утворення, виходячи із загальної картини події, завдяки не тільки окремо цим відбиткам крові, а і іншим слідам злочину.

Для того щоб ідентифікувати кров і встановити її приналежність до потерпілого чи обвинувачуваного, у осіб повинні вилучатися речі особистого користування, такі як, наприклад, зубні щітки, гребінці чи бритви. А у випадку, коли потрібно встановити, чи та сама кров на знарядді, наприклад, вбивства, призначається судово-біологічна експертиза [2, с. 67].

Необхідно звернути увагу на те, що у багатьох протоколах огляду місця події чи обшуку сліди описують поверхнево, додатки до протоколу у вигляді схем, фототаблиць з детальним відображенням місцезнаходження цих слідів, зазначення їхньої форми та кількості не складають. Крім того, не всі описані у протоколі сліди вилучають. Зрозуміло, що такий стан справ не сприяє оперативному розкриттю та розслідуванню правопорушень. На нашу думку, дослідження слідів крові в рамках кримінального провадження має бути проведений ретельно та детально, оскільки отримані дані можуть бути вагомим та значним джерелом криміналістичної та доказової інформації.

Список використаних джерел

1. Будков В. С. Особливості проведення огляду місця події під час перевірки факту безвісного зникнення особи / В. С. Будков // Сучасні проблеми криміналістики : матер. міжн. наук.-прак. конф., присв. 100-річчю з дня народ. В. П. Колмакова (Одеса, 27-28 верес. 2013 р.). – Одеса : Юрид. л-ра, 2013. – С. 68-69.
2. Гора І. В. Криміналістичні експертизи та дослідження, що проводяться у системі правоохоронних органів України : наук.-прак. посібник / І. В. Гора, В. А. Колесник. – К. : Вид-во Академії СБУ, 1999. – 80 с.
3. Іщенко А. В. Криміналістичне забезпечення розшуку безвісно відсутніх осіб : посібник / А. В. Іщенко, А. С. Шевченко; за заг. ред. І. П. Красюка. – К. : РВВМС України, 2005. – 146 с.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Динту В. А.

ШТЕЙНС ЮДІТА ДЕВІСІВНА

студентка 3-го курсу факультету прокуратури
та слідства (кримінальної юстиції)
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОСОБЛИВОСТІ ВИЯВЛЕННЯ ОЗНАК ІНСЦЕНУВАННЯ ВБИВСТВ

Зараз в Україні відбувається часткове оздоровлення криміногенної ситуації, спостерігається тенденція щодо зменшення кількості злочинів проти життя та здоров'я громадян. Але все ще присутні злочини проти життя людини, які вирізняються старанністю підготовки, витонченістю способів вчинення та приховування. До числа таких злочинів належать вбивства, приховані інсценуванням. Для ефективного і точного розслідування бажано якнайшвидше виявити факт приховання реальної події. Тому зараз актуальним є питання про те, як можна швидко, ще на початковому етапі розслідування, виявити, що вбивство інсценоване.

Під час інсценування створюється видимість будь-якої уявної події шляхом цілеспрямованого внесення в обстановку реальної події змін, спрямованих на дезорієнтацію органів дізнання, слідства та суду. Ознаки інсценування – це фактичні дані, які виявляються в процесі розслідування і свідчать про штучність даної події [2, с. 7].

У залежності від мети приховування вбивства, їх інсценування можна поділити на два типи:

- інсценування кримінальної події (наприклад інсценується вбивство, але змінюється слідова картина так, щоб не можна було встановити справжні мотиви вчинення злочину і справжнього злочинця);
- інсценування не кримінальної події (наприклад самогубства або нещасного випадку: повішення, самоспалювання, утоплення, отруєння, падіння з висоти і т. п.).

Як відомо, першочерговими слідчими діями при розслідуванні вбивства є огляд місця події та огляд трупа. Під час їх проведення потрібно ретельно аналізувати всі сліди, їх розміщення. Особливу увагу потрібно звернути на певні невідповідності (негативні обставини), що суперечать загальній картині події. Як правило, саме негативні обставини є ключем до розкриття інсценованого вбивства.

Часто трапляється, що місце виявлення трупа та місце вчинення злочину не співпадають та можуть знаходитись на значній відстані один від одного. Для виявлення такого переміщення, зараз, замінюючи традиційні фізико-хімічні методи,

які використовувались для виявлення слідів людини, застосовується система оптичної візуалізації (RUVIS). Спектрофотометричний пристрій RUVIS використовується для пошуку, візуалізації та фіксації прихованих відбитків пальців та інших слідів біологічного походження на різних непористих поверхнях [1, с. 194]. Цей пристрій дозволяє без обробки поверхонь порошками або хімічними реактивами побачити приховані відбитки рук людини, сліди крові, слини та інші сліди біологічного походження; проводити вимірювання, аналіз і візуалізацію відбитків в будь яких умовах. Так, за допомогою цієї системи при інсценованих вбивствах можна швидко і точно виявляти сліди, які були прихованими.

Ще однією корисною розробкою є фіксування місця події за допомогою фотокамер з максимальним охопленням (360° по горизонталі та 180° по вертикалі). Далі, за допомогою спеціального програмного забезпечення можна зробити сферичний макет, під час перегляду якого складається враження присутності на місці події [1, с. 193]. Слідчий може повністю оглядати навколишню обстановку місця, переглядати взаємне розташування всіх предметів і так формувати нові слідчі версії та припущення щодо події яка склалась. Не завжди при огляді місця події чи іншої слідчої (розшукової) дії виявляють інсценування, а за допомогою таких технологій слідчий зможе ще раз, детальніше оглянути обстановку та проаналізувати те, що могло трапитись.

Убивства, приховані інсценуванням, відрізняються від інших видів убивств нетрадиційним механізмом учинення злочину, у підґрунті якого лежить вирішення розумових задач, що визначають вид інсценування вчиненого злочину. Складність розслідування цих злочинів полягає в тому, що інсценування перешкоджає правильній побудові слідчих версій і визначенню напрямку розслідування. Тому, окрім дослідження матеріальних слідів варто пам'ятати також і про психологічний аспект. Щоб виявити інсценування не менш важливо знати психологію особи, яка приховувала вбивство. Слідчий повинен правильно використовувати можливості рефлексивного мислення. Поняття «рефлексія» включає наступні процеси: проникнення особи в явища чужої свідомості, пізнання їх людиною й подання, «моделювання» цих явищ у своєму внутрішньому світі [3, с. 124].

У поведінці злочинця, що передує вчиненню вбивства з інсценуванням, насамперед проявляються специфічні риси, які його характеризують. Злочинець не тільки моделює, а також надає події ніби то природного вияву. Він обирає такі варіанти інсценування й супутньої йому поведінки, які б могли найбільше переконати слідство у тій версії, яка була ним

сформульована і здійснена як найбільш оптимальна та вражаюча. Відомі випадки, коли інсценування є надзвичайно складним, поміркованим і продуманим, тому низка прихованих вбивств залишаються не розкритими. Але, варто звернути увагу також на те, що часто ознаки інсценування характеризуються, надмірністю чи, навпаки, недостатністю, демонстративністю, різноманітністю, що допомагає органам дізнання, слідства та суду виявити приховування вбивств.

Отже, тільки ретельний аналіз обстановки, комплексу слідів, показань свідків та іншої інформації, дає змогу виявити припущені злочинцем помилки та розкрити інсценоване вбивство.

Список використаних джерел

1. Семенов В. В. Перспективні технічні засоби та методи в розслідуванні злочинів: Сучасні тенденції розвитку криміналістики та кримінального процесу. Харків. 2017 р. URL: http://univd.edu.ua/general/publishing/konf/08_11_2017/pdf/88.pdf.
2. Семенов В. В. Методика розслідування вбивств, прихованих інсценуванням: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юр. наук: спец. 12.00.09 «кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». Харків. 2004 р. 21 с.
3. Семенов В. В. Розслідування злочинів: проблеми інсценування. Теорія та практика судової експертизи та криміналістики. 2011. № 11. С. 120–125.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Гресь Ю. О.

ПОЛІТОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ДЕРЖАВИ
ТА СУСПІЛЬСТВА

ВАНЬЧАК МАРТА ВОЛОДИМИРІВНА

студент 1-го курсу судово-адміністративного факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»

РЕКРУТУВАННЯ ПОЛІТИЧНОЇ ЕЛІТИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

Політична еліта – це вища самостійна відносно привілейована група людей, яка наділена психологічними, фінансовими, фізичними особливостями, тобто особа, яка в чомусь переважає над іншими людьми, над масою. А також може здійснювати вплив на політику як безпосередньо, так і опосередковано. Рекрутування еліти – це здійснення відбору, а також залучення людей до влади.

У суспільстві існують дві основні системи проходження до влади: антрепренерська і гільдій. Для першої характерна максимальна відкритість, надання великих можливостей для людей, які мають здібності та потенціал, і прагнуть виконувати владні функції. Для неї характерна висока конкурентність і відкрите суперництво. Щодо другої, потрібно сказати, що вона є закрита, у якій діє чітка ієрархія, притаманна для комуністичних держав. На мою думку, система гільдій набула узурпаторського характеру, такої не повинно бути у сучасному демократичному суспільстві.

Рекрутування еліти є у більшій мірі взаємопов'язана з конкретними революційними діями, а саме із появою різких змін, прикладом може слугувати змінення політичної ідеології. Змінення еліти розпочинається з політичної активізації суспільства, яка ставить за мету визначення, обрання і звісно висунення лідерів із суспільства. Ця дія має велику роль у системі державного управління, тому що це позначається на формування політичної еліти, оскільки у майбутньому саме вони будуть джерелом створення державних органів та урядових структур.

Питання щодо властивостей рекрутування еліти – один з найважливіших в елітології. Як стверджує О. Гаман-Голутвіна, еліта відрізняється від професійних елітарних спільнот тим, що вони являють відкриту систему. Зріла особа, яка не має

спеціалізованої професійної підготовки, не може займати місце у відповідній професійній еліті, в той час, як політична еліта поповнюється за рахунок персон різноманітного освітнього, професійного та майнового статусів [1, с. 97–103].

Р. Миллс, аналізуючи процес формування еліти в США, пояснював особливості американського елітогенезу відсутністю феодального етапу розвитку. На відміну від України та держав Європи, американська еліта не розвивалася на основі феодально-аристократичних традицій і в цьому полягає її безперечна перевага [2, с. 448]. Між елітою і масами існують скоріше відносини представництва, ніж панування і підпорядкування. Це було і залишається основою і гарантією збереження демократичного політичного режиму в США.

В сучасному прояві рекрутування політичної еліти сучасної України, варто розглянути через феномен партії «Слуга народу». Одна із чітких позицій лідера партії Зеленського Володимира Олександровича – різке оновлення правлячих політичних еліт. Зміни справді були потрібними, а найголовніше це був один із головних запитів суспільства. Однак рік після обрання президента Володимира Зеленського і приходу до влади політичної партії «Слуга народу» сталася руйнація міфу про нові обличчя. З'ясувалося, що не завжди оновлення осіб дає врезультаті якісні і ефективні.

Політологи вважають, проблема Президента України – слабкість кадрової політики. І це було неминуче, через те, що фактично в нього не було власної команди, коли він прийшов до влади, і не було досвіду формування політичної команди. Все відбувалося та формувалося дуже швидко. Тому, в оточенні президента та у партії «Слуга народу» одночасно є і патріотично налаштовані, є ліберали і популісти.

Можна констатувати, що змінюються управлінці, проте у політичному житті України і далі панує дух безвідповідальності і непрофесіоналізму. Справедливі політики звісно є, але їх дуже мало. Також варто відзначити, що є й енергійні молоді ентузіасти, які бажають внести зміни щодо державного управління, але управлінська система робить все для того, щоб бажання до дій не було. Пройшло 29 років, з того часу як Україна стала незалежною, за цей період можна було б зрозуміти і зробити висновок: політична еліта в Україні змінюється кожні 5 років. Ці оновлення здійснюються у такий спосіб:

призначення на посади на основі критеріїв кабінетного відбору, послужного списку, участі у політичних партіях. Цей механізм є аналогією радянської адміністративної системи: призначення осіб із кланових груп країни на посади у Верховній Раді, термін їхнього перебування обмежений. Ефект цього принципу полягає в тому, що відбуваються

безперевні чистки, тільки політичних. Результатом цього механізму є досягання верховної влади потрібного балансу сил усередині системи. Отже, для якісної зміни політичних еліт потрібне оновлення їхньої ціносної платформи. Україні потрібна політична еліта, яка буде мати дві важливі складові професіоналізм та людську гідність. Саме таким особам вдасться змінити політичну систему.

Список використаних джерел

1. Радченко О. В. Типологізація державно-управлінських режимів як система суспільних відносин: класичні підходи [Електронний ресурс] / О. В. Радченко, Т. Б. Хомуленко // Державне будівництво. – 2009. – № 1. – Режим доступу : www.kbuapa.kharkov.ua.
2. Mills C. Wright. The Power Elite [Text] / C. Wright Mills. – Oxford: Oxford University Press, 1956. – P. 448.

Науковий керівник: к.політ.н., доцент Завгородня Ю. В.

ВОЛКОВ МАКСИМ СЕРГІЙОВИЧ

студент 1-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРОБЛЕМИ ЛЕГІТИМНОСТІ НА ШЛЯХУ ДЕМОКРАТИЧНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ

Протягом останніх десятиліть легітимності приділяється значна увага, оскільки ця тема є дуже актуальною для українського суспільства. У соціально-політичних дослідженнях озвучуються наступні ознаки легітимної влади: визнання законності політичної системи, віра в легітимність законів, поведінкова згода з існуючим політичним режимом.

Проблема легітимності досліджується багатьма вченими, такими як Ю. Гайда, М. Юрій, Л. Даймонд, О. Кокорська, М. Доган, Л. Кримець та іншими.

Дослідник Ю. Гайда в роботі «Процес легітимізації політичної влади» визначає «значні» відмінності між поняттями «легітимність», «легітимізація» і «делегітимізація». Під легітимністю влади автор розуміє певний стан, що характеризується рядом ознак. Легітимізація – це процес, що веде до даного стану, делегітимізація – протилежний процес [3].

Підтримуючи думки М. Юрій про те, що між легітимністю і легальністю може бути протиріччя, я хочу зазначити, що не всі закони або нормативно правові акти які прийняті

державою легально тобто дотримуючись всіх правил та норм будуть прийняті народом. Наприклад, нещодавно прийнятий законопроект про ринок землі був прийнятий легально, але більшість народу не прийняла його, що в свою чергу понижує рівень легітимності [7, с. 90]. Отже, прийняття законів та діяльність влади, що йде врозріз з соціальними інтересами та потребами створює проблеми політичної комунікації, суспільно-владної взаємодії та призводить до делегітимації влади, що є деструктивним явищем на шляху демократичної трансформації політичної системи України. Після початку демократизації рівень довіри (легітимність) до влади став менше, адже змінюються система цінностей у суспільства. У західних країнах розрівнюють легітимність усього режиму, та довіру людей до окремих її складових.

Адже падіння довіри до тих, хто перебуває при владі, відбувається значно швидше, ніж до політичного режиму. Через це французький вчений М. Доган, відстежуючи тенденцію до зниження довіри до суспільно-політичних інститутів у демократіях які вже значний час існують, характеризує цей процес як «ерозію», а оцінки на образ «делегітимації» чи «кризи» вважає перебільшенням [4, с. 85].

Зробивши висновки, що до процесу легітимації у країнах СНД, Л. Даймонд використовує в своїй праці такий показник легітимності як відсоток респондентів, що заперечують будь-які авторитарні альтернативи, та різницю між відсотком респондентів, що схвалюють існуючий режим і тими, що підтримують старий режим. У 1994 році в Україні схвалювало комуністичний режим 55 % респондентів, існуючий режим – 24 % [2, с. 21]. У 1995 році кількість українців, що відкидали авторитаризм, складала 23 %, тоді як згадана вище різниця становила 42 % (відповідні показники в Польщі – 63 % та 51 %) [5; 1, с. 184].

Сьогодні описуючи дії влади, найчастіше громадяни нашої держави вважають, що нова влада усіма силами намагається покращити суспільний стан в країні, але їй це поки що переважно не вдається зробити (таку думку поділяють 41 %, у жовтні 2019 р. так вважали 41,5 % респондентів, у листопаді – 44 %). Разом з тим, порівняно з попередніми місяцями зменшилася частка тих, хто дотримується думки, що нова влада намагається покращити суспільний стан в країні і в більшості випадків їй це вдається (її зараз поділяють 14 %, тоді як у жовтні – 29 %, у листопаді – 25 %), та зросла частка тих, хто вважає, що нова влада не намагається покращити ситуацію в країні, а лише імітує зусилля в цьому напрямі – 37 %, тоді як у жовтні цю точку зору поділяли 20 %, у листопаді – 23 %) [6].

Сьогодні Україна переживає труднощі через спроби нав'язати відразу готову, зрілу демократію, незважаючи на

історичний досвід нашої країни, умови та національну специфіку. В свою чергу демократія – це не завжди щось «Добре», а може навпаки визвати обурення та не прийняття цього. На мою думку, демократію треба вводити поступово, бо суспільство не встигає перелаштуватися на новий устрій у країні. Також не сприяє зміцненню рівня легітимності і політична еліта, яка не змогла встановити між собою консенсус навіть заради визнання загальної і рівної зацікавленості в забезпеченні демократичних інститутів і вироблення спільних демократичних реформ.

Список використаних джерел

1. Diamond L. Developing Democracy. Toward Consolidation. Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 1999 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-gromadianamy-diialnosti-vlady-riven-doviry-do-sotsialnykh-institutiv-ta-politykiv-elektoralni-orientatsii-gromadian-liutyi-2020r>.
2. Rose R. Survey Measures of Democracy. – Glasgow: Centre for the Study of Public Policy, University of Strathclyde, 1997.
3. Гайда Ю. Процесс легитимизации политической власти / Элементы теории политики. Ростов-на Дону. 1991. С. 403-404.
4. Доган М. Эрозия доверия в развитых демократиях // Мировая экономика и международные отношения. – 1999. – № 5. – С. 85–93.
5. Кокорська О. І. Легітимність влади та довіра в суспільстві що трансформується: теоретико-методологічні проблеми / О. І. Кокорська // Наукові записки / Національний університет «Києво-Могилянська Академія». – Сер. Політичні науки. – К.: КМ Academia. – 2004. – № 31. – С. 37–41.
6. Результати соціального дослідження «Оцінка громадянами діяльності влади, рівень довіри до соціальних інститутів та політиків, електоральні орієнтації громадян» (лютий 2020 р.) [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-gromadianamy-diialnosti-vlady-riven-doviry-do-sotsialnykh-institutiv-ta-politykiv-elektoralni-orientatsii-gromadian-liutyi-2020r>.
7. Юрій М. Ф. Політологія: Підручник / М. Ф. Юрій – К.: Дакор, КНТ. – 2006. – 416 с.

Науковий керівник: к.політ.н., старший викладач Іванова А. В.

ГРИНЕВИЧ ВІКТОРІЯ ЮРІЙВНА

студентка 1-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ В УКРАЇНІ

В умовах сьогодення процеси суспільних і державних перетворень в Україні, визначають, доречність не тільки загальних характеристик одних чи інших пріоритетів у державному розвитку, але й ясного осмислення того, які саме установлювати завдання та цілі, що реалізуються в процесі державотворення. Велике значення має прийнята 1996 року Конституція України, відповідно якої закріплено положення про те, що Україна є суверенною, незалежною, демократичною, правовою та соціальною державою. Достатньо глибоко вивчені вченими в сфері політико-правових досліджень поняття суверенності, незалежності та демократії, на відміну від поняття «соціальна держава» [1, с. 34].

Актуальність дослідження проблеми формування соціальної держави впливає з того, що Україна в умовах сьогодення ставить акцент на покращенні принципів соціального захисту, обов'язках держави щодо забезпечення найпримітивніших стандартів достатку своїх громадян. При цьому головний наголос робиться на розв'язанні проблем соціальної справедливості, помірній податковій політиці, рівних правах і можливостях для всіх членів суспільства, проведенні послідовної політики соціального захисту, налагодженій системі соціального партнерства, створенні гідних умов для існування вільної людини.

Однак, через те, що проблематика взаємозв'язку соціальної правової держави та громадянського суспільства безпосередньо стосується процесу проведення загальних досліджень у різних галузях, то з'ясування цих аспектів було віддзеркалено у роботах таких відомих представників української науки, як М. Пижик, В. Андрущенко, І. Яковнюк, С. Калашников, О. Скрипнюк, Ю. Грошевий, В. Кремень та А. Москаленко.

У сучасній вітчизняній літературі існує досить багато визначень поняття «соціальна держава».

Зокрема, найпоширенішим є дефініція соціальної держави як держави, політика якої направлена на формування обставин, що забезпечують достойне життя і вільне волевиявлення людини. На думку Пижика Івана Михайловича: «Найголовнішими шляхами якими здійснюється припис соціальної державності, є охорона праці та здоров'я людини, установлення гарантованого мінімального розміру оплати праці, забезпечення державної

підтримки сім'ї, материнства, батьківства та дитинства, інвалідів і громадян похилого віку, розвиток системи соціальних служб та встановлення державних пенсій, допомог та інших гарантів соціального захисту» [2, с. 12].

Серед науковців, які досліджували проблематику соціальної держави, немає єдиної думки відносно країни та часового періоду започаткування та реалізації цієї концепції. Існує думка, що для розвитку доктрини соціальної держави займала вагому роль попередня розробка понять «благополуччя» і «добробут» [3, с. 22].

Чітко визначають, що формування соціальної правової держави історично і логічно передувало визнання та дотримання принципів прав і свобод людини. Це можна пояснити тим, що права і свободи людини формують ті найголовніші умови і способи життєдіяльності людей.

Прикладом проблеми щодо формування соціальної правової держави можна віднести питання визнання соціально-економічних прав у період радянської епохи, не можна не зазначити, що на конституційному, але не на законодавчому рівні, попереду йшли країни Заходу. Пояснення цього факту криється в тій зневазі, яку радянська влада проявляла до конституції як основного закону. Крім того, на той час з об'єктивних причин не могла бути проігнорована залежність цих прав від економічного потенціалу країни.

І тільки руйнація соціалістичної системи, відмова від комуністичної ідеології і, навпаки, утвердження в суспільному житті основних прав і свобод людини, принципу верховенства права змусила переглянути ставлення до проблеми соціально-економічних прав людини [4, с. 258].

З огляду на викладене, можна зробити висновок, що питання розбудови в Україні соціальної правової держави та громадянського суспільства спираючись на досвід, передусім викривають глибинну необхідність проведення відповідних змістовних політико-правових досліджень.

В свою чергу формування теорії соціальної держави потрібно розцінювати як результат консенсусу в питанні визначення напрямку розвитку суспільства і місця в ньому держави.

Список використаних джерел

1. Калашников С. В. Функциональная теория социального государства : [монография] / С. В. Калашников. – М. : ЗАО Изд-во «Экономика», 2010. – С. 132.
2. Пижик І. М. Політико-правове формування соціальної держави [автореферат] 2001. – С. 20.
3. Яковнюк І. В. Соціальна держава: питання теорії і шляхи її становлення 2001. – С. 199.

4. Скрипнюк О. В. Соціальна правова держава в Україні: проблеми теорії і практики : [монографія] / О. В. Скрипнюк. – К. : Наукова думка, 2010. – 258 с.

Науковий керівник: к.політ.н., доцент Милосердна І. М.

ДУРОВИЧ АНАСТАСІЯ АНДРІЙВНА

студентка 1-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРОБЛЕМА ЄДНОСТІ ПОЛІТИКИ І МОРАЛІ В УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Проблема взаємодії політики і моралі завжди була актуальною в житті суспільства на всіх історичних етапах його розвитку. Цим питанням і досі переймаються історики та філософи, політологи та соціологи, психологи й політтехнологи.

Мораль і влада існують для того, щоб впорядковувати суспільні відносини. Загалом, мораль розуміється як система уявлень, ідеалів, цінностей, норм та оцінок, які направляють поведінку індивідів та контролюються суспільством. Основна функція моралі – регулятивна.

Мораль, виступаючи одним із засобів врегулювання поведінки людей в суспільстві, охоплює такі елементи, як: 1) рівність (ставитися до людей так само, як людина ставиться до себе), 2) справедливість (те, що і як отримує людина, так само і віддає), 3) милосердя (проявляти доброту, безкорисно дбати про інтереси інших) та 4) реалізується через здоровий глузд, 5) контролюється совістю і 6) отримує поштовх (легітимність) від рішення людини про підкорення цьому регулятору, 7) набуває обов'язкового, нормативного характеру у випадку використання її всіма суб'єктами суспільних правовідносин як нормативної основи та визнання з боку суспільства і держави [1, с. 400].

Мораль покликає духовно єднати суспільство. В свідомості людини вона намагається розбудити такі моральні чесноти, які б виконували роль орієнтирів добровільно обраної поведінки. Тому мораль і моральність розрізняють: мораль – це норми свідомості, а моральність – реалізація цих норм у житті, практичній поведінці людей.

Політика і мораль є автономними категоріями. Мораль регулює індивідуальні стосунки людей за допомогою добровільного дотримання ними правил. Стосовно політики: істотно відчувається панування доцільності, у ній виражаються

інтереси різних соціальних груп. Тому, можна сказати, що в політиці нема моралі, на перший план висуваяться лише інтереси. Але політика країни буде ефективною тільки тоді, коли вона буде знаходити підтримку у народних мас, відповідати їх моральним переконанням.

З приходом нової влади в Україні поступово вирішується питання щодо відсутності моральності в політиці. Бо з часів проголошення незалежності державна влада роз'їдена корупційністю, клановістю демократії, зростанням тіньової економіки.

Політика, не підкріплена моральністю, приречена на поразку. Безчесна, цинічна особистість, для якої егоїстичні інтереси понад усе – тимчасовий персонаж на політичній сцені. Термін його перебування там обмежують, скорочують до мінімуму саме міцні моральні засади суспільства. А в нерозвинених демократіях, навпаки, немає навіть механізму позбавлення депутатських повноважень тих, хто дискредитував себе аморальними діями [2, с. 11].

Тільки політик, який справді виражає соціальні сподівання людей, керується ними і прагне послідовно втілювати їх у життя, отримує тверду, щирі і тривалу підтримку громадськості. А моральність кожного представника політичному визначає етичність всієї влади і, опосередковано, суспільства.

Про зв'язок етики і політики говорив ще Аристотель. І етика, і політика в Аристотеля виступають як практична мудрість, на основі якої приймаються правильні рішення в приватних і громадських справах. Політика постає як теоретична модель громадянського життя полісу. Наукове розуміння політики припускає, за Аристотелем, розвинуті уявлення про моральність (чесноти), знання етики (моралі). Об'єктами політичної науки є прекрасне і справедливе, однак ті ж об'єкти представлені як чесноти вивчаються і в етиці. Етика постає як початок політики, введення до неї. Основним підсумком досліджень Аристотеля є положення про те, що політична справедливість можлива лише між вільними і рівними людьми, які належать до однієї спільноти, і прагнуть задоволення (автаркії) [3, с. 239].

Політика, вважає Н. Макіавеллі, не повинна базуватися на моральних принципах, вона повинна виходити з доцільності дій і рішень, враховувати досвід, відповідати конкретній ситуації. Політика направлена на досягнення певних цілей, які ставлять учасники політичних дій. Вибір цілей залежить від обставин, а не від моралі. Тому ціль слід узгоджувати з коштами, а кошти з обставинами і результатами. Монарх стоїть вище моралі і права. Отже, принцип відносності, за Н. Макіавеллі, вирішує проблему співвідношення цілей і засобів у політиці. Н. Макіавеллі проповідував тезу про неприйнятність морально-етичних критеріїв до політичної

діяльності, яку потрібно оцінювати лише з точки зору ефективності способів і засобів досягнення поставлених цілей. Пізніше політику, засновану на культурі насильства, аморальності назвали «макіавеллізмом» [4, с. 511].

Отже, зазначене вище дає нам підстави зробити висновок, що в сучасному суспільно-політичному житті надзвичайно важливою є проблема формування та виховання моральної особистості. В умовах суперечливого і конфліктного сьогодення одним із чинників соціально-політичної стабільності є мораль та її індивідуальний прояв – моральність.

Список використаних джерел

1. Правові засади захисту особистісних цінностей та суспільної моралі: зб. нормат. актів України / [уклад.: Ю. Ж. Шайгородський, К. П. Меркотан]. – К.: Укр. центр політ. менеджменту, 2007. – 400 с.
2. Барно Т. Моральний занепад і тяжіння до моральних основ соціального життя / Т. Барно // Духовність українства: зб. наук. праць. – Вип. 8. – Кіровоград; Житомир, 2005. – С. 7–11.
3. Арістотель. Політика / Арістотель [пер. з давньогрец., передм. О. Кислюк] – К.: Основи, 2005. – 239 с.
4. Мак'явеллі Нікколо. Флорентійські хроніки; Державець / Нікколо Мак'явеллі [пер. з іт. А. Перепад]. – Х.: Фоліо, 2007. – 511 с.

Науковий керівник: асистент Вайер А. М.

СРОФЕСВА ОЛЬГА СЕРГІЙВНА

студентка 1-го курсу факультету прокуратури
та слідства (кримінальної юстиції)

Національного університету «Одеська юридична академія»

ПОЛІТИЧНА УЧАСТЬ УКРАЇНИ В МИРОТВОРЧИХ ОПЕРАЦІЯХ ООН

«Миротворчі місії ООН – це життєво важливий вклад у глобальний мир та безпеку...»

Антоніу Гутерреш, секретар ООН

Неабиякого значення набуває діяльність у міжнародних операціях з підтримання миру та безпеки. Це безпосередньо пов'язано із різкими змінами геополітичної ситуації у світі. Участь України у миротворчих операціях ООН є пріоритетним напрямком зовнішньої політики, який значно підвищить

авторитет держави у світі і надасть можливість взяти участь у створенні колективної міжнародної безпеки.

Декларація про державний суверенітет, прийнята Верховною Радою 16 липня 1990 року, стала початком формування правових засад для виходу України на міжнародну арену [1, с. 86].

Участь миротворчих сил України в операціях розпочинається 3 липня 1992 року. Тоді ж Верховна Рада України затвердила Постанову, згідно якої батальйон ЗСУ (чисельністю 420 військових) був відправлений у зону конфлікту до Югославії.

У лютому 1994 року Україна підписала Меморандум про взаєморозуміння з Секретаріатом ООН, тоді ж наша держава увійшла до складу Системи резервних угод ООН. Ця система є механізмом, відповідно до якого певна кількість військовослужбовців держав-учасниць Системи Резервних угод перебуває у повній готовності і за необхідності може бути надіслана до Місії ООН [2, с. 4].

Протягом 28 років близько 42 тисячі українських військових взяли участь у 34 міжнародних операціях, зокрема під егідою ООН у 26 (причому 3 триває і нині, 1 – чинна, 1 – готується).

З 1992 р. до 1995 р. українські Збройні Сили брали участь у миротворчій місії ООН на території Хорватії, Боснії та Герцеговині під час Югославських воєн. Всього участь взяли близько 40 тисяч військовослужбовців різних країн. Втрати українських воїнів становили 15 осіб.

У жовтні 1993 р. Україна брала участь у спецоперації, пов'язаній з евакуацією грузинських біженців у горах Сванетії. Ця місія є важливою для українських пілотів, оскільки стала першою, проведеною нашою державою без допомоги міжнародних організацій.

В операціях ООН Збройні Сили України брали участь і на території Таджикистану (участь передбачала спостереження за припиненням вогню між силами Об'єднаної таджицької опозиції та урядом цієї країни), Боснії і Герцеговині (участь в «Операції “Спільні зусилля”»), Македонії, Хорватії (участь полягала в підтриманні миру у східній частині країни), Анголи, півострова Превлака, Гватемали, Косово, Грузії, Лівану, Афганістану (участь передбачала відновлення миру в країні після громадянської війни та дій терористичних угруповань), Сьєрра-Леоне, Кувейту у гуманітарній місії, Судану, Ефіопії та Еритреї.

Українська миротворча операція в Іраку (2003–2008 рр.) є наймасштабнішою за всю історію незалежності нашої держави. Близько 6100 українців взяли участь у цій місії, 18 з них загинули і понад 40 були пораненими. У цій операції окрім військових загинув і цивільний-український журналіст.

Нині Україна продовжує брати участь у миротворчих операціях, які тривають і до теперішнього часу. Зокрема, це участь

українських військових, спостерігачів і поліцейських у місії з підтримки миру в Косово (з 1999 р.), миротворча операція у ДР Конго, яка розпочалася з 2000 року (з 2012 р. військовий контингент). 2009 року тодішній Президент України В. Ющенко видав указ, згідно якого повинні були відправитися 25 осіб з числа миротворців до Кот-д'Івуару. Починаючи з 2011 операція ООН в Кот-д'Івуарі триває і донині.

З 2019 року розпочалася підготовка до участі України в багатомірній інтегрованій стабілізаційній місії ООН в Малі.

Для України миротворча діяльність має важливе значення, адже вона є засобом зміцнення національної безпеки через створення стабільного політичного середовища. У той же час участь нашої держави у миротворчих операціях є своєрідним внеском у зміцнення світової безпеки.

Участь України у миротворчій діяльності є важливою для зміцнення її авторитету на міжнародній арені, її ролі в зусиллях міжнародного співтовариства, створення сприятливих передумов для інтеграції в європейський простір. Крім того, ця участь відіграє значну роль у здобутті Україною статусу впливового учасника врегулювання конфліктів.

Зокрема, підвищення зовнішньополітичного авторитету України виявляється не лише в бажанні, але і в умінні вчасно реагувати на загострення геополітичної ситуації [2].

Крім військовослужбовців, участь у миротворчій діяльності беруть і поліцейські, які здебільшого вирішують питання постконфонтаційного врегулювання.

Проте згідно оцінки ООН існує ймовірність, що під час війни (1992–1995 рр.) в Боснії і Герцеговині близько 70 % різних порушень прав і свобод людини пов'язані саме із діями поліції [4].

Однією із особливостей участі нашої країни у миротворчих операціях під егідою ООН є низький рівень залучення жінок. Згідно з Національним планом дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН «Жінки, мир, безпека» на період до 2020 р. значна увага приділяється участі жінок у різних миротворчих процесах, як на рівні миротворчих заходів, так і участі безпосередньо в операціях. Пріоритетним напрямком щодо реалізації цих дій є поступове збільшення частки участі жінок до 30 % (за іншими даними до 20 % від загальної кількості спостерігачів) у 2020 році в миротворчих операціях (з початковим 5 % у 2016 р.), у переговорних групах (з 10 %) та у моніторингових місіях (з 10 %) [3, с. 12].

Україна й на сьогодні долучається до міжнародних операцій з підтримання миру та безпеки, попри продовження бойових дій на сході країни.

Найбільша кількість українських миротворців спостерігалася у 2001 році – 1536 військових, поліцейських і спостерігачів.

Вже з 2005 року участь України в операціях зменшилася майже удвічі. Порівняно за останні 20 років найменша українська присутність була зафіксована у 2011 році, коли лише 372 представники брали участь у міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки. Наприклад, у 2014 р. у миротворчих організаціях під проводом ООН брали участь 88 правоохоронців, а вже у 2017 р. їх було лише 48.

Наша держава бере участь у миротворчих операціях не лише під егідою ООН, а і під проводом ОБСЄ (у місіях у Грузії та Косово), НАТО (зокрема в операціях у Боснії, Герцеговині, Косово, Іраку, операціях «Океанський щит» і «Активні зусилля») в операції ЄС «АТАЛАНТА».

Досвід набутий у міжнародних операціях з підтримання миру та безпеки протягом всіх років мав важливе значення для удосконалення боєздатності Збройних Сил України.

Список використаних джерел

1. Комарова Л. В. Українські контингенти в миротворчих операціях ООН / Л. В. Комарова // Наука. Релігія. Суспільство: міжнародний науковий журнал. – 2010. – № 3. – С. 86.
2. Смолянюк В. Ф. Миротворчість як військова форма прояву зовнішньополітичної активності України / Смолянюк В. Ф. // Наукові записки. Том 12. Політологія 1999. – С. 95.
3. Шелест Г. О. Миротворчість під час війни / Шелест Г. О. – Київ: Фонд імені Фрідріха Еберта 2018. – 14 с.
4. Перехідне правосуддя на Балканах: досвід реформи сектору безпеки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://helsinki.org.ua/blogs/perehidne-pravosuddya-na-balkanah-dosvid-reformy-sektoru-bezpeky/>, вільний.

Науковий керівник: асистент Вайер А. М.

ЗАЗУЛЯ КАРІНА ЮРІЇВНА, СВЯТУШЕНКО ІННА СЕРГІЇВНА

студентки 1-го курсу факультету прокуратури
та слідства (кримінальної юстиції)
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПОЛІТИЧНІ ЛІДЕРИ УКРАЇНИ

Політичне лідерство займає найголовніше місце у світі, і його влада поширюється у різні куточки земної кулі, просочується, зачіпає, змінює усі сфери людського життя. І сьогодні

в суспільстві, як ніколи, висока потреба в політичному лідері, здатному швидко і чітко реагувати на проблеми, що постають перед суспільством, і головне, здатному знаходити ефективні шляхи вирішення позначених проблем [3]. Американський дослідник Р. Такер вважає, що «політичне лідерство є, ймовірно, однією з найзначущіших і найзагальніших форм влади. Влада – це центральна складова лідерства» [5, с. 34].

Динамічні процеси глобального характеру, які на даний момент відбуваються в Україні, а саме військова агресія з боку Російської Федерації, економічна криза, пандемія COVID-19 і соціальні потрясіння – зумовлюють необхідність у вольових політичних лідерах. Адже лідер – це людина, здатна визначити загальну мету, засоби їх досягнення, організувати процес розподілу ролей і функцій усередині суспільства. Інтерес до лідерства та спроби його зрозуміти ще були присутніми у стародавніх часи. Такі античні історики: Геродот, Тацит, Плутарх – ставили в центр історичних оповідань видатних осіб: монархів, вождів, полководців або навіть богів [2, с. 132]. Прагнучи зрозуміти закономірності людського життя, античні мислителі помітили, що там, де формується етнос чи соціум, обов'язково є і лідери. Це людина, яку підтримують і визнають одноплемінники, громадяни, вона найсильніша, найсміливіша та наймудріша. Лідерство є всюди в громадській організації, навчальному закладі, бізнес-компанії, так і в політичній партії, органів державної влади і місцевого самоврядування. Також значний внесок у розуміння лідерства вніс Макіавеллі, який охарактеризував лідера-государя і розробив технологію політичної діяльності і лідерської активності. В його розумінні лідер – це государ, який об'єднує, репрезентує усе суспільство і використовує для збереження свого панування і підтримання громадського порядку будь-які засоби, а також силу та хитрість. Він вважає, що політик повинен об'єднувати в собі ролі лисиці і лева. В своїй роботі «Государ» Макіавеллі славить сильну особу володаря, здатного вирішити будь-яку проблему. Ідею поділу на «левів» та «лисів» висунув італійський соціолог і економіст Вільфредо Парето. Його ідею можна застосувати і до українських політичних лідерів. Під час зміни пануючих політичних еліт найяскравіше помітна різниця між «левами» і «лисами». Таким чином «леви» є чинником стабільності, а «лиси» – забезпечують динаміку суспільства. Зміна цих двох тенденцій за рахунок зміни відповідних політичних еліт підтримує суспільну рівновагу. Так до «левів» належать такі політичні лідери: Кучма і Янукович, а до «лисів» – Кравчук, Ющенко, Порошенко. Сучасного політичного лідера В. О. Зеленського можна охарактеризувати як «лиса», адже у нього слабка політика, його діяльність, прийняття рішень не однозначно

оцінюють навіть члени його партії і це призвело до її розколу. Якщо розглядати проблеми лідерства в сучасному світі, то особливого акцентування потребує теза, яка звучала до недавнього часу в суспільстві, науці і політиці, – «вирішальна роль народу». Політика є неможливою без політичних лідерів. Та їхня діяльність відбувається за певних умов, відмінних залежно від історичних і географічних чинників, типу суспільства загалом, типу політичного режиму, парадигми розвитку суспільства, рівня його соціально-економічного і технічного розвитку, типу культури, міри долучення конкретного суспільства до світового співтовариства [3]. Головним критерієм політичного лідерства повинна бути ефективність його дії, задоволення інтересів суспільства, а без широкої соціальної підтримки політичне лідерство існувати не може. Ось тому і існує ця теза: «вирішальна роль народу». Також варто зазначити, що в сучасному політичному світі лідер повинен володіти низкою якостей, без яких про ефективне керування державою не може навіть йтися [4]. Перш за все лідер – це хороший організатор і оратор, тобто особа, за якою будуть слідувати інші. «Завдання лідера бути сильним, але не грубим; добрим, але не слабким; зухвалим, але не агресивним; вдумливим, але не ледачим; скромним, але не боязким; амбітним, але не зарозумілим; з почуттям гумору, але без дурниць», – говорив Джим Рон. Насамперед завдання лідера полягає в умінні надихати і мотивувати людей. Політичні лідери поділяються: на правлячих і опозиційних: революціонерів, реформаторів і консерваторів (Хагемен, Такер); формальних і неформальних: «суперменів» (тих, хто ламає усталені порядки), «героїв» (тих, хто присвячує своє життя великим і благородним цілям) і «принців» (тих, хто прагне панувати над іншими) (Дженнінгс); кризових і рутинних: «лідерів мимоволі», «лідерів зверху», «лідерів на підставі відбору й довіри», «політичних кар'єристів», «лідерів на віру», «лже-лідерів» (Тихомиров) [1, с. 276].

Отже, політичне лідерство стає однією з форм влади за умов, коли лідери набувають суспільного визнання, а рухи, партії чи їх лідери отримують право на владу. Еволюція політичного лідерства завжди пов'язана із прагненням заявити про себе, увійти в політичну систему, тобто, формалізувавшись, розширити набутий статус та доповнити його керівництвом [4]. Справжні сильні лідери демонструють здатність протистояти внутрішньому і зовнішньому тиску, не дозволяючи перетворити себе на маріонетку. Цим вони підвищують особистий авторитет у суспільстві й зовнішньополітичний імідж країни.

Список використаних джерел

1. Політологічний енциклопедичний словник. – К., 1997. – С. 276.
2. Політологія: курс лекцій: Навчальний посібник. – Тернопіль, 2004. – С. 132.
3. Політичне лідерство в Україні [Електронний ресурс]. URL: <http://haa.su/WIF/>.
4. Сличко В. В. Характеристика лідера в сучасному політичному світі [Електронний ресурс]. URL: <https://cutt.ly/syhcnCG>.
5. Такер Р. Политическая культура и лидерство в Советской России. От Ленина до Горбачева. – США: Экономика, политика, идеология. 1990. – С. 34.

Науковий керівник: асистент Вайер А. М.

КАНДАЛА ЮЛІЯ ВОЛОДИМИРІВНА

студентка 1-го курсу факультету прокуратури
та слідства (кримінальної юстиції)

Національного університету «Одеська юридична академія»

ОСОБЛИВОСТІ ХАРИЗМАТИЧНОГО ПОЛІТИЧНОГО ДІЯЧА НА ПРИКЛАДІ АДЛЬФА ГІТЛЕРА

Актуальність дослідження харизматичного політичного лідера обумовлена тим, що вони зазвичай займають високе становище у державному управлінні і зосереджують у своїх руках великий обсяг владних повноважень та мають значний вплив на світогляд й свідомість людей, а отже здатні керувати масами у різних цілях. І без дослідження особливостей таких політичних лідерів, звичайні громадяни можуть стати зброєю у їхніх руках. Тут доречно погодитися із думкою С. Тідора, що в будь-які часи справжня влада відштовхується від суспільного інтересу і досягає успіхів задля народу, а хибна – прямує геть від суспільного інтересу і досягає успіхів за рахунок народу [3, с. 4].

Перш за все лід відзначити, що під політичним лідером розуміють «особу, яка своїм вмінням, навичками та ораторським мистецтвом може згуртувати навколо себе людей і повести їх за собою» [1]. Український політолог Д. Видрін підкреслює, що політичний лідер є учасником політичного процесу, котрий прагне консолідувати із суспільством і активно на нього впливати, щоб досягнути власних цілей [2].

Прийнято вважати, що найбільш популярним типом політичного лідера за соціальною природою авторитету є харизматичний лідер. До особливостей такого лідера можна

віднести те, що він обов'язково володіє певними рисами поведінки та характером, психологічними та соціальними якостями: яскраво вираженим характером поведінки, твердістю у намірах, цілеспрямованістю, умінням відчувати настрої населення і вселяти в людей віру у краще майбутнє. Зазвичай, такий тип лідерства виникає у кризові періоди, згідно з М. Вебером, харизмою володіють видатні політики, полководці і завоювальники, пророки [1]. За своєю сутністю Адольф Гітлер також був харизматичним політичним лідером.

Однією з причин зростання популярності А. Гітлера як політичного діяча у 30-их рр.. минулого століття була нацистська пропаганда, яка була зорієнтована на потребу суспільства: сильний, молодий і харизматичний керівник, який буде здатним об'єднати державу для подолання кризи та її розвитку.

Пропаганда часів Першої світової війни справила вплив на молодого А. Гітлера, який воював на фронті у солдатському званні з 1914–1918 рр. Вона сформувала у А. Гітлері впевненість в тому, що Німеччина програла війну в результаті ворожої пропаганди. Він вважав, що країни-переможці у цій війні, використовуючи лаконічні й чіткі ідеї змогли підняти бойовий дух своєї армії, тим самим позбавляючи німецьку армію волі до перемоги. А. Гітлер розумів силу ораторського мистецтва, символів, партійних гасел й вплив, які вони здійснюють на свідомість людей і, як наслідок, він активно використовував їх у своїх промовах і політичних кампаніях [5]. Завдяки промовам, котрі А. Гітлер виголошував на мітингах, парадах і радіо, його авторитет швидко зростав. До того ж використання сучасних на той момент технологій та засобів пропаганди (кіно, гучномовців і плакатів) лише зумовлювали його популярність [4]. Власно публічний образ героя, солдата і батька для народу з часом і з допомогою політичних кампаній 1920–30-х років перетворився на «культ фюрера». Британський історик Девід Уелч, котрий досліджує явище пропаганди вважає, що вона посилювала загальну підтримку Гітлера і саме вона допомогла створити імідж фюрера з 1933 по 1943 рр. [6, с. 29].

З 1933 по 1945 роки публічне поклоніння Гітлеру набуло масових масштабів і стало невід'ємною ознакою політичного й суспільного життя Німеччини того часу. Нацистська пропаганда зображувала фюрера як втілення усієї сили німецької нації, спасителя від принизливих умов Версальського договору, підписаного Німеччиною після програшу у Першій світовій війні.

Культ А. Гітлера став спеціально вирощуваним масовим явищем. Нацистські художники і пропагандисти у великій кількості виготовляли картини, бюсти і плакати із зображенням фюрера для розміщення їх у будинках звичайних людей. А мільйони екземпляри автобіографічної книги Адольфа Гітлера

«Майн Кампф» («Моя боротьба») випускалися не тільки у звичайних виданнях, але й у подарунковому (для наречених) і шрифтом Брайля [5].

Обожнювання А. Гітлера народом можна прослідкувати у спогадах громадян, зокрема молоді. Наприклад, у 1932 році Луїза Солмиц, вчителька із Гамбурга так описувала свої враження від зустрічі із фюрером: «Як багато хто дивиться на нього (Гітлера) зі зворушливою вірою як на свого утішителя, свого спасителя, свого рятівника від нестерпних тягот» [5].

На думку історика Яна Кіршоу імідж німецького фюрера – «міф Гітлера». Він виокремлює основні чинники, які сприяли швидкому поширенню іміджу Гітлера серед населення:

- банкрутство Веймарської політичної системи стало хорошим «тлом» для динамічного, яскравого і моложавого лідера, який пропонував кардинальні зміни;
- первинне недооцінювання А. Гітлера і його подальший ентузіазм, котрий виникає завдяки його успішних дій, які здавалися неможливими для політичного лідера, що недавно виник;
- А. Гітлер втілював той ідеологічний консенсус, що склався на той момент в країні проти лівих сил [4].

Отже, до особливостей формування іміджу Адольфа Гітлера як політичного лідера можна віднести: активна діяльність нацистської пропаганди, яка прагнула через свого представника проникнути у владу; енергійність, харизматичність та молодість, котрі контрастували із тогочасним президентом Німецької держави – Паулем фон Гінденбургом; використання ораторських здібностей, яскравих образів та політичних гасел, котрі були зрозумілими для людей.

Таким чином, завдяки підтримці нацистів, А. Гітлер отримав мандат довіри населення як політичний діяч і лідер. З одного боку він був «символом нації», а з іншого – в його образ спеціально вписувалися риси батька народу, сильного воїна і безстрашного керівника. Завдяки цього Адольф Гітлер став культом для німецького народу і зумів повести за собою маси.

Список використаних джерел

1. Ващенко О. К., Корнієнко О. В. Класифікація та основні характеристики політичних лідерів [Електронний ресурс] / К. О. Ващенко, В. О. Корнієнко // Політологія для вчителя – Режим доступу: https://web.posibnyky.vntu.edu.ua/fmib/13vashenko_politologiya_dlya_vchitelya/144..htm.
2. Головатий М. Ф. Політична психологія [Електронний ресурс] / Ф. М. Головатий // Навч. посіб. – К.: МАУП, 200 с. – Режим доступу: <https://buklib.net/books/21980/>.

3. Політичне лідерство: навч. посіб. / авт. кол. ; за заг. ред. В. А. Гошовської, Л. А. Пашко. – К. : НАДУ, 2013. – 300 с.
4. Почепцов Г. Феномен нацистської пропаганди [Електронний ресурс] / Г. Почепцов // Думки авторів рубрики «Думки вголос» – Режим доступу: https://glavcom.ua/columns/ge_pocheptsov/130845-fenomen-natsistskoji-propagandi.html.
5. Становление лидера // Энциклопедия Холокоста [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://encyclopedia.ushmm.org/content/ru/article/making-a-leader>.
6. Welch D. Nazi Propaganda and the Volksgemeinschaft: Constructing a people's community // D. Welch // Journal of Contemporary History [Електронний ресурс]. – 2004. – Vol. 39. – № 2 – 238 p.

Науковий керівник: к.політ.н., доцент Милосердна І. М.

ЛЕБІДЬ ВАЛЕРІЯ ОЛЕКСАНДРІВНА, ЦЮПИН СОФІЯ ІВАНІВНА

студентки 1-го курсу факультету прокуратури
та слідства (кримінальної юстиції)
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПОЛІТИЧНИЙ АСПЕКТ УКРАЇНСЬКОЇ МЕНТАЛЬНОСТІ

Проблема політичної ментальності українського народу є тією темою, яка завжди знаходитиметься у центрі уваги політологів, соціологів, істориків. Це зумовлено тим, що саме основи політичного мислення та способу дії української нації багато в чому визначають характер розвитку сучасних політичних процесів в Україні. У цій роботі ми спробуємо розкрити маловідомі аспекти дослідження та вказати на ті факти, на які не було звернено достатньої уваги. Цікавими є результати праці В. Дем'яненка, І. Патлах та Н. Каліної.

Поняття «ментальність» пов'язане з такими латинськими аналогами, як *mentalis, mens, mentis* – розумовий, розум, думка або інтелект. Отже, виходячи з етимології слова, сутність ментальності визначається насамперед тими знаннями, якими володіє дана спільнота [1, с. 201]. Чітко виражений політичний аспект ментальності простежується у ставленні людей до соціального устрою, держави, ідеології.

На наше переконання, для того, щоб досягнути феномен українського народу, слід усвідомити ті ознаки, що складають основу української ментальності. Сучасній Україні загалом властива прихильність до західноєвропейських політичних цінностей, але помітними є риси ментальності та культури

східних народів, зокрема орієнтація на харизматичних лідерів, підпорядкованість церкви державі.

На зародження і генезис українського характеру й вдачі визначальний вплив належить географічному і геополітичному розташуванню України, особливостей клімату та господарського життя. Вплив геополітичного розташування на формування менталітету українців є неоднозначним. Ним пояснюється надзвичайна жага свободи, стихія вільної самодіяльності особистості, природний демократизм. Розташування території України обумовлює виникнення маргінального типу ментальності. Знаходячись на перехресті інтересів сусідів, роз'єднане українство постійно потрапляло у маргінальні ситуації. Проблема самоідентифікації в усіх аспектах (духовному, територіальному, етнічному, мовному, культурному, державному) завжди мала велику актуальність в українській історії. У політиці маргінальний стан України виявився в наявності різних інтересів, прагнень та ідеологій в структурі влади, в основі яких були орієнтації на різних сусідів України [2, с. 335-336].

Ще однією визначною рисою українського менталітету, на нашу думку, є інтровертивний характер українського індивідуалізму, котрий також має як позитивну, так і негативну сторону. З інтровертивністю пов'язується деякий егоцентризм народу, який надає перевагу всьому особистому над усім загальним. Саме цим можна пояснити те, що наразі в державі катастрофічно не вистачає соціально-активних людей.

Яскравим прикладом проблеми України, що виникла за участі інтровертивності народу, є надмірна міграція населення за межі держави, в результаті чого наявна проблема недостатньої кількості кваліфікованих спеціалістів в різних галузях. Саме вони б розвивали економіку країни та сприяли подальшому розвитку всіх аспектів діяльності, що безперечно необхідно для комфортного життя суспільства. Часто люди, не знаходячи перспектив в Україні, вирішують виїхати за кордон, думаючи, як правило, лише про особисте майбутнє. Але цю проблему не важко розв'язати, потрібно лише бажання нації вдосконалювати життя в межах України, докладати зусиль задля блага країни.

Прикладом позитивної сторони інтровертизму є характеристика українців як виборців. Адже людина, котра спирається лише на власне бачення та прихильна своїй точці зору, не буде піддаватись будь-якому впливу і здатна зробити об'єктивний, неупереджений важливий соціальний вибір, який зіграє велику роль в житті всього суспільства [3, с. 204-205].

Однією з найголовніших рис поведінки українців є толерантність до інших народів, їхніх культур, що наочно прослідковується протягом всієї історії. Нашій ментальності притаманне гостроемоційне переживання сьогоденності,

життєлюбство, поетичне сприйняття природного і соціального оточення, пріоритет «серця» над «головою». З одного боку, ми маємо вразливу, ліричну натуру, чуттєву до усього прекрасного, а з іншого боку – така перевага почуттів над розумом веде до сентиментальності, надмірної вразливості і байдужості.

Для українців завжди була властива любов до своєї Вітчизни, готовність захищати свою землю, проте цікавим феноменом, що впливає із особливостей українського менталітету є специфічне ставлення українців до влади, яка для нашого народу завжди асоціювалася зі страхом та насильством над особистістю. Корені такого відношення до влади варто шукати в системі сімейного виховання.

В життєдіяльності української нації протягом її історії досить чітко прослідковується місце самодостатньої людської особистості, що є відповідальною за історію свого народу та за власне життя, тобто те, що прийнято називати індивідуалізмом.

Таким чином, ми проаналізували політичний аспект української ментальності. Переконані, що національна ментальність належить до обов'язкових ознак того чи іншого народу, яку складно однозначно та точно вичленили, виміряти та обґрунтувати. Переконані, формуючи сучасну ментальність, українство має зробити головними найкращі риси, що їх було виплекано впродовж багатьох століть нелегкої історичної долі.

Список використаних джерел

1. Людина в сфері гуманітарного пізнання. – К.: Український центр духовної культури, 1998. – 408 с.
2. Поліщук І. О. Історична політична ментальність українства: проєкція у сучасність / І. О. Поліщук // *Studia politologica Ucraino-Polona*. – 2013. – Вип. 3. – С. 333–338.
3. Кресіна І. О. Українська національна свідомість і сучасні політичні процеси: (Етнополітологічний аналіз). – К., 1998. – С. 392.

Науковий керівник: асистент Вайер А. М.

НАГОРНА ЮЛІЯ ІВАНІВНА

студентка 1-го курсу факультету прокуратури
та слідства (кримінальної юстиції)
Національного університету «Одеська юридична академія»

СУЧАСНИЙ ТЕРОРИЗМ ЯК ПОЛІТИЧНЕ ЯВИЩЕ

Тероризм – це складне, багатоаспектне явище, витoki якого беруть свій початок ще у сивій давнині. Термін «тероризм» має латинське походження і утворене від слова “terror”, що в перекладі означає «жах», «страх» [2]. Трактуювання цього поняття літерально повністю збігається із його практичною стороною. Своїм корінням тероризм сягає ще 66–73 рр. н. е., коли на території Палестини зародилося і почало активну діяльність злочинне угруповання – секта секаріїв [3, с. 328]. Саме з цього моменту розпочинається відлік одного із найжорстокіших засобів масового винищення людства.

Дослідження специфіки сучасного тероризму та методів боротьби із цим явищем сьогодні є одними із найважливіших та найактуальніших питань. Адже терористи своїми діями не лише дестабілізують життя певної держави, але й значно порушують світовий порядок. Так, питання щодо боротьби із тероризмом було винесено на порядок денний саміту ООН, який проходив 14–17 березня 2005 року, що може слугувати підтвердженням актуальності даного питання [5]. Таке рішення було прийнято у зв'язку із численними терористичними актами, які відбулися: у березні 2004 р. в Іспанії, 11 вересня 2001 р. в США, у вересні 2004 р. у Беслані, у липні 2005 р. у лондонському метро, а також масові теракти в Ізраїлі, які відбувалися на постійній основі та призвели до трагічних наслідків.

Явище тероризму постійно еволюціонує, набуває нових обрисів, збагачується новітніми засобами й тактиками боротьби. Саме завдяки цьому, з часом, злочинці, які працюють у даній сфері, виробили свою генеральну мету, що полягає у досягненні певних релігійних, політичних чи інших цілей, які мають призвести до значних соціальних змін. Слід зазначити, що така ціль є абсолютно незаконною, однак її досягнення у свідомості терористів зображується лише шляхом погроз, залякувань або ж відкритих дій щодо простого населення та представників державної влади.

У ХХІ столітті тероризм за сучасних історичних, політичних та соціально-економічних умов набув характеру методу, який є найефективнішим щодо досягнення саме політичних цілей, серед яких найпоширенішими у світі тероризму є прихід до влади окремих політичних сил, зміна політичного устрою,

припинення воєнних дій, відокремлення території з метою утворення самостійної держави або переходу під протекторат іншої та ін.

Спосіб політичної боротьби, основним об'єктом якого є політична влада і який здійснюється безпосередньо за допомогою насильницьких дій, в межах юридичної термінології отримав визначення як «політичний тероризм». Г. Вардлоу пояснює дане поняття таким чином: «політичний тероризм» – «застосування або загроза застосування насильства зі сторони особи або групи осіб, діючих як на підтримку, так і проти існуючої влади, коли акція спрямована на створення атмосфери крайнього занепокоєння і/або створення залякуючого впливу на відповідну групу населення («мішень»), яка чисельно перевищує кількість безпосередніх жертв (тобто осіб, які постраждали в терористичній акції), з метою примушення цієї групи піти на відповідні поступки політичним вимогам, що висувуються терористами» [1, с. 267]. Тобто на сучасному етапі історичного розвитку людства політичний тероризм використовується як насильницька акція, яка повинна змусити державні або інші органи влади прийняти те рішення, яке задовольнить вимоги терористів.

Досліджуючи окремі аспекти кінцевої мети терористів, науковці виділили декілька видів сучасного тероризму, зокрема:

- 1) революційний, метою якого є захоплення влади революційним шляхом і подальше її утримання в своїх руках аналогічним методом, боротьба із реальними та уявними ворогами;
- 2) субреволюційний, цілі та рамки здійснення якого більш обмежені, ніж в попередньому виді; основною метою є внесення певних змін, корективів в систему, яка функціонує на даний момент у тій чи іншій державі;
- 3) репресивний, основу якого становлять систематичні використання насильницьких засобів з метою гноблення або окремих груп, або ж всього населення. Досить часто в ролі гнобителя може виступати навіть сама держава або окремі її представники [4, с. 68].

Як і будь-яке явище політичного та суспільного життя загалом, сучасний тероризм має свої передумови, які змусили особу або ж групу осіб вступити до лав терористів. Перелік факторів, що спричинили виникнення сучасного тероризму невичерпний, однак варто відзначити найбільш вагомі. Серед найгостріших першопричин слід виділити, перш за все, кризові явища, які спостерігаються у різних сферах життя соціуму, викликають невдоволення у мас і змушують перейти до найбільш радикальних дій. Зацікавленість правлячої еліти у тероризмі як способі досягнення політичної мети у внутрішній та зовнішній політиці є безперечним фактором, який зумовлює виникнення

саме політичного тероризму. Частковий занепад або зникнення окремих регіональних структур змушує односторонніх терористів згуртуватися задля зайняття їхніх місць та встановлення своєї диктатури над іншими – це ще одна причина зародження тероризму.

Отже, сучасний тероризм виступає надзвичайно складною проблемою не лише окремих національностей, але й всього людства загалом, адже своїми діями терористи повністю стирають кордони, виходять за рамки всього дозволеного, тим самим, привертаючи увагу світових спільнот із захисту прав людини та підтримання правопорядку у світі. Тому, аби вберегти та захистити від посягань життя людей, потрібно докласти усіх зусиль щодо зменшення кількості виникнення нових випадків терористичних актів та поширенню тероризму як політичного явища.

Список використаних джерел

1. Канцір В. Сутнісний та змістовий аспекти політичного тероризму [Електронний ресурс] / В. С. Канцір // Часопис Київського університету права. – 2010. – № 2. – С. 266–270. – Режим доступу: http://kul.kiev.ua/images/chasop/2010_2/266.pdf.
2. Литвинов В. Д. Латинсько-український словник. – К.: Укр. пропілеї, 1998. – С. 644.
3. Маделик С. М. Історичні витоки та еволюція тероризму [Електронний ресурс] / С. М. Маделик. – Режим доступу: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/58865>.
4. Тероризм: теоретико-прикладні аспекти: навчальний посібник / кол. авторів; за заг. ред. проф. В. К. Грищука. – Львів: ЛьвДУВС, 2011. – 328 с.
5. Учасники саміту ООН підписали Конвенцію з боротьби з актами ядерного тероризму // Голос України. – 2005. – 16 верес. – № 174 (3674). – С. 1.

Науковий керівник: асистент Вайєр А. М.

НЕСТЕРЕНКО АЛІНА ОЛЕКСАНДРІВНА

студентка 1-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

МОЛОДІЖНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ В УМОВАХ ДЕМОКРАТИЗАЦІЇ

Молодь є джерелом нових знань, ідей, головним замовником на гідне майбутнє і головним стратегічним ресурсом держави. Тема молодіжної політики є актуальною, оскільки молодь, як соціальна група, найбільш схильна до інновацій і нововведень на шляху до демократизації політичної системи нашої країни. Основним завданням молодіжної політики є мобілізація особливо активної соціальної групи для політичної участі, підтримання та допомога молодому поколінню, керуючись демократичними нормами та цінностями.

В Україні молодіжна політика регулюється Декларацією «Про загальні засади державної молодіжної політики в Україні», яка визначає її сутність: «Державна молодіжна політика – це системна діяльність держави у відносинах з особистістю, молоддю, молодіжним рухом, що здійснюється в законодавчій, виконавчій, судовій сферах і ставить за мету створення соціально-економічних, політичних організаційних, правових умов та гарантій для життєвого самовизначення, інтелектуального, морального, фізичного розвитку молоді, реалізації її творчого потенціалу як у власних інтересах, так і в інтересах України.» [4]. Для реалізації викладеного вище, створені відповідні структури, наприклад Комітет з питань молоді і спорту, Державний комітет України у справах сім'ї та молоді та інші. Головним завданням цих структур є сприяння ефективної соціалізації та адаптації молодих людей, які зможуть самі про себе подбати і зробити свій посильний внесок у розвиток держави.

Як свідчить нам вітчизняний та міжнародний досвід, демократичні перетворення в державі неможливі без участі громадян, а особливо молоді. Оскільки саме молодому поколінню належить реалізовувати започатковані в нашій країні реформи, держава, визнаючи шляхи становлення і розвитку суспільства, орієнтується перш за все на них. Саме взаємини держави і молодого покоління віддзеркалюють труднощі і суперечності перехідного періоду нашої держави [5, с. 26]. Сучасний дослідник Ю.Терещенко виокремлює наступні якості української молоді: економічна незалежність, ініціативність, активність, самостійна творчість, пов'язана з організацією нової справи; зацікавленість в особистій приналежності до політичних

свобод, розвиненість правової і моральної відповідальності; рельєфно оформлена світоглядно-екологічна орієнтація; національно зорієнтована свідомість, для якої рідна мова і культура народу є засобом національної само ідентифікації [2]. Важливо впроваджувати ці демократичні цінності для того, щоб молодь усвідомлювала свою громадянську та політичну позицію, щоб вона мала змогу реалізовувати свої інтереси, вміла йти на контакт з владою, відстоювала власні політичні та соціальні права і інтереси, тобто була активним суб'єктом громадянського суспільства.

Згідно з даними дослідження, проведені у липні-серпні 2017 році Центром «Нова Європа» та Фондом імені Фрідріха Еберта спільно з компанією GfK Ukraine, лише 13 % від усіх опитаних віком від 14 до 29 років цікавляться політикою [1]. І це, мабуть, є найголовнішою проблемою, адже саме від активності та готовності молодого покоління до партнерства з державою залежить ефективність молодіжної політики. Тому молодь потребує особливої уваги зі сторони суспільства і довгострокових інвестицій, без яких її амбіції і можливості ніколи не розкриються.

Необхідно виокремити і роль, яку відіграє молодь в процесах розвитку будь-якої держави і суспільства. Вона є важливим елементом сучасного українського суспільства і ключовим фактором соціального та економічного прогресу країни, творчим і потужним ресурсом, який буде визначати вектор і напрям подальшої державної політики [3]. Молодь здійснює громадський контроль над діями органів влади. Не дарма багато політичних партій створюють молодіжні організації та партійні школи, в яких вихованню молодих партійних кадрів приділяється досить багато уваги.

Хоча на сьогоднішній день в Україні справді існує багато молодіжних громадських організацій, які займаються питанням молодіжної політики, проблема все ж таки залишається. Для розвитку молодіжної політики потрібні ресурси, тому дуже важливо покращити матеріально-технічну базу і фінансування. В умовах демократичної трансформації, сучасне суспільство висуває великі вимоги до тих структур, що працюють з молоддю, тому важливо вдосконалювати систему підготовки та підвищувати кваліфікацію кадрів для роботи з молодим поколінням. Тільки шляхом об'єднання зусиль всіх соціальних інститутів та інститутів державної влади ми зможемо досягти значних успіхів в процесі демократичної трансформації українського суспільства.

Список використаних джерел

1. Артющенко В. Молодь в Україні: Політикою цікавляться 13 % молодих людей в Україні (2017) / за матеріалами DT.UA [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://m.dt.ua/UKRAINE/politikoyu-cikavlyatsya-13-molodih-lyudey-v-ukrayini-261543_.html.
2. Каретна О. О. Політична активність молоді як чинник становлення незалежності / О. О. Каретна // Актуальні проблеми політики: зб. наук. пр. / редкол.: С. В. Ківалов (голов. ред.), Л. І. Кормич (заст. голов. ред.), Ю. П. Аленін [та ін.]; МОН України; НУ ОЮА. – Одеса: Фенікс, 2013. – Вип. 48. – С. 208–217.
3. Кулик О. М. Політико-управлінська діяльність у системі молодіжної політики: сутність, структура, функції [Електронний ресурс] / О. М. Кулик // Державне управління: теорія та практика. – К.: НАДУ, 2007. – № 2 (6). – Режим доступу: <http://academy.gov.ua/ej/ej6/txts/07komssf.htm>.
4. Про загальні засади державної молодіжної політики в Україні: Декларація; Верховна Рада України від 15.12.1992 № 2859-ХІІ // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. – 2006. – № 16. – Ст. 166.
5. Чернецький О., Ярош Я. Молодь. Політика. Влада [Книга] – Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2006. – 248 с.

Науковий керівник: к.політ.н., старший викладач Іванова А. В.

ПЛАЧКОВА МАРІЯ ХАРЛАМПІВНА

студентка 1-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПОЛІТИЧНА СОЦІАЛІЗАЦІЯ МОЛОДІ ЯК ЧИННИК ТРАНСФОРМАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Суб'єкти політичного процесу мають властивість постійно змінюватись: замість одного покоління приходить інше. Кожне нове покоління – це нові погляди на різні сфери життя, це майбутнє країни. Тому процес політичної соціалізації є досить актуальною проблемою для українських політичних реалій, на шляху формування сильної громадянської позиції молоді, впровадження демократичних цінностей та норм політичної поведінки, що є запорукою успішної демократизації українського суспільства.

Політична соціалізація особи, процес входження людини в політику, у всіх настає в різному віці. Найчастіше формування політичної соціалізації починається в дитинстві, коли основними агентами політичної соціалізації виступають члени родини

та школа. Дуже важливим та, на нашу думку, найвпливовішим агентом соціалізації особи є засоби масової інформації. Сутність політичної соціалізації полягає у «сходженні» особистості від простої інформованості до усвідомлення політичних переконань, активної життєвої позиції [1, с. 25]. Всі інститути політичної соціалізації сприяють виникненню політичної свідомості особи, тобто саме її поглядів та настроїв щодо політики.

Завдяки динамічному розвитку науки та діджиталізації сучасна молодь може вільно висловлювати свою думку в соціальних мережах, займати певну громадянську позицію, має доступ до різних ресурсів будь-якої інформації, може читати висловлення своїх однодумців або противників та коментувати їх. Але, у більшості випадках, їхня власна думка щодо політики – це нав'язана думка засобами масової інформації. ЗМІ мають функціональну здатність соціалізувати громадян, різні соціальні групи суспільства, ідеологізувати й політизувати їх у різному напрямі залежно від соціальної природи ЗМІ [3]. Глобальна діяльність ЗМІ має бути спрямована на політичну соціалізацію суспільства на адекватних демократичних засадах.

Зараз триває трансформація політичної культури суспільства. Тільки сучасний світогляд та політичний інтерес молоді є чинниками цих змін. Для радянського суспільства була характерна підданська політична культура. Люди мали уявлення про політику, про органи державної влади, але не мали можливості приймати участь в політичному процесі або уникали політику під страхом репресій. Усе доросле населення України ще не до кінця перейшли від підданської політичної культури до активістської, а саме в контексті зацікавленості громадян в політиці та активної участі в політичному процесі. Молодь, що не зазнала тиску тоталітаризму, може розвиватися в дусі активістської політичної культури. Вона є надією України на демократичну трансформацію суспільства.

У 1991 році Україна стала незалежною. У ст. 1 Конституції України закріплено, що Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава [2]. У 90-х рр. 20 ст. тривав активний перехід від тоталітарного політичного режиму до демократичного. Молодому поколінню не довелося відчувати жорстокості тоталітарного режиму, зосередженості життя громадян на ролі КПРС (політичної влади). У 21 ст. молодь, як всі громадяни, має різні права та свободи, її не обтяжують політикою та політичним процесами. Але політична соціалізація настає незалежно від волі суб'єкта, бо політика – це невід'ємна частина нашого життя, це спосіб вибирати курс політичного розвитку держави та суспільства. Сучасна українська молодіжна спільнота має всі можливості для формування стійкої та обґрунтованої політичної думки.

Згідно зі статтею 15 Конституції України суспільне життя в Україні ґрунтується на засадах політичної, економічної та ідеологічної багатоманітності. Також жодна ідеологія не може визнаватися державою як обов'язкова [2]. Із історичного досвіду ми переконалися у важливості свободи вибору та взагалі наявності вибору. В добу Радянського Союзу політична соціалізація молоді проходила у дусі моністичного комуністичного вчення, ніякі інші ідеології не дозволялися, вибори проходили на безальтернативній основі. З часом з'явилися політичний плюралізм, гласність, свобода слова, що зруйнували цю систему. Це яскравий приклад того, що народ не може жити одним вектором поглядів, однією ідеологією. Люди вільні вибирати політичну ідеологію, політичний напрям. Єдине, що має об'єднувати всі погляди, – патріотизм.

Процесу політичної соціалізації сучасної молоді має приділятися особлива увага, особливо з боку держави. Якщо молоде покоління розчарується у теперішній владі, це може призвести до нестабільності та деструктивних змін у державі: від необхідних та доцільних реформувальних до державного перевороту, повної зміни політичного режиму та свавілля.

Молоде покоління має виховуватися за принципами гуманності, демократичності, доброчесності, поваги до основних прав та свобод людини, до культури та історії українського народу та інших народів. Указом Президента України «Про Стратегію національно-патріотичного виховання» в 2019 році затверджено курс на розвиток в суспільстві національної свідомості, формування почуття патріотизму на засадах духовності та моральності, популяризації духовно-культурної спадщини Українського народу, а також активізації взаємодії органів державної влади, органів місцевого самоврядування та громадських об'єднань у питаннях національно-патріотичного виховання [4].

Політична система країни динамічно змінюється та перетворюється. Кожне нове покоління – це нова епоха, нові політичні процеси, нова можливість змінити життя до кращого. Сучасна молодь повинна усвідомлювати свою значимість у розвитку політики, повністю реалізовувати свої політичні та соціальні інтереси, формуючи таким чином демократичне суспільство. Саме їхнє входження до політики є основним рушєм трансформації суспільства. Нове покоління з сучасними поглядами на світ та обізнаністю політиці – запорука демократичної та розвинутої держави.

Список використаних джерел

1. Загородній Ю. І. Політична соціалізація студентської молоді в Україні: досвід, тенденції, проблеми / Ю. І. Загородній, В. С. Курило, С. В. Савченко. – К.: Генеза, 2004. – 144 с.
2. Конституція України, [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
3. Стельмах В. Неполітичні агенти політичної соціалізації // В. Стельмах // Журнал «Віче». – 2012.
4. Указ Президента України «Про Стратегію національно-патріотичного виховання» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286/2019>.

Науковий керівник: к. політ. н., старший викладач Іванова А. В.

СИКИРИНСЬКА ЮЛІЯ ОЛЕКСАНДРІВНА

студентка 1-го курсу центру підготовки магістрів публічної служби
та професійних суддів
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ ТА ШЛЯХИ РОЗВ'ЯЗАННЯ МІЖЕТНІЧНИХ КОНФЛІКТІВ НА ПРИКЛАДІ КОСОВСЬКОГО ПИТАННЯ

Міжетнічний конфлікт це форма конфлікту, в якій цілі принаймні однієї сторони визначаються в етнічному плані, а конфлікт, його попередники та можливі рішення сприймаються за етнічною ознакою. Дестабілізація провінцій, а в деяких випадках навіть цілих районів є загальним наслідком етнічного насильства [1]. Найчастіше воно витікає з войовничого націоналізму, який проявляється в прагненні тієї чи іншої етнічної спільності до самовизначення та утворення власної державності. В результаті цього руху в більшості випадків виникають суперечності зі сторони інших етнічних спільностей, зокрема щодо збереження єдності й територіальної цілісності поліетнічної за складом держави, що породжує міжетнічні конфлікти. Боротьба за особливий статус набуває форми територіальних спорів. Під час цієї боротьби відбувається оживлення архаїчних уявлень і вимог про історичну виправданість таких спорів. Спотворені архаїчні ідеї насичують конфлікт історичним змістом, який кожна з конфліктуючих сторін використовує для обґрунтування своєї позиції. Про таку логіку розгортання міжетнічних конфліктів свідчить низка історичних подій, до яких в тому числі входить

і криваве роз'єднання Югославії [2]. Рівність представництва для етнічних груп значною мірою відповідала за розроблену та складну інституційну систему. Офіційно вважалось, що така інституційна організація являє собою сильний бар'єр проти відцентрованих та конфліктних тенденцій серед етнічних груп. З моменту смерті президента Йосипа Броз Тіто в 1980 році в Югославії великих обертів набуває етнічний антогонізм, який набрав чисельних форм як у політичних інститутах, так і в прямих сутичках між населенням, що згодом призвело до насильницьких зіткнень та збройних війн [3].

Косовський конфлікт є однією із найважливіших питань взаємовідносин етнічних спільностей. Балкани завжди були регіоном де точилися серйозні війни за засоби впливу. Ситуація почала загострюватись після того як у 1991 році відбулось проголошення Косово як незалежної республіки та проведення несанкціонованих виборів. Це призвело до партизансько-терористичної війни, в результаті якої загинули десятки тисяч сербів і військових Югославії. Одною з ключових причин албансько-сербського конфлікту була релігійна боротьба між ісламом і християнством. Албанські військові руйнували пам'ятники православної культури, вбивали та застосовували репресії щодо сербського населення.

Поворотним моментом косовського конфлікту стала війна НАТО проти Сербії. НАТО почало бомбардування сербської території в 1999 році. Сербія зазнала великих людських втрат та матеріальних збитків, що змусило сербське керівництво піти на підписання угоди про введення в Косово та Метохонію миротворчого контингенту під егідою ООН (KFOR). Таким чином Косово та Метохією повністю перебували під протекторатом військ НАТО.

У 2004 році спалахнув черговий конфлікт між сербами та албанцями. 20 лютого 2006 року у Відні за посередництвом колишнього президента Фінляндії відбулись переговори між сербами та албанцями стосовно статусу Косово. Албанська сторона вимагала надання повної незалежності, а серби в свою чергу прагнули зберегти хоча б частковий контроль над Косово. В ході переговорів Європа та США підтримали питання про косовську незалежність. Результатом переговорів стало проголошення незалежності республіки Косово від Сербії [4].

У 2007 році ООН опублікувало план Ахтісаарі в якому пропонувалась «наглядна незалежність» провінції. План містив положення щодо власної конституції, прапора, гімну та армії Косова, а також гарантування релігійних та мовних прав етнічної меншини сербів. Однак ця спроба компромісу була відхилена. 17 лютого 2008 року Косово в односторонньому порядку проголосило незалежність. Поки США, Великобританія та

Франція підтримали рішення, констатуючи унікальний характер справи Косова, цей крок також розділила Рада Безпеки. Але не всі країни підтримали цей крок до незалежності. Росія та Китай стверджували, що одностороннє проголошення незалежності підриває авторитет ООН та є незаконним відповідно до міжнародного права [5].

Югославський конфлікт демонструє нам, що наявність різних етнічних груп не є корінною причиною виникнення міжетнічного конфлікту. Саме відносини між ними стають основним чинником породження насильства. Етнічні групи схильні до конфліктів із використанням насилля через розбіжностей в цінностях та визнанням культурної багатоманітності. Населення повинно мати свободу виявлення своєї ідентичності, не зазнаючи дискримінації в різних сферах життя. Отже, головним стримаючим фактором виникнення міжетнічних конфліктів є культурна свобода, яка є одною з прав людини і важливою стороною розвитку суспільства [6].

Список використаних джерел

1. Tina Kempin Reuter / Ethnic conflict // <http://www.britannica.com>.
2. Шляхтун П. П. Політологія (теорія та історія політичної науки): Міжетнічні конфлікти – <http://www.info-library.com.ua>.
3. Sergey Flere European Sociological Review Vol. 7, No. 3 (Dec., 1991), p. 183. – <http://www.jstor.org>.
4. Вітман К. М. Моделі етнонаціональної політики постсоціалістичних країн: міжетнічні конфлікти постюгославського регіону. – К.: Логос, 2008 – С. 94-95.
5. Hector Pustina / Associated Press // <http://www.globalpolicy.org>.
6. Кіссе А. І. Майбутнє етнічних конфліктів / Наукові записки / Курасівські читання – 2005. – К.: Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2006 / Сер. «Політологія і етнологія», випуск 30, книга 1, с. 200-201.

Науковий керівник: д.політ.н., професор Вітман К. М.

СИСАК ДЕНИС ДМИТРОВИЧ

студент 1-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

РОЛЬ ВЛАДИ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА СУСПІЛЬСТВО: ВІД МИНУЛИХ ДО ТЕПЕРІШНІХ ЧАСІВ

Питання про владу завжди привертала до себе увагу різноманітних представників філософської, соціологічної та політичної думки. Вона пронизує всю структуру суспільства, характерна самим різним рівням міжособистісних комунікацій, а бажання до оволодіння нею є причиною більшості соціальних трансформацій в історії людського розвитку. Природа влади і її роль в організації суспільства і його структурування обумовлює непідробний інтерес її осмислення різними сферами суспільного пізнання.

Зміни, що відбулися за останні десятиліття пов'язані з глобалізацією, перетворенням біполярного світу в монополярний, поставили людство перед необхідністю вирішення нових завдань, серед яких особливе місце належить проблемі вдосконалення владних відносин. Вплив на світову і державну політику «глобальної влади» стало самоочевидним фактом. Все це робить владну тематику надзвичайно актуальною.

Поява влади пов'язана з формуванням людського суспільства і супроводжувала його розвитку, що знайшло відображення в різних вченнях про владу. На ранньому ступені свого розвитку політичні погляди в цілому ще не встигли виділитися у відносно самостійну область людського знання і представляли собою елемент всього міфологічного світогляду. У цих міфах давніх народів домінує уявлення про божественне походження існуючих відносин влади і порядку [2, с. 36–42]. Згідно з ними, космос на відміну від хаосу, висловлюючись грецької термінологією, впорядкований наявністю і стараннями богів, земні ж порядки – сторона світового, космічного порядку. Для прикладу, у китайській міфології, влада утворилася від богів, але єдиною точкою зв'язку з небесними силами був тільки китайський імператор, будучи одночасно сином неба і батьком свого народу.

Історія розвитку суспільства свідчить про те, що незалежно від свого змісту владні відносини є потужним соціальним регулятором, визначає прогрес соціальних спільнот, або їх деградацію. Трансформація соціальної структури суспільства, зміна політичної системи, зміна рівня правосвідомості свідчать про вплив і обумовленості даних соціальних процесів владними відносинами. Поняття «влада» є тією категорією, до якої

зверталися практично всі дослідники, починаючи з Древнього Єгипту, Китаю, Індії, Греції, Риму, а саме: Конфуцій, Геродот, Сократ, Платон, Арістотель та також наші сучасники. Особливий інтерес представляють дослідження П. Шарана, який розглядає суспільство в цілому як систему владних відносин. Оригінальним, є розуміння влади Н. Луманом. Методологічною основою якої виступає створена ним комунікативна модель суспільства. М. Фуко вважав, що дослідження влади полягає у перенесенні уваги на малодосліджені аспекти, які мають безпосереднє відношення до життєдіяльності людини, що знаходиться в системі владних відносин, які незалежно від його волі диктують правила дисциплінарної поведінки, нав'язуючи відповідні стереотипи сприйняття дійсності [1, с. 645–683].

Сучасна наука нараховує кілька десятків його визначень. Деякі з них в чомусь доповнюють основні, уточнюючи і конкретизуючи певні сутнісні аспекти поняття, інші, навпаки, прагнуть піти від його традиційних інтерпретацій, створюючи нові, які нерідко вступають в протиріччя з уже відомими. Такий різнобій у підходах створює певні труднощі з визначенням вихідних позицій суспільно-політичного дослідження влади: необхідно, з одного боку, виділити певний аспект аналізу суспільних процесів, пов'язаних з феноменом влади, а з іншого – врахувати все різноманіття наукових підходів в його осмисленні.

Взагалі, відчуття відсутності влади над людьми і подіями для нас зазвичай нестерпно – безсилля змушує відчувати себе нещасними. Ніхто не прагне до того, щоб мати менше влади, кожен хоче отримати її якомога більше [3, с. 6–10]. Адже, крім бажання панувати й брати на себе конкретну відповідальність, суб'єкт влади має бути компетентним, розумітися на своїй справі, вміти застосовувати ресурси, мати авторитет. І тому, суб'єкти політичної влади, зазвичай, мають не простий, багаторівневий характер: її первинними причинами вважаються індивіди, вторинними політичні організації, суб'єкти більш високого значення, які представляють різні суспільні категорії і цілий народ, – політичні верхівки і лідери.

Отже, влада зароджується в соціумі, розвивається разом із суспільством, змінюється за допомогою прогресу суспільних відносин і має суспільний характер. На певних історичних етапах розвитку суспільства змінюється і внутрішній зміст влади, вона може проявлятися як поєднання «панування-підпорядкування» або як відношення «керівництва-підпорядкування». І саме тому, вона є одним з найбільш дискусійних та актуальних об'єктів наукового пізнання. До питання про її природу звертаються і соціологи, і психологи,

і політологи, і юристи. Однак, незважаючи на різноманітність концепцій трактування влади, єдиного остаточно сформованого підходу до визначення її сутності наука не дає, кожен учений звертаючись до даної проблеми, в окремий історичний період, знаходить нові грані пізнання влади.

Список використаних джерел

1. Вебер М. Избранные произведения. – М., Прогресс. 1990. С. 645–683.
2. Харитонов Е. М. Власть в современном обществе: микросоциологический анализ : дис. д-ра социол. наук / Е. М. Харитонов. Ростов н/Д, 1997. С. 36–42.
3. Greene R. The 48 Laws of Power. P. 6–10.

Науковий керівник: асистент Вайер А. М.

СІНЬКОВСЬКА ВІТАЛІНА ВАСИЛІВНА

студентка 1-го курсу факультету психології, політології та соціології
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПОЛІТИЧНА ДУМКА УКРАЇНИ ХІХ СТОЛІТТЯ

В даній роботі представлено наукове дослідження політичної думки нашого суспільства, а саме періоду ХІХ століття, на основі праць видатних українських письменників, публіцистів, наукових та літературних товариств того зазначеного періоду. Періоду національно-культурного відродження в Україні ХІХ століття присвячено немало історичних праць. Цей період широко представлений як в підручниках історії України для учнів загальноосвітніх навчальних закладів, так і для здобувачів вищої освіти. Актуальність теми дослідження зумовлена спробою поглянути на політичні ідеї того часу критичним поглядом, що є досить важко зробити в умовах індоктринації, що свідомо чи не свідомо панує в системі освіти. Адже як зазначають Кройтор А. В., Яковлев Д. В. та Алексеєва-Тімченко К. у своєму дослідженню присвяченому особливостям інтерпретації релігійного вибору у вітчизняній системі освіти «індоктринація, як одна із характеристик авторитарної системи освіти та альтернатива критичному мисленню і рефлексивності щодо репрезентації проблематики релігійного вибору України у системі середньої освіти, проявляється у двох вимірах. По-перше, оцінка історичних умов вибору та визначення впливу на політику того часу, в якому він був

здійснений. По-друге, аналіз наслідків релігійного вибору для політики, суспільних відносин і держави, включно із його впливом на сучасність. Вибір потребує не лише «диктатора», який обирає, але й осмислення історичного контексту, причин і наслідків того чи іншого вибору в умовах історичного роздорожжя, на якому перебуває суспільство» [3, с. 5].

Проте, варто зазначити, що проблема індоктринації в освіті стосується не лише викладання історії релігійного вибору, але й репрезентації політичних ідей, що домінували в період національно-культурного відродження в Україні в XIX столітті.

Отож важливим, на нашу думку, є аналіз діяльності такого громадсько-політичного об'єднання як «Руська Трійця». Ця культурно-громадська організація створена львівськими студентами в 1830-х роках. Організаторами були: Маркіян Шашкевич, Іван Вагилевич та Яків Головацький. Ці юні студенти поставили собі за мету: відродити національну свідомість галичан, щоб український народ ввійшов в коло вільних культурних націй Європи. У свої творах вони оспівували могутню історію наших князів, гетьманів, козаків, таким чином закликали український народ до єдності. Підсилювали патріотичні настрої галичан [6, с. 5].

Також важливою постаттю даного історичного періоду є Василь Іванович Подолинський, який під час революції в Австрійській імперії написав брошуру «Слово перестороги». Твір спрямований проти всього, що пережило себе та не дає рухатись прогресові, автор в цих словах постає, як противник абсолютизму, безжалісно засуджуючи насильство та поневолення. Він був прихильником рівноправності між усіма людьми і висловлює свої думки в брошурі, розглядаючи національне питання та міжнаціональні проблеми взаємин [5, с. 5].

Не варто обходити увагою діяльність Головної Руської Ради, яка стала першою українською політичною організацією на Західній Україні. Її засновано під час революції «Весни народів» за ініціативи греко-католицької митрополії у Львові 2 травня 1848 року. Головна Руська Рада проголошувала єдність галичан з народом України та відстоювала незалежність української нації від Польщі та Російської імперії. Саме завдяки Раді українці вперше виступили на політичній арені як окремий народ від польського. Члени організації докорінно змінили національну ідентичність русинів та спрямували її до української орієнтації, саме вони посадили перше зерно подальшого руху українофілів [4, с. 5].

Для періоду XIX століття особливо вирізняється своєю ідейною концепцією Ю. Бачинський. Найвідомішою його працею стала книга «Ukraina Irredenta». У творі автор розповідає про політичну самостійність України, звичайно це були лише ідеї,

однак сформовані на теорії марксизму. Юлій Бачинський став першим політичним діячем, який відверто почав говорити про необхідність соборності України. Отож у своїй праці "Ukraina Irredenta" автор розповідав про національні держави створені в результаті соціально-економічного розвитку. Юлій намагався відновити думку про важливість політичної самостійності України – це стосувалось не лише української нації, а й народу, що проживає на території нашої держави. Бачинський у своїй книзі зазначає, що в майбутньому все ж таки буде затверджена суверенність української держави [7, с. 5].

Кирило-Мефодіївське товариство – одна із таємних організацій XIX століття в Україні. Сповідувало ідеї автономістського руху, який був представлений «Малоросійський таємним товариством», організацією «Київська молодь». Братство сприяло піднесенню національного руху на українській території, завдяки впливу періоду початку революції – «Весни народів». Основною ідеєю було піднесення національної свідомості українців, ідеї щодо відродження держави. А формуються такі думки на історичних засадах, що українці – величний народ, потомки могутніх козаків і самою долею написано, що Україна буде незалежною [2, с. 5].

Тарас Шевченко був затятим революціонером в душі, звичайно ж він не звертав уваги на сувору заборону і навіть на заслани творив. Кобзар аж до самої смерті щиро вірив у могутність і відновлення української держави. Тарас Шевченко боровся за формування духовності українського народу, став творцем новітньої української літературної мови. Тарас став творцем держави у собі та для всіх українців. Україна жила довічно у серці Кобзаря, ми це спостерігаємо у його творчості, його житті. Шевченко до останнього подиху служив своїй батьківщині, тому і казав усім нам: «Я нічого не хочу, тільки щоб ви не цурались свого» [1, с. 5].

Провівши розширене дослідження політичної думки України в період XIX століття, на основі праць видатних українських письменників, публіцистів, наукових та літературних товариств того періоду. Можемо спостерігати, що безумовно політична думка української інтелігенції XIX століття стала фундаментом для сьогодення. Адже у своїх наукових працях, творах чи віршах видатні українські митці висвітлювали своє прагнення до незалежності українського народу, читаючи це все, в людей виховувалося прагнення до свободи і власної державності.

Усі здобутки попередніх століть безумовно є нашим скарбом, адже саме з політичного минулого нашої історії ми щоразу можемо спрогнозувати майбутні наслідки деяких рішень, які приймаються в державі. Добре вчитись на помилках, але не своїх. Україна вдосталь набралась досвіду, щоб знову не ставати

на одні і ті ж граблі. Майбутнє залежить від нового покоління політичної еліти України і саме завдяки таким науковим дослідженням ми можемо отримати цінний досвід для того, щоб потім прийняти правильне рішення і змінити усе на краще.

Список використаних джерел

1. Брижицька С. Шевченко творив державу у собі, для себе, і для всіх українців! [Електронний ресурс] / С. Брижицька – Режим доступу до ресурсу: <http://incognita.day.kyiv.ua/shevchenko-tvoriv-derzhavu-u-sobi-dlya-sebe-i-dlya-vsix-ukrayincziv.html>.
2. Глизь І. «Книга буття українського народу» [Електронний ресурс] / І. Глизь – Режим доступу до ресурсу: http://www.history.org.ua/?termin=Knyga_buttya.
3. Кройтор А. В. «Апостоли» індоктринації: ідеологічні особливості репрезентації релігійного вибору у системі середньої освіти (на основі аналізу інтерв'ю експертів) [Електронний ресурс] / А. В. Кройтор, Д. В. Яковлев, К. С. Алексенцева-Тімченко. – Режим доступу до ресурсу: <https://ideopol.org/wp-content/uploads/2019/12/Full-Version-213-2019-.pdf#page=127>.
4. Мельник Р. ГОЛОВНА РУСЬКА РАДА [Електронний ресурс] / Роман Мельник – Режим доступу до ресурса: <https://lia.lvivcenter.org/uk/organizations/holovna-ruska-rada/>.
5. Стеблій Ф. Українці і поляки Галичини в 30–40-х роках XIX ст.: Пошуки політичного партнерства [Електронний ресурс] / Феодосій Стеблій – Режим доступу до ресурсу: http://history.org.ua/JournALL/graf/graf_2003_13_1/7.pdf.
6. Стеблій Ф. Руська Трійця [Електронний ресурс] / Феодосій Стеблій – Режим доступу до ресурсу: http://www.history.org.ua/?termin=Ruska_Trijtsia.
7. Ярмистий М. Історія ідей і концепцій державної влади та публічного управління в Україні: Бачинський Юліан Олександрович (1870–1940) [Електронний ресурс] / М. Ярмистий. – Режим доступу до ресурсу: <http://buk-visnyk.cv.ua/naukova-dumka/956/>.

Науковий керівник: к.політ.н., доцент Кройтор А. В.

ФАІЗОВА ОЛЬГА ОЛЕГІВНА

студентка 1-го курсу судово-адміністративного факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПОЛІТИЧНЕ ВИХОВАННЯ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ В УКРАЇНІ

Складне соціально-економічне становище України призводить до посилення проблем серед молоді, а також має вплив на всі сфери їх життєдіяльності: матеріальне та духовне

забезпечення, громадське та політичне становлення особистості. Ці та багато інших чинників впливають на розвиток політичної культури молодого покоління, які заважають повноцінно визначитися зі своєю значимістю для розбудови держави. Політична культура молоді є складовою її культури взагалі, та є виявом бажання на участь або ігнорування у політичному житті своєї держави. Починати формування політичної культури слід безпосередньо з політичного виховання, що базується на принципах духовності, цілеспрямованості та політичної самосвідомості конкретного індивіда.

Брак знань про особисті права й відповідальність за їх дотримання, слабкий інтерес до участі у громадських справах і розв'язанні суспільних проблем, відсторонене ставлення до ухвалення суспільних рішень – все це є наслідком недостатньої політичної освіти ще у молодому віці. Для того, щоб адаптувати українське суспільство до політичної модернізації, важливо досліджувати аналізувати досвід демократичних держав, особливості функціонування політичних систем та засоби впливу на них. Забезпечуючи стійкий перехід до нового суспільного порядку, нової моделі взаємовідносин держави та громадянина, треба використовувати засоби освіти, прищеплювати молодому поколінню повагу до державної символіки, надавати гарну базу знань з історії України, ознайомлювати з принципами сучасного державного управління, сутністю політичної влади та політичних режимів, виборчих та партійних систем, тощо.

Основною метою політичного виховання молоді є формування свідомості та поширення знань про те, що є спільним для членів суспільства у контексті справедливості, порядку, рівності, тощо. Важливим аспектом є також те, що в молоді слід виховувати такі якості як компетентність і відповідальність. Використовуючи різні форми політосвіти, слід виділяти фундаментальні цінності й принципи демократії, мотивувати молодь до вирішення значущих для суспільства проблем.

Неможливо не погодитися з думкою багатьох науковців, які вважають, що політичне виховання є суттєвим фактором для формування політичної соціалізації людини. Так С. Рябов виділяє такі етапи політичного виховання: дошкільне виховання, шкільна освіта, вища та професійна освіта, освіта дорослих [3].

Варто акцентувати, що для молоді, як окремої соціальної групи в розумінні суспільства, існують власні політико-культурні особливості:

- Недостатня сформованість політичних поглядів, орієнтацій, настанов, цінностей та інших складників політичної свідомості та, відповідно, політичної культури.
- Схильність до радикальної поведінки, причиною чого переважно є заперечення думки попередніх поколінь.

- Прагнення до змін та активна реакція на нові «хвилі» або організуючі чинники суспільства: інформацію та знання, комп'ютаризацію та засоби масової інформації.

- Схильність до максималізму, емоційності та ірраціональності у поглядах та поведінці, що є причиною їх непередбачуваної поведінки у більшості випадків. Проте такі особливості можуть слугувати також на користь маніпулятивних сил (націоналістичних, антиглобалістських рухів, релігійних сект тощо). У такому випадку переваги молоді можуть перетворитися на деструктивні, й зрештою призвести до поганих наслідків [1].

Г. Гайс зазначає, що існує три засади, на які потрібно спиратися у політичному вихованні молоді.

По-перше, це заборона вимог у політичному вихованні. Тобто заборона нав'язувати свою думку, оскільки перш за все мова йде про формування волі.

Друге правило – це принцип плюралізму. Він означає, що ті обставини, які мають суперечливий характер, також мають надаватися у суперечливому відтінку і відповідно до цього обговорюватися, хоча б у головних аспектах, адже політичне виховання – це створення думки, а не її подавлення.

Остання засада – самовільна активізація. Політичне виховання має лише передавати знання та водночас орієнтувати на правильні дії [2].

Підводячи підсумок слід зазначити, що політичне виховання молоді є одним з найголовніших чинників розвитку політичного процесу, який впливає на стабільність, ефективність і перспективи подальшого розвитку системи. Наявні в нашому суспільстві такі деформації як інфантильність, аполітичність, аномія молоді, ідеалізація ними своїх індивідуальних та прагматичних інтересів, втрата опори на головну ідею та духовність, неспроможність у виборі життєвої стратегії – все це утворює головне коло проблем, вирішенням яких має займатися державна виховна політика.

Список використаних джерел

1. Морозова О. Особливості політичної культури молоді / О. Морозова // Вісник ДНУ. Сер. «Філософія. Соціологія. Політологія». – 2007. – Вип. 17.
2. Політична освіта в Україні: проблеми та перспективи розвитку // Парламент. – 2005. – № 6.
3. Рябов С. Політична освіта в Україні. Проблеми та перспективи. До обґрунтування концепції політичної освіти в Україні. Лабораторія законодавчих ініціатив.

Науковий керівник: к.політ.н., доцент Завгородня Ю. В.

ХАРЧЕНКО АНАСТАСІЯ ПАВЛІВНА

студентка 1-го курсу факультету психології, політології та соціології
Національного університету «Одеська юридична академія»

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК ПОЛІТОЛОГІЇ ЯК СФЕРИ НАУКОВОГО ЗНАННЯ ТА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Становлення і розвиток політичної науки як самостійної наукової і навчальної дисципліни включає визначення її дисциплінарної області, її методологічних основ та її розумною і концептуальною систематизації. Інституціоналізація соціології почалася у другій половині XIX століття, тому можна припустити, що процес розвитку певних знань буде мати методологічний порядок і залежати від організаційних форм – тобто він буде мати всі характеристики соціальних наук.

Після закінчення Другої світової війни у багатьох країнах спостерігався певний «бум» у політологічних дослідженнях, що стало свого роду стимулом для появи академічних політичних інститутів і міжнародних центрів.

Наприклад, у межах ЮНЕСКО була створена Всесвітня асоціація політичних наук, яка фактично завершила підготовку політології як самостійної дисципліни науки і спеціальної освіти. З того часу міжнародні конгреси і конференції проводяться постійно. Під час Паризької міжнародної конференції 1948 р. були сформульовані основні завдання політологічних досліджень, в яких визнавалося наступне:

1. Політична теорія.
2. Політичні інститути.
3. Партії, групи і громадська думка.
4. Міжнародні відносини.

Завершення інституціоналізації політичної науки офіційно закінчилося в 20 столітті. Починаючи з допоміжної дисципліни, яка, як правило, сприймалась як доповнення до юриспруденції і соціології, політологія стала самостійною, самодостатньою, загальновизнаною і офіційно структурованою академічною наукою.

Соціалістичні країни в цілому, Радянський Союз, включаючи Україну, займали лише споглядальну позицію щодо загального процесу становлення, розвитку політичних наук як науки і навчальної дисципліни, бо теоретичні основи політичної науки не відповідали фундаментальним принципам панівної марксистсько-ленінської ідеології у цих країнах.

Тому до другої половини 80-х років XX ст. в СРСР політологія не була визнана наукою і окремі політичні дослідження здійснювалися у рамках наукового комунізму, історичного

матеріалізму, історії КНРС, політичної економії, теорії «Держава і право».

Вчені відзначають, що політологія як самостійна академічна дисципліна має місце в Україні з самого початку цих процесів з моменту її незалежності. Так з 1991 року політологія в Україні активно впроваджується як дисципліна в університетах. Дійсно, негативні реакції керівників багатьох університетів, в основному технічних, призвели до виключення деяких соціальних і гуманітарних дисциплін навчальної програми. Вперше підготовка політологів почалася в Київському національному університеті. Т. Шевченка. Згодом підготовка політологів починається в ЗВО в Одесі, зокрема в Одеському національному університеті ім. І. І. Мечнікова на базі Інституту соціальних наук та в Національному університеті «Одеська юридична академія» на Факультеті психології, політології та соціології при факультеті діє також Лабораторія соціологічних та політичних досліджень. Крім того спеціальність політологія була відкрита в університетах Донецька, Львова, Ужгороді, а також у Національному педагогічному університеті. М. П. Драгоманова (Київ), Національний університет «Києво-Могилянська академія» [2].

Політологія є вченням про політику в цілому, закономірності появи політичних явищ та специфіку їх функціонування, можливості управління політичними процесами, особливості політичної свідомості. Політологія спрямована, перш за все, на дослідження закономірностей і тенденцій політичного життя в регіональних чи міжнародних масштабах.

Не зважаючи на те, що політичні закономірності, як правило, характеризуються стійкістю, й на їх основі можливо прогнозувати майбутні політичні події, однак про правдивість таких передбачень не можна запевняти з таким ступенем точності, як про вірогідність, скажімо, природного права.

Політологія як наука була сформована досить недавно, однак політичні ідеї, концепції і теорії, що виступили її основою, нагромаджувалися на протязі віків. Значну участь у розвитку античної політичної думки прийняли давньогрецькі філософи Платон і Арістотель, грецький історик Полібій, давньоримський політик Цицерон.

Європейська політична думка епохи Середньовіччя (V – XV ст.), що існувала в контексті релігійного (християнського) світогляду, була поєднана з теологічними традиціями, але не обмежувалася тільки рамками офіційної церковної доктрини. В епоху Нового часу, із появою капіталістичних відносин, політична філософія робила спроби звільнитися від теологічних думок, раціонально пояснити сутність політичних явищ.

Становлення політології як окремої й незалежної науки і навчальної дисципліни – це не тільки етап визначення її предметності та методології, але й період оформлення її організації, тобто інституціоналізація політології.

У середовищі німецьких політологів найвідомішими у II половині XX століття стали вчені, які об'єдналися у наукове товариство, відоме як франкфуртська школа, що з'явилась на базі Інституту соціальних досліджень у німецькому місті Франкфурті.

Французька політологія має витоки з конституційного права, яке на початку XX століття, перебуваючи під впливом розвитку соціології, зазнала значних реформ.

Розвиток американської політичної науки найбільш зазнав впливу теоретичних підходів та методології досліджень, що були запропоновані соціологами з Європи Г. Москою, В. Парето, Р. Міхельсом, М. Вебером. З цієї причини політичну науку в США викладали, переважно, у формі політичної соціології.

Отож політична наука розвивається і надалі разом з загальним світовим розвитком. Вона ставить за мету дати відповіді на сучасні політичні виклики епохи інформаційного глобального суспільства, виходячи із діючих парадигм у політологічній школі різних країн. Безумовно що політична наука прагне до об'єктивності та незаангажованості та подолання ідеологічної індоктринації в освіті та науці про яку у своїй праці згадують представники політологічної школи що склалась в нашому університеті, зокрема Яковлев Д., Кройтор А. та Алексенцева-Тімченко [3].

Список використаних джерел

1. Баранівський В. Ф. Політологія: Підручник / В. Ф. Баранівський. – Київ: Національна академія управління, 2016. – 236 с.
2. Кирилюк Ф. М. Політологія [Електронний ресурс] / Ф. М. Кирилюк, М. І. Обушний // Київ. – 2004. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.info-library.com.ua/books-book-137.html>.
3. Кройтор А. В. «Апостоли» індоктринації: ідеологічні особливості репрезентації релігійного вибору у системі середньої освіти (на основі аналізу інтерв'ю експертів) [Електронний ресурс] / А. В. Кройтор, Д. В. Яковлев, К. С. Алексенцева-Тімченко – Режим доступу до ресурсу: <https://ideopol.org/wp-content/uploads/2019/12/Full-Version-213-2019-.pdf#page=127>.

Науковий керівник: к.політ.н., доцент Кройтор А. В.

ЧЕРНОВА ТЕТЯНА ВОЛОДИМИРІВНА

студентка 1-го курсу судово-адміністративного факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»

ВПЛИВ ЯДЕРНИХ ДЕРЖАВ НА МІЖНАРОДНУ ПОЛІТИКУ

Ядерний вибух викликає катастрофічні наслідки для людства. На відстані кілометра від вибуху відбуваються суцільне руйнування будівель та ураження всієї території радіацією. Дія зумовлена потужністю ядерного вибуху який набагато більший, ніж вибух будь-якого боєприпасу, створеного на основі хімічної вибухівки [3].

Використання ядерної енергії з однієї сторони є чудовим джерелом енергії, а з іншого боку джерелом підвищеної небезпеки для людства. Мирний атом може бути загрозою для існування людства та планети загалом.

З огляду на теоретичні знання, зрозуміло, що потрібно контролювати створення та використання ядерної зброї, тому в 1968 році почався процес підписання Договору про нерозповсюдження ядерної зброї (ДНЯЗ) [1]. Більшість країн після підписання ДНЯЗ відмовилися від використання ядерної зброї, передали її іншим країнам або ж знищили усі свої запаси. Але не всі країни відмовилися від використання ядерної зброї: США, Російська федерація (РФ), Великобританія, Франція, Китайська Народна Республіка (КНР), Індія, Пакистан, Ізраїль і Північна Корея. (За станом на початок 2019 року існує близько 14465 ядерних боеголовок. Про це свідчать підрахунки Стокгольмського інституту досліджень проблем миру (SIPRI) [4].)

На даний момент, ці країни відіграють важливу роль у міжнародній політиці. США, РФ, Великобританія, КНР, Ізраїль підписали та ратифікували ДНЯЗ, тому мали б ліквідувати свої запаси ядерної зброї і домагатися повного роззброєння. На жаль ми не бачимо цього пункту у дії. З цього можна зробити висновок, що власники ядерної зброї дійшли до змови, аби вберегти свої країни. За рахунок великого арсеналу країни мають великий вплив на країни. Вони впевнені в своїй політичній безпеці, і можуть диктувати свої правила.

Країни, що мають ядерну зброю, а саме США, РФ Франція, КНР та Великобританія є постійними членами Ради Безпеки ООН. Статус Ради Безпеки ООН, надає можливість вирішувати актуальні питання щодо міжнародної безпеки, санкцій, миротворчих організацій. Як ніхто вони мають великий вплив на міжнародній та політичній арені, їхні думки дуже цінує світове співтовариство.

Рада Безпеки ООН висловлюється від всіх членів організації, і має великий вплив на міжнародну політику, через обов'язкове виконання рішень. Організація жорстко засуджує нові випробування зброї та закликає держави утримуватися від проведення ядерних випробувань або будь-яких інших ядерних вибухів, але постійні учасники Ради Безпеки ООН розробляють нову ядерну зброю, яка є порушенням міжнародних угод запускає механізм стратегічної дії, спрямована на захист національного суверенітету усіма доступними засобами.

На мою думку, всі країни мають бути рівними на міжнародній арені, так як кожна країна має свої особливості. Країни мають йти до єдиного компромісу, щодо питань у сфері міжнародної політики. Якщо економічно розвинені країни не будуть дослуховуватися до інших країн, то в один момент країни з ядерною зброєю такі як Ізраїль, Індія, Пакистан можуть внести свої правки та використають ядерну зброю. Чим закінчиться цей конфлікт не відомо ні одній державі.

Список використаних джерел

1. Договір про не розповсюдження зброї від 1.07.1968 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_098.
2. Галака С. П. Ядерний клуб // Політична енциклопедія. Редкол.: Ю. Левенець, Ю. Шаповал та ін. – К.: Парламентське видавництво, 2011. – С. 795.
3. Костенко Ю. І. Історія ядерного роззброєння України. – Київ: Ярослав Вал, 2015.
4. Дослідження Стокгольмського інституту досліджень проблем миру [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.sipri.org/media/press-release/2019/modernization-world-nuclear-forces-continues-despite-overall-decrease-number-warheads-new-sipri>.

Науковий керівник: к.політ.н., доцент Завгородня Ю. В.

ШЕВЧЕНКО ЮЛІЯ ОЛЕКСАНДРІВНА

студентка 1-го курсу судово-адміністративного факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»

СУЧАСНІ СУБКУЛЬТУРИ ТА ЇХНІЙ ВПЛИВ НА ПОЛІТИЧНІ ПРОЦЕСИ

Сукупність особливостей політичної культури конкретної суспільної групи, що відрізняє дану політичну культуру від культури іншої групи людей має назву політична субкультура.

Політична субкультура є частиною політичної культури усього суспільства, але вона володіє деякою автономією. Тому потрібно згадати як визначає політичну субкультуру В. Розенбаум, а саме «Як сукупність особистостей всередині політичної системи, політичні орієнтири яких значно відрізняються від культурних орієнтирів, що переважають в суспільстві» [2].

Неоднорідність політичної культури, присутність в її змісті кількох субкультур, безумовно, явище не унікальне. Всякий нинішній соціум – це важка система відносин всіляких громадських груп, які вважаються носіями конкретних політичних інтересів і мають методи та можливості їх вираження. А це різноманіття і вважається підґрунтям для формування політичних субкультур.

Існують такі різновиди класифікації політичних субкультур:

1. Вікові або генераційні: є відображенням різноманітних політичних поглядів індивідів багатьох генерацій. Такі субкультури наявні в соціумах, котрі перебувають на стадії політичних реформ. Сформована в умовах застарілої політичної реальності, політична культура старших поколінь сформувала ідеї та погляди, які не характерні для молоді, котра не застала ці часи. Молодіжна субкультура характеризується різкою іноді безвагомим підґрунтя реакцією на політичні події або в інших випадках апатією. Проте вплив вікових відмінностей на політичну культуру людей у стабільному суспільстві є незначним.

2. Соціоекономічні або станові: поява яких зумовлена існуванням різноманітних суспільних груп з різним економічним статусом, отже, різними способами життя, поглядами, які мають дуже важливе політичне значення. Як приклад можна навести підприємництво. Таким чином, до найбільш популярних політичних цінностей підприємницького шару належать економічна стабільність та свобода, контролювання держави громадянським суспільством, а також участь громадян у прийнятті рішень. Іншими словами, що є безпосередніми політичними умовами діяльності підприємця. Прийняття рішень посадовців у сфері фінансів, оподаткування та бюджету безпосередньо впливають на інтереси цієї соціальної групи, тому виникає потреба в активній політичній участі ще під час стадії підготовки таких рішень.

Представники цієї субкультури послуговуються різними методами та засобами впливу на владу. Для цього їм необхідні знання особливостей політичної системи та механізму прийняття їх рішень тощо. Підприємницький шар виступає за такі активні форми впливу на уряд, до яких належить заснування партій політичного спрямування, метою яких є участь у владі, крім того широке використання засобів масової інформації.

3. Релігійні: з'являються лише тоді, якщо головним чинником громадської культури є релігія, або ж коли політичні гасла й цілі маскуються під релігійними цінностями.

4. Етнічні або етнолінгвістичні: на їх формування впливають мовні, етнічні особливості певних соціальних груп. Вони мають особливо помітне значення у багатонаціональних державах, котрі створювалися шляхом поступової інтеграції інших територій: субкультури етнічних або корінних меншин.

5. Регіональні, формування яких пов'язане з різною роллю територій в історичному розвитку країни: так як приклад можна навести відмінності субкультур Півночі та Півдня США або Італії, а також Східної і Західної України. Говорячи про специфіку цього типу субкультури, звернемось до Н. Ротар, яка зазначає, що «в Україні відмінності в політичній орієнтації на рівні регіональних субкультур тісно пов'язана з різноманіттям та рівнями генераційних субкультур» [1].

Отже, вирішальний вплив на формування всієї політичної культури має характер зв'язку субкультур. Наявність у суспільстві різних політичних субкультур, їх неоднорічність та протиставність одна одній створюють роздроблену політичну культуру, яка як наслідок викликає нестабільність у суспільстві, не гідне ставлення до національних, загальнолюдських інтересів, поглядів, ідеалів. Як відзначає В. Розенбаум «Субкультури набувають ще більшого значення тоді, коли їх носії щільно проживають на окремій території та відзначаються домінуванням певної соціальної характеристики такої як раса, релігія, соціальний статус, сфера занять тощо. Такі умови, як вважає американський вчений, підсилюють взаємозв'язок усередині спільнот і дають їх членам усвідомлення групової приналежності» [2].

Список використаних джерел

- 1 Ротар Н. Регіональні субкультури та проблема консолідації демократії в Україні // Регіони Східної Європи: інтеграційні очікування та конфронтаційні небезпеки. Матеріали Міжнародної наукової конференції, Чернівці, 18 # 1 9 вересня 2000. – Чернівці: БУКРЕК, 2000. – С. 111.
- 2 Rosenbaum W. Political Culture. – N.Y.: Praeger, 1975. – P. 151-152.

Науковий керівник: к.політ.н., доцент Завгородня Ю. В.

ШЕСТАКОВА МАРІЯ ГЕННАДІЇВНА

студентка 1-го курсу факультету психології, політології та соціології
Національного університету «Одеська юридична академія»

ГЛОБАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОСТІ: ВИЗНАЧЕННЯ ТА ГОЛОВНІ ОЗНАКИ

Актуальність теми: Ідентифікація найбільших загроз та пошуки шляхів їх вирішення є найважливішим питанням усієї людської цивілізації для її подальшого функціонування й розвитку. У сучасному світі навколо глобальних проблем поширюється досить багато міфів, а сама тема є політично заангажованою і розглядається переважно в парадигмі ліберальних концепцій, що є не дивним, адже спроба розглянути будь-які проблеми об'єктивно у більшій мірі залишається індоктринованим поглядом науковців. Питанням індоктринованості освіти та науки було присвячено досить багато праць іноземних вчених, серед вітчизняних дослідників можна виокремити спільну працю Кройтора А. В., Яковлева Д. В. та Алексенцевої-Тімченко К. С. [7]. У зв'язку з цим нами здійснюється спроба не заангажованого аналізу глобальних проблем сучасності та їх подолання.

Поняття «глобалізм» не має певного чіткого значення. Різниця глобалізм – глобалізація: глобалізм описує й пояснює мережі зв'язків на глобальному рівні, що охоплює багатоконтинентальні відстані. Глобалізація – це ступінь характеристики глобалізму, що описує збільшення або зменшення його рівня [19].

Ознаки глобалізму:

- формування локальних об'єднань для кращої інтегрованої взаємодії на подальших рівнях (регіонального, державного, міжнародного);
- розвиток технологій та засобів зв'язку;
- формування системи міжнародної торгівлі та глобального ринку як реакція на лібералізацію зовнішньоекономічної діяльності;
- становлення світової фінансової системи, яка не є безпосередньо пов'язана із зовнішньою торгівлею;
- створення міжнародних організацій (ООН, НАТО, ЮНЕСКО, СОТ);
- вільний обмін ідей, знань та інновацій між країнами на глобальному рівні [1].

Дієслово «глобалізуватися» вперше з'являється у Словнику Мерріам Вебстер (Merriam Webster Dictionary) у 1944 році [5]. Андре Гундер Франк вважає, що процес глобалізації розпочався у 325 рік до н. е., коли Чандрагупта Маурія, засновник імперії Маур'їв, починає сповідувати буддизм, й вперше в історії

поєднує світову релігію, торговельну економіку та імперську армію для могутності своєї держави. Адам Сміт та його послідовники вважають, що процес глобалізації розпочався з 1492 року (відкриття Америки) [8].

Кінець глобалізації: XIX ст., фінальному етапу глобалізації сприяли не тільки нові технології як залізниці, телеграф, пароплави, але й політично-економічні заходи, які проводили керівники держав (елементи державної бюрократії, проведення переписів земель та населення; введення державної статистики, національної правової системи тощо. У XX ст. світ увійшов вже повністю глобалізованим [8].

Не існує єдиної класифікації глобальних проблем людства. Причини їх виникнення різноманітні, спільною є неоднаковий історичний розвиток цивілізації та перенаселення. Кожен автор трактує глобальні проблеми сучасності по-різному, фактично керуючись власним баченням та суб'єктивною думкою [12], [13], [18].

Об'єктивним списком глобальним проблем можуть слугувати «Цілі сталого розвитку», що були укладені на саміті ООН у 2015 році, мета яких – забезпечити сталий й рівномірний розвиток цивілізації до 2030 року [23].

Цілі Сталого розвитку ООН: проблеми подолання бідності; здоров'я та благополуччя; подолання голоду; якісної освіти; гендерної рівності; чистої води та належних санітарних умов; доступної та чистої енергії; гідної праці та економічного зростання; промисловості, інновацій та інфраструктур; сталого розвитку міст та спільнот; відповідального споживання та виробництва; зміни клімату; збереження морських ресурсів; захист екосистем суші; миру та справедливості, а також партнерства заради сталого розвитку [23].

Вирішення глобальних проблем людства є найбільшим викликом, який ставить під загрозу існування людської цивілізації. Основна ідея для подолання світової кризи – це світове співтовариство між країнами та їх урядами. Якщо в недалекому минулому ця концепція звучала як оптимістичні очікування, то 2020 рік дав чітке розуміння – кожен сам за себе. Яскравим прикладом є боротьба з COVID-19 у країнах Європейського Союзу, де славновісна ідея співпраці зазнала нищівної поразки.

Не існує певної методики, як розв'язати глобальні проблеми. Адже ситуацію можна змінити на краще в локальних масштабах, але чи дійсно подолання глобальних проблем можливе в умовах сучасного капіталістичного світу? Влада має брати за основну стратегію Глобальні Цілі, чітко окреслені ООН, але в будь-якому випадку, вони несуть лише рекомендаційний характер і не мають санкції за їх невиконання. Тому відповідь на питання «як розв'язати глобальні проблеми» не існує, навіть

в рамках стратегії ООН для досягнення Глобальних Цілей Сталого розвитку [23].

Отож у XXI столітті людство зіткнулося з абсолютно новими проблемами, головна особливість яких є їх існування на глобальному рівні. Тобто, фактично, не існує жодної держави, в якій ці виклики були б відсутні. Крім того, вони ставлять під загрозу існування людської цивілізації, що підтверджує актуальність даної проблематики.

Цілісної загальної стратегії подолання цих проблем на глобальному рівні досі не існує. Багато вчених схиляються до думки, що тільки локальними діями можна зменшити наслідки глобальних загроз [15]. Тим не менш багато місцевих проєктів в рамках різних теорій розвитку виявились неефективними, що ставить під сумнів концепцію того, що країни, їх влада та населення, будуть здатними консолідувати зусилля для подолання глобальної кризи.

Список використаних джерел

1. Глобализация экономики основные проблемы и возможности развития [Електронний ресурс]. – 1106. – Режим доступу до ресурсу: <https://studfile.net/preview/8127578/>.
2. Глобалізм. Сутність [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.conservapedia.com/Globalism>.
3. Гурковський В. І. Сутність і феноменологія глобалізації в контексті формування глобального інформаційного суспільства [Електронний ресурс] / В. І. Гурковський // ТОВ «ДКС-центр». – 2010. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=108>.
4. Значення терміну глобалізм [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://dictionary.cambridge.org/ru/словарь/английский/globalism>.
5. Значення терміну глобалізм [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/globalism>.
6. Значення терміну глобалізм [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.dictionary.com/browse/globalism>.
7. Кройтор А. В. «Апостоли» індоктринації: ідеологічні особливості репрезентації релігійного вибору у системі середньої освіти (на основі аналізу інтерв'ю експертів) [Електронний ресурс] / А. В. Кройтор, Д. В. Яковлев, К. С. Алексенцева-Тімченко – Режим доступу до ресурсу: <https://ideopol.org/wp-content/uploads/2019/12/Full-Version-213-2019-.pdf#page=127>.
8. A Quick Guide to the World History of Globalization [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.sas.upenn.edu/~dludden/global1.htm>.
9. Bosschaart A. Ecorexia of klimaatapathie? [Електронний ресурс] / Adwin Bosschaart // Hogeschool van Amsterdam. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: https://www.hva.nl/binaries/content/assets/subsites/urban-education/projecten/hoedenken_scholieren_over_klimaatverandering-adwin_bosschaart-2019.pdf?1557854212316.

10. CHYTILEK, Roman. *Politický prostor a politická témata: studie k soutěži politických stran*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2014, 203 strany. Politologická řada, svazek č. 48. ISBN 978-80-7325-357-8.
11. Globalization [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.mtholyoke.edu/acad/intrel/globaliz.htm>.
12. Global Challenges for Humanity [Електронний ресурс] // The Millennium Project. – 2014. – Режим доступу до ресурсу: <http://107.22.164.43/millennium/challenges.html>.
13. HARARI, Yuval N. *21 lekcí pro 21. století*. Přeložil Zdena GUBALOVÁ. Voznice: Leda, 2019, 381 s. ISBN 978-80-7335-612-5.
14. Hausman W. Structural change in the 18th-century British economy: A test using cubic splines [Електронний ресурс] / W. Hausman, J. Watts – Режим доступу до ресурсу: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0014498380900054>.
15. Kramer M. How Global Leaders Should Think About Solving Our Biggest Problems [Електронний ресурс] / M. Kramer, W. Marc, H. Mahne // Harvard Business Review – Режим доступу до ресурсу: <https://hbr.org/2020/01/how-global-leaders-should-think-about-solving-our-biggest-problems>.
16. Maendeleo [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://maendeleo.cz/o-nas/>.
17. Matthews S. Postdevelopment Theory [Електронний ресурс] / Sally J. Matthews // Oxford Research Encyclopedias – Режим доступу до ресурсу: <https://oxfordre.com/internationalstudies/view/10.1093/acrefore/9780190846626.001.0001/acrefore-9780190846626-e-39>.
18. NOVÁČEK, Pavel. *Udržitelný rozvoj*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2010, 430 s. ISBN 978-80-244-2514-6.
19. Nye J. Globalism Versus Globalization [Електронний ресурс] / Joseph Nye // The Globalist – Режим доступу до ресурсу: <https://www.theglobalist.com/globalism-versus-globalization/>.
20. O'Rourke K. When Did Globalization Begin? [Електронний ресурс] / K. O'Rourke, J. Williamson – Режим доступу до ресурсу: <https://www.nber.org/papers/w7632>.
21. Projekty [Електронний ресурс] // Екуменіка академія – Режим доступу до ресурсу: <https://ekumakad.cz>.
22. Stiglitz J. *Globalization and its Discontents*. London, 2002; Stiglitz J. *Making Globalization Work*. London, 2006.
23. Sustainable Development Goals [Електронний ресурс] // United Nations. – 2015. – Режим доступу до ресурсу: <https://sustainabledevelopment.un.org/?menu=1300>.
24. VOLENÍKOVÁ, Lenka, ed. *Rozcestník II: vybrané přednášky ze semináře Aktuální výzvy II – Uživí planeta lidstvo? a Letní školy rozvojové spolupráce*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2017, 73 s. Sborníky. ISBN 978-80-244-5251-7. С. 16–26.
25. 7 Examples of Solving Global Problems We All Need to Follow [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://brightside.me/wonder-curiosities/7-examples-of-solving-global-problems-we-all-need-to-follow-520710/>.

Науковий керівник: к.політ.н., доцент Кройтор А. В.

ШИЙКА ГАЛИНА ВАСИЛІВНА

студентка 1-го курсу факультету прокуратури
та слідства (кримінальної юстиції)

Національного університету «Одеська юридична академія»

ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ

Соціальна держава в цілому – це не просто прописане в конституції поняття, це стан суспільної свідомості, де кожен елемент громадянства та держави доповнюється один одним. Держава зі своєї сторони забезпечує всебічний розвиток особистості, умови для гідного життя людей, впроваджує найбільш ефективну соціальну політику, а її громадяни в свою чергу – слідують створеним державою цінностям, нормам та використовують можливості соціальних ліфтів, а також прагнення до збільшення свого добробуту. Таким чином досягаючи цих можливих вершин, громадяни, як свідомі частини суспільства, вимагають все більшого покращення свого добробуту, а отже вимоги до державної соціальної політики збільшуються.

Серед авторів, які здійснюють аналіз розвитку соціальної держави та її особливості в сучасних умовах, можна відзначити: В. Варнавського, В. Гордіна, Н. Діденко, А. Клименко, В. Корольова, В. Куценко, Е. Лібанову, Я. Остафійчук, К. Павлюк, О. Радченко, І. Савченко, О. Черниша, П. Шилепницького та ін.

Можна погодитися із думкою В. Куценко, в якому соціальна держава являє собою «особливий тип високорозвиненої держави, в якій забезпечується високий рівень соціальної захищеності всіх громадян за допомогою активної діяльності держави з регулювання соціальної, економічної та інших сфер життєдіяльності суспільства, встановлення в ній соціальної справедливості та солідарності. Соціальна держава знаменує високий рівень зближення цілей і гармонізації відносин державних інститутів і суспільства» [4]. В сучасних умовах все частіше постає питання щодо визначення особливостей розвитку соціальної держави, її основних ознак.

Перш за все необхідно відзначити, що найвищою цінністю соціальної держави виступає людина. Ніякі інтереси ні майнового, ні політичного, ні релігійного характеру не можуть стояти вище життя людини її честі, гідності, здоров'я тощо. Прерогативою для держави має стати забезпечення в першу чергу соціальних прав (медичне забезпечення, освіта, житло, відпочинок). Але потрібно розуміти, що не кожна держава може в силу економічних чи будь-яких інших факторів, забезпечити дані соціальні гарантії та права. Ні одна держава не ставить їх

в абсолют і може змінювати їх в процесі перерозподілу державних коштів [1].

По-друге, соціальна держава в основах свого буття повинна нести принципи солідарності, справедливості та субсидіарності. Це означає, що суспільство має обов'язки до кожного свого члена і члени цього суспільства мають обов'язки до нього, що на мою думку, в першу чергу є одним з головних чинників буття соціальної держави взагалі, тому що свідомість мас, та кожного окремого, може забезпечити принцип справедливості та мінімізує використання принципу субсидіарності, коли держава втручається в саморегулювання такого суспільства [2].

По-третє, для ефективної розбудови та функціонування соціальної держави важливим є забезпечення перерозподілу соціальних благ, шляхом забезпечення гідного рівня життя, а це сприяє зниженню соціальної нерівності, а отже і зменшує напруження в суспільстві.

Слід також пам'ятати, в соціальної держави є певний перелік обов'язків щодо її громадян. А саме – це так зване соціальне забезпечення вразливих груп населення таких як, сім'ї з дітьми, інваліди тощо. В разі настання критичних моментів для громадян, така держава повинна забезпечити соціальне страхування та відповідну допомогу. Так само, у разі виникнення конфліктів у суспільстві, держава повинна забезпечити мир та добробут, так званий соціальний клімат [3].

Необхідно відзначити, що за умови наявності розвиненої соціальної нормативно-правової бази можна говорити про виконання зазначених обов'язків та ознак. Без нього держава не зможе ефективно проводити реалізацію своєї політики у всіх її галузях.

Отже, основною метою соціальної держави є людина, її життя, здоров'я та добробут. Громадянам, в такій державі, забезпечується гідний рівень життя та інших соціальних благ. Це держава, яка своїм правовим фундаментом в сфері соціальної політики, базуються на трьох китах: принцип солідарності, принцип субсидіарності та принцип справедливості. Важливою умовою, яка забезпечує існування та ефективне функціонування соціальної держави є охорона праці та здоров'я людей, встановлення гарантованого мінімального розміру оплати праці, забезпечення державної підтримки сім'ї материнства, батьківства та дитинства, інвалідів і громадян похилого віку, розвиток системи соціальних служб, встановлення державних пенсій, допомог та інших гарантів соціального захисту.

Список використаних джерел

1. Абдулаев М. И. Права человека (Историко-сравнительный анализ) / М. И. Абдулаев. – СПб.: Изд-во С.-Петербургского ун-та, 1998. – 284 с.
2. Алексеев С. С. Право: азбука – теория – философия: Опыт комплексного исследования / С. С. Алексеев. – М.: Статус, 1999. – 712 с.
3. Диманис М. Д. Социально-демократическая концепция государства / М. Д. Диманис // Полис. – 1992. – № 4. – С. 184–190.
4. Куценко В. І. Соціальна держава (проблеми теорії, методології, практики) / В. І. Куценко, В. П. Удовиченко, Я. В. Остафійчук. – К.: Заповіт, 2003. – 228 с.

Науковий керівник: к.політ.н., доцент Милосердна І. М.

ШИНКАРЕНКО АННА ОЛЕКСІЇВНА

студентка 1-го курсу судово-адміністративного факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»

ФАКТОРИ ВПЛИВУ НА ПОЛІТИЧНУ СВІДОМІСТЬ В УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Усім нам відомо, що офіційно існує три гілки влади: законодавча, виконавча та судова. Та доречно вважати «четвертою гілкою влади» у суспільстві засоби масової інформації. Адже важко уявити хоч один день, коли б ми не переглядали телебачення, читали журнали чи газети та врешті решт не користувалися інтернетом. Наш рівень освіченості, сприйняття подій, які відбуваються кожного дня та громадянська позиція формуються зважаючи на прочитану або почуту інформацію.

Варто зазначити, що важливу роль посередника між політикою і громадянами виконують засоби масової інформації (далі – ЗМІ). Ознайомлення громадянами з позиціями політичних та громадських діячів, відбувається завдяки ЗМІ. А політики у свою чергу там висловлюють своє власне бачення суспільних проблем [3]. І от саме в рамках цієї взаємодії з'являється взаємозв'язок та взаємний вплив між політикою та ЗМІ, який здійснює чіткий вплив на політичну свідомість кожного індивіда та суспільства взагалі.

Актуальні соціологічні дослідження стверджують, що значна більшість населення нашої країни формує свої політичні інтереси та цінності на базі почутого чи прочитаного по телебаченню чи у пресі. Інформація, безперервно транслюючись у ЗМІ, потрапляє у мозок людей та здійснює вплив не тільки на

особисті пріоритети та потреби, а й створює модель визначеної політичної поведінки, яку суспільство сприймає як їх власну.

ЗМІ несе на собі великий тягар відповідальності, пов'язаний з їх впливом на формування зразків поведінки, зміну ціннісних орієнтацій та на створення демократичної держави за рахунок того, що політична свідомість, на яку впливає ЗМІ, є частиною функціонування соціально-політичної системи через те, що вона має змогу робити прогноз політичних процесів.

Що ж таке політична свідомість? Політична свідомість – це розуміння сфери політики певними учасниками соціальних відносин. У нашому випадку це громадяни України.

Варто відзначити, що засоби масової інформації роблять як позитивний, такі негативний внесок у політичну свідомість суспільства.

Позитивний вплив проявляється у вихованні здорового патріотизму, збереження та підтримка культурних цінностей, надання достовірної та важливої інформації [1].

До негативних наслідків відносять: деморалізацію суспільства; маніпуляції свідомістю громадян, які обмежують волю вибору; надання неправдивої інформації чи здійснення провокацій, які підбурюють безпідставну агресію з боку населення; денационалізація та пропаганда.

Існують чітко визначені методи впливу засобів масової інформації на формування політичної свідомості українських громадян. Метод – це система засобів та кроків, які застосовуються для досягнення певних цілей та виконання поставлених задач [2, с. 35]. У діяльності ЗМІ виділяють методи, які здійснюють вплив на політичну свідомість суспільства. Методи координації; переконання; прикладу; стимулювання, заохочення і підтримки а також осуду.

Низка методів, форм та способів діяльності ЗМІ, яка спрямовується на задоволення інформаційних потреб, створення та формування стереотипів політичної поведінки, утворюють механізм впливу засобів масової інформації на формування політичної свідомості громадян України.

Для запровадження корисної моделі впливу засобів масової інформації на політичну свідомість громадян України необхідні: рівноправний обмін інформації між політичними структурами та населенням країни; абсолютна достовірність інформації, яку надають ЗМІ; спрямування інформації на забезпечення прав і свобод людини; повноцінний обмін інформації між елітою, яка є правлячою та населенням держави.

ЗМІ у суспільстві, є елементом зміцнення політичної та національної свідомості громадян. Цей факт спонукає розцінювати діяльність ЗМІ, як один з найважливіших факторів впливу на мислення суб'єктів політики.

Україна є державою з демократичним політичним режимом, а отже значення думки суспільства у сферах владного впливу є важливою. Процес становлення політичної орієнтації на пряму залежить від політичної свідомості населення. Через це слід надавати серйозного значення факторам впливу на політичну свідомість суспільства взагалі та кожної особи окремо.

Список використаних джерел

1. Карлова В. Вплив засобів масової інформації на формування української національної свідомості // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.academy.gov.ua/ej/ej6/txts/07kvvunc.htm>.
2. Кирилюк Ф. М. Політологія : навчально-методичний комплекс / за ред. Ф. М. Кирилюка. – К., 2005.
3. Ткачук В. Інформаційний вплив на політичну свідомість в умовах глобалізації // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.social-science.com.ua/journal_content/411/political_psychology.

Науковий керівник: к.політ.н., доцент Завгородня Ю. В.

ЗМІСТ

ВІТАЛЬНЕ СЛОВО ПРЕЗИДЕНТА НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ «ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»	3

СЕКЦІЯ І

РОЗВИТОК ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНОЇ ЮРИСПРУДЕНЦІЇ

Анисимова О. А. Сучасні виклики національної правової системи України	5
Батан Ю. Д. «Сучасне право» як правова категорія: розуміння та властивості	7
Булацєвська Я. В. Рівень правової культури в Україні: теоретичний аспект	10
Бондарчук В. В. Заборонні норми права щодо запобігання поширення COVID-19 та реалізація прав людини	13
Волков М. С. Роль презумпцій у сучасному праві	16
Гайда А. Д. Правовий нігілізм та шляхи його подолання	19
Гоменюк А. Р. Сучасні концепції інтегративного праворозуміння	22
Горбенко А. М., Контарь М. О. Священні книги як джерело права	25
Гриневич В. Ю. Субсидіарне застосування права як засіб подолання прогалин законодавства	29
Деревійова В. С., Кальчева І. С. Контрольно-наглядова влада як самостійна четверта гілка державної влади в Україні	31
Кандала Ю. В. Особливості правового статусу військовослужбовців Збройних Сил України	33
Ковальова М. В. Типологізація галузей українського права	37
Кондратюк Я. С. Принципи побудови та система органів контрольної влади в Україні	39

Маленко О. В.	
Інтернет як сфера правового регулювання	43
Матвієва А. Б., Чечельницька В. С.	
Правові відносини у сучасній державі	45
Медведчук Т. Ю.	
Особливості правоохоронної функції держави	47
Нестеренко А. О.	
Інститути громадянського суспільства і правова держава	50
Перебийніс Т. О.	
Правові аспекти електронного урядування в Україні	53
Плачкова М. Х.	
Моделі світської держави в Україні і світі	56
Радулова Н. П.	
Роль правосвідомості в правовому регулюванні	59
Стріченко Д. А.	
Шляхи вдосконалення судової аргументації в Україні	62
Тимків В. Б.	
До питань нормативно-правового забезпечення України в напрямку європейської інтеграції	66
Ярош А. І.	
Співвідношення інститутів державних та місцевих органів самоврядування в Україні	68

СЕКЦІЯ 2

ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ ТА ПРАВА

Булацєвська Я. В.	
Селянська реформа 1861 р. та її роль у процесі модернізації України	71
Ведькало А. О.	
Реформування конституційного законодавства в Україні після проголошення незалежності	74
Воронкова А. В.	
Магдебурзьке право та його значення для розвитку самоврядування в українських містах	77
Гарбуз А. Ю.	
Правове забезпечення реєстрації нерухомого майна та прав на нього в Україні: історико-правовий аналіз	80
Годунко В. В.	
Освітня реформа в УСРР 1919–1925 років: її причини та наслідки	84

Голованьова К. С. Предслав Лянцкоронський: чи був він першим козацьким гетьманом?	87
Горовенко А. В. Львівська унія, її характеристика та значення для інтеграційних процесів у Європі і для України.....	89
Кандала Ю. В. Постать Івана Сірка в історії українського державотворення	92
Непийвода А. В. Кость Левицький – політичний та громадський діяч України.....	95
Новікова Д. В. Володимир Винниченко як політичний діяч	98
Рубан К. О. Конституція Пруссії 1850 року	100
Шепотько А. А. Кримінальний кодекс в УСРР 1922 і 1927 рр.: порівняльно-правова характеристика.....	102
Шепотько А. А. Розвиток кримінального права США у ХХ ст.	105
Зволінський Ю. С. Трансформація стилю промов судових ораторів Стародавньої Греції та Стародавнього Риму в процесі розвитку адвокатури.....	107

СЕКЦІЯ 3

ПРОБЛЕМИ МІЖНАРОДНОГО ТА ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПРАВА

Димов К. Б. Порушення прав кримськотатарського народу в анексованих Російською Федерацією Автономній Республіці Крим та м. Севастополі.....	111
Димов К. Б. Правовий захист медичного персоналу в умовах поширення хвороби COVID-19 та збройного конфлікту на Сході України	114
Діденко О. О. Проблема імплементації норм міжнародного права в національне законодавство	119
Мендусь Н. В. Проблеми взаємодії міжнародного права та національних правових систем	121
Ніколаєнок Д. В. Порушення державою Україна міжнародних зобов'язань під час карантину.....	123

СЕКЦІЯ 4

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ МОРСЬКОГО, МИТНОГО Й ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРАВА

Бордіян В. В.	
Проблемні аспекти діяльності митного брокера	128
Гаджисєва Р. Н.	
Проблеми кодифікації національного морського права	131
Галушка М. Е., Агатюк О. О.	
Шляхи оновлення організаційно-правових засад протидії проявам піратства	133
Демідов С. О.	
Проблемні аспекти правової регламентації повноважень митних органів щодо контролю за сплатою митних платежів	136
Дума Т. П.	
Українська залізниця: юридична особа публічного чи приватного права?	139
Кльоб К. І.	
Нова комп'ютеризована транзитна система (NCTS) як засіб впровадження митного «безвізу»	143
Кльоб К. І.	
Електронний сервіс замовлення дозволів на виконання міжнародних автомобільних перевезень вантажів по території іноземної держави: переваги та недоліки	145
Коваль К. В.	
Проблеми правового регулювання внутрішнього водного транспорту	148
Котова А. І.	
Попередній документальний контроль як форма здійснення заходів офіційного контролю	150
Кузенко М. П.	
Правові аспекти безпеки інформаційного простору України	153
Мартинов І. О.	
Проблеми правового регулювання експлуатації новітніх видів транспорту	156
Мартинов І. О.	
Правоохоронний статус митних органів України	159
Наливайченко В. О.	
Оподаткування поштових посилок, які ввозяться на митну територію України.....	162
Остаповець Л. Ю., Процюк Е. О.	
Особливості арешту морських суден: аналіз міжнародно- правових норм та національного законодавства	165

Панчук А. О.	
Проблеми реалізації в Україні моделі управління Landlord Port ...	169
Піть І. Ю.	
Проблемні питання та перспективи розвитку мультимодальних перевезень в Україні	171
Піть І. Ю.	
Поняття та перспективи розвитку “Custom science”	176
Платонова А. В.	
Проблемні аспекти нетарифного регулювання в Україні.....	178
Стецюк О. В.	
Правовий режим морських охоронюваних районів.....	181

СЕКЦІЯ 5

ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОЇ КОНСТИТУЦІОНАЛІСТИКИ

Stoyanova V., Chuprina K.	
Comparative characteristics of human rights restrictions during a pandemic in Ukraine, China, and South Korea	184
Афрамчук А. О., Бобовська М. К.	
Співвідношення конституційно-правових статусів людини і громадянина та народу України	188
Бадзюнь В. В.	
Проблеми захисту персональних даних в умовах сьогодення	192
Біферт О. М.	
Проблема множинного громадянства в Україні	195
Босова Ю. С.	
Особливості права на безпечне для життя і здоров'я довкілля	198
Гриник Є. О.	
Інститут конституційної скарги: проблемні питання запровадження та розвитку	201
Дворнікова А. Ю.	
Рівноправність чоловіка і жінки: за чи проти?	203
Діденко О. О.	
Роль конституційно-правової відповідальності в побудові конституційної держави та законності	206
Драч Д. Л.	
Право на визначення та зміну конституційного ладу в Україні	208
Завещана К. Р.	
Момент, з якого виникає право на життя у дитини.....	211
Іванова А. І.	
Право на клонування як біологічне право людини четвертого покоління	213

Кісілюк Д. Б.	
Обмеження реалізації прав та свобод людини в умовах надзвичайного стану	216
Кодимський М. К.	
Вплив радикального фемінізму на обмеження прав людини	219
Курінна Д. Д.	
Фінансова самодостатність територіальних громад України: проблеми та шляхи досягнення.....	221
Мельник І. В.	
Особливості конституційно-правового статусу народного депутата України	225
Монаку В. В.	
Проблеми та перспективи інституту конституційної юстиції в Україні	227
Морозов Д. В.	
Порушення конституційного права на справедливий суд за участі державних службовців	230
Пахолчак В. П.	
Особливості четвертого покоління прав людини	233
Пухкан Л. В.	
Інститут імпідменту в Україні	235
Смирнова М. К.	
Питання доцільності конституційного закріплення права на повстання.....	238
Терновський М. А.	
Актуальні проблеми та перспективи розвитку контрольної функції українського парламенту	242
Тимофеева Ю. Д.	
Обмеження конституційних прав в умовах карантину	245
Шиян В. М.	
Конституційна правосвідомість у системі сучасного конституціоналізму	247
Язаджи В. С.	
Проблемні питання членства у НААУ крізь призму Конституції України	250

СЕКЦІЯ 6

ОСНОВНІ НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА ТА ПРОЦЕСУ, ФІНАНСОВОГО ПРАВА

Muzhailo S. V. The Accounting Chamber of Ukraine: modern status and world experience	252
Антименюк В. О., Гаєва К. Я. Система фінансового права	255
Балабан В. В., Шевченко Я. М. Податкові канікули у період надзвичайної ситуації	257
Бевзюк А. К., Гоцуленко Ю. В. Бюджетна політика України: проблеми та перспективи.....	260
Білявський Д. С. До питання класифікації видів ротації у вітчизняній правовій думці	262
Бондар Т. І. Правові засади участі громадськості в запобіганні і протидії корупції	266
Бондаренко А. В., Каменчук І. А. Правовий механізм податку	268
Бугаєнко К. В. Фінансові кризи та причини їхнього виникнення	271
Возняк Г. В. Кримінальна відповідальність за нецільове використання бюджетних коштів	274
Ворожко А. Л., Фартушок А. Р. Податкова система України та напрями її вдосконалення	277
Герасименко В. Г. Фінансова система як складова соціально-економічного розвитку країни.....	280
Гладун Л. Л. Актуальні проблеми бюджетної системи України: сучасний стан.....	282
Голюк Н. Г. Правові засади фінансового аудиту	285
Грищенко К. І. Податкова пільга в умовах надзвичайної ситуації	288
Гуменюк А. С., Линник О. А. Декларування майна померлого: абсурд чи правова реальність?	290

Гулько О. Є., Мазен І. Д.	
Податки під час надзвичайної ситуації	294
Дарієнко В. В., Стась М. Е.	
Платник податку на прибуток підприємств	297
Єршова К. В.	
Правовий механізм податку.....	300
Клекоцук М. М.	
Проблемні аспекти матеріальної відповідальності державних службовців в Україні	304
Книжник Д. О.	
Правове регулювання стимулювання праці державних службовців	307
Коваль В. М.	
Зарубіжний досвід прогресивної системи оподаткування доходів фізичних осіб	310
Колібик І. О.	
Особливості фінансового права як галузі права.....	313
Ліскова А. К.	
Податкова система України: сучасний стан та зміни	316
Лісютіна Є. Г.	
Види фінансового контролю в Україні	319
Лоншакова В. С., Мельник В. М.	
Правові засади аудиту.....	321
Мельник В. С.	
Підходи до визначення бюджету	324
Новак А. О.	
Адміністративне оскарження як механізм захисту прав приватної особи.....	326
Олійник М. М.	
Актуальні проблеми податкової системи України	328
Приз Л. В.	
Вдосконалення діяльності дисциплінарних комісій з розгляду дисциплінарних справ	331
Рябов М. В.	
Стаж державної служби: поняття, зміст та правове регулювання.....	334
Смаль К. Б., Яковець Ж. В.	
Взаємовідносини платників податків з контролюючими органами в Україні	336
Стаднік О. І.	
Деякі аспекти примусових заходів Національної поліції	339

Стоян А. В.	
Стандарти доказування в адміністративному судочинстві	342
Точило К. С.	
Зразкова адміністративна справа: поняття, процесуальне значення, порядок розгляду та вирішення	345
Ходорковська О. А.	
Бюджетний процес в Україні	350
Чепалова А. В.	
Фінансове право в системі права	352
Шпендак В. М.	
Метод фінансового права і його особливості	355
Явченко Д. В.	
Проблемні питання розвитку зовнішньоекономічної діяльності України та шляхи їхнього подолання	357

СЕКЦІЯ 7 ПИТАННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ДІЯЛЬНОСТІ СУДОВИХ, ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ ТА АДВОКАТУРИ

Анисимова О. А.	
Судовий захист прав неповнолітніх та ювенальна юстиція	360
Бабенко І. В.	
Перспективи розвитку суду присяжних в Україні	363
Баюш Д. В.	
Роль судової влади в системі стримувань і противаг	365
Біліченко О. В.	
Сучасне реформування прокуратури України	368
Бугера О. Г.	
Основні напрями діяльності прокуратури щодо протидії торгівлі людьми	371
Булацевська Я. В.	
Адвокат у кримінальному провадженні	373
Васютинська А. Г.	
Відповідальність за неповагу до суду або судді	375
Ведькало А. О.	
Роль адвоката в захисті прав і свобод громадян	377
Волков М. С.	
Роль прокурора у цивільному процесі	380
Гаврилюк О. С.	
Присяга судді як невід'ємний структурний елемент його правового статусу	384

Гайда А. Д.	
Місце прокуратури у механізмі держави	386
Галашевський Є. І., Єрменчук Н. М.	
Реформування адвокатури у сфері фідучіарної діяльності адвоката	389
Герещенівська К. К.	
Професійна етика та поведінка прокурорів	392
Голованьова К. С.	
Поняття судової системи України	394
Гоменюк А. Р.	
Суд присяжних в Україні: дискусійні питання.....	397
Гриневич В. Ю.	
Суддівська етика як спосіб запобігання професійній деформації суддів	399
Гунчак Т. М.	
Роль присяжних у забезпеченні довіри до судової влади	402
Гуторова Є. І.	
Доступ до правосуддя: проблемні питання	404
Деревійова В. С., Кальчева І. С.	
Проблеми організації Вищої кваліфікаційної комісії суддів України.....	406
Драненко В. І.	
Організаційне забезпечення діяльності Вищої кваліфікаційної комісії суддів	410
Дурович А. А.	
Роль присяжних у здійсненні правосуддя.....	412
Кондратюк Я. С.	
Місце прокуратури в державному механізмі: порівняльний аналіз законодавства зарубіжних країн	414
Контарь М. О.	
Особливості повноважень, якими наділений Вищий суд з питань інтелектуальної власності	417
Крістенчук К. С.	
Реформування системи судоустрою України як процес її оптимізації	420
Куприч Д. Р.	
До питання класифікації принципів судочинства	422
Купцов С. О.	
Особливості конституційно-правового статусу суддів: проблеми теорії та практики	425

Кучерук Ю. В. Проблеми формування Вищого суду з питань інтелектуальної власності.....	427
Лішук А. П. Повага до незалежності суддів як засада діяльності прокуратури України.....	430
Мамашова М. І. Актуальні питання участі адвоката у справах про захист прав інтелектуальної власності.....	433
Матвієва А. Б. Реформа Служби безпеки України	436
Медведчук Т. Ю. Деякі аспекти доцільності існування інституту присяжних в Україні	439
Мокан В. Г. Принцип незалежності у діяльності прокурорів	441
Мокряк К. О. Застосування органів суддівського самоврядування в організаційному забезпеченні діяльності судів.....	443
Мосейкін О. С. Правовий статус Державного бюро розслідувань	446
Мусатов Я. В. Щодо призначення нового розгляду в суді першої інстанції.....	449
Нестеренко А. О. Незалежність суддів у сучасному світі.....	451
Пилипчак В. Л. Електронний суд: зарубіжний досвід та впровадження в Україні.....	453
Полищук М. П., Чеснова А. А. Консультація как первый шаг к пониманию между клиентом и адвокатом	457
Полюля В. В. Органи, що забезпечують функціонування судової влади	460
Онищенко В. В. Проблеми забезпечення прозорості діяльності органів прокуратури України	462
Радулова Н. П. Актуальні питання правового статусу слідчого судді.....	464
Рубан К. О. Доброчесність та етика суддів	467

Руська О. В.

Особливості становища адвоката
у вирішенні справи в цивільному процесі..... 469

Скалецька В. В.

Національна асоціація адвокатів України
як орган адвокатського самоврядування..... 471

Теліус С. С.

Договір про надання правової допомоги
за законодавством України 473

Тимків В. Б.

Актуальні питання забезпечення незалежності суддів 477

Тютюн О. В.

Як підвищити довіру до суду? 479

Фаїзова О. О.

Створення належних організаційних умов
для функціонування судів і суддів..... 482

Цабій Н. О.

Функції прокуратури на сучасному етапі
реформування системи правоохоронних органів 484

Шевченко Ю. О.

Правовий статус Державної судової адміністрації України –
складової судової влади..... 487

Шепотько А. А.

Проблеми правового регулювання діяльності
Вищого антикорупційного суду..... 489

Шинкаренко А. О.

Деякі аспекти органів системи забезпечення
функціонування судової влади в Україні 492

Шумило М. Р.

Юрисдикційна діяльність Вищої ради правосуддя
та шляхи її удосконалення..... 494

СЕКЦІЯ 8
ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРАВА
ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ
ТА КОРПОРАТИВНОГО ПРАВА

Muzhailo S. V.

Intellectual property – legal regulation in Ukraine
and other countries at the present stage 498

Бордіян В. В.

Проблема патентного тролінгу в Україні 501

Бугаєнко К. В. Захист права інтелектуальної власності Європейським судом з прав людини.....	503
Вислогузова М. Д. Штучний інтелект та інтелектуальна власність	506
Дума Т. П. Правова охорона стрит-арту як об'єкта авторського права в Україні.....	508
Кльоб К. І. Правова охорона географічних зазначень за законодавством ЄС.....	511
Ковальчук І. В. Примусове ліцензування лікарських засобів як об'єктів патентного права	513
Лебедева Г. В. Вплив принципів моралі на надання правової охорони результатам інтелектуальної, творчої діяльності.....	516
Мартинов І. О. Мультимедійні твори як об'єкти права інтелектуальної власності.....	518
Потоки А. Ю. Правова природа ліцензійного договору.....	521
Скиба Н. А. Персонаж як самостійний об'єкт авторського права	523
Чемерис О. К. Відповідальність за невиконання договорів у сфері права інтелектуальної власності.....	526
Шпендак В. М. Проблемні аспекти співавторства	530

СЕКЦІЯ 9 ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА

Бабалунга О. М. Співвідношення усної та письмової форм цивільного процесу.....	533
Бурачок С. В. Вплив неналежного фінансування судів на здійснення правосуддя.....	536
Коржан А. В. Правосуддя у цивільних справах. Доступність правосуддя.....	539

Селих Є. М., Руська О. В.

Типові помилки в мові і стилі процесуальних документів у цивільному судочинстві.....	541

СЕКЦІЯ 10 ГОСПОДАРСЬКЕ ТА ГОСПОДАРСЬКЕ ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО

Балабан В. В.

Окремі проблеми визначення підстав недійсності господарських договорів	544

Гуро Д. О.

Проблемні питання забезпечення позову у господарському процесі	547

Кульбаба І. В.

Розгляд справ під час карантину в порядку господарського судочинства.....	549

Літвін Н. П., Макаренко Ю. О.

Повноваження представників у господарському процесі	552

Локайчук В. Д.

Розмежування правового регулювання договору поставки за Господарським та Цивільним кодексами	555

Матвійчук М. П.

Підтвердження повноважень адвоката як представника у господарському процесі: практичний аспект.....	558

Немикіна А. С.

Проблеми та перспективи застосування врегулювання спору за участю судді	561

Приходько І. А.

Електронна комерція в Україні: правове регулювання та напрями удосконалення.....	563

Слободянюк К. С.

Проблемні питання доказування, що пов'язані з використанням електронних доказів у господарському процесі	566

Снісарчук Т. М.

Звуження кола заходів забезпечення позову під призвою оновлення господарського процесуального законодавства.....	569

Толкач С. А.

Деякі аспекти «вичерпності» переліку підстав повернення апеляційної скарги: судова практика	571

Халімончук І. С. Особливості використання електронних доказів у господарському процесі	574
Черниш А. А. Неналежний спосіб захисту у господарському процесі та правові наслідки його застосування.....	576
Шевченко Я. М. Розвиток державно-приватного партнерства в Україні (на прикладі концесії).....	580
Штельмах Є. О. Третейські суди в системі альтернативних способів вирішення господарських спорів	582

СЕКЦІЯ 11

СУЧАСНИЙ СТАН ТА РОЗВИТОК ТРУДОВОГО ПРАВА ТА ПРАВА СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Chaika A. Ageism in labour relationship	585
Аріанур Л. А., Кулинич В. М. Світовий досвід функціонування системи пенсійного страхування та можливості його використання в Україні.....	587
Бондаренко Є. А. Новели в законодавстві про працю, зумовлені епідемією коронавірусної інфекції (COVID-19)	590
Бугор Х. В., Дерко В. Р. Правове регулювання зайнятості та працевлаштування в Україні	592
Гапонова М. О. Медіація як спосіб захисту прав працівників та вирішення трудових спорів.....	594
Гуменюк А. С., Линник О. А. Соціальний статус одинокої матері як засіб спекуляції для отримання соціальних виплат	597
Гринишина Є. В., Ревенко Т. А. Функції професійних спілок в Україні у сучасних умовах.....	600
Дідич О.-М. Ю., Шаманська Я. І. Історія і сучасний стан законодавства про трудовий договір в Україні	603
Духневич А. А. Основні принципи трудового права за проектом Трудового кодексу України.....	606

Лукашук К. Р.

Міжнародні стандарти у сфері оплати праці
та законодавство України 608

Орлова В. Я., Юхимчук К. І.

Заборона примусової праці як принцип трудового права 611

Слободяник С. М.

Особливості трудової діяльності фрілансерів в Україні 614

Торговицька Д. Є.

Особливості працевлаштування осіб з інвалідністю
за законодавством окремих зарубіжних країн 617

Тоцька В. С., Лисенко А. В.

Проблеми гендерної рівності у трудових правовідносинах 619

Шкільнюк А. Д.

Одноразова грошова допомога
в умовах пандемії: сучасні реалії 622

СЕКЦІЯ 12 ПРОБЛЕМИ ЗЕМЕЛЬНОГО, АГРАРНОГО ТА ЕКОЛОГІЧНОГО ПРАВА

Басалькевич А. В., Іванова О. О.

Правові аспекти альтернативного врегулювання
земельних спорів 625

Білоус К. В., Тимина А. О.

Предметна юрисдикція судів у земельних спорах 627

Бойміструк Т. П.

Актуальні проблеми надання земельній ділянці
кадастрового номера: теорія та практика 629

Бойміструк Т. П.

Еколого-правові аспекти охорони Чорного моря 632

Бондар О. Р.

Щодо відповідальності за самовільне
зайняття земельної ділянки 634

Бугор Х. В., Дерко В. Р.

Земельна реформа та її наслідки: історико-правовий аналіз 637

Войцехівська Д. Б.

Проблеми спадкування права власності
на землю іноземними особами 640

Гембарівська Ю. М., Главацька Т. В.

Правове регулювання плати за землю в Україні 642

Городецька А. С.

Особливості права власності на землю іноземних держав 645

Діденко О. О. Деякі питання сучасного розвитку екологічного права	648
Дідич О.-М. Ю. Ринок землі сільськогосподарського призначення в Україні: перспективи впровадження	650
Дорошенко М. В. Правовий статус земель історико-культурного призначення	652
Журавель Ю. М. До питання визначення поняття «штучна територія»	654
Іванова А. В. Умови договору користування чужою земельною ділянкою для забудови	657
Коларевич В. Ж. Щодо проблеми забруднення водних об'єктів фосфатами	659
Кузнецова А. М. Відкриття ринку землі: переваги та недоліки	661
Малюта В. В. Різниця між емфітевзисом та орендою сільськогосподарської земельної ділянки	664
Мендусь Н. В. Забруднення поверхневих вод стічними водами: еколого-правові аспекти	667
Новікова Д. В. Еколого-правові питання збереження ялицево-букових лісів Карпатського регіону	669
Сунько Я. Р. Щодо набуття права власності на земельні ділянки сільськогосподарського призначення іноземцями	671
Язаджи В. С. Проблеми державного регулювання ринку землі в Україні	675
Язаджи В. С. Щодо охорони мисливських тварин та боротьби з браконьерством	678

СЕКЦІЯ 13

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

Вельма О. А. Рішення Конституційного Суду України як джерело кримінально-правової політики та кримінального права	681

Желобницький Я. С.

Розмежування об'єкту кримінального правопорушення
від об'єкту кримінально-правової охорони..... 683

Задорожня О. О.

Щодо проблеми визначення родового та безпосередніх
об'єктів злочинів проти миру, безпеки людства
та міжнародного правопорядку 686

Звездун І. І.

Недоторканність приватного життя:
система кримінальних правопорушень 689

Зіневич М. С.

Особливості визначення місця вчинення злочинів
у сфері IT-технологій 691

Кушнір Р. С.

Кримінальні правопорушення проти журналістів 695

Надточієва А. П.

Суб'єкти корупційних кримінальних правопорушень 698

Насінник М. М.

Кримінально-правові наслідки вчинення
корупційних правопорушень 703

Шевченко Ю. А.

До проблеми розуміння меж поняття «істотної шкоди»
за приміткою до статті 364 Кримінального кодексу України
через призму найвищих соціальних цінностей людини..... 707

Шор А. М.

До дискусії щодо призначення неповнолітнім покарань
у виді позбавлення волі на певний строк..... 713

Яковенко А. В.

Проблеми вдосконалення
кримінально-правової охорони сімейних прав 716

**СЕКЦІЯ 14
ПРОБЛЕМИ КРИМІНОЛОГІЇ
ТА КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОГО ПРАВА**

Гогунський А. А.

Державне бюро розслідувань
у системі суб'єктів протидії злочинності 719

Зайцева С. І.

Кримінологічні аспекти детермінації
рецидивної злочинності неповнолітніх 722

Клим О. С. Кримінологічний аналіз та запобігання злочинності у сільській місцевості в Україні.....	725
Овчарук П. С. Проблеми і перспективи створення служби фінансових розслідувань в Україні: кримінологічний аналіз	728
Пастернак Ю. Ю. Небезпека використання сервісів відеозв'язку на прикладі платформи Zoom.....	731
Пигель Р.-С. І. Суспільство vs засуджені?.....	733

СЕКЦІЯ 15 АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА

Chaika A. Improving the investigation of trafficking in human beings crimes	737
Вернигора І. І. Особливості регламентації визнання та виконання вироків судів іноземних держав та міжнародних судових установ у законодавстві України, Республіки Молдова та Республіки Казахстан	740
Грабова Н. І., Гуменюк А. С. Порушення прав людини під час затримання особи працівниками державних органів.....	742
Дерачиць Н. О. Питання допустимості доказів у практиці ЄСПЛ	746
Печкан В. В. Проблемні питання освідчування особи	749
Орел Р. В. Щодо зміни запобіжного заходу судом першої інстанції.....	751
Павлюк А. М. Відкриття документів, які були підставою для проведення негласних слідчих (розшукових) дій	754
Розумович А. О. Щодо умов та підстав відсторонення від посади у кримінальному провадженні	757
Рябокін К. В. Щодо проблеми проведення обшуку під виглядом огляду місця події: практика ВС та ЄСПЛ	759

Фалес О. Г.

Проблеми розумності строків арешту майна
у кримінальному провадженні..... 762

Широбокова Л. О.

Види проваджень щодо неповнолітніх
у кримінальному провадженні..... 764

Шишацька Ю. О.

Скриншот як електронний доказ у судовій практиці України 767

СЕКЦІЯ 16

СУЧАСНІ НАУКОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ У СФЕРІ КРИМІНАЛІСТИКИ

Бойко А. А.

Використання спеціальних знань
під час проведення слідчого експерименту 771

Висторбець А. К.

Перспективи використання методу «молекулярного»
фотороботу для розслідування злочинів..... 774

Віслогузова М. Д.

Основи підготовки до проведення допиту 778

Гаєва К. Я.

Основи криміналістичної трасології 780

Галдак К. А.

Журналістське розслідування у протидії злочинній діяльності..... 782

Горковенко В. С.

Використання результатів поліграфологічного
дослідження як доказу у суді 786

Граждан К. Д.

Особливості проведення початкового етапу розслідування
вбивства матір'ю своєї новонародженої дитини 789

Данищенко Д. І.

Роль соціальних мереж у розслідуванні та розкритті злочину 791

Даценко М. С., Македонська Ю. Т.

Кібертрасологія..... 794

Дем'яненко А. Ю., Соломаніна Т. Є.

Роль інновацій у розвитку криміналістики..... 796

Ісмайлова Д. А., Сіваченко Д. Р.

Особливості судового почеркознавства:
деякі помилки в ідентифікації почерку 799

Коваль В. М., Середенко М. П.

Віртуальні сліди як напрямок криміналістичних досліджень 801

Кривда Л. Р. Злочинна діяльність як об'єкт криміналістики.....	805
Луценко Ю. В. Особливості встановлення зв'язку «жертва – злочинець» в розслідуванні вбивств.....	808
Мащенко Н. Р. Кримінальні та посткримінальні події: поняття та значення в розслідуванні.....	810
Мурашко А. С. Процесуальне значення результатів психофізіологічного дослідження із застосуванням поліграфа.....	812
Мухатінов М. Ю. Деякі особливості розслідування державної зради	816
Опарінова В. А. Місце криміналістичної технології у системі сучасної криміналістики.....	818
Пінчук А. С. До питання розслідування злочинів, пов'язаних із маніпулюваннями на фондовому ринку	821
Стельманицук М. М. Стан та перспективи застосування графологічного аналізу в розслідуванні злочинів.....	823
Тітов А. О. Взаємодія слідчого із засобами масової інформації з метою подолання протидії розслідуванню злочинів	826
Харковенко Н. С. Тактичні особливості допиту іноземців	828
Харчук О. О. Сучасні дослідження зразків ДНК та їхнє значення для криміналістики.....	831
Ходорковська О. А. Особливості виявлення та вилучення слідів крові	833
Штейнс Ю. Д. Особливості виявлення ознак інсценування вбивств	836

СЕКЦІЯ 17 ПОЛІТОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ДЕРЖАВИ ТА СУСПІЛЬСТВА

Ваньчак М. В. Рекрутування політичної еліти в сучасній Україні.....	839

Волков М. С.	
Проблеми легітимності на шляху демократичної трансформації влади в Україні.....	841
Гриневич В. Ю.	
Політико-правові проблеми формування соціальної держави в Україні.....	844
Дурович А. А.	
Проблема єдності політики і моралі в українському суспільстві.....	846
Єрофеева О. С.	
Політична участь України в миротворчих операціях ООН	848
Зауля К. Ю., Святушенко І. С.	
Політичні лідери України	851
Кандала Ю. В.	
Особливості харизматичного політичного діяча на прикладі Адольфа Гітлера	854
Лебідь В. О., Цюпин С. І.	
Політичний аспект української ментальності.....	857
Нагорна Ю. І.	
Сучасний тероризм як політичне явище.....	860
Нестеренко А. О.	
Молодіжна політика України в умовах демократизації.....	863
Плачкова М. Х.	
Політична соціалізація молоді як чинник трансформації українського суспільства.....	865
Сикиринська Ю. О.	
Причини виникнення та шляхи розв'язання міжетнічних конфліктів на прикладі косовського питання.....	868
Сисак Д. Д.	
Роль влади та її вплив на суспільство: від минулих до теперішніх часів	871
Сіньковська В. В.	
Політична думка України XIX століття	873
Фаїзова О. О.	
Політичне виховання сучасної молоді в Україні	876
Харченко А. П.	
Становлення та розвиток політології як сфери наукового знання та навчальної дисципліни	879
Чернова Т. В.	
Вплив ядерних держав на міжнародну політику	882
Шевченко Ю. О.	
Сучасні субкультури та їхній вплив на політичні процеси.....	883

Шестакова М. Г.	
Глобальні проблеми сучасності: визначення та головні ознаки ...	886
Шийка Г. В.	
Особливості сучасної соціальної держави	890
Шинкаренко А. О.	
Фактори впливу на політичну свідомість в українському суспільстві.....	892

НОТАТКИ

НОТАТКИ

Наукове видання

**УКРАЇНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО
В УМОВАХ ТРАНЗИЦІЇ: СУЧАСНІ
ВИКЛИКИ ТА НАПРЯМИ РОЗВИТКУ**

МАТЕРІАЛИ

**Всеукраїнської наукової конференції
молодих вчених**

16 травня 2020 року

Верстка – О. С. Данильченко

Підписано до друку 13.05.20. Формат 60х84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Droid. Цифровий друк.
Умовно-друк. арк. 53,48. Тираж 300. Замовлення № 0520-97.
Ціна договірна. Віддруковано з готового оригінал-макета.

Видавництво і друкарня – Видавничий дім «Гельветика»
65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1
Телефон +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.com.ua
Свідцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 6424 від 04.10.2018 р.